

تَضَمُّنَاتُ مَشْكُورَةِ شَرِيفٍ

پہنتو شر د

تَالِيفٌ

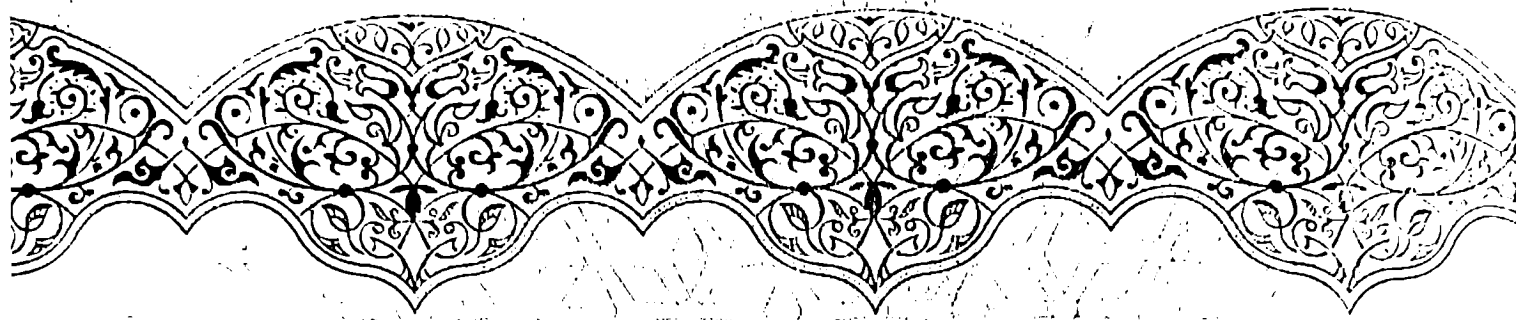
حضرت مولانا فضل محمد یوسف زئی رحمہ اللہ
استاذ حدیث جامعہ علوم اسلامیہ بیوری تانکن کراچی

پہنتو ترجمہ

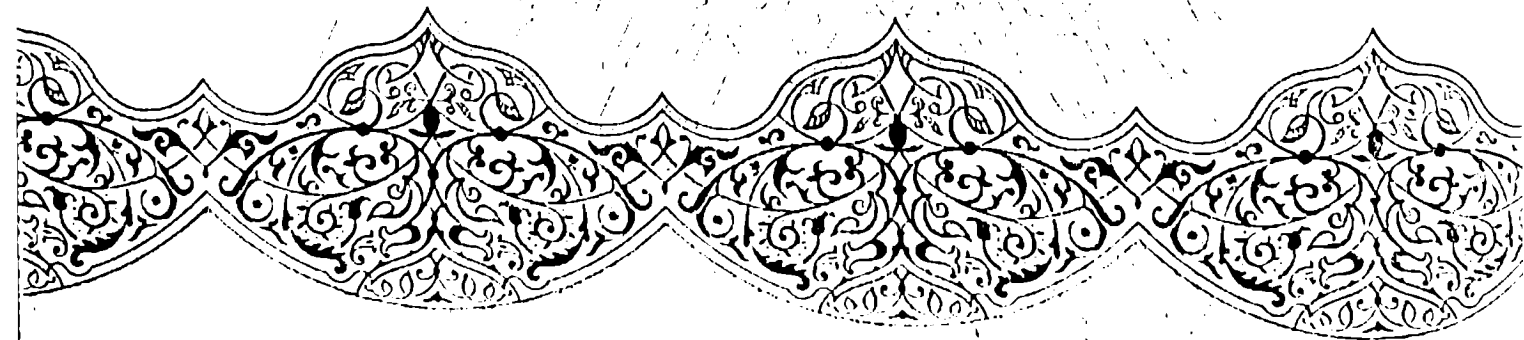
مولانا محمد فیض الہادی "مفاتیح"
سابق مدرس مدرسہ تعلیم القرآن والحدیث
چار سندھ روڈ پشاور

محلہ جنگی پشاور
0314-9797200
0345-1977797

مکتبہ اہل سنت

توضیحات
پستوشهر
مشکوٰۃ شریف

توضیحات مشکوٰۃ شریف

(جلد اووم)

حضرت مولانا فضل محمد یوسف زئی صاحب دامت برکاتہم
علامہ استاذ حدیث جامعہ علوم اسلامیہ بنوری تاون کراچی

پښتو ترجمہ:

مولوي فيض الهادي حقاني

د توضیحات پښتو شرح مشکوٰۃ خصوصیات :

- په اول جلد کې د اصول حدیث یوه مفیده مقدمه
- په متن باندې اعراب
- په ټیبل کې تحت السطور بامفهومه ترجمه
- هر حدیث ته مناسب عنوان ورکول
- د مشکوٰۃ المصابیح د آحادیثو تخریج د صحاح ستہ
و غیره کتابونو نه کول
- د مشکوٰۃ المصابیح د مشکلو لټاټو حل کول
- په شرحه کې هر یو ځای ته مناسب عنوان ورکول
- د ائمه اربعو د مذاهبو بیان
- د مذاهبو دلائل بیانول
- د احنافو د مذهب د ترجیح و جوهات بیانول
- په شرح کې د مرقاۃ او د اشعة اللمعات د عبارتو حوالې ورکول
- د کتاب د هرې صفحې په سر د کتاب او باب خود نه
- د هر کتاب په اول کې د ضروري مباحثو بیان
- بین القوسین په اضافي قیوداتو سره مزید وضاحت کول
- د مشکلو ابحاثو د سوال او جواب په ذریعه حل کول
- د جدید او قدیم بعضې مسائلو استنباط
- په آحادیثو کې د تعارض په صورت کې بهترین مطابقت راوستل
- په اتم جلد کې د مشکوٰۃ المصابیح د حدیثو د راویانو مفصل حالات

محله جنگی پشاور
0314-9797200
0345-1977797

مکتبۃ اصلاحیہ

د چهپ ټول حقوق د ناشر سره محفوظ دي

درخواست

د الله تعالیٰ په فضل و کرم سره د کمپوزنگ نظرثانی او تصحیح نه علاوه د چهپ کولو او جلد سازنی په ټولو مرحلو کښی د ډیر احتیاط نه کار اخستلی شوی دی خو بیا هم انسان کمزوری دی۔
که ددی احتیاط باوجود هم څه غلطی په نظر درشی نو اطلاع راکړنی ان شاء الله په راتلونکی چهپ کښی به ئی تصحیح او کړو۔

د کتاب نوم: **توضیحات و مشکوٰۃ شریف**

مؤلف: **الشیخ مولانا فضل محمد یوسف زئی** حضرت مولانا فضل محمد یوسف زئی د تفت برکاتهم علامه استاذ حدیث، جامعۃ علوم اسلامیة بنوری تاون کلچر

د ملاویدو پتی:

پاکستان	افغانستان
شب قدر	جلال آباد
اکوړه خټک	کابل
صوابی	خوست
شیوه اډه	گردیز
مردان	غزنی
مینگوره	قندهار
تیمرگره	کوندوز
باجور	کنړ
تل هنگو	مزار شریف
دوآبه	لغمان
ډیره اسماعیل خان	
بلوچستان	
چمن	

ترجمه: **مولوی فیض الہادی حقانی**

کمپوزنگ: **مولوی فیض الہادی حقانی**

محلہ جنگی پشاور
0314-9797200
0345-1977797

مکتبۃ الإصلاح

ناشر:

www.maktabatulsunnat.com

فهرست

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۶	د ټنگ ټکور اوریدو شرعی حکم	۲۴	باب البیان والشعر
۲۹	د غناء په جواز باندې د اهل باطلو باطل استدلال	۲۷	د ټنگ ټکور په حرمت باندې دلائل
۳۲	د سعدی بابا عجیبه قصه	۳۱	د یو ریاکار پیر قصه
۳۴	ځینې شعرونه د حکمت نه ډک وي	۳۲	ځینې بیان د جادو اثر لري
۳۵	حقیقت باندې بنا یو شعر	۳۴	خله وازه وازه کولو سره خبري کول تباهي ده
۳۶	آیا نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کوم شعر ویلی دی	۳۵	امیه بن ابی صلت شاعر
۳۸	د جهاد په میدان کې کافرانو ته ردې بدې ویل جائز دي	۳۷	د حضرت حسان قدر و مرتبه
۴۱	شعراو شاعرې اصل مشغله جوړول پکار نه دي	۴۰	جهاد د میدان یوه عظیمه ترانه
۴۳	لږې خبرې کول او حیاء د ایمان نښه ده	۴۲	جهادي شعرونه ویل جهاد باللسان دی
۴۵	د ظالمانو په ستاینه کولو سره پیسه گټل جائز نه دي	۴۳	په وازه وازه سره د تېر تر کونکو بدې
۴۶	د تیرې ژبې په اړه ویرونه	۴۶	د بی عمله نصیحت کونکو حشر
۴۸	ځینې علوم او فنون د جهالت په معنی دي	۴۷	مختصر تقریر ښه وي
۵۰	د نظم ویلو حقیقت او حیثیت	۴۹	د حضرت حسان فضیلت
۵۲	په شعرونو کې مستغرق و سیدل بد عمل دی	۵۱	د شعرونو ښه والی یا بد والی د هغې د مضمون سره اړه لري
۵۵	د ژبې او شرمگاه په ساتنه باندې د جنت زیږی	۵۴	باب حفظ اللسان والغیبة والشتم
۵۷	یو مسلمان ته کنخل کول حرام دي	۵۶	ژبه په قابو کې ساتل ډیر ضروري دي
۵۸	یو مسلمان سرې ته د خدا د ښمن مه وایه	۵۷	یو مسلمان ته د کفر یا فسق نسبت مه کوه
۵۹	ښه خلک چا باندې لعنت نه لیږي	۵۹	د کنخلو ټوله گناه په ابتداء کونکې باندې وي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۱	دوه مخې پالیسې خپلونکې سړې بدترین انسان دی	۶۰	چاته د اخروي هلاکت نسبت مه کوه
۶۴	داصلاح لپاره دروغ ویل، د دروغوپه زمره کې نه راځي	۶۲	رېښتیا ویلو او دروغونه د ځان ساتلو تاکید
۶۵	په خله باندي د چاستاینه کول ډیر مذموم دي	۶۴	په ستاینه کولو کې د ډیر دروغ ویونکې بدې
۶۷	په خلکو کې سپکې وینا کونکې بدترین سړی دی	۶۶	د غیبت تعریف او تفصیل
۷۰	درې قسمه قربانې کونکو په جنت کې درجي	۶۸	د گناه په کولو سره دهغې خپرونه ډیر غټ قباحه دی
۷۱	ژبه یاد جنت کنجې ده یاد جهنم کنجې ده	۷۱	جنت او دوزخ ته وړونکې شیان
۷۳	توقې کولو او د ژبې د خطا نه ځان وساتئ	۷۲	د دروغوپه قصو او لطیفو باندي خلکو لره د خندونکې لپاره ییره
۷۴	د اخروي نجات لپاره درې عملونه	۷۳	یو چپ ډیر مصبتونه لیري کوي
۷۵	د بیکاره خبرو پریښودل د اسلام په خائسته اخلاقو کې دي	۷۴	د بدن ټول اندامونه هره ورځ ژبې ته عاجزانه عریضه کوي
۷۷	د ژبې د فتنې نه ځان وساته	۷۶	په یقین او جزم سره د چا د آخرت فیصله کول مناسب ندي
۷۷	د اعتماد په جامه کې د هوکه بدترین خیانت دی	۷۷	دروغ ویونکې د خلپ نه بد بویي خيژي
۸۰	د لعن طعن او بد دعاء نه ځان ساتل پکار دي	۷۸	د ایمان سره منافی عملونه
۸۱	د انسانانو نه علاوه په نورو شیانو باندي هم لعنت کول منع دی	۸۰	بی ځایه لعنت په لعنت کونکې باندي راستنیري
۸۲	د چا په بدنې جوړخت کې عیب راویستل هم غیبت دی	۸۱	د مشرانو مخې ته خپل مینځې عیبونه ښکاره کول مناسب نه دي
۸۴	توبه کونکې لره ملائمه کول سخته گناه ده	۸۲	فحاشې د بدرنگې او حیا د خائست سبب دی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۸۵	د چا نقل کول حرام دي	۸۴	د چا په مصیبت باندي د خوشحالی اظهار کول په کار نه دي
۸۶	د فاسق په ستاینه کولو سره په عرش کې زلزله راحي	۸۵	د الله فراخه رحمت محدود کول په کار نه دي
۸۸	مسلمان دروغن نه شي کیدی	۸۷	خیانت او دروغ په هیڅ مسلمان کې نه شي کیدلی
۸۹	د پد ملگرې نه ځانلوالی غوره دی	۸۸	شیطان په مسلمانانو کې د دروغو حدیثونه خپروي
۹۰	حضرت ابوذر غفاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو څو نصیحتونه	۹۰	چیتیا خپلول د شپيته کاله د عبادت نه غوره ده
۹۳	د ژبې هلاکول او د حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ویره	۹۲	چیتیا او د خائسته اخلاقو فضیلت
۹۴	د ښه خلکو نښانې	۹۳	شپږ خصلتونه د جنت ضامن دي
۹۶	غیبت د زنا نه بدتره گناه ده	۹۵	غیبت کولو سره د روژې ثواب ختمیږي
۹۸	باب الوعد	۹۷	د غیبت کفار
۱۰۱	د وعدې پوره کولو او چت مثال	۹۸	جانشین لره د خپل مخکنې مشروعه پوره کول پکار دي
۱۰۲	د ماشوم سره کړي وعده هم پوره کول ضروري دي	۱۰۲	په وعدې پوره کولو کې شرعي عذر راتلل
۱۰۴	باب المزاح	۱۰۳	سړی تر کومې پورې د وعدې پابند وي؟
۱۰۵	د نبي اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مذاق به په رښتیاؤ باندي بناؤ	۱۰۴	د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خوش طبعي
۱۰۹	د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صحابه کرامو سره بی تکلفي	۱۰۵	د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اخلاقو او خوش طبعي يو څو واقعات

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۱۲	داسې مذاق مه کوه چې په هغې سره چاته درد ورسېږي	۱۱۰	د نبي ﷺ، ابو بکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اود عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا تر مينځ د مذاق يوه واقعہ
۱۱۳	کورنی شرافت بڼایسته په عمل دین سره دی	۱۱۳	باب المفارقة والعصبية
۱۱۵	کورنی شرافت د نظر نه نشي غور زول کیدلی	۱۱۵	د ټولو نه ډیر عزتمند څوک دی؟
۱۱۷	د نبي ﷺ په شان کې د شرعي حدودو خیال ساتل ضروري دي	۱۱۶	د خیر البریه مصداق
۱۱۹	په نبي اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې د سردار اطلاق څنگه دی؟	۱۱۸	پلارنیکه او کورنۍ باندې فخر کول هیڅ شی نه دی
۱۲۱	پلارنیکه باندې د فخر کونکې لپاره سزا	۱۲۱	اصل غوره والی تقوی ده
۱۲۳	د قومی تعصب کونکې مثال	۱۲۲	خپله پیژنده خپله کړه
۱۲۴	د خپل قوم نه ظلم لیرې کول جائز دي	۱۲۳	عصیت څه ته وایي؟
۱۲۵	د یو څه مینه انسان پوند کونې جوړ کړي	۱۲۴	د عصیت بدې
۱۲۶	په خپل حسب نسب باندې تکبر مه کوه	۱۲۵	د عصیت معنی
۱۲۸	اولاد باندې د مور حقوق	۱۲۸	باب البر والصلة
۱۳۰	د مشرک مور پلار سره هم ښه خوي کول په کار دی	۱۳۰	د مور پلار خدمت نه کونکي په حق کې بد دعاء
۱۳۲	د مور پلار نافرمانې کول حرام دی	۱۳۱	د صله رحمۍ اهمیت
۱۳۴	صله رحمې پاللو باندې مال ډیرېږي	۱۳۴	پلار د دوستانو سره ښه خوي کوه
۱۳۹	د مور پلار د خدمت کولو فضیلت	۱۳۵	د صله رحمۍ روغې ساتلو اهمیت
۱۴۱	د مور پلار حکم د ښځې په مینه باندې مقدم دی	۱۴۰	د الله تعالی د مور پلار د رضا سره تړلي ده
۱۴۳	باغی او صله ماتونکې لپاره به دنیا او آخرت کې عذاب وي	۱۴۲	صله ساتونکې او ماتونکې حکم
۱۴۴	صله جوړولو باندې مال او عمر کې برکت راځي	۱۴۴	درې قسمه خلک به جنت ته نه داخلېږي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۴۶	مورپلارد وفات نه وروسته دهغوی سره د احسان صورتونه	۱۴۵	صله جوړولو باندې گناه معاف کيږي
۱۴۸	د حديث الغار قصه	۱۴۷	د نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپلې رضاعي مور سره نیک خوي
۱۵۳	که مورپلارد بنځي د طلاقو غوښتنه وکړي نو څوې څه وکړي؟	۱۵۲	جنت د مور په قدمونو کې دی
۱۵۴	نافرمانه څوې د مورپلار تا بعدار څنگه جوړيدلی شي؟	۱۵۳	د اولاد لپاره مورپلار جنت دی يا دوزخ
۱۵۵	مورپلار ته د رحمت په نظر سره کتلو باندې د قبول شوي حج ثواب تر لاسه کيږي	۱۵۵	اولاد لپاره د مورپلار حیثیت
۱۵۸	بَابُ الرَّحْمَةِ وَالشَّفَقَةِ عَلَى الْخَلْقِ	۱۵۶	د مورپلار د نافرمانۍ سزا نغده وي
۱۵۸	ماشومانو سره د مينې کولو فضیلت	۱۵۸	کوم سړی چې په خلکو رحم نکوي هغه د الله تعالی د رحمت مستحق ندی
۱۶۰	د کونډي او مسکین د خدمت فضیلت	۱۵۹	جينکو د روزني خاص فضیلت
۱۶۱	د دنيا ټول مسلمانان د يو جسم په شان دي	۱۶۱	یتیم د روزني فضیلت
۱۶۴	جائز سفارش کول د ثواب کار دی	۱۶۳	دنیا د مسلمانانو مثل د قلعي د دیوال په شان دی
۱۶۵	ټول مسلمانان خپل مينځ کې وروڼه وروڼه دي	۱۶۵	د ظالم لاس د ظلم نه ایسار کړه داد هغه سره مرسته ده
۱۶۸	جنتي او دوزخي خلکو قسمونه	۱۶۷	هيڅ مسلمان سپک مه گڼه
۱۷۱	خپل گاونډي تنگول لويې جرم دی	۱۷۰	څه چې د ځان لپاره خوښ کړي هغه د خپل ورور لپاره هم خوښ کړه
۱۷۲	دين د بنیگري نوم دی	۱۷۲	د دریم سړي په شتون کې دې دوه کسان خپل مينځ کې په غوږ کې خبرې نه کوي
۱۷۴	د بد بخته سړي زړه د نرمۍ نه خالي وي	۱۷۴	د هر مسلمان د بنیگري سره متعلق د جرير بن عبد الله قصه
۱۷۵	په کشرانو باندې شفقت نه کونکی د دې امت فرد نه دی	۱۷۵	ته د زمکې والا باندې رحم وکړه آسمان والا به په تا باندې رحم وکړي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۷۶	عالم دین، حافظ قرآن او د عادل باچا عزت د الله تعالی عزت دی	۱۷۶	خپل عزت کول غواړي نو د خپلو مشرانو عزت کوه
۱۷۷	د یتیم په سر باندې د شفقت لاس راخکونکې فضیلت	۱۷۷	د یتیم په معامله کې غوره او بدتر کور
۱۷۹	د ماشومانو ښه روزنه د صدقه کولو نه غوره ده	۱۷۸	لور، خور د پالنې فضیلت
۱۸۰	ماشومانو ته ادب ښودل د هغوی لپاره غوره والی ده	۱۷۹	ماشومانو ته ادب ښودل د هغوی لپاره غوره والی ده
۱۸۱	خپلې مخې ته پردی غیبت مه اوره بلکې منع یې کړه	۱۸۱	د خه په ورکولو کې خوی لره په لور باندې ترجیح ورکول جائز نه دي
۱۸۲	د مسلمان عزت یچ کول غټ ثواب دی	۱۸۱	مسلمان د عزت ساتنه کولو باندې د دوزخ اور حرامیږي
۱۸۳	په چاکې کوم عیب و ویني نو پټ یې کړه	۱۸۲	د مسلمان مرسته کولو یا د نه کولو ثمره
۱۸۴	مؤمن د منافق د شر نه ساتل غټ ثواب دی	۱۸۳	یو مؤمن د بل مؤمن لپاره د شیشې په منزله دی
۱۸۶	د مخلوق ژبه د خدای نغاره وگڼه	۱۸۵	ښه گاونډي او ښه دوست شوک دی
۱۸۸	د گاونډي خیال ساتل د ایمان برخه ده	۱۸۷	د مینې دعوی محنت غواړي
۱۹۰	د غوره او بدتر سرې معیار	۱۸۹	گاونډیانو تنگونکې ښځې عبادت نه قبلیږي
۱۹۱	خپل مینځي مینه د ایمان ښه ده	۱۹۱	د نیا ښه بد ټولو ته ورکول کیږي خو دین فقط ښه ته ورکول کیږي
۱۹۲	د مجبور سره د مرستې کولو ناشنا فضیلت	۱۹۲	د خوشحالولو په غرض د چا د خدمت کولو ناشنا فضیلت
۱۹۳	په قیامت کې به د ټولو نه مخکې مقدمه د دوه گاونډیانو وړاندې کیږي	۱۹۳	ټول مخلوق د الله تعالی کورنی دی
۱۹۴	د کونډې لور د پالنې ثواب	۱۹۴	د تساوت قلبی علاج

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۹۶	په دنیا کې د اتحاد او اختلاف بنیاد د اولې ورځې نه ایخودل شوی دی	۱۹۶	باب الحب فی الله و من الله
۱۹۹	د الله د رضا لپاره خپل مینځ کې د مینه کونکو مقام	۱۹۷	کوم سړی چې الله یې خوښ کړي هغه هر چا ته مقبول شي
۲۰۱	کوم سړی چې د چا سره مینه ساتي قیامت کې به دهغوې سره وي	۲۰۰	د الله د رضا لپاره د مینې کولو فضیلت
۲۰۴	د الله د رضا لپاره د تعلق ساتلو فضیلت	۲۰۳	د ښه او بد هم مجلسې مثال
۲۰۶	د انسانانو خپل مینځې کلکه خپلولې اسلام دی	۲۰۵	دین اسلام و د قرآن له وجې نه خپل مینځ کې د مینې فضیلت
۲۰۷	د کوم سړی سره دې مینه وي نو هغه خبر کړه	۲۰۷	د مسلمان ورور د عیادت فضیلت
۲۱۰	د چا سره تعلق جوړوي نو د هغه نوم او نسب معلوم کړه	۲۰۹	فقط د دیندار سره تعلق وساته
۲۱۲	د چا په کتلو سره چې خدای رایاد شي هغه بهتر خلک دي	۲۱۱	د الله تعالی د رضا لپاره د مینې او د ښمې فضیلت
۲۱۳	د ذکر د مجلسونو پابندی کوه	۲۱۲	د خدای لپاره خپل مینځ کې د مینې فضیلت
۲۱۵	باب ما ینهی عنه من التهاجر والتقاطع واتباع عورات الناس	۲۱۴	د خدای لپاره د محبت غټ فضیلت
۲۱۷	بغض او کرکه او لیري والی او د ښمې پیدا کونکې کارونه منع دي	۲۱۵	درې ورځو نه ډیر خبرې بندول حرام دي
۲۱۹	په درې ځایونو کې د اصلاح راوستلو لپاره دروغ جائز دي	۲۱۸	خپل مینځې د ښمې قباحه
۲۲۲	د تعلق پریخودلو په حالت کې مړ کیدونکی به دوزخ ته ځي	۲۲۲	د تعلق پریخودلو د گناه نه د وتلو طریقه
۲۲۳	درې ورځو نه وروسته د تعلق پریخودنه پرېږده	۲۲۲	ټول کال د تعلق پریخودل د قتل د گناه برابره ده
۲۲۴	بغض او حسد ایمان خروي	۲۲۳	د صلح راوستلو فضیلت
۲۲۵	کوم مسلمان ته د ضرر رسولو نقصان	۲۲۵	کینه نیکې خوري

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۲۷	د مسلمان عزت او ناموس ته نقصان رسول غټ جرم دی	۲۲۶	د مسلمان ته د پیغور کولو او عیب انولو منع والی
۲۲۹	مړی خوړلو په غرض سره د چا سپکوالی یا بی ثحایه ستاینه غټ جرم دی	۲۲۹	د چا په عزت اخستلو او غیبت باندې سخت وعید
۲۳۱	د حضرت صفیه <small>رضی اللہ عنہا</small> په اړه د حضرت زینب <small>رضی اللہ عنہا</small> یوه جمله	۲۳۱	ښه گمان ساتل عبادت دی
۲۳۳	غریبې او ولړه غټ آز مینبت دی	۲۳۲	د الله تعالی په نوم قسم غټ شی دی
۲۳۵	باب الحذر والتأني فی الامور	۲۳۴	د مسلمان عذر کول قبول پکار دي
۲۳۶	د صبر او زغم فضیلت	۲۳۵	مؤمن د وینخو مغزو والو وي
۲۳۸	په سوچ سره کار کوه	۲۳۸	د ټکرو په خوړولو سره په مزاج کې قلاروالی راځي
۲۳۹	میانه روې ښه شی دی	۲۳۹	د آخرت په اعمالو کې وروستوالی مه کوه
۲۴۱	د چانه چې مشوره واخستلی شي نو هغه امین دی	۲۴۰	د راز خبره د امانت درجه لري
۲۴۲	د عقل په اړه باندې یو موضوع حدیث	۲۴۲	په هر حال کې د درې خبرو ظاهرول ضروري دي
۲۴۴	د تدبیر فضیلت	۲۴۴	د قیامت په ورځ به د عقل په مطابق جزاء ورکولی کیږي
۲۴۷	باب الرفق والحیاء وحسن الخلق	۲۴۵	په خرچ کې میانه روې د ژوندې نیمه سرمایه ده
۲۴۷	د حیاء درې قسمونه	۲۴۷	د حیاء تعریفونه
۲۴۹	د نرمۍ نه محرومه سړی د هرې ښیگرې نه محرومه دی	۲۴۸	د شفقت او نرمۍ فضیلت
۲۵۰	کله چې په تا کې حیاء نشته نو څه چې غواري، وکړه	۲۴۹	د حیاء فضیلت
۲۵۲	د خوش اخلاقی فضیلت	۲۵۱	د گناه پیژندو یه څه ده
۲۵۳	حیاء د ایمان جزء دی	۲۵۲	د نرمۍ نه محروم د هر خیر نه محرومه دی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۵۳	د بد اخلاقي بدې	۲۵۳	خوش اخلاقي د خدای غوره دالی ده
۲۵۶	خلکو سره په بنایسته اخلاقو سره مخ کیږه	۲۵۵	د خوش اخلاقي فضیلت
۲۵۷	مؤمن ساده او منافق مکار وي	۲۵۶	نرم مزاج او د نرم نبویه سرې فضیلت
۲۵۸	د خلکو په تکلیفونو باندې صبر کول د اجر سبب دی	۲۵۸	د مؤمن شان
۲۶۰	د اسلام بنیاد شرم او حیاء باندې دی	۲۵۹	نور و د خاطر نه د حق لاندې کولو فضیلت
۲۶۱	د خوش اخلاقي اهمیت	۲۶۱	ایمان او حیاء لازم او ملزوم دي
۲۶۲	شیشه کې د کتلو دعاء	۲۶۲	د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بعثت مقصد د اخلاقو تکمیل دی
۲۶۴	کامل مؤمن هغه دی چې د چا اخلاق ښه وي	۲۶۳	اورد عمر او ښه اخلاق بهترین شیان دي
۲۶۶	په اصولې توګه باندې په نرمۍ کې فائده او په سختۍ کې نقصان دی	۲۶۴	درې غټې اهمې خبرې
۲۶۸	غصې کولو نه د ځان ساتلو تاکید	۲۶۷	باب الغضب والكبر
۲۷۰	د جنتي او دوزخي خلکو ښې	۲۶۹	غصه قابو کونکی اصل پهلوان دی
۲۷۱	د تکبر حقیقت او ماهیت	۲۷۱	تکبر کونکی سرې به جنت ته نه داخلېږي
۲۷۳	لویي او کبريائي فقط د الله تعالی د شان سره ښایي	۲۷۲	درې غټې بد بخته خلک
۲۷۵	د قیامت په ورځ به متکبرین د میرانو په شان ذلیله وي	۲۷۴	خود پسندې تباهی ده
۲۷۷	د غصې یخولو یو نفسیاتي علاج	۲۷۶	د غصې یخولو طریقه
۲۷۹	غصه تیرول ډیر افضل عمل دی	۲۷۷	د بدترین سرې ښې
۲۸۱	د تکبر بدې او د عاجزی فضیلت	۲۸۰	غصه ایمان خرابوي
۲۸۲	د قهر قابو کولو فضیلت	۲۸۱	د قدرت لرلو په وخت کې معاف کولو فضیلت

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۸۴	باب الظلم	۲۸۲	دري شيان د خلاصي سبب او درې شيان د هلاکت سبب
۲۸۵	الله تعالی ظالم ته مهلت ورکوي بيا يې نيسي	۲۸۴	د قيامت په ورځ باندي به ظلم د تورتم په صورت کې وي
۲۸۷	د قيامت په ورځ باندي به د ظالم نه د ظلم بدله څنگه اخستلی کېږي؟	۲۸۵	د ښود ظالم قوم په علاقه باندي د نبی ﷺ تيريدل
۲۸۹	په آخرت کې به د هر ظالم نه حساب اخستلی کېږي	۲۸۸	د قيامت د ټولو نه غټ فقير
۲۹۲	د حضرت معاويه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نوم باندي د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا خط	۲۹۰	امعة مه جوړيږه، د بدې بدله بدې نده
۲۹۴	بدترین سړی هغه دی چې هغه د نورو په دنيا باندي خپل آخرت تباہ کړي	۲۹۲	د لفظ ظلم مفهوم او مطلب
۲۹۵	د مظلوم د بدد عا، نه ځان وساته	۲۹۴	د قيامت په ورځ به درې قسمه ديوانې کيسونه وي
۲۹۷	ظالم د ظلم سپره والی عام وي	۲۹۶	د ظالم مرسته کونکی د اسلام نه خارجيږي
۳۰۰	امر بالمعروف او نهی عن المنکر تعريف	۲۹۸	باب الامر بالمعروف
۳۰۳	چا چې بدې وليدله نو هغه دې ختمه کړي	۳۰۲	د امر بالمعروف حکم
۳۰۸	د بې عمله واعظ انجام	۳۰۶	امر بالمعروف او نهی عن المنکر پريخودل اجتماعي عذاب ته بلنه ورکول دي
۳۱۰	د گناه نه کرکه نه کول په هغې کې د گلوون په شان ده	۳۰۹	امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوی گنې اجتماعي عذاب ته تيارشی
۳۱۲	د قدرت لرلو باوجود د منکر نه نه ايسارول د عذاب سبب دی	۳۱۱	همت مدبايله اوس د گناهونو د ختمولو وخت دی
۳۱۵	د نبی کریم ﷺ جامع او اوږده خطبه	۳۱۳	د امر بالمعروف او نهی عن المنکر وخت ترکو مه پورې دی؟

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۲۱	نهی عن المنکر پریخودلو باندي بنی اسرائیلو نه خنزیران جوړ شول	۳۲۰	د قدرت لرلو سره هم د منکر نه بندول اجتماعی عذاب ته دعوت ورکول دي
۳۲۴	یهودو خیانت وکړو نو خنزیران ترینه جوړ شو	۳۲۳	د بی عمله نصیحت کونکې او بی عمله عالم لپاره و عید
۳۲۶	الله تعالی د عبادت سره د دین ملاتړ کول هم ضروري دي	۳۲۴	دین د وجې نه د ظلم برداشت کولو فضیلت
۳۲۹	امر بالمعروف او نهی عن المنکر به د قیامت په ورځ د انسان په شکل کې راشي	۳۲۸	د یو کمزوري سړي په ریښتیا وینا باندي بڅښنه کیدل
۳۳۱	د قدر ورپر دوه نعمتونه	۳۳۱	کتاب الرقاق
۳۳۲	دنیا یو بی حیثیت شی دی	۳۳۲	د دنیا او د آخرت مثال
۳۳۵	کافر ته په ښه کار باندي څنگه بدله ورکولی کیږي؟	۳۳۴	دنیا د مؤمن لپاره محبس دی
۳۳۷	د مال و زر لالچ کونکی غلام مه جوړیږه	۳۳۶	جنت او دوزخ په کومو کومو شیانو کې پټ دي؟
۳۴۵	غریبي او ولېږه نه بلکې ډیر مالونه د خطري سبب دی	۳۴۰	مالداري په خپل ذات کې بد شی ندی
۳۴۷	د انسان مال په درې قسمه دی	۳۴۶	د کفاف په اندازه مال ښه دی
۳۴۸	خپل مال د آخرت ذخیره جوړه کړه	۳۴۸	د انسان سره به قبر ته فقط د ده عمل خي
۳۵۱	عبادت لپاره فارغیدل د پریشانی حل دی	۳۴۹	مالداري په زړه ده، په مال نده
۳۵۲	د تقوی تعریف	۳۵۲	تقوی سره برابر هیڅ عبادت نشته
۳۵۴	په نیک کار کولو کې مه ناوخته کوه	۳۵۳	د پنځه مصیبتونو نه مخکې پنځه نعمتونه
۳۵۶	دنیا پسې دومره مه کیږه چې د عبادت نه غافل شي	۳۵۵	د دنیا بدې، د ذکر الله فضیلت
۳۵۷	د مال او د عزت مینه دین ته ضرر رسونکې ده	۳۵۶	دنیا کامیابه، آخرت کامیابه
۳۶۱	د ژوند د ضروریاتو د خپلولو حد	۳۵۸	بی ضرورت په تعمیراتو کې پیسه خرچ کول منع دي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۶۲	په عیش او آرام کې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مثال	۳۶۱	د الله او د مخلوق په نزد باندې د محبوب جوړیدو طریقہ
۳۶۴	د نبی عَلَيْهِ السَّلَام د دنیا نه بې رغبتی	۳۶۲	ارزښتناک انسان
۳۶۵	د لږ نه لږ خوراک کولو فائدي	۳۶۴	د دنیا اصل دولت
۳۶۶	د مال ډیروالی د دې امت فتنه ده	۳۶۶	د ډیر خوراک کولو نقصان
۳۶۸	د قیامت په ورځ باندې به د پنځه شیانو پوښتنه خامخا کیږي	۳۶۸	د قیامت په ورځ باندې چې د کوم نعمت د ټولو نه مخکې پوښتنه کیږي
۳۶۹	د دنیا په بې رغبتی سره په زړه کې معرفت او حکمت پیدا کیږي	۳۶۹	د انسان غوره والی فقط په تقوی دی
۳۷۱	د دنیا ډیروالی د قبولیت نښه نه ده	۳۶۹	د کامیابی راز
۳۷۴	د دنیا مال د مال خاوند د ضرر نه نشي بچ کولی	۳۷۲	د زاهدانو شان څه بل شان وي
۳۷۷	د بې برکته مال نښه	۳۷۶	مال د جنت او دوزخ لپاره غټه پرده ده
۳۷۸	شراب د ټولو بډیو مجموعه ده	۳۷۸	مال او دولت جمع کول بې عقلي ده
۳۸۴	د قیامت په ورځ به نیک اعمال شفاعت کوي	۳۸۳	د لقمان حکیم نصیحت
۳۸۵	غوره نصیحتونه	۳۸۵	د دنیا اړخ ته مائله کوونکو شیانو نه ځان وساتی
۳۸۷	په اسلام باندې د شرح صدر نښه	۳۸۶	حضرت معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نصیحتونه
۳۹۰	بَابُ فَضْلِ الْفُقَرَاءِ وَمَا كَانَ مِنْ عَيْشِ الَّتِي صَلَّى اللهُ عَلَيْهَا وَسَلَّمَ	۳۸۸	لږي خبر کونکی، د دنیا پریځودنکی پیر جوړ کړه
۳۹۲	د ضعیف د وجې نه الله تعالی په نورو باندې خوري	۳۹۱	د الله تعالی په نزد باندې د غربت فضیلت
۳۹۳	په دوزخ کې به ښځې ډیري وي	۳۹۲	جنت د مسکینانو مسکن دی
۳۹۴	د غریب او مالدار ټول	۳۹۴	فقیران او مسکینان به جنت ته اول ځي
۳۹۷	نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قرص هم اخستی دی	۳۹۶	د نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عملې ژوند

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۹۹	داصحاب صفه د طالبانو غریبي	۳۹۸	د دنیا ډیرول د کافرو عادت دی
۴۰۲	د معاشري کمزوري طبقه د برکت سبب دی	۴۰۰	دنیا داری په لحاظ سره د ځان نه کم باندې نظر ساته
۴۰	د یو کافر او فاجر په خوشحالی پسې مه پسخیره	۴۰۳	نبي کریم صلی الله علیه و سلم به فقیران مهاجرین د فتح ذریعه جوړوله
۴۰۵	د عشق مصطفی صلی الله علیه و سلم تقاضا	۴۰۴	الله تعالی خپل خوښ بنده ګان د دنیا نه لرې ساتي
۴۰۷	نبي اکرم صلی الله علیه و سلم په خپته پسې دوه کانهې و تړل	۴۰۶	د الله په لاره کې نبي علیه السلام د ټولو نه ډیر تنګ کړی شوی دی
۴۰۸	فقر او ولږه باندې صبر کول غټ ثواب دی	۴۰۷	صابر او شاګرځوک دی؟
۴۱۱	ابوذر غفاری رضی الله عنه د نبي کریم صلی الله علیه و سلم اووه نصیحتونه	۴۱۰	د فقیرانو مهاجرینو فضیلت
۴۱۲	تن آسانې د الله والاؤ د شان منافې ده	۴۱۱	د نبي کریم صلی الله علیه و سلم خوښ درې شیان
۴۱۳	د فقر او ولږي د پټولو فضیلت	۴۱۳	که مال ډیر وي نو عبادت به هم ډیر کول غواړي
۴۱۳	د حضرت عمر رضی الله عنه کمال تقوی	۴۱۳	غریب عیالداره الله تعالی ته خوښ دی
۴۱۵	بَاب الْأَمَلِ وَالْحَرَصِ	۴۱۴	د اسلام په ابتداء کې د فقر یوه نقشه
۴۱۷	د بودا انسان زلمي حرص	۴۱۵	انسان د ارزوګانو او دهغه د مرګ عملي نقشه
۴۱۹	د انسان خپته د قبر خاورې ډکولی شي	۴۱۸	د شپیتو کالو بودا که توبه ونه کړي نو څه به وي؟
۴۲۰	کور د اخیړولو نه مرګ ژر راتلی شي	۴۱۹	دنیا کې فقط مسافر نه بلکې روان مسافر جوړ شه
۴۲۲	د انسان ناکامه کوښښ	۴۲۲	د انسان ارمان لیرې او مرګ نیژدې دی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۲۴	یقین او زهد خپل کره، بخل او ارزو نه ځان وساته	۴۲۳	د دې امت د خلکو عمرونه
۴۲۷	بَابُ اسْتِحْبَابِ الْمَالِ وَالْعُمْرِ لِلطَّاعَةِ	۴۲۵	د حقیقې زهد پیژندنه څه ده؟
۴۲۸	د ښه عمل والا سپړی د شهید د درجې نه څنگه مخکې شو؟	۴۲۷	الله تعالی گمنام مالداره خوښ ساتی
۴۳۴	د نیکی توفیق د ښایسته خاتمې نښه ده	۴۳۱	صدقه کولو باندې مال کله هم نه کمیري
۴۳۵	اهل تقوی لپاره مال او دولت بد څیز ندي	۴۳۴	عقلمند او د بی عقله پیژندنه
۴۳۷	شپيته کاله عمر غټ عمر دی	۴۳۶	مال او دولت د مؤمن د هال دی
۴۳۹	د قیامت په ورځ به ډیر عبادت گزار هم د نورو اعمالو ارمان کوي	۴۳۸	په عمر د فراخیتا سره د شهادت ارمان کول د اوچتوالی سبب دی
۴۴۱	د کامل صبر کونکو صفات	۴۴۰	بَابُ التَّوَكُّلِ وَالصَّبْرِ
۴۴۴	طاقتور مسلمان د ضعیف مسلمان نه غوره دی	۴۴۳	د مؤمن عجیبه شان
۴۴۷	د معاش په حصول کې جائز طریقې خپلې کره	۴۴۵	په کامل توکل سره د رزق لاری برسیره کیږي
۴۴۹	الله تعالی ونه غواړي نو ټوله دنیا نفع او نقصان نشي رسولی	۴۴۸	اصل زهد څه دی؟
۴۵۱	الله تعالی باندې د کامل اعتماد اثر	۴۵۰	رضا بالقضاء د خوش بختی نښه ده
۴۵۵	دیني طالب علم د وجې نه الله تعالی رزق ورکوي	۴۵۴	د رزق لپاره مجربه مراقبه
۴۵۶	ټوله معاشره که تا بعداره شوه نو هر مصیبت به لیرې شي	۴۵۶	څوک چې مال پسې زغلي، هغه وژل کیږي
۴۵۹	رزق د انسان په لټون کې وي	۴۵۷	د اعتماد او توکل یو حیرانونکې واقعہ
۴۶۱	بَابُ الرِّيَاءِ وَالسَّمْعَةِ	۴۵۹	د یو نبی بې مثاله صبر
۴۶۳	الله تعالی د زړونو اخلاص ته گوري	۴۶۱	د ریاکاری قسمونه

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۶۵	اورولو او بنودنې په عمل باندې سخت وعید	۴۶۴	ریاکارې یو قسم شرک دی
۴۶۶	ریاکار به په قیامت کې ذلیله وي	۴۶۶	ریاکارې دې خپل ثواب دهغه چانه واخلي د چا لپاره چې یې عمل کړیدی
۴۶۷	نیکی په حالت باندې خوشحالیدل، ریانه ده	۴۶۷	آخرت مقدم ساته کامیاب به یې
۴۶۹	خوږې ژبې او د سختو زړونو خلک	۴۶۸	د دینداره ریاکار لپاره سخت وعید
۴۷۱	د شهرت ډک ژوند د خطرونه ډک دی	۴۷۰	د میانه روی فضیلت
۴۷۳	د اولیاء الله عظیم شان	۴۷۲	د ریاکارۍ بدې
۴۷۶	د ریاکارو خلکو نښه	۴۷۵	د مخلص مسلمان ظاهر او باطن یو شان وي
۴۷۹	ښه عمل خپله په خلکو باندې ظاهر یږي	۴۷۷	ریاکارې د دجال د فتنې نه ډیره خطرناکه ده
۴۸۲	بَابُ الْبُكَاءِ وَالْخَوْفِ	۴۸۰	دوه مخې پالیسي اسلام لپاره ډیره خطرناکه ده
۴۸۳	د دنیا د کارونو انجام فقط د الله تعالی په علم کې وي	۴۸۲	آخرت ځان ته حاضرول د ژرولو سبب دی
۴۸۶	یا جوج ماجوج او د سکندری دیوال تفصیل	۴۸۴	په دوزخ کې د عمرو بن لحي او دیوي ښځې حالت
۴۸۹	د الله عذاب عام وي	۴۸۸	قیامت ته نژدې وخت کې یو څو عذابونه
۴۹۰	د جنت غوڅتونکی او د شپې خوب؟	۴۹۰	اصل اعتبار د خاتمې وي
۴۹۲	سره د نیک کیدلو نه د الله تعالی نه ویریدل په کار دي	۴۹۱	د حکمت نه ډک یو نصیحت
۴۹۶	د آخرت فکر نبي کریم صلی الله علیه و سلم بودا کړو	۴۹۳	مرگ او قبر هر وخت یاد ساته
۴۹۷	حضرت عمر رضی الله عنه او د حضرت ابو موسی رضی الله عنه خپل مینځې خبري	۴۹۶	هیڅ گناه سپکه مه گڼه

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۵۰۰	د الله تعالی د ویرې نه د ژړا فضیلت	۴۹۹	نبی ﷺ ته د نهو خبرو حکم
۵۰۱	قحط الرجال په زمانه کې به په سلو کې یو کس د کار په لاس راځي	۵۰۱	بَاب تَغْيِيرِ النَّاسِ
۵۰۳	بڼه خلک به مړه شي، خزلې به پاتې شي	۵۰۲	مسلمان به د یهودو او نصاراؤ تقلید وکړي
۵۰۴	کله چې شریان خلک حکمرانان شونو قیامت به راځي	۵۰۳	یو پیشنگوئي
۵۰۷	په آخره زمانه کې په دین باندې قائم پاتې کیدل د اورسره د لوبې کولو مترادف به وي	۵۰۵	د عیش او دراحت ژوند نه د قناعت ژوند بڼه دی
۵۰۸	د جهاد پریخودل او د دنیا مینه د ذلت سبب دی	۵۰۷	کله چې حالات خراب وي نو د ژوند نه مرگ بڼه دی
۵۱۱	بَاب فِي الْإِنذَارِ وَالْتَحْذِيرِ	۵۱۰	د معاشرې د یو څو معتدې گناهونو وبال
۵۱۳	د صفا په غرباندې قریشو ته دعوت	۵۱۱	په اصل کې خلک بڼه و شیطان برباد کړل
۵۱۸	په مستقبل کې د امت محدیه تاریخي حالت	۵۱۷	دامت محمديه فضیلت
۵۲۰	د خلافتونو په باره کې پیشنگوئي	۵۱۹	خپله نه بدلېږي، قرآن بدلوي
۵۲۳	نبی کریم ﷺ تر قیامته پورې د راتلونکو فتنو پیشنگوئي کړیده	۵۲۲	کتاب الْفِتَنِ
۵۲۶	په زړونو کې د امانت راتلل او بیا وتل	۵۲۴	د انسانانو په زړونو باندې د فتنو د راتگ اثرات
۵۳۱	د فتنو د راتگ نه مخکې نیک اعمال وکړه	۵۲۸	د فتنو په زمانه کې په گوټ کې ناسته اختیار کړه
۵۳۳	خپل مینځې جنگ جگړو په وخت کې څه کول پکار دي؟	۵۳۲	په فتنو کې هیچرې مه نوځی، لیرې وسپړی
۵۳۷	د یو څو هلاکونو د وجې نه به د امت هلاک شي	۵۳۶	د فتنو پیشنگوئي
۵۳۹	د فتنو د ماحول کې د عبادت ثواب ډیردی	۵۳۸	د فتنو د سختوالي انتها
۵۴۰	د قائد فتنې په باره کې پیشنگوئي	۵۳۹	هر راتلونکی دور د مخکني دور نه بد تروي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۵۴۲	د راتلونکو واقعاتو په باره کې پیشنګوټي	۵۴۱	د خلافت راشده د مدت په باره کې پیشنګوټي
۵۴۸	د فتنو دک ماحول کې د خلاصون لار	۵۴۵	خلافت راشده نه وروسته د سختو فتنو پیشنګوټي
۵۵۱	مشاجرات صحابه په بحث کې مه پریوځه	۵۴۹	یو تفصیلي وړاندوینه
۵۵۳	د شو غټو فتنو بیان	۵۵۲	کله چې چارې اوړنده فتنه وي
۵۵۶	د مروان بن حکم خبره	۵۵۴	د فتنه احلاس مصداق
۵۶۱	د حضرت عثمان <small>رضی اللہ عنہ</small> د شهادت واقعه، جنگ جمل او صفین	۵۵۷	بغداد کې د تاتاریانو فتنه
۵۶۳	د جنگ جمل واقعه	۵۶۲	د حضرت عثمان <small>رضی اللہ عنہ</small> شهادت
۵۶۶	د خپل مینځي جنگونو سپیره والي	۵۶۴	د جنگ صفین واقعه
۵۶۷	د سختو جنگونو بیان	۵۶۷	باب الملاحم
۵۷۱	د قیامت دولس نښي	۵۶۷	د قیامت نښو ته تفصیلي کتنه
۵۷۷	د عیسی د نزول په وخت کې به یو یو یهودي وژلی کیږي	۵۷۴	د قیامت نه مخکې به د ترکانو سره جنگ کیږي
۵۷۹	د کسری سپینه ماڼۍ په فتح شي	۵۷۸	د یو قحطاني سړي په باره کې پیشنګوټي
۵۸۰	که جهاد وي نو فتحه پسې به فتحه وي	۵۷۹	په جهاد سره به دوه سپر طاقتونه ختم شي
۵۸۲	د دجال قتل، د ملحمة الکبری واقع کیدل	۵۸۱	د قیامت شپږ نښي
۵۸۹	میدان جهاد کې د تکبیر نعره غټه وسله ده	۵۸۵	په جهاد کې په کافرانو باندې د فدائي حملو ثبوت
۵۹۳	د مدینې منورې محاصره	۵۹۱	د قیامت د نښو ترتیب
۵۹۴	د حبشې یو سړی به په کعبه گوزار کړي	۵۹۳	د ظهور مهدي نه مخکې یو عظیم جنگ
۵۹۶	د بغداد په باره کې پیشنګوټي	۵۹۵	حبش او ترکان مه تنګوئ
۵۹۹	د بصرې د یو کلي د یو جومات فضیلت	۵۹۸	د بصرې په باره کې پیشنګوټي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۰۴	بَابُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ	۶۰۱	د حضرت عمر <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> ذات د فتنو لپاره بندیز و
۶۰۵	نلائقه ته منصب ورکول د قیامت نښه ده	۶۰۴	د قیامت یو څو نښي
۶۰۶	د حضرت مهدي یو څو صفتونه	۶۰۶	د عربو په زمکه کې چې کله شینکې وي نو قیامت به نژدې وي
۶۰۹	په آخره زمانه کې به هر سړی پریشان شي	۶۰۷	فرا ت د سیند نه به خطرناکې خزاني راوځي
۶۱۱	قیامت ته نژدې زمانه به بې برکته شي	۶۱۰	د قیامت نه مخکې به د یو غټ اور ظهور کيږي
۶۱۵	د عدل او انصاف بیرغ وچتونکې مهدي ظهور به خامخا کيږي	۶۱۳	کله چې پنځلس جرمونه کيږي نو زلزلي به راځي
۶۱۹	د عدل او انصاف او برکتونو والا مهدي به راځي	۶۱۶	د حضرت مهدي ظهور او د ابدالو راتګ
۶۲۱	د دویمې صدۍ نه وروسته د قیامت نښي	۶۱۹	د منصور قومندان ظهور به خامخا کيږي
۶۲۲	امام مهدي به د حضرت امام حسن <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> په اولاد کې وي	۶۲۱	حضرت مهدي لپاره تور بیرغونه
۶۲۴	بَابُ الْعَلَامَاتِ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ وَذِكْرِ الدَّجَالِ	۶۲۳	په یو زر (۱۰۰۰) مخلوق کې د ملخانو مکمل ختمیدل د قیامت نښه ده
۶۲۷	د قیامت اولنۍ نښه	۶۲۵	د قیامت نه مخکې د لسو علاماتو ښکاریدل
۶۲۹	لمرد عرش د لاندې د سجدي کولو مطلب	۶۲۸	د درې نښو د ښکاره کیدلو نه وروسته به نه ایمان معتبر وي، نه نیک عمل د ټولو نه غټه فتنه د دجال ده
۶۳۰	په یوه سترګه به د جال کانی وي	۶۳۰	د روغژن د جال به کانی وی
۶۳۳	د دجال جادوې کارونه او د یاجوج ماجوج خروج	۶۳۱	

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۳۶	د دجال تابعدار به د ایران یهودیان وي	۶۴۲	د دجال استدراج
۶۳۸	حضرت تمیم داری <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> د سترگو لیدلی حال د دجال بیانوي	۶۳۶	د جال مدینې منورې ته نشي داخیلدلی
۶۵۶	د دجال نور وضاحت	۶۵۴	د دجال نور وضاحت
۶۵۸	د دجال نه لیرې اوسیرې	۶۵۷	په خراسان کې د دجال ظهور
۶۵۹	د خروج د جال نښې او د دجال جادو	۶۵۸	د جال به په دنیا کې څومره زمانه وي
۶۶۳	د دجال د سپر لې ناشناخ	۶۶۲	د ایمان خاوندان دې د دجال نه نه ویریري
۶۶۶	نبي اکرم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> او د ابن صیاد ترمینځ خبري	۶۶۵	باب قصه ابن الصیاد
۶۷۲	ابن صیاد به د جال جوړیدل نه ناخوښه کول	۶۷۱	ابن صیاد به د یوې غصې په نتیجه کې د جال جوړ شي
۶۷۴	د حضرت ابن عمر <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> په نزد باندې ابن صیاد د جال و	۶۷۴	د ابن صیاد په دجال کیدلو باندې ابن جابر <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> قسم خوري
۶۷۵	د دجال ټول صفتونه په ابن صیاد کې و	۶۷۴	په واقع جره کې ابن صیاد ورک شو
۶۷۸	باب لزول عیسیٰ عَلَيْهِ السَّلَام	۶۷۶	نبي کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> سره به همیشه خطر وه چې چیرته ابن صیاد د جال نه یې
۶۸۱	د حضرت عیسیٰ عَلَيْهِ السَّلَام د زمانې برکتونه	۶۷۹	په خدای قسم عیسیٰ عَلَيْهِ السَّلَام به خامخارا کوزیري
۶۸۲	عیسیٰ عَلَيْهِ السَّلَام به د نبي کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> په خوا کې دفن کیږي	۶۸۲	جهاد به جاري وي
۶۸۴	قیامت بینځې نژدې دی	۶۸۴	بَابُ كُزْبِ السَّاعَةِ وَأَنَّ مِنْ مَاتَ لَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ
۶۸۷	په دنیا کې د امت محمدیه د پاتې کیدو زمانه	۶۸۵	یوه پیرې ختمیدو باندې هم د قیامت اطلاق کیږي
۶۸۹	بَابُ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا عَلَى شِرَارِ النَّاسِ	۶۸۸	دنیا بینځې بودی کینخودلو سره تار تار شویده

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۹۰	د قیامت په باره کې پیشنگوټي	۶۸۹	په خلکو کې چې ترڅو د الله نوم وي نو قیامت به نه راځي
۶۹۵	بَاب النْفَخِ فِي الصُّورِ	۶۹۱	د قیامت سره متعلق یو تفصیلي حدیث
۶۹۶	د ملا هډو کی کله هم نه ختمیږي	۶۹۵	د شپیلۍ د پوک وهلو بیان
۷۰۱	اسرافیل عَلَيْهِ السَّلَام د شپیلۍ حقیقت څه دی؟	۶۹۹	قیامت کې به د زمکې او آسمان د بدلون په وخت کې خلک چیرته وي؟
۷۰۴	د جنتیانو اولنی خوراک	۷۰۳	بَاب الْحَشْرِ
۷۰۶	میدان محشر کې به خلک لوڅ لغړوي	۷۰۵	میدان محشر کې د راغونډیدلو منظر
۷۰۸	دوزخیان به پر مخې محشر ته راځي	۷۰۸	محشر کې به نر بنځې ټول برېښد وي
۷۱۰	میدان محشر کې بهیدونکې خوله	۷۰۹	د حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام د پلار حشر
۷۱۱	په جنت کې به د امت محمدیه خلک د ټولو نه ډیر وي	۷۱۰	میدان محشر کې به لمر ډیر نژدې وي
۷۱۴	د قیامت په ورځ به زمکه خپله د هر سرې په عمل باندې گواه جوړه شي	۷۱۳	د ریاکار عبادت قبول نه دی
۷۱۷	آسان حساب او سخت حساب	۷۱۷	بَاب الْحِسَابِ وَالْقِصَاصِ وَالْيَتْرَانِ
۷۲۱	د اعتدال لار خپلولو په وجه به امت محمدیه په قوم نوح باندې گواه جوړیږي	۷۲۰	د هر انسان په جنت او دوزخ کې د ناستې ځای وي
۷۲۴	د اندامونو د گواهي یوه بله واقعه	۷۲۲	د قیامت په ورځ به د خپل بدن اندامونه گواهي ورکوي
۷۲۸	د قیامت په ورځ به د الله تعالی مخې ته درې کتنې کیږي	۷۲۷	د امت محمدیه به بی حساب به خلک بغیر د حساب کتاب نه جنت ته ځي
۷۳۰	د قیامت درې سختې مرحلې	۷۲۸	حدیث بطاقت او د الله د نوم برکت
۷۳۲	د آسان حساب او سخت حساب مطلب	۷۳۱	لوي ورکوټي، مالک او غلام ترمینځ به هم حساب وي
۷۳۴	د اعمالو د وزن بحث	۷۳۳	د قیامت ورځ به د مؤمن لپاره مختصر وي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۷۳۷	د حوض کوثر احوال	۷۳۶	بَابُ الْحَوْضِ وَالشَّفَاعَةِ
۷۴۱	د شفاعت کبری تفصیلی بیان	۷۴۰	خرابې عقیدې مرتدان به د حوض کوثر نه لرې ساتلی کیږي
۷۵۰	د شفاعت تفصیل	۷۵۰	د شفاعت د ټولو نه ډیر مستحق سړی شوک دی
۷۵۳	الله تعالی به د امت په باره کې نبی کریم ﷺ لره راضي کړي	۷۵۲	صله رحمې او امانت به خپل حق په پل صراط باندې اخلي
۷۶۲	پل صراط او د شفاعت نور تفصیل	۷۵۴	د قیامت او شفاعت په اړه اوږد حدیث
۷۷۲	کله چې د خدای رحمت جوش ووهي	۷۶۶	جنت ته د ټولو نه آخر کې تلونکی سړی
۷۷۵	د مؤمن نه به په پل صراط باندې یو بله پوښتنه کیږي	۷۷۴	د دوزخ نه راوتلي یو سړې قصه
۷۷۶	کله چې مرگ ته خپله مرگ راشي	۷۷۶	د هر سړې لپاره په جنت او دوزخ کې یوه یوه چوکۍ ټاکلې شویده
۷۷۸	حوض کوثر ته د راتلونکو شمار نشته	۷۷۷	حوض کوثر ته به د ټولو نه مخکې غریب مهاجرین راځي
۷۷۹	نبی اکرم ﷺ په مقام محمود کې	۷۷۹	میدان محشر کې به نبی کریم ﷺ کوم ځای وي
۷۸۱	رحمت عالم د رحمت شان	۷۸۱	شفاعت به د کبیره گناهونو والاؤ لپاره وي
۷۸۳	څلور لاکه به به بغیر د حساب نه جنت ته ننوځي	۷۸۲	د عام شفاعت ذکر
۷۸۶	د حوض کوثر فراخوالی	۷۸۴	د الله تعالی رحمت بهانه لټوي
۷۹۰	د قیامت په ورځ به کوم خلک شفاعت کوی	۷۸۹	د دوزخ در او تلو نه وروسته بنایسته منظر
		۷۹۱	یادداشت

۳۰ ربيع الاول ۱۴۱۸ هـ

باب البيان والشعر د تقریر او شعر بیان

قال الله تعالى: ﴿وَشَدَّ ذَنَا مَلَكُهُ وَأَتَيْنَهُ الْحِكْمَةَ وَفَضَّلَ الْخِطَابَ﴾ (سورة ص: ۲۰)

شعر په لغت کې بیان وضاحت او د مقصود اظهار ته وايي. په بنایه کې یې لیکلي دي چې خپل مقصود په ډیر فصاحت او بلاغت سره او د زړه په ژورتیا او پاکوالي سره د پېش کولو نوم ته بیان ویلی کېږي. فلان ایین فلان یعنی فلانکی سړی د فلانکې سړې نه د خپل مافی الضمیر اظهار په غوره طریقې سره کوي. او ښه بیان کوي.

الشعر: په لغت کې فهم او ذکاوت او هوبنیارتیا او عقل مندی ته شعر ویل کېږي. گویا دا د شعور نه جوړ شوی دی. چې هغه د علم او فهم په معنی کې دی. او د شعراؤ په اصطلاح کې د شعر پیژندنه (تعریف) داسې دي: الشعر هو كلام مقفٍ موزون عن قصيد. یعنی د قصد او ارادې سره مقفی او موزون کلام پېش کولو نوم شعر دی. په دې تعریف کې د قصد او ارادې لفظ قید احترازي دی، د دینه هغه موزون کلام ووتلو چې د هغې د وزن اراده نده کړې شوي. لکه په قرآن او حدیث کې موزون کلام وي. دا اگر چې موزون دی خو د دې د وزن قصد او اراده نده کړې شوي. او نه وزن مقصود دی. دغه شان د قرآن او حدیث دا موزون کلام د شعر د قافیو اصولو د لاندې هم نوي. نه دا د شعر د قافیو مطابق دی. دغه شان په حدیث کې موزون دعاوې شته دي، هغه د شعر د تعریف نه خارج دي. ځکه چې د دې وزن قصد او ارادې د لاندې ندي. دغه شان د نبی کریم ﷺ کلام:

انا النبي لا كذب
انا ابن عبدالمطلب (او)
هل انت الا اصبع دميت
وفي سبيل الله مالقيت

د شعر نه خارج دي ځکه چې د دې د وزن اراده نده کړې شوي او نه دا د شعر د اصولو او قواعدو مطابق دی. **د معجزاتو څپړنه:** نبی ته چې الله تعالی کله معجزه ورکوي نو د هغې په ذریعه سره په معاشره باندې غالبه کوم څیز لره ماتوي مثلاً حضرت موسی علیه السلام په زمانه کې سحر او جادو په معاشره باندې دوامه خپور شوی ؤ چې د عدالت او معاشرې نظام چلولو د پاره به هم د جادو نه استفاده کیدله. ویلی کېږي چې د فرعون سره د جادو یو حوض ؤ په هغې کې به مدعې او مدعې علیه دواړه واچولی شول نو څوک چې به په حق باندې ؤ نو هغه به د اوبو سره ته راغلو او بل به ډوب شو، دغه شان د هغوي سره به د جادو څه بطخي وي، هغه به د ښار په غاړو باندې وسیدلي، که کوم دښمن یا غل به ښار ته ننوتلو نو د جادو دې بطخو به په زوره زوره آوزونه کول، دې عامې جادو د ماتولو د پاره الله تعالی حضرت موسی علیه السلام ته دید بیضاء

او د عصا معجزه ورکړه. او هغه يې فرعون ته را ليرلې ؤ. نو دې معجزې د معاشرې د جادو بيخ مات کړو او حق غالبه شو او باطل ورک شو. حضرت عيسى عليه السلام په زمانه کې معاشره باندې علاج معالجه او طب يونانې خپور شوی ؤ، الله تعالى حضرت عيسى عليه السلام ته د احياء موتی او مرو ژوندې کولو او مورزادې رڼدو د صحيح کولو او د ابرص (برگې) ناروغان صحيح کولو معجزه ورکړه. چې په هغې سره د دغه خلکو د طب زور ماتيدلو سره صفر شو. او خلکو اقرار وکړو چې د حضرت عيسى عليه السلام سره د خدا د اړخ نه معجزه ده. د نبی اکرم صلى الله عليه وسلم په زمانه کې په عرب معاشره باندې ادب او فصاحت او بلاغت ډير مشهور ؤ. الله تعالى نبی اکرم صلى الله عليه وسلم ته د فصاحت او بلاغت اعلى امتياز قرآن عظيم ورکړو چې هغې د ټولو عربو فصاحت او بلاغت په زمکه کې خنګ کړو. او هغوي ته د مقابلې اعلان وکړو که دا کلام د الله تعالى د اړخ نه نوي نو تاسو هم دغه شان کلام جوړ کړی؟ دغه خلک د مرګ وژلو او جنگ کولو ته تيار شول. خو د ژبې په څوکو باندې د دې کلام مقابلې ونکړې شوه، اگر که د قرآن کلام شعر نه ؤ، ليکن دې د عربو د شعرا او شاعرې غرور د خاورو سره يو ځای کړو. او هغوي د اجتماعې ناکامې اقرار وکړو. هغوي ته بيا بيا وويلی شول:

ما تحدا کم به خيرا لنام ركب ما ترکبوا الکلام

خو هغوي جواب ورنکړی شو. الله تعالى نبی اکرم صلى الله عليه وسلم د شعر او شاعرې نه ليري وساتلو. دې لپاره چې څوک دا شک ونکړي چې د شاعرې په زور باندې هغه په دې نوي طريقه باندې دا کلام جوړ کړی دی. نو ځکه نبی کریم صلى الله عليه وسلم د شعر په جوړولو باندې نه پوهيدلو. بلکه ځينې وخت کې به د ويلو په وخت کې خبره مخکې وروسته شوه او د اصولو او قواعدو مطابق يې شعر نشو ويلي. خو بيا هم که کله به يې بغير د قصد او ارادې نبی کریم صلى الله عليه وسلم د چا شعر ولوستلو نو هغې ته شاعرې نشي ويلي کيدلی. خلاصه داده چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم په کوم کلام سره د عربو د فصحاؤ مقابلې وکړه نو هغه د الله تعالى کلام دی. او د نبی کریم صلى الله عليه وسلم غټه معجزه ده، چې هغې ته قرآن وايي.

شاعران او شاعري: د شريعت په رڼا کې د شعر حکم دا دی چې دا يو کلام دی. که ښه کلام دی نو ښه

دی. که بد دی نو بد دی. هو کلام حسنه حسن قبيحه قبيح. صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ په مختلفو وختونو کې شعرونه ويلي دي. نبی کریم صلى الله عليه وسلم د ښه شعرونو ډاډ ورکړی دی. بلکه د حضرت حسان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شعرونو د پاره يې اهتمام کړيدی. لهذا د ښه شعرونو انکار نشي کيدلی. هو خوبد اشعار بد دي، دغېشان شعرونه د ژود عادت جوړول هم ښه خبره نده. په صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ کې مشهور شاعران درې ؤ: (۱) حضرت حسان بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (۲) حضرت کعب بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (۳) حضرت عبدالله بن رواحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ. په دوې کې حضرت حسان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ډير کلام په قوميت او په حسب نسب په حواله سره کړی دی. يعنې د کافرانو حسب نسب يې ښکاره کړيدی. حضرت کعب بن

مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کافران د دین او عقیدې او اعمالو او کردار په اعتبار سره تنگ کړي دي. په کافرو کې چې به دا، څوک مسلمان شو نو ویل به یې چې د کفر په حالت کې خو به د حضرت حسان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خبرې په مونږ باندې د غشې په شان لگیدلي، خو د اسلام په حالت کې معلومه شوه چې د کعب بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خبرې ډیرې سختې وې. حضرت کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لره په کافرو باندې داسې غوره والی ورکولو:

بیت یجانی جنبه عن فراشه

فمن كان او من قد يكون كاحمد

حضرت حسان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به په دې انداز سره کلام کولو:

فشر كما اخير كما الفداء

اتهجوه ولست له بكفياً

د آدم عَلَيْهِ السَّلَام د پیدائښت نه تر ننه درې غټ شاعران راغلي دي: (۱) الملک الضلیل امرأ القیس

قائد هم وصاحب لوائهم الى النار يوم القيامة (۲) طرفه بن العبد کم عمری زلمی چې د شل کاله په عمر

کې ووژلی شو. (۳) لبيد بن ربيعه عامری. د حضرت لبيد عمر یو سل شل کاله و. ۶۰ کاله یې په کفر کې

تیر کړل او ۶۰ کاله یې په اسلام کې تیر کړل. دهغه نه چا پوښتنه وکړه چې دهغه نه وروسته څوک غټ شاعر

تیر شوی دی، نو وې فرمایل: صاحب الجدری یعنې هغه امرأ القیس په مخ باندې د ننکو داغونه و، بیا

پوښتنه وشوه چې دهغه نه وروسته بیا څوک غټ شاعر تیر شوی دی. نو وې ویل: کم عمری هلک یعنې

طرفه بن العبد، بیا پوښتنه وشوه چې دهغه نه وروسته په دریم کې نمبر کې غټ شاعر څوک دی: نو وې

ویل صاحب العصاء یعنې خپله زه په دریم نمبر باندې غټ شاعر یم.

د اسلام قبلولو نه وروسته به یې شعرونه نه ویل. فرمایل به یې چې سورة بقره کافي ده. وس د کوم شعر څه

ارتیا نشته. کله چې به څوک دهغه دناروغی پوښتنې لپاره ورتلل نو دا شعر به یې ویله:

ولقد سئمت عن الحياة وطولها

وسؤال هذا الناس كيف لبئيد

بیا به یې فرمایل:

الحمد لله ذلم يأتني اجلى

حقا اكتسيت من الاسلام سربالا

نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د لبيد د یو شعر ستاینه په حدیث نمبر: ۴ کې کړیده.

د ټنگ ټکور اوریدو شرعي حکم

اربيع الثاني ۱۴۱۸هـ

نوټ: الحمد لله چې زه د توضیحات دا برخه په تاریخ ۱۵ د رمضان ۱۴۲۶هـ باندې په مسجد نبوي کې

روضه رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته مخامخا د قبله اړخ نه روضه نبی ته متوجې کیدو کې لیکم:

قال الله تعالى: ﴿وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ﴾ (سورة نمل: ۲۲۴)

وقال تعالى: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (سورة المائدة: ۶)

وقال تعالى: ﴿وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَفْزَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكُهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ﴾ (بنی اسرائیل: ۶۴)

په دې آیتونو کې د ټنگ ټکور او گانو باجو حرمت په واضحه توگه باندې ذکر کړې شوي دي. دې مسئلې ته مسئله الغناء ویلی کیږي. د گڼو احادیثو او مذکورہ آیتونو د وجه نه دې مسئلې نهایت اهمیت اختیار کړی دی. او د علماؤ او فقهاؤ په نزد باندې دا یوه معركة الاراء مسئله جوړه شويده. علماؤ د دې په اړه باندې مستقل کتابونه لیکلي دي. او په ټولو غټو وړو کتابونو کې یې دې ته اهم مقام ورکړی دی. کف الرعاع فی مسئله الغناء، د ابن حجر هیتمی مشهور تصنیف دی. چې په هغې کې دا مسئله په نهایت تفصیل سره بیان کړی شوي ده. مفتی اعظم پاکستان حضرت مولانا مفتی محمد شفیع رحمۃ اللہ په خپل عربی تفسیر احکام القرآن کې ټنگ ټکور او گانې او اوریدل باندې ښه پوره کلام کړی دی. دغه شان په عوارف المعارف او نورو کتابونو کې علماؤ دا مسئله ښه واضحه کړیده. ځینو ناپوهه خلکو د ځینې روایتونو نه د ټنگ ټکور د جائز کولو کوښښ کړیدی، نو ځکه د علماؤ په نزد باندې د ټنگ ټکور مسئله د بحث ځای جوړ شو. او نن سبا خو دا ناروغی عامه شويده، نو د عامو خلکو په ذهن کې دا خبره کیناستله یا کهنولی شوه چې ټنگ ټکور او گانې بجانې خویوه تفریح ده، د دې د حرامیدلو سره هیڅ تعلق نشته.

د ټنگ ټکور په حرمت باندې دلائل

د دې بحث په ابتداء کې چې د قرآن کریم کوم آیتونه لیکلی شوي دي، په هغې سره مفسرینو حرمت غنا باندې استدلال کړیدی. او د قرآن د آیتونو مطلب بیانولو کې مفسرینو ته بنیادي او معیاري حیثیت ترلاسه دی. په دې آیتونو کې د سورة لقمان په آیت کې: لَهْوَ الْحَدِيثِ، لفظ راغلی دی. دا لفظ اگرکه په بیکاره کلام او قیصو د پاره ویلی کیږي، خو فتاوی حمادیه او عوارف المعارف کې لیکلي دي چې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دواړو په قسم خوړولو سره وفرمایيل چې د لهو الحدیث نه ټنگ ټکور او باجې مراد دي. دغه شان سورة نجم په آخر کې ﴿وَأَنْتُمْ سَمِدُونَ﴾ د آیت تفسیر په ﴿وَأَنْتُمْ مُغْنُونَ﴾ سره کړی شوی دی. د دې آیتونو نه علاوه بیشمیره احادیثو کې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ټنگ ټکور د حرمت په اړه باندې واضح ارشاد فرمایلی دی. مثلاً: مشکوة شریف ص: ۴۰۹ باندې د حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حدیث د کتلو قابل دی: بیا ص: ۴۱۰ باندې د حضرت

ابو امامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حديث وگوري. بيا ص: ۴۱۱ باندي د حضرت ابو سعيد خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حديث وگوري، بيا دغه صفحه باندي د حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت وگوري، بيا د دې سره د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت وگوري، په يو حديث کې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې ما تاسو د دوه فاسقه او دوه بيوقوفه آوزونونه منع کړي وي، يو په مړې باندي د ژړا د آوازنه او دويم د غناء د آوازنه.

يو حديث کې دي چې ابليس اولنی هغه شوک دی چې هغه گانا (لوبه) وويله او ويریې وکړو. په يو حديث کې دي چې گانا اوريدل حرام دي. او د دينه خوند اخستل کفر (د نعمت ناشکرې) ده. او د دې لپاره راغونډيدل گناه او فتنه ده. په يو حديث کې دي چې کله يو سړی گانا وايي او دهغه آواز وچت شي نو الله تعالی د هغه اړخ ته دوه شيطانان راوليری. يو شيطان يې په يوه اوږه باندي او بل شيطان يې په بله اوږه باندي کيني. او مسلسل يې په خپلو خپو باندي په وهلو وهلو سره هغه کس ته شاباسی ورکوي، تر دې

چې هغه کس گانا ختمه کړي. په يو حديث کې دي چې: الغناء حرام في الاديان كلها. يعني په ټولو دينونو کې گانې بجانې حرام دي. قاعده دا ده چې کله په نصوص اختلاف وي نو د صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ اقوالو ته رجوع کولی شي. صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ هم غناء او سرودونه حرام گرځوي. حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې: ما تغنيت ولا تمثيت ولا مسست ذکرى بيبينى منذ بايعت رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

يعني ما نه لوبه ويلي ده، نه مې د دې زمان کړيدی او د کوم وخت نه چې ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره بيعت کړی دی نو په خپل بني لاس سره مې خپل ذکر نه دی مسح کړی. حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايل: الغناء يثبت النفاق في القلب كما يثبت الماء البقل.

تابعين او تبع تابعين هم غناء لره حرام گرځوي. فضيل بن عياض رَحِمَهُ اللهُ فرمايې: الغناء رقية الزنا.. علامه ضحاک رَحِمَهُ اللهُ فرمايې: الغناء مفسدة للقلب سخطة للرب، ځينو تابعينو ته منسوب ده: اياكم

والغناء فانه يزيد الشهوة ويهدم المرؤة. امام مالک رَحِمَهُ اللهُ فرمايې: که چا وينزه واخستله او هغه دمه وختله نو دا په دې سودا کې عيب (نقص) دی، دا سړی سودا فسخ کولی شي. امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ هم د غناء د حرمت قائل دی. وې فرمايل: زه يو ځل په دې مصيبت سره مې امتحان وشو څو ما صبر وکړو، خو کله چې زه مقتدی جوړ شوم او بيا مې امتحان وشو، نو د مجلس نه لارم. واضحه دې وي چې ابتلاء د حرامو د وجه نه وي، لهذا په دې کلام کې د غناء حرمت ته اشاره ده. امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ فرمايې چې کوم سړی ډير لويي (گانې) وايي، هغه احمق، بيوقوف، او مردود الشهادة دی. بهر حال دا ټول دلائل د غناء په حرمت باندي موجود دي. لهذا د دې په حرمت کې د هيچا اختلاف نشي کيدلی. هو خو خواهش پرستي بيله خبره ده. (مرقات ۸/۵۵۷)

دغناء په جواز باندې د اهل باطلو باطل استدلال

د غناء حرمت اتفاقي مسئله ده ، په دې کې د اختلاف څه ځای نشته ، او نه د دې اختلاف څه شرعي حیثیت شته دی ، څه خلکو ته په څه نصوصو کې شک پیدا شوی دی یا د باطني فساد په وجه باندې هغوي سره د پوهې نه د نصوصو غلط مطلب بیان کړیدی . دا زه ځکه دلته ذکر کوم چې کوم خواهش پرست سړی عام خلکو ته د هوکه ورنکړی شي . گڼې دلته نه څه دلیل شته او نه څه استدلال .

باطل پرست د سوره مائده ﴿وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ كَرَىٰ أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ﴾ نه استدلال کوي : وگوره چې واي وریدل نو په ژړا شول . نو د غناء په اوریدلو سره هم ژړېږي . اهل سماع د دې آیت نهم د د ټنگ ټکور د اوریدو د پاره د اباحت استدلال کړیدی . د غناء د اثبات لپاره د دې آیت نه استدلال کول تحریف فی القرآن دی . چې هغه حرام دی . دلته د گانې اوریدلو خبره نه ده بلکه د حق اوریدلو خبره ده . باقی د ټنگ اوریدل (سماع) خبره وروسته راروانه ده .

په دغه توگه باندې اهل باطل دا آیت ﴿تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ لَمَّا تَلَيْنُ جُلُودَهُمْ﴾ (زمر: ۲۳) نه هم استدلال کوي . دا هم د قرآن تحریف دی . او دا د هغه خلکو بنکاره گمراهې ده . دلته یې د گانا اوریدلو اثرندی ویلی ، دلته خود قرآن اوریدلو اثر ویلی شوی دی . البته سماع والا د دینه استدلال کوي . د هغې بحث راروان دی . اهل باطل د دې آیت نه هم په غناء باندې استدلال کوي : ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ﴾ د هغوي دا استدلال هم غلط دی . ځکه چې د زینت نه باجي او طبلي مراد ندي . نه کوم مفسر په دغه توگه تفسیر کړیدی . نه په حدیث کې شته دی . اهل باطل په یو حدیث سره هم د غناء نه استدلال کوي . چې د نبی کریم ﷺ په شتون کې د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په کور کې دوه ماشومانو جینکو لوبه (گانا) ویله . صدیق اکبر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ منع کړي . نبی کریم ﷺ ورته وفرمایل : د عهما یا ابابکر فانهما ایام عید . د دینه هم استدلال غلط دی . ځکه دلته د ساده شعرونو ویلو خبره ده . وړي ماشومانې دي . په دې باندې د طبلي او د باجو والا گانې قیاس کول او د بالغو ښځو د ډانس (نخا) لپاره استدلال حماقت دی .

دا بیوقوفیا هغه وخت مخې ته راغله کله چې په ۱۹۷۴ء کې شیخ الحدیث حضرت مولانا عبدالحق رَحِمَهُ اللهُ د اکوړه خټک و سیدونکې د بهتو په دور حکومت کې د پاکستان په قومي اسمبلی کې درقص او سرود په خلاف باندې تحریک التوا وړاندې کړو او گانا بجانا یې حرام وگرځوله . نو کوثر نیازی او د هغه وخت وزیر قانون پیرزاده په ډیر زور سره د دې مخالفت وکړو او د گانو بجانو په جواز باندې یې مذکوره روایتونه وړاندې کړل . او درقص او سرود یې ښه کلک ملاتړ وکړو . په دې باندې د جامعه حقانیه اکوړه خټک بانې شیخ الحدیث مولانا عبدالحق رَحِمَهُ اللهُ وویل : گوره وروه ! د گانو بجانو او د طبلو او باجو دا اثر دی چې نن د یو ښځه د بل په غیره کې ناسته ده . په دې جملو باندې عبدالحفیظ پیرزاده سخت احتجاج

و کړو او یو غوبل یې جوړ کړو چې دا غیر پارلیمانې الفاظ دي. دا به بیرته اخستل وي. مولانا شاه احمد نورانی وویل: چې مولانا د چا نوم ندی اخستلی. بلکې په اخبار کې د چهار کیدونکو بیانونو خبره یې کړېده. خو پیر زاده هغه شان په ضد ولاړ و چې دا الفاظ دي بیرته واخلي. مولانا خپل الفاظ بیرته واخستل. د دینه وروسته وزیر قانون پیرزاده وویل: د سنډه جهومر نڅا، د پنجاب بهنګرا نڅا، د سرحد خټک نڅا، او د بلوچستان لیوانڅا، د پاکستان ثقافتی ورثه ده. د پیرزاده نه وروسته حکومتی ممبر کرنل حبیب وویل چې دا خلک بیا بیا د ډمانو ذکر کوي او حال دا دی چې ټول آداب د ډمانو د کوټګو نه ترلاسه کيږي. دا خلک دې لار شي او د ډمانو د کوټګو نه آداب زده کړي، زه خپله تر شلو کالو د میوزک ډانس سره پاتې شوی يم، کوم سړی چې په میوزک نه پوهیږي، هغه پاک سړی نشي جوړیدلی. د دې په جواب کې اپوزیشن ممبر قومی اسمبلي محمود علی قصوری وویل چې مونږ ته دې وویلی شي چې قائد ایوان جناب ذوالفقار علی بهټو تر څومره زمانې د میوزک سره تړاؤ پاتې شوی دی چې په هغې سره دا پاک سړی جوړ شوی دی. خلاصه دا چې کوم خلک تنګ ټکور د قرآن نه ثابتوي، دا دهغوې زیاتې بدبختې ده چې په قرآن و حدیث کې د تحریف مجرمان هم شول. ګڼې د دې د ثابت کولو څه ضرورت دی. هغوې به بغیر د جواز نه دې ته جائز وایي او نڅا (رقص) کوي. د میوزک او سماع د پاره یو د ځان نه جوړه شوي قصه هم بیانیدلی دی. وایي چې یو ځل جبریل امین د نبی کریم ﷺ خواته راغلی او وې فرمایل چې یارسول الله ﷺ ستا د جنت فقیران به د مالدارانو نه پنځه سوه کاله مخکې جنت ته ځي، په دې باندې نبی کریم ﷺ ډیر خوشحاله شو، او وې فرمایل: کوم ګانو والا شته؟ یو بدوي وویل: زه ګاني وایم. هغه دا شعر وویله:

قد لست حية الهوى كبدى فلاتيب له ولا راقى

الا الحبيب الذى شغفت به فعند رقيقى وترياقى

په دې شعر سره نبی اکرم ﷺ او صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ په وجد کې راغلل. څادر د نبی کریم ﷺ او ډېرو نه خکته پریوتلو. نبی کریم ﷺ هغه څادر وشلولو او څلور سوه ټوټې یې کړو او صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ باندې یې وویشلو. دا قصه راباندې دوامه مکروه لګي چې د دې د لیکلو نه هم ماته شرم راځي. او په خاصه توګه باندې دا وخت د مسجد نبوی مخې ته دا سطور لیکم، قبه شریف راته مخې ته ده.

کف الرعاع عن مسئلة الغناء کې ابن حجر هیتمی رَحِمَهُ اللهُ او عوارف المعارف کې دهغې مؤلف دا قصه لیکلي ده او بیا یې په دې باندې رد کړیدی. د دې قصې نه غناء ثابتول بیکاره دی. البته د سماع والا خلک دا قصه ډیره نیغه نیغه کوي. او خوشحالیږي. وس راشی. او د سماع په اړه باندې څه وګوري. دلته د سماع نه مراد سماع موتی نده، بلکې ژوندې، په نشه، او د جوش نه ډک قلندرانو د محفل سماع مراد ده.

چې دا په قديمه زمانه کې ډيرو، او نن هم د دې شتون د اهل بدعت په نزد باندې شته دی. چې په هغې باندې د قوالې اطلاق ډير مشهور او معروف دی. د قديمې زمانې د سماع په محفل کې د علماؤ اختلاف راغلی دی. جمهور علماء او فقهاء او صلحاء د امت مطلقاً د سماع نه انکار کوي. او دا ناشناگنې. البته د اهل تصوف يو مختصر طبقه د يو څو شرطونو سره د سماع قائل دي. هغه شرطونه دا دي:

(۱) کله چې فقط د وجد او جوش پيدا کولو والا شعار وي. (۲) کله چې د بې ډيرو هلکانو سره اختلاف نوي. او نه په هغوي باندې اشعار ويلی کيږي (۳) په دې محفل کې د بنخې ذات بينخې شتون نوي (۴) هيڅ قسم طبله يا باجه ورسره نوي (۵) د آخرت يادولو او د حبيب د تذکرې لپاره وي، په دې کې قبيح اشعار نوي (۶) اوريدونکې ریاکار نوي، نه دنياوې غرضونه وي، نه نيت خراب وي (۷) په اجرت (مزدري) باندې د سماع محفل نوي جوړ کړی شوی، نه لوستونکی اجرت اخلي. مفتی محمد شفيع رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ احکام القرآن کې ليکلي دي که يو سړی په يواځو کې د وحشت ليرې کولو لپاره اشعار وايي نو دا جائزه خو په دې شرط سره چې دهغه سره طبلې او باجې نه وي. سوچ کونکې لپاره سوچ پکار دی چې د کر شوؤ شرطونو په يو محفل کې وجود تقريباً ناممکن دی، نو سماع ته څنگه جائز ويلی کيدلی شي؟ نن سبا خو الله د ذکر سره په ټي وي کې ميوزک شريک کړيدی. په هره قوالې کې د ډهول په ډنگ سره محفل گرمولی شي. چيرته هغه نيکه سماع او چيرته دا خرافات؟ هو! په جلسو کې چې نن سبا کوم نظموه ويلی کيږي، شائد په دې کې بعض مجلسونه په دې شرطونو باندې پورا وي. او هغه جائز وي، سيد الطائفه شيخ جنيد بغدادی رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ قول دی، وې فرمايل: د سماع ناقص ته اجازت نشته او کامل ته يې ضرورت نشته. دا خبره هم نظر کې ساتل پکار دي چې يو نفس اماره په وجد کې راځي او خوشحاليږي، او کله روح په وجد کې راځي، خلک د روح او نفس په وجد کې فرق نشي کولی. خوند خو ورکوي، نفس اماره باندې چې شهوانيت غالب دی. او سړی دا سوچ کوي چې روحانيت دی.

حکایت: حکيم الامت حضرت تهانوی رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ په خپل ملفوظات کې يوه قيصه ليکلي ده چې يو ځل په هندوستان کې يو محفل کې سماع د پاره دوه انگریزان راغلل، کيناستل. او په هغوي باندې ډير غټ وجد راغلو. خلکو وويل: واه! واه! د سماع به څه وايي، په انگریز باندې يې هم اثر وکړو. کله چې حضرت تهانوی رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ ته معلومه شوه نو وې فرمايل: چې دهغوي نفس باندې وجد راغلی ؤ، روح ته نه ؤ. دا شهوانيت ؤ، نه دا چې روحانيت، بيا يې و فرمايل چې گوری، د مار مخې ته چې کله بين غبرولی کيږي نو هغه څومره په خوشحالی سره ټوپونه وهي، دا دهغه روحانيت نه بلکې نفسانيت دی.

د يورياکار پير قصه: د سماع په محفل کې د ریاکاری او د ټهگ پيرانو هم څه کمی نوي. د محفل سماع سره اړونده د علماؤ نه مې يوه قصه اوريدلي ده چې يورياکار پير صاحب محفل سماع جوړ کړو. او په مصنوعی وجد کې يې ټوپونه وهل. د پير صاحب په پگړۍ کې څلور اني بندي وي. چې ناڅاپه پگړۍ

ایله شوه، او څلور اني و غورزیدلي. اوس که پیر صاحب په سنجیدگی سره هغه لټوي نو د خلکو اعتراض راځي، چې وجد کې نه دی، دروغجن دی. او که څلور اني په زمکه باندي غورزیدلي پریږدي نو دهغې د ضائع کیدلو خطر ده. نو هغه ریاکار سر څنډلو سره خپل مرید ته وایي:

آنچه بر سر د اشم بگذاشم بگذاشم

یعنې په پگړۍ کې چې کومې څلور اني وي نو هغه غورزیدلي، غورزیدلي دي، غورزیدلي، د هغې په جواب کې د هغه ته هک مرید هم نیم شعر ویله، سربې څنډلو او جواب یې ورکولو:

غم مخور صوفی که من برداشتم برداشتم

یعنې غم مه کوه صوفې ما راخستی دي، راخستی دي، نو ټول شعر داسې شو:

آنچه بر سر د اشم بگذاشم بگذاشم

غم مخور صوفی که من برداشتم برداشتم

د دغه ډول ټهگانو خلکو به څه سماع وي او دهغې به څه محفل وي؟ او په دې کې به د څه وجد راتلل وي؟ ټوله د هوه که ده.

د سعدی بابا عجیبه قصه : سماع (ټنگ ټکور اوریدنه) د اوریدلو په اړه باندي سعدی بابا رَحْمَةُ اللَّهِ په خپل کتاب گلستان کې خپله یوه قصه لیکلي ده. فرمایي چې ما به د سماع په محفلونو کې گډون کولو. زما استاد ابو الفرج ابن الجوزی رَحْمَةُ اللَّهِ به زه بیا بیا منع کولم. خوزه به نه منع کیدلم. یو ځل د شپې په وخت کې زه په یو محفل کې شریک شوم، نو ټوله شپه د یو بد رنگ آواز والا سرې محفل کې شعرونه اورول، خلک پریشانه و. زه هم پریشانه وم. مونږ د سحر راتلو ارمان کولو. دې لپاره چې د مصیبت نه خلاص شو. د سحر په راتلو باندي ما خپل پټکی د هغه په سر باندي کینخودلو او هغه مې مچي کړو. او راغلم. زما ملگرو زه په دې باندي ملامت کولم چې دومره غټه سرې یې او دا کار دې وکړو چې خپل پټکی دې یو دم ته پر سر کړو. ما ورته وویل: چپ شی، دغه سرې ماته ډیره غټه فائده راکړه، زه د خپل استاذ په منع کولو باندي د سماع نه منع نشوم لیکن د دې دم شکل او صورت او دده قبیح آواز زه د همیشه لپاره د سماع نه کرکجن کړم. دا زما مشر استاذ شو، نو ځکه مې ورته پټکی په سر کړو.

الفصل الاول

ځینې بیان د جادو اثر لري

﴿۱﴾ عَنْ ابْنِ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْهُ قَالَ: قَدِمَ رَجُلَانِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَخَطَبَا

ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې د ختیخ علاقې نندوه کسان د اغلل او خپل مینخ کې یې خبرې کولي خلکو

فَعَجِبَ النَّاسُ لِبَيَانِهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

د هغه په فصیح او بلیغ موینا باندې د ډیر حیرانتیا او تعجب اظهار وکړ و رسول کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل :

« إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا » (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ) ^(۱)

بیشکه ځینې بیان سحر (اثر لري) دی.

توضیح: لسحرا: یعنی ځینې بیان د زړونو مائله کولو کې د جادو اثر لري. (مرقات: ۸/۵۳۶) رجلان: دا د هغه وخت قصه ده چې کله د ختیخ علاقې نه بنو تمیم یو وفد د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دربار ته راغلی، په دې وفد کې دوه کسان فصیح او بلیغ راغلي و. د یو نوم زبرقان و. او د دویم نوم عمرو بن هتم و. د نبی اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مجلس کې د صحابه کرامو نه ډکه غونډه کې زبرقان په ډیر فصاحت او بلاغت سره خپل مفاخر او مآثر په ډیر اثرناک انداز سره وړاندې کړل. او بیا یې وویل چې یا رسول الله! دا عمرو بن هتم هم زما بیان کړی شوی صفتونه ښه پیژني چې زه څنګه سپری یم او زما څه کارنامې دي. د دې په وروسته عمرو بن هتم پاڅیدلو او هغه د زبرقان ټولې بیان کړی شوي دروغ ثابت کړي او وې ویل چې په دې سپرې کې هیڅ ښه صفت نشته. د عمرو د بیان انداز هم نهایت اثرناک او برابر و. چې په هغې سره خلک د زبرقان په اړه باندې په شک کې شول. د دې په وروسته زبرقان بیا پاڅیدلو او په ډیر زړه راڅکدوونکې انداز کې یې وویل چې د دې سپرې زړه پوهیږي چې زه څنګه یم خو کینې دا په دغه شان ویلو باندې مجبوره کړو. د صحابو غونډې چې به کله د دې دواړو بیان واوریدلو نو دواړو ته به یې شاباشی ورکړو او حیران به شول او تعجب به یې کولو. په دې باندې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل: (مرقات: ۸/۵۳۶) ان من البيان

لسحرا، یعنی بیان د زړونو په مائله کولو کې د جادو په شان اثر لري. ځینې محدثینو د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا کلام د بیان په بدې باندې حمل کړی دی. گویا چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داسې ویل غوختل چې په تکلف کولو سره خلکو لره خپل ځان ته مائله کول او په خله برسیره کولو سره ناشنا کلام وړاندې کول او د خلې په زور سره فصاحت او بلاغت په پنجه کې خلکو لره راگیرول، د مالوچو غر جوړول او د خبرې باتینګر راویستل، حقیر لره عظیم ښودل او عظیم لره حقیر ښودل، دا ښه کارندی. بلکې دا خالص د جادو په شان مهارت دي. او دا د نفرت وړ دی. خو ځینې نورو محدثینو د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا کلام د تقریر او بیان په مدح باندې حمل کړی دی چې په ښه انداز او ښه طریقي سره ما فی الضمیر د نورو مخې ته اړېدل او خلکو لره متاثر کول، په طریقه باندې خبره کول، ناشنا اثر لري. چې دا ښه او د صفت کولو وړ ده. (مرقات: ۸/۵۳۶، ۵۳۷)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۲۳۷ رقم الحديث ۵۷۶۷ وأبو داود في السنن ۵/۲۷۷ رقم الحديث ۵۰۱۱.

خینې شعرونه د حکمت نه ډک وي

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنَ الشِّعْرِ حِكْمَةً» (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ) (۱)

حضرت ابي ابن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي: چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: خینې شعر حکمت وي.

توضیح: حکمة: یعنی خینې اشعار د حکمت نه ډک وي. په دې کې د حق خبره وي. او هغه په رښتیا او عقل باندې بنا وي. خینې شارحینو دلته د حکمت معنی په نفع سره اخستلي ده. یعنی خینې اشعار داسې فائده ورکونکې وي چې هغه انسان لره د جهالت او بیوقوفیتیا نه ساتي. او د غلطو افعالو نه یې منع کوي. دا عموماً د شاعرانو هغه شعرونه وي چې په هغې کې و عظونه، مثالونه، او د هوبنیارتیا خبري وي. حقیقت دا دی چې شعر هم د کلام برخه ده. په دې کې چې کومه بڼه ده، هغه بڼه ده او کومه چې بڼه ده، هغه بڼه ده. که وکتلی شي نو بڼه شعر په کوزه کې د سمندر په مثال وي. په زړه او مازغو باندې د هغې اثر د اوږدو اوږدو خطبو نه ډیر اثر لري. بهر حال حکمة د فائدي په معنی باندې اخستل بعید دي. لهذا پاس لیکلی شوی مضمون او مفهوم د دې حدیث واضح مضمون دی. (مرقات: ۸/۵۳۷)

خله وازه وازه کولو سره خبري کول تباهي ده.

﴿۳﴾ وَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « هَلَاكَ

أَوْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: په هلاکت کې وغورځیده په کلام

الْمُتَنَطِعُونَ » قَالَهَا ثَلَاثًا (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) (۲)

کې مبالغه کونکې، نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا الفاظ یې درې ځل و فرمايل.

توضیح: المتنطعون: تنطع د باب تفعیل نه دی. خله وازه وازه کولو باندې د مبالغې سره کلام کونکې ته متنطع وایي. یعنی د چا په کلام کې چې تصنع او بناوت هم وي او بی ځایه چاپلوسی هم وي، د خوشامد کولو په غرض سره بی ځایه عبارت راوستل هم وي، د الفاظو بنودنه هم وي، او د کلکو جملو مستې هم وي. دا بڼه کارندی. نو ځکه نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې بدې بیان کړه. ظاهره ده دروغ یو ځای کولو سره خلاف حقیقت خبره کول او د باطل حق ثابتول څه کمال نندی. (مرقات: ۸/۵۳۸)

یادونه: تردې ځایه په مدینه منوره کې مې په تسلسل سره لیکلی دی. والحمد لله حمداً كثيراً کثیراً او الحمد لله د دې ځای نه چې څه لیکلی کيږي، دا د مدینې منورې نه په بیرته راتلو باندې بیا په مکه کې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۳۷ رقم الحديث ۶۱۴۵، وأبو داود في السنن ۵/۲۷۶ رقم الحديث ۵۰۱۰.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۰۵۵ رقم الحديث ۲۶۷۰.

۲۲ رمضان ۱۴۲۶ هـ کپ لیکلي کيږي .

حقیقت باندې بنا یو شعر

﴿۴۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا

او ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل : د ټولو نه ريښتونې خبره کومه چې يو

الشَّاعِرُ كَلِمَةً لَيَبِيدُ: الْأَكْلُ شَيْءٌ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ" (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)

شاعر کړيده هغه د لبيد دا کلام دی چې: خبردار! د الله نه غير هره شيز فنا کيدونکی دی

توضیح: اصدق کلمه: يعنې د ټولو ژبو او کلماتو نه ډيره ريښتونې خبره که کوم شاعر وي لي دي نو هغه د

لبيد دا کلمه ده ، کومه چې هغه وي لي ده چې خبردار! د الله جل جلاله د ذات نه علاوه ټول فاني او

ختميدونکي دي. دا معياري او ريښتونې کلمه ده. په دې کلمه کې د قرآن د دې آيت مفهوم ته اشاره ده:

﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾ او دې آيت ته هم اشاره ده: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَ

الْإِكْرَامِ﴾ د لبيد شاعر په اړه باندې په ابتداء کې ليکلی شوي دي. ټول شعر په دې توگه ده:

. الاكل شيء ما خلا الله باطل . وكل نعيم لا محالة زائل

اميه بن ابی صلت شاعر

﴿۴۵﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: رَدِفْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا

او حضرت عمرو ابن شريد د خپل پلار نه نقل کوي چې هغوې وويل : يوه ورځ زه نبی كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَقَالَ: «هَلْ مَعَكَ مِنْ شِعْرِ

پسې شاته (د هغه په سورلي) باندې ناست وم چې نبی كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته وفرمايل : آيا تاته د

أُمِّيَّةَ بْنِ أَبِي الصَّلْتِ شَيْءٌ؟» قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: «هَيْه»

اميه بن ابی صلت څه اشعار ياد دي. ما عرض وکړو چې هو. نبی كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې بڼه .

فَأَنْشَدْتُهُ بَيْتًا. فَقَالَ: «هَيْه»

واوروه. ما نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته يو شعر واورولو نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل : نور واوروه، ما بل شعر

ثُمَّ أَنْشَدْتُهُ بَيْتًا. فَقَالَ: «هَيْه»

واورولو. نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل بل واوروه. (دغه شان دنورود اوريدو غوختنه يې کوله او ما

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۳۷ رقم الحديث ۶۱۴۷ ومسلم في ۴/۱۷۴۷ رقم الحديث (۲۲۵۶-۲).

ثُمَّ أُنشِدْتَهُ مِائَةَ بَيْتٍ (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)^(۱)

به اورول) تردې چې ما سل شعرونه واورول.

توضیح: امیه بن ابی الصلت: د جاهلیت په زمانه کې چې کومو خلکو د بت پرستی مخالفت کړی و او د توحید اجمالی اعلان یې کړی و. هغه خلک به د حنفاء او موحدینو په نوم سره یادیدل. په هغوی کې یو امیه بن ابی الصلت و. دا ډیر غټ شاعر او حقیقت خوښونکی سړی و. په خپلو شعرونو کې به یې د الله وحدانیت په ډیر ښه او مدلل انداز سره بیانول. دهغه په زړه کې دا خیال کیناستلی و چې شاید نبی آخر الزمان هغه جوړ شي. کله چې الله تعالی نبی کریم ﷺ نبي آخر الزمان راو لېرولو نو امیه خو مسلمان نشو خو د نبی کریم ﷺ مخالفت یې هم ونکړو، فقط تماشبین و. لیکن کله چې د جنگ بدر واقعہ پېښه شوه او د کافرو غټ غټ مشران جهنم ته ورسیدل، نو امیه بن ابی الصلت دهغوی په خواخوږۍ کې شعرونه وویل، او اسلام او د لشکر اسلام بدې یې وکړه، نو دغه شان هغه په کفر باندې مړ شو. نبی کریم ﷺ دهغه په اړه باندې وفرمایل چې د امیه ژبه مسلمانانه شوه خو دهغه زړه کفر وکړو. نبی کریم ﷺ د امیه بن ابی الصلت په حقیقت باندې بنا شعرونه ستاینه وکړه. د دینه امت ته دا تعلیم ترلاسه شو که غیر مسلم سړی یو ښه کار وکړي یا پند او نصیحت باندې مشتمل شعرونه ووايي یا د مسلمانانو په حمایت کې څه خبره وکړي نو دهغه ښه کار ستاینه کول جائز دي. او په نصیحت باندې بنا شعرونو اوریدل او اورول جائز دي. (مرقات: ۸/۵۴۰)

آیا نبی کریم ﷺ گوم شعرویلی دی

﴿٦٦﴾ وَعَنْ جُنْدُبٍ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي بَعْضِ الْمَشَاهِدِ		
او حضرت جندب رضى الله عنه فرمای چې نبی ﷺ په یو جنگ (جنگ احد) کې گډون کړی و چې (په جنگ کې) د نبی ﷺ		
وَقَدْ	دَمِيَتْ	أَصْبَعُهُ
فَقَالَ:		
گوته (تېر شوه او دې وچلنده) په اینو ککړه شوه، نبی ﷺ (د استعاري یا حقیقت کې گوتې لمتسلی وړ کولو لپاره هغې لره مخاطب		
هَلْ أَنْتِ إِلَّا أَصْبَعٌ دَمِيَتْ	وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيَتْ	(مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۲)
کولو باندې دا شعرو ویله: یعنې تده څه شی یې، فقط یوه گوته یې، اینی شوی، او بیا پمتا چې څه شوی دی. د خدای په لاره کې شوی دی.		

توضیح: بعض المشاهد: د مشاهد اطلاق په غزواتو او جنگونو باندې کیږي. دلته د بعض مشاهد

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۷۶۷ رقم الحديث (۱-۲۲۵۵) وابن ماجة في السنن ۱۲۳۴ رقم الحديث ۳۷۵۸.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۱۹ رقم الحديث ۲۸۰۲ ومسلم في ۱۴۲۱ رقم الحديث (۱۷۹۶-۱۱۲) وأحمد في المسند ۴/۲۱۳.

نه جنگ احد مراد دی. (مرقات : ۸/۵۴۱)

هل الت الا اصبع دميت وفي سبيل الله مالقيت

یعنی ته یو داسې په اینو باندي ککره گوته یې چې هغې ته د الله په لاره جهاد کې درد رسیدلی دی. دلته دا سوال پیدا کیږي چې د نبی کریم ﷺ په اړه باندي د الله تعالی فرمان دی چې : ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ﴾ د دینه وروسته نبی ﷺ دا شعر څنگه وویله؟ د دې جواب دا دی چې په دې کلام کې قصداً د وزن اراده نده کړې شوي او د شعر لپاره ضروري ده چې په دې کې د وزن قصد وکړي شي، لهدا دا یو کلام دی، شعر ندی. دا جواب هغه وخت کې دی کله چې دا ومنلی شي چې دا د نبی کریم ﷺ خپل کلام دی.

دویم جواب دا دی چې ځینې علماؤ ویلي دي چې ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ﴾ کې د شاعری د فن نفی ده. یو نیم شعر ویلو او جوړولو باندي سړی شاعر نه جوړیږي. (مرقات ۸/۵۴۲)

د دې سوال دریم جواب دا دی چې دا شعر د عبدالله بن رواحه دی یا د ولید بن ولید دی. نبی کریم ﷺ کله د یو شاعر شعر د مثال او مثال لپاره ویلی دی. په دې سره سړی شاعر نه جوړیږي. د شاعری لپاره غټې قاعدې او ضابطې دي. د لطف خبره دا ده چې د بل شاعر شعر ویلو کې به هم کله کله د نبی کریم ﷺ نه وزن ماتیدلو. نبی ﷺ د عبرت او مثال په توګه باندي د طرفه بن العبد شعر وویله:

ستبدي لك الاينام ماكنت جاهلا ويأتيك من لم تزود بالآخبار

په دې کې دویمه مصرعه مخکې وروسته شوه او وزن یې مات شو. اصل شعر داسې دی:

ويأتيك بالآخبار من لم تزود. هم دا وجه ده چې صديق اکبر ﷺ نه نبی ﷺ ته د شعر بنود نه وکړه او اقرار یې وکړو چې واقعي ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ﴾ د الله تعالی رېښتوني کلام دی. الله تعالی نبی ﷺ ته د شعر فن نه دی بنودلی.

د حضرت حسان قدر او مرتبه

۲ ربيع الثاني ۱۴۱۸هـ

﴿٤٤﴾ وَعَنْ الْبَرَاءِ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ قُرَيْظَةَ لِحَسَّانَ بْنِ ثَابِتٍ:

اوبرا ﷺ نه فرمایي چې رسول کریم ﷺ د قریظه په ورځ باندي حضرت حسان بن ثابت ﷺ ته وفرمایي چې

«اهج المشرکین فان جبریل معک»

تدا مشرکانو بدې بیان کړه. حضرت جبرائیل علیه السلام ستاسره دی، (یعنی د مضمونونو په القاء او الهام په لړ کې به ستاسره کوی)

وَكَانَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لِحَسَّانَ: «أَجِبْ عَنِّي

اور رسول کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت حسان رَضِيَ اللَّهُ عَنْتَهُ بِهَيِّ فَرَمَائِلِ چي تمز ما داړخ نه کافرو ته جواب ورکړها (یا بهیې فرمایلی)

اللَّهُمَّ أَيُّدُهُ بَرُوحُ الْقُدْسِ «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ»^(۱)

ای اللہ جبرائیل په ذریعه باندي د حسان مرسته وکړه او (د هغه په ژبه او بیان کې) طاقت او قوت ورکړه.

توضیح: یوم قریظه: د دښمنه جنگ قریظه مراد دی. په مدینه منوره کې د یهودو درې غټې قبیلې آبادې وې. (۱) بنو قینقاع (۲) بنو نضیر (۳) بنو قریظه. د مکې مکرمې نه چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله هجرت وکړو. نو بنو قینقاع نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مدینې نه وویستلو. او بنو نضیر او د بنو قریظه سره معاهده وشوه چې هغه د میثاق مدینه په نوم سره مشهوره ده. بنو نضیر د یرژر بغاوت وکړو. نو ځکه هغوی د مدینې نه خیر اړخ ته جلا وطن کړی شول. د دینه وروسته چې کله د مکې خلکو په جنگ خندق کې د مدینې محاصره وکړه نو بنو قریظه د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره کړی و عده ماتولو باندي بغاوت وکړو. د جنگ خندق نه چې کله نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فارغه شو او غسل یې کولو. نو جبرائیل امین عَلَيْهِ السَّلَام و فرمایلی چې د الله تعالی حکم دی چې په بنو قریظه باندي دې برید وکړی شي. نو مسلمانانو د بنو قریظه د علاقتو تقریباً یوه میاشت محاصره وکړه او په آخر کې یې د هغوی ځوانان ووژل او نسختي او ماشومان یې غلام کړل.

اهج المشركين: د جنگ احزاب دویم نوم جنگ خندق دی. پنځمه هجري کې د مکې مشرکانو د مکې د اطرافو نه قبیلې راغونډې کړې. او ۱۲ زره لښکر جرار سره د مدینې منورې د لږشان مسلمانانو محاصره کولو باندي یې برید وکړو. تقریباً یوه میاشت دا محاصره وه. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سلمان فارسی رَضِيَ اللَّهُ عَنْتَهُ په مشوره باندي خندقونه وکنستل او په دې نیک کاریې خپله هم برخه واخستله. حضرت حسان رَضِيَ اللَّهُ عَنْتَهُ ته نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دغه موقعه باندي و فرمایلی چې د مشرکینو هجو وکړه ځکه چې د بنو قریظه د بغاوت اصل جرړه د مکې مشرکان و. روح القدس: یعنی پاک روح، د دښمنه مراد جبرائیل امین دی. هغه ته روح ځکه ویلی کیږي چې هغه به انبیاء کرام عليهم السلام ته د روح اچولو څیز راوړلو چې هغې ته وحې ویلی کیږي. القدس د پاک په معنی سره دی. یعنی جبرائیل امین عَلَيْهِ السَّلَام د هر قسم عیب نه پاک دی. د جبرائیل امین د تائید مطلب دا دی چې د مضامینو په القاء کې به د حضرت حسان رَضِيَ اللَّهُ عَنْتَهُ مرسته کوي. (مرقات: ۸/۵۴۴)

د جهاد په میدان کې کافرانو ته ردې بدې ویل جائز دي

﴿۸﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

او حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (خپلو شاعرانو ته) فرمایلی و

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۰۴ رقم الحديث ۳۲۱۲ ومسلم في ۴/۱۹۳۳ رقم الحديث (۵۱-۴۲۸۵)

« اهْجُوا قُرَيْشًا فَإِنَّهُ أَشَدُّ عَلَيْهِمْ مِنْ رَشْقِ النَّبْلِ » . (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)^(۱)

چې قریش د کافرو هجو کوی (حکه چې داهجو) په هغوی باندې د غشو د لگیدلو نه ډیر سخت دی.

توضیح: اهجو: یعنی تاسو خلک په خپلو شعرونو کې د مشرکین مکه بدې کوی. رشتق: غشي ویشتلو ته ته وایي. نبل: غشي ته وایي. یعنی کافر مادي شيانو ته ترجیح ورکوي، روحاني نقصان باندې نه پوهیږي، لهذا د هغوی په بدې بیانولو باندې هغوی ته سخت تکلیف رسیږي، او هغه خپل نقصان گڼي، گویا هغوی په غشي ویشتلې کیږي. (مرقات: ۸/۵۴۳)

د دې حدیث نه معلومه شوه چې د جهاد په میدان کې کافرانو ته زدې بدې ویل او کنخل کول هم جائز دي. دا د جهاد برخه ده او د معمول خبره ده.

﴿۹۹﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لِحَسَّانَ:

او حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمایي چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه حضرت حسان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته د اوینا کول اوریدله ده

«إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ لَا يَزَالُ يُؤَيِّدُكَ

چې کله ته د الله تعالی او د هغه د رسول د اړخ نه (د کافرو او مشرکانو په هجو سره) مقابله کوي،

مَا نَافَحَتْ عَنِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ». سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ به همیشه ستا مرسته کوي، حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمایي چې ما د نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ نه (دا هم) اوریدلي دي

يَقُولُ: «هَجَاهُمْ حَسَّانُ

چې حسان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د کافرو هجو وکړه او پدې هجو سره یې مسلمانانو ته شفا ورکړه او خپله یې هم شفا ترلاسه کړه. یعنی هغه

فَشَقَّ وَ . اشْتَقَى « (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)»^(۲)

د کافرو د هجو جواب ورکولو باندې مسلمانانو ته تسلی او تشفی اسباب ورسول، او خپله یې هم سکون او اطمینان ترلاسه کړو.

توضیح: نافع: منافع مقابله او دفاع ته ویل کیږي. یعنی کله چې ترڅو چې ته د الله تعالی او

دهغه د رسول صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دفاع کوي او د مشرکانو د غلطو الزاماتو او تهمتو او اعتراضونو

جواب ورکوي جبرائیل امین به مسلسل ستا مرسته کوي، او ستا په زړه باندې به د مضامینو القاء

کوي، شفی: یعنی د مسلمانانو زړونه یې یخ کړل، او دهغوی د زړه سوزیدنه او قهر او غصه ته یې شفا

ورکړه، واشتقی: یعنی خپل زړه یې هم دغه شان یخ کړو، او شفایې ترلاسه کړه، (مرقات: ۸/۵۴۴)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۱۹۳۵ رقم الحديث (۲۴۹۰-۱۵۷)

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۱۹۳۵ رقم الحديث (۲۴۹۰-۱۵۷)

جهاد میدان یوه عظیمه ترانه

﴿۱۰﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْقُلُ التُّرَابَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ

او حضرت براء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د خندق په ورځ په وجود مبارک سره خاوره گوزاروله،

حَقٌّ

اغْبَرَّ

بَطْنُهُ

يَقُولُ:

تر دې چې د نبی عَلَيْهِ السَّلَام خيټه مبارکه باندې دورې ولگيدي، او (په دې موقع به يې د عبداللبنبرو احمد ارجزه کلام) لوستلو

وَاللَّهُ لَوْلَا اللَّهُ مَا اهْتَدَيْنَا

وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا

په الله قسم که الله هدايت نه وې نازل شوی نو مونږ سمه لاره نشوه موندلی، نه به مونږ صدقه ورکولی شوه، او نه مونږ لمونځ کولی شو،

فَأَنْزَلْنَا سَكِينَةً عَلَيْنَا

وَوَثَّيْنَا الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا

نوای الله! په مونږ باندې وقار او اطمینان نازل کړه او کله چې د دین د بنسټانو سره زموږ جنګ شي نو مونږ ثابت قدم وساته،

إِنَّ الْأُولَىٰ قَدْ بَغَّوْا عَلَيْنَا

إِذَا أَرَادُوا فِتْنَةً أَبِينَا

يشکه دې کافرو په مونږ باندې تیری (زياتې) کړيدی. او کله چې هغوی زموږ په فتنه کې دا چلولو يعنې کفر ته تیر تد بوتللو اواره کوي

يَرْفَعُ بِهَا صَوْتَهُ: «أَبِينَا أَبِينَا». (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)

نو مونږ انکار کوو. نبی عَلَيْهِ السَّلَام دا شعرونه په اوچت آواز سره ويل، خصوصاً په اَبِينَا اَبِينَا باندې به يې اواز وچتيدلو.

توضیح: يوم الخندق: د يوم خندق نه مراد جنګ احزاب دی، د يته جنګ خندق ځکه وايي چې په دې کې مسلمانانو د مدينې د دفاع لپاره د دېنه گير چاپيره خندقونه کنستلي و. ۵ هـ کې جنګ احزاب په موقع باندې دولس زره کافرو د مدينې منورې محاصره کړې وه، نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سخت تنګځيا په حالت کې د خندقونو کنستلو حکم ورکړی و. سخته يخني وه، وخت هم ډير کم و. د خورلو د پاره هم څه نه و. صحابه کرام شپه ورځ د کنستلو په کار کې مشغوله و. ځينو د لوبې د وجې نه خيټه پسې کاني تړلي و، نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپله هم په کار کې مشغوله و او نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مذکوره شعرونه ويل.

ان الال: دا د قصر سره دی. اولاء کې يو لغت دی. کافرونه اشاره ده. يعنې دې کافرو مونږ باندې سرکشې کولو سره تیری کړيدی. او زموږ نه د فتنې يعنې د شرک غوختنه کوي. خو مونږ دهغوی د دې غوختني نه په مکمله توگه باندې انکار کوو. د اَبِينَا الفاظ به نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په وچت آواز سره بيا بيا ويل، صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ به هم دا لفظ په وچت آواز سره ورپسې ويلو. جهاد د میدان دا يوه عظيمه ترانه ده. چې هغه د حقيقتونو او صحيح عقيدې په بنودنه او جرأت او مهراڼه باندې بنا دی. (مرقات: ۸/۵۴۶)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۷/۳۹۹ رقم الحديث ۲۱۰۲ ومسلم في ۳/۱۳۳۰ رقم الحديث (۱۸۰۳-۱۲۵).

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: جَعَلَ الْهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ يَحْفِرُونَ الْخُنْدَقَ

او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې کله (د غزوه احزاب په موقعه باندې) مهاجرینو او انصارو خندق کنستل

وَيَنْقُلُونَ التُّرَابَ وَهُمْ يَقُولُونَ:

او خاورې یې راوړل او غورزول یې شروع کړل نو (په دې دوران کې) دا رجز به یې ویلو. مونږ هغه خلک

لَحْنُ الَّذِينَ بَايَعُوا مُحَمَّدًا عَلَى الْجِهَادِ مَا بَقِينَا أَبَدًا

مونږ هغه خلک یو چې هغوی د خپل ژوند تر آخرې سلگۍ پورې د محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په لاس باندې د جهاد

يَقُولُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُجِيبُهُمْ:

کولو بیعت کړیدی. او نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د هغوی د رجز په جواب کې دا (دعاء) فرمایله چې

اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشَ الْآخِرَةِ قَاغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)

ای الله ژوند خو بس د آخرت ژوند دی، ته انصار او مهاجرین وښه. (بخاری و مسلم)

د دې حدیث نه معلومېږي چې د جنگي میدان او جهادي میدان په جهادي نظمونو سره تود ساتل هم د جهاد برخه ده، او د رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مسنون طریقہ هم ده.

شعر او شاعري اصل مشغله جوړول پکار ندي

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَأَنْ يَمْتَلِءَ جَوْفُ رَجُلٍ قَيْحًا

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: یاد ساتی. د چا خيټه د قی

يُرِيهِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَمْتَلِءَ شَعْرًا» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۲)

نه ډکول چې د هغې خيټه خرابه کړي، د ډڼه بهتره ده چې خيټه د (مذموم) شعرونو نه ډکه کړي شي.

توضیح: پریه: وری پری وریا وعد یعد وعدا په شان دی. دا هغه ناروغۍ ته ویل کیږي چې په هغې سره خيټه فاسده او برباده شي، دا د قیح صفت دی. د قیح نه وینه او زوي مراد دي. مطلب دا دی چې د یو سړي خيټه د بد هضمۍ او وینو زوؤ نه ډکه شي او خيټه بیخي خرابه کړي، دا د ډڼه بهتره ده چې هغه خيټه د گنده او پلید او غلیظ شعرونو نه ډکه شي. په دې حدیث کې د مذموم شعرونو بدې بیان شویده. او په دې کې اشاره ده چې هغه پلید شعرونه به د دغه سړي په خيټه باندې داسې احاطه وکړي چې په زړه کې به د الله

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۲۶ رقم الحديث ۲۸۳۵، ومسلم في ۳/۱۴۳۲ رقم الحديث (۱۸۰۵-۱۳۰).

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۴۸ رقم الحديث ۶۱۵۵، ومسلم في ۴/۷۶۹ رقم الحديث (۲۲۵۷-۷).

اد او تلاوت د قرآن او علوم شرعیه د پاره هیڅ ځای پاتې نشي، ظاهره ده دا صورت حال په پلید شعرونو بلکې د شعرونو د وجې نه هم جائزندی. (مرقات: ۸/۵۴۸)

الفصل الثاني

جهادی شعرونه ویل جهاد باللسان دی

﴿۱۳﴾ عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ أَنْزَلَ
حضرت کعب ابن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دی چې هغه نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم ته عرض وکړو چې الله تعالی د
فِي الشَّعْرِ مَا أَنْزَلَ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
شعر او شاعری په حق کې چې کوم حکم ورکړی دی هغه په دې آیت سره ښکاره دی. نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم فرمایل:
«إِنَّ الْمُؤْمِنَ يُجَاهِدُ بِسَيْفِهِ وَلِسَانِهِ وَالَّذِي
حقیقت دا دی چې مؤمن په خپله تورا سره هم جهاد کوي او په ژبه سره هم. قسم دی په هغه ذات باندې د
نَفْسِي بِيَدِهِ لَكَائِمًا تَرْمُونَهُمْ بِهِ
چا په قبضه کې زما ساه ده تاسو کافرو ته په شعرونو سره داسې تپونه (زخم) ورکوي لکه څنگه چې یې د
نَضْحِ النَّبْلِ» (رَوَاهُ فِي شَرْحِ السُّنَّةِ وَفِي «الْإِسْتِيعَابِ» لِابْنِ عَبْدِ الْبَرِّ أَنَّهُ
غښو په ذریعه سره ورکوي. (شرح السنة) او ابن عبد البر په کتاب الاستيعاب کې داسې دي چې
قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَاذَا تَرَى فِي الشُّعْرِ؟
حضرت کعب رضی اللہ عنہ عرض وکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیه و سلم د شعر او شاعری په اړه باندې ته څه حکم ورکوي (یا څه ښه
فَقَالَ: «إِنَّ الْمُؤْمِنَ يُجَاهِدُ بِسَيْفِهِ. وَ لِسَانِهِ» ^(۱)
شی دی او که بد؟) نبی علیه السلام فرمایل: مؤمن په خپله تورا سره هم جهاد کوي او په ژبه سره هم جهاد کوي.

توضیح: ما انزل: د قرآن آیت ﴿وَالشُّعْرَاءُ يُتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ﴾ ته اشاره ده. حضرت کعب رضی اللہ عنہ د دې نه ووریدلو چې هسې نه په گمراهانو خلکو کې دا شامل نشي. نو ځکه یې پوښتنه وکړه. نبی کریم صلی اللہ علیه و سلم جواب ورکړو چې هغه په دې کې داخل ندی. ځکه چې د گمراهۍ په کندو باندې سر کافران دي. مسلمانان ندی. دین بلکه د دین حق د دفاع لپاره شعرونه ویل خو د مسلمانانو لپاره د جهاد باللسان په حکم کې دی. ځکه چې په دې سره کافر سوزي. ځکه چې د ژبې تپ (زخم) د تورې د

(۱) أخرجه البهري في شرح السنة ۱۲/۳۷۸ رقم الحديث ۳۴۰۹ واحمد في المسند ۳/۴۵۶.

تپ نه سخت وي. (مرقات: ۸/۵۴۷)

جراحات السنان لها التيام ولا يلتام ما جرح اللسان

نضح النبل: نضح او به شيندلو ته وايي. او نبل غشي ته وايي. مطلب دا دی چې د کافرو په بدې بيانولو کې ستاسو شعرونه په هغوي باندې داسې سخت لگي گویا چې په هغوي باندې غشي ورولی کيږي.

یجاهد بسيفه ولسانه: په تورا سره جهاد کول خو معلوم او مشهور دي. او د ژبې د جهاد نه مراد جهادي نظمو نه دي. شعرونه او ترانې دي. چې په هغې سره جهاد ته فائده رسيږي. دغه شان دا جهاد باللسان هغه وعظ او تقرير ته هم شامل دی چې په هغې کې د جهاد ترغيب يا د جهاد په موضوع باندې څه تصنيف او تالیف وي. چې په هغې سره د جهاد فائده وي. ټول په جهاد باللسان کې داخل دي.

لږې خبرې کول او حياء د ايمان نښه ده

﴿۱۴﴾ وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْحَيَاءُ وَالْإِيمَانُ

او حضرت ابو امامه رضي الله عنه د نبی کریم صلى الله عليه وسلم نه نقل کوي چې نبی عليه السلام وفرمايل شرم او حياء او ژبه په

شُعْبَتَانِ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْبَدَاءُ وَالْبَيَانُ شُعْبَتَانِ مِنَ النِّفَاقِ» . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (۱)

خپل واک کې ساتل د ايمان دوه نښاخونه دي. او فحش گويي او بې فائدي کول د نفاق دوه نښاخونه دي.

توضیح: العی: عین باندې زبردی او یاء باندې شد دی. په اصل کې د ستریدو کیدو او عاجز کیدلو په معنی دی. دلته په حدیث کې لږې خبرې کول او په خبرو کې په مکمله توگه باندې احتیاط کول مراد دي. گویا داسې سترې شو او د خبرو نه عاجزه شو. وس دا په ډیر سوچ او فکر نه وروسته په احتیاط سره خبرې کوي. او د گناه د خبرو نه بیخې چپتیا کوي. مسلمان لره خو دهغه ايمان حیا ته اړ کړي، نو هغه د بی حیايې د ټولو اړخونو نه ځان ساتي. او دغه شان ايمان هغه د ډیرو خبرو نه ایساروي. دې لپاره چې د ژبې نه غلطه خبره ونوزي. نو ځکه حياء او قلت کلام د ايمان دوه نښاخونه وگرځولی شول.

البذاء: یعنی بی حیايې او بدگويي او فحش وینا، والبيان: یعنی ډیرې خبرې، بی احتیاطې، دروغ او بهتان ترل، بی محابه د ژبې زړورتیا او د حد نه ډیر په تکلف سره فصاحت او بلاغت دا ټول د نفاق نښاخونه دي. (مرقات: ۸/۵۴۸)

په وازه خله سره د تر تر گوڼو بدې

﴿۱۵﴾ وَعَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُسَنِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ أَحَبَّكُمْ إِلَيَّ

او حضرت ابو ثعلبه خشنی رضي الله عنه فرمایي چې رسول کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: د قیامت په ورځ

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۲۹ رقم الحديث ۲۰۲۷، وأحمد في المسند ۵/۲۶۹.

وَأَقْرَبَكُمْ مِنِّي يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا وَإِنْ
به زمانه بیر گران او محبوب او نزدې هغه خلک وي څوک چې په تاسو کې ډیر د خائسته اخلاقو والا وي
أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي مساويكم
او زمانه په نزد په تاسو کې د ټولو نه بد او زمانه لیرې به هغه خلک وي څوک چې په تاسو کې د بد اخلاقو والا وي.
أَخْلَاقًا الثَّرَاوَن المتشددون
او د بد اخلاقو نه مراد هغه خلک دي څوک د ډیرې (د ځان نه جوړې شوي) خبرې کوي، بغیر د احتیاط نه
المتفقهون «رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» (وَرَوَى التِّرْمِذِيُّ نَحْوَهُ
یې بق بق خیزې، او متفقیهین. داروایت بیهقی په شعب الایمان کې نقل کړیدی او ترمذی هم د
عَنْ جَابِرٍ وَفِي رِوَايَتِهِ
حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه په دغه توگه باندې نقل کړیدی. دغه شان د ترمذی په یو روایت کې داسې دي چې
قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ عَلِمْنَا الثَّرَاوَنَ وَالْمُتَشَدِّقُونَ
صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ عرض وکړو چې یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثرثارون او متشددون معنی خو مونږ ته معلوم دي،
فَمَا الْمُتَفِقَهُونَ ؟ قَالَ «الْمُتَكَبِّرُونَ» (۱)
د متفقیهون نه څه مراد دي. یعنی متفقیه چاته وایې؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: تکبر کونکي.

توضیح: الثرثارون: نهایه کې لیکلي دي چې الثرثارون هم الذین یکثرون الکلام تکلفاً خروجا عن الحق من الثرثرة وهی کثرة الکلام وتردیده. گویا چې ثرثارون د ترتهارون په وزن باندې دی. او ثرثره د ترتره په وزن باندې دی. فضول بکواس کول مراد دي. المتشددون: په وازه خله باندې بی احتیاطی سره دروغ ویلو سره ټوقې کول او فحش شعرونه ویل.

التفقیهون: په وازه خله سره خبرې اترې کول او د خپلې لویې او غټوالي بیانولو په غرض سره فصیح او بلیغ کلکې کلکې جملې په چا ورتپل، دې لپاره چې خلک د هغه نه په رعب کې راشي. دا ټول کار د تکبر کونکو خلکو دی. لهذا په حدیث کې د دې لفظ تفسیر خپله نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایلو: قال المتكبرون: یعنی متفقیهون نه متکبرین مراد دي. (مرقات: ۸/۵۴۸)

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۲/۱۹۳ والبيهقي في شعب الإيمان ۲/۲۵۰ رقم الحديث ۲۹۶۹.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۲۵ رقم الحديث ۲۰۱۸.

د ظالمانو په ستاینه کولو سره پیسه گټل جائز ندي

﴿۱۶﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَاصٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تُقَوْمُ السَّاعَةُ حَتَّىٰ

او حضرت سعد بن ابی وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: قیامت به تر

يَخْرُجُ قَوْمٌ يَأْكُلُونَ بِالسِّنْتِهِمْ كَمَا

هغه وخته نه قائمېري ترڅو چې یو داسې ډله پیدانشي چې هغوي به د خپلو ژبو په ذریعه سره داسې حوراک کوي

تَأْكُلُ الْبَقْرَةَ بِالسِّنْتِهَا» (رَوَاهُ أَحْمَدُ)^(۱)

لکه څنگه چې غواگانې په خپلو ژبو سره خوراک کوي.

توضیح: بالسنتهم: دا د لسان جمع ده. ژبه ترینه مراد ده. مطلب یې دا دی چې دا خلک به ژبه د خوراک څکاګ ذریعه جوړه کړي، هغه داسې چې د فاسقانو فاجرانو به یې ځایه ستاینه شروع کړي. د هغوي په ستاینه کې به شعرونه او قصیدي وایي او د ژبې په اړولو اړولو سره به د هغوي تعریف کوي. او په هغې باندې به پیسه گټي، یاد کوم بی گناه بدې به بیانوي او ورباندې گټلې پیسه به خوري. دا خلک به د حلال او حرام په مینځ کې د فرق نه کولو د وجې نه د هغه ځناور او غوا په شان وي چې هغه د خپلې ژبې په ذریعه سره هر ډول لوند او وچ او پاک او خرابه گیاه راغونډه کړي، او بیا یې بغیر د څه نیلولو نه خوري. د دینه غلط قسم شاعران او خطیبان مراد دي. چې هغوي د حق او باطل او حلال او حرام فرق نکوي. د ورسره حدیث تشریح هم دغه ډول ده. (مرقات ۸/۵۵۱)

﴿۱۷﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ

اود حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: د الله تعالی په نزد باندې

يُبْغِضُ الَّذِي يَتَخَلَّلُ بِلِسَانِهِ كَمَا يَتَخَلَّلُ الْبَاقِرَةُ

هغه سړی ناخوښه دی چې هغه په کلام او بیان کې د حد نه ډیر د فصاحت او بلاغت اظهار کوي. په

الَّذِي يَتَخَلَّلُ بِلِسَانِهِ كَمَا يَتَخَلَّلُ الْبَاقِرَةُ

هم دې توګه هغه خپله ژبه داسې په راغونډولو او راغونډولو سره خبري کوي لکه څنگه چې غوا خپله گیاه په ژر ژر په خپله

بِلِسَانِهَا» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ)^(۲)

ژبه سره راغونډولو باندې خوري. داروایت ترمذی او ابو داؤد نقل کړی دی. دغه شان ترمذی ویلي حدیث غریب دی.

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۱/۱۸۴

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۷۴ رقم الحديث ۵۰۰۵ والترمذي في ۵/۱۲۹ رقم الحديث ۲۸۵۳ وأحمد في المسند ۲/۱۸۷.

توضیح: البلیغ: بلاغت او فصاحت کې په تکلف سره بی حیاه مبالغه کولو والا مراد دی چې هغه د خپلي په ډیرې وازولو او د ژبې په اړولو راپولو سره حق او باطل کې د تمیز کولو نه بغير خبري کوي او د حد شرعنه تجاوز کوي. په عشرې حدودو کې خبري کولو کې هیڅ قباحت نشته دی. یتخلل: ای یلف الکلام بلسانه کما تلف البقرة بلسانها العلف: یعنی ژبه په تاوهلو راتاوهلو سره خبرې کونکی لکه څنگه چې غوا خپله گياه راتاوهي. الباقرم: د دې مفرد بقرة دی. د غواگانو ډله ترینه مراد ده. (مرقات: ۸/۵۵۱)

د بی عمله نصیحت کونکو حشر

﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَرَرْتُ لَيْلَةَ أُسْرِي بِي				
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي: رسول کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایي: د معراج په شپه باندي زما تیریدل په څه داسې				
بقوم	تُقْرَضُ	شفاهُمْ	بمقاريض	النَّارِ فَقُلْتُ:
خلکو باندي وشول چې دهغوې ژبې د اور په بیتگانو باندي غوڅیدلي ما (دې کتلو باندي) پوښتنه وکړه				
يَا جَبْرِيْلُ مَنْ هُوَ لَأَمْ؟ قَالَ: هُوَ لَأَمْ خُطَبَاءُ أُمَّتِكَ الَّذِينَ يَقُولُونَ				
چې جبرائیل دا کوم خلک دي. جبرائیل وویل چې دا ستا د امت و اعظا او خطیب دي، چې دوي به هغه خبرې کولي				
مَا لَا يَفْعَلُونَ " (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ) ^(۱)				
چې په هغې باندي به یې خپله عمل نکولو. ترمذی د اروایت نقل کړیدی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی.				

توضیح: تقرض: دا د قرض نه دی چې د غوڅولو په معنی باندي دی، مطلب دا دی چې کوم خطیبان په ژبه باندي یو څه وایي او عمل بل څه کوي او د حدود شرعیه ساتنه نه کوي. د معراج په شپه باندي هغه خلک نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وښودلی شول، چې دهغوې شونډي د سزا په توگه باندي په بیتگانو سره غوڅیدلی شوي. ځکه چې دهغوې باطن د ظاهر نه خلاف دی. لکه چا ویلي دي:

واعظان که جلوه بر محراب و منبری کنند
چون بخلوت می رویدان کار دیگری کنند

د تیرې ژبې په اړه وپرونه

﴿۱۹﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ				
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایي: کوم سړی چې د دې مقصد لپاره				
تَعَلَّمَ	صَرَفَ	الْكَلَامِ	لِيَسْبِيَهُ	بِهِ قُلُوبَ الرِّجَالِ أَوْ النَّاسِ
د خبرو تاوهلو راتاوهلو طریقه زده کړي چې هغه د دې په ذریعه باندي د سړو په زړونو باندي یاد خلکو په زړونو				

لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) (۱)

باندې واک ترلاسه کړي نو الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ باندې به نه دهغه نفل لمونځ قبول کړي او نه فرض لمونځ.

توضیح: صرف الکلام: خبرې اړول راپول مراد دي. یعنی د خبرو په اړولو راپولو، کپولو راکپولو او تیره ژبې خوزولو بڼه طریقه زده کړي. لیسبې: ضرب یضرب نه دی، قید کولو ته وایي. مراد دادی چې د خلکو زړونه د ژبې په زور او په مبالغه کولو سره ځان ته مائله کوي. د حقیقت په پټولو سره د ضرورت نه ډیر فصاحت او بلاغت مظاهره کوي دې لپاره چې خلک هغه ته متوجې شي او داسې خپل مطلب وویستلی شي. (مرقات: ۸/۵۵۲)

صرفاً: د ډڼه نفل عبادت مراد دی. عدلاً: د ډڼه فرض عبادت مراد دی. ځینې علماؤ د صرف نه توبه کول مراد کړيدي. او د عدل نه فدیو ورکول مراد کړي دي. مطلب دادی چې د داسې سرې عبادت به نه قبلېږي. په دې حدیث کې د خلې په زور سره خبره کول، مبالغه کول، او تیزه ژبه چلولو سختې بدې بیان کړې شويده.

مختصر تقریر ښه وي

﴿۲۰﴾	وَعَنْ	عَمْرِو بْنِ	الْعَاصِ	أَنَّهُ	قَالَ	يَوْمًا	وَقَامَ	رَجُلٌ
او حضرت عمرو بن العاص <small>رضي الله عنه</small> نه روایت دی چې یوه ورځ ده په هغه وخت کې وفرمایل کله چې یو سړی ودریدلو								
فَأَكْثَرَ	الْقَوْلَ.	فَقَالَ	عَمْرُو:					
او خپل فصاحت او بلاغت ښکاره کولو په خاطر یې اوږد تقریر وکړو. نو حضرت عمرو <small>رضي الله عنه</small> وفرمایل								
لَوْ	قَصِدَ	فِي	قَوْلِهِ	لَكَانَ	خَيْرًا	لَهُ		
که تا په خپل تقریر کې د اعتدال او میانه روی نه کار اخستلی وی نو بېشکه هغه به د اوریدونکو په حق کې غوره وه.								
سَمِعْتُ	رَسُولَ	اللَّهِ	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	يَقُولُ:	«لَقَدْ رَأَيْتُ أَوْ أَمَرْتُ
ما در رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> نه اوریدلي دي چې زه پوهه شوی يم یا یې دا وفرمایل چې ماته حکم کړی								
أَنْ أَتَجَوَّزَ فِي الْقَوْلِ فَإِنَّ الْجَوَّازَ هُوَ خَيْرٌ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) (۲)								
شويدی چې زه په تقریر او خبرو کولو کې اختصار نه کار واخلم، حقیقت دادی چې لنډه تقریر غوره دی.								

توضیح: فقال عمرو: یعنی رضي الله عنه حضرت عمرو بن العاص رضي الله عنه د دغه واعظ په تقریر باندې تبصره کولو کې وفرمایل که دې سړې خپل تقریر لنډ کړی وی نو ښه به وه ځکه تقریر په اعتدال کیدلو سره د زیاتې کمې نه محفوظ وي او په اوریدونکو باندې د هغې بوج نه راځي. بلکې ښه اثر کیږي. په

(۱) اخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۷۴ رقم الحديث ۵۰۰۶.

(۲) اخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۷۴ رقم الحديث ۵۰۰۸.

دې روایت کې فقال عمرو د اعاده بعد عهد په توګه باندې مکرر راوړلی شوی دی. ځکه چې کلام اوږد شو، ځکه اعاده او مکرر کیدل ضروري شوي و. (مرقات: ۸/۵۵۳)

او امرت: د راوي شک شويدي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کوم يو لفظ استعمال کړی و. اَنْجَوَزَ: دا داختصار په معنی کې دی، مطلب دا چې ماته حکم شويدي چې زه په کلام کې داختصار نه کارواخلم ځکه چې په دې کې خیر دی. ملا علی قاری د جامع صغیر په حواله سره يو حدیث نقل کړیدی: چې دهغې الفاظ دا دي: ﴿لقد امرت ان اتجوز في القول فان الجواز في القول هو خير﴾ (مرقات ۸/۵۵۳)

ځینې علوم او فنون د جهالت په معنی دي

﴿۲۱﴾ وَعَنْ صَخْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ جَدِّهِ
او حضرت صخر بن عبد الله بن بریده دخپل پلار نه او هغه د صخر د نیکه حضرت بریده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه نقل کوي چې
قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا وَإِنَّ مِنَ الْعِلْمِ جَهْلًا
هغه و فرمایل چې ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي چې ځینې بیان جادو (به شان) وي. ځینې علم جهالت وي،
وَإِنَّ مِنَ الشِّعْرِ حُكْمًا وَإِنَّ مِنَ الْقَوْلِ عِيَالًا» . (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۱))
ځینې شعرونه فائده مند یعنی حکمت او هوښیار تیا نه دکوي. او ځینې قول او کلام په ځان باندې وبال وي.

توضیح: ان من العلم جهلا: د دې جملې يو مطلب دا دی چې فرض کړه يو سرې بې فائدي علم ترلاسه کړو. مثلاً هغه علم نجوم او علم رمل او جفر زده کړو يا د منطق او فلسفې اوږده بحثونه يې زده کړل، يا د جديد پوهنې وسوسې او فضوليات کې اخته شو، چې په هغې کې نه د دوي خپله فائده شته او نه د امت څه فائده شته دی. بلکې د دې فضولياتو په زده کولو باندې هغه سرې د قرآن او حدیث او شرعي علمونو د زده کولو نه محرومه شو، نو څه چې يې ترلاسه کړل، هغه دغې ته علم وايي حالانکې دغه جهالت دی، ځکه چې هغه خدای او دهغه د رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه ليرې کول کوي، بابا سعدی څه ښه فرمایلي دي:

سعدی بشوئ لوج دل از نقش غیر حق علمي که ره حق نه نماید جهالت است

ترجمه: ای سعدی د خپل زړه تخته د الله دنوم نه غیره د هر څه و مینځه. ځکه چې کوم علم د حق اړخ ته لارښودنه نکوي، هغه جهالت دی. د دې جملې دویم مطلب دا دی چې د علم ترلاسه کونکی چې کله په خپل علم باندې عمل نکوي، نو هغه علم د ده لپاره جهالت دی، ځکه چې د علم نه اصل مقصود عمل دی، کله چې هغه په خپل علم باندې خپله عمل نکوي، نو گویا هغه جاهل دی.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۷۸ رقم الحديث ۵۰۱۲.

من القول عيالا: عيال دعین په زیر سره دی. بوج او وبال په معنی دی. مطلب دا دی چې ځینې خبره داسې وي چې اوریدونکی هغه نه خوښوي، او نه د هغې اوریدل غواړي. یا هغه خبره بی موقع وي. نو دغه شان خبره کول د ویونکې لپاره بوج او په ځان باندې وبال ثابت شي، یا هغه خبره د ویونکې او اوریدونکې دواړو د پوهې نه لیري وي، نو د دواړو لپاره گرانه وي. یا وخت لږ دی او خبره اوږده ده، دا هم د بوج سبب دی. د دې حدیث په اوله جمله باندې مخکې کلام شوی دی. (مرقات: ۸/۵۵۴)

الفصل الثالث

د حضرت حسان فضیلت

۲۲۶ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضَعُ لِحْسَانَ

حضرت عائشه رضی الله عنها فرمایې چې رسول کریم صلی الله علیه و سلم به په مسجد نبوی کې د حضرت حسان رضی الله عنه لپاره

مَنْبَرًا فِي الْمَسْجِدِ يَقُومُ عَلَيْهِ قَائِمًا يُفَاخِرُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

منبر کې خودلو چې هغه به په هغې باندې ودریدلو او د نبی کریم صلی الله علیه و سلم د اړخ نه به یې د فخر اظهار کولو،

أَوْ يَنفَحُ. وَيَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

یادا الفاظ دي چې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم د اړخ نه به (د کافرو د دین په خلاف شعرونو او هجو) مقابل به یې کوله.

«إِنَّ فِيَّ مِنْ اللَّهِ يُوَدُّ حَسَانَ بِرُوحِ الْقُدْسِ

اوبی صلی الله علیه و سلم به فرمایې چې الله تعالی د حضرت جبرائیل علیه السلام په ذریعه سره د حضرت حسان مرسته کوي. ترخو چې

مَا نَافِعَ أَوْ فَاخَرَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ) (۱)

هغه د نبی الله صلی الله علیه و سلم د اړخ نه مقابل کوي یاد الفاظ دي چې ترخو هغه د نبی صلی الله علیه و سلم د اړخ نه د فخر اظهار کوي.

توضیح: يضع لِحسان: یعنی نبی کریم صلی الله علیه و سلم به د حضرت حسان رضی الله عنه لپاره منبر برابرولو. او حضرت حسان رضی الله عنه به په هغې باندې ودریدلو او د نبی صلی الله علیه و سلم په ستاینه کې به یې شعرونه لوستل او د کافرو د بدو جواب به ورکولو. دا د حضرت حسان رضی الله عنه لپاره غټ اعزاز و. هم دا وجه ده چې دا په شاعر رسول صلی الله علیه و سلم په عظیم لقب باندې یادېږي. د قریشو په کافرو باندې ده د هغه وخت د رواج مطابق د حسب او نسب وچتوالی او کموالی په اعتبار سره ټکونه ورکړي و، چې هغه د کفار قریش لپاره ډیره گرانه وه. حضرت حسان رضی الله عنه انصاری دی. د غسانی باچاهانو په ستاینه کې یې ډیر وخت مصرف شوی دی. د ایمان

(۱) امرجه ابروداد في السنن ۵/۲۸۰ رقم الحديث ۵۰۱۵ والترمذي في ۵/۱۲۶ رقم الحديث ۲۸۴۶، واحمد في المسند ۶/۷۲.

راورلو نه وروسته په سفر او حضر کې د نبی کریم ﷺ سره ؤ. او په نبی ﷺ باندې قربان ؤ. په صحابه کرام رضی اللہ عنہم کې څلور غټ شاعران ؤ، یو حضرت حسان رضی اللہ عنہ، دویم حضرت لید دی. دریم حضرت عبداللہ بن رواحه او څلورم حضرت کعب بن مالک دی. حضرت کعب به د کافرو مذهبي حیثیت په نښه کولو. او حضرت حسان بن ثابت رضی اللہ عنہ به د هغوی خاندانې حیثیت نښه جوړوله. (مرقات: ۸/۵۵۵)

د نظم ویلو حیثیت او حیثیت

﴿۲۳﴾ وَعَنْ أَنَسِ قَالَ: كَانَ لِلنَّبِيِّ حَدِيٌّ يُقَالُ لَهُ: أَنْجَشَةٌ
او حضرت: انس رضی اللہ عنہ فرمایي چې نبی کریم ﷺ یو نظم ویونکی ؤ. چې دهغه نوم انجشه ؤ. د
وَكَانَ حَسَنَ الصَّوْتِ. فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «رُؤْيُكَ يَا أَنْجَشَةُ لَا تَكْسِرُ الْقَوَارِيرَ»
هغه ډیر خائسته آواز ؤ. نبی کریم ﷺ هغه ته وفرمایي چې انجشه! او ښان په قلاقلار شپه او شیشي مه ماتوه.
قَالَ قَتَادَةُ: يَعْنِي ضَعْفَةَ النِّسَاءِ (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)
حضرت قتاده رضی اللہ عنہ فرمایي چې د شیشو نه د نبی کریم ﷺ مراد ښځي وي. (بخاری و مسلم)

توضیح: حد: دا د اسم فاعل صیغه ده. د باب نصرینصر نه حد او وحدای نظم ویلو (حدی خوانې کول) ته وايي. د سفر په دوران کې چې کله او ښان د مزل په کولو سترې کیدلو له وجې نه بسست شي. نو په وچت آواز سره ورت له لوبه ویلی کیږي. چې په هغې سره او ښان په تازه کیدلو سره تیز مزل شروع کړي. هم دې گانې او شعرونو ته حدی وايي. د دې ابتداء په عجیبه طریقي سره شویده. هغه داسې چې د بنو مضر یو سړی ؤ. هغه د قافلې د سفر په دوران کې خپل غلام وو هلو. او دهغه لاس په غاښونو سره وچپچلو. نو غلام په چیغه چیغه ژړل او ویل یې: وایداه وایده وایده او کله به یې ویل: دی دی دی یعنی یدی یدی یدی. په ژړا سره به یو خوند پیدا کیدلو. چې دهغې په وجه باندې سترې ستومانه او ښان په منډه باندې شول. په دې باندې آقا خپل غلام ته وویل چې هم دغه شان یې وایه او د پدغه توگه د حدی بنیاد کیخودل شو. او بیا په دې کې پرمختگ وشو. و د دې شرعي حیثیت دا دی که په دې کې باجی، شپیلې او طبل او ډهول نوي، نو فقط شعرونه ویل جائز دي. چې دهغې فائده هم ده گنې جائز دي. علامه اقبال د قومی او مذهبي تحریکونو د را ایډارولو لپاره د حدی نوم اخستلو سره داسې اشاره کړیده:

حدی کو تیز تر کر دے چوں محل گراں می بینی

یعنی کله چې بوج ډیر شي نو حدی نوره هم تیزه کړه چې بوج سپک محسوس شي.

قیصه: حدی ویلو سره او ښان ښځې مست شي. ملا علی قاری په مرقات کې یوه قیصه لیکلي چې د یو بانډه چې یو سړی میلمه شو. هغه وکتل چې یو تور پوستی غلام په زنجیرونو کې تړلی شوی دی. هغه غلام میلمه ته وویل

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۹۴ رقم الحديث ۶۲۱۱ و مسلم في صحيحه ۴/۱۸۱۲ والدارمي في ۲/۳۸۲ رقم الحديث ۲۷۰۱.

چې د خدای لپاره زما آقا ته زما د خلاصون سفارش وکړه. ځکه چې هغه د میلمه خبره نه رد کوي. میلمه سفارش وکړو. نو د غلام آقا (مالک) وویل چې دې غلام یو غټ جرم کړیدی. هغه داسې چې زما لس او بنان و. دې ظالم په یو سفر کې داسې حدی وویله چې د څو شپو سفر یې په یوه شپه کې پوره کړو. کله چې او بنان منزل مقصود ته ورسیدل. نو د تیزې منډې له وجې نه ټول مړه شول. فقط یو او بن پاتې شو. خو ستا په سفارش باندې زه دا غلام پرېږدم. میلمه چې کله دا قصه واوریدله نو وې ویل چې دې غلام ته ووايه چې دا دې مونږ ته هم خپله حدی واوروي. هغه غلام ته حکم وکړو. کله چې غلام خپل ځانگړې انداز باندې حدی شروع کړه. نو هلته موجود ټول او بنان صحراء (دشتي) ته په وتختیدل. او میلمه هم لیونی شو او دشتي په لورې روان شو.

انجشة: هتمزه باندې فتحه ده. نون ساکن دی. او جیم او شین باندې فتحه ده. د دې سرې کنیت ابو ماریه و، د نبی کریم ﷺ غلام و. چې هغه حبشی تور پوستی غلام و ﴿زه د ده نه قربان شم دا د نبی کریم ﷺ غلام و﴾

رویدك انجشة: یعنی ای انجشه لږه نرمې کوه. څه مهلت ورکړه، ډیره تندي مکوه. لاتکسر القواریر:

قواریر د قارورة جمع ده د شیشی بوتل ته وايي. دا د قرار نه دی. ځکه چې په دې کې اوبه وغیره ایساریدلو سره قرار نیسي. د دینه مراد بنځي دي. ځکه چې بنځې هم صنف نازک دی. د هغوې کمزوری او نازک بدن او نرمه جوسه هم د شیشې په شان کمزوری دی. نو ځکه په شیشي سره د هغې تشبیه ورکړی شویده. شیشي مه ماتوه. ددې دوه مطلبه دي. اول مطلب یې دا دی چې په حدی ویلو سره او بنان په خوند او مستی کې په راتلو سره تیزه منډه وهي. چې دهغې په وجه باندې دوی ساه ساه کیږي. بنځې کمزوری مخلوق دی، راپرې به وځي او مړي به شي. نو ځکه په قار قار حدی وایه. دویم مطلب یې دا دی چې په قافله کې بنځې هم دي. ستا په آواز او شعرونو سره به دهغوې جذبات راوپارېږي. په هغوې کې به یو غوبل جوړ شي. جذبات به یې د بې قابو کیدلو سره په فتنه کې پریوځي. نو ځکه په قار قار حدی وایه. (مرقات: ۸/۵۵۶)

ملا علی قاری رَحْمَةُ اللَّهِ اول مطلب لره ترجیح ورکړیده. او دویم ته یې غیر مناسب ویلي دي.

د شعرونو ښه والی یا بد والی دهغې د مضمون سره اړه لري

﴿۲۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: ذُكِرَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمایي چې در رسول کریم ﷺ مخې ته د شعر ذکر وکړی شو. (دا ویو بڼتل شو

الشِّعْرُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هُوَ كَلَامٌ فَحَسَنُهُ

چې شعر او شاعرې کول څه ښه کار دی او که بد؟) نور رسول کریم ﷺ وفرمایي چې شعر هم یو کلام دی. نو ښه

حَسَنٌ وَقَبِيحُهُ قَبِيحٌ» (رواهُ الدَّارِقُطْنِيُّ^(۱)) وروى الشَّافِعِيُّ عَنِ عُرْوَةَ مُرْسَلًا^(۲)

شعر بڼه کلام دی او بد شعر بد کلام دی. (دارقطنی) امام شافعی داروایت د حضرت عروۃ نه مرسل نقل کړیدی.

په شعرونو کې مستغرق او سیدل بد عمل دی

﴿۲۵﴾ وَعَنْ نَافِعٍ قَالَ: كُنْتُ مَعَ ابْنِ عَمَرَ فِي طَرِيقٍ

او حضرت نافع رضي الله عنه فرمایي چې زه د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما سره په لاره کې وم. یوحای کې

فَسَمِعَ مَرْمَرًا فَوَضَعَ أَصْبُعَيْهِ فِي أذُنَيْهِ

حضرت ابن عمر رضي الله عنهما د شپیلی آواز واوریدلو، نو سمدستي خپلې ګوتې په خپلو غوږونو کې ورکړې.

وَنَاءٌ عَنِ الطَّرِيقِ إِلَى الْجَانِبِ الْآخِرِ ثُمَّ قَالَ لِي بَعْدَ أَنْ بَعَدَ:

دغه شان د لارې نه په اړخ کیدلو باندې باندې په بل اړخ روان شو. بیا د دغه لارې نه لیرې کیدلو

يَا نَافِعُ هَلْ تَسْمَعُ هَيْئًا؟

وروسته یې زما نه پوښتنه وکړه چې نافع! آیا ته هم څه اوري. یعنې د شپیلی آواز راځي. هغه وس

قُلْتُ: لَا فَرَفَعُ أَصْبُعَيْهِ عَنِ أذُنَيْهِ

هم شته او که بند شوی دی؟ ما وویل: نا، هغه خپلې دواړه ګوتې د غوږونو نه لرې کړې، او بیا یې

قَالَ: كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَلَّمَ فَسَمِعَ صَوْتَ يَرَاعِ

بیان کړل چې رسول الله صلى الله عليه وسلم سره وم چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم د ګینګرو آواز واوریدلو، او بیا

فَصَنَعَ مِثْلَ مَا صَنَعْتُ. قَالَ نَافِعُ:

نبی کریم صلى الله عليه وسلم هم دغه وکړل کوم چې دا وخت ما وکړل. حضرت نافع رضي الله عنه فرمایي چې دغه

فَكُنْتُ إِذْ ذَاكَ صَغِيرًا. (رواهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ)^(۳)

وخت زه یو کم عمری هلک وم. (احمد، ابوداود)

توضیح: مزمارا: شپیلی ته مزمار وایي چې هغه د بانس او لرګي نه جوړولی شي. صحیح اور اوجه هم دا

(۱) أخرجه الدارقطني في السنن ۴/۱۵۵ رقم الحديث ۲ من باب الحجر الواحد بوجوب العمل.

(۲) أخرجه مرقات ۹/۵۰ رقم الحديث ۴۸۰۸.

(۳) أخرجه أبوداود في السنن ۵/۲۲۲ رقم الحديث ۴۹۲۴.

ده چې د شپیلۍ اوریدل حرام دي. په روایتونو کې دېته قضیب او یراع هم ویلی شویده. چې دا د بائس په معنی ده.

وآء: یعنی د نزدې لارې نه اوریدلو باندې په لیرې لاره روان شو. او په غوږونو کې یې گوتې ورکړې دې لپاره چې د شپیلۍ آواز وانوري. (مرقات: ۸/۵۵۸)

الصفیر: دا جمله د سوال مقدر جواب دی. سوال دا دی چې حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما چې د شپیلۍ د آواز نه دومره ځان ساتنه کوي، چې په غوږونو کې یې گوتې ورکړي. او د لارې نه اوریدلو باندې لیرې روان شو. نو نافع رضی اللہ عنہ شپیلۍ آواز ولې اوریدلو. آیا دهغه د لپاره جائز و؟ د دې جواب نافع رضی اللہ عنہ په دې جمله کې خپله ورکړو چې زه هغه وخت نابالغ ماشوم وم. نو ځکه مکلف نه وم. وس سوال دا پیدا کیږي چې د نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم مخې ته حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما د شپیلۍ آواز ولې واوریدلو؟ نو د دې جواب هم دغه دی چې شاید حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما به هم دغه وخت نابالغ و. او په غوږونو کې گوتې ورکول احتیاط او تقوی په بنیاد باندې ده. گنې بغیر د قصد نه غوږونو ته آواز راتلل دنیو کې وړندی. ځکه چې دا د انسان د اختیار نه بیرون ده. او شپیلۍ غږونکی داسې کیدی شي یهودي و.

بهر حال له دې حدیث نه په واضحه توګه باندې ثابتیږي چې د لهُو لعب آلات او طبل او ډهول او باجو سره موسیقې اوریدل حرام دي. علامه قاضی خان په خپله فتاوی قاضی خان کې لیکلي دي:

﴿اما استماع صوت الملامی كالضرب بالقضيب ونحو ذلك حرام ومعصية لقوله الاستماع الملامی معصية

والجلوس علیها فسق والتلذذ بها من الکفر﴾ (المرقات: ۸/۵۵۸)

د تنګ ټکور په حرمت باندې د دې باب په ابتداء کې پوره بحث لیکل شوی دی.

۳ ربیع الثانی ۱۴۱۸ھ

باب حفظ اللسان والغیبة والشتم د ژبې ساتنه او د غیبت بیان

د غیبت پیژندګلویه په راتلونکې اولسم (۱۷) حدیث کې خپله راځي چې "ذکرک اخاک بما یکره" یعنې په غائبانه توګه باندې د یو مسلمان ورور داسې تذکره کول چې که د هغه مخې ته دا تذکره وکړي شي نو هغه به داناخوښه کړي. د غیبت لپاره شرط دا دی چې عیب په هغه سرې کې وي. که عیب ورپکې ن وي او څوک یې وایي نو دا بهتان دی. د غیبت لپاره د مغتاب غائب کیدل هم شرط دی. مخامخ عیب بیانول په کنځلو او بدزباني کې راځي. (مرقات: ۸/۵۵۹)

غیبت په حقوق العباد کې دي. لهذا ترڅو پورې چې مغتاب یې معاف نکړي، په توبه کولو سره نه معاف کیږي. حضرت تهانوی رحمه الله لیکلي دي چې غیبت هغه وخت په حقوق العباد کې راځي کله چې مغتاب سرې ته د هغې خبر وشي. که خبر ونشي نو دا په حقوق الله کې داخل دی. والله اعلم. حضرت تهانوی رحمه الله دا هم لیکلي دي که یو سرې غیبت کول هم غواړي نو هغه لپاره پکار دي چې د خپل مور پلار غیبت وکړي، دې لپاره چې د غیبت کونکې نیکی. د هغه مور پلار ته ورکړي شي، بل چا ته ورنکړي شي. د حضرت حسن بصری رحمه الله یو سرې غیبت وکړو. نو ده پو پلپتې کې هغه ته والی ولېږله چې تا په ما باندې احسان وکړو چې خپلې نیکی دې ماته راکړي. یو سرې حضرت حسن بصری رحمه الله ته وویل چې ما ستا غیبت کړی دی. ته هغه زما لپاره حلال کړه. ده وفرمایل چې کوم څیز الله تعالی حرام کړی دی. زه هغه څنګه حلال کولی شم. د غیبت نه د ځان ساتلو طریقه داده چې په یو مجلس کې د چا تذکره ونکړي شي.

والشتم: کنځل کولو ته شتم وایي. یو سب او سباب دی، هغه بد ګوښې په معنی دی. که هغه په کنځلو سره وي او که په بله طریقه باندې. د غیبت نسبت په شتم کې عموم دی. دا مړې، ژوندې، حاضر، غائب، نژدې او لیرې ټولو ته شامل کیدلی شي. چا سره فحش ګفتګو کول، هغه ته بد ویل، د هغه سره بد زبتیا کول. او غیر اخلاقي او بیکاره الفاظ سره هغه یادول، دا ټول شم او کنځلو کې داخل دي. له دې وجې نه دا د غیبت نه وروسته ذکر کړي شوي دي. په دې باب کې به داسې احادیث بیانېږي، چې په هغې کې به د ژبې د ساتنې یادونه وي. غیر اخلاقي او بیکاره الفاظو نه د ژبې ساتلو ترغیب به وي. شرعي، عرفي او اخلاقي توګه باندې بد کلامې د الفاظو نه د ژبې ساتلو روزنه به وي. خصوصاً خبرې وړل راوړل، کنځلې او د غیبت نه د ځان ساتنې روزنه ورکړي شويده. ځکه چې غیبت او خبرې وړل راوړل داسې شيان دي چې هغه په معاشره کې کینه، حسد، بغض او دښمنې او منافقت پیدا کوي. نو ځکه شریعت د امن او محبت په غرض په دې غیر اخلاقي شيانو بندیز لګولی دی. د قرآن په سورتونو کې سورة حجرات په خاص

طورد معاشرې د دې بدو ماتونه کوي. د غیبت په اړه د الله تعالی حکم دی: ﴿وَلَا يَغْتَابَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ﴾ دا اعلان هم دی: ﴿لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ﴾ بهر حال په هر مسلمان سرې او ښځه باندې لازم دي چې هغه د الله تعالی د حکم مخې ته خپله غاړه کيږدي. او د رسول الله ﷺ سنت خپل کړي او د غیبت نه خپل ځان وساتي.

الفصل الاول

د ژبې او شرمگاه په ساتنه باندې د جنت زیږی

﴿عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ يَضْمَنَ لِي

حضرت سهل بن سعد رضی الله عنه فرمایې چې رسول الله ﷺ وفرمایېل: کوم سرې چې ماته د دې ضمانت

مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَمَا بَيْنَ رَاكِرِي چې هغه به د خپل هغه شي ساتنه کوي چې هغه د ده دوه جامو ترمینځ دی، یعنی ژبه او غاښونه او کوم

رَجُلِيهِ أَضْمَنَ لَهُ الْجَنَّةَ» (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)^(۱)

چې دهغه د خپو په مینځ کې دی یعنی شرمگاه نوزه دهغه د جنت ضمانت اخلم. (روایت کړې دې بخاری و مسلم)

توضیح: ما بین لحيه: تشبیه ده، د دې مفرد لحي دی. دواړو جامو ته وايي. چې په هغې کې غاښونه لاندې باندې لگیدلي وي. د دې دواړو جامو ترمینځ ژبه وی. په دې حدیث کې ژبې ته اشاره ده. د حدیث مطلب دادی چې نبی کریم ﷺ فرمایې چې کوم سرې ماته د خپلې ژبې د ساتنې دا ضمانت راکړي چې هغه سرې په خپله ژبه سره کنخل نکوي، چغلې به نکوي، غیبت به نکوي، دروغ به نه وايي او بیا په ټوله خله باندې به حرام نه خوري، نوزه هغه سرې ته د جنت ضمانت ورکوم.

وما بین رجليه: دوه خپو ترمینځ شي نه مراد شرمگاه ده. د شرمگاه ضمانت دادی چې دا به په څه بد کاری او بد کرداری نه استعمالوي. د حدیث خلاصه دا راوتله چې کوم سرې دخيتي قوت او د شهوت قوت چې هغه د خلي او شرمگاه په ذریعه سره ترلاسه کيږي، د دې دواړو قوتونو د ساتنې ضمانت ورکړي، نو هغه ته به جنت ورکړی شي. (مرقات: ۸/۵۶۰)

(۱) امرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۰۸ رقم الحديث ۴۴۷۴

ژبه په قابو کې ساتل ډیر ضروري دي

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: حقيقت دا دی چې کله بنده د

بِالْكَلِمَةِ مِنْ رِضْوَانِ اللَّهِ لَا يُلْقِي لَهَا

خپلې ژبې نه يوه داسې خبره راوباسي چې په هغې د الله تعالیٰ خوشحاليدل وي، نو اگرکه هغه بنده د دغه خبرې

بِأَلَّا يَرْفَعُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَاتٍ وَإِنَّ الْعَبْدَ

په اهميت باندې نه پوهيږي ليکن الله تعالیٰ د هغې په وجه د هغه درجې وچتوي. دغه شان کله چې بنده دخپلې

لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ اللَّهِ

نه يوه داسې خبره راوباسي چې هغه د الله تعالیٰ د ناخوښۍ ذريعه جوړه شي نو اگرکه هغه بنده د دې اهميت نه

لَا يُلْقِي لَهَا بِأَلَّا

پېژني (يعني هغه دا خبره معمولې وگڼي او دهغې د ژبې نه پر او يستلو کې هيڅ باک نه گڼي) ليکن (حقيقت کې

يَهْوِي بِهَا فِي جَهَنَّمَ»

هغه خبره د تيجې په اعتبار سره دومره د هيبت نه ډکه وي چې) هغه بنده د دې په وجه باندې دوزخ ته گوزار

(رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. وَفِي رِوَايَةٍ لَهَا: «يَهْوِي

گوزار کړی شي. (بخاری) او د بخاری او مسلم په يوروايت کې دا الفاظ دي چې هغه د دې په وجه باندې دوزخ

بِهَا فِي النَّارِ أَبَدًا مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ»^(۱)

کې دومره ليرې گوزار کړی شي چې هغه د مشرق او مغرب مينځني فاصلې نه هم ډيره وي.

توضیح: لا يلقى لها بالأ: يعنى دغه سرې چې په ژبه سره کومه خبره کړيده، هغه سره د دې پرواه نه

وي او نه هغه دا څه اهمه گڼي او نه په زړه او مازغو کې د هغې څه پرواه ساتي، ليکن د هغې تر لرې

پورې اثرات پريوځي. او د دې خبرې د وجې نه انسان د کوم ځاي نه کوم ځاي ته ورسېږي.

د حديث مطلب دا دی چې کومه بڼه يا بده خبره سپکه گڼل پکار ندي، که هغه خبره د معمول د خبرو په شان

ولې نه وي. بهر حال د ژبې ساتنه کول د مسلمان ذمه واري ده. هسې نه چې د يو اړخ نه نيکې کوي او د بل

اړخ نه هغه ضائع کوي. او د دې متل مصداق جوړ شي: نيکې وکړه او کوهې (څاه) ته يې گوزار کړه، د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۰۸ رقم الحديث ۶۴۷۷ ومسلم في ۴/۲۲۹۰ رقم الحديث (۲۹۸۸-۵۰)

دې حدیث نه مونږ ته دا تعلیم راکړی شویدی چې ژبه په قابو کې ساتل ډیر ضرورې دي. (مرقات: ۸/۵۶۹)

یو مسلمان ته کنخل کول حرام دي

﴿۲۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «سِبَابُ الْمُسْلِمِ

او حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: یو مسلمان ته بدې ویل

فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ۱۱

فسق دی او دیو مسلمان وژل کفر دی.

توضیح: وقتاله کفر: یعنی د مسلمان سره جنګ کول یا دهغه وژل کفر دی. وس سوال دادی چې د اهل السنه والجماعت په نزد د گناه کبیره په کولو باندې سړی نه کافر کیږي، دلته هغه کافر څنگه وویلی شو؟ په دې سره خو د خوارجو او معتزله مسلک ثابتیږي. د دې جواب دادی چې د دې حدیث مطلب او تاویل دادی چې کوم سړی د مسلمان وژل او جنګ کول حلال او جائز گڼي، دا کفر دی. ځکه چې هغه حرامو ته حلال وویل. چې دا کفر دی. د حدیث دویم مطلب دادی چې دغه سړی دومره غټه گناه وکړه گویا هغه د کفر حد ته راغلی. د دې سړی د ایمان کمال ختم شو نو د کمال ایمان نفی ده، خالص کافر شوی نه دی. دغه شان د سختی، غصې، رېټني او زورنې باندې دا کلام حمل کیدلی شي. (مرقات: ۸/۵۶۲)

یو مسلمان ته د کفر یا فسق نسبت مگوه

﴿۲۴﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيُّمَا رَجُلٍ قَالَ لِأَخِيهِ كَافِرٌ

او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: کوم سړی چې خپل مسلمان ورور ته کافر وویله،

فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدَهَا» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ۱۱

نوپه دې دواړو کې یو ته کفر راستون شو، یعنی یا خو ویونکی خپله کافر شویا هغه سړی چاته چې ده کافر ویلي دي.

توضیح: فقد بآء بها احدها: یعنی یو مسلمان بل مسلمان ورور ته وویله چې ته کافر یې. دا کلمه به په کوم یو باندې صادقېږي، او په دې دواړو کې به یو سړی خامخا د دې کفرې کلمې سره راستنیږي. وس هم دوه صورتونه دي: یو صورت دادی چې چاته کافر ویلي شویدی که هغه واقعي کافر وي نو دا کلمه به په هغه باندې ولگیږي، دویم صورت دادی که هغه کافر نه وي نو دا کلمه به په ویونکې باندې راستنیږي، وس به هغه خپله کافر کیږي. د

(۱) امرجه البخاري في صحيحه ۱/۱۱۰ رقم الحديث ۴۸ ومسلم في ۱/۸۱ رقم الحديث (۶۴-۱۱۶).

(۲) امرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۱۴ رقم الحديث ۶۱۰۴ ومسلم في ۱/۷۹ رقم الحديث (۶۰-۱۱۱).

دې حدیث ظاهر ته په کتلو سره علماء د دې حدیث پوهه په ډیر مشکل حدیثونو کې شمار کيږي، ددې وجه داده چې ګناه کبیره په کولو سره یو سړی د اهل السنه و الجماعت په نزد باندې نه کافر کيږي، حالانکې هغه ته دلته کافر ویلی شوی دی. دویم صورت داده چې که هغه کافر شوی ندی نو دا کلمه به په ویونکې باندې راستنېږي، اوس به هغه خپله کافر شی. د دې حدیث ظاهر ته په کتلو سره علماء دا حدیث په مشکل احادیثو کې شماری. د دې وجه داده چې ګناه کبیره په کولو سره د اهل سنت په نزد باندې یو سړی نه کافر کيږي. حالانکې ده ته کافر ویلی شوی دي؟ علماء د دې څو توجیحات بیان کړيدي.

اوله توجیه: داده چې کافر ویونکی سړی دا عقیده لري چې مسلمان ته کافر ویل جائز او حلال دي. نو ظاهره ده چې کوم سړی اسلام لره کفر بلي هغه خپله کافر کيږي. **دویمه توجیه:** داده چې کوم سړی ته کافر ویلی شوي دي، دا اگر چې غټه ګناه وه لیکن هغه خپله اقرار وکړو چې هو! تا ما ته چې کافر ویلي دي، دا صحیح دي. زه کافریم نو د دې اقرار د وجې نه هغه کافر کيږي. دغه شان د کفر دا کلمه هغه باندې راستنه شوه او دا کافر شو. **درېمه توجیه:** داده چې د دې حدیث مطلب او مقصد دا دی چې هېڅ مسلمان دې بل مسلمان ته کافر نه وایي. دا منع دي. که څوک دغه شان وایي نو بیا به کتلی شي که مخامخ سړی کافر و نوصحیح ده، خبره ختمه شوه. لیکن که مخامخ سړی کافر نه وي نو د دې ویونکې سړی ګناه دومره غټه ده چې گواکې دا کافر شو، دا په تشدید او تهدی او غصه او رتڼه باندې محمول دی. (مرقات: ۸/۵۶۳)

﴿۵۵﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَزِمِي رَجُلٌ رَجُلًا بِالْفُسُوقِ وَلَا

او حضرت ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایي: یو سړی دې چاته فاسق نه وایي او نه دې په هغه

يَزِمِيهِ بِالْكَفْرِ إِلَّا اِزْتَدَّتْ عَلَيْهِ إِنْ لَمْ يَكُنْ صَاحِبُهُ كَذْلِكَ» (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ) (۱)

باندې د کفر تهمت لگوي ځکه که هغه سړی د فسق او کفر حامل نه وي نو د هغه ویلی شوي هغه ته بیرته راستنېږي.

یو مسلمان سړی ته د خدا د بښمن مه وایه

﴿۶۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ دَعَا رَجُلًا بِالْكَفْرِ

او حضرت ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایي: څوک چې څوک په کافر ویلو سره راوبلي

أَوْ قَالَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَلَيْسَ كَذَلِكَ إِلَّا

یا چاته د خداي د بښمن ووايي او هغه واقعه دغه شان نوي نو د هغه ویلی شوي خپله هغه باندې راگرځي. یعنی

حَارَ عَلَيْهِ " (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)^(۱)

ویونکی خپله کافر یا د خدای د بنمن جوړ شي.

د کنځلو ټوله گناه په ابتداء کونکې باندې وي

﴿٤٧﴾ وَعَنْ أَنَسٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمُسْتَبَانِ

او حضرت انس او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: که دوه کسان خپل

مَا قَالَا فَعَلَى الْبَادِي

مینځ کې کنځلي وکړي نو د دې ټولو کنځلو گناه به په هغه سرې باندې وي چا چې مخکې والی کړی دی.

مَا لَمْ يُعْتَدِ الْمَظْلُومَ «(رَوَاهُ مُسْلِمٌ)^(۲)

ترڅو چې مظلوم د حد نه وانورې. (مسلم)

توضیح: ما لم يعتد به المظلوم: اعتداء: تجاوز او د حد نه اوختلو ته وایي. د حدیث مطلب دا دی چې په کنځلو کولو کې چا مخکې والی وکړو، ټوله گناه د هغه په ذمه ده. مخکې والی کونکی ظالم دی. لهذا مظلوم که فقط جواب ورکوي، نو د جواب ورکولو تر حده پورې په هغه باندې هېڅ گناه نشته دی. هو! که مظلوم بیرته راگرځیدلو باندې دوه قدمه دم خکې تللو کونښن کوي او په کنځلو کولو کې د حد نه واوریدلو. نو وس دا مظلوم خپله ظالم شولو، او مخکې والی کونکی مظلوم شو، خو بیا هم د کنځلو په کولو کې مخکې والی باندې هغه هم په دې جرم کې شریک دی. (مرقات: ۸/۵۶۴)

ښه خلک چا باندې لعنت نه لیري

﴿٤٨﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَنْبَغِي

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د صدیق لپاره دا جائز (مناسب) ندی

لِصِدِّيقِي أَنْ يَكُونَ لَعَانًا» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)^(۳)

چې هغه په چا باندې ډیر لعنت کونکی وي.

توضیح: الصدیق: د کوم سرې په قول او فعل کې چې تضاد نوي او د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قول لره بغير د دليل او حجت نه ومني. هغه صدیق بللی کيږي. د نبی نه وروسته د صدیق درجه وي. په دې حدیث کې ویلی شوي دي چې د صدیق د شان سره دا نه بنایي چې هغه په خلکو باندې لعنت وليږي.

(^۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۷۹ رقم الحديث (۶۱-۱۱۲) وأحمد في المسند ۵/۱۶۶.

(^۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۰۰۰ رقم الحديث ۴/۲۰۰۰ رقم الحديث (۲۵۸۷-۶۸) وأبو داود في السنن ۴/۲۰۳ رقم الحديث ۴۸۹۴.

(^۳) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۰۰۵ رقم الحديث (۲۵۹۷-۷۴) والترمذي في السنن ۴/۳۲۵ رقم الحديث ۲۰۱۹.

ځکه چې د لعنت یو مطلب دی چې داسې دعاء کوي چې یا الله دا سړی د خپل رحمت نه لیرې کړه. دغه دعا کول ډیر نامناسب او غټ بخل دی چې د الله د فراخه رحمت نه د یو سړی د ویستلو کوښښ کوي. حالانکې ده لپاره پکار و چې د الله تعالی رحمت ته در او ستلو دعایې کړی وی. د لعنت دویم مطلب دا دی چې لعنت لیرونکی خبر ورکوي چې فلانکی سړی د الله تعالی د رحمت نه خارج شوی دی. دا هم غټ جرم دی ځکه چې دا ټولې د غیبو خبرې کوي. ده ته څه معلومه ده چې فلانکی سړی د الله تعالی د رحمت نه وتلی دی. هو! که کوم سړی په کفر باندې مړی شویدی نو هغه باندې لعنت لیرل جائز دی، خو فرض او ضروري هغه هم نه ده.

د لعنت دوه قسمونه: لعاناً: د لعنت دوه قسمونه دي. یو قسم د کافرو سره خاص دی، هغه دا چې سړی د الله تعالی د رحمت نه بیخې ووځي او د رحمت نه لیري شي او د رحمت نه بیخې نا امیده شي. د دې مفهوم د لعنت تعلق فقط د کافرو سره دی. دغه شان لعنت په یو مسلمان باندې لیرل حرام دی. د لعنت دویم مفهوم دا دی چې یو سړی مثلاً د الله تعالی د رحمت نه لیرې شي، د هغه د قرب نه لیرې شي، او د هغه بد دعاء د هغه مسلمان لپاره کیدلی شي، څوک چې کوم نامناسب کار کوي. د صحابه کرامو یاد او لیاؤ یاد علماؤ په کلام کې که د لعنت ذکر راغلی دی نو د هغې نه د لعنت هم دغه قسم مراد دی، علماؤ لیکلي دي چې د مرگ نه وروسته چا باندې لعنت لیرل د هغه په کفر باندې متفرع ده. که هغه په یقینې توګه باندې په کفر مړ وي نو لعنت لیرل ممکن او جائز دي، اگر چې فرض او ضروري ندي. خو که د هغه مرگ په یقینې توګه باندې په کفر نوي شوی، نو په هغه باندې د مرگ نه وروسته لعنت نشي لیرل کیدلی. په یزید باندې د لعنت لیرلو مسئله هم دغه شان ده. چې د هغه مرگ په کفر باندې یقینې ندي، د جمهورو مسلک هم دا دی. تفصیل به د مشکوٰۃ په آخر کې راشي. لعاناً: د مبالغې صیغه یې استعمال کړی شوي ده. په دې کې دې اړخ ته اشاره ده چې ډیر لعنت ویونکی مه کیره او مه لږ، د ډیر لعنت نه ځان ساتل ډیره گرانه ده. (مرقات: ۸/۵۶۵)

﴿٩٩﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ

أَوْ حَضْرَتِ ابُو دَرْدَاءٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَا يِي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى مِي دَا اَوْرِي دَلِي دِي چې کوم خلک ډير

اللَّعَّالِينَ لَا يَكُونُونَ شُهَدَاءَ وَلَا شُفَعَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ (١))

لعنت کوي هغه به نه د قیامت په ورځ باندې گواهان جوړ کړی شي او نه به شفاعت کولی شي. (مسلم)

چاته دا خروي هلاکت نسبت مګوه

﴿١٠٠﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا قَالَ الرَّجُلُ: هَلَكْتُ

أَوْ حَضْرَتِ ابُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَا يِي چې رسول کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَا يِل: که کوم سړی دا ووايي چې خلک

(١) اخرجه مسلم في صحيحه ٤/٢٠٠٦ رقم الحديث (٢٥٩٨-٨٥) واحمد في المسند ٤/٤٢٨

النَّاسُ فَهُوَ أَهْلُكُهُمْ^(۱). رَوَاهُ مُسْلِمٌ

هلاک شول یعنی جهنم د اور مستحق شول نو دغه شان ویونکی د ټولو نه ډیر هلاکیدونکی دی. (مسلم)

توضیح: هلک الناس: یعنی کوم سړې چې وویل چې ټول خلک هلاک شول. نو په حقیقت کې هغه د ټولو نه ډیر هلاکیدونکی دی. ځکه چې دا سړی د نورو خلکو په عیب لټولو کې مشغوله دی. او خپلو بښگړو ته گوري. دغه شان دا په ځان خوښی کې اخته دی، او نورو ته د سپکې په نظر سره کتلو باندې داسې وایي. لهذا دا ټولو نه ډیر هلاک شوی دی. ځکه چې ده ته د نورو خواخوگي مقصود نده، هو! که دهغوی د هدایت فکر ورسره وي، او دهغوی خیرخواهي مقصود وي. او دهغوی په بد حالت باندې افسوس کول مقصود وي، او دیو درد اظهار دی، نو په دې صورت کې دغه شان ویل به منع نوي.

دوه مخې پالیسي خپلونکی سړی بدترین انسان دی

﴿۱۱﴾ وَعَنْهُ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُجِدُونَ شَرَّ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ			
او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د قیامت په ورځ باندې به د ټولو نه بدتر سړی			
ذَا	الْوَجْهَيْنِ	الَّذِي	يَأْتِي
هغه وي څوک (چې د فتنه خپرولو په خاطر) دوه خلي لري. یعنی د منافقت خاصیت او صفت لري. چې هغه یوې ډلې			
	بوجه	وَهُؤْلَاءِ	مُتَّفِقٍ عَلَيْهِ ^(۲)
ته راشي نو یو څه وایي او بلې ډلې ته راشي نو بل څه وایي.			

توضیح: ذو الوجهین: دوه خلي لرونکی سړی هغه وي چې هغه د حق او باطل اصولو لره د نظر نه تیروي. او دخلکو په خیالونو او خوښو باندې روان وي. د هر چا د مزاج مطابق خبرې جوړوي. ځکه چې هغه د راختونکې لمر عبادت کونکې دي. او د دې شعر مصداق دی:

معشوق من بشیوه هر کس موافق اند
بامشرباب خود و بزاهد نماز کرد

گویا د دې منافق دوه خلي لرونکې څه عقیده او نظریه نوي. بلکې که د هغه نه څوک وپوښتي چې: ما مذهبک؟ یعنی ستا دین او مذهب کوم یو دی. نو هغه جواب ورکوي: فی ای بلد؟ یعنی د کوم ښار د مذهب پوښتنه کوي. زه خودیهودیانو سره یهودي او د عیسایانو سره عیسایي او د قادیانیانو سره قادیاني او د بریلیانو سره بریلی او د دیوبندیانو سره دیوبندي، د سنیانو سره سني او د شیعو سره شیعه جوړېم. ته د کوم ځای په اړه باندې پوښتنه

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۰۲۴ رقم الحديث (۲۶۲۳-۱۲۹) وأبو داود في السنن ۵/۲۶۰.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۷۴ رقم الحديث ۶۰۵۸ ومسلم في ۴/۲۰۱۱ رقم الحديث (۲۵۲۶-۲۰۰).

کوي؟ نن سبا د دغه شان خلکو ډیر زور دی . او په دغه بې عزتی- بانډې هغوې فخر کوي. نبی کریم ﷺ دغه شان خلک بدترین مخلوق گړخولی دی او هغوې شریان او فسادیان بللی شویدی. (مرقات: ۸/۵۶۶)

﴿۱۲﴾ وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَاتٌ»

او حضرت حذیفه رضی اللہ عنہ فرمایې چې ما در رسول الله ﷺ اوریدلي دي چې چغلي کونکي به جنت ته نه داخليږي يعنى هغه

مُتَّفِقٌ عَلَيْهِ. وَفِي رِوَايَةٍ مُسْلِمٍ: «تَمَامٌ»^(۱)

به نجات موندونکي خلکو سره په اول کي جنت ته نه داخليږي. (او د مسلم په يو بل روايت کي د قات په ځاي د تمام لفظ دی)

توضیح: قات: د فساد پیدا کولو په غرض سره د یو سرې خبره بل ته وپرونکی او د هغه ځای خبره دلته راوړونکې سرې ته قات او تمام یعنې چغل خور ویلی کیږي. که داسې چغلي کول حلال گڼي نو دا کافر شو نو جنت ته به کله هم نه ځي او که چغلي د گناه په گڼلو سره کوي نو بیا د سزا تیرولو نه وروسته به جنت ته ځي، د حدیث مطلب به دا وي چې بغیر د سزا نه به جنت ته نه ځي. یو چاڅه ښه ویلي دي:

وهم نقلوا عن الذي لم اقل به

وما آفة الاخبار الا روايتها

ريښتيا ويلو او دروغونه د ځان ساتلو تاکيد

﴿۱۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَلَيْكُمْ

او حضرت عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ فرمایې چې رسول الله ﷺ وفرمایې: ريښتيا ويل په خپل ځان باندي لازم کړي

بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ

ځکه (همیشه او پابندی سره) ريښتيا ويل نيکي کولو اړخ ته بوځي (يعنې درښتيا ويلو خاصيت دا دی چې

وَ إِنْ الْبِرُّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا

دنيکي کولو توفيق وي) او نيک کار کول (نيکي کونکي د) جنت اعلى درجوته رسوي. او (ياد ساتي) کوم

يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ

سړی چې همیشه ريښتيا وايي او همیشه درښتيا ويلو کوښښ کوي، نو هغه د الله تعالی په نزد باندي

صِدْقًا وَ إِتَاكُمُ وَ الْكُذِبَ فَإِنَّ الْكُذِبَ يَهْدِي

صديق ليکلی کیږي. دغه شان تا سو خپل ځان د دروغو ويلو نه وساتي، ځکه چې دروغ ويل فسق او

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۷۲ رقم الحديث ۶۰۵۶ ومسلم في ۱/۱۰۱ رقم الحديث (۱۰۵-۱۶۹)

إِلَى	الْفُجُورِ	وَأَنَّ	الْفُجُورَ
فجور اړخ ته بوتلل کوي. (يعني د دروغو خاصیت دا دی چې بدو او بد عملو د کولو رغبت وي) او فسق			
يَهْدِي	إِلَى النَّارِ وَمَا	يَزَالُ الرَّجُلُ	يَكْذِبُ وَ يَتَحَرَّى
او فجور (فاسق او فاجر لره) د دوزخ او رته تپله کوي. او (یاد ساتی) کوم سړی چې ډیر دروغ وایي			
حَقِّ	يُكْتَبُ	عِنْدَ	اللَّهِ
او (د ډیر نا ډیر) دروغ ویلو کوښښ کوي نو هغه د الله تعالی په نزد باندې دروغ ژن لیکلی کیږي.			
مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.	وَفِي رِوَايَةٍ	مُسْلِمٍ قَالَ :	« إِنَّ الصِّدْقَ بِرٌّ وَإِنَّ البِرَّ
(بخاری او مسلم) او د مسلم په یو روایت کې دا الفاظ دي چې حقیقت دا دی چې ریښتیا ویل نیکی			
يَهْدِي	إِلَى الْجَنَّةِ .	وَأَنَّ الكَذِبَ	فُجُورٌ وَإِنَّ
ده او نیکی جنت اړخ ته بوتلل کوي او دروغ ویل فسق او فجور دی او فسق او فجور دوزخ اړخ ته تپله کول کوي.			
مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ	وَفِي رِوَايَةٍ	مُسْلِمٍ قَالَ	إِنَّ الصِّدْقَ بِرٌّ
(بخاری و مسلم) او د مسلم په یو روایت کې دا الفاظ دي چې حقیقت دا دی چې ریښتیا ویل نیکی ده			
وَأَنَّ البِرَّ	يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ	وَأَنَّ الكَذِبَ	فُجُورٌ وَإِنَّ
او نیکی حق اړخ ته بوتلل کوي او دروغ ویل فجور دی او فجور دوزخ اړخ ته تپله کول کوي			

توضیح: يتحرى: یعنی در ریښتیا ویلو خیال لري. په خبرو کې احتیاط کوي، دروغونه ځان ساتي، نو د الله تعالی په نزد باندې ریښتونې گڼلی کیږي، علیین او د فرښتو په دفترونو کې دهغه نوم صدیق لیکلی کیږي. او که په هره خبره کې در ریښتیا ویلو په ځای باندې دروغ وایي او په ناسته ولاړه او په گریځولو کې د دروغ ویلو خیال پخوي نو د داسې سړي نوم د الله تعالی په نزد او د فرشتو په دفترونو کې کذاب لیکلی کیږي. د انسان د جسم اعتبار او دهغه اعتماد زړه او د ژبې د وجې نه قائم وي. ژبه که بی اعتباره شي نو د انسان ټول جسم او دهغه ټوله ژوند خلکو په نظرونو کې سپک شي، دنیا هم لارو او آخرت هم لارو. چا ویلي دي: الانسان باصغریه: یعنی انسان خود دوه کوچني اندامونو زړه او ژبې د وجې نه انسان دی. یو شاعر وایي:

لسان الفتى نصف ونصف فؤاده فلم يبق الا صورة اللحم والدم

(^۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۰۷ رقم الحديث ۶۰۹۴، ومسلم في ۴/۲۰۱۳ رقم الحديث (۲۶۰۷-۱۰۵)

اصلاح لپاره دروغ ویل، ددروغو په زمره کې نه راځي

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَمْرِ كَلْثُومٍ ^۱ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْسَ الْكَذَّابُ الَّذِي			
او حضرت ام کلثوم <small>رضي الله عنها</small> فرمايې چې رسول الله و فرمايل: هغه سړی دروغ ژن ندی چې هغه د خلکو			
يُضِلُّخُ	بَيْنَ	النَّاسِ	وَيَقُولُ خَيْرًا
په مينځ کې روغه جوړه کوي، د بښنګرې خبره کوي او (د يو بل نه) بښي خبرې رسوي، (اگر که هغه د دې روغې جوړې په			
ويني «خيرًا» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)			
کولو کې او د دې خبرې په کولو او رسولو کې د دروغو نه کار واخلي)			

توضیح: لیس الکذاب: مثلاً د دوه مسلمانانو خپل مينځ کې اختلاف دی، يا بعد دی. او يو دريمګرې سړی د دې فتنه او فساد او بغض او بعد ليرې لپاره په حقيقت کې دروغ وايې، مثلاً يو ته وايې چې وروره هغه سړی خو ستا ډير خیر خواه دی، هغه ستا ستاينه کوي، ستا سره مينه لري. او ستا په اړه باندي د هغه ډيرې بښي ارادي دي. دغه شان خبرې په تګ سره هغه بل ته هم کوي، په دې کې دا که اگر که دروغ وايې، خو دا خو اصلاح بين الناس او اخلاص باندي بنا ده. لږدا د دروغو د وعيد نه خارج دی. دغه شان بښخه خاوند په مينځ کې کينه (نفرت) ختمولو لپاره دغه شان خبرې کول د دروغو د وعيد نه خارج دي. دغه شان د چا خان ساتلو لپاره دروغ ویل جائز بلکې ځينې وخت کې فرض شي. مثلاً يو سړی د چا مرګ لپاره اسلحه په لاس هغه پسې منډې وهي، نو چا ورته وويل چې وروره هغه په دې لاره باندي ندی تللی بلکې په فلانکې لاره باندي تللی دی، دغه شان غلط بيان کول جائز بلکې ضروري دي. (مرقات: ۸/۵۶۸)

په ستاينه کولو کې ډير دروغ ويونکې بدي

﴿۱۵﴾ وَعَنِ ابْنِ مَقْدَادٍ بْنِ الْأَسْوَدِ <small>رضي الله عنه</small> قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا رَأَيْتُمْ	
او حضرت مقداد بن اسود <small>رضي الله عنه</small> فرمايې چې رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمايل: کله چې تاسو	
الْمَدَّاحِينَ فَاحْشُوا فِي وُجُوهِهِمُ التُّرَابَ» (رواه مسلم) ^(۱)	
ستاينه کونکی ووينی. نو د هغه په خوله کې خاوره واچوی.	

توضیح: المداحين: دا د مداح جمع ده. او ستاينه کونکې ته ویلی کيږي. دلته بی ځايه او ریاکارې، مکر کول، د هوکه کول، او دنیا داری په غرض سره په دروغه ستاينه کونکې خلک مراد دي. په دې حديث کې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵/۲۹۹ رقم الحديث ۲۶۹۲ ومسلم في ۴/۲۰۱۱ رقم الحديث (۲۶۰۵-۱۰۱)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۹۷ رقم الحديث (۳۰۰۲-۶۹) وأبو داود في السنن ۵/۱۵۴ رقم الحديث ۴۸۰۳.

دي چي ددغه شان خلکو په خله کې خاروه و اچوی. وس د خاورې اچولو نه څه مراد دي. نو ځينې شارحين وايي چې دا کلام په حقيقت باندې بنا دی. چې په حقيقت کې خټه راواخله او ددغه ستاينه کونکې په خله کې يې واچوه. ځينو ويلي دي چې په دې کلام کې مجاز دی. مطلب دا دی چې دې ستاينه کونکې ته څه نا څه ورکړی ځکه چې نه ورکولو په صورت کې به هغه ستاسو بد وایي. يا مطلب دا دی چې ده ته څه مه ورکوی، خاورې ورکړی، دې لپاره چې بيا ستاسو بې ځايه ستاينه نه کوي. (مرقات: ۸/۵۶۹)

په خله باندې د چا ستاينه کول ډير مذهبوم دي

﴿۱۲﴾	وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: أَتَيْتُ رَجُلًا عَلَى رَجُلٍ
	او حضرت ابو بکره <small>رضي الله عنه</small> فرمایي چې (يوه ورځ) د نبی کریم <small>صلی الله علیه و آله</small> مخې ته يو گس دیو سړي (په ډیره مبالغې سره)
عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:	
	ستاينه شروع کړه (او هغه سړی هم موجود ؤ، د چا چې ستاينه کيدله) نو نبی کریم <small>صلی الله علیه و آله</small> وفرمايل
«وَيُنَلِّكَ قَطَعَتَ عُنُقِ أَخِيكَ» ثَلَاثًا	
	چې افسوس دی پمتا باندې، تا دخپل ورور څخه غوڅ کړو. نبی کریم <small>صلی الله علیه و آله</small> د الفاظ درې ځل وويل. (او بيا يې وفرمايل
مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَادِحًا لَا مَحَالَةَ	
	چې) که په تاسو کې څوک د چا ستاينه کول ډير ضروري وگڼي نو هغه لپاره پکار دي چې (مثلاً)
فَلْيَقُلْ: أَحْسَبُ	
	داسې ووايي چې زه د فلانکې سړي په اړه دا گمان لرم (چې هغه نیک سړی دی) او حال دا دی چې دهغه سړي د حقيقي حال
وَاللَّهُ حَسِيبَهُ	إِنْ كَانَ
	نه الله تعالی بنده خبر دی. او هغه د دوي د اعمالو حساب اخستونکی دی. دغه شان که ستاينه کونکی
يُرَى	أَلَّهُ كَذَلِكَ
	دا گمان لري چې هغه د کوم سړي ستاينه وکړه هغه په حقيقت کې دغه شان دی نو په دې صورت کې
وَلَا يُزَيِّتِي عَلَى اللَّهِ أَحَدًا	"مُتَّفِقٌ عَلَيْهِ"
	هم هغه د خدای د اړخ نه په چا باندې په کلکه او يقين سره دې حکم نه لگوي. (بخاری او مسلم)

توضیح: قطعت عنق اخيك: يعنې په خله باندې په ستاينه کولو سره تا دهغه سړي څخه غوڅ کړو. ځکه

چې ستا په دې ستاینې سره به دا سړی په عجب او تکبر کې اخته شي. چې هغه دده د آخرت د پاره تباہ کونکی دی.

د ستاینې قسمونه: دیوسړې دستاینې درې صورتونه کیدی شي: اول صورت دا چې په خله باندي د چا ستاینه وشي دا ناجائز دی او ددې حدیث اول مصداق دا صورت دی د ستاینې دویم صورت دا چې ستاینه په خله باندي نه وي بلکې پس پشت وي خو په دې انداز باندي وي چې د ستاینه کونکې دا یقین وي چې دا ستاینه به هغه سړې ته ورسیري، دا صورت هم د اول صورت په شان ناجائز دی. د ستاینې دریم صورت دا دی چې پس پشت یو سړې د پل سړې ستاینه وکړه او دا مقصد یې بیخي ندی چې دا ستاینه به هغه سړې ته ورسیري، د چا چې یې ستاینه کړیده، او هغه به په دې ستاینې سره خوشحاله شي. د دې یې مطلق اراده نوي، د ستاینې دا صورت جائز دی. لیکن د دې لپاره شرط دا دی چې د چا ستاینه کیږي، هغه سړی د دې ستاینې مستحق وي. بی حایه ستاینه نه وي.

د غیبت تعریف او تفصیل

۴ ربیع الثاني ۱۴۱۸ هـ

﴿۱۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

او د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دی چې (يوه ورځ) رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحابه ته وفرمايل: آياتاسو

«اتذرونَ مَا الْغَيْبَةُ؟» قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ.

پوهیږی چې غیبت څه ته وایي؟ صحابو عرض وکړو چې الله او دهغه رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ښه پوهیږي.

قَالَ : ذِكْرُكَ أَخَاكَ

نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: غیبت دا دی چې ته د یو مسلمان ورور ذکر په داسې توگه وکړي که هغه

بِمَا يَكْرَهُ " قِيلَ

(دا واورې نو) ناخوښه به کړي. ځینې صحابو (دې اوریدو سره) عرض وکړو چې یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا وفرمایي

أَفْرَأَيْتَ إِنْ كَانَ

کله ما پدغه ورور کې هغه عیب موجود وي، کوم چې مایان کړیدی نو آیا بیا به هم غیبت وي. یعنی ما پشتمپناه د یو چا په اړه دا ذکر وکړو

أَنْجِي مَا أَقُولُ؟

چې په هغه کې فلانکی بدي ده. او حال دا دی چې په هغه کې واقعه دغه بدي وي. او ما چې څه ویلي دي، هغه یې خپ رښتیا دي.

قَالَ: «إِنْ كَانَ

چې هغه په حقیقت کې په هغه کې وي، غیبت به بللی کیږي؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: تا چې دهغه د کومې

فِیْهِ	مَا	تَقُولُ	فَقَدِرَ	اَعْتَبْتَهُ		
بدی ذکر کړیدی، که هغه واقعی په هغه کې موجود وي. نو تا دهغه غیبت وکړو. او که په هغه کې دغه بدی موجود نه وي.						
وَإِنْ	لَمْ	يَكُنْ	فِيهِ	مَا	تَقُولُ	
کومه چې تا ذکر کړیده. نو تا په هغه باندې بهتان ولگولو. یعنی همدا خو غیبت دی چې تعدیو چا عیب دهغه غیر حاضری کې رښتیا بیان کړي.						
فَقَدْ	بَهْتَهُ	رَوَاهُ	مُسْلِمٌ			
او کتله هغه عیب بیانولو کې رښتیا نسي چې تا هغه تعدی کوم عیب نسبت کړیدی، دغه په هغه کې موجود نوي. نو دا افتراء او بهتان دی.						
وَفِي	رِوَايَةٍ:	«إِذَا	قُلْتَ			
چې دا خپله یوه لویه گناه ده. (مسلم) او د مسلم په یو بل روایت کې دا الفاظ دي چې (نبي عليه السلام وفرمايل) که تا						
لِأَخِيكَ	مَا	فِيهِ	فَقَدِرَ	اَعْتَبْتَهُ		
د خپل یو (مسلمان) ورور هغه بدې بیان کړه کومه چې واقعی په هغه کې موجود ده، نو تا دهغه غیبت وکړو.						
وَإِذَا	قُلْتَ	مَا	لَيْسَ	فِيهِ	فَقَدِرَ	بَهْتَهُ
او که تا هغه ته داسې بدې نسبت وکړو کومه چې په هغه کې نشته نو تا په هغه باندې بهتان ولگولو.						

توضیح: ذکرک اخاک: دا د غیبت پیژندنه ده. کومه چې خپله په حدیث کې ذکر شویده. دا ناجائز او حرام ده. البته د درې قسمه خلکو غیبت کول جائز دی. په دې کې اول فاسق مجاهر دی. دهغه غیبت په دې نیت سره کول جائز دي چې خلک دهغه د شرارت او خباثت نه محفوظ شي. دویم د ظالم حاکم غیبت جائز دی. په قرآن کې دي: (لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ) دریم هغه بدعتي دی چې دهغه بدعت متعدی کيږي او د غیبت کونکې په غیبت سره فائده هم کيږي او هغه د اصلاح په نیت سره غیبت کوي یا د ځان ساتنې په اراده سره یې کوي. که دا فائدي او شرطونه نوي نو د بدعتي غیبت د غیبت کولو لپاره جائز نه دي.

په خلکو کې سپکې وینا کونکي بدترین سړي دي

﴿١٨٨﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَجُلًا اسْتَأْذَنَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

او حضرت عائشه رضي الله عنها روایت دی چې (یوه ورځ) یو سړی د نبی عليه السلام په خدمت کې د حاضریدلو اجازت وغوښتلو

فَقَالَ: «اُدُّلُوا لَهُ فَيْسُ أَخُو الْعَشِيرَةِ» فَلَمَّا جَلَسَ

نو نبي ﷺ و فرمايل چې دارا پرېږدي، هغه دخپل قوم بدسړی دی. کله چې هغه سړی راغلی، کیناستلو.

تَطَلَّقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي وَجْهِهِ وَالْبَسَطَ إِلَيْهِ.

نو نبي ﷺ دهغه سره په خپاره تندي باندې ملاقات وکړو، او په خدا خندا يې دهغه سره خبرې وکړې. کله

فَلَمَّا انْطَلَقَ الرَّجُلُ قَالَتْ عَائِشَةُ: يَا رَسُولَ اللهِ قُلْتَ لَهُ: كَذَا وَكَذَا

چې هغه لارو نو عائشه رضی الله عنها عرض وکړو چې یا رسول الله ﷺ تا خود دهغه سړی په اړه داسې ويلي و (يعني دا فرمايلي و

ثُمَّ تَطَلَّقْتَ فِي وَجْهِهِ وَالْبَسَطْتَ إِلَيْهِ.

چې دغه سړی دخپل قوم بدسړی دی) خو تا دهغه سره په خپاره تندي سره ملاقات وکړو. او په خدا خندا يې

فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَقَى عَهْدَتِي فَحَاشَا؟

ورسره خبرې وکړې. نبي ﷺ و فرمايل: تازه بدې خبرې کونکی کله موندلی يم؟ (یاد ساته) د قیامت په ورځ

إِنْ شَرَّ النَّاسِ مَنْزِلَةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ تَرَكَهُ النَّاسُ اتِّقَاءَ

باندې دخدای په نزد د درجې په اعتبار سره به بدتر سړی هغه وي چاره چې خلک دهغه بدی دوجې نه

شَرِّهِ» وَ فِي رِوَايَةٍ : « اتِّقَاءَ فُحْشِهِ » (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)»

پرېږدي. او په یو روایت کې دا الفاظ دي چې دهغه بدو خبرو دیري دوجې نه (خلک دهغه نه ځان ساتي)

توضیح: بئس: د دې حدیث نه معلومه شوه چې د فاسق مجاهر شرارت او خباثت نه د ځان ساتنې په غرض سره د شرارت یادونه جائز ده. دغه شان د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې د دغه شان سړي د شرارت نه د ځان ساتنې لپاره دهغه په خله باندې د بدې خبرې په ځای بڼه خبره وکړي شي. هو! روحانې اعتبار سره هغه سړی څومره غورزیدلی وي چې خلک دهغه مخې ته دهغه د اصلاح خبره هم نشي کولی. دا سړی عیننه بن حصن فزاری و. وروسته هغه مرتد شوی و. بیا د مرتدانو په جنگ کې د صدیق اکبر رضی الله عنه عسکرو هغه ونیولو، بیا دا سړی مسلمان شو، او بیا مړ شو. (مرقات: ۸/۵۷۳)

دگناه په کولو سره دهغې خپرونه ډیر غټ قباحت دی

﴿١٩٩﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " كُلُّ أُمَّتِي مُعَانِي

حضرت ابو هريره رضی الله عنه فرمایي چې رسول الله ﷺ و فرمايل: زما ټول امت په عافیت کې دی سوا

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٠/٤٥٢ رقم الحديث ٦٠٣٢ ومسلم في ٤/٢٠٠٢ رقم الحديث (٥٩١-٧٣)

إِلَّا	الْمُجَاهِرُونَ	وَإِنَّ	مِنْ	الْمَجَانَّةِ
دهغه خلکونه چې هغوي خپله گناه او عیبونه ښکاره کوي بیشکه دا ډیره د بی پروایي خبره ده چې یو سړی د شپې				
أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ عَمَلًا بِاللَّيْلِ ثُمَّ يُصْبِحُ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ.				
یو بد کار وکړي. او د سحر په کیدلو باندې چې کله الله تعالی (چې دهغه دا بد کار یې) پټ کړي او نو هغه خلکو				
فَيَقُولُ: يَا فَلَانُ عَمِلْتَ الْبَارِحَةَ كَذًا وَكَذَا وَقَدْ بَاتَ				
ته دا وایي ای فلانکيه مانن شپه داسې داسې (یعني فلانکی بد کار) وکړو. حالانکې دهغه پروردگار خود شپې				
يَسْتُرُهُ رَبُّهُ وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ				
دهغه په گناه باندې پرده اچولې وه. او هغه د سحر کیدلو سره د الله تعالی پرده وشلوله. (روایت کړې دې بخاری و مسلم)				
وذكر في حديث أبي هريرة: «من كان يؤمن بالله» في «باب الضيافة» ^(۱)				
او د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت: من كان يؤمن بالله، باب الضيافة کې نقل شوی دی.				

توضیح: معافی: د باب مفاعله نه د اسم مفعول صیغه ده. د عافیت او سلامتی په معنی دی. ملا علی

قاری فرمایي: کل امتی لایو اخذون ولا یعاقبون عقاباً شهیداً الا المجاهرون.

ترجمه: یعنی زما د امت ټولو خلکو ته به په گناه باندې دومره سخت عذاب او عقاب نوي څومره چې مجاهرين او په ښکاره باندې گناه کونکو ته به وي. علامه طیبی رحمه الله د دې حدیث مطلب په داسې توگه بیان کړیدی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي چې زما د امت ټول خلک د غیبت نه محفوظ او په امن کې دي، دهغوي غیبت جائز ندی خو کوم خلک چې په ښکاره باندې گناه کوي، دهغوي غیبت جائز دی، ځکه چې د فاسق مجاهر غیبت، غیبت نه دی. ملا علی قاری په دې مطلب باندې رد کړیدی او لیکلي یې دي چې دا حدیث د غیبت سره خاص کول د سیاق سباق منافی دي. لهدا دې لره د عام گناهونو لپاره عام کول پکار دي چې د عام گناهونو دومره سخت گناه نه ده، څومره چې په ښکاره باندې د گناه په کولو باندې مواخذه ده. والله اعلم.

وان من المجاناة: یعنی د الیوتوب او بی شرمې او بی حیائي ده چې سړی پټه گناه د شپې په وخت کې کوي، او د ورځې نغاړه ډنگوي چې ما فلانکی گناه کړیده. حالانکې الله تعالی په هغه باندې ستر او پرده راوستلي وه. د دې نه مخکې لیکلی شوي دي چې د درې قسمه خلکو غیبت کول جائز دي. یو ظالم باچا، دویم متعدی مفسد بدعتی، دریم: فاسق مجاهر، په دې حدیث کې د دغه فاسق مجاهر بیان کړی شوی دی. (مرقات: ۸/۵۷۵)

(۱) امرجه البخاري لي صحیحه ۱۰/۴۸۶ رقم الحديث ۶۰۶۹ و مسلم لي ۲/۲۲۹۱ رقم الحديث (۲۹۹۰-۵۲)

الفصل الثانی

درې قسمه قربانې کونکو په جنت کې درجي

﴿۲۰﴾ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَرَكَ الْكُذْبَ وَهُوَ
حضرت انس رضی اللہ عنہ فرمایې چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایې: کوم سړی چې دروغ ویل پرېږدي او هغه (دروغ)
بَاطِلٌ أَوْ نَارًا أَوْ نَوْهً لِبَارِهِ د جنت په غاړه باندې مانی. جوړ کړی شي. او کوم سړی چې بحث او جگړې پرېږدي
وَهُوَ مُجِبُّ بُنْيَ لَهٗ فِي رِبْضِ الْجَنَّةِ وَمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ
سره د دېنه چې هغه په حقه وي، د هغه لپاره د جنت په مینځ کې مانی. جوړه کړی شي او د کوم سړی چې اخلاق ښه وي
نُبْيَ لَهٗ فِي أَعْلَاهَا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ:
نو د هغه لپاره د جنت په وچت ځای باندې مانی. جوړه شي. دا روایت ترمذی نقل کړیدی او ویلې یې دي
هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ (وَكَذَا فِي شَرْحِ السُّنَّةِ وَفِي الْمَصَابِيحِ قَالَ غَرِيبٌ (١))
چې دا حدیث حسن دی. دغه شان روایت شرح السنه او مصابیح کې نقل شوی دی او ویلې یې دي چې دا حدیث غریب دی.

توضیح: الكذب: په دې حدیث کې درې قسمه خلکو ته د جنت مختلفې درجې او ځایونه ورکولو زيری اورولی شوی دی. اول قسم د هغه خلکو دی چې هغوې دروغ ویل پرېږدي، وهو باطل: یعنې هغه دروغ په حقیقت کې جرم وي. داسې دروغ نوي چې هغه فی الجمله جائز وي. لکه اصلاح بین الناس، یا میدان جهاد وغیره کې د دې اجازت وي. هم ددې احتراز لپاره دا قید لگولی شوی دی. دویم قسم هغه خلک دي چې هغوې د تواضع او شرافت نفس د توگې په بنیاد باندې شرفساد او جگړې او اختلاف نه وروسته کیږي. سره د دېنه چې هغه په حقه باندې وي. خو هغه خپل حق پرېخودلو باندې د شردفع کولو په غرض باندې د جگړې نه لاس نیولی شي. او دریم قسم د هغه خلکو دی چې هغه خپل اخلاق نهایت خائسته او ښه ساتي. د اول قسم خلکو انعام ربض الجنة دی. یعنې د جنت په دننه برخه کې ادنی غاړه باندې به د هغوې لپاره مانی. جوړولی شي. دویم قسم خلکو لپاره انعام وسط الجنة دی. چې هغه د دې نه اعلی او افضل دی. ځکه چې د جنت په غاړه کې ندی بلکې د جنت په مینځ مرکزې مقام کې به د هغوې مانی. جوړولی شي. دریم قسم خلکو انعام اعلی الجنة دی. یعنې د جنت په بالا خانو کې به په وچته باندې د هغوې مانی. جوړولی شي. دا خلک به د ټولو نه اعلی وي ځکه چې د دوی کارنامه لویه ده. ځکه

(١) أخرجه الترمذی فی السنن ٤/٣١٥ رقم الحدیث ١٩٩٣ وابن ماجه فی ١/١٩ رقم الحدیث ٥١.

چې دروغ پریخودل او د جگړې نه لاس نیول ټول د ښه اخلاقو نتیجې دي. (مرقات : ۸/۵۷۷)

جنت او دوزخ ته وړونکې شيان

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَتَذَرُونَ مَا أَكْثَرُ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: آيا تاسو پوهيږئ چې په عامه توگه
مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ؟ تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ. أَتَذَرُونَ
باندې كوم شى جنت ته داخلول كوي؟ هغه تقوى يعنې د الله تعالى نهيره او د خائسته اخلاق دي. او پوهيږئ
مَا أَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ النَّارَ؟ الْأَجُوفَانِ: الْفَمُ وَالْفَرْجُ " (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ) ^(۱)
چې خلكو لره په عامه توگه باندې كوم شى جهنم ته داخلوي؟ هغه دوه خالي شيان دي. يعنې خله او شرمگاه.

توضیح: الْأَجُوفَانِ: دا د جوف تشبيه ده. د جوف نه مراد خالي شى دى. د انسان په بدن کې خله او شرمگاه دوه خالي شيان دي. او دا شيان د ټولو خرابو جرړه ده. د يو تعلق د شهوة البطن سره دى او د دويم تعلق د شهوة الفرج سره دى. د دوزخ په ټولو اسبابو باندې كه نظر وزغلولى شي نو په لاره کې به هم دا دوه شيان مخي ته راځي. (مرقات: ۸/۵۷۸)

ژبه ياد جنت كنجې ده ياد جهنم كنجې ده

﴿۲۲﴾ وَعَنْ بَلَالِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ
او حضرت بلال ابن حارث رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: انسان څه خبره د خير د خپلې
بِالْكَلِمَةِ مِنْ الْخَيْرِ مَا يَعْلَمُ مَبْلَغَهَا
ژبې نه راوباسي، په داسې حال کې چې هغه د دې قدر او مرتبې نه خبر نوي. ليکن الله تعالى د دې خير د کلمې په وجه
يَكْتُبُ اللَّهُ لَهُ بِهَا رِضْوَانَهُ إِلَى يَوْمِ يَلْقَاهُ.
باندې دهغه په حق کې دهغه ورځې لپاره خپله رضا ثابته کړي، چې هغه د الله تعالى سره ملاقات وکړي.
وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنَ الشَّرِّ مَا يَعْلَمُ مَبْلَغَهَا
دغه شان يو انسان د شر کلمه د خپلې خپلې نه راوباسي. هغه د دې په قدر او مرتبه باندې نه پوهيږي،
يَكْتُبُ اللَّهُ بِهَا عَلَيْهِ سَخَطَهُ إِلَى يَوْمِ يَلْقَاهُ «
خو الله تعالى د دې شر د کلمې په وجه باندې خپله خفگان ثابت کړي. چې هغه د الله تعالى سره

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳/۳۱۹ رقم الحديث ۲۰۰۳، وابن ماجه في ۲/۱۴۱۸ رقم الحديث ۴۲۴۶.

(رَوَاهُ فِي شَرْحِ السُّنَّةِ وَرَوَى مَالِكٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ نَحْوَهُ)^(۱)

ملاقات وکړي. (شرح السنة) او امام مالک، ترمذی او ابن ماجه هم دغه شان روایت نقل کړیدی.

توضیح: بِالْکَلِمَةِ مِنَ الْخَيْرِ: یعنی انسان د ژبې نه د الله تعالی درضا او خوشحالی څه خبره وباسي، هغه ته خپله د دغه خبرې څه اهمیت معلوم نه وي. لیکن د الله تعالی د اړخ نه دغه سرې ته د دې کلمې په وجه باندې په دنیا کې داسې رضا ترلاسه شي چې دا خوشحالی په عالم برزخ او قبر کې ورسره وي. بیا د قبر نه پاڅیدلو باندې میدان محشر کې ورسره وي. بیا د پل صراط نه په تیریدلو سره په جنت کې ورسره وي. دغه شان د شر کلمه ده. دا هم د الله تعالی غضب ته بلنه وروي. او بیا هغه غضب دغه شان قبر او برزخ او محشر او دوزخ کې ورسره وي. علماؤ دا هم لیکلي دي چې د کلمة الخیر نه مراد د ظالم باچا مخې ته د حق کلمه وچتول مراد دي. او د کلمة الشر نه مراد د ظالم باچا مخې ته د هغه ستاینه او تائید او توثیق مراد دی. خوبیان هم د حدیث مفهوم عام دی. دې لره هم دغه شان عام ساتل په کار دي، خاص کول پکار نه دي. (مرقات: ۸/۵۷۹)

د دروغو په قصو او لطیفو باندې خلکو لره د خندونکې لپاره یره

﴿۲۳﴾ وَعَنْ	بَهْزِ بْنِ	حَكِيمٍ	عَنْ	أَبِيهِ	عَنْ	جَدِّهِ	قَالَ:
بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ د خپل پلار (حکیم بن معاویه) نه او هغه د بهزد نیکه حضرت معاویه ابن عبده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت کوي							
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَيْلٌ لِمَنْ يُحَدِّثُ فَيَكْذِبُ							
چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: افسوس په هغه سرې باندې چې هغه خبره وکړي نو دروغ وايي،							
لِيُضْحِكَ بِهِ الْقَوْمَ وَيْلٌ لَهُ وَيْلٌ لَهُ» (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالدَّارِمِيُّ) ^(۱)							
دې لپاره چې خلک وځندوي. افسوس په دغه سرې، افسوس په دغه سرې. (احمد، ترمذی، ابوداود، دارمی)							

توضیح: وِيلٌ: یعنی د داسې سرې لپاره هلاکت دی یا په دوزخ کې د ټولو نه خکته طبقه ده. د دې حدیث مصداق هغه خلک دي چې هغوي د دروغو قصي، او قبیحه لطیفې بیانولو سره خلک ځندوي. یا داسې لطیفې او قیصې اوروي، چې په هغې سره العیاذ بالله د شریعت د کوم حکم سپکاوی کیږي. اکثر کتلی شوي دي چې ځینې هغې کونکې خلک د خلکو د ځندولو لپاره د خپلې ژبې نه د کفر کلمه هم راوباسي. که په قصو او لطیفو کې اخلاق وي او په هغې کې د خوش طبعې اسباب وي او د کوم مکروه

(^۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲/۲۸۲ رقم الحديث ۲۳۱۹ وابن ماجه في ۲/۱۳۱۲ رقم الحديث ۳۹۶۹.

(^۲) أخرجه ابوداود في السنن ۵/۲۶۵ رقم الحديث ۴۹۹۰، والترمذي في ۴/۴۸۳ رقم الحديث ۲۳۱۵.

یا حرام په هغې کې څه دخل نوي، نو د داسې لطیفو اوریدلو او اورول جائز دي.

توقې کولو او د ژبې د خطا نه ځان وساتې

﴿۲۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَقُولُ			
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: حقيقت دا دی چې بنده کله يوه			
الْكَلِمَةَ	لَا	يَقُولُهَا	إِلَّا لِيُضْحِكَ بِهَا النَّاسُ
خبره وکړي او فقط د دې لپاره يې وايي چې دهغې په ذريعه سره خلک وځندوي نو هغه د دې خبرې د وجې نه			
يَهْوِي	بِهَا	أَبْعَدَ	مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
(د وڅکې غورز يې، او دومره په ليرې والې سره غورز يې چې هغه د زمکې او آسمان د مينځنۍ فاصلې			
وَإِنَّهُ لَيَنْزِلُ عَنْ لِسَانِهِ أَشَدَّ مِمَّا يَنْزِلُ عَنْ قَدَمَيْهِ» (رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ) (۱)			
نه هم ډيره وي. او دا هم حقيقت دی چې بنده په خپلو قدمونو باندې د خويدلو نه ډير په خپله ژبه خوږي.			

يو چپ ډير مصبتونه ليري کوي

﴿۲۵﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ	
او حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما فرمايي: رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کوم سړی چې	
صَمَّتْ لُجْأً»	(رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَالبَيْهَقِيُّ فِي "شُعَبِ الْإِيمَانِ") (۱)
چپ شو هغه خلاصی بيا موندلو. (احمد، ترمذی، دارمی، بيهقي فی شعب الايمان)	

توضیح: من صمَّتْ لُجْأً: د ژبې د استعمال سره مصبتونه ترلي دي. نو انسان چې په کوم دنياوي يا اخروي مصيبتونو کې اخته کيږي، دهغه ټولو مصيبتونو تعلق بالواسطه يا بغير د واسطې نه د انسان د ژبې سره وي. نو ځکه کوم سړی چې د ژبې د خويدلو نه بچ شو، هغه کامياب شو، او چپ پاتې کيدل د دې جرړه ده. امام غزالي رحمه الله فرمايي چې انسان په ژبه باندې کوم کلام کوي، دهغې څلور قسمه دي. (۱) هغه کلام خالص نقصان نقصان وي. (۲) هغه کلام خالص نيکې وي. (۳) هغه کلام کې نفع او نقصان دواړه وي. (۴) هغه کلام کې نه نفع وي او نه نقصان وي. فرمايي چې اول قسم کلام بی فائدي دی. د دې سکوت غوره دی. دويم قسم کلام بڼه او غوره دی. لښاد سکوت نه کلام بڼه دی. دريم قسم کلام نه ځان ساتل غوره دي. ځکه چې فائدي سره نقصان لگيدلی دی.

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۲/۲۱۳ رقم الحديث ۲۸۳۲.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۶۹ رقم الحديث ۲۵۰۱ والدارمي في ۲/۳۸۷ رقم الحديث ۲۷۱۳ والبيهقي في ۲/۲۵۲ رقم الحديث ۲۹۸۳.

خلورم قسم هم د فضولیاتو نه دی، که گناه هم نه وي بیا هم ژبه محفوظ ساتلې کار دي. (مرقات: ۸/۵۸۲)

د اخروي نجات لپاره درې عملونه

﴿۲۶﴾ وَغْنُ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: لَقِيتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ:			
او حضرت عقبه ابن عامر <small>رضي الله عنه</small> فرمایې چې ما د رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> سره ملاقات وکړو او عرض مې وکړو			
مَا	التَّجَاةُ؟	فَقَالَ:	«أَمَلِكُ عَالِيكَ لِسَانِكَ
چې، (ماته ووايه چې په دنيا او آخرت کې) د نجات ذریعه څه ده؟ نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> وفرمايل: خپله ژبه په قابو کې ساتل،			
وَلَيْسَعَكَ بَيْنُكَ وَابْنِكَ عَلَى خَطِيئَتِكَ» (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ) (۱)			
ستا کور ستا لپاره کفایت وکړي. او په خپلو گناهونو باندې ژاړه. (روایت کړې دي مسند احمد او ترمذی)			

توضیح: مالنجاة: یعنې د اخروي نجات ذریعې او اسباب شمې دي؟ نبی کریم صلى الله عليه وسلم درې خبرې د اخروي نجات لپاره کافي وگرځولي. (۱) ژبه په قابو کې وساته. په څه قسمه غیبت، پوچ بد او د هوکه او دروغو کې ژبه مه استعمالوه. (۲) ستا کور ستا لپاره فراخه وي یعنې ټوله ورځ او ټوله شپه په خپل کور کې د الله تعالی ذکر او فکر او عبادت کې وسپره. د بیرون د جلسو او جلوسونو او عامو خلکو د ناستې پاستې نه خپل ځان جدا وساته، ځکه چې په دغه موقعو کې انسان په قسما قسم فتنو کې اخته کیږي. (۳) په خپلو گناهونو باندې نسیمانه کیدلو باندې ښه ډیر ژاړه او پورا نوبه وکړه، که ژرانه درزي نو د ژرغونې حالت جوړ کړه. (مرقات: ۸/۵۸۳)

د بدن ټول اندامونه هر ورځ ژبې ته عاجزانه عریضه کوي

۲ ربیع الثاني ۱۴۱۸ هـ

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَفَعَهُ قَالَ: " إِذَا أَصْبَحَ ابْنُ آدَمَ	
او حضرت ابو سعید خدری <small>رضي الله عنه</small> د نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> نه مرفوعاً نقل کوي چې نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> وفرمايل: کله چې ابن آدم	
فَإِنَّ	الأعضاء كلها تكفر اللسان فتقول: اتق الله فينا
سحر کړي نو د بدن ټول اندامونه ژبې ته عاجزې کوي او ورته وايي چې زموږ په حق کې د الله تعالی نه وویرېره.	
فإنا نحن بك فإن استقمنا وإن اعوججت اعوججنا " (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ) (۱)	
ځکه چې زموږ تعلق ستاسره دی، که ته نیغه وي نو موږ به هم نیغ یو او که ته کره شوي نو موږ به هم کاره یو.	

توضیح: ان استقمنا: یعنې ټول اندامونه د ژبې مخې ته عاجزې او تواضع کوي چې که ته صحیح وي نو

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۲۳ رقم الحديث ۲۴۰۶، واحمد في المسند ۵/۲۵۹.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۲۳ رقم الحديث ۲۴۰۷، واحمد في المسند ۳/۹۶.

مونږ به هم صحیح یو او که ته کور ووی نو مونږ به هم کاره یو، زمونږ دارو مدار په تا باندې دی.

سوال: دلته یو سوال پیدا کیږي، هغه دا چې په صحیح حدیث کې د زړه په اړه راځي: **أَلَا إِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ**. یعنې د زړه د وجې نه د انسان ټول بدن سمیږي او وړانیزې. حالانکې په موجوده حدیث کې د ژبه په اړه دي چې د دې په ذریعه سره بدن سمیږي او وړانیزې. دا تعارض دی.

جواب: د دې سوال جواب دا دی چې ژبه د زړه ترجمان (ژباړه کونکې) ده. نو زړه ته نسبت حقیقت دی. او ژبه ته نسبت مجازاً دی. په شرح عقائد کې دا شعر ذکر شوی دی:

ان الكلام لفي الفؤاد والما جعل اللسان على الفؤاد دليلا

(مرقات: ۵۸۴/۸ الکاشف: ۹/۱۳۲)

علماء و ليكلي دي: الانسان باصغرية، يعنې انسان د دوه وړو شيانو د وجې نه انسان دی. یو زړه. دویم ژبه. یو هوښیار شاعر وایي:

آدمیت لم و شتم و پوست نیست آدمیت جز رضائے دوست نیست

دیگاره خبر و پریځودل د اسلام په ځانسته اخلاقو کې دي

﴿۲۸﴾ وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

او حضرت علی بن الحسین رضی الله عنہما یعنی امام زین العابدین فرمایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

«مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ»^(۱) (رَوَاهُ مَالِكٌ وَأَحْمَدُ وَرَوَاهُ ابْنُ مَاجَه

د انسان د اسلام بنوالی دادی چې دا هغه څه پرېږدي چې بی فائده وي (مالک و احمد) دغه شان د روایت ابن ماجه

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ^(۲) وَ التِّرْمِذِيِّ وَ البَيْهَقِيِّ فِي « شُعَبِ الْإِيمَانِ » عَنْهُمَا^(۳)

د ابو هريره رضی الله عنہ و ترمذی او شعب الایمان کې بیهقی د دوو روایو یعنې ابو هريره رضی الله عنہ او علی بن الحسین رضی الله عنہما نقل کړی دی.

توضیح: ترکه ما لا یعنی: لایعنی بی فائده کلام ته وایي. مطلب دا دی چې د کامل ایمان نښه او علامت دا دی چې سپری بی فائده خبرو نه احتراز او اجتناب وکړي. چې په هغې کې نه دنیاوي فائده وي او نه آخروي فائده وي. امام غزالي رحمه الله فرمایي چې بی فائده او لایعنی خبري هغه دي چې د هغې په نه کولو سره په سپرې باندې گناه نه لازمېږي. او په کولو کې یې د لغزش خطر وي مثلاً یو سپری د پخوانۍ

(۱) أخرجه مالك في الموطأ ۲/۹۰۳ رقم الحديث ۳ من كتاب حسن الخلق، وأحمد في المسند ۱/۲۱۱.

(۲) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۳۱۵ رقم الحديث ۳۹۷۶.

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۲۸۳ رقم الحديث ۲۳۱۷، و ۲۳۱۸. والبيهقي في شعب الإيمان ۴/۲۵۵ رقم الحديث ۴۹۸۶، ۴۹۸۷.

زمانې د خپلو مختلفو سفرونو قصي بيانوي. که هغه دا قصې وانه وروي نو څه ضروري نده لیکن که وارزي نو په دې کې د خویدلو او خطا خطر ده. دا فضول او لایعني خبره ده. که لغزش هم نوي بیا هم دهغه نه نیستی وخت ضائع کیږي. امام ابو حنیفه رحمه الله فرمایي چې دا حدیث د اسلام په څلور برخو کې څلورمه برخه او ربع د اسلام ده. (مرقات: ۸/۵۸۶)

په یقین او جزم سره د چاد آخرت فیصله کول مناسب ندي

﴿۲۹۹﴾	وَعَنْ	أَنِسِ	قَالَ:	تُوِنِي	رَجُلٌ	مِنْ	الصَّحَابَةِ.
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې په صحابو کې یو سړی وفات شو. نو یو بل سړی (د مړسړې مړې مخاطب کولو باندې)							
فَقَالَ رَجُلٌ: أَبَشِرُ بِالْجَنَّةِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:							
وویل چې (د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صحبت د وجې نه) تاته دې د جنت زیری وي. رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ							
«أَوْ	لَا	تَدْرِي	فَلَعَلَّهُ	تَكَلَّمَ			
(دې خبرې اوریدلو سره سغه سړې ته) و فرمایي چې ته څنگه دا خبره کوي؟ او د حقیقت حال تاته معلوم ندي.							
فِيمَا	لَا	يَعْنِيهِ	أَوْ	بِخَل			
کیدلی شي چې دې سړې به یو داسې معاملې د خپلې خپلې نه الفاظ راویستلي وي چې هغه د ده لپاره ضرر							
يَمَّا	لَا	يَنْقُصُهُ	(رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ)				
رسونکې وي. یا په کوم داسې شي کې یې بخل کړی وي چې په هغې کې کموالی رانشي.							

توضیح: یعنې د چا په اړه باندې په کلک یقین سره دا فیصله کول پکار ندي چې دا سړی جنتې دی، ځکه چې دا د غیبو علم دی، چې دا الله تعالی ته حواله دی. تاته د دې سړې د ظاهري او باطني ټولو کارونو علم نشته، اگر چې دا سړی په ښکاره باندې د پاک ژوند مالک دی، بلکې صحابي دی، لیکن تاته د ده د ټولو معاملاتو علم نشته. ډیره ممکنه ده چې ده څه بې فائدي خبره کړي وي. یا په داسې شي کې یې بخل کړی وي چې په هغې کې بخل کول پکار نوي، مثلاً صدقه کولو کې یې سستی کړي وي یا لایعني خبره یې کړي وي. د دې حدیث خلاصه مطلب دا دی چې په یقین سره داسې فیصله کول د یو بنده لپاره مناسب ندي. چې د هغې د مستقبل هغه ته علم نوي. د بخل کولو مطلب دا دی چې بیلام کول، صدقه ورکول، او د علم په خپرولو کې بخل کوي، چې په هغې سره د کوم شي د کمیدلو خطر نه نشته دی. (مرقات: ۸/۵۸۸)

ژبې دفتني نه خان وساته

﴿۳۰﴾ وَعَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الثَّقَفِيِّ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ
او حضرت سفیان بن عبد الله بن ثقفی <small>رضی اللہ عنہ</small> فرمایي چې (یوه ورځ) ما عرض وکړو چې یا رسول الله <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> ته چې
مَا أَخَوْفُ مَا تَخَافُ عَلَيَّ؟ قَالَ:
زما په اړه باندي د کومو شیانو پوره کوي، په هغې کې د ټولو نه ډیر خوفناک شی کوم یو دی؟ حضرت سفیان فرمایي چې
فَأَخَذَ بِلِسَانِ نَفْسِهِ
نبی کریم <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> دې (اوریدلو باندي) خپله ژبه مبارکه ونيوله او وې فرمایي چې: داشی (یعني
وَقَالَ: « هَذَا » (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ)»
ستا په اړه د ټولو نه ډیر پوره د دې ژبې ده چې د گناه اکثر خبرې د دې نه راوځي. لهدا ته د ژبې دفتني نه خان وساته

دروغ ویونکې دخلي نه بدبويي خيږي

﴿۳۱﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا كَذَبَ الْعَبْدُ تَبَاعَدَ عَنْهُ
او حضرت ابن عمر <small>رضی اللہ عنہ</small> فرمایي چې رسول کریم <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> و فرمایي: کله چې یو بنده دروغ وایي نو
الْمَلَكُ مِيلًا مِنْ نَفْسٍ مَا جَاءَ بِهِ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ)
د هغه پیدا کړی شوی شی یعنی دروغو د بدبويي د وجې نه (ساتونکې) فرشتي یو میل ليرې لاري شي.

توضیح: میلًا: یعنی محافظ فرشتې د میل په ليرې والي سره د دې سرې د خوانه وختي. کوم سرې چې دروغ وایي ځکه چې د دې دروغو د وجې نه د هغه دخلي نه بدترینه بدبويي خيږي، چې د هغې نه فرشتي تیخته کوي.

د اعتماد په جامه کې دهوکه بدترین خیانت دی

﴿۳۲﴾ وَعَنْ سُفْيَانَ بْنِ أَسَدٍ الْحَضْرَمِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:
او حضرت سفیان بن اسد حضمي <small>رضی اللہ عنہ</small> فرمایي چې ما د رسول الله <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> نه دا اوریدلي دي
«كَبُرَتْ خِيَانَةٌ أَنْ تُحَدِّثَ أَخَاكَ حَدِيثًا هُوَ لَكَ بِهِ مُصَدِّقٌ
چې ډیر غټ خیانت دی چې ته خپل (مسلمان) ورور ته څه خبره وکړي او هغه تاپه دغه خبره کې رښتونې وگڼي

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۲۴ رقم الحديث ۲۴۱۰ وابن ماجه في ۲/۱۳۱۴ رقم الحديث ۳۹۷۲.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۰۷ رقم الحديث ۱۹۷۲.

وَأَنْتَ بِهِ كَاذِبٌ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)^(۱)

او حال دا دی چې تا په حقیقت کې هغه ته دروغ ویلي دي.

توضیح: مصدق: یعنی هغه ملگری د دې د هوکه ورکونکې شکل او صورت ته گوري، د دې معصوم انداز ته گوري، د ده شرافت او ظاهري پاکوالي ته په کتلو باندې پورا اعتماد کوي چې دا خو انسان نه بلکې فرشته ده. د تصوف (پیری) او چغه او پتکې په دې جامه کې دا سپری دهغه لپاره شرمځ ثابت شي او په بده توگه باندې هغه ته د هوکه ورکړي. او دروغ ویلو سره خپل مطلب سر کړي. دا د ټولو نه غټ خیانت دی چې د گله په شکل کې شرمځ ثابت شو.

حکایت: ځینې کتابونو کې لیکلي دي چې ځینو مرغانو حضرت سلیمان عَلَيْهِ السَّلَام ته د یو خکارې شکایت وکړو چې دا مونږ خکار کوي. حضرت سلیمان عَلَيْهِ السَّلَام هغه عدالت ته راوغوختلو، او دهغه نه یې پوښتنه وکړه چې مرغان ستا نه د خکار کولو شکایت کوي. هغه سرې وویل چې ای د الله نبي! الله تعالی دا مرغان د انسانانو د خکار لپاره پیدا کړيدي، نوزه یې هم خکار کوم. په دې کې د شکایت څه خبره ده. حضرت سلیمان عَلَيْهِ السَّلَام مرغانو ته وفرمایيل چې د دې سرې خبره یېڅې صحیح ده. تا سو ولې شکایت کوئ؟ مرغانو جواب ورکړو چې ای د الله نبي! مونږ دا شکایت نه کوو بلکې دا د پیر په شکل کې په چغه او قبه کې عابد او زاهد په شکل کې راشي، او وسله د چغې د لاندې پتوي، مونږ دا خیال کوو چې دا عبادت لپاره ځي، په دې کې دا وسله په نخه کولو سره مونږ وولي، ته ده ته حکم وکړه چې دا د خکارې په شکل کې دې راځي، دې لپاره چې مونږ د ځان ساتنې انتظام وکړي شو.

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عِمَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ كَانَ ذَا وَجْهَيْنِ فِي الدُّنْيَا

او حضرت عمار رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایيل: کوم سرې چې په دنیا کې دوه مخي وي.

كَانَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِسَانَانِ مِنْ نَارٍ» (رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ)^(۲)

د قیامت په ورځ به د هغه (په خله کې) د اور دوه ژبي وي.

د ایمان سره منافی عملونه

﴿۲۳﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالظَّعَّانِ

او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایيل: (کامل) مؤمن خونه طعن کونکی وي او نه

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۵۴ رقم الحديث ۴۹۷۱.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۹۱ رقم الحديث ۴۸۷۳، والدارمي في ۲/۴۰۵ رقم الحديث ۲۷۶۴.

وَلَا بِاللَّعَانِ وَلَا الْفَاحِشِ وَلَا الْبِذِيِّ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» .			
فحش خبري کونکی وي. نه زبان درازي کونکی. او د بيهقي پدروايت کې نه فحش ويونکی زبان دراز الفاظ دي (يعني په دې			
وَفِي	أُخْرَى	لَهُ	«وَلَا الْفَاحِشِ الْبِذِيِّ»
روايت کې بذى د فاحش صفت گرځولى شويدي. چې د دې مطلب دا دى چې هغه سړى کامل مؤمن نشي کيدلى			
وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۱)			
چې هغه د حد نه ډير فحش ويونکی وي، دغه شان ترمذي ويلي دي چې دا حديث غريب دى)			

توضیح: المؤمن: د دينه کامل مؤمن مراد دى. يا د اسلوب حکيم په توگه باندي دا کلام دى چې د دې بدو صفتونو والا خو مؤمن نشي کيدلى. يا دا کلام د سختيا، رهنې او زورني دى. يا د دې حلال گڼونکی مراد دى.

طعناً: يعنې په خلکو باندي سخت طعن کونکی نوي. دا د مبالغې صيغه ده. کثير الطعن کيدل مراد دى. لعاناً: دا هم د مبالغې صيغه ده. کثير اللعن سړى مراد دى. ولا الفاحش: يعنې فحش وينا کونکی يا د فحاشۍ کار کونکی مؤمن نشي کيدلى. ولا البذى: با باندي فتحه ده. ذال باندي کسره ده. او يا باندي شد دى. فحش وينا کونکې بداخلاق سړې ته ويل کيږي. د فاحش نه وروسته دا بيا راوړلى شو لهدا د تکرار نه د ساتلو لپاره شارحينو بذى په فعلې فحاشۍ کونکې باندي حمل کړى دى. ملاعلى قارى البذى د الفاحش لپاره عطف تفسير گرځولى دى. د روايت آخري برخه د دې تائيد کوي. ځکه چې په دې کې عطف تفسير شته دى. بهر حال دا کارونه د ايمان سره منافې دي. لهدا هر مسلمان باندي لازم دي چې د دې نه ځان وساتي. (مرقات: ۸/۵۹۱)

﴿٢٥﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَكُونُ الْمُؤْمِنُ			
او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: هغه سړى (کامل) مؤمن نشي کيدلى			
لعاناً.	وَفِي	رَوَايَةٍ:	«لَا يَنْبَغِي
چې هغه ډير لعنت کونکی او د لعنت کولو عادتې وي. په يو بل روايت کې دا الفاظ دي چې: مناسب ندي د يو			
لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَكُونَ لَعَانًا» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ) ^(۱)			
مؤمن لپاره چې هغه ډير لعنت کونکی وي.			

(^۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۰۸ رقم الحديث ۱۹۷۷، وأحمد في المسند ۱/۴۰۵ والبيهقي في شعب الإيمان ۴/۲۹۳ رقم الحديث ۵۱۴۹

(^۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۲۵ رقم الحديث ۲۰۱۹، وأحمد في المسند ۲/۳۴۴.

دلن طعن او بد دعاء نه خان ساتل پکار دي

﴿۳۶﴾ وَعَنْ سُرَّةِ بْنِ جُنْدَبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَلَاعَنُوا

او حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه فرمايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: خپل مينځ کې نه يو بل لپاره د خدای د

بَلْعَنَةَ اللَّهِ وَلَا يَغْضَبِ اللَّهُ وَلَا يَجْهَنَّمَ». وَفِي رِوَايَةٍ «وَلَا بِالنَّارِ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ) ^(۱)

لعنت بد دعاء مکوی او مه جهنم ته د تللو بد دعاء کوی. په یو روایت کې دا دي چې اور ته د تللو بد دعاء مکوی.

بی خایه لعنت په لعنت کونکې باندې راستنیري

﴿۳۷﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ الْعَبْدَ

او حضرت ابو درداء رضي الله عنه فرمايې چې ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوریدلي دي چې کله یو بنده

إِذَا لَعَنَ شَيْئًا صَعَدَتْ اللَّعْنَةُ إِلَى السَّمَاءِ فَتُغْلَقُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ

په یو شي يعنې یو انسان یا غیر انسان باندې لعنت کوي نو هغه لعنت آسمان اړخ ته ځي او د آسمان دروازي

دُونَهَا ثُمَّ تَهْبِطُ إِلَى الْأَرْضِ فَتُغْلَقُ أَبْوَابُهَا دُونَهَا

په دې لعنت بندي کړی شي بیا هغه لعنت زمکې اړخ ته را کوز شي نو د زمکې دروازي په هغه باندې بندې کړي

ثُمَّ تَأْخُذُ بِيَمِينِنَا وَشِمَالِنَا فَإِذَا

شي. بیا هغه لعنت بني او کين (گس) اړخ ته تلل غواړي (خو د دې خوا نه هم ورته رته ورکړی شي) نو کله

لَمْ تَجِدْ مَسَاعًا رَجَعَتْ إِلَى الَّذِي

چې دغه یو اړخ ته هم لاره بیانه مومي نو هغه شي ته متوجي شي، په چا باندې چې لعنت کړی شوي دي، تر

لَعْنٍ فَإِنْ كَانَتْ لِدَيْكَ أَهْلًا وَإِلَّا رَجَعَتْ إِلَى قَائِلِهَا» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) ^(۲)

دې که هغه شی د دې لعنت مستحق وي نو هغه باندې واقع شي، گنې خپل ويونکې باندې راستنیري.

توضیح: صعَدَتِ اللَّعْنَةُ: یعنی د الله تعالی د نظام د لاندې دا لعنت غواړي چې اخوا د یو بلو باندې

ضائع شي یا چیرته لیرې چا باندې پریوځي، هم د دې مقصد د لاندې دا پاس خپړي، کله چې هلته لاره بیانه

مومي نو زمکې ته پدرا تگ باندې بني او کين اړخ ته د وتلو کوښښ کوي، چیرته د ننوتلو کوښښ کوي، کله

چې هلته لاره ونه مومي، نو بني او کين اړخ ته د وتلو کوښښ کوي، کله چې هلته هم څه سوری په لاس

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۱۱ رقم الحديث ۴۹۰۶ والترمذي في ۴/۳۰۸ رقم الحديث ۱۹۷۶، واحمد في المسند ۵/۱۵.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۱۱ رقم الحديث ۴۹۰۵.

ورنشي نو ستیدلو باندې په هغه سرې ونخلي چا باندې چې لعنت لیرلی شوی و که هغه د دې مستحق وي نو لعنت هم هلته ونخلي گنې دهغه خاې نه بیرته راتگ باندې په هغه سرې غورزیري چا چې بی خایه او بی موقع لعنت لیرلی و. (مرقات: ۸/۵۹۲)

د انسانانو نه علاوه په نورو شیانو باندې هم لعنت کول منع دی

﴿۳۸﴾ وَعَنْ	ابن	عبّاسٍ	أَنَّ	رَجُلًا	نَازَعَتْهُ	الرِّيحُ
او د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې (دیوې ورځې واقعده چې) دیو سرې څادر په هوا (باد) کې						
رِدَاءَهُ فَلَعَنَهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَلْعَنُهَا						
والتلو، نو هغه په باد باندې لعنت وویل، نور رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: باد باندې لعنت مه وایه، ځکه						
فَانْهَاهَا مَأْمُورَةٌ وَأَنَّ مَنْ لَعَنَ شَيْئًا لَيْسَ لَهُ بِأَهْلٍ						
چې هغه خود حکم تابع ده. او حقیقت دا دی چې څوک په یو داسې شي باندې لعنت وکړي چې هغه دغه لعنت						
رَجَعَتِ اللَّعْنَةُ عَلَيْهِ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ) ^(۱)						
قابل نوي، نو هغه لعنت په ده باندې راگرځي.						

توضیح: فانها مأمورة: یعنی باد خو په خپل حکم سره نه چلیږي. بلکې د الله تعالی په حکم سره چلیږي. انسان لپاره پکار دي چې هغه دا ټول نظام د نظر لاندې وساتي، نه دا چې د زړه تنگیدلو باندې هغه په ظاهري سبب باندې غصه شي، باد خو یو ظاهري سبب دی. اصل حکم خود د الله تعالی د اړخ نه دی. هسې نه چې د الله تعالی په شان کې بی ادبې او گستاخي وشي. د دې حدیث نه دا معلومه شوه چې د انسانانو نه علاوه په نورو شیانو باندې لعنت لیرل هم منع دي. هو! په اجمال سره لعنت لیرلی شي. لکه چې وویلی شي، چې غلو دې د الله تعالی لعنت وي، په شرایانو دې د الله تعالی لعنت وي. قاتلان حسین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې دې د الله تعالی لعنت وي. (مرقات: ۸/۵۹۳)

د مشرانو مخې ته خپل مینځي عیبونه ښکاره کول مناسب ندي

﴿۳۹﴾ وَعَنْ	ابن	مسعودٍ	قَالَ:	قَالَ	رَسُولُ	اللَّهِ	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ:	«لَا	يُبْلَغُنِي
او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: زما په صحابو کې یو												
أَحَدٌ												
مِنْ												
أَصْحَابِي												
عَنْ												
أَحَدٍ												
تن هم ماته د چا په اړه باندې (داسې) خبره دې نه رارسوي چې په هغې سره د هغه باندې ښکاره کیږي. یعنی زما خواته به												

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۱۲ رقم الحديث ۴۹۰۸ والترمذي في ۴/۳۰۹ رقم الحديث ۱۹۷۸.

شَيْئًا	فَإِنِّي	أَجِبُّ
راتگ سره دې د چا په اړه باندې دانه وایې چې فلانکې سرې دا بد کار کړېدی با دا بده خبره یې کړېده. او یا هغه په دې بد		
أَنْ أَخْرَجَ إِلَيْكُمْ وَأَنَا سَلِيمُ الصَّدْرِ (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) (۱)		
عادت کې اخته دی. ځکه چې دا خوښوم چې کله زه (د کور نه) را وځم او ستاسو خواته راشم نو زما سینه پاکه وي		

توضیح: سلیم الصدر مطلب دا دی چې د چا په اړه باندې که چا ته څه عیب معلوم هم وي، بیا هم دهغه تذکره کول پکار ندي. او هسې د اندازې نه عیب لگول خو ډیره بده خبره ده. د انسان په طبیعت کې داده: من یسمع یخل: یعنی انسان چې څه واورې نو هغه ته خامخا څه نا څه خیال راځي. د حدیث مطلب دا شو چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل صحابه ددې نه منع کړل چې دهغه مخې ته څوک د کوم صحابې په اړه باندې هیڅ هم ونه وایې. ځکه چې په دې سره په زړه کې څه ناڅه خیرې راځي. او نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل چې زه غواړم چې ددې دنیا نه داسې واغستلی شم چې زما زړه د خپل هر یو صحابې لپاره پاک او راضي وي. ددې حدیث نه د صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ اجمعین د لویې شان اندازه کېږي. او په دې سره امت ته دا بنود نه هم ورکړې شوه چې حاکم او مقتدار او د غټو خلکو په مجلس کې د کوم مسلمان چغلي یا غیبت یا بده وینا کول پکار ندي. چې په هغې سره د مشر په زړه کې خیرې پیدا کېدلی شي. (مرقات: ۸/۵۹۴)

د چا په بدني جوړخت کې عیب راویستل هم غیبت دی

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَسْبِكَ صَفِيَّةٌ كَذَا		
او حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایې چې ما نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وویل چې صفیه کړنه ستا لپاره دومره کافي ده		
وَكَذَا	تَعْنِي	قَصِيرَةً
چې هغه داسې داسې ده. ددې خبرې نه د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مراد د حضرت صفیه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د قد لنډوالي ذکر کول و.		
فَقَالَ:	«لَقَدْ	كَلِمَةٌ
نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما خبره اوریدلو باندې په ناخوښۍ سره و فرمایل چې تا د خپلې خلې نه یوه داسې		
لَوْ مُزَجَّ بِهَا الْبَحْرُ لَمَزَجْتَهُ» (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ التِّرْمِذِيُّ وَ أَبُو دَاوُدَ) (۱)		
خبره راویستلي ده که دا په دریاب کې ګډه کړې شي نو بیشکه دا خبره به په هغې باندې غالبه راشي.		

(۱) اخرجه ابوداود في السنن ۵/۱۸۳ رقم الحديث ۴۸۶۰ والترمذي ۵/۴۶۷ رقم الحديث ۳۸۹۷، واحمد في المسند ۱/۳۹۶

(۲) اخرجه ابوداود في السنن ۵/۱۹۲ رقم الحديث ۴۸۷۵، والترمذي في ۴/۵۷۰ رقم الحديث ۲۵۰۲.

توضیح: من صفة کذا وکذا: یعنی د صفة د معیوب کیدلو لپاره دا کافی ده چې دهغې قد ورکوتی دی. حضرت صفیه رضی الله عنها د خیر په مال غنیمت کې راغلي وه. نبی کریم صلی الله علیه و سلم حضرت صفیه رضی الله عنها آزاده کړه او بیا یې د هغې سره نکاح وکړه. چې هغه ام المؤمنین جوړه شوه. د خیر د غټ سردار حیی بن اخطب لور وه. او د هارون علیه السلام په اولاد کې وه. حضرت صفیه رضی الله عنها خوراک په پخولو کې ډیره ماهره وه. چې دهغې په وجه باندې نور وازواج مطهرات سره دا یره وه چې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم توجو ټوله هغې اړخ ته وانورې. په بنو کې دا یو طبعی امر دی. که بشریت دی نو دا شیان دنظر نه نشي ایستلی کیدلی. حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها یو واقعي امر تذکره د حضرت صفیه رضی الله عنها په اړه باندې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم منځې ته وکړه چې د صفیه رضی الله عنها قد ورکوتی دی. دا خبره د غیبت په زمره کې راتله. ځکه که هم دا خبره د صفیه رضی الله عنها منځې ته شوی وی، نو هغې به دا ناخوښه کړي وه. او غیبت هم د دې شي نوم دی. نو ځکه نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل چې تا یوه داسې ترخه کلمه وویل که دا په سمندر کې واچولی شي نو هغه به په دې سره تریخ شي.

مزج بها البحر: یعنی که دا کلمه په سمندر کې ورگډه کړی شي، او سمند د خوږو او بووي، لمزجته: یعنی دا خبره به سمندر هم بدل کړي. او هغه به د دې د بد اثراتو د وجې نه تریخ او بدبودار شي. ځینو شارحینو لیکلي دي چې حضرت عائشه رضی الله عنها کذا وکذا الفاظو سره خپل ولیشت اړخ ته اشاره وکړه چې هغه دومره لنډه ده لکه دا ولیشت چې دی. (مرقات: ۸/۵۹۴)

فحاشي دبدرنگي او حياء خائست سبب دی

﴿۲۱۶﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا كَانَ الْفُحْشُ فِي شَيْءٍ

أَوْ حَضْرَتِ أَنَسٍ رضی الله عنه فرمایې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایل: چې په کوم شي کې بدگويې او سخت کلامې

إِلَّا شَأْنُهُ وَمَا كَانَ الْحَيَاءُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانُهُ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ)

وي هغه دې لره بدبودار جوړوي، او په کوم شي کې چې حياء او نرمې وي هغه دې ته ډول او خائست ورکوي.

توضیح: الفحش: فحش نه فحاشي او بدې خبرې کول او د بی شرمس معنی اخستلی کیدلی شي. او دا شیان په انسان کې عیب پیدا کوي، د دې په مقابله کې نرمې او د حياء خصلتونه دي، چې هغه د انسان د پاره د خائست سبب دی. ځینو شارحینو فحش نه د مزاج سختې مراد کړیده. او د حياء نه یې نرمې مراد کړیده. (مرقات: ۸/۵۹۴)

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۰۷ رقم الحديث ۱۹۷۴، وابن ماجه في ۲/۱۴۰۰ رقم الحديث ۴۱۸۵.

توبه کونکې لره ملامته کول سخته گناه ده

﴿۲۲﴾ وَعَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ عَنْ مُعَاذٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:			
او حضرت خالد بن معدان د حضرت معاذ <small>رضي الله عنه</small> نه نقل کوي چې هغه وفرمايل: رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمايلي دي			
«مَنْ	عَيَّرَ	أَخَاهُ	بِذَنْبٍ
چې کوم سړی خپل (مسلمان) ورور ته د کومې گناه پیغور کوي. (یعنې که د کوم مسلمان نه کومه گناه وشي،			
لَمْ	يَمُتْ	حَقِّي	يَعْمَلَهُ»
او څوک هغه ته شرم او غیرت ورکوي، او رتنه او ملامته ورباندې کوي، نو هغه پیغور کونکی به د مرگ			
يَعْنِي	مِنْ	ذَنْبٍ	قَدْ
مخکې خپله هم په دغه گناه کې (په څه نا څه توگه باندې خامخا) اخته شي. د نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> مراد د دې گناه نه	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	مِنْهُ
وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِمُتَّصِلٍ لِأَنَّ خَالِدًا لَمْ يُدْرِكْ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ» ^(۱)			
هغه گناه وه چې د کومې نه هغه توبه کړي وه. غریب دی او د دې سند متصل ندی ځکه چې خالد د حضرت معاذ زمانه نه موندلي.			

توضیح: حقی یعمله: یعنی یو انسان په انساني تقاضا باندې یوه گناه وکړه. او بیا په پوره اخلاص سره د هغه گناه نه توبه وکړه، خو یو سړی د توبه کولو نه وروسته هم هغه پسې لگیدلی دی او د هغه پخوانۍ گناه پیغور هغه ته ورکوي، چې په هغې کې د ذلیل کولو نه سوا هیڅ فائده نشته. نو داسې سړی به تر هغه وخته پورې نه مړ کیږي ترڅو چې خپله په دغه گناه کې نه وي اخته شوی. مطلب دا چې د توبې نه وروسته په مخکنۍ گناه باندې د چا ملامته کول جائز نه دي، که داسې څوک وکړي نو سزا به یې مومي. هو! که دغه گناهگار توبه ونه کړه او اوس هم په خپله مخکنۍ گناه کې اخته دی، نو هغه ته پیغور کول او رتنه کول جائز دي. ځکه چې بیا بیا جرم کولو د هغه ناموس تارتار کړیدی. (مرقات: ۸/۵۹۶)

د چا په مصیبت باندې د خوشحالی اظهار کول پکار نه دي

﴿۲۳﴾ وَعَنْ وَائِلَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَطْهَرُ الشَّمَاتَةُ			
او حضرت وائله <small>رضي الله عنه</small> فرمايي چې نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> وفرمايل: د خپل مسلمان ورور په تکلیف باندې			
لَأَخِيكَ	فِي زَحْمَةٍ	اللَّهُ	
دومره خوشحالی مه ښکاره کوه الله تعالی په هغه باندې رحمت نازل کړي، او تالره په دغه تکلیف او			

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۷۱ رقم الحديث ۲۵۰۵.

وَيَبْتَلِيكَ « (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ)^(۱)

مصیبت کې اخته کړي. ترمذي داروايت نقل کړيدی او ويلې يې دي چې دا حديث غريب دی.

د چا نقل کول حرام دي

﴿۲۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا أُجِبْتُ

او حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايې چې نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: زه دا خبره هيڅکله هم نه خوښوم چې زه

أَنِّي حَكَيْتُ أَحَدًا وَأَنَّ لِي

د چا نقل وکړم، اگر که زما لپاره په هغې کې فلانکې فلانکې شی ولې نه وي. يعنې که څوک ماته

كَذَّابًا وَكَذَّابًا « (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ)^(۲)

بې حساب مال او دولت او څومره ډيرې روپۍ هم راکړي نو بيا به هم د چا نقل کول خوښ نکړم.

توضیح: حکایت: دا د حکایت نه دی. حکایت نقل کولو ته وايي. مثلاً: د کوم څوکو نقل کولو باندې څوکو منزل کول، د کوم کون نقل دي وکړو. لنډه دا چې د چا داناستې پاستې تک راتگ او خبرو کولو او کتلو نقل کول يې منع گرځولي دي. لهدا نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل که ماته د نقل کولو په بدله کې ټوله دنيا راکړې شي نو بيا به هم د چا نقل ونکړم. (مرقات: ۸/۵۹۷)

د الله فر ا خه رحمت محدود کول پکار ندي

﴿۲۵﴾ وَعَنْ جُنْدُبٍ قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَأَنَاحَ رَأْسَهُ

او حضرت جندب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې (يوه ورځ) يو باندې چې سړی (پخپله اوښ باندې سپور مدينې ته) راغلو او

ثُمَّ عَقَلَهَا ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ

(مسجد نبوی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته نژدې را رسيدلو باندې) هغه خپل اوښ کينولو او دهغې خپي تر لوباندې جومات ته ننوتلو.

فَصَلَّى خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا سَلَّمَ أَنَّى رَأَيْتَهُ

بيا هغه نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پسې لمونځ وکړو او د سلام گرځولو نه وروسته د خپل اوښ خواتراغلو. (او هغه لره يې

فَأُظْلِمَهَا ثُمَّ رَكِبَ ثُمَّ نَادَى: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي

پرانستلو سره) په هغې باندې سپور شو، او بيا هغه په وچت آواز سره داسې وويل چې ای الله ما باندې او په

(۱) اخرجہ الترمذی فی السنن ۲/۵۷۱ رقم الحديث ۲۵۰۶

(۲) اخرجہ الترمذی فی السنن ۲/۵۷ رقم الحديث ۲۵۰۳، واحد فی المسند ۶/۱۲۸.

وَمُحَمَّدًا	وَلَا	تُشْرِكُ	فِي	رَحْمَتِنَا	أَحَدًا.
محمد صلی اللہ علیہ وسلم باندې خپل رحمت نازل کړه. او زمونږ په رحمت کې بل څوک مه شریکوه.					
فَقَالَ	رَسُولُ	اللَّهِ	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم (هغه لره په دغه شان دعا غوځتلو باندې ولیدلو نو صحابو رضی اللہ عنہم ته یې) وفرمایل					
« أَتَقُولُونَ هُوَ أَضَلُّ أَمْ بِعَيْرِهِ ؟ أَلَمْ تَسْمَعُوا					
چې آیا تاسو پوهیږئ چې دا باندې چې ډیر جاهل دی او که دده اوبښ؟ آیا تاسو وانه وریدل هغه څه چې					
إِلَى مَا قَالَ؟ » قَالُوا: بَلَى (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَذَكَرَ حَدِيثَ أَبِي هُرَيْرَةَ:					
ده وویل؟ صحابو عرض وکړو: هو! مونږ واوریدل (ابوداؤد) او حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ روایت					
« كَفَى بِالْمَرْءِ كَذِبًا » فِي «بَابِ الْإِعْتِصَامِ» فِي الْفَصْلِ الْأَوَّلِ» ^(۱)					
کفی بالمرء کذباً باب الاعتصام کې نقل شوی دی.					

توضیح: اتقولون: دالفظد اتظنون په معنی باندې دی. یعنی ستاسو څه خیال دی او تاسو څه ویلی شئ چې داسې ډیر جاهل دی او که دده اوبښ ډیر جاهل دی؟ آیا تاسو وانه وریدل هغه چې وس وس کومه دعا وکړه. واورئ هغه د الله تعالیٰ څومره فراخه رحمت محدود کړو بلکې دنورو مسلمانانو په حق کې یې بددعاء (خیري) وکړي چې په بل چا باندې رحم مکوه. فقط مونږ دواړو باندې رجم وکړه. ځینې شارحینو لیکلي چې دا هم هغه باندې چې چا چې د جومات په انگر (صحن) کې واړه بول (تشی متیازې) کړي وي. فلما سلم: د دې مطلب دادی چې کله هغه بیرته تگ کې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندې سلام وکړو او لاړو. او دا مطلب هم کیدلی شي چې دلمونځ سلام یې کله وگرځول، اوسپړلی. ته راغلو نو دا دعایې وغوځتله. (مرقات: ۸/۵۹۸)

الفصل الثالث

د فاسق په ستاینه کولو سره په عرش کې زلزله راځي

﴿۲۶﴾	عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا مَدِحَ الْفَاسِقُ
حضرت انس رضی اللہ عنہ فرمایې چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې کله د فاسق مدح او ستاینه کیږي	
عَظِيمٍ	الرَّبُّ
تَعَالَى	(یعنی یوسړی د هغه په حق کې د تعظیم او عزت الفاظ استعمالوي) نو الله تعالیٰ (مدح او ستاینه کونکې باندې) غصه

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۹۸ رقم الحديث ۳۸۵۸، وأحمد في المسند ۳/۳۱۲.

وَاهْتَزَلَهُ الْعَرْشُ» (رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۱))

کیري او دده د مدح او ستاینی له وجې نه عرش و خوزیري.

توضیح: ادا مدح الفاسق: یعنی کله چې د فاسق فاجر ستاینه شروع شي، نو د الله د غصې له وجې نه عرش و خوزیري، د عرش دغه شان رپیدل یا خو په حقیقت باندې بنا ده. چې واقعه په عرش کې زلزله راځي. دا کلام د دې خبرې نه کنایه ده چې د فاسق ستاینه کول دومره لویه گناه ده چې دهغې تصور هم نشي کیدلی. د ډڼه خو یو داسې نازک صورت حال پیدا کیري، چې گویا په عرش باندې زلزله راځي، د فاسق ستاینه دومره لویې جرم ځکه دی چې په دې کې دهغه فسمجو او فجور او په هغه باندې ظلم تېرې تائید او مرسته ده. او یو حرام گویا حلالولی شي، چې په هغې کې د کفر خطر ده. (مرقات: ۸/۵۹۹)

خیانت او دروغ په هیڅ مسلمان کې نشي کیدلی

﴿۴۷﴾ وَعَنْ أَبِي مَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُطْبَعُ الْمُؤْمِنُ عَلَى الْخِلَالِ

او حضرت ابو امامه رضي الله عنه فرمایي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایيل: مسلمان د دروغو او

كلها إلا الخيانة والكذب»^(۲) (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ عَنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ»^(۳))

خیانت نه سوا هر قسم خصلت پیدا کولی شي. (روایت کړې دې مسند احمد او بیهقی په شعب الایمان کې)

توضیح: والكذب: یعنی مسلمان کمزوری، بنخیل، شرابي کبابې، او هر قسم گناهونو کې اخته کیدلی شي لیکن دوه بد خصلتونو داسې دي چې هغه د هیڅ یو مسلمان د ایمان سره نشي جمع کیدلی. یو د خیانت خصلت دی او دویم دروغ دي. مطلب دا دی چې د ایمان د روښانه ډیوې سره د دروغو او خیانت توره تیاره یو ځای نشي وسیدلی. د کامل مؤمن په رگونو کې ایمان ډک پروت وي. هغه طبعي او پیدائشي توگه باندې د دې خصلتونو نه لیرې وي. د نبی کریم صلى الله عليه وسلم د دې فرمان مطلب دا دی چې د دې دوه بدو خصلتونو نه مسلمان لره په خاصه توگه باندې ځان ساتل پکار دي. د دې حدیث نه وروسته راتلونکې د حضرت صفوان رضي الله عنه په روایت کې دا مضمون په ډیره واضحه توگه باندې بیان کړی شوی دی. په دې کې فقط د دروغو ذکر دی. (مرقات: ۸/۴۰۰)

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۲/۲۳۰ رقم الحديث ۴۸۸۶.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۵/۲۵۲.

(۳) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۲/۲۰۷ رقم الحديث ۴۸۰۹۰.

مسلمان دروغ ژن نشي کیدلی

﴿۲۸﴾ وَعَنْ صَفْوَانَ بْنِ سَلِيمٍ أَنَّهُ قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
او حضرت صفوان بن سلیم رحمہ اللہ فرمایي چې در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نه پوښتنه وکړي شوه چې
أَيُّكُمْ أَيْكُونُ الْمُؤْمِنُ حَبَانًا؟ قَالَ: «لَعَمْرُ». فَقِيلَ:
آيا مؤمن بزدله (بی زړه) کیدلی شي. نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل: کیدلی شي. بیا د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نه پوښتنه وشوه
أَيُّكُمْ أَيْكُونُ الْمُؤْمِنُ بَخِيلًا؟ قَالَ: «نَعَمْ».
چې آيا مومن بخيل کیدلی شي؟ نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل: کیدلی شي. بیا کله چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه
فَقِيلَ: أَيُّكُمْ أَيْكُونُ الْمُؤْمِنُ كَذَّابًا؟ قَالَ: «لَا»
پوښتنه وکړي شوه چې آيا مؤمن دروغ ژن کیدلی شي؟ نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل: نا. دا
(رَوَاهُ مَالِكٌ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» مُرْسَلًا ^(۱))
روایت امام مالک او بیهقی په شعب الایمان کې په طریقي د ارسال سره نقل کړيدي.

توضیح: حضرت صفوان بن سلیم زهري رحمہ اللہ د وچت شان والا تابعي دی. څلویښت کاله يې په ناسته ژوند تیر کړو. په زمکه يې اړخ نه و لگولی، تردې چې مرگ ورته هم په ناسته ناسته راغلی. د ډيرو سجدو د وجې نه يې په تندي کې کنده جوړه شوي وه. کله يې هم د باچاهانو ډالۍ قبوله نکړه. د حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه ډير روایتونه کوي. تابعي دی. لڅاذا ذکر شوی حدیث مرسل دی. (مرقات: ۸/۴۰۱)

شیطان په مسلمانانو کې دروغو حدیثونه خپروي

﴿۲۹﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: "إِنَّ الشَّيْطَانَ لَيَتَمَثَّلُ فِي صُورَةِ الرَّجُلِ
او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې کله کله داسې هم کیږي چې شیطان د انسان شکل خپلولو باندې د
فَيَأْتِي الْقَوْمَ فَيُحَدِّثُهُمُ بِالْحَدِيثِ مِنَ الْكُذِبِ فَيَتَفَرَّقُونَ
انسانانو یوې ډلې تدراشي او هغوی ته د دروغو خبر ورسوي، بیا کله چې د دې ډلې خلک اخواد یخو
فَيَقُولُ الرَّجُلُ مِنْهُمْ: سَمِعْتُ رَجُلًا أَعْرَفُ وَجْهَهُ
خپاره شي نو په دوي کې یو کس وايي چې ما د یوسرې نه اوریدلي دي. چې د هغه شکل خوزه پیژنم

(۱) أخرجه مالك في الموطأ ۲/۹۹۰ رقم الحديث ۱۹ من كتاب الكلام، وأحمد في المسند ۲/۲۸۸.

وَلَا أُدْرِ مَا اسْمُهُ يُحَدِّثُ " (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) "

(که هغه وینم نو پیژندلی یې شم چې دا هم هغه سړی دی) خود هغه نوم نه پیژنم. هغه به دا خبره بیانوله.

توضیح: بالحدیث من الکذب: د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ د دې کلام نه مقصود دا و چې د حدیث په اوریدلو او اورولو کې د ډیر احتیاط ضرورت دی. ترڅو پورې چې دمکمل تحقیق او اطمینان نوي چې دا واقعي حدیث دی. تر هغه وخته پورې د حدیث په حواله سره دغه کلام مخکې نقل کول پکار نه دي. ځکه چې کله کله خپله ابلیس یا د ابلیس په نوم سړی راځي او په غونډه کې د دروغو حدیث پرېږدي او لار شي. د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې د وعظ او نصیحت کونکې پیژندنه ضروري ده. دې لپاره چې خلکو ته معلومه شي چې څوک راغلی دی، عالم راغلی دی یا جاهل دی. انسان دی

یا شیطان دی، یا د دې شعر مصداق دی: کسی نمی داند که بھیا کون ہے پاؤ ہے میرے یا پون ہے

خینې بناغلي خپلو بیانونو لپاره یو څوک راوغواړي، په هغوي باندې گهنټه گهنټه بیان وکړي، او د هغه نوم نه اخلي چې عالم دی او که غیر عالم دی. هغه یوه گهنټه سمې کړي خبر وکړي او لار شي. دا بناغلي خوشحاله شي چې مونږ نوم اخستلو باندې ځان نبودنه نکوؤ. د هغوي دا طریقه غلطه ده. او په دې کې د فتنې راتلو خطر ده. د ذکر شوې حدیث نه دوي لره عبرت اخستل پکار دي.

د بدو ملگري نه ځانوالی غوره دی

﴿۵۰﴾ وَعَنْ	عِمْرَانَ	بْنِ	حِطَّانَ	قَالَ:	أَتَيْتُ	أَبَا	دَرَّ
او حضرت عمران بن حطان فرمایې چې (یوه ورځ) زه د حضرت ابوذر غفاری <small>رضی اللہ عنہ</small> په خدمت کې حاضر شوم. نو							
فَوَجَدْتُهُ فِي الْمَسْجِدِ مُحْتَبِيًا بِكِسَاءٍ أَسْوَدَ وَحَدَاهُ. فَقُلْتُ: يَا أَبَا دَرَّ							
هغه مې په جومات کې وموندلو. هغه وخت ده یوه تور کمبل د ځان تاؤ کړي ناست و، ما عرض وکړو چې ابوذر!							
مَا هَذِهِ الْوَحْدَةُ؟ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:							
دا یواځې والی دې ولې خپل کړی دی؟ حضرت ابوذر <small>رضی اللہ عنہ</small> جواب را کړو چې ما د رسول الله <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> نه دا اوریدلي							
«الْوَحْدَةُ خَيْرٌ مِنَ جَلِيسِ الشُّومِ وَالْجَلِيسُ الصَّالِحُ خَيْرٌ مِنَ الْوَحْدَةِ»							
دي: د بدو ملگرو سره د ناستې نه ځان لره ناسته غوره ده او د ځان له ناستې نه نيکان ملگرو سره ناسته غوره							

(۱) اخرجہ مسلم في صحيحه ۱/۴۸ رقم الحديث (۴۶-۷۳) واحمد في المسند ۳/۸۹۸.

وَإِمْلَأُ الْخَيْرَ خَيْرٌ مِنَ السُّكُوتِ وَالسُّكُوتُ خَيْرٌ مِنَ إِمْلَاءِ الشَّرِّ»^(۱)

...دغه شان د چپ کیناستلو نه د نیکی بنودل غوره دی. او د بدی بنودلو نه چپ کیناستل غوره دی.

چیتیا خپول د شپيته کاله د عبادت نه غوره ده

﴿۵۱۶﴾ وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَقَامُ الرَّجُلِ

او حضرت عمران بن حصین نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل: په چپ کیناستلو باندي

بِالضَّمَّتِ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ سِتِّينَ سَنَةً»^(۲)

چې انسان ته کومه درجه تر لاسه کیږي هغه د شپيته کاله د عبادت نه افضل ده.

توضیح: ستین سنه: یعنې په چیتیا سره ځانله ناسته او د الله تعالی د ذکر مراقبه د هغه شپيته کاله د عبادت نه غوره ده چې په هغې کې ډول ډول ډیرې خبرې کیږي. او د ژبې بی احتیاطې کیږي. ځینې صوفیاء کرامو دا مراقبه او مکاشفه او الله دنیا کې سوچ او فکر او تدبر لپاره چپ ناسته مراد اخستي ده. چې په دې مراقبه کې زړه او مازغو کې انقلاب راشي. لهدا دا د شپيته کاله د عبادت نه افضل دی. بهر حال د حدیث دا مطلب هم کیدلی شي، او که مراقبه هم نوي، بیا هم د چپ ناستې نه د ذکر او فکر چیتیا مراد ده. فقط گنگ چپ پاتې کیدل مراد ندي. (مرقات: ۸/۴۰۲)

حضرت ابوذر غفاری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو څو نصيحتونه

﴿۵۲﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابوذر غفاری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې (يوه ورځ) زه د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شوم،

فَدَكَرَ الْحَدِيثَ بِطَوِيلِهِ

دهغې نه وروسته (خپله ابوذر غفاری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ياد ابوذر نه نقل کونکی راوي) اوږد حدیث بیان کړو (چې هغه دلته نقل

إِلَى أَنْ قَالَ: قُلْتُ:

کړی شوی ندي بلکې دهغې دا آخري جملې نقل کړی شويدي) بیا ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان وکړو چې ما عرض وکړو

يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْصِنِي

يا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! ماته څه نصيحت وکړه. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل: زه تاته تقوی الله یعنې د

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۲/۲۵۶ رقم الحديث ۲۹۹۳

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۲/۲۵۲ رقم الحديث ۳۹۵۳

«أَوْصِيكَ	بِتَقْوَى	الله	فَاتَهُ
الله نه د ویریدلو نصیحت کوم. ځکه چې تقوی ستا ټول (دینی او دنیاوی) کارونو او عملونو ته ډیر			
أَزَيْنُ	لِأَمْرِكَ	كُلُّهُ	قُلْتُ: زِدْنِي قَالَ:
زیات خائست بخونکی دی. ما عرض وکړو چې ما لپاره څه نور (نصیحت) وکړه. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل:			
«عَلَيْكَ	بِتِلَاوَةِ	الْقُرْآنِ	وَذِكْرِ
دقرآن تلاوت او د الله ذکر خپل ځان لپاره ضروري وگڼه. ځکه چې د قرآن تلاوت او د الله ذکر به ستا			
فَاتَهُ	ذِكْرُكَ	لَكَ	فِي السَّمَاءِ
لپاره په آسمانونو کې د ذکر کولو سبب وگرځي. او په زمکه باندې به درنا سبب شي. ما عرض وکړو			
زِدْنِي.	قَالَ:	«عَلَيْكَ	بِطَوْلِ
چې زما لپاره څه نور (نصیحت) وکړه. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: اوږده چیتیا په ځان باندې لازم کړه.			
الضَّبْتِ	فَاتَهُ	مَطْرَدَةٌ	لِلشَّيْطَانِ
ځکه چې چیتیا شیطان لري زغلوي. او په دیني کارونو کې ستا مرسته کونکی وي ما عرض وکړو: ماته			
زِدْنِي.	قَالَ:	«إِيَّاكَ	وَالضَّحْكَ
څه نور (نصیحت) وکړه. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: د ډیرې خندا نه ځان وساته. ځکه چې ډیره خندا زړه وژني			
وَيَذْهَبُ	بِنُورِ	الْوَجْهِ	قُلْتُ: زِدْنِي. قَالَ:
او د مخ خائست ختموي. ما عرض وکړو چې ما لپاره څه نور (نصیحت) وکړه. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل:			
قُلِ الْحَقُّ	وَإِنْ كَانَ	مُرًّا	." قُلْتُ: زِدْنِي. قَالَ:
د خدای دین او د خدای پیغام بنسکاره کولو او دهغې په ملاتړ او تقویت کې د ملاتړ د ملامتیا نه مه بیربره.			
قُلْتُ:	زِدْنِي.	لِيُحْجِرَكَ	
ما عرض وکړو چې زما لپاره څه نور (نصیحت) وکړه. نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمایل: پکار ده چې هغه شیان			
عَنِ النَّاسِ مَا تَعْلَمُ مِنْ نَفْسِكَ " " (۱)			
چې تا د خلکو د عیبونو (بنسکاره کولو) نه ایسار کړي کوم چې ته د خپل نفس په اړه باندې پیژني.			

(۱) امرجه البهلي في شعب الايمان ۴/۲۴۲ رقم الحديث ۴۹۴۲.

د چیتیا او د خائسته اخلاقو فضیلت

﴿۵۳﴾ رَعْنِ أَنَسٍ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَا أَبَا ذَرٍّ أَلَا أَدُلُّكَ عَلَىٰ			
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: ابو ذر! آیا ونه بنايم زه تاته هغه			
حَصَلَتَيْنِ	هَذَا	أَخْفُ	عَلَى الظَّهْرِ
دوه خصلتونه کوم چې (د مکلف انسان) په شاه باندې يعنې د هغه د ژبې د پاسه ډيرې سپکې دي. ليکن د			
وَأَثْقَلُ	فِي	الْبَيْزَانِ؟»	قَالَ: قُلْتُ:
عملونو په تله کې ډيرې درنډي دي. حضرت ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بيان وکړو چې ما (دې اوریدلو سره) عرض وکړو			
بَلَى . قَالَ : « طُولُ الصَّنْتِ			
چې هو! خامخاوایي. نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: په معرفت الهی او د قدرت په نظام کې فکر او سوچ کولو لپاره اوږده چیتیا			
وَحُسْنُ	الْخُلُقِ	وَالَّذِي	نَفْسِي بِيَدِهِ مَا
او خائسته اخلاق. قسم دی په هغه پاک ذات باندې چې د هغه د قدرت په قبضه کې زما ځان دی، د			
عَمِلِ الْخَلَائِقِ بِمَثَلِهَا» ^(۱)			
مخلوق لپاره د دې دوه خصلتونو نه غوره کار بل نشته دی.			
﴿۵۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَبِي بَكْرٍ			
او حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمایي چې (يوه ورځ) نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت ابو بکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په خوا باندې			
وَهُوَ	يَلْعَنُ	بَعْضَ	رَقِيقِهِ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ
تيریدلو نو (وېکتل چې) هغه په خپل کوم غلام باندې لعنت کولو. نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه ته متوجې شو			
فَقَالَ: «لَعَانِينَ	وَصِدِّيقِينَ؟	كَلَّا	وَرَبِّ الْكُفْبَةِ»
او وې فرمايل چې آیاتاسو لعنت کونکی او صدیقین هم لیدلی دی؟ نا! په رب کعبه قسم! دا دواړه خبرې په یو سرې کې			
فَأَعْتَقَ أَبُو بَكْرٍ يَوْمَئِذٍ بَعْضَ رَقِيقِهِ			
هیچرې هم نشي جمع کېدلی. او حضرت ابو بکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دغه ورځ خپل ځینې غلامان آزاد کړل. او			

ثُمَّ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ:

بیا (د معذرت کولو لپاره) د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو او عرض یې وکړو چې زه به

لَا أَعُوذُ. رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ الْخَمْسَةَ فِي «شَعْبِ الْإِيمَانِ»^(۱)

آینده داسې کار نکوم. حضرت عمران بن خطاب د روایت نه تر دې

د ژبې هلاکول او د حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ویره

﴿٥٥٥﴾ وَعَنْ أُسْلَمَ قَالَ: إِنَّ عُمَرَ دَخَلَ يَوْمًا عَلَى أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا

او حضرت اسلم فرمایې چې یوه ورځ حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په

وَهُوَ يَجْبِدُ لِسَانَهُ.

خدمت کې حاضر شو نو (وې کتل چې) حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خپله ژبه راکاږي .

فَقَالَ عُمَرُ: مَهْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ.

حضرت عمر (دې کتلو باندې) وویل چې ودرېږه! داسې مکوه. الله تعالی دې تاته بښنه وکړي.

فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنَّ هَذَا أَوْرَدَنِي الْمَوَارِدَ (رَوَاهُ مَالِكٌ)^(۲)

حضرت ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې (دا ژبه د دې سزا مستحقه ده چې) دې څه د هلاکت ځایونو کې غورزولی يم.

شپږ څمکتونه د جنت ضامن دي

﴿٥٥٦﴾ وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

او حضرت عباده بن صامت رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت کوي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایې: تاسو خلک د خپل ځان په اړه

أَضْمَنُوا لِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ

باندې ماته د شپږ شیانو ضمانت را کړی یعنې په شپږ شیانو باندې د عمل کولو وعده وکړئ نوزه (نجات

أَضْمَنَ لَكُمْ الْجَنَّةَ: اصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ

موندلی شوي او صالحینو سره) ستاسو جنت ته د تللو ضمانت وکړم: ۱: کله خبره کوی، رښتیا وایي.

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ٤/٤٩٤ رقم الحديث ٥١٥٤

(۲) أخرجه مالك في الموطأ ٢/٩٨٨ رقم الحديث ١٢.

وَأَوْفُوا	إِذَا	وَعَدْتُمْ	وَأَدُوا	إِذَا	اتَّعَمَلْتُمْ
۲: وعده کوی نو پورا کوی. ۳: تاسو سره امانت کیخودلی شي نو امانت ادا کوی. ۴: د خپلو شرمگاهونو					
واحفظوا		فروجهکم			وغضوا
ساته وکړی، یعنی د حرام کاری نه ځان وساتی. ۵: خپل نظرونه محفوظ وساتی یعنی هغه شي ته نظر پورته کولو نه ځان وساتی					
		أَبْصَارَكُمْ	وَ كَفُوا	أَيْدِيَكُمْ ^(۱)	
چې هغې ته کتل جائز ندي. ۶: په خپلو لاسونو باندې قابو ساتی یعنی خپل لاسونه نا حق وهلو او د مکروه او حرام نیولو او د ظلمه					

د بڼه خلکو نښانې

﴿۵۷﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ غَنَمٍ وَأَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت عبد الرحمن بن غنم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او اسماء بنت يزيد راويان دي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل:
«خِيَارُ عِبَادِ اللَّهِ الَّذِينَ إِذَا رُؤُوا ذَكَرَ اللَّهُ. وَشِرَارُ
د الله تعالی غوره بنديگان هغه خلک دي چې هغوي ته په کتلو سره الله را یاد يږي، او د الله بد ترينه
عِبَادِ اللَّهِ الْمَشَاوُونَ بِالنَّيْمَةِ وَالْمَفْرُقُونَ
بنديگان هغه دي چې هغوي په خلکو کې گړځي چغلي کوي چې هغه د دوستانو په مينځ کې جدا يې پيدا کړي،
بَيْنَ الْأَجْبَةِ الْبَاغُونَ الْبُرَاءَ
او د پاکدامنو خلکو په لمن باندې فساد او د خرابې او زنا کاری، څاڅکي و شيندي. یعنی د خداي کوم نیک بنديگان فتنه او فساد، گناه
الْعَنَتِ « ^(۲) (رَوَاهُمَا أَحْمَدُ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۳))
او معصيت او د هر عیب نه پاک وي، په هغوي باندې فتنه فساد او د گناه لکه د زنا کاری او داسې نور بهتان ورياندې لگوي.

توضیح: زأوا: یعنی د الله والا هغه خلک وي چې دهغوي په کتلو سره الله را یاد يږي. د چا چې خائسته پر قیدونکې، نورانې او معصوم مخوندوي. چې په هغې باندې د عبادت نښې هر چا ته په نظر راځي. چا څه بڼه ويلي دي:

مرد حقانی کی پیشانی کالور
کب چمپار هتایه پیش زی شعور

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۱/۲۵۷ والبيهقي في شعب الإيمان ۴/۳۲۰ رقم الحديث ۵۲۵۶.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۴/۲۲۷ والبيهقي في شعب الإيمان ۷/۴۹۴ رقم الحديث ۱۱۱۰۸.

(۳) أخرجه أحمد في المسند ۴/۲۲۷ والبيهقي في شعب الإيمان ۷/۴۹۴ رقم الحديث ۱۱۱۰۸.

الباغون: د باغی جمع ده. طلب کونکې ته وایې. د دې اول مفعول البراء دی. او العنت د دې دویم مفعول دی. البراء: د بافتحه سره د بری د معنی مصدر دی. او که په با باندې ضمه وي نو دا د بری جمع ده. یعنی بی گناه، بری الذمه، او پاک دامن او پاک سپرې ته ویلی کیږي. العنت: فساد او فتنه او مصیبت او مشقت په معنی دی. یعنی بی گناه خلکو باندې بهتان تړل، هغوی لره په فساد، از میبستونو او مشقتونو کې، اخته کول، او هغوی لره تنگول د بدترین خلکو نښاني ده. (مرقات: ۸/۴۰۸)

غیبت کولو سره دروژې ثواب ختمیږي

﴿۵۸﴾	وَعَنْ	ابنِ	عَبَّاسٍ	أَنَّ	رَجُلَيْنِ	صَلَّيَا
او حضرت ابن عباس <small>رضي الله عنه</small> فرمایې چې (یوه ورځ) دوه کسانو چې هغه روژه دارو (نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small>)						
صَلَاةَ الظُّهْرِ أَوْ العَصْرِ وَكَانَا صَائِمِينَ فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ قَالَ:						
پسې د غرمې یا د مازیگر) لمونځ وکړو. نو (دې دواړو ته یې) وفرمایې چې تاسو دواړه بیا						
«أَعِيدَا	وَضُوءَكُمَا	وَصَلَاتِكُمَا	وَأَمْضِيَا	فِي	صَوْمِكُمَا	
اودس وکړې، خپل دا لمونځ بیا راوگرځوی، او خپله دا روژه پوزا کړې او د دې په بدله کې احتیاطا په						
واقضيا	يَوْمًا	آخَرَ»	قَالَ:	لِمَ	يَا	رَسُولَ اللهِ؟
دویمه ورځ روژه ونیسې. دې دواړو (دې اوریدلو سره) عرض وکړو چې یا رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> ! داسې ولي؟ یعنی دا دوس						
قَالَ : « اغتبتم فلانا » ^(۱)						
او لمونځ او دروژې بیرته راگرځولو حکم په څه سبب سره دی؟ نبي <small>عليه السلام</small> وفرمایې: ځکه چې تاسو د فلانکې سپرې غیبت وکړو.						

توضیح: اعيدو وضوئکمما: د تشبیه لپاره د جمع صیغه په عربي کې استعمالیږي. دلته هم داسې شوي دي. دوه کسانو لپاره د جمع صیغې راوړلې شوه. او په یو روایت کې اعيدا تشبیه هم ده. دا کلام په زجر او تویخ او په سخت ممانعت باندې محمول دی. ځکه چې په علماؤ کې چا هم دا فتوی نده ورکړې، چې په غیبت سره اودس ماتېږي. هو! په غیبت سره د روژې ثواب کميږي. او دغه شان د اودس ثواب باندې اثر کیږي. نبي کریم صلى الله عليه وسلم دغه نقصان پورا کولو لپاره حکم ورکړو چې د سر نه اودسونه وکړې. دغه شان په دې حکم سره نبي کریم صلى الله عليه وسلم د غیبت سختوالی او قباحت بیانول وغوځتل. اگر چې سفیان ثوری رحمه الله فرمایې چې په غیبت سره روژه ماتېږي. خو ملا علی قاری رحمه الله مرقات کې لیکي چې دا

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۵/۳۰۳ رقم الحديث ۶۷۲۹.

حکم د خواصو لپاره دی او دا تقوی او فتوی د خواصو لپاره ده. دا د عوامو په احکامو کې نده. ملا علی قاری رحمه الله دا هم لیکي که روژه نفلي وه نو په دې سره مقصود فقط ثواب دی، کله چې ثواب ختم شونو روژه هم لاره او د سرې په غاړه کې گناه پاتې شوه. (مرقات: ۸/۴۰۹)

غیبت د زنا نه بدتره گناه ده

﴿۵۹﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَجَابِرٍ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

او حضرت ابو سعید رضی الله عنه او حضرت جابر رضی الله عنه دواړه بیان کوي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم فرمایل:

«الْغَيْبَةُ أَشَدُّ مِنَ الزِّنَا». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ الْغَيْبَةُ

غیبت کول، د زنا کولو نه سخته بدې ده. صحابو (دې اوریدلو باندې) عرض وکړو چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! غیبت د

أَشَدُّ مِنَ الزِّنَا؟ قَالَ: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيُزْنِي فَيَتُوبُ

زنا نه سخته بدې څنگه ده؟ نبی صلی الله علیه وسلم فرمایل (په دې توگه چې) کله سرې زنا کوي نو توبه کوي،

فَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِ» وَفِي رِوَايَةٍ: «فَيَتُوبُ فَيَغْفِرُ اللَّهُ لَهُ

او الله تعالی دهغه توبه قبلوي، او په یو روایت کې دا الفاظ دي چې کله هغه توبه کوي، نو الله تعالی هغه ته ببښه کوي،

وَإِنَّ صَاحِبَ الْغَيْبَةِ لَا يُغْفَرُ لَهُ حَتَّى يَغْفِرَهَا لَهُ صَاحِبُهُ»^(۱)

لیکن غیبت کونکو ته الله تعالی ببښه نکوي، ترڅو پورې چې هغه گس دا معاف نکړي، د چا چې ده

وَفِي رِوَايَةٍ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «صَاحِبُ الزِّنَا يَتُوبُ

غیبت کړیدی. او د حضرت انس رضی الله عنه په روایت کې دا الفاظ دي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایل: زنا

وَصَاحِبُ الْغَيْبَةِ لَيْسَ لَهُ تَوْبَةٌ» (رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ الثَّلَاثَةَ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۲))

کونکې توبه کوي، او د غیبت کونکې لپاره توبه نشته دی. (بیهقي فی شعب الايمان)

توضیح: لا یغفر له: ظالم باچا، متعدی بدعتي او د فاسق مجاهر غیبت ځکه جائز دی، دې لپاره چې خلک دهغه د ظلم او فتنې او فساد نه خبر وساتلی شي خو د دې لپاره شرط دا دی چې د غیبت کونکې نیت خالص وي، دغه شان هغه دومره بااثره وي چې دهغه په غیبت کولو سره عامو مسلمانانو ته فائده رسیږي، که داسې نه وي نو فضول غیبت فضول دی. زجاجة المصایح یعنی مشکوٰۃ حنفی کې یې

(^۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۵/۳۰۶ رقم الحديث ۶۷۴۱

(^۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۵/۳۰۶ رقم الحديث ۶۷۴۲

لیکلي دي چې غیبت هغه وخت په حقوق العباد کې داخل شي چې مُعتاب سرې ته د دې خبرو شي. که اطلاع ونشو نو غیبت په حقوق الله کې دی. د دې فائده او ثمره به دارا وځي چې ترڅو پورې غیبت حقوق الله کې وي، نو فقط استغفار او توبې سره معاف کیږي، خو کله چې په حقوق العباد کې شامل شي نو اوس د معتاب سرې معاف کول ضروري شول، خپله په توبې سره نه معاف کیږي. هم دا معنی د لایغفر له ده. د دې باب په ابتداء کې د غیبت سره متعلق په ټولو بحثونو باندې کلام وکړی شو. یو نظر دې هغه وکتلی شي. لیس له توبه: د دې جملې دوه مطلبه دي: اول مطلب دا چې سرې غیبت معمولې شی گڼي نو د غیبت توبه نشته. دویم مطلب دا چې د توبې قبولیت او دهغې د صحت مدار د معتاب سرې په معاف کولو باندې موقوف دی لهدا دا ویل صحیح دي چې د غیبت لپاره توبه نشته. یعنې مستقل توبه نده چې هغه د غیبت کونکې په اختیار کې وي او کله چې توبه نشته نو مغفرت هم نشته. (مرقات: ۸/۴۱۰)

د غیبت کفارہ

﴿٦٠﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنْ مِنْ كَفَّارَةِ الْغَيْبَةِ			
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د غیبت کفارہ دا ده چې تاسو			
أَنْ	تَسْتَغْفِرَ	لِمَنْ	اَعْتَبْتَهُ
د هغه سرې د مغفرت او بخښني دعا و غواړي، د چا چې تا غیبت کړی دی. او داسې دعا و غواړي چې			
اللَّهُمَّ	اغْفِرْ	لَنَا	وَلَهُ
«(رَوَاهُ			
الْبَيْهَقِيُّ فِي			
ای الله مونږ ته او دغه سرې (چې د چا ما غیبت کړی دی) بښنه وکړي. داروایت بیهقی (پخپل کتاب)			
الدَّعَوَاتِ الْكَبِيرِ " وَقَالَ: فِي هَذَا الْأِسْنَادِ ضَعْفٌ ^(۱)			
د دعوات کبیر کې نقل کړیدی او ویلې یې دي چې د دې په سند کې ضعف دی.			

توضیح: کفارۃ الغیبة: په دې حدیث کې د غیبت کونکې سرې د غیبت کفارہ ویلی شوي ده. چې هغه د معتاب لپاره مستقل استغفار دې جارې وساتي. په دې کې د غیبت کونکې څومره سپکاوی دی چې د چانه هغه نفرت کوي، او د هغه په غیبت کې اخته و، بلکې دهغه بد ویل او غیبت کولو کې ده ته خوند محسوسیدلو، اوس دا مجبورولی شي چې د معتاب لپاره بښنه و غواړه او دهغوی لپاره دعا گانې و غواړه. په دې حدیث باندې د هر عقل مند سترگې کهلاویدل پکار دي. چې هغه نن داسې فعل ولې کوي. او داسې کلام ولې خپلوي، چې دهغې معذرت او معافی غوځتلو لپاره پوزه راځکل وي او ذلت زغمل کیږي. (مرقات: ۸/۴۱۰)

(۱) المرجع البیهقی فی الدعوات الکبیر.

۷ ربیع الثانی ۱۴۱۸ هـ

باب الوعد

دوعده کولو بیان

قال الله تعالى ﴿وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا﴾ (بني اسرائيل : ۳۴)

وعدده یعد عده ضرب یضرب نه دی. د عده کولو په معنی دی. یعنی چاته دا ویل چې زه به ستا خواته فلانکې وخت له راتم، ستا فلانکې کار به کوم یا تاته به فلانکې شی درکوم، دا وعدده ده. د وعدې لفظ چې کله مطلق شي نو دا د خیر وعدو لپاره استعمالیږي. او د وعید لفظ د شر لپاره استعمالیږي. او که لفظ دو عده د خیر یا شر سره مقید کړی شي نو په دې کې د خیر او شر دواړو معنی راتلی شي. لکه: وعدته خیرا وعدته شرًا. په قرآن عظیم کې الله تعالی بیا یاد وعدو د پوره والې حکم کړی دی. لکه: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ (مائده) دویم په دې توگه دی: ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ الْوَعْدَ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا﴾ (انبیاء)

د وعدې پوره کول د انساني معیار او انساني اخلاقو او آدابو لپاره بنیادې کانی دی. وعده خلافې کونکي سړي چې څنگه د شریعت د نظرونو او رحمتونو نه پرېوځي، دغه شان هغه د معاشري د خلکو د نظرونو نه هم پرېوځي. او د هغه نه څه معیار پاتې کیږي او نه څه اعتبار پاتې کیږي. د شرعې عذر نه بغیر د وعدې خلاف کول مکروه تحریمې دي. امام ابو حنیفه، امام شافعی، او امام احمد بن حنبل او جمهور فقهاء په نزد اگر چې د وعدې پوره کول د مستحب په مرتبه کې دي، لیکن د ځینو نورو فقهاؤ په نزد باندې د وعدې پوره واجب دي. دقران او حدیث تاکیدونو او وعیدونو ته په کتلو سره هم دا راجحه معلومیږي چې وعده پوره کول واجب دي. ځکه چې وعده خلافې کول د منافقانو خاص نښه ده. دغه شان د عمر بن عبدالعزیز په نزد باندې هم د وعدې پوره کول واجب دي. وس دوعدې لپاره قانون دا جوړ شو که یو سړی وعده وکړي او پوره کونښ کوي چې دا پوره کړي خو د مجبوري له وجې نه یې هغه پوره نکړی شوه، نو هغه سړی به د قرآن او حدیث په وعید کې نه راځي. دا حدیثو دا وعیدونه هغه سړي ته متوجې دي، چې هغه د عدو په کولو سره د وعده خلافې نیت لري. او هغه نه پوره کوي. او دوستانو ته وایې چې زه دا تیر باسم، نو دا د مسلمان کارندی.

الفصل الاول

جانشین لره د خپل مخکنې مشر وعده پوره کول پکار دي

﴿۱﴾ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: لَمَّا مَاتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَاءَ

حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله د ۶۳۰ء دنیا نه تشریف یووړ او (خلیفه اول)

أَبُو بَكْرٍ مَالٌ مِنْ قِبَلِ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ:

حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ ته د علاء بن الحضرمی د خوانه څه مال راغلی. نو حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ وفرمایل

مَنْ كَانَ لَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَيْنٌ أَوْ كَانَتْ لَهُ قِبَلَهُ عِدَةٌ

چې د چا په نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندې قرض وي يا چا سره نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د څه (ورکولو) وعده کړې وي

فَلْيَأْتِنَا. قَالَ جَابِرٌ: فَقُلْتُ:

نو هغه ته پکار دي چې زما خواته راشي. حضرت جابر رضی اللہ عنہ فرمایي: چې (دې اوریدلو سره) ما وویل چې

وَعَدَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُعْطِيَنِي هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا. فَبَسَطَ

نبي صلی اللہ علیہ وسلم دو مره او دو مره او دو مره دراکولو وعده کړې وه. (دې ویلو سره) حضرت جابر رضی اللہ عنہ

يَدِيهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. قَالَ جَابِرٌ: فَحَتًّا لِي

خپل دواړه لاسونه درې ځل برسيرته کړل. حضرت جابر رضی اللہ عنہ فرمایي چې ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ يو ځل خپل دواړه (لاسونه)

حَثِيَّةً فَعَدَدْتُهَا فَإِذَا هِيَ خَسْبَاءٌ

ډک ماته (نغد مال) راکړل. ما هغه وشميرلي، نو هغه په تعداد کې پنځه سوه درهمه وي. بيا هغه

وَقَالَ: خُذْ مِثْلَيْهَا (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)

وفرمایل چې هم دغه شان دوه ځل نور واخله.

توضیح: قبله عده: قاف باندې زیر دی او لام باندې فتحه ده. عنده په معنی دی. یعنی نبي

کریم صلی اللہ علیہ وسلم د هغه سره څه وعده کړې وي، یا د کوم سرې په نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندې قرض وي،

هغه دې زما خواته راشي، زه به یې ادا کړم، له دې حدیث نه معلومه شوه چې کوم سرې د چا خلیفه یا

جانشین جوړ شي، نو هغه لره پکار دي چې هغه د خپل مشر و عدي او قرضونه پوره کړي، دامستحب دي.

که هغه جانشین وارث وي یا وارث نه وي، صدیق اکبر رضی اللہ عنہ وارث نه ؤ. خود نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم

جانشین ؤ. خود د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د وعدو پوره کولو ذمه واري واخستله.

هكذا: دلپو ډکولو ته اشاره ده. فحٹی: حثیة: هم دې لپو ډکولو ته وايي. یعنی ابو بکر رضی اللہ عنہ دواړه لاسونه

ډکولو سره درهم راکړل. کله چې ما و شمارل نو په هغې کې پنځه سوه درهمې وي. حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ فرمایل

چې د دې دوه مثله نور هم واخله. دې لپاره چې درې لپې پوره شي. او د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم وعده پوره شي. گویا

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۲۶۸ رقم الحديث ۳۱۶۴، ومسلم في ۴/۱۸۸ رقم الحديث (۲۳۱۴-۶۰)

حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته پنخلس سوه (۱۵۰۰) درهم ورکړی شوي. او هم د دې وعده وه. (مرقات: ۸/۶۱۳)

الفصل الثاني

﴿۲﴾ عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	
حضرت ابو جحيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې ما رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دې حال کې وکتلو چې د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	
أَبْيَضَ	قَدْ شَابَ وَكَانَ الْحَسَنُ بَنُ عَلِيٍّ
رنگ (سوروالي ته مائل) سپين و. او په نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې بودا والی بنکاره شوی و. او حضرت حسن بن علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ	
يُشْبِهُهُ	وَأَمَرَ لَنَا بِثَلَاثَةِ عَشَرَ قَلْبًا
د نبی عَلَيْهِ السَّلَام سره ډير مشابه و. نبی عَلَيْهِ السَّلَام زموږ د لې ته د ديارلس خواني او بني را کولو وعده کړې وه.	
فَدَاهِنًا	نَقْبُضُهَا فَأَتَانَا مَوْتُهُ
موږ دغه او بني اغستلو لپاره لارو. نو په دغه وخت کې موږ ته د نبی عَلَيْهِ السَّلَام د وفات خبر راوړسیدلو.	
فَلَمْ يُعْطُونَا شَيْئًا.	فَلَمَّا قَامَ أَبُو بَكْرٍ
او موږ ته هيڅ هم رانکړی شول. بيا کله چې أبو بکر صديق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (خليفه اول وټاکلی شو او خطبه کولو لپاره) ودریدلو	
قَالَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِدَّةٌ	
نو وې فرمايل چې کوم سرې سره نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د څه ورکولو وعده کړې وي، هغه لره پکار دي چې	
فَلْيَجِيئِي	فَقُنْتُ إِلَيْهِ فَأَخْبَرْتُهُ
هغه زموږ خواته راشي. زه دهغه مخې ته ودریدلم او هغه ته مې د دې په اړه وويل، نو حضرت ابو بکر صديق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ	
فَأَمَرَ لَنَا بِهَا (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ) ^(۱)	
موږ ته د ديارلس او بنورا کولو حکم وکړو. (ترمذي)	

توضیح: ابيض شاب: يعنى د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رنگ د سوروالي سره سپين و. د شاب مطلب دا دی چې نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ډير عمر والا و، دا مطلب ندی چې د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ايښتانو باندې سپين والی غالب و. ځکه چې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په سر او بیره مبارکه کې د شل ايښتانو نه ډير سپين نه و. د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ روښانه مخ په اړه باندې د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تره ابو طالب په يوه اوږده قصيده کې دا شعر هم ويلی دی:

وابيض يستسقى الغمام بوجهه
ثمال اليتيمى عصمة للارامل

بهر حال د دې حديث او د مخکنې حديث نه دا خبره ثابته شوه چې د مړې وارث يا د هغې خليفه او

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۵۶۴ رقم الحديث ۳۵۲۴ ومسلم في ۴/۱۸۲۲ رقم الحديث (۲۳۴۳-۱۰۷)

وصې لپاره مستحب دي، چې مړې وعده پوره کړي، او دهغه په ذمه چې کوم قرض دی، هغه ادا کړي، ځکه چې وعده هم قرض او دين کې شامل ده. (مرقات: ۸/۶۱۳)

د وعدي پوره کولو او چټ مثال

﴿۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الْحَسَمِ ۱: بَايَعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ أَنْ يُبْعَثَ		
او حضرت عبد الله بن ابو حسماء <small>رضي الله عنه</small> فرمايي چې د نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> د نبی کيدلو نه مخکې (يوځل)		
وَبَقِيَّتْ	لَهُ	بَقِيَّةً
فَوَعَدْتُهُ		
ماد نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> نه (څه شی) واخستلو او دهغې د څه برخې پيسې ورکول په ماباندې پاتې شوه، او ما وعده وکړه		
أَنْ	أَتَيْتُهُ	بِهَا
فِي	مَكَانِهِ	
چې زه به پاتې قيمت په دې ۱ ې (کوم ځای کې چې نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> ناست و، يا کوم ځای کې چې ما هغه شی اخستلی و)		
فَنَسِيتُ	فَدَكَرْتُ	بَعْدَ
ثَلَاثِ		
ستا په خدمت کې به حاضر شم. ليکن زما نه هغه وعده هيره شوه. او بيا په دريمه ورځ هغه خبره راياده شوه. (چې		
فَإِذَا	هُوَ	فِي
مَكَانِهِ		
ماد نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> ه ۱ ه وعده کړې وه. نو هله ما هغه پاتې قيمت واخستلو او د نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> په خدمت کې		
فَقَالَ:	«لَقَدْ	شَقَقْتُ
حاضر شوم نو ومې کتل چې) نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> هم هغه ځای کې ناست دی او (ماته په کتلو سره يې) وفرمايل		
عَلَىٰ أَنَا هَهُنَا مُنْذُ ثَلَاثِ اُنْتَظَرُكَ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) ۱		
چې تازه په ډير زحمت کې اخته کړم. زه د درې ورځو نه په دې ځای کې (ناست) ستا انتظار کوم. (ابوداود)		

توضیح: بايعت: دهغه سره مې اخستل خرڅولو بيع مراد ده. اصطلاحې بيعت مراد ندی. د صحابې د کلام مطلب دادی چې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم سره دهغه څه معامله وشوه او هغه سرې باندې د نبی صلى الله عليه وسلم د هغه څه روپۍ ورکول پاتې و. هغه نبی کریم صلى الله عليه وسلم ته وويل چې ته هم دلته کينه، زه پيسې راوړم. د هغه سرې وينا ده چې زه لارم او درې ورځو پورې زما نه خبره هيره وه. په دريمه ورځ راياده شوه. نو زه هغه ځای ته راغلم، چې ومې کتل نبی کریم صلى الله عليه وسلم هغه ځای کې ناست دی. نبی کریم صلى الله عليه وسلم د وعده پوره کولو لپاره ناست و. د دې لپاره نه چې خپلو پيسو ته ناست و. ياده دې وي چې دا واقعہ د نبوت ورکړل کيدو نه مخکې ده. قبل ان يبعث، مطلب هم دادی.

(۱) المعجمه ابوداود في السنن ۵/۲۶۸ رقم الحديث ۲۹۹۶.

په وعدې پوره کولو کې شرعي عذر راتلل

﴿۴﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت زید بن ارقم رضی اللہ عنہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کوي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چې
«إِذَا وَعَدَ الرَّجُلُ أَخَاهُ وَمِنْ بَيْتِهِ أَنْ يَفِي لَهُ
کله یو سړی دخپل ورور سره څه وعده وکړي او دهغې وعده پوره کولو کلکه اراده لري خو (د څه عذر په وجه باندې) دغه
فَلَمْ يَفِ وَلَمْ يَجِئْ لِلْبَيْعَةِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ) ^(۱)
وعده پوره نکړې شي، او د وعدې په وخت باندې پوره راتگ ونکړي نو گناه به نوي. (روه ابوداؤد والترمذي)

توضیح: فلا اثم عليه: د دې حدیث نه علماؤ دا مسئله راویستلي ده که شرعي یا عرفي عذر پېښ شي نو د پښه وروسته وعده پوره کول واجب نه دي. دغه شان د دې حدیث نه دا هم معلومه شوه چې وعده پوره کول د مکارم اخلاقو نه دي. څه واجب شرعي نه ده او وعده خلافې کول مکروه تحریمې ده. لیکن د اکثر علماؤ په نزد باندې وعده پوره کول واجب شرعي ده. بغیر د عذر نه وعده خلافې کول حرام دي. د احادیثو په رڼا کې هم دغه راجح معلومېږي هو! که د وعدې سره سړی انشاء الله ووايي نو بیا آزاد دی، د وعدې پابند ندی. (مرقات: ۸/۶۱۵)

الفصل الثالث

د ماشوم سره کړي وعده هم پوره کول ضروري دي

﴿۵﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ:
او حضرت عبد الله بن عامر فرمایي چې یوه ورځ زما مور زه خپلې خواته راوغوختلم او وې ویل چې: دلته
دَعَنْتِي أُمِّي يَوْمًا وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَاعِدٌ فِي بَيْتِنَا
راشه زه به تاته (یو داسې څه) درکړم. دغه وخت رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم زموږ په کور کې ناست ؤ، (کله
فَقَالَتْ: هَا تَعَالَ أَعْطِيكَ. فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا أَرَدْتِ أَنْ تُعْطِيَهُ؟»
چې زما مور ماته وویل نو) نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دهغه نه پوښتنه وکړه چې ته دې ته د څه شي ورکولو اراده لري؟
قَالَتْ: أَرَدْتُ أَنْ أُعْطِيَهُ تَمْرًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
هغه وویل چې ما دې ته یو کهجوري دانه ورکول غوختل. رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم (دې اوریدلو سره) وفرمایل

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۶۸ رقم الحديث ۳۹۹۵ والترمذي في السنن ۵/۲۱ رقم الحديث ۲۶۳۳.

«أَمَا إِنَّكَ لَو لَمْ تُعْطِيَهُ شَيْئًا كَتَبْتُ عَلَيْكَ كَذِبَهُ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ أَبِي عَاصِمٍ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۱))

چې یاد ساتی که تادی ته څه نه وی ورکړي نو ستا په عمل نامه کې به یو دروغ لیکلی شوی وی. (ابوداؤد، بیهقی)

توضیح: کذب: یعنی دې ماشوم ته د څه ورکولو په وعده باندې راغوختلو نه وروسته که دې څه نه وی ورکړي نو د یو دروغ گناه به لیکلی شوی وی. دا واقعہ د عبداللہ بن عامر د ماشوم والې ده. د مور پلار وغیرہ اکثر دا عادت وي چې د ماشوم سره مینه کولو یا د هغه د نیولو په غرض سره هغه راوغواړي او ورته وایي راشه بچیه څه درکړم، ماشوم چې کله راشي نو راغوختونکی هیڅ نه ورکوي، او دا عمل لږ گڼلو باندې یې د نظر نه گوزار کړي. حالانکې په دې موجوده حدیث کې دغه وعده گرځولی شویده. او هغه ته د وعدې مطابق څه ورکول پکار دي. گنې دا به دروغ جوړ شي. او د دروغو گناه به د دغه سرې په عمل نامه کې ولیکلی شي. (مرقات: ۸/۶۱۶)

سړی تر کومې پورې د وعدې پابندوي؟

﴿۶﴾ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ

حَضَرَ زَيْدَ بْنِ أَرْقَمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَهَى رَسُوْلَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَا يَلِ كَهْ يُو سِرِي دچا سره د (چيرته

وَعَدَ رَجُلًا فَلَمْ يَأْتِ بِأَحَدُهَا إِلَى وَقْتِ الصَّلَاةِ

د ملاقات) وعده وکړي او په دې دواړو کې یو گس د لمونځ تر وخته پورې هلته راونه رسیږي او هغه سړی

وَذَهَبَ الَّذِي جَاءَ لِيُصَلِّيَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ» (رَوَاهُ رِزِينٌ)^(۲)

د لمونځ کولو لپاره لاړ شي، څوک چې هلته راغلی و، نو هغه گناهگار ندی. (روایت کړې دې رزین)

توضیح: اذا وعد: مثلاً دوه کسانو کوم ځای ته د رسیدلو او د ملاقات وعده د یو بل سره وکړه. یو سړی ورسیدلو. دویم ندی رسیدلی، نو دا سړی حقیقی عذر پېښیدو پورې دې انتظار وکړی مثلاً د لمونځ وخت شو، یا د قضاء حاجت تقاضا ده یا د خوراک څکاګ یا د علاج ضرورت پېښ شو، نو وس دا سړی د نور انتظار کولو پابند ندی. شرعي عذریا عرفي عذر پېښیدلو نه وروسته د عدې پوره کول واجب نه پاتې کیږي. د جمهور فقهاؤ په نزد باندې وعده پوره کول مستحب دي او وعده خلافې کول سخت مکروه دي. خود ځینو نورو علماؤ قول دی چې د وعدې پوره کول واجب دي. حضرت عمر بن عبدالعزیز رَحِمَهُ اللهُ هُمْ دا فتوی ده. قرآن او حدیث نه هم دا راجحه معلومیږي. (مرقات ۸/۶۱۷)

(۱) أخرجه ابوداؤد في السنن ۵/۲۶۵ رقم الحديث ۳۹۹۱ وأحمد في المسند ۳/۲۲۷.

(۲) أخرجه رواه رزین.

باب المزاح

د خوش طبعي بيان

مزاح خوش طبعی ته ویلی کیږي، د ټوقو او خندا په معنی دی. د مزاح په میم باندې کسره او ضمه دواړه جائز دي. مزاح او ټوقه تر هغه وخته پورې خوش طبعی ده ترڅو پورې چې د چا زړه ماتول او تکلیف رسول نه وي. کله چې د تکلیف رسولو نوبت راشي نو بیا مزاح خوش طبعی نه ده بلکې بد طبعی ده، چې دا ناجائز ده. هغه مزاح چې هغه د حد نه وانه وپري، بلکې په حدودو کې دننه وي، او کله کله وي، په دې کې د اخلاقو خبري وي. نو دا یواځې مباح نه ده بلکې د ښه مزاج، خوشحالی او طبیعت د سلامتی ښه ده. د نبی اکرم صلى الله عليه وسلم د مزاح مقصد به هم د مخاطب زړه ساتنه، وخت خوشحاله تیروول او مینه محبت او الفت او خوشحالی جذبې رابیدارول او مضبوطول و. ځکه چې انسان د انس نه جوړ دی. شاعر ویلی دي:

وما سعي الإنسان إلا لأنسه ولا القلب إلا أنه يتقلب

که په ټوقه کولو کې د خلکو سپکاوی مقصود وي. او د شریعت سپکاوی او د مکرروه کارونو کول وي او په دې کې فتنه او فساد او جگړو بنیاد وي او په دې د زړه کلکوالی او باطني بدبختی اسباب وي نو داسې ټوقه ناجائز ده. هم دا وجه ده چې په یو حدیث کې د مزاح نه منع کړی شویده. ارشاد دی: لا تمار آخاك ولا تمازحه: یعنی د خپل ورور سره جگړه مکه او مه وپورې ټوقې کوه. (مرقات: ۸/۶۱۷)

الفصل الاول

د نبی کریم صلى الله عليه وسلم خوش طبعي

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: إِنْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُخَالِطَنَا حَتَّى
حَضَرَ أَنَسٌ <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> فَرَمَايَ فِي رَسُولِ اللَّهِ <small>صلى الله عليه وسلم</small> بِهِ زَمُونًا سَرَّهُ كَلْبُونَ أَوْ خَوْشَ طَبْعِي كَوْلَهُ. تَرَدَّى
يَقُولُ لِأَخِي لِي صَغِيرٍ: «يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ النَّعْيُ؟»
چې زما ورکوټې ورور ته (د ټوقې په انداز) وفرمايل: ابوعمير! نغیر چیرته لارو؟ (حضرت انس <small>رضي الله عنه</small> نه فرمایي)
كَانَ لَهُ لُعَيْرٌ يَلْعَبُ بِهِ فَمَاتَ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)
زما د دې دورکوټې ورور سره یو نغیر و، چې دهغې سره به یې لوبې کولې او هغه مړ شوی و. (بخاری و مسلم)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۸۲ رقم الحديث ۶۲۰۳ ومسلم في ۳/۱۶۹۲ رقم الحديث (۲۱۵۰-۳۰)

توضیح: یا ابا عمیر: داور کوتی ماشوم نبی ﷺ د ابو عمر کنیت سره یاد کړو. د دې ماشوم نوم کبشه ؤ، د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ میرنی ورور ؤ، ده یوه وړه مرغی ساتلي وه. چې دهغې نوم نغیر ؤ. دا د چنچنې په شان وړه مرغی وه. دیته په هندې کې لال وایي. د دې سراو مکوڅه سره وي. ځینو علماؤ دېته بلبله ویلي ده. کله چې دا مرغی مر شونو نبی ﷺ د هغه ماشوم د زړه ساتنې لپاره د ټوکې په توګه وفرمایل: ابو عمیر نغیر مرغی څه وکړل؟ په دې جملې سره د دې ماشوم تسکې او خوش طبعې مقصود وه. علماؤ د دې حدیث نه د ډیرو مسائلو استنباط کړی دی. یو خو دا خبره معلومه شوه چې ورکوتی ماشوم د کنیت سره یادولی شي. دویم دا ثابت شوه چې ټوکه کول جائز دي. دریم دا معلومه شوه چې معمولې تکلیف رسيدلو باندې هم تعزیت کول جائز دي. څلورم دا چې په مدینه منوره کې ښکار کول او ساتل جائز دي. پنځمه دا مسئله معلومه شوه چې په عامه توګه باندې په پښتو کې د مارغانو ساتل او پالنا او دهغې سره لوبې کول جائز دي. په دې شرط سره چې دهغې ښه ساتنه وشي. (مرقات: ۸/۶۱۸)

الفصل الثالث

دنبی اکرم ﷺ مذاق به په ریښتیاؤ باندې بناؤ

﴿۲۶﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ تُدَاعِبُنَا.
حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې (یوه ورځ) صحابو عرض وکړو یا رسول الله ﷺ ته زموږ سره
قَالَ: «إِنِّي لَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱))
خوش طبعې کوي. نبی کریم ﷺ وفرمایل (هو لیکن په دې خوش طبع کې هم) زه ریښتیا خبره کوم

توضیح: تداعبنا: دا د مداعبه نه جوړ دی. مطلب دا دی چې صحابو پوښتنه وکړه چې یا رسول الله ﷺ ته هم زموږ سره د خوش طبعې په توګه باندې مذاق کوي؟ نبی ﷺ جواب وفرمایلو چې هو! زههم مزاح کوم لیکن زما مزاح همیشه ریښتیا وي. زه داسې احتیاط او حد بندې سره مزاح کوم چې هغه بل څوک نشي کولی. صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ دا سوال د تعجب په توګه باندې ځکه وکړو چې نبی کریم ﷺ د ډیرې خدا او مذاق نه صحابه کرام منع کړي ؤ. دغه شان په راتلونکې حدیث کې د تمازحه الفاظ هم دي. چې دخپل ورور سره مذاق مکوه. دې شیانو ته په کتلو باندې صحابه کرامو پوښتنه وکړه چې یا رسول الله ﷺ! ته زموږ سره مذاق کوي؟ نبی کریم ﷺ د مزاح ابا حتر څخه اشاره وکړه. (مرقات: ۸/۶۲۰)

دنبی کریم ﷺ د اخلاقو او خوش طبعې یو څو واقعات

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا اسْتَحَمَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې (یوه ورځ) یو سړی د رسول الله ﷺ نه د سپرلې یو څاروی وغوختلو.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۱۴ رقم الحديث ۱۹۹۰، واحمد في المسند ۲/۳۴۰.

فَقَالَ: «إِنِّي حَامِلُكَ عَلَى وَلَدٍ نَاقَةٍ؟» فَقَالَ:

نوبه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې زه به تاته د سپرلې لپاره د اوبنې بچی درکړم، هغه سرې (په حیرانتیا سره) وویل:

مَا أَصْنَعُ بِوَلَدِ النَّاقَةِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَهَلْ تَلِدُ الْإِبِلَ إِلَّا

يارسول الله! زه به داوبنې په بچې باندې څه کوم. رسول کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: اوبنې خود

النُّوقُ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ)

اوبنې نه پيدا کيږي. (روایت کړې دې ترمذی، ابوداؤد)

توضیح: النوق: د ناقة جمع ده. اوبنې ته ویل کيږي. هغه سرې دا وپوهیدلو چې ولد ناقة کوچنی بچی به وي. چې د سپرلې قابل به نوي. نو زه به د دې سره څه کوم. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مزاح په توگه باندې ولد ناقة وویل، او دا حقیقت هم دی ځکه چې اوبنې څومره هم غټ شي، آخر خو ولد ناقة دی. ددې نه خو خارج کیدلی نشي. کله چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وکتل چې دا سرې پریشانه کيږي، نو هله یې ورته مطلب

واضحه کړو چې: وهل تلدا الخ، استحمل: سین او ت طلب لپاره دي، یعنی هغه سپرلې وغوختله.

د دې حدیث نه دا خبره هم معلومه شو چې سرې کله یوه خبره واورې نو د اوریدلو نه وروسته په هغې باندې غور او فکر کوي ضرورې دي. دې لپاره چې سرې د هغې په مطلب او وینځ ته ورسیري، په جلد بازی کې سمدستي سوال او جواب کول پکار ندي. که دې سرې څه صبر کړی وی او سوچ یې کړی وی نو اصل حقیقت به یې موندلی وی او نه به پریشانه کیدلو. (مرقات: ۸/۶۲۰)

﴿٤٤﴾ وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: «يَا ذَا الْأُدُنَيْنِ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ)

او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام هغه ته وفرمايل: ای دوه غوږونو والا. (ابوداؤد، ترمذی)

توضیح: ذاالادنين: په دې جمله کې مزاح دی. چیرته چې مینه محبت او الف او بی تکلفي وي نو هلته داسې وي، ټول خلک د دوه غوږونو والا وي. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دې سرې ته د مذاقې په توگه باندې دوه غوږونو والا وفرمايل. لکه مونږ په خپله ژبه کې د مزاح په توگه باندې چاته ووايو: ای غوږو. د دې مزاح په ضمن کې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهغه سرې ستاینه وکړه چې داسې د ډیرې پوهې والا او په خبره پوهیدونکی دی. (مرقات: ۸/۶۲۰)

﴿٤٥﴾ وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِامْرَأَةٍ عَجُوزًا:

او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې (یوه ورځ) کله یوې بوډې بڼې نبی عَلَيْهِ السَّلَام

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٥/٢٧٠ رقم الحديث ٤٩٩٨، والترمذي في ٢/٣٢٢ رقم الحديث ١٩٩١.

(٢) أخرجه أبو داود في السنن ٥/٢٧٢ رقم الحديث ٥٠٠٢، والترمذي في ٤/٣١٥ رقم الحديث ١٩٩٢.

«إِنَّهُ	لَا	تَدْخُلُ	الْجَنَّةَ
ته داد درخواست و کرو چي جنت ته د تللو زما لپاره دعا و کره. نونبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چي جنت ته به هيڅ يوه			
عَجُوزٌ»	فَقَالَتْ: وَمَا	لَهُنَّ؟ وَكَانَتْ	تَقْرَأُ الْقُرْآنَ.
بودی بنځه نه ځي. په دې باندي هغې وويل چي د بوديگانو څه قصور دی، هغې بنځه په قرآن پوهيدله،			
فَقَالَ لَهَا: «أَمَا	تَقْرئينِ	الْقُرْآنَ؟	إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ
نونبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: تا په قرآن کې داندي ويلي يعني مونږ به د جنت بنځي پيدا کړو لکه			
فَجَعَلْنَاهُنَّ	أَبْكَارًا	(رَوَاهُ	رَزِينٌ.
چي پيدا کولی شي، نو مونږ به هغه پيغلي جوړي کړو (په دې اعتبار سره دا خوش طبعي په رينستياؤ باندي بنا و او د			
شَرْحِ الشُّنَّةِ «بَلْفِظِ «الْمَصَابِيحِ»» ^(۱)			
نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا فرمايل صحيح شول چي دا بودی بنځه به جنت ته نه ځي، ځکه چي په حقيقت کې به څوک دخپل بوداوالي			

توضیح: عجز: بودی بنځي ته عجز وايي، دې بنځي نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د دعاء درخواست کړی و چي الله تعالی ما جنت ته داخل کړي. په جواب کې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چي بودی بنځه به جنت ته نه داخلېږي، دې اوريدلو سره هغه په ژړا شوه او بيرته لاره او وې ويل چي د بوديگانو څه قصور دی. نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورپسې سړی وليږلو او وې فرمايل چي هغې ته ووايه چي جنت ته پيغلي کيدو نه وروسته بنځي ځي، بوديگانې به نه ځي، بيا نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دليل په توگه د قرآن کریم آيت ولوستلو. (مرقات: ۸/۶۲۱)

﴿٢٥﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ كَانَ اسْمَهُ زَاهِرُ بْنُ حَرَامٍ
او د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دی چي د بنار نه بيرون وسيدونکی يوسړی چي دهغه نوم زاهر بن حرام و.
وَكَانَ يَهْدِي النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لپاره يې د دالۍ په توگه باندي بيرون د بنار نه څه راوړي و (يعني داسې شيان چي هغه
مِنَ الْبَادِيَةِ فَيَجْهَرُهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
د بنار نه بيرون په ځنگل کې پيدا کيدل لکه ساگ، سبزي، لرگي او گلان و ميوه او داسې نور) او کله چي هغه د
إِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ زَاهِرًا
مديني نه بيرون وتلو نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به هغه رخصتولو او دهغه په اړه به يې فرمايل چي زاهر مونږ د بيرون

(۱) امرجه الهوي لي شرح السنة ۳/۱۸۳ رقم الحديث ۳۶۰۶.

بَادِيكُنَا وَ لَحْنٌ حَاضِرُوهُ «

گماشني ۱۰ (چې هغه زموږ لپاره د بيرون شيان راوړي) او موږ د هغه د ښار گماشني يو (چې موږ هغه ته

وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّهُ

ښار شيان ورکوو) دغه شان نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د زاهر سره د ډيرې مينې تعلق ساتلو. هسي خو هغه يو

وَكَانَ دَمِيمًا فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا وَهُوَ يَبِيعُ مَتَاعَهُ

بدعورت سړی و. يوه ورځ نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بازار ته لاړ نو (وېکېل چې) هغه خپله سودا خرڅوي. نبي عَلَيْهِ السَّلَام د شاه

فَاحْتَضَنَهُ مِنْ خَلْفِهِ وَهُوَ لَا يُبْصِرُ

نه د هغه سترگې داسې بندې کړې چې هغه نبي عَلَيْهِ السَّلَام نه ليدلو (يعني نبي عَلَيْهِ السَّلَام د هغه په ناخبرۍ کې د هغه شاته کيناستلو او

فَقَالَ: أُرْسِلْنِي مَنْ هَذَا؟

خپل لاسونه يې د هغه په ترڅونو کې داسې وردننه کړل چې د هغه دواړه سترگې يې پټې کړې دي لپاره چې هغه نبي عَلَيْهِ السَّلَام

فَالْتَفَتَ فَعَرَفَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ونه پيژني) زاهر وويل چې ما پرېږده، داسې څوک دی. بيا هغه کوښښ کولو سره د سترگو په گوټونو کې نبي عَلَيْهِ السَّلَام وليدلو.

فَجَعَلَ لَا يَأْلُوا مَا أَلْزَقَ ظَهْرَهُ بِصَدْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او بېي عَلَيْهِ السَّلَام يې وپيژندلو. بيا خو هغه د نبي عَلَيْهِ السَّلَام ډيږندلو نه وروسته هم خپله شاه د نبي عَلَيْهِ السَّلَام د سينې سره د مېړنو

حِينَ عَرَفَهُ وَجَعَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

پوره کوښښ کولو (دې لپاره چې د ډير ناډير برکت ترلاسه کړي. دلته نبي عَلَيْهِ السَّلَام داواز شروع کړو چې څوک دی چې

يَقُولُ: «مَنْ يَشْتَرِي الْعَبْدَ؟» فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا وَاللَّهِ تَجِدُنِي كَاسِدًا

هغه دې غلام اخستونکی وي؟ هغه عرض وکړو: يا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! په خداي قسم ته به ما ييکاره و مومي. (يعني

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَكِنْ عِنْدَ اللَّهِ لَسْتُ بِكَاسِدٍ» (رَوَاهُ فِي «شرح السنة»^(۱))

بيخي ارزان او ييکاره مال) نبي عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل: ليکن ته د خداي په نزد باندې ييکاره نه يې. (شرح السنة)

توضیح: من اهل البادية: يعني يو د صحرا وسيدونکې، د باندې وسيدونکی سړی و. چې د هغه نوم

زهرا و. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه په اړه فرمايلي و چې دا سړی زموږ د دشتو سړی دی او موږ د ده د

(۱) أخرجه البخاري في شرح السنة ۱۳/۱۸۱ رقم الحديث ۳۶۰۴، واحمد في المسند ۱/۱۶۱.

ښار خلک یو. یعنی دا د دشتي نه د هغه ځای مناسب والی راوړي او مونږ ته یې را کوي او مونږ د ښار مناسب والی هغه ته ورکوو. بیا نبی کریم ﷺ د مزاح په توګه باندې هغه ته غلام وویند ځکه چې ټول خلک په حقیقت کې د الله تعالی غلامان دي.

من یشتری العبد: یعنی دا غلام څوک اخلي؟ د کوم شي تذکره د استفهام په توګه باندې کول چې دا شریک اخلي. دا واقعي د اخستلو او خرڅولو لپاره نه وي. دلته د مذاقې په توګه باندې داسې وشه چې دا غلام تر لیکلي دي چې نبی ﷺ که کوم آزاد سړی خرڅول وغواړي نو خرڅولی یې شي. (مرقات: ۸/۶۲۳)

لكاسد: یعنی که په بازار کې زما نرخ شروع شو نو زه به بی قیمتته او بیکاره ثابت شم. ویل کیږي چې دا صحابې خائسته نوو، نو ځکه هغه داسې وفرمایل. د دې په جواب کې نبی اکرم ﷺ وفرمایل چې د بازار خبره پرېږده. د الله په نزد باندې ستا غټ قیمت دی. بهر حال کوم شی چې په بازار کې خرڅ نشي، هغې ته کاسد ویلی کیږي.

ځینو علماؤ د من یشتری العبد ترجمه او مفهوم د ویلی دی چې د دې غلام مقابل غلام که د چا سره وي نو هغه دې راوړي. دا معنی ډیره بعیده ده. ځینې تفصیلي روایتونو کې ده چې نبی کریم ﷺ د شاړخ نه په راتګ سره د هغه په دواړو سترګو باندې لاسونه کیخودل، ده ویل: څوک یې ما پرېږده، کله چې یې د نبی کریم ﷺ لاسونو سره لاس ولګیدل او معلومه شوه چې نبی کریم ﷺ دی نو نبی ﷺ پسې ورجخت شو، نو هله نبی کریم ﷺ وفرمایل: د ده اخستونکی څوک دی؟ راقم عاجز فضل محمد وایي چې دا ډیر خوش قسمت سړی و. (مرقات: ۸/۶۲۴)

د نبی کریم ﷺ د صحابه گراموسره بی تکلفي

﴿وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ	
او حضرت عوف بن مالک رضی اللہ عنہ فرمایي چې د غزوه تبوک په دوران کې رسول الله ﷺ په خدمت	
وَهُوَ	فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدِمٍ فَسَلَّتُ قَرْدًا
کې حاضر شوم، د غموختنې کریم ﷺ د څرمنې په خیمه کې ناست و. ما ورتسلام وکړو. نبی ﷺ د سلام	
عَلَيَّ وَقَالَ: «ادْخُلْ» فَقُلْتُ: أَكَلِي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟	
جواب را کړو. او وې فرمایل چې دننه راشه. ما د (مزاح په توګه باندې) عرض وکړو یا رسول الله ﷺ! زه	
قَالَ:	«كُلْ»
فَدَأَى	
ټول په ټوله دننه راشم؟ یعنی ټول جسم سره دننه راوړم؟ نبی ﷺ وفرمایل: هو ټول بدن دننه راوړه، نو زه خیمې ته	

قَالَ	عُثْمَانُ	بْنُ	أَبِي	عَائِشَةَ:	إِنَّمَا
نتوتلم. حضرت عثمان بن ابو عاتکه (چې هغه د دې حدیث راوی دی) فرمایې چې حضرت عوف بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ					
قَالَ	أَدْخُلُ	كَلْبِي	مِنْ	صِغْرِ	الْقُبَّةِ (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) (۱)
دا خبره چې زه ټول په ټوله دننه راشم، په دې مناسبت سره ویلې وه چې خیمه وره وه. (ابوداود)					

توضیح: اکل: عزوه تبوک په موقع باندي دمزاح دا واقعه پېښه شوه. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په یوه خیمه کې ناست ؤ. خیمه وره وه. دننه ځای کم ؤ. او نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه ته دننه د راتلو و فرمایل. نو صحابی جواب ورکړو چې یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! ټول دننه راشم یا د بدن څه برخه بیرون پرېږدم. ځکه چې ځای کم دی. په دې لفظ کې دمزاح عنصر دی. په دې باندي نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل چې ټول دننه راشه، کومه برخه بیرون پرېځودلو باندي دننه مه رآه. (مرقات: ۸/۶۲۵)

د دې حدیث نه معلومېد شوه چې څنگه به نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صحابو مخې ته کله کله د خوش طبعې خبره کوه، دغه شان صحابو به هم نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخې ته کله کله مذاق کولو. سبحان الله د جنتیانو مجلس ؤ. بهر حال مذاق سره متعلق دا یو شو حدیثونه ؤ. مکمل تفصیل په انوار الرشید کې دی. چې په هغې کې یوه مستقل رساله د باب المزاح په نوم سره لیکلې شویده. دغه شان لطائف علمیه په مقدمه کې حضرت مولانا قاری طیب صاحب رحمه الله په مذاق باندي ځانته او جامع کلام کړی دی.

نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا تر مینځ د مذاق یوه واقعه

﴿٨٢﴾	وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: اسْتَأْذَنَ أَبُو بَكْرٍ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ				
او حضرت نعمان بن بشیر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې (یوه ورځ) حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبی عَلَيْهِ السَّلَام (په خدمت کې حاضریدلو لپاره					
فَسَمِعَ	صَوْتَ	عَائِشَةَ	عَالِيًا	فَلَمَّا	
پدروازه کې ولاړ د نبی عَلَيْهِ السَّلَام نه یې کور ته دراتلو اجازت وغوځولو. دغوخت کې هغه حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا آواز اوریدلو					
دَخَلَ	تَتَأَوَّلَهَا				لِيَلْطَبَّهَا
چې هغې پدروازه خبرې کولې. کله چې هغه کور ته داخل شو. نو هغه حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا لاس و نیولو، او د څپرې وهلو اراده یې					
﴿٨٣﴾	لَا أَرَاكَ تَرْفَعِينَ صَوْتَكَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ				
او وکړه. او وې ویل چې (خبردار چې بیا) زه تا د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره په وچت آواز سره خبرې کولو باندي ونه وینم.					

(۱) اخرجه ابوداود في السنن ۵/۲۷۲ رقم الحديث ۵۰۰۰ وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۴۱ رقم الحديث ۴۰۴۲.

فَجَعَلَ	النَّبِيُّ	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	يَحْجِزُهُ
دلته نبی کریم صلی الله علیه وسلم حضرت ابو بکر صدیق رضی الله عنه لره (حضرت عائشه رضی الله عنها و هلو نه) منع کول شروع کړل. او بیا						
وَأَبُو	بَكْرٍ	مُغْضَبًا.	فَقَالَ	النَّبِيُّ	صَلَّى	اللَّهُ
حضرت ابو بکر صدیق رضی الله عنه د غصې په حالت کې د کور نه ووتلو. نبی کریم صلی الله علیه وسلم حضرت ابو بکر صدیق رضی الله عنه						
حِينَ	خَرَجَ	أَبُو	بَكْرٍ:	«كَيْفَ	رَأَيْتَنِي	أَنْقَذْتُكَ
د تللو نه وروسته (حضرت عائشه رضی الله عنها ته) و فرمایل چې تا ولیدل ما ته د دې سرې یعنی ابو بکر رضی الله عنه د						
مِنْ	«الرَّجُلِ؟»					قَالَتْ:
لاس نه څنگه بچ کړي؟ حضرت عائشه رضی الله عنها فرمایې چې (د دینه وروسته) حضرت ابو بکر صدیق رضی الله عنه (زمانه د خفگان په						
فَمَكَتْ	أَبُو	بَكْرٍ	أَيَّامًا			
وجه یا د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه د شرمیدلو په وجه باندې) شو وړ چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضر نشو.						
ثُمَّ.	اسْتَأْذَنَ	فَوَجَدَهُمَا	قَدِ			
بیا (یوه ورځ) هغه دروازی باندې حاضریدلو سره (دنده راتلو) اجازت وغوښتلو. چې دواړه (نبی صلی الله علیه وسلم او عائشه رضی الله عنها) د						
اصْطَلَحَا	فَقَالَ	لَهُمَا:	أَدْخِلَانِي			
صلح په حالت کې دي. هغه دواړه مخاطب کولو سره و فرمایل چې تاسو دواړه ما په خپله صلح کې شریک کړي. لکه څنګه						
فِي سَلِيكُمَا كَمَا أَدْخَلْتُمَانِي فِي حَزْبِكُمَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:						
چې تاسو دواړه په خپل جنګ کې شریک کړي وم. نبی صلی الله علیه وسلم (دې اوریدلو سره) و فرمایل: بیشکه مونږ						
« قَدْ فَعَلْنَا قَدْ فَعَلْنَا » (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) (۱)						
داسې وکړل، بیشکه مونږ داسې وکړل، یعنی تمونږ په خپله صلح کې شریک کړي. (ګویا نبی علیه السلام د تاکید لپاره دا جمله دوه ځل وویلله)						

توضیح: القذک من الرجل: طبعي توګه باندې د حضرت عائشه رضی الله عنها په آواز کې وچتوالی و. د دغه طبعي انداز باندې د دې آواز د نبی علیه الصلاة والسلام مخکې وچت شو. لیکن ابو بکر صدیق رضی الله عنه برداشت نه کړه او حضرت عائشه رضی الله عنها باندې یې وار کول غوښتل. نبی صلی الله علیه وسلم یې په منیخ کې راغلو. او حضرت عائشه یې د صدیق رضی الله عنه نه بچ کړه. نو نبی اکرم صلی الله علیه وسلم د مزاح په توګه باندې و فرمایل: کیف رأیتنی الخ. پښتو کې یې مطلب دا دی چې دې سرې نه مې څنګه خلاصه کړي. پدې کې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د اړخ نه مذاق و. د دینه وروسته یوه موقع باندې صدیق رضی الله عنه:

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۷۱ رقم الحديث ۲۹۹۹.

و فرمايل چې څنگه تاسو د وارو زه په خپل جنگ کې داخل کړی وم، اوس ما هم په خپله صلح کې داخل کړی. په دې جمله کې د صديق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا رخ نه مزاح و.

ليلطها: ضرب و نصر د وارو بابونو نه داد مضارع صيغه ده. مخ باندې څپېرې وهلو ته ويل کيږي.

ترفعين: اواز وچتلو په معنی باندې دی.

مغضبا: د اسم مفعول صيغه ده. د غضبان په معنی دی.

من الرجل: ظاهر او واضح ده او په چې «من اييك» نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي وي. خود مزاح په توگه نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د رجل لفظ و فرمايلو. (مرقات: ۸/۶۲۶، الكاشف: ۹/۱۵۶)

داسې مذاق مه کوه چې په هغې سره چاته در دور سپري

﴿٩٠﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:		
او حضرت ابن عباس <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> د نبي <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> نه روايت کوي چې نبي <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> و فرمايل: ته دخپل (مسلمان) ورور سره جگړه		
«لَا	تُبَارِ	أَخَاكَ وَلَا تُمَازِحُهُ
مه کوه او د هغه سره (داسې) ټوقه مه کوه (چې په هغې سره ورته تکليف ورسپري) او مه داسې وعده کوه چې هغه پوره		
وَلَا	تَعِدُّهُ	مَوْعِدًا فَتُخْلِفَهُ»
نکړی شي. (شيخ عبدالحق د لاتعهده موعده افتخلفه: دا ترجمه کړې ده چې تموعده مکوه لکه څنگه چې وعده کيدلی شي دې لپاره چې تموعده		
(رَوَاهُ	الترمذي	وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۱))
خلافی ونکړي معنی کموعده وکړي نو هغه پوره کوه، يا د سره تموعده مکوه، دې لپاره چې د وعده خلافی پېمبال کې دراتلو در سره خطرهنوي		

توضیح: ولا تمازحه: يعنی داسې مذاق کول په کار نه دي چې په هغې سره کوم انسان ته درد او تکليف ورسپري. د ټوقو مطلب فراختيا او خوش طبعي ده، زړه تنگستيا او بد اخلاقي نه ده. په کومو ټوقو سره چې چاته تکليف وي او هغه د شرم سره مخ کيږي او دهغه شرمول وي، نو د داسې مزاح اجازت شريعت نه ورکوي، په شرعي حدودو کې دننه او سيدلو سره د ټوقو اجازت شريعت جائز گرځولی دی. نوټ: په دې باب کې فصل ثالث نشته دی.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۶۶ رقم الحديث ۱۹۹۵.

۸ ربيع الثاني ۱۴۱۸ هـ

باب المفاخرة والعصية

مفاخرت او د عصية بيان

قال الله تعالى: ﴿يَلَيْهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاهُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ﴾ (سورة الحجرات: ۱۳)

«مفاخرة» د باب مفاعلة نه ده. د دوه کسانو خپل مینځ کې په یو باندې فخر کول او ناز او نخرو کې د برابروالي دعویٰ اظهار ته مفاخره وايي. لږ په واضح الفاظو کې داسې ځان پوهه کړې چې خپل حسب او نسب او خپل خاندان او قبيله يا خپل قوم او جماعت يا خپل علم او اخلاق يا خپله مالداري او قوت باندې فخر کونکی کيدل، په هغې باندې ځان لويې گڼل او د ځان ته په وچته کتل، دا مفاخره ده. په ناحقه معامله کې او دغه شان په تکبر او په ځان بندونه کې دا تفاخر او مفاخره حرام ده. ليکن د حق ساتنه او دهغې ملاتړ او په خپل دينې غيرت او ملي شتمنو باندې فخر کول او هغې باندې کلک ودریدلو عين ايمان او اسلام دی.

العصية: د عصيت معامله هم د مفاخرې پشان ده. نو خپل مسلک او نظريې بې ځايه ملاتړ لپاره د خپل قوم او جماعت د شان او سرلوړې لپاره د هغوي د باطل موقف ملاتړ او ساتنې لپاره په رڼدو ودریدلو ته تعصب او عصيت ويلی کيږي. دا شرعاً بد کار دی. ليکن که دا عصيت او تعصب او د حق د ملاتړ لپاره وي او په دې کې ظلم او زياتی نوي، بلکې اعتدال وي نو دا تعصب مستحسن دی.

ابن خلدون چې کله هم د کوم باچا د دينداري ذکر په خپل کتاب کې کړيدی نو هغه ليکلي دي چې هغه به څنگه دينداره وي. چې هغه د خپل دين په اړه باندې په تعصب سره ولاړ و، گویا دا حق د مضبوط ملاتړ نوم دی. چې دا جائز او مطلوب دی. البته دا خبره ياد ساتل پکار دي چې فخر او افتخار او عصيت او تعصب الفاظ په عامه توگه باندې د مذموم مقاصدو لپاره استعمالیږي. خو په دې کې د خیر اړخونه هم وي. لکه څنگه چې پاس په تفصيل کې دا خبره راغله. د دې اصول دلاندې مخکنو نيکانو خلکو کې ځينود خپل مفاخر يادوني کړيدي. (مرقات: ۸/۶۲۸)

الفصل الاول

کورنی شرافت بنایسته په عمل دین سره دی

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سِئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ النَّاسِ			
او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې (يوه ورځ) د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه وکړې شوه چې کوم			
أَكْرَمُ؟	فَقَالَ:	«أَكْرَمُهُمْ	عِنْدَ
سړي ډير عزتمند دي. نو نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل چې د الله په نزد په خلکو د ډير عزت والا هغه سړی دی څوک چې د			
أَتْقَاهُمْ».	قَالُوا:	لَيْسَ	عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ.
تولو نه ډير پرهيزگاره او متقي وي. صحابو عرض وکړو چې ستا نه زموږ د سوال مطلب دا ندی.			

قَالَ:	«فَأَكْرَمُ	النَّاسِ	يُوسُفُ	نَبِيُّ	اللَّهِ
نبي عَزَّوَاللَّهِ فَرَمَايَل: په انسانو کې د ټولو نه ډیر عزت والا او بزرگ حضرت یوسف عَزَّوَاللَّهِ دى. چې هغه خدای نبي،					
ابْنُ	نَبِيِّ	اللَّهِ	ابْنِ	خَلِيلِ	اللَّهِ».
د خدای د نبي ځوي، د خدای د نبي لمسی، او د خدای دوست (حضرت ابراهيم عَزَّوَاللَّهِ) د لمسی ځوي دى.					
قَالُوا:	لَيْسَ	عَنْ	هَذَا	نَسْأَلُكَ.	
صحابو عرض وکړو چې ستا نه زموږ د سوال مطلب دا ندی. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل: نو					
قَالَ:	«فَمِثْنِ	مَعَادِينِ	العَرَبِ	تَسْأَلُونِي؟»	
آیا تاسو د عربو د کورنې شرافت او ذات او نسب د وچتو خصوصیاتو په اعتبار سره پوښتنه کوئ؟					
قَالُوا:	نَعَمْ.	قَالَ:	فَخِيَارُكُمْ		
صحابو عرض وکړو: هو! زموږ د سوال مطلب هم دا دی. نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل: په تاسو کې چې کوم خلک					
فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُكُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَفَهُوا " (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)					
د جاهلیت په زمانه کې د ټولو نه غوره ؤ، هم هغوي په اسلام کې د ټولو نه غوره دي، چې هغوي پوهه دي.					

توضیح: خیار هم: یعنی د جاهلیت په زمانه کې چې په کومو خلکو کې وچت صفات او ځانگړې خصوصیات موجود وي مثلاً خواخوږې، انصاف خوښي، حق وینا کول، زړورتیا او د سخاوت صفتونه وي، نو اسلام دغه صفتونه نه ماتوي. دغه شان خاندانې شرافت او مالداري وي نو اسلام دغه صفتونه نه ماتوي، بلکې اسلام خو هغه نور هم زیاتوي. ځکه چې د دې په اصولو کې یو اصل دا دی چې «الْإِسْلَامُ يَزِيدُ الشَّرِيفَ شَرَفًا» نو کوم خلک چې د ښه صفتونو والا ؤ، خو کفر او شرک په هغوي باندې بدرنگه پرده اچولي وه، نو وس اسلام هغه پلټنه پرده لیري کړه او د دې سرې سړیتوب صفا کیدلو باندې رابښکاره شو. نو دا سرې به په هغه منځنې شرافت باندې هم هغه شان برقرار پاتې وي. البته ده لپاره شرط دا دی چې دغه سرې د دین او علم دین پوهه ترلاسه کړي، که هغه علم دین ترلاسه نکړو، فقط اسلام یې قبول کړو، او بل د کمزورو صفتونو والا علم ترلاسه کړو، نو هغه به د علم او فقاهاوت او د دین د پوهې له وجې نه د ټولو نه منځکې لار شي. نو د علم دین دا خصوصیت دی چې د سرې خاندانې کمزوری صفت پټ کړي، مثلاً نائې په نائې سره نه یادول کیږي، بلکې هغه عالم دین بللی کیږي، او په عزت او عظمت کې منځکې لار شي. (مرقات: ۸/۶۲۹، ۶۳۰)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۸/۳۶۲ رقم الحديث ۴۶۸۹، ومسلم في ۴/۱۸۴۶ رقم الحديث (۲۳۷۸-۱۶۸)

د ټولو نه ډیر عزتمند څوک دی؟

﴿۱۶﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْكَرِيمُ ابْنُ الْكَرِيمِ الْكَرِيمِ

او حضرت ابن عمر رضي الله عنه فرمایې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایل: کریم ابن کریم ابن کریم

ابْنِ الْكَرِيمِ يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ» (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ) (۱)

ابن کریم (که کیدلی شي) نو هغه حضرت یوسف عليه السلام بن یعقوب عليه السلام بن اسحاق عليه السلام بن ابراهیم عليه السلام دی

توضیح: الکریم: د حضرت ابراهیم عليه السلام دوه ځامن ډیر روښانه ؤ. یو حضرت اسماعیل عليه السلام ؤ، د هغه په اولاد کې یو نبی دریتیم خاتم النبیین حضرت محمد صلى الله عليه وسلم راغلی دی.

دویم څوې حضرت اسحاق عليه السلام د حضرت یعقوب عليه السلام څوې ؤ او د حضرت یعقوب عليه السلام څوې حضرت یوسف عليه السلام ؤ. د حضرت یوسف عليه السلام نه د بنی اسرائیلو د ټولو انبیاءو د نسب سلسله شروع شویده. حضرت یوسف عليه السلام د بنی اسرائیلو د ټولو انبیاءو لپاره مرکز ؤ. بیا الله تعالی ورته بنایست ورکړی ؤ او ډیر لویې کمال یې ورکړی ؤ. د خبرو کولو طریقه او د خوبونو تعبیر، علم او انصاف او هوښیارتیا یې ورکړې وه. دغه شان الله تعالی ده لره ډیر اعلی پاک بازي، او د نفس عفت او معصومیت ورکړی ؤ. ځکه نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایل چې د بره نه تر لاندې پورې عزتمند او د لویې شان والا حضرت یوسف عليه السلام ؤ.

کورنی شرافت د نظر نه نشي غورزول کیدلی

﴿۱۷﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: فِي يَوْمٍ حُتَيْنِ كَانَ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ أَخْذًا بِعَتَانَ بَغْلَتِهِ

او حضرت براء بن عازب رضي الله عنه فرمایې چې د غزوه حنین په ورځ باندې د نبی صلى الله عليه وسلم چچر یعنی

يَعْنِي بَغْلَةً رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا غَشِيَهُ الْمَشْرُكُونَ

د نبی عليه السلام د چچرواگی ابوسفيان بن حارث نیولی ؤ. نو کله چې مشرکانو نبی عليه السلام د څلور اړخ نه راگیر کړو،

كَزَلَّ فَجَعَلَ يَقُولُ: «أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ

نوبی عليه السلام د چچر نه لاندې را کوز شو، او دار جزویل یې شروع کړل: زه نبی یم، په دې کې هېڅ دروغ نشته، او

أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ» قَالَ: فَمَا رَأَى مِنَ النَّاسِ

زه د عبدالمطلب لمسی یم. د راوې بیان دی چې په دغه ورځ باندې د نبی نونبی عليه السلام نونبی نه ډیر

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۴۱۷ رقم الحديث ۳۳۸۲، والترمذي في السنن ۵/۲۷۳ رقم الحديث ۳۱۱۶.

يَوْمَئِذٍ أَشَدُّ مِنْهُ (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)^(۱)

مړنی او زړوه وړ بل څوک ندي لیدل شوی.

توضیح: انا ابن عبدالمطلب: مکې دفتحې نه څو وروسته د غزوه حنین واقع پېښه شوه. د جنگ په ابتداء کې مسلمانانو ته عارضې شکست وشو. لیکن نبی کریم ﷺ په استقامت سره د کافرو په مقابل کې میدان کې ولاړ و. نبی کریم ﷺ یو قدم شاته ندي تللی. بلکې د جنگ په دوران کې د کافرو په نبی کریم ﷺ باندې د څلور اړخه بریدونو په کیدلو کې به هم مخکې تللو. حضرت عباس او حضرت ابوسفیان بن حارث رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا د نبی ﷺ سره و. نبی ﷺ د خپل سپین چجر نه راکوز شو او په ډیر استقلال سره یې د عظمت دا جملې وویل: انا النبی لا کذب انا ابن عبدالمطلب. یعنی زه د عبدالمطلب په شان د وچتو صفتونو والا سردار ځوی یم. د دې خاندانې شرافت او عظمت تقاضا داده چې زه د جنگ په میدان کې یو قدم شاته نشم. او زه د الله تعالی رښتونې نبی یم، او د نبوت د عظمت تقاضا داده چې زه د جهاد په میدان کې شاته د تللو په ځای باندې مخکې لاړ شم. نبی کریم ﷺ په درې رجزیه کلماتو کې د کافرو په مقابل کې خپل خاندانې شرافت، وچت همت او مهانه او زړورتیا او رښتونې نبوت ته اشاره وکړه چې دا په حقیقت باندې بناء و. په دې کې د دینې غیرت او جوش اظهار و. په کافرو باندې رعب خپرول مقصود و. او د دین اسلام د شان اظهار و چې هغه دغه وخت ضروري و. د دې په مقابل کې د نبوت یو دروغ ژن دعوی کونکی مسیلمه کذاب ته لږ وگوري چې دینامې په جنگ کې هغه کله حدیقه الموت کې په خپله قلعه کې د مسلمانانو په گیر راغلی نو خپلو ملگرو ته یې وویل چې وروڼو! دلته نبوت وغیره هیڅ نشته، خپل عزت خپله ساتلو کوښښ وکړی. لعنة الله على المفتري الکذاب. (مرقات: ۸/۶۳۱)

د خیر البریة مصداق

﴿وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې (یوه ورځ) د نبی کریم ﷺ په خدمت کې یو سړي د حاضریدلو سره

فَقَالَ: يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

نبی ﷺ داسې مخاطب کړو: اے هغه سړی! چې هغه د ټول مخلوق نه غوره دی. نبی ﷺ وفرمایل:

«ذَلِكَ

إِبْرَاهِيمَ» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)

هغه سړی چې په ټول مخلوق کې غوره دی، حضرت ابراهیم علیه السلام دی.

توضیح: خیر البریة: یعنی په کائنات کې د ټولو نه افضل هم ته یې. دلته دا اشکال دی چې نبی

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۶۴/۶ رقم الحديث ۳۰۴۲، ومسلم في ۳/۱۴۰۰ رقم الحديث (۱۷۷۶-۷۸).

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۸۹۳ رقم الحديث ۲۳۶۹-۱۵۰، وأحمد في المسند ۳/۱۷۸.

کریم ﷺ علی الاطلاق خیر البریة او سید الاولین والآخرین دی، بیا دلته دخپل ذات نه نفی او حضرت ابراهیم علیه السلام لپاره د دې د ثابتولو څه مطلب دی؟ د دې سوال جواب دا دی چې حضرت ابراهیم علیه السلام د نبی کریم ﷺ په عزتمندو نیکونو کې دی، نو نبی کریم ﷺ توأضعاً و فرمایل چې په اصل کې خیر البریة خو زما عزتمند نیکه ؤ، زه چیرته یم. د په عامو خبرو کې هم داسې کیږي. دویم جواب دا دی چې ممکنه ده چې دا د نبوت د ابتداء واقع وي، او د نبی ﷺ مشرې او عام قیادت د وحې په ذریعه سره هغه وخت واضح شوی نوي، او وروسته د وحې په ذریعه باندې دا مرتبه ورکړې شوي وي، نو اول نبی کریم ﷺ انکار وکړو، بیا وروسته یې اقرار وکړو. (مرقات: ۸/۶۳۳)

د نبی ﷺ په شان کې د شرعي حدودو خیال ساتل ضروري دي

﴿۵۵﴾ وَعَنْ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا تُطْرُونِي
او حضرت عمر رضی الله عنه فرمایي چې رسول الله ﷺ فرمایل: تاسو خلک زما په ستاینه او
كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنُ مَرْيَمَ فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ
تعریف کې تجاوز مکوي، لکه څنګه چې نصاراؤ د ابن مریم (یعنې حضرت عیسی علیه السلام) په ستاینه کې
فَقُولُوا: عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ" (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)
تجاوز کړیدی. زه خو د خدای بنده یم، لهذا تاسو (ماته) د خدای بنده او د هغه رسول وایي.

توضیح: لا تطروني: د باب افعال نه اطراء بې ځایه مدح او ستاینې کې مبالغه او غلو او تجاوز کولو ته وایي. س په اصل کې لا تطرون دی. د حدیث مطلب دا دی چې نبی کریم ﷺ فرمایي چې زما په مدح او ستاینه او شان بیانولو کې د داسې تجاوز او غلطې طریقې نه کار مه اخلی. څنګه چې نصاراؤ د حضرت عیسیٰ په اړه اختیار کړی ؤ. چې الله تعالی دې غوره بنده لره بندګي او د عبودیت په مقام باندې یې ودرولی دی او هغه ته یې د عبدالله په ځای باندې ابن الله وویل، یا ثالث ثلاثه یې وویل. تاسو داسې مکوي. هو! دومره وینا د مدح او ستاینې لپاره کافي ده چې ماته د الله تعالی بنده او رسول وایي. د الله تعالی په بندګي کې غټ اعزاز دی. کما قیل: (مرقات: ۸/۶۳۴)

فأله افضل اسمائيا

لا تدعى الا بيا عبدا

دغه شان دا ویل چې زه د الله تعالی بنده یم. دا د ستاینې آخرې حد دی. ځکه چې رسول په هغه مقام باندې ولاړوي چې دهغې نه وروسته د الله تعالی شان شروع کیږي. نو ځکه د عبودیت او نبوت په اعزاز سره زما

ستاینه کافي ده. د الوهیت په مقام سره زما ستاینه مکوی. څنگه چې نصاراؤ کړی و، علامه بوضیری څه بڼه فرمایلي دي:

فان فضل رسول الله ليس له حد فيعرب عنه ناطق بغم

بهر حال د شرعي حدودو نه په وتلو سره د نبی کریم ﷺ ستاینه او ثناء د نبی کریم ﷺ ستاینه نده بلکه نبی کریم ﷺ ناراضه کول دي. دستاینې او ستایلو په میدان کې بریلیان حضرات خطرناک حد پورې تجاوز کوي. او نبی کریم ﷺ د الوهیت او معبودیت مقام ته رسوي. دهغوي دا وینا چې نبی کریم ﷺ نور الله دی. د دې په ټیټو الفاظو کې کې هم دا مطلب راوځي چې نبی ﷺ ابن الله دی. نصاراؤ هم دغه شان تاؤ راتاؤ الفاظو کې حضرت عیسی علیه السلام ته ابن الله ویلي و. بریلیانو نبی کریم ﷺ ته المدد یار رسول الله ویلو سره راوبللو. دا د الوهیت او معبودیت مقام دی. بحث کې جارې حدیث د بریلیانو د تردید لپار دی. که په دې سره هم د خلکو سترگې برسیرته نشي نو بیان د مرکیدلو نه وروسته د سترگو په پتیدلو باندې به سترگې برسیرته شي. شیعه روافضولره هم خیال کول پکار دي، هغوي خپل دولس امامانو ته هم دغه شان د الوهیت او معبودیت مرتبه ورکوي. د دې حدیث اعلان دی چې «بریلیان او روافض دې هوښیار شي» (مرقات: ۸/۶۳۶)

﴿٦٦﴾ وَعَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ الْمَجَاشِعِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ
او حضرت عیاض بن حمار مجاشعی نه روایت دی چې رسول کریم ﷺ وفرمایلي: الله تعالی
أَوْسَىٰ إِلَيَّ: أَنْ تَوَاضَعُوا حَقِّي لَا يَفْخَرُو أَحَدٌ
د وحې په ذریعه سره ماته حکم را کړی دی چې عاجزې او انکسارې اختیار کړی تردې چې یو گس په بل
عَلَىٰ أَحَدٍ وَلَا يَبْغِي أَحَدٌ عَلَىٰ أَحَدٍ" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)
باندې فخر ونکړي. او نه څوک په چا باندې ظلم او زیاتې وکړي.

الفصل الثاني

پلار نیکه او کورنۍ باندې فخر کول هیڅ شی ندی

﴿٤٧﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
حضرت ابو هريره رضی الله عنه د نبی کریم ﷺ نه روایت کوي چې نبی ﷺ وفرمایلي: خلک د

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ٢/٢١٩٨ رقم الحديث (٢٨٦٥-١٢) وابن ماجه في السنن ٢/١٣٩٨

«لَيَنْتَهَيْنَ	أَقْوَامٌ	يَفْتَخِرُونَ	بِآبَائِهِمْ	الَّذِينَ	مَاتُوا
خپل (هغه) پلارنيکه باندي فخر کوي چې هغه مړ شوي دي. او د چا حقيقت چې د دې نه علاوه نور هيڅ هم ندي چې هغه					
إِنَّمَا هُمْ فَحْمٌ مِنْ جَهَنَّمَ أَوْ لَيَكُونُنَّ أَهْوَنَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الْجُعَلِ الَّذِي					
دوزخ سکاره جوړ شوي دي. گڼې هغوي د خدای په نزد باندي چينجي (د گندگۍ چينجي) نه هم ډير ذليله او					
يُدْهِيهِ الْخِرَاءَ بِالْفِهِ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ					
خوار به وي. کوم چينجي چې د د گندگۍ بويې د خپلې پوزي نه ليري کوي بيشکه الله تعالى تاسو د جاهليت					
وَفَخْرَهَا	بِالْآبَاءِ	إِنَّمَا	هُوَ	مُؤْمِنٌ	تَقِيٌّ
د بوټي او پلارنيکه باندي د فخر کولو د عادت نه ليري کړي يی. (ياد ساتی) انسان (وس) يا مؤمن متقي دی					
أَوْ فَاجِرٌ شَقِيٌّ النَّاسُ كُلُّهُمْ بَنُو آدَمَ وَآدَمُ مِنْ تُرَابٍ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ) (۱)					
يا فاجر بدکاره، ټول انسانان د آدم عَلَيْهِ السَّلَام اولاد دي، او آدم عَلَيْهِ السَّلَام د خټي نه پيدا کړی شوي دي. (ترمذي او ابو داؤد)					

توضیح: الجعل: جعل حشرات الارض کې يو چينجې ته ويل کيږي. چې هغې ته گبريلا ويلى کيږي. پښتو کې ورته گونگت ويل کيږي. گونگت د خولي په ذريعه سره د انسان او د حيوان د گندگۍ نه بهرني گولۍ جوړوي. او بيا د خولي په ذريعه سره هغه ټيله کولو باندي مخکې بوزي. که د سوري په برابر گولۍ وي نو هغه دننه وړي، گڼې د افسوس سره يې بيرون پرېږدي. دغه شان انسان د مال مينه او د منصب گندگي وچتوي ليکن قبر ته په داخلیدلو سره دا ټوله لويې او تکبر ټول په ټوله پاتي کيږي او انسان د خپل عمل سره قبر ته لاړ شي. (مرقات: ۸/۶۳۶)

الفحم: فحم: سکرو ته ويل کيږي. د جهنم خشاک مراد دي. يدهده: ټيله (دهيکه) ورکولو ته وايي، الخراء: گندگۍ او چينجي ته وايي. (مرقات: ۸/۶۳۶)

عبية الجاهلية: عين باندي ضمه ده او يا باندي فتحه او کسره دواړه دي. يا باندي شد دی، فخر او تکبر ته وايي.

په نبی اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندي د سردار اطلاق څنگه دی؟

﴿٨﴾ وَعَنْ	مطرف	بن	عبد	الله	الشيخير	قَالَ:	قَالَ	أَبِي:
او حضرت مطرف بن عبد الله ابن شيخير فرمايي چې (زما پلار حضرت عبد الله صحابي بيان وکړو چې) د								

(۱) المعجمه ابو داؤد في السنن ۵/۳۹۹ رقم الحديث ۵۱۱۶، والترمذي في ۵/۱۹۰ رقم الحديث ۳۹۵۵.

انطَلَقْتُ فِي وَفْدِ بَنِي عَامِرٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بنو عامر کوم وفد چې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شوی و، په هغې کې زه هم شریک وم. نو (کله چې

فَقُلْنَا: أَلَيْتَ سَيِّدُنَا. فَقَالَ:

مونږ د نبی عَلَيْهِ السَّلَام په خدمت کې حاضر شو نو) مونږ عرض وکړو چې ته زموږ سردار یې. نبی عَلَيْهِ السَّلَام وفرمایل:

«السَّيِّدُ اللَّهُ» فَقُلْنَا وَأَفْضَلُنَا فَضْلًا

سردار خو الله دی. مونږ عرض وکړو: ته د نیکۍ او نسیګرۍ په اعتبار سره په مونږ ټولو کې ښه یې. او د ښخېلو په اعتبار

وَأَعْظَمُنَا كَوَلًا. فَقَالَ: «قُولُوا»

سره په مونږ ټولو کې غوره یې. نبی عَلَيْهِ السَّلَام وفرمایل: هو! دغه شان شه ووايي بلکې د دې نه هم د کمې درجې الفاظ

قَوْلِكُمْ أَوْ بَعْضَ

استعمال کړي. (یعنې زما په ستاینه او مدح کې د مبالغه کولو نه کار مه اخلی. او هغه صفتونه زما څخه ته مه منسوب کوی چې

قَوْلِكُمْ وَلَا يَسْتَجْرِيَنَّكُمْ

هغه فقط د الله تعالی د ذات سره مخصوص دي. تاسو چې په آخر کې کومه خبره کړیده، ډیر ناډیر تر دغه حده پورې زما ستاینه

الشَّيْطَانُ « (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ) »

کولی شی، بلکې زما کړنډ د پنه هم د کمې درجې وستایي نو ښه به وي) او (ګوری) شیطان دې تاسو خپل وکیلان جوړ نکړي.

توضیح: ایت سیدنا: سید د لفظ اطلاق په بیلا بیلو احادیثو کې په مخلوق باندې شوی دی. چې هغه

د جائز کیدلو دلیل دی. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل ځان په سید سره یاد کړیدی. البته دلته د انکار

وجه دا وه چې دې خلکو د خطاب سره کوم انداز خپل کړی و هغه داسې و گویا نبی

کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دنیا په سردارانو کې یو سردار ګرځولی و. حالانکې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

خصوصیت نبوت او رسالت و، د دنیا د سردارانو په شان سردارې نوه. ځکه نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وفرمایل چې سردار یعنی مشکل کشا، حاجت روا فقط یو د الله تعالی ذات دی. (مرقات: ۸/۶۳۹)

ولایستجرینکم: دا د جری نه دی، او جری دلته د وکیل په معنی دی. چې هغه د خپل موکل قائم مقام

او جاري مجرای وي. مطلب دا دی چې د حد نه تجاوز مکوی، هسې نه په دې بی ځایه تجاوزاتو

کې شیطان تاسو خپل وکیلان جوړ نکړي. یا دا لفظ د جرأت نه جوړ شوی دی. یعنی شیطان تاسو

زما په بی حایه ستاینه باندې جرې او زړور نکړې چې تاسو بی حایه ستاینه شروع کړې. دا معنی
دیرو واضح او مناسب ده. (مرقات: ۸/۶۴۰)

اصل غوره والی تقوی ده

﴿۹۹﴾ وَعَنْ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْحَسَبُ
او حضرت حسن د حضرت سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه روایت کوي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: حسب
النَّالُ وَالْكَرْمُ التَّقْوَى» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ) ^(۱)
د مالدارۍ او کرم د پرهیزګارۍ نوم دی. (روایت کړې دي ترمذی او ابن ماجه)

توضیح: الحسب المال: یعنی د عامو خلکو سره خود حسب نسب مالک او د وچت شان والا او عزتمند او
لویې او غوره سړی هغه دی چا سره چې مال وي، خلک د هغه عزت کوي. او خلک هغه لره خوش قسمته او
کامیاب ګرځوي او د خدای محبوب یې ګڼي. چاڅه ښه ویلي دي:

رَأَيْتَ النَّاسَ قَدْ مَالُوا إِلَىٰ مَنْ عِنْدَهُ مَالٌ
وَمَنْ لَا عِنْدَهُ مَالٌ فَعِنَهُ النَّاسُ قَدْ مَالُوا
داد خلکو معامله ده لیکن د الله په نزد باندې عزتمند او لویې هغه سړی دی چې هغه متقی او پرهیزګاره
وي، د الله په نزد د غټ او د ورکوټې کیدلو مدار په تقوی باندې دی. ﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَى﴾
(مرقات: ۸/۶۴۰، ۶۴۱)

پلار نیکه باندې د فخر کونکې لپاره سزا

﴿۱۰۰﴾ وَعَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ تَعَزَّى
او حضرت ابی بن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي چې کوم
بِعِزَائِهِ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَعْضُوهُ بِهِنَّ أَيْبِهِ
سړی د جاهلیت د زمانې د نسبت سره د خپل پلار نیکه نسبت کوي نو د هغه د پلار شرمګاه غوڅه کړې.
وَلَا تُكْتَبُوا» (رَوَاهُ فِي «شَرْحِ السَّنَةِ») ^(۲)
او په دې کې د اشارې کنایې نه کار مه اخلې.

توضیح: بعزاء: عزا نسبت ته ویل کیږي. مطلب دا دی چې کوم سړی د جاهلیت رسمونه، عادتونه او

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۳۶۲ رقم الحديث ۳۲۷۱. و ابن ماجه ۲/۱۱۰ رقم الحديث ۲۲۱۹.

(۲) أخرجه النووي في شرح السنة ۱۳/۱۲۰ رقم الحديث ۳۵۲۱. و ابن ماجه ۵/۱۳۶.

بدعتونه خپلوي او هغه ژوندي کوي نو هغه ته په ښکاره توگه باندې د مور پلار کنځل واوروي چې دا د لام طريقه نده بلکې د جاهليت طريقه ده. او په جاهليت کې به ستا پلار دا پليت کارونه کول. هغه د اعلى درجې فاسق او فاجر و، د هغه يادونه په کومه خله باندې کوي؟ د دې جملې دويم مطلب دا دی چې مثلاً يو سړی د جاهليت د زمانې په شان فحش ويناوې کوي. او قبيح کنځلي کوي، نو تاسو هغه ته سپيري کنځلي وکړې چې شرم وکړه چې ته د جاهليت په شان کنځل کوي. ستا پلار خو فاسق او فاجر بدکار او بدکردار او زناکار سړی و. دغه شان به هغه بدگو سړی تاسو ته د کنځلو کولو نه منع شي. فاعضوه: په غاښونو باندې نيولو سره غوڅولو ته وايي. هن: شرمگاه ته وايي. مطلب دا دی چې دغه سړی ته ووايي چې په غاښونو باندې خپل پلار ذکر غوڅ کړه. (مرقات: ۶۴۲، ۶۴۱/۸)

خپله پيژنده خپله کړه

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَقِبَةَ عَنْ أَبِي عَقِبَةَ وَكَانَ مَوْلَى مِنْ		
او حضرت عبدالرحمن ابن ابو عقبه د حضرت ابو عقبه <small>رضي الله عنه</small> نه نقل کوي چې هغه د (يو انصاري)		
أَهْلِ فَارِسَ قَالَ: شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ		
د فارس و سيدونکې غلام و. هغه بيان وکړو چې د نبی کریم <small>صلی الله علیه و سلم</small> سره په ملگرتيا کې زه هم		
أَحَدًا	فَضَرَبْتُ	رَجُلًا
په غزه احد کې شریک وم. نو (د جنگ په دوران کې) ما د مشرکانو نه يو سړی باندې (تورې ياد نيزې		
فَقُلْتُ	خُذْهَا	مِنِّْي
وار کولو سره) ووژلو او ومي ويل چې يو وار زما د اړخ نه هم وخوره. زه يو فارسي غلام يعنې د فارس و سيدونکې يم		
وَأَنَا الْغَلَامُ الْفَارِسِيُّ		
فَقَالَتْ: فَتَقَاتِلْهُ		
چې هغه زه وراو ډيرو ژونکی دی) نبی <small>عليه السلام</small> (زما دا جمله واوريدله نو) زما اړخ ته متوجې شو او وې فرمايل		
"هَلَّا قُلْتَ: خُذْهَا مِنِّي وَأَنَا الْغَلَامُ الْإِنصَارِيُّ؟" (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)		
چې تا داسې ولې ونه ويل چې واخه زما د اړخ نه يو وار وخوره، زه يو انصاري غلام يم. (ابوداؤد)		

توضیح: الغلام الفارسي: دا سړی خپله تابعي دی. د هغه پلار ابو عقبه صحابي و. دا سړی په مولى المولات کې، مولى العتاقة نه و. د يو انصاري د سيورې لاندې و. ځکه انصاري نسبت ورسره ولگيدلو. گنې دا په انصارو کې نه و. بلکې د اسلامي رواياتو په مطابق باندې د انصار اړخ ته

نسبت ښه و. نو ځکه نبي کریم صلی الله علیه و سلم خبرداری وکړو چې د فارس اړخ ته فارسي نسبت پرېږده،
د انصارو اړخ ته انصاري نسبت خپل کړه. (مرقات: ۸/۶۴۲)

د قومي تعصب کونکې مثال

﴿۱۲﴾ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت ابن مسعود رضی الله عنه د نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه روایت کوي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل:
«مَنْ نَصَرَ قَوْمَهُ عَلَىٰ غَيْرِ الْحَقِّ فَهُوَ كَالْبَعِيرِ الَّذِي
کوم سړی چې د خپل قوم په ناحقه باندې ملاتړ او مرسته کوي. هغه د هغه او ښ په شان دی چې هغه
رَدَىٰ فَهُوَ يُنْزَعُ بِذَلْبِهِ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)
کو هې (څاه) ته غورزېږي او بیا د هغه لکۍ ونیسي او هغه راکارېي. (روایت کړې دې ابوداود)

توضیح: کالبعیر: دایوه تشبیه ده. د دې وضاحت داسې دی چې مثلاً یو قوم په تعصب باندې راغلی چې هغه تباہ شوی. وس د هغې مثال د مر شوي یو او ښ پشان دی، چې هغه په کوم پلټت کو هې کې غورزیدلی وي. د کو هې نه دهغې راویستل ډیر گران وي. خو یو سړی هغه د لکۍ نه په نیولو باندې د رایستلو کو ښ کوي. وس دا یوه ناممکنه او بی فائدي کو ښ دی بلکې یو قوفتیا ده ځکه چې د لکۍ په شان کمزورې برخې نه دومره دروند او ښ څنگه بیرون رایستل کیدلی شي. بیخي هم دغه شان هغه سړی دی چې هغه د تعصب په بنیاد باندې د یو متعصب قوم ملاتړ کوي. او دهغې هر ناجائز کار ته جائز وایي. په دې تعصب سره هغه دا تباہ شوی قوم نشي پچ کولی. او کوم کو ښ چې کوي هغه بیخي بی فائدي دی او کو ښ یې بی ځایه دی.

ردی: داد غورزیدلو په معنی دی.

ینزع: راخکلو او خلاصولو ته وایي.

بذلبه: لکۍ ته وایي. د دې جمع الذلأب ده. (مرقات: ۸/۶۴۳)

عصبيت څه ته وایي؟

﴿۱۳﴾ وَعَنِ وَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْعَصَبِيَّةُ؟
حضرت واثله بن اسقع فرمایي چې ما عرض وکړو یا رسول الله صلی الله علیه و سلم! عصبيت (یعنی جاهلیت)

قَالَ : « أَنْ تُعِينَ قَوْمَكَ عَلَى الْقَلَمِ » (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) (۱)

خوشی دی؟ نبی ﷺ و فرمایل چې ته په ظلم باندې دخپل قوم او جماعت ملاتړ وکړي.

د خپل قوم نه ظلم لیرې کول جائز دي

(۱۳) وَعَنْ سُرَاقَةَ بْنِ مَالِكِ بْنِ جُعْشَمٍ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت سراقه بن مالک ابن جعشم فرمایي چې (یوه ورځ) رسول الله ﷺ زموږ مخې ته خطبه لوستلو

فَقَالَ: «خَيْرٌ كُمْ الْمُدَافِعُ عَنِ عَشِيرَتِهِ

کې و فرمایل: په تاسو کې بهترین سړی هغه دی چې هغه دخپل قوم جماعت نه د ظلم لیرې والی وکړي

مَا لَمْ يَأْتُمْ » (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) (۲)

ترڅو چې د دغه لیرې والي په وجه باندې خپله د ظلم د گناه کونکی نشي. (روایت کړې دي ابو داود)

توضیح: مالم یأتم: د حدیث مطلب دا دی چې یو سړی مثلاً دخپل قوم او خپلوانو نه څه ظلم لیرې کوي نو دا

دیر ښه عمل دی. ځکه چې پدیکې د مظلوم مرسته هم ده او د خپلوانو صلې هم پالل هم دي. خود دې ملاتړ

او مرستې لپاره شرط دا دی چې دا سړی خپله ظالم جوړ نه شي. مثلاً: په ژبه باندې که ظلم لیرې کیدلی شي نو

هلته لاس وچتول او وهل به ظلم وي. چې دا گناه ده، او که په وهلو سره ظلم لیرې کیدلی شي نو د مظلوم په ملاتړ

کې به د ظالم وژل خپله ظلم وي. خلاصه دا چې په شرعي حدودو کې پاتې کیدلو سره ظلم دې لیرې کړي، که د

شرعي حد نه تجاوز وکړي نو خپله ظالم جوړیدلو باندې به گناهگار شي. (مرقات: ۸/۶۴۴)

د عصیت بدې

(۱۵) وَعَنْ جَبْرِ بْنِ مُطْعِمٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَيْسَ مِنَّا

او د حضرت جبیر ابن مطعم نه روایت دی چې رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه سړی زموږ نه دی

مَنْ دَعَا إِلَى عَصَبِيَّةٍ

چې هغه خلکو ته د عصییت دعوت وکړي یعنې خلکو لره په څه ناحقه معامله باندې د ملاتړ کولو

وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَصَبِيَّةً

لپاره تیار کړي. نه هغه سړی زموږ نه دی چې هغه د عصییت د وجې نه جنگ وکړي. دغه شان هغه سړی هم

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۳۴۱ رله الحدیث ۵۱۱۹ وابن ماجه في ۲/۱۳۰۲ رله الحدیث ۳۹۴۹.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۳۴۱ رله الحدیث ۵۱۲۰.

وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَى عَصِيَّةٍ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)^(۱)

زمونږ نه ندی چې هغه د عصیت د حالت په مړ شي. (ابوداؤد)

توضیح: لیس منا: د دې جملې مطلب دا دی چې په دې معامله کې دا سړی زموږ د مسلمانانو په طریقه باندې ندی، اگر که په باقی دین باندې دی. دویم مطلب دا دی چې که دې لره حلال گڼي نو دا سړی مسلمان نشي پاتې کیدلی. دریم مطلب دا دی چې دا د اسلوب حکیم په توگه باندې دی ځکه چې مسلمان دغه شان وعید اوریدلو باندې سمدستي بدی لره پریرېدي. څلورم مطلب دا دی چې دا تشدیداً تغلیظاً تهدیداً او توبیخاً ویلي شوي دي.

دیو څه مینه انسان ږوند کون جوړ کړي

﴿۱۶﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

او حضرت ابودرداء رضي الله عنه د نبی کریم صلى الله عليه وسلم نه روایت کوي چې نبی صلى الله عليه وسلم فرمایيل: د

«حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْبِي وَيُصِمُّ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)^(۲)

یو څه سره ستا مینه کول تا لره ږوند او کون جوړوي.

توضیح: یعنی: مطلب دادی چې دیو څه په مینه کې چې انسان راگیر شي نو د مینې دا جذبه انسان ږوند جوړ کړي. هغه ته د خپل نصب العین د ملاتړ نه علاوه هیڅ په نظر نه راځي. دهغه سره نه د حق او باطل معیار پاتې کیدلی شي او نه د حق تله (ترازو) پاتې کیدلی شي. بس هغه خپل خواهش ته د رسیدلو نه سواد هیڅ څه اوریدلو ته تیار ندی. او نه د اوریدلو لپاره تیار دی. شاعر پښتیا ویلي دي:

فعين الرضا عن كل عيب كليله ولكن عين السخط تبدي المساويا

(مرقات: ۸/۶۴۴)

الفصل الثالث

د عصیت معنی

﴿۱۷﴾ عَنْ عَبْدِ عِبَادَةَ بْنِ كَثِيرٍ الشَّامِيِّ مِنْ أَهْلِ فِلَسْطِينَ عَنْ امْرَأَةٍ مِنْهُمْ

او حضرت عباده ابن کثیر چې دهغه اړیکې د شام سره ووي، په خپلو خلکو کې دیوې ښځې چې دهغې نوم

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۳۴۳ رقم الحديث ۵۱۲۱.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۳۴۱ رقم الحديث ۵۱۳۰، وأحمد في المسند ۵/۱۹۴.

يُقَالُ لَهَا فِئْسِيلَةٌ أَتَاهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فِئْسِيلَهُ، نَقَلَ كَوِي فِي هَفْهِ بِنَحْوِي بِيَانِ كُولُو فِي مَا دَخِلَ بِلَارِنَه اَوْرِيْدَلِي دِي فِي مَارِسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَه

فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمِنَ الْعَصِيَّةُ أَنْ

عَرْضِ كُولُو كِي پُوْبِسْتَنَه وِ كَرِه: يَا رِسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! أَيَا عَصِيْبِيْتِ دِبْتَه وَايِي فِي كَوْمِ سِرِي خِيْلِ

يُحِبُّ الرَّجُلُ قَوْمَهُ؟ قَالَ: «لَا وَلَكِنْ مِنَ الْعَصِيَّةِ

قَوْمِ اَوْ جَمَاعَتِ سِرِه مِيْنَه وِلْرِي؟ نَبِي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرْمَايِل: نَا! بِلِكِي عَصِيْبِيْتِ دِيْتَه وَايِي فِي خُوْكَ دِ

أَنْ يَنْصُرَ الرَّجُلُ قَوْمَهُ عَلَى الظُّلْمِ» (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَه) (١)

ظَلْمِ پَه مَعَامَلَه كِي دِ خِيْلِ قَوْمِ اَوْ جَمَاعَتِ مَلَاتِرِ اَوْ مَرِسْتَه وِ كَرِي. (رَوَايْتِ كَرِي دِي أَحْمَد، اِبْنِ مَاجَه)

توضیح: ينصر: مثلاً د خپل خاندان يو سړی د دې و چې نه ملاتړ او مرسته کوي چې دا د هغه خاندان دی. که هغه په ظلم باندې ولې نوي. فاسق او فاجر او جابر ولې نوي. د دې سره يې څه کار نوي. هغې ته گوري هم نه چې دلته حق کوم اړخ ته دی او باطل کوم اړخ ته دی. د ټولو نه په پرندیدلو سره د خاندان خبره کوي. دا عصیت دی، د جاهلیت خلکو به هم دغه شان ویله.

انصر اخاك ظالماً او مظلوماً (مرقات: ۸/۶۴۸)

دا فقط تعصب دی چې حرام دی. د جاهلیت خلکو به هم داسې ویل: ان لم تنصر اخاك ظالماً فلا تنصره مظلوماً.

په خپل حسب باندې تکبر مکوه

﴿١٨﴾ وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أُنْسَابُكُمْ هَذِهِ لَيْسَتْ

اَوْ حَضْرَتِ عَقْبَه اِبْنِ عَامِرِ فَرْمَايِي فِي رِسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَسْبِ شْخْه دَاسِي شِي نَدِي فِي دِ

بِسَبْتِي عَلَى أَحَدٍ كَلُّكُمْ بَنُو آدَمَ طَفُّ الصَّاعِ

هَغِي پَه وِجِدِ تَاسُو چَا تَدَبْدُو وَايِي اَوْ پِيغُورُورِ كَرِي. تَاسُو ټول د آدَمِ عَلَيْهِ السَّلَامِ اَوْلَادِي يِي. خُنْگَه فِي يُو صَاعِ (اَوْرِي)

بِالصَّاعِ لَمْ تَمَلُّوْهُ لَيْسَ لِأَحَدٍ عَلَى أَحَدٍ فَضْلٌ

د بِلِ صَاعِ بَرَابَرُ وِي كَوْمِ فِي تَاسُو دِ كِ كَرِي نُوِي. چَا تَه پَه چَا بَانْدِي شْخْه فَضِيْلَتِ اَوْ تَرَجِيحِ نَشْتَه دِي.

(١) أخرجه ابن ماجه في السنن ٢/١٣٠٢ رقم الحديث ٣٩٤٩، وأحمد في المسند ٤/١٠٧ رقم الحديث ٤٩١٠.

إِلَّا بِدِينٍ وَتَقْوَىٰ وَكَفَىٰ بِالرَّجُلِ أَنْ يَكُونَ بَدِيًّا

علاوه ددین او تقوی نه، سرې د بدی لپاره دومره کافی ده چې هغه ژبه ور، فحش وینا کونکی او بیکاره

فَاحِشًا بَخِيلًا (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ أَبِي عَاصِمٍ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۱))

خبري کونکی، بخيل وي. دا روایت احمد او بیهقی په شعب الایمان کې نقل کړیدی.

توضیح: طف الصاع: صاع پیماني ته وایي چې په هغې سره غله تلل کیږي. ب: ملا بست لپاره ده. طف

لفظ لغت کې د کمې او نقص لپاره استعمالیږي. د دې نه تطیف دی. او د دې نه ویل للطفین دی.

دلته طف نه مراد هغه پیمانې مراد ده چې هغه کیدلو ته نژدې وي، خو د که نکړی شي. بلکې ناقصه پاتې شي. فخر او حان لویې گنلو کې د انسانانو موازنه وکړی شوه او وویلی شو چې یو انسان ته په بل انسان باندې داسې فضیلت نشته دی چې د ده پیمانې د که شوي وي او د هغه بل ناقصه پاتې شوي وي. بلکې په نقص او نقصان کې دواړه برابر دي. نه دا پوره ده او نه هغه پوره ده. ټول د یو پلار حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام اولاد دی. او ټول د ختي نه پیدا دي. هو! تقوی او پرهیزگاري او نیک عمل یو داسې شی دی چې په هغې سره یو سړی فضیلت کې د بل نه مخکې کیدلی شي. د ختي گوداگی خود ختي دی.

مَالٌ لِلْعُلُومِ وَلِلرَّابِّ وَأَمَّا يَسْتَعْلَمُ لِيَعْلَمَ أَنَّهُ لَا يَعْلَمُ

کفی بالرجل: ای کفی الرجل مسبةً و عاراً و نقصاناً د تمیز محذوف دی. مطلب دا شو چې بس د یو سړي

د بدې او شرم لپاره دا کافی ده چې هغه بلدی وي، فاحشاً د بذي ترجمه ده. هغه بخيل د مچ نه کوچ ایستونکی سړی مراد دی. چې هغه په واجب حقونو کې د بخل په وجه نقصان کوي. (مرقات: ۸/۶۴۶)

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۴/۱۴۵ والبيهقي في شعب الإيمان ۴/۲۹۲ رقم الحديث ۵۱۴۶.

۱۱ ربیع الثانی ۱۴۱۸ھ

باب البر والصلة

دنیکی او صلہ رحمی بیان

قال الله تعالى ﴿وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ﴾ (بقرة: ۲۷)

البر: نیکی او الصلة: صلہ رحمی ته ویل کیږي. د لفظ بر عام اطلاق اگر که په عام نیکی باندې کیږي. لیکن په حقیقت کې د لفظ د مور پلار سره د نیکی بنویي کول، نیکی او احسان او اطاعت لپاره استعمالیږي. د مور پلار سره نیک بنویي کول شرعی حکم دی. حدیث کې راغلي دي: **أَنْتَ وَمَالُكَ لِإِيْتِكَ**. لهذا په هر صورت کې د مور پلار حقوقو ته د اولاد په حقوقو باندې وړتیا ترلاسه ده. اگر که په ظاهره باندې هغه په ظلم باندې ولاړ وي. نو که کوم پلار خپل ځوی لره ووژني نو په دنیا کې شریعت دهغې مواخذه نکوي، په آخرت کې به کتلی شي. هم دا وجه ده چې د ځوی په وژلو کې د پلار نه په دنیا کې قصاص نشي اخستل کیدلی. ځکه چې پلار دې ځوی د حیات او ژوند ذریعه ده. لهذا دا ځوی د خپل پلار د مرگ ذریعه نشي جوړیدلی خو امام مالک رحمه الله فرمایي که کوم پلار ځوی په ذبح کولو سره ووژلو نو په دنیا کې به مواخذه کیږي چې په داسې بی دردی باندې یې ولي ووژلو؟ بهر حال دا دنیا معامله ده، د قیامت معامله به بله وي (مرقات ۸/۶۴۷) فقهاؤ لیکلي دي که یو هلک د ملگرو سره ناست وي او دهغه پلار راشي. خلکو د ځوی نه پوښتنه وکړه چې دا څوک دی. نو هلک جواب ورکړو چې دا زموږ خپلوان دی. نو په داسې ویلو سره هغه ځوی به عاق شي. ځکه چې هغه د پلار په نوم باندې شرم او پیغور محسوس کړو او دایې ونه ویله چې دا زما پلار دی. لفظ بر: په مقابل کې د عقوق لفظ راځي. چې هغه د حسن سلوک سره منافې بدسلوکې، درد ورکول او نافرمانې باندې ویلی کیږي.

الصلة: د صلہ لغوي معنی یو ځای کول او پیوند لگول دي. خو ددې اصطلاحې مفهوم دا دی چې خپل خپلوان سره نیکی کول، دهغوی سره ښه بنویي کول، دهغوی د حقوقو خیال ساتل، هغوی ته ډالۍ ورکول. دهغوی هر ډول مرسته کول، دهغوی په تکلیف باندې صبر کول، او هغوی ته هر ډول راحت او فائده رسول صلہ رحمی ده. دغه شان د عامو مسلمانانو سره جوړ پيدا کول او خبرې نه قطع کول هم د صلہ په لفظ کې شامل دي. (مرقات: ۸/۶۴۷)

الفصل الاول

اولاد باندې د مور حقوق

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې یو سړي عرض وکړو: یا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! زما د ښه رفاقت (یعني زما دا رخ

أَحَقُّ	يُحْسِنُ	صَحَابَتِي؟	قَالَ:	«أُمَّكَ»
نه دښه ښويي او نيکي او خدمت کولو لپاره) د ټولو نه ډير مستحق څوک دی؟ نبی ﷺ و فرمايل: ستا مور. هغه				
قَالَ:	ثُمَّ مَنْ؟	قَالَ:	«أُمَّكَ»	ثُمَّ مَنْ؟
عرض وکړو چې بيا څوک؟ نبی ﷺ و فرمايل: ستا مور. هغه عرض وکړو چې بيا څوک؟				
قَالَ	«أُمَّكَ»	قَالَ:	ثُمَّ مَنْ؟	«أَبُوكَ».
نبی ﷺ و فرمايل: ستا مور. هغه عرض وکړو چې بيا څوک؟ نبی ﷺ و فرمايل: ستا پلار.				
وَفِي	رَوَايَةٍ	قَالَ:	«أُمَّكَ	ثُمَّ أُمَّكَ
يو روایت کې داسې دي چې نبی ﷺ (دهغه سرې په جواب کې) و فرمايل: ستا مور، بيا ستا مور،				
ثُمَّ أُمَّكَ ثُمَّ أَبَاكَ ثُمَّ أَدْنَاكَ أَدْنَاكَ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)				
بيا ستا مور، بيا ستا پلار، بيا ستا هغه خپلوان چې هغه نژدې خپلولي لري. (بخاری او مسلم)				

توضیح: املک: پوښتنه کونکې د پوښتنې مقصد دا و چې په مور پلار کې د چا حق ډير دی. يا په ټولو انسانانو کې د ټولو نه ډير حق د چا دی؟ د سائل د دې سوال په جواب کې نبی ﷺ د مور حق د ټولو نه ډير وويله. د هغه سرې اراده وه چې د پلار د حقوقو تعين وشي. ځکه يې بيا بيا پوښتنه وکړه. نبی اکرم ﷺ په څلورمه مرتبه کې د پلار حق ذکر کړو. د حديث مطلب دا دی چې د ټولو نه ډير حق د مور دی. بيا د پلار دی. او بيا د پاتې خپل خپلوانو درجه په درجه حق دی. گویا د مور حق د پلار په مقابله کې درې چنده ډير دی. ځکه چې د ماشوم په پيدائش کې او دهغه په پالنه کې د پلار نه ډير د مور کردار دی. نهه مياشتو پورې په خيټه کې ساتلی گرځول او ساتل، بيا دهغه زيگول، دهغې نه وروسته هغه ته شيدي (پي) ورکول او پورا ساتنه ترينه کول، دا درې غټې مرحلي دي. چې هغه مور تيروي. نو ځکه دهغې حق د پلار د حق نه درې چنده ډير دی. د الله تعالی

فرمان دی: **هُوَ قَضَىٰ رَبُّكَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا** (بنی اسرائیل: ۲۳)

د مور پلار په خدمت سره سرې ته په دنيا کې دوه فائدي ترلاسه کيږي. يو په عمر کې برکت راځي، د دويم عزت او عظمت او په مال کې ډيروالی کيږي. د علماء کرامو په دې باندې اتفاق دی که د مور پلار حقوق ادا کولو کې که د مور پلار خلاف راشي چې پلار د خپل حقوقو غوښتنه کوي او وايي چې د مور حق مه ادا کوه، زما ادا کوه، نو په اولاد باندې لازم دي چې په عزت او تعظيم کې پلار مقدم وساتي او په خدمت او اطاعت کې د مور حق مقدم وساتي. يعنې د مور حق د خدمت په حوالې سره مقدم دی. او د پلار حق ادب او د احترام او تعظيم او تکریم په حوالې سره مقدم دی.

(۱) اخرج به البخاري في صحيحه ۱۰/۴۰۱ رقم الحديث ۱۹۷۱، ومسلم في ۴/۱۹۷۴ رقم الحديث (۱-۲۵۴۸)

دمور پلار خدمت نه کونکي په حق کې بددعاء

﴿۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «رَغِمَ أَنْفُهُ			
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: په خاورو دې دهغه سرې پوزه ککره			
رَغِمَ	رَغِمَ	أَنْفُهُ	أَنْفُهُ»
شي، په خاورو دې دهغه سرې پوزه ککره شي په خاورو دې دهغه سرې پوزه ککره شي (يعنې درې ځلې گویا			
قِيلَ:	مَنْ	يَا	رَسُولَ اللَّهِ؟
دا بددعاء و فرمايله چې دهغه سرې دې ذليل او خوار شي) پوښتنه وشوه چې يا رسول الله! دهغه سرې څوک دی؟			
قَالَ:	«مَنْ	أَذْرَكَ	وَالِدَيْهِ عِنْدَ الْكَبِيرِ
نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: دهغه سرې چې هغه خپل مور پلار يا په دواړو کې يو تن د بوډا والي په حالت کې بيا مومي او بيا			
أَحَدَهُمَا	أَوْ	كِلَاهُمَا	ثُمَّ
جنت ته داخل نشي يعنې د کوم سرې مور پلار يا دواړو کې يو د بوډا والي په حالت کې وي او دهغه سرې			
لم يدخل الجنة « (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)» ^(۱)			
دهغوي په خدمت کولو سره هغوي راضي نکړي نو هغه انتهايي بدقسمته دی (روايت کړې دې مسلم)			

توضیح: رَغِمَ: راء باندې فتحه ده. او غين باندې کسره ده. دا د رغام نه دی چې خاورو ته ويل کيږي. مطلب دادی چې د داسې سرې پوزه دې په خاورو کې ککره شي يعنې دا دې ذليل او خوار شي. يا دا جمله اخباريه ده يعنې داسې سرې ذليل او خوار شو.

لم يدخل الجنة: يعنې د مور پلار په خدمت کولو سره دهغوي په دعاگانو باندې جنت ته داخل نشو، نو داسې دې ذليل او خوار شي. (مرقات: ۸/۶۴۹)

دمشرك مور پلار سره هم ښه ښويي کول پکار دی

﴿۳﴾ وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَتْ: قَدِمْتُ عَلَى أَبِي وَهِيَ			
او حضرت اسماء بنت ابو بکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايي چې زما مور د شرک په حالت کې (دمکې نه مدينې ته) راغله. کله چې د			
مُشْرِكَةً	فِي	عَهْدِ	قُرَيْشٍ
قریشو سره د صلح زمانه وه. (يعنې مدينې ته دراتگ زما د مور دا واقع دهغه زمانې ده چې د صلح حديبيه په صورت کې د			

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۹۷۸ رقم الحديث (۲۵۵۱-۹) وأبو داود وأبو داود في السنن ۲/۳۰۷ رقم الحديث ۱۶۶۸.

فَقُلْتُ:	يَا	رَسُولَ	اللَّهِ	إِنَّ
نبي ﷺ او قریش مکہ ترمینځ د جنگ بندی لو ځانامه شوي وه او زما مور هغه وخته مسلمان نه وه نو ما عرض وکړو	أُمِّي	قَدِمْتُ	وَهِيَ	رَاغِبَةٌ
يا رسول الله ﷺ! زما مور زما خواته راغلي ده او هغه د اسلام نه بيزاره ده. آيا زه دهغې سره	أَفْصَلُهَا؟	قَالَ:	«نعم صليها»	(مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)
حسن سلوک وکړم؟ نبي ﷺ و فرمايل: هو! دهغې سره ښه ښويي کوه.				

توضیح: وهی راغبه: د دې جملې مطلب بیانولو کې د علماؤ مختلف اقوال دي. ځينو ویلي دي چې مطلب دا دی چې هغه د اسلام قبلولو کې رغبت لري او د مکې نه مدينې ته زما خواله راغلي ده. تروسه مشرکه ده. آيا زه دهغې خدمت کولی شم او هغې حقوق ادا کولی شم؟ د دې قول په مقابله کې په تفصیلي روایتونو کې دویم قول دا دی چې: راغبه عن الاسلام یعنی د اسلام نوم اوریدل نه غواړي. دهغې په قبلولو کې څه مینه نه لري؛ خپل کفر باندې قائمه ده، زه د دغه شان کافرې ښځې خدمت کولی شم؟ نبي اکرم ﷺ د خدمت اجازت ورکړو ځکه چې د دې تعلق د انسانیت سره دی. ایمان او کفر سره ندي. تفصیلي روایتونو نه معلومېږي چې حضرت اسماء رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مور د اسلام نه کرکه کوله، مینه یې ورسره نه درلودله، دا قوم راجح دی ځکه چې د خدمت کولو اجازت پوښتنه کول د دې خبرې دلیل دی چې هغه د اسلام نه کرکه کوي. د حضرت اسماء رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مور جدا ده او د حضرت عائشه صديقه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مور جدا ده. د حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مور ام رومان رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مسلمان نه وه. (مرقات: ۸/۶۴۹، ۶۵۰)

د صله رحمې اهمیت

﴿۲﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "
او حضرت عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې ما د رسول الله ﷺ نه دا اوریدلي دي چې
إِنَّ آلَ فُلَانٍ لَيُسُوأُ لِي بِأَوْلِيَاءِ إِنَّمَا وَلِيِّيَ اللَّهُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنْ لَهُمْ
ابو فلان اولاد زما دوستان ندي، زما دوست يا خو خداي دی يا نيک بخت مؤمنان البته د دغه خلکو
رَحْمٌ أَبْلَاهَا بِبَلَالِهَا (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)
سره زما خپلولي ده چې هغه زه د لمدو شيانو سره لامده کوم. (بخاری او مسلم)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۲۸۱ رقم الحديث ۳۱۸۳، ومسلم في ۲/۶۹۶ رقم الحديث (۲-۶۹۶) وأحمد في المسند ۶/۳۴۴

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۱۹ رقم الحديث ۵۹۹۰ ومسلم في ۱/۱۹۷ رقم الحديث (۲۱۵-۳۶۶).

توضیح: ابو فلان: په دې کښت کې تصریح نشته دی چې دا سړی څوک دی. گویا په کښت کې کښه ده. د دې په اړه علماؤ لیکلي دي چې نبی کریم ﷺ د دې نوم تصریح نده کړي ځکه چې د نوم په اخستلو کې د فتنې پیدا کیدلو خطر وه. ځینو علماؤ لیکلي دي چې نبی کریم ﷺ نوم اخستلی و خو راوې ته نوم یاد نه و. بیا علماؤ د دې تعین په اړه باندې لیکلي دي چې شاید د ابولهب اولاد مراد وي یا د ابوسفیان اولاد مراد وي یا حکم بن العاص اولاد مراد وي. (مرقات: ۸/۶۵۰)

لیسوا یا ولیاء: یعنی زما دوستان نه دي. ماته د نورو نه ډیر خوښ ندي، زما بیخې خوښ نه دي. دوي سره مالي مرسته کول څه دینې یا روحانې تعلق په بنیاد باندې نده بلکې سابلها: بل یبل بلا وبللا: لمدولو په معنی دی، یعنی زه دا خپلولې په لمدو شیانو سره لمدوم. د حدیث مطلب دا دی چې زه د دې خلکو سره کوم مالي مرسته کوم، دا دهغوی د محبوب کیدلو په بنیاد باندې نده بلکې دهغوی سره د خپلولې او قرابت په بنیاد باندې مرسته کوم. گڼې زما دوستان خو صالحه مؤمنان ابوبکر او عمر او عثمان او علی رضی الله عنہم په شان او دهغوی په شان خلک دی. (مرقات: ۸/۶۵۱)

د مور پلار نافرمانی کول حرام دی

﴿۵۵﴾ وَعَنْ الْمُبَيْرَةِ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ
أَوْ حَضْرَتِ مَغِيرَةَ <small>رضی الله عنہ</small> فرمایې چې رسول الله ﷺ فرمایې: الله تعالی په تاسو باندې دا
حَرَّمَ عَلَيْكُمْ عُقُوقَ الْأُمَّهَاتِ وَوَادَّ الْبَنَاتِ وَمَنْعَ
کار حرام کړیدی چې د مور پلار نافرمانی کولو سره هغوی زړه ودردولی شي. جینکی ژوندې په
وَهَاتِ وَكَرِهَةَ لَكُمْ قِيلَ وَقَالَ
قبر کې خځي کړی شي او بخل او سوالگري اختیار کړی شي، دغه شان قیل او قال، د پوښتنو
وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ وَإِطَاعَةَ الْمَالِ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)
ډیروالی او د مال ضائع کول یې ستاسو لپاره مکروه گرځولي دي (بخاری او مسلم)

توضیح: عقوق الامهات: عقوق نافرمانی ته ویل کیږي. او دامهات نه مراد مور پلار دی. لیکن دامهات ذکر ځکه وکړی شو چې د دوي حقوق ډیر دي. د حقوقو ډیروالی ته اشاره مقصود ده. منع وهات: د دې نه مراد بخل او کنجوسې ده. مطلب دا چې د نورو د حقوقو نه خو بیخې انکار وکړي او دنورو نه داسې

(^۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۰۵ رقم الحديث ۵۹۷۵، ومسلم في ۳/۱۳۴ رقم الحديث (۵۹۳-۱۲)

حتو قو غوښتنه وکړي چې دهغې ادا کول په هغوي باندې واجب ندي. خلاصه دا چې دا جائز حق نه ورکوي او ناجائزه حقه غوختلو پسې گرځي.

وقيل وقال: يعنى داسې بحث او مباحثهاو داسې خبرو کې اخته دى چې په هغې کې نه د دين فائده شته دى او نه د دنيا هيڅ فائده شته دى. بې فائدي او فضول تر ټر کوي. د کار نه ډير ليرې پوښتنې او جوابونه يې شروع کړيدي. بې فائدي په دليلونو او حجت او تکرار کې خپل قيمتې وخت ضائع کوي. مثلاً د منطق په اوږدو بحثونو کې بې مقصده اينختنې دى. او ددې شعر مصداق جوړېږي. (مرقات: ۸/۶۵۲)

ولم نستفد من بحثنا طول عمرنا سوان جمعنا قيل وقالوا

يعنى ټول ژوندې مونږ په دې خپل اوږدو بحثونو کې د قيل او قال نه سوا هيڅ هم ترلاسه نکړل. وکثرة سؤال: يعنى په کثرت سره سوال کول منع دي. د دې جملې يو مطلب دا دى چې دخلکو په احوالو کې او د هغوي مالونه او معاملاتو کې بې حيايه مداخله کوي. په هغوي کې جاسوسې او تجسس کوي. او ډير زياتې پوښتنې کوي. دا منع دي. چې په هغې سره د کرکې او دښمنۍ او د غيبت دروازه برسيرته کيږي. دويم مطلب يې دا دى چې د خپل علم او کمال لويې ثابتولو لپاره په نورو باندې دقيق او ژور اعتراضونه کوي. او د امتحان په توگه باندې دهغوي نه سخت امتحانې پوښتنې کوي. او بې فائدي مباحثه او مناظره او علمې پوښتنې کولو سره په خلکو باندې خپل علم رعب کينوي. دريم مطلب دا دى چې د دينه د صحابو جماعت مراد دى چې هغوي د نبی کریم ﷺ نه د ډيرو پوښتنو په اړه منع کړى شوي و. (مرقات: ۸/۶۵۲)

اهضاع المال: يعنى په مال کې فضول خرچې وکړي يا بدانتظامې وکړي. چيرته چې شريعت حکم کړيدى هلته يې خرچ نکړي او چيرته چې يې منع کړيده هلته يې خرچ کوي، خپلوان د ولگي نه مره کيږي او دا خپله عاليشان کورونه جوړوي او عيش کوي او په هر قسم ډول سنگار کې پيسه ضائع کوي، دا ټول منع دي او د مال د ضائع کولو صورتونه دي. (مرقات: ۸/۶۵۳)

﴿٦٥﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مِنَ الْكَبَائِرِ			
او حضرت عبد الله بن عمر <small>رضي الله عنه</small> فرمايې چې رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمايل: خپل مور پلار ته			
سَأَلْتُمْ	الرَّجُلِ	وَالِدَيْهِ».	قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ
کنخل کول په غټو گناهونو کې ده. صحابو (دې اوږدلو باندې) عرض وکړو چې يا رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> !			
وَهَلْ	يَسْأَلُ	الرَّجُلِ	وَالِدَيْهِ؟ قَالَ: «لَعَنُ
آيا خوک خپل مور پلار ته هم کنخل کوي؟ نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمايل: هو! (ولي نه) کله کله خو يو جاهل انسان خپله مور پلار ته			

يَسْبُ	أَبَا	الرَّجُلِ	فَيَسْبُ
کنځل وکړي او دا خواکړ کيږي چې خلک خپل مور پلار ته خو په حقيقت کې کنځل نکوي. خو هغوی ته د کنځلو کولو سبب جوړيږي،			
أَبَاهُ	وَيَسْبُ	أُمَّهُ	
(او هغه داسې چې) يو سړی د چا پلار ته کنځل وکړي نو هغه د ده پلار ته کنځل کوي، او که څوک			
فيسب	أُمَّهُ	«	مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ» ^(۱)
د چا مور ته کنځل وکړي نو هغه د ده مور ته کنځل کوي. (بخاری)			

پلار د دوستانو سره ښه خوي کوه

﴿٤٤﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنْ أُمَّرٍ
او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل د ټولو نه په وچتو نيکو کې
الْبِرِّ صَلَّةُ الرَّجُلِ أَهْلًا وَوَدَّ أَيْبِهِ بَعْدَ أَنْ يُولِيَ» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) ^(۱)
يوه نيکې داده چې څوک دخپل پلار د مرگ نه وروسته ياد هغه په نه بشتون کې دهغه د دوستانو سره ښه ښويې کوي. (مسلم)

توضیح: بعد ان يولی : يعنې پلار وفات شو يا د کور نه غائب و . په دې صورت کې د پلار د دوستانو سره ښه خوي کول د پلار د صلي حق دی. او د دې تقاضا ده. په حديث کې د پلار ذکر دی ، علماؤ ليکلي دي چې د مورد ملگرو سره ښه ښويې کول او احسان کول هم دغه حکم لري. د مورد صله هم دغه تقاضا ده چې دهغې د وفات نه وروسته دهغې د ملگرو خيال وساتلی شي. (مرقات: ۸/۶۵۴)

صله رحمې پالو باندې مال ډير يږي

﴿٨٦﴾ وَعَنْ أَنَسِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَحَبَّ
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې کوم سړی غواړي چې دهغه په
أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَيُنْسَأَ لَهُ
رزق کې دې فراختيا او وسعت او دهغه په مرگ کې دې وروسته والی راشي يعنې دهغه عمر دې فراخه شي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۴۰۳ رقم الحديث ۵۹۷۳، ومسلم في ۱/۹۲ رقم الحديث (۹۰-۱۴۶)

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۹۷۹ رقم الحديث (۲۵۵-۱۳) وأبو داود في السنن ۵/۳۵۳ رقم الحديث ۵۱۲۳.

فِي أَثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ « (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) »

نو هغه لره پکار دي چې هغه دخپلو خپلوانو سره حسن سلوک او احسان کوي. (بخاری او مسلم)

توضیح: فی اثره: یعنی دهغه په مرگ کې دې تاخیر وکړی شي، اثر د قدم نشانونو ته ویل کیږي. سړی چې ترڅو پورې ژوندی وي دهغه د خپو قدمونه په زمکه باندې پریوځي. کله چې دا مړ شي، دا نشانونه ختم شي. اثره ای حیاته. (مرقات: ۸/۶۵۵)

پوښتنه: اوس پوښتنه دا ده چې د رزق او دغه شان د انسان د عمر تعلق ډ تقدیر الهی سره دی، نو صله رحمې تقدیر څنگه بدلولی شي؟ **جواب:** دا چې یو تقدیر مبرم دی. دویم تقدیر معلق دی. په دې دویم قسم کې خو تعلق وي که دې سړې صله رحمې قائمه وساتله او دا یې جوړه کړه نو دده عمر به نوې کاله وي، گنې او یا کاله به وي. دغه شان صله پاللو باندې الله تعالی د انسان په مال کې ډیر والی کوي مثلاً زړه نه غواړي خو د صله او خپلولی. دوچې نه وروڼو، تروڼو او تره ځامنو سره احسان کوي. ددې وجې نه ددې سړې مال ډیرېږي. تجربه گواه ده چې دغه شان کیږي، څوک دې په آزمیښت کولو سره وگوري ما ډیر آزمیښت کړیدی، او هم دغه شان مې موندلي ده. (مرقات: ۸/۶۵۵)

د صله رحمې روغې ساتلو اهمیت

﴿وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " خُلِقَ اللَّهُ الْخَلْقَ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: الله تعالی مخلوقات پیدا کړل.

فَلَمَّا فَرَّغَ مِنْهُ قَامَتِ الرَّحِمُ فَأَخَذَتْ بِحَقْوِي الرَّحْمَنِ فَقَالَ: مَهْ؟

کله چې ددېنه فارغه شو نو رحم یعنی خپلولې ودریدله او د پروردگار ملا (شاه) یې ونيوله. پروردگار

قَالَتْ: هَذَا مَقَامُ الْعَائِدِ بِكَ مِنَ الْقَطِيعَةِ.

و فرمایيل: وایه څه غواړي؟ رحم عرض وکړو چې دا د غوڅیدلو ډیرې نه ستاد پناه طلبگار د ودریدلو ځای دی.

قَالَ: أَلَا تَرْضَيْنِ أَنْ أَصِلَ مَنْ مَن وَصَلَكَ

پروردگار و فرمایيل: آیا ته په دې باندې راضي نه یې چې کوم سړی تا قائم او برقرار وساتي هغه به زه هم قائم او برقرار وساتم،

وَأَقْطَعُ مَنْ قَطَعَكَ؟ قَالَتْ:

او کوم سړی چې تا غوڅ کړي، زه به هم (د خپل احسان او انعام د تعلق نه) هغه غوڅ کړم؟ رحم عرض وکړو چې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۱۵ رقم الحديث ۵۹۸۶، ومسلم في ۴/۱۹۸۲ رقم الحديث (۲۱-۲۵۵۷)

بَلَىٰ يَا رَبِّ قَالَ : فَمَاذَا . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)

پروردگاره! یشکه زه په دې باندې راضي یم، پروردگار و فرمايل: نوښه دا وعده ستا لپاره ثابته او برقراره ده.

توضیح: حقوی رحمان: حقوی ملا (شاه) ته وایي. په خاصه توگه نړۍ ملا ته ویل کیږي. انسانانو د پوهولو لپاره دا لفظ ویلی شوی دی، گنې الله تعالی د جسم او تجسم نه مبراه او منزّه دی، او د انساني تصور نه ماوراء الورا دی.

اے برتر از قیاس و گمان و وهم

زهر چه گفته اند و شنیدم و خواندم

دفتر تمام گشت و پایان رسید عمر

ماهم چشیم در اول وصف تو مانند یم

(مرقات: ۸/۶۵۵)

دا کلام د متشابها تو نه دی. سلف صالحین د دې ترجمه په کما یلیق بشانه سره کوي او هم دا راجح ده. د کوم تاویل ضرورت نشته دی. د حدیث مطلب دا دی چې خپل لوې چې کله الله تعالی خوښه کړه نو دا ودریدله او الله تعالی یې د ملا نه و نیولو، مه: یعنی داسې مکوه، وایه، څه وایي، غواړه څه غواړي؟ من القطیعة: یعنی د صلی د ماتولو نه د بچ کیدلو لپاره دا مقام د پناگاه په توگه دی. د دې دیرې نه چې څوک هم پناه غواړي نو دې مقام ته په راتلو سره به پناه ترلاسه کوي.

﴿۱۰﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الرَّحِمُ شِجْنَةٌ مِنَ الرَّحْمَنِ

او حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل رحم (لفظ) د رحمن (د لفظ) نه وتلی دی.

فَقَالَ اللَّهُ: مَنْ وَصَلِكِ

نو الله تعالی رحم (یعنی خپلوی ته) و فرمایيل چې کوم سړی تار و غه ساتي یعنی ستاد حق ساتي زه به هم هغه (د خپل رحم سره)

وَصَلَّتُهُ وَمَنْ قَطَعَكِ

یو ځای ساتم او کوم سړی چې تا ماتوي یعنی ستاد حق لحاظ نکوي زه به هم هغه ماتوم، یعنی داسې سړی به د خپل

قَطَعْتُهُ" (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ) (۱)

رحمت نه محروم ساتم. (بخاری)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۱۷ رقم الحديث ۵۹۸۷ ومسلم في ۴/۱۹۸۰ رقم الحديث (۲۵۵۴-۱۶)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۱۷ رقم الحديث ۵۹۸۸، والترمذي في ۴/۲۸۵ رقم الحديث ۱۹۲۴.

توضیح: شجنة: دغرفة په شان په فاکلمه باندې درې واړه حرکتونه جائز دي. جیم ساکن دی، نون باندې فتحه ده. شجنة: دا د بناخ او تار په معنی راځي، مطلب دا دی چې رحم د رحمان بناخ دی، د دینه هم مشتق دی. او د دې تار هم دی. د دې حدیث نه معلومیږي چې د نوم د گډون اثر هم کیږي، او د دې اعتبار هم دی. دلته رحمان او رحم ماده مشترکه ده. (مرقات: ۸/۶۵۸)

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ

او حضرت عائشه رضی الله عنها فرمایي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایل رحم یعنی خپلوی د عرش سره زورپنده ده او

تَقُولُ: مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَنِي

وايي چې کوم سړی مایو ځای کوي، الله تعالی په هغه سړی یو ځای کوي او څوک چې ما ماتوي

قَطَعَهُ اللَّهُ" (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)^(۱)

الله تعالی به هغه ماتوي. (بخاری او مسلم)

توضیح: معلقة بالعرش: یعنی د عرش د ستنې سره خپلوی زورپنده ده، دې خپلوی د عرش ستنه نیولي ده او دا اعلان کوي چې چاره یو ځای کړم رحمان به هغه یو ځای کړي او چا چې زه ماته کړم رحمان به هغه مات کړي. (مرقات: ۸/۶۵۸)

﴿۱۲﴾ وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَدْخُلُ

او حضرت جبیر ابن مطعم رضی الله عنه فرمایي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایل: رحم ماتونکی به

الْجَنَّةَ قَاطِعٌ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)^(۱)

جنت ته نه داخليږي. (بخاری و مسلم)

توضیح: قاطع: کوم سړی چې صله رحمې ماتول جائز گڼي. دې سړي حرامو ته حلال وويله، ځکه کافر شو. لهذا جنت ته به نه ځي. بلکې هميشه به په دوزخ کې وي. يا د دخول نه مراد خول اول دی. چې په ابتداء کې به جنت ته ځي، سزا خوړلو نه وروسته به ځي. (مرقات: ۸/۶۵۹)

﴿۱۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْسَ الْوَاصِلُ

او حضرت ابن عمر رضی الله عنه فرمایي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایل (کامل) صله رحمې کونکی

(^۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۱۷ رقم الحديث ۵۹۸۹، ومسلم في ۴/۱۹۸۱ رقم الحديث (۲۵۵۵-۱۷)

(^۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۱۵ رقم الحديث ۵۹۸۴، ومسلم في ۴/۱۹۸۱ رقم الحديث (۲۵۵۴-۱۸)

بِالْمَكَانِ	وَلَكِنَّ	الْوَاوِيلَ	الَّذِي	إِذَا	قُطِعَتْ
هغه سږي ندي چې هغه بدله ورکړي، بکلی کامل صله رحمې والا هغه دی چې کله د هغه خپلولي					
رَجِيهُ	وَصَلَّهَا		(رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۱))		
ماته کړی شي نو هغه دغه خپلولي جوړه وساتي. (بخاری)					
﴿۱۳﴾	وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ:	يَا رَسُولَ اللَّهِ	إِنَّ لِي قَرَابَةً		
او حضرت ابو هريره <small>رضي الله عنه</small> فرمایې چې یو سړی عرض وکړو: یا رسول الله <small>صلی الله علیه وسلم</small> ! زما څه خپلوان داسې دي					
أَصْلَهُمْ	ويقطعوني	وَأَحْسَنَ	إِلَيْهِمْ		
چې زه خود هغوي سره نیک بنويې کوم، لیکن هغوي زما سره نیک بنويې نکوي، زه د هغوي سره احسان کوم،					
وَيَسِيئُونَ	إِلَيَّ	وَأَحْلَمَ	عَلَيْهِمْ		
او هغوي زما سره بدې کوي. زه د هغوي سره د صبر او برداشت او د معافۍ بنويې خپلوم، او هغوي زما سره په					
وَيَجْهَلُونَ	عَلَيَّ.	فَقَالَ:			
جېالت سره مخ کېږي. يعنې ماته ردېدوایې. او ما باندې د غصې اظهار کوي. (دې خبرو او ريدلو باندې) نبی <small>صلی الله علیه وسلم</small> وفرمایې					
«لَئِنْ كُنْتُ كَمَا قُلْتَ فَكَأَنَّمَا تُسْفَهُمُ الْمَنَ					
که تددغه شان يې څنگه چې تاييان کړه نو گویا ته په هغوي باندې توده (گرمه) ايره شیندي او ستا سره هميشه					
وَلَا يَزَالُ يَزَالُ مَعَكَ مِنَ اللَّهِ ظَهِيْرٌ عَلَيْهِمْ					
هميشه د الله تعالی د اړخ نه مدد او نصرت دی. چې هغه د دوي د تکليف درکولو او د هغوي د شر نه ستا ساتونکې ده.					
مَا دُمْتُ عَلَى ذَلِكِ	(رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۲))				
ترڅو چې ته په دې خپل صفت باندې ولاړیې. (مسلم)					

توضیح: تسفههم المل: المل: تودې ایرې ته وایې. او تسف د باب افعال نه دی، خله کې ايره اچول او شیندل مراد دی. يعنې که واقعي دغه شان وي نو بیا ستا دا احسان د هغوي په خله کې توده ايره ده، کومه چې ته وراچوي، ځکه چې هغه خلک نه ستا دا احسان بدله درکوي، نه تذکره کوي او نه دا شکر ادا کوي، بلکې بیرته تنگول کوي، گویا تا دغه خلک داسې ذليله کړيدي چې د هغوي په خله کې دې ايره و اچوله. (مرقات: ۸/۶۶۰)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۲۳ رقم الحديث ۵۹۹۱، وأبو داود في السنن ۲/۳۲۳ رقم الحديث ۱۶۹۷.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۹۸۲ رقم الحديث (۲۵۵۸-۲۶) وأحمد في المسند ۲/۳۰.

الفصل الثاني

﴿١٥﴾ عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَزِدُّ الْقَدَرَ إِلَّا الدُّعَاءُ

حضرت ثوبان رضی اللہ عنہ فرمایا: رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا: دعاء نہ بغیر تقدیر الہی ہیخ شی نشی بدلولی

وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمُرِ إِلَّا الْبُرُ

او عمر لہ فراخہ کونکی ہیخ شی نشی بدلولی او د عمر فراخہ کونکی ہیخ نشتہ دی دمور پلار او خپلوانوسرہ د

وَأَنَّ الرِّزْقَ لِيُحْرَمَ

بنہ بنویس کولو نہ علاوه او (یاد ساتی) انسان چي په کوم سبب سرہ د رزق نہ محرو مولی شی هغه

بِالذَّنْبِ يُصِيبُهُ» (رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ^(١))

فقط گناهہ کومه چي هغه کوي. (ابن ماجه)

توضیح: القدر: د دپنه هم هغه تقدیر معلق مراد دی. چي دهغي اټل فیصله نده بلکي مشروطه ده.

د دینه قضا مبرم مراد نده ځکه چي دهغي مخکي وروسته کیدل ناممکنه دي. لیحرم الرزق بالذنب یو بښتنه: ډیر کافر مالداره په عیش عشرت کې وي. هغوي گناه خو څه په کفر او شرک کې پراته وی. نو دې حدیث د خارج د واقع حقائقو سره تعارض دی. نو دې جواب څه دی؟

جواب: د دې جواب دا دی چي د رزق نه د محرومه کیدلو د کومې سزا ذکر چي په دې حدیث کې شوي دي، دا د مسلمان په حق کې ده. چي هغه د دوي لپاره امتحان دی. د کافرو په اړه دا حدیث ندي.

دویم جامع جواب: دا دی چي یو رزق دی او بل د رزق ثمره او نتیجه ده. اصل مقصود رزق ندي بلکي د هغي ثمره او نتیجه مقصود وي. د رزق ثمره اطمینان او راحت او خوشحالي وي. کافر اگر چي په ظاهره باندې بنه مالداره وي لیکن هغوي ته د مال نتیجه کوم چي اطمینان او سکون او راحت او خوشحالي ده، هغه نه تر لاسه کیږي، بلکي خپله هم دغه مال دهغوي لپاره وبال جان وي. او هغه په ژوند کې د دغي مال د وجې نه په سخت عذاب کې اخته وي. نو په حقیقت کې هغه د معصیت د وجې نه د رزق د اصل فائدي نه محرومه شول، دا جواب کافرو، شریانو او فاسقانو فاجرانو ته شمول دی. (مرقات: ۸/۶۶۱)

دمور پلار د خدمت کولو فضیلت

﴿١٦﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " دَخَلْتُ الْجَنَّةَ

او حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمایا: رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا: زه جنت ته لاړم نو ما هلته د

(١) أخرجه ابن ماجه في السنن ٢/١٣٣٤ رقم الحديث ٤٠٢٢، واحمد في المسند ٥/٢٧٧.

سَمِعْتُ فِيهَا قِرَاءَةً فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالُوا:
قرآن د اوریا لو آواز واوریدلو ما (د فرشتو نه) پوښتنه وکړه چې دا څوک دی. نو فرشتو وویل چې
حَارِثَةُ بِنُ النَّعْمَانِ كَذَلِكُمْ الْبُرُّ
دا حارثه بن نعمان دی. هم دا هغه فضیلت او ثواب دی چې هغه د مور پلار سره په نیکی کولو باندې ترلاسه کيږي.
كَذَلِكُمْ الْبُرُّ «وَكَانَ أَبُؤُ
هم دا هغه فضیلت او ثواب دی چې د مور پلار سره په نیکی کولو باندې ترلاسه کيږي، هم دا هغه فضیلت او ثواب دی
النَّاسِ بِأَقْبِهِ» (رَوَاهُ) فِي شَرْحِ السُّنَّةِ
چې د مور پلار سره په نیکی کولو باندې ترلاسه کيږي. او حارثه بن نعمان د خپل مور سره ډیر ښه ښوی کونکی ؤ.
«وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْأَيْمَانِ وَفِي رِوَايَةٍ:
دا روایت بغوي په شرح السنه کې او بیهقي په شعب الایمان کې نقل کړیدی. او دیهقي په بیور وایت کې داسې دي چې
قَالَ: «نِمْتُ فَرَأَيْتَنِي فِي الْجَنَّةِ» بَدَلُ «دَخَلْتُ الْجَنَّةَ» (۱)
نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ (زه جنت ته لاړم په ځای باندې) و فرمایل: چې زه او ده شوی ؤم، نو په دې حالت کې گورم چې زه جنت کې یم.

د الله تعالی د مور پلار د رضاسره تړلي ده

﴿١٤﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «رَضِيَ الرَّبُّ
او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي: رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: د الله رضامندی او خوشحالی
فِي رَضَى الْوَالِدِ وَسُخِطَ الرَّبُّ فِي سُخْطِ الْوَالِدِ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ) (۱)
د مور پلار په رضامندی او خوشحالی کې ده. او د پروردگار خفگان د مور پلار په خفگان کې دی. (ترمذی)

توضیح: سخط الرب: په کشرانو باندې د مشرانو غصې لپاره د سخط لفظ استعمالیږي. په دې حدیث کې عجیبه فصاحت او د مور پلار د مقام عجیبه وچتوالې او عظمت ته اشاره ده. هغه داسې چې د مور پلار د خفگان سره د الله تعالی خفگان تړلی شوی دی. دا یې ونه ویله چې د مور پلار په خفگان سره الله تعالی خفه کيږي. بلکې دا یې و فرمایل چې مور پلار خفه شي نو الله تعالی خفه دی: یعنې که د کوم څوې نه د هغه مور او پلار ناراضه او خفه وي نو الله تعالی به هم ناراضه او خفه وي.

(۱) أخرجه البهوي في شرح السنة ۱۳/۷ رقم الحديث ۳۴۱۸، واحمد في المسند ۶/۱۵۱ رقم الحديث ۶/۱۵۱.

(۲) أخرجه الترمذی في السنن ۴/۲۷۴ رقم الحديث ۱۸۹۹.

دلته د پلار ذکر دی خو مور هم مراد ده، د دواړو حکم یو شان دی. او که د پلار نه من له الوالد مراد واخستلی شي نو بیا په دې لفظ کې پلار او مور دواړه به مقصود شي.

د مور پلار حکم د بنځې په مینه باندې مقدم دی

﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ أَنَّ رَجُلًا أَتَاهُ فَقَالَ:
او حضرت ابو درداء <small>رضي الله عنه</small> نه روایت دی چې یو سړی دهغه په خدمت کې حاضر شو او عرض یې وکړو
إِنَّ لِي امْرَأَةً وَإِنْ لِي أُمِّي تَأْمُرُنِي بِتَلَاقِهَا؟
چې زه د یوې بنځې خاوند یم او زما مور غواړي چې زه خپلې بنځې ته طلاق ورکړم.
فَقَالَ لَهُ أَبُو الدَّرْدَاءِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْوَالِدُ أَوْسَطُ أَبْوَابِ
حضرت ابو درداء هغه ته وویل چې ما د رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> نه اوریدلي دي چې پلار د جنت د غوره
الْجَنَّةِ فَإِنْ شِئْتَ فَحَافِظْ عَلَى الْبَابِ أَوْ صَبِّحْ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ) ^(۱)
دروازوندي، نو تاته اختیار دی چې د دغه دروازي ساتنه وکړي او که غواړي ضائع یې کړه. (رواه الترمذی وابن ماجه)

توضیح: بطلاقها: که په بنځه کې شرعي قباحت هم وي او د مور پلار حکم هم وي چې طلاق ورکړه نو په څوې باندې واجب دي چې طلاق ورکړي. خو که په بنځه کې شرعي قباحت نوي او د مور پلار حکم وي چې طلاق ورکړه نو بیا به طلاق ورکول مستحب وي، واجب به نوي، راتلونکی حدیث نمبر ۳۰ هم دا مسئله راروانه ده. (مرقات: ۶۶۹، ۶۶۷/۸)

الوالد: حضرت ابو درداء رضي الله عنه چې هغه سړی ته کوم جواب ورکړو په هغې کې د والد نه مراد من له الوالد مراد اخستلی دی. چې په هغې کې مور او پلار دواړه شریک دي. حضرت ابو درداء رضي الله عنه هم دا فیصله وکړه چې جنت د مور پلار په قدمونو کې دی. او دا د جنت مرکزي دروازي دي. که دهغوي حکم ومنلی شي نو دروازه به برسیره شي، گنې دروازه به بنده وي. (مرقات: ۶۶۹/۸)

﴿۱۹﴾ وَعَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ:
او حضرت بهزام ابن حکیم د خپل پلار نه او هغه د بهز د نیکه (حضرت معاویه ابن صده) نه نقل کوي
قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ مِنْ أَبْرَائِي؟
هغه وائی. چې ما عرض وکړو یار رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> ! زه د چا سره نیکې او (بڼه بنویې) وکړم.

(۱) أخرجه أخرجه الترمذی في السنن ۴/۲۷۵ رقم الحديث ۱۹۰۰، وابن ماجه في ۲/۱۲۹۸.

قَالَ: «أَمَّا»	قُلْتُ:	ثُمَّ	مَنْ؟	قَالَ:
نبي اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د خپلې مور سره: ما عرض وکړو چې بيا د چا سره؟ نبي اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل:				
«أَمَّا»	قُلْتُ:	ثُمَّ	مَنْ؟	قَالَ:
د خپلې مور سره. ما عرض وکړو چې بيا د چا سره؟ نبي اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د خپلې مور سره. ما عرض وکړو				
قُلْتُ:	ثُمَّ	مَنْ؟	قَالَ:	«أَبَاكَ»
چې بيا د چا سره. نبي اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د خپل پلار سره او بيا د هغه سره چې هغه (د مور پلار نه وروسته)				
«الْأَقْرَبَ فَأَلْقُرَبَ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ أَبُو دَاوُدَ) ^(۱)				
تاته تر دې خپلوان وي او بيا د هغه چا سره چې د هغوي نه وروسته ډير نژدې خپلوان وي. (ترمذی، ابوداؤد)				

صله ساتونکې او ماتونکې حکم

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:
او حضرت عبد الرحمن بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلي دي
قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ: أَنَا اللَّهُ وَأَنَا الرَّحْمَنُ خَلَقْتُ الرَّحِمَ
الله جل شانہ ارشاد فرمايې چې زه الله يم، زه رحمن يم، ما رحم يعنې خپلولی پيدا کړيدي. او ما د دې د
وَشَقَقْتُ لَهَا مِنْ أَسْبِي فَمَنْ وَصَلَهَا
نوم لفظ خپل نوم يعنې درحمن لفظ ايستلی دی. لهذا کوم سړی چې رحم يو ځای کوي نوز به هم هغه (د خپل رحمت سره)
وَصَلَّتُهُ وَ مَنْ قَطَعَهَا بَتَّتَهُ " (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) ^(۲)
يو ځای کړم، او کوم سړی چې رحم ماتوي يعنې د خپلولی حقوق نه ادا کوي، زه به هم هغه (د خپل خاص رحمت نه) جدا کړم.
﴿۲۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:
او حضرت عبد الله بن ابی اوفی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلي دي

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۳۵۱ رقم الحديث ۵۱۳۹، والترمذي في السنن ۴/۲۷۳ رقم الحديث ۱۸۹۷.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۳۲۲ رقم الحديث ۱۶۹۴، والترمذي في السنن ۴/۲۷۸ رقم الحديث ۱۹۰۷.

«لَا تَنْزِلُ الرَّحْمَةُ عَلَى قَوْمٍ فِيهِمْ قَاطِعُ الرَّحِمِ» (رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۱))

چې په هغه قوم باندې رحمت نه نازلېږي چې په هغې کې خپلولې ماتونکي وي. (بیهقي)

توضیح: لاتنزل الرحمة: یعنی خپلولې ماتولو او صله ماتولو باندې د الله تعالی د اړخ نه آسماني رحمت بند شي. ممکنه ده چې د دې رحمت نه مراد عام رحمت مراد وي یا خاص رحمت مراد وي. او ظاهره ده چې کله چې د رحمت راتلل بند شي، نو د عذاب راتلل به شروع شي. لهندا په داسې قوم باندې اجتماعي عذاب راتللی شي په کوم کې چې خپلولې ماتونکي شتون لري. او ټول قوم د صله ماتولو په جرم باندې چپ وي. او هغه نه منع کوي. بلکې د هغه حمایت هم کوي. شارحینو لیکلي دي چې د قوم نه مراد فقط هغه خلک دي چې هغوي د صله ماتونکي سرې ملاتړ کوي او هغه نه منع کوي، ټول قوم مراد ندی، نن سبا چې په کومو سرحدې علاکو کې په دې کلونو کې تباہ کونکي زلزلي راغلي دي، د خپلولې ماتولو گناه دلته ډیره عامه وه. (مرقات: ۸/۶۶۶)

باغي او صله ماتونکي لپاره به دنیا او آخرت کې عذاب وي

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ ذَنْبٍ أُخْرَى

او حضرت ابوبکره رضي الله عنه فرمایې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایېل: هیڅ گناه د دې خبرې نه ډیره لائمه نده

أَنْ يُعَجِّلَ اللَّهُ لَصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا مَعَ مَا يَدْخُرُ لَهُ

چې الله تعالی د دې کونکي ته په دنیا کې هم سزا ورکړي او په آخرت کې د ورکولو لپاره (هغه ته

فِي الْأَخْرَةِ مِنْ الْبُغْيِ

سزا) جمع کړی شوي کېږدي. هو! دوه گناهونه د دې نه ډیر لائق دي. یو خود امام وخت په خلاف بغاوت کول

وَقَطِيعَةَ الرَّحِمِ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ)^(۲)

او دویم خپلولې ماتول. (ترمذی او ابوداؤد)

توضیح: یدخر له: یعنی د آخرت عذاب به هم وي. دهغې ذخیره به هم جمع وي او دنیا عذاب به هم د وړاندیز په توگه باندې وي. دا دوچنده عذاب به د دوه قسمه بدبختانو لپاره وي. یو قسم هغه خلک دي چې هغه د امام برحق او د اسلامي خلافت مشر په خلاف بغاوت وکړي. او دویم قسم هغه خلک دي چې هغوي د صله ماتولو جرم وکړي. دا دواړه د و مره پلټت گناهونه دي چې په دې سره ټوله معاشره تباہ کیدلو

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۶/۲۲۳ رقم الحديث ۷۹۶۲.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۰۸ رقم الحديث ۳۹۰۲، والترمذي في ۴/۵۷۳ رقم الحديث ۲۵۱۱.

سره د اسلام جرړي خوزيږي. نو ځکه په خاصه توګه باندې د دې ذکر وکړي شو. (مرقات: ۸/۶۶۶)

د دې قسمه خلک به جنت ته نه داخليږي

﴿۲۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ			
او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: جنت ته خو به نه هغه سړي داخليږي			
مَثَانٌ	وَلَا	عَاقٌ	وَلَا
چې څوک د چا سره بنيګره کولو باندې په هغه احسان ضابطي. نه هغه سړي چې هغه د مور پلار			
مُدْمِنٌ	خمر»	(رَوَاهُ	النَّسَائِيُّ
نافرمانې وکړي او نه هغه سړي چې هغه شراب څکي. (او بغير د توبې نه مړ شي) (نسائي او دارمي)			

توضیح: مَثَانٌ: منان هغه سړي ته ويل کيږي چې څوک د چا سره احسان کولو باندې بيا ورباندې ضابطه کوي. او هغه مسلسل تنګوي. ولا عاق: عاق هغه سړي ته ويل کيږي څوک چې د خپل مور پلار نافرمانه وي، او بغير د څه وجې نه يې تنګوي يا د خپلو خپلوانو سره دغه شان معامله کوي.

مد من خمر: دا هغه سړي ته ويل کيږي چې هغه مسلسل شراب څکنه کوي، که دغه خلکو دا حرام شيان حلال ګڼلي وي نو کافر شول، نو جنت ته به نه ځي. يا د دخول جنت نه دخول اولي مراد دی. نو د سزا خوړولو نه وروسته به جنت ته ننوځي. يا دا حکم تشديداً تغليظاً دی. (مرقات: ۸/۶۶۷)

صله جوړولو باندې مال او عمر گڼې برکت راځي

﴿۲۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَعَلَّمُوا مِنْ أَنْسَابِكُمْ			
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: تاسو د خپلو نسبونو نه دومره زده کړي			
مَا	تَصِلُونَ	بِهِ	أَرْحَامَكُمْ
چې په هغې سره تاسو د خپلو خپلوانو سره نیک بنويي کول زده کړي ځکه چې د خپلوانو سره نیک بنويي کول، په			
الرَّحِمِ	مَحَبَّةٌ	فِي	الْأَهْلِ
خپلوانو کې خپل مينځې مينې او محبت سبب، په مال کې ډيروالې او برکت ذريعه او د عمر د			
مَنْسَأَةٌ	فِي	الْأَثَرِ»	(رَوَاهُ
فراخوالي سبب جوړيږي. ترمذی دا روايت نقل کړيدی او ويلې يې دي چې دا حديث غريب دی.			

(۱) أخرجه النسائي في السنن ۸/۳۱۸ رقم الحديث ۵۶۷۲، والدارمي في ۲/۱۵۳ رقم الحديث ۲۰۹۴.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۰۹ رقم الحديث ۱۹۷۹، واحمد في المسند ۲/۳۷۴.

توضیح: محبة: د صله په جوړولو کې خپل مينځې مينه ډير بري. دا خو مجربه او کتلی شوی عمل دی. مثراً: دا د ثروته نه دی. د مال ډيروالې ته يې وايي. مطلب دا دی چې کوم سړی په خپله صله کې احسان کوي او صله جوړوي، هغوی خوشحاله ساتي، په دې سره مال کې ډيروالی کېږي. منسأة في الاثر: منسأة نسا او نسيان نه دی. چې دا د تاخير (وروستوالي) په معنی دی. او د الاثر نه مراد نيټه او د مرگ وخت دی. مطلب دا دی چې په صله جوړولو سره عمر او ډير بري. مخکې تفصيل ذکر شوی دی. (مرقات: ۸/۶۶۸)

صله جوړولو باندې گناه معاف کېږي

﴿٢٥﴾ وَعَنْ ابْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:
او حضرت ابن عمر <small>رضي الله عنه</small> نه روایت دی چې یو سړی د نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> په خدمت کې حاضر شو او وی ویل چې
يَا رَسُولَ اللهِ اللَّهُ إِنِّي أَصَبْتُ ذَنْبًا عَظِيمًا
یا رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> ! زما نه یوه لویه گناه وشوه. زما د توبې لپاره خه شی دی؟ یعنی کوم داسې عمل راته وښایه
فَقَالَ: لِي مِنْ تَوْبَةٍ؟
چې دهغې په خپلو سره زه د خدای رحمت خپل ځان ته متوجې کړی شم. او خپله هغه گناه معاف کړی شه!
قَالَ: «هَلْ لَكَ مِنْ أَمْرٍ؟» قَالَ: لَا. قَالَ:
نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمایل: آیا ستا مور شته دی. هغه وویل چې نا. نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمایل: نو
«وَهَلْ لَكَ مِنْ خَالَةٍ؟» قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: «فَبَرِّهَا» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (١))
آیا ستا خاله (د مور خور) شته دی؟ هغه وویل چې هو! نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمایل: ته دهغې سره نیک ښویې کوه

توضیح: ذنباً عظيماً: نبی اکرم صلى الله عليه وسلم د هغه سړي نه پوښتنه وکړه چې آیا ستا مور شته دی؟ هغه وویل: نا. پوښتنه يې وکړه: ترور دې شته دی؟ هغه وویل: هو! ترور شته دی. نبی کریم صلى الله عليه وسلم و فرمایل چې ته د هغې سره نیک ښویې کوه. ستا گناه به معاف شي. د دې حدیث نه معلومه شوه چې صله جوړولو او د صله خدمت کولو سره کبره گناه هم معاف کېږي. ځکه چې د صله والا هم دده لپاره د مغفرت دعاء غواړي. او دا سړی خپله هم د مغفرت په غرض سره د هغې خدمت کوي. نو کبیره گناه معاف کېږي. یا ممکنه ده چې ډيرې دوچې نه دغه سړي دا گناه کبیره گنېلي وي او په حقیقت کې هغه کبیره نه وه. نو په صله سره صغیره گناه معاف شوه یا کیدلی شي دا حدیث د هغه سړي د معاملې سر د خاص وي او د ټولو مسلمانانو لپاره عام نه وي. لږدا دهغه سړي لویه گناه د صله د خدمت دوچې نه معاف شوه. دا دهغه خصوصیت و، د هر سړي کبیره گناه به نه معاف کېږي. فبرها: دا د امر صیغه ده. یعنی دهغې سره نیک ښویې کوه. احسان او انعام کوه. (مرقات: ۸/۶۶۸)

مورپلار د وفات نه وروسته دهغوی سره د احسان صورتونه

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي أُسَيْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	
او حضرت ابو اسید ساعدی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې (یوه ورځ) مورپلار د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ناست و	
إِذْ جَاءَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ	چې ناخاپه یو سړی د نبی عَلَيْهِ السَّلَام په خدمت کې حاضر شو چې هغه (د انصارو په قبیلو کې یوه قبیله) بنو سلمه سره تعلق لرلو
فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ بَقِيَ مِنْ بَنِي أَبِي هَيْءٍ	هغه سړی عرض وکړو چې یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! آیا زما د مورپلار سره د نیکی څه برخه وس هم پاتې ده.
أَبْرُهُمَا بِهِ بَعْدَ مَوْتِهِمَا؟	چې هغه زده دهغوی د وفات نه وروسته پورا کړم؟ یعنې ما بېد مورپلار سره دهغوی پېژوند کې نیکی کوله، وس هغوی مړه شوي دي.
قَالَ: «نَعَمْ» الصَّلَاةُ عَلَيْهِمَا	نو آیا د هغوی د وفات نه وروسته هم دهغوی په حق کې د نیک بنویي کولو څه صورت شته دی؟ نبی عَلَيْهِ السَّلَام وفرمایل: هو!
وَالِإِسْتِغْفَارُ لَهُمَا وَإِنْفَادُ عَهْدِهِمَا مِنْ بَعْدِهِمَا	دهغوی لپاره دعا کوه، دهغوی لپاره استغفار کوه، دهغوی د مرگ نه وروسته دهغوی وصیت پورا کوه، دهغوی د
وَصِلَةُ الرَّجْمِ الَّتِي لَا تُوصَلُ إِلَّا بِهِمَا	خپلوانو سره نیک بنویي کوه، د چا سره چې نیک بنویي کول فقط د هغوی (مورپلار) په سبب دی.
وَإِكْرَامُ صَدِيقِهِمَا» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ) (۱)	او د مورپلار د دوستانو عزت کوه. (ابوداؤد و ابن ماجه)

توضیح: بینا: یعنې په دغه وخت کې کله چې مورپلار د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره په مجلس کې ناست و چې ناخاپه یو سړی راغلی او هغه پوښتنه وکړه چې مورپلار د مرگ نه وروسته دهغوی سره د نیکی څه صورت کیدلی شي چې هغه زه اختیار کړم؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: الصلوة علیهما: یعنې دهغوی لپاره دعاء کول چې په هغې کې په هغوی باندې د جنازې لمونځ کول داخل دي. دا یو صورت دی. و انفاذ عهدهما: یعنې که دهغوی د چا سره کومه وعده کړې وي او د پورا کولو نه مخکې مړه شوي وي، هغه وعده

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۳۵۲ رقم الحديث ۵۱۴۲، وابن ماجه في ۲/۱۲۰۸ رقم الحديث ۳۱۱۴.

پوره کول. دهغوي سره د احسان دويم صورت دا دی. وصلة الرحم: يعنى دهغه خپلولی. خیال ساتل چې هغه فقط د مور پلار په وجه باندې قائمیدلی شي، دې لپاره چې هغوي خوشحاله شي. مور پلار د خپلولی نه غیره دهغوي سره نور څه تعلق نه وي. دا د احسان کولو دریم صورت دی. وا کرام صدیقهما: يعنى د مور پلار د دوستانو او دهغوي د تعلق والاؤ اکرام او احترام کول، دا د احسان څلورم صورت دی. د دې څلورو وارو صورتونو په ذریعه سره سړی دخپل مړه شوي مور پلار سره د نیک بنويي معامله کولی شي. (مرقات: ۸/۶۶۹)

د نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپلې رضاعې مور سره نیک بنويي

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَبِي الطَّفَيْلِ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْسِمُ لَحْمًا بِالْجِعْرَانَةِ	
او حضرت ابو طفيل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې په جعرانه کې ما ولیدل چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غوښه تقسیموي	
إِذْ أَقْبَلَتِ امْرَأَةٌ حَتَّى دَنَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	
چې ناڅاپه یوه ښځه راغله. کله چې هغه د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خواته راوړسیدله نو	
فَبَسَطَ لَهَا رِدَاءَهُ	فَجَلَسَتْ عَلَيْهِ. فَقُلْتُ:
نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغې لپاره خپل څادر خپور کړو. او هغه په هغې باندې کیناستله ما پوښتنه	
مَنْ هِيَ؟	فَقَالُوا: هِيَ أُمُّهُ
وکړه چې دا ښځه څوک ده؟ هغوي وویل چې دا د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه مور ده چا چې	
الَّتِي	أَرْضَعَتْهُ (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) ^(۱)
نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته شیدي (پی) څکولي و. (ابوداؤد)	

توضیح: فجلست علیه: د جنگ حنین او او طاس نه وروسته نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د غنیمتونو د تقسیم لپاره جعرانه کې قیام کولو. په دغه موقعه باندې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رضاعې مور حضرت حلیمه سعیدیه راغله. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل څادر هغې ته خپور کړو. چې په هغې باندې کیناستله. خلکو پوښتنه وکړه چې دا ښځه څوک ده؟ د چا چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احترام کوي. جواب ورکړی شو چې دا د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رضاعې مور ده. چې دهغې نوم حلیمه و او سعد قبیلې سره یې دهغې تعلق و. (مرقات: ۸/۶۷۰)

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۳۵۳ رقم الحديث ۵۱۴۴.

الفصل الثالث

د حدیث الفار قصه

﴿۲۸﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " يَيْنَمَا ثَلَاثَةٌ نَفَرٍ
حضرت ابن عمر <small>رضی اللہ عنہ</small> نہ روایت دی چې نبی کریم <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> بیان وکړو چې (یو ځل) درې کسان
يَأْشُونَ أَخَذَهُمُ الْبَطْرُ فَمَالُوا إِلَى غَارٍ
چیرته شریک روان و. چې (په لاره کې) سخت باران شو. هغوی یې راگير کړل. (د دې باران د بچ کیدلو لپاره) د
فِي الْجَبَلِ فَأَنْحَطَّتْ عَلَى فَمِ غَارِهِمْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ
غره په یو غاره کې ننوتل. پدې کې د غریو غټه کانه یې راو غورزیدلو باندې د دغه غار خله یې بنده کړه.
فَأُطْبِقَتْ عَلَيْهِمْ فَقَالَ - بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ:
او په هغه درې واړو باندې بیرون ته د راوتلو لاره بنده شوه. هغه درواړو خپل مینځ کې وویل چې وس
انظروا أَعْمَالًا عَمِلْتُمُوهَا اللَّهُ صَالِحَةً
تاسو په خپل هغه اعمالو ته نظر وکړئ چې هغه تاسو (د کومې دنیاوې ارزو او د ځان بنودنې د جذبې نه بهیر)
فَادْعُوا اللَّهَ بِهَا لَعَلَّهُ
فقط د الله تعالی درضا او خوشحالی لپاره کړي وي. او د دغه اعمالو په وسیله سره د خدای نه دعاء و غواړئ.
يُقَرِّبُهَا. فَقَالَ أَحَدُهُمْ: اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَ
ناید الله تعالی ستاسو د خلاصون لاره برسیره ته کړي! نو په هغوی کې یو گس وویل: ای الله (ته ښه پوهیږي)
لِي وَالِدَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ وَوَلِي صَبِيَّةٍ صَغَاءٍ
زما مور پلار دیر بوډاگان و او زما یو خوا واره بچیان هم و، او ما به ییزی څرولي. دې لپاره چې (دهغې د شیدو
كُنْتُ أَرْعَى عَلَيْهِمْ فَإِذَا رُحْتُ عَلَيْهِمْ فَحَلَبْتُ
پد زریعه) دهغوی ټولو انتظام وکړی شم. نو کله چې به ما ښام د کور خلکو ته بیرته راتلم او دیزو نه به مې پی لوشلي نو د
بَدَأْتُ بِوَالِدَيْيَ أَسْقِيهِمَا قَبْلَ وَوَلَدِي
خپل مور پلار نه به مې شروع کوله. او هغوی ته به مې د خپل اولاد نه مخکې پی ورکولې. یوه ورځ داسې اتفاق وشو چې

وَإِنَّهُ قَدْ نَأَىٰ بِي الشَّجَرُ فَمَا أَتَيْتُ حَتَّىٰ أَمْسَيْتُ	(خرخای) بوټو زه تر لیرې پورې بوتلم. یعنی د بیزو خرخر کې ډیر لیرې ووتلم. تردې چې ماښام شو. او زه
فَوَجَدْتُهَا قَدْ نَامَا	کورته بیرته رانغلی شوم. (کله چې د شپې ناوخته کورته راوړسیدلم نو) مورپلار مې اوده و، بیا ما دخپل
فَحَلَبْتُ كَمَا كُنْتُ أَحْلَبُ فَجِئْتُ بِالْحِلَابِ فَمَنْتُ عِنْدَ رُؤُوسِهِمَا	عادت مطابق پې. ولوشلي. او د شیدو نه ډک لوخي سره د مورپلار خواته ورسیدلم، او دهغوی سرته ودریدلم.
أَكْرَهُ أَنْ أَوْقِظَهُمَا وَأَكْرَهُ أَنْ أَبْدَأَ بِالصَّبِيَّةِ	ځکه چې ما دا نه خوښوله چې هغوی راویښ کړم. او نه ماته دا خوښه وه چې دهغوی نه مخکې خپلو بچیانو
قَبْلَهُمَا وَالصَّبِيَّةُ يَتَضَاعُونَ	باندې شیدي وځکوم. او حال دا و چې هغه بچیان زما په خپو کې د ولزې د لاسه په ژړا پراته و. او هغوی
عِنْدَ قَدَمَيَّ فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ دَائِي	ټول په خپل حال قائم و تردې چې سحر شو، (یعنې په دې حالت کې ټوله شپه ما د شیدو لوخی نیولی دهغوی سرته ولاړ و.
وَدَأْبُهُمْ حَتَّىٰ طَلَعَ الْفَجْرُ فَإِنْ كُنْتُ تَعْلَمُ	هغه دواړه اوده و. او زما بچیان د ولزې د سختۍ نه بیقراره په ژړا و او چیغې یې وهلې) نو ای خدایا که ته په هیرې
أَنِي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ	چې ما دا کار فقط ستا درضا او خوشحالی لپاره کړی دی نو (زه د دې خپل وسیله کولو باندې تاته عاجزې کوم چې)
فَأَفْرُجْ لَنَا فُرْجَةً نَرَىٰ مِنْهَا	تدز مونږ لپاره دا کانی دومره لیرې کړه چې د دې فراختیا په ذریعه سره مونږ آسمان وویښو. نو الله تعالیٰ دا کانی دومره
السَّمَاءَ فَفَرَجَ اللَّهُ لَهُمْ حَتَّىٰ يَرَوْنَا لِسَاءَ قَالَ الثَّانِي: اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَ لِي بِنْتُ عَمِّ	وخوزولو چې هغوی ته آسمان په نظر راغلو. دویم سرې دغه شان وویل چې ای الله! زما د تره یوه لور وه، هغه
أَحَبُّهَا كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءَ فَطَلَبْتُ إِلَيْهَا	مې دومره خوښه وه لکه څومره چې دیو سرې یوه ښځه خوښه وي. ما چې کله هغې ته دخپل ځان ماته د سپارلو خواهش

نَفْسَهَا	فَأَبَتْ	حَقَّى	آتَيْهَا
ښکاره کړو نو هغې په دې ویلو سره زما د خوا هڅه نه انکار وکړو چې ترڅو پورې زه سل دیناره هغې			
بِإِيَّاتِهِ	دِينَارٍ	فَلَقِيْتَهَا	بِهَا
ته وړاندیز ورنکړم، زما جنسی خوا هڅه به نه پورا کېږي بیا هغه دیناره مې د ځان سره اخستي دهغې خواته ورسیدلم،			
فَلَمَّا	فَعَدْتُ	بَيْنَ	رَجُلَيْهَا.
کله چې زه (جنسی فعل لپاره) دهغې د دواړو څپو ترمنځ کیناستلم نو هغې وویل چې د خدای بنده د			
أَتَى	اللَّهِ	وَلَا	تَفْتَحِ
اللسنیر وکړه او زما د مهر امانت د ماتولو نه منع شوه (یعنې هغې مات د خدای پره ریا د لو باندې عاجزې وکړه چې زما عزت مه اخله			
فَقُمْتُ	عَنْهَا.	اللَّهُمَّ	فَإِنْ
زه دهغې د خوانه پاڅیدلم، نو ای خدایا! که ته پوهیږي چې زما دا عمل (یعنې د قابو ترلاسه کیدلو باوجود دهغې			
اِبْتِغَاءً	وَجْهَكَ	أَنِّي	فَعَلْتُ
پریخودلو سره ترې لیرې کیدل او خپل نفس قابو کول) فقط ستا د رضا او خوشحالی لپاره وي، نو زه د			
ذَلِكَ	فَأَفْرَجُ	لَنَا	مِنْهَا
دې خپل عمل په ذریعه سره تاته فریاد کوم چې دې کاینې په لیرې کولو سره زموږ لپاره لاره برسيرته کړه.			
فَفَرَجَ	لَهُمْ	فُرْجَةً وَقَالَ	الْآخِرُ:
نو الله تعالی دا کاینې لږشان نو وځویولو. بیا دریم سرې داسې ویل شروع کړل، ای الله! ما خپل			
كُنْتُ	اسْتَأْجَزْتُ	أَجِيرًا	بِفَرْقٍ
يو مزدور په يو فرق وريجو باندې په مزدوری ونيولو، کله چې هغه خپل پورا کړو نو مطالبه یې وکړه چې			
قَالَ: أُعْطِي	حَقِّي.	فَعَرَطْتُ	عَلَيْهِ
راوړه زما مزدورې را کړه. ما د هغه مزدورې هغه ته وړاندې کړه. خو هغه په بې احتیاجۍ سره هغه پریخودله او			
وَرَعِبَ	عَنْهُ	فَلَمْ	أَزَلْ
لارو. بیا ما هغه وریجو په خپل زراعت کې ولگولې. او کرلې مې. تردې چې د دې وریجو په ذریعه سره ما			
		حَقِّي	جَمَعْتُ
			مِنْهُ

بَقْرًا	وَرَاعِيهَا	فَجَاءَنِي	فَقَالَ:
غویان او دهغه غویانو لپاره شپونکیان راجمع کړل. بیا دیوډیر وخت نه وروسته هغه مزدور زما خواته			
اَتَّقِي	اللَّهَ	وَلَا	تَتَلَمَّظْنِي
راغلو او وی ویل چې د خدای نه وویرېږه، ما باندې ظلم مکوه او زما حق (کوم چې ستا سره پریخودلی و)			
وَأَعْطِنِي	حَقِّي.	فَقُلْتُ:	أَذْهَبُ إِلَى ذَلِكَ الْبَقْرِ
ماته بیرته را کره. ما وویل چې (بیشکه هغه ټول ستا حق په ما باندې واجب دی) دغه غویانو او			
وَرَاعِيهَا	فَقَالَ:	اَتَّقِي	اللَّهَ
شپونکیانو خواته لار شه (او هغه په خپله قبضه کې واخله، هغه ټول ستا حق دی) هغه وویل د خدای نه			
وَلَا	تَهْرَأُ مِنِّي.	فَقُلْتُ:	إِنِّي لَا أَهْرَأُ
وویرېږه او زما سره ټوټی مکوه. ما وویل چې (زما خبره دروغ مه گڼه) زه له تا سره ټوټی نکوم. لار شه، دغه			
بِكَ	فَخَذُ	ذَلِكَ	الْبَقَرَ وَرَاعِيهَا فَأَخَذَ فَأَنْطَلَقَ بِهَا.
غویان او دهغې شپونکیان واخله. دهغې نه وروسته هغه دا ټول په خپله قبضه کې واخستل، اولار و. نو ای			
فَإِن	كُنْتَ	تَعْلَمُ	أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ
خدا یا! که ته پوهیږي چې ما دا کار ستا درضا او خوشحالی د طلب لپاره و نوزه (ددې خپل عمل په واسطه			
وَجْهِكَ	فَأَفْرَجْ	مَا	بَقِي
کولو سره تاته فریاد کوم چې) ته دا کانی شو مره چې پاتې شوی دی دا هم ورغړوه. نو الله د (دهغه			
فَفَرَجَ	اللَّهُ	عَنْهُمْ	(مُتَّفِقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)
سړې دعاء هم قبوله کړه او) غار دخلي پاتې برخه هم برسیره کړه. (بخاری، مسلم)			

توضیح: دا یو اوږد حدیث دی چې په هغې کې د درې کسانو اوږده قصه ذکر شویده. چې هغوی په یو غار کې ناست و. چې کانی راوړغړیدلو او د غار خله بنده شوه. درواړو کې هر یو تن خپل قبول شوی عمل د الله تعالی مخې ته د وسیلې په توګه باندې وړاندې او مقصود ترلاسه شو. د دېنه معلومه شوه چې نیک اعمال د ضرر لیرې کولو لپاره بهرینه وسیله ده. عام مفسرین او صلف صالحینو د اعمالو وسیله بغیر د څه خلاف نه

(۱) امرجه مسلم لی صحیحہ ۴/۲۰۹۹ رقم الحدیث (۲۷۴۳-۱۰۰) واحد فی المسند ۲/۱۱۶.

قبوله كړیده. ارغی عليهم: یعنی د هغوې د خدمت او نفقه او خرچې په غرض سره مې بیزې خړولي. يتضاغون: باب تفاعل دی، په زوره زوره ژړیدلو ته وايي. دې ماشومانو د ولېرې د وجې نه ژړل. پلار هغوې ته پي-حكه ورنكړل چې هغه اول مور پلار باندې شكلك غوختل. تر سحره پورې هغه تابعدار خوي ولاړؤ. دا څه لږه مينه نده. نه معمولې محنت دی. دويم سرې په عين خوانی كې د بنایسته جینی په جماع باندې قابو موندلو نه وروسته د خدای د يرې د وجې نه پریخودله، سل دیناره يې هم پریخودل، دا څه وړه قربانې نده. زمکنې حقیقتونه ډیر لویې دي. اگر چې دا قصه اسانه ده. البقر وراعیها: دا یو مزدو سرې ؤ، خفه کیدلو باندې يې مزدورې پریخودله، خو مزدورې وركونکی سرې ډیر دینداره ؤ، هغه د ده د مزدورې مال ضائع نكړو، بلکې ورلره يې ډیر کړو، او خو غواگانې او نور مالونه يې هغه ته وسپارل، د دینه معلومه شوه چې د فضولي تصرف جائز دی او هم دا د امام ابوحنیفه رحمه الله مسلک دی، بهر حال د دې درې کسانو دا نوموړي نیک عملونه وسیله جوړه شوه او درې واړه کسان د مصیبت نه خلاص شول. (مرقات: ۸/۶۷۴)

جنت دمور په قدمونو کې دی

﴿۲۹﴾ وَعَنْ معاويةَ بنِ جَاهِمَةَ أَنَّ جَاهِمَةَ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او د حضرت معاویه ابن جاهمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې (یوه ورځ) حضرت جاهمه د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې
فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَدْتُ أَنْ أُغْزَوْ وَوَقَدْ جِئْتُ
حاضر شو او عرض یې وکړو چې یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! زه جهاد کول غواړم، او په دې وخت کې په دې اړه باندې
أَسْتَشِيرُكَ. فَقَالَ: «هَلْ لَكَ مِنْ أَمْرٍ؟» قَالَ: نَعَمْ.
ستاسره مشوره کولو لپاره راغلی يم. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: آیا ستامور (ژوندی) ده؟ هغه وویل: هو!
قَالَ: «فَالزَّمْهَا فَإِنَّ الْجَنَّةَ عِنْدَ رِجْلِهَا» (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۱))
نبی عَلَيهِ السَّلَامُ وفرمایل: بیا ته د هغې خدمت ضروري وگڼه ځکه چې دمور په قدمونو کې جنت دی. (احمد، نسائي، بیهقي)

توضیح: عند رجليها: یعنی جنت دمور د قدمونو خوا کې دی. مطلب دا دی چې د هغې خدمت کوه، هغه خدمت ته محتاج ده. بل څوک د خدمت کولو والا نشته دی. د هغې خدمت اوس په تا فرض عین شوی دی. دغه صحابی ته د دې مخصوص حالاتو او د دې مجبورانو او ضرورتونو ته په کتلو سره نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دمور د خدمت لپاره وپا کلو. او جهاد ته تللو ثواب يې هغه ته په دې خدمت سره ترلاسه کیدلو ته اشاره وکړه.

(۱) أخرجه النسائي في السنن ۵/۱۱ رقم الحديث ۳۱۰۴ واحمد في المسند ۴/۲۹.

د دې حديث مطلب دا ندی چې د چا مور ژوندي وي نو هغه جهاد لپاره نشي وتلی، لکه خيښ، بناغلي دا پيش کوي، دا استدلال غلط دی چې صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ د زرگونو په شميره کې جهاد لپاره وتلي دي. نو آیا د هغه ټولو مياندي مري شوي وي. نو ځکه تلل جائز شول؟ د خدای نه يره وکړه او د جهاد انکار مکوه. (مرقات: ۸/۶۷۶)

که مور پلار د بنځې د طلاقو غوڅتنه وکړي نو څوې څه وکړي؟

﴿۳۰﴾ وَعَنْ ابْنِ عَمْرٍو قَالَ: كَانَتْ تَحْتِي امْرَأَةٌ أَحْبَبْتُهَا
او حضرت ابن عمر <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> فرمايي چې زما په نکاح کې يوه بنځه وه، د چا سره چې ما ډيره مينه کوله،
وَكَانَ عُمَرُو يَكْرَهُهَا. فَقَالَ لِي:
ليکن (زما عزتمند پلار) حضرت عمر <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> هغه نه خوښيدله، نو هغه (يو دور څ) ما ته وويل چې ته دې
طَلَّقْهَا فَأَبَيْتُ. فَأَتَى عُمَرُو رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَلَّمَ
بنځې ته طلاق ورکړه. ما انکار وکړو. بيا کله چې د نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> په خدمت کې حاضر شو
فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَسَلَّمَ:
او نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> ته يې د دې خبرې ذکر وکړو نو نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> ما ته وفرمايل چې
«طَلَّقْهَا» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ)
دغه بنځې ته طلاق ورکړه. (ترمذی، ابوداؤد)

توضیح: طلقها: نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې کله حکم ورکړو نو د دې حکم په وجه باندې وس طلاق ورکول واجب و. هسې عامه مسئله داسې ده که مور پلار په ناحقه باندې څوې ته د طلاقو حکم ورکړي، په اينگور کې کوم شرعي عرفي عيب نه وي نو څوې باندې لازم ندي چې هغه بنځې ته طلاق ورکړي، که د مور پلار د حکم منلي وکړل نو دا مباح ده. او که شرعي قباحت په اينگور کې شتون لرلو او د مور پلار حکم هم وشي نو طلاق ورکول واجب کيږي. (مرقات: ۸/۶۷۷)

د اولاد لپاره مور پلار جنت دی يادوڅ

﴿۳۱﴾ وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا حَقُّ الْوَالِدَيْنِ عَلَى وَلَدِهِمَا؟
او حضرت ابو امامه <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> فرمايي چې يو سرې عرض وکړو چې يا رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> ! اولاد باندې د مور پلار

(۱) اخرجه ابوداؤد في السنن ۵/۳۵ رقم الحديث ۵۱۳۸، والترمذی في ۳/۲۹۴ رقم الحديث ۱۱۸۹.

قَالَ: «هُمَا جَنَّتَكَ وَنَارَكَ» (رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ)

خه حو د،؟ نبي ﷺ و فرمايل: ستا مورپلار ستا لپاره جنت هم دى او دوزخ هم. (ابن ماجه)

توضیح: که اولاد د مورپلار اطاعت و کړو، تابعدری او د خوشحالی یې ورلره پورا خیال وساتلو او هر قسم خدمت یې وکړو نو دا مورپلار د اولاد لپاره جنت دى. دهغوې په خوشحالی کې به هغه ته جنت په لاس ورشي. گنې په بل صورت کې هم دا مورپلار د اولاد لپاره دوزخ او د جهنم اور به ثابت شي. او اولاد به یې جهنم ته ورسېږي.

عمل سے زندگی بنتی ہے جنت بھی جہنم بھی یہ خالی اپنی فطرت میں نہ لوری ہے نہ ناری

نافرمانه خوې د مورپلار تابعدار څنگه جوړيدلى شي؟

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَبُوتُ وَالِدَاهُ

او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل: کله چې د يو بنده مورپلار مړه شي

أَوْ أَحَدُهُمَا وَإِنَّهُ لَهُمَا لِعَاقِبُ فَلَا يَزَالُ

يا په دې دواړو کې يو گس مړ شي او هغه خوې د دوي نافرمانې کوله، او بيا (دهغوې د مرگ نه وروسته)

يَدْعُو لَهُمَا وَيَسْتَغْفِرُ لَهُمَا حَتَّى يَكْتُبَهُ اللَّهُ بَارًا»

هغه د دوي لپاره دعاء او استغفار کوله نو الله تعالی هغه په نيکانو کې ليکي.

توضیح: بآرا: يعنې دا نافرمان خوې به تابعدار وليکلی شي. په دې حديث کې د نافرمانه خوې د فرمانبردار کيدلو ترتيب ويلی شوی دی. هغه داسې چې مثلاً د کوم سرې مورپلار دهغه نه خفه تللي وي. وس د مرگ نه وروسته هغه لپاره پکار دي چې هغه د خبل مور لپاره په کثرت سره بښنه وغواړي، دهغوې لپاره دعا وغواړي. دغه شان دغه سرې به د نافرمانو د زمري نه ووخي، دا خبره ځای ده چې «رحم حق بهانه می جوید» گنې د مورپلار د وفات نه وروسته د ژوندې نافرمانه خوې د معافۍ تصور څوک کولی شي. سبحان الله الله تعالی څومره مهربانه دی. ځينو علماؤ ويلي دي چې که کوم نافرمانه خوې د خپل پلار په قبر باندې اووه جمعې مسلسل د جمعې په ورځ حاضر وکړي او دهغه لپاره استغفار او دعاء وغواړي نو الله تعالی به دا خوې د مورپلار په طلبعدار اولاد کې شامل کړي.

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۲۰۸ رقم الحديث ۳۶۶۲.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۶/۲۰۲ رقم الحديث ۷۹۰۲.

اولاد لپاره د مور پلار حیثیت

﴿۲۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَصْبَحَ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: کوم سړې چې په دې حالت کې سبا کړو چې

مُطِيعًا لِلَّهِ فِي وَالِدَيْهِ

هغه د مور پلار په حق کې تابعدارې کونکې و (يعني هغه د مور پلار حقوق وادا کولو سره د الله تعالی د

أَصْبَحَ لَهُ . بَابَانِ مَفْتُوحَانِ مِنْ الْجَنَّةِ

حکم اطاعت کړې دی) نو هغه په داسې حالت کې سبا کړیدی چې د هغه لپاره د جنت دروازې برسيرته وي

وَإِنْ كَانَ وَاحِدًا . فَوَاحِدًا . وَمَنْ

او که د هغه په مور پلار کې يو گس (ژوندي) وي نو يوه دروازه برسيرته کيږي او کوم سړې چې په دې

أَمْسَى عَاصِيًا لِلَّهِ فِي وَالِدَيْهِ

حالت کې سبا کړو چې هغه د مور پلار په حق کې د الله تعالی نافرمانې کونکې دی نو هغه په داسې حال

أَصْبَحَ لَهُ . بَابَانِ مَفْتُوحَانِ مِنَ النَّارِ وَإِنْ كَانَ وَاحِدًا

کې سبا کوي چې د هغه لپاره د دوزخ دروازې برسيرته شي او که په مور پلار کې يو گس (ژوندي) وي

فَوَاحِدًا» قَالَ رَجُلٌ: وَإِنْ

نویوه دروازه برسيرته کيږي. (دې ارشاد اوریدلو باندې) يو سړې عرض وکړو: اگر که مور پلار په

كَلِمَاءُ؟ قَالَ: «وَإِنْ ظَلَمَاءُ»

هغه باندې ظلم وکړي؟ نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: اگر که مور پلار په هغه باندې ظلم ولې ونکړي،

وَإِنْ ظَلَمَاءُ وَإِنْ ظَلَمَاءُ»

اگر که مور پلار په هغه باندې ظلم ولې ونکړي، اگر که مور پلار په هغه باندې ظلم ولې ونکړي.

مور پلار ته در حمت په نظر سره کتلو باندې د قبول شوي حج ثواب تر لاسه کيږي

﴿۲۳﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ وَلِيَ وَلَدِي

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: مور پلار سره نيکې کونکې کوم هلك چې

بَارٍ يَنْظُرُ إِلَىٰ وَالِدَيْهِ نَظْرَةً رَّحِمَةً إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ
هم مورپلار ته د مینې او عزت په نظر سره گوري نو الله تعالی د هر نظر په بدله کې یو قبول شوي (نفلې)
لَهُ بِكُلِّ نَظْرَةٍ حَاجَّةٌ مَبْرُورَةٌ . قَالُوا: وَإِنْ نَظَرَ كُلَّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ؟
حج (ثواب) لیکي. صحابو عرض وکړو: اگر که هغه په ټوله ورځ کې سل ځل وگوري. نبی علیه السلام وفرمایل: هو! الله ډیر لوی
قَالَ: «نعم الله أكبر وأطيب»
و ډیر پاک دی. یعنې ستا په گمان کې چې دا کومه خبره ده که هغه وغواړي نو د دې نه هم غټ اجر ورکولی شي.

توضیح: مائة مرة: دا حدیث نبی کریم صلی الله علیه و سلم د خلکو تعجب لیرې کولو لپاره وویل، خلکو ته تعجب و شو چې د شفقت په یو نظر سره که د یو حج ثواب تر لاسه کیږي نو که یو سړی سل ځل د شفقت په نظر سره مور پلار ته وگوري نو سل قبول شوي حجونو ثواب ورته ورکولی کیږي. نبی کریم صلی الله علیه و سلم وفرمایل: د الله تعالی رحمت ډیر فراخه دی. هلته هیڅ تنگې نشته دی. علماؤ لیکلي دي چې د شفقت په دې نظر سره د قبول شوي حج اصل ثواب ورته ورکولی کیږي. اضافې ثواب خو به هغه سړی ته ورکولی کیږي چې هغه محنت کولو باندې حج ته لار شي. خرچه هم وکړي او وخت هم ورکړي او محنت هم تیر کړي. (مرقات: ۸/۶۷۸)

د مور پلار د نافرمانۍ سزا نغده وي

﴿٢٥﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ
او حضرت ابوبکره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل (د شرک نه علاوه) ټول
الذنوب يغفرُ اللهُ مِنْهَا مَا شَاءَ إِلَّا عُقُوقَ الْوَالِدَيْنِ
گناهوندا سې دي چې الله تعالی په دې کې خومره انداز و غواړي، بېسنه کوي، خود مور پلار د نافرمانۍ گناه نه بېسي. بلکې
فَأِنَّهُ يُعَجِّلُ لِصَاحِبِهِ فِي الْحَيَاةِ قَبْلَ الْمَاتِ « ^(١)
الله تعالی د مور پلار د نافرمانۍ کونکې ته د مرگ نه مخکې د هغه په ژوندې کې ژر سزا ورکوي.

توضیح: يعجل: د حدیث مطلب دا دی چې کوم سړی د مور پلار د نافرمانۍ گناه کوي نو الله تعالی په دې دنیا کې هغه سړی ته سزا ورکوي. د دې حدیث مطلب دا هم کیدلی شي چې د مور پلار په ژوند باندې الله تعالی هغه سړی په عذاب کې اخته کوي. او مور پلار ورته گوري. دواړه احتمالونه شته دي. هو! د آخرت سزا به په خپل ځای وي. گویا په دې حدیث کې اعلان دی چې مور پلار ته کوم سړی تکلیف ورکړو، د هغه

(١) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ٦/١٨٦ رقم الحديث ٧٨٥٦.

(٢) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ٦/١٩٧ رقم الحديث ٧٨٩٠.

سرې سزا نغده وي. هغه به دنيا کې سزا څکي. يوه قصه ليکلی شوي مې ليدلي ده چې يو هلک خپل بوډا پلار د سمندر غاړې ته کله د غورزو لولو لپاره بوتللو او هغه يې غورزول غوختل نو پلار يې وخنډل، ځوې ترينه د خنډلو وجه وپوښتله. نو پلار وويل چې ماته په دې باندې خدا راغله چې ما هم خپل پلار هم د دې ځای نه سمندر ته غورزولی ؤ، خو تازه يو څو قدمه مخکې راوستلی يم، خدا په دې راغله چې ستا سره به څه کيږي، ما چې څه وکړل او زما سره چې څه وشو نو هغه خو ما وکتل. (مرقات: ۸/۶۷۹)

﴿۲۶﴾ وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حَقُّ كَبِيرِ الْإِخْوَةِ

او حضرت سعيد ابن العاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: په کشر ورور باندې د مشر ورور هغه حق

عَلَى صَغِيرِهِمْ حَقُّ الْوَالِدِ عَلَى وَلَدِهِ» (رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ الْخَمْسَةَ فِي «شُعْبِ الْإِيمَانِ»^(۱))

دی کوم چې د پلار په خپل ځوې باندې وي. (دا پنځه واره احاديث بيهقي په شعب الايمان کې نقل کړيدي)

توضیح: د عامو خلکو خيال وي ورور بهر حال ورور وي. که مشروي او که کشر. په دې حديث کې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې د مشر ورور احترام او اکرام هم هغه شان دی څنگه چې د پلار وي. که پلار مړ شي نو مشر ورور دې کشرانو لپاره شفقت او رحمت او خواخوږی. کې د پلار په شان شي او په کشرانو باندې لازم دی چې هغوي خپل مشر ورور د پلار په شان تصور کړي. (مرقات: ۸/۶۸۰)

دا اصول تر هغه وخته پورې قائم وي کله چې خلک دينداره هم وي او کليا ما حول کې وي. که خلک د بناړ ما حول ته راشي او عصري تعليم تر لاسه کړي نو دا اصول زره زره شي. انگریزي تعليم څه ورکړل يې ورنکړل البته نوې نسل يې د مشرانو نافرمان او خود سره جوړ کړو.

اٹھا کر پھینک دو باہر گلی میں نئی تھذیب کے انڈے ہیں گندے

تمامی دیکھ لو سارے جہاں میں نظر آنے لگے ہیں داڑھی منڈے

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۶/۲۱۰ رقم الحديث ۷۹۲۹.

۱۲ ربيع الثاني ۱۴۱۸ هـ

باب الشفقة والرحمة على الخلق

په مخلوق خدا باندې در حمت او شفقت بيان

قال الله تعالى ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوِيكُمْ﴾ (الحجرات: ۱۰)

په دې باب کې يتيمانانو، کونډو، مظلومانو، په مصيبت کې راگير غمزېلي خلکو، بوډاگانو او کشرانو باندې شفقت او د مينې محبت احاديث راغلي دي. او هغه حديثونه به بيان شي چې په هغې کې د خلکو د حقونو ادا کول او دهغوې ادب او احترام کولو باندې زور ورکړی شوي دي. د ماشومانو جينکو د روزنې فضيلت هم بيان کړی شوي دي. دغه شان په دې حديثونو کې د ټولې دنيا د مظلومانو او بي څوکه مسلمانانو د مرستې حکم ورکړی شوي دي.

د ټولې دنيا مسلمانانو ته خپل مينځ کې وروڼه ويلى شوي دي او يوه ليکلي معاهده کړی شوې ده چې مسلمانان خپل مينځ کې د يو بدن په شان دي. د دې هر فرد د بل لپاره ملاتړې او مرسته کونکي کيدل پکار دي. گنې هغه به د مسلمان بللو مستحق نوي. د الله تعالی ټول رحمتونه دي. په دې کې يو رحمت په کائنات کې خپل کار بنايې چې د هغې په وجه باندې انسان او حيوان خپل مينځ کې د رحمت معامله کوي.

الفصل الاول

کوم سړی چې په خلکو باندې رحم نه کوي هغه د الله تعالی در حمت مستحق نه دی

﴿۱﴾ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَرْحَمُ اللَّهُ

حضرت جرير ابن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: الله تعالی په هغه سړی رحم نکوي

مَنْ لَا يَرْحَمُ النَّاسَ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) .^(۱)

په دې هغه د خپل خاص او کامل رحمت مستحق نه گرځوي) څوک چې په خلکو باندې رحم نکوي. (بخاری او مسلم)

ماشومانوسره د مينې کولو فضيلت

﴿۲﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: جَاءَ أُعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايې چې (يوه ورځ) د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې يو باندې چې حاضر شو

فَقَالَ: أَتَقْبِلُونَ الصِّبْيَانَ؟

(او کله صاحبو وليدل چې هغوي ماشومانو مچي کوي او مينه ورسره کوي) نو وي ويل چې آيا تاسو خلک ماشومان مچي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۳۵۸ رقم الحديث ۷۳۷۶، ومسلم في ۴/۱۸۰۹ رقم الحديث (۲۳۱۹-۶۶)

فَمَا نُقْبَلُهُمْ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَوْ أَمْلِكُ

کوی؟ مونږ خو ماشومان نه مچي کوؤ. نبی ﷺ (دې خبرې اوریدلو باندې) وفرمایل آيازه په دې خبره باندې

لَكَ أَنْ نَزَعَ اللَّهُ مِنْ قَلْبِكَ الرَّحْمَةَ « (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) »

قادر کیدلی شم چې الله تعالی ستا د زړه نه رحم او شفقت ایستلی دی. هغه ایسار کړه. (بخاری او مسلم)

د جینکو دروزني خاص فضیلت

﴿٢٣﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ: جَاءَتْنِي امْرَأَةٌ وَمَعَهَا ابْنَتَانِ لَهَا

حضرت عائشه رضی الله عنها فرمایې چې (یوه ورځ) زما خواته یوه ښځه راغله. د هغې سره د هغې دوه ماشومانې هم وې.

تَسَأَلْنِي فَلَمْ تَجِدْ عِنْدِي غَيْرَ تَمْرَةٍ وَاحِدَةٍ

هغې زمانه سوال وکړو (یعنې څه یې وغوختل) لیکن هغوی ته زما د خوانه د یوې کهبجورې نه علاوه هیڅ

فَأَعْطَيْتُهَا إِيَّاهَا فَقَسَمْتُهَا بَيْنَ ابْنَتَيْهَا

هم تر لاسه نشول، نو ما هغوی ته هم هغه یوه کهبجوره ورکړه. هغې کهبجوره نیمه نیمه په خپلو لوبو کې

وَلَمْ تَأْكُلْ مِنْهَا ثُمَّ قَامَتْ فَخَرَجَتْ.

و ویشله. او خپله یې د هغې نه هیڅ هم ونه خوړل. او بیا هغه پاڅیدله او بیرون لاړه. په دې کې

فَدَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نبی کریم ﷺ کور ته راغلی. ما نبی کریم ﷺ ته (د دغه ښځې) دا واقعہ بیان کړه.

فَقَالَ: «مَنْ ابْتُلِيَ مِنْ هَذِهِ الْبَنَاتِ بِشَيْءٍ

نوبی ﷺ فرمایل چې کوم سړی چې د جینکو نه څه یعنې یوه یا دوه یا د یو باندې په از مینست کې واچولی شي

فَأَحْسَنَ إِلَيْهِنَّ كُنَّ لَهُ

او هغه دې جینکو سره احسان او ښه ښویي وکړي نو هغه ماشومانې او هغوی سره کړی شوي نیکی

سَيَّرًا مِنَ النَّارِ « (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) »

به د دوزخ د اور نه پرده جوړه شي. (بخاری او مسلم)

(^۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۲۶ رقم الحديث ۵۹۹۸، ومسلم في ۴/۱۸۰۸ رقم الحديث ۴۴۰/۲۳۱۷

(^۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۲۶ رقم الحديث ۵۹۹۵، ومسلم في ۴/۲۰۲۷ رقم الحديث ۲۴۷-۲۶۲۹

توضیح: من ابتلی : جینکو سره متعلق د دې فضیلت وجه دا ده چې جینکی په غتیدلو سره د بل کور خدمت کوي، د مور پلار په کار نه راځي. گویا مور پلار پنځلس شل کاله چې د وپاللي نود نورو د فائدي لپاره یې وپاللي. دا فقط خواخوږي او شفقت دی. څه دنیاوي غرضونه او مقصدونه نه وي. نو ځکه د جینکو په پالنه باندې دا ثواب ترلاسه کیږي. پاتې شو هلکان نو دهغوې په لویې کولو باندې خو دنیاوي غرضونه په نظر کې وي. چې هغوې په غتیدلو سره به د پلار کارونه ساتي. د هغوې په پاللو باندې دا ثواب نه ترلاسه کیږي. په کومو علاقه کې چې د جینکو په خرڅولو باندې پسي اخستل کیږي شاید هلته دا ثواب ورنکړی شي بلکې د پاسه عذاب وي، د شریعت د اصول ښودنه هم په دې توگه ده.

په دې حدیث کې د جینکو پیدائش امتحان او آزموینه گړځولی شوی دی. لهذا دا ثواب د جینکو سره خاص دی. او فقط د هغوې په پالنه باندې دا ثواب ورکولی کیږي. دلته دې واقعې ته دې وکتلی شي او د مور شفقت او رحمت ته دې وکتلی شي چې خپله یې هیڅ ونه خوړل خو ماشومانو باندې یې و خوړل. دا د الله تعالی د رحمت و زرده. د الله تعالی په سل رحمتونو کې فقط یو رحمت په دنیا کې خپل اثر ښایي. پاتې رحمتونه ښکاروالی به په قیامت کې کیږي. (مرقات: ۸/۶۸۲)

﴿۴۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ عَالَ

او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: کوم سړی چې دوه جینکو ساته

جَارِيَتَيْنِ حَتَّى تَبْلُغَا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَا

او روزنه وکړي تردې چې هغه بلوغ ته ورسېږي نو دغه سړی به د قیامت په ورځ داسې راشي چې زه او هغه

وَ هُوَ هَكَذَا « وَ ضَمَّ أَصَابِعَهُ (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) »

په داسې توگه یو بل ته تړدې یو، دې ویلو سره ښی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپلې دواړه گوتې یوځای کړي (مسلم)

د کونډې او مسکین د خدمت فضیلت

﴿۴۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «السَّاعِي

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: کونډه ښځه او د مسکین خبر اخستونکی دهغه

عَلَى الْأُزْمَلَةِ وَ الْمَسْكِينِ

سړي په شان دی څوک چې د خدا پلاره کې کوښښ وکړي یعنې کوم سړی چې د کونډې ښځې او مسکین ساته او خبر اخستل کوي

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۰۲۷ رقم الحديث (۲۶۳۱-۱۴۹) والترمذي في السنن ۴/۲۸۱ رقم الحديث ۱۹۱۴.

«	اللَّهِ	سَبِيلِ	فِي	كَالسَّاعِي
او د هغوي ضرورتون پورا کولو سره د هغوي سره ښه ښوې کوي نو د دې ثواب د هغه ثواب برابر دی کوم چې د خدا په لاره کې جهاد او				
وَ	أَحْسَبُهُ	قَالَ	:	كَالْقَائِمِ
حج کونکي ته ورکولی کېږي، او زما گمان دی چې هغه د اهم بیان کړل چې د کونلې ښځې او مسکین خبرا خستونکي د هغه سرې په				
لَا	يَفْطُرُ	وَ		كَالضَّائِمِ
شان دی چې هغه په لمونځ او عبادت کې شپه په وینځه تیروي او د خپلې شپې په وینځه تیروولو کې نه څه سستی کوي او نه څه کمی او				
لَا	يَفْطُرُ	«	(مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)	»
نقصان برداشت کولی شي. او د هغه سرې په شان دی چې هغه (د ورځې کله هم) روژه نه ماتوي (چې هغه متصائم الدهر ویلی کېږي.				

یتیم دروژني فضیلت

﴿٦٦﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ				
او حضرت سهل بن سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: زه او د یتیم روزنه کونکي				
لَهُ وَلِغَيْرِهِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا» وَأَشَارَ بِالسَّبَابَةِ وَالْوَسْطَى				
چې هغه یتیم که د هغه وي او د بل چا وي، جنت کې به داسې یو، دې وینا سره نبي عَلَيْهِ السَّلَام د شهادت				
و فَتَرَجَ بَيْنَهُمَا شَيْئًا . (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)				
گوته او مینځنۍ گوټې په ذریعه سره اشاره وکړه. او د دواړو په مینځ کې یې لږ شان فر احوالی وساتلو. (بخاری)				

د دنیا ټول مسلمانان د یو جسم په شان دي

﴿٤٤﴾ وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَرَى الْمُؤْمِنِينَ				
او حضرت نعمان ابن بشیر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي (ای مخاطبه) ته به مؤمنانو لره خپل				
فِي	تَرَاحِيهِمْ	وَ	تَوَادِّيهِمْ	وَ
تَعَاطِفِهِمْ				
مینځ کې د یو بل سره د رحم معامله کولو، د یو بل سره د مینې او تعلق ساتلو او د یو بل سره د مهربانې او مرستې ښوې کې داسې				

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٠/٤٣٧ رقم الحديث ٦٠٠٧، ومسلم في ٤/٢٢١٦ رقم الحديث (٢٩٨٢-٤)

(٢) أخرجه البخاري في صحيحه ١٠/٤٣٦ رقم الحديث ٦٠٠٥، ومسلم في ٤/٢٢٧٨ رقم الحديث (٢٩٨٣-٤٢)

کمثل	الجسد	إذا	اشتگی	عضوا	کداعی	له
ومومي لکه څنگه چې د بدن حال دی چې کله د بدن کوم اندام خوځي نو د بدن نور اندامونه دې يو اندام له						
سائرُ	الجسدِ	بِالشَّهِرِ	وَ الْحَقِّ	(مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)		( )
و چې نه هغه نور اندامونه رابلي. او د بيداری او تبي په ستړيا او درد کې ټول جسم شريک وي. (بخاری او مسلم)						

توضیح: کمثل الجسد: مسلمانانو لپاره د اسلام د اړخ نه عالمي سطح باندې يو دستاويزې شرعي لوظنامه ده چې رنگ او نسل او هيواد او وطن او ژبه او خاندان رابطو نه بالاتر کيدلو سره مسلمان د بل مسلمان لپاره خواخوږي او رحمت جوړ شي. کوم مسلمان چې د بل مسلمان لپاره داسې جذبه نه لري هغه مسلمان خوڅه بلکې د انسان بللو مستحق ندی. بابا سعدی فرمايلي دي: (مرقات: ۸/۶۸۵)

بني آدم اعضائے یک ديگر اند
که در آفرینش ز یک جوهر اند
چون عضو بدر آورد روزگار
دیگر عضوها را نماز قرار

يو حديث کې راغلي دي چې: **من لم يهتم بأمور المسلمين فليس منا.** يو حديث کې دي: المسلمون يد علی من سواهم. د مسلمانانو خپل مينځې دې خواخوږی لپاره فقط اسلام او مسلمان کيدل شرط دی. د ذات قبيلو نه اخواد مسلمان لپاره ضروري دي چې هغه د قلعي د ديوال په شان او د زنجير د مسلسل گرو په شان متفق او متحد وي. که هغه نژدې وي او که ليري وي، په مشرق کې وي او که په مغرب کې. اقبال ويلي دي:

درويش خداست نه شرقی نه غربی
گمراهکانه دنی نه صفاهاں نه سمرقند

د مسلمانانو دا اتفاق او اتحاد ماتونکی هريوشی الحاد او زندقيت دی. دا اتفاق او اتحاد، د فکر يو والی او د عمل په کردار باندې قائم دی.

بے زندہ تھا وحدت افکار سے ملت
وحدت ہونفا جس سے وہ الہام بھی الحاد

اے ملت! نہت تمہیں بے وقوت و بازو
آتی نہیں کچھ کام یہاں عقل خدا داد

قرآن او حدیث د اسلام ټول مسلمانان خپل مينځ کې وروڼه گرځوي. او د هغوي خپل مينځې هريو کلام او سلام او والی ته د قدر په نظر سره گوري. قرآن مسلمانان د عقيدې په يوه اتفاقي نقطه باندې راغونډوي. او بيا يې د يو بل لپاره وروڼه او غمخوار جوړوي. ليکن نن سبا د ټولې دنيا مسلمانان د نظريې او افکارو د انتشار خکار دي. هغوي علاقو، قوميتونو، ييل ييل حکومتونو، او بلاکونو کې تقسيم شوي دي. د دې

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۳۸ رقم الحديث ۶۰۱۱ ومسلم في ۲/۱۹۹۹ رقم الحديث (۲۵۸۶-۶۶)

بنيادي وجه هم داده چې د اتحاد د نقطې تعارفي نښان «المسلمون» کمزوری کړې شویدی. دا وخت زه بیت الله ته مخامخ رمضان ۱۴۲۶ هـ په ۳۰ تاریخ دا کرخي لیکم. آخر روژه ده. لاکهونو انسان راغونډ شويدي. خو په سوچ او فکر کې ټول خپاره دي. دچا نظرونه په امریکه باندې لگیدلي دي. نو دچا سترگې چین اړخ ته وچتي شویدی. څوک هندوان خوشحالوي. نو څوک کموسنتانو اړخ ته ټیټ شویدی. ناست په مکه یا مدینه کې دی، خو نه یې مکه ولیدله او نه یې مدینه وکتله. حالانکې مسلمان د یو جسم په شان د یو بل خواخوږي وي. او دهغوي نظرونه په خپل مرکز باندې وي.

درویش خداست نه شرقی نه غربی
گمراکانه دتی نه مغالان نه سمرقند

﴿۸﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
او حضرت نعمان بن بشير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: (يو خداى، يوى نبي عَلَيْهِ السَّلَام او ديو دين منلو
» الْمُؤْمِنُونَ كَرَجُلٍ وَاحِدٍ إِنْ اِشْتَكَى
په وجه باندې) ټول مسلمانان د يو سړي (د اندامونو او جسم) په شان دي. كه دهغه سترگه خوگيگي نو د
عَيْنُهُ اِشْتَكَى كُلُّهُ وَإِنْ اِشْتَكَى رَأْسُهُ
هغه ټول جسم ناآرامه او بيقراره شي او كه دهغه سر خوگيگي نو ټول بدن يې درد محسوسوي (دغه شان يو
اِشْتَكَى كُلُّهُ» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱))
مسلمان ټولو مسلمانانو لره محسوس كول پكار دي)

دنياد مسلمانانو مثال د قلعي د دیوال په شان دی

﴿۹﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت ابو موسی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل:
«الْمُؤْمِنُ كَالْبُنْيَانِ لِلْمُؤْمِنِ
مسلمان، د مسلمان لپاره د يو کور په شان دی (يعني ټول مسلمانان د مضبوطيا او طاقت ترلاسه کولو په اعتبار سره
يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا» ثُمَّ شَبَّكَ
دهغه کور په شان دي) چې دهغې يوه برخه دويمه برخه مضبوطه ساتي. دي ويلو سره نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۰۰ رقم الحديث (۶۷/۲۵۸۶) وأحمد في المسند ۴/۲۷۶.

بین	أَصَابِعِهِ	(مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)
دیولاس گوتی د بل لاس په گوتو کې داخل کړي. (بخاری او مسلم)		
جائز سفارش کول د ثواب کار دی		
﴿۱۰﴾ وَ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا أَكَّاهُ		
او حضرت ابو موسی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې کله به نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته		
السَّائِلُ	أَوْ	صَاحِبُ الْحَاجَةِ
قال: «اشْفَعُوا		
کوم سائل یا حاجتمند راتلونو (صحابه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ) به فرمايل چې (زما لپاره) دې سپړې ته سفارش وکړه دې		
فَلْتَوْجَرُوا	وَيَقْضِي	اللَّهُ عَلَى
لِسَانِ	رَسُولِهِ	لِسَانِ
لپاره چې تاته د سفارش ثواب درکړی شي. او الله تعالی د خپل نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خله باندي		
مَا شَاءَ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)		
کوم حکم چې وغواړي، جاري کوي.		

توضیح: اشفعوا: کله چې د یو حاجت مند د چاته څه حاجت وي او دهغه رسیدل هغه ته نه کيږي. هغه مقام د دغه حاجت رسول ضروري هم دي او د ثواب کار هم دی. د بحث لاندې حدیث مطلب دا هم دا دی، دغه شان د دې حدیث مصداق هغه صورت هم دی چې مثلاً یو سپړی د یو کار اهل هم دی او لائق او مستحق هم دی. هغه ته مناسب مقام ته رسیدلو کې تکلیف دی. چاد هغه سفارش وکړو او هغه یې هغه مقام ته ورسولو. دا هم ممدح او د ثواب کار دی. د دې په برعکس یو نالائق په یو اهم مقام کینولو لپاره سفارش کول د قیامت په نښو کې ده. اذاً وسد الامر الی غیر اهله فانتظر الساعة. دغه شان د الله تعالی کوم ایسارولو لپاره سفارش کول منع او حرام دي. دغه شان د شریانو او فساد گرو لپاره سفارش کول جائز ندي. بهر حال جائز سفارش د ثواب کار دی. که هغه سفارش قبول شي او که قبول نشي، سفارش کونکې ته به ثواب ورکولی کيږي. نن سبا خو اکثر سفارشونه نا جائز شروع شويدي. نو ځکه لفظ سفارش د لفظ رشوت په شان د بدی سره مشهور شويدي. (مرقات: ۶۸۷، ۶۸۶/۸)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۴۹ رقم الحديث ۶۰۲۶، ومسلم في صحيحه ۴/۱۹۹۹۹ رقم الحديث (۲۵۸۵-۴۵)

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۴۴۸ رقم الحديث ۱۳/۷۴۷۶، رقم الحديث ۷۴۷۶.

د ظالم لاس د ظلم نه ایسار کره ده دهغه سره مرسته ده

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «انصُرْ أَخَاكَ			
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: د خپل مسلمان وروږ مرسته وکړه			
كَلِمًا	أَوْ	مَظْلُومًا».	فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ
که دهغه ظالم وي او که مظلوم. يو صحابي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (دا ارشاد اوریدلو سره) عرض وکړو چې یا رسول الله!			
أَنْصُرُهُ	مَظْلُومًا	فَكَيْفَ	أَنْصُرُهُ كَلِمًا؟
کوم مسلمان چې مظلوم دی نو مالره مرسته کول پکار دي. خو زه دهغه مسلمان څنگه مرسته کولی شم کوم چې ظلم کوي؟			
قَالَ: « تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ فَذَاكَ نَصْرُكَ إِيَّاهُ ». (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) . ^(۱)			
نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمایيل: ته هغه د ظلم نه ایسار کړه، او هغه د ظلم نه ایسارول دهغه په حق کې ستا مرسته ده. (بخاری او مسلم)			

توضیح: انصر اخاك ظالمًا او مظلومًا: دا جمله به جاهليت کې خلكو استعمالوله. او زیاتې به یې دا ویل كه تا د ظالم مرسته ونكړه نو د مظلوم مرسته به څنگه وكړی شي؟ دا دهغه معاشرې جاهليت او ظلم و. كله چې د دې تعليم عام شو او نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا جمله ارشاد فرمایله نو د صحابه كرامو فرشته صفت طبیعتونو دا د اسلامي اخلاقو منافې وگڼلو، نو ځكه یې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه وكړه چې د مظلوم مرسته كولو باندې خو پوهه شو، دا د ظالم مرسته څنگه كیدلی شي؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل چې ټول په شريكه سره د ظالم لاس د ظلم نه ایسار كړی، هغه به د ظلم نه منع شي. دا دهغه سره د همیش لپاره مرسته ده چې د آخرت د عذاب نه به بچ شي. (مرقات: ۸/۶۸۸)

ټول مسلمانان خپل مینځ کې وروڼه وروڼه دي

﴿۱۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمُسْلِمُ			
او د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: هر مسلمان د بل			
أَخُو	الْمُسْلِمِ	لَا	يُظْلِمُهُ
مسلمان دیني وروږ دی هېڅ مسلمان په بل مسلمان باندې ظلم ونكړي او هغه په هلاکت کې اخته نكړي			
وَلَا	يُسْلِمُهُ	وَمَنْ	كَانَ فِي
او نه هېڅ مسلمان بل مسلمان د هغه د ښمن پلاسونو کې پرېږدي، بلکې دهغه د ښمن په مقابله کې دهغه مرسته او معاونت وکړي.			

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۲/۳۲۳ رقم الحديث ۶۹۲۵، ومسلم في ۴/۱۹۹۸ رقم الحديث (۲۵۸۴-۶۲)

حَاجَتِهِ	فِي	اللَّهِ	كَانَ	أَخِيهِ	حَاجَةً
او څوک چې د کوم مسلمان ورور د حاجت پورا کولو سعی او کوبښن کوي نو الله تعالی د هغه حاجت پورا کوي.					
وَمَنْ	فَرَّجَ	عَنْ	مُسْلِمٍ	كُرْبَةً	فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ
څوک چې د کوم مسلمان ورور کوم غم لیري کړي نو الله تعالی هغه د قیامت په ورځ باندې په غمونو کې					
كُرْبَةً	مِنْ	كُرْبَاتٍ	يَوْمِ	الْقِيَامَةِ	وَمَنْ سَكَرَ مُسْلِمًا
د یو غټ غم نه به خلاصی ورکړي. او څوک چې د کوم مسلمان ورور بدن یا د هغه عیب پټوي نو د					
سَكَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)					
قیامت په ورځ به الله تعالی د هغه عیبونه پټ کړي. (بخاری او مسلم)					

توضیح: المسلم اخو المسلم: په دېکې هیڅ شک نشته چې مسلمان د مسلمان ورور دی. او دا د هغوی په مینځ کې یو عالمې لیکلی شوي شرعې لوښانه ده. خود دې لپاره شرط دا دی چې اول خپله مسلمان خو مسلمان جوړ شي. دلته مصیبت او مشکل دا دی چې خپله خو مسلمانان نه جوړېږو او معاشره د مسلمانانو غواړو. په حدیث کې نبی کریم ﷺ مسلمان د مسلمان ورور بللی دی او جوړ کړی یې دی. کوم کافر بدې عقیدې والا ته یې د مسلمان ورور نه دی ویلی. نن سبا بی دینه خلک هم دا وایې چې څوک هر څنګه ولي نه وي. خپل مینځ کې وروڼه کیدل پکار دي. په دې باندې چې کله عمل ونشي نو شور کوي چې مسلمان د مسلمان دښمن دی. زما ورور یو سړی قادیاني دی، آغا خان دی، رافضی دی، ملحد او بی دینه دی، هغه د یو مؤمن ورور څنګه جوړیدلی شي؟ (مرقات: ۸/۶۸۸)

اول دا مؤمن او مسلمان جوړ کړه، بیا به هغوی خپله وروڼه وروڼه شي. په دنیا کې د اهل حق مدرسې واخلې. پدېکې ټول طالبان خپله وروڼه وروڼه دي. ځکه چې دین راغلی دی. نو یو شول. د بی دینه د دینداره سره تړل هم داسې دي لکه یو سړی د کانه سره د لرګې د یو ځای کولو کوبښن کوي. لایظلمه ولا یسلمه: یعنی مسلمان په خپل مسلمان ورور باندې نه خپله ظلم کوي او نه د ظلم لپاره هغه کافرانو ته سپاري. دا حدیث یو لیکلی لوښانه ده خو نن سبا وگوره چې د مسلمانانو حکمرانان رښتوني مسلمانان ونیسي او امریکه او کافرانو ته یې سپاري. او د الر اخلي. او بیا وایې چې زمونږ سره مینه لری، زمونږ اطاعت وکړی. نو داسې به څنګه وشي. (مرقات: ۸/۶۸۸، ۶۸۹)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵/۹۸ رقم الحديث ۲۴۴۲، ومسلم في ۳/۱۹۹۶ رقم الحديث (۲۵۸۰-۸۵)

ستر مسلماً: د مثال په توګه باندي یو حیا درا عزتمند او نیک سړی دی. په هغې کې هیڅ عیب نشته دی یا د بدقسمتی نه دهغه نه څه ګناه وشي نو دهغې د پتولو ترغیب دی. ځکه چې د هغې په مشهورولو سره به هغه سړی تباه شي. او په پتولو سره به دهغه اصلاح وشي او هغه ته به نوی ژوند ترلاسه شي. د حدیث حکم د داسې خلکو لپاره دی. لیکن شریان او فسادګر او عادي مجرمانو معتقدي جرمونو پتولو جائز ندي. بلکې د هغې مخ نیوی پکار دی او د ختمولو فکر کول پکار دي. اول دې هغه ته خبرداری ورکړی شي. که په هغې سره منع نشو، نو دوخت حکمران ته دې خبر ورکړي، خونن سبا مسلمان حکمرانان چیرته دي؟ (مرقات: ۸/۶۹۰)

هیڅ مسلمان سپک مه ګڼه

﴿۱۳﴾ وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « الْمُسْلِمُ			
او حضرت ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: هر یو مسلمان د بل مسلمان			
أَخُو	الْمُسْلِمِ	لَا	يُظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ
دیني وروردی. (لهذا) مسلمان دې په مسلمان باندي ظلم نکوي. دهغه مرسته او ملاتړ دې نه پرېږدي. او هغه دې ذلیله او			
وَلَا يَحْقِرُهُ التَّقْوَى هَهُنَا. وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَارٍ			
سپک نه ګڼي. بیانې کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپلې سینې ته درې ځل اشاره کولو سره و فرمایي چې پر هیزګاري دې ځای کې			
"يَحْسِبُ امْرِيٍّ مِنْ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ			
ده. دغه شان یې و فرمایي چې د مسلمان لپاره دو مړه بدي کافي ده چې هغه خپل مسلمان وروردی ذلیله او سپک			
كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ : دَمُهُ وَ مَالُهُ وَ عَرْضُهُ " (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) ^(۱)			
و ګڼي. او مسلمان باندي د مسلمان ټول شيان حرام دي. لکه دهغه مال او دهغه عزت او ناموس. (مسلم)			

توضیح: التقوى: یعنی تقوی یو پټ امر دی. چې د هغې تعلق د زړه سره دی. نو ځکه د کوم کمزوري حالت او کمزور او محتاج او فقیر مسلمان سپک ګڼل پکار ندي. ځکه چې کیدلی شي چې دهغه باطن ستا نه په لاکهونو درجې ښه او روښانه وي. او تا د دهغې علم نوي. دا جمله په حقیقت کې د دې نه مخکې جملې لپاره تاکید دی. چې په هغې کې ویلی شوي دي چې هیڅ مسلمان سپک مه ګڼه. (مرقات: ۸/۶۹۰)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۹۸۶ رقم الحديث (۲۵۶۴-۲۲) وأورد في السنن ۵/۱۹۶ رقم الحديث ۴۸۸۲.

جنتي او دوزخي خلکو قسمونه

﴿۱۴﴾ وَعَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَهْلُ الْجَنَّةِ ثَلَاثَةٌ:	
او حضرت عياض بن حمار رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د جنتي خلکو درې قسمونه دي:	
ذُو	سُلْطَانٍ
يو خو هغه حاکم چې هغه عدل او انصاف کوي. او دخلکو سره احسان کونکی وي. او چاته چې دنیکيو او	
مُتَصَدِّقٌ	مُؤْتَمِنٌ
موفق	رجل و رَجِيمٌ
بنيگرو توفيق ورکړی شوي. دويم هغه سړی کوم چې (په کشرانو او مشرانو باندې) مهربان او خپلوانو او	
رَقِيقٌ	لِكَلِّ ذِي قُرْبَىٰ وَ مُسْلِمٌ
مسلمانانو لپاره رقيق القلب يعني دنرم زړه والاوي. او دريم هغه سړی چې هغه (حرام شيانو نه) نه ځان	
وَعَفِيفٌ	مُتَعَفِّفٌ ذُو عِيَالٍ.
ساتونکی (دغير الله مخې ته د سوال لاسونه خپرو لونه) ځان ساتي. او د اهل او عيال په اړه په خدای توکل	
و أَهْلُ النَّارِ خَمْسَةٌ :	الضَّعِيفُ الَّذِي لَا زُبْرَ
کونکی وي. او د دوزخي خلکو پنځه قسمونه دي: يو خود کمزورې عقل والا چې دهغه د عقل کمزورې	
لَهُ	الَّذِينَ هُم فِيكُمْ تَبِعٌ
هغه د بدرنگو کارونو نه منع نکړي. دا هغه خلک دي چې هغه ستاسو تابع او خادمان دي. هغوي سره نه د	
لَا	يَبْتَغُونَ أَهْلًا وَلَا مَالًا
بنيخي خواهر شوي او نندمال پخواه (يعني نه خويې هغوي سره د بنيخي پخواه وي چې دهغې په ذريعه سره هغه خپل جنسي خواهش	
و	الْحَايِنُ الَّذِي لَا يَخْفَىٰ
په جائز توگه سره پورا کړی شي او نه هغوي ته د هغه مال و زر طلب وي دويم هغه سړی چې هغه ځان او بدديانتوي چې دهغه	
لَهُ	طَمَعٌ وَ إِن دَقَّ إِلَّا خَاةٌ
طمع خپه پتې شي هم د هغه د لاس نندللو تندې پرې دي، دې لپاره چې هغه په دې کې بدديانتې وکړی شي. که هغه هر څومره ورکوئی	
و رَجُلٌ لَا يُصْبِحُ وَلَا يُنْسِي إِلَّا وَ هُوَ يُخَادِعُكَ عَنْ أَهْلِكَ وَ مَالِكَ	
او کم شی ولي نوي. او دريم هغه سړی چې هغه سحر او ماښام تاسو لره ستا په اهل کې د هوکه در کولو په سوچ کې	

وَ ذَكَرَ الْبُخْلَ أَوْ الْكَيْدَ وَ الْبُخْلِيَّ وَ الْفَحَّاشَ " . (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) . (۱)

اخته وي. دغه شان نبی کریم ﷺ د بخیل او ذروغزن او بد اخلاقه فحش گو ذکر و کړو. (مسلم)

توضیح: ذو سلطان: یعنی د حکومت او سلطنت هغه مشر چې هغه عدل او انصاف کوي او د ولس سره ښه او د احسان معامله کوي. او د الله تعالی د اړخ نه هغه ته د صحیح فیصله کولو توفیق ورکړی شوی وي. د هغه په هره فیصله کې د الله تعالی توفیق او مرسته او نصرت او اعانت شامل وي. او د انجام په اعتبار سره د هغې فیصله مثلاً د چا ټاکنه نائنده منده ثابتې شي، دغه شان سلطان مقسط، متصدق او موفق به په اهل جنت کې وي. (مرقات: ۸/۶۹۳)

لکل ذی قرنی: یعنی د خپلوانو لپاره نرم زړه والا وي. (مرقات: ۸/۶۹۳)

و مسلم: دا لفظ مجرور دی یعنی د هر مسلمان لپاره هم رحم دل او نرم زړه والا وي. و عقیف متعفف: یعنی دریم قسم هغه سپری دی چې هغه عقیف وي یعنی حرام او حلال فرق ساتلو سره د خپل ځان د حرامو نه ساتي. متعفف: یعنی سوال کولو او خیرات غوختلو نه ځان ساتي. عیالدار وي خو په مکمله توګه باندې خپل رب باندې بهر ورسه کوي، او د اړې قسمه خلک جتتیا ن دي. (مرقات: ۸/۶۹۳)

پاس بیان شوو درې قسمه خلکو په مقابله کې پنځه قسمه خلک داسې دي چې هغه دوزخیان دي. د هغوی تفصیل دا دی: الضعیف: یعنی د کمزورې عقل والا سپری دی د هغه کمزوری عقل هغه د بیکاره کارونو نه نشي منع کولی. خپله معتوه دی، دنورو تابع وي، او په هغې کې بې قاعدګې کوي، بې لارېتوب کوي، خپله هیڅ رایه نه لري. بس د د اقتدار خاوند پسې مخکې وروسته ګرځي. چمچه توب کولو کې وخت تیروي. د نفسانی خواهشاتو تابع وي. خود غرضی د وجې نه هر څه ترلاسه کولو لپاره تیار شي. لازېرله: زبر عقل او کمال او صبر ته وایي.

لا یغفون اهلا: یعنی هغه معتوه او بې عقله د خپلې حلال ښځې سره د تعلق ساتلو بېخې سوچ نکوي بلکې هغه ناجائز او حرام ذریعو سره د خپل جنسي خواهشات پوره کولو په سوچ کې اخته وي. ولا مالا: یعنی هغه سره دا فکر هم نوي چې د حلال مال گټلو څه اهمیت دی. او د هغې څه قدر او قیمت دی. بس دا عاجز فقط خوراک څکاګ پېژني، نور د حلالو څه فکر ورسره نوي، ډیر خوشحاله وي. نو داسې معتوه او کم عقل، خواهش پرست او چاپلوسې کونکې سپری دوزخې دی. اسلام غواړي چې د هغه منونکې خوددار وي، د نفس د عزت مالک وي. او په خپلو خپو باندې په خپل اعتماد سره ولاړ وي. او هوښیار بیدار او وینخو مازغو والا وي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۱۹۷ رقم الحديث (۲۸۶۵-۶۳) واحمد في المسند ۴/۲۶۱.

والخائن: طمع يې مصدر دی. خود مطموع په معنی کې مفعول دی. مطلب دا دی چې داسې خائن چې د نه په نظر کې دوړو کې نه وړو کې شی هم وي چې دا هغه ترلاسه کړي، کله چې ده ته هغه مطلوب ترلاسه شي نو ستې په هغې کې خیانت کوي. گویا د خیانت په شعبة کې د تباہ حال والا سپری دی. حسن بصری رحمه الله و فرمایل: الطمع فساد الدين والورع صلاحه، دَقِّ: ډیر لږ قلیل شی ته ویل کیږي.

عن اهلك ای بسبب اهلك: باد سبب لپاره ده. (مرقات: ۸/۶۹۶)

وذكر: صحابی ته د نبی کریم ﷺ مبارکې ژبې الفاظ یاد نه و، نو حکه یې و ذکر و فرمایل چې نبی کریم ﷺ بخل او دروغ هم ذکر کړل. والشنظير: حل وزن الخنزير: بدنبویه، بد اخلاقه او بدې فاحشي ویناوي کونکي ته ویل کیږي. گویا فحاش د دې تفسیر دی. (مرقات: ۸/۶۹۶)

البخل او الكذب: اکثر نسخو کې او د شک لپاره دی. دغه شان پنځه شیان به پوره شي.

الضعيف، الخائن، الخادع، البخيل، الشنظير.

څه چې د ځان لپاره خوښ کړي هغه د خپل ورور لپاره هم خوښ کړه

﴿١٥﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَالَّذِي				
أَوْحَرَّتْ أَنَسَ رَجُلًا لِيَتَّقَهُ فَرَمَائِيهِ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِيهِ: قسم په هغه خدای باندې چې د هغه په فراخه قدرت				
نَفْسِي	يَبْدِيهِ	لَا	يُؤْمِن	أَحَدٌ
کې زما ځان دی	هیڅ بنده تر هغه وخته پورې	کامل مؤمن نشي	جوړیدلی	ترڅو چې هغه د خپل مسلمان
لِأَخِيهِ	مَا	يُحِبُّ	لِنَفْسِهِ»	(مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)»
ورور لپاره هغه څه ونه غواړي کوم چې د ځان لپاره خوښوي. (بخاری او مسلم)				

توضیح: ما يحب لنفسه: ای مثل ما يحب لنفسه: دا مطلب ندی چې خپل خوښ شی بل چا ته ورکړي، بلکې مطلب دا دی چې د خپل خوښ شي په شان د خپل ورور لپاره هم خوښ کړي، په دې کې خواخوږي ده. یعنی خپله عالم دی نو دغه شان علم د نورو لپاره خوښ کړي. خپله د ښه گارې یا گهری والا دی نو دغه شان گارې او گهری د خپل مسلمان ورور لپاره هم خوښه کړي. او د زړه نه ارزو وکړي چې د هغوې سره هم داسې دې راشي. (مرقات: ۸/۶۹۷)

خپل گاونډي تنگول لوي جرم دی

﴿۱۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَاللَّهِ لَا يُؤْمِنُ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: قسم په خدای دی دهغه سرې ایمان (کامل)

وَاللَّهُ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهُ لَا يُؤْمِنُ»

ندی! قسم په خدای دی دهغه سرې ایمان (کامل) ندی! (کله چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بیا یاد الفاظ ارشاد و فرمايل اود

قِيلَ: مَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ:

هغه سرې وضاحت یې ونکړو نو) صحابو پوښتنه وکړه چې یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! هغه سرې څوک دی؟

« الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ » . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) . «

نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: هغه سرې دی چې دهغه گاونډي دهغه د بدو او هغه د شر نه محفوظ او په امن کې نه وي.

﴿۱۷﴾ وَ عَنْ أَنَسِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: هغه سرې (خلاصی موندونکو او سابقینو سره)

« لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ » . (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) . «

جنت ته نشې داخلیدلی د چا گاونډيان چې دهغه د بدو او شر نه محفوظ او په امن کې نه وي. (مسلم)

﴿۱۸﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ وَ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې

قَالَ : « مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ

نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل: حضرت جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام به هميشه لپاره ماته د گاونډي د حق د لحاظ ساتلو حکم راکولو،

حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ

تردې چې زما دا خیال شو چې حضرت جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام (د حکم الهی په مطابق په ذریعه د وحی سره)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۲۴۲ رقم الحديث ۶۰۱۶.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۶۸ رقم الحديث (۳۶-۳۳) واحمد في المسند ۲/۱۳۷۳.

« سَيُورَثُهُ »

(مُتَّفَقٌ)

عَلَيْهِ^(۱)

ډير ژر به گاونډيان د يوبل وارشان وگرځوي. (بخاری او مسلم)

د دريم سرې په شتون کې دې دوه کسان خپل مينځ کې په غور کې خبرې نکوي

﴿۱۹﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً

حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: که تاسو درې کسان

فَلَا يُوْحَايُ يَاسْتَنُو دوه کسان دې داسې غورې (يوبل ته پټې خبرې) نکوي چې هغه دريم سرې يې وانوري،

يُوْحَايُ يَاسْتَنُو دوه کسان دې داسې غورې (يوبل ته پټې خبرې) نکوي چې هغه دريم سرې يې وانوري،

حَتَّى تَخْتَلِطُوا اِثْنَانِ دُونَ الْآخِرِ

تردې چې هغه د ډيرو کسانو سره يوځای شي. او دا (منع والی) د دې وجې نه دی چې د دې دواړو داکار (يعني خپل مينځې

أَجْلِ أَنْ يَحْزَنَهُ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).^(۲)

غورې،) دغه (دريم سرې) غمژن کوي

توضیح: مثلاً د سفر په دوران کې يا په کوم ځانله ځای کې درې کسان په سفر کې بوخت دي يا مقيم دي نو دا جائز ندي چې دوه کسان بيل بيل او بدي مشوري شروع کړي. ځکه چې په دې سره به هغه سرې ويرېږي چې دا دواړه زما په خلاف باندي څه منصوبه جوړوي. هو! کله چې په آبادۍ کې د خلکو سره يوځای شي بيا دې يواځې مشوره کوي ځکه چې په دې کې هغوي ته به څه پریشانې نه وي. (مرقات: ۸/۶۹۹)

دين د بښگرې نوم دی

﴿۲۰﴾ وَعَنْ تَيْمِ الدَّارِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الذِّينُ النَّصِيحَةُ»

او حضرت تميم داری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: دين نصيحت دی.

ثَلَاثًا. قُلْنَا: لِمَنْ؟

نبی عَلَيهِ السَّلَام دا خبره درې ځله و فرمايلد (يعني صحابه کرام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ) پوښتنه وکړه چې دا نصيحت او بښگره د چا لپاره ده.

قَالَ: «لِللَّهِ» وَلِكِتَابِهِ وَرَسُولِهِ

او د چا په حق کې کول دي؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د خداي لپاره، خداي د کتاب لپاره،

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۴۱ رقم الحديث ۶۰۱۴، ۶۰۱۵ ومسلم في ۴/۲۰۲۵ رقم الحديث (۶۲۲۴-۱۴۰)

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۸۲ رقم الحديث ۶۲۹۰ ومسلم في ۴/۱۷۱۸ رقم الحديث (۲۱۸۴-۳۷)

وَ لِأَيَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَ عَامَّتِهِمْ « (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)
 مسلمانانو د امامانو (یعنی د اسلامي حکومت د مشرانو او علماؤ) لپاره او د ټولو مسلمانانو لپاره. (مسلم)

توضیح: بَلَّغَ: الله تعالی لپاره خیر خواهې داده چې دهغه دین قبول کړی شي. دهغه په ذات او صفاتو کې څوک شریک نکړی شي. دهغه د یووالي اقرار په هغه توګه باندې وشي څنګه چې د قرآن اعلان دی. دهغې په اوامرو او نواهیو باندې پورا عمل وکړی شي. او په دې دنیا ما بعد الدنيا باندې هغه علی الاطلاق باچا و منلی شي. او دهغه د نعمتونو شکریه ادا کړی شي. ولکتابه: د کتاب نه مراد قرآن کریم دی. دهغې په حق کې خیر خواهې داده چې هغه د الله تعالی د اړخه رالیرلی شوی آخري کتاب و منلی شي. هر قسم بدلون او تحریف نه محفوظ و منلی شي. دهغې په حکمونو او تعلیمونو باندې مکمل عمل وکړی شي. او هغه د ټولو انسانانو لپاره لارښود کتاب و منلی شي. او د هرې زمانې لپاره د هغې تعلیمات مؤثر او کافي شافي و منلی شي. (مرقات: ۸/۷۰۱)

ولرسوله: در رسول نه مراد محمد رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دی. در رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په حق کې خیر خواهې داده چې نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د الله تعالی رښتونې او آخري پیغمبر و منلی شي. د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره مینه وساتلی شي. او د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اطاعت وکړی شي. د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ راوړلی شوی شریعت باندې عمل وکړی شي. د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پیغام د دنیا د ټولو پیغامونو نه وچت او اعلی پیغام تصور کړی شي. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لره د خپل ځان او د خپلوانو نه ډیر محبوب و منلی شي او د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اهل بیت او صحابه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ سره عقیدت او مینه وساتلی شي. د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په اړه دا عقیده وساتلی شي چې کوم امانت او رسالت الله تعالی نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته سپارلی ؤ، نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په احسن طریقې سره هغه امانت انسانانو ته ورسولو، نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د الله تعالی غوره پیغمبر ؤ. او د نورو پیغمبرانو په شان د دې فاني دنیا نه داربقاء ته تللی دی. (مرقات: ۸/۷۰۱، ۷۰۲)

ولأئمة المسلمين: مسلمانانو د امامانو او حکمرانو په حق کې دا خیر خواهې ده چې په ټولو جائز کارونو کې دهغوی اطاعت وکړی شي. هر قسم بغاوت او سرکشی نه ځان وساتلی شي. دهغوی دیني حالت ښه کولو لپاره هر ممکن کوښښ وکړی شي. او هغوی په ښه دعاګانو سره یاد کړی شي. (مرقات: ۸/۷۰۲)

وعامتهم: یعنی د عام مسلمانانو لپاره دین ښیګړه او نصیحت دی. عام مسلمانانو په حق کې خیر خواهې داده چې سړی دهغوی دیني او دنيوي ښیګړي غوڅتونکی وي. هغوی ته د دین تعلیمات ورسوي. او د

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۷۴ رقم الحديث (۵۵-۵۹) والترمذي في السنن ۵/۲۸۶ رقم الحديث ۱۹۲۶.

بنيگري دعوت عام کړي. او هغوي ته د تکليف ورکولو نه خان وساتي. او هغوي لره د هر نقصان نه ساتلو کونښن وکړي. د هغوي سره ښه ښويي وکړي. او د فائده ورکولو په کونښن کې وي. (مرقات: ۸/۷۰۲)

د هر مسلمان د بنيگري سره متعلق د جرير بن عبد الله قصه

﴿۲۱﴾ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى
 او حضرت جرير ابن عبد الله رضي الله عنه فرمايي چې ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره په دې خبره باندې بيعت وکړو چې
 إِقَامِ الصَّلَاةِ وَ إِيْتَاءِ الزَّكَاةِ وَ النَّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)^(۱)
 پابندې سره به لمونځ کوم. زکوٰة به ادا کوم. او د هر مسلمان په حق کې به خیر خواهي کوم. (متفق عليه)

توضیح: عن جرير بن عبد الله : حضرت جرير بن عبد الله رضي الله عنه د نبی کریم صلى الله عليه وسلم د وفات نه څو میاشتي مخکې اسلام راوړی و. نبی کریم صلى الله عليه وسلم هغه ته د هر مسلمان سره د بنيگري تاکید کړی و. هغه په دې خبره باندې بيعت وکړو او په دې باندې يې دومره عمل وکړو چې دنیا حیرانه پاتې شوه. د هغه یوه قصه ده چې هغه د یو سړي نه درې سوه درهمو په بدله کې یو اس واخستلو. او بیا يې هغه سړي ته وویل چې ستا اس د درې سوه درهمو نه د ډیر قیمت دی. آیا ته به دا په څلور سوه درهمه باندې خرڅ کړي. هغه سړي ورته وویل چې ستا خوښه. بیا حضرت جرير رضي الله عنه و فرمایيل چې ستا اس د څلور سوه درهمو نه د ډیر قیمت ده. آیا ته به دا په ما باندې په پنځه سوه درهمه باندې خرڅ کړي؟ هغه وویل: ستا خوښه ده. دغه شان جرير رضي الله عنه د اس قیمت ډیرولو ډیرولو تر دې چې نهه سوه درهمه په بدله کې واخستلو. چا ورته وویل: دا تا څه وکړل؟ خپله دې پيسي ډیري کړي؟ هغه و فرمایيل چې ما د نبی کریم صلى الله عليه وسلم سره بيعت کړی دی چې د هر مسلمان بنيگري به کوم. دا سړي د اس په قیمت باندې نه پوهیدلو. ما د هغه سره بنيگري وکړه. حضرت جرير بن عبد الله بجلى ډیر زیات ښائسته و. د دې امت د یوسف په لقب سره به یادولی شو. (مرقات: ۸/۷۰۳)

الفصل الثاني

د بد بخته سړي زړه دنړۍ نه خالي وي

﴿۲۲﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا الْقَاسِمِ الصَّادِقَ الْمَصْدُوقَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ :
 او حضرت ابو هريره رضي الله عنه فرمايي: ابو القاسم صلى الله عليه وسلم چې صادق او مصدوق دی، ماترینه دا اوریدلي دي
 «لَا تَنْعُ الرَّحْمَةُ إِلَّا
 چې رحمت يعنې د خدای په مخلوق باندې د رحم او شفقت جذبه د هيچا د زړه نه نه ایستلی کېږي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵/۳۱۲ رقم الحديث ۲۷۱۵، ومسلم في ۲/۵۷ رقم الحديث (۹۷-۵۶)

مَنْ شَقِيَ (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱))

خود بدبخته زړه د دې جذبې نه خالي کړی شي. (احمد و ترمذی)

ته د زمکې والا باندې رحم و کړه آسمان والا به په تابهاندې رحم و کړي

﴿۲۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الرَّاحِمُونَ

او حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه فرمايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: د خدای په مخلوق باندې رحم

يُرْحَمُهُمُ الرَّاحِمُونَ مِنْ فِي الْأَرْضِ

او شفقت کونکو باندې د رحمن رحمت نازلېږي. لږدا تا سود زمکې والا باندې رحم او شفقت کوي

يُرْحَمُكَ مَنْ فِي السَّمَاءِ " (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَ التِّرْمِذِيُّ^(۲))

دې لپاره چې تاسو باندې هغه رحم و کړي څوک چې په آسمان کې دی. (ابوداؤد او ترمذی)

په کشرانو باندې شفقت نه کونکي د دې امت فرد نه دي

﴿۲۴﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ مِنَّا

او حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: هغه سړی زموږ په تابعداري

مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَلَمْ يُوقِرْ

کونکو کې ندی چې هغه زموږ په کشرانو باندې شفقت نکوي، زموږ د مشرانو (که هغه ځوان وي

كَبِيرَنَا وَيَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ

او که بودا) د عزت خیال نه ساتي. د نیکی او بښګرې حکم ونکړي او د بدې نه منع ونه کړي. دا

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۳)

روایت ترمذی نقل کړیدی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۲۳ رقم الحديث ۴۹۴۲، والترمذي في السنن ۴/۲۸۵ رقم الحديث ۱۹۲۳.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۳۱ رقم الحديث ۴۹۴۱، والترمذي في السنن ۴/۲۸۵ رقم الحديث ۱۹۲۴.

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۲۸۴ رقم الحديث ۱۹۲۱.

که خپل عزت کول غواړي نو د خپلو مشرانو عزت کوه

﴿۲۵﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا أَكْرَمَ شَيْخًا

او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: کوم زلمی چې هم د کوم بودا عزت

مِنْ أَجْلِ سِنِّهِ إِلَّا قَيْضَ اللَّهِ لَهُ عِنْدَ سَنِهِ

او تعظیم د هغه د بودا والې په وجه باندې کوي نو الله تعالی به د هغه د بودا والې په وخت کې یو

مِنْ يُكْرِمُهُ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۱))

داسې څوک ټاکي چې هغه د ده تعظیم او خدمت وکړي. (ترمذی)

عالم دین، حافظ قرآن او عادل باچا عزت د الله تعالی عزت دی

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنْ أَجْلالِ اللَّهِ أَكْرَامَ

او حضرت ابو موسی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: د مسلمان عزت او تعظیم کول،

ذِي الشَّيْبَةِ الْمَسْلُومِ وَحَامِلِ الْقُرْآنِ غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ

حامل قرآن یعنی حافظ او مفسر او قرآن لوستونکې عزت کول، په داسې حال کې چې هغه په قرآن کې زیاتې کونکې

وَلَا الْجَانِي عَنْهُ وَإِكْرَامُ السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ أَبِي عَاصِمٍ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۲))

او د قرآن نه او ختونکې نه وي، او عادل باچا تعظیم کول، دا ټول د خدای په تعظیم کې دي. (ابوداؤد او بیهقی)

توضیح: ذی الشیبة: د دې نه مراد بودا سپری دی. چې دهغه بیره سپینه وي او پرهیزگاره وی.

حامل القرآن: د دې نه مراد عالم باعسل دی. او د دې نه حافظ قرآن هم مراد دی. دواړه حامل قرآن

دي. غیر الغالی: یعنی د قرآن په الفاظو او معانی کې د شرعې حد نه تجاوز نکوي. دغه شان نه په

هغې کې شک کوي. نه خیانت کوي، نه د کومې وسوسې خکار کېږي. او نه د بدعتیانو په شان

باطل تاویلونه کوي، ولا الجافی عنه: ای غیر المتباعد عنه: یعنی د قرآن حکمونه، او دهغې د

تعلیماتو نه مخ اړولو او لیرې تختیدونکې نه وي، او نه قرآن هیرونکې وي. (مرقات: ۸/۷۰۶)

شرح السنة کې د حضرت طاؤس رحمه الله نه روایت نقل شوی دی: په هغې کې د تعظیم کولو والا پنځم سپری هم شامل کړی شوی دی چې پلاردی.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۲۷ رقم الحديث ۲۰۲۲.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۷۴ رقم الحديث ۳۸۴۳، والبيهقي في شعب الإيمان ۷/۴۶۰.

دیتیم په معامله کې غوره او بدتر کور

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خَيْرُ بَيْتٍ فِي الْمُسْلِمِينَ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د مسلمانانو په کورونو

بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ يُحْسِنُ إِلَيْهِ وَشَرُّ بَيْتٍ

کې غوره کور هغه دی چې په هغې کې کوم يتيم وي. او د هغې سره بڼه بنويې کيدلی شي. او د مسلمانانو په

فِي الْمُسْلِمِينَ بَيْتٌ فِيهِ يَتِيمٌ يَسَاءُ إِلَيْهِ» (رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ)

کورونو کې بدترین کور هغه دی چې په هغې کې يتيم وي او د هغې سره بد بنويې کيدلی شي. (ابن ماجه)

توضیح: يعنې غوره کور هغه دی چې په هغې کې د يتيم سره بڼه بنويې کيدلی شي. او بدترین کور هغه دی چې په هغې کې د يتيم سره بد بنويې کيدلی شي.

د يتيم په سر باندې د شفقت لاس راڅکونکې فضيلت

﴿۲۸﴾ وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ

او حضرت ابو امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: کوم سړی (د بل څه جذبې او غرض په خاطر نه

مَسَحَ رَأْسَ يَتِيمٍ

تلکې) فقط د خدای درضا او خوشحالی تر لاسه کولو لپاره د کوم يتيم ماشوم (جينی يا هلک) په سر باندې

لَمْ يَمْسَحْهُ إِلَّا اللَّهُ كَانَ لَهُ

(مينې او محبت او شفقت سره) لاس راکارې نو د هغه لپاره د يتيم په سر باندې ويختان د هغې په بدله کې چې دده لاس

بِكُلِّ شَعْرَةٍ تَمُرُّ عَلَيْهَا يَدُهُ حَسَنَاتٌ وَمَنْ أَحْسَنَ إِلَى

ورباندې لگيدلی وي، نيکی ليکلی کيږي. دغه شان کوم سړی چې د دې يتيم هلک يا يتيمي جينی سره

يَتِيمَةٍ أَوْ عِنْدَهُ

چې هغه دده په پالنه کې وي، بڼه بنويې وکړي، (او هغه يتيم که دده خپلوان وي يا پردی) نو هغه سړی اوزه به په

كُنْتُ أَنَا وَهُوَ فِي الْجَنَّةِ كَهَاتَيْنِ» وَقَرَنَ

کې داسې يو. او دې وينا سره نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپلې دواړه گوتې يو ځای کړې يعنې د جنت شهادت گوته او

پی اَصْبَعِيهِ . (رَوَاهُ أَحْمَدُ

منحه گوته سی یو خای کولو باندی و بنودله چی څنگه زما د اواره گوته دیوبل سره نژدی دی، د غمشانزه او هغه سړی بپه جنت

وَ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ .^(۱)

کې داسې نژدی یو. دا روایت احمد او ترمذی نقل کړېدی. او ترمذی ویلي دي چې دا حدیث غریب دی.

د لور، خور د پالنې فضیلت

﴿۲۹﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَوَى

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: کوم سړی چې په خپل خوراک

يَتِيماً إِلَى طَعَامِهِ وَشَرَابِهِ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ الْجَنَّةَ

څکاک کې یو یتیم شریک کړي نو الله تعالی (د خپل و عدي مطابق) هغه سړی بی شک او شبهه د جنت مستحق گرځوي

الْبَتَّةَ إِلَّا أَنْ يَعْمَلَ ذَنْبًا لَا يُغْفَرُ. وَمَنْ عَالَ ثَلَاثَ

خو مگر دا چې هغه سړی یو داسې کناه وکړي چې هغه د بنبلو قابل نه وي. او کوم سړی چې درې

بَنَاتٍ أَوْ مِثْلَهُنَّ مِنَ الْأَخْوَاتِ

لونه یا د هغوی په شان درې خویندو پالنه وکړي او بیاد هغوی تربیت وکړي او د هغوی سره د مینې

فَأَدَّبَهُنَّ وَرَحِمَهُنَّ حَتَّى يُغْنِيَهُنَّ اللَّهُ

او شفقت بنویې وکړي تردې چې الله تعالی هغوی لره بی پرواه جوړي کړي (یعنې هغه غټې شي او واده شي)

أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ الْجَنَّةَ». فَقَالَ رَجُلٌ:

نو الله تعالی هغه د جنت مستحق گرځوي. دې اوریدلو سره یو صحابې عرض وکړو چې آیا د دوه لوڼو یا

يَا رَسُولَ اللَّهِ واثنتين؟ قَالَ: «واثنتين»

دوه خویندو پد پالنه بهم دا اجر ورکولی کېږي. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: هو! په دوه باندې هم دا اجر ورکولی کېږي.

حَتَّى قَالُوا: أَوْ وَاحِدَةً؟

(راوې فرمایې چې) که صحابو د یوې لور یا یوې خور پداره باندې هم پوښتنه کړې وی نو نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بهم دا جواب

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن ۴/۲۸۲ رقم الحدیث ۱۹۱۷، واحد فی المسند ۵/۲۶۵.

لَقَالَ:	وَاجِدَةٌ	«وَمَنْ	أُذْهَبَ	اللَّهِ	بِكْرِيمَتَيْهِ
ورکولو چې هو په يو باندې هم اجر ورکولى کيږي. بيا نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمايل چې الله تعالى د چا دوه خوبښ					
وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ» قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا كَرِيمَتَاهُ؟					
شيان واخلې هغه هم د جنت مستحق گرځوي، پوښتنه وکړې ښه چې يا رسول الله صلی الله علیه و سلم دوه خوبښ شيانو					
قَالَ: «عَيْنَاهُ» (رَوَاهُ فِي «شرح السنة» .)					
نه څه مراد دي؟ نو نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمايل چې دهغه دواړه سترگي دي. (روایت کړې دي شرح السنة)					

د ماشومانو ښه روزنه د صدقه کولو نه غوره ده

﴿٢٠﴾	وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ:	قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:	«لَأَنَّ
او حضرت جابر بن سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم و فرمايل: په خدای قسم د انسان			
يُؤَدَّبُ الرَّجُلُ وَلَدَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَتَّصَدَّقَ بِصَاعٍ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ			
خپل ځوي ته د يو ادب يوه خبره ښودل د يو اوږي (صاع) غلې د خيرات کولو نه غوره ده. ترمذی دا			
وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَنَاصِحٌ الرَّاوي لَيْسَ عِنْدَ			
روایت نقل کړيدی او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دی او د دې راوي ناصح د محدثينو په نزد باندې			
أَصْحَابِ الْحَدِيثِ بِالْقَوِيَّةِ ^(١)			
(حفظ او ضبط په اعتبار سره) قوي يعنې د اعتماد وړ ندی.			

ماشومانو ته ادب ښودل د هغوي لپاره غوره ډالی ده

﴿٢١﴾	وَعَنْ	أَيُّوبَ	بْنِ	مُوسَى	عَنْ	أَبِيهِ	عَنْ	جَدِّهِ
او حضرت ايوب بن موسی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (د خپل پلار حضرت موسی) نه او هغه د ايوب د نيکه (حضرت سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) نه								
أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدَهُ مِنْ نُحْلٍ أَفْضَلَ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ»								
نقل کوي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم و فرمايل: هيڅ پلار خپل ځوي ته د نيک ادب او صحيح روزنې نه غوره								

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٤/٣٢٠ رقم الحديث ١٩١٧، البغوي في شرح السنة ١٣/٤٤ رقم الحديث ٣٤٥٧.

(٢) أخرجه الترمذي في ٥/٢٩٧ رقم الحديث ١٩٥١، وأحمد في المسند ٥/٩٤.

(رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا عِنْدِي حَدِيثٌ مُرْسَلٌ)^(۱)

شى نه دى ورکړى. ترمذى ويلي دي چې زما په نزد باندي دا حديث مرسل دى. (ترمذى، بيهقى)

توضیح: نحل: عطيه، ډالۍ او تحفې ته نحل ويل شويدي. هر سړى غواړي چې هغه دخوشحالى په موقع باندي خپلو بچو ته ډالۍ ورکړي. نو خلک قسما قسما ډالۍ راوړي خو په دې حديث کې دا وويل شول چې کشرانو ماشومانو لپاره غوره ډالۍ هغه ته ادب بنودل دي. وجه داده چې ادب يو داسې بنايست دى چې هغه په هره زمانه او هر عمر کې خپل بنايست او سنگار او خپل حسن بنايې. (مرقات: ۸/۷۱۲)

د ماشومانو په پالنه کې مشغوله د کونډې بنځې فضيلت

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكِ الْأَشْجَعِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنَا

او حضرت عوف بن مالک اشجعي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: زه او هغه

وَأَمْرَأَةٍ سَفْعَاءُ الْخَدَائِنِ

بنځه چې دهغې اتنگي (د خپل اولاد په پالنه کې په محنت او مشقت او د زينت او بنايست پرې خودلو په وجه باندي) تور شوي وي.

كَهَاتَيْنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». وَأَوْمًا يَزِيدُ بَنُ ذُرَيْعِ

د قيامت په ورځ به داسې يو. د دې حديث راوې يزيد بن ذريع دا الفاظ بيانولو نه وروسته منځينۍ گوتې او

إِلَى الْوُسْطَى وَالسَّبَابَةِ «أَمْرَأَةٌ مِنْ زَوْجِهَا

شهادت گوتې اړخ ته اشاره کولو سره و فرمايل هغه بنځه چې هغه خپل خاوند د مرگيدلو يا د طلاق وړ کولو په وجه باندي کونډه

ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ حَبِثَتْ نَفْسَهَا

يا مطلقه شوي وي او هغه حسين او جميل او د مال او عزت خاونده کيدلو سره هم فقط د خپل يتيمانانو بچود

عَلَى يَتَامَاهَا حَقِّي

پالنې او بنيگري په خاطر (دويمې نکاح کولو نه) خپل ځان وساتي تردې چې هغه ماشومان جدا شي (غټې او

بانونا أَوْ مَاتُوا « (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)

بالغ کيدلو په وجه باندي خپلې مور ته محتاج نه وي) يا مرگد هغوي په مينځ کې بيلتون راوړي (ابوداؤد)

(۱) أخرجه الترمذی في السنن ۴/۲۹۸ رقم الحديث ۱۹۵۲ واحمد في المسند ۴/۷۸ والبيهقي في شعب الایمان ۶/۳۹۹ رقم ۸۶۵۳.

(۲) أخرجه ابوداؤد في السنن ۵/۳۵۶ رقم الحديث ۵۱۴۹ واحمد في المسند ۶/۲۹۹.

دخه په ور کولو کې ځوې لره په لور باندې ترجیح ور کول جائز ندي

﴿۲۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ كَانَتْ لَهُ أَنْثَى فَلَمْ

او حضرت ابن عباس رضي الله عنه فرمايي چې نبی صلى الله عليه وسلم فرمايل: د کوم سړي کومه لور يا خوروي او هغه خونه دا

يَعْتَدُهَا وَلَمْ يَهْنَأْ وَلَمْ يُوْثِرْ وَلَدَهُ

ژوندی په قبر کې خځه کړي، نه هغه د ذلت او سپکاوي سره وساتي او نه د څه په ور کولو کې خپل ولدي يعنې ځوې

عَلَيْهَا - يَعْنِي الذُّكُورَ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ « (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) (۱)

ته په هغې باندې ترجیح ورکړي نو الله تعالی به هغه (سابقين او نيکانو سره) جنت ته داخل کړي. (ابوداؤد)

خپلې مخې ته پر دی غيبت مه اوره بلکې منع يې کړه

﴿۲۴﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: « مَنِ

او حضرت انس رضي الله عنه د نبی کریم صلى الله عليه وسلم نه روايت کوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: د کوم سړي مخې

اغْتَيْبَ عِنْدَهُ أَخُوهُ الْمُسْلِمِ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى نَصْرِهِ

ته د هغه د مسلمان ورور غيبت وکړی شي او دا دهغې په مرسته کولو باندې قادر وي چې غيبت کونکی منع کړي

فَنَصْرَهُ نَصْرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. فَإِنْ لَمْ يَنْصُرْهُ وَهُوَ يَقْدِرُ

نو هغه يې مرسته وکړه نو الله تعالی به دنيا او آخرت کې د هغه مرسته کوي. او که هغه مرسته کونکی قادر

عَلَى نَصْرِهِ أَدْرَكَهُ اللَّهُ بِهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ « (رَوَاهُ فِي «شرح السنة») (۱)

کیدلو باوجود هم مرسته ونکړي نو الله تعالی به په دنيا او آخرت کې د هغه مواخذه کوي. (شرح السنة)

د مسلمان د عزت ساتنه کولو باندې د دوزخ اور حر اميري

﴿۲۵﴾ وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدٍ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ ذَبَّ عَنِ

او حضرت اسماء بنت يزيد فرمايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: څوک چې د خپل مسلمان ورور

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۳۵۴ رقم الحديث ۵۱۴۶، واحد في المسند ۱/۲۲۲ .

(۱) أخرجه البغوي في الشرح السنة ۱۳/۱۰۷ رقم الحديث ۳۵۳۰ .

لَحْمِ أَخِيهِ بِالْمَغْدِبَةِ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُعْتِقَهُ مِنَ النَّارِ» (رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۱))

غو بند هغه پبنتو الی کج د خور لو نه منع کړي نو په الله تعالی باندې دا حق دی چې هغه بېدا د دوزخ د اور نه ازا دوي. (بیهقی)

د مسلمان عزت بچ کول غټ ثواب دی

﴿۳۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَا مِنْ

او حضرت ابو درداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي چې کوم مسلمان

مُسْلِمٍ يَرُدُّ عَنْ عِزِّهِ عِزُّهُ نَارَ جَهَنَّمَ

خوک د خپل مسلمان ورور د بی عزته کولو یعنی د هغه د غیبت کولو نه منع کړي او د هغې ساتنه وکړي

إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يَرُدَّهُ عَنْهُ نَارَ جَهَنَّمَ

نو الله تعالی باندې حق دی چې هغه ده لره د قیامت په ورځ باندې د اور نه وساتي یا د ده نه د دوزخ اور

يَوْمَ الْقِيَامَةِ». ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: (وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ) (رَوَاهُ فِي «شرح السنة»^(۲))

ليري وساتي. بیا نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا آیت ولوستلو (وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ) (شرح السنة)

د مسلمان مرسته کولو یا د نه کولو ثمره

﴿۳۲۷﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا مِنْ أَمْرِي مُسْلِمٍ

او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایې: خوک چې د خپل مسلمان ورور

يَخْذُلُ أَمْرًا مُسْلِمًا فِي مَوْضِعٍ يُنْتَهَكُ فِيهِ حُرْمَتُهُ

په هغه ځای کې مرسته ونکړي او غیبت کونکی د هغه د غیبت نه منع نکړي چیرته چې د هغه بی عزتې کېږي

وَيُنْتَقِصُ فِيهِ مِنْ عِزِّهِ إِلَّا حَذَلَهُ اللَّهُ تَعَالَى

او د هغه عزت او ناموس ته نقصان رسیږي نو الله تعالی به هم د ده په هغه ځای کې مرسته نکوي چیرته

فِي مَوْطِنٍ يُحِبُّ فِيهِ نَصْرَتَهُ وَمَا مِنْ أَمْرِي مُسْلِمٍ يَنْصُرُ مُسْلِمًا فِي مَوْضِعٍ

چې دا د خدای مرسته خوښوي او کوم مسلمان سړی چې د خپل مسلمان ورور په هغه موقع باندې

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۶/۴۶۱ والبيهقي في الشعب الإيمان.

(۲) أخرجه الهروي في شرح السنة ۱۳/۱۰۶ رقم الحديث ۳۲۲۸، والترمذي في ۲/۳۲۷ رقم الحديث ۱۹۳۱.

يُنْتَقَصُ	فِيهِ	عَرَضَهُ	وَيَنْتَهَكُ	فِيهِ	حُرْمَتَهُ
مرسته و کړي چيرته چې دهغه بې عزتی کيږي او دهغه عزت او ناموس ته نقصان رسولي کيږي					
إِلَّا نَصْرَهُ اللَّهُ فِي مَوْطِنٍ يُحِبُّ فِيهِ نَصْرَهُ « (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) »					
نو الله تعالی به هم دده په هغه ځای کې مرسته کوي چيرته چې دا د خدای مرسته خوښوي. (ابوداؤد)					

په چا کې کوم عیب وويني نو پتې يې کړه

﴿٢٨٨﴾ وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ رَأَى					
او حضرت عقبه بن عامر رضی اللہ عنہ فرمایې چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایې: څوک چې په کوم مسلمان کې					
عَوْرَةً	فَسَتَرَهَا	كَانَ	كَمَنْ		
کوم عیب وويني يا د هغه بدې وپيژني او بيا هغه پته کړي نو دده درجه به د هغه سړي د درجې برابر وي					
أَحْيَا مُوَدَّةً « (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ التِّرْمِذِيُّ وَ صَحَّحَهُ) . »					
څوک چې ژوندی خنځه کړی شوي جينی بچ کړي. احمد او ترمذي داروايت نقل کړيدي. او دا يې صحيح گرځولي دي.					

توضیح: موؤدة: يعنې ژوندی په قبر کې خنځه کړی شوي جينی يې ژوندی کړه. د دې تشبيه وجه په دې توگه ده مثلاً يو عزتمند سړی دی. بد قسمتی. نه د هغه نه څه گناه وشوه، وس د شرم له وجې نه هغه دا ارمان کوي چې کاش زما دا عیب ښکاره نشي او کاش زه مړ شم دې لپاره چې د دې شرميدلو نه بچ شم. په دې صورت کې که څوک د هغه عیب پتوي گویا ده هغه سړی ژوندی کړو. ځکه چې دهغه عیب ښکاره کيدل دهغه لپاره د مرگ برابر و. نو په دې پرده راوستلو کې ثواب دی. خو ياده دې وي چې يو سړی د کومې گناه عادتې دی، بيا بيا گناه کوي او دهغه دا جرم متعدی کيږي هم نو د هغې ښکاره کول ضروري دي، پتول يې جائز نه دي. (مرقات: ۸/۷۲۰)

يو مؤمن د بل مؤمن لپاره د شيشې په منزله دی

﴿٢٩٩﴾ هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَحَدَكُمْ مِرْآةٌ					
او حضرت ابو هريره رضي الله عنه فرمایې چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایې: په تاسو کې يو سړی د خپل مسلمان					

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۹۷ رقم الحديث ۴۸۸۲ وأحمد في المسند ۴/۳۰ .

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۰۰ رقم الحديث ۴۸۹۱، والترمذي في ۴/۲۸۷ رقم الحديث ۱۹۳۰ .

أَخِيهِ فَإِنْ رَأَى بِهِ أَدَى فَلْيُظْ . عَنْهُ» (رواه الترمذی ضَعْفَهُ)

ورور لپاره شیشه ده. لهذا که ته په هغه کې څه بدې وويني نو د هغه نه هغه بدې ليري کړه. ترمذی د اضعيف گرځولی دی.

و فِي رَوَايَةٍ لَهُ وَ لَابِي دَاوُدَ الْمُؤْمِنُ

او د ترمذی يو بل دغه شان ابو داؤد په روايت کې داسې دي چې (نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ فرمايل) يو مسلمان

مِرَاةُ الْمُؤْمِنِ وَ الْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ يَكْفُ عَنْهُ

د بل مسلمان آئينه ده او يو مسلمان د بل مسلمان ورور دی. چې دا د هغه نه هغه شی ليري کوي چې په هغې کې

ضَيَعَتْهُ وَ يَحُوطُهُ مِنْ وَرَائِهِ. (۱)

د هغه لپاره نقصان او هلاکت وي. او د هغه په نشتوالي کې هم (د هغه حقوق او مفاداتو) ساتنه کوي.

توضیح: مرآة: مؤمن خو د بل مؤمن ورور دی. نو دواړه په نفع او نقصان کې شریک دي. که په يو کې څه عیب او نقصان وي او دویم هغه وويني نو سمدستي دې هغه خبر کړي، دې لپاره چې هغه د دې عیب نه خپل ځان پاک کړي. ځکه چې يو مؤمن د بل مؤمن لپاره شیشه په شان دی. په شیشه کې چې سپری کله گوري نو هر غټ وړکوټی عیب ورته په نظر راځي، نو مسلمان ورور لره هم د بل مسلمان لپاره حساس کيدل پکار دي، او د نقصان او تاوان او هلاکت نه هغه ساتل پکار دي. قاعده دا ده چې سپری کله په شیشه کې خپل ځان گوري نو که هغه ته په مخ باندې څه داغ په نظر راځي نو سمدستي د هغې د ختمولو کوښښ کوي، نو دغه شان کله چې يو مؤمن ورور بل مؤمن ورور ته د هغه عیب وويله نو هغه لره سمدستي د دغه عیب د ختمولو کوښښ پکار دی. (مرقات: ۸/۷۲۰)

ضيعته: دضاع نه دی، ضائع کيدلو او نقصان او تاوان ته ويلی کيږي، يعنې د د هغې تباهي او هلاکت ايساروي، ځکه چې دواړه خپل مينځ کې وروڼه دي. لهذا ديو نقصان د بل نقصان دی. (مرقات: ۸/۷۲۰)

ويحوطه: يعنې شاه تر شاه د هغه خير خواهې کوي. د هغه د فائدو خيال ساتي. او د هغې د نقصانونو د ليري کولو کوښښ کوي.

مؤمن د منافق د شر نه ساتل غټ ثواب دی

﴿۴۰﴾ وَعَنْ مَعَاذِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «مَنْ حَقَى مُؤْمِنًا أَوْ حَضَرَ مَعَاذِ بْنِ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَائِيَّ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِيلَ : كَوْمِ سِرِّي فِي دِيُو مُسْلِمَانِ

(۱) اخرجه ۴۹۸۵ أبو داود في السنن ۵/۲۱۷ رقم الحديث ۴۹۱۸، والترمذي في ۴/۲۸۷ رقم الحديث ۱۹۲۹.

مِنْ	مُنَافِقٍ	بَعَثَ	اللَّهِ	مَلَكًا	يَخْبِي	لَحْمَهُ
(عزت او ناموس) د منافق د شر نه وساتي، الله تعالی به د هغه لپاره يوه فرشته راو لېږي چې هغه به داد						
يَوْمَ	الْقِيَامَةِ	مِنْ	نَارِ	جَهَنَّمَ	وَمَنْ	رَمَى
قيامت په ورځ باندې د دوزخ د اور نه ساتي. او څوک چې په يو مسلمان باندې د يو داسې څه تهمت ولگوي						
يُرِيدُ	بِهِ	شَيْئَهُ	حَبْسَهُ	اللَّهِ	عَلَى	جَسْرِ
چې دهغې په ذريعه سره د هغه مقصد د هغه مسلمان ذات عيبجن کول وي نو الله تعالی به هغه د دوزخ						
جَهَنَّمَ	حَقَّى	يَخْرُجُ	مِمَّا	قَالَ	(رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)	
په پل باندې قيدي کړي، تردې چې هغه د دې تهمت لگونکې د وبال نه ووځي. (ابوداؤد)						

توضیح: منافق: دلته د منافق نه غيبت کونکی مسلمان مراد دی ځکه چې منافق په خله ډیر خوږ وي. خو شاه تر شاه دښمن وي دغه شان منافق په ژبه سره د دوستۍ مظاهره کوي خو په زړه کې دښمني ساتي. د غيبت کونکې مسلمان معامله به هم د دغه منافق په شان وي په دې حديث کې داد منافق په لفظ سره یاد کړی شوی.

رڼی مسلماً: په چا باندې يې څه عيب ولگولو او دروغ ژن بهتان يې ورباندې ولگولو، گویا هغه د عيب غشی وويشتلو. (مرقات: ۸/۷۲۱)

شَيْئَهُ: عيب او سپکاوی او تحقير مراد دی چې په دې تهمت لگولو باندې هغه د مسلمان تحقير او توهين کوي. جسر جهنم: يعنې پل صراط باندې به الله تعالی هغه ايسار کړی.

حقی یخرج: يعنې ترڅو چې د دې گناه نه پاک شوی نه وي، پل صراط باندې به ولاړ وي. د پاکيدلو صورت يې دادی چې د حق خاوند راضي کړي يا سزا خوړولو سره پاک شي يا د کوم اړخ نه د هغه شفاعت وشي، نو هله به د دې گناه نه بیرون راوځي، او جنت به ځي. (مرقات: ۷۲۲، ۸/۷۲۱)

ښه گاونډې او ښه دوست څوک دی

﴿۲۱﴾	وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:				
او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: د خدای په نزد (د ثواب او					
«خَيْرُ	الْأَصْحَابِ	عِنْدَ	اللَّهِ	خَيْرُهُمْ	لِصَاحِبِهِ
فضيلت په اعتبار سره) په دوستانو کې بهترين دوست هغه دی چې هغه د خپلو دوستانو لپاره بهترين خير خواه وي،					

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۹۶ رقم الحديث ۴۸۸۲، وأحمد في المسند ۳/۴۴۱.

وَخَيْرُ	الْجِيرَانِ	عِنْدَ	اللَّهِ	خَيْرُهُمْ	لِجَارِهِ»
۱. د خدای په نزد په گاونډیانو کې غوره گاونډي هغه دی چې هغه دخپلو گاونډیانو غوره خیر خواه					
(رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ) ^(۱)					
وي. (ترمذی، دارمی) ترمذی ویلي دي چې دا حدیث حسن غریب دی.					

د مخلوق ژبه د خدای نغاره وگڼه

﴿۲۲﴾	وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ				
او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې یوسړې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته عرض وکړو چې یا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ!					
كَيْفَ	لِي	أَنْ	أَعْلَمَ	إِذَا	
زه خپله نیکو کاري یابد کاري څنگه معلومولی شم؟ یعنی که زه یو داسې کار وکړم چې دهغې شرعاً بڼه والی او بدوالی نه					
أَحْسَنْتُ	أَوْ	إِذَا	أَسَأْتُ؟		
معلومیږي نو داسې کومه ذریعه ده چې په هغې سره دا معلومه کړم چې هغه کار کولو باندې زه نیکو کار جوړ					
فَقَالَ	النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:	إِذَا	سَمِعْتَ	جِيرَانَكَ	
شوی یم یابد کار؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: کله چې ته (د خپل کوم کار په اړه) دخپلو گاونډیانو نه دا واورې					
يَقُولُونَ:	قَدْ	أَحْسَنْتُ	فَقَدْ	أَحْسَنْتُ. وَإِذَا	سَمِعْتَهُمْ
چې تانبه کار وکړو نو ستا کار بڼه دی. او کله چې ته د گاونډیانو نه دا واورې چې تابد کار وکړو نو ستا هغه کار بد					
يَقُولُونَ:	قَدْ	أَسَأْتُ	فَقَدْ	أَسَأْتُ	(رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ) ^(۲)
دی. یعنی ستا نیکو کاري یابد کار کیدل ستا د گاونډیانو د گواهي په ذریعه سره معلومیږي. (ابن ماجه)					

توضیح: جيرانك: یعنی کله چې ته واورې چې ستا گاونډیان تا ته بڼه سړی وایې نو پوهه شه چې ته بڼه سړی یې او که گاونډیان وایې چې بد سړی دی. نو پوهه شه چې ته بد سړی یې. دلته جيران نه دوه څلور کسان مراد ندي بلکې عام گاونډیان مراد دي. شیخ عبدالحق لیکلي دي چې د گاونډیانو بڼه مراد هغه گاونډیان دي، د چا تعلق چې د اهل حق سره وی. او هغوی د انصاف والا او د پوهي خلک وي. نه دهغه سړي نژدې دوستان وي او نه بیخي دهغه دښمنان وي. د حضرت وینا هم د دې حدیث

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن ۵/۲۹۴ رقم الحدیث ۱۹۴۴، والدارمی فی ۲/۲۸۴ رقم الحدیث ۲۴۳۷.

(۲) أخرجه ابن ماجه فی السنن ۲/۱۴۱۱ رقم الحدیث ۴۲۲۲، وأحمد فی المسند ۱/۴۰۲.

ترجمانې کوي. وې فرمايل: **أَلْسِنَةُ الْخَلْقِ أَقْلَامُ الْحَقِّ**. د اردو (هندي) متل دی: زبان خلق نڅاره خدا (يعني د مخلوق ژبه د خدای نڅاره ده) يو شاعر وايي: [اشعة اللمعات]

براکې جسے عالم سے برا سمجھو زبان خلق کو نڅاره خدا سمجھو

﴿۲۳﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَنْزَلُوا النَّاسَ

او د حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روايت دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: هر يو سړی د هغه په

منازلهم» (رَوَاةُ أَبُو دَاوُدَ) ^(۱)

مرتبہ باندي وساته. (ابوداؤد)

توضیح: منازلهم: په دې حديث سره د مرتبو د فرق تعليم ورکولی کيږي چې د خادم درجه يوه او د مخدوم مقام بل وي. په فاضل او غير فاضل کې فرق وي. يو سړی په آس باندي سپور د خپل خادم سره راځي نو د اس يو مقام دی او د خادم بل مقام دی. او په اس سپور مالک بل مقام دی. په يو روايت کې دي: اکر هو اکريم قوم. اوس مثلا يو سړی په ژوند کې پرتکلف خوراک ندي کړی. مثلا هغه چپاتی نده ليدلي، هغه ته چپاتی وړاندې کړي، نو هغه به څه کوي. د هغه مخې ته خود ورېشو وړوي کيږده، دې لپاره چې هغه ختيه مړه کړي. او يو سړی ټول ژوند نرم خوراکونه کړي دي، هغه ته که د ورېشو وړوي کيږدي نو هغه به دا وايي چې دا خود سيمتو وړوي ده. بهر حال په تعظيم او تکریم کې يوشان والی او برابر والی قائم اول د مرتبو فرق ختمول عرفي او شرعي قاعدو په خلاف ده. په جمهوريت دې د الله تعالی لعنت وي، دې د وکړه او مکړه مقام ختم کړو. اگر تو فرق مراتب نه کني زنديتي.

الفصل الثالث

دميني دعوی محنت غواړي

﴿۲۴﴾ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي قُرَادٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ يَوْمًا

حضرت عبد الرحمن بن ابی قراد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دی چې (يوه ورځ) رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اودس وکړو نو

فَجَعَلَ أَصْحَابُهُ يَتَمَسَّحُونَ بِوَضُوئِهِ فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

صحابو د نبی عَلَيْهِ السَّلَام د اودس او به په خپل بدن باندي مږل شروع کړي، نبی عَلَيْهِ السَّلَام (دې کتلو باندي) وفرمايل: تاسو

«مَا يَحْبِلُكُمْ عَلَيَّ هَذَا؟» قَالُوا: حَبُّ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

چې دا څه کوی د دې سبب څه دی؟ هغوی عرض وکړو: الله او دهغه د رسول صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ محبت يې سبب دی.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۷۳ رقم الحديث ۸۴۲۲.

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَحِبَّ اللَّهُ وَرَسُولَهُ			
نَبِيًّا سَرَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِلَ: كَوْمِ سَرِيٍّ چې دا خوښوي چې الله او هغه د رسول صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره مينه ولري			
أَوْ يَحِبَّهُ	اللَّهُ	وَرَسُولَهُ	فَلْيَصِدِّقْ حَدِيثَهُ
يا كوم سري چې دا خوښوي چې الله او د هغه رسول صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه سره مينه ولري نو هغه لره پکار دي چې کله وينا کوي			
إِذَا	حَدَّثَ	وَلْيُؤَدِّ	أَمَانَتَهُ إِذَا أَوْثَمِنَ
نو رښتيا وايي کله چې د هغه سره امانت کينخو دلی شي نو هغه امانت دي ادا کړي او د گاونډيانو سره دي			
وَلْيُحْسِنَ جَوَارَ مَنْ جَاوَزَهُ» ^(۱)			
د ښه گاونډي گيري ثبوت ورکړي.			

توضیح: حُبُّ اللَّهِ ورسوله: صحابه کرامو د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اودس پاتې شوي اوبه خپلو لاسونو او مخونو باندې مړلي. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وجې پوښتنه وکړه نو هغوي و فرمايل چې الله او د هغه د رسول صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره يې مينه ده. نو ځکه داسې کوي. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په جواب کې و فرمايل، د هغې خلاصه داده چې کوم کارونه په نفس باندې ډير گران نه تيرېږي او په هغې کې څه خاص مشقت نه وي. د عشق او محبت په ميدان کې د هغې څه حيثيت نه وي بلکې د دې دعوي د ثبوت لپاره ضروري دي چې الله تعالی او د هغه رسول صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې د کومو او امرو او نواهيو حکم کړيدی. په هغې باندې په مکمله توگه باندې پابند وي. او د حقوق الله او حقوق العباد پورا خيال وساتي. او په دې لاره کې د هر مشقت لپاره تيار شي. پيو څکونکی مجنون دې نه جوړېږي بلکې وينه ورکونکی مجنون دې جوړ شي او د دې شعر مصداق دې جوړ شي:

هر که عاشق شدا گر چه نازين عالم است
نازکی کے کار آيد باری بايد کشيد

(مرقات: ۸/۷۲۴)

خدای دې وکړي چې د بريليانو سترگي برسیره شي.

د گاونډي خيال ساتل د ايمان برخه ده

﴿۲۵﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:			
او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوريدلي دي چې هغه سري			
«لَيْسَ	الْمُؤْمِنُ	بِالَّذِي	يَسْمَعُ
کامل مؤمن نه شي جوړيدلی چې هغه په مړه خيټه باندې خوراک وکړي، په داسې حال کې چې د هغه			

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۲/۲۰۱ رقم الحديث ۱۵۳۳.

وَ جَارُهُ جَائِعٌ إِلَىٰ جَنْبِهِ « (رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي « شَعْبِ الْإِيمَانِ ») »

ګاونډي د هغه په څنګ کې وږی وي. دواړه روايتونه بيهقي په شعب الايمان کې نقل کړيدي.

د ګاونډيانو تنګو ټکي بڼخي عبادت نه قبليري

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې (يوه په مجلس نبوي کې) چا عرض وکړو چې يا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ!

إِنَّ فُلَانًا بَنِي دِيرًا لِمَوْنُخُونَ أَوْ رَوْزًا وَدِيرِي صَدَقِي أَوْ خَيْرَاتُونَهُ كَوَلُو بَانْدِي دِيرِ شَهْرَتِ دِي.

د فلانکې بڼخي د ډير لمونځونو او روژو و ډيري صدقي او خيراتونه کولو باندې ډير شهرت دی.

غَيْرَ أَنَّهُا تُوذِي جِيرَانَهَا بِلِسَانِهَا. قَالَ:

خود خپلې ژبې په وجه باندې خپلو ګاونډيانو ته تکليف ورکوي، نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (دې اوریدلو باندې) و فرمایل

« هِيَ فِي النَّارِ ». قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّ فُلَانًا تُوذِي دِيرِي

چې هغه به دوزخ ته ځي. هغه سرې عرض وکړو: يا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! د فلانکې بڼخي په اړه باندې ویلي کيږي

قَوْلًا صِيَامِهَا وَصَدَقَتِهَا وَوَأَنَّهَا

چې هغه ډيري لږې روژې نيسي ډيره لږه صدقه او خيرات کوي او ډير کم لمونځ کوي. او حقيقت دادی چې د هغې

تَصَدَّقُ بِالْأَثْوَارِ مِنَ الْأَقِطِ وَلَا تُوذِي جِيرَانَهَا.

صدقه او خيرات د اقطد څو ټکرو نه نه ډيريږي خو هغه په خپله ژبه سره خپلو ګاونډيانو ته تکليف نه ورکوي.

قَالَ: « هِيَ فِي الْجَنَّةِ » (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي « شَعْبِ الْإِيمَانِ »)^(۱)

نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل چې دغه بڼخه به جنت ځي. (احمد، بيهقي)

توضیح: بلسانها: يعنې په ژبه سره ګاونډيانو ته تکليف رسوي. گڼې په عبادت کې ډيره مخکې ده.

نفلي لمونځونه کوي او روژې نيسي. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل: دغه شان بڼخه به جهنم ته ځي. د

دغه شان بڼخي عبادت نه قبليري. ملا علی قاری ليکلي دي چې په نفلي عبادت کې په مشغولتيا سره د

حرامو کول د سرې لپاره تباہ کونکې ده. ځکه چې په مستحب کې اخته کيدل او په حرامو کې داخه

کيدلو نه ځان نه ساتل تلبیس ابلیس دی. (مرقات: ۸/۷۲۵)

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الايمان ۵/۳۱ رقم الحديث ۵۶۶، وأحمد في المسند ۱/۵۵.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۲/۴۴۰ والبيهقي في شعب الايمان ۷/۷۹ رقم الحديث ۵۹۴۶.

هي في النار: يعنى دې بڼخې يو مستحب خپل كړيدى چې د هغې پريخودل مباح او گاونډيانو ته په تكليف وركولو كې اخته شوه چې هغه حرام عمل و نو ځكه دوزخ ته لاړه. ملاعلى قارى رحمه الله ليكلي دي چې هم دغه شان هغه اعمال هم دي چې په هغې كې خلك واقع كيږي. مثلاً بيت الله ته ننوتلو په وخت كې خلك رش جوړولو باندې تكليف رسوي. ركن يمانى او حجر اسود باندې رش جوړولو سره تكليف رسونه كوي، دغه شان ظالمانو او د حرام خورو هغه مال دى چې په هغې سره دوي جو ماتونه او مدرسې جوړوي او خلكو باندې خيرات خوري. (مرقات: ۸/۷۲۵)

بالاتوار: دا دثور جمع ده. د پښير ټوټو ته وايي. د دښه وروسته د اقط ذكر د تاكيد په توگه باندې شويدي. ځكه چې دواړه يو شى دى، ياد تجريد په توگه باندې ذكر شويدي. (مرقات: ۸/۷۲۵)

د غوره او بدتر سرې معيار

﴿۴۷﴾ وَعَنْهُ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَفَ عَلَى نَاسٍ جُلُوسٍ فَقَالَ:	
او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې (يوه ورځ) رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ناستو صحابو مخې ته وفرمايل:	
«أَلَا	أَخْبِرُكُمْ
مِنْ	بِخَيْرِكُمْ
شَرِّكُمْ؟»	
آيا زه دا ووايم چې په تاسو كې د ټولو نه نيك سرې څوك دى او ستاد ټولو نه غوره سرې د بدترين سرې نه جدا كولو سره وښايم؟	
قَالَ:	فَسَكُّتُوا
ذَلِكَ	فَقَالَ
حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې صحابه (دې اوريدلو سره) چپ پاتې شول. كله چې نبى كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	
ثَلَاثَ	مَرَّاتٍ. فَقَالَ رَجُلٌ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنَا
مذكوره خبره درې ځل وفرمايله نو يو صحابي عرض وكړو چې هو يا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! مونږ ته ووايه	
بِخَيْرِنَا	مِنْ شَرِّنَا. فَقَالَ: «خَيْرُكُمْ
او زموږ ښيگان سرې د بدانو سر و نه بيل او ممتاز كړه. نبى كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: په تاسو كې د ټولو نه غوره	
مَنْ	يُزَجَى خَيْرُهُ وَيُؤْمَنُ
وَشَرُّكُمْ	شَرُّهُ
سرې هغه دى چې خلك د هغه نه د نيكي توقع وكړي او د هغه د شر نه محفوظ او په امن كې وي. او په تاسو كې	
مَنْ لَا يُزَجَى خَيْرُهُ وَلَا يُؤْمَنُ شَرُّهُ» (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»	
بدترين سرې هغه دى چې خلك د هغه نه د نيكي توقع ونكړي او د هغه د شر نه محفوظ او په امن كې	

وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ^(۱)

نه وي. (ترمذی، بیہقی) او ترمذی ویلی دی چہ دا حدیث حسن صحیح دی.

دنیا بنہ بد تو لو تہ ور کول کیری خودین فقط بنہ تہ ور کول کیری

﴿۲۸۸﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى

او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایہ چہ رسول اللہ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایہ: اللہ تعالیٰ ستاسو پہ

قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَخْلَاقَكُمْ كَمَا قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَرْزَاقَكُمْ

مینخ کہ ستاسو اخلاق ہم پہ دی تو گہ بانڈی تقسیم کریدی خنکہ چہ بی رزق پہ تاسو کہ تقسیم کریدی.

إِنَّ اللَّهَ يُعْطِي الدُّنْيَا مَنْ يُحِبُّ

او حقیقت دادی چہ اللہ تعالیٰ دنیا خو ہغہ سہری تہ ہم ور کوی شوک چہ ہغہ دوست ساتی او ہغہ سہری تہ ہی ہم ور کوی

وَمَنْ لَا يُحِبُّ وَلَا يُعْطِي الدِّينَ إِلَّا مَنْ أَحَبَّ

شوک چہ ہغہ دوست نہ ساتی. لیکن دین یعنی بنہ اخلاق فقط ہغہ سہری تہ ور کوی شوک چہ ہغہ دوست ساتی.

فَمَنْ أَعْطَاهُ اللَّهُ الدِّينَ فَقَدْ أَحَبَّهُ وَالَّذِي نَفْسِي

لہذا اللہ تعالیٰ چال رہ دین ور کول د دی خبری نبندہ چہ دا ہغہ دوست ساتلی دی. پہ ہغہ ذات می قسم دی

بِيَدِهِ لَا يُسَلِّمُ عَبْدٌ حَقِّي

دا چاد قدرت پہ لاس کہ چہ زما خان دی ہیخ بندہ تر ہغہ وختہ پوری کامل مسلمان نشی کیدلی تر شو

يُسَلِّمُ قَلْبُهُ وَ لِسَانُهُ وَلَا يُؤْمِنُ حَقِّي يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ « (۱)

پوری چہ دہغہ زہ او ژبہ مسلمانہ نشی او دہغہ گاونڈی د ہغہ د شر نہ محفوظ او پہ امن کہ نہ وي.

خپل مینخ می نہ د ایمان نبندہ دہ

﴿۲۹۹﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمُؤْمِنُ مَأْلُفٌ

او حضرت ابو ہریرہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایہ چہ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایہ: مسلمان د مینی او الفت مقام او مخزن دی. او پہ ہغہ

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۵۷ رقم الحديث ۲۲۴۳، واحمد في المسند ۲/۳۶۸.

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۴/۳۹۵ رقم الحديث ۵۵۲۴ واحمد في المسند ۱/۳۸۷.

وَلَا خَيْرَ فِيمَنْ لَا يَأْلَفُ وَلَا يُؤْلَفُ»
سرې کې بښگره شته څوک چې مينه نکوي، او نه هغه سره مينه کېږي، يعنې کوم چې داسې نه وي چې نه خو هغه مسلمانانوسره
(رَوَاهُمَا أَحْمَدُ وَ الْبَيْهَقِيُّ فِي « شَعْبِ الْإِيمَانِ ») ^(۱)
مينه او الفت وکړي او نه مسلمانان هغه سره مينه وکړي نو هغه هيڅ کار ندي. داروايتونداحمد او شعب الايمان کې بيهقي نقل کړيدي.

د خوشحالولو په غرض د چا خدمت کولو ناشنا فضيلت

﴿٥٠﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَضَى لِأَحَدٍ مِنْ
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کوم سرې چې پوره کړي زما په
أُمَّتِي حَاجَةً يُرِيدُ أَنْ يَسْرَهُ بِهَا
امت کې د چا (دیني او دنیاوي) حاجت او ضرورت، او په دې سره د هغه مقصد د هغه خوشحالول وي
فَقَدْ سَرَّنِي وَمَنْ سَرَّنِي فَقَدْ سَرَّ اللَّهَ وَمَنْ سَرَّ اللَّهَ
نو هغه زه خوشحاله کړم، او چا چې زه خوشحاله کړم، هغه الله خوشحاله کړو، او چا چې الله خوشحاله کړو.
أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ» ^(۱)
هغه به الله جنت ته داخل کړي.

د مجبور سره د مرستې کولو ناشنا فضيلت

﴿٥١﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَغَاثَ مَلْهُوقًا
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کوم سرې چې د مظلوم فریاد پورا کوي
كَتَبَ اللَّهُ لَهُ ثَلَاثًا وَسَبْعِينَ مَغْفِرَةً وَاحِدَةً
نو الله تعالی هغه ته درې او یا بخششونه ليکي. او په دې کې يو بخشش خو هغه دی چې هغه د ده ټول
فِيهَا صَلَاحٌ أَمْرِهِ كُلِّهِ وَثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ لَهُ
(دیناوي او اخروي) کارونو د اصلاح ضامن جوړېږي. او پاتې دوه او یا بخششونه به د قیامت په ورځ

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الايمان ٦/٢٧٠ رقم الحديث ٨١١٩، واحمد في المسند ٢/٤٠٠.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الايمان ٦/١١١ رقم الحديث ٧٤٣٥.

دَرَجَاتُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^(۱)

باندې دهغه د درجو د وچتوالې سبب جوړېږي.

ټول مخلوق د الله تعالى کورنۍ دی

﴿۵۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْخَلْقُ

او حضرت انس او حضرت عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا واره فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: مخلوق د

عِيَالُ اللَّهِ فَأَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَى اللَّهِ مَنْ أَحْسَنَ

الله تعالى کورنۍ ده، لهذا د خدای په نژدېه مخلوق کې غوره سړې هغه دی چې هغه د خدای د کورنۍ سره

إِلَى عِيَالِهِ»^(۲) (رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ الثَّلَاثَةَ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۳))

احسان او ښه ښويې کوي. دا درې واره روايتونه بيهقي په شعب الايمان کې ذکر کړيدي.

توضیح: عيال الله: د عيال معنى د يو سړې هغه متعلقين دي چې دهغوې خوراک خکاک، جامې او کور

ذمه په هغه باندې وي. په دې اعتبار سره نسبت غير الله ته مجازي دی.

اصلي رازق خو الله تعالى دی. چې دهغه په ذمه باندې د مخلوق رزق دی. په دې اعتبار سره ټول مخلوق د

الله تعالى عيال او کورنۍ ده. وس کوم سړې چې د خدای د مخلوق سره ښه کوي نو گویا هغه د الله تعالى

عيال او کورنۍ سره احسان او ښيگره کوي. په دې سره الله تعالى ډيره خوشحاليږي. لکه څنگه چې يو

انسان دهغه سړې نه ډير خوشحاليږي چې هغه د ده اهل او عيال سره احسان کوي. (مرقات: ۸/۷۳۰)

په قیامت کې به د ټولو نه مخکې مقدمه دوه گاونډيانو وړاندې کيږي

﴿۵۳﴾ وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَوَّلُ خَصْمَيْنِ

او حضرت عقبه بن عامر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د قیامت په ورځ باندې

يَوْمَ الْقِيَامَةِ جَارَانِ» (رَوَاهُ أَحْمَدُ)^(۴)

د ټولو نه اول دوه جگره کونکې به دوه گاونډيان وي. (احمد)

توضیح: جاران: يعنې په قیامت کې چې به د کومو خلکو مقدمه د ټولو نه اول وړاندې کولى شي

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الايمان ۶/۱۲۰ رقم الحديث ۷۴۷۰

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الايمان ۶/۱۲۰ رقم الحديث ۷۴۷۰

(۳) أخرجه البيهقي في شعب الايمان ۶/۴۲ رقم الحديث ۷۴۴۷، ۷۴۴۸

(۴) أخرجه أحمد في المسند ۴/۱۵۱

هغه به د دوه گاونډيانو وي.

سوال: په يو حديث كې راځي چې د قيامت په ورځ چې به د ټولو نه مخكې كومه قضيه شروع كيږي هغه به د لمونځ قضيه وي. په بل حديث كې دي چې د قيامت په ورځ به د ټولو نه مخكې قاتل او مقتول قضيه وړاندې كيږي خو په ذكر شوې حديث كې د دوه گاونډيانو د قضينې خبره ده. په ظاهره باندې دا تعارض دي، د دې جواب څه دی؟

جواب: د دې سوال جواب دا دی چې په حقوق الله كې د ټولو نه اول به د لمونځ مسئله راوچته كړې شي. او په حقوق العباد كې به د ټولو نه اول د ويني او د قتل مسئله راوچته كړې شي. چې په هغې كې يو خالص ظالم او بل خالص مظلوم دی. ليكن كه څه خلك داسې وي چې په حقوق العباد كې څه ناڅه ظلم يې په يو بل باندې كړی وي. هريو څه ظالم او څه مظلوم دی، په داسې خلكو كې به د ټولو نه اول د دوه گاونډيانو معامله اوچته كړې شي. نو د گاونډيانو معامله خود حقوق العباد نه ده ليكن د حقوق العباد داسې صورت دی چې هغه د قاتل او مقتول نه مختلف دی، هلته يو ظالم و، دويم مظلوم و. د بحث په حديث كې دواړه د يو بل لپاره څه ناڅه ظالمان دي. د داسې خلكو قضيه به د ټولو نه مخكې راوچته كړې شي.

دويم جواب دا هم كيدلی شي چې اول او دويم دا اضافي اموري نو په اضافي نسبت سره هريو ته اول ويلی كيدلی شي. هيڅ تضاد نشته دی. (مرقات: ۸/۷۳۱)

د مساوت قلبي علاج

﴿۵۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلًا شَكَأَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَسْوَةً		
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی چې (يوه ورځ) نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته يو سړی د خپلې سنگدلی.		
قَلْبِهِ	فَقَالَ:	«امْسَحْ رَأْسَ الْيَتِيمِ
(د زړه د کلکوالي) شکایت وکړو (او دهغې د علاج پوښتنه يې وکړه) نونبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې د یتیم په سر باندې		
وَأُطْعَمِ	الْمَسْكِينِ»	(رَوَاهُ أَحْمَدُ) ^(۱)
لاس راکاره او مسکین ته خوراک ورکوه. (احمد)		

د گونډې لور د پالنې ثواب

﴿۵۵﴾ وَعَنْ سَرَّاقَةَ بِنِ مَالِكِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَلَا أَدُلُّكُمْ	
او حضرت سراقه بن مالک رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: آیا زه تاته د	

عَلَى	أَفْضَلِ	الصَّدَقَةِ؟	ابْنُكَ	مَرْدُودَةٌ
بهترینې صدقې په اړه باندي ووايم؟ او هغه صدقې خپلې هغه لور سره بنه بنويې کول دي چې هغه تاتمير تر اليرلي شویده او د چا				
إِلَيْكَ	لَيْسَ	لَهَا	كَاسِبٌ	
سره چې ستا نه علاوه بل کتونکی نشته دی. يعنې که ستا لور ته د هغې خاوند طلاق ورکړی وي، او				
غَيْرُكَ . « (رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ) ^(۱) »				
نه خود هغې سره داسې څه ذريعه شته دی ستا د هغې سره بنه بنويې کول يوه بهترينه صدقه ده.				

توضیح: د دې حديث په ترجمه کې د دې ټوله تشریح شته دی. هغه دې وکتلی شي. د دې مطلب دا دی چې د چا لور واده شوه خود خاوند سره يې ژوند سم رانغلی نو ځکه هغې ته طلاق ورکړی شو. او هغه د خپل مور پلار کور ته راغله، پلار هغه بی آسرا لور وساتله او د هغې پالنه يې وکړه، په هغې باندي يې خرچه وکړه. او په هغې يې خوراک څکاګ وکړو. د الله تعالی په نزد باندي په بهترينه صدقه کې به شمار شي. او په دې باندي به پلار ته بهترين اجر ورکولی کېږي.

مردودة: دا حال دی: ای مطلقه راجعة اليك. (مرقات: ۸/۷۳۲)

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۲۰۹ رقم الحديث ۳۶۶۷، واحمد في المسند ۴/۱۷۵

۱۳ ربیع الثانی ۱۴۱۸ هـ

باب الحب في الله ومن الله د الله لپاره د محبت بیان

قال الله تعالى: ﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾ (الذهر: ۸)

د الله تعالی لپاره د مینې کولو بیان مطلب دا دی چې د کوم سرې د مینې او محبت چې کوم تړون هم جوړ کړی شي هغه فقط د الله تعالی د رضا لپاره وي. په دې کې څه دنیوي غرض نه وي، نه څه لالچ وي بلکې دا مینه فقط په دې بنیاد باندې وي چې دا سرې الله تعالی نیک بنده دی. دده سره د مینې په وجه باندې الله تعالی راضی او خوشحالیږي. او انسان ته دهغه رضا ترلاسه کیږي. دلته په عنوان کې لفظ: من سببیه او «ر» اجلیه ده. ای لاجل رضاه الله ولو جهه الکریم.

انسان چې د الله تعالی کوم عبادت کوي، نو د دې عبادت فائده او د دې په اصل مقصود تر هغه وخته پورې نشي ترلاسه کیدلی ترڅو چې د الله تعالی او دهغه د رسولانو سره یې مینه نه وي. د عبادت د قبولیت لپاره ضروري ده چې الله تعالی او دهغه د رسول مینه هم د عبادت برخه جوړه شي. که مینه نه وي نو فقط د یو ښکار عبادت نه به څه ترلاسه شي. ربوبیت عامه او د خالق کیدلو په اعتبار سره د الله تعالی د ټولو انسانانو سره یو تعلق دی او بیا د ربوبیت خاصه په اعتبار سره د الله تعالی د مسلمانانو سره یو خاص تعلق دی چې هغې ته په الرحمن او الرحیم کې اشاره کړی شویده. د دې حقیقت له مخې هر مسلمان لپاره پکار دي چې دهغه ټول احساسات او جذبي او حرکات او سکاناتو مثبت او منفي هر اړخ د الله تعالی د رضا بنودونکی وي. او په هغې کې چې کوم تغیر راشي هغه د الله تعالی د رضا په خاطر وي، خپل یې څه غوڅتنه نه وي. هغه د الله تعالی لپاره وي. دغه شان د انسان چې کله مثبت او منفي احساسات د الله تعالی لپاره شي نو دا به کامل ایمان جوړ شي چې که څه ورکړي نو د الله تعالی لپاره، نه ورکوي نو د الله تعالی لپاره، که د چا سره مینه ولري نو د الله تعالی لپاره، د بښمنې ولري نو د الله تعالی لپاره. کله چې د کامل ایمان والا شي نو بیا دې داسې مستانه نعره ووهي:

فلیتک تحلو والحیاة مریرة   ولیتک ترضی والانام غضاب

(مرقات: ۸/۷۳۲)

الفصل الاول

په دنیا کې د اتحاد او اختلاف بنیاد اولې ورځې نه اینخودل شویدی

﴿عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْأَزْوَاحُ جُنُودٌ

حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا: روجون بدنونو ته متوتلونو مخکې دیو لښکر په شان یو

مُجَنَّدَةٌ	فَمَا	تَعَارَفَ
خاې تيرا غونډو، او بيا هغوي بيل بيل کولو سره په يو بدن کې داخل کړي شول. نو بدنونو ته منو تلو نه مخکې کوم روحونه چې د		
مِنْهَا	اَتَتْكَ	وَمَا
يو بل سره په صفاتو کې مناسبت او گډون ساتلو د وجې نه خپل مينځ کې مينه کونکې او پيژندويه. هغوي بدنونو ته منو تلو نه پس په دنيا		
مِنْهَا اخْتَلَفَ . (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ) . ^(۱)		
کې هم د يو بل سره مينه او الفتري. او کوم روحونه چې د يو بل سره ناشنا او مينه نلري. هغوي په دې دنيا کې هم خپل مينځ کې اختلاف لري.		

توضیح: ترقيامته چې څومره انسانان پيدا کيږي د هغوي روحونه مخکې پيدا شويدي، دا ټول روحونه الله تعالی د اولې ورځې نه په عالم ارواح کې يو ځای کړي و. او د ټولو نه يې د خپل ربوبيت اقرار واخستلو، ټولو اقرار وکړو. په دې غونډه کې چې د کومو روحونو خپل مينځ کې تعلق جوړ شو، مينه يې پيدا شوه، الفت راغلی. نو دنيا ته په راتلو او خپلو خپلو بدنونو کې داخليدلو نه وروسته د الله تعالی په الهام دا روحونه خپل مينځ کې مينه ساتي، او د هغوي په مينځ کې مينه وي. نو د روح سره بدنونه هم متفق او يو ځای کيږي. او خپل مينځ کې تعلق جوړ شي. ليکن که د عالم ارواح په ورځ باندې د کومو روحونو خپل مينځ کې د الفت په ځای عدم الفت و. د مينې په ځای د بېمنې وه، نو دنيا ته په راتگ سره هم دغه شان معامله وي. په نورو الفاظو کې په دې حديث داسې هم پوهيدلی شي چې په دنيا کې کوم نيکان خلک نور نيکان خلک خوښوي، او بې دينه نه خوښوي، دغه شان فاسقان نور فاسقان او فاجران خوښوي او دينداره نه خوښوي. دا خوښه او ناخوښه عالم ارواح او د اولې ورځې د ازل خوښې او ناخوښې بنودونکې ده. څه چې هلته وشول هغه دلته وشول. (مرقات : ۸/۷۳۲)

کله هم جنس با هم جنس پرواز
 کبوتر با کبوتر باز باز
کوم سړی چې الله يې خوښ کړي هغه هر چاته مقبول شي

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنْ اللَّهُ			
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: کله چې الله تعالی د يو بنده سره او محبت			
إِذَا	أَحَبَّ	عَبْدًا	دَعَا
ساتي يعنې هغه چې کله په خپلو بنديگانو د يو بنده اعمال د خپلې خوشحالی او مينې د ظاهرو لور اراده وکړي نو جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَام			

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۶۹ رقم الحديث ۳۳۳۶، ومسلم في ۴/۲۰۳۱ رقم الحديث (۲۶۳۸-۱۵۹).

فَقَالَ:	إِنِّي	أَجِبُّ	فَلَأَنَا	فَأَجِبُّهُ	قَالَ:
تپه راغوختلو سره وایچی زده فلانکی بنده سره مینه لرم، ته هم دهغسه مینه وکره. نبی علیه السلام و فرمايل: جبرائیل علیه السلام					
فَيُجِيبُهُ	جِبْرِيلُ	ثُمَّ	يُنَادِي	فِي	السَّمَاءِ
دې اوریدلو باندې دهغه بنده سره مینه ساتي. او بیا هغه د الله تعالی په حکم باندې په آسمان کې دا اعلان کوي					
إِنَّ	اللَّهَ	يُحِبُّ	فَلَأَنَا	فَأَجِبُّهُ	أَهْلَ السَّمَاءِ
چې الله تعالی د فلانکی بنده سره مینه ساتي، لهذا تا سو تپول هم دهغسه مینه و ساتي. نو د آسمان والا هم دهغسه مینه شروع کړي.					
ثُمَّ	يُوضَعُ	لَهُ	الْقَبُورُ	فِي	الْأَرْضِ.
او بیا دې بنده لپاره پزمکه کې هم قبولیت کینخودلی کیږي، یعنی د زمکې والا پزمزه کې دهغه مینه و اچولی شي. او تپول انسانان او					
وَإِذَا	أَبْغَضَ	عَبْدًا	دَعَا	جِبْرِيلَ	فَيَقُولُ:
پیریان دهغه سره مینه کوي. او کله چې الله تعالی د یو بنده نه کرکه کوي. نو جبرائیل ته پهر راغوختلو سره فرمایي					
إِنِّي	أَبْغَضُ	فَلَأَنَا	فَأَبْغِضُهُ.		
چې زده فلانکی سرې نه کرکه کوم. ته هم دهغه نه کرکه وکره. نبی علیه السلام و فرمايل: جبرائیل علیه السلام دې اوریدلو					
فَيَبْغِضُهُ	جِبْرِيلُ	ثُمَّ	يُنَادِي	فِي	أَهْلِ السَّمَاءِ: إِنَّ اللَّهَ
باندې دهغه بنده نه کرکه کوي. او بیا هغه د الله تعالی په حکم باندې په آسمان کې دا اعلان کوي چې الله تعالی					
يُبْغِضُ	فَلَأَنَا	فَأَبْغِضُوهُ.	قَالَ:		
د فلانکی بنده نه کرکه کوي، لهذا تا سو تپول هم دهغه نه کرکه وکرې. نو د آسمان والا هم دهغه نه کرکه					
فَيَبْغِضُونَهُ.	ثُمَّ	يُوضَعُ	لَهُ		
شروع کړي. تردې چې د دې بنده لپاره پزمکه کې هم کرکه او د بښنې کینخودلی شي چې دهغې په وجه					
الْبَغْضَاءُ فِي الْأَرْضِ" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ) ^(۱)					
باندې تپول انسانان او پیریان دهغه نه کرکه کوي. (مسلم)					

توضیح: اذا احب عبداً: الله تعالی چې کوم بنده خوښ کړي نو فرښتي هم هغه خوښوي، په اسمان کې دهغه سرې د خوښۍ اعلان وشي. بیا دا مقبولیت زمکې ته راشي، او د زمکې والا هغه خوښوي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۰۳ رقم الحديث ۳۲۰۹، ومسلم في ۴/۲۰۳ رقم الحديث (۲۶۳۷-۱۵۷).

دغه شان هغه سپری هر چا ته مقبول شي. د دې په برعکس باندې که الله تعالی پاس اسمانونو کې کوم سپری مبعوض وگرځوي نو په فرښتو کې اعلان وشي، نو فرښتي هغه مبعوض گڼي، بیا دا مبعوضیت زمکې ته راشي، او خلک هغه مبعوض گڼي، دلته په دې خبره پوهیدل پکار دي چې په زمکه کې د دې مقبولیت او مبعوضیت معیار هغه خلک دي چې هغه دینداره او متقي او پرهیزگاره دي. گڼې د فاسقانو او فاجرانو په نزد باندې خو هر هغه سپری ښه او دوست او محبوب وي چې هغه د اتتهایې درجې فاسق او فاجر او ذلیل او کمینه وي. لهدا د قبولیت په دې ټاکنه کې دارومدار ښه او دینداره خلکو باندې دی. د هغوې رایه او د هغوې میلان معیار او معتبر دی. (مرقات: ۸/۷۳۵)

د الله درضا لپاره په خپل مینځ کې د مینه کوونکو مقام

﴿۳۶﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ			
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایې: الله تعالی په د قیامت په ورځ باندې د ټولو			
يَوْمَ	الْقِيَامَةِ:	أَيْنَ	الْمُتَحَابُّونَ
خلکو مخې ته د خپل ځینو ښه گانو عظمت او لویې ښکاره کولو لپاره و فرمایې: چیرته دي هغه خلک چې هغوې زما د لویې د			
بِجَلَالِي؟	الْيَوْمَ	أُظْلَهُمْ	
ښکاروالې او زما د تعظیم په خاطر باندې خپل مینځ کې مینه او تعلق ساتلو، چیرته دي هغه خلک چې هغوې زما درضا او خوشحالی			
فِي	ظِلِّي	يَوْمَ	لَا ظِلَّ
په خاطر او د ثواب تر لاسه کولو په غرض سره خپل مینځ کې مینه او تعلق ساتلو. نن بزه هغه خلکو ته په خپلو سیوري کې پناه ورکوم،			
إِلَّا	ظِلِّي	(رَوَاهُ مُسْلِمٌ) ۱۱	
او نن ورځې زما د سیوري نه علاوه بل سیوري نشته دی. (مسلم)			

توضیح: في ظلي: یعنی نن بزه هغوې په خپل خاص سیوري کې ساتم. د دې سیوري نه مراد میدان محشر کې د عرش سیوري دی. لکه څنگه چې په ځینو روایتونو کې تصریح هم ده. یا د سیوري نه مراد د الله تعالی رحمت او حفاظت دی. لکه: السلطان ظل الله في الارض. لهدا په سیوري سره د قیامت رحمتونو، نعمتونو اوراحتونو اړخ ته اشاره ده. په عربی کې د ظل لفظ د نعمتونو لپاره استعمالیږي. (مرقات: ۸/۷۳۷)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۹۸۸ رقم الحديث (۲۵۶۶-۳۷) والترمذي في السنن ۴/۵۱۶ رقم الحديث ۲۳۹۰.

د الله درضا لپاره د مینې کولو فضیلت

﴿٤﴾ وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَنَّ رَجُلًا زَارَ أَخًا
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبی ﷺ نه نقل کوي چې یو سړی د خپل مسلمان ورور د ملاقات لپاره روان شو.
لَهُ فِي قَرْيَةٍ أُخْرَى فَأَرْصَدَ اللَّهُ لَهُ عَلَى مَدْرَجَتِهِ
چې هغه په بله کومه آبادي کې وسیدلو. الله تعالی د هغه په لاره کې د هغه په انتظار باندې یوه فرېسته کینوله، کله
مَلَكًا قَالَ: أَيَّنَ تُرِيدُ؟
چې هغه سړی دغه ځای ته ورسیدلو نو فرېستې هغه ایسار کړو او پوښتنه یې ترینه وکړه: چیرته دې د تگ ارا ده ده؟
قَالَ: أُرِيدُ أَخًا لِي فِي هَذِهِ الْقَرْيَةِ. قَالَ:
هغه سړی وویل چې زه د یو مسلمان ورور ملاقات لپاره ځم. چې هغه په دې آبادي کې وسپړي. فرېستې پوښتنه وکړه
هَلْ لَكَ عَلَيْهِ مِنْ نِعْمَةٍ تَرْتُبُهَا؟ قَالَ:
چې آیا ستا په هغه باندې د نعمت څه حق شته دی؟ چې د هغې ترلاسه کولو لپاره ته د هغه خواته ځي. هغه سړی وویل
لَا غَيْرَ أَنِّي أَحْبَبْتُهُ فِي اللَّهِ. قَالَ: فَإِنِّي
چې نا. زه فقط د الله تعالی درضا ترلاسه کولو لپاره د هغه سره مینه او تعلق ساتم. فرېستې وویل نو بیا واوره! زه الله
رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكَ بِأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحْبَبَكَ
تاته را لېږلی يم دې لپاره چې زه تاته زيری درکړم چې الله تعالی ستا سره مینه کوي. لکه څنگه چې ته فقط د
كَمَا أَحْبَبْتَهُ فِيهِ" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)
الله تعالی درضا په خاطر د هغه سړی سره مینه او تعلق ساتي. (مسلم)

توضیح: دا په مخکنو امتونو کې د یو چا واقعې نبي کریم ﷺ بیان کړه. د هغه خلکو سره به د انسانانو په شکل کې فرېستو ملاقات کولو. ورس دا سلسله بنده شویده. د حدیث خلاصه دا ده چې یو سړی د کوم الله والاد ملاقات لپاره روان شو. نو په لاره کې ورسره فرېسته مخ شوه. فرېستې پوښتنه وکړه چې چیرته روان یې؟ هغه وویل په دې ښار کې زما یو دیني ورور دی، د هغه زیارت لپاره ځم. څه دنیاوي غرضونه او مقصدونه مې نشته. فقط د الله تعالی درضا ترلاسه کولو لپاره روان يم. فرېستې وویل چې زه الله تعالی تاته را لېږلی يم چې زه تاته دا زيری واوروم چې الله تعالی ستا سره مینه کوي لکه څنگه چې ته د الله بنده سره مینه ساتي. (مرقات: ۸/۷۳۸)

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۹۸۸ رقم الحديث (۲۵۶۷-۳۷)

تربها: یعنی د څه احسان غرض دی. چې دهغې پورا والې لپاره روان یې. یعنی آیا هغه ستا غلام دی، یا څوې دی، یا داسې خپلوان دی چې هغه ته خوراک څکاګ ورکول ستا ذمه واری ده. او ته د هغې د پورا والې لپاره روان یې؟ ځینو نسخو کې دي: هل له عليك من نعمة تربها یعنی دهغه په تا باندې څه احسان دی، چې دهغې شکر به ادا کولو لپاره ته ځي. علامه طیبی فرمایلي دي چې مطلب دادی چې آیا په دغه سرې باندې ستا څه احسان دی چې دهغې بدله اخستلو لپاره ته روان یې. دې لپاره چې ستا په احسان باندې دهغه سرې بدله ډیره ترلاسه شي. دا مطلب ډیر بنایسته دی. (مرقات: ۸/۷۳۹، الکاشف: ۹/۲۳۲)

ارصد الله: ټاکلو او په کمین کې ناستې ته رصد وایې. مدرجه: فراخې لارې ته مدرجه وایې. تربها: رب یرب پالنې او ډیرو لولو ته وایې. دلته ډیرو ل مراد دي. (مرقات: ۸/۷۳۸)

ګوم سړی چې د چاسره مینه ساتي قیامت کې به دهغوی سره وي

﴿۵﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ			
او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې یوه ورځ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې یو سړی حاضر شو			
فَقَالَ:	يَا	رَسُولَ	اللَّهِ
كَيْفَ	تَقُولُ	فِي	رَجُلٍ
او عرض یې وکړو چې یا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! دهغه سړی په اړه باندې ته څه فرمایې چې هغه دیوې ډلې یعنی علماء، نیکان			
أَحَبُّ	قَوْمًا	وَلَمْ	يَلْحَقْ
بِهِمْ؟ او د دین د مشرانو سره مینه او محبت ساتي. خو دهغوی سره ناسته دهغه ونشو په یاد د دهغوی علم او عمل ته			
فَقَالَ:	«	المرءُ مع من أحب	» . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) .
رسیدلی نه وي؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایلي: داسې دهغه سره څوک چې دا محبوب ساتي. (بخاری او مسلم)			

توضیح: المرأ مع من احب: یعنی کوم سړی چې علماؤ، نیکانو او مشرانو سره مینه او محبت لري او په خپلو اعمالو سره د شریعت په رڼا کې د هغوی تابعدارې او موافقت کوي، نو دا سړی په هغوی سره په قیامت کې پاڅیري. او دهغوی سره به وي. ورسره کیدلو مطلب دا دی چې په جنت کې به د هغوی سره ملاقات وي یو ځای به وي، خو ددې معیت باوجود به هم دخپلو خپلو درجو موافق په جنت کې دنعمتونو خوندونه محسوسوي. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او حضرت عائشه صدیقه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا به دیوې پیالی او یوې نورې والا وي. خو عائشه صدیقه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا به دخپلې درجې په موافق دنعمتونو ادراک کوي. ملاعلی قاری رحمه الله په مرقات کې لیکلي دي چې دا حدیث

عام دی لهذا کوم سړی چې دیندارو لره خوبنوي هغه به دهغوی سره وي او شوک چې بدکاران
په نبوي قیامت په ورځ به دا دهغوی سره پاڅیږي. (مرقات: ۸/۷۴۰)

کندم جنس بام جنس پرواز   کبوتر با کبوتر باز باباز

راتلونکې ۱۵ نمبر حدیث نه د ملاعلی قاری د دې تشریح تائید کیږي. او ورسره روایت نمبر ۶
تشریح او توضیح هم د مخکنې حدیث توضیح په شان ده. بهر حال د چا سره د مینې ساتلو اول شرط
دا دی چې دهغه اطاعت وي، مخالفت نه وي، گنې د دې شعر مصداق به جوړ شي:

تعصى الرسول وانت تظهر حبه   هذا العمرى فى الفعال بدیع

لو كان حبك صادقا لاطعته   ان المحب لمن يحب مطيع

﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ﴾ (النساء: ۴۹)

﴿۶﴾ وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَتَى
او حضرت انس رضی اللہ عنہ روایت دی چې یوه ورځ یو سړی پوښتنه وکړه چې ای د الله رسول! قیامت به کله راځي نو نبی ﷺ
السَّاعَةَ؟ قَالَ: «وَيْلَكَ
و فرمایل: په تاباندې افسوس دی! آیاتاد قیامت لپاره څه تیاری کړیدی؟ په ظاهره خودا معلومیږي گویا چې نبی ﷺ
وَمَا أَعَدَدْتَ لَهَا؟»
باندې دهغه دا پوښتنه منډه لگیدله. او د نبی ﷺ گمان شو چې دې سړی ښه اعتقاد لرلو باندې د ویرې له وجې نده پوښتنه
قَالَ: مَا أَعَدَدْتُ
ده کړي بلکې د قیامت راتگ چې ډیر لیرې خبره گڼلو باندې یې پرواهې پته وگم باندې دا پوښتنه کوي. نو نبی ﷺ هغه ته جواب
لَهَا إِلَّا أَنِّي
هم پدغه داند ازباندې ورکړو چې دا ته څه پوښتنه کوي؟ قیامت به کله راځي. ته خپل عقیده او عمل صحیح ساته او ښه کار کوه. کله
أَجِبْتُ اللَّهُ وَرَسُولَهُ.
چې د قیامت ورځ راتگوي. رابښي. خو کله چې هغه سړی عرض وکړو چې ما خو تیاری ندی کړی، البته زما سره یو دولت ضرور شته
قَالَ: «أَلَيْسَ مَعَكَ مِنْ أَحَبِّتِ»
دی او هغه دا چې زه خداو دهغه رسول صلی اللہ علیه و آله سره مینه لرم. نو نبی ﷺ پوه شو چې د دې سړی دا مذکور پوښتنه دیو

قَالَ	أَنْسٌ:	فَمَا	رَأَيْتُ	الْمُسْلِمِينَ	فَرِحُوا
مخلص او کامل مؤمن د عقيدې بنودونکې او د ويرې له وجې دى. د خمې پروا هې په وجه ندې. نونبى عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: تپېدنيا					
بِشَيْءٍ	بَعْدَ		الْإِسْلَامِ		
او آخرت کې د هم هغه سره يې. چا سره چې مينه لري. حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې ما مسلمانان د اسلام نه وروستې پېل څېباندي					
فَرَحَهُمْ . بِهَا . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)					
داسې خوشحاله نه و ليدلي لکه څومره چې هغوي د نبى عَلَيْهِ السَّلَام په دې وينا باندي خوشحاله شو. (مسلم)					
صحابه ځکه خوشحاله شو چې د هغوي مينه د نبى كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره وه. په دې سره هغوي ته د نبى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ملگرتيا زيرى ترلاسه شو.					

د ښه او بد هم مجلسې مثال

﴿٤﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالسَّوْمِ					
او حضرت ابو موسى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل: نيك او بد هم مجلسې					
كَحَامِلِ	الْمِسْكِ	وَنَافِخِ	الْكَبِيرِ	فَحَامِلِ	الْمِسْكِ
امثال د مشك ساتونكې او بنې بلوونكې پېشان دى. مشك ساتونكې خوبه يا تاته مشك مفتدر كړي يا به يې تده هغه نه و اخلي.					
أَنْ	يُحْدِثُكَ	وَأَمَّا	أَنْ	تَبْتَاعَ	مِنْهُ
او يا كه په هېڅ صورت باندي د هغه مشك ستالاس ته رانغلل نو كم از كم د هغې خوشبو خوبه تاته خامخا					
وَأَمَّا	أَنْ	تَجِدَ	مِنْهُ	رِيحًا	طَيِّبَةً
ترلاسه شي. دغه شان د نيك او صالح هم مجلسې نه څه فيض يا څه خاص نعمت كه ترلاسه هم نشي نو هم دا					
وَنَافِخِ	الْكَبِيرِ	إِمَّا	أَنْ	يَحْرِقَ	
ولې كم دي چې څه ساعتونه د هغه په مجلس كې سكون او اطمينان سره ناسته نصيب شي او بنې بلونكې يا					
ثِيَابَكَ	وَأَمَّا	أَنْ	تَجِدَ	مِنْهُ	رِيحًا
خوبه ستا جامې و سيزي يا به تاته د هغه نه مازغه خرابونكې بدبويي يعنې لوگي ترلاسه شي. (بخاري او مسلم)					

توضیح: الكبير: ددوه مشكو نه آهنگر يوه مشكيزه جوړوي، چې هغه په كوټله كې د اور تيزولو لپاره استعمالېږي. په دې كې په دواړو لاسونو سره باد (هوا) ډكول كيږي، او بيا په اور كې پريخودل

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۵۳ رقم الحديث ۶۱۶۷، ومسلم في ۴/۲۰۳۲ رقم الحديث (۲۶۳۹-۱۶۱).

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۹/۶۶۰ رقم الحديث ۵۵۳۴ ومسلم في ۴/۲۰۲۶ رقم الحديث (۲۱۲۸-۱۴۶).

کیري. په دې سره د و سپنې د پټۍ نه سپرغۍ پورته کیري. او بدبو هم راځي، د نن زمانه کې په دې
ز کې پرمختګ راغلی دی، بهر حال هر مسلمان لره پکار دي چې هغه کم از کم وگوري چې دهغوي
دهرې ورځې اړیکې چا او د څه قسمه خلکو سره دي. (مرقات: ۸/۷۴۲)

يارب بدتر بود از ماربد

الفصل الثاني

د الله تعالى در ضا لپاره د تعلق ساتلو فضيلت

﴿٨﴾ وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " قَالَ		
حضرت معاذ بن جبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلي دي چې الله تعالى		
الله	تَعَالَى:	وَجَبَتْ مَحَبَّتِي
فرمايې چې دهغه خلکو سره مينه کول زما يو فيصله شوی امر دی چې هغوي فقط زما درضا او خوشحالی په خاطر په باندې		
لِلْمُتَحَابِّينَ	فِي	وَالْمُتَجَالِسِينَ
خپل مينځ کې مينه ساتي. فقط زما درضا په خاطر او زما د حمد او ثناء کولو لپاره د يو بل سره کيني. فقط		
فِي	وَالْمُتَزَاوِرِينَ	وَالْمُتَبَاذِلِينَ
زما درضا او خوشحالی په خاطر باندې د يو بل سره ملاقات کوي. او فقط زما درضا او خوشحالی په خاطر		
فِي	(رواه مالك وفي رواية الترمذی قال يقول	باندې خپل مال خرچه کوي. (مالک) د ترمذی په روايت کې داسې دي چې نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل:
الله تعالى	:الْمُتَحَابُّونَ فِي جَلَالِ لَهُمْ مَنَابِرٌ مِنْ نُورِ	الله تعالى فرمايې چې کوم خلک زما د عظمت او جلال په وجه باندې مينه ساتي. دهغوي لپاره
يَغِيْطُهُمُ	النَّبِيُّونَ	وَالشُّهَدَاءُ ^(١)
(آخرت کې) دنور منبرونه به وي. چې دهغې به انبياء او شهداء به (هم) ارمان کوي.		

توضیح: المتزاورين: خپل مينځ کې ملاقات کولو په معنی دی.

والمتبادلين: دا د بذل نه دی. خرچ کولو په معنی دی.

(١) أخرجه الترمذی في السنن ٤/٥١٥ رقم الحديث ٢٣٩، ومالك في الموطأ ٢/٩٥٣ رقم الحديث ١٦.

يغبطهم: غبطه: د ترلاسه کولو ارمان ته وایي.

سوال: دلته یو غټ سوال دی او هغه دا چې د انبیاء کرامو درجه به د قیامت په ورځ ډیره وچته وي، د شهیدانو درجه به هم ډیر غټي وي. د دې بناغلو د یو عام سرې د درجه ترلاسه کولو ارمان په پوهه کې نه راځي. دویمه خبره دا هم ده چې په دې سره د دې سرې په انبیاء او شهداؤ باندې افضل کیدلو وهم پیدا کیدلی شي چې هغه شرعاً جائز نه دی؟

جواب: د دې سوال یو جواب دا دی چې دا کلام په فرض باندې مبنی دی یعنې فرض کړه که انبیاء او شهداؤ په یو څه باندې غبطه کولی نو د دې دوه کسانو په درجه باندې به یې کولی لیکن هغوي به غبطه نه کوي. دویم واضح جواب دا دی چې د یو مفضول سره یو ښه څیز وي او فاضل د هغې تمنا وکړه نو په دې سره د مفضول درجه د فاضل نه نه وچتیري. ډیر وختونه د مفضول ښه شیان د فاضل خوښیږي او هغه غواړي چې داسې زما سره وی نو څومره به ښه وه. د دې دا مطلب ندی چې د هغوي سره دغه شان نعمت موجود نه دی بلکې مطلب دا دی چې دا ښه شی هم د هغوي په کمالاتو کې شامل وی نو څومره به ښه وه، په دې سره د افضل غیر افضل مسئله نه پیدا کیږي. (مرقات: ۸/۷۴۴)

دين اسلام او د قرآن له وجې نه خپل مينځ کې د ميني فضيلت

﴿۹۶﴾ وَعَنْ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ
او حضرت عمر <small>رضي الله عنه</small> فرمایي چې رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمايل: د خدای په بند یگانو کې څومره خلک (یعنې اولیاء الله)
لَأَنسَاءَ مَا هُمْ بِأَنْبِيَاءٍ وَلَا شُهَدَاءَ يَغْبِطُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ وَالشُّهَدَاءُ يَوْمَ
داسې دي چې هغوي اگر چې انبیاء او شهداء نه دي لیکن د قیامت په ورځ د الله په نزد د هغوي مرتبي او
الْقِيَامَةِ بِسَكَانِهِمْ مِنْ اللَّهِ.» قَالُوا:
درجي کتلو باندې به انبیاء او شهداء په هغوي غبطه کوي. صحابه کرام <small>رضي الله عنهم</small> عرض وکړو چې
يَا رَسُولَ اللَّهِ تُخْبِرُنَا مَنْ هُمْ؟ قَالَ: «هُمْ
یا رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> ! مونږ ته ووايه هغه کوم خلک دي؟ نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمايل: هغه خلک دي
قَوْمٌ تَحَابُّوا بِرُوحِ اللَّهِ عَلَى غَيْرِ أَرْحَامٍ
چې هغوي د خدای روح یعنې د قرآن په وجه باندې خپل مينځ کې مينه ساتي. حال دا دی چې د هغوي په مينځ کې نه څه
بَيْنَهُمْ وَلَا أَمْوَالٍ يَتَعَاطَوْنَهَا. قَوْلَ اللَّهِ
خپلولي وي (چې د هغې تقاضا هغوي خپل مينځ کې په مينه محبت باندې مجبور کړي) او نه مال دولت د لښ د لښ دین معامله وي.

انَّ	وَجُوهَهُمْ	لَنُورٍ	وَإِنَّهُمْ	لَعَلَى	نُورٍ
پس قسم دی په الله (د قیامت په ورځ به) دهغوی مخونه نورانی وي یا هغوی به مجسم نوروي. نور باندې ځای نیونکې او غالبه	لَا	يَخَافُونَ	إِذَا	خَافَ	النَّاسُ
به وي. دغه خلک به هغه وخت هم ویریدونکې نه وي چې نور خلک به په ویره کې اخته کې وي.	وَلَا	يَحْزَنُونَ	إِذَا	حَزَنَ	النَّاسُ
او هغوی به هغه وخت هم غمژن نه وي چې نور خلک به غمژن وي. بیانې صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د آیت ثلاث کړو: (چې ترجمه	إِنَّا	أَوْيَاءَ	اللَّهِ	لَا	خَوْفٌ
یې ده) خبرداروسی چې دخدا تعالی په دوستانو به نه ویره خپریږي او نه به هغوی غمژن وي. داروایت	عَلَيْهِمْ	وَلَا	هُمْ	يَحْزَنُونَ	
(رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَرَوَاهُ فِي شَرْحِ السُّنَنِ) عَنْ أَبِي مَالِكٍ بَلَفْظَ الْمَصَابِيحِ					
ابوداؤد نقل کړیدی او بغوی په شرح السنة کې داروایت بالفاظ مصابیح ابومالک نه روایت کړیدی.					
مع زوائد وكذا في شعب الايمان^(۱)					
لیکن پدې کې دڅه الفاظو اضافه ده او دغه شان د الفاظو په ډیروالی سره داروایت یهقی په شعب الايمان کې نقل کړیدی.					

توضیح: روح الله: د دنیا خلک د مال دولت او دنیاوي مفاداتو د لاندې د یو بل سره مینه کوي. او حال دا دی چې دا یو ناپائیداره شی دی! په دنیا کې پاتې کیږي، محبت لپاره اصل شی خو قرآن او اسلام دی. چې هغه همیشه دی. او دهغې مینه همیشه ده. ځکه په دې حدیث کې فرمایلی شویدی: په قیامت کې به د غبطې قابل خلک هغه وي چې هغوی دیني تړون په بنیاد باندې خپل مینځ کې مینه ساتي. د روح الله نه شارحینو نه قرآن کریم مراد اخستلی دی. ځکه چې قرآن هم مړه بدنونو لپاره حیات او روح دی. او د دې په وجه باندې خپل مینځ کې مینه، مضبوطه دیني خپلولي ده. چې هغه به په قیامت کې خامخا پکار رائي. (مرقات: ۸/۷۴۵)

د انسانانو خپل مینځي کلکه خپلولي اسلام دی

﴿١٠﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَبِي ذَرٍّ: «يَا أَبَا ذَرٍّ أَيُّهَا!»
 او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته وفرمايل چې ابو ذر!

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳/۷۹۹ رقم الحديث ۳۵۲۷ وأحمد في المسند ۵/۳۴۳.

(۲) أخرجه الغوي في الشرح السنة ۱۳/۵۳ رقم الحديث ۳۴۶۸، والبيهقي في شعب الايمان ۶/۴۸۶ رقم الحديث ۸۹۹۸.

عُرِيَ	الْإِيمَانَ	أَوْثَقُ؟»	قَالَ:	اللَّهُ
(پوهیږي) د ایمان کومه رسی او بناخ کلک دی؟ حضرت ابو ذر <small>رضی الله عنه</small> جواب ورکړو چې الله او دهغه				
وَرَسُولُهُ	أَعْلَمُ.	قَالَ:	«الْمَوَالَاةُ	فِي اللَّهِ وَالْحُبُّ
رسول <small>صلی الله علیه وسلم</small> ډیر پوهیدونکې دي. نبی <small>صلی الله علیه وسلم</small> وفرمایل: د خدای درضا لپاره خپل مینځ کې میند				
فِي اللَّهِ	وَالْبُغْضُ	فِي اللَّهِ»	(رَوَاهُ	الْبَيْهَقِيُّ فِي «شَعْبِ الْإِيمَانِ»)
ساتل او د خدای درضا لپاره د چاسره دوستي کول او د خدای درضا لپاره د چانه بغض او کرکه کول (بیهقي)				

د مسلمان ورور د عیادت فضیلت

﴿١١﴾	وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا عَادَ الْمُسْلِمُ			
او حضرت ابو هريره <small>رضی الله عنه</small> فرمایي چې نبی <small>صلی الله علیه وسلم</small> وفرمایل: کله چې یو مسلمان د خپل کوم مسلمان ورور ناروغی				
أَخَاهُ	أَوْ زَارَهُ	قَالَ	اللَّهُ	تَعَالَى:
پوښتنې لپاره یاد هغه سره د ملاقات په خاطر د هغه ځای ته ځي نو الله تعالی (بلا واسطه یاد فرښتو په ژبه) فرمایي چې				
طَبَّتْ	وَكُتِبَ	لَهُ	مِنْ	مَنْشَاكٍ
(دنیا او آخرت کې) ستا ژوند خوشحاله شو ستا گړځیدل مبارک شو (چې ته په تگ سره تردې ځایه				
وَكُتِبَتْ	لَهُ	مِنْ	الْجَنَّةِ	رَأْسُ
راغلي) په هر قدم باندې تاته ثواب درکړی شو او تاته په جنت کې یو غټ او وچت شان والا مرتبې				
مَنْزِلًا	(رَوَاهُ	الترمذِيُّ وَقَالَ:	هَذَا	حَدِيثٌ غَرِيبٌ) (١)
ځای ترلاسه شو. دا روایت ترمذی نقل کړیدی او ویلې یې دي چې دا حدیث غریب دی.				

د کوم سرې سره دې مینه وي نو هغه خبر کړه

﴿١٢﴾	وَعَنْ ابْنِ مَعْدِيكِرَ بْنِ مَعْدِيكِرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت مقدم ابن معديکرب <small>رضی الله عنه</small> د نبی کریم <small>صلی الله علیه وسلم</small> نه روایت کوي چې نبی <small>صلی الله علیه وسلم</small> وفرمایل:	

(١) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ٧/٧٠ رقم الحديث ٩٥١٤.

(٢) أخرجه الترمذي في السنن ٤/٣٢٠ رقم الحديث ٢٠٠٨، وابن ماجه في ١/٤٤٤ وأحمد في المسند ٢/٣٤٤.

»	اذا	أحب	الرجل	أخاه
يو سړی چې کله د خپل مسلمان ورور سره دوستي یا مينه ولري نو هغه لره پکار دي چې هغه دغه مسلمان				
فليخبره أنه أحبه» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ) ^(۱)				
ته ووايي چې هغه دا دوست او محبوب ساتي. (ابوداؤد او ترمذی)				
﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: مَرَّ رَجُلٌ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ				
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې (يوه ورځ) د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مخه باندې يو سړی تير شو، او د				
وَعِنْدَهُ نَاسٌ. فَقَالَ رَجُلٌ مِمَّنْ عِنْدَهُ:				
نبی عَلَيْهِ السَّلَام سره ډير خلک ناست و. په دې کسانو کې يو سړی وويل چې دا سړی چې دا وس په مخه تير شو.				
إِنِّي لِأَحِبُّ هَذَا فِي اللَّهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:				
زه دده سره فقط د الله درضا لپاره مينه کوم. نبی عَلَيْهِ السَّلَام (دې اوریدلو سره) و فرمايل: آيا تا هغه ته ويلي دي				
«أَعْلَمْتَهُ؟» قَالَ: لَا. قَالَ: «قُمْ إِلَيْهِ فَأَعْلِمُهُ»				
چې ته د هغه سره مينه کوي؟ هغه سړی وويل نا. نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: نو پاڅه او هغه خواته ورشه او ورته ووايه.				
فَقَامَ إِلَيْهِ فَأَعْلَمَهُ				
نو هغه سړی (مجلس نبوی نه) پاڅيدلو او هغه خواته ورغلو، ورته يې وويل چې زه ستا سره مينه لرم. هغه سړی (جواب کې د				
فَقَالَ: أَحَبُّكَ الَّذِي أَحْبَبْتَنِي لَهُ.				
دعا پد توگه) وويل چې هغه ذات (يعني الله تعالى) دې ستا سره مينه وکړي د چا درضا په خاطر چې ته زما سره مينه کوي.				
قَالَ: ثُمَّ رَجَعَ فَسَأَلَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ				
حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې هغه سړی بيا راستون شو نو نبی عَلَيْهِ السَّلَام پوښتنه وکړه چې هغه سړی په جواب				
فَأَخْبَرَهُ بِمَا قَالَ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:				
کې څه وويل؟ هغه نبی عَلَيْهِ السَّلَام ته د هغه جواب وويله، کوم چې هغه ورکړی و. نبی عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: چې				
«أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ وَكَ				
ته (آخرت کې) بد هغه سړی سره يې د چا سره چې ته مينه کوي. او ته (مينه ساتلو بلکې هر عمل کې) په هغه				

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۳۴۳ رقم الحديث ۵۱۲۴، والترمذي في ۴/۵۱۷ رقم الحديث ۲۳۹۲.

مَا اُكْتُسِبَتْ» (رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» . وَفِي رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ:		
خه به اجر او ثواب ترلاسه کوي کوم چې د الله تعالی لپاره نیت کوي. (بيهقي) او د ترمذی په روایت کې		
«الْبِرَّةُ»	مَعَ	مِنْ
دا الفاظ دي چې سړی به د هغه چا سره وي د چا سره چې مینه کوي. او هغه ته به په هغه خه باندې		
وَلَهُ	مَا	اُكْتُسِبَ» ^(۱)
اجر وړ کولی کیږي کوم چې هغه د ثواب په نیت باندې اختیاري وي.		

فقط د دیندار سره تعلق وساته

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:		
او د حضرت ابو سعید رضی الله عنه نه روایت دی چې هغه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نه دا اوریدلي دي: د مسلمان نه		
«لَا	تُصَاحِبُ	إِلَّا
علاوه بل څوک (کافر او مشرک) خپل ملگری او دوست مه جوړوه. (یادا مراد دی چې نیکوکار مسلمان نه علاوه کوم		
وَلَا	يَأْكُلُ	طَعَامَكَ
فاسق او بدکار سره دوستي مه کوه. د دې ارشاد قرینه هغه جمله ده کومه چې یې مخکې وفرمایله چې)		
تَقِيٌّ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالدَّارِمِيُّ) ^(۲)		
ستا خوراک دې د پرهیزگار نیکوکار نه علاوه څوک ونه خوري.		

توضیح: لاتصاحب: یعنی د بدو خلکو د لاریتوب، دوستي او ملگری تیا نه ځان وساته. ځکه چې دا ستا لپاره د لستونې ماران دی. ستا د بدن په ځای به ستا روح او ایمان له ټک ورکړي. تابه په شرک او بدعاتو کې اخته کړي. او تاته به بد اخلاقي او بد کرداري وښايي. نو ځکه د مؤمنانو سره دوستي او تعلق وساته.

الائق: یعنی ستا حلاله مړی ده. نو ځکه مناسب دي چې دا نیک او متقی سړی و خوري. مطلب دا دی چې د فاسق فاجر دې په تا باندې داسې احسان نه وي، چې سباته مجبوراً په هغه باندې و خوري، بلکې ستا معامله دې د نیکانو خلکو سره وي. هو! د مجبوري صورت جدا دی.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۳۳۴ رقم الحديث ۵۱۲۵، والترمذي في ۴/۵۱۴ رقم الحديث ۲۳۸۶.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۶۷ رقم الحديث ۴۸۳۲، والترمذي في ۴/۵۱۹ رقم الحديث ۲۳۹۵.

﴿١٥﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمَرْءُ عَلَى دِينِ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: انسان د خپل دوست په دين باندې

خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدَكُمْ

وي (يعني كوم سړي چې د چاسره د زړه دوستې كوي نو په عامه توگه باندې دهغوي عقيدې او نظريې او دهغې عادتونه او نبويونه

مَنْ يُخَالِلُ» (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»

قبلي) لهذا د ضروري ده چې كله په تاسو كې يو سړي څوك دوست جوړوي نو ودي گوري چې څوك دوست

وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

جوړوي. (احمد، ترمذي، ابوداؤد او بيهقي) او ترمذي ويلي دي چې دا حديث غريب دی. او نووي

وَقَالَ التَّوَوِيُّ: إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ^(١)

ويلي دي چې د دې روايت اسناد صحيح دی.

توضیح: من يخالل: ددې دوستۍ نه مراد د زړه مينه ده. چې د زړه دوستې او د زړه مينه فاسق، فاجر او بد کردار سړي سره پکار ندي. هو! ظاهري تعلق او مدارات جانز دي.

بادوستاں تطف بادشماں مارا

دا حديث ځينو علماؤ يعنې سراج الدين قزويني موضوع گرځولی دی. نو ځکه صاحب مشکوٰۃ د ترمذي او نووي د حوالو ذکر وکړو. چې هغوي دا حديث حسن او صحيح گرځولی دی. لهذا د يته موضوع ويل صحيح نه دي. (مركات: ۸/۷۵۱)

د چاسره تعلق جوړوي نو دهغه نوم او نسب معلوم کړه

﴿١٦﴾ وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ نَعَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا آخَى الرَّجُلُ الرَّجُلَ

او حضرت يزيد بن نعامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: كله چې يو سړي د بل سړي سره ورورولي

فَلْيَسْأَلْهُ عَنِ اسْمِهِ وَاسْمِ أَبِيهِ

جوړوي نو هغه لره پکار دي چې هغه د ده نه دهغه او دهغه د پلار نوم معلوم کړي او پوښتنه وکړي چې هغه

وَمِمَّنْ هُوَ فَإِنَّهُ أَوْصَلُ لِلْمَوَدَّةِ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ)^(١)

د کومې قبيلې سره تعلق ساتي. ځکه چې دا معلومول دوستي او تعلق ډير مضبوطولو ذريعه به وي. (ترمذي)

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٥/١٦٨ رقم الحديث ٤٨٣٣ والترمذي في السنن ٤/٥٠٩ وأحمد في المسند ٣/٣٠٣.

(٢) أخرجه الترمذي في لاسنن ٤/٥١٧ رقم الحديث ٢٣٩٢

الفصل الثالث

د الله تعالى در ضا لپاره د مینې او د بښمنې فضیلت

﴿۱۷﴾ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت ابو ذر رضي الله عنه فرمايې چې (يوه ورځ) رسول الله صلى الله عليه وسلم (د خپل حجرې مبارکې نه) راووتلو (مسجد نبوي کې)
قَالَ: «اتُّدْرُونَ أَبِي الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ تَعَالَى»
زمونږ خواته راغلو او وې فرمايل چې آيا تاسو پوهيږئ چې د الله تعالى په نزد باندې ډير خوښ عمل كوم يودى؟
قَالَ قَائِلٌ: الصَّلَاةُ وَالزَّكَاةُ. وَقَالَ قَائِلٌ: الْجِهَادُ. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
كوم ويونكې وويل چې لمونځ يا زكوة او يو بل ويونكې وويل چې جهاد! نبي صلى الله عليه وسلم (دې اوريدلو باندې) وفرمايل
«إِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَيَّ اللَّهُ تَعَالَى أَحَبُّ فِي اللَّهِ
چې د الله تعالى په نزد باندې ډير خوښ عمل د خداى درضا په خاطر باندې د چا سره مينه كول او د خداى د
وَالْبُغْضُ فِي اللَّهِ» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَرَوَى
رضا په خاطر د چا بېرته بغض او كركه ساتل دي. (احمد) او ابوداؤد په خپل روايت كې د حديث فقط
أَبُو دَاوُدَ الْفَصْلُ الْأَخِيرُ ^(۱)
آخري برخه يعنې اِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَيَّ نَقْل كړيدى.

توضیح: الجهاد: دلته پوښتنه دا ده چې حب في الله او بغض في الله يې د لمونځ، زكوة روژې او جهاد نه ولې افضل وگرځولو، او دا اعمال خو فرض دي؟

ددې يو جواب دادى چې د زړه په اعمالو كې حب في الله افضل عمل او بدنې اعمالو كې لمونځ، روژه او زكوة او جهاد افضل دي. بيل بيل حيثيتونه يې دي. دويم جواب دادى چې د نورو ټولو فرائضو د پورا كيدلو نه وروسته الحب في الله او البغض في الله افضل عمل دي. مطلقاً ندى يعنې لمونځ، روژه او زكوة او جهاد د تكميل نه وروسته حب في الله افضل عمل دي. ځينو روايتونو كې د دې تاويل تصريح هم موجود ده. لكه طبراني د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه نقل كړيدى. احب الاعمال الى الله بعد الفرائض اذ حال السرور في قلب المؤمن. (مرقات: ۸/۷۵۳)

(۱) أخرجه احمد في المسند ۵/۱۴۶ واخرج ابوداود في الفصل الأخير في السنن ۵/۶ رقم الحديث ۴۵۹۹.

﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا أَحَبَّ عَبْدًا اللَّهُ

او حضرت ابو امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: كوم بنده چې د بل بنده سر فقطد اللتعالی درضا

إِلَّا أَكْرَمَهُ رَبُّهُ عَزَّ وَجَلَّ» (رَوَاهُ أَحْمَدُ)

په خاطر باندې مينه او دوستي وساتله نو هغه په حقيقت کې دخپل پروردگار تعظيم او تکریم وکړو. (احمد)

د چا په کتلو سره چې خدای را یاد شي هغه بهتر خلک دي

﴿۱۹﴾ وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدٍ أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «أَلَا

او حضرت اسماء بنت يزيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا نه روايت دی چې هې در رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې آیا

أَتَيْتُكُمْ بِخِيَارِكُمْ؟» قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ:

زد تاسو ته دا ووايم چې په تاسو کې بهترين خلک څوک دي. صحابو عرض وکړو چې هو! ضرور ووايي.

«خِيَارِكُمْ الَّذِينَ إِذَا رُؤُوا ذُكِرَ اللَّهُ» (رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ)

نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: په تاسو کې غوره خلک هغه دي چې د هغوی په کتلو سره خدای را یاد شي. (ابن ماجه)

د خدای لپاره خپل مینځ کې د مینې فضیلت

﴿۲۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَوْ أَنَّ عَبْدَيْنِ تَحَابَّتا

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: که دوه بنديگان فقطد

فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَاحِدٌ فِي الْمَشْرِقِ وَآخَرُ فِي الْمَغْرِبِ

خدا درضا لپاره خپل مینځ کې مينه وساتي که په هغوی کې يو په مشرق کې وي او بل په مغرب کې

لَجِبَعَ اللَّهُ " بَيْنَهُمَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

نويشکه اللتعالی به هغوی د قیامت په ورځ باندې يوځای کړي (دې لپاره چې هغوی د يو بل شفاعت وکړي يا

يَقُولُ: هَذَا الَّذِي

جنت کې د يو بل سره ووسپړي) دغه شان اللتعالی به په دې دواړو کې هريو ته وفرمايې چې دا هغه بنده دی

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۵/۲۵۹

(۲) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۳۷۹ رقم الحديث ۴۱۱۹.

كُنْتُ تُحِبُّهُ فِي

چی زما په خاطر تادده سره مینه کوله

د ذکر دمجلسونو پابندی کوه

﴿۲۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي رَزِينٍ أَنَّهُ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى مَلَائِكِ

او د حضرت ابورزین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرماییل چې زه تاته د دې امر یعنی

هَذَا الْأَمْرِ الَّذِي تُصِيبُ بِهِ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ؟

د دې جرړه ونه بنایم. چې دهغې په ذریعه سره ته دنیا او آخرت بنیگره ترلاسه کړی شی؟ (نو واوره) د اشیان ته خپل

عَلَيْكَ بِمَجَالِسِ أَهْلِ الذِّكْرِ

خان باندي لازم کړه. د اهل ذکر په مجلسونو کې کینه (دې لپاره چې تاته هم د الله ذکر توفیق او سعادت ترلاسه کېږي)

وَإِذَا خَلَوْتَ فَحَرِّكْ لِسَانَكَ مَا اسْتَطَعْتَ

کله چې یواځې پاتې شی نو خومره چې ممکنه وي، د الله ذکر سره خپلې ژبې ته حرکت ورکوه. یعنی دخلکو سره په ناسته کې هم

بِذِكْرِ اللَّهِ وَاجِبٌ فِي اللَّهِ

الله ذکر کوه. او په ځانله والي کې هم د الله په یاد کې مشغول وسپړه. (که څوک دوست ونیسي نو) فقط د الله تعالی درضا او خوشحالی

وَأَبْغُضْ فِي اللَّهِ

لپاره یې دوست جوړ کړه او (څوک چې د بښمن جوړ کړي نو) فقط د الله درضا او خوشحالی لپاره دهغه سره بغض وساته.

يَا أَبَا رَزِينٍ هَلْ شَعَرْتَ

یعنی د چا سره ستا دوستي او د بښمنی معیار د الله درضا معیاروی. او ای ابورزین آیا تاته معلومه ده؟

أَنَّ الرَّجُلَ إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ زَائِرًا أَخَاهُ

چې کله یو سړی دخپل مسلمان ورور زیارت او ملاقات په اراده باندي دکورنه ووځي او دهغه مسلمان

شَيْعَةً سَبُّعُونَ أَلْفَ مَلِكٍ كُلَّهُمْ

ځای ته لار شي) نو او یا زره فرښتي هغې پسې شاته شاته ځي او هغه (ټولي فرښتي) دهغه لپاره د

يُصَلُّونَ عَلَيْهِ وَيَقُولُونَ: رَبَّنَا إِنَّهُ

استغفار دعاء غواړي. او وایي چې ای زموږ پروردگار! دې سړي فقط ستا درضا په خاطر (د یو مسلمان

وَصَلَّ	فِيكَ	فَصَلِّهِ؟	فَإِنْ
ورور سره) ملاقات وکړو نو دا د خپل رحمت او مغفرت سره یو ځای کړه نو (ای ابو رزین) که تالره په دې ذکر			
اسْتَطَعْتَ أَنْ تُعْمَلَ جَسَدَكَ فِي ذَلِكَ فَافْعَلْ " " "			
شو و شیانو کې خپل ځان لگول (یعنې په دې باندې عمل کول) ممکن وي نو د شیان خامخا خپل کړه.			

د خدای لپاره د محبت غټ فضیلت

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ			
او حضرت ابو هريره رضي الله عنه فرمايې چې (يوه ورځ) زه د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره وم. چې			
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَعُمْدًا مِنْ يَأْقُوتٍ عَلَيْهَا عُرْفٌ مِنْ زَبْرَجَدٍ			
نبي صلى الله عليه وسلم فرمايل: په جنت کې د ياقوتو ستنې دي. چې په هغې باندې د زمردو بالاخاني جوړې شوي دي. د			
لَهَا	أَبْوَابٌ	مُفْتَحَةٌ	تُضِيءُ كَمَا
هغې دروازي برسیره دي. او هغه بالاخاني او دهغې دروازي هم دغه شان روښانه او پرقيږي لکه			
يُضِيءُ	الْكُوكَبِ	الذُّرِّيِّ»	فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ
څنگه چې روښانه ستوري پرقيږي. صحابو (دې اوریدلو سره) عرض وکړو چې یا رسول الله صلى الله عليه وسلم!			
مَنْ	يَسْكُنُهَا؟	قَالَ:	«الْمُتَحَابُّونَ فِي اللَّهِ
په دې کې به کوم خلک وسیري؟ نبي صلى الله عليه وسلم فرمايل: څوک چې د خدای درضا په خاطر خپل مینځ کې مینه ساتي.			
وَالْمُتَجَالِسُونَ	فِي	اللَّهِ	وَالْمُتَلَقُونَ
د خدای درضا په خاطر باندې د یو بل سره مجلس او ملگرتیا کوي. او د خدای درضا په خاطر باندې			
فِي اللَّهِ» (رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ الثَّلَاثَةَ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۱))			
خپل مینځ کې ملاقات کوي. (دا درې واړه روایتونه بیهقی په شعب الایمان کې نقل کړيدي)			

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۶/۴۹۵ رقم الحديث ۹۰۲۴.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۶/۴۸۷ رقم الحديث ۹۰۰۲.

۱۴ ربيع الثاني ۱۴۱۸ هـ باب ما ینهی عنه من التهاجر والتقاطع واتباع عورات الناس

د یو څو منع کړی شوؤ شیانو بیان

یعنې دا یو څو منع کړی شوي شیان دي چې په هغې کې د ملاقات پریځودل، خپل مینځ کې بیلتون، خبرې نکول، د تعلق ختمول او عیب لگول شامل دي. تهاجر، هجرت او هجران د پریځودلو په معنی دی. هاجره او هجیره پریځودلو په معنی راځي. او تقاطع قطع تعلق او غوڅولو او خبرې نکول په معنی باندې راځي. د تقاطع لفظ گویا د تهاجر ترجمه یا د هغې بیان او وضاحت دی. د دوه مسلمانانو د یو بل نه د درې ورځو نه ډیر سلام کلام بندول او د تعلق ختمولو نوم تهاجر دی، په نورو الفاظو کې داسې پوهه شی چې اسلامې ورورولې غوڅولو نوم تهاجر او تقاطع ده. عنوان کې من روارلو سره تبعیض اړخ ته اشاره کړی شویده. ځکه چې په ځینو حالاتو کې تر یو حده پورې تهاجر او د تقاطع اجازت وي لکه وس به په لاندې حدیث کې د دې ذکر راروان دی. العورات: دا د عورة جمع ده. لغت کې عورت هغه شي ته ویلی کیږي چې دهغې په ښکاره کولو باندې سپری عار او شرم محسوسوي، او د زړه نه غواړي چې هغه شي دې پټ وي، دلته د عورات نه مراد پټ عیبونه دي. یعنې د خلکو پټو عیبونو پسې لگیدل ښه خبره نده. بلکې منع ده. (مرقات: ۸/۷۵۸)

الفصل الاول

درې ورځو نه ډیر خبرې بندول حرام دي

﴿عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَجُلُّ لِلزَّجْلِ﴾					
حضرت ابو ایوب انصاری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: دا د یو سپرې لپاره حلال ندي چې					
أَنْ	يَهْجُرَ	أَخَاهُ	فَوْقَ	ثَلَاثِ	لَيَالٍ
هغه	د درې ورځو نه ډیر	د خپل مسلمان ورور	سره ملاقات کول	پرېږدي. او صورت دا وي چې	(چیرته هغوې یو بل
يَلْتَقِيَانِ	فَيَعْرِضُ	هَذَا	ويعرض	هَذَا	وخيرة
مخې تماشې نو)	دا خپل مخ هغه اړخ ته کړي	او هغه خپل مخ بل اړخ ته کړي، او په دواړو کې غوره سپرې هغه دی څوک چې			
يَلْتَقِيَانِ فَيَعْرِضُ هَذَا وَيَعْرِضُ هَذَا وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ» (۱)					
(خفگان لیرې کولو لپاره او د اړیکو په ځای کې له په خاطر) په سلام کې مخکې والی وکړي. (بخاری او مسلم)					

توضیح: فوق ثلاث: یعنې د درې ورځو نه ډیر د تعلق پریځودل د هیچا لپاره جائز ندي. په دې حدیث کې د

درې ورځو د تید نه معلومه شوه چې انساني طبع او غصه او قهر مخې ته په بدلو سره تر درې ورځو پورې د یو سرې لپاره تعلق پریخودل او خبرې بندولو اجازت شته دی. غیرت او جذبې په وجه باندې انسان تر درې ورځو پورې د خپلې غصې د جذباتو د وجې نه معذوره دی. د دې لپاره د مزاج تندی او د بی صبری ماده تر ورځو پورې په جوش کې وي. لهذا تر درې ورځو پورې معذوره وگنلې شو. د درې ورځو نه ډیر د تعلق پریخودل د مزاج مغلوبیت ندی بلکې شرارت دی. نو ځکه حرام دی. درې ورځو پورې معذور گڼلو وجه په پوهه کې راځي. ځکه چې انسان مدنی الطبع دی. د عام ناستې ولاړې د وجې نه کله کنځلي اوري، کله غیبت او چغلي اوري. د هرې ورځې د دې خپل مینځې معاملاتو د وجې نه نزاع او جگړو صورتونه پیدا کیدلی شي. نو ځکه تر درې ورځو پورې د تعلق پریخودلو اجازت شته دی. ډیر نشته دی. علامه سیوطی رحمه الله په دې خبره باندې د علماء اتفاق نقل کړیدی چې که یو سرې سره دا ویره وي که د فلانکې سرې سره ملاقات کوم یاد عامو خلکو سره تعلق ساتم نو په دې سره ماته دیني او دنیاوي نقصان درسیدلو خطر ده. او زما قیمتي وخت هم ضائع کیدلی شي. نو د داسې سرې لپاره جائز دي چې هغه د خلکو نه ځان غاړې کړي. او د گدون نه دې ځان وساتي، لیکن هغه دې په دې ځان غاړې کولو کې د خلکو غیبت دې نکوي، د هغوي بدې دې نه کوي، او د هغوي سره دې کینه او حسد نه ساتي. دغه شان دیني غیرت د وجې او په دغه بنیاد باندې د دین د فائدي لپاره د درې ورځو نه ډیر د تعلق پریخودلو گنجائش نشته دی. ځکه چې دا ترک موالات د دین لپاره هم فائده مند دي. د چا سره چې تعلق پریخودل شوی دی. د حضرت کعب بن مالک رضی الله عنه، هلال بن امیه او حضرت مراره رضی الله عنه سره د مدینې خلکو او د خدای پیغمبر پنځوس ورځو پورې مکمل تعلق پریخودلی ؤ. نبی کریم صلی الله علیه و سلم د حضرت زینب رضی الله عنها نه تقریباً دوه نیمې میاشتې ترک تعلق کړی ؤ. حضرت عمر رضی الله عنه د خپل ځوي حضرت بلال رضی الله عنه سره ټول ژوند تعلق ختم کړی ؤ. حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها د حضرت عبداللہ بن زبیر سره تریو وخته پورې تعلق ختم کړی ؤ. نو دا جائز دي. دغه شان د بدعتیانو او اهل هواء سره د هغوي د بدعاتو په وجه باندې تعلق ختمول ضروري دي، د نورو بد عقیده خلکو هم دا حکم دی. د تهاجر او خبرو بندولو صورت کې چې چا په سلام کې منځکې والی وکړو هغه د بل نه افضل او اعلی جوړېږي. که د تعلق پریخودلو په وخت کې یو په بل سلام وکړو او بل جواب ورنکړو نو وس د تقاطع د گناه نه سلام کونکی خارج شو. دویم به په دېکې اخته وي. د دې ټول بحث خلاصه دا ده چې د قبیح د کولو نه وروسته ادب او زجر او توییح او د اصلاح په غرض سره درې ورځو نه ډیر و نو جائز ده. او فقط د بغض، عناد او کیني او حسد په بنیاد باندې حرام دی. په دې بیان سره به په ټولو احادیثو کې تطبیق راشي. (مرقات: ۷۵۹، ۷۵۸/۸)

بغض او کرکه او لیری والی او دښمنی پیدا کونکې کارونه منع دي

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ			
ابوهریره رضی اللہ عنہ فرمایې چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایې: بدگمانی کولو نه ځان وساتې. ځکه چې د			
قَانَ	الظَّنَّ	الْكَذِبَ	الْحَدِيثِ
بدگمانی خبرو د ټولو نه بدتر دروغ دي. (د ځان نه غیره متعلقه کارونو او بی ضرورته د نورو د احوالو په)			
وَلَا تَحَسَّسُوا وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَحَاسَدُوا			
لثَوْنِ كَيْ مَدَّ وَسِيبِي. د چا جاسوسی مکه. د چا سودا مه خرابه. خپل مینځ کې حسد مکی، د یو بل			
وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا.			
سره بغض مه ساتې. د یو بل غیبت مکی، او ټول مسلمانان د خدا بند یگان او د یو بل وروڼه وو سپړې.			
وَ فِي رِوَايَةٍ : « وَلَا تَنَافَسُوا » . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (۱)			
او په یو روایت کې دا الفاظ هم دي چې خپل مینځ کې حرص مکی. (روایت کړې دې بخاری او مسلم)			

توضیح: ایاکم والظن: یعنی د بدگمانۍ نه ځان وساتې. دغه شان د بدگمان او فرض کړی شوو په بنیاد باندې د خبرو کولو نه ځان وساتې. ځکه چې دغه شان فرضې خبرې یا اوریدلې شوي خبرې بدترین دروغ دي. او «کفی بالمرء کذباً ان یحدث بکل ما سمع» والا حدیث دا منع کړیږي.

ولا تجسسوا: د چا د حالاتو په معلومولو کې مه لگیره. او د زرو خبرونه مه لټوه. ولا تجسسوا: او د چا جاسوسی مکه. تجسس او تجسس په فرق کې دوه قولونه دي: اول قول دا دی چې دا دواړه مترادف دي. معنی یې یوه ده. دویم قول دا دی چې تجسس هغه معلوماتو او پتې کتنې ته وایې چې هغه د نورو په مرسته او تعاون سره وي او تجسس هغه دی چې هغه د چا په مرسته او واسطه سره نه وي. بلکې په خپل مرسته باندې د خپل حواسو په بنیاد باندې وي خو په پټه طریقې سره. لکه د غوږ په کیخودلو سره خبرې اوریدلو کوبښن وکړي یا په پټه توګه باندې په سترګو سره معلومه کړي. (مرقات: ۸/۷۶۰)

ولا تناجشوا: تناجش: دا لفظ په اصل کې د خکار راپارول او تختولو لپاره استعمالیږي. بیا د دې اطلاق په هغه مصنوعې اختونکې باندې وشو چې هغه په ګاهک باندې د سودا قیمت ډیرولو لپاره مصنوعې قیمت لګوي. د دې جملې لفظي ترجمه داده چې د چا سودا مه وړانوه. (مرقات: ۷۶۱، ۸/۷۶۰)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۸۴، رقم الحديث ۶۰۶۶، ومسلم في ۴/۱۹۸۵، رقم الحديث (۲۵۶۳-۲۸)، وأبو داود في السنن

ولاتحاسدوا: یعنی حسد مکوه. د حسد تعریف دا دی چې د نورو د نعمت د ختمیدلو ارزو وکړي. که هه ته به لاس ورشي او که ورنشي خود نورو نه چې ختم شي. (مرقات: ۸/۷۶۱)

ولاتباغضوا: د یو بل سره بغض مه ساتی. یعنی دینې او دنیاوې اعتبار سره داسې اسباب مه پیدا کوی چې د هغې نه بغض او حسد پیدا کیږي. (مرقات: ۸/۷۶۱)

ولاتدابروا: یعنی د یو بل شاه تر شه بدې او غیبت مکوی. دایو مطلب دی. دویم مطلب ملا علی قاری دا بیان کړیدی چې کله دوه مسلمان یو ځای کیږي نو د قطع تعلق د وجې نه یو بل ته شاه مه بنایي لکه څنگه چې عام عادت دی چې دوه خفه ملگري د یو بل نه مخ اړولو باندې اعراض کوي، دا مطلب ډیر واضح دی. (مرقات: ۸/۷۶۱)

وکونواعبادالله: یعنی ټول په ټوله مسلمانان وروڼه جوړ شي. دا جمله د خلاصې او تیجې په توگه باندې ده. ځکه چې پاس ذکر شوې مکروه کارونه چې کله نه وي نو خپله به مسلمانان وروڼه وروڼه جوړ شي. ځکه چې د ټولو رب یو دی. نبی یو دی. کتاب یو دی. قبله یو ده. مکمل اتحاد دی. (مرقات: ۸/۷۶۱)

ولاتنافسوا: یعنی حرص او لالچ کولو سره د نیوې بنائسته شیانو کې دلچسپې اخستلو باندې د یو بل نه مه مخکې کیږی. یو روایت کې دا جمله شته دی. وس واضح ده چې دا جمله ولاتحاسدوا نه ورسته وي. (مرقات: ۸/۷۶۱)

خپل مینځې دښمنۍ قباحه

﴿۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تَفْتَحُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَيَوْمَ الْخَميسِ				
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: دوشنبې او پنجشنبې په ورځ باندې				
فَيُغْفَرُ	لِكُلِّ	عَبْدٍ	لَا	يُشْرِكُ
د جنت دروازي برسيرته كيږي. او بيا د هر هغه بنده بښنه كيږي چې هغه د خداى سره څوك نه شريكوي، البته				
إِلَّا	رَجُلًا	كَانَتْ	بَيْنَهُ	وَبَيْنَ
هغه سړى د بښني نه محروم وي چې هغه خپل مينځ ياد كوم مسلمان وروړ سره دښمنې لري. نو فرښتو ته وويلي شي دې				
انظروا	هذَيْنِ	حَتَّى	يصلحاً	" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)
دواړو ته چې خپل مينځ کې دښمنې لري، مهلت ورکړی تر دې چې خپل مينځ کې جوړ جاري وکړي. (مسلم)				

توضیح: الشحناء: خپل مینځ کې بدترین قسمه دښمنۍ ته شحناء ویل کیږي. دا د انسان لپاره دومره لویه تباهی ده چې د شرک نه علاوه غټ غټ گناهونه معاف کیدلی شي خو دا گناه نشي معاف کیدلی. دوشنبې او پنجشنبې په ورځ باندې د جنت دروازې برسيرته کیږي. او د الله تعالی رحمت عام شي لیکن دا دوه کسان چې خپل مینځ کې دښمنې لري، د دوی دا گناه نشي معاف کیدلی. او د الله تعالی د اړخ نه فرښتو ته حکم وشي چې ترڅو دې دواړو خپل مینځ کې صلح او معافې نه وي شوي، هغوی ته به د دوشنبې او پنجشنبې د ورځې گناه هم معاف نه کړم. (مرقات: ۷۶۳، ۸/۷۶۲)

انظروا: باب افعال نه د امر صیغه ده. د انتظار او مهلت په معنی باندې دی. (مرقات: ۸/۷۶۳) ورسره حدیث کې د اترکوا الفاظ زاغلي دي. یصطلحا د صلح کولو په معنی دی. ورسره روایت کې یفیئادی چې هغه د رجوع په معنی دی. یعنی د دې مؤخر کولو سره پرېږده. ترڅو چې صلح ونکړي. زه به یې معاف نکړم.

﴿۴﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تُعْرَضُ أَعْمَالُ النَّاسِ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: هره اونۍ (هفته) کې دوه ځل
مَرَّتَيْنِ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَيَوْمَ الْخَميسِ فَيُغْفَرُ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ إِلَّا
دوشنبې او پنجشنبې د پروردگار په دربار کې عملونه پيش کولی شي. نو د هر مؤمن بنده مغفرت کیږي.
عبدًا بینه بین أخیه شحناء فَيُقَالُ: اِتْرُكُوا
علاوه د هغه بنده چې هغه خپل یا بل مسلمان سره دښمنې لري. دهغوی په اړه وویلی شي چې دې دواړو ته
هَذَيْنِ حَقِّي يَفِيئًا (رَوَاهُ مُسْلِمٌ)
مهلت ورکړی چې هغوی راوگرځي او د دښمنۍ نه منع شي. (مسلم)

په درې ځایونو کې د اصلاح راوستلو لپاره دروغ جائز دي

﴿۵﴾ وَعَنْ أُمِّ كَلثُومٍ بِنْتِ عُقْبَةَ بْنِ أَبِي مَعِيْطٍ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ام کلثوم بنت عقبه بن ابی معیط وايي چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلی دي:
يَقُولُ : « لَيْسَ الْكُذَّابُ الَّذِي يُصْلِحُ
هغه سړی دروغن ندی چې هغه (د خپلو خبرو په ذریعه) د خلکو مینځ کې اصلاح کوي یعنې خپل مینځې

بَيْنَ النَّاسِ وَيَقُولُ خَيْرًا وَيَنْهَى خَيْرًا»	مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
د. ب. ز. لرونکو په مینځ کې جوړجاړی وکړي (خپل مینځ کې د بښمنې لرونکې هر یو ته) د بښگرې خبره وکړي (چې	
وَزَادَ مُسْلِمٌ قَالَتْ: وَلَمْ أَسْمَعُهُ تَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	
هغه دیورایت کې دا الفاظ زياتې نقل شوي دي چې حضرت ام کلثوم فرمايل: ما هغه عزتمند ذات يعنې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم	
يُرْخِصُ	فِي هِيَ مِنْهَا
نه داسې یوه خبره نده او ریډلي چې د هغې نه دا ثابتېږي چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم د هغې خبرې اجازت ورکړي	
يَقُولُ	النَّاسِ كَذِبٌ
وي چې خلك هغې ته دروغ وايي (يعنې نبی صلی اللہ علیہ وسلم هيڅکله هم په هيڅ معامله کې د دروغ ويلو اجازت	
إِلَّا	فِي ثَلَاثٍ: الْحَرْبُ
ندی ورکړي) د درې خبرو نه علاوه (چې په هغې کې د دروغ ويلو اجازت ورکړيدی) يو خو په جهاد کې د	
وَالْإِصْلَاحُ	بَيْنَ النَّاسِ وَحَدِيثُ الرَّجُلِ امْرَأَتُهُ
جنگ په حالت کې. دويم د خلکو په مینځ کې د صلح کولو کې او دريم هغه وخت کله چې خاوند خپلې	
(وَ ذَكَرَ حَدِيثُ جَابِرٍ : « إِنَّ الشَّيْطَانَ وَ حَدِيثُ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا »)	
بښځې سره خبرې کوي او بښځه د خپل خاوند سره خبرې کوي. او د حضرت جابر رضي الله عنه دا روايت:	
قد أيسن» في «باب الوسوسة»»	
ان الشيطان قد ايسن الخ باب الوسوسة کې نقل شوي دي.	

توضیح: الحرب: د دېنه عام جنگ مراد ندي. بلکې مقدس جنگ جهاد مراد دی. د جهاد احکام نازک او ځانگړې دي. یو شی په نورو میدانونو کې حرام وي لیکن د جهاد په میدان کې جائز او حلال شي. شاعر وايي:

تفرد بالاحكام في اهله الهوى فانك جميل الخلف مستحسن الكذب

د حديث مطلب دا دی چې د ضرورت کيدلو په وخت کې د جهاد په میدان کې د خلاف واقع خبرو استعمالولو اجازت دی. د کومو خبرو تعلق چې د مسلمانانو طاقت او د لښکر د وچتوالي بنودني سره وي مثلاً دا ويل چې زمونږ د طاقت به څه وايي مونږ د بښمن تباه کړو، هغه مونږ د زمکې د منځ نه ورک کړو. وس د هغوي طاقت ختم شوي دي. زمونږ نور تازه فوځ رارسيدلی دی. د بښمن د تيختي لپاره تيار ولاړ دی. يا

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵/۲۹۹ رقم الحديث ۲۶۹۲، ومسلم في صحيحه ۴/۲۰۱۱ رقم الحديث (۲۶۰۵-۱۰۱)

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲۱۶۶ رقم الحديث (۲۸۱۲-۶۵)

مخامخ دښمن ته د خپلې او د هوکې په توگه باندې وایې چې گورې ستاسو شاته خومره لویې لښکر راروان دی. کله چې هغه شاته گوري نو مجاهد خپل کار کوي. دا ټول چلونه په میدان جهاد کې استعمالول جائز دي. الحرب خدعة: هم د دې نوم دی. (مرقات: ۸/۷۶۶)

وحدیث الرجل: مثلاً: خاوند خپلې ښځې ته وایې چې ستا به څه وایې ستا په شان حسن په ټوله دنیا کې نشته دی. ستا د ښه ښویو نو به څه وایې، ستا مثال په دنیا کې نشته دی. ته به یې مثال یې. او ستا هنر او کمال او حسن او جمال یې جوابه دی. او زما کمالات خود شمارلو نه بیرون دي، زما د کارونو به څه وایې. زما په شان طاقت خود دنیا په هیڅ یو فرد بشر کې نشته دی. او زما د ښه ښویو نو مقابل په دنیا کې هیڅوک نشته دی. (مرقات: ۸/۷۶۶)

حکایت: حیوة الحیوان کې یې یوه قیصه لیکلې ده چې یو مارغه د خپل ژوند ملگرې مرغی قابو کولو کوښښ کولو. هغه یو خوا بل خوا تختیدله. نو مارغه ورته وویل: ته زما نه تختی. حالانکې په ما کې دومره طاقت دی چې زه د حضرت سلیمان عَلَیْهِ السَّلَام مانی وچتولو باندې سمندر ته گوزارولی شم. د دې بی ادبې شکایت مارغانو د حضرت سلیمان عَلَیْهِ السَّلَام په دربار کې وکړو. مارغه په شاهي حکم سره حاضر کړی شو. حضرت سلیمان عَلَیْهِ السَّلَام په غصه کې وفرمایل: ای مارغه! ته یوه چټاکۍ یې! د چټاکۍ هومره ستا وزن دی. ته زما مانی په وچتولو سره سمندر ته څنگه گوزارولی شي؟ مارغه وویل: چې جناب! تاته ښه معلومه ده چې محبوب او معشوق لاس ته راوړلو لپاره داسې دروغ ویل کیږي. دا هم دغه شان یوه هیله وه دې لپاره چې معشوقه لاس ته راشي.

والاصلاح: د خلکو په مینځ کې د اصلاح په غرض سره خلاف واقع خبره کول جائز دي. مثلاً وایې وروره: هغه سړی ستا ډیره ستاینه کوي، ستا ډیر صفت کونکی او خوښمند دی. (مرقات: ۸/۷۶۶)

الفصل الثاني

﴿۲۶﴾ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدٍ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا يَجِلُّ الْكَذِبُ

حضرت اسماء بنت يزيد فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: دروغ ویل جائز ندي، د درې

إِلَّا فِي ثَلَاثٍ: كَذِبُ الرَّجُلِ أَمْرَاتِهِ لِيُزْهِمَهَا وَالْكَذِبُ فِي الْحَزْبِ

ځایونو نه علاوه: یو خود خاوند خپلې ښځې ته دروغ ویل چې په هغې سره هغه خوشحاله شي. دویم کافرونه د

وَ الْكَذِبُ لِيُضْلِحَ بَيْنَ النَّاسِ " . (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ التِّرْمِذِيُّ)

جنگ په حالت کې او دریم د دې مقصد لپاره دروغ ویل چې د خلکو په مینځ کې جوړه راشي. (احمد او ترمذی)

د تعلق پريخودلو د گناه نه دو تلو طريقه

﴿٤٧﴾ وَعَنْ مَائِثَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَحِلُّ
او حضرت عائشه صديقہ رضی اللہ عنہا نه روايت دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل: د هیخ مسلمان لپاره
لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ
مناسبت بندي چې هغه د کوم مسلمان سره د درې ورځو نه ډیر ملاقات کول پرېږدي. کله چې هغه د دې مسلمان
فَمِنْ هَجَرَ فَوْقَ ثَلَاثِ مَرَّاتٍ كُلُّ ذَلِكَ لَا يَزِدُّ عَلَيْهِ
سره چیرته مخ شي کوم چې د ده نه خفه دی او هغه ته درې ځل سلام وکړي او هغه یو ځل هم جواب ورنکړي
فَقَدْ بَاءَ يَأْتِمُهُ « . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ »
نو هغه (جواب نه ورکونکی) د دې گناه وپال اخستلو باندې به د هغه ځای نه ستیږي. (ابو داؤد)

د تعلق پريخودلو په حالت کې مړ کیدونکی به دوزخ ته ځي

﴿٤٨﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ
او د حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ نه روايت دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل: د یو مسلمان لپاره حلال ندي
أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ فَمِنْ هَجَرَ فَوْقَ ثَلَاثِ
چې هغه دخپل مسلمان ورور سره د درې ورځو نه ډیر ملاقات کول پرېږدي. لږ کوم سړی چې د درې ورځو نه (که هغه
فَمَاتَ دَخَلَ النَّارَ « . (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ أَبُو دَاوُدَ)
ساعت هم) ډیر ملاقات کول پرېږدي او بیا هغه (په دغه حال کې توبه کولو نه بغیر) مړ شي نو اور ته به ځي.

ټول کال د تعلق پريخودل د قتل د گناه برابره ده

﴿٤٩﴾ وَعَنْ أَبِي خَرَّاشِ السُّلَمِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابو خراش اسلمی رضی اللہ عنہ فرمای چې هغه د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نه اوریدلي دي چې کوم سړی (په
يَقُولُ: «مَنْ هَجَرَ أَخَاهُ سَنَةً فَهُوَ
خفگان سره) دخپل مسلمان ورور سره یو کال پورې ملاقات کول پريخودل، هغه گویا د هغه وژنه وکړه.

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٥/٢١٥ رقم الحديث ٤٩١٣.

(٢) أخرجه أبو داود في السنن ٥/٢١٥ رقم الحديث ٤٩١٥، وأحمد في ٤/٢٠٠.

کسفک

دَمَه «

(رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)^(۱)

یعنی تر اوږد وخته پورې ملاقت پریخود لو گناه او ناحق وژنه کولو گناه نژدې نژدې دي. (ابوداؤد)
السلمي: دا د کاتبینو غلطې ده. علامه میرک ویلی دي چې دا لفظ اسلمي دی.

درې ورځونه وروسته د تعلق پریخود نه پرېږده

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَحِلُّ لِلْمُؤْمِنِ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: دهیخ مؤمن لپاره حلال ندي چې هغه د يو

أَنْ يَهْجُرَ مُؤْمِنًا قَوْقَ ثَلَاثٍ فَإِنْ مَرَّتْ بِهِ ثَلَاثُ

مؤمن سره د درې ورځونه ډیر ملاقات کول پرېږدي. لهذا کله چې (خفگان باندې) درې ورځې تیرې شي نو

فَلْيَلْقَهُ فَلْيَسَلِمَ عَلَيْهِ فَإِنْ رَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ

پکار ده چې د هغه سره ملاقات وکړي. او هغه ته سلام وکړي. که هغه د سلام جواب ورکړي نو بیا هغه

فَقَدْ اِشْتَرَاكَ فِي الْأَجْرِ وَإِنْ لَمْ يَرُدَّهُ عَلَيْهِ

دواړه به په ثواب کې شریک وي او که هغه د سلام جواب ورکړو نو په دې صورت کې به هغه (د سلام

فَقَدْ بَاءَ بِالْإِثْمِ وَخَرَجَ الْمُسْلِمُ مِنَ الْهَجْرَةِ « (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ)^(۲)

جواب نه ورکونکی) د گناه سره ستنېږي او د سلام کونکی به د ترک ملاقات د گناه نه برې شي. (ابوداؤد)

د صلح راوستلو فضیلت

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ

او حضرت ابودرداء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې (يوه ورځ) رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: آيازه تاسو ته يو داسې عمل ونه وایم

بِأَفْضَلٍ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّدَقَةِ

چې دهغې د ثواب درجه د روژې نه، صدقې او د لمونځ د ثواب نه ډیره ده؟ ابودرداء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې

وَالصَّلَاةُ؟» قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: «إِصْلَاحُ

مونږ (دې اوریدلو سره) عرض وکړو (ضرور ووايه) نبی علیه السلام وفرمايل: (خپل مینځ کې د بښنې لرونکې)

ذَاتِ الْبَيْنِ وَفَسَادُ

دوه کسانو مینځ کې صلح کول دي. او دوه کسانو په مینځ کې فساد او نفاق پیدا کول يو داسې خصلت دی چې هغه یې

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۱۵ رقم الحديث ۴۹۱۵، واحمد في المسند ۴/۲۲۰.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۱۴ رقم الحديث ۳۹۱۲، ومالك في الموطأ ۲/۹۰۶ رقم الحديث ۱۳ من كتاب حسن الخلق.

ذَاتِ	الْبَيْنِ	هِيَ	الْحَالِقَةُ
وېستونکی دی (یعنی د دې خصلت د وجې نه مسلمانانو په معاملاتو او دین کې نقصان او خلل پیدا کیري)			
(رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ ^(۱))			
دا روایت ابو داؤد او ترمذی نقل کړیدی او (ترمذی) ویلې دي چې دا حدیث غریب دی.			

توضیح: بافضل: یعنی لمونځ، روژه، صدقه او مجموعه عبادتونو نه اصلاح ذات البین افضل عمل دی. ځینو علماؤ د لمونځ، روژې او صدقې نه نفلې عبادت مراد اخستلی دی چې د دې نفلې عبادتونو نه اصلاح ذات البین افضل دی. لیکن ملا علی قاری رحمه الله فرمایې چې راجحه داده چې د دې اعمالو نه فرض اعمال مراد دي. او دا خبره ظاهره ده چې مثلاً دوه کسان خپل مینځ کې سخت مخالفت دي، یو بل ووژلو. چې د هغې نه غټې غټې فتنې پیدا شوي او د نورو فتنو د پیدا کیدلو امکان دی. نو په داسې صورت کې د دې مخالفینو په مینځ کې صلح کول د فرائضو نه ډیره اهمه ده. ځکه که فرض ساقط شی نو د هغې تدارک او قضا ممکنه ده لیکن وینه چې کله تویه شوه او سړی مړ شو نو د هغې هیڅ علاج نشته دی. (مرقات: ۸/۷۷۰)

فساد ذات البین: دا مبتداء ده او هی الحالقه د دې خبر دی. حالقه د وېستلو په معنی باندې راځي. خود وېختانو خړول مراد ندي. ایمان خړول مراد دي څنگه چې په ورسره حدیث کې تصریح شته دی. (مرقات: ۸/۷۷۰)

بغض او حسد ایمان خړوي

﴿۱۲﴾ وَعَنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءٌ			
او حضرت زبیر <small>رضي الله عنه</small> فرمایې چې رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایل: ستاسو نه مخکې امتونو ناروغۍ په تاسو			
الْأُمِّ	قَبْلَكُمْ	وَالْبَغْضَاءُ	الْحَالِقَةُ
کې توتلي دي. او هغه ناروغۍ کینه او بغض دی. چې دا خړونکې ده. د دې نه زما مراد د وېختانو خړول ندي، بلکې دین			
لَا	أَقُولُ	تَخْلُقُ	الشَّعْرَ
خړول دي (یعنی کینه او بغض دومره بد خصلت دی چې د دې په وجه باندې د انسان دین او اخلاق تباہ او			
تخلق	الدين	(رَوَاهُ أَحْمَدُ	وَالتِّرْمِذِيُّ ^(۲))
برباد شي بلکې دا خصلت دین او دنیا دواړو لپاره غټ نقصان ورکونکی دی) (احمد او ترمذی)			

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۱۸ رقم الحديث ۴۹۱۹، الترمذي في ۴/۵۷۲ رقم الحديث ۲۵۹۰.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۷۳ رقم الحديث ۲۵۱۰، واحمد في المسند ۱/۱۶۷.

کینه نیکی خوري

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت كوي چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د کينې

فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) (۱)

نه خپل ځان محفوظ وساتي، ځکه چې کينه نيکی خوري لکه څنگه چې لرگولره اور خوري. (ابوداؤد)

توضیح: يأكل الحسنات: يعنى کينه نيکی داسې خوري څنگه چې اور لرگي خوري. د دې حديث نه معتزلو بې ځايه استدلال کړيدى چې په بدو اعمالو سره نیک اعمال ضائع کيږي. او د معصيت په کولو سره بڼه اعمال بلکې ايمان پينځې ختميږي.

د دې يو جواب دا دی چې کينه د نیکو حسن او دهغې کمال ختموي، اصل اعمال نه ختموي. دويم جواب دا دی چې کينه او شرارت په وجه باندي قیامت په ورځ د حسد کونکې بڼه اعمال به خپل محسود (د چا سره چې حسد شويدي) ته ورکړي شي. گویا حسد دهغه اعمال وخورل. دا مطلب ندى چې په دنيا کې به د اعمال نامې نه دهغه عملونه ختم کړي شي. که داسې وشول نو بيا په قیامت کې د حساب کتاب څه مطلب شو، فصله خو په دنيا کې وشوه.

دریم جواب دا دی چې حاسد (حسد کونکی) کله حسد کوي نو هغه ته خپله د نیک عملونه توفیق نه وي، بلکې د نیک اعمالو د کولو نه محرومه وي. گویا حسد دهغه استعداد خراب کړو. دغه شان گویا حسد دهغه ټول بڼه اعمال وختل. (مرقات: ۷۷۳، ۷۷۲/۸)

﴿۱۴﴾ وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَسُوءَ ذَاتِ الْبَيْنِ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت كوي چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: ته خپل ځان د دوه کسانو

فَانْهَاهَا الْحَالِقَةُ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ) (۱)

په مينځ کې د بدې راوستلو نه وساته، ځکه چې دا خصلت خرونکی يعنې دين لره تباه کونکی دی. (ترمذی)

کوم مسلمان ته د ضرر رسولو نقصان

﴿۱۵﴾ وَعَنْ أَبِي صرمة أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ

او حضرت ابو صرمة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: کوم سړی چا (مسلمان ته بغير د څه شرعي وجې نه)

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۲۰۸ رقم الحديث ۴۹۰۳.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۷۲ رقم الحديث ۲۵۰۸.

صَاَرَ	صَاَرَ	اللہ	بہ
خہ ضرر او نقصان ورسوي نو اللہ تعالیٰ بہ ہغہ تہ نقصان ورسوي، یعنی ہغہ تہ بہد بدو اعمالو سزا ورکړي.			
وَمَنْ	شَاقَّ	شَاقَّ	اللہ
او کوم سړی (کوم مسلمان لره) په مشقت او تکلیف کې واچوي نو اللہ تعالیٰ بہ ہغہ تہ مشقت او تکلیف			
عَلَيْهِ» (رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ) ^(۱)			
کې اخته کړي (ابن ماجه، ترمذی) او ترمذی ویلي دي چې دا حدیث غریب دی.			
﴿۱۶﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَلْعُونٌ مَنْ			
او حضرت ابو بکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول اللہ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: ہغہ سړی لعنتې دی چې			
صَاَرَ مُؤْمِنًا أَوْ مَكْرًا بِهِ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ) (رواه الترمذی			
ہغہ کوم مسلمان تہ ضرر ورسوي، یا دہغہ سرہ مکر او دہو کہه وکړي. دا روایت ترمذی نقل کړیدی			
وقال هذا حديث غريب) ^(۲)			
او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی.			

یو مسلمان تہ د پیغور کولو او عیب لټولو منع والی

﴿۱۷﴾ وَعَنْ ابْنِ عَمْرٍو قَالَ: صَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمِنْبَرَ فَتَادَى			
او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې (یوه ورځ) رسول کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منبر باندې ودریدلو او خلکو تہ یې			
بِصَوْتٍ	رَفِيعٍ	فَقَالَ:	«يَا مَعْشَرَ مَنْ أَسْلَمَ بِلِسَانِهِ
په وچت او از سر په دې توگه باندي مخاطب کړل: ای هغه خلکو! چې هغوی پمژبه سره اسلام خور اوړي دی او د هغوی زړونو تہ			
وَلَمْ	يُقِضِ	الْإِيمَانَ	إِلَى قَلْبِهِ لَا تَوَدُّوا الْمُسْلِمِينَ
ایمان ندی رسیدلی (تاسو خبرولی شي چې) تاسو (هغه) مسلمانانو تہ تکلیف مه ورکوی (چې هغه کامل مسلمانان دي			
وَلَا	تُعَيِّرُوهُمْ	وَلَا	تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ فَإِنَّهُ
پدې توگه چې هغوی پمژبه هم اسلام قبول کړیدی او د هغوی زړونهم ایمان پمژبه سره ونباندی) هغوی تہ پیغور مه ورکوی			

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۳۹ رقم الحديث ۳۶۳۵، والترمذي في السنن ۴/۲۹۳ رقم الحديث ۱۹۴۰.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۲۹۳ رقم الحديث ۱۹۲۱.

يَتَّبِعُ	عَوْرَةَ	أَخِيهِ	الْمُسْلِمِ	يَتَّبِعُ	اللَّهِ	عَوْرَتَهُ
او مه دهغوي عیبونه لتهوي. یاد ساتی! شوک چي د خپل مسلمان ورور عیب لتهوي، الله تعالی به دهغه عیب ولتهوي،						
وَمَنْ	يَتَّبِعِ	اللَّهِ	عَوْرَتَهُ	يَفْضَحْهُ		
او د چا عیب چي الله ولتهوي، دهغه رسوا کیدل یقیني دي، اگر که هغه (د خلکو د نظرونو نه پناه په						
وَلَوْ فِي جَوْفِ رَحْلِهِ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ) ^(۱)						
خپل کور کې) ولې نه وي پټ شوی. (ترمذی)						

توضیح: یا معشر المسلمین: د نبی صلی الله علیه و سلم د خطاب لاندې منافقان هم راغلل او هغه مسلمانان هم راغلل چې هغوي د ایمان سره فسق او فجور کې اخته وي. علامه طیبی دا خطاب فقط د منافقانو سره خاص کړیدی. خود حدیث ظاهري مفهوم او سیاق سباق نه تخصیص نه بلکې عموم معلوم ميري.

ولاعتیروهم: یعنی هغوي ته پیغور مه کوی. مطلب دا دی چې یو سرې گناه وکړه، بیا یې توبه وکړه، او نیک جوړ شو، وس یو پیغور کونکی هغه ته پیغور کوي او پخوانی عیب وریادولو باندې هغه ذلیله کوي، دا ناجائز ده. هو! که هغه سرې عادي مجرم دی، او فی الحال هم په هغه پخواني گناه کې پلټ پروت دی او گناه هم متعدی ده. نو بیا د اصلاح په غرض سره خبرداری او زچراو تویخ او پیغور ورکول جائز دي.

یتبع الله: یعنی کوم سرې چې د خپل مسلمان ورور په عیب لټولو کې اخته وي، نو الله تعالی هم دهغه عیبونه ښکاره کولو باندې شروع شي. او دهغه نه درگزر نه کوي. بلکې د عامو خلکو مخې ته دهغه یو یو عیب برسيرته کولو باندې به هغه رسوا کړي، اگر که هغه سرې د پټیدلو په غرض سره د خپلې کجاوې په مینځ کې هم پټ شي. (مرقات: ۷۷۶، ۷۷۵/۸)

د مسلمان عزت او ناموس ته نقصان رسول غټ جرم دی

﴿۱۸﴾ وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت سعید بن زید رضی الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه روایت کوي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل:
«إِنَّ مِنْ أَرْبَى الرَّبَا الْإِسْطِطَالَةَ فِي عَرْضِ الْمُسْلِمِ بِغَيْرِ حَقِّ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ
دټولو نه وچت سودا دی چې د کوم مسلمان عزت او ناموس خرابولو لپاره ژبه اوږده کړی شي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۹۴ رقم الحديث ۴۸۸۰ والترمذي في السنن ۴/۳۳۱ رقم الحديث ۲۰۳۲.

وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۱)

(روایت کړې دې ابوداؤد، بیهقی)

توضیح: اړی الربوا: ربوا: په لغت کې ډیروالې او تجاوز په معنې استعمالیږي، د ملاعلی قاری د قول مطابق دلته ربوا ناجائز زیاتې او ناجائز ډیروالې په معنې کې استعمال شویږي. مطلب دا شو چې هر ناجائز تجاوز گناه ده. لیکن د کوم عزت او ناموس کې ژبه او پردول او تجاوز کول د ټولو نه بده او لویه گناه ده. ځکه چې د هوبنیارانو په نزد باندې د مال د حفاظت نه د عزت حفاظت ډیر اهم وي. د حضرت حسان رضی الله عنه قول په دیوان حماسه کې داسې دی:

أَصُونَ عِرْضِي بِمَالٍ لَا أَدْرِسُهُ   لَا بَارَكَ اللَّهُ بَعْدَ الْعِرْضِ فِي الْمَالِ

علامه طیبی رحمه الله فرمایي چې په دې حدیث کې د مبالغې په توگه باندې عزت او ناموس د مال سره داخل کړي شویږي. بیا د ربا دوه قسمونه بیان کړي شویږي. اول قسم خو هغه مشهوره شرعي ربا ده. هغه دا چې د مدیون سره د مال په معامله کې دعوض نه بغیر ډیر مال واخستلی شي. دویم غیر مشهور ربا ده، هغه دا ده چې د کوم مسلمان په عزت او ناموس کې ژبه او پرده او تجاوز وکړي شي. په دې حدیث کې د ربا دې دواړو قسمونو کې بدترینه قسم ربا هغه ته ویلی شویږي چې هغه د ژبورتیا د وجې وي. (مرقات: ۸/۷۷۷، والکاشف: ۹/۲۵۴)

اوس د دې حدیث مطلب دا شو چې د کوم شرعي مصلحت نه بغیر په ناروا طریقي سره د مسلمان په اړه باندې د خپلې ژبې نه بد الفاظ را ایستل، دهغه غیبت کول، دهغه سره د تکبر معامله کول، او خپله لویه ورباندې کولو لپاره دهغه سپکاوی کول، دهغه عزت او ناموس د خپولاندې کول، دا داسې گناه ده چې د مال د سود نه په بدوالې او قباحت کې ډیره ده. بغیر حق: په حدیث کې د ناحقه ژبورتیا قید لگول شویږي. د دینه په حقه سره د ژبورتیا د اجازت گنجائش راوځي. مثلاً: مالدار مقروض د قرض په ادا کولو کې ټال مټول کوي. په هغه باندې ژبورتیا جائز ده. یا گواهانو باندې جرح ده. یا رایان حدیث باندې اصحاب الجرح والتعديل د سخت تنقید معامله ده، یا په یو داسې بدعتي سرې باندې د تنقید معامله ده چې دهغه د بدعت شرارت متعدي وي، یا څوک کوم فسادي او فتنه خپرونکې په فتنه او فساد باندې خبرداری کوي نو دغه شان ژبورتیا ممنوع نه ده. (مرقات: ۸/۷۷۷)

د چا په عزت اخستلو او غیبت باندې سخت وعید

﴿۱۹﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَمَّا عَرَجَ بِي رِبِّي
او حضرت انس رضی اللہ عنہ فرمایې چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایې: کله چې اللہ تعالیٰ زه (دمعراج په شپه) پاس بوتلم (نو
مَرَزْتُ بِقَوْمٍ لَهُمْ أَظْفَارٌ مِنْ نُحَاسٍ
په عالم بالا کې) زما تیریدل په څه داسې خلکو وشول چې دهغوی نوکان د پیتلو و او هغوی په دې نوکانو سره
يَخْبِشُونَ وجوههم وصدورهم فقلت: مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جَبْرِيْلُ؟
خپل مخونه راشلول، (دهغوی دا حالت کتلو باندې) ما پوښتنه وکړه چې جبرائیل علیه السلام دا خلک څوک دي؟
قَالَ: هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ وَيَقْعُونَ
هغه جواب را کړو چې دا هغه خلک دي چې هغوی د خلکو غوښه خوړلو او دهغوی عزت او ناموس
فِي أَعْرَاضِهِمْ " (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ) ۱۱
پسې به لگیدلي و. (ابوداؤد)

مړی خوړلو په غرض سره د چا سپکوالی یا بی خایه ستاینه غټ جرم دی

﴿۲۰﴾ وَعَنْ الْمُسْتَوْرِدِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ
او حضرت مستورد رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کوي چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمایې: کوم
أَكَلَ بِرَجُلٍ مُسْلِمٍ أَكَلَهُ
سړی چې د کوم مسلمان غیبت (بدې کولو یا په هغه باندې د زنا وغیره تهمت لگولو په ذریعه د هغه عزت اخستنه کولو سره)
فَإِنَّ اللَّهَ يُطْعِمُهُ مِثْلَهَا مِنْ جَهَنَّمَ وَمَنْ
یوه مړی و خوړي نو اللہ تعالیٰ به هغه باندې د دې مړی په شان د دوزخ او رو خوړي. او کوم سړی چې دیو
كَسَا ثَوْبًا بِرَجُلٍ مُسْلِمٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَكْسُوهُ مِثْلَهُ
مسلمان په سپکاوې او بی عزتی کې چاته جامه واغوندي نو اللہ تعالیٰ به هغه ته د دغه جامې په شان د دوزخ
مِنْ جَهَنَّمَ وَمَنْ قَامَ بِرَجُلٍ مَقَامَ سُبُعَةٍ وَرِيَاءٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُومُ لَهُ مَقَامَ
داور جامه واغوندي. او کوم سړی چې د چاته د اوروڼي یا ښوونې لپاره ودرېږي نو اللہ تعالیٰ به هغه ته

سُعَّةٌ ورياءٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۱))

د قیامت په ورځ باندې د اورنې او ښودنې لپاره خپله او درېزې. (ابوداؤد)

توضیح: اکل برجل مسلم: په دې حدیث کې یو څو جملي دي. چې د هغې پوهول او ورباندې پوهیدل ضروري دي. اوله جمله **مَنْ اَكَلَ بِرَجُلٍ مُسْلِمٍ** ده. د دې مطلب دا دی چې تمثلاً یو سړې د بل سړې سره نه جوړېزي. په مینځ کې یو دریم سړی په تګ سره هغوې کې یو ته د بل بدې بیان کړي. دهغه غیبت کوي. او د دې عیب لټولو او غیبت کولو په وجه باندې دهغه نه خوراک ترلاسه کولو سره خوري. او هغه یې هم ښه و خوري. ځکه چې دهغه د مخالف ښه بدې بیانېزي. نو د دې خوړلو په بدله کې الله تعالی دې بدې بیانونکې باندې د جهنم خوراک کوي. **بِرَجُلٍ** کې حرف با د سببیت لپاره دی. (مرقات: ۸/۷۷۸)

وَمَنْ كَتَبَ تَوْبًا بِرَجُلٍ: د کتبی صیغه که معلومه وینلې شي نو د دې ترجمه او مطلب به دا وي چې د یو مسلمان سپکاوی او اهانت په بدله کې سپکاوی کونکې ته جامه واغوندي. نو الله تعالی دې سپکاوي کونکې ته به د جهنم جامې واغوندي. او که دا صیغه د مجهول ده نو ترجمه به داسې وي، کوم سړې ته چې د یو مسلمان ورورد سپکاوي او تحقیر په بدله کې جامه واغوستلی شي نو هغه ته به الله تعالی په دوزخ کې جامه واغوندي. دا ترجمه او مطلب ډیر واضح دی. برجل کې حرف با سببیت لپاره ده. (مرقات: ۸/۷۷۸)

و من قام برجل: په دې کې حرف با د سببیت لپاره هم کیدلی شي. او د تعدیت لپاره زائد هم کیدلی شي. که د سببیت لپاره ده نو مطلب به دا وي چې یو سړی خپله د ځان ښودنې په ځای باندې ودریدلو، خپلې ستاینې یې شروع کړي. تقوی او صلاح یې ښودله. او خپله خله یې د طوطې په شان چروله. دې لپاره چې کوم مالداره سړی هغه ته وگوري. او دهغه معتقد جوړ شي. او ده ته د هغه مالداره نه مال دولت ترلاسه شي. الله تعالی به داسې سړی د قیامت په ورځ باندې د رسوايې په ځای ودروي. عربي عبارتونه به داسې وي: **من قام السععة والرياء لاجل رجل صاحب مال.** او که بازائه وي، فقط د تعدیت لپاره وي نو مطلب به دا وي: چې دا سړی دومره غټ بزرگ دی. فلاڅکی دی، فلانکی دی. د ده سره د اصلاح تعلق جوړ کړی. د ده مریدان جوړ شي. دغه شان د هغه ستاینه کولو باندې د هغه ترشاد خپله دنیا جوړوي. لکه څنګه چې نن سبا کیږي چې: (مرقات: ۸/۷۷۹) *

پیرال نمی پرنه   مریدان می پرائند

د دې حدیث دا مطلب شیخ مظهر رحمہ اللہ بیان کړیدی. چې هغه ملا علی قاری رحمہ اللہ نقل کړیدی. عربي عبارت به داسې وي: **ومن اقام رجلا مقام السععة.** بهر حال د دې جملي څو مطلبه بیانیدلی شي. خلاصه دا د: چې یو سړی یا خپله ستاینه خپله کوي دې لپاره چې د دنیا دارو نه مال ترلاسه کړي، د ده حالت هم تباہ دی. یاد

کوم بزرگ د وجې نه خپل دکان پر قوی، دده حال هم تباہ دی. یا بل شوک خپله ستاینه کې اخته کړي، دده حال هم تباہ دی. یاد کوم عالم، محدث یا پیر فقیر جامه اغوستلو باندې غټ بزرگ جوړ شي، او مال راغونډوي. دا ټولو د دنیا غوختونکې، ځان بنودونکې دي. مطلب یې فقط دنیا ده، رنگونه یې بیل نیل دي. چاڅه ښه ویلي دي:

وما الرزق الا طائر اعجب الوری فمدت له من کل فن حیائل

د دنیا مال او متاع یو ښایسته مارغه دی، چې هغې ټول حیران کړيدي. نو دهغې د نیولو لپاره هر قسمه جالونه خپاره کړي شوي دي.

ښه گمان سائل عبادت دی

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ حُسْنِ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: ښه گمان سائل من جمله په بهترينو
العبادة» (رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ) ^(۱)
عبادتونو کې دی. (احمد او ابوداؤد)

توضیح: حسن الظن: د دې حديث يو مطلب خودا دی چې د الله تعالی په اړه باندې ښه گمان ساتل په ښه عبادتونو کې غوره عبادت دی. ښه گمان دا دی چې په عبادت کولو کې د مغفرت گمان وي. د الله تعالی د رحمت ښه یقین وي. دا مطلب ندى چې عبادت پرې خودلو باندې د الله تعالی په اړه باندې په دې گمان چيغې وهي چې الله تعالی غفور الرحيم دی، معاف به مې کړي. دا د شيطان د هوک که ده. بهر حال د حديث دا مطلب يو احتمال دی. په ظاهر د حديث کې داسې تفصيل نشته دی.

دويم مطلب دا دی چې د الله تعالی د بنديگانو په اړه باندې ښه گمان کول، او د بد گمانۍ نه ځان ساتل دا بهترين عبادت دی. شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله او علامه طيبي رحمه الله بيان کړيدي.

علامه طيبي فرمايې: يعنى اعتقا الخير والصلاح في حق المسلمين عبادة.

د حديث دا مطلب ډير واضح بلکې متعين معلوم يري. (مرقات: ۱۸/۷۷۹، الکاشف: ۹/۲۵۷ اشعة اللمعات)

د حضرت صفیه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا په اړه د حضرت زينب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا يوه جمله

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ	قَالَتْ:	اعْتَلَّ	بِعَيْرٍ	لِصَفِيَّةَ
او حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايې چې (يو ځل) د صفیه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا او بن ناروغه شو. هغه وخت د				
وَعِنْدَ	زَيْنَبَ	فَضُلٌ		ظَهَرَ
حضرت زينب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا سره د ضرورت نده پيره سپرلی وه. (يعني دهغې سره يو او بن د ضرورت نه ډير و)				

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَزِينَبَ: «أَعْطِيهَا بَعِيدًا».
لهذا رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرت زينب رضي الله عنها ته وفرمايل: چې ته هغه خپل اوښ (چې هغه ستاد ضرورت نيزياتي دي)
فَقَالَتْ: أَنَا أُعْطِي تِلْكَ الْيَهُودِيَّةَ؟
صفيه ته ورکړه. زينب رضي الله عنها جواب ورکړو چې ښه زه به خپل دي يهودي ته ورکوم (يعني هغې صفيه رضي الله عنها ته)
فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ
داوښ ورکولو نه انکار و نکړو بلکې دهغې په اړه باندي يې نازيا الفاظ هم د ژبې نمر او ويستل (نور رسول الله صلى الله عليه وسلم دهغې نه)
فَهَجَرَهَا ذَا الْحُجَّةِ وَالْمَحْرَمِ
سخت خفه شو تر دې چې نبی صلى الله عليه وسلم ذی الحججه، محرم (پورا مياشتي) او شه ورځي د صفر مياشتي پورې دهغې
وَبَعْضُ صَفَرٍ (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَذَكَرَ حَدِيثُ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ:
سره ملاويدل او دهغې خواته تلل يې پريخودل. (ابو داؤد) او د معاذ بن انس رضي الله عنه په روايت کې
«مَنْ حَتَّى مُؤْمِنًا» فِي «بَابِ الشَّفَقَةِ وَالرَّحْمَةِ» ^(۱)
مَنْ حَتَّى مُؤْمِنًا الْخ بَابِ الشَّفَقَةِ وَالرَّحْمَةِ كَيْ نَقْلَ شَوِيدِي.

توضیح: حضرت صفيه رضي الله عنها په جنگ خيبر کې د مسلمانانو لاس ته راغله. نبی کریم صلى الله عليه وسلم هغوي آزاد کړل، او دهغې سره يې نکاح وکړه. دخوراک پخلې کې ماهره وه. د دې وجې نه نور ازواج مطهرات داړخ نه به کله کله شه اوريدل کيدل. حضرت صفيه رضي الله عنها حبي بن اخطب يهودي لور او د ابو الحقيق يهودي بی بی وه. او حضرت هارون عليه السلام په اولاد کې وه. نو ځکه هغې ته د يهودي پیغور ورکړی شو. او نبی صلى الله عليه وسلم خفه شو. يو ځل نبی کریم صلى الله عليه وسلم حضرت صفيه رضي الله عنها ته وفرمايل: ته د دې پیغور جواب دا ورکړه چې زه د يو نبی لوريم، او د بل نبی بی بی يم. په تاسو کې څوک زما مقابله کولی شي. فضل ظهر: يعنی زياتې سپرلی. وه، چې هغه فارغه وه. (مرقات: ۸/۷۸۰)

الفصل الثالث

د الله تعالی په نوم قسم غټ شی دی

﴿۲۳﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "رَأَى عَيْسَى بْنِ مَرْيَمَ
حضرت ابو هريره رضي الله عنه فرمايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل (يو ځل) حضرت عيسى بن مريم عليه السلام

رَجُلًا	يَسْرِقُ	فَقَالَ	لَهُ	عِيسَى:	سَرَقْتَ؟	قَالَ:
يو گس په غلا کولو باندې وليدلو. حضرت عيسى بن مريم عليه السلام هغه ته وويل چې تا غلا کړيده؟ هغه سرې وويل چې						
كَلَّا	وَالَّذِي	لَا	إِلَهَ	إِلَّا	هُوَ.	
هيشکلنه. په هغه پاک ذات قسم چې دهغه نه سوا شوک د عبادت لائق نشته دی (ماغلانده کړي) حضرت عيسى عليه السلام						
فَقَالَ	عِيسَى:	آمَنْتُ	بِاللَّهِ	وَكَذَّبْتُ	لِنَفْسِي	"(رَوَاهُ مُسْلِمٌ)"
(هغه نه داسې قسم واوريدلو نو) وې ويل: ما په خدای باندې ايمان راوړی او خپل نفس مې دروغ ژن وگرځولو. (مسلم)						

توضیح: کذبت نفسی: حضرت عيسى عليه السلام چې کله د غل د خپلې نه د الله تعالی ستاینه او بیا دهغه عظیم او کریم باچا د نوم قسم واوريدلو نو د خپلې ليدني نه په شاه شو او د الله تعالی د نوم عزت يې وکړو. د دېنه معلومه شوه چې که یو سرې د دروغو قسم هم وخورې نو اوریدونکې ته پکار دي چې د الله تعالی د نوم عزت کولو باندې دهغه په قسم اعتبار وکړي. (مرقات: ۸/۷۸۱)

غریبي او ولېره غټ آز مینبت دی

﴿۲۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كَفْرًا
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: فقر او غریبي نژدې ده چې د کفر حد ته
وَكَادَ الْحَسَدُ أَنْ يَغْلِبَ الْقُدْرَ»
ورسپړي او حسد نژدې دی چې تقدیر باندې غالب راشي.

توضیح: ان يكون كفرة: یعنی نژدې دی چې غریبي او ولېره سرې د کفر حد ته ورسوي. دا غټ آز مینبت دی، ځکه چې د فقر او ولېري د وجې نه دا حتمال شته چې بی صبرې او د خدای ناشکرې وشي. غلا وشي. حرام خوري وشي. الله تعالی باندې بهر سوسه کمه شي. او الله تعالی باندې اعتراض وشي. نو په دې توگه دا فقر او ولېره سرې کفر ته رسوي. او که صبر او شکروي، د الله تعالی په قضاء باندې رضا وي، یقین او توکل فقط د الله تعالی په ذات باندې وي، قناعت وي، نو په دې اعتبار سره د فقر او ولېري غټ فضیلت راغلی دی. الدلیلیا سجن المؤمن و جنة الکافر. (مرقات: ۸/۷۸۱)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۸۳۸ رقم الحديث (۲۳۶۸-۱۶۹) واحمد في المسند ۲/۳۱۴.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۵/۲۶۷ رقم الحديث ۶۶۱۲.

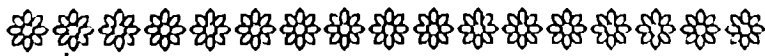
د مسلمان عذر کول قبول پکار دي

رَوَاهُ عَنْ جَابِرٍ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ			
أَوْ حَضَرَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى كَوِيًّا مِنْ جِبْرِئِيلَ أَنْ يَدْخُلَ			
أَعْتَذَرَ	إِلَى	أَخِيهِ	فَلَمْ
يَعْذِرْهُ			
مُسْلِمًا وَرَوَى نَهَى (خپل څه قصور باندې) عذرو کړي او هغه مسلمان سړی دا معذوره ونه کړ ځوي (يعني دده عذر د منلو			
أَوْ	لَمْ	يَقْبَلْ	عُذْرَهُ
كَانَ عَلَيْهِ			
وړونه کړ ځوي او ووايي چې تاته هيڅ عذر نشته دی بلکې د عذر کولو په نوم باندې دروغ وایي) یا د هغه عذر قبول نکړي (يعني			
مِثْلُ	خَطِيئَةٍ	صَاحِبِ	الْمَكْسِ
داسې ووايي چې ته عذر خو لري خو زه ستا عذر نه قبولم) نو هغه به هم د هغه درجې گناهگار وي لکه څنگه چې صاحب مکس			
(رَوَاهُمَا الْبَيْهَقِيُّ فِي « شُعَبِ الْإِيمَانِ » وَ قَالَ : الْمَكْسُ : الْعَشَارُ) (۱)			
گناهگار وي (دا دواړه حديثونه يه هقی په شعب الايمان کې نقل کړيدي او ويلي يې دي چې مکس عشر اخستونکې ته وایي)			

توضیح: صاحب مکس: محصول او چنگې ته مکس وایي. د دې وصولونکې ته مکس، صاحب مکس او پتواري او عشار وایي. دا سړی هم هيڅ عذر نه قبلوي. نو ځکه د عذر نه قبلونکې سړې د گناه تشبیه د صاحب مکس سره ورکړی شويده.

په يو حديث شريف کې دي چې د مسلمان عذر نه قبلونکی سړی حوض کوثر ته هم نه شي تللی. لهدا د دې حديث تعليم دادی چې د مسلمان ورور عذر قبول په کار دي. (مرقات: ۸/۷۸۳)

والعذر عند کرام الناس مقبول ومن دق باب کریم فتح

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۶/۳۲۱ رقم الحديث ۸۳۳۸.

باب الحذر والتأني في الامور په معاملاتو کې بیدار مغزی او د سنجیدگۍ بیان

الحذر: حذر: حاء او ذال باندې زبردې او راء ساکنه ده. ویخ او بیدا مغزو سیدلو په معنی دی. چې د غفلت او ناراستۍ او حماقت ضد دی. تأنی: تأخر او توقف او په ښه توګه باندې سوچ کولو په معنی دی. چې هغې ته وقار او سنجیدګې هم وایې. چې دا د جلدبازی ضد دی. (مرقات ۸/۷۸۴) د دې ټول عنوان دا مطلب دی چې انسان لره پکار دي چې هغه د زمانې د شر او فساد او د خلکو د ~~حییتونو~~ نه خپل ځان وساتي. او هر وخت په خپلو معاملاتو کې ویخ، او بیدار مغزو سي. دې لپاره چې نه هغه ته څوک د هوک ورکړی شي او نه هغه چا ته د هوک ورکړي. لکه یو صحابي رضي الله عنه د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په اړه باندې یو کافر باچا ته د هغه د سوال په جواب کې ویلي و چې «أَمِيرُنَا لَا يَخْذَعُ وَلَا يُخْلَعُ» زمونږ امیر نه چاته د هوک ورکوي او نه څوک ورکولی شي.

دغه شان د یو مسلمان لپاره هم پکار دي چې هغه عجب، ځان خوښي او جلدبازي نه ځان وساتي سنجیدګې او وقار خپل کړي. او په خپل هر یو کار کې ښه په غور او سوچ کولو سره قدم پورته کړي. لڼدا دا چې په هر معامله کې د اعتدال لاره خپله کوي. که هغه د نیوي معامله وي او که اخروي معامله وي: چاڅه ښه ویلي دي:

اسائش دو گیتی تفسیر ایں دو حرف است بادوستاں تطف بادشماں مارا

یعنی د دنیا او آخرت راحت په دې کې دی چې د دوستانو سره نرمې وکړه او د دښمنانو سره اخته وسپړه. چاڅه ویلي دي: انسان کو چاہئے کہ نہ بولے کسی سے سخت اس واسطے زبان میں کوئی استخوان نہیں

الفصل الاول

مؤمن دو یخو مغزو و الاوي

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَلِدُغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ

حضرت ابو هريره رضي الله عنه فرمايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: مؤمن د يو سوري نه دوه ځل

مَرَّتَيْنِ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ^(۱)

نه چيچل کيږي. (بخاری او مسلم)

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۲۹، ومسلم في ۴/۲۲۹۵ رقم الحديث (۲۹۹۸-۶۳)، وأبو داود في السنن ۵/۱۸۵ رقم ۴۸۶۲.

توضیح: لایللغ: یعنی مؤمن د یو سوري نه دوه ځل نه چیچل کیږي. ددې ارشاد پس منظر په دې ته ګرځه دی چې د جنگ بدر په قیدیانو کې یو شاعر هم نیولی مدینې ته راوستلی شوی و. چې دهغه نوم ابو عزه جمحی و. هغه د نبی ﷺ نه معافې غوڅتلو او مفتہ د آزادیډلو درخواست وکړو. نبی ﷺ هغه په دې شرط باندې معاف کړو چې بیا لپاره به نه مسلمانانو سره د جنگ لپاره راځي او نه به په اشعارو سره بدې بیانوي. هغه کلکه وعده. خود ابوسفیان په راوپارولو باندې دا بیا راوپاریدیلو. او د خپلو اشعارو په ذریعہ باندې عرب یې د مسلمانانو په خلاف باندې جنگ ته آمادول کول شروع کړل. او خپله د کافرو سره جنگ احد ته راغلو. هلته بیا ونیولی شو. کله چې د نبی ﷺ مخې ته راوستلی شو، نو هغه بیا د معافۍ درخواست وکړو. په دې باندې نبی ﷺ وفرمایل چې وس داسې نشي کیدلی. ته به بیا د مکې خلکو خواته په تګ سره بریتان تاووهي. او وایې به چې ما محمد ﷺ ته دوه ځله دو هوکه ورکړه. مسلمان دیو ځای نه او یو سوري نه دوه ځل نه چیچلی کیږي. دې وینا سره نبی ﷺ دهغه د وژني حکم ورکړو. نو هغه بدبخته جهنم ته ورسیدلو. د دې حدیث نه مسلمانانو ته خارجه او داخلې پالیسې لپاره هم داسې جنگ او صلح لپاره بی شمار د حکمت نه ډل اصول ترلاسه کیږي. کاش دوې سوچ کولی او دا یې خپل کړی وی. (مرقات ۸/۷۸۴)

د صبر او زغم فضیلت

﴿۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَشَجِّ عَبْدِ الْقَيْسِ:			
او د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ روایت دی چې نبی کریم ﷺ قبیلہ عبد القیس سردار اشج ته وفرمایل			
إِنَّ	فِيكَ	لَخَصْلَتَيْنِ	يُحِبُّهُمَا اللهُ:
چې په تا کې کوم ښه والي دي هغه الله تعالی ډیر خوښوي. (که هغه په هر سرې کې وي) خو صبر او			
الحلم والأناة. رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)			
زغم او دویم توقف او قلاوالی. (مسلم)			

توضیح: لاشج: عبد القیس د هغوي د مشرنیکه نوم و. چې دهغه په نوم سره قبیلہ مشهوره شوه یا د دې وفد د مشر قومندان عبد القیس و. دا وفد د راجح قول مطابق یو ځل په ۵ هـ کې مدینې منورې ته راغلي وه. او دویم ځل په ۹ هـ کې راغلي وه. ۴۰ کسانو باندې مشتمله وه. اشج عبد القیس نوم منذر بن حیان و. توضیحات جلد اول صفحه ۱۸۰ (اردو) باندې ټول تفصیلات موجود دي. البته هلته د منذر منقذ لیکلی شوی دی. چې هغه د کاتب غلطي ده یا د مؤلف غلطي ده. یا په تاریخ کې

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۳۹ رقم الحديث (۱۷-۲۵) والترمذي في السنن ۳/۳۲۲ رقم الحديث ۲۰۱۱.

تضاد دی. بهر حال مدینې ته په رارسیدلو سره د وفد خلکو په منډه منډه نبی ﷺ ته سلام وکړو. خو اشج اول سامان په حای کړو، بیا یې جامې بدل کړي، بیا یې سلام کولو لپاره راغلو. نو نبی ﷺ دهغه ستاینه وکړه چې په تا کې دوه خصلتونه دي چې هغه الله تعالی ته ډیر خوښ دي. هغه پوښتنه وکړه چې یار رسول الله ﷺ دا دوه خصلتونه پیدا شي دي او که مصنوعی دي. نبی ﷺ وفرمایل: تخلیقي دي. په دې باندې اشج وویل چې د الله تعالی شکر دی چې هغه زما په تخلیق کې دوه داسې خصلتونه ایخودلي دي چې هغه ته خوښ دي. او شکر دی چې تخلیقي دي، د حان نه جوړ شوي نه دي. د زائله کیدلو یوه به نه وي. د منذر په معجزاندې د زخم نښان و. نو حکه نبی ﷺ هغه ته د اشج لقب ورکړو. (مرقات ۸/۷۸۵)

الاناة: د نواة په وزن باندې دی. تاخیر په معنی دی. ځینو د دې ترجمه وقار او سنجیدگې سر کړیده. ځینو ویلي دي چې د مستقبل په اړه باندې ښه نظر ساتونکې ته الاناة وایي. ځینو ویلي دي چې طاعاتو باندې ثابت قدم وسیدلو ته اناة ویل کیږي. د دې په مخکې د حلم لفظ دی. دهغه معنی دا ده چې د ظالم نه بدله اخستلو کې سړی د صبر نه کار واخلي. چې هغه ته بردبارې وایي. نو بردبارې او سنجیدگې دوه بیل بیل صفات دي. (مرقات ۸/۷۸۵)

الفصل الثانی

﴿۲﴾ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْإِنَاءَةُ
حضرت سهل بن ساعدی <small>رضی الله عنه</small> نه روایت دی چې رسول الله <small>صلی الله علیه و آله</small> وفرمایل: په یو کار کې قلاروالی او صبر
مِنْ اللَّهِ وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ»
د الله تعالی د اړخه دی. (یعنې د اښه والی په خدا یې ورکړه باندې یو چاته ترلاسه کیږي) او جلد بازی د شیطان خصلت دی.
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. وَقَدْ تَكَلَّمَ بَعْضُ أَهْلِ الْحَدِيثِ فِي
دا روایت ترمذی نقل کړیدی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی. دغه شان ځینو محدثینو د
عَبْدِ الْمُهَيْمِنِ بْنِ عَبَّاسِ الرَّائِي مِنْ قَبْلِ حَفْظِهِ»
عبد المهیمن بن عباس په یادداشت باندې کلام کړیدی.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۲۲ رقم الحديث ۲۰۱۲.

دټکروپه خوړولو سره په مزاج کې قلاروالی راځي

﴿۴۴﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا حَلِيمَةَ
او حضرت ابو سعید خدری <small>رضي الله عنه</small> فرمایي چې رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایيل: هيڅ څوک کامل صبر والا نه وي
إِلَّا أَلَا ذُو تَجْرِبَةٍ» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ
ترڅو چې هغه ته لغزش ونشي او هيڅ سرې کامل حکيم ندی ترڅو چې دهغه تجربه نه وي. داروايت احمد او ترمذی نقل
وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ
کړيدی، او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دی.

توضیح: ذوعثرة: عثر: لغزش او ټکره خوړلو په معنی دی.؟ یعنی حلم او صبر او لحاظ او مروت ملغلره په هغه سرې کې پیدا کیږي چا چې دهوکه خوړلي وي. لغزشونه ترینه شوي وي. په خپلو معاملاتو کې ځای په ځای نقصانونه کړي وي. او دهغه مشرانو هغه معاف کړي وي. د داسې سرې په مزاج کې د خپلو کشرانو لپاره بلکې د ټولې معاشرې لپاره حلم او صبر جذبه پیدا کیږي. او هغه د هرې لوړې ژورې عواقب پیژني. نو ځکه په هغه کې د برداشت ماده پیدا شي. دا په حدیث کې د حلیم په نوم سره یاد کړی شوی دی. (مرقات ۸/۷۸۵)

اسائن دوگیتی تفسیر ایں دو حرف است بادوستال تطف بادشمنال مدارا

حکیم: هونبیار ته هم وايي. چې هغه د معاملاتو په عواقب باندې نظر ساتي. او د دېنه طیب هم مراد اخستلی شي. لندا دا چې هغه د تجرباتو سره مخ شوی وي. هم هغه اصل حکیم دی. لکه چې ویلی شوي دي: سل المجرّب ولا تسأل الحکیم.

په سوچ سره کار کوه

﴿۴۵﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَمْرٌ
او د حضرت انس <small>رضي الله عنه</small> روايت دی چې يو سرې نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> ته عرض وکړو چې حضرت ماته (څه داسې)
أَوْصِيَنِي. فَقَالَ: «خُذْ فِي عَاقِبَتِهِ خَيْرًا فَأَمْرُهُ
وصیت وکړه (چې په هغې عمل وکړم) نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایيل: ته چې کله هم څه کار لره (د کولو اراده) وکړي
بِالتَّذْيِيرِ فَإِنْ رَأَيْتَ فِي عَاقِبَتِهِ خَيْرًا فَأَمْرُهُ
نو تدبر اختیار کړه او کدیا تاته د هغه کار په انجام کې (دینی او دنیاوي) خیر او نسیگره په نظر راشي نو هغه وکړه او که تاته

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲/۳۶۲ رقم الحديث ۲۰۳۳، واحمد في المسند ۳/۶۹.

وَ اِنْ خِفْتَ غَيًّا فَاْمْسِكْ . رَوَاهُ فِي « شَرْحِ السَّنَةِ » (۱)

د هغې په انجام کې (خه ديني يا د نياوي) گمراهې او اخروي وييره محسوس شي نو هغه پريږده. (شرح السنه)

د آخرت په اعمالو کې وروستوالی مه کوه

﴿٦٤﴾	وَعَنْ	مُصْعَبِ	بْنِ	سَعْدِ	عَنْ	أَبِيهِ
او حضرت مصعب بن سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خپل پلار نه نقل کوي چې د هغه په اړه باندي (د حديث راوي)						
قَالَ الْأَعْمَشُ: لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا نَعْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ						
حضرت اعمش فرمايي چې بڼه پوهيږم چې دا حديث حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کړې دی						
قَالَ:	«التَّوَدُّةُ	فِي	كُلِّ	شَيْءٍ	إِلَّا	فِي
(او هغه داسې دی چې) نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: توقف او تاخير په هر عمل کې بڼه دی، خود						
عَمَلِ الْآخِرَةِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (۲)						
آخرت په عمل کې نه. (ابوداؤد)						

توضیح: التَّوَدُّةُ: ملا علی قاری لیکي چې په دې لفظ کې په تا باندي ضمه ده. او همزه باندي فتحه ده. تاخير او توقف ته وايي. لکه څنگه چې اناة دی. دغه شان تودة دی. مطلب دا دی چې په هر کار کې توقف او تاخير غوره دی لیکن د آخرت په کارونو کې تاخير بڼه ندی. ځکه چې دهر راتلونکې وخت لپاره د هغې مناسب کارونه وي. لهذا د دې نیک کار نه به ایسار شي نو ژر کوه. قرآن کې دي چې

﴿فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ﴾ نیکي کې جلدې وکړه. (مرقات ۸/۷۸۸)

میانه روې بڼه شی دی

﴿٤٤﴾	وَعَنْ	عَبْدِ	اللَّهِ	بْنِ	جَرَسِ	أَنَّ	النَّبِيَّ	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	قَالَ:	«السَّمْتُ	الْحَسَنُ		
او د حضرت عبد الله بن جرس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دی چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: نیکه لار نیول، کار کې																
													وَالتَّوَدُّةُ	وَالاِقتِصَادُ	جُزْءٌ	مِنْ
قلا روالی. او سوچ او فکر لپاره تاخير کول او میانه روې هغه بڼه بنویونه دي چې هغه د نبوت په																

(۱) أخرجه البغوي في شرح السنة ۱۳/۱۷۵ رقم الحديث ۳۶۰۰.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۷۵ رقم الحديث ۲۸۱۰.

أَرْبَعٌ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنَ التَّوْبَةِ «رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ»^(۱)

څلورويشتو اجزاؤ کې يو جزء دی. (ترمذی)

توضیح: الاقتصاد: په خرچ کولو کې میانه روې ته اقتصاد وايي. خودلته په هر شي کې اقتصاد او میانه روې مراد ده. یعنی اعمال او افعال او اقوال، عبادتونه، اخلاق، خرچ او اخراجات لندا دا چې په ټولو حالتونو کې میانه روې خپلولو بڼه خصلت دی، دې لپاره چې سپری د ظلم او اسراف او تجاوز او بغاوت نه محفوظ وي. زیاتې او کمی په هیڅ څه کې هم بڼه نه دی. (مرقات ۸/۷۸۸)

جزء من اربع: دا هم ممکنه ده چې ذکر شوي درې واړه شیان په شریکه سره د نبوت په څلورويشتو اجزاؤ کې د یو جزء درجه لري. او دا هم ممکنه ده چې هر هر شي څلورويشتو اجزاؤ کې یو جزء وي.

د دې جملې مطلب دا دی چې دا شیان د انبیاء کرامو علیهم السلام مبارک عادتونه و، او دا دهغوي په فضیلتونو کې داخل و. تاسو ته هم په پکار دي چې تاسو د دې انبیاء کرامو د شیانو او فضیلتونو کې تابعدارې او اقتداء وکړی. د دې حدیث دا مطلب ندی چې په کوم سرې کې دا خصلتونه راغلل، هغه به نبی جوړ شي، ځکه چې نبوت متجزی نه وي. (مرقات ۸/۷۸۹)

او پاتې د څلورويشتو شمیره چې بیان کړی شویده، دا د تکثیر لپاره ده، د تحدیدي لپاره نده. په بل روایت کې د پنځويشت شمیره ذکر ده. یا داسې پوهه شی چې د شمیرې (عدد) بیان کول د شارع په علم او حکمت باندې موقوف ده. مونږ نه په دې کې دخله کولی شو او څه رایه قائلولی شو. سمت حسن: نه مراد بڼه اخلاق، بڼي طریقي او بڼه عادتونه دي. (مرقات ۸/۷۸۸)

﴿۸﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ الْهَدْيَ الصَّالِحَ

او حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دی چې نبی کریم صلی الله علیه و فرمای: نیک سیرت، او نیکه لار نیول

وَالْاِقْتِصَادَ جُزْءٌ مِنْ خَيْرِ عِشْرِينَ جُزْءًا مِنَ التَّوْبَةِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ

او میانه روې هغه بڼو یو نه دي چې هغه د نبوت په پنځويشت جزونو کې یو جزء دی.

دراز خبره د امانت درجه لري

﴿۹﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

او حضرت جابر بن عبد الله رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و فرمای نه روایت کوي چې نبی صلی الله علیه و فرمای:

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۳/۳۲۲ رقم الحديث ۲۰۱۰، ومالك في الموطأ ۲/۹۵۴ رقم الحديث ۱۷ من كتاب الشعر.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۳۶ رقم الحديث ۴۷۷۶، وأحمد في المسند ۱/۲۹۶.

إِذَا	حَدَّثَ	الرَّجُلُ	الْحَدِيثَ	ثُمَّ	التَّفَتَّ
کله چې یو سړی داسې خبره وکړي (چې دهغې هغه پته والی غواړي) او بیا هغه اخوا دینخوا وگوري نو د					
فَهِیَ أَمَانَةٌ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ					
هغه هغه خبره امانت دی. (ترمذی او ابوداؤد)					

د چانه چې مشوره واخستلی شي نو هغه امین دی

﴿وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأبي الهيثم بن التَّيْهَانِ:					
او حضرت ابو هريره رضي الله عنه روايت دی چې (يو ورځ) نبي کریم صلی الله علیه و سلم (یو صحابی) حضرت ابو الهیثم بن تیهان نه					
هَلْ	لَكَ	خَادِمٌ؟	فَقَالَ:	لَا.	قَالَ: فَإِذَا
پوښتنه وکړه چې ستا سره څه خادم شته دی؟ هغه عرض وکړو چې نا. نبي صلی الله علیه و سلم وفرمايل: کله چې مونږ ته د					
أَنَا سَبِيٌّ فَأْتِنَا " فَأَيُّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَأْسَيْنِ					
کومې خوانه غلام راشي نو زموږ خواته راشه. نو (څه زمانه وروسته) کله چې نبي صلی الله علیه و سلم ته دوه غلامان راغلل					
فَأَتَاهُ أَبُو الْهَيْثَمِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اخْتَرْ					
نو ابو الهیثم د نبي صلی الله علیه و سلم خدمت کې حاضر شو. نبي صلی الله علیه و سلم هغه ته وفرمايل چې دا دوه غلامان دي. په دوې کې يو					
مِنْهُمَا». فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ اخْتَرْ لِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:					
تزد خان لپاره خوښ کړه. ابو الهیثم عرض وکړو چې یا نبي الله! ته زما لپاره کوم غلام خوښ کړه. نبي صلی الله علیه و سلم وفرمايل:					
إِنْ	الْمُسْتَشَارَ				مُؤْتَمَنٌ.
د چانه چې مشوره واخستلی شي نو هغه امین پکار دی. (یعنې مشوره ورکونکې لپاره پکار دي چې د مشوره غوڅتونکې د					
خُذْ	هَذَا	فَإِنِّي	رَأَيْتُهُ	يُصَلِّي	
بنيگړي او ښه والي په هر صورت کې لحاظ وکړي) دا غلام بوځه. ځکه چې ما په لمونځ کولو باندې ليدلی دی.					
وَ اسْتَوْصِنَ بِهِ مَعْرُوفًا « . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ( )					
او دده سره ښه بنويي کوه او په بنيگړه خپلولو کې هميشه زما په وصيت باندې عمل کوه. (ترمذی)					

په هر حال کې د درې خبرو ظاهرول ضروري دي

﴿۱۱﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ			
او حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: مجلسونه د امانت سره تړلي دي. البته درې مجلسونه			
إِلَّا	ثَلَاثَةٌ	مَجَالِسَ	: سَفَكُ
يعني درې شيان داسي دي چې دهغې په اړه باندې چيرته څه خبره وشي نو نورو ته دهغې رسول ضروري دي. او هغه درې واره دادي:			
دَمْرٌ	حَرَامٌ	أَوْ	فَنَجٌ حَرَامٌ
(۱) کومه وينه چې ناحقه تويول حرام دي، هغه په بهانه يعنې د چا د ناحقه وژلو مشوره او ارادې خبره			
وَأَقْتِطَاعُ	مَالٍ	بِغَيْرِ	حَقِّ
" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ			
(۲) حرام کاري يعنې زنا کولو مشوره او ارادې خبره (۳) د چا مال په ناحقه سره د قبضه کولو مشوره او ارادې خبره (ابوداؤد)			
وَذَكَرَ حَدِيثَ أَبِي سَعِيدٍ: «إِنَّ أَعْظَمَ الْأَمَانَةِ» فِي «بَابِ الْمُبَاشَرَةِ» فِي «الْقُصَلِ الْأُولَى»			
او د حضرت ابوسعيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د اروايت: ان اعظم الامانة: باب المباشرة په اول فصل کې ذکر شوی دی.			

توضیح: المجلس بالامانة: يعنې د مجلسونو دارومدار په امانت او ديانته باندې دی. دا هغه وخت ده چې د مجلس خبره د مجلس تر حده محدود وي. او که محدوده نه وي نو د مجلس خبره بيرون راويستلی کيدی شي. او که په مجلس کې د راز خبره وي ليکن هغه د درې قسمه خبرو سره متعلق وي، نو په راز کې ساتل جائز ندي. بلکه ظاهر کول ضروري دي. اوله خبره دا ده چې په مجلس کې د چا په اړه د ناجائز وژنې خبره شوي وي. نو هغه راز بنکاره کول ضروري دي. دويمه خبره دا ده چې په کوم مجلس کې د کومې زناکارۍ منصوبه جوړيږي نو هغه راز بنکاره کول ضروري دي. دريمه خبره دا ده چې په کوم مجلس کې د چا مال په ناجائز باندې د هضمولو خبره کيږي. دهغې بنکاره کول جائز بلکه ضروري دي. (مرقات ۸/۳۹۲)

الفصل الثالث

د عقل په اړه باندې يو موضوع حديث

﴿۱۲﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ	
حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ روايت کوي چې نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کله چې الله تعالی عقل	

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۸۹ رقم الحديث ۴۸۶۹، والترمذي في ۴/۳۰۱ رقم الحديث ۱۹۵۹.

قَالَ لَهُ: قُمْ فَقَامَ ثُمَّ قَالَ لَهُ: اُدْبِرْ ثُمَّ
پیدا کړو نو هغې ته یې وفرمایل چې ودرېږه. هغه ودریدلو. بیا هغه وفرمایل چې شاه راو اړوه. هغې شاه راو اړوله. بیا یې
قَالَ لَهُ: اَقْبِلْ فَاَقْبَلَ ثُمَّ قَالَ لَهُ: اَقْعُدْ فَقَعَدَ ثُمَّ
وفرمایل چې زما رخ ته مخ کړه. هغې د خدای الـرخ ته مخ واړولو. بیا یې وفرمایل: کینه! هغه کیناستو. او بیا
قَالَ: مَا خَلَقْتُ خَلْقًا هُوَ خَيْرٌ مِنْكَ وَلَا اَفْضَلُ مِنْكَ
یې هغه ته وفرمایل چې ما هیڅ داسې مخلوق ندی پیدا کړی چې هغه ستا نه غوره وي. په فضل او کمال
وَلَا اَحْسَنُ مِنْكَ بِكَ اَخُذُ وَبِكَ
کې ستا نه ډیر وي. او په ښه والې کې ستا نه ښه وي. زه به ستا په سبب د بنديگانو سره مواخذه کوم. زه ستا
اُعْطِي وَبِكَ اَعْرَفُ وَبِكَ اَعَاتِبُ
په سبب (بنديگانو ته ثواب او درجي) ورکوم. زه ستا په وجه باندې پیژندلی کیرم. زه ستا په وجه باندې
وَبِكَ الثَّوَابُ وَعَلَيْكَ الْعِقَابُ.
غضبناک کیرم. زه ستا په وجه باندې ثواب ورکوم. او ستا په وجه باندې عذاب ورکوم. ځینو علماؤ د دې
وَقَدْ تَكَلَّمَ فِيهِ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ ^(۱)
حدیث په صحیح کیدلو کې کلام کړیدی او ویلي یې دي چې دا حدیث موضوعي دي.

توضیح: وقد تکلم: د صاحب مشکوة د ظرز کلام نه معلومېږي چې د بحث لاندې حدیث ضعیف دی. موضوعي ندی. علامه محمد یعقوب فیروز آبادي په خپل کتاب المختصر کې دې حدیث ته ضعیف ویلي دي لیکن علامه سخاوی په مقاصد حسنه کې لیکلي دي چې دا حدیث بالاتفاق موضوعي او دروغ دي. شیخ الاسلام بن تیمیه د دې حدیث په اړه لیکلي دي چې هو کذب موضوع عند اهل المعرفة بالحدیث. ابو جعفر عقيلي، ابو حاتم، دارقطنی او ابن جوزی دا حدیث موضوع او کذب گړخولی دی. صاحب مشکوة په ټول کتاب کې دایو حدیث موضوعي دی. لکل جواد کبوة ولکل سیف لبوة. هر کره اس کله ټکره خوري او هره کره تورا کله اوږي. دلته کره اس ټکره وخوره. او کره توره په خپل وار کې واوږیدله. (مرقات ۱/۷۹۴)

(۱) أخرجه البيهقي في الشعب ۴/۱۵۴ رقم الحديث ۴۶۳۳.

دقیامت په ورخ به د عقل په مطابق جزاء اور کولی کیري

﴿۱۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيَكُونُ			
او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: یو سړی چې هغه په لمونځ			
مِنْ أَهْلِ الصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ وَالزَّكَاةِ وَالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ» . حَتَّى			
کونکو کې وي، روژه نیونکو کې وي، زکوٰة ور کونکو کې وي، حج او عمره کونکو کې وي، تردې چې دغه شان			
ذَكَرَ	سَهَامَ	الْخَيْرِ	كُلَّهَا: «وَمَا يُجْزَى
نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نيکی او بښگړو په اړه باندې ټول غټ غټ شيان ذکر کړل. او وي فرمایيل: لیکن			
يَوْمَ	الْقِيَامَةِ	إِلَّا	بِقَدْرِ عَقْلِهِ» ^(۱)
هغه به د قیامت په ورخ باندې د خپل عقل په مطابق جزاء مومي.			

توضیح: بقدر عقله: د عقل نه مراد هغه اعلى جوهر دی چې دهغې په ذریعه سره انسان د اسبابو او شيانو د حقیقت ادراک کوي. او د کوم په وجه باندې چې انسان د انسانیت په کړۍ (دائرې) کې وي. گویا دا انسان لپاره د گاري د بریک په شان دی. که دا فیل شي نو انساني بدن بی قابو کیري. وس په هر سړي کې چې د عقل جوهر جوهره کامل او مکمل وي، هغومره به دهغه کار اعلى او ارفع وي، هم د دې وجه نه په دې حدیث کې فرمایلي شویدی چې په کوم سړي کې خو مره عقل وي، هغه ته به د هغې مطابق جزاء ورکولی کیري. ځکه چې د الله تعالی د اړخ نه به د قیامت په ورخ د انعام او اکرام معیار د عبادت په مقدار باندې نوي بلکې د عبادت په عبادت د حسن او کمال د وجه نه به وي. او دا خبره واضحه ده چې په عبادتونو او طاعتونو کې حسن او کمال مدار په دې عقل باندې دی. ځکه یې و فرمایيل چې د قیامت په ورخ باندې جزا او سزا به د عقل په بنیاد باندې وي. شیخ عبدالحق په اشعة اللمعات کې لیکلي دي چې د صاحب عقل عالم یو رکعت لمونځ د نورو خلکو د زر رکعتونو نه افضل به وگرځي. (مرقات ۸/۷۹۴)

د تدبیر فضیلت

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي دَرٍّ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا أَبَا دَرٍّ لَا عَقْلَ			
او حضرت ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: ابو ذر (پوهه شه) عقل د تدبیر			
كَالتَّدْبِيرِ	وَلَا	وَرَعَ	كَالْكَفِّ
سره برابر ندی. ورع یعنې پرهیزگاري د حمان ساتنې او احتیاط برابر نده، او حسب او فضیلت د			

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الايمان ۲/۱۵۵ رقم الحديث ۲۴۳۷.

حسب كحسن الخلق»^(۱)

خوش اخلاقی برابرندی.

توضیح: کالتدبیر: په عواقبو باندې سوچ فکر نوم تدبیر دی. لهذا اعلیٰ او اولیٰ عقل خو تدبیر دی. حکم یې و فرمایل چې د غوره تدبیر په شان هیڅ عقل نشته دی، تدبیر بهترین عقل دی.

ولاورع کالکف: یعنی د پرهیز په شان هیڅ تقویٰ نشته. تقویٰ خو د محرماتو نه د ځان ساتلو او ظاهراً او باطناً خپله معامله د خپل رب سره د پاکې ساتلو نوم دی. نو کوم سړی چې هر ساعت خپل ځان د هر ناجائز نه ساتي. د دښه وچته تقویٰ کومه کیدلی شي. یو سړی عبادت کوي خو ورسره وسره ترینه گناه کیږي، دا د تقویٰ مقام ته چیرته رسیدلی شي. لیکن کوم سړی چې د عبادتونو سره د گناهونو نه پرهیز کوي، اصل متقی خو هغه دی. د دې مثال داسې دی چې یو سړی دوائې خوږي خو د هغې نه وروسته پرهیز نه کوي، نو هغه ته دوائې فائده نشي ورکولی. (مرقات ۸/۷۹۵)

شارحینو د کالکف مطلب دا بیان کړیدی چې کوم سړی خلکو ته د تکلیف ورکولو نه ځان ساتي، دهغې په شان هیڅ تقویٰ نشته دی. دا اعلیٰ تقویٰ ده.

ولا حسب: د حسب نسب مطلب دا دی چې سړی د اعلیٰ خاندان سره اړیکي لري. او دا اعلیٰ خاندان خلک د اعلیٰ اخلاقو مالکان وي. حکم چې هغوی عزتمند وی. نتیجه دا راووتله چې د ښه اخلاقو مالک کیدل د دې خبرې دلیل دی چې دا سړی د اعلیٰ خاندان سره متعلق دی. حکم یې و فرمایل چې د ښه اخلاقو په شان هیڅ حسب نسب نشي کیدلی.

په خرچ کې میانه روې د ژوندې نیمه سرمایه ده

﴿۱۵﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْإِقْتِصَادُ فِي النَّفَقَةِ

او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل: په خرچو کې میانه روې خپلول

نِصْفُ الْمَعِيشَةِ وَالتَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ نِصْفُ الْعَقْلِ وَحُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ» رَوَى الْبَيْهَقِيُّ

نیم معیشت دی. د انسانانو سره دوستي نیم عقل دی. او په ښه والي سره پوښتنه کول نیم علم دی.

الْأَحَادِيثُ الْأَرْبَعَةَ فِي شُعْبِ الْإِيمَانِ^(۲)

دا څلور واړه روایتونه بیهقي په شعب الایمان کې نقل کړيدي.

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۴۱۰ رقم الحديث ۴۲۱۸، والبيهقي في شعب الایمان ۵/۲۷ رقم الحديث ۵۶۴۷.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الایمان ۵/۲۵۴ رقم الحديث ۶۵۶۸.

توضیح: نصف المعيشة: یعنی په خرچ کې میانه روي خپلول نیم معیشت او نیم گزران دی. د انسان د معاشې ژوند گزران په دوه شیانو باندې دی. یو دهغه گټه وټه ده، دویم د هغه خرچ دی. په دې دواړو کې توازن برابری ساتل د خوشحالی نښه او د معیشت مضبوطوالی دی. لکه څنګه چې د آمدن توازن خرابیدل د خوشحالی سره منافی او د معیشت د نه مضبوطوالي سبب دی، دغه شان که د خرچو توازن خراب شي نو خوشحالی به هم ځي او د معیشت ټوله ډهانچه به برباده شي. لږدا په مصرفونو کې اعتدال او په خرچ کولو کې میانه روي خپلول د معیشت نیمه برخه ده. لکه څنګه چې د دې حدیث نه معلومه شوه. (مرقات ۸/۷۹۵)

والتؤددة یعنی د ښه خلکو سره تعلق ساتل، دهغوي سره دوستي کول، دا د عقل نیمه برخه ده. چې هغه د ژوند د بنایسته کولو ضامن دی. عقلمندی دا ده چې انسان په جائز طریقې سره محنت کولو باندې خپله وگټي. او د خلکو سره د مینې جذبې هم برقرار وساتي. (مرقات ۸/۷۹۵)

وحسن السؤال: یعنی ښه پوښتنه نیم علم دی. ځکه چې نیم علم د پوښتنه کونکې په پوښتنه کې راغلی او نیم علم د جواب ورکونکې په جواب کې راغلی. لږدا په طریقې سره پوښتنه کول د علم د ډیریدلو ذریعه ده. چې هغه نیم علم دی. د ښه پوښتنې به ښه جواب راځي. نو د پوښتنه کونکې نیم علم به په جواب سره پوره شي. او د مسؤل (پوښتنه کړی شوی) نیم علم به د پوښتنه کونکې په پوښتنه سره پوره شي. نو ښه پوښتنه د سائل او مسؤل دواړو لپاره نیم علم دی. (مرقات ۸/۷۹۶)

باب الرفق والحياء وحسن الخلق

١٨ ربيع الثاني ١٤١٨ هـ

د نرمی او دښه اخلاقو بیان

رفق: نرمی ته وایي. چې د عُنْف او د سختۍ ضد دی. عاجزې خپلول او خپلو ملگرو باندې مهربانه او نرم ښو کیدل. الحياء: توضیحات جلد اول کتاب الايمان په ابتدايي حدیثونو کې د الحياء شعبه من الايمان دلاندې د حياء لغوي او اصطلاحې تعريفونه په تفصيل سره ليکلي شوي دي. دلته هم څه ليکلي کيږي. دې لپاره چې لوستونکو ته تکليف نه وي.

د حياء تعريفونه: د حياء اول تعريف په دې توگه دی: الحياء هو خلق يمنع الشخص عن ارتكاب القبيح لاجل الايمان. د حياء دويم تعريف دا دی: الحياء هو تغير وانكسار يعتري المرء من خوف ما يلامر و يعاقب عليه. د حياء دريم تعريف علماؤ دا کړی دی چې د الله تعالی د عظيم نعمتونو تصور کولو سره خپلو کميو باندې نظر کولو باندې زړه او مازغو کې د تصور چې کوم کيفيت پيدا کيږي، هغه حياء ده. د حياء څلورم تعريف دا دی: هو ان لا يراك مولاك حيث ينهاك. اول تعريف د حياء ايماني دی. او دويم تعريف د حياء انساني دی. دريم تعريف بيا د حياء ايماني دی. او څلورم تعريف حياء انساني او حياء ايماني دواړو ته شامل دی. د حياء انساني تعلق د انسان سره وي. که مسلمان وي او که کافر او د حياء ايماني تعلق د ايمان او اسلام سره دی. لهذا دا د مسلمانانو سره خاص دی. بهر حال دلته په عنوان کې چې د کومې حياء ذکر دی، د دې په حياء شرعي ايماني مراد ده.

سوال: دلته دا اعتراض راځي که حياء په يو کافر کې وموندلی شي نو آیا هغه به هم مسلمان بللی کيږي، ځکه چې په حديث کې حياء د ايمان نښه گرځولی شويده؟

جواب: د دې جواب دا دی چې د حياء معامله د باب فتح يفتح په توگه ده چې چيرته باب د فتح وي، د حرف حلقې کيدل به ضروري وي. ليکن دا ضروري نده چې په کوم باب کې حرف حلقې راشي، هغه به باب د فتح يفتح وي. لکه سمع يسمع کې حرف حلقې دی ليکن فتح يفتح ندي. دغه شان د مسلمان معامله ده چې چيرته مسلمان دی هلته حياء لازم ده. ليکن دا ضروري نده چې چيرته حياء وي هلته دې مسلمان کيدل لازم وي.

د حياء درې قسمونه: د حياء درې قسمونه دي: (١) حياء جنابت: لکه حضرت آدم عليه السلام د غنم دانه

خوړلونه وروسته يو اړخ ته منډي وهلي. الله تعالی وفرمايل: چيرته منډي وهي؟ قال حياء منك يا الله. (٢) حياء حشمت او عظمت لکه حضرت علي رضي الله عنه د حضرت مقدار په ذريعه نبي کریم صلى الله عليه وسلم

نه د مذي د مسئلې پوښتنه وکړه او خپله يې پوښتنه ونه کړه (۳) حياء اجلال: لکه تسربل اسرافيل بجنأحيه حياء من الله لاجلاله. بهر حال حياء د هغه کیفیت د راخپريدلو نوم دی چې د قبيح د کولو د انجام د ويرې نه اندامونه راغونډ شي او سرې د قبيح کولو نه په شاه شي ليکن که د جائز حق غوختلو کې يو سرې حياء کوي او د شرم له وجې نه ښه خبره يا خپل پرېږدي نو دا حياء نه ده بلکه يې غيرتې ده. وحسن الخلق: حسن خلق دا دی چې په يو وخت کې سرې د خالق او مخلوق حقوق ادا کړي. چې په هغې سره هغه خالق هم راضي کړي او مخلوق هم راضي وساتي. بالفاظ ديگر احکام شرعيه ادا کول د يو مسلمان لپاره د ټولو نه اعلى اخلاق دي. د دې باب حديث نمبر ۲۸ د لاندې حسن خلق نور تعريفونه ليکلی شوي دي، هغه دې هم وکتلی شي.

الفصل الاول

د شفقت او نرمۍ فضيلت

﴿عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى رَفِيقٌ
حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: بيشکه الله تعالی نرم او مهربانه دی
يُحِبُّ الرَّفْقَ وَيُعْطِي عَلَى الرَّفْقِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ
او نرمې او مهربانې خوښوي. ځکه هغه په نرمۍ او مهربانۍ باندې هغه څه ورکوي چې هغه په سختۍ باندې نه ورکوي.
وَمَا لَا يُعْطِي عَلَى الرَّفْقِ مَا سِوَاهُ.
او نرمې او مهربانې باندې چې کوم څه ورکوي هغه د نرمۍ او مهربانۍ نه علاوه په بل څه باندې نه ورکوي.
رَوَاهُ مُسْلِمٌ. وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: قَالَ لِعَائِشَةَ:
(مسلم) او د مسلم په يو روايت کې دا الفاظ دي چې نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وفرمايل:
«عَلَيْكَ بِالرَّفْقِ وَإِيَّاكَ وَالْعُنْفَ وَالْفُحْشَ
نرمې او مهربانې پدلازمې توگه باندې خپله کړه او سختې او ترينخوالې او بې حيايې نه خپل ځان وساته.
إِنَّ الرَّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ وَلَا يُنْزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ» (۱)
ځکه چې په کوم څه کې نرمې وي، هغه ښايسته کوي، او د کوم شي نه چې وويستلی شي نو هغه عيبجن شي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۲۰۰۱ رقم الحديث (۲۵۹۳-۷۷) والرواية الثانية في ۴/۲۰۰۴ رقم الحديث (۲۵۹۴-۷۸)

توضیح: په دې حدیث کې ولی شویدی چې الله تعالی نرمې خوبووي، گویا په دې کې د خدای مخلوق ته تعلیم ورکړی شویدی چې تاسو په خپل مینځ کې نرمې او مهربانې سره مخ کېږئ. په دې سره به ستاسو دنیا او آخرت دواړه جوړېږي. ځکه چې د ټولو برکتونو تعلق د نرمۍ او مهربانۍ سره دی، سختې او تریخوالی هیڅ شی هم ندی. بلکې په کوم شي کې چې نرمې او مهربانې وي په هغې کې به بنایست کېږي، سختې او تریخوالی هر شی بدرنگه او عیبجن پریږدي. نرمې سره ناممکنه ممکن جوړېږي، او سختۍ سره ممکن ناممکن جوړېږي. چاڅه ښه ویلي دي:

آسائش دوگیتی تفسیر این دو حرف است بادوستال تطف بادوشمال مدارا

د نرمۍ نه محرومه سړی د هرې ښېګړې نه محرومه دی

﴿۲﴾ وَعَنْ جَرِيرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ
او حضرت جریر رضی الله عنه نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه روایت کوي چې نبی صلی الله علیه و سلم فرمایل: کوم
يُحْرَمُ الرَّفْقَ يُحْرَمُ الْخَيْرَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ
سړی چې نرمۍ او مهربانۍ نه محرومه کړې شي هغه گویا د نیکی نه محرومه کړې شي. (مسلم)

د حیاء فضیلت

﴿۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّزٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى رَجُلٍ
او حضرت ابن عمر رضی الله عنه نه روایت دی چې (یوه ورځ) رسول الله صلی الله علیه و سلم د یو انصاری صحابی
مِنَ الْأَنْصَارِ وَهُوَ يَعِظُ أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
په خوا باندې تیر شو چې هغه خپل ورور ته د حیاء په اړه باندې نصیحت کولو نور رسول الله صلی الله علیه و سلم
« دَعَاهُ فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ
هغه ته و فرمایل چې ده ته څه مه وایه ځکه چې حیاء د ایمان یو ښاخ دی. (روایت کړې دي بخاری او مسلم)

توضیح: يعظ اخاه: وعظ د هغه بیان او نصیحت نوم دی چې په هغې کې زړه نرمونگې خبري وي. چې په هغې سره د خدای ویره راوینځېږي او د آخرت یاد تازه کېږي. لیکن دلته په حدیث کې د وعظ نه یروول، زورول او عتاب او سزا ورکول مراد دي. دې صحابې خپل ملگری په حیاء سره یروولو چې حیاء کوي نو هیڅ به ترلاسه نکړي، د علم نه به هم محرومه یې او او د رزق نه به هم محرومه شي، نه

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۰۰۳ رقم الحديث (۲۵۹۲-۷۴) وبردوز، السنن ۵/۱۷۵ رقم الحديث ۴۸۰۹

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۷۴ رقم الحديث ۲۴، ومسلم في ۱/۶۳ رقم الحديث (۳۴-۵۹)

به د دنیا شي او نه به د آخرت شي. نبی کریم ﷺ دا ټیونکی د دې نه منع کړو او وې فرمایل چې داسې مه کوه ځکه چې حیاء خو د ایمان په جزونو کې یو اهم جزء دی. په دې سره سرلوړې ترلاسه کړي، ناکامې نه ترلاسه کيږي. د دې نه حدیث نه معلومه شوه چې اسلام شرم او حیاء او عزت او عظمت درس ورکوي. نو د دې په منونکو داسې په ښکاره توګه باندې موجود دی. او سکولونه، کالجونه بی حیایې، بد اخلاقي، رذالت او قباحت درس ورکوي. نو د دې په ترلاسه کونکو کې دا شیان ښکاره دي. د کالج یو هلک ته په ۱۹۷۴ء کې ما وویل چې څه شرم او حیاء خو وکړه، نو هغه وویل چې شرم او حیاء ما د کالج د میز د لاندې خڅه کړیده. (مرقات ۸/۷۹۹)

چلته چلته ایک صاحب یہ نصیحت کر گئے گوشت گرما نہیں تو دا کھایا کیجئے
کالجوں نے آپ کو بچر بنا ڈالا تو آپ ملک کے اصطبل میں ہنہنایا کیجئے

﴿۴﴾ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْحَيَاءُ لَا يَأْتِي
او حضرت عمران بن حصین فرمایې چې رسول الله ﷺ فرمایل: حیاء د نیکۍ او ښېګرې نه
إِلَّا بِخَيْرٍ» وَ فِي رِوَايَةٍ: «الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلِّهِ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ " .
سوا هیڅ خبره نه پیدا کوي. یو بل روایت کې دادي چې د حیاء ټول صورتونه غوره دي. (بخاری او مسلم)

توضیح: الا بخیر: پوښتنه دا ده چې څینې وخت کې د حیاء د وجې نه حق خبره کول پاتې شي. امر معروف د کولو نه سړی ایسار شي. نو څنگه یې و فرمایل چې حیاء خیر راوړي؟ د دې جواب دا دی چې هغه د سره نه حیاء نه ده چې هغه د حق خبرې کولو لپاره مانع شي. بلکې هغه بی غیرتې ده. په حدیث کې د حیاء فضیلت بیان شوی دی. د بی غیرتې نه دی. اصل حیاء خو هغه ده چې سړی د هغه کارونو نه بچ شي چې هغه شریعت بد ګرځولي دي. شریعت چې کوم کارونه خوښ کړيدي هغه خو ټول خیر خیر دي. نو په دې حدیث کې الا بخیر نه شرعې کارونه مراد دي. (مرقات ۸/۸۰۰)

کله چې په تا کې حیاء نشته نو څه چې غواړي، وکړه

﴿۵﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنْ مِمَّا أُذْرَكَ النَّاسُ
او حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمایې چې رسول الله ﷺ فرمایل: خلکو چې په انبیاء باندې
مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ الْأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَسْمِعْ فاصنع ما شئت " رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ " .
نازل شوو کلامونو کې کومه خبره موندلې ده هغه داده چې کله ته یې شرمه شي نو څه چې دې زړه وغواړي، وکړه. (بخاری)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۱۵۲۱ رقم الحديث ۶۱۱۷ ومسلم في صحيحه ۱/۴۴ رقم الحديث (۳۷-۴۰).

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۲۳ رقم الحديث ۶۱۲۰، وأبو داود في السنن ۵/۱۴۸ رقم الحديث ۴۷۹۷.

توضیح: ان مما ادرك الناس: مطلب دا دی چې په مخکنې انبیاء کرامو علیهم السلام باندې نازلیدنکې کلامونو نه چې کومه خبره خلکو ته د وراثت په توګه پېسې شویده او کومه خبره چې ثابتې غیر منسوخ راروانه ده. هغه داده چې کله په تا کې حیاء پاتې نشي او ته بهی شرمه شوي نو بیا چې څه غواړي، وکړه. (مرقات ۸/۸۰۱)

بے حیاء باش وهر چه خواهی کن

بسیخ: دا د امر صیغه ده لیکن په دې سره حکم ورکول یا د کوم شي طلب کول مراد نه دي. دا امر انشاء په معنی د خبر دی. یعنی انسان لره قابو کونکی او د بدو حرکتونو نه منع کونکی شی حیاء ده. کله چې چا حیاء او شرم په پاس په طاق کې کیخودله او بهی حیایی یې خپل بنویې جوړ کړو نو څه چې غواړي نو کوي به یې. دا د امر صیغه ده خو د تهدید او توبیخ په توګه باندې دی. یعنی څه چې غواړي، وکړه لیکن یو د ساته یوه ورځ به حساب راشي، د هغې لپاره تیار وسپره. (مرقات ۸/۸۰۱)

د گناه پیژندویه څه ده

﴿٦٦﴾ وَعَنْ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْبِرِّ وَالْإِثْمِ			
او حضرت نواس بن سمعان <small>رضي الله عنه</small> فرمایې چې ما د رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> نه د نیکۍ او گناه په اړه پوښتنه وکړه:			
فَقَالَ:	«الْبِرُّ	حُسْنُ	الْخُلُقِ
(چې نیکې څه ده او گناه څه ده؟) نو نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایې چې نیکې د خوش اخلاقی نوم دی (یعنې			
وَالْإِثْمُ	مَا	حَاكَ	فِي
د نیکۍ بنائسته صورت خوش خلقی ده) او گناه (هغه) کار دی چې هغه ستا په زړه کې شک پیدا کړي او ته			
أَنْ	يَطَّلِعَ	عَلَيْهِ	النَّاسُ
هغه کار خوښ نکړي چې خلک ستا د دې کار نه خبر شي. (مسلم) رَوَاهُ مُسْلِمٌ			

توضیح: ما حاك: یعنې د گناه نښه داده چې د دغه کار د کولو په وخت کې د سرې په زړه کې شک او تردد پیدا شي چې شاید دا د گناه کار دی. په زړه کې غوټه وي او تردد وي چې څه زه کوم دا نښه ندي. نو پوهه شه چې دا کار د گناه دی. دویمه نښه یې داده چې د دغه کار عامو خلکو ته ښکاره کول نشي کیدلی. بلکې د دې د پتولو کوښښ کیږي. لیکن دا خبره دهغه خلکو ده چې دهغوی زړونه د شیشي په شان پاک وي. هغوی ته دا تردد او غوټه پیدا کیږي. گنې د بی دینه خلکو په

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۹۸۰ رقم الحديث (۲۵۵۳-۱۶)، والترمذي في ۴/۵۱۵ رقم الحديث ۲۳۸۹.

زرونو کي د گناه د وجي نه هيڅ څه غوټه او تردد نه پيدا کيږي بلکي هغوي په ډاگه باندې گناه نوي. (مرقات ۸/۸۰۴)

د خوش اخلاقي فضيلت

﴿٤٧﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنْ مِنْ
او حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: په تاسو کې هغه
أَحَبُّكُمْ إِلَيَّ أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(١)
سړي ماته ډير خوښ دي چې هغه د ښه اخلاقو خاوند وي. (بخاري)
﴿٤٨﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنْ خِيَارِكُمْ
او حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: په تاسو کې بهترين
أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(٢)
سړي هغه دي چې دهغه اخلاق ښه وي. (بخاري او مسلم)

الفصل الثاني

د نرمۍ نه محروم دهر خیر نه محرومه دی

﴿٤٩﴾ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أُعْطِيَ حَقْلَهُ
حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايې چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کوم سړي ته چې په نرمۍ کې برخه
مِنَ الرَّفْقِ أُعْطِيَ حَقْلَهُ مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَنْ حُرِمَ حَقْلَهُ مِنَ الرَّفْقِ
ورکړي شوه هغه ته گویا د دنیا او آخرت په ښيگړو کې برخه ورکړي شوه. او کوم سړي چې په نرمۍ کې دخپلې برخې نه
حُرِمَ حَقْلَهُ مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ». رَوَاهُ فِي «شرح السنة» ^(٣)
محرومه شو هغه گویا د دنیا او کې د آخرت په ښيگړو خپلې برخې نه محرومه شو. (شرح السنة)

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٧/١٠٢ رقم الحديث ٣٧٥٩ والترمذي في ٤/٣٢٥ رقم الحديث ٢٠١٨.

(٢) أخرجه البخاري في صحيحه ٦/٥٤٤ رقم الحديث ٣٥٥٩ ومسلم في ٤/١٨١٠ رقم الحديث (٢٣٢١-٤٨).

(٣) أخرجه شرح السنة.

حیاء دایمان جزء دی

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْحَيَاءُ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَآيِي چي رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: حيا (يعني دبد کارونو نه پرده ساتل)
مِنَ الْإِيمَانِ وَالْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ وَالْإِيمَانُ
دایمان جزء دی. او ایمان (يعني مؤمن) به جنت ته ئي او بی حیایی (چي دهغي دو جي نه فحش خبرر
مِنَ الْجَفَاءِ وَالْجَفَاءُ فِي النَّارِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ
او بدو خبرو کول ضروري دي) د بدی جزء دی. او بدی به دوزخ اورته ئي. (احمد او ترمذی)

توضیح: البذاء: بی حیایی او فحش خبري کولو ته البذاء وایي. الجفاء: بدی، بد او لوچک بنویي او جهالت ته جفاء وایي. مطلب دا دی چي جت کيدل، سخت جاهل کيدل، بدگو، بد اخلاق او فحش وينا کونکی سړی به جهنم کې وي. اوس که دا سړی اعتقادي منافق دی نو هميشه به جهنم ته ئي او که عملي منافق دی نو د سزا ټکلو نه وروسته به خلاص شي. (مرقات ۸/۸۰۴)

خوش اخلاقي د خدای غوره والی ده

﴿۱۱﴾ وَعَنْ رَجُلٍ مِنْ مَرْيَنَةَ قَالَ: قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا
او د قبيله مزينه يو سړي بيان دی چي صحابو عرض وکړو چي يا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! کوم شيان چي
خَيْرٌ مَا أُعْطِيَ الْإِنْسَانُ؟ قَالَ: «الْخُلُقُ الْحَسَنُ»
انسان ته ورکړی شوي دي په هغي کې غوره کوم شی دی؟ نو نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: خوش اخلاقي.
رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» وَفِي شَرْحِ السُّنَّةِ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ
دا روايت بيهقي په شعب الايمان کې نقل کړیدی. او په شرح السنة کې دا روايت د اسامه بن شريك نه منقول دی.

د بد اخلاقي بدی

﴿۱۲﴾ وَعَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ الْجَوَاطِظُ
او حارثه بن وهب فرمايې چي رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: جنت ته خو به نه سخت کلام ننو ئي

(^۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۲۱ رقم الحديث ۲۰۰۹، وأحمد في المسند ۲/۵۰۱.

(^۲) أخرجه أحمد في المسند ۴/۲۷۸ والبيهقي في شعب الإيمان ۶/۲۳۵ رقم الحديث ۷۹۹۲.

(^۳) أخرجه أحمد في المسند ۴/۲۷۸.

وَلَا الْجَعْظَرِيُّ» قَالَ: وَالْجَوَاطُ: الْغَلِيظُ الْفَطُّ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ فِي «سُنَنِهِ».
او نه بد اخلاقه. او راوي وايې چې د جواظ معنی ده سخت کلام او بد اخلاق. داروايت ابوداؤد په خپل سنن کې
وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ وَصَاحِبِ» جَامِعِ الْأُصُولِ «فِيهِ
او بيهقي په شعب الايمان کې نقل کړيدی. دغه شان صاحب د جامع الاصول په جامع الاصول کې
عَنْ حَارِثَةَ. وَكَذَا فِي «شَرْحِ السُّنَّةِ» عَنْهُ وَلَفْظُهُ قَالَ:
د حارثه نه داروايت نقل کړيدی. او دغه شان داروايت په شرح السنة کې حضرت حارثه نه په دې الفاظو نقل شويدي
«لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ الْجَوَاطُ الْجَعْظَرِيُّ»
چې په جنت کې به جواظ جعظري نه داخليري (گويا په دې الفاظو کې جعظري د جواظ په صفت سره گرځولی شویدی)
يُقَالُ: الْجَعْظَرِيُّ: الْفَطُّ الْغَلِيظُ
او ويلی شويدي چې د جعظري معنی ده بد اخلاق او سخت کلام (يعني د دې روايت مطابق جواظ او جعظري
وَفِي نُسْخِ «الْمَصَابِيحِ» عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ وَهَبٍ
يوه معنی ده) او مصابيح په (حينو) نسخو کې داروايت د حضرت عكرمه ابن وهب نه نقل شويدي.
وَلَفْظُهُ قَالَ: وَالْجَوَاطُ: الَّذِي جَمَعَ
په هغې کې داسې بيان شويدي چې راوي ويلي دي چې جواظ هغه سړې ته وايې چې هغه مال دولت
وَمَتَعَ. وَالْجَعْظَرِيُّ: الْغَلِيظُ ^(۱) الْفَطُّ
جمع کړي خو سائل ته څه ورنکړي او جعظري هغه سړې ته وايې چې هغه سخت کلام او بد اخلاقه وي.

توضیح: الجواظ ولا الجعظري: دا دوه الفاظ دي او د دواړو تشریح د دې حدیث په ضمن کې کوم راوي کړیده. د حینو روایتونو نه معلومېږي چې دا دوه الفاظ هم معنی. مترادف الفاظ دي. یعنی بد اخلاق بد زبان او بی ځایه خبرې کونکی دی. ملا علی قاری فرمایي چې جواظ او جعظري هغه سړی دی چې هغه بد اخلاقه او سخت زړی وي. نو د سخت زړه تعلق د باطن حالاتو نه دی. چې د هغې لپاره د الجواظ لفظ راوړی شو، چې د هغې ترجمه الغلیظ سره کړی شويده. او د بد اخلاقو تعلق د ظاهري حالاتو سره دی. دا سړی ظاهري او باطني دواړو حالتونو په اعتبار سره تباہ دی. ملا علی قاری ورپسې لیکي چې ډیره مناسبه داده چې الجعظري تفسیر او تشریح په غلیظ القلب سره وکړی شي.

(۱) اخرجه ابوداود في السنن ۵/۱۵۱ رقم الحديث ۴۸۰۱ والبعري في شرح السنة ۱۳/۱۶۹ رقم الحديث ۳۵۹۳.

قال فاللائق ان يفسر الجعظري بغليظ القلب. د دې عبارت نه معلومه شوه چې دا الجواظ تفسیر هم دغه دی کوم چې یو راوې په الغليظ لفظ سره کړیده. یعنی بد اخلاق، بد زبان، بهر حال الجواظ نه بد اخلاق او الجعظري نه سخت زری مراد اخستل شوی دی. که داسې سړی اعتقادي منافق دی نو همیشه به پدې وزخ کې وي او که عملې منافق دی نو بیا سزانه وروسته به جنت ته ځي. (مرقات ۸/۸۰۶)

د خوش اخلاقي فضیلت

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ أَثْقَلَ شَيْءٍ يُوَضَّعُ			
او حضرت ابودرداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د			
في	میزان	المؤمن	يوم
قيامت	په ورځ	د مؤمن	د اعمالو په تله کې کيڅو ديدونکي شيانو کې ډير وزني شی بنایسته اخلاق دي.
وَأَنَّ	الله	يُبْغِضُ	الْفَاحِشَ
او الله تعالی	فحش خبرې کونکو او بی ځايه خبرې کونکو خلکو نه سخته کړه او د بښمنې لري. داروایت		
رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	وَقَالَ:	حَدِيثٌ
ترمذي نقل کړی دی.	او ویلي یې دي چې دا حدیث حسن صحیح دی. دغه شان ابوداؤد هم د دې روایت		
وروی أَبُو دَاوُدَ الْفِصَلِ الْأَوَّلِ			
برخه یعنی خلق حسن پورې نقل کړیده.			
﴿۱۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:			
او حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایې چې ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي چې مؤمن (یعني			
«إِنَّ	المؤمن	لَيُذْرِكُ	بِحُسْنِ
کامل مؤمن چې هغه عالم باعمل وي)	د خوش اخلاقي	په وجه هغه	درجه لري کومه چې (عبادت او
قَائِمٍ	اللَّيْلِ	وصائم	النَّهَارِ».
ذکر الهی لپاره)	شب بیدارې کونکې او همیشه د ورځې	روژه نیونکې ته ورکړی کيږي.	(ابوداؤد)

(۱) أخرجه أبو داود والفصل الأول في السنن ۵/۱۴۹ رقم الحديث ۴۷۹۹، والترمذي في السنن بأكمله ۴/۳۱۸ رقم الحديث ۲۰۰۲.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۴۹ رقم الحديث ۴۷۹۸، ومالك في الموطأ ۲/۹۰۴ رقم الحديث ۶ من كتاب الخلق،

خلکو سره په بڼایسته اخلاقو سره مخ کیره

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا			
او حضرت ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ما ته وفرمايل: د الله نه يره کوه، ته چې هر چيرته			
كُنْتَ	وَأَتَّبِعِ	السَّيِّئَةَ	الْحَسَنَةَ
يَسِيءُ. كه ستا نه شه بدې وشي نو دهغې نه وروسته نيك كار خامخا كوه دې لپاره چې هغه نيكې دغه بدې ختمه كړي.			
وَخَالِقِ النَّاسِ بِخُلُقٍ حَسَنٍ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ			
او د خلکو سره په بڼایسته اخلاقو معامله كوه. (احمد، ترمذی، دارمی)			

توضیح: اتق الله حيث ما كنت: په دې جمله کې په حقیقت کې د تقویٰ تعریف دی. یعنی ظاهراً او باطناً خپله معامله د خپل رب سره پاکه و ساتلی شي. دا تقوی ده. په دویمه جمله کې دي چې كه گناه وشي نو دهغې نه سمدستي وروسته نيك عمل كوه، دې لپاره چې هغه نيكې دا بدې ختمه كړي ځكه چې دا قانون دی: ان الحسنات يذهبن السيئات. ياده دې وي په دې سره په حقوق الله كې كمى معاف كيږي. ليكن د حقوق العباد كمى نه معاف كيږي. دغه شان دا صغائر و خبره ده، د كبائر و لپاره توبه ده. په دريمه جمله كې دي چې د خلکو سره په بڼه اخلاقو مخ كيږه. (مرقات ۸/۸۱۰)

نرم مزاج او دنرم بڼويه سرې فضيلت

﴿۱۴﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِلَّا أَخْبِرْكُمْ			
او حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: ايا زه ووايم چې			
يَمُنُّ	يَحْرُمُ	عَلَى	النَّارِ
هغه كوم سرې دی چې هغه به په اور باندي حرام وي او په چا باندي چې اور حرام وي؟ (نو واورى)			
تَحْرُمُ النَّارُ عَلَيْهِ ؟ عَلَى كُلِّ هَيِّئٍ لَيْنٍ قَرِيبٍ سَهْلٍ .			
د دوزخ اور به په هر هغه سرې باندي حرام وي چې هغه نرم مزاج، نرم طبيعت والا وي. خلکو ته نژدې او نرم بڼويه			
رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ			
وي. داروايت احمد او ترمذی نقل كړيدى. او ترمذی ويلي دي چې دا حديث حسن غريب دى.			

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن ۴/۳۱۲ رقم الحديث ۱۹۷۸. والدارمی فی ۲/۴۱۵ رقم الحديث ۲۷۹۱.

(۲) أخرجه الترمذی فی السنن ۴/۵۶۴ رقم الحديث ۲۴۸۸. وأحمد فی المسند ۱/۴۱۵.

توضیح: علی کل هین: د اور په انسان باندې حرامیدل او د انسان په اور باندې حرامیدل. په دې جمله کې ډیر تاکید او مبالغه ده. د دواړو جملو مال او مفهوم یو دی چې داسې سړی د هر مصیبت نه آزاد دی. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د پوښتنې د جواب انتظار ونکړو بلکې خپله یې جواب ورکړو. د هین او لین دواړو یوه معنی ده. یعنې نرم مزاج او نرم ښویه سړی د دوزخ په اور باندې حرام دی. قریب: یعنې خوش اخلاقه دی. ځکه خلکو ته نژدې دی. ځان غاړې ته کونکی ندی. (مرقات ۸/۸۱۲) سهل: آسان او نرم اخلاقو والادی. د دې درواړو الفاظو وختونه، حالتونه او د واقع کیدلو ځایونه بیلابیل کیدلی. یعنې په چا باندې بوج نه جوړیږي. بی تکلفه دي، دا د هین مصداق کیدلی شي. او دنرم طبیعت مالک دی. دا دعامو اخلاقو په اعتبار سره کیدلی شي. چې هغه د لین مصداق کیدلی شي. او د سهل تعلق دممكن الحصول سره کیدلی شي. چې دنرم اخلاقو والادی. ځکه د خلکو نه نه پتیري بلکې عام ملاقات کول لري. دا واره واره فرقونه جوړیدلی شي. اګر که شارحینو د دې ذکر ندی کړی. (مرقات ۸/۸۱۲)

مؤمن ساده او منافق مکاروي

﴿١٤﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمُؤْمِنُ غَرٌّ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نَبِي كَرِيم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَه رَوَايَت كوي چې نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: نيك عمله مؤمن
كَرِيمٌ وَالْفَاجِرُ خَبٌّ لَكِيمٌ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ ( )
ډیر ساده او عزتمندوي، او بدکار منافق ډیر مکار او بخیل او کمینه وي. (احمد، ترمذی، ابوداؤد)

توضیح: غر کریم: یعنې مؤمن سیدها ساده وي، د ډیر شرافت د وجې نه دهوکه خوري. ډیر ازمايلي شوی، تجربه کار او عیار، دعار، شطار، مکار نه وي، فرزدق شاعريې نقشه داسې پیش کړیده:

واستمطرو امن قريش كل منخدع ان الكريم اذا خادعته انخدعا

حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې به کله خپل غلام په لمونځ کولو باندې لیدلو نو آزادولو به یې. چا وویل چې دا ته څه کوي. کیدلی شي، دا دهوکه درکوي. حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايل: من خادعنا بالله ننخدع یعنې کوم سړی چې د الله تعالی په نوم باندې مونږ ته دهوکه راکوي، مونږ د هغه نه دهوکه خورو.

یاده دې وي چې د بحث په حدیث کې غر کریم نه کوم بیوقوفه سړی مراد ندی بلکې داسې سړی مراد دی چې هغه دنیا په معاملاتو کې ځان ننیستل نه غواړي. دا دهغه د مزاج شرافت دی. په هر څه پوهه شي خولاس وهنه نکوي. پاتې شو د دین معامله نو په هغې کې نهایت بیدار مغزه وي. لکه څنګه چې په حدیث شریف کې دي:

(۱) اخرجه ابوداؤد في السنن ۵/۱۴۴ رقم الحديث ۴۷۹۰، والترمذی في ۴/۳۰۳ رقم الحديث ۱۹۶۴.

اتقوا فراسة المؤمن فإنه ينظر بنور الايمان. او څنگه چې په حديث کې دي: المؤمن لا يلدغ من حجر واحد مرتين. او څنگه چې دروم د باچا مخې ته يو صحابي د حضرت عمر رضی الله په اړه فرمايلي ؤ: **أَمِيرُنَا لَا يَخْنَعُ وَلَا يُخْنَعُ**. يعنې زمونږ امير نه چا ته د هوکه ورکوي او نه د چا نه د هوکه خوري. خب: د فاجر نه مراد منافق او بد کاره سپری دی. خب: ځان باندې فتحه ده او بيا باندې شد دی. مکار، عيار او شطار او هوکه مار سپری ته وايي. د حديث خلاصه دا راووتله چې مؤمن ساده وي خو د جهالت د وجې نه نه بلکې د شرافت د وجې نه. او منافق تيز طراري وي، خود عقل د وجې نه بلکې د خباثت او شرارت د وجې نه **(وَلِكُلِّ وَجْهَةٌ لَهَا مَوْلَانَا)** (البقرة: ۱۳۸)

د مؤمن شان

﴿١٨﴾ وَعَنْ مَكْحُولٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمُؤْمِنُونَ هَيِّئُونَ لِيَتُونَ				
او حضرت مکحول فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: ايمان لرونکې خلک صبرناک، نرم بنويه				
كَالْجَبَلِ	الْأَنْفِ	إِنْ	قَيْدَ	انْقَادَ
او تابعدار وي. دهغه او بن په شان چې دهغه په پوزه کې پيزوان پروت وي که هغه راڅکلې شي نور اڅکل کيږي				
وَإِنْ أُبَيِّخَ عَلَى صَخْرَةٍ اسْتِنَاخَ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ مُرْسَلًا				
او که کينولی شي نو په کاڼې باندې کيني. دا حديث ترمذي په طريقې د ارسال نقل کړيدی.				

توضیح: يعنې د مؤمن چې کوم شان دی چې هغه تابعدار، صاحب انکسار، عاجز او نرم بنويه وي، لکه څنگه چې د يو او بن په پوزه کې پيزوان پروت وي. او هغه د مالک په لاس کې وي، که هغه راڅکل غواړي يا هغه په کاڼې باندې کينوي، هر حالت د قبلولو لپاره تيار دی. ان قيد: د راڅکلو په معنی دی. (مرقات ۸/۸۱۴)

انبیخ: د کينولو په معنی دی. (مرقات ۸/۸۱۴) استنخ د کيناستلو په معنی دی. (مرقات ۸/۸۱۴)

د خلکو په تکليفونو باندې صبر کول د اجر سبب دی

﴿١٩﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمُسْلِمُ الَّذِي				
او حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ندر وایت کوي چې نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کوم مسلمان چې				
يُخَالِطُ	النَّاسَ	وَيَصْبِرُ	عَلَى	أَذَاهُمْ
د خلکو سره ربط او گله ون وساتي او دهغو په تکليفونو باندې صبر وکړي هغه د اجر او ثواب په اعتبار سره				

مَنْ الَّذِي لَا يُخَالِطُهُمْ وَلَا يَصْبِرُ عَلَىٰ أَدَاهُمْ» . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ (۱)

دهغه چا نه افضل دی چې هغه د خلکو سره ربط او گډون نه ساتي او د هغوي په تکلیفونو باندې صبر ونکړي.

توضیح: یخالت: یعنې کوم سړی چې د خلکو سره تعلق ساتي، د هغوي ساتنه کوي. لارښودنه کوي او په نیکی حکم او د بدې نه منع کول کوي. او په هغې کې د خلکو د اړخ نه ورته تکلیف رسیږي. هغه برداشت کوي. د هغه گوټ کې ناست سړې نه غوره دی چې هغه په یواځیوالي کې عبادت کوي او د خلکو نه ییل و سیري د هغوي په هیڅ معامله کې زړه خوښي نه کوي. په دواړو کې فرق دا دی چې اولنی سړی خالق او مخلوق دواړه راضي کوي چې کامل اخلاق دي. نو ځکه دا افضل دی، او دویم سړی فقط د خالق درضا کونښ کوي، مخلوق نظر انداز کوي. نو دا نقص دی، نو ځکه مفضول دی. لیکن دا یاد ساتی چې دا دوه نظریې او دوه بیلې رویې په خپله خپله زمانه کې، ییل ییل ځایونو کې، ییل ییل حالاتو کې او د خاص قومونو سره د هغوي د فائدو په مناسبت سره به چلیږي. د ځینو عوامو د خصوصي حالاتو په پیش نظر باندې به اوله نظریه کامیابه وي، او د ځینو سره به دویمه نظریه کامیابه وي. د دواړو مدار به په دین او دنیا فائدو باندې وي. یو الله والا په خپله زمانه کې وویله چې زما مقام د احمد بن حنبل نه ډیر و لیکن هغه د مرتبې په لحاظ سره زما نه مخکې شو. ځکه چې هغه واده شوی دی، د ماشومانو پلار دی. او زما واده ندی شوی، مجرد یم، او په مجرد او غیر مجرد کې فرق وي.

د نورو د خاطر نه د حق لاندې کولو فضیلت

﴿۲۰﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ مَعَاذٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

أَوْ حَضْرَتِ سَهْلِ بْنِ مَعَاذٍ خَيْلِ پَلَار (حضرت معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) نَه رَوَايَتِ كُوي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَايِل:

«مَنْ كَفَّمَهُ غَيْظًا وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَىٰ أَنْ يُنْقِذَهُ

کوم سړی چې خپله غصه تیره کړي، سره د دې په چې هغه په دغه غصه باندې د عمل کولو قدرت لري. نو

دَعَاهُ اللَّهُ عَلَىٰ رَوْسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّىٰ يُخَيَّرَهُ

الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ باندې هغه سړی د خلکو مخې ته راوړي او هغه ته به دا اختیار ورکړي چې کومه

فِي أُمَّتِي الْخُورِ هَاءَ» . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ أَبُو دَاوُدَ وَ قَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۱)

خوره و غواړي خوښه کړه. دا روایت ترمذی او ابوداؤد نقل کړیدیاو ترمذی ویلي دي چې دا حدیث غریب دی.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۷۲ رقم الحديث ۲۵۰۷، وابن ماجه في ۲/۱۳۳۸ رقم الحديث ۴۰۳۲.

(۲) أخرجه ابوداود في السنن ۵/۱۳۷ رقم الحديث ۴۷۷۷، والترمذي في السنن ۴/۳۲۶ رقم الحديث ۲۰۲۱.

وَفِي رِوَايَةٍ لِأَبِي دَاوُدَ عَنْ سُؤَيْدِ بْنِ وَهَبٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أُنْبَاءِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او د ابو داؤد په يوروايت کې چې هغه يې د سويد بن وهب نه او هغه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د يو صحابې د خوي نه نقل
عَنْ أَبِيهِ قَالَ: «مَلَأَ اللَّهُ قَلْبَهُ أَمْنًا وَإِيمَانًا»
کړيدى، دا الفاظ دي چې نبى صلى الله عليه وسلم داسې وفرمايل چې الله تعالى به د هغه سرې زړه د امن او امان نه ډک کړي
وَذَكَرَ حَدِيثُ سُؤَيْدٍ: «مَنْ تَرَكَ لِبْسَ ثَوْبٍ جَمَالٍ فِي «كِتَابِ اللَّبَاسِ» (۱)
(خوک چې خپله غصه وڅکي) او حضرت سويد دا روايت: من ترک لمس ثوب جمال په کتاب اللباس کې نقل شويدي.

الفصل الثالث

د اسلام بنياد شرم او حياء باندې دى

﴿٢١٦﴾ عَنْ زَيْدِ بْنِ طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَايِي جِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ لِكُلِّ دِينٍ خُلُقًا
او حضرت زيد بن طلحه رضي الله عنه فرمايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: هر دين او هر مذهب کې يو اخلاق دي.
وَخُلُقُ الْإِسْلَامِ الْحَيَاءُ». رَوَاهُ مَالِكٌ مُرْسَلًا (۱) وَرَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ (۲)
او د اسلام هغه اخلاق حياء ده. دا روايت مالک په طريبي د ارسال سره نقل کړيدى. دغه شان ابن ماجه
وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» عَنْ أَنَسٍ وَابْنِ عَبَّاسٍ (۳)
او شعب الايمان کې بيهقي دا روايت د حضرت انس رضي الله عنه او حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه نقل کړيدى.

توضیح: خلقاً: يعنى د هر آسماني دين يو غالب مزاج وي. او د هغې يو بنيادي مقصد وي. د هغې يو خاص رجحان وي. او د هغې يو ښکاره صفت وي چې هغه په نورو صفتونو باندې غالب وي. په اسلام کې هغه صفت او طبيعت او هغه ميلان او رجحان حياء ده. اگرکه په نورو مذهبونو کې هم د حياء حکم دی ليکن د اسلام غالب مزاج حياء ده. نبى صلى الله عليه وسلم د خپل بعثت مقصد د ښه اخلاقو پورا والی وگرځولو. چې په هغې کې حياء سرفهرست ده. نبى صلى الله عليه وسلم وفرمايل: انما بعثت لکم مکارم الاخلاق. يو حديث کې نبى صلى الله عليه وسلم ارشاد وفرمايلو: استحيوا من الله حق الحياء. (مرقات ۸/۸۱۷)

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۶۱ رقم الحديث ۲۴۸۱.

(۲) أخرجه مالك في الموطأ ۲/۹۰۵ رقم الحديث ۹ من كتاب حسن الخلق.

(۳) أخرجه ابن ماجه في ۲/۱۳۹۹ رقم الحديث ۴۱۸۱، وعن ابن عباس رقم الحديث ۴۱۸۲۲.

(۴) أخرجه ابن ماجه في ۲/۱۳۹۹ رقم الحديث ۴۱۸۱، والبيهقي في الشعب ۶/۱۳۶ رقم الحديث ۷۷۱۶.

خلاصه دا چې حياء د انساني ګاړي لپاره د بريک او تاثر راډ په منزله دی. که بريک خراب شو نو دا معلومه نده چې ګاړي به کوم کوم ځای سره وځنګيرې، او تبه او برباد به شي. نن سبا په دنيا کې د ټولو نه فحاش او بی حياء قوم يهود او نصاری دي. چې هغوی فحاشې د مذهب په توګه باندي استعمالوي او نورو قومونو ته يې ورکوي. (مرقات ۸/۸۱۷)

ایمان او حياء لازم او ملزوم دي

﴿۲۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ الْحَيَاءَ وَالْإِيمَانَ قُرْتَانُ
او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: حیا او ایمان د یو بل سره
جَبِيْعًا فَإِذَا رَفَعَ أَحَدُهُمَا رَفَعَ الْآخَرَ»
یو ځای کړی شویدی لهذا کله چې څوک په دې کې د یو نه محروم کړی شي نو هغه د بل نه هم محروم ساتلی
ابْنِ عَبَّاسٍ: «فَإِذَا سَلِبَ أَحَدُهُمَا وَفِي رِوَايَةٍ
کیري. او په یو بل روایت کې کوم چې د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه منقول دی، داسې دی چې په
تَبِعَهُ الْآخَرُ». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»
دې دواړو کې کله یو لیرې کړی شي نو دویم هم ځي. (بیهقی په شعب الایمان کې نقل کړیدی)

د خوش اخلاقی اهمیت

﴿۲۳﴾ وَعَنْ مُعَاذٍ قَالَ: كَانَ آخِرُ مَا وَصَّانِي بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته د کومو خبرو نصیحت او وصیت وکړو په
حِينَ وَضَعْتُ رِجْلِي
دهغې کې د ټولو نه آخرې وصیت کوم چې ماته نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه وخت وفرمایلو چې ما د سپریدلو لپاره خپله څپه داسې په
فِي الْغَزْرِ أَنْ قَالَ: «يَا مُعَاذُ أَحْسِنْ خُلُقَكَ لِلنَّاسِ». رَوَاهُ مَالِكٌ (۱)
رکاب کې ایځودلي وه چې معاذ! د خلکو د پوهنې او روزنې لپاره خوش اخلاقی خپله کړه. (مالک)

توضیح: رحلی: حضرت معاذ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د یمن والي ټاکلی ؤ. دهغه د رخصتولو په وخت کې نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعادت نه خلاف د هغه سره داسې معامله وکړه چې دهغې مثال نشته. خپله

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۶/۱۴۰ رقم الحديث ۷۷۲۷

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۶/۱۴۰ رقم الحديث ۷۷۲۷

(۳) أخرجه مالك في الموطأ ۲/۹۰۲ رقم الحديث ۱ من كتاب حسن الخلق.

نبی ﷺ پیدل روان ؤ او هغه یې په اس باندې سپور کړو. او په تلو تلو کې هغه ته هغه نصیحتونه وکړل چې د هغې مثال نشته. لاتروسه معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پوراپه اس باندې سپور ندی، خپه یې په رکاب باندې کینخودله. او نبی ﷺ یو ناشنا نصیحت ورته وکړ چې ای معاذ! د خلکو سره د پوهنې اورو زېنې لپاره خپل اخلاق ښه ساته. دلته د خلکو نه مراد هغه خلک دی چې هغوی نصیحت قبلونکې وي. یا د هغې امید کیدلی شي. لیکن کوم خلک چې نصیحت رد کړي او دعوت حق مسترد کړي، د هغوی سره د تورې په ذریعه به خبره وي. وس به یې تورا پوهوي. او د هغوی روزنه به وس د جهاد په میدان کې کیږي. نو جهاد چې څنگه د مسلمانانو لپاره رحمت دی. دغه شان د کافرو لپاره هم رحمت دی. ځکه چې په دې سره کافرو ته هدایت ترلاسه کیږي. او مسلمانانو ته ثواب او نیکه معاشره ترلاسه کیږي. او دنیا ته امن ترلاسه شي. څنگه چې د اخلاقو په ځای باندې تورا استعمالول مناسب ندی. دغه شان د تورې په ځای اخلاق استعمالول مناسب ندی. کوم شاعر هم دغه خبره کړیده: (مرقات ۸/۸۱۹)

فوضع الندى في موضع السيف بالعلی قبیح کوضع السيف في موضع الندى

یعني د تورې د استعمال په وخت کې احسان هم دغه شان بدې لکه د احسان په ځای کې تورا استعمالول بد دي.

د نبی کریم ﷺ د بعثت مقصد د اخلاقو تکمیل دی

﴿۲۴﴾ وَعَنْ مَالِكٍ بَلَّغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او د حضرت مالک نه منقول دي چې هغه ته دا حدیث رارسیدلی دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل:
«بُعِثْتُ لِأَتِمَّ حُسْنَ الْأَخْلَاقِ»
زده ښه اخلاقو د تکمیل لپاره رالېږلی شوی يم. یعني په دې دنیا کې زما د بعثت یو عظیم مقصد دی چې انساني اخلاق او صفتونه
رَوَاهُ الْمُوطَأُ " (وَرَوَاهُ أَحْمَدُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ)
بیان کړم او هغه د کمال درجې ته ورسوم (موطأ امام مالک) او احمد داروایت د حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه نقل کړیدی.

شیشته کې د کتلو دعاء

﴿۲۵﴾ وَعَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا
او حضرت جعفر بن محمد د خپل پلار حضرت امام باقر نه روایت کوي چې هغه بیان کړل: رسول الله ﷺ چې
نَظَرَ فِي الْمِرْآةِ قَالَ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي حَسَّنَ خُلُقِي
به کله شیشته کتلو نو فرمایې به یې چې ټول صفتونه خاص الله لره دي هغه الله چې هغه ماته بهرین تخلیق

(۱) أخرجه مالك في الموطأ ۲/۹۰۴ رقم الحديث ۲ من كتاب حسن الخلق.

(۲) أخرجه احمد في المسند ۲/۳۸۱.

وَخَلَقِي	وَزَانَ	مِنِّي	مَا
راکړی دی، زما اخلاق او کردار یې ښه جوړ کړی. او په ما کې یې هغه شیان کینخودل چې هغه زما په غیر کې			
شَانَ مِنْ غَيْرِي» . رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» مُرْسَلًا «			
د عیب او نقصان سبب دی. دا روایت بیهقی په شعب الایمان کې په طریقی د ارسال سره نقل کړیدی.			

توضیح: حسن خلق: انسان الله تعالی پیدا کړو او هغه یې اشرف المخلوقات جوړ کړو. او هغه یې په احسن تقویم کې کینخودلو سره ښایسته جوړ کړو. د دې تقاضا داده چې انسان کله په خپل تخلیق باندې نظر وکړي نو د خپل رب او پیدا کونکې شکر په ادا کړي. آئینه کې د کتلو په وخت کې پیغمبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امت ته دعاء تعلیم ورکړی دی. په دې کې هم دا حقیقت ښکاره کړی شوی دی، دې لپاره چې انسان د آئینه کتلو په وخت کې نه خو په تکبر کې اخته شي او نه د تخلیق وروستی حالت هیر کړي. د دې حدیث سره په راتلونکې حدیث کې هم د یو دعاء ذکر دی. نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ امت ته تعلیم ورکړی دی چې داسې دعاء غواړی. د دې مطلب دا ندی چې نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ خپل ځان لپاره دعاء غواړي بلکې د امت د تعلیم لپاره یې الفاظ استعمال کړيدي. د راتلونکې حدیث تشریح او توضیح هم داسې ده کومه چې پاس لیکلی شویده. (مرقات ۸/۸۲۰)

﴿۲۶﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ
او حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به (د دعاء) فرمایله چې ای الله! تا زما
حَسَنَتِ خَلْقِي فَأَحْسِنْ خُلُقِي». رَوَاهُ أَحْمَدُ
بدنې تخلیق ښه کړیدی لهدا زما اخلاق هم ښه جوړ کړه. (احمد)

اورد عمر او ښه اخلاق بهترين شيان دي

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلَا أُنبئُكُمْ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل چې آیا زه تا سو ته ووايم چې
بِخِيَارِكُمْ؟» قَالُوا: بَلَى. قَالَ:
پداسو کې غوره خلک څوک دي؟ صحابو عرض وکړو چې هو! ضرور ووايه. نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل:

(۱) أخرجه البيهقي ل شعب الإيمان ۱۴/۱۱۱ رقم الحديث ۴۴۵۹.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۶/۶۸.

«خِيَارُكُمْ أَطْوَلُكُمْ أَعْمَارًا وَأَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا» رَوَاهُ أَحْمَدُ ( )

غوره خلك هغه دي چې هغوي د اوږد عمر والاوي. او د چا اخلاق چې ډير بنايسته دي. (احمد)

توضیح: د اوږد عمر فضيلت د هغه خلكو لپاره دی چې دهغوي اعمال ښه وي. څومره چې عمر اوږد وي، ښه اعمال به ډير وي. دا د فائدي خبره ده. ليکن د کومو خلكو چې اعمال بد وي. دهغوي عمرو نه که اوږده شي نو په دې کې د فائدي په ځاي نقصان دی. بهر حال ښه اخلاق د ښه اعمالو يوه برخه ده.

کامل مؤمن هغه دی چې د چا اخلاق ښه وي

﴿۲۸﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا

او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: په ايمان کې کامل ترين

أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالدَّارِمِيُّ ( )

خلک هغه دي د چا چې اخلاق ښه دي. (ابوداؤد، دارمی)

توضیح: حسن الخلق: دا خبره په ذهن کې ساتل په کار دي چې په حديثونو کې د ښه اخلاقو څومره فضيلتونه راغلي دي، دهغې برعکس د بد اخلاقو هغومره بدې به وي. اگر که د بدې ذکر نه وي.

حکة: وبضدّها تتبين الاشیاء. (مرقات ۸/۸۲۲)

دلته يو څه الفاظ راغلي دي چې هغه د بيلا بيلو اکابرو د طرف نه د حسن خلق تعريف او تعارف دی:

(۱) قال الحسن البصري رحمه الله: حسن الخلق بسط الوجه وبذل الندى وكف الاذى

(۲) وقال الواسطي رحمه الله: هو ان لا يخاصم ولا يخاصم من شدة معرفته بالله

(۳) وقال رحمه الله ايضاً: هو ارضاء الخلق في السراء والضراء

(۴) وقال سهل رحمه الله: ادنى حسن الخلق الاحتمال وترك المكافاة والرحمة للظالم والاستغفار له

درې غټې اهمې خبرې

﴿۲۹﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ أَبَا بَكْرٍ وَالتَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا

او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې (يوه ورځ) نبی عَلِيٌّ السَّلَام صحابو سره ناستؤ چې يوسړې حضرت ابو بکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ درې

(۱) اخرجه احمد في المسند ۲/۳۶۸.

(۲) اخرجه ابوداؤد في السنن ۵/۶۰ رقم الحديث ۴۶۸۲، والدارمي في ۲/۴۱۵ رقم الحديث ۲۷۹۲، واحمد في المسند ۲/۲۵.

يَتَعَجَّبُ	وَيَتَبَسَّمُ	فَلَمَّا
ویل شروع کرل. نبی ﷺ (دغه سختی خبری اوریدلو باندی) حیرت کولو او مسکایی کوله. تردی چي کله هغه		
أَكْثَرَ	رَدَّ عَلَيْهِ	بَعْضَ قَوْلِهِ
سری پوردو بدو ویلو کی د حد نه و اوریدلو نو ابو بکر رضی الله عنه هم دهغه د ځینو خبرو جواب ورکړو (یعنی هغه هم دغه سړی ته		
فَغَضِبَ	النَّبِيُّ صَلَّى	اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَامَ
په جواب کې ردد وویل (په دې باندې نبی ﷺ خفه شو، او دهغه ځای نه پاڅیدلو. نبی ﷺ پسې شاته		
فَلَدَحَقَّهُ	أَبُو بَكْرٍ	وَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ
ابو بکر رضی الله عنهم راغلی. او نبی ﷺ خدمت کې حاضریدلو باندې یې عرض وکړو یار رسول الله صلی الله علیه وسلم!		
كَانَ	يَسْتُمْنِي وَأَنْتَ	جَالِسٌ فَلَمَّا رَدَدْتُ عَلَيْهِ
کله هغه سړی ماته ردد وویل نو ته هلته ناست وي. لیکن کله چې ما دهغه د خبرو جواب ورکړو (او دهغه		
بَعْضَ قَوْلِهِ	غَضِبْتَ	وَقُمْتَ.
په الفاظو کې مې په بل انداز باندې هغه ته ردد وویل، نو ته خفه شوي او دهغه ځای نه پاڅیدلي.		
قَالَ:	«كَانَ	مَعَكَ مَلَكٌ
نبی صلی الله علیه وسلم و فرمایل: اصل خبره داده چې ترڅو پورې ته چپ وي نو) ستاسره فرشته وه چې (ستاد اړخ نه یې)		
يُرُدُّ عَلَيْهِ	فَلَمَّا رَدَدْتُ	عَلَيْهِ
هغې ته جواب ورکولو. خو کله چې تا خپله جواب ورکړو (او دغه شان د نفس د خواهش عمل پکې رانتوتلو)		
وَقَعَ الشَّيْطَانُ». ثُمَّ قَالَ: " يَا أَبَا بَكْرٍ ثَلَاثٌ كُلُّهُنَّ حَقٌّ:		
نو شیطان مینځ ته راو دانگل. بیایې و فرمایل: ابو بکر! درې خبرې دي هغه ټولې حق دي. یو خودا چې		
مَا مِنْ عَبْدٍ ظَلَمَ بِظُلْمَةٍ فِي غَضَبِي عَنْهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ		
کله بنده د چا د ظلم خکار شي او فقط د الله لپاره دهغه ظالم نه چشم پوشي کوي، نو الله تعالی په دې بناء		
إِلَّا أَعَزَّ اللَّهُ بِهَا نَصْرَهُ وَمَا فَتَحَ رَجُلٌ		
باندې په دنیا او آخرت کې هغه سړی قوي او مضبوط جوړوي. دویم دا چې کوم بنده چې هم دخپلې		
بَابٍ عَطِيَّةٍ يُرِيدُ بِهَا صِلَةً		
عطاء او بښني دروازه برسیرته کړي دې لپاره چې دهغې په ذریعه سره خپلو خپلوانو او مسکینانو سره		

إِلَّا	زَادَ	اللَّهِ	بِهَا	كَثْرَةً
حسن او نیک بنویي و کړي نو الله تعالی د هغه د ورکړي او بښني په وجه باندې د هغه مال دولت کې				
وَمَا	فَتَحَ	رَجُلٌ	بَابَ	مَسْأَلَةٍ
د یروالی کوي. او دریم دا چې کوم سړی د سوال او فقیرۍ دروازه برسيرته کړي دې لپاره چې د هغې په				
كَثْرَةً	إِلَّا	زَادَ	اللَّهِ	بِهَا
د یربعه سره دولت راټول کړي، نو الله تعالی د دې سوال کړې په ذریعه د هغه مال او دولت نور هم کموي.				

په اصولي توګه باندې په نرمۍ کې فائده او په سختۍ کې نقصان دی

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يُرِيدُ اللَّهُ بِأَهْلِ بَيْتِ				
او حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمائي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: الله تعالی چې د کوم کور خلکو لپاره				
رِفْقًا	إِلَّا	نَفَعَهُمْ	وَلَا	يَحْرِمُهُمْ
نرمې او مهربانې خوبسوي، د هغې په ذریعه هغوي ته فائده رسوي. او کوم کور خلکو لره چې د نرمۍ او				
إِيَّاهُ إِلَّا ضَرَّهُمْ «رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»»				
مهربانۍ نه محرومه ساتي د هغې په ذریعه هغوي ته نقصان رسوي.				

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۲/۴۳۶.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۶/۴۳۷ ولم يحدث ۸۴۱۸.

۱۹ ربيع الثاني ۱۴۱۸ هـ

باب الغضب والكبر

غصه او دتکبر بيان

قال الله تعالى: ﴿وَالْكٰظِمِيْنَ الْغَيْظِ وَالْعَٰفِيْنَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ﴾ (ال عمران: ۱۳۴)

غضب د هغه شیطاني تيختې او راپارولو نوم دی چې دهغې په وجه باندې انسان ظاهري او باطني اعتبار سره خپل طبعي مزاج او د اعتدال د حدودو نه ووځي. چې دهغې په نتیجه کې دا انسان داسې بي مقصده او بد کارونو کړل وکړي چې هغه نه په شريعت کې جائز دي او نه په عرف کې هغه خوښول کېږي. بيا هم دا جنوني کیفیت انسان د مغضوب عليه نه د انتقام اړخ ته متوجې کوي. او دا په هغه باندې برید کونکی شي. غضب د دې جنوني کیفیت اثر دهغه سرې په مخ باندې هم ښکاره شي نو دهغه مخ سور شي. او د مری رگونه يې وپرسېږي. ځينو وختونو کې دا جنوني کیفیت دومره ډیر شي چې سرې مړ شي. د غضب مقابل حلم (صبر) دی. چې هغه برداشت، سنجیدگي او د وقار نوم دی. چې دهغې تفصيل مخکې تیر شوي دي. په دې خبره ښه پوهیدل پکار دي چې غضب په خپل ذات کې څه بد خصلت ندی. چې د پته اصلاً قبيح وویلی شي. بلکه غضب خود انساني کمال يو برخه ده. خود غضب د استعمال د وجه نه په دې کې بدې راشي. مثلاً يو سرې حق پریخودلو سره د باطل په ملاتړ کې غضب استعمال کړي. احکام شرعيه د خپو لاندې کړي. په عصبيت او ظلم او زیاتي کې غضب استعمالوي. نو دا يو بد خصلت او د شريعت د مخې مذموم حرکت دی. لیکن که هم دا غضب يو سرې د حق په ملاتړ کې استعمال کړي نو دا غضب نهایت محمود او خوښ شوی صفت دی. هم دا وجه ده چې شريعت انساني غضب لره ختمول غواړي. بلکه دې لره د اعتدال په لاره باندې راوستلو سره د دې اصلاح کوي. او دا قوت غضبيه د شريعت تابع جوړول غواړي. الله تعالی نباتات او جمادات د قوت غضبيه نه محروم ساتلي دي. د دېنه علاوه هر انسان او حیوان کې د غضب يوه ماده يې اخیځولې ده. څومره حیوانات چې دې په هغې کې د غضب قوت شته دی. او هغې د استعمال لپاره دهغوې سره مناسب آلات او وسله هم شته دی. نو د خپل دفاع لپاره مارغانو سره پنځي او مکوخي شته دی. درندگانو سره د برچي په شان نوکان او جامه شته دی. غوا او ميخي سره ځکرونه شته دی. د چا سره چې ځکرونه نشته نو د هغوې سره خپي دي چې هغه د دفاع کار کوي. لکه خر، اس، قچر، فيل (هاتهي) او اوبن سره جامه ده. چې په هغې سره هغوې د مضبوط نه مضبوط شي میده کوي. د مار سره په ظاهره باندې که هيڅ هم نشته نو الله تعالی د دفاع لپاره هغې ته داسې زهر ورکړي دي چې په هغې سره هغه شیر هم وژني او انسان په زورولو سره وژني. لرم او د شهودو مچي. ته الله تعالی د ټک ورکولو لپاره اندوسي ورکړی دی. تردې چې مچ ته يې د احساس داسې آله ورکړیده چې هغه

په سيکنډونو کې د انسان د مضبوطې څرمنې نه وينه روانوي. لندا دا چې الله تعالی کله انسان ته د
 ب قوت ورکړيدی نو د دفاع لپاره يې آلات هم ورکړيدي. انسان ته يې عقل ورکړيدی. چې
 دهغې په ريعه سره هغه د خپلې دفاع لپاره ناشناشنا حيلي جوړوي. او هغه په کار راولي. لکه
 تيري غوڅونکې آلي، گولی. اوراکت او ميزائل دي. خلاصه دا چې شريعت د قوت غضبيه اصلاح
 کوي. هغه نه ختموي. والكبر: په اصل کې د کبر معنی لويې ده. يعنې خپل ځان داسې غټ گڼل چې
 په هغې سره په زړه او په مازغو کې ځان خوښي، چې دهغې په نيتجه کې سپری نورو ته سپک او
 ذليل وگڼي او د حق په ردولو ته تيار شي. په انسان کې خو ذاتي او حقيقي لويې نشته دی. نو ځکه
 هغه ته کبر او شينخي کولو نه منع شويده. د انسان حقيقت خودا دی چې:

مألتراب وللعلوم وانما يستغى ليعلم انه لا يعلم

الله تعالی خود ذاتي لويې مالک دی. هغه المستجمع لجميع الصفات الكمال دی. نو ځکه
 کبريائي او لويې دهغه سره خاص ده. هغه الجبار المتكبر دی. هغه اعلان کړيدی: الكبرياء ردائي
 والعظمة ازارى فمن نازعنى فيهما قذفته النار.

د دې وجې نه انسان لره د لويې په ميدان کې د قدم کيخودلو نه منع کړی شويدي. او هغه ته د
 تواضع او عاجزی تعليم ورکړی شويدي. که په کوم انسان کې عطائي فضيلتونه وي. په هغې
 باندې هغه شکر خو کولی شي ليکن د لويې دعواي نشي کولی. خلک که هغه لويې گڼي نو دا د الله
 تعالی د اړخ نه دهغه قبوليت دی. لکه په يو دعاء کې دي: **اللهم اجعلنى في عينى صغيراً وفي عين
 الناس كبيراً** بهر حال استکبار او ذلت او صغار دواړه منع دي. په تواضع کې درميانوالی او
 اعتدال دی. د نبی **صلى الله عليه وسلم** په بنودنو کې دغصې د يخولو علاج هم شته دی چې په غصه کې
 اخته سپری دې غسل وکړي يا اودس دې وکړي يا دې يخي اوبه استعمال کړي. يا دې اعوذبالله
 ووايې، که ولاړوي نو کيديني، که ناست وي نو پرې دې وځي، يا دې په عکس دې وکړي، ځکه چې
 د حالت په دبدلولو سره غصه ختمیږي. (مرقات ۸/۸۲۵)

الفصل الاول

غصې کولو نه د ځان ساتلو تاکيد

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أوصني.

او حضرت ابو هريره **رضي الله عنه** روايت دی چې يو سپری رسول الله **صلى الله عليه وسلم** ته عرض وکړو چې ماته څه نصيحت وکړه.

قَالَ: «لَا تَغْضَبْ». فَرَدَّ ذَلِكَ مِرَارًا قَالَ: «لَا تَغْضَبْ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱)

نبی ﷺ و فرمایل: غصه مکه، هغه سرې دا خبره خوخل وکړه او نبی ﷺ ورته هرخل دا و فرمایل چې غصه مکه.

توضیح: لا تغضب: هغه سرې ته نبی ﷺ ورسله بیا بیا و فرمایل چې غصه مکه. د دې ننداره شوه چې په دغه سرې کې د صبر کمزوري وه. او د غضب ماده ورپکې ډیره وه. دې سرې بیا درخواست کولو چې ای د الله رسول ﷺ ما ته څه وصیت او نصیحت وکړه. خو نبی ﷺ بیا بیا تاکید وکړو چې غصه مکه. ځکه چې په حقیقت کې غضب د عقل د مغلوبیت نوم دی. او کله چې عقل مغلوبه شي نو دا یوه بدې ده. بلکې د ډولو بدیو جرړه ده. کله چې عقل مغلوبه شي نو بیا څه پاتې شول؟ گویا دهغه سرې لپاره غټ نصیحت دا و چې غصه مکه ته چې کله غصه نکوي نو دین او دنیا فائدي به ومومي. (مرقات ۸/۸۲۵)

غصه قابو کونکی اصل پهلوان دی

﴿۲۴﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرَعَةِ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله ﷺ و فرمایل: طاقتور او پهلوان هغه سرې ندی چې هغه خلک

إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (۲)

راخلوی بلکې طاقتور او پهلوان هغه سرې دی چې هغه د غصې په وخت کې خپله ځان قابو کړي. (بخاری او مسلم)

توضیح: يملك نفسه: یعنی دا څه کمال ندی چې څوک په گشتی کې راگوزار کړي. یا د لاس زور کې غلبه ترلاسه کړی شي او د پهلوانی تمغه ورکړی شي. لیکن د غصې او غضب په وخت کې هغه سرې مغلوب الحال کیدلو باندې د قابو نه بیرون ووځي او اول ښه پوره بی ځایه وگړیگي او جنگ شروع کړي. د پهلوانی په زور کولو کې خو هغه مضبوط و خو د غصې د لاسه یې ماتې و خورله. په گلستان سعدي کې سعدي بابا رحمه الله یوه قصه لیکلي ده چې یو پهلوان د غصې نه مغلوبه کیدلو باندې اول ښه بی ځایه وغږیدلو. سترگې یې سري شوي، د مری رگونه یې وپرسیدل. او مخ یې سور شوی و. بابا سعدي پوښتنه وکړه چې دا سرې څوک دی. او په ده باندې څه شوي دي. خلکو ورته وویل چې دا پهلوان دی، چا په غصه کړیدی. نو ځکه یې دا حالت جوړ شوي دي. بابا سعدي و فرمایل: عجیبه پهلوان دی چې د طاقت ازمایلو کې خو ثابت قدم وي لیکن د ژبې د لږې شان خبرې مخې ته پر مخې راویدلی دی.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۱۹، رقم الحديث ۶۱۱۴، والترمذي في السنن ۴/۳۲۱ رقم ۲۰۲۰، ومالك في الموطأ ۲/۹۰۵ رقم ۱۱

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۱۸، رقم الحديث ۶۱۱۴، ومسلم في ۴/۲۰۱۴ رقم الحديث (۲۶۰۹-۱۰۷)

په دې حديث کې نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ظاهري قوت په حاي باندې باطني قوت اصل گرځولی دی. او دنيوي قوت په حاي باندې د دين قوت اصل گرځولی دی. الشدید نه مراد په لوان دی. بالصرعة: صرعه کشتی او غير نيولو ته وايي. (مرقات ۸/۸۲۶)

د جنتي او دوزخي خلکو نښي

﴿۲۳﴾ وَعَنْ حَارِثَةَ بِنِ وَهْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ			
او حضرت حارث بن وهب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: آيازه جتيان درته ووايم. يعني آيازه دا ووايم چې کوم			
بِأَهْلِ	الْجَنَّةِ؟	كُلُّ	ضَعِيفٍ
خلک جتيان دي؟ (نو واورې) هر هغه ضعیف سړی (جتي دی) چې هغه له خلک ضعیف او سپک وگني (او دهغې و چې نهغه			
مُتَضَعِّفٍ	لَوْ	أَقْسَمَ	
سره د جبر او تکبر معامله وکړي، حالانکې) په حقيقت کې هغه د الله په نزد باندې دومره وچته مرتبه لري) که			
عَلَى	اللَّهِ	لَا أَكْبَرَهُ.	أَلَا
هغه د الله په توکل باندې په په کومه خبره قسم وکړي نو الله تعالی به هغه قسم رښتیا کړي. او آيازه تا سو ته هغه			
أُخْبِرُكُمْ	بِأَهْلِ	النَّارِ؟	كُلُّ
خلک ووايم چې هغ دوزخيان دي؟ (نو واورې) هر هغه سړی چې هغه په دروغو او لغو خبرو باندې سخته وينا			
جَوَاطِ .	مُسْتَكْبِرٍ .	مُتَّفِقٍ	عَلَيْهِ .
کونکی جگر الو وي، مال جمع کونکی بخيل وي او تکبر کونکی وي (بخاری او مسلم) او د مسلم په يو			
«كل جواظ زنيم متكبر» ^(۱)			
روایت کې دا الفاظ دي چې هر هغه سړی چې هغه مال جمع کونکی، حرمونی او تکبر کونکی وي.			

توضیح: ضعیف خو کمزوری ته وايي. لیکن متضعف هغه ته وايي چې هغه خپله کمزوری نه وي لیکن خلک هغه سپک او کمزوری گني. مطلب دا چې دا کمزوری او گمنام وي. نه غرور والا وي، نه تکبر والا وي. دا جنتي سړی دی. (مرقات ۸/۸۲۷)

لَوْ أَقْسَمَ: یعنی که هغه په کومه خبره باندې قسم و خوري چې دا کار به داسې کيږي نو الله تعالی دهغه عزت ساتي. لکه څنگه چې حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قسم خورلی ؤ چې دهغې د ترور غاښونه به نشي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۸/۴۴۳ رقم الحديث ۴۹۱۸، ومسلم في ۴/۲۱۹۰ رقم الحديث (۲۸۵۳-۴۶)

ماتیدلی، بیا هم هغه شان وشوه.

عتل: ډیر سرکشه او جگر الو ته ویل کیږي. جواظ: د دې یوه تشریح دا هم ده چې: ای جمع و منع. متکبر او سخت متکبر مراد دی. مخکې یې تشریح شویده. (مرقات ۸/۸۲۷)

زнім: بدنام او ولدزنا ته زнім وایي. په شر باندې مشهور ته هم وایي. دقرآن آیت دی: **بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٌ** (القلم: ۱۳)

تکبر کونکی سړی به جنت ته نه داخليږي

﴿۴﴾ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَدْخُلُ النَّارَ
او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایي: هغه سړی به (دهمیشه لپاره) دوزخ
أحد في قلبه مثقال حبة خردلٍ من إيمانٍ. وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَحَدٌ فِي قَلْبِهِ
ته نه ځي چې دهغه په زړه کې د گدن د دانې هومره هم ایمان وي. او هغه سړی به جنت ته نه ځي چې دهغه
مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ كِبَرٍ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
په زړه کې د گدن د دانې هومره هم تکبر وي. (مسلم)

توضیح: لا یدخل: د دې حدیث مطلب دا دی که د چا په زړه کې د یو ذری برابر ایمان وي، هغه به د دوزخ نه راوويستلی شي. د کافر په شان به همیشه دننه نوي. دغه شان د کوم سړي په زړه کې چې یوه ذره تکبر وي هغه سړی به جنت ته نه ځي. د دې جملې مطلب دا دی چې کبر او تکبر نه دلته کفر او شرک مراد دی. لکه په راتلونکې حدیث نمبر ۵ کې راروان دي. کوم سړی چې حق لره ردوي. هغه مسلمان چیرته پاتې کیدلی شي. د دې حدیث دویم مطلب دا دی چې دلته د کبر نه کفر مراد ندی بلکې ځان خوښي، لویي او غرور مراد دی. نو د دې حاصل دا راوتلو چې دا سړی گناهگار دی. په دخول اولي سره به جنت ته نه ځي. البته د سزا خوړلو نه وروسته به جنت ته ځي. (مرقات ۸/۸۲۸)

د تکبر حقیقت او ماهیت

﴿۵﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ
او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایي: هغه سړی به جنت ته نه داخليږي،
مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ». فَقَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ
د چا په زړه کې چې د ذری برابر هم تکبر وي. (دې اوریدلو سره) یو سړی عرض وکړو چې یو سړی

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۹۳ رقم الحديث (۹۱-۱۲۸) وأبو داود في السنن ۴/۳۵۱ رقم الحديث ۴۰۹۱.

يُحِبُّ	أَنْ	يَكُونَ	تَوْبُهُ	حَسَنًا
دا خوښوي چې دهغه جامه دې ښايسته وي، او دهغه پيزار دې ښايسته وي (او هغه د خپلې دې خوښې				
وَتَعْلُهُ	حَسَنًا.			
له وجې نه ښه جامه اغواندي او ښه پيزار استعمالوي نو آیا دې ته تکبر ويلى کيږي؟) نبی ﷺ وفرمايل:				
«إِنَّ	اللَّهَ	تَعَالَى	جَمِيلٌ	يُحِبُّ
اللَّهَ تَعَالَى جَمِيلٌ يَعْنِي بَنَهُ أَوْ جَمَالَ يَعْنِي بَنَهُ وَالْوَالِي أَوْ بِنَايَسْتِ خَوْشِي. أَوْ تَكْبَرِ دَادِي				
بَطْرُ الْحَقِّ وَغَيْظُ النَّاسِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)				
چې د حق خبره په مستی سره ومنلی شي او خلک سپک او ذليله وگڼلی شي.				

توضیح: توبه حسناً: د پوښتنه کونکې مطلب دا و چې ښي جامي او ښه پيزار او ښه استوگنه هر مسلمان خوښوي نو آیا دا هم د تکبر په کړۍ کې راځي؟ نبی ﷺ په جواب کې وفرمايل چې نا! دا خو زينت او جمال دی. او جمال الله تعالی خوښوي. تکبر دا دی چې سړی د حق خبره رد کړي. او خلک سپک او ذليله گڼلو باندې ليري وزغلوې. يعنې اصل تکبر دهغه خودپسندی او غرور نوم دی چې هغه انسان د حق نه واوړوي او د سمې لارې نه يې خطا کړي. (مرقات ۸/۸۲۹)

جمیل: باطني ښه والي او ښه صفتونو باندې د جمال لفظ ویلی کيږي. گویا د جمال تعلق د باطني ښه والي سره دی. ځکه د دې اطلاق په الله تعالی باندې کيږي. الله جمیل ویلی شي لیکن د حسن تعلق د ظاهري بدني اندامونو د تناسب سره دی. ځکه د دې اطلاق په الله تعالی باندې نه کيږي او الله حسین ویل جائز ندي. (مرقات ۸/۸۲۹)

دري غټ بد بخته خلک

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ثَلَاثَةٌ
أَوْ حَضْرَتُ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَاي چې رسول الله ﷺ وفرمايل: درې کسان دي چې دهغوي سره
لَا يُكَلِّبُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ» وَفِي رِوَايَةٍ: "
بد قیامت په ورځ باندې الله تعالی خبري نکوي. او نه به دهغوي ستاينه کوي. او په یو روایت کې دا
وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَهُمْ
الفاظ هم دي چې او نه به دهغوي اړخ ته (درصمت او عنایت په نظر سره) وگوري او دهغوي لپاره به

(^۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۹۳ رقم الحديث (۹۱-۱۴۷) وأبو داود في السنن ۴/۳۵۱ رقم الحديث ۴۰۹۱.

عَذَابٌ أَلِيمٌ: شَيْخُ زَانَ وَمَلِكٌ كَذَّابٌ وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱)

دردناک عذاب وي. یو خو بوډا زناکار، دویم دروغژن باچا، او دریم تکبر کونکی غریب. (مسلم)

توضیح: ثلاثه: یعنې درې قسمه خلک داسې دي چې د قیامت په ورځ به الله تعالی نه دهغوې سره خبرې وکړي او نه به د هغوې اړخ ته د رحمت په نظر سره وگوري بلکې د هغوې لپاره به دردناک عذاب وي. دوی به پسخیږي چې الله تعالی هغوې ته وگوري او دهغوې سره خبرې وکړي. لیکن هغوې به د رحمت د دې میدان نه لیري وساتلی شي. شیخ زان: په دې درې وارو کې یو قسم خلک هغه دي. چې خپله به بوډاگان شوي وي خو بیا به هم په زنا کې اخته وي. دبوډا زنا کار گناه ځکه ډیره ده چې په ځوانې کې د شهوت جنون او مستي وي، جوش او جذبې او نارینه قوت مجبورول کوي. نو اگرکه په ځوانۍ کې هم زنا کول گناه ده خو څه مجبورې هم ده. لیکن په بوډاوالي کې شهوانې قوت کمزوری کیږي. په بوډا کې شهوانې قوت هم غالب پاتې نوي. قبر هم نژدې دی. په داسې حالت کې زنا کول فقط خباثت نفسې دی، نه دا چې غلبه جنسې ده. و ملک کذاب: دروغ ویل د هر سړي لپاره گناه ده لیکن د باچا لپاره د نورو نه ډیره گناه ځکه ده چې د باچا د وجې نه به ولس په دروغ باندې اخته شي. دویمه خبره دا ده چې د باچا څه مجبورې نشته دی. هغه خپلواکه وي. هغه ته څه اړتیا نه وي نو سره د خپلواک کیدلو او غیر مجبور کیدلو بی ضرورته دروغ ویل د دروغو د عام گناه نه لویې خباثت دی. وعائل مستکبر: عائل د اهل و عیال والا فقیر ته وایي. وس یو سړی فقیر هم دی. عیال دار هم دی. ددې مجبورۍ او احتیاج باوجود هغه زکوٰة صدقات اخستلو نه انکار کوي. خپل ځان او خپل اهل او عیال هلاکت کې غورزوي. او دا هر څه د داسې تکبر په بنیاد باندې کوي چې هلته د تکبر څه ځای نشته دی. نو ځکه دا گناه د دغه شان نورو گناهونو نه لویه ده. د سوال کولو او زکوٰة اخستلو نه خپل ځان ساتل یو ښه عمل دی. لیکن دغه شان د احتیاج باوجود احتیاج لره د تکبر او غرور د وجې نه پتول نوره گناه ده. نو ځکه دده گناه ډیره ده. فقر او فاقه د الله تعالی د اړخ نه ده. او زکوٰة د هم دغه فقیرانو حق دی، بیا په دې کې تکبر کول ډیر بد دي. (مرقات ۸۳۱، ۸۳۰/۸)

لویې او کبریاې فقط د الله تعالی د شان سره ښایي

﴿۷﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: الْكِبْرِيَاءُ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: الله تعالی فرمايي چې ذاتي لويې
رِدَائِي وَالْعِظْمَةُ اِزَارِي فَمَنْ تَأَزَعَنِي وَاِحِدًا مِنْهُمَا
زما څاډردی او صفاتي عظمت زما ته بند دی. نو کوم سړی چې په دې کې زما سره مقابله کوي نوزه به هغه

(۱) أخرجه مسلم في ۱/۱۰۲ رقم الحديث (۱۰۷-۱۷۲) وأبو داود في السنن ۳/۷۴۹ رقم الحديث ۳۴۷۵.

أَدْخَلْتُهُ النَّارَ " وَفِي رِوَايَةٍ: «قَدَفْتُهُ فِي النَّارِ» . رَوَاهُ مُسْلِمٌ ( )
اور ته دننه کړم او په یو روایت کې دا الفاظ دي چې زه به هغه اور ته گوزار کړم. (روایت کړې دي مسلم)

توضیح: الکبرياء ردائی: یعنی دا زما ذاتې حق دی. نو کوم سپری چې په دې کې زما سره مقابله کوي چې زما په ذاتې وچتوالې او صفاتی عظمتونو کې دخله کوي. نوزه به داسې سپری دوزخ کې واچوم. په دې حدیث کې یو لفظ د الکبرياء دی. دویم العظمة دی. ځینو علماؤ دې لره مترادف الفاظ څرځولو باندې په یوه معنی حمل کړې دي. لیکن ځینو نورو علماؤ لکه ملا علی قاری او علامه طیبی فرمایې چې الکبرياء هغه لویې ته وایې چې دهغې تعلق د ذات سره وي او مخلوق هغه کما حقہ نه پیژني او عظمت هغه لویې ته وایې چې هغه د الله تعالی د صفت سره متعلق وي او مخلوق هغه پیژني. نو د الله تعالی لویې د دې کائنات په وجود سره ټول مخلوق پیژني. د دې فرق په وجه باندې د کبریا نسبت څادر اړخ ته شویدیاو د عظمت نسبت ته بند (لنگ) ته شویدی. او څادر په نسبت سره ازار ته اعلی او ارفع وي. رداء او ازار الفاظ د متشابهاتو نه دي. د دې ترجمه به په ما یلیق بشانه سره وي.

نازعی: یعنی کوم سپری چې زما ذاتی یا اضافی لویې کې د شریکیدلو کونښن کوي او په زوره اخستنه کوي، نوزه هغه دوزخ کې اچوم. (مرقات ۸/۸۳۱)
دا حدیث د متشابهاتو د قسم نه دی. د سلف صالحینو په نزد د الفاظو به هغه ترجمه وي کومه چې ده لیکن ما یلیق بشانه لگولو سره حقیقت به الله تعالی ته سپارل وي. خو متاخرینو د څه تاویلاتو نه کار اخستلی دی. لیکن د سلفو په نزد دې ضرورت نشته دی.

الفصل الثاني

خودپسندی تباہی ده

﴿۸﴾ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَزَالُ الرَّجُلُ

حضرت سلمه بن اکوع رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: یو سپری هیمشه خپل

يَذْهَبُ بِنَفْسِهِ حَتَّى يُكْتَبَ فِي الْجَبَّارِينَ

ځان را کاږي تر دې چې دهغه نوم په سرکشانو کې یعنی ظالم او متکبر خلکو په فهرست کې ولیکلی شي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۰۲۳ رقم الحديث (۲۶۲۰-۱۳۶) وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۹۷ رقم الحديث ۴۱۷۴.

فَيَصِيبُهُ مَا أَصَابَهُمْ « رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (۱) »

او بيا كوم شى چې دنيا او آخرت دمصیبت او بلانه سرکشانو ته رسيږي، هغه دغه سرې ته هم رسيږي. (ترمذی)

توضیح: يذهب بنفسه: مطلب دادى چې داسې مسلسل د ځان خوښي کې اخته وي. غرور او تکبر چې دا چيرته بوتلل غواړي، بوځي يې. نو دغه شان هغه په ځان خوښۍ او لويې کې د حد نه تير شي نو دالله تعالى په نزد باندې هغه متکبرينو او سرکشو خلکو په لسته کې وليکلى شي. بيا الله تعالى هغه دوزخ کې واچوي. معلومه شوه چې ځان خوښي او غرور او تکبر غټه تباهي ده. (مرقات ۸/۸۳۲)

دقيامت په ورځ به متکبرين دميرانو په شان ذليله وي

﴿۹۹﴾ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه او هغه د رسول الله صلی الله علیه و سله نه روایت کوي چې

قَالَ: " يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ أَمْثَالَ الذَّرِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي صُورِ الرِّجَالِ

نبی صلی الله علیه و سله وفرمايل: دقيامت په ورځ به تکبر کونکو لره دميرانو په شان د سر په صورت کې يوځای ته

يُغْشَاهُمْ الذَّلُّ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ

راغونډ کړی شي او د هراړخ نه به ذلت او خواري هغوي په پوره توگه سره راگير کړي. بيا به هغوي د جهنم يو

يُسَاقُونَ إِلَى سِجْنٍ فِي جَهَنَّمَ يُسْتَى: بُولَسُ تَعْلُوهُمْ

محبس (قيد خانه) اړخ ته چې دهغې نوم بولس دی، وشرلی شي. هلته به د اورونو او پر هغوي باندې

نَارُ الْأَثْيَارِ يُسْقَوْنَ مِنْ عَصَارَةِ أَهْلِ النَّارِ

راخپور شي. او د دوزخيانو زيځنه يعني دوزخيانو د بدن نه بهيدونکې ويني زوي به هغوي باندې

طِينَةَ الْخَبَالِ". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (۲)

شکولی کيږي. چې دهغې نوم طينت الخبال دی. (ترمذی)

توضیح: الذر: کوچنې ميري ته الذر وايي. کوم خلک چې په دنيا کې تکبر کوي. هغوي په حقيقت کې خپل ځان لويې گڼي. لهذا دغه شان خلک به د قیامت په ورځ باندې ذليل او خوار کولو سره دومره واړه کړی شي څنگه چې په زمکه باندې گرځيدونکې واړه سره شان ميران وي. د اجزا او سزا د هغه فعل سره بيخي مناسب ده. يوه قصه مونږ اوريدلي ده چې په هندوستان کې يو ډير بنايسته

(۱) اخرجه الترمذی في السنن ۴/۳۱۸ رقم الحديث ۲۰۰۰

(۲) اخرجه الترمذی في السنن ۴/۵۶۵ رقم الحديث ۲/۱۷۹، وأحمد في المسند ۲/۱۷۹.

خوان و. چا هغه وليدلون حيران شو چې دا خومره بنايسته دى. نو ده د هغه نه پوښتنه وکړه چې ستا شکل او صورت ته کتلو سره ماته تعجب کيږي. دې زلمې د تکبر په توگه باندي وويله که تاته تعجب کيږي نو په دې کې د تعجب څه خبره ده زما شکل ته په کتلو سره الله تعالى ته هم تعجب کيږي. دا وينا وه چې الله تعالى هغه د ميږي برابر کړو او ذليل يې پريخودلو. (دالله تعالى پناه) دا خبره د ياد ساتلو ده چې په ميدان حشر کې مختلف حالات دي. د عذاب او سزا دا صورت به هم کله راځي او کله جسمونه به غټ شي، په دې کې هيڅ تعارض نشته دى.

بولس: با باندي ضمه او فتحه دواړه دي. په دوزخ کې دننه د يو خاص محبس او کوټگۍ نوم دى. دې لفظي لغوي مفهوم نااميدي او حيرانتيا ده. د شيطان نوم ابليس هم د دې مادې نه مشتق دى. نارالانيار: يعنې د اورونو اور، دا د مبالغې په توگه باندي د دې اور شدت ته اشاره ده.

عصارة: د دوزخيانو د بدنونو زبيخنه يعنې بهيدونکې وينه او زوري کچه وينه به ورباندي ځکولى کيږي، چې دهغې نوم طينه الخبال دى، چې هغه ډير سخت تريخ خوندي دى. (مرقات ۸/۸۳۵)

د غصې يخولو طريقه

﴿۱۰﴾ وَعَنْ عَطِيَّةَ بْنِ عُرْوَةَ السَّعْدِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الْغَضَبَ			
او حضرت عطيه ابن عروه سعدى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: غصه د شيطان			
مِنْ	الشَّيْطَانِ	وَإِنَّ	الشَّيْطَانَ
اثر دى (يعنې ناحق غصه کول د شيطان راپارول او دهغې په دهوکه کې دراتلو نتيجه وي) او شيطان د			
خُلِقَ	مِنْ	النَّارِ	وَإِنَّمَا يُطْفَأُ
اور نه پيدا کړې شويدى او اور په اوږو سره وژلى کيږي. نو ځکه کله چې په تاسو کې يو چاته غصه			
أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ			
راشي نو هغه لپاره پکار دي چې اودس وکړي. (ابوداؤد)			

توضیح: يخي او بد استعمالولو سره غصه يخه شي. ځکه چې غضب د وينې د گرميدلو اثر دى. لښاد او بو ځکلو يا سر باندي د اوږو اچولو يا نور استعمال هم دا خاصيت دى. ليکن د اسلام په نظر کې د يخواي ترلاسه کولو غوره صورت دا دى چې دا سپرى دې اودس وکړي او بيا دې دوه رکعت نفل وکړي. د غصې په علاج کې د ټولو نه بنايسته طريقه خوا عوذ بالله ويل دي. که په دې سره ونشو نو

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۴۱، رقم الحديث ۷۴۸۴، وأحمد في المسند ۴/۲۲۶.

بیا اودس کول دي. که په دي سره ونشوه نو بیا لمونځ کول دي. يو علاج دا هم دی چې حالت دي بدل کړي لکه څنگه چې په راتلونکې حديث کې دي. (مرقات ۸/۸۳۶)

د غصې یخولو یو نفسیاتي علاج

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ وَ
اود حضرت ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کله چې په تاسو کې يو چاته
هُوَ قَائِمٌ فَلْيَجْلِسْ فَإِنْ ذَهَبَ عَنْهُ الْغَضَبُ
غصه راشي او دغه وخت هغه ولاړ وي نو (سمدستي) دي کيني او که غصه تلله نو خير دی گني بيا
وَالْأَفْئِدَةُ تَطْجَعُ» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ
دي په اړخ باندې خملي. (احمد و ترمذی)

د بدترین سرې نښې

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ عُبَيْسٍ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:
او حضرت اسماء بنت عميس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايې چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوريدلي دي.
«بِئْسَ الْعَبْدُ الْعَبْدُ عَبْدٌ تَخَيَّلَ وَاخْتَالَ وَنَسِيَ الْكَبِيرَ
بد بنده دی، هغه بنده چا چې خپل ځان د نورو نه غوره وگڼلو. او تکبر يې وکړو او خدای د لويې شان والا
الْمُتَعَالِ بِئْسَ الْعَبْدُ الْعَبْدُ عَبْدٌ تَجَبَّرَ وَاعْتَدَى
هغه هير کړو، بد بنده دی هغه بنده چا چې په خلکو باندې جبر او ظلم وکړو. او په ظلم او فساد خپرولو کې د حد نه تير شو.
وَنَسِيَ الْجَبَّارَ الْأَعْلَى بِئْسَ الْعَبْدُ الْعَبْدُ
او خدای جبار و قهار يې هير کړو. د چا قدرت او عزت چې د هر چانه وچت دی. بد بنده دی هغه بنده چا چې د دين
سَهَى وَلَهَى وَنَسِيَ الْمَقَابِرَ وَالْإِيْلَى
کارونه هير کړل او په دنيا داری کې مشغوله شو. او هغه په مقبرو او خاورو ته تلونکې بدن زړيدل هير کړل.
بِئْسَ الْعَبْدُ الْعَبْدُ عَبْدٌ عَتَى وَطَعَى وَنَسِيَ الْمُبْتَدَأَ وَالْمُنْتَهَى
بد بنده دی هغه بنده چا چې فتنه او فساد خپور کړو. او د حد نه يې تجاوز وکړو. او خپله ابتداء او استهائ يې

بِئْسَ	الْعَبْدُ	عَبْدٌ	يَخْتَلُ	الدُّنْيَا	بِالَّذِينَ
هیره کړه. بد بنده دی هغه بنده چې هغه د دین په ذریعه سره دنیا ترلاسه کوي. بد بنده دی هغه بنده چې هغه					
بِئْسَ	الْعَبْدُ	عَبْدٌ	يَخْتَلُ	الَّذِينَ	بِالشَّبَهَاتِ
دین لره د شبهاتو په ذریعه سره د هوکه ورکوي. بد بنده دی هغه بنده چې د مخلوق نه طمع او امید وساتلو.					
الْعَبْدُ	عَبْدٌ	طَمَعٌ	يَقْوَدُهُ		
او حرص او طمع هغه لره د نیا دارو دروازو ته په راڅکلور او څکلو بوځي. او چیرته چې غواړي بوځي یې، او بد					
بِئْسَ	الْعَبْدُ	عَبْدٌ	هُوَ	يُضِلُّهُ	
بنده دی هغه بنده چا لره چې دنیا اړخ ته د هغه مینه او خواش، دنیا ترلاسه کولو حرص، او د مال او جاه ډیروالی هوس					
بِئْسَ الْعَبْدُ عَبْدٌ رَغِبٌ يُذِلُّهُ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ أَبِي عَاصِمٍ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» .					
ذلیل او خوار کړي. او دهغه د دین بی عزتې کوي. ترمذی او بیهقی په شعب الایمان کې نقل کړیدی					
وَقَالَ: لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِيٍّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ أَيْضًا: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (١)					
او ویلي یې دي چې سند یې قوي ندی. دغه شان ترمذی ویلي دي چې دا حدیث غریب دی					

توضیح: تخیل: یعنی چا چې عجب، تکبر او غرور خپل کړو. او لویې باچا یې هیر کړو هغه په بدترینه خلکو کې دي.

تجبر و اعتدای: یعنی چا چې په مظلومانو باندې ظلم وکړو. او د خپل قدر او قیمت نه واوختلو. او د الله تعالی د حکم خیال یې ونه کړو. دا بدترینه سړی دی.

سهی: یعنی د حقوق واجبه او طاعتونو نه غافل و.

ولهی: او په لهو لعب کې اخته و. مطلب دا چې دین یې هیر کړو او د دنیا په لهو لعب کې اخته شو. (مرقات ۸/۸۳۸)

البلی: قبر او د قبرستان خالی والی او د بدن ماتیدل راماتیدل او دهغه زره زره کیدل یې هیر کړل. (مرقات ۸/۸۳۸)

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٤/٥٤٥ رقم الحديث ٢٤٤٨، والبيهقي في شعب الإيمان ٦/٢٧٨ رقم الحديث ٨١٨١.

يختل الدنيا: يعني د دين په ذريعه سره دنيا گټي. او دين د دنيا د گټلو وسيله او ذريعه جوړه کړي. يا دا مطلب دی چې صلحاء او زاهدانو او نيکانو خلکو جامه اغوستلو باندې په دغه دينداره شکل سره خلکو ته د هوکه ورکولو باندې مال گټي. او بيا يې په خوراک سره الوزي. ختل د دغه قسم د هوکې نوم دی. (مرقات ۸/۸۳۹)

يختل الدين بالشبهات: دلته ختل د فساد په معنی دی. يعني په دين اسلام کې شکوک او شبهات پيدا کولو باندې په دې کې فساد پيدا کوي. او په دغه توگه باندې مال گټي. عبد طمع: ملاعلی قاری فرمايې که د عبد اضافت د طمع اړخ ته وکړی شي نو د دې جملې ترجمه به آسانه شي. يعني د لالچ او طمع بنده دی. يَفُوذُهُ: د اضافت په صورت کې به د يقوده جمله د طمع صفت شي او مطلب به داشي چې دا داسې طمع او لالچ دی چې چيرته دا لالچې سپری بوتلل غواړي، هلته به يې بوخي.

هوی: د نفس خواهش ته وايي. د اضافت په صورت کې د عبد اضافت هوی اړخ ته دی. او د يضل هوی صفت دی ای عَبْدٌ طَمِعٌ وَعَبْدٌ هَوَى. په دواړو جملو کې مبالغه ده چې دا بنده د سختې طمع او سخت خواهش نفس د وجې نه گویا خپله مجموعه طمع او مجموعه هوی جوړه شوه. مطلب دا دی چې طمع او لالچ د سپری دنيا دارو ته را کاري. او د هغوي په دروازو کې يې گرځوي. عبد رغب يذله: رغب: حرص او لالچ ته وايي. يعني د مرغوباتو غلام دی چې هغې دا ذليل او خوار جوړ کړیدی. (مرقات ۸/۸۴۰)

الفصل الثالث

غصه تیرول ډیر افضل عمل دی

﴿۱۳﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا تَجَرَ عَبْدٌ

حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: بنده د هيڅ څه هم داسې تريخ گوت نه څکي

أَفْضَلَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ جُرْعَةٍ غَيْظٍ يَكْظِمُهَا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ تَعَالَى». رَوَاهُ أَحْمَدُ

چې هغه د خدای په نزد باندې د غصې د گوت څکلو نه غوره وي چې هغه يې فقط د الله تعالی درضا لپاره څکي. (احمد)

توضیح: جرعة: د اوبو گوت ته جرعة وايي. غيظ: قهر او غضب ته وايي. د قرآن آيت دی: ﴿وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ

وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ﴾ سينه چې کله تر خلي پورې د غصې نه ډکه وي. او سپری صبر وکړي نو د يته کظم وايي. علماؤ يوه قصه بيان کړيده چې د يو غلام نه څه کار خراب شو. نو مالک يې ډير په قهر شو. غلام دا آيت ولوستلو:

﴿وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ﴾ مالک جواب ورکړو: کظمت. غلام وويل: ﴿وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ﴾ نو مالک وويل: قد عفوتك

غلام ولوستل: ﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ مالک جواب ورکړو: ماته آزاد کړي. د صحابو د دور واقعده. ویل کیږي چې شیخ عبدالقادر لپاره یو چا د چین نه د دالی په توګه باندې یو ډیره بنایسته آئینه راوړي وه. شیخ عبدالقادر جیلانی رحمه الله وینزې هغه پاکوله. چې ناڅاپه آئینه گوزار شوه او ماته شوه. وینزه ویریدله او راغله او د فارسي یو مصرعه یې وویل:

از قضا آئید چینی نکست

یعنی د تقدیر الهی د وجې نه د چین نه راوړلی شوي شیشه ماته شوه.

شیخ سمدستي دویمه مصرعه جوړه کړه او جواب یې ورکړو:

خوب شد اسباب خود بینی نکست

یعنی ډیر بڼه وشول چې د ځان کتې او ځان خوښی اسباب مات شول.

د دې حدیث نه وروسته د ورسره حدیث تشریح هم دغه شان ده.

﴿۱۴﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: (ادْفَعْ بِاللَّيِّ هِيَ أَحْسَنُ)

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دالله تعالی ددې ارشاد ﴿ادْفَعْ بِاللَّيِّ هِيَ أَحْسَنُ﴾ ته بدې د نیکی په ذریعه سره

قَالَ: الصَّبْرُ عِنْدَ الْغَضَبِ وَالْعَفْوُ عِنْدَ الْإِسَاءَةِ

لیري کوه. په تفسیر کې فرمایي: چې د قهر په وخت کې صبر کول او د بدې په وخت کې عفو او درگزر

فَادَا فَعَلُوا عَصَاهُمْ

کول، دالله تعالی ددې ارشاد مراد دی. لهذا کله چې خلک صبر او عفو کوي نو الله تعالی هغوی د نفس

وَخَصَعَهُمْ لَهُمْ عَدَاؤُهُمْ كَانَهُ

او د مخلوقات د آفتونو نه محفوظ ساتي. او دهغوی د بنمنان داسې ذلیل شي لکه چې هغه (د بنمن

وَلِيُّ حَكِيمٌ قَرِيبٌ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ تَعْلِيْقًا^(۱)

نه وي بلکې) ډیر نژدې دوست وي. داروایت بخاری په طریقي د تعلیق سره نقل کړیدی.

غصه ایمان خرابوي

﴿۱۵﴾ وَعَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ:

او حضرت بهز بن حکیم د خپل پلار نه او هغه د د بهز د نیکه نه (حضرت معاویه ابن حیده القشیری) نه

(۱) أخرجه البخاري تعليق من حديث طويل ۸/۵۵۵ سورة السجدة.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الْغَضَبَ لَيُفْسِدُ الْإِيمَانَ كَمَا يُفْسِدُ الصَّبْرُ الْعَسَلَ»^(۱)

روایت کوي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل: غصه ايمان داسې خرابوي لکه ايلوا چې شهد خرابوي.

توضیح: الصبر: صبر د يو شيره نوم دی. چې هغې ته ايلوا ويل کيږي. سخت تريخ دی. د دې په خو قطرو سره شهد خرابيږي. دلته د ايمان د فساد نه مراد د کمال ايمان فساد دی. او دا خطر ده چې پوره ايمان لار شي. کله کله سړی د پنځه منته بې صبرې او قهر دوجې نه د قتل په شان لويې جرم کولو سره د محبس دلتونه برداشت کوي. او د آخرت عذاب پيل دی. (مرقات ۸/۸۴۳)

د تکبر بدي او عاجزی فضیلت

﴿۱۶﴾	وَعَنْ	عمر	قَالَ	وَهُوَ	عَلَى	الْمُنْبَرِ:
او حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې (يوه ورځ) هغه په منبر باندې ودریدلو (خطبه يې ويلو کې يې)						
يَا أَيُّهَا النَّاسُ تَوَاضَعُوا فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ						
و فرمايل: خلکو! تواضع او عاجزی خپله کړی. ځکه ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي چې						
يَقُولُ: «مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ						
کوم سړی د الله تعالی د رضا لپاره عاجزی او تواضع خپله کړي نو الله تعالی د هغه مرتبه وچتوي. پس						
فَهُوَ فِي نَفْسِهِ صَغِيرٌ وَفِي أَعْيُنِ النَّاسِ عَظِيمٌ وَمَنْ						
هغه سړی په خپل نظر کې خو حقیر وي لیکن د خلکو په نظر کې وچت وي. او کوم سړی چې د خلکو سره						
تَكَبَّرَ وَضَعَهُ اللَّهُ فَهُوَ فِي أَعْيُنِ النَّاسِ صَغِيرٌ وَفِي نَفْسِهِ						
غرور او تکبر کوي نو الله تعالی د هغه مرتبه راگوزار کړي. نو هغه د خلکو په نظر کې سپک وي لیکن هغه په خپل نظر						
كَبِيرٌ حَتَّى لَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِمْ مِنْ كَلْبٍ أَوْ خَنْزِيرٍ « ^(۲)						
کې خپل ځان وچت مرتبې والا گڼي. تر دې چې هغه د خلکو په نزد باندې د سپي يا خنزیر نه هم بدتر شي.						

د قدرت لرلو په وخت کې معاف کولو فضیلت

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "قَالَ مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ:

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل: چې حضرت موسی بن عمران عَلَيْهِ السَّلَامُ

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۶/۳۱۱ رقم الحديث ۸۲۹۴.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۶/۲۷۶ رقم الحديث ۸۱۴۰.

يَا رَبِّ مَنْ أَعَزُّ عِبَادَكَ عِنْدَكَ؟ قَالَ:
رض وکړو چې ای زما ربه! ستا په بنديگانو کې کوم بنده تا ډیر عزتمند دی؟ رب وفرمايل: هغه بنده
مَنْ إِذَا قَدَرَ غَفَرَ ^(۱)
چې هغه د قادر کیدلو نه وروسته هم عفو او درگزر وکړي.

د قهر قابو کولو فضیلت

﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ خَزَنَ لِسَانَهُ
او د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: کوم سړی چې خپله ژبه بنده ساتي
سَتَرَ اللَّهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ كَفَّ غَضَبَهُ
نو الله تعالی د هغه عیبونه پټوي. او کوم سړی چې خپله غصه قابو ساتي (او د انتقام اخستلو نه ځان ایسار کړي)
كَفَّ اللَّهُ عَنْهُ عَذَابُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ
نو الله تعالی به د قیامت په ورځ باندې هغه د خپل عذاب نه وساتي. او کوم سړی چې د الله تعالی نه معافی
اعْتَذَرَ إِلَى اللَّهِ قِيلَ: اللَّهُ عَذْرُهُ» ^(۲)
غوختونکی وي نو الله تعالی د هغه معافی قبولوي.

درې شیان د خلاصې سبب او درې شیان د هلاکت سبب

﴿۱۹﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " ثَلَاثٌ مُنْجِيَاتٌ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: درې شیان خلاصی وړکونکې دي
وِثَلَاثٌ مُهْلِكَاتٌ فَأَمَّا الْمُنْجِيَاتُ: فَتَقْوَى اللَّهِ فِي السِّرِّ
او درې شیان په آخرت کې هلاکونکې دي. کوم شیان چې خلاصی وړکونکې دي، په هغې کې یو خو په پټه
وَالْعَلَانِيَةِ وَالْقَوْلُ بِالْحَقِّ فِي الرِّضَى وَالسُّخْطِ وَالْقَصْدُ
او ښکاره باندې د خدای نه بیریدل دي. دویم شی په خوشحالی او خفگان کې حق خبره کول دي. دریم
فِي الْغَنَى وَالْفَقْرِ. وَأَمَّا الْمُهْلِكَاتُ:
شی په مالدارۍ او فقیرۍ دواړو حالتونو کې اعتدال خپلول دي. او کوم درې شیان چې هلاکونکې دي.

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الايمان ۶/۳۱۹ رقم الحديث ۸۳۲۷

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الايمان ۶/۳۱۵ رقم الحديث ۸۳۱۱

فَهْوَى	مُتَّبِعٌ	وَشُحٌّ	مُطَاعٌ
په هغې کې يو خود نفس خواهش دی چې دهغې تابعداري وکړي شي. دويم شی حرص او بخل دی. انسان چې			
دَ	إِعْجَابٌ	الْمَرْءِ	بِنَفْسِهِ وَ هِيَ
د چا غلام جوړ شي. او دريم شی د سرې په خپل ځان باندې غرور کول دي. او دا دريم شی په دې ټولو			
أَشْدُّهُنَّ « رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ الْخُمْسَةَ فِي شِعْبِ الْإِيمَانِ » ^(۱)			
کې بدترین خصلت دی. ذکر شوي پنځه واړه روایتونه بیهقي په شعب الايمان کې نقل کړيدي.			

توضیح: تقوی الله: یعنی ظاهراً او باطناً خپله معامله د رب سره پاکه ساتل تقوی ده.

القول بالحق: یعنی حالات که هرڅنګه وي، واقعات که څنګه هم وي، څوک خوشحالیږي یا څوک خفه کیږي، په ژبه باندې حق خبره کول او حق باندې کلک وسیدل د خلاصی سبب دی.

والقصد: یعنی که سرې مالداره وي او که غریب وي. که هرڅه وي خو هغه د خپل لاس نه اعتدال نه پرېږدي. په هر حالت کې د افراط او تفریط نه پاک وسپړي. او اسراف او تبذیر او اقتار او کنجوسی نه ليري وسپړي. دا د باعث نجات خبره ده. (مرقات ۸/۸۴۵)

هو متبع: یعنی هر وخت د خپل خواهش پوره کولو پسې لګیدلی وي. او دهغې تابعداري کوي. بس خواهش هغه خپل معبود جوړ کړی دی. کوم اړخ ته چې کومه اشاره ورکړي کیږي. هغې باندې عمل لپاره ټوپ وهي.

وشح مطاع: یعنی د بخل او کنجوسی. غلام جوړ شوی دی. چې په هغې کې ډیره ممکنه ده چې کوم وخت داسې سرې د زکوٰة او واجبي حق نه انکار وکړي او هلاک شي. (مرقات ۸/۸۴۵)

اعجاب المرء: یعنی ځان خوښي، کبر او ځان ته په کتلو حیرانیدل او د ځان ستاینه کول، دا داسې ناروغی دي چې دا په انسان کې ننوتلو نه وروسته د وتلو نوم نه اخلي. تردې چې تباہ یې کړي. ځکه دې ته د ټولو نه سخت وویلی شول. (مرقات ۸/۸۴۵)

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۵/۳۵۲ رقم الحديث ۷۲۵۲.

۲۰ ربیع الثانی ۱۴۱۸ هـ

باب الظلم د ظلم بیان

قال الله تعالى: ﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾

الظلم: هو وضع شيء في غير موضعه: یعنی کوم شی د هغې د اصل مقام په ځای په بل مقام کې کيځودلو نوم ظلم دی. د ظلم د دې تعریف دا مفهوم هر هغه شي ته شامل دی چې په هغې کې تعدی او تجاوز وي، خو د شریعت په رڼا کې د ظلم په تعریف کې دا خیال به ساتل وي چې شرعې اصطلاحی ظلم هغه دی چې په هغې کې د امور شرعیه نه تجاوز کړی شوی وي. په عرف عام کې ظلم دخلکو هغه حقوقو کې تجاوز او زیاتې ته ویل کیږي چې دهغې اړیکې د خلکو د مال او ځان او عزت او ناموس سره وي. یعنی د خلکو په مال او ځان او عزت او ناموس کې تجاوز او زیاتې کولو نوم ظلم دی. مفسرینو لیکلي دي چې د مخکنو قومونو د واقعاتو نه داسې معلومیږي چې الله تعالی کافر قومونو باندې هغه وخت لاس کيځودلو کله چې دا قومونه د شرک او کفر نه وروسته په ظلم شروع شول. د الله تعالی اعلان دی چې خلکو! ما په خپل ځان باندې ظلم حرام کړیدی او تاسو هم په یو بل باندې ظلم مکوی. په تاسو باندې هم ظلم کول حرام گرځوم. (مرقات ۸/۸۴۶)

الفصل الاول

د قیامت په ورځ باندې به ظلم د تور تم په صورت کې وي

﴿عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ»^(۱)

حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: ظلم بهد قیامت په ورځ د تور تمونو سبب وي. (بخاری و مسلم)

توضیح: الظلم ظلمات: یعنی د ظلم په سزا کې به داسې تور تمونو کې اخته شي چې هغې به دا د څلور وارو اړخ نه راگیر کړی وي. او د دې ظالم سره به هیڅ رڼا نه وي. د ظلم دا تور تمونه یو ندي بلکې په بیلابیل شکلونو کې به وي. او دا ظالم به په هغې کې سرگردانه گرځي. او د مسلمانانو سره به رڼا وي چې د هغې په مرستې سره به هغوی په اسانۍ سره یو خوا او بل خوا تللی شي. د دې حدیث نه معلومیږي چې د ظلم د جرم کولو په ضمن کې نور گناهونه هم کیږي. نو ځکه په قیامت کې یو نه بلکې څو تور تمونه جوړیږي. (مرقات ۸/۸۴۶)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵/۱۰۰ رقم الحديث ۲۴۴۷، ومسلم في ۴/۱۹۹۶ رقم الحديث (۲۵۷۹-۵۷).

الله تعالیٰ ظالم ته مهلت ور کوي بيا يې نيسي

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ لَيُنْبِي لِلظَّالِمِ
او حضرت ابو موسی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: بیشکه الله تعالیٰ ظالم ته مهلت
حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يَفْلِتْهُ « ثُمَّ تَرَأَوْ
ور کوي، تردې چې کله هغه ونيسي نو پرېرېدې به يې نه. د دينه وروسته نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا آیت لوستلو
(وَ كَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَىٰ وَ هِيَ ظَالِمَةٌ) الْآيَةُ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (۱)
﴿وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ﴾ او د دې آیت آخر الفاظ دا دي ﴿إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ﴾ (بخاری و مسلم)

د ثمود ظالم قوم په علاقه باندې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تیریدل

﴿۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا مَرَّ بِالْحِجْرِ
او د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله په مقام حجر باندې تیر شو
قَالَ : « لَا تَدْخُلُوا مَسَاكِينَ الَّذِينَ
نو (صحابو ته یې) و فرمایيل چې تاسو د دې خلکو کورونو (که نورو) ته مه ستوخی چا چې (کفر غوره کولو او خپل اړخ ته د الله
ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ
تعالیٰ رالېږلی شوي پیغمبران دروغ ژن گڼلو باندې) خپله په خپل ځان ظلم کړی دی. مگر دا چې تاسو ژر پیدونکې
أَنْ يُصِيبَكُمْ مَا أَصَابَهُمْ « ثُمَّ
یاست. هسې نه په تاسو باندې هم هغه عذاب نازل شي. کوم چې په هغوي باندې نازل شوی و. د دې نه وروسته
قَنَّعَ رَأْسَهُ وَ أَسْرَعَ السَّيْرَ حَتَّىٰ اجْتَازَ الْوَادِي . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (۱)
نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په څادر باندې خپل سر پټ کړ او په تیز تیز مزل کولو سره د هغه علاقي نه ووتلو. (بخاری و مسلم)

توضیح: الحجر: نبی عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ په ۹ هـ کې د جهاد په نیت سره د روميانو مقابلې لپاره د تبوک اړخ ته تللی و. د نبی عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ سره د صحابو د دیرش زره پاک لښکر جرار و. په لاره کې د نبی عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ تیریدل د قوم ثمود په هغه علاقه باندې وشو چېرته چې په قوم ثمود باندې یو دردناک عذاب راغلی و.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۸/۳۵۴ رقم الحديث ۴۶۸۶، ومسلم في ۴/۱۹۹۷ رقم الحديث (۲۵۸۳-۴۱)

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۸/۱۲۵ رقم الحديث ۴۴۱۹، ومسلم في ۴/۲۲۸۶ رقم الحديث (۲۹۸۰-۳۹)

الحجر: دهغه ځای نوم دی. چیرته چې په قوم ثمود باندې عذاب نازل شوی ؤ، دا یو تاریخې کلی دی. چې هغې ته د وادی القری ویلی کیږي. حجر د مدینې نه څه د څلور سوه میله باندې د مدینې اړخ ته پروت دی. په دې علاقه کې هغه کانی هم دی چې د هغې نه صالح علیه السلام اوبڼه راوتلي وه. هغه

ځای ته فج الناقة ویل کیږي. او ټولې علاقې ته مدائن صالح هم ویلی کیږي. د دغزوه تبوک په موقع باندې نبی کریم صلی الله علیه و سلم په لاره باندې تللی ؤ. نبی کریم صلی الله علیه و سلم د قوم ثمود په علاقه کې د اوبو څکلو نه منع کړي وه. بلکې دهر استعمال نه یې منع کړي وه. نو چا چې په دغه اوبو باندې اوږه اغږلي ؤ، نبی کریم صلی الله علیه و سلم د هغه اوږو د استعمال نه هغوې منع کړي ؤ، بلکې حکم یې ورکړو چې اوبانو باندې یې وخوره. نبی کریم صلی الله علیه و سلم صحابو ته وفرمایل چې په دې علاقه کې د عذاب اثرات وس هم دي. نو ځکه په ژړا ژړا ژرد دې علاقه نه تیر شی. (مرقات ۸/۸۴۷)

نبی کریم صلی الله علیه و سلم خپله هم په سر باندې څادر راخپور کړو، او په ژړا سره تیر شو. د دېنه معلومه شوه چې چیرته د الله عذاب راځي، دهغې اثرات ترصدو پورې پاتې وي. د ثمودیانو هلاکت څو زره کاله پخوانی ؤ. خو اثرات یې وس هم ؤ. نن سبا په پاکستان کې په اتم اکتوبر ۲۰۰۵ء کې یو تباه کونکې زلزله راغله. دغه هم د عذاب الهی نه څوک نشي ایستلی. دا هم عذاب الهی دی. چې دهغې اثرات په علاقه او انسانانو باندې بلکې په هغه د بدنونو باندې هم دی، چې په هغوې باندې په دې زلزله کې زخم (ټپ) لگیدلی دی. وس دهغې لپاره اجتماعي توبې او استغفار ضرورت دی. دې عذاب ته په کتلو سره زمونږ مسلمانانو لپاره پکار دي چې سحر او ماښام، هفته وار (هره اونۍ) اجتماعي دعاء سره اجتماعي توبه او استغفار وکړي او گناهونو او این جی اوز او دهغوې د مرستې نه ځان وساتي. څو ورځې وروسته په یو سفر باندې به زه سعودي عرب ته ځم. د ۳۰ ورځو آزاده ویزه ده. که الله تعالی وغوښتله نو زه به د تبوک سفر کوم. او د مدائن صالح معاینه به کوم.

الحمد لله زه په دغه سفر باندې لارم. مدائن صالح کې په مقام العلاء کې شپه تیره کړه. او سحر مدائن صالح. وادی ثمود او الحجر علاقه ته تلل وشو. او ما د الله تبارک و تعالی قدرتونه وکتل او د الله تعالی د عظمتونو مشاهده مې وکړه. په تباه شوو علاقه کې د عذاب اثرات په مخونو باندې مې محسوس کړل او بیا په غسل کولو سره دا اثرات ختم شول. هغه کانی مې ولیدلو چې دهغې نه د صالح علیه السلام اوبندر اوتلي وه. او بیا مې هغه ځای وکتلو چیرته چې دغه اوبڼه دې ظالمانو وژلي وه. د قوم ثمود سنگ تراش کورونه او ماڼۍ مې وکتلي. او د قرآن عظیم د صداقت غټ غټ نښانونه مې ولیدل. په بیرته راتگ باندې د دې سفر سره متعلق ما یو کتابچه ولیکله، چې په هغې کې ما د دغه علاقه ناشنا حالات، او ناشنا واقعات ولیکل. د دې کتاب نوم دی: قوم ثمود څنگه تباه شو؟

د قیامت په ورځ باندې به د ظالم نه د ظلم بدله څنګه اخستلی کېږي؟

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ			
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: څوک چې د کوم مسلمان ق			
لَاخِيهِ	مِنْ	عِزِّهِ	
ساتي او هغه حق که (غیبت او بدې کولو او روحاني او جسماني تکلیف وغيره په صورت کې) د بې عزته کولو وي یا د بل کوم شي			
أَوْ	شَيْءٍ	مِنْهُ	الْيَوْمِ
سره متعلق وي. نو هغه لپاره پکار دي چې هغه دغه حق نن (يعني په دې دنيا کې) ور باندې معاف کړي. د دینه			
قَبْلَ	أَنْ	لَا	يَكُونَ
مخکې چې هغه ورځ راشي (يعني د قیامت ورځ چې په هغې کې) هغه خوبه نه درهم لري، نه دینار (چې هغه د دغه د			
وَلَا	دِرْهَمٌ	إِنْ	كَانَ
بدلې په توګه باندې ورکړی شي) که (هغه خپل حق معاف کړو نو بڼه ده ګڼې بیا) د ظالم د اعمال نامه			
عَمَلٌ	صَالِحٌ	أَخَذَ	مِنْهُ
کې چې څه نيکۍ وي نو د هغې نه به د هغې د ظلم برابر بیا واجب حق په اندازه نيکۍ اخستلی کېږي. او			
وَإِنْ	لَمْ	يَكُنْ	لَهُ
(مظلوم یا حقدار ته به ورکړی شي) او که هغه هيڅ هم نيکۍ نه لري نو په دې صورت کې به د دغه مظلوم			
أَخَذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحِيلَ عَلَيْهِ. «. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ»			
یا حقدار د ګناهونو نه (د هغې د حق په اندازه) ګناه راوړل شي او په ظالم باندې به بار کړی شي. (بخاری)			

توضیح: مظلومه: که د کوم ظالم په ذمه باندې د کوم مظلوم څه حق پاتې وي چې هغه ده په مظلوم باندې په صورت د ظلم کې کړی وي. (مرقات ۸/۸۵۰)

من عرضه: يعني د دغه حق تعلق که د مظلوم د عزت او عظمت سره وي، یا د کومې بلې وجې سره وي چې هغه ته يې کنځل کړي وي یا د قول او فعل په ذریعه سره هغې ته يې تکلیف رسولی وي. (مرقات ۸/۸۵۰)

اوشقی: يعني د چا مال يې په زور اخستلی وي یا يې غلا کړی وي یا يې لاندې کړی وي.

فلیتحلله: نو د هغه نه دې معافې غوختلو باندې د قیامت نه مخکې دې هر قسم حق معاف کړي. که مالي معامله ده نو معاوضه (بدله) دې ادا کړي گنې د قیامت په ورځ به نه دیناروي او نه درهم. هلته به دا مظلوم د دې ظالم نیکی وصولوي. که نیکی ختمی شوي لکه څنگه چې ورپسې حدیث کې بیان شوي دي. (مرقات ۸/۸۵۰)

د قیامت د ټولو نه غټ فقیر

﴿۵﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَتَذَرُونَ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روایت دی چې (یوه ورځ) رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: تاسو پوهیږئ
مَا الْمُفْلِسُ؟» قَالُوا: الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ
مفلس څوک دی؟ ځینو صحابو جواب وکړو چې په مونږ کې مفلس هغه سړی دی چې د هغه سره نه خو درهم وي
لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعٍ. فَقَالَ: «إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي
او نه دیناروي او نه سامان او اسباب. نونبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: زما په امت مرحومه کې مفلس سړی په حقیقت کې هغدی
مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ
چې هغه د قیامت په ورځ باندې په میدان حشر کې (دنیا نه) لمونځ، روژه او زکوٰة به راوړي، خو حال به دا
وَيَأْتِي وَقَدْ شَتَّمَ هَذَا وَقَذَفَ هَذَا. وَأَكَلَ مَالَ هَذَا. وَسَفَكَ دَمَ هَذَا
وي چې هغه به چاته کنحل کړي وي، په چا باندې به یې تهمت لگولی وي، څوک به یې په ناحقه باندې
وَضَرَبَ هَذَا فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ
د هلی وي. نو د هغه د نیکیو نه (اول) یو مظلوم او صاحب حق ته (د هغه د حق په اندازه باندې) نیکی ورکړی کیږي.
فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يَقْضِيَ مَا عَلَيْهِ
تردې چې د هغه د دې گناهونو د فیصله کیدلو نه مخکې که د هغه ټولې نیکی ختمی شوي نو دې
أَخَذَ مِنْ حَطَايَاهُمْ فَطَرِحَتْ عَلَيْهِ
حقدارو او مظلومانو گناهونه (چې هغه دوی په دنیا کې کړي وي) د هغوې نه په اخستلو سره په
ثُمَّ طَرِحَ فِي النَّارِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
دغه سړی باندې به بار کړی شي. او بیا به هغه دوزخ ته گوزار کړی شي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۱۹۹۷ رقم الحديث (۲۵۸۱-۵۹) والترمذي في ۲/۵۲۹ رقم الحديث ۲۴۱۸.

توضیح: المفلس: د دنیا په عرف کې خو د مفلس هم هغه پیژندنه ده کوم چې صحابه کرام د نبی کریم ﷺ د پوښتنې په جواب کې وویل. لیکن د شارع په نظر کې اصل او حقیقي مفلس هغه دی کوم چې میدان حشر کې په آخرت کې مفلس وي. ځکه چې د هغه د گټې امکان ختم شي. نو ځکه نبی ﷺ د هغې بیان وکړو.

فطرت عليه: یعنی کله چې په خلکو باندې د ظلمونو په مقابله کې د ظالم نیکۍ ختمی شي نو بیا د خلکو بدۍ گناه به په ظالم باندې واچولی شي.

طرح: د الفاظو نه معلومه شوه چې د قیامت په ورځ باندې به اعمال متجدد وي. او د اچولو قابل به وي. د دې خو یو صورت دا هم کیدلی شي چې دا اعمال به د قیامت په ورځ باندې کاغذونو او رجسترونو په شکل کې وي.

دویم صورت دا هم ممکن دی چې الله تعالی هر عمل لره د قیامت په ورځ باندې یو جسم ورکړي. نو بیا تلل یا چا باندې اچول به ممکن شي. دریم صورت دا هم کیدلی شي چې د هغه ځای تله (میزان) به د دنیا د گورې د تللو په شان نه وي. په دې سره به اعتراض هم تلل کیدلی شي. هسې د اعتراضو د تللو اعتراض به په یو زمانه کې کیدلو. نن سبا خو په جدیدې ټیکنالوجې سره اعتراض په آسانی سره تللی کیږي. د هوايي جهاز وچتیدل او کیناستل عرض دی. تللی کیږي. د موسم حرارت او باد (هوا) تللی کیږي. د کتلو او اوریدلو طاقت تللی کیږي. وس خو دا اعتراض چې اعتراض او کیفیات څنگه تللی کیږي. مهمل شان پاتې شوی دی.

ثم طرح في النار: معلومه شوه، حقوق العباد د بنده د معاف کولو نه بغیر نه معاف کیږي. دوزخ به ته تلل وي. هو! که الله تعالی مظلوم ته په بدله کې عطایا ورکړي او هغه راضي کړي. نو بیا ممکنه ده. بهر حال دوزخ ته به دا سړی د نورو د گناهونو د وجې نه بلکې په حقیقت کې دا ظلمونه او حقوق د ده خپل کړي جرمونه دي. چې د هغې په وجود باندې دوزخ ته لاړو. لهدا دا حدیث د قرآن آیت ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ سره متصادم او متعارض ندی.

په آخرت کې به د هر ظالم نه حساب اخستلی کیږي

﴿۶۶﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَتُؤَدَّنَ الْحُقُوقُ إِلَى أَهْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»
 او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله ﷺ فرمایي: د قیامت په ورځ به حقدارو ته
 حَتَّى يُقَادَ لِلشَّاةِ الْجَلْحَاءِ مِنَ الشَّاةِ الْقَرْنَاءِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ
 د هغوی حقوق ورکولی کیږي، تردې چې د بې ځکرو یزې قصاص به د ځکرو یزې نه اخستلی کیږي. (مسلم)

وَذَكَرَ حَدِيثَ جَابِرٍ: «اتَّقُوا الظُّلْمَ». فِي «بَابِ الْإِنْفَاقِ»^(۱)

او د حضرت جابر رضي الله عنه روایت «اتقوا الظلم» په باب الانفاق کې ذکر شويدي.

توضیح: الجلحا: یعنی بغیر د خکرو والا مظلومه بیزي لپاره به د خکروري ظالمې بیزي نه قصاص او بدله اخستلی کیږي. مطلب دا دی چې کوم ځناور په بل ځناور باندې په دنیا کې ظلم او زیاتۍ او تجاوز او تیری کړی وي. دهغه ظالم نه به بدله اخستلی کیږي. یعنی د الله تعالی د عدل او انصاف به دومره ظهور وشي چې د انسانانو نه علاوه به په ځناورو کې هم د عدل ظهور وشي. حالانکې ځناور غیر مکلف دي.

اوس پوښتنه دا ده چې ځناور خو غیر مکلف دي. دهغوی نه د قصاص او بدلې اخستلو څه مطلب دی؟ د دې جواب دا دی چې الله تعالی **﴿فَقَالَ لِمَا يُرِيدُ﴾** دی **﴿لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ﴾** (الانبیاء: ۲۳) په صفت عالی باندې متصف دی. هغه که هر چیرته بدله واخلي یا د چا نه هم بدله واخلي، هغه مختار علی الاطلاق دی. د ځناورو په معامله کې که انسان په حیوان باندې ظلم کړی وي. دهغه نه به هم قصاص اخستلی کیږي. او بیا د ځناورو په اړه به وفرمایې: **﴿كُونُوا كَرَابًا﴾** ټول خاوري شی. نو ټول به خاوري شي. په دغه وخت کې به کافرو وایې: **﴿يَلَيْتَنِي كُنْتُ كَرَابًا﴾** ای کاش زه هم خاوری شوی وی.

دویم جواب دا دی چې په حدیث کې د خکروري بیزي نه مراد ظالم انسان مراد دی. او د بې خکرو بیزي نه مظلوم انسان مراد دی. او دغه شان محاوره هم جاري ده. نو په دې حدیث کې دا واضحه شویده چې د قیامت په ورځ باندې به د ذرې ذرې حساب وي. د ظالم نه به د مظلوم پوره پوره حساب اخستلی کیږي. فرض کړه که غیر مکلف ځناور هم ظالم جوړ شو، دهغه نه به هم بدله اخستلی کیږي. نو ای انسان ته د حساب نه چیرته بچ کیدلی شي؟

جلحا: دا هغه ځناور دی چې د دې خکرونه د پیدائښ نه نه وي.

القرنا: دا هغه ځناور وي چې دهغې غټ غټ خکرونه وي. (مرقات ۸/۸۵۲)

الفصل الثاني

امعة مه جوړېره، د بدې بدله بدې نه ده

﴿۷۴﴾ وَعَنْ حُدَيْفَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا تَكُونُوا أُمَّةً تَقُولُونَ:

حضرت حذیفه رضي الله عنه فرمایې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایې: ته امعه مه جوړېره یعنی دامه وایه که

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۹۹۷ رقم الحديث (۶۰/۲۵۸۲) والترمذي في السنن ۴/۵۳۰ رقم الحديث ۲۴۲۰.

إِنْ	أَحْسَنَ	النَّاسُ	أَحْسَنًا	وَإِنْ	ظَلَمُوا
خلک زمونږ سره ښيگره کوي نو مونږ به هم د هغوي سره ښيگره کوو. او که خلک زمونږ سره ظلم کوي	ظَلَمْنَا	وَلَكِنْ	وَوَظَنُوا	إِنْ	أَحْسَنَ
نو مونږ به هم د هغوي سره ظلم کوو. بلکې تاسو خپل ځان په دې امر باندې قائم وساتئ. که خلک ښيگره کوي	أَنْ	تُحْسِنُوا	وَإِنْ	أَسَاءُوا	فَلَا تَظْلَمُوا
نو تاسو هم ښيگره کوئ او که خلک بدې کوي نو تاسو ظلم مکوي. داروايت ترمذي نقل کړيدی.					

توضیح: امعه هغه سړې ته وايي چې هغه خپله هيڅ رايه نه لري. بلکې د سوچ او پوهې نه بغير په دې وينا سره گڼي: انا مع فلان. د بلني نه بغير خوارو ته د نورو په تابعدارۍ کې ځي. انا مع فلان: خپل هيڅ څه مقام نلري. د نورو په وينا باندې د نورو د رايې تابع کيدلو باندې وخت تيروي. د امعه څه تفصيل توضیحات څلورم جلد باب الامارة کې تير شويدي. دلته په حديث کې د امعه نه هغه سړی مراد دی چې هغه وايي چې زما سره خلکو څنگه ښويې وساتلو. زه به د هغوي سره هم هغه ښويې کوم. که خلک زما سره ښه کوي نو به هم ښه وسيرم. که خلک بد شول نو زه به هم بدې کوم. گویا دا شعريې په لاس کې نيولی ولاړ دی:

فمن شاء تقويي فاني مقوم ومن شاء تعويبي فان معوج

نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې دغه شان امعه مه جوړيږه. بلکې که خلک احسان وکړي نو ته احسان وکړه او که خلک د بدۍ معامله وکړي نو ته ښيگرې او د احسان معامله وکړه او «تخلقوا باخلاق الله» نمونه جوړ شه.

فلا تظلموا: د دې جملې ترجمه داده چې د خلکو په بدۍ باندې تاسو ظلم مکوي. بيا د دې جملې يو مطلب دادی چې د بدې کونکو سره په اعتدال کې اوسيدلو سره بدله واخلي. خو ظلم او زياتی مه کوي. داد دنی مؤمن درجه ښودلی شويده. دويم مطلب دادی چې د بدې کونکو سره فقط د بدې کولو سوچ مکوه بلکې د معاف کولو خيال هم وساته. دا دويمې درجې د متوسط مؤمن درجه ويلى شويده.

دریم مطلب دادی چې د بدې کونکې سره ښه وکړه. داد اعلى مؤمن درجه ښودلی شوې ده. نو فلا تظلموا په جمله کې گویا د درې قسمه مسلمانانو درې درجې ذکر شوې دي. ادنی، متوسط او د اعلى درجې مؤمن. (مرقات

۸/۸۵۲)

د حضرت معاویہ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نوم باندې د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا خط

﴿٨٨﴾ وَعَنْ مُعَاوِيَةَ أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنْ
اود حضرت امير معاویہ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روایت دی چې هغه ام المؤمنین حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته خط ولیکلو چې ته
اَكْتُبِي إِلَيَّ كِتَابًا تُوَصِّينِي فِيهِ وَلَا تُكْثِرِي. فَكَتَبَتْ:
ماته یو نصیحت لیکلی راو لیره. او هغه نصیحت چې اوږد نه وي. نو حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ا کلمات لیکلي راو لیرل په
سَلَامٌ عَلَيْكَ أَمَا بَعْدُ: فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ التَّمَسَ رَضِيَ اللَّهُ
تا باندې دې سلامتي وي! وروسته د دین ه ما در رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې کوم سړی د الله تعالی رضامندې
بِسَخَطِ النَّاسِ كَفَاهُ اللَّهُ مَوْنَةً النَّاسِ
او خوشحالي په نظر کې ساتي او د خلکو د خفگان او ناراضگی نه یې پرواه وي، نو الله تعالی د خلکو د مینې داړخ
وَمَنْ التَّمَسَ رَضِيَ النَّاسِ بِسَخَطِ اللَّهِ
نه هغه لپاره کافي کیري. او کوم سړی چې د خلکو رضامندې په نظر کې ساتي او د الله تعالی خفگان او ناراضگی
وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَى النَّاسِ « وَ السَّلَامُ عَلَيْكَ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(١)
نه یې پرواه وي، نو الله تعالی هغه خلکو ته سپاري. او سلامتی دې وي په تا باندې. (ترمذی)

توضیح: ولا کثري: یعنی اوږد مضمون او اوږده الفاظ نه وي. بلکې مختصر او جامع نصیحت ولیکه.

سخط الناس: یعنی د خلکو ناراضگی او خفگان یې قبول کړو لیکن الله تعالی یې راضي وساتلو.

مؤنة الناس: یعنی د خلکو محنت او مشقت او ضرورتونو لپاره به الله تعالی کافي شي. (مرقات ۸/۸۵۵)

وكله الى الناس: یعنی کوم سړی چې خدای پرې خودلو باندې د خلکو د راضي کولو کوښښ کوي، الله تعالی به هغه سړی خلکو ته وسپاري. بیا به خلک د هغه مونږ وباسي. (مرقات ۸/۸۵۵)

الفصل الثالث

د لفظ ظلم مفهوم او مطلب

﴿٩٩﴾ عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: لَمَّا لَزَلَتْ: (الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ)
حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې کله دا آیت (الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ) نازل شو نو په

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٤/٥٢٧ رقم الحديث ٢٤١٤.

شَقَّ ذَلِكَ عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ:

دې سره د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحابو ته غټ بوج محسوس شو. نو هغوي عرض وکړو چې يا رسول الله!

أَيْنَا لَمْ يَظْلِمْنَا نَفْسِيهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

په مونږ کې داسې کوم سپړی دی چې هغه په خپل نفس باندې ظلم نه وي کړی؟ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: دا

«لَيْسَ ذَلِكَ إِنَّمَا هُوَ الشِّرْكَ

خبره نده (يعني د ظلم نه مراد هغه ندي کوم چې تاسو گڼي. يعني مطلق گناه) بلکه د ظلم نه شرک مراد دی.

أَلَمْ تَسْمَعُوا قَوْلَ لُقْمَانَ لِبَنِيهِ: يَا بَنِي

آيا تاسو د لقمان هغه نصيحت ندي اوريدلي کوم چې هغه خپل (مؤمن) ځوي ته کړی و. (او هغه دا چې) اي زما ځويه!

لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ؟ فِي رِوَايَةٍ:

د خداي سره څوک مه شريکوه ځکه شرک يقيناً ډير غټ ظلم دی. او په يوروايت کې دا الفاظ راغلي دي چې

«لَيْسَ هُوَ كَمَا تَظُنُّونَ إِنَّمَا هُوَ

(نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل) ظلم نه مراد هغه ندي، د کوم چې تاسو گمان کړيدي. بلکه د دينه مراد هغه دی

كَمَا قَالَ لُقْمَانُ لِبَنِيهِ. «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ»

کوم چې لقمان خپل ځوي ته کړی و. (بخاری و مسلم)

توضیح: ﴿وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ (انعام: ۸۲) شق ذلك: يعني دا آيت چې کله نازل شون د دې

مطلب په صحابه کرامو باندې ډير گران شو. ځکه چې صحابه کرامو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ د اخیال وکړو چې د ظلم د

لفظ نه گناه مراد ده. او دا خبره ظاهره ده چې د انبياء کرامو نه علاوه د گناه نه څوک پاکيدلی شي؟ نو ځکه

هغوي پوښتنه وکړه چې: اينا لم يظلم: دا دهغوي د پريشانۍ ډير غټ اظهار و. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د

هغوي په جواب کې وفرمايل چې د ظلم نه مراد د کامل درجې ظلم دی. چې هغه شرک دی. ځکه چې د

سورت لقمان په يو آيت کې دي: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (لقمان: ۱۳) دلته د دې ظلم نه عام گناه مراد

نه ده بلکه يو خاص قسم گناه مراد ده چې شرک دی. مطلب دا چې کومو خلکو ايمان د کفر سره گډ کړی نه

دی، يعني داسې منافق نه و چې د هغه په ژبه باندې خودې ايمان وي او په زړه کې يې شرک پروت وي.

بدترین سړی هغه دی چې هغه دنورو په دنیا باندې خپل آخرت تباہ کړي

﴿وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مِنْ شَرِّ النَّاسِ مَنْزِلَةً

او حضرت ابو امامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل: د قیامت په ورځ باندې

عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَبْدٌ أَذْهَبَ آخِرَتَهُ بِدُنْيَا غَيْرِهِ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ (

د مرتبې په اعتبار سره بدترین سړی به هغه وي چې هغه د دنیا په وجه باندې آخرت تباہ کړي. (ابن ماجه)

توضیح: بدنیا غیره: مطلب دادی چې که یو سړی د خپلې دنیاوې فائدي او مقصد لپاره خپل آخرت تباہ کړي نو دا هم سخت جرم دی. لیکن دا جرم هغه وخت نور هم سخت شي چې کله د بل لپاره دنیا گټل وي. مثلاً: یو سړی د خان د فائدي لپاره نه بلکې د نورو د فائدي لپاره په چا باندې ظلم شروع کړي. او په هغې کې استعمالیږي. لکه څنگه چې په دولتي او غیر دولتي (سرکاري او غیر سرکاري) ادارو کې ډیر خلک د نورو د خوشحالولو لپاره په عامو خلکو باندې ظلم کوي. دا د غیر لپاره دنیا جوړولو باندې خپل آخرت بریادول دي. لکه څنگه چې نن سبا پرویز مشرف امریکه خوشحالولو لپاره خپل مسلمانان د ظلم نښانه جوړوي.

د قیامت په ورځ به درې قسمه دیوانې گیسونه وي

﴿وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " الدَّوَاوِينُ ثَلَاثَةٌ:

او حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل: د فتر یعنی اعمال نامې به درې قسمه وي.

دِيَوَانٌ لَا يَغْفِرُهُ اللَّهُ: الْأَشْرَاكُ بِاللَّهِ.

یو خو هغه اعمال نامه ده چې هغه الله تعالی نه بښي. او دا هغه اعمال نامه ده چې په هغې کې د الله تعالی سره شریک جوړ

يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ) وَدِيَوَانٌ

کړی شوی وي. نو الله تعالی فرمایې چې خدای شرک نه بښي. دویمه اعمال نامه هغه ده چې هغه به

لَا يَتْرُكُهُ اللَّهُ: ظَلَمُ الْعِبَادِ فِيمَا بَيْنَهُمْ

الله تعالی هم داسې نه پرېږدي. او دا هغه اعمال نامه ده چې په هغې کې د بند یگانو خپل مینځي ظلمونه لیکلي شوي دي.

حَتَّى يَقْتَضَ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ وَدِيَوَانٌ لَا يَعْبَأُ اللَّهُ بِهِ

نو هغوي به د یو بل نه بدله واخلي. او دریمه اعمال نامه هغه ده چې دهغې به الله تعالی ته پرواه نه وي.

ظَلُمُ	الْعِبَادِ	فِيهَا	بَيْنَهُمْ	وَبَيْنَ	اللَّهِ
او هغه اعمال نامه هغه ده چې په هغې کې بنده گانود الله تعالی سره ظلم کړي وي. یعنی دهغوي د طرف نه په حقوق الله					
فَذَاكَ	إِلَى	اللَّهِ	فَذَاكَ	إِلَى	اللَّهِ:
کې تقصیر او کمې کیدل لیکلی شوی وي. نو دا اعمال نامه به د الله تعالی په خوښي پورې موقوف وي.					
إِنْ	شَاءَ	عَذَابُهُ		وَإِنْ	
که وغواړي نو هغه به بنده ته د هغه د عمل مطابق سزا ورکړي او که وغواړي دهغه سره درگزر او د معافي					
شَاءَ تَجَاوَزَ عَنْهُ ^(۱)					
معامله وکړي. او هغه ته سزا ورنکړي.					

توضیح: دواوین: دا د دیوان جمع ده. دیوان دفتر ته وايي. مطلب دا دی چې د قیامت په ورځ به د خلکو فیصلې په درې قسمه دفترونه به وي. دا دیوانې کیسونه به درې ییل ییل پراونو کې چلیږي. دا دفترونه او پراونه او مرحلي په په حقیقت کې د خلکو اعمال نامي وي. نو د بیلابیلو خلکو به بیلابیلي اعمال نامي وي. چې دهغې به په جدا جدا ځایونو کې فیصلي وي. اولنی دفتر د شرک دی. چې هلته به ټول د شرک ریکارډ جمع وي. دا به الله تعالی نه معاف کوي. دا خلک به دوزخ ته ځي. دویم د حقوق العباد دفتر دی. چیرته چې به په یو بل باندې د ظلمونو ریکارډ او اعمال نامي وي. دا خلک به تر هغه وخته الله تعالی نه معاف کوي ترڅو چې د دې خلکو پورا پورا بدله یو بل ته ورنکړي شي. هو! که په دوې کې مظلوم د قیامت په ورځ باندې الله تعالی د خپل اړخ نه راضي کړي او هغه ته د خپل اړخ نه انعام ورکړي او هغه ظالم معاف کړي نو داسې کیدلی شي.

دریم دفتر د حقوق الله دی. چیرته چې د انسانانو د عملونو هغه اعمال نامي وي چې دهغې تعلق به د حقوق الله سره وي. چې دې انسانانو په حقوق الله کې کمی کړی دی. ددې حکم او عام فصله به داسي وي که الله تعالی یې معاف کول وغواړي نو معاف به یې کړي او که سزا ورکول وغواړي نو سزا به ورکړي. (مرقات

۸/۸۵۷) ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونُ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ (النساء: ۱۱۴)

مظلوم د بددعاء نه ځان وساته

﴿۱۲﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِيَّاكَ وَدَعْوَةَ الْمَظْلُومِ
او حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: خپل ځان د مظلوم د بددعاء نه وساته

(۱) أخرجه أحمد في المسند، ۶/۲۴۰، والبيهقي في شعب الإيمان ۶/۵۲ رقم الحديث ۷۴۷۳.

فَاتِنَا	يَسْأَلُ	اللَّهِ	تَعَالَى	حَقَّهُ
(یعنی په چا باندې ظلم مکود چې هغه ستا په حق کې بددعاء وکړي) ځکه چې هغه د الله تعالی نه فقط خپل حق غواړي.				
وَأَنَّ	اللَّهَ	لَا	يَمْنَعُ	ذَا
«حَقَّهُ»				
او الله تعالی د حق خاوند لره د هغه د حق نه لیري نه ساتي (یعنی هر حقدار ته د هغه حق خامخا ورکوي)				

توضیح: حقه: یعنې مظلوم چې کله د الله تعالی مخې ته د ظالم د ظلم فریاد وکړي نو په حقیقت کې دا د الله تعالی نه خپل حق غواړي او الله تعالی د کوم حقدار حق نه ایساروي. ځکه د مظلوم بددعاء سمدستي لگي، او د الله تعالی داړخ نه د هغې استقبال کیږي. چا ویلي دي:

بتر از آه مظلومان که هنگام دعا کردن اجابت از در حق بهر استقبال می آید

یعنی د مظلومانو د آه و فریاد نه ځان و ساته ځکه چې دهغوی د بددعاء د قبولیت لپاره د آسمان نه استقبال راځي. (مرقات ۸/۸۵۸)

د ظالم مرسته کونکی د اسلام نه خارج کیږي

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَوْسِ بْنِ شَرْحَبِيلٍ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ
أَوْ حَضَرَ أَوْ سَمِعَ شَرْحَبِيلَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَهَى رَوَايَتِي فِي هَذَا فِي هَذَا أَوْ رَدِّي فِي هَذَا: كَوْمِ سِرِّي فِي هَذَا
مَشَى مَعَ ظَالِمٍ لِيُقْوِيَهُ وَهُوَ يَعْلَمُ
ظالم تقويت او ملاتړ لپاره د هغه سره لار شي يعنې دهغه موافقت او ملاتړ وکړي او هغه په دې پوهیږي چې (د کوم سړي مرسته
أَنَّهُ ظَالِمٌ فَقَدْ خَرَجَ مِنَ الْإِسْلَامِ» *
او تائید کوي) هغه یو ظالم انسان دی نو هغه سړی د اسلام نه خارج دی. یعنې هغه د کمال ایمان نه محرومه کیږي.

توضیح: من مشی مع ظالم: یعنې کوم سړی چې د کوم ظالم په ظلم کې دهغه داسې تائید او مرسته وکړه چې ظالم په خپل ظلم کې مضبوط شو او دا تائید کونکی پوهیږي چې دا سړی ظالم دی. په دې صورت کې دا تائید کونکی د اسلام نه خارج کیږي. اوس پوښتنه دا ده چې د گناه کبیره په کولو سره د اهل

السنه په نزد باندې څوک د اسلام نه نه خارج کیږي. نو دلته فقد خرج من الاسلام. څه مطلب دی؟

د دې جواب دا دی چې که د ظالم په مرسته او تائید کونکی د ظالم دا ظلم حلال گڼي نو حرام لره حلال گڼونکی کافر کیږي. لهدا دا سړی د اسلام نه خارج شو. لکه نن سبا چې مسلمانان حکمرانان د

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۲/۳۲۳ والبيهقي في شعب الإيمان ۶/۴۹ رقم الحديث ۷۴۴۴.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۶/۱۲۲ رقم الحديث ۷۴۷۵.

امریکه ظلم کې دهغه مرسته کول لازم گڼي. دویم جواب دا دی چې: دا حکم تشدیداً تغلیظاً تهدیداً او زجرآ او توبینخا دی. دریم جواب دا دی چې د اسلام نه مراد کامل اسلام دی. نو دا سپری به د کمال اسلام نه ووځي هسې به په اسلام کې خو وي. (مرقات ۸/۸۵۸)

ظالم د ظلم سپیره والی عام وي

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: إِنَّ الظَّالِمَ
او د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې هغه د یو سپری نه واوریدل چې ظالم په حقیقت کې خپل ځان ته
لَا يَضُرُّ إِلَّا نَفْسَهُ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: بَلَى وَاللَّهِ
نقصان رسوي. نو ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (دې اوریدلو باندې) وویل: بیشکه (ظالم د خپل ظلم په عمل سره خپل ځان
حَقِّي الحُبَارَى لَتَمُوتَ فِي وَكْرَهَا
ته نقصان رسوي. خود هغې سپیره والی نور و باندې هم اثر کوي) تردې چې جباری په خپله ژاله کې د ظلم د
هُزُلًا لِيُظْلَمِ الظَّالِمِ. رَوَى البَيْهَقِيُّ الأَحَادِيثَ الأَرْبَعَةَ فِي «شُعَبِ الإِيمَانِ» (۱)
ظلم په وجه باندې خواریدلو سره مړه شي. څلور واړه روایتونه بیهقی په شعب الایمان کې نقل کړيدي.

توضیح: جباری: د یو مارغه نوم دی. چې هغې ته په پښتو کې ملا چرگک (اردو کې ورته سرخاب) وایي. دا مارغه د اوبو په لټون کې ډیر ماهر دی. او په سوونو میله لیرې تگ سره اوبه ترلاسه کوي. خو د ظالم د ظلم اثر د و مړه سپیره دی چې د وچکالی د وجې نه ملا چرگک هم په خپله ژاله کې د تندي نه مړ شي. حالانکې دا مارغه د اوبو په ترلاسه کولو کې بی مثال ده. حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا کلام د یو سپری په جواب کې وفرمایلو. هغه سپری ویل چې د ظالم د ظلم اثر دهغه تر نفس پورې خاص وي، بل چا ته نقصان نه ورکوي. حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمایل چې ولې نقصان نه رسوي؟ وگوره د جباری په شان مارغه د تندي د وجې نه مړه کیږي. ځکه چې د ظالم د ظلم په وجه باندې باران بند شي. نون اوبه ختمی شي. حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شاید کوم حدیث اوریدلی وي. چې دهغې مضمون یې بیان کړو. (مرقات ۸/۸۵۹)

۱۵ جمادی الاول ۱۴۱۸ هـ

باب الامر بالمعروف

د امر بالمعروف بیان

نوټ: د امر بالمعروف د بحث مقام د دې لیکلې شوي تاریخ نه مخکې ؤ. خود اهتمام په وجه باندې دا بحث وروسته ولیکلې شو. اوس د ششماهي امتحان نه وروسته دا پوستلی کیږي. ورسره ورسره لیکل هم جاري دي.

قال الله تعالى: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ (ال عمران: ۱۱۰)

﴿الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ﴾ دلته په دې عنوان باندې د شارحینو د اړخ نه د ټولو نه اول اعتراض دا راځي چې په قرآن او حدیث کې تقریباً په هر ځای کې د امر بالمعروف سره د نهی عن المنکر لفظ یو ځای کړی شوی دی. دلته عنوان تړلو باندې صاحب مشکوٰة دا لفظ ولې پریځودلی دی؟

جواب: د دې یو جواب دا دی چې معروف ما عرفه الشرع په معنی دی. چې هغه منکر ته هم شامل دی. علامه ابن اثیر په نهایه کې لیکلي دي چې طاعات الله او تقرب الی الله او احسان الی الناس او هر هغه شی چې هغې اړخ ته شرع رابلل کړیږي، یا یې منع کړیده، ټولو ته د معروف لفظ شامل دی.

دویم جواب: دا دی چې احد الضدین دلته ذکر کړی شوی دی. او دویم مقابل نهی منکر د سامع د فهم په بنیاد باندې پریځودل شوی دی. او دغه شان په فصیح کلام کې کیږي. لکه د الله تعالی ارشاد دی ﴿وَجَعَلْ لَكُمْ

سَرَائِيلَ تَقِيَكُمْ الْحَرَ﴾ (نحل: ۸۱) دلته والبردیې د سامع په فهم باندې پریځی دی. (مرقات ۸/۸۶۰)

دریم جواب: دا دی چې کیدی شي د ځینو ناسخینو او لیکونکو نه په لیکلو کې دا لفظ پاتې شوی وي. او بیا دغه شان رواج شوی وي. دا جواب ډیر واضح دی. بهر حال دا لفظ د آشنا او پیژندگلو په معنی دی. نو کوم ته چې شریعت معروف وینلي دي. شرعاً هغه معروف دی. او کوم چې شریعت منکر گړځولی دی، شرعاً هغه منکر دی. وس دا خبره په ذهن کې کینوی چې د امر بالمعروف د لاندې د ادنی نه ادنی نیکی نه واخله تر اعلی نه اعلی نیکی داخله ده. دغه شان د المنکر د لاندې د غټ نه غټه او د وړې نه وړه گناه داخل ده. په دې کې د تخصیص څه ځای نشته دی. په امر او نهی کې یو اړخ د شریعت ایجابی اړخ دی. او دویم سلبي اړخ دی. اول ته مامورات او اوامر وایې. او دویم ته نواهي او منهیات وایې. یو اړخ نرم دی، دویم گرم (تود) دی. څنگه چې په بجلۍ کې یو گرم تار وي. او یو یخ تار وي. دواړو یو ځای کولو باندې برق (بجلې) رڼا کیږي. دواړو د یو ځای کولو نه بغیر نه رڼا نه راځي. نه گرم تار یواځې فائده مند دی. نه یخ فائده مند دی. دواړو کې تلازم دی. امر او د نهی هم دا حیثیت دی. دا د یو بل نه جدا کیدلی نشي. څنگه چې یې ځینې خلک کوي.

اوس نتیجه داراوتله چې امر معروف سنن او مستحباتو ته هم شامل دی، او فرائض او واجباتو ته هم شامل دی. او منکر مکروهاتو ته هم شامل دی او حرام قطعی ته شامل دی. د مثال په توګه معروف واخلی چې د لارې نه تکلیف ورکونکی شی لیري کول او د مسلمان ورور سره په وروڼ تندی مخ کیدل، د امر معروف یو ادنی درجه ده. او د کلمه شهادت اقرار کول او کافرو ته د توحید دعوت ورکول د امر معروف یو اعلی درجه ده. یا د مثال په توګه باندې منکر واخلی لکه په چپ لاس باندې خوراک کول، ښي لاس باندې پوزه پاکول، ولاړه باندې په چپ لاس اوبه څکل. څنگه چې د منکر ادنی درجه ده او د دې نه منع کول نهی عن المنکر دی. دغه شان کفر او شرک او بدعت او زندقت هم د منکر اعلی درجه ده او د دې نه منع کول هم نهی عن المنکر دی. ګویا په امر بالمعروف او نهی عن المنکر کې یو ابتدایې او ادنی درجه ده. او یو انتهایې او اعلی درجه ده. وس کوم سړی چې معروف یا منکر په کومه درجه کې محنت او کار کوي، هغه به د هغې مطابق ثواب ترلاسه کوي. که څوک د مکروهاتو نه منع کوي، نو د هغې مناسب ثواب به ورته ورکولی کیږي. او که د کفر نه منع کول کوي نو د هغې مطابق ثواب به ورکول کیږي. دغه شان معامله د معروف هم ده. او د دواړو درجې به جدا جدا وي. ظاهره ده چې څومره غټ کاریې وکړو هغومره غټ مقام به ورکول کیږي. داسې خوبه نه وي چې کار خویې وکړو ورکوټی او د غټ ثواب ورکړل کیدلو د امید په انتظار کې دی، داسې نه کیږي. لا یقاس الملوک بالحدادين. دغه شان کوم سړی چې معروف کار وکړو او د هغې دعوت یې ورکړو لیکن منکر کې هیڅ ونه ویل بلکې هغه یې مکمل توګه باندې پریخودلو نو ده ته به د منکر نه د منع کولو ثواب نه ورکول کیږي. ځکه چې هغه په دې کې کار ونه کړو. نو ثواب به د کوم ځای نه ورکړل کیږي او ولې به ورکړل کیږي؟ څه چې یې وکړل د هغې ثواب به ورکړل کیږي. دغه شان په امر بالمعروف او نهی عن المنکر کې تلازم دی. وس که یو سړی دا عقیده راتهینګه کړي چې فقط د معروف حکم به کوم، منکر به خپله ختم شي. او دا سړی په خپلو بیاناتو او مکتوباتو کې خپرونه کوي چې معروف کوی او منکر کې هیڅ ونه ویل. داسې عقیده ساتل غلط دي. ځکه چې دا نوې فلسفه او پیداوار دی. او نوی شریعت دی. د دې لپاره العیاذ بالله نوی نبی او نوي قوانینو او قواعدو ضرورت دی. ځکه چې د قرآن او حدیث په پخواني قوانینو کې خودا دواړه یو ځای ساتلی شوي دي. چې په هغې کې تلازم ته اشاره ده. وس که د یو سړی په حکمت عملې سره په یو ځای کې په امر بالمعروف باندې منکر ختم شو. نو دا حکمت عملې د شریعت کوم حکم موقوف یا منسوخ کولی نشي. دغه شان د نهی عن المنکر ضرورت ختمولو لپاره دا فرضې مثال بیانول چې د معروف مثال درنا په شان دی، او منکر تورتم دی. کله چې رڼا راشي، تورتم به خپله ختم شي. دا مفروضه غلطه ده. او د دې جواب دا دی چې قرآن او حدیث متواتر حکمونه په دې مثالونو

سره مه ماتوه ﴿فَلَا تَضُرُّوْا اللّٰهَ الْاَمْتَال﴾ (نحل: ۷۴)

د امر بالمعروف او نهی عن المنکر تعریف: اوس راځی. او د امر بالمعروف او نهی عن المنکر شرعی او اطلاحي تعریف باندې پوهه شی. دې لپاره چې دا معلومه شي چې لفظ امر او لفظ نهی شرعی مفهوم څه دی. د اصول فقه په ټولو کتابونو مثلاً اصول الشاشی، نور الانوار او حسامی وغیره کې د اصول فقه علماؤ امر او نهی تعریفونه داسې لیکلي دي:

(۱) الامر هو قول القائل لغيره على سبيل الاستعلام افعال (اصول الشاشی ونور الانوار)

(۲) الامر امرته اذا كلفته ان يفعل شيئاً . (مفردات القرآن)

(۳) الامر طلب الفعل وموجبه عند المجهور الالزام والنهي قول القائل لغيره على سبيل الاستعلام لا تفعل (حسامی)

د دې ټولو تعریفونو خلاصه دا رووتله چې امر د حکم په معنی دی. چې په هغې کې غیر ته حکم ورکولی کیږي چې دا کار وکړه او دا به کول وي. په دې کې په رضایې توګه باندې د کار کولو اړیکه او درخواست او التماس نه وي بلکې د دوه ټکو په الفاظو کې حکم وي چې دا کار وکړه. که دوه نه کړو نو سزا لپاره تیار شه. او د دې ټولو تعریفونو نه معلومه شوه چې نن سبا تبلیغې حضرات د امر مفهوم د التماس او اړیکه او درخواست په مفهوم باندې اختسلی دی. کوي او التماس او ثواب ګټي. د امر. فیأعجباً لهم.

د امر صیغه تقریباً په ۲۵ معنو کې استعمالیږي. لیکن شریعت چې په خپله شرعی اصطلاح کې کوم مفهوم ورکړی دی هغه هم هغه مفهوم دی کوم چې پاس د اصولو په کتابونو کې لیکلی شوی دی. چې په هغې کې د حکم (آرډر) مفهوم پروت دی. او د امر دا مفهوم خود قوت نافذه او طاقت تقاضا کوي.

نو د دې وجې نه دنزول قرآن په وخت کې دیارلس کالو پورې الله تعالی مکي دور کې تأمرون بالمعروف وتنهون عن المنکر الفاظ او دا اصطلاح په قرآن کې بیخي ذکر نه کړه. کله چې مسلمانانو او پیغمبر اسلام دمکې نه مدینې ته هجرت وکړو او د اسمان نه د جهاد حکم راغلی. د دینه وروسته الله تعالی په قرآن مجید کې تأمرون بالمعروف او تنهون عن المنکر اصطلاح بیان کړه. تاته به په هیڅ مکې صورت کې دا اصطلاح او دا الفاظ ترلاسه نه شي. دا ټول په مدنې سورتونو کې دي. گویا اسلامې حدود، سزاګانې، تعزیزات او جهاد، او امر او نواهي دا ټول د یو عنوان امر بالمعروف او نهی عن المنکر بیلا بیل نومونه دي. مفتی اعظم پاکستان حضرت مولانا محمد شفیع رحمه الله معارف القرآن جلد ۱۵۰۱۱ باندې لیکي چې اگرکه امر بالمعروف او نهی عن المنکر په تیرو شوؤ امتونو کې ؤ. چې دهغې تفصیل په قرآن او حدیث کې شته، خو اول خو په هغوي کې د جهاد حکم په

غټه پیمانہ باندې نه ؤ، ځکه د هغوي امر په ژبه او زړه سره کیدلی شو. په امت محمدیه کې د دې دریمه درجه د لاس قوت سره امر معروف هم دی، چې په هغې کې د جهاد ټول قسمونه هم داخل دي. (معارف القرآن: ج ۱۵۰۱)

د حضرت مفتی شفیع رحمہ اللہ د دې تشریح نه معلومه شوه چې د امر او نهی په مفهوم کې چې کومه اعلیٰ او وچته درجه ده، هغه جهاد دی. نو د جهاد د حکم راتلونو وروسته اسلام د امر او نهی اصطلاح خپله کړه. د تفسیرونو نه خو عبارتونه نقل کوم چې معلومه شي چې امر او نهی او جهاد کې څه نسبت دی.

(۱) علامه جصاص رحمه الله په احکام القرآن کې لیکلي دي: فان الجهاد ضَرْبٌ مِنَ الامر بالمعروف

والنهی عن المنکر یعنی جهاد مقدس د امر بالمعروف او نهی عن المنکر یو اعلیٰ قسم دی. (ج ۱۱۹۳)

(۲) علامه قرطبی تفسیر قرطبی کې لیکي: فجعل الله الامر بالمعروف والنهی عن المنکر فرقا

بین المؤمنین والمنافقین فدل علی ان اخص اوصاف المؤمنین الامر بالمعروف والنهی عن المنکر

ورأسها الدعاء الی الاسلام والقتال علیه. (قرطبی: ج ۴۷۱۴)

(۳) علامه ابن کثیر رحمه الله د کُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ لاندې لیکلي: قال ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

كنتم خير امة اخرجت للناس تأتون بهم في السلاسل في اعناقهم حتى يدخلوا في الاسلام وقال

ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نحن خير الناس للناس نسوقهم بالسلاسل الی الاسلام. (ترمذی: ج ۳۹۱۱)

(۴) علامه روح المعانی د کُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ لاندې د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تفسیر په دې توگه

نقل کړې دی: وعن ابن عباس ان المعنى تأمروهم ان يشهدوا ان لا اله الا الله وتقاتلونهم عليها ولا اله الا الله هو

اعظم المعروف وتنهون عن المنکر والمنکر هو التکذیب وهو الکر المنکر. (روح المعانی ج ۲۸۱۴)

(۵) تفسیر کبیر کې علامه فخر الدین رازی رحمه الله یو پوښتنه کړېده چې امر بالمعروف او نهی

او عن المنکر خو په نورو امتونو کې هم ؤ، بیا دا امت خیر الامم ولې وگرځولی شو؟

جواب: قال القفال رحمه الله تفضيلهم على الامم لما حصل لاجل انهم يأمرون بالمعروف وينهون عن

المنکر بأكد الوجوه وهو القتال لأن الامر بالمعروف قد يكون بالقلب وباللسان وباليد واقواها ما يكون

بالقتال لانه القاء النفس في خطر القتل واعرف المعروف الدين الحق والايان بالتوحيد والنبوة وانكر

المنکر الكفر بالله فكان الجهاد في الدين محملا لا عظم المضار لغرض ايصال الشخص الى اعظم المنافع

فوجب ان يكون الجهاد اعظم العبادات ولما كان الجهاد في شرعنا اقوى منه من سائر الشرائع لاجرم صار
ذلن موجبا لفضل هذه الامة من سائر الامم، (تفسير الكبير: ج ۸، ۱۹۱، ۱۹۲)

(۶) شاه عبد القادر رحمه الله د ايت: **كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ د لاندې د امر بالمعروف تفسير داسې كړې**
دی: دا امت د هر امت نه غوره دی. په دې دوه صفتونو کې امر معروف یعنی جهاد او ایمان یعنی د
توحید تقید (تاکید) د غومره په بل دین کې نشته دی. (موضح القرآن: ۱۰۳)

شاه عبد القادر د آیت **وَلْتَكُنْ أُمَّةٌ د لاندې امر معروف سره متعلق په دې توگه لیکي: معلومه شوه مسلمانانو کې فرض**
دي چې يو جماعت قائم وي جهاد کولو لپاره او د دین تقید ساتلو لپاره، تردې چې د دین خلاف څوک ونکړي.
پاس لیکلی شوو ټولو عبارتونو خلاصه داراووتله چې د امر په شرعي اصطلاحې مفهوم کې دعوت سره
د جهاد مفهوم پروت دی. چې هغه د امر اصل او بنیادې مفهوم دی. او د دې جهاد د وجې نه دا امت خیر
الامم جوړ شوي دي. لهذا د امر د مفهوم نه جهاد خارج کیدلی نشي. بلکې د جهاد نه بغیر د امر مفهوم
مکمل کیدلی نشي. د تبلیغی جماعت خلک خو یا خپله د هوكه کې پراته دي یا نورو ته د هوكه ورکوي.

د امر بالمعروف حکم: د امر بالمعروف حکم د فرض کفایه په درجه کې دی که د مسلمانانو يو جماعت
دا کار کوي نو د پاتې مسلمانانو ذمه به ساقط شي. هو که يو سړې ته د کوم خاص منکر علم وي او
نورو ته نه وي، او هغه سړې د دې منکر په ختمولو باندې هم قادر وي نو ده ته دغه وخت امر
بالمعروف کول د هغه لپاره به فرض عین شي دغه شان امر بالمعروف هغه وخت هم فرض عین کیږي کله
چې څوک يو سړې د بدې نه منع کړي، هغه سړې د منع کیدلو نه مکمل انکار وکړي. وس نیغ په نیغه
باندې د دې منکر نهې په سړې باندې به فرض شي. د امر بالمعروف په باب کې په هر سړې باندې دوه
شیان لازم او واجب دي. اول شی د امر معروف او نهې منکر کول واجب دي. او دویم شی خپله په هغې
باندې عمل واجب دي. که کوم سړې خپله عمل نه کوي نو دا ډیر غټ جرم دی. لیکن د دې مطلب دا
ندی چې داسې د امر او نهې فریضه پرېږدي. که یو نیک کاریې ونکړي شو، دویم خودې وکړي.
البتة داسې سړې په دعوت او وعظ کې په اثر نه وي. خو کول یې لازم دي. د عارفینو کلام دی: **انظروا**
الی ما قال ولا تنظروا الی من قال: بابا سعدی دا نظریه غلطه گرځولي ده چې د عمل نه کولو والا دې بیخي وعظ
نه کوي: **وې ویل چې:**

باطل است آنچه مدعی گوید خفته راخته کے کند بیدار

یعنی د مدعي دا وینا غلطه ده چې یو اوده بل اوده لره نشي را بیدار ولی. وگوره په دیوال باندې
لیکلی شوې عبارت نه خلک نصیحت اخلي.

د دې بحث نه وروسته په دې پوهیدل ضروري دي چې امر او نهې کونکې سرې لپاره ضروري دي چې هغه امر او نهې پیژني. او د هغه سره د دې علم وي. گڼې هغه به معروف لره منکر او منکر لره معروف جوړ کړي. او نقصان به وکړي. هم دا وجه ده چې «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ» کې مِنْ د تبعیض لپاره دی. ځکه چې هر سرې د دې اهل نه دی. هو! علماؤ لیکلي دي چې کومه طبقه د کومو او امر او نواهیو سره مناسبت لري، هغوی لره په هغه شعبه کې په امر او نهې باندې دې مامور کړی شي. د حاکمانو لپاره د حدود اتواو تعزیراتو شعبه ساتل پکار دي. هغوی دې هغه نافذ کړي. او علماؤ په ذمه دې د شریعت دقیق مسئلي دي، هغوی د دې دعوت ورکړي. او عامو نیکیو حکم ورکول او د بدو نه منع کول د عوامو ذمه ده. یعنې واضح غټ غټ احکامات دې عوام بیان کړي. په تفصیل کې دې نه ځي. ځینو علماؤ دا ذمه داری په دې ترتیب سره تقسیم کړيدي چې د حاکمانو د لپاره امر باللسان دی. یعنې د نيزي په څوکه باندې دعوت ورکولو باندې د منکر اتو نه خلک منع کړي. او د علماؤ لپاره امر باللسان دی. او د عوامو لپاره د زړه نه د بد منلو درجه ده. د دې نه وروسته په دې خبره ځان پوهه کړی، که د امر او داعې مخې ته فرض حکم راغلی نو دهغې دعوت فرض دی او که واجب دی نو دعوت هم واجب دی. او که حکم استحبابی دی نو دعوت هم مستحب دی او د سنت دعوت هم سنت دی. هو! که د فتنې ویره وي نو بیا امر معروف پریخودلی کیدی شي. امام غزالی په احیاء العلوم کې د امر بالمعروف او نهې عن المنکر چې کوم بحث کړیدی هغه د سرکاری محکمې امر بالمعروف او نهې عن المنکر بحث دی. په نورو الفاظو کې ورته حاسبه ویلی شویده. نن سبا په ۲۰۰۵ء کې صوبه سرحد کې چې کوم حاسبه ایکت مجلس عمل تیار کړیدی هغه هم د دې امر بالمعروف او نهې عن المنکر شعبه ده. بهر حال که څوک یې مني او که نه یې مني، زموږ کار ویل و.

مسافر راسته دیکه نه دیکه
چراغ ره گزر جلتار بیگا

کوئی اس خیر کومانے نہ مانے
خطیبوں کا خطاب ہوتا رہیگا

نور تفصیل د دې باب په حدیث نمبر ۱ کې وگوری.

الفصل الاول

۱۷ جمادی الاول ۱۴۱۸ھ

چا چې بدې ولیدله نو هغه دې ختمه کړي

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

او حضرت ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کوي چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل: په

» مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ

تاسو کې چې کوم سرې کوم خلاف شرع کار وويني نو هغه لپاره پکار دي چې هغه شی په خپلو لاسونو سره بدل کړي او که

فَإِنْ	لَمْ	يَسْتَطِعْ	فِيَلْسَانِهِ
هغه په خپلو لاسونو سره دهغه کار کولو طاقت نه لري نو د ژبې په ذریعه سره دې دغه کار وکړي او که			
فَإِنْ	لَمْ	يَسْتَطِعْ	فَبِقَلْبِهِ
د ژبې په ذریعه سره هم دغه کار کولو طاقت نلري نو بیا دې د زړه په ذریعه سره هغه کار انجام کړي. او			
وَ ذَلِكَ أضعف الإيمان « (رواهُ مُسلم) »			
دا (آخري درجه) د ایمان د ټولو نه کمزوري درجه ده.			

توضیح: من رأی منکم: اول شی خود بدی په خپلو سترگو باندې کتل دي. ترڅو چې څوک کوم منکرونه گوري، تر هغه وخته پورې هغه ته د بدی ختمول متوجې ندي. او کله چې هغه بدی د کتله نو د قدرت لرلو په صورت کې په لاس سره دهغې ازاله او ختمول فرض دي. په دې شرط سره چې د کومې غټې فتنې خطر نه وي. **مِنْكُمْ:** په لفظ سره اشاره وکړی شوه چې امر بالمعروف او نهی عن المنکر ذمه دارې په هغه بناغلو باندې ده چې هغوي معروف او منکر پیژني. او هغه خلک متفق عليها او مختلف فیها مسائل کې فرق کولی شي. هغوي ناسخ او منسوخ پیژني. او مکي او مدني نصوصو کې فرق کولی شي. **وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ:** کې په من بعضیه سره هم دیته اشاره شویده. بهر حال په قوت سره نافذونکې احکاماتو تعلق د حکمرانانو سره دی او دقیق مسائلو باندې مشتمل او امر او نواهی تعلق د علماؤ سره دی. او عام فهم مسائلو ذمه دارې په عامو خلکو باندې ده. مثلاً: داسې سرسري مسائل چې عوام هغه پیژني، د مثال په توګه باندې دا ویل چې شراب حرام دي او لمونځ کول فرض دي. روژه فرض ده، سود خورل حرام دي. د دین په ډیرې فلسفي بیانول او دوه دوه گهنتي بیان د عوامو لپاره جائز ندي. لکه څنګه چې جاهلان تبلیغیان کوي. (مرقات ۸/۸۶۰)

فلیغیرہ بیدة: یعنی لاس اچولو سره بدی منع کړي. او دهغې په خلاف باندې مسلح کوبینس وکړي. دا د ټولو نه اعلی درجه ده. په دې کې قوت او متد استعمالولو ترغیب ورکړی شوی دی. چې هغه په حقیقت کې د جهاد کولو او دهغې نه علاو د منکراتو نه دفاع شامل ده.

بیدة: د متزور ته اشاره ده. ځینې حضرات وایې چې د دې حدیث مطلب دا دی چې د منکر او بدی خاتمه وشي، دا د هغه بناغلو د غلط سوچ تیبجده ده. ځکه چې دلته د بیده لفظ شته دی. که په لاس سره منع کولو او دید لفظ ذکر نه وی نو بیا د هغوي خبره اوریدلی کیدی شوه خو کله چې په لاس سره د منع کولو تصریح شته دی نو د دې نه وروسته دویمه معنی اخستل د حدیث نه اعراض یا په هغې باندې د اعتراض مترادف دی چې په هغې کې د تحریف خطر ده

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۶۹ رقم الحديث (۴۹-۷۸) وأبو داود في السنن ۴/۵۱۱ رقم الحديث ۴۳۴۰.

حککه چې پیغمبر اسلام صلی الله علیه و سلم د منکر د ختمولو لپاره درې درجې ویلي دي. چې په هغې کې اوله درجه د ازاله بالید ده. اوس ازاله بالید دخپلو کمزوریو په پردو کې پټول او په هغې کې تاویلونه کول او دهغې لپاره مثالونه بیانول او په قصو سره دهغې فائده کمول، داددین کار نه دی، نه د دین خدمت دی ﴿فَلَا تَضُرُّوْا اللّٰهَ الْاَمْتَالَ﴾ (نحل: ۷۴) تبلیغی جماعت لپاره په کار دي چې د دین تابع شي. دین دې د خان نه تابع کوي. (مرقات ۸/۸۶۱)

فلسانه: په ژبه باندې د منکر د ازالې مطلب دادی چې حق صفایان کړی شي. په واضح الفاظو باندې د حق اعلان دې وکړی شي. او بیا دې دا حق نورو ته ورسوي. په دې کې په ژبه سره تهدید او تغلیظ هم وي، د موقع او محل په مناسبت سره گرمي هم وي. او نرمې هم وي، ترغیب هم وي او ترهیب هم وي. دا فریضه نن سبا علماء کرام د تدریس په ذریعه سره پوره کوي. په جو ماتونو کې تقریر او جریدو او رسالو کې د تحریر په ذریعه سره پوره کوي. د تبلیغی جماعت ملگري د چلو او گشتونو په ذریعه سره پوره کوي، خو یاد ساتل پکار دي، امر بالمعروف او نهی عن المنکر هم لازم دی. فتاوی عالمگیریه کې لیکلي دي چې سړی دې اول په ژبه باندې په نرمۍ سره پوهه کړي که ونه یې نه منله نو بیا دې سختې وکړي او که قدرت او طاقت وي نو بیا د لاس په وروړلو سره دې منع کړي. مثلاً شراب دې منع کړي. او د ډهول باجي آلات دې مات کړي.

زجاجة المصايح کې لیکلي دي چې که د امر کونکې آمر رایه غالبه وي چې خلک به دهغه ومني او د منکر نه به منع شي نو دغه وخت نهی عن المنکر واجب ده. او که دا گما وي چې خلک به یې ونه مني، کنخل به وکړي، وهل به وکړي، نو دغه وخت نهی عن المنکر پریخودل افضل دي. دغه شان که د غټې فتني راپورته کیدلو خطر وې نو دغه وخت هم نهی عن المنکر پریخودل جائز دی. او که داعي او امر گونکی سړی ټول مشقتونه برداشت کولی شي نو بیا نهی عن المنکر کول افضل دي او سړی مجاهد دی. علامه زندیسی رحمه الله لیکلي دي چې امر بالید د حاکمانو کار دی. امر باللسان د علماء و کار دی. او امر بالقلب د عوام الناس کار دی.

فبقلمه: د دې مطلب دادی چې په زړه کې د دغه منکر نه کرکه کوي د هغې په کونکې باندې غصه وي او په زړه کې پنځه اراده وي چې کله موقع تر لاسه شي نوزه به په لاس سره دا منکر ختموم داددنی درجې ایمان دی. که دا جذب په زړه کې نه وي. نو بیا په زړه کې هم هیڅ نشته. (مرقات ۸/۸۶۱)

اضعف الايمان: یعنی د ایمان د اثراتو دا کمزوري ثمره ده. او د ایمان په حواله سره دا سړی د آخرې درجې مسلمان دی. د دې نه وروسته به هغه سړی مسلمان نه وي. حککه چې کوم سړی بدی او بنیگړه کې فرق نه مني هغه د خپل شریعت او قرآن او حدیث د اوامرو او نواهیو نه انکار کوي. او دا کفر دی. حککه چې د حرام نه نهی واجب ده. دمکروهاتو نه نهی مستحب ده. دا سړی په ایمان کې

کمزوری ځکه وگرځولی شو چې ده د قوت اول دوه درجو ته اهمیت ورنکړو. فتاوی عالمگیری کې امر بالمعروف لپاره پنځه شرطونه دي: (۱) د داعي عالم کيدل (۲) د الله رضا او اعلاء کلمة الله مقصود کيدل (۳) چاته چې دعوت ورکوي په هغه باندې شفقت او نرمي کول (۴) هر مشقت باندې صبر کول (۵) داعي چې څه وايي په هغې باندې خپله عمل کول. (مرقات ۸/۸۶۱)

امر بالمعروف او نهی عن المنکر پرینخودل اجتماعي عذاب ته بلنه ورکول دي

﴿۲۴﴾ وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَثَلُ الْمَدِينِ	
او حضرت نعمان بن بشير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د خدای په ټاکلی شوؤ	
فِي	حُدُودِ اللَّهِ وَالْوَأَقِ فِيهَا مَثَلُ
حدودو کې غفلت او سستي کونکې او په دې حدودو کې راغورزیدونکې يعنې دگناه کونکې مثال دهغه	
قَوْمٍ	اسْتَهْمُوا سَفِينَةَ فَصَارَ بَعْضُهُمْ فِي أَسْفَلِهَا
خلکو په شان دی چې هغوي ځخني اچولو باندې په کشتۍ کې ناستوي، نو په دوي کې ځيني خلک د کشتۍ په لاندي	
وَصَارَ	بَعْضُهُمْ فِي أَعْلَاهَا فَكَانَ الَّذِي فِي أَسْفَلِهَا
برخه کې کينا ستل او ځيني خلک پاس برخه کې کينا ستل. بيا کوم خلک چې د کشتۍ په لاندي برخه کې وي	
يَبْرُؤُ	بِالنَّاءِ عَلَى الَّذِينَ فِي أَعْلَاهَا
هغوي چې کله د اوبو اخستلو لپاره پاسنی برخې ته راشي نو په دې برخه کې ناست خلک د دې په راتگ سره	
فَتَأَذُّوا	بِهِ قَاخَذًا قَاَسًا فَجَعَلَ يَنْقُرُ أَسْفَلَ
تکليف محسوسوي نو د لاندي برخې په خلکو کې يو گس داسې وکړي چې په تېرگي سره د کشتۍ تخته	
السَّفِينَةَ	فَأَتَوْهُ فَقَالُوا: مَا لَكَ؟
ماتول شروع کړي. نو پاس خلک هغه ته راشي او هغه ته ووايي چې دا په تا څه شوي دي؟ په دې باندې هغه	
قَالَ:	تَأَذَيْتُمْ
سړی جواب ورکړي چې کله زه پاس ځم او ستاسو تر مينځ تېرېم نو تاسو تکليف او ناخوښي محسوسوي او زه	
وَلَا	بُدَّ لِي مِنَ الْمَاءِ. فَإِنْ أَخَذُوا عَلَيَّ يَدِيهِ
داوبو په ترلاسه کولو باندې مجبوره يم. په داسې حالت کې خودې يادا خلک د ده لاس ونيسي، دې لپاره	

أَنْجَوْهُ	وَلَنْجَوْا	أَنْفُسَهُمْ	وَإِنْ	تَرَكُوهُ	أَهْلَكُوهُ
چې ده لره هم او خپل ځان لره هم وساتي ياده لره په خپل حال باندې پرېږدي او يياده لره هم په هلاکت کې					
وَأَهْلَكُوا أَنْفُسَهُمْ" (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ)"					
واچوي او خپله هم هلاک شي. (بخاری)					

توضیح: المداهن: کوم سړی چې منکر ته گوري مثلاً زنا کيږي، شراب څکل کيږي. غلاوي کيږي. ډاکي کيږي. خيانتونه کيږي. گله اگانې او سرودونو مجلسونه کيږي. او دا سړی د هغې په ايسارولو باندې هم قدرت لري خو د چا د لحاظ د وجې نه يا د څه طمع او لالچ د وجې نه څه نکوي بلکې هر څه په خوشحالی برداشت کوي. دا مدهانت دی چې حرام دی او دا سړی مدهان دی او هم د ده لپاره وعيد دی. مدهانت په مقابل کې مدارات دي. دا دهغه نرمی. نوم دی چې يو سړی د خپلو حقوقو نه لاس په سر شي. د شر او ضرر نه د ځان ساتلو لپاره د شرافت نفس د لاندې د خلکو دردونه برداشت کوي. او نرم بنويې ساتي. دې ته ویلی شوي چې: دارهم مادمت فی دراهم یعنی ترڅو پورې چې دهغه په کور او گاونډ کې یې، دهغه سره تعلق ساته او د دې په اړه ویلی شوي چې:

آسائش دوغتی تفسیر این دو حرف است بادوستان تطف بادوشمنان مدارا

په اسلام کې مدارات جائز دي او مدهانت حرام دی. حضرت اشرف علی تهانوي رحمه الله په ملفوظاتو کې لیکلي دي چې مسلمان لره د رېښمو په شان کیدل پکار دي چې رېښم ډیر نرم دي. خو که څوک یې ماتول غواړي نو نه ماتيږي. یعنی حق بات وایه خو لهجه د رېښمو په نرمه ساته او حق مه پرېږده. د رېښمو په شان په هغې باندې مضبوط وسپړه. خلاصه دا چې په مدهانت کې شخصی او ذاتی فائدو خیال ساتلی کيږي. او په مدارات کې شریعت او دهغې د قواعدو خیال ساتلی کيږي چې په دې کې د دین عمومي فائده ده. (مرقات ۸۶۴، ۸۶۳/۸)

استهوا سفینه: یعنی کور او سیت نیولو لپاره خښی کول. په دې خبره پوهیدل ضروري دي په سمندرې کشتی کې د ناستې لپاره بیلابیلې برخې وي او په ټولو کې راحت او آرام په اعتبار سره فرق وي. د ټولو نه پاس برخه عرشه بللی کيږي. چې هغه د ټولو نه دیره بنایسته وي. مخکنی زمانه کې په کشتی کې د ناستې په اعتبار سره څه فرق نه و. د ټولو درجو ټکټ به په یو قیمت باندې و. نو ځکه په هغه زمانه کې د ښه او بیکاره ځای د تقسیم لپاره د خفگان ختمولو لپاره به خښی اچول کیدلو. دې لپاره چې څه گله نه وي. نن سبا د ټکټ او قیمت اعتبار دی. که ټکټ یې گران اخستلی دی. نو ښه ځای به ورکړی کيږي چې هغې ته فرسټ کلاس وایې گڼی سیکنډ او تهره کلاس کې به ناسته وي. او دیکي به خوري. په دې حدیث کې د خښی چې کوم ذکر دی دا دهغه پس منظر په رڼا کې دی. (مرقات ۸۶۴/۸)

فی اسفلها: پخوانی زمانه کې به د کشتی د اقاوون و چې اوبه به پاس په عرشه کې ترلاسه کیدلي، لهدا لاندې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵/۲۹۲ رقم الحديث ۲۶۸۶ والترمذي في السنن ۴/۴۰۸ رقم الحديث ۲۱۷۳.

ناست خلک به پاس ختلو باندې او به ترلاسه کولو سره لاندې راتلل. ډیر وختونه به د دې تیریدونکو د وجه نه د هغه ځای خلکو تکلیف محسوسولو. نو هغوی به دوی ته ویل چې په مونږ مه تیریرئ، مونږ مه تنگوی. خپله د خپلو او یو بندوبست وکړئ. په دې حدیث کې دې چې فرض کړه که داسې صورت پیدا شي نو او لاندې برخې خلکو په تېرکي سره د کشتۍ لاندینۍ برخه ماتول شروع کړه، دې لپاره چې د سمندر نه او به ترلاسه کړي. وس که پاسنو دې منکر منع کولو کوښښ وکړو نو ټول به بیچ شي. خو که هغوی منع نکړل نو په سورې سره به او به دننه راتلو باندې ټوله کشتۍ د او بو نه ډکه شي او بیا به ډوبه شي. دا مثال دی د امر معروف او نهی منکر، که د منکر نه په معاشره کې انکار وي نو معاشره به بیچ شي خو که د منکر نه انکار ختم شونو د اجتماعي عذاب په راتگ سره به ټوله معاشره تباه شي. لهذا مسلمانانو او د هغوی په حکمرانانو باندې فرض دي چې هغوی د الله تعالی د حدودو لحاظ وساتي. گني ټول به تباه شي. (مرقات ۸/۸۶۴)

دې عمله واعظ انجام

﴿۲﴾ وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يُجَاءُ بِالرَّجُلِ
او حضرت اسامه بن زيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د قیامت په ورځ به
يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ فَتَنْدَلِقُ أَقْتَابُهُ
یو سړی راوستلی شي چې هغه به اور کې واچولی شي او اور ته به رسیدلو سره به سمدست د هغه کولمي بیرون راوځي،
فِي النَّارِ فَيَظْحَنُ فِيهَا كَظْحَنِ الْحِمَارِ بِرَحَاهُ
او هغه به کولمي داسې میده کوي څنګه چې خرد خپلې میچنې په ذریعه سره اوږه میده کوي. (نو د دې
فَيَجْتَبِعُ أَهْلُ النَّارِ عَلَيْهِ فَيَقُولُونَ: أَيُّ فُلَانٍ مَا سَأَلْنَا؟
سړي حالت کتلو باندې به) دوزخیان هغه ته راغونډ شي او ورته به وایي چې ای فلانکې سړی! داستا څه حال دی؟
الْيَسَ كُنْتَ تَأْمُرُنَا بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَانَا عَنِ الْمُنْكَرِ؟ قَالَ:
تا خو به مونږ ته د نیک کار تلقین او نصیحت کولو، او د بدو کارونو نه به دې منع کولو. هغه سړی به جواب
كُنْتُ أَمْرُكُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَلَا آتِيهِ
ورکړي چې بیشکه ما به تاسو ته د نیک کار تلقین کولو، خو خپله به مې هغه نیکې نکوله او تاسو
وَأَنْهَاكُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَآتِيهِ. " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ "
به مې د بد کار نه منع کولی. خو خپله به د هغه بد کار نه نه منع کیدلم.

توضیح: فتندلق: اندلاق: چاودلو او ژرژر بیرون راوتلو په معنی دی. یعنی دابی عمله واعظ چې کله د دوزخ په اور کې غوپه کړی شي نو په اور کې به دده کولمي سمدستی چاودلو سره بیرون راوځي.

اقتاب: دا جمع ده. د دې مفرد قتب دی. قاف باندې کسره او تا باندې فتحه ده. کولمو ته وایي. لیکن دلغت امام ابو عبیده ویلي دي چې اقتاب خیته کې دننه د کولمو سره هر څه ته وایي. او د کولمو لپاره د اقصاب لفظ ویلي کېږي. په دې فرق سره د حدیث مفهوم ډیر فراخه شو او مطلب واضحه شو.

فیطن: داد مضارع معلوم صیغه ده. د اوږو اغړلو په معنی دی. یعنی داسې به د کولمو نه گیر چاپیره گرځي او هغه به میده کوي.

کطحن الحمار: دلته طحن مصدر دی چې مضاف الی الفاعل دی. او مفعول محذوف دی او برحاه کې با استعانت لپاره ده. اصل عبارت داسې دی: **کطحن الحمار الدقیق بأستعانة الریح**. (طیبی) (مرقات ۸/۸۶۶ الکاشف: ۸/۳۱۳)

علامه طیبی فرمایي چې دلته تشبیه المركب بالمركب ده. چې تمثیل ورته وایي. چې په هغې کې دیو هیئت سره بل هیئت ته تشبیه ورکړی شویده. دلته آرت باندې تړلی شوی خریا میچنه پسې تړلی شوی خر او دهغې نه گیر چاپیره تاویدل او د میچني گرځیدل او اوږو میده کیدل دا یو کیفیت او هیئت دی. او امر معرو کولو سره د بد عمل واعظ دوزخ ته تگ او د خیتي نه د ټولو شیانو راوتل او د دغه سرې په هغې باندې گرځیدل او د کولمو وغیره میده کیدل دا دویم کیفیت دی. دې دواړو لره د یو بل سره تشبیه ورکړی شویده. بهر حال دې سرې ته دا سزا د عمل نه کولو په وجه باندې به ورکولی کېږي. د دې وجه نه چې هغه دا دعوت ولې ورکړی دی. (الکاشف: ۹/۳۱۳)

الفصل الثاني

امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوی گنې اجتماعي عذاب ته تیار شی

﴿۲۴﴾ عَنْ حُدَيْفَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «وَالَّذِي
حضرت حذیفه رضی الله عنہ منہ کوی چې نبی صلی الله علیه وسلم فرمایل: قسم دی په هغه پاک ذات
لَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرَنَ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوَنَ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَكَ عَلَيْكُمْ
باندې چې د چا په لاس کې زما ځان دی تا سو یقیناً د امر بالمعروف او نهی عن المنکر فریضه کوی یا ډیر ژر به
عَذَابًا مِنْ عِنْدِهِ ثُمَّ لَتَدْعُنَّهُ وَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (١)
الله تعالی تا سو باندې خپل عذاب نازل کړي، بیا به تا سو د الله تعالی نه دعاهم غواړی، نو ستا سو دعاه به نه قبلېږي.

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٤/٤٠٦ رقم الحديث ٢١٦٩، وابن ماجه ٢/١٣٢٧ رقم الحديث ٤٠٠٤، أحمد في المسند ٥/٣٨٨.

توضیح: عذاباً: د دې حدیث یو مطلب دا دی چې تاسو امر معروف او نهی منکر کوی گنې الله تعالی به په تاسو باندې خپل عذاب راو لیري. بیا به تاسو د دغه عذاب د لیرې کولو لپاره دعا گانې غواړی. لیکن دعا به نه قبلیري. د دې حدیث دویم مطلب خپله بزار او طبرانی یو حدیث نه واضح کیږي. هغه مطلب داسې دی چې حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: په دوه خبرو کې دیوې خبرې کیدل ضروري دي یا تاسو یقیناً امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوی. یا د دې دواړو کارونو د پرځو دلو باندې به یقیناً الله تعالی په تاسو باندې ناکاره خلک مسلط کړي، بیا ستاسو نیکان خلک به (د ناکاره خلکو د هلاکت لپاره) دعا کوي خو د هغوي دعا به نه قبلیري. (طبرانی اوسط) (مرقات ۸/۸۶۶)

د گناه نه کرکه نه کول په هغې کې د گڼون په شان ده

﴿٥٥﴾ وَعَنْ الْعُرْسِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا		
أَوْحَضْتَ عُرْسَ بَنِ عَمِيرَةَ دَنَبِيَّ كَرِيمٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَرُوا بِيْتِ كَوِيَّيْ جِي نَبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَايِل: كَلَهْ جِي پَه		
عُمَلَيْتِ الْخَطِيئَةُ فِي الْأَرْضِ مَنْ شَهَدَهَا فَكْرِهَهَا كَانَ كَمَنْ غَابَ عَنْهَا		
ز مکه باندې گناهونه وشي نو کوم سړی چې دغه گناهونه بد وگڼي دا د هغه سړي په شان دی کوم چې هلته نوي		
وَمَنْ	غَابَ	عَنْهَا
فَرَضِيهَا		
او کوم سړی چې هلته نوي خو هغه د دې گناهونو په واقع کیدلو باندې خبروي او هغه دغه گناهونه بد و نه گڼي		
كَانَ كَمَنْ شَهَدَهَا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۱)		
نو دا د هغه سړي په شان دی کوم چې هلته موجود وي.		

توضیح: کمن شهدها: ظاهره ده کوم سړی چې د کومې په اړه باندې واورې او د هغه په خله کې اوبه راځي چې کاش زه هم هلته وی او خوند به مې اخستلی وی او تفریح به مې شوی وی او مزې به مې کړې وی نو دغه سړی د گناه سره موافقت وکړو، کرکه یې ونه کړه. دا سړی اگرکه په زرگونو میله د دې گناه نه لیري وي، دا به په دې گناه کې شریک گڼلی کیږي. خو یو سړی مثلاً د گناه په مجلس او د هغې په علاقه کې دی، گناه په سترگو ویني خو په زړه سره د هغې نه کرکه کوي او هغه بد گڼي، دا سړی داسې دی لکه گویا هغه نه گناه کړي ده او نه یې هغه لیدلي ده. د دې وجه دا ده چې انسان د ایمان آخرې درجه په زړه سره د بد گڼلو ده. چا چې بد و منلو هغه کامیاب شو، چا چې بد و نه منلو، ناکامه شو. د نژدې والي او لیرې والي (قرب و بُعد) اعتبار په کې نشته دی.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۵۱۵۰ رقم الحديث ۴۳۴۵.

همت مه بایله اوس دگناهونو د ختمولو وخت دی

﴿ ٦٦ ﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَوْنَ هَذِهِ الْآيَةَ:

او د حضرت ابو بکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې (یوه ورځ) هغه وفرمایل: خلکو! تاسو دا آیت لولی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ

یعنې ای مؤمنانو! تاسو خپل نفسونو لازم ونیسی. کوم سپری چې بی لارې شو هغه تاسو ته ضرر نشي دررسولی

إِذَا اهْتَدَيْتُمْ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

او حال دا وي چې تاسو په هدايت ياست پس ما د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي چې کله

«إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا مُنْكَرًا فَلَمْ يُغَيِّرُوهُ

خلک يو خلاف شرع کار وويني او د هغې د اصلاح او ماتوني کوښښ ونکړي او خلک د هغې نه ليري ونه ساتي

يُوشِكُ أَنْ يَعْتَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابِهِ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَالتِّرْمِذِيُّ

نو نژدې ده چې الله تعالی هغوې په خپل عذاب کې اخته کړي دا روايت ابن ماجه او ترمذي نقل کړيدي

وَصَحَّحَهُ. وَفِي رِوَايَةٍ أَبِي دَاوُدَ: «إِذَا رَأَوْا

او دا يې صحيح گرځولی دی: دغه شان د ابو داؤد په روايت کې داسې دي چې کله خلک څوک په

الظَّالِمِ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعْتَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابِهِ».

ظلم کولو باندې وويني او دهغه لاس ونه نیسي نو نژدې ده چې الله تعالی دا ټول په خپل عذاب کې راگير کړي.

وَفِي أُخْرَى لَهُ: «مَا مِنْ قَوْمٍ يُعْمَلُ فِيهِمْ بِالْمَعَاصِي

او د ابو داؤد په يو بل روايت کې دا الفاظ دي چې په کوم قوم کې گناه او د معاصي کول شروع شي او د

ثُمَّ يَقْدِرُونَ عَلَى أَنْ يُغَيِّرُوا ثُمَّ لَا يُغَيِّرُونَ

هغه قوم خلک د هغې د اصلاح او ماتوني قدرت لري خود دې سره هم هغوې د هغې اصلاح او ماتونه ونکړي

إِلَّا يُوشِكُ أَنْ يَعْتَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابِهِ». وَفِي أُخْرَى لَهُ:

نو نژدې ده چې الله تعالی دا ټول په عذاب کې اخته کړي. او د ابو داؤد په يو بل روايت کې دا الفاظ دي چې په کوم قوم کې

«مَا مِنْ قَوْمٍ يُعْمَلُ فِيهِمْ

گناه او معاصي شروع شي او په دغه قوم کې د هغه خلکو شميره ډيره وي چې هغوې گناه او معاصي نکوي (خو سره د

بِالْمَعَاصِي هُمْ أَكْثَرُ مِمَّنْ يَعْمَلُهُ « (۱)

دې نه هغوې خپل مينځ کې دغه گناهکار خلک د گناه کولو نه نه منع کوي نو الله تعالی به دا ټول خلک په عذاب کې راگیر کړي

توضیح: هذه الآية: د دې آیت د ظاهري الفاظو نه دا معلومېږي چې که خلک بې لاري شي نو ته خپل ځان وساته. د خپل نفس فکر وکړه. بې لاري خلک تاته ضرر او نقصان نشي دررسولې. خو په دې شرط سره چې ته په هدایت باندې یې. شاید د ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څه خلکو پوښتنه کړي وي چې وس د امر او نهې وخت ندی لهذا مونږ دې لره پریخودلو باندې د خپل ځان په فکر کې کینو. دې لپاره چې خپله د گمراهۍ نه ځان وساتو. په دې باندې ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عامو خلکو ته عمومي بیان کولو باندې پوهه کړل. کیدی شي ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جمعې په خطبه کې یا په بله کومه عامه غونډه کې دا خبره کړي وي. د دغه اعلان مطلب او مقصد دا دی چې وس هغه وخت ندی راغلی چې تاسو د دې ارشاد په مطابق باندې د امر او نهې عمل پریږدئ. وس خو به تاسو مخکې ځئ. او په دنیا باندې غالبه کیدل دي. د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ارشاد مطابق که تاسو وس امر او نهې پریږدئ نو تږدې ده چې په تاسو باندې عمومي او اجتماعي عذاب راشي. ځکه چې د لاس د قدرت لرلو باوجود او د افرادو د ډیروالي باوجود امر او نهې پریخودل د ذلت سبب دی.

ان يعيهم الله: يعنې تږدې ده چې الله تعالی عمومي او اجتماعي عذاب نازل کړي. د دې عمومي عذاب يو صورت دا کیدی شي چې کافر قومونه راشي او په مسلمانانو باندې قابض شي. او هغوې په قسما قسم ذلتونو کې اخته کړي. نو نن سبا د مسلمانانو سره په هر څای کې هم دا کېږي. دا مخکې ليکل شوي دي چې د امر او نهې په مصداقاتو کې اولنی مصداق جهاد دی. د عذاب دویم صورت دا دی چې کله نهې عن المنکر بنده شي نو هم دا منکر او معصیت به دومره عام شي ټول خلک به راگیر کړي. د گناه داسې عام کیدل خپله يو عذاب دی مثلاً وژنه عامه شي. زنا عامه شي. رشوت او خیانت عام شي دروغ او د وعدي خلاف کول عام شي. نو د عزتمند سرې لپاره به ژوند کول گران شي. هم دا عذاب دی. هُمْ أَكْثَرُ: يعنې د گناه نه کونکې د گناه کونکو نه ډیر شي. يعنې خیر غالب وي، مغلوبه نوي. د ښه خلکو په لاس کې قدرت او اختیار وي. او بیا هم نهې عن المنکر نکوي. نو ټول به عام عذاب را حصار کړي. (مرقات ۸/۸۶۹)

د قدرت لرلو باوجود د منکر نه، نه ایسارول د عذاب سبب دی

﴿۷﴾ وَعَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَا مِنْ رَجُلٍ

او حضرت جریر بن عبد الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې د کوم

يَكُونُ فِي قَوْمٍ يَعْمَلُ فِيهِمْ بِالْمَعَاصِي يَقْدِرُونَ عَلَى أَنْ

قوم یو سرې یو گناه او معصیت کوي او د دغه قوم خلک په دې باندې قدرت لري چې (د لاس یا د ژبې په ذریعه سره)

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۵۰۹ رقم الحديث ۴۳۳۸، والترمذي في السنن ۴/۴۰۶ رقم الحديث ۲۱۶۸.

يُغَيِّرُونَ	وَلَا	عَلَيْهِ	يُغَيِّرُوا
ددغه گناه اصلاح یا بیخ کندي و کړي او په هغه سړي غالب شي لیکن دهغې باوجود هم دهغې اصلاح ونکړي			
إِلَّا أَصَابَهُمُ اللَّهُ مِنْهُ بِعِقَابٍ قَبْلَ أَنْ يَمُوتُوا . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ			
نو الله تعالی په هغه خلکو باندې دخپل اړخ نه عذاب نازلوي، مخکې د دېنه چې هغوی مړه شي.			

۲۳ جہادی الاول ۱۴۱۸ھ د امر بالمعروف او نهی عن المنکر وخت تر کومه پورې دی؟

﴿۸﴾ وَعَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: (عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ)			
او د حضرت ابو ثعلبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د الله تعالی د ارشاد (عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ)			
فَقَالَ: أَمَا يَا رَبِّهِ . لَقَدْ سَأَلْتُ عَنْهَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ			
په تفسیر کې نقل شويدي چې هغه وویل: پوهه شی: په خدای قسم! ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې آیت په اړه پوښتنه وکړه (چې آیا زه د دې آیت په مطابق باندې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر د فریضې نه منع شم؟)			
فَقَالَ:	بَلِ	اتَّقُوا	يَا الْمَعْرُوفِ
نوبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل چې (هیڅکله نه) ته د دې فریضې دا دا کولو نه به منع کړه) بلکې دینکې حکم ورکوه			
وَتَنَاهَا عَنِ الْمُنْكَرِ حَتَّى إِذَا رَأَيْتَ شُحًا مُطَاعًا وَهَوَى			
تر دې چې ته کله بخل و ویني چې خلک دهغې تابعداري کوي. ته چې کله د نفس خواهشات و ویني			
مُتَّبِعًا	وَدُنْيَا	مُؤْتَرَةً	
چې خلک دهغې غلامان شويدي. ته چې کله دنیا و ویني چې کله خلک دیته په آخرت باندې ترجیح ورکوي			
وَأَعْجَابَ	كُلِّ	ذِي	رَأْيٍ
او کله چې ته و ویني چې هر یو عقل مند او د یو مسلک منونکی خپل عقل او خپل مسلک د ټول نه بڼه او			
بِرَأْيِهِ وَرَأَيْتَ أَمْرًا لَا بُدَّ لَكَ مِنْهُ فَعَلَيْكَ . نَفْسِكَ			
خوښ وگڼي او چې ته کله یو داسې شی و ویني چې دهغې نه غیره ستا بله څه چاره نوي نو ته خپل ځان لازم کړه			
وَدَعَّ	أَمْرَ	الْعَوَامِرِ	فَإِنَّ
وَرَاءَكُمْ			
(یعنې خپل ځان د گناهونو نه وساته) او د عوامو د معاملاتو سره هیڅ اړیکې مه ساته. ځکه چې ستا مخې ته			

أَيَّامَ	الصَّبْرِ	فَمَنْ
صَبْرًا	فِيهِنَّ	صَبْرًا
لِلْعَامِلِ	فِيهِنَّ	أَجْرًا
يَعْمَلُونَ	مِثْلَ	عَمَلِهِ
أَجْرًا	خَمْسِينَ	مِنْهُمْ؟
قَالَ:	خَمْسِينَ	قَالَ:
«أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْكُمْ». رَوَاهُ الرَّزْمِيُّ وَأَبْنُ مَاجَةَ		
نا! بلکې ستاسو د پنځوس کسانو اجر او ثواب. (ترمذی، ابن ماجه)		

توضیح: لا یضركم من صلّ: د دې آیت په متعلق باندې پوښتنه د ابو ثعلبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه هم شوي وه. د پوښتنه کونکې مقصد دا ؤ چې کیدلی شي د امر او نهې زمانه ختمه شوي وي. وس د دې ټولو په پریخودلو باندې په کور کې چې کیناستل پکار دي. حضرت ابو ثعلبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه توگه جواب ورکړو څنگه چې ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جواب ورکړی ؤ، چې ما د دې آیت په اړه باندې د ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپله پوښتنه کړې وه. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې وس خود امر او نهې وخت دی. هو! چې کله پنځه کارونه شروع شي. نو بیا ته خپل ځان وساته. او عام خلک پرېږده. هغه پنځه کارونه دا دي:

(۱) ته چې کله وويني چې خلک د بخل او کنجوسۍ اتباع شروع کړي. (۲) کله چې نفسانې خواهشات وويني چې خلک دهغې غلامان جوړ شي. (۳) کله چې ته وويني خلک د دنیا غلامان جوړیدلو باندې هغې ته په دین باندې ترجیح ورکړي. (۴) ته چې کله وويني چې هر عقل مند په خپله رایه باندې غرور کوي او کتاب الله او سنت رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نظر نه وغورزوي. (۵) او کله چې تا وکتل چې وس په گناه کې داخته کیدلو ویره پیدا شوه. گناه په سر باندې داسې گرځېږي چې د ښه ځان ساتل

گران دي، نووس د عامو خلکو معامله هغوي ته پريږده. ځکه چې اوس د امر او نهې د دعوت وخت ندي. د ځان ساتني لپاره چې چيرته کيدلی شي، ووتخته. ځکه چې وس ټولي ختمې دي، د خويدلو ويره ده. (مرقات ۸/۸۷۱)

چون گل بيار شد پيلان بلغترند

د نبي کریم ﷺ جامع او اوږده خطبه

﴿٩٩﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ : قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابو سعيد خدری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې (يوه ورځ) د مازيگر نه وروسته رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
خَطِيبًا بَعْدَ الْعَصْرِ فَلَمَّ يَدْعُ شَيْئًا
زموږ مخې ته ودرېدلو او خطبه يې وکړه. په دې خطبه کې نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داسې کومه ضروري خبره پرې نه خوله
يَكُونُ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ إِلَّا ذَكَرَهُ حِفْظُهُ مِنْ حِفْظِهِ
چې هغه تر قیامت پورې پېښدلی شي. نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا خبرې ذکر کړې. او یاد ساتونکو هغه يادې وساتلي
وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ وَكَانَ فِينَا قَالَ:
او هيرونکې هغه هيري کړې. دغه وخت چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شه و فرمايل په هغې کې دا هم و چې:
إِنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ وَإِنَّ اللَّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا فَنَظِرٌ
دنیا ډيرد خوږه او شنه ده. او يقيناً الله تعالى تاسو په دې دنيا کې خليفه جوړ کړي ياست. لهذا هغه گوري
كَيْفَ تَعْمَلُونَ إِلَّا فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَاتَّقُوا النِّسَاءَ
چې تاسو څنگه عمل کوي، پس خبردار! تاسو د دنيا نه ځان ساتي. او د ښځو د فتنو نه ځان ساتي. نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَذَكَرَ: «إِنَّ لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءً يَوْمَ الْقِيَامَةِ
دا هم و فرمايل چې د قیامت په ورځ باندې به د هر وعده ماتونکې لپاره يوه ښښه ودرولی شي چې هغه په دنيا
بِقَدْرِ غَدْرَتِهِ فِي الدُّنْيَا وَلَا غَدْرَ أَكْبَرَ مِنْ غَدْرِ أَمِيرِ الْعَامَةِ
کې دده د وعده ماتولو په برابر وي. او هيڅ وعده ماتول د امير عامه د وعده ماتولو نه ډيره نده نو د هغه
يُغْرَزُ لَوَاءُهُ عِنْدَ اسْتِهِ» . قَالَ:
دغه ښښان به د هغه د مقدر سره نژدې ودرولی شي. (دې لپاره چې د هغه ډيره رسوايې وشي) نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا هم و فرمايل:

« وَلَا يَنْنَعَنَّ أَحَدًا مِنْكُمْ هَيْبَةُ النَّاسِ أَنْ يَقُولَ بِحَقِّ

چې په تاسو کې دې هیشوک هم څه ویره او هيبت د حق خبرې کولو نه منع نه کړي او حال دا چې هغه د

إِذَا عَلَيَّ » وَ فِي رِوَايَةٍ :

حق خبرې نه خبروي. او په یو روایت کې په دې ځای (ولا یمنعن احداً منکم هیبة الناس ان یقول حق) په

«إِنْ رَأَى مُنْكَرًا أَنْ يُغَيِّرَهُ» فَبِكِي أَبُو سَعِيدٍ

ځای دا دې چې کله په تاسو څوک خلاف شرع کار وويني. نو هغه منع کړي. حضرت ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زُا شُو

وَقَالَ: قَدْ رَأَيْتَاهُ فَمَنْعَتْنَا هَيْبَةُ النَّاسِ

او وې فرمايل چې مونږ خلاف شرع کار وليدلو او دخلکو د ويري نه مونږ د هغې په اړه هېڅ ونه ويلي شو. (د

أَنْ نَتَكَلَّمَ فِيهِ. ثُمَّ قَالَ:

دېنه وروسته ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يان وکړ چې) نَبِي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَا هَمْ وَفَرَمَايِل چې پوهه شی! د

(أَلَا إِنَّ بَنِي آدَمَ خُلِقُوا عَلَى طَبَقَاتٍ شَقَى فَمِنْهُمْ

آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ) اولاد په بيلا بيلو ډلو او په متضاد قسمونو او مرتبو کې پيدا کړي شوي دي. نو په دوې کې

مَنْ يُولَدُ مُؤْمِنًا وَيَحْيَى

ځينې هغه دي چې هغه مؤمنان پيدا کولی شي چې هغه د ايمان په حالت کې ژوندي وي او په ايمان باندې

وَيَمُوتُ مُؤْمِنًا وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِرًا وَيَحْيَى كَافِرًا

د هغوی خاتمه کېږي. او په دوې کې ځينې هغه دي چې هغه کافر پيدا کولی شي. هغه د کفر په حالت کې ژوندي

وَيَمُوتُ كَافِرًا وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ مُؤْمِنًا

وي او په کفر باندې د هغوی خاتمه کېږي. او په دوې کې ځينې هغه دي چې هغوی مؤمنان پيدا کولی شي

وَيَحْيَى مُؤْمِنًا وَيَمُوتُ كَافِرًا وَمِنْهُمْ

هغوی د ايمان په حالت کې ژوندي وي خو په کفر باندې د هغوی خاتمه کېږي. او په دوې کې ځينې هغه دي

مَنْ يُولَدُ كَافِرًا وَيَحْيَى كَافِرًا وَيَمُوتُ مُؤْمِنًا

چې هغه کافر پيدا کولی شي هغوی د کفر په حالت کې ژوندي تيروي ليکن د هغوی خاتمه په ايمان باندې کېږي

قَالَ:	وَذَكَرَ	الْغَضَبَ (فَمِنْهُمْ)
حضرت ابو سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې (په دغه وخت کې) نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د غضب او غصي قسمونه هم ذکر کړل		
مَنْ	يَكُونُ	سَرِيعَ
نوبې صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: ځينې کسان ډير ژر غصه کيږي خو دهغوي غضب او غصه ژر ختميږي. نو په		
بِالْآخَرَى	وَمِنْهُمْ	مَنْ
دې دواړو کې هريو ډبل لپاره بدل جوړ شي. او ځينې کسان داسې وي چې هغوي ته غصه په قلاړه ورځي		
فَإِحْدَاهُمَا	بِالْآخَرَى	وَخِيَارُكُمْ
او په قلاړه ترينه ځي او په تاسو کې غوره سپړی هغه دی چې هغه ته غصه په قلاړه ورځي او ژر ترينه ځي		
وَشِرَارُكُمْ	مَنْ	يَكُونُ
او بد سپړی پمتاسو کې هغه دی چې هغه غصه ژر ورځي او په قلاړه ترينه وځي. (د دې نه وروسته) نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل:		
قَالَ:	«اتَّقُوا	الْغَضَبَ
تاسو ته غصي نه ځان وساتئ ځکه چې دغه غصه د بنی آدم په زړه باندې يوه بليدونکې سپرغی ده.		
أَلَا	تَرَوْنَ	إِلَى
آيا تاسو نه گوري چې دهغه د مړۍ رگونو په سپرې او سترگې يې سري شي. لهذا کله چې يو سپړی دا		
فَمَنْ	أَحْسَ	بِشَيْءٍ
محسوس کړي چې وس غصه ورځي نو هغه لپاره پکار دي چې هغه سمدستي په اړخ باندې ځملي او د		
وَلْيَتَلَبَّدْ	بِالْأَرْضِ)	قَالَ:
زموکې سره يو ځای شي. او ابو سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايل: چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د قرض ذکر هم وکړو		
فَقَالَ:	«مِنْكُمْ	مَنْ
نوبې صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې پمتاسو کې ځينې کسان داسې وي چې هغوي (د قرض په) ادا کولو کې خونه وي ليکن		
وَإِذَا كَانَ لَهُ أَفْحَشٌ فِي الطَّلَبِ	فَإِحْدَاهُمَا	بِالْآخَرَى
دخپل قرض په وصولولو کې سختي کوي او ځينې کسان داسې وي چې هغوي د قرض په ادا کولو کې خوبد		

وَإِنْ كَانَ لَهُ أَجْمَلٌ فِي الطَّلَبِ فَأَحْدَاهُمَا بِالْآخَرَى

ثابت شي خود يو چانه د خپل قرض په وصولولو کې بڼه ثابت شي. نو په دې کې هريو د بل خصلت بدل شي

وَخِيَارُكُمْ مَنْ إِذَا كَانَ عَلَيْهِ الدَّيْنُ أَحْسَنَ الْقَضَاءِ وَإِنْ كَانَ لَهُ

لهذا په تاسو کې غوره خلک هغه دي چې هغه د چا په قرض ادا کولو کې هم بڼه وي او د چانه د خپل قرض

أَجْمَلٌ فِي الطَّلَبِ وَشِرَارُكُمْ مَنْ إِذَا كَانَ عَلَيْهِ الدَّيْنُ أَسَاءَ الْقَضَاءِ

په وصولولو کې هم بڼه وي. او په تاسو کې بدترينه خلک هغه دي چې هغه د چا په قرض ادا کولو کې هم بدوي

وَإِنْ كَانَ لَهُ أَفْحَشٌ فِي الطَّلَبِ

او د چانه خپل قرض وصولولو کې هم بدوي. نبي کریم ﷺ په خپله خطبه کې دا نصيحتونه وکړل تر دې چې

حَتَّى إِذَا كَانَتِ الشَّمْسُ عَلَى رُؤُوسِ النَّخْلِ وَأَطْرَافِ الْجِبْطَانِ فَقَالَ: (أَمَا

د لمر رڼا فقط د که جوړو په سرونو او د ديو الونو په غاړو باندې پاتې شوه نو نبي ﷺ وفرمايل: ياد ساتی!

إِنَّهُ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا فِيهَا مَضَى مِنْهَا إِلَّا كَمَا بَقِيَ

د دې دنيا چې کوم وخت تير شويدی دهغې په نسبت سره د دې دنيا فقط دو مه وخت پاتې دی لکه څومره چې دنن ورځې

مِنْ يَوْمِكُمْ هَذَا فِيهَا مَضَى مِنْهُ» . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (١)

د برخې په نسبت سره دا آخري وخت (يعني څنگه چې دنن ورځې نژدې ټوله برخه تيره شویده وس ډير لږ وخت پاتې دی.

توضیح: خطیباً: د نبي ﷺ په اوږدو خطبو کې دا يوه خطبه ده چې په دې کې نبي ﷺ

د دنيا بې ثباتې او فنا کيدل بيان کړیده. او د انسانانو بيلابيل طبيعتونه او معاملات او نفسيات او

دهغوي ابتداء او انتهاء بيان کړیده.

فلم يدع شيئاً: يعنی تر قيامته پورې راتلونکې د دين سره متعلق اهم اهم کارونه يې بيان کړل. په

هغې کې يې يوشی هم پرې نه خودلو. حلوة: يعنی دنيا يو خوږ، خوندور، خايسته او خوږشی دی.

خَضِرَةٌ: ای ناعمة طرية: يعنی تازه اوشين او گلزار او شينکی دی. عربو به شينکې ډير خوښولو. دنيا

يې شينکې، وگرځولو ځکه چې شينکې ډير ژر ختميدونکی دی. نو دنيا هم دغه شان ده.

مستخلفکم: مطلب دا دی چې الله تعالی په عارضی توگه باندې تاسو د دنيا د شيانو مالکان جوړ

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٤/٤١٩ رقم الحديث ٢١٩١ وابن ماجه في السنن ١٣٢٥ رقم الحديث ٤٠٠٠.

کړي ياست. اصل مالک الله تعالى دی.

غدر امير العامة: د دې جملې يو مطلب دا دی چې يو ظالم، غاصب، متغلب حاکم راشي او د چا په جائز حکومت باندې قبضه وکړي. نه شوری او مشوره وي. نه د چا خوښه وي بلکې په زوره باندې په اقتدار قابض شي. د داسې خائن په دُبر کې به د قیامت په ورځ بیرغ ودرولی شي. ځکه چې هغه عوامو د عام امير المؤمنین په خلافت باندې قبضه وکړه. او د خیانت دویم مطلب دا دی چې يو باغې سړی د بغاوت بیرغ پورته کولو باندې او عوام الناس د اتفاقي امير په خلاف بغاوت وکړي. (مرقات ۸/۸۷۴)

خلقوا: په دې کې د انسان پیدائښ او انجام د هدایت او ضلالت په اعتبار سره په څلور طبقو کې تقسیم کړی شوي دي. (۱) کامیاب انسان (۲) ناکام انسان (۳) په ابتداء کې کامیاب او په انتها کې ناکام (۴) په ابتداء کې ناکام او په انتها کې کامیاب.

وذكر الغضب: په دې کې د انسان د غصې (قهر) بیلابیل حالات بیان کړی شوي دي. د انسان د توازن او ورانیدلو نښه یې ښودلې ده: (۱) یو هغه سړی د چې هغه ډیر ژر غصه کیږي او ډیر ژر راضي کیږي. دا په ټول کې برابر دي. فاحداهما بالاخری. هم دغه مطلب دی. (۲) دغه شان یو سړی ډیر وروسته غصه کیږي خو د غصې نه وروسته تر ډیر وخته پورې یې غصه پاتې وي. دا هم په ټول کې برابر دی. (۳) یو سړی داسې چې ډیر په قلاره غصه کیږي خو ډیر ژر راضي کیږي. دا د ټولو نه د ښه صفت والا سړی دی. (۴) یو سړی داسې دی چې ډیر ژر غصه کیږي او بیا د راضي کیدلو نوم نه اخلي. دا سړی د بدترین صفت والا دی. د ډڼه وروسته نښی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د قرض او دین قانون بیان کړو او په هغې کې یې هم د خلکو څلور طبقې (ډلې) جوړې کړې: (۱) یو سړی داسې دی چې هغه قرضدار دی نو په ښایسته طریقه باندې قرض ادا کوي. خو د قرض په راخستلو کې د بل سره سختي کوي. د افحش مطلب هم دا دی چې سختي کوي. او غلیظه رویه خپلوي. دا هم سربردی (۲) یو هغه سړی دی چې د قرض په ورکولو کې خوښه ندي خو په بیرته اخستلو کې ډیر نرم او ښه دی. دا هم سربردی (۳) یو هغه سړی دی چې د قرض په ادا کولو کې هم ښه دی او په بیرته اخستلو کې هم ډیر نرم او ښه دی. دا د بهترین خصلت سړی دی (۴) یو هغه سړی دی چې د قرض په ورکولو کې ډیر ښکاره دی او که د هغه په چا باندې قرض وي نو په غوختلو کې هم ډیر ښکاره دی. دا بدترین سړی دی. وس لمر د ډویدلو وخت شوی دی. نو نښی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل چې د دنیا عمر ختم شوي دي. بس دومره پاتې دي لکه څنگه چې د ټولې ورځې یو ذره وخت وس پاتې دی. (مرقات ۸/۸۷۷)

﴿١٠﴾ وَ عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابوالبختری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نښی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په صحابو کې د یو سړي نه روایت کوي چې

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَنْ يَهْلِكَ النَّاسُ

هغه بيان کړل چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: خلک به تر هغه وخته پورې بيخې هلاک او برباد نشي

حَتَّى يَعْذِرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۱)

ترڅو چې د هغوی نه ډیر گناهونه او بدی راخکاره شي.

توضیح: يعذروا: دا اعذار د باب افعال نه دی. او د سلب مأخذ لپاره دی. چې دهغې مطلب به دا وي چې دې خلکو دومره گناهونه وکړل چې وس دهغوی د اړخ نه عذر معذرت هم ختم شو. وس دا خلک خپل ځانونه د عذر خاوندان نه گڼي. نو د الله تعالیٰ څپیره ورته ورسپړي. د دې جملې دویم مطلب دا دی چې وس دا خلک به د خپلو گناهونو خپله هم معذرت نکوي. بلکې د گناه اقرار هم کوي. او په ښکاره باندې گناه هم کوي. نو هلاک شي. د دې جملې دریم مطلب دا دی چې عذر او عذار په نظر کې ساتلو باندې باطل تاويلونه کوي. او گناه ته قانوني شکل ورکوي. دا علمي غلطي ده. چې په دې سره سرې دبی لاري کيدلو سره هلاک کيږي. په دغه توگه باندې گناهونه ډیريږي. او په دې کې قومونه غرق شي. (مرقات ۸/۸۷۹)

د قدرت لړ لوسره هم د منکر نه بندول اجتماعی عذاب ته دعوت ورکول دي

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ عَدِيٍّ الْكِنْدِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا مَوْلَى لَنَا أَنَّهُ

او حضرت عدی بن عدی کندی فرمایې چې په مونږ کې زمونږ یو آزاد کړی شوي غلام بیان کړل چې هغه

سَمِعَ جَدِّي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

زما د نیکه حضرت عمیر کندی نه اوریدلي دي چې هغه به ویل چې ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي

يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يُعَذِّبُ الْعَامَّةَ بِعَمَلِ الْخَاصَّةِ

چې فرمایلي یې: الله تعالی دیو قوم د ځینو کسانو د بد عملونو د وجې نه دهغې اکثر خلک په عذاب کې نه اخته کوي

حَتَّى يَرَوْا الْمُنْكَرَ بَيْنَ ظَهْرَانِيهِمْ وَهُمْ

هو! کد د هغه قوم خلک دا وويني چې دهغوی په مینځ کې د ځینو خلکو د وجې نه خلاف شرع کارونه کيږي

قَادِرُونَ عَلَى أَنْ يُنْكِرُوا فَلَا يُنْكِرُوا

او هغوی د دې خلاف شرع کارونو اصلاح او ماتونه ونکړي په دې شرط سره چې هغوی د دې اصلاح قدرت

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۵۱۵ رقم الحديث ۴۳۴۷، واحمد في المسند ۴/۲۱۰.

فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَذَّبَ اللَّهُ الْعَامَّةَ وَالْخَاصَّةَ . رَوَاهُ فِي «شرح السنة» (۱)
لري نو په دې حالت کې د قوم اکثر اخلک پکې اخته شي نو بيا الله تعالی عام او خاص ټول په عذاب کې اخته کوي

نهی عن المنکر پریځودلو باندې بنی اسرائیلو نه خنزیران جوړ شول

﴿۱۲﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «لَتَأْوَعَثَ
او حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: بنی اسرائیل چې
بَنُو إِسْرَائِيلَ فِي الْمَعَاصِي نَهْتَهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ فَلَمْ يَنْتَهُوا فَجَالَسُوهُمْ
کله په گناهونو کې اخته شول نو د هغوی عیب و هغوی منع کړل او کله چې هغوی منع نشول نو د هغوی هغه علماء
فِي مَجَالِسِهِمْ وَأَكَلُوهُمْ وَشَارَبُوهُمْ
هم د هغوی سره د هغوی په مجلسونو کې کیناستل. او د هغوی سره یې په لوبو او بهو و خکلي. نو الله تعالی
فَضْرَبَ اللَّهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ فَلَعَنَهُمْ
هغوی ټول خپل مینخ کې گډوډ کړل او د هغوی زړونه یې د یو بل سره یو ځای کړل بیا الله تعالی په هغوی باندې
عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا
حضرت داؤد عَلَيْهِ السَّلَامُ او حضرت عیسی بن مریم عَلَيْهِ السَّلَامُ د ژبې په ذریعه لعنت و کړو او د لعنت یې ځکه و کړو
يَعْتَدُونَ) قَالَ: فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ
چې دغه خلکو گناهونه کول او د حد نه تیر شوي و. حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې د غم وخت
مُتَكِنًا فَقَالَ: (لَا وَالَّذِي نَفْسِي
بې تکيه وهلي وه. نیغ کیناستلو. نو وې فرمایل په هغه پاک ذات باندې قسم چې د هغه په قبضه کې زما ځان دی
بَيِّنَةٍ حَقِّي تَأْطَرُّوهُمْ
تاسو به تر هغه وخته پورې د الله د عذاب نه خلاصی بیانه مومی. ترڅو چې ظالمان د هغوی د ظلم نه او فاسقان
أَطْرَأُوا) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَفِي رِوَايَتِهِ
د هغوی د گناهونو نه منع نکړی. (ترمذي، ابوداؤد) او د ابوداؤد په یو روایت کې داسې دي چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ

قَالَ:	(كَلَّا)	وَاللَّهِ
و فرماییل: (ستاسو دا گمان دی چې د چیتیا او مدهانت باوجود به هم تاسو د عذاب الهی نه خلاصی بیامومی.)		
لَتَأْمُرَنَّ	بِالْمَعْرُوفِ	وَلَتَنْهَوَنَّ
داسې هیڅکله نده بلکې په خدای قسم چې ستاسو لپاره ضرورې ده چې خلکو د نیکې لارې خپلولو حکم وکړی		
عَنِ الْمُنْكَرِ	وَلَتَأْخُذَنَّ	عَلَىٰ يَدَيِ الظَّالِمِ
او هغوی د بدی، د لارې نه منع کړی. د ظالم لاس ونیسی. هغوی د حق اړخ ته مائله کړی او هغوی لره به		
عَلِ الْحَقِّ أَطْرًا	وَلنَقْصِرَنَّهُ	عَلَى الْحَقِّ قَصْرًا
د حق او انصاف په لاره باندې قائم کړی. که تاسو داسې نکوی، نو بیا به الله تعالی ستاسو زړونه هم د یو بل		
بَعْضِكُمْ	عَلَىٰ بَعْضٍ	ثُمَّ لِيَعْنَنَكُمُ كَمَا لَعَنَهُمْ
سره گډوډ کړی او بیا به په تاسو باندې لعنت وکړی لکه څنگه چې په بنی اسرائیلو باندې (د هغوی د گناهونو د وجې نه) لعنت کړی و.		

توضیح: فضرِب الله: یعنې کله چې علماؤ بنی اسرائیل منع کړل، خو هغه خلک د گناهونو نه منع نشول. نو علماء هم د هغوی سره په گناهونو کې شریک شول. چې په هغې سره په هغوی باندې اجتماعي عذاب راغلی. او د هغوی نوم نښان ورک شو.

فضرِب الله قلوب بعضهم: مطلب هم دا دی چې ټول په شریکه باندې په گناه کې اخته شول. نو الله تعالی اول د هغوی زړونه تور کړل. او په هغې کې د یو بل سره خلط ملط شول. بیا د هغوی زړونه په اجتماعي توگه باندې سخت کړی شول. چې په هغې سره هغوی د الله تعالی نه لیري شول. هغوی اوس د دې قابل پاتې نه شول. چې حق قبول کړی شي. نو ځکه په مسخ کیدلو سره څه خو خنزیران شول. او څه شادوگان شول. د دې نه وروسته نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په نیغ کیناستلو او غوندې ته یې نور ارشادات و فرماییل: چې په هغې کې دا ارشاد هم و چې په خدای قسم! تاسو به د ظالم لاس نیولو سره د منکر نه ایساروی. گني ستاسو زړونه به هم د هغوی په شان شي.

تَأْطِرُوهُمْ أَطْرًا: دا لفظ ضرب او نصر دواړو نه راځي. د دې مصدرې اطرأ دی. ایسارولو او منع کولو په معنی دی. یعنې په تاسو باندې لازم ده چې گناه گاران او ظلم کونکې او فساد کونکو لاس نیولو باندې هغوی د منکر نه منع کړی. که هغوی منع نشول نو تاسو د هغوی نه جدا شی. او ځان ترینه بیل کړی. د هغوی سره مد کینی. مد د هغوی سره خوراک کوی. مد د هغوی نه خوری. مه ورباندې څکی.

(۱) اخرجه أبو داود في السنن ۲/۵۱۹ رقم الحديث ۴۳۳۷ والترمذي في السنن ۵/۲۳۵ رقم الحديث ۳۰۴۷.

او مه ترینه خکی. یو روایت کې دي: ولتأطرنه علی الحق اطراً: د دي تشریح ورسره هم یو ځای شویده: ای لتقصرنه علی الحق قصراً. ملا علی قاري رحمه الله فرمایي: ای لتمنعن الظالم باللسان عند العجز عن اخذ الید بالید علی الحق ای علی اجبارہ علی الحق والکاره علی الباطل اطراً ای منعاً ظاهراً لیس فیہ لومة لائم. (مرقات ۸/۸۸۱)

د بی عمله نصیحت کونکې او بی عمله عالم لپاره وعید

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "رَأَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِي فِي رِجَالٍ لَا
اود حضرت انس رضی اللہ عنہ روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل: ماد معراج په شپه څه خلک ولیدل
تُقْرَضُ شِفَاهُهُمْ بِمَقَارِيضَ مِنْ نَارٍ قُلْتُ: مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جَبْرِيْلُ؟
چې د هغوی شوندي د اور په بیتيگانو باندې غوڅولی شوي. ما پوښتنه وکړه چې جبرائیل دا خلک څوک دي؟
قَالَ: هَؤُلَاءِ خُطَبَاءُ أُمَّتِكَ يَا مُرُونَ النَّاسِ بِالْبُرِّ
هغه زمبیل چې دا ستاد امت هغه علماء او واعظان او مشائخ دي چې خلکو ته به یې خود نیکی حکم کولو خو
وَيُنْسُونَ أَنفُسَهُمْ . « رَوَاهُ فِي » شرح السنة « وَ الْبَيْهَقِي فِي » شعب الإيمان .
خپله یې خپل ځان هیر کړی و. داروایت بغوي په شرح السنة کې او بیهقي په شعب الإيمان کې نقل کړیدی اود
وَفِي رِوَايَتِهِ قَالَ: « خُطَبَاءُ مِنْ أُمَّتِكَ الَّذِينَ
بیهقي په یو روایت کې دا الفاظ دي چې حضرت جبرائیل جواب ورکړو: دا خلک ستاد امت هغه واعظین او خطیبان دي
يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ و يقرؤون كتاب الله ولا يعملون . «)
چې دوي به هغه خبره کوله چې هغه به یې خپله نه کوله. دوي به کتاب الله لوستلو خو په هغې باندې به یې عمل نه کولو.

توضیح: تقرض: د غوڅولو په معنی باندې راځي. شفاههم: د دښه شوندي مراد دي. د ادبی عمله عالم او واعظ (نصیحت کونکي) لپاره سخت وعید دی. یو بل حدیث کې دي: ویل للجاهل منه وللعالم سبع مرات. یو بل حدیث کې دي: اشد الناس عذاباً یوم القیمة عالم لم ینفعه الله بعلم. یو شاعر ویلي دي: (مرقات ۸/۸۸۲)

واکبر منه جاهل متنسک

فساد کبیر عالم متهمتک

(۱) انورجه البغوي فی شرح السنة ۱۴/۵۳۵ رقم الحدیث ۲۱۵۹ والبيهقي في شعب الإيمان ۲/۲۸۲ رقم الحدیث ۱۷۷۳.

یهودو خیانت و کړو نو خنزیران ترینه جوړ شو

﴿۱۴﴾ وَعَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «
او حضرت عمار بن یاسر رضی اللہ عنہما فرمایې چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایېل: (د حضرت عیسیٰ علیہ السلام
«أُنزِلَتِ الْمَائِدَةُ مِنَ السَّمَاءِ خُبْرًا وَلَحْمًا وَأَمْرًا أَنْ لَا يَخُولُوا
په قوم باندې) لا آسمان نه ډوډۍ او د غوښې دسترخوان راو لېږلې شو. او هغوې ته حکم وکړو شو چې نه خودې خیانت کوي
وَلَا يَدَّخِرُوا لِيَوْمٍ فَخَأْوُوا وَأَدَّخِرُوا وَرَفَعُوا
او نه دې دراتلونکې ورځ لپاره څه ذخیره کوي خو خیانت هم وکړو او ذخیره یې هم وکړه او دراتلونکې ورځې
لِيَوْمٍ فَمُسِخُوا قَرْدَةً وَخَنَازِيرَ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱)
لپاره یې کینخودله. نو هغوې د شادو وگانو او خنزیرانو په شکل کې بدل کړې شول.

توضیح: د خیانت صورت دا ؤ چې د اعلیٰ په ځای یې ادنی د اجازت نه بغیر واخستلو. یا یې نور شیان واخستل. قردۀ و خنازیر: داسې معلومېږي چې د بوډاگانو شکلونه مسخ کیدلو باندې په شادو وگانو بدل شو او د زلمو شکلونه په خنزیرانو بدل شو. (مرقات ۸/۸۸۳)

الفصل الثالث

دین دو چې نه د ظلم برداشت کولو فضیلت

﴿۱۵﴾ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّهُ تُصِيبُ أُمَّتِي فِي
حضرت عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ فرمایې چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایېل: زما امت ته به په آخره
آخِرِ الزَّمَانِ مِنْ سُلْطَانِهِمْ شِدَائِدُ
زمانه کې د حکمرانانو نه (دیني یا دنیاوی) سختی او تکلیفونه برداشت کول وي. او په دغه وخت کې د تکلیفونو نه
لَا يَنْجُو مِنْهُ إِلَّا رَجُلٌ عَرَفَ دِينَ اللَّهِ فَجَاهَدَ عَلَيْهِ
نجات موندونکی به یو سړی خو هغه وي چې هغه د خدای په دین باندې پوهیږي. نو هغه سړی به د خدای د دین
بِلِسَانِهِ وَيَدِيهِ وَقَلْبِهِ قَدْرَكَ الَّذِي
د سرلوړې لپاره په خپله ژبه او لاس او خپل زړه په ذریعه سره جهاد کوي. نو دا به هغه سړی وي چې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۲۴۲ رقم الحديث ۳۰۶۱.

سَبَقَتْ	لَهُ	السَّوَابِ	وَرَجُلٌ
هغه کمال، ایمان، ثواب او دنیا او آخرت نیک بختو ته د ټولو نه مخکې ورسېږي. او یو سړی به هغه وي چې			
عَرَفَ	دِينَ	اللَّهِ	فَصَدَّقَ بِهِ وَرَجُلٌ عَرَفَ
هغه د خدای په دین خو پوهېږي خو د اولني سړي نه یوه درجه کم دی. نو دغه سړی به د دین تصدیق کوي او دابه			
دِينَ	اللَّهِ	فَسَكَتَ	عَلَيْهِ
ښه گڼي او یو سړی به هغه وي چې هغه د خدای په دین (به څه لږ دین) پوهېږي نو هغه به سکوت خپل کړي. نو د دغه سړي			
فَإِنْ رَأَى	مَنْ يَعْمَلُ	الْخَيْرَ	أَحَبَّهُ عَلَيْهِ
حالت به دا وي چې کله هغه څوک په نیک کار کولو باندې وويني نو هغه لره به دوست ساتي او څوک په			
وَإِنْ رَأَى	مَنْ يَعْمَلُ	الْبَاطِلَ	
غلط کولو کار به وويني، نو دهغې نه به نفرت وکړي او دغه سړی به هم په پټه توگه باندې دنیکۍ او ښيگړې د			
أَبْغَضَهُ عَلَيْهِ فَذَلِكَ يَنْجُو عَلَى إِبْطَانِهِ كُلِّهِ . ^(۱)			
کارونو سره مینه او د گناه او بدۍ سره نه د کرکي ساتلو په وجه باندې نجات بیا مومي.			

توضیح: سلطانه: یعنې د وخت ظالم باچا د اړخ نه به اهل حق او اهل خیر او ایمان ته سخت دینې او دنیاوي تکلیفونه ورسېږي. لکه یزید او ججاج بن یوسف نه مسلمانانو ته تکلیف ورسیدلو. هلاکو خان او چنگیز خان د اړخ نه ورسیدل او ترننه پورې د عربو او عجمو ظالمو حکمرانانو د اړخ نه حق او اهل حق په خلاف طاقت استعمالېږي. نن د حکومت وخت ټول فوځي طاقتونه حق او د نظام حق او علماء حق او مدرسې او جوماتونو په خلاف استعمالېږي. عبدالرحمان بابا صحیح ویلي دي:

په سبب د ظالمانو حاکمانو اور او کور او پېښور دریاوړه یو دي

عرف دین الله: یعنې خپله هم کامل، عارف او عالم دی. او نور هم کمال دین ته راوړي. اول خپله د دین اصول، او جزئیات او دهغې قاعدې او فروع پیژني. بیا دهغې په رڼا کې نورو لره په سمه لاره راوړي. او روانوي. گویا کامل عالم، عارف الله، عامل به وي. نو بیا به هله د وخت د دې فتنو نه وساتلی شي. هغه هم ځکه چې هغه جهاد بالید، جهاد باللسان او جهاد بالقلب به کوي. په درې واړه طریقو سره به د دین حق خدمت کوي. (مرقات ۸/۸۸۴)

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۶/۹۵ رقم الحديث ۷۵۸۷.

سبقت له السوابق: یعنې ديني او دنياوي نیک بختو ته به د ټولو نه مخکې ورسېږي. د دینه وروسته به د دویمې درجې سړی وي. چې هغه به په دین باندې پوهیږي او دهغې تصدیق به کوي، او په ژبه باندې به امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوي. خو په لاس سره به یې د نهی عن المنکر طاقت نوي. نو ځکه هغه به د دویمې درجې مسلمان وي. او په دویم نمبر باندې به کامیاب وي. دریم هغه سړی دی چې هغه به دین باندې لږ ډیر پوهیږي یعنې ډیر عالم به نوي. هغه چې کله نیکې وويني نو هغه به په زړه سره خوبوي. او کله چې بدې وويني نو هغه به د زړه نه بده گڼي او په ژبه سره به یې د بندولو طاقت نلري. دا سړی به هم د خپل زړه د جذبې د وجې نه به کامیاب وي.

عل ابطانه: یعنې د په زړه کې د دې پټې جذبې د وجې نه به کامیاب شي. دا حدیث گویا دهغه حدیث په شان دی کوم چې د دې باب اول حدیث دی: چې په هغې کې **مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُفِزْهُ بِيَدِهِ الْخَيْرِ** درې درجې بیان کړی شوي دي. (مرقات ۸/۸۸۵)

الله تعالی د عبادت سره د دین ملاتړ کول هم ضروري دي

﴿١٦٦﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى جَبْرَائِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ:				
او حضرت جابر رضي الله عنه فرمایي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: الله تعالی حضرت جبرائيل عليه السلام ته حکم وکړو				
أَنْ	أَقْلِبَ	مَدِينَةَ	كَدَّ	وَكَدَّاءِ.
چې فلانکی ښار چې دهغې حالات داسې دي، دهغې دوسیدونکو سره یې ورباندې واړوه. حضرت جبرائیل علیه السلام				
قَالَ:	يَا رَبِّ	إِنَّ	فِيهِمْ	عَبْدَكَ
وویل چې زما پروردگار! په دې ښار کې ستا هغه فلانکی بنده هم دی. چې هغه د یوې دقې لپاره هم ستا نافرمانی				
كُذِّبَ	عَيْنٍ	قَالَ:	فَقَالَ:	أَقْلِبْهَا
نده کړي. نبی صلى الله عليه وسلم فرمايل چې (کله چې جبرائیل علیه السلام دا وویل نو) الله تعالی وفرمايل چې ته دا ښار				
عَلَيْهِ	وَعَلَيْهِمْ	فَإِنَّ	وَجْهَهُ	
اول په دې سړي باندې واړوه او بیا یې دهغې ټول وسیدونکو باندې واړوه ځکه چې زما رضا او د دین په				
لَمْ	يَتَمَعَّر	فِي	سَاعَةٍ	قَطٍّ
مینه کې د دې سړي د مخ رنګ (ښار د خلکو گناه په کتلو باندې) د یو ساعت لپاره هم ندی بدل شوی.				

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۶/۹۷ رقم الحديث ۷۵۹۵.

توضیح: ان اقلب: دا صیغه د باب ضرب ده. د امر صیغه ده. همزه وصلیه ده. دنسکورولو په معنی باندې دی. یعنی الله تعالی حضرت جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام ته حکم وکړو چې فلانکی ښار د هغې د وسیدونکو سره په هغوې باندې نسکور کړه. دا قصه مخکنو قومونو کې د یو قوم ده. چې هغه په فسق او فجور باندې پلټه وه. چې په هغې سره په دوې باندې د هلاکت فیصله وشوه.

طرفه عین: یعنی دې عابد او زاهد بنده یو ساعت هم ستا نافرمانې نده کړي. د ښار په اړولو سره به دا هم مړ شي. او حال دا دی چې دا بیگناه دی. د دینه معلومه شوه چې کله د نیکانو خلکو په الله تعالی نافرمانه خلک د عذاب نه ساتي. فاسقانو او فاجرانو لپاره پکار دي چې هغوې د ښه خلکو عزت وکړي. او هوې د خپلې بقاء ذریعه وگڼي.

اقلبها علیه وعلیهم: په دې جمله کې ډیره مبالغه ده. چې اول په دې عابد باندې ښار واړوه. د دینه وروسته په فاسقانو فاجرانو باندې ښار واړوه. لم یتمعر: یعنی د گناهونو په دې بی ادبه طوفان کې د دې سرې په مخ باندې د غم او غصې نه د الله تعالی د رضا لپاره کله هم تندي تریو نکړو. تمعد باب تفعل نه دی. د مخ هغه بدلون ته ویل کیږي چې کله څوک یو مکروه کار وویني. ساعة: معلومه شوه که یو سرې یو ځل هم نهی منکر وکړي نو بیچ کیدلی شي. خوددې سرې د ایمان تاؤ لکه چې ختم شوی ؤ. او اوس په هغې کې د بدې نه د کرکي څه نوم هم نه ؤ. د دین جذبه او ملاتړ کې دده د غیرت رگ کله هم نه دی راپاریدلی. نو ځکه دا سرې د الله تعالی د عذاب د نورو په نسبت سره ډیر مستحق شو.

د دې حدیث نه معلومه شوه چې الله تعالی د خپل ذات د عبادت سره د انسان د خپل دین ملاتړ هم غواړي. الله تعالی دا نه غواړي چې یو انسان دې فقط د یو تاجر په شان ذهن وساتي چې د الله تعالی نه دې فقط د اخستلو په فکر کې وي. او د ورکولو دې هیڅ فکر نوي. حالانکې د الله تعالی ارشاد دی: **إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ**. (سورة محمد: ۷) یعنی که تاسو د الله تعالی مرسته کوی نو هله به الله تعالی ستاسو مرسته کوي.

اول تاسو د الله تعالی د دین ملاتړو او خدمت وکړی. د دینه وروسته د الله تعالی نه انعام و غواړی. په دې حدیث کې دا مذکور سرې یواځې د الله تعالی نه د اخستلو په فکر کې یواځې د ځان نه تاجر جوړ کړی ؤ. او د الله تعالی د دین د ورکیدلو نه دهغه سره څه درد ؤ. نه غم ؤ. نه فکر ؤ. د گوتې غوڅیدلو نه بغیر د شهید مرتبي امیدوار ناست ؤ. دا پی څکونکی مجنون ؤ. وینه ورکونکی مجنون نه ؤ. د لیلی حصول دده مقصود نه ؤ بلکې فقط بی څکل دده مقصود ؤ.

بهر حال الله تعالی د خپل دین ملاتړ غواړي. د عبادت سره ملاتړ لوی شی دی. نن سبا د دې ډیر کمی دی. خلک د مصیبت راتلو نه بغیر او میدان ته د کوزیدلو نه بغیر جنت ته تلل غواړي.

وکل یدعی وصلًا بلیل . ولیل لاتقر لهم بذاک

قصه: د مثال په توګه چا دا قصه بیان کړیده چې یو سړی ؤ. د هغه درې ځامن ؤ. دوه ډیر نیکان ؤ. یو آزاد خیال ؤ. یوه ورځې د دوې پلار چا د ګریوان نه و نیولو او وې وهلو. د ده په ځامنو کې یو عابد ځوې یې په خواتیر شو. او وپکتل چې څوک د هغه پلار وهی. د اشراق وخت ؤ. غلی جومات ته لاړو. اولمونځ یې شروع کړو. لږ وخت وروسته یې بل ځوې راغلو. او پلار یې په هغه حالت کې ولیدلو نو وې ویل چې دا سړی ښه نکوي. چې زما پلار وهی. دومره وینا کولو سره هغه هم جومات ته لاړو. او لمونځ یې شروع کړو. څه ساعت وروسته آزاد خیال ځوې راغلو. هغه وکتل چې یو سړی د هغه د پلار د ګریوان نه نیولی دی او وهی یې. نو دغه ځوې سمدستی په هغه سړی برید وکړو او خپل پلار یې ترینه خلاص کړو. کور ته راتګ باندې پلار فیصله وکړه چې زما فقط دا یو ځوې دی چې هغه زه د دښمن نه خلاص کړم. پاتې دواړه زما ځامن نه دي. او زما د مال نه محرومه دي. بیخې هم دا نقشه ده چې کوم خلک امر بالمعروف او نهی عن المنکر نکوي او په عبادت کې اخته دي. دا ګوري چې فاسقانو فاجرانو د نبی ﷺ په ګریوان کې لاس اچولی دی. او د نبی ﷺ سنت او طریقي ختموي، بلکې دین ختموي. او دوې چپ ناست تماشا کونکي دي. د دوې نه به نبی ﷺ څومره خفه وي. دا ظاهره ده چې د دوې په نسبت باندې کوم خلک چې نهی عن المنکر کوي، نبی کریم ﷺ به د هغوي نه څومره خوشحاله وي. دا هم ظاهره ده.

دیو کمزورې سړې په رښتیا وینا باندې بڅښنه کیدل

﴿۱۷﴾ وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِنْ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَسْأَلُ
او حضرت ابوسعید خدری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: الله عزوجل به د
الْعَبْدَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ: مَا لَكَ إِذَا رَأَيْتَ الْمُنْكَرَ
قیامت په ورځ باندې د بنده نه پوښتنه کولو کې فرمایي چې په تاڅه شوي ؤ چې کله تايو خلاف شرع کار به ولیدلو (نو
فَلَمْ تُنْكِرْهُ؟" قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
د ژبې اولاس) د هغې د ختمولو فریضه دې ادا نکړه. رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي چې (الله تعالی به د دې
"فَيَلْقَى حُجَّتَهُ فَيَقُولُ:
بنده د معاف کولو اراده وکړي نو د سوال کولو سره به) هغه ته تايولونه او دلیلونه وښودلی شي. نو هغه به عرض وکړي

يَا رَبِّ خِفْتُ النَّاسَ وَرَجَوْتُكَ « رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ الثَّلَاثَةَ فِي « شُعَبِ الْإِيمَانِ »^(۱)

چې زما پروردگار! زه د خلکو د ظلم او زیاتې نه ویریدلم او ستاد عفو او درگزر او مغفرت او بخښني مې امید لرلو.

توضیح: فیلقی حجتہ: لقی یلقی تلقیة: د باب تفعیل نه د مجهول صیغه ده. د گوزارولو په معنی

دی. لکه وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا. یعنی دغه سرې ته حجت او دلیل او د بیج کیدلو تاویلونه

ورکړي شي. مطلب دا دی چې: کله الله تعالی دا معاف کول وغواړي نو هغه ته د جواب ورکولو او

تاویل کولو او دلیل وړاندې کولو طریقه به وښايې نو هغه به ووايي:

ای زما ربه! ستا د بندیگانو نه به ویریدلم، او ستا په فراخه رحمت او مغفرت باندې به مې نظر ساتلو. الله

تعالی به هغه معاف کړي چې واقعي د خلکو نه ویریدل یو طبعي مجبوري ده. بیا دغه سرې په پاکو ټکو

کې پاک جواب ورکړو چې دهغې د حقیقت سره ژور تعلق و نو د الله رحمت په جوش کې راغلو. ځکه:

رحمت حق بهانه می جوید، بهانه می جوید

لعل رحمة ربی حین یقسبها تأتی علی حسب العصیان فی القسم

امر بالمعروف او نهی عن المنکر به د قیامت په ورځ د انسان په شکل کې راشي

﴿١٨﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَالَّذِي

او حضرت ابو موسی اشعري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: په هغه پاک ذات باندې قسم

نَفْسٌ مُّحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنَّ الْمَعْرُوفَ وَالْمُنْكَرَ

چې د هغه په قبضه کې د محمد (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ځان دی. د قیامت په ورځ به مشروع عمل او غیر مشروع عمل

خَلِيقَتَانِ تُنْصَبَانِ لِلنَّاسِ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ

(د انسانانو په شکل او صورت کې) پیدا کړي شي. او دا به (هغه) خلکو مخې ته ودرېږي (چا چې دا اعمال په دنیا

فَأَمَّا الْمَعْرُوفُ فَيُبَشِّرُهُمْ وَأُصْحَابُهُ وَيُوَعِّدُهُمُ الْخَيْرَ

کې خپل کړي وي) نو مشروع عمل په خپلو خلکو ته زيری واوروي او د انجام د ښيگړي وعده به ورکړي

وَأَمَّا الْمُنْكَرُ فَيَقُولُ: إِيَّاكُمْ إِيَّاكُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُ

او غیر مشروع عمل به خپلو خلکو ته ووايي چې زمانه ليري شي. خو هغه خلک به دده نه د بيليدلو طاقت

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۳۳۲ رقم الحديث ۴۰۱۷ والبيهقي في شعب الإيمان ۶/۹۱ رقم الحديث ۷۵۷۵.

إِلَّا لَزُومًا . «رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ بَيْهَقٍ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»

نلري بلکې دده سره اینختلي وي. (احمد، بیهقی فی شعب الایمان)

توضیح: خلایقتان ای مخلوقتان: یعنی امر بالمعروف او نهی عن المنکر دواړه په قبر کې او د قیامت په ورځ به د انسانانو په شکل کې راشي. دا هم ممکنه ده چې دانسان ټول نیک او بد اعمال مراد وي. ملا علی قاري رحمه الله دواړو ته اشاره کړیده.

فتنصبان: یعنی د خلکو منځ ته به ظاهره کړی شي. معروف به د بنایسته او ښه سرې په شکل کې به وي. او منکر به د بد شکل سرې په شکل کې وي. معروف به د ښه انجام زیږی ورکوي او د ښه عواقبو وعیده به کوي. او بد عمل به الیکم الیکم یعنی زما د خوانه لیري شي، او وتختی، آوازونه به کوي. خو خلک به د دغه بد عمل سره ونخلي. او لیري کیدلی به نشي. لهذا د دې بد عمل بد عواقب به دې خلکو سره مخ کېږي. او د ښه عمل والا به جنت الفردوس ته په خوشحالی خوشحالی شي. او د خوند او مزي ژوند به کوي. (مرقات ۸/۸۸۷)

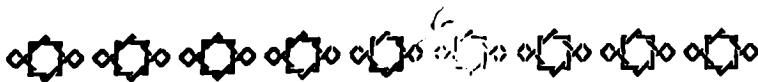
الله تعالی دې فقیر بنده محمد بن نور محمد د ایمان او یقین د دولت سره د دنیا نه د شهادت د مرگ سره واخلي. او جنت الفردوس دې ورته نصیب کړي. آمین یا رب العالمین.

الحمد لله نن د خالي په ورځ ۲۸ ذوالقعدة ۱۴۲۶هـ بمطابق ۳۱ دسمبر ۲۰۰۵ باندي زه د دې لیکنې نه فارغه شوم. دا وخت زه په کراچی کې یم. خو بیا هم د دې جلد د - - - خه ما په حرمین شریفین کې لیکلي ده.

اللَّهُمَّ تَقَبَّلْهُ مِنِّي اللَّهُمَّ تَقَبَّلْهُ مِنِّي اللَّهُمَّ تَقَبَّلْهُ مِنِّي اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كَمَا يَنْبَغِي لِجَلَالِ وَجْهِكَ

وَعَظِيمِ سُلْطَانِكَ

وَصَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَى نَبِيِّهِ الْكَرِيمِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ

ه ربيع الثاني ۱۴۱۸ هـ

کتاب الرقاق در رقاق بیان

قال الله تبارك وتعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ﴾ (الحشر: ۱۸)
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَلْفُسُكُمُ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا﴾ (التحریم: ۲)

رقاق جمع ده، د دې مفرد رقیق دی لکه صغار چې جمع دی، د دې مفرد صغیر دی او کبار جمع ده، چې دهغې مفرد کبیر دی. رقائق هم جمع ده. د دې مفرد رقیقه ده. د دواړو مطلب یو دی. یعنی زړه نرمونکې خبرې، دلته د رقاق نه مراد هغه خبرې دي چې د هغې په اوریدلو باندې د انسان زړه نرمیږي. او زړه د دنیا نه بی میني کیدلو باندې آخرت اړخ ته راگرځي. (مرقات ۸/۸۹۳)

د رقاق په نوم باندې د احادیثو په کتابونو کې اوږده بابونه ترلاسه کیږي. په دې بابونو کې محدثین هغه حدیثونه بیانوي چې د هغې نه زړه متأثره کیږي. او د موم په شان نرمیږي. صاحب مشکوة هم د عامو محدثینو اتباع کولو باندې کتاب الرقاق ذکر کړی دی. او په دې کې د فضل الفقراء نه واخله تر کتاب الفتن پورې اته بابونه ایخودلي دي. د رقاق د عنوان لاندې خو خالص د رقاق سره متعلق ۷۴ حدیثونه ذکر کړيدي. او بیا د اته بابونو د بیلابیل عنواناتو لاندې او حکمت او نصیحت باندې بنا حدیثونو یوه لویه ذخیره راغونډه کړیده. که یو انسان په سینه کې د کانې په ځای باندې د غوښي زړه لري نو هغه به د دې حدیثونو په اوریدلو باندې اوبه اوبه شي. او که داسې ونشو نو بیا په هغه باندې د کوم شي اثر به محال وي. یو شاعر وايي:

لا ینفع الوعظ قلباً قاسياً ابداً   وهل یلین بقول الواعظ الحجر

الفصل الأول

د قدر وړ دوه نعمتونه

﴿عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: دوه نعمتونه چې دهغې په اړه باندې

كثيرٌ مِنَ النَّاسِ : الصِّحَّةُ وَ الْفِرَاقُ " . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ "

ډيرو خلکو د هوكه خوړلي ده (او هغه دوه نعمتونه) روغتيا او فراغت دی.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۲۹ رقم الحديث ۶۴۱۲، والترمذي في السنن ۴/۴۷۷ رقم الحديث ۲۳۰۴.

توضیح: مغبون: دا غبن یغبن د باب نصر ینصر نه دی د نقصان او خساري په معنی دی. په خاصه توګه باندې د تجارتې معاملاتو په خسارو باندې ویلی کیږي. دا صیغه د باب سمع نه هم راځي. چې د غلطي او د هوکه خوړلو په معنی باندې راځي. دلته دواړه معنی صحیح دي. د دې حدیث مطلب دا دی چې ډیر خلک داسې دي چې هغوی بدني روغتیا او د وخت د فراغت قدر نه کوي. او د دې دواړو نعمتونو په اړه باندې د هوکه، غلطي او تاوان کې پراته دي. بدن د روغتیا په وخت کې د بدن نه د بدن کار نه اخلي چې دا په عبادت کې اخته کړي. او د مصیبتونو او مشغلو نه په فارغه وخت کې کار نکوي چې کمال ترلاسه کړي. او فرصت غنیمت نه ګڼي چې دا په کار راولي. بیا کله چې بدنې اعتبار سره ناروغه شیاو د وختونو په اعتبار سره د نیا په مشغلو کې راګیر شي نو بیا هغوی ته د بدن روغتیا او د وختونو د فرصت قدر ورشي. لکه هوبنیارانو ویلي دي: **إِذَا فُقِدَتْ عُرْفَتُ**. خو وس په تیر شوي وخت باندې د افسوس ورغوي مړلو نه غیره هیڅ په لاس نه راځي. ځکه چې په مناسب موقع باندې هغه نه عبادت وکړو او نه یې آخرت جوړ کړو او نه یې د دنیا کار وکړو. وس د پښیمانتیا نه به ورته څه ترلاسه شي.

الن قد ندمت ولم ينفع الندم: یو حدیث کې نبي کریم **صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** داسې ارشاد فرمایلی دی چې د جنت والا به په هیڅ شي باندې افسوس او پښیمانتیا نکوي، خو په هغه وختونو به افسوس کوي چې هغه په دنیا کې د الله تعالی د یادولو نه بغیر تیر شوي وي. (مرقات ۹/۵)

د دنیا او آخرت مثال

﴿۲﴾ وَعَنِ الْمُسْتَوْرِدِ بْنِ شَدَّادٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «وَاللَّهِ
أَوْ حَضَرْتُ مُسْتَوْرِدَ بْنَ شَدَّادٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَمَا بِيَّ فِي مَا دَرَسَ لِي مِنَ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَدَا أَوْ رَدَّلِي دِي فِيَّ بِه خدای قسم!
مَا الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إِلَّا مِثْلُ مَا يَجْعَلُ أَحَدُكُمْ إِصْبَعَهُ فِي الدِيمِ
د آخرت په مقابله کې د دنیا مثال داسې دی لکه په تاسو کې یو سپری خپله ګوته په سمندر کې ډوبه کړي
فَلْيَنْظُرْ بِمَ يَرْجِعُ « . رَوَاهُ مُسْلِمٌ »
او بیا وګوري چې هغه ګوتې بیرته د ځان سره څه راوړل.

توضیح: والله: دلته قسم د مبالغې په توګه باندې راغلی دی. نور یې هیڅ مقصد ندی. ما الدنيا: کې لفظ (ما) دنفی په معنی دی. (مرقات ۹/۶)

(۱) انخرجه مسلم لي صحيحه ۲/۲۱۹۲ رقم الحديث (۵۵-۲۸۵۸) والترمذي في السنن ۴/۴۸۶ رقم الحديث ۲۳۲۳.

في الأخرّة: په دې کې د فې لفظ مقابلې او بدليت په معنی دی. (مرقات ۹/۶)

الیم: سین او سمندر ته وایي. د حدیث مطلب دا دی لکه یو سپری د خپل کوچنی (وره) گوته په سمند کې ډوبه کړي، او بیا وگوري چې د سمندر د ډیرو اوبو په مقابل کې د هغه په گوته پسې څومره اوبه نختي دي. دغه شان د دینا کمتر او سپک نعمتونه دي چې دا ختمیدونکې بلکې ډیر ژر ختمیدونکې دي. د آخرت د همیشه او ډیر مقدار نعمتونو په مقابل کې د دې حیثیت څه دی؟ دا مثال هم د بنودني لپاره دی. گنې د عارضې او فاني دنیا حقیقت د همیشه گری آخرت په مقابل کې هیڅ هم ندی. لهذا انسان لپاره پکار دي چې هغه د دنیا په فاني نعمتونو باندې د آخرت دائمي نعمتونه قربان نه کړي. بلکې هر وخت دې دا سوچ کوي چې دنیا د آخرت فصل (پتی) دی دلته د فصل کرل دي. او هلته په آخرت کې یې میوه خوړل دي. (مرقات ۹/۶)

جگه جی لگانه کی دنیا نہیں ہے یہ عبرت کی جاہے تماشا نہیں ہے

یرجع: د دې ضمیر اصبع اړخ ته راگرځي. او دې اړخ ته مذکر او مؤنث دواړو ضمائر راگروځولی کیدلی شي. په یوه نسخه کې ترجع د مؤنث سره دی. هغه نسخه ډیره بهتره ده. (مرقات ۹/۶)

دنیا یو بې حیثیته شی دی

﴿۲۳﴾ وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِجَدْيٍ	
او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بيزي يو داسې مړ بچي په خوا باندې تير شو.	
أَسَأَكَ	مَيِّتٍ..
قَالَ:	«أَيُّكُمْ»
چې د هغې غوږونه ډیر واره ویا غوڅ کړي شوي و. یاد هغې غوږونه نه و. نونبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې په تاسو کې	
يُحِبُّ أَنْ هَذَا لَهُ	بِإِذْنِهِمْ؟»
فَقَالُوا:	مَا نَحْبُ أَنَّهُ
څوک داسې شته دی چې هغه دا په یو درهم باندې اخستل خوښ کړي؟ صحابو وویل چې مونږ خودا	
لَنَا	بشيء قال:
«فَوَاللَّهِ	لَلدُنْيَا
دهیڅ شي په بدل کې اخستل نه خوښو. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: په خدای قسم! دا دنیا د خدای په نزد باندې	
أَهْوَنُ	عَلَى اللَّهِ مِنْ هَذَا عَلَيْكُمْ
د دښته ډیره بې وقعته او کمه ده. لکه څنگه چې ستاسو په نظر کې دا مړ بچي ذلیل او سپک دی.	

(۱) اخرجه مسلم لي صحيحه ۴/۲۲۷۲ رقم الحديث (۲۹۵۷-۲) والترمذي في السنن ۴/۴۸۵ رقم الحديث ۲۳۲۱

توضیح: جدی: دیزې ورکوتې بچې ته جدی ویل کیږي.

اسک: کاف باندې شد دی. دیزې هغه بچې ته ویل کیږي چې دهغې غوږونه یې غوڅ کړي شوي وي. یا یې غوڅ نه وي. یا واړه واړه وي. دا دهغې کمزوری، ذلت او سپکاوي اړخ ته اشاره ده. او په خاصه توګه باندې کله چې هغه بچې مړ وي، مردار هم وي. نبی کریم ﷺ په دې مثال سره دنیا سپکوالې، او بی ثباتی. او بی حیثیته او بی حقیقتنه کیدلو اړخ ته انسانان متوجې کړي دي چې د ژوند مقصود آخرت دی. هغه هیږول پکار ندي او د دنیا د مینې نه ځان ساتل پکار دي. ځکه چې په یو حدیث کې دي: **حب الدنيا رأس كل خطيئة** او یو قول دی چې: **ترك الدنيا رأس كل عبادة**. د دې وجه دا ده چې د دنیا په مینه کې راګیر سړی هر کار د خود غرضی او حرص په بنیاد باندې کوي. اهل الله او اهل معرفت ویلي دي: چې د کوم سړې په زړه کې د دنیا مینه کیناستله، نو د ټولې دنیا اولیاء الله او نیکان خلک هغه په سمه لاره باندې نشي راوستلی. او کوم سړې چې دنیا د زړه نه وویستله نو د ټولې دنیا فساد کونکې هغه بی لارې کولی نشي. (مرقات ۹/۷)

دنیا د مؤمن لپاره محبس دی

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: دنيا د مؤمن لپاره قيد خانه ده.
وَجَنَّةُ الْكَافِرِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
او د کافر لپاره جنت دی. (مسلم)

توضیح: سجن المؤمن: د دې حدیث دوه مفهومه بیان کړي شوي دي. اول مفهوم دا دی چې دنیا د مؤمن لپاره محبس (قید خانه) په شان دی. مطلب دا دی چې د مؤمن لپاره الله تعالی په آخرت کې کوم عظیم نعمتونه او غټ ثواب او اجر عظیم تیار کړي دی، دهغې په مقابله کې د مؤمن لپاره دنیا د محبس په توګه دی. اگرکه هغه په دنیا کې آرام ژوند تیروي. دغه شان د کافر لپاره چې په آخرت کې کوم قسم قسم عذابونه تیار کړي شوي دي، دهغې په مقابله کې د دنیا ژوند داسې دی لکه چې هغه په جنت کې وسیري. اگرکه هغه ته دلته تکلیف هم وي. او په مصیبت کې پروت وي. ددې حقیقت د مخې یو ځل یو غریب یهودي حضرت حسن رَضِيَ اللَّهُ عَنْتَهُ وویل چې ستا د نیکه بابا دا وینا چې دنیا د مؤمن لپاره محبس او د کافر لپاره جنت دی. زما او ستا په حالت باندې څنګه صادق کیدلی شي. ځکه چې ته په اس باندې سپرلي کوي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۷۲ رقم الحديث (۲۹۵۶-۱) والترمذي في السنن ۴/۴۸۶ رقم الحديث ۲۳۲۴.

د آرام ژوند تیروي او زه د مصیبتونو او دردونو او تکلیفونو او ناروغو نه ډک ژوند تیروم؟ د هغه په جواب کې حضرت حسن رضی الله عنه ذکر شوي حدیث هم دا مفهوم بیان کړو چې د آخرت د مصیبتونو په مقابله کې ته دلته په جنت کې یې. د دې حدیث دویم مفهوم دا دی چې دنیا د مؤمن لپاره محبس دی ځکه چې هر ساعت مؤمن په دې دنیا کې په احتیاط سره تیروي، قدم قدم باندې د هغه لپاره پابندی دي، او هغه اتها یې د پابندی ژوند تیروي، گویا دا دنیا د هغې لپاره محبس دی. او هغه په دې کې قیدې په حیثیت سره ژوند تیروي. د دې په خلاف باندې کافر په دې دنیا کې د هیڅ پابندی قائل ندی، او نه پابند دی. دنیا د هر جائز او ناجائز خوند نه مزی اخلي. او دا چیغه وهي چې:

بابر بعیش کوش که عالم دوباره نیست

ملا علی قاری رحمه الله لیکلي دي چې دا دویم مفهوم ډیر واضح او د حدیث مطابق دی. د دې تائید د مشهور بزرگ حضرت فضیل بن عیاض رحمه الله د قول نه هم کیږي. ده وفرمایل: من ترك الدنيا لذات الدنيا وشهواتها فهو في سجن فاما الذي لا يترك لذاتها وتمتعاتها فای سجن عليه. (مرقات ۹/۷)

نقل کړی شوي دي چې کله داؤد طائی رحمه الله وفات شو نو یو غیبی آواز وشو چې: أُطْلِقَ دَاوُدَ مِنَ السَّجْنِ چې داؤد طائی د محبس نه آزاد کړی شو. چاڅه ښه ویلي دي: (مرقات ۹/۸)

کون کهتا ہے کہ مؤمن مر گیا قید سے چھوٹا وہ اپنے گم گیا

کافر ته په ښه کار باندې څنگه بدله ور کولی کیږي؟

﴿٥٥﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مُؤْمِنًا حَسَنَةً				
او حضرت انس <small>رضی الله عنه</small> فرمایې چې رسول الله <small>صلی الله علیه وسلم</small> وفرمایل: الله تعالی د مؤمن د نیکی اجر نه ضائع کوي				
يُعْطَى	بِهَا	فِي	الدُّنْيَا	وَيُجْزَى
بِهَا	فِي	الْآخِرَةِ	ځکه چې د هغه د نیکی په وجه باندې هغه ته په دنیا کې ښیگړي ورکولی کیږي. او په آخرت کې به هم هغه ته اجر	
وَأَمَّا	الْكَافِرُ	فَيُطْعَمُ	بِحَسَنَاتِ	مَا عَمِلَ
بِهَا اللَّهُ فِي الدُّنْيَا او ثواب ورکولی کیږي. او کافر چې د خدای درضا لپاره کوم ښه کارونه کوي، هغه ته په دې دنیا کې خوراک ځکاک				
حَتَّى	إِذَا	أَقْبَضَ	إِلَى	الْآخِرَةِ
لَهُ	لم یکن له ورکولی کیږي. تر دې چې کله هغه آخرت ته ورسېږي نو د هغه په اعمال نامه کې به داسې کومه نیکی نوي			

حَصَنَةٌ رَجْوَى بِهِ نَهَى رَدَّ الْمَسْمُومِ

چو زلفی به وجود نماندی هفتاد هفتاد هزار ثواب و در کف آن

توضیح: (نقص در فیه) در تفسیر به این معنی است که ثواب و اجر نه از روی ثواب و نه از روی حسن یا جاهلیت
 نفعی تر از آن پیوسته دارد. و آنست که به آن نیکو دانه زلفی جبر و توفیق کبریا و پاره ثواب است و در هفتاد
 ثواب و در کف آن کبریا. (نقص در هفتاد هفتاد هزار ثواب) در تفسیر به این معنی است که ثواب و اجر نه از روی ثواب و نه از روی
 جاهلیت؛ و به گزینندگی برده و در کف آن کبریا و توفیق کبریا و پاره ثواب است و در هفتاد هزار ثواب و در کف آن کبریا
 ضروری است. و نیکو دانه چنانچه چنانچه یک کف کف ثواب و در کف آن کبریا و توفیق کبریا و پاره ثواب است و در هفتاد هزار
 ثواب و در کف آن کبریا و پاره ثواب است و در کف آن کبریا و توفیق کبریا و پاره ثواب است و در هفتاد هزار ثواب و در کف آن کبریا
 ثواب و در کف آن کبریا و پاره ثواب است و در کف آن کبریا و توفیق کبریا و پاره ثواب است و در هفتاد هزار ثواب و در کف آن کبریا
 او سکون ژوند و در کف آن کبریا و پاره ثواب است و در کف آن کبریا و توفیق کبریا و پاره ثواب است و در هفتاد هزار ثواب و در کف آن کبریا
 به نیکو دانه چنانچه چنانچه یک کف کف ثواب و در کف آن کبریا و توفیق کبریا و پاره ثواب است و در هفتاد هزار ثواب و در کف آن کبریا

دنی که به عکس که یو کافر نیک کار کوی، مثلاً که مخلوق به خدمت کسی اخته وی، به فلاخی، او نبی گم، کار و نو
 کی عمر سده کوی. نه خدا کو ترمینخ: صلاح کوبین کوی، عدل او انصاف قائلو کوبین کوی، نو نه کافر خو
 یسان او عقیده نه وی نو خدا هغه نه آخرت بدلی نه محروم وی، هو! نه هغه به بنده کار باندی، انده تالی، هغه
 ته به دنیا کی بدله و در کوی، مثلاً بدن روغتیا و در کوی، فراخه رزق و در کوی، حکومت و در کوی، او نه دنیا
 عارضی نعمتونو نه هغه ته د خوند اخستلو موقع و در کوی، او کله چې مر شی، نو پاره آخرت، کف هغه ته نه سزا او
 عذاب نه سوا هیچ نه و در کوی کبریا، پاتهی شو، هغه مؤمن چې هغه به دنیا کی گناه کف، کوی، نو کله کلاه اگاه
 تعالی هغه ته به بدله به دنیا کی د سزا به تو که باندی و در کوی، او د آخرت لپاره هغه پاکوی. (مرقات: ۶/۶)

جنت او دوزخ په کومو کومو شیانو کې پت دي؟

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حُجِبَتْ النَّارُ بِالسَّهْوَةِ الزَّاهِيَةِ
 او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تفرمایند چي رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایند ان دوزخ اور پاره شهوت و توه نو بگرام
 وَحُجِبَتْ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ». مَتَّفَقٌ عَلَيْهِ. إِلَّا أَنْ عِنْدَ مُسْلِمٍ: «حَطَّتْ». بِدَلَالِ «حُجِبَتْ».
 خواهشات او خوندونو باندی پت کری شویدی، او جنت سختی او مشقتونو کې پت کری شویدی.

(۱) خرجه مسلم في صحيحه ۲۱۶۲ رقم الحديث (۵۶-۲۸۰۸) والحدابي المسند ۳/۱۲۳.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۲۰ رقم الحديث ۲۴۸۷. ومسلم في صحيحه ۲/۲۱۷۲ رقم الحديث ۱/۲۸۲۲.

توضیح: حجت: داد حجاب نه دی. د پردې په معنی دی. په یوه نسخه کې د حفت لفظ دی. هغه د پتو لو په معنی دی. مطلب دادی چې څنگه جنت او دوزخ په حقیقت کې ډیر غټ فرق دی، دغه شان هغې ته درسیدلو په اسبابو کې هم ډیر فرق دی. ځکه چې د هروې مخې ته پردې پرتې دي. دې پردو نه به اوړیدل غواړي، نو دوزخ چې په کومو پردو کې پټ کړی شوی دی. هغه د انسان خواهشات دي، چې هغې ته په نورو الفاظو کې آزاد ژوند ویلی شي. کله چې انسان د حرامو او حلالو فرق ختم کړي، او د نفس او خواهشاتو مطابق آزاد ژوند تیروي، زنا او شراب و کباب کې اخته وي، نه عبادت له رايي، او نه د کومې گناه نه ځان ساتي، نو گویا هغه د دوزخ په منډو او بنایسته پردو کې سفر کوي. څنگه چې دا پردې ختمې شي، مخامخ دوزخ او د هغې اوږدی په دې کې انسان راگیر شي. گویا په دې پردو کې د دوزخ او پټ کړی شوی دی. دغه شان د جنت معامله ده چې هغه په امور تکلیفه شرعیه کې پټ کړی شوی دی. قدم قدم باندې شرعې پابندی دي. حرام او حلال او جائز او ناجائز پابندی دي. عبادتونه او اوامر شرعیه مشقتونه برداشت کول دي. او نواهي او خواهشاتو نه ځان ساتل دي. نفس باندې دا شیان گران دی. د اوږي په هواگانو کې په کړنگوینو او بو باندې سحر وختې د لمونځ لپاره او دس کول څومره گران دي. د مشقتونو دې پردو نه شاته جنت دی. څنگه چې دا پردې ختمې شي، مخامخ به جنت راښکاره شي. خلاصه دا چې ظاهر بین، ظاهر پرست او بی عقله او تندي خوبونې خلک په ظاهر رنگ روتق باندې د هوکه شي، او حقیقت خوبونکې خلک او عقلمند خلک په سنجیدگی سره په مستقبل باندې ژور نظر ساتي، او حقیقت راگیر کړي.

فسوف تری اذا نكشفت الغبار افرس تحت رجلك امر حمار

د مال و زور لالچ کونکی غلام مه جوړ پیره

﴿٤٤﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَعَسَّ عَبْدُ الدِّينَارِ			
او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا يَبِيَّ چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: هلاک دې شي هغه سړی چې هغه د دینار غلام وي			
وَعَبْدُ	الدِّينَارِ	وَعَبْدُ	الْخَيْصَصَةِ
د درهم غلام وي او د خادر غلام وي.	چې کله هغه ته (مال او دولت او د فخر جامه) تر لاسه شي نو خوشحاله او		
رَضِيَ	وَأَنَّ	لَمْ	يُعْطَ
راضي او که ورنکړی شي نو خفه وي. د دغه شان سړی د دې بد خصلت د وجې نه گویا نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ بیا بید دعاء وکړه چې هلاک			
تَعَسَّ	وَأَتَّكَسَّ		وَإِذَا
دي شي. د دغه شان سړی او ذلیل او سرتیټی دې شي. او (کورۍ) کله چې د دغه سړی په خپه کې ازغی لار شي نو هغه دې			

شِيكَ	فَلَا	انْتَقِشَ.
شوکر او نمباسي. (ددینه وروسته یې د دین د طالبانو د زاهدانو هم ذکر وکړو چې هغه د کامیابې تر لاسه کولو او د دین د سر لورې		
طَوَّبَ	لِعَبْدٍ	أَخَذَ
لپاره محنت او مشقت او د جهاد پذیر یو سر د الله تعالی په لاره کې مشغولوي، نو نبی علیه السلام و فرمایل سعادت او خوش بختی ده		
يَعْتَانِ	فَرَسِهِ	فِي
د دغه بنده لپاره چې هغه د خدای په لاره کې د جهاد لپاره د خپل اس و اګي نیولې وي، د هغه د سروختان بېر او	سَبِيلِ	اللَّهِ
		أَشْعَثُ
		رَأْسُهُ
مُغَبَّرَةٌ	قَدَمَاهُ	إِنْ
قدمونو باندې دورې وي، کده ته د لښکر (د مخکني صفونو) ساتنه باندې مامور کړې شي. نو په پورا توګه باندې ساتنه کوي	كَانَ	فِي
	الْحِرَاسَةِ	كَانَ
		فِي
		الْحِرَاسَةِ
وَأِنْ	كَانَ	فِي
او که دا په لښکر کې شاته و ساتلی شي نو په نو په لښکر کې شاته وي. او که هغه د خلکو په مجلسونو کې ګډون کول غواړي	السَّاقَةِ	كَانَ
		فِي
		السَّاقَةِ
وَأِنْ	اسْتَأْذَنَ	لَمْ
نو هغه ته د ګډون اجازت نه ورکولی کیږي او که هغه د چا سفارش کوي نو د هغه سفارش نشي قبلیدلی.	يُؤْذَنَ	لَهُ
	وَإِنْ	شَفَعَ
		لَمْ
		يُشْفَعْ
		«رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ»

توضیح: تعس: عین باندې کسره ده. ناکام او نامراد په معنی دی. مراد بد دعاء ده. یعنی د درهم او دینار غلام دې هلاک شي. درهم او دینار انسان هغه لالچې غلام دی شوک چې په ناجائز طریقو باندې مال راغونډوي. او په ناجائز لارو کې یې خرچه کوی. او دهغې شرعي حقوق نه ادا کوي. (مرقات ۹/۱۱)

الخمیصة: گل شوی تور خادر او جامې ته خمیصه وایي. که هغه د رښمو وي او که د وړې وي. ریاکار، متکبر، او عیش پرست خلک دا استعمالوي. علامه حریري وایي:

لبست الخمیصة ابغی الخمیصة وانشبت شص فی کل شیصة

ان اعطی: دا جمله د دې سرې د حریص کیدلو، خدو غرض، او مطلب پرست کیدلو وضاحت او ښکاره کونکی دی. وانتکس: انتکاس د سر تیتي په معنی دی. ذلیل کیدل مراد دي. په دې جمله کې نبی کریم صلی الله علیه و سلم د لالچ کونکي سرې لپاره مکرره بد دعا کړې ده.

واذا شیک: شوکه: ازغی (غنه) ته ویل کیږي. مطلب دا دی چې کله ده په خپه کې ازغی لارې شی نو خدای دې

و کړي چې دننه پکې پاتې شي.

فلا التقيش: التقاش په خپه کې ننوتلي ازغي د لټولو په معنې دي. دا صيغه معروف او مجهول دواړه ويلى شويده. د معروف مطلب دا دی چې داسې سړی دې د دې ازغي په راويستلو باندې خپله قادره نشي. او د مجهول مطلب دا دی چې د دې سړي د خپې نه دې دا ازغي راونه ويستلی شي. هيڅوک دې د ده مرسته ونکړي. مراد دا دی چې د داسې نامراده دې په هيڅ صورت کې مسلمان مرسته ونکړي. د دې نامراده سړي په مقابله کې نبی کریم ﷺ يو کامياب او بامراد سړي تذکره هم کړيده.

طوبى: يعنې سعادت او خوش بختي دې نصيب شي، يا د جنت د طوبى ونه دې د دې سړي په نصيب شي.

لعبد: يعنې کوم سړی چې خالص د الله تعالى بنده وي. دراهم او دنانيرو بنده نه وي.

بعنان: عنان، د اگو ته وايي.

في سبيل الله: اى طريق الجهاد: يعنې مبارک دې وي هغه سړی چې هغه هر وخت د جهاد لپاره تيار وي. د اس واگې په لاس کې کلک نيولي د خپل امير د حکم په انتظار کې وي چې کله ورته حکم ورکولى کېږي. او دا مجاهد په دښمن باندې وړاندگي.

اشعث: بير. د دوږو د کوو ويختانو والاته اشعث وايي.

مغبرة قدامة: يعنې د چا خپي چې په خاورو باندې ککړي وي. مطلب دا چې په پورا محنت او مشقت سره د الله په لاره کې جهاد کوي. د عيش او آرام نوبه او نښان نه غواړي. گمنامه ژوند تيروي. د امير د اطاعت پابند وي. چيرته چې حکم وي. هلته په منډو دځي. گویا هغه د الله په لاره کې د ځان نه ناخبره سرمست درويش دی. رنگ، نسل، علاقه او د وطن پابند نه دی. لکه يو چاڅه ويلى دي:

درويش خداست نه شرقی نه غربی   گهر اس کانه دلی نه صفاهان نه سرمقد

في الحراسة: حراستد شو کيدارى. ته وايي. دلته د مجاهدينود لښکر شو کيدارى مراد ده. او هغه هم د مقدمه الجيش چې هغه د ټولنو نه ډير د نازکه او حساسه شو کيدارى ده. ځکه چې په دې کې د دښمن خطر ډير دوي.

الساقه: د لښکر آخرې برخې ته ساقه وايي. په دې دواړو ځايونو کې ډير مشقت وي. د لښکر اوله برخه په جنگ کې اول ننوځي، او وروستى برخه د ټولو نه وروسته د جنگ نه راوځي. دا مرد مجاهد په دواړو حالتونو کې د امير اطاعت کوي. او مشق برداشت کوي.

دلته یو فني پوښتنه ده . هغه دا چې په شرط او جزاء کې مغایرت ضروري دی . دلته شرط او جزاء دواړه یو شی دی . د دې جواب دا دی چې شرط او جزا کله دواړه یو شی وي نو د جزاء نه کامله جزاء مراد اخستل کیږي . عبارت به په دې توګه وي : ان کان فی الحراسة کان کاملًا فی الحراسة . دغه شان په شرط او جزاء کې به تغایر راشي . د دې حدیث مطلب دا هم کیدی شي چې دا گمنام مخلص مجاهد دی د نوم او ځان نبودنې شوقین نه دی دا یو ځای کې په څو کیداری ودره ، نو د مجاهدینو څو کیداری کوي . او که د لښکر په بیخې آخره کې د کمزورو ، ښځو او ماشومانو خواته د ساتنې لپاره وټاکي نو هلته هم وسپړي . گمنام مسکین فقط د اجرا او ثواب طلبګار دی . دا مطلب د حدیث د آخرې برخې سره ډیر مناسب دی خو یو شارح هم دا مطلب نه دی لیکلی . (مرقات ۱۴، ۱۳/۹)

لم یؤذن له : یعنی گمنام مسکین دی ، نه ده ته رخصت ورکولی کیږي ، نه ده سفارش کار کوي ، نه ده خبره څوک اوري . بس ټول ثوابونه راغونډوي ، او چپ وسپړي . (مرقات ۱۴/۹)

مالدارې په خپل ذات کې بدشي نه دی

۶ ربیع الثاني ۱۴۱۸ هـ

﴿۸﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ مِنَّا
اود حضرت ابوسعید خدری <small>رضي الله عنه</small> روایت دی چې رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمایل چې دخپل وفات نه وروسته
أَخَانُ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِي مَا يَفْتَحُ عَلَيْكُمْ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا وَزِينَتِهَا».
ستاسو په اړه ما سره د څه ویره ده ، په هغو کې یو شی د دنیا تازه والی او زینت دی . کومه چې به تاسو ته ترلاسه کیږي .
فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْ يَأْتِي الْخَيْرُ بِالشَّرِّ؟
دې اوریدلو باندې یو سپړې وویل چې یا رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> ! آیا ښیګړه به د خپل ځان سره بدې هم راوړي؟
فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ يُنَزَّلُ عَلَيْهِ قَالَ:
نبي <small>عليه السلام</small> چپ و ، تردې چې مونږ دا گما وکړو چې په نبی <small>عليه السلام</small> باندې وحی نازلېږي . حضرت ابوسعید خدری <small>رضي الله عنه</small> فرمایي
فَمَسَحَ عَنْهُ الرُّحَصَاءَ وَقَالَ: «أَيُّنَ السَّائِلُ؟».
چې نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> د خپل مخ مبارک نه خوله وچه کړه او بیایې و فرمایل چې هغه سپړې چیرته دی چا چې پوښتنه کړېوه؟
وَكَانَهُ حَمِيدَةً فَقَالَ: «إِنَّهُ
گویا نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> د پوښتنه کونکې د پوښتنې صفت وکړو . او د دې په وروسته یې و فرمایل : حقیقت دا دی چې
لَا يَأْتِي الْخَيْرُ بِالشَّرِّ وَإِنَّ مِنَّا يُنْبِئُ الزَّبِيحُ
چې ښیګړه د ځان سره بدې ندر اوړي (نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> د دې مثال داسې بیان کړو چې) د پسرلي موسم چې هغه شینکی

مَا يَقْتُلُ حَبَطًا أَوْ يَلْمُ إِلَّا أَكَلَةَ الْخَضِرِ أَكَلَتْ
راتو کوي او د څاروي خيټه په مرو لو باندې وژني يا يې مرگ ته نيژدې کوي، ځکه چې دې خوړونکې څاروي دا
حَقَّقَ امْتَدَّتْ خَاصِرَتَاهَا اسْتَقْبَلَتْ الشَّمْسِ فَتَلَطَّتْ
شينکې دومره و خوړولو چې د دې دواړه تشي راو پېر سیدل، نو هغه لمر ته مخامخ کيڼا ستلو. او نرې خاشنه
وَبَالَتْ ثُمَّ عَادَتْ فَأَكَلَتْ. وَإِنَّ هَذَا الْمَالَ
او امتيازي کولو باندې څرخاې ته لاړو او شينکې خوړل يې شروع کړل، او حقيقت دادي چې د دنيا د مال او
خَضِرَةً حُلُوَّةً فَمَنْ أَخَذَهُ بِحَقِّهِ وَوَضَعَهُ
زر، تازگي، او نرمه او زړه راڅکونکي ده. لهذا کوم سړی چې دنيا مال او زرد حق سره ترلاسه کړي او هغه
فِي حَقِّهِ فَنِعْمَ الْمَعُونَةُ هُوَ وَمَنْ أَخَذَهُ
د دې په حق کې خرچه کړي نو دغه مال او زړه د ده په حق کې ډير ښه مرسته کونکی ثابت شي. او کوم سړی
بِغَيْرِ حَقِّهِ كَانَ كَالَّذِي
چې دا مال او زړه د حق نه بغير يعني په ناجائزه توگه باندې ترلاسه کړي نو دا دهغه سړي په شان دی چې
يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ وَيَكُونُ
هغه خوراک کوي او مړيگي نه او دغه مال او زړه د قيامت په ورځ باندې د هغه په حق کې (دهغه د
شَهِيدًا عَلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)
اسراف او دهغه د حرص او طمع) گواه وي.

توضیح: او یا قی الخیر بالشر: د هغه سړي د پوښتنې مقصد دا دی چې په قرآن کریم الله تعالی مال د الخیر په نوم سره یاد کړی دی. سورة عادیات کې دي: **وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ**. کله چې د دنیا مال خیر دی نو دا د ویرې او شر او ضرر سبب څنگه جوړیدلی شي؟

فسکت: د وحی د نزول په انتظار کې نبی صلی الله علیه و سلم چپ شو. دې لپاره چې د الله تعالی داړخ نه د دې پوښتنې په اړه باندې جواب راشي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳/۳۲۷ رقم الحديث ۱۴۶۵ ومسلم في صحيحه ۲/۷۲۸ رقم الحديث (۱۰۵۲-۱۲۳).

الرحضاء: د تبي د وجې نه چې په مخ باندې کومه خوله راځي هغې ته رحضاء وايي. شاعر ساحر ابوطيب متنبی وايي:

لم تحك نائلك السحاب   والمأحمت به فصبيها الرحضاء

په حديث کې چې د کومې خولي ذکر راغلی ديدا دوحې د سختوالي د وجې نه به راتله. (قال) يعني د حديث راوې ابوسعيد خدری رضي الله عنه فرمايي (وکأنه حمده) يعني نبی کریم صلی الله علیه وسلم د هغه سرې پوښتنه خوښه کړه. ځکه چې دا پوښتنه علمي وه چې دامت لپاره فائده منده وه. (انه) دا ضمير شان دی. لاياتي الخیر بالشر: يعني نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې نبيگړه بدې نه راوړي. يعني بنفسه مال اگرکه ډيرو وي. دا دخپل ذات په اعتبار سره بدې نه راوړي، په دې کې که بدې راځي نو هغه د عارض او خارج د وجې نه راځي. چې سرې د اعتدال د حد نه په وتلو سره بخل او حرص او لالچ او اسراف کې اخته شي. بيا مال نقصان کوي. ددې مثال داسې دی چې د پسرلې موسم بهترين شينکی او گياه راتپو کوي، چې هغه فی نفسه خیر خیر دی. خو که بنايسته گياه يو څاروی د حد اعتدال نه ډير و خوري نو ددې عارض د وجې نه هلاکت راځي چې په هغې سره به دا هلاک شي. نو دا هلاکت او ضرر عارضی خارجي دی. او د دې په اراده سره په پسرلې کې چې کله په زمکه کې په قسما قسم گياه پيدا شي او څاروي د هغې خوړولو ته مخه کړي او گياه په بنايسته گڼلو باندې د حد اعتدال نه ډير و خوري نو د بدهضمی د وجې نه د هغې خيټه خرابه شي بلکې کولمې يې وپرسيري، او ځناور په حقيقت کې مر شي. يا که واقعي مر نشي نو مرگ ته نژدي شي. نو څنگه چې دلته د پسرلي د موسم څه قصور نشته بلکې د حد اعتدال نه د ډير خوړونکې ځناور قصور دی، دغه شان معامله د دنيا د مال او انسان ده که انسان مال دغه شان جمع کوي، چې د هغه حق نوي او د حلال او حرام فرق نکوي، يا د مال د ډيروالي د وجې نه په اتهايې عيش و عشرت او عياشي او غفلت کې ژوند تيروول شروع کړي، نو په دغه توگه هغه اخلاق رذيله کې گرفتاريدلو په وجه باندې به هلاک شي. دلته قصور د مال ندی. بلکې د هغه د غلط استعمال دی. (مرقات ۹/۱۵)

ما يقتل حبط: احبط د هلاکت په معنی دی. خو هغه هلاکت چې هغه د څه شي په خوړولو باندې په خيټه کې د بدهضمی د وجه نه پيدا شي او خوړونکی سمدستي مر شي.

اولم: المريلم: نژدې کيدلو په معنی دی. يعني هلاکت ته نژدې شي.

الاكلة: علامه طيبي رحمه الله فرمايي: اكلة منصوب دی، او دا ديقتل لپاره مفعول به دی او استثناء مفرغ ده. عبارت

داسې دی چې: ان مما يلبت الربيع ما يقتل اكلة الاكل الخضر. ملا علی قاری رحمه الله داسې عبارت راوباسي: ان

ما ینبت الربیع ما یقتل او یلم کل آکله الا آکله الخضر. دا عبارت په مستثنی متصل باندې هم حمل کولی شي. علامه طیبی رحمه الله دا هم لیکلي دي چې دا استثنا، منقطع ده. چې دلکن په معنی دی، نو کلام دی، دا ډیر آسان دی. اکت: ای الماشیة الاکلة اکل: یعنی خوړونکی سبزه خوړ ځناور شینکی و خوړلو. (مرقات ۹/۱۵) امتدت: دا امتداد نه دی: یعنی د ډیري گیاه په خوړلو باندې یې دواړه تشي وپرسیدل.

خاصر: تشو ته وایې. عین الشمس: د څاروي خیته چې کله د ډیر خوراک د وجې نه وپرسیري. نو هغه لمر ته مخامخ ودریږي یا کیني. دې لپاره چې د لمر د تپ د وجې نه په خیته کې دننه هرڅه هضم شي. نثلمت: خاشنه او پاخانه چې کله نرمه او نری شي، دستونه کیدلو سره بیرون راوځي. نو دیته تلمت وایي.

ثم عات: یعنی کله چې خیته خالی شي، نو بیا د گیاه خوړلو لپاره د څریدلو لپاره څاروی ځي. علامه ازهری رحمه الله په حواله سره علامه طیبی رحمه الله فرمایې چې په دې حدیث کې نبی صلی الله علیه و سلم دوه مثالونه بیان کړيدي. اول مثال د هغه لالچ کونکې سرې دی، چې هغه په ناجائز او حرام طریقې سره مال راغونډوي، او د هغې حقوق نه ادا کوي. دا د زهرجنې گیاه پشان دی. د دې په اړه یې وفرمایل چې: ما یقتل حبلاً: دا مال دغه سرې هلاکوي. دویم مثال دهغه درمیانه سرې دی چې هغه په الاکلة الخضر سره نبی کریم صلی الله علیه و سلم بیان کړو دا مال د زهرجنې گیاه په شان نه دی. بلکې د ژبې د موسم د هغې گیاه په شان دی چې هغه د خوراک قابله ده. اگر که د حرص او لالچ په وجه باندې دغه سرې د مال په جمع کولو کې د حد اعتدال نه تجاوز کړیدی. او اسراف یې کړیدی. لیکن ډیر ژر داسې خبردار شو او توبه یې وکړه او د حرص نه منع شو. څنگه چې د دې ځناور مثال دی، چا چې گیاه ډیره و خوړله، خو ژر یې خپل علاج هم وکړو نو بیچ شو.

علامه طیبی رحمه الله د دې حدیث د مثال په اړه باندې یوه بله تشریح هم کوي چې د دې حدیث نه څلور مثالونه راوتلي شي. اول مثال خود هغه کافر دی چې هغه د دنیا زهرجنې گیاه خوړولو سره هلاک شي. دویم مثال دهغه ظالم مسلمان دی چې هغه په گناهونو کې اخته کیدلو سره هلاکت ته نژدې شي. دریم مثال دهغه درمیانه مسلمان دی چې هغه کله گناه او کله نیکې کوي. ما یقتل حبلاً کې اول مثال اړخ ته اشاره ده. او یلم: کې دویم مثال اړخ ته اشاره ده. او آکلة الخضر کې دریم مثال اړخ ته اشاره ده او څلورم مثال اگر که په دې حدیث کې ذکر ندی خو په بل حدیث کې دي چې چا دنیا پریخودله او عقبی یې غوره کړه چې هغه ته سابق بالخیرات ویلی کیږي، په قرآن کې الله تعالی هغه ذکر کړیدی. امام غزالی رحمه الله دنیا او په دې کې د وسیدونکو خلکو مثال د یو سمندرې کشتی سره ورکړی دی. چې هغه په

سمندر کې سفر کوي. او څه لږ وخت وروسته د يو ټاپو سره ودرېږي. دکشۍ مالک په هغې کې سپاره شړو خلکو ته وايي چې دې وچ ټاپو ته کوزشۍ، او قضائى حاجت او داسې نور ضرورتونو نه غږ فارغه کولو باندې ژر راشۍ، دې لپاره چې مخکې سفر جارې وي. امام غزالي رحمه الله فرمايې چې په ټاپو کې کوزيدونکې نسانان په درې قسمونو کې تقسيم شي. يوه طبقه خود کشۍ د مالک د اعلان په مطابق باندې خپل قضائى حاجت او د ضرورت تر حده ايساريدلو پورې بيرته ژرر کشتۍ اړخ ته راغلل. او چيرته غواړي په خالې کشتۍ کې په هغه ځاې کې کيناستلو. دويمې طبقې د ټاپو نه بڼايسته بڼايسته کاني او شيان راغونډ کړل، په دې کې هم ناوخته شو او په اوږو باندې هم بار راوړل گران شو او ناوخته راتگ باندې چې يې وکتل نو په کشتۍ کې خالې ځاې نشته دى. او غاړو ته په وسپنو او کونډو باندې کيناستل او خپل باريې په خپل سر کينخودلو او په ډير تکليف کې و خو کيناستل. او دريمه طبقه د هغه خلکو جوړه شوه چې هغوې د ټاپو په نظر بڼايسته راتلونکې شيان وکتل او په هغې کې اخته شو او وې ويل چې مونږ به هم دلته يو. په کشتۍ کې د کيناستلو او د مخکې سفر کولو مونږ ته ضرورت نشته دى. دې وينا سره د هغوې نه کشتۍ لاړه. او دا خلک څه وخته پورې په دې جزيره کې خوشحاله و. خو کله چې د ژوند د ضرورت اسباب ختم شو، نو دا خلک په دې جزيره کې په نهايت درد او سختي سره مړه شول. په دې حديث کې اول مثال د زاهد مؤمن دى. دويم مثال د ميانه رو گناهگار مسلمان دى. او دريم مثال د کافر دى. بهر حال د حديث چې څومره برخه تيره شويده، دهغې مطلب او خلاصه دا راوولته چې مال خير دى او خير شر نه راوړي. خو کله دغه مال په غلطه طريقه باندې ترلاسه کيدلى شي. او د دې د حقوق لحاظ نشې کيدلى. چې هغه انسان هلاکوي. څنگه چې زهرجنه گياه څاروى تباه کوي. نو مال صالح پکار دى. زهرجن کيدل پکار ندى. دغه شان کله کله مال صالح وي خود حد اعتدال نه ډير استعمالولو باندې نقصان کوي، څنگه چې بڼايسته گياه ده خود اځناورد حد نه ډيره و خوړله نو په دې سره بد هضمې پيدا شوه. او دستونه يې شروع شول. نو دينا چې کله ډيره شي نو دا هم انسان په دستونو کې اخته کوي، يو ولي الله ويلى دي چې د دنيا مثال د زهرجن مار په شان دى. که د مار په دم پوهيږي نو مار به دې په قابو کې وي. او که نه وي نو ټک به درله درکوي. او د دې مار دم دا دى چې د دنيا مال په جائز طريقه باندې ترلاسه کړى شي او په جائز طريقه باندې استعمال کړى شي. وان هذا المال: په دې جمله کې نبى کریم صلی الله علیه و سلم د دنيا په مينه کې د خلکو بيلابيل حالتونو بيان کړيدي. چې دا دنيا د بڼايست او زينت په اعتبار سره شنه، تازه، زړه راخکونکې او خوږه ده. طبعاً هر سړى دا خوښوي. نو چا چې دا په صحيح او جائز طريقه باندې ترلاسه کړه او په جائز طريقه باندې يې استعمال کړه نو نو دا د يو صالح انسان د مقصدونو لپاره يو ښه معاون او مرست کونکى دى. او چا چې دا دنيا او مال په ناجائز طريقه باندې ترلاسه کړو او په ناجائز کارونو کې يې خرچ کړو نو دا دهغه لپاره د خپل ځان گناه د. چې دهغې په وجه باندې به انسان په يو لاعلاج ناروغۍ کې اخته شي. هغه به د دنيا غلام

کیدلو باندې د دې خوکیدار شي. او دهغه مثال به د جوع البقر د ناروغۍ والا مریض په شان شي. چې هغه خوراک کوي خو ولږه یې نه ختمیږي یا د استقاء د مریض په شان به شي چې هغه او به څکي خو تنده یې نه ختمیږي. همدا بس نده بلکې د قیامت په ورځ باندې به دا مال دهغه په خلاف باندې ودریږي او دا بدګو اېږي ورکوي چې داسې ډیر حریص، لالچې او حرام خور او غل و. (مرقات ۱۷/۹)

خلاصه دا چې د دنیا مال حجاب اکبر دی. دا د دوزخ د اور نه هم پرده جوړیدلی شي او د جنت لپاره هم پرده جوړیدلی شي.

دوستی رانه شاید ایس غدار

یار ناپاڼیدار دوست مدار

یہ عبرت کی جا ہے تماشا نہیں ہے

جگہ جی لگانے کی دنیا نہیں ہے

غریبې او ولږه نه بلکې ډیر مالونه د خطري سبب دی

﴿عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَوَإِنَّهُ	
أَوْ حَضَرَ عَمْرُو بْنُ عَوْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا يَبِيَّ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَا يَل: بِه خدای قسم! ما سره ستاسو د	
لَا الْفَقْرُ أَخْشَى عَلَيْكُمْ وَلَكِنْ أَخْشَى عَلَيْكُمْ أَنْ تُبْسَطَ عَلَيْكُمْ الدُّنْيَا كَمَا	
غریبۍ هیڅ ویره نشته دی بلکې د دینه ویرېږم چې دنیا به په تاسو باندې فراخه کړی شي لکه څنگه چې	
بُسَطَتْ	عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَتَنَافَسُوهَا كَمَا
په هغه خلکو باندې فراخه کړی شوي وه چې ستاسو نه مخکې و. نو تاسو به دنیا اړخ ته رغبت وکړی. لکه	
تَنَافَسُوهَا	وَتَهْلِكُمْ كَمَا
څنگه چې ستاسو نه مخکې خلکو د پته رغبت کړی و. او بیا به دا دنیا تاسو داسې تباه کړي لکه څنگه چې	
أَهْلِكْتَهُمْ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)	
یې هغوی تباه کړي و. (بخاری و مسلم)	

توضیح: فتنافسوها: ای فتتنافسوا فیها: خوبس شي ته د زړه میلان ته تنافس وایي. مراد رغبت دی چې د دنیا تر لاسه کولو لپاره د یو بل نه مخکې کیدلو سره به منډه اخلی. او د دې په جمع کولو کې به اخته شی. په دې کې به حرص کول شروع کړی. بیا د ډیروالي د وجې نه به په تکبر او تجبر او بغاوت کې پریوخی. نو هغوی به تاسو هلاک کړي. دا دنیا هم هلاکت دی او د آخرت هم هلاکت دی. د ریښمو د چینجی په شان چې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۷/۳۱۹ رقم الحديث ۴۰۱۵ و مسلم في صحيحه ۴/۲۲۷۳ رقم الحديث ۶/۲۹۶۱.

هغه د خپل بدن نه د رینمو تار را ایستلو باندې په خپل بدن باندې تاو هی. او په آخر کې په هغې کې په لاندې کیدلو سره مړ شي. یا د خپیاکو د چینجي (گونگت) په شان چې د گندگی غونډاری جوړلو باندې خپلې سوري ته د نویستلو کونښن کوي خو د سوري د تنگوالي د وجې نه هغه پریخودلو باندې خپله دتنه لار شي. انسان هم هر څه پریخودلو باندې قبر ته یواځې داخلېږي. (مرقات ۹/۱۸، ۱۹)

جگړې لگانه کی دنیا نہیں ہے یہ عبرت کی جا ہے تماشا نہیں ہے

بهر حال د مال په ډیروالې کې دا هلاکت هم دی چې مال کله سپری گیر کړي نو هغه بزده کیدلو باندې د جهاد نه ویرېږي. نو دښمن په راتلو سره هغه هلاک کړي.

د کفاف په اندازه مال ښه دی

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «اللَّهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ
أَوْ حَضْرَتِ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَوَيْتُ دې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعا وکړه: ای الله ته آل د محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته
قُوْتًا» وَفِي رِوَايَةٍ «كَفَافًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ
قوت لایموت رزق ورکړه او په یو روایت کې د کفاف (چې د انسان لپاره کافي کیږي) لفظ دی.

توضیح: آل محمد: د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپل ذات لپاره دا معیار ټاکلی شوی و چې د ځان سره به یې څه جمع نه ساتل. د خپل اهل بیت لپاره یې دا معیار و چې د کافي کیدلو په اندازه او د قوت لایموت تر اندازې پورې د ساتلو اجازت به یې کولو او د عام امت لپاره یې دا معیار و چې د حلال رزق گټلو او په صحیح طریقه باندې د استعمالولو اجازت به یې ورکولو. د علماؤ یوه ډله دې اړخ ته تللي ده چې د حلال مال فراخي د فقر او ولې نه غوره دی. خو یوه ډله دې اړخ ته تللي ده چې فقر او ولې د مال د فراختیا نه غوره ده. بهر حال د هر سرې احوال بیل بیل وي. لایقاس الملوك بالحدادين: باچاهان په آهنګرو باندې نشي قیاس کیدلی. کفاف او قوت لایموت د بل سره نژدې نژدې یو مفهوم لري. (مرقات ۸/۱۹، ۲۰)

علامه طیبی رحمه الله لیکي چې د کفاف حکم او مفهوم د خلکو د احوالو د اختلاف سره بیلېږي. ځینې خلک په ټوله اونۍ (هفته) کې یو ځل ډوډۍ خوري. د هغوی لپاره هغه کفاف دی. ځینې خلک یې په ورځ کې ډوډۍ خوري. د هغوی لپاره هغه کفاف دی. ځینې خلک عیالداره وي نو د هغوی لپاره دومره کفاف دی چې د هغوی د بچیانو لپاره کافي شي. ځینې خلک د لږ عیال وي نو د هغوی لپاره لږه غذا کفاف دی. خلاصه دا چې د کفاف ټاکلې اندازه نشته بلکې د کافي کیدلو په اندازه باندې کفاف دی. دې لپاره چې په طاعاتو کې قوت وي او بی ځایه مشغولتیا هم نوي. (الکاشف: ۹/۳۳۶)

(۱) اخرجه البخاري لي صحيحه ۱۱/۲۸۱ رقم الحديث ۶۴۶۰ ومسلم لي صحيحه ۴/۲۲۸۱ رقم الحديث (۱۰۵۵-۱۸)

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قَدْ أَفْلَحَ

او حضرت عبد الله ابن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایا چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایا: هغه سږی کامیابی او نجات

مَنْ أَسْلَمَ وَرَزِقَ كِفَافًا

ته ورسیدلو چا چې اسلام قبول کړو، هغه ته د کفاف په انداز ورزق ورکړی شو او الله تعالی په هغه څه باندې چې

وَقَتَّعَهُ اللَّهُ بِمَا آتَاهُ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ

ته ورکړی شوی دی، قناعت یې ورکړو.

د انسان مال په درې قسمه دی

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَقُولُ الْعَبْدُ: مَا لِي مَالِي.

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایا چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایا: بنده وایي چې زما مال زما مال

وَأِنْ مَالَهُ مِنْ مَالِهِ ثَلَاثٌ:

او حقیقت داده چې هغه ته د دې مال او دولت نه کومه برخه ترلاسه کیږي هغه فی الجمله درې شیان دی:

مَا أَكَلَ قَافِيًا أَوْ لَبَسَ قَائِلًا

یو خو هغه شی کوم چې د دوی خور او ختم یې کړو. دریم شی هغه کوم چې ده واغوستل او زور یې کړو یعنې وپستلو باندې

أَوْ أَعْطَى قَائِتًا.

یې گوزار کړ یاو دریم شی هغه دی کوم چې نفعه دخدای په لاره کې ورکړو او (آخرت لپاره یې) ذخیره کړي. د دې درېو اړو

وَمَا سِوَى ذَلِكَ فَهُوَ ذَاهِبٌ

شیانو نه غیره چې هر څه دي (لکه: زمکه، جائیداد، څاروي او داسې نور) ټول داسي دي چې هغه د ادخلکو لپاره

وَتَارِكَةٌ لِلنَّاسِ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ

پریځودلو باندې (د دې دنیا نه) تلونکی دی.

توضیح: وان ماله: ما موصوله بمعنی الّذی دی او دله حرف د حاصل سره متعلق دی. او من ماله هم د دې سره متعلق دی. او ثلاث خبر دی. فابلی: یعنی جامه مال دی، کوم چې یې واغوستلو او زړه یې کړه.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۷۳۰ رقم الحديث (۱۰۵۴-۱۲۵) والترمذي في السنن ۴/۴۹۷ رقم الحديث ۲۳۴۸.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۷۳ رقم الحديث (۲۹۵۹-۴) والترمذي في السنن ۴/۴۹۴ رقم الحديث ۲۳۴۲.

فَاتَتْقِي: ای جعله قنیه و ذخیره للعقبی: یعنی خیرات او صدقه کولو باندې د آخرت لپاره ذخیره وساتله. فهو: یعنی دغه بنده تلونکی دی. او مال د خلکو لپاره د میراث په توګه باندې پریځودونکی دی. یعنی د انسان اصل مال کوم چې د هغه په کار راغلو په درې قسمه دی (۱) کوم چې هغه وخورلو، دا دده مال دی. (۲) کوم چې یې واغوستلو دا دده مال دی (۳) کوم چې یې د الله نوم باندې ورکړو، دا دده مال دی. چې د هغې اجر به په آخرت کې ورکولی کیږي. د دینه علاوه وبال دی، نه دا چې دده مال دی. (مرقات ۸/۲۱)

د انسان سره به قبر ته فقط دده عمل ځي

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يَتَّبِعُ الْمَيِّتَ ثَلَاثَةٌ:			
او حضرت انس رضي الله عنه فرمايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: د مړې سره (تر قبر پورې) درې شيان ځي			
فَيَزِجُ	اِثْنَانِ	وَيَبْقَى	مَعَهُ
واحد	يَتَّبِعُهُ	أَهْلُهُ	
په هغې کې دوه شيان خو بيرته راځي او يوشمې د هغه سره پاتې کیږي. نو د هغه متعلقين (لکه اولاد، عزيزان او خپلوان			
وَمَالُهُ	وَعَمَلُهُ	فَيَزِجُ	أَهْلُهُ
او داسې نور) او د هغه مالونه (لکه نوکر چاکر، کټ، ګارې) او د هغه اعمال د هغه سره پاتې کیږي. په دې			
وَيَبْقَى	عمله	مُتَّفِقٌ	عَلَيْهِ
د ريوارو کې متعلقين او مال خو (هغه يواځې پریځودلو باندې) بيرته راشي او د هغه اعمال د هغه سره پاتې کیږي			

خپل مال د آخرت ذخیره جوړه کړه

﴿۱۴﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيُّكُمْ			
او حضرت ابن مسعود رضي الله عنه فرمايې چې (يوه ورځ) رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل چې په تاسو هغه سړی			
مَا	وَأَرِثُهُ	أَحَبُّ	إِلَيْهِ
مِنْ	مَالِهِ؟	قَالُوا:	يَا رَسُولَ اللَّهِ
څوک دی چې هغه مال نه ډیر د خپل وارث مال خوښوي؟ صحابو عرض وکړو چې یا رسول الله صلى الله عليه وسلم! په			
مَا	مِنَّا	أَحَدٌ	إِلَّا
مَالُهُ	أَحَبُّ	إِلَيْهِ	مِنْ
مَالِ	وَأَرِثِهِ.	قَالَ:	
مونږ کې يو سړی داسې نشته چې هغه د خپل مال نه ډیر د وارث مال خوښوي. نبی صلى الله عليه وسلم فرمايل:			
«فَإِنَّ	مَالَهُ	مَا	قَدَّمَ
په حقیقت کې دده مال هغه دی کوم چې ده (صدقه او داسې نور د ثواب به صورت کې) منځ کې ولیږلو او دده			

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۴۲ رقم الحديث ۶۵۱۴، وأخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۷۳ رقم الحديث ۵/۲۹۶۰.

وَمَالٍ وَارِثِهِمَا آخِرٌ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱)

وارث مال هغه دی کوم چې هغه ده د خپل ځان نه وروسته پریځودلو.

توضیح: مال وارثه: یعنی په تاسو کې څوک داسې دی چې هغه ته د خپل مال نه ډیر د خپل وارث مال خوښ وي. صحابو و فرمایل چې داسې سړی هیڅوک نشته چې هغه ته د خپل مال نه ډیر د خپل وارث مال خوښ وي. نبی صلی الله علیه و سلم و فرمایل چې بیا لږ سوچ وکړی چې کوم مال د مړې نه پاتې شي، هغه دده د وارثانو دی. او کوم مال چې یې د خپل مرگ نه مخکې د الله په لاره کې خرجه کړي، هغه په حقیقت کې دده خپل مال دی. حالانکې داسې دهغه مال د خرچ کولو په ځای باندې وروسته خپل وارث ته پریږدي. نو په حقیقت کې داسې د خپل مال نه ډیر د وارث د مال خیال ساتي. چې داسر سرد عقل، مشاهدې او تجربې نه خلاف ده. (مرقات ۸/۲۲)

﴿۱۵﴾ وَعَنْ مُطَرَفٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت مطرف د خپل پلار (عبدالله بن شخیر) نه نقل کوي چې هغه و فرمایل چې زه رسول الله صلی الله علیه و سلم ته خدمت کې حاضر

وَهُوَ يَقْرَأُ: (أَلْهَكُمُ التَّكَاثُرُ) الشَّكَاوُ

شوم نو د غمو ختښې کریم صلی الله علیه و سلم له کلمو ستلو (چې ددې معنی داده: ای خلکو! تاسو خپل مینځ کې په خپلې مالدارۍ

قَالَ: "يَقُولُ ابْنُ آدَمَ:

او مشرې باندې فخر او ناز کولو په سبب باندې د آخرت نه بې پرواه شوي وی) نو نبی علیه السلام و فرمایل چې ابن آدم وائی

مَالِي مَالِي". قَالَ: «وَهَلْ لَكَ يَا ابْنَ آدَمَ

زما مال زما مال وایې. بیانې صلی الله علیه و سلم و فرمایل چې ای ابن آدم! تاته چې ستاد مال نه ختمتر لاسه کړې او ته خومره فائده اخلي،

إِلَّا مَا أَكَلْتَ فَأَنْتِ أَوْ لَبِستَ فَأَنْتِ

هغه دومره ده چې ته کوم شيان و خوري او هغه ختم کړې یا واغوندي او هغه زاړه کړې یا د خدای په لاره کې

أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ؟». رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۲)

خرجه کړې او د آخرت لپاره یې ذخیره جوړه کړې.

مالدارې په زړه ده، په مال نه ده

﴿۱۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْسَ الْغِنَى

او حضرت ابو هريره رضي الله عنه فرمایې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم و فرمایل: اصل مالدارې او دولت مندي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۶۰ رقم الحديث ۶۴۴۴۲، وأحمد في المسند ۱/۳۸۲.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۷۳ رقم الحديث (۳-۲۹۵۸) وأحمد في المسند ۴/۲۴۴.

عَنْ	كَثْرَةَ	الْعَرَضِ	وَلَكِنَّ	الْغِنَى
دانه چې چې دځان سره ډیر مال او متاع وي بلکې حقیقې مالدارې چې د کوم شي نوم دی هغه نفس یعنی				
غِنَى النَّفْسِ «مُتَّفِقٌ عَلَيْهِ»				
د زړه مالدارې او غني کیدل دي.				

الفصل الثانی

﴿١٤١﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَخَذَ عَنِّي هَذَا الْكَلِمَاتِ				
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کوم سړی دی چې هغه زما نه پنځه				
فَيَعْمَلُ	بِهِنَّ	أَوْ	يُعَلِّمُ	مَنْ
يَعْمَلُ	بِهِنَّ؟	»		
خبري زده کړي او بيا په هغې باندې عمل وکړي يا يې هغه چاته وښايې چې هغه په دې باندې د عمل کونکی وي				
قُلْتُ:	أَنَا	يَا	رَسُولَ	اللَّهِ
بِيَدِي	فَأَخَذَ	»		
د عرض وکړو چې يا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! هغه سړی زديم. نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (دې اوریدلو باندې) زما لاس ونيولو				
فَعَدَّ	حَسْبًا	فَقَالَ:	«اتَّقِ	الْمَحَارِمَ
د پنځه خبرې بې راته وشميرلي او (هغه يې په دې توگه) بيان کړي (۱) ته د هغه شيانو نه ځان وساته کوم چې شريعت حرام کړيدي				
تَكُنْ	أَعْبَدَ	النَّاسِ	وَأَرْضَ	
که ته د دې نه ځان ساتي نو ته به په بنديوگانو کې د ټولو نه ډير عبادت گزار بنده يې (۲) ته په هغه څه باندې راضي				
بِنَا	قَسَمَ	اللَّهِ	لَكَ	
او شکر ايستونکی شه کوم څه چې الله تعالی ستا په قسمت کې ليکلي دي. که ته د الله په تقدير باندې راضي				
تَكُنْ	أَغْنَى	النَّاسِ	وَ	أَحْسِنَ
إِلَى	جَارِكَ	»		
او مطمئن شوي نو ستا شمير به په ماډاره خلکو کې کيږي. (۳) ته د خپلو گاونډيانو سره ښه خوي کوه				
تَكُنْ	مُؤْمِنًا	وَأَجِبَ	لِلنَّاسِ	مَا
لِنَفْسِكَ	تُحِبُّ	»		
که ته دغه شان کوي نو ته به کامل مؤمن گڼلی کيږي (۴) ته چې کوم شی د خپل ځان لپاره خوښوي هغه د				

(أخرجه البخاري في صحيحه ١١/٢٧١ رقم الحديث ٤٤٤٤ ومسلم في صحيحه ٧٢٦ رقم الحديث ١٠٥١-١٢٠)

تُكُنُّ	مُسْلِمًا	وَلَا	تُكْثِرُ	الضَّحِكَ	فَإِنَّ	كَثْرَةَ
نورو ټولو خلکو لپاره خوبه. که ته دغه شان کوي نو ته به کامل مسلمان گڼلی کیږي (۵) او ته د ډیري						
الضَّحِكَ تُبَيِّتُ الْقَلْبَ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْبُرْمَيْدِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ						
خدا کولو نه خان وساته ځکه چې ډیر خندل زړه لره مړ (او د خدای د یادولو نه ناخبره) کوي. (احمد. ترمذی)						

د عبادت لپاره فارغیدل د پریشانۍ حل دی

﴿١٨﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ: ابْنُ آدَمَ تَفْرَغُ لِعِبَادَتِي						
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَآيِي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې ای ابن آدم! زما د عبادت لپاره ته خپل زړه						
أَمَلًا	صَدْرَكَ	غِنَى	وَأَسَدًا	فَقْرَكَ		
به فارغه او مطمئن کړه، زه به ستا سينه د استغناء نه ډک کړم. او ستا لپاره به د فقر او غریبۍ لاره بنده کړم						
وَأَنَّ	لَا	تَفْعَلُ	مَلَأْتُ	يَدَكَ	شُغْلًا	وَلَمْ
او که ته داسې ونکړي نو بيا به زه ستا لاس په قسما قسم فکرونو او مشغلو نه ډک کړم او ستا فقر او احتياج						
أَسَدًا فَقْرَكَ". رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ						
به لري نه کړم. (مسند احمد او ابن ماجه)						

توضیح: تفرغ لپاره عبادتی: د دې حدیث مطلب دا دی چې الله تعالی انسان ته لارښودنه کوي چې ای انسانه! ته زما د عبادت لپاره فارغه شه زه به ستا ضرورتونه پورا کړم. او د فقر او ولېرې لارې به درباندي بندې کړم. او ستا زړه به د استغناء نه ډک کړم، بس ته د آخرت په فکر کې شه. زه به ستا دنیا جوړه کړم.

وان لا تفعل: یعنی که ته داسې ونه کړي نو زه به ستا لاسونه په دنیاوي مشغلو او مادي فکرونو او د زمانې مشکلاتو نه ډک کړم. بیا به ستې ستړې گرځي، دهیڅکې به خوري، نه به څه په لاس راځي او نه به زړه مستغني وي. خلاصه دا چې: کولو ابناء الآخرة ولا تکلوا ابناء الدنيا. یعنی د آخرت بنديگان جوړې شی، د دنیا بنده گان مه جوړېږی.

ابن آدم: دا منادی ده، دلته حرف ندا محذوف ده. اصل عبارت: یا ابن آدم دی. (مرقات ۲۷/۸)

(۱) أخرجه الترمذي ۴/۴۷۸ رقم الحديث ۲۳۰۵ وابن ماجه في السنن ۲/۱۴۱۰ رقم الحديث ۴۲۱۷.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۵۴ رقم الحديث ۲۴۶۶ وابن ماجه في ۲/۱۳۷۶ رقم الحديث ۴۱۰۷.

تقوی سره بر ابر هیخ عبادت نشته

﴿۱۹﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: ذُكِرَ رَجُلٌ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ			
او حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې در رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخي ته د يو داسې سرې ذکر وکړي شو چې هغه			
بِعِبَادَةٍ	وَاجْتِهَادٍ	وَذِكْرٍ	آخِرُ
په عبادت او طاعت کې ډير مشغول وي او په دې کې ډير کوشش او پابندي کوي. او د يو بل سرې په اړه ذکر			
بِرِعَاةٍ	فَقَالَ	النَّبِيُّ صَلَّى	اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
و کړي شو چې هغه پر هيزگاري خپله کړي. نو نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: چې (د پر هيزگاري نه بغير)			
«لَا تَعْدِلُ بِالرِّعَاةِ»	يَعْنِي	الْوَعَّ	رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
د عبادت او طاعت ډيروالي او په دې کې د سعي او پابندي کول د پر هيزگاري سره برابر مه گرځوي			

توضیح: بعبادة: یعنی د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخې ته د يو سرې تذکره چا وکړه چې هغه ډير زيات عبادت کوي خو د گناهونو نه په ځان ساتلو کې څه لږ کمزوری دی.

برعة: دا لفظ د عدة په وزن باندې دی. را باندې کسره ده. او عين باندې زبر دی. دا د ورع په معني دی. ورع تقوی ته وايي. او تقوی د گناهونو نه ځان ساتلو ته وايي. یعنی د يو بل تذکره د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخې ته په دې توگه وشوه چې هغه د گناهونو نه د ځان ساتلو ډير کوشش کوي اگر که ډير عبادت نکوي.

لا تعدل: نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جواب ورکړو چې د عبادت ډير والی د تقوی او د گناهونو نه د ځان ساتلو سره مه برابر وی. دا دنهي معروف صيغه ده او د مجهول هم کيدلی شي. دغه وخت به په تاء باندې ضمه وي او دال باندې ب فتحه وي او صيغه به د نفي وي. مطلب دا چې په شريعت کې هيخ خلصت د تقوی مقابله نشي کولی. د تقوی خلصت د ټولو نه اعلى دی. (مرقات ۸/۲۷)

د تقوی تعريف: ورع او تقوی يوشی دی. د دې دواړو يو شو تعريفونه دي. وگورئ:

علامه مير سید ساد شريف جرجانی په خپل کتاب التعريفات کې تقوی او د ورع تعريف داسې کړی دی:

(۱) التقوی فی اللغة بمعنی الاتقاء وعند اهل الحقيقة هو الاحتراز بطاعة الله عن عقوبته

(۲) وقيل محافظ آداب الشريعة. (۳) وقيل مجانية كل ما يبعدك عن الله.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۲۵۷۷ رقم الحديث ۲۵۱۹

- (۳) وقيل ترك حظوظ النفس ومباينة النهي (۵) وقيل ان لا ترى في نفسك شيئاً سوى الله
- (۶) وقيل ان لا ترى في نفسك خيراً من احد (۷) وقيل الاقتداء بالنهي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قولاً وفعلاً
- (۸) ولا ورع هو الاجتناب الشبهات خوفاً من الوقوع في المحرمات
- (۹) وقيل هو ملازمة الاعمال الجبيلة (تعريفات: ص: ۵۷، ۲۲۳)
- (۱۰) وقال الراغب الاصفهاني الورع في عرف الشرع عبارة عن ترك التسرع الى تناول اعراض الدنيا وذلك ثلاثة اضرب (الف) واجب وهو الاحجام عن المحارم وذلك للناس كافة (ب) وندب وهو الوقوف عن الشبهات وذلك للاوساط من الناس (ج) وفضيلة وهو الكف عن كثير من المباحات والاقتصار على اقل الضرورات وذلك للنبیین والصديقين والشهداء والصالحين.
- ذكر شوي تعريفونه ما په عربي کې نقل کړل . پوهیدونکو لپاره ذخیره ده . وس دوه تعريفونو باندې پینتو کې پوهه شی : حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يُوهِرُ د يو سرې نه پوښتنه وکړه چې د تقوى مفهوم څه دى . نو هغه سرې وويل چې د تقوى مفهوم داسې دى چې مثلاً يو سرې د غنو (ازغو) په بوتو کې روان دى . خو هغه خپل بدن او خپلې جامې د جاخو او د غنو نه ساتلو سره روغ ووځي . دا د تقوى تصور دى . د ځينو احاديثو نه د تقوى مفهوم داسې راوځي چې سرې طاهر او باطناً خپله معامله د خپل رب سره پاکه وساتي .

د پنځه مصيبتونو نه مخکې پنځه نعمتونه

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونِ الْأَوْدِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَجُلٍ وَهُوَ يَعْظُهُ:			
او حضرت عمرو بن ميمون اودی رحمه الله (تابعی) فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یو کس ته نصیحت کولو کې وفرمایل:			
" اَعْتَمِرْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ: شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ			
پنځه شيان د پنځه شيانو نه مخکې غنيمت وگنه! (۱) بود او الې نه مخکې ځوانې (۲) ناروغتيا نه مخکې روغتيا			
وَعِنَاكَ	قَبْلَ	فَقْرِكَ	وَفَرَاغِكَ
(۳) د فقر او غریبۍ نه مخکې مالدارې او خوشحالی (۴) مشغلو او فکرونو کې اخته کیدلو نه مخکې د وخت			
شُغْلِكَ وَحَيَاتِكَ قَبْلَ مَوْتِكَ " . رَوَاهُ الرَّزْمِيُّ فِي مُزْنِ سَلَا			
فراغت او اطمینان لره (۵) د مرگ نه مخکې ژوند لره .			

په نیک کار کولو کې مه ناوخته کوه

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل:
«مَا يَنْتَظِرُ أَحَدُكُمْ إِلَّا غِنًى مُطْغِيًا
په تاسو کې يو سړی مالداری انتظار کوي چې هغه گناهگار ونکې او امر او نهې د حد و دو نه تجاوز و کونکې ده.
أَوْ فَقْرًا مُنْسِيًا أَوْ مَرَضًا مُفْسِدًا
يا د فقر او غريبي انتظار کوي چې هغه د حق اطاعت هيرونکی دی. يا د ناروغی انتظار کوي. چې هغه تباه کونکې ده.
أَوْ هَرَمًا مُفْنِدًا أَوْ مَوْتًا مُجْهِزًا
يا د سخت بودوالي انتظار کوي. چې هغه بی عقله او بدحواس جوړونکې ده. يا د مرگ انتظار کوي چې هغه ناخاپه کار
أَوْ الدَّجَالَ قَالِدَجَالُ شَرٌّ غَائِبٌ يُنْتَظَرُ
کوي يا د دجال انتظار کوي. نو هغه بد خصلته د جال تروسه ندی رابنکاره شوی. دهغه انتظار کيدلی شي.
أَوْ السَّاعَةَ وَالسَّاعَةَ أَذْهَى وَأَمْرٌ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالتَّنَائِي «
او هغه به په آخره زمانه کې رابنکاره کيږي چې هغه په حوادثو او مصيبتونو کې د ټولو نه ډير سخت دی.

توضیح: ماينتظر احدکم: دا کلام د زجر او توبيخ او رتنې په انداز کې دی. په دې سره عبادت کې سستې کونکو لره بيدارولی شي. مطلب دا دی چې ای سستې کونکو مسلمانانو! تاسو به د خپل رب عبادت کله کوی؟ د څه شي تاسو ته انتظار دی. که د بدن د روغتيا په زمانه کې او لږ مصروفیت په زمانه کې تاسو عبادت ونکړی. نو د مشغلو ډيروالي او د بدن د کمزورې والې په وخت کې به تاسو څنگه عبادت وکړی شی؟ شايد تاسو ته نور څه انتظار نشته. يعنې گمراه کونکې مالداری انتظار دی يا عبادت هيرونکې فقراو غريبي انتظار دی يا د جسم بربادونکې ناروغی انتظار دی. يا ليونی جوړونکې بودوالي انتظار دی. يا ناخاپه څکونکې مرگ انتظار دی. يا د دجال د راوتلو انتظار دی. چې هغه بدترین غيبي مصيبت ديږ چې دهغې انتظار کيدلی شي. يا د قيامت انتظار دی. حالانکې قيامت دروند مصيبت او تريخ حقيقت دی. خلاصه دا چې وس در سره وخت شته، عبادت وکړی، سستی مکوی. کله چې دا مصيبتونه رابنکاره شي، بيا د عبادت دا بنياسته موقع به په لاس نه راځي. بيا به شرميږی، خو فائده به نه وي. (مرقات ۲۹/۸)

اب پڄتائے کیا بیت جب چڑیا پگ گئیں کھیت

د دنیا بدی، ذکر الله فضیلت

۲ ربیع الثانی ۱۴۱۸ھ

﴿۲۲﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَلَا إِنَّ الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: يا دساتی دنیا ملعونه ده.

مَلْعُونٌ مَّا فِيهَا إِلَّا ذَكَرُ اللَّهِ وَمَا وَالَاهُ

او څه چې په دنیا کې دننه دي هغه هم ملعون دي. البته د الله یادونه د خدای خوښ شی دی. او هغه څه چې د الله یادونې

وَعَالِمٌ أَوْ مُتَعَلِّمٌ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ

ذریعی وی او عالم او متعلم (ترمذی او ابن ماجه)

توضیح: ملعونه: د دنیا کوم شیان چې د الله تعالی په نزد باندې ملعون دي، دهغې نه مراد حرام او ناخوښه شیان دي. مطلب دا چې دهغه ناجائز کارونو نه ځان وساتی چې هغه د الله تعالی په نزد باندې د لعنت او کرکي وړ دي.

الا ذکر الله: یعنی کوم شیان چې د الله تعالی په نزد باندې خوښ او مقبول دي، هغه خپل کړی، لکه د الله تعالی ذکر، او تعلیم او تعلم، او طاعاتونه او عبادتونه دي. دهغې په خپلولو باندې به تاسو د الله تعالی په دربار کې مقبول شی. ځکه چې دا شیان د الله تعالی په نزد باندې خوښ او مقبول دي.

وما والاه: دالفاظ د موالات نه دی. د دې یوه معنی محبوب او د خوښ کړی شوي ده. مطلب به دا وي چې د الله تعالی ذکر، الله تعالی خوښ او مقبول دی. د الله یادونه غیره کوم چې ښه عملونه دي. (مرقات ۸/۳۰)

﴿۲۳﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ

او حضرت سهل بن سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: دې دنیا کې د الله په نزد باندې

عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بُعُوضَةٍ مَّا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةً» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ

د ماشي دوزر هومره قدر لرلی نو الله تعالی به د پنه کافر ته یو گوټ هم نه وی څکولی. (احمد، ترمذی، ابن ماجه)

توضیح: جناح بعوضة: یعنی د دنیا وقعت او قدر او قیمت د الله تعالی په نزد باندې د ماشي دوزر په برابر هم ندی. دا یو بی وقعت او بی حقیقته شی دی. نو ځکه که کافر ته هم دنیا ترلاسه شي نو

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن ۴/۴۸۵ رقم الحدیث ۲۳۲۲ وابن ماجه فی السنن ۲/۱۳۷۷ رقم الحدیث ۴۱۱۲

(۲) أخرجه الترمذی فی السنن ۴/۴۵۸ رقم الحدیث ۲۳۲۰ وابن ماجه فی السنن ۲/۱۳۷۷ رقم الحدیث ۴۱۱۰

هیڅ خبره نده. که د الله تعالی په نزد باندې د دنیا څه لږ قدر او قیمت وی نو په دنیا کې به یې کافر ته یو گوټ نه وی ورکړی شوی. لهدا د دې بی حقیقته عارضې څکي نه کافر دې هم فائده واخلي. د دې حدیث د اوریدلو نه وروسته هر مسلمان لپاره دا عقیده ساتل پکار دي چې د دنیا پیروالی د انسان د مقبولیت نښه نده. بلکې دا ذمه دارې او د مسئولیت نښه ده. الله تعالی دنیا کافر او مسلمان دواړو ته ورکوي. خودین او عله فقط مسلمان ته ورکوي. (مرقات ۸/۳۲)

دنیا پسې دومره مه کیږه چې د عبادت نه غافله شي

﴿۲۴﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَتَّخِذُوا الضَّيْعَةَ

او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایې: جائیداد (په داسې توگه) مه غوره کوی

فَتَزْعُبُوا فِي الدُّنْيَا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۱)

چې هغه د دنیا اړخ ته درغبت سبب وگرځي. (ترمذی، بیهقی فی شعب الایمان)

توضیح: الضیعة: جائیداد جوړولو ته وايي. مثلاً زمکې اخستل. صنعت او تجارت او کاروبار، جائیداد جوړول، دا ضیعة ده. د حدیث مطلب دا دی چې داسې جائیداد مه جوړوی، په دې سره به د قناعت په ځای باندې حرص او لالچ او د دنیا په مینه کې راگیر شي. بیا به داسې مقام ته ورسیرې چې بیرته به نشي راستنیدلی او دنیا به پاتې شي. آخرت او د آخرت عملونه به پاتې شي. تجربه گواه ده چې هم داسې کیږي. د دې حدیث مطلب دا نه دی چې د دنیا جائز کاروبار مه کوی. د حلالې گټې کولو نه اسلام منع کول نه کوي، بلکې د هغه کاروبار نه ویره ورکړی شویده چې په هغې سره سپری د عبادت او طاعت نه غافله شي او بیا د مالي حقوقو ادا کول هم پاتې شي، ظاهره ده دا تباهي ده. حدیث کې دي: کونوا ابناء الآخرة ولا تکنوا من ابناء الدنيا. دا واضح اعلان دی. (مرقات ۸/۳۳)

دنیا کامیابه، آخرت کامیابه

﴿۲۵﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَحَبَّ دُنْيَاهُ

او حضرت ابو موسی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایې: کوم سړی چې خپله دنیا خوښه

أَصْرًا بِآخِرَتِهِ وَمَنْ أَحَبَّ آخِرَتَهُ

(داسې خوښه ساتل چې د خدای په مینه باندې غالب راشي) نو هغه خپل آخرت ته نقصان رسوي. او کوم سړی چې خپل آخرت

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن ۴/۲۸۸ رقم الحديث ۲۳۲۸ وأحمد فی المسند ۱/۳۷۷ والبيهقي في شعب الإيمان ۷/۳۰۴ رقم: ۱۰۳۹۱.

أَصْرًا	بِدُنْيَاهُ	فَأَيُّوَا	مَا	يَبْقَى
خوبنوي هغه خپلې دنيا ته نقصان ته رسوي. نور تاسو لپاره پکار دي چې کوم شي فنا کيدونکی دی، يعنې دنيا				
عَلَىٰ مَا يَفْقَىٰ . رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ يَهُيْمَىٰ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۱)				
دې باندې هغه څه ترجیح ورکړی چې هغه پاتې کيدونکی دی. يعنې آخرت				

توضیح: احب: د کوم سره چې مينه کيږي. د هغې تذکره په کثرت سره کيږي. او د کوم شي تذکره چې په کثرت سره شروع شي، انسان په هغې کې کوبنس کونکی او مشغول شي. دويم اړخ نه غفلت وشي. اوس په زړه باندې که دا کیفیت د دنيا راغلی نو آخرت يې لارو، او که د آخرت راغلی نو دنيا لاره. ځکه چې دنيا او آخرت دواړه بني دي. يوه بڼه راضي شي نو بله به ناراضه وي، هو! څوک چې الله يې وسایې نو ساتي يې. نبی کریم ﷺ په آخره کې ترغیب ورکړو چې دنيا ناپائيداره ده. د دې مينه بيکاره ده. آخرت باقي دی او پائيداره دی، لهذا دا غوره کړی.

دوستی را نشاید ایں غدار

يار ناپائيدار دوست مدرا

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لُعِنَ عَبْدُ الدِّينَارِ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَبِيُّ كَرِيمٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهْ رَوَايَتِ كُوَيْ جَيْ نَبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَايِل: كَوْمِ سَرِي جَيْ دَدِينَارِ
وَلُعِنَ عَبْدُ الدِّينَارِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۲)
او درهم غلام شي نو هغه ملعون دی. يادا معنی ده چې کوم سړی د دينار او درهم غلام شي نو هغه دې هلاک شي.

د مال او دعزت مينه دين ته ضرر رسونکې ده

﴿۲۷﴾ وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
او حضرت كعب بن مالك رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خِپْل پلار نه نقل كوي چې هغه و فرمايل چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَايِل:
« مَا ذُئْبَانِ جَاءَعَانِ أُرْسِلَا فِي غَنَمٍ بِأَفْسَدَ لَهَا مِنْ حِرْصِ الْمَرْءِ
دوه وږي شرمخان چې هغه د گله و پد رمه کې پريخودلی شي، دومره نقصان نه رسوي څومره چې دانسان حرص،

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۴/۴۱۲ و البيهقي في شعب الإيمان ۷/۲۸۸ رقم الحديث ۱۰۳۳۷

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۹۷ رقم الحديث ۲۳۷۵.

عَلَى الْمَالِ وَالشَّرَفِ لِدِينِهِ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ^(۱)

چې هغه د مال او عزت لپاره وي، دهغه دین ته نقصان رسوي.

توضیح: عن اییه: د دې سند په بیان کې څه سهو او غلطې شویده. ځکه چې د ذکر شوي سند تقاضا داده چې کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل پلار نه بیان کوي او حال دا دی چې د حضرت کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پلار نه و مسلمان شوی. نو په دې سره د حدیث بیانولو مقصد څه شو؟ ځکه علماء وایي چې اصل سند چې هغه په ترمذی کې هم دی، په دې عن ابن کعب بن مالک عن اییه یعنی د حضرت کعب ځوی د خپل پلار حضرت کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نقل کوي، دغه شان علماؤ دا هم لیکلي دي چې په ځینو روایتونو کې د عن اییه: لفظ نشته دی. دا د چانه سهو شویده. اصل روایت د حضرت کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روایت دی. (مرقات ۸/۳۴)

جائعان: شرمخ هسې هم یو جذباتې او سخت برید کونکی بی رحمه درنده دی. خو چې سخت وږی هم وی، نو په برید کولو کې هغه یښخې لیونی شي. د دوه شرمخانو تذکره شاید د دې لپاره وي چې د فساد په جوړولو کې دا کامل او مکمل وي. ځکه چې د دوه جوړو یو ځای کیدلو باندې په کلکې مسابقي سره د یزورمه شلوي. په دې حدیث کې یو اړخ ته د دې فساد او نقصان صورت پیش کړی شوی دی. او بل اړخ ته د یو مسلمان سرې د مال او عزت سره د مینې د وجې نه د هغه دین او ایمان ته نقصان بیان شوی دی. او ویلی شوي دي چې د دوه شرمخانو نقصان د یزور د دې نقصان نه کم دی. کوم نقصان چې د سرې دین ته مال او د عزت د وجې نه رسیږي. دادی و هیئت تشبیه د بل هیئت سره ده. چې هغه ته په علم معاني او علم بیان کې د تمثیل نوم ورکولی کیږي.

بی ضرورت په تعمیر اتو کې پیسه خرچ کول منع دي

﴿۲۸﴾ وَعَنْ خُبَابٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا أَنْفَقَ مُؤْمِنٌ مِنْ نَفَقَةٍ

او حضرت خباب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: مسلمان چې هر څه خرچ

إِلَّا أُجِرَ فِيهَا إِلَّا نَفَقَتَهُ فِي هَذَا التَّرَابِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ^(۱)

کوي هغه ته دهغې ثواب ورکولی کیږي، سوا د دینه چې هغه څه په دې خټه کې کوي. (ترمذی، ابن ماجه)

﴿۲۹﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «النَّفَقَةُ كُلُّهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: ټول مصرفونه د الله په لاره کې (د خرچ کولو برابر)

(^۱) اخرجه الترمذی في السنن ۴/۵۰۸ رقم الحديث ۲۳۷۶ واحمد في المسند ۳/۴۶۰.

(^۲) اخرجه الترمذی في السنن ۴/۵۸۲ رقم الحديث ۲۴۸۳ وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۹۳ واحمد في المسند ۵/۱۱۰.

إِلَّا الْبِنَاءَ فَلَا خَيْرَ فِيهِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

دي البتہ په تعمير (آبادی) باندې خرچ کول نیکې او ثواب نلري.

﴿۳۰﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ يَوْمًا وَنَحْنُ مَعَهُ

او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يوه ورځ بيرون راووتلو. مونږ د صحابو يو ډله هم ورسره وو.

فَرَأَى قُبَّةً مُشْرِفَةً فَقَالَ: «مَا هَذِهِ؟» قَالَ أَصْحَابُهُ: هَذِهِ لِفُلَانٍ

نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په لاره کې يو اوچته قبه وليدله. نو وې فرمايل چې دا قبه د چا ده؟ صحابو عرض وکړو چې دا قبه

رَجُلٍ مِنْ الْأَنْصَارِ فَسَكَتَ

فلانکې سړې جوړه کړېده. چې يو انصاري دی. نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (دې اوريدلو سره) چپشو او (هيڅ يې ونه فرمايل خو) دا

وَحَمَلَهَا فِي نَفْسِهِ حَتَّى إِذَا جَاءَ صَاحِبَهَا

خبر دېې (ناخوښې او غصنې په توگه باندې) خپل زړه کې وساتله. تر دې چې کله چې د دې قبي مالک د نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فِي النَّاسِ فَأَعْرَضَ عَنْهُ

خدمت کې حاضر شو او هغه د خلکو په شتون کې نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته سلام وکړو نو نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه نه مخ واړولو.

صَنَعَ ذَلِكَ مِرَارًا حَتَّى عَرَفَ الرَّجُلُ الْغَضَبَ فِيهِ

نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داسې څو ځل وکړل. آخر دغه سړې د نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مخ باندې د غصې اثرات محسوس کړل

وَالْإِعْرَاضَ فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى أَصْحَابِهِ

او د نبي عَلَيْهِ السَّلَام مخ اړونه يې معلومه کړه. نو هغه صحابې نورو صحابو ته د دې کار شکايت وکړو چې په

وَقَالَ: وَاللَّهِ . إِنِّي لَأُنْكَرُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

خدا قسم! زه داسې وينم لکه چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما سره ناشناوي (يعني د نبي عَلَيْهِ السَّلَام په مخ مبارک باندې چې د

قَالُوا: خَرَجَ فَرَأَى قُبَّتَكَ.

غصې کوم اثرات وينم هغه ما مخکې ننو کتلي او ماتمنې سبب هم معلوم ندي ولي دومره سخت خنډې؟ صحابو هغه ته فرمايل

فَرَجَعَ الرَّجُلُ إِلَى قُبَّتِهِ

چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام د غلته (ستارځ) تددرغلي و، او ستا قبه يې وکتله (نو خنډ شو) هغه سړې (دې اوريدلو سره سم دستې) خپلې قبي

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۶۱ رقم الحديث ۲۴۸۲.

فَهَدَمَهَا	حَتَّى	سَوَاهَا	بِالْأَرْضِ.
اړخ ته لاړو او هغه یې وړانه کړه. تردې چې د زمکې سره یې برابره کړه. (ددې واقعې نه وروسته) یوه			
فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَلَمَّ يَرَهَا قَالَ: «مَا فَعَلْتَ الْقَبَّةُ؟»			
ورځ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه اړخ ته لاړو. او قبېه یې هلته ونه لیدله. نو پوښتنه یې وکړه چې هغه قبېه باندې څه وشو؟			
قَالُوا:	شَكَا	إِلَيْنَا	صَاحِبُهَا إِعْرَاضَكَ
صحابو عرض وکړو چې د قبې والاد خپل ځان په اړه باندې ستا د بې التفاتی او خفگان موندنه شکایت کړی ؤ.			
فَأَخْبَرْنَا	فَهَدَمَهَا. فَقَالَ:		
نو مونږ هغه د صورت حال نه خبر کړی ؤ. نو هغه سرې دا قبېه وړانه کړه. نو هله نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل			
«أَمَا	إِنَّ	كُلَّ	بِنَاءٍ
وَبَالَ	عَلَى	صَاحِبِهِ	
چې یاد ساتی: دا عمارت (آبادی) د خپل جوړونکې لپاره په آخرت کې وبال یعنې د عذاب سبب به جوړېږي.			
إِلَّا مَا لَا إِلَّا مَا لَا» يَعْنِي مَا لَا بَدَّ مِنْهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۱)			
الا مالا مالا. یعنې د هغه څه نه غیره چې هغې نه خلاصی نوي.			
﴿٣١﴾ وَعَنْ أَبِي هَاشِمٍ بْنِ عُبَيْدَةَ قَالَ: عَهَدَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:			
او حضرت ابو هاشم بن عبیده فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته وصیت کولو کې وفرمایل: د دنیا			
«إِنَّمَا	يَكْفِيكَ	مِنْ	جَمْعِ
الْمَالِ	خَادِمٌ	وَمَرْكَبٌ	
په ټولو مالونو کې چې څه ستا لپاره کافي دي هغه د دینه غیره هیڅ ندي چې ستا سره یو خادم وی او یوه سپرلي وي.			
فِي سَبِيلِ اللَّهِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ. وَفِي بَعْضِ			
چې هغه د خدای په لاره کې وي. دا روایت احمد، ترمذی، نسائی او ابن ماجه نقل کړیدی. او د			
نسخ	«المصابيح»	عَنْ	أَبِي
بِالدَّالِ	عَبْدِ	بْنِ	هَاشِمِ
مصابیح ځینو نسخو کې د حدیث په سند کې عن ابی هاشم ابن عبید نقل شوی دی. یعنې عبیده کې د تا په ځای.			

(۱) اخرجه ابوداود في السنن ۵/۴۰۳ رقم الحديث ۵۲۳۷ واحمد في المسند ۳/۲۲۰.

بدل التَّاءَ وَهُوَ تَضْحِيفٌ^(۱)

باندي دال دی. او دا غلط چې داد کوم راوي د سهو نتیجه ده.

د ژوند د ضرورياتو د خپلو لو حد

﴿۳۲﴾ وَعَنْ عُمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَيْسَ لِابْنِ

او د حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: ابن آدم د دې شيانو نه علاوه

آدَمَ حَقِّي سِوَى هَذِهِ الْخِصَالِ: بَيْتٌ يَسْكُنُهُ وَتَوْبٌ يُؤَارِي بِهِ

په نورو شيانو باندي خپل حق نلري. يو خو کور چې په هغې کې استوگنه خپله کړي. دويم جامه چې په هغې

عَوْرَتُهُ وَجِلْفُ الْخَبْزِ وَالْمَاءُ". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۲)

سره خپل سترپت کړي. دريم د ترکاری نه بغير ډوډی او څلورم اوبه.

توضیح: جلف الخبز: يعنې د ترکاری نه بغير ډوډی، يا هغه ډوډی چې مخکنۍ وي، کلکه او وچه شوي وي. دا دواړه مطلبونه به هغه وخت اخستل کيږي کله چې په جلف کې په جيم باندي کسره وي. خو که جيم باندي زبروي نو دغه وخت به داد جلفه جمع وي. چې داد ډوډی و چې ټکري ته وايي. (مرقات ۸/۳۹)

د الله او د مخلوق په نزد د محبوب جوړيدو طريقه

﴿۳۳﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ

او حضرت سهل بن سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې يو سرې حاضر شو او عرض يې وکړو چې يا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ!

دُلِّي عَلَى عَمَلٍ إِذَا أَنَا عَمِلْتُهُ أَحَبَّنِي اللَّهُ وَأَحَبَّنِي النَّاسُ.

ماتيدو داسې عمل وښايه چې زه کله هغه خپل کړم نو الله تعالی هم زما سره مينه وکړي او خلک هم زما سره مينه

قَالَ: «أَزْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبُّكَ اللَّهُ

وکړي؟ نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د دنيا نه زهد خپل کړه. که ته داسې وکړي نو گویا ته د هغه څه کرکه کونکی يې

وَأَزْهَدْ فِيهَا عِنْدَ النَّاسِ

د کوم نه چې الله کرکه کوي او الله تعالی به ستا سره مينه ولري. او هغه څه ته رغبت مکوه کوم چې د خلکو سره

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۸۸ رقم الحديث ۲۳۲۷ وابن ماجه في السنن ۲/۱۴۳۲ رقم الحديث ۴۱۰۳.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۹۲ رقم الحديث ۲۳۴۱. وأحمد في المسند ۱/۶۲.

يُحِبُّكَ النَّاسُ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ^(۱)

دی (یعنی مال دولت) خلک به ستا سره مینه و کړي.

په عیش او آرام کې د نبی کریم ﷺ مثال

﴿۲۴﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَامَ عَلَى حَصِيرٍ فَقَامَ

او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله بوری باندې اوده و او د خوب نه راپاڅیدل نو

وَقَدْ أَثَّرَ فِي جَسَدِهِ فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ:

د نبی ﷺ په بدن مبارک باندې د بوری نښانونه جوړ و. حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عرض وکړو

يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نَبْسُطَ لَكَ وَنَعْمَلْ.

چې یا رسول الله ﷺ! که مونږ ته اجازت وکړي نو مونږ به ستا لپاره نرمه بستره خپرو او د ښه جامو استظام به وکړو.

فَقَالَ: «مَا لِي وَلِلدُّنْيَا؟ وَمَا أَنَا وَالدُّنْيَا

نبی ﷺ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرماییل: زما د دې دنیا سره او د دې دنیا سره څه کار؟ زما او د دنیا مثال خوداسې دی

إِلَّا لَكِدِي سِجُورِ سَرِي دِيو بُو تَهِي د سِيو رِي پَه لَهون كې راشي او هلته پخپله سپرلی باندې ولاړ وي. او بيا هغه

رَاحَ وَتَرَكَهَا». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ^(۲)

بوته هله پرېږدي او خپل منزل اړخ ته روان شي.

ارزښتناک انسان

﴿۲۵﴾ وَ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : « أَغْبَطُ

او حضرت ابو امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبی کریم ﷺ نه نقل کوي چې نبی ﷺ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرماییل: زما په نزد

أَوْلِيَايَ عِنْدِي لِمُؤْمِنٍ خَفِيفُ الْحَادِي ذُو حَظٍّ مِنَ الصَّلَاةِ

زما په ملگرو کې د ټولو نه ارزښتناک مؤمن هغه دی لږې مشغولا والادی، د لمونځ سره ډیر تړاو لري. او

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۷۷۳ رقم الحديث ۴۱۰۲.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۰۸ رقم الحديث ۲۳۷۷ وابن ماجه في ۲/۱۳۷۶ رقم الحديث ۴۱۰۹.

أَحْسَنَ عِبَادَةَ رَبِّهِ وَأَطَاعَهُ فِي السِّرِّ وَكَانَ غَامِضًا فِي النَّاسِ
د خپل رب ټول عبادتونه په ښه طريقه سره کوي. په پټه توگه باندې په عبادت الهي کې مشغول وي. په خلکو کې گمنام دی
لَا يُشَارُ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ وَكَانَ رِزْقُهُ كَفَافًا
چې دهغه اړخ ته په گوتو سره اشاره نشي کيدلی. دغه شان دهغه رزق د کافي کيدلو په اندازه دی. او په هم دې
فَصَبَّرَ عَلَى ذَلِكَ « ثُمَّ نَقَدَ بِيَدِهِ
باندې صبر کونکی او قناعت کونکی دی. دې ويلو سره ښې صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپل لاس د گوتو نه ټق وويستلو
فَقَالَ: «عَجَلْتُ مَنِيتَهُ قَلْتُ بَوَاكِيَهُ
او وي فرمايل چې مرگ بس (ټق وويستلو سره) خپل کار ژر پورا کوي. او دده په مرگ باندې ژر پيدونکې ښځې هم لري وي.
قَلَّ ثُرَاثُهُ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ
او د ده ميراث هم ډير لږ (يعنې د نشتوالي برابر) وي.

توضیح: اغبط: داد غبطې نه دی چې د ارزښت وړ کولو په معنی دی. یعنی زما مسلمان دوستان او محبوبينو کې د ټولو نه ډير د ارزښت وړ سړی هغه مسلمان دی. ای احق احباء و انصاری بان یغبط به. (طیبی)

خفيف الحاذ: حاذ شاه (ملا) ته وايي. یعنی قلیل المال لږ بوج والا وي. نه ډير مال وي نه ډير عيال وي نه غټ جنجال وي. ذو حظ: یعنی په لمونځونو کې دهغه ښه پورا برخه وي.

غامضًا: یعنی گمنام (ورک نومی) وي. په خلکو کې غیر مشهور وي.

لا يشار اليه: یعنی په گوتو او لاسونو سره هغه اړخ ته اشاره نشي کيدی یعنی مشار اليه بالبنان نه وي داد غامضًا تفصیل او تفسیر دی.

كفافيًا: یعنی د خوراک خکاک سامان دومره وي چې په هغې سره ځان وساتل شي. د کافي کيدلو په اندازه وي.

نقد بيده: عام رواج دی چې د يو کار په تندي کيدلو اړخ ته خلک اشاره کوي نو دوه گوتې د يو بل سره يو ځای کولو باندې ټق وباسي، چې دهغې نه آواز پيدا کيږي، د ښي لاس موټه گوته او مينځنۍ (وسطی) گوتې بندونه د يو بل سره جوختولو باندې چې کله جدا کړي نو دهغې نه يو آواز پيدا کيږي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۹۶ وابن ماجه ۲/۱۳۷۸ رقم الحديث ۲۳۴۷ واحمد في المسند ۵/۲۵۲.

د دښه په نقد بیده سره تعبیر کړی شوی دی. چې دهغې نه مراد په تندی سره پاڅیدل مراد دي. گویا دا سړی په دنیا کې بی تعلق پاتې کیدلو باندې د الله تعالی په عبادت کې مشغول و. دنیا د کارونو نه پاک صفا راوتلو باندې د گمنامې په حالت کې ډیر ژرد خپل رب سره یو ځای شو. دنیا د کارونو نه آزاد و، نو ځکه یې نه ورباندې څوک ژریدونکی و، نه مال و، نه د میراث جگړې وي، نه تقسیم و، نه حساب کتاب و. (مرقات ۸/۴۴)

د نبی کریم ﷺ د دنیا نه بی رغبتی

﴿۳۶﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " عَرَضَ عَلَيَّ رَبِّي
او حضرت ابو امامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: زما رب زما مخې ته دا امر ښکاره کړو
لِيَجْعَلَ لِي يَطْحَاءَ مَكَّةَ ذَهَبًا فَقُلْتُ: لَا يَأْرَبُ
چې هغه زما لپاره د مکې د گیتکو نه سره زر جوړ کړي. لیکن ما عرض وکړو چې زما ربه زما دغه څیز ته ښځې څه
وَلَكِنْ أَشْبَعُ يَوْمًا وَأَجُوعُ يَوْمًا فَإِذَا جُعْتُ
خواهش نشته دی. زه خو بس دا غواړم چې یوه ورځ په مړه خیته وخورم او یوه ورځ وږی یم چې زه کله وږی یم
تَضَرَّعْتُ إِلَيْكَ وَذَكَرْتُكَ وَإِذَا شَبِعْتُ حَمِدْتُكَ
نو ستا په دربار کې فریاد وکړم. خپله عاجزې بیان کړم. او تایاد کړم. او کله چې زه مورې شم نو ستا حمد او
وَشَكَرْتُكَ". رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ
ستاینه وکړم او ستا شکر ادا کړم. (احمد، ترمذی)

د دنیا اصل دولت

﴿۳۷﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مِحْصِنٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ
او حضرت عبید الله بن محصن رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: په تاسو کې چې کوم
أَصْبَحَ مِنْكُمْ آمِنًا فِي سِرْبِهِ مُعَانٍ فِي جَسَدِهِ
سړی په داسې حال کې صبا کړي چې هغه د خپل ځان د اړخ نه بی خوفه وي. دهغه بدن روغ ورت وي او د
عِنْدَهُ قُوَّةٌ يَوْمَهُ فَكَانَتْ
هغه سره د یوې په اندازه باندې د کافي کیدلو په اندازه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خوراک سامان وي. نو گویا دهغه لپاره

حَدِيثُ لَهُ الدُّنْيَا «. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ : هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۱)

خود دنیا (نعمتونه) جمع کړی شویدی. (روایت کړې دې ترمذی، او هغه وائی دا حدیث غریب دې)

توضیح: فی سربه: کې په سین باندې کسره ده. د دینه مراد دهغه سرې ذات او ځان دی یعنې د خپل ځان په اړه باندې بې ویرې وي. نه د دښمن ویره وي. نه څه بدنې ویره وي. بلکې فارغ البال وي. د کسري په صورت کې د دې لفظ اطلاق په جماعت باندې هم کیدلی شي. مطلب به دا وي چې د سرې د خپل بال بچ سره په امن سره و سپړي. ځینو شارحینو په سین باندې د زبر قول کړیدی. چې هغه د کور په معنی دی. په خاصه توګه هغه کور کې هغه په زمکه کې دننه په سرنګ کې وي. لکه د لومړي و منګک کور زمکه کې دننه وي. حیضت: دا د حازیحوز نه د مجهول صیغه ده. جمع کیدلو او جمع کولو په معنی دی. گویا ټوله دنیا دده نه ګیر چاپیره راغونډه کړې شویده.

حذفیر: دا د حذفور جمع ده. لکه عصفیر د عصفور جمع ده. او جماهیر د جمهور جمع ده. اطراف او اړخونه مراد دي. ای بتمامها و بجمیع اطرافها. (مرقات ۸/۴۷)

دلبرنه لږ خوراک کولو فائدي

﴿۲۸﴾ وَعَنْ مَقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

او حضرت مقدام بن معديکرب رضی الله عنه روایت دی چې ما رسول الله صلی الله علیه وسلم نه دا اوریدلي دي چې

«مَا مَلَأَ آدَمِيٌّ وَعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ يَحْسِبُ ابْنِ آدَمَ

چې انسان (که خپله خيټه د حد نه ډیره ډکه کړي نو هغه) د خيټې نه بدترین هيڅ لوڅی ډک نکړو، ابن آدم لپاره

أَكْلَاتُ يُقِنُّنْ صُلْبَهُ فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ فَوَيْلٌ

پس يو څو نورې کافي دي. چې هغه دده د ملاهلو کي نېغ او ولاړوساتي. نوده لپاره پکار دي چې خيټه

كَأَمْرٍ وَثُلْمٌ بِيَابِ وَثُلْمٌ لِقَائِهِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ابْنُ مَاجَةَ (۲)

درې برخي کړي، يوه برخه د خوراک لپاره وي او يوه برخه د اوبو لپاره وي او يوه برخه د ښه خوښتو لپاره وي.

توضیح: اکلات: يعنې د انسان لپاره په خوراک کې يو نو نورې کافي کړي. چې په هغې سره دده ملا نیغوي. امام غزالی رحمه الله د لږ خوراک او د لږې لس فائدي ليکلي دي. مختصرأً يې وګورئ. ۱: زړه پاک او طبيعت بيداره وي. ۲: زړه نرم وي. ۳: په انسان کې عاجزې راځي تکه کړي. ۴: زړه ښه شي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۹۶ رقم الحديث ۲۳۴۶ وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۷۸ رقم الحديث: ۴۱۴۱

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۲/۵۰۹ رقم الحديث ۲۳۸۰ وابن ماجه في السنن ۲/۱۱۱۱ رقم الحديث: ۳۳۴۹.

۴: خدای دویری او عذاب توجه یې وي. ۵: د ټولو گناهونو خواهشات مړه شي. ۶: د ډیر خوب نه ځان خلاص شي. ۷: عبادت باندې همیشو الی ترلاسه کيږي. ۸: د مرضونو نه نجات او بدني روغتیا ترلاسه کيږي. ۹: د ډیرو جمع کولو د مشقتونو نه انسان محفوظ وي. ۱۰: خدای د مخلوق لپاره قرباني او د خواخوگۍ جذبې پیدا کيږي.

د ډیر خوراک کولو نقصان

﴿۳۹﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا يَتَجَشَّأُ فَقَالَ:	
او د حضرت ابن عمر <small>رضي الله عنهما</small> روايت دی چې نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> يو کس نه ډرقي کول واوريدل نو وي فرمايل	
«أَقْصِرْ مِنْ جُشَائِكَ فَإِنَّ أَطْوَلَ النَّاسِ جُوعًا	
چې خپل ډرقي ایسا کره ځکه چې د قیامت په ورځ باندې به د ټولو نه ډیر وږی هغه سپری وي چې هغه په دنیا	
يَوْمَ أَطْوَلُهُمُ	الْقِيَامَةِ
په دوې کې د ټولو نه ډکي خيټي والوي. يعنې کوم سپری چې په دې دنیا کې د ټولو نه ډیر خوراک کوي	
شِبَعًا فِي الدُّنْيَا». رَوَاهُ فِي «شرح السنة». وروى الترمذى نحوه ( )	
هغه به د قیامت په ورځ باندې د ټولو نه ډیر وږی وي. چې دهغې د وچې نه به هغه په ډیره پريشانۍ کې وي	
﴿۴۰﴾ وَعَنْ كَعْبِ بْنِ عِيَّاضٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ لِكُلِّ	
او حضرت کعب بن عياض <small>رضي الله عنه</small> روايت چې ما د رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> نه دا اوريدلي دي چې د هر	
أُمَّةٍ	فِتْنَةٌ وَ
امت لپاره د يو نايو از مینستؤ، نو زما د امت لپاره فتنه او از مینست چې دی نو هغه مال دولت دی. يعنې الله تعالى زما د امت خلکو	
أُمَّتِي	المالُ « . رَوَاهُ الترمذى . ( )
ته مال دولت ورکولو باندې از مایي ای هغوي په نیغه لاره او د اعتدال په حد باندې قائم و سیري او که نه	

د مال ډیر والی د دې امت فتنه ده

﴿۴۱﴾ وَعَنْ أَنَسِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " يُجَاءُ	
او حضرت انس <small>رضي الله عنه</small> د نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> نه نقل کوي چې نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمايل: د قیامت په ورځ باندې به	

(۱) اخرجه البهوي في شرح السنة ۱۲/۲۵۰ رقم الحديث ۴۰۴۹ والترمذي في ۴/۵۶۰ رقم الحديث ۲۴۷۸.

(۲) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۹۲ رقم الحديث ۳۳۳۶، واحمد في المسند ۴/۱۶۰.

يَا بْنَ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُ بَدَجٌ فَيُوقَفُ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ
ابن آدم داسې پېش کړې شي گویا هغه د یزیدي بچی دی. بیا به هغه الله تعالی ته مخامخ ودرولی شي. او الله تعالی به هغه ته
فَيَقُولُ لَهُ: أَعْطَيْتَكَ وَخَوَّلْتَكَ وَأَنْعَمْتُ عَلَيْكَ
و فرمایې چې ماته (ژوندون، علم، پوهه، روغتیا، او امن او عافیت په شان نعمت) درکړې و (مال او دولت، خادمان
فَمَا صَنَعْتَ؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ
او جاه او عزت په شان شیانو مالک مې) جوړې کړې وي او نو تاڅه کار وکړو؟ ابن آدم به ووايي زما پروردگار!
جَعَعْتُهُ وَتَمَرْتُهُ وَتَرَكْتُهُ أَكْثَرَ
زد مال دولت په جمع کولو او دهغې په ډیرولو کې اخته وم. او هغه مې په دنیا کې دهغې نه ډیر پرېځودلو خومره چې هغه و.
مَا كَانَ فَارِجِي أَتِكَ بِهِ كَلِّهِ.
او وس ته ما دنیا ته بیا ولیږه دې لپاره چې زه هغه ټول مال دولت سره ستا په دربار کې حاضر شم. الله تعالی
فَيَقُولُ لَهُ: أَرِنِي مَا قَدَّمْتَ.
به هغه تمه فرمایې که ته هغه مخکې رالېږلی وي نو ماته وښایه (هغه به د الله تعالی په دې ارشاد ډیر شرمنده او خجالت شي څنگه چې
فَيَقُولُ: رَبِّ
د مجرمانو عادت دی چې کله هغوی په خپل جرم کې و نیولی شي) هغه به ووايي چې زه خوبس د مال دولت په جمع کولو او ډیرولو کې
وَ تَمَرْتُهُ وَ تَرَكْتُهُ أَكْثَرَ
هغه به ووايي چې زه خوبس د مال دولت په جمع کولو او ډیرولو کې اخته وم. او هغه مې په دنیا کې دهغې نه ډیر
مَا كَانَ فَارِجِي أَتِكَ بِهِ
پرېځی دی خومره چې مخکې و. او وس ته ما دنیا ته بیا ولیږه، دې لپاره چې زه هغه ټول مال دولت سره ستا
كَلِّهِ. فَإِذَا عَبْدٌ لَمْ يُقَدِّمْ خَيْرًا فَيُنْضَى بِهِ
په دربار کې حاضر شم. په دې توګه به دا ښکاره شي چې هغه هیڅ ښېګړه هم مخکې نده لېږلې. نو د هغه به
إِلَى النَّارِ". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَطَعَفَهُ ^(۱)
دوزخ ته د لېږلو حکم ورکړی شي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۳۴ رقم الحديث ۲۴۲۷ والدارقطني ۱/۵۱ رقم الحديث ۲ من باب النبوة

توضیح: بذج: دگډي ورکوتهې بچې ته بذج وايي. دلته په ذلت او سپکوالي کې تشبیه ده. اعطيتک: يعنې تا ته مې ژوند درکړو. بدني نعمتونه مې درکړل. و خولتک: ای جعلتک ذا خول: يعنې تا ته مې جاه و جلال او مال او خادمان درکړي و تردې چې د ځينو انسانانو مې ته مالک جوړ کړي. انعت: يعنې د دينه ډير دا چې د آسمان نه مې ستا د هدايت لپاره کتاب راو ليرلو او د شان والا رسول باندې مې تا ته عزت درکړو. نو تا دهغې څه حق ادا کړو؟ دا ناشکره انسان جواب ورکوي چې ما مال جمع کړو او هغه مې ښه ډير کړو. او وروسته مې پريخودلو. ته ما ته اجازت راکړه چې زه دنيا ته لاړ شم او ټول تا ته حاضر کړم. کله چې فرستي وويني چې هغه مالي حقونه ندي ادا کړي. نو هغوي به دا دوزخ ته گوزار کړي. (مرقات ۹/۵۱)

د قيامت په ورځ باندې چې د کوم نعمت د ټولو نه مخکې پوښتنه کېږي

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ أَوَّلَ مَا يُسْأَلُ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د قيامت په ورځ باندې د بنده چې
مِنَ النَّعِيمِ أَنْ يُقَالَ لَهُ: أَلَمْ نُصِحَّ جِسْمَكَ؟ وَتَزُوكَ مِنَ الْمَاءِ
د نعمتونو په اړه باندې پوښتنه کېږي هغه به دا وي چې آیا مونږ ستا بدن ته روغتيا نه وه ورکړې؟ او ته مونږ په
الْبَارِدِ؟". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱)
يخو او بو باندې نه وي موږ کړې؟

د قيامت په ورځ باندې به د پنځه شيانو پوښتنه خامخا کېږي

﴿۲۳﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَا تَزُولُ قَدَمَا ابْنِ آدَمَ
او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت کوي چې نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د
يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ خَمْسٍ:
قيامت په ورځ باندې به د انسان خپي نه خوزيږي ترڅو پورې چې دهغه نه د پنځه خبرو پوښتنه ونکړي شي. نو
عَنْ عُمْرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ وَعَنْ شَبَابِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ
د هغه نه به پوښتنه وکړي شي چې هغه خپل عمر په کوم کار کې تير کړو؟ هغه خپله ځوانې په څه کې زړه کړه؟
وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَا أَنْفَقَهُ وَمَاذَا عَمِلَ
هغه مال مال څنگه گټلی و؟ هغه مال چيرته مصرف کړو؟ او دا چې هغه کوم علم ترلاسه کړی و، دهغې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۲۱۸ رقم الحديث ۳۲۵۸.

فِيْمَا عَلِمَ؟" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

په مطابق یې عمل کړی ؤ او که نه (ترمذی روایت کړې دې)

الفصل الثالث

د انسان غوره والی فقط په تقوی دی

﴿۳۴﴾ عَنْ أَبِي ذَرٍّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: «إِنَّكَ لَسْتَ بِخَيْرٍ مِنْ أَحْمَرَ وَلَا

حضرت ابو ذر رضي الله عنه روایت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایل: نه خوته د سور رنگ والا نه

أَسْوَدَ إِلَّا أَنْ تَفْضَلَهُ بِتَقْوَى». رَوَاهُ أَحْمَدُ^(۲)

غوره یې او نه ته د تور رنگ والا نه غوره یې مگر دا چې ته د هغوی نه د تقوی په اعتبار سره افضل یې.

دنیا په بی رغبتی سره په زړه کې معرفت او حکمت پیدا کیري

﴿۳۵﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا زَهَدَ عَبْدٌ

او حضرت ابو ذر رضي الله عنه روایت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایل: کوم بنده چې په دنیا کې زهد

فِي الدُّنْيَا إِلَّا أَنْبَتَ اللَّهُ الْحِكْمَةَ فِي قَلْبِهِ

یعنی بی رغبتی خپله کړه الله تعالی د هغه په زړه کې د حکمت یعنې معرفت او یقین دولت پیدا کړو. د هغه

وَأَنْطَقَ لِسَانَهُ وَبَصَّرَهُ عَيْبَ الدُّنْيَا وَدَاءَهَا وَدَوَاءَهَا

ژبه یې د دې (حکمت) سره گویا کړه او هغه ته یې د دنیا عیبونه، د هغې ناروغی او د دې ناروغی علاج هم وښودلو.

وَأَخْرَجَهُ مِنْهَا سَالِمًا إِلَى دَارِ السَّلَامِ» رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۳)

او الله تعالی هغه د دې دنیا نه په سلامتۍ سره دارالسلام ته ورسولو.

د کامیابی راز

﴿۳۶﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ

او د حضرت ابو ذر رضي الله عنه روایت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایل: هغه سړی کامیاب شو د چا

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۲۹ رقم الحديث ۲۴۱۶.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۵/۱۵۸.

(۳) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۷/۳۴۶ رقم الحديث ۱۰۳۲.

أَخْلَصَ	اللَّهِ	قَلْبَهُ	لِلْإِيمَانِ	وَجَعَلَ	قَلْبَهُ	سَلِيمًا	وَلِسَانَهُ
زړه چې	الله تعالی	ایمان لپاره	خالص او مخلص	کړو.	دهغه زړه یې	روغ او سالم	وساتلو. دهغه ژبه یې
صَادِقًا	وَنَفْسَهُ	مُطْمِئِنَّةً	وَخَلِيقَتَهُ	مُسْتَقِيمَةً			
رښتیا و یونکې	جوړه کړه.	دهغه نفس یې	مطمئن کړو.	دهغه خلقت او	طبیعت یې	مستقیم او نیغ	وساتلو.
وَجَعَلَ	أُذُنَهُ	مُسْتَمِعَةً	وَعَيْنَهُ	نَاطِرَةً	فَأَمَّا	الْأُذُنُ	فَقَبَّحَ
دهغه غوږونه یې	اوریدونکې	جوړ کړل.	نو غوږونه	خوږ پیښه ده، او	سترگه	هغه شي	لره ساتونکې
لِمَا	يُوعَى	الْقَلْبُ	وَقَدْ	أَفْلَحَ	مَنْ		
کوم چې	زړه محفوظ	کوي. او	په دې کې	هیڅ شک	نشته چې	هغه سړی	کامیاب شو، د چا
جَعَلَ قَلْبَهُ وَاعِيًا» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۱)							
هغه سړی خپل زړه (د حق خبرې او برحق شيانو) ساتونکی جوړ کړو.							

توضیح: قد افلح: یعنی د کوم سړي په زړه او مازغو کې چې الله تعالی خالص ایمان کینولو او دهغه زړه یې د بغض او حسد، دنیا د مینې، رذیلو اخلاقو او شیطاني وسوسو نه پاک کړو. او په قول او اقرار کې هغه ته رښتونې ژبه ورکړه او د خدای تابعداري او ذکر الهی کې یې هغه مطمئن کړو او دهغه طبیعت او مزاج یې د افراط او تفریط نه پاک او حق باندې وسیدونکی جوړ کړو. دهغه غوږونه یې د حق اوریدلو او سترگي یې د حق لیدلو والا جوړي کړي.

فقه: قاف باندې زبر او زیر دواړه لوستلی شي. او میم ساکن دی. که قاف باندې زیر و ویلی شي او میم باندې زیر و ویلی شي نو بیا هم صحیح ده. قمع د پیپ (قیف) په معنی دی. او قیف هغه آلې ته وایي چې د هغې په ذریعه سره تنگ لوڅې مثلا بوتل وغیره کې تیل او داسې نور څه اچولی کیږي. د دې آلې سره پائپ وي. پاس خله یې برسیره وي. دا پائپ د تنگ خلی په لوڅې کې کینودل شي او بیا په هغې کې تیل او داسې نور څه وراړوي. مطلب دا چې غوږونه یې د حق قبلولو لپاره پیښه جوړه کړیده. د دې په ذریعه سره غوږونو ته حق رسیدلو باندې په هغې کې پیوسته شي. او زړه او مازغه هغه قبلوي. (مرقات ۸/۵۵)

فمقره: یعنی سترگې هغه شی هم هغه شان او ثابت او قائم ساتي. مطلب دا چې سترگو یو شی ولیدلو او دهغې نقش او صورت یې زړه ته ورسولو. او زړه هغه صورت محفوظ کړو. گویا اوریدلي حقیقتونه

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۱/۱۳۲ رقم الحديث ۱۰۸ وراحمدي المسند ۵/۱۴۷.

غوږونو زړه ته ورسول. او په نظر راتلونکې شيان سترگو زړه ته ورسول. زړه باچا دی. او حواس ظاهره د دې لپاره جاسوسان او خادمان دي. هر خادم چې په کوم کار باندې ټاکل شوی دی، هغه هم هغه پورا کوي. والقلب واعیاً: دا جمله دهغه مخکنو جملو لپاره د نتیجې په توګه ده. کوم چې د زړه جاسوسانو کوم خبرونه ورکړي دي، زړه هغه برقرار وساتل. خلاصه داده چې هغه سړی کامیاب دی د چا زړه چې الله تعالی د حق او صداقت ساتونکی جوړ کړو. (مرقات ۵۶، ۵۵، ۸/۵۵)

د دنیا ډیر والی د قبولیت نښه نده

﴿۲۷﴾ وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا رَأَيْتَ
أَوْحَضْتَ عَقْبَةَ بِنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَبِيٍّ كَرِيمٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهْتَلُ كَوِيَّ جَيْ نَبِيٍّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِلَ: كَلَّةٌ جَيْ تَهْ وَوِنِي
اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يُعْطِي الْعَبْدَ مِنَ الدُّنْيَا عَلَى مَعْاصِيهِ مَا يُحِبُّ
چې الله تعالی یو بنده دهغه په ګناهونو او معصیتونو کې اخته کولو سره هم هغه خوښ شيان ورته ورکوي نو
فَأَتَانَا هُوَ اسْتِدْرَاجٌ» ثُمَّ تَلَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
پوهه شه چې دا استدراج دی. د دینه وروسته نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (د استشهد په توګه باندې) دا آیت تلاوت کړو (ترجمه
(فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ
یې داده) کله چې کافرو دا نصیحت هیر کړو کوم چې هغوی ته شوی و نو مونږ په هغوی باندې د هر څه دروزاي
حَقِّي إِذَا قَرِحُوا بِمَا أَوْثُوا أَخَذْنَاَهُمْ
را برسیره کړي تردې چې کله هغوی په دې شيانو باندې خوشحاله شو کوم چې هغوی ته ورکړي شوي و
بِعُتَّةٍ فَإِذَا هُمْ مَبْلُسُونَ) رَوَاهُ أَحْمَدُ ^(۱)
نو مونږ هغوی (په خپل عذاب کې) ونيول او هغوی ډیر حیران او پریشان پاتې شول.

توضیح: استدراج: په لغت کې استدراج درجه په درجه او مرحله وار د چا وړل او رسولو ته وایي. لکه یو چارل د زړې د یوې پورې نه بلې پورې ته وخیژولی شي. په نورو الفاظو کې هغې ته مهلت ورکولو سره تعبیر کېږي. د دې حدیث مطلب دا دی چې په دې دنیا کې الله تعالی کله یو کافر یا فاسق فاجر ته دهغه د مقصود مطابق د دنیا جاه او جلال ورکړي، دا د دې سړي د مقبولیت عند الله نښه نده بلکې دا استدراج او مهلت دی. کله چې دهغه ګناهونو پیمانې ډکه شي او هغه په پورا سرکشی راتګ وکړي نو کله الله تعالی په دنیا

(۱) اخرجه أحمدی المسد ۵/۱۴۵.

کې په هغه باندې ناخاپه لاس کېږدي. او کله په آخرت کې د هغه سخته نیوکه کېږي. لهدا په گناهونو کې ککر سرې لره خیال کول پکار دي چې آیا هغه په راحت کې دی او که په مصیبت کې دی.

د زاهدانو شان څه بل شان وي

﴿۳۸﴾ وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الصُّفَّةِ تُوْفِيَ وَتَرَكَ
فرمایې چې په اصحاب صفة کې یو کس وفات شو، او د یو دینار په رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضرت ابوامامه
دِينَارًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَيْفَةُ»
صورت کې یې خپل میراث پریخودلو. رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: چې دا یو دینار یو داغ دی.
قَالَ: ثُمَّ تُوْفِيَ آخِرُ فَتَرَكَ
حضرت ابوامامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې بیا (څه ورځې وروسته) په صفة و الاؤ کې یو بل کس وفات شو او هغه
دِينَارَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَيْتَانِ» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابِيهَيْ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۱)
په خپل میراث کې دوه دیناره پریخودل. رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: دا دوه دینار دوه داغه دي.

توضیح: کیه: اور کې وسپنه تودولو باندې بدن ته داغ ورکولو ته کیه وایې. دلته یو دینار یو داغ او دوه دیناره دوه دغه گرځولی شوي دي. اوس سوال دا دی چې کله یو سړی د مال حق ادا کولو نه وروسته مري او یو یا دوه یا ډیر دیناره په کور کې پریږدي، نو دا عمل خو شرعاً جائز دی. بیا دلته دې اصحاب صفة په اړه باندې د دومره سخت و عید څه مطلب دی؟ د دې جواب دا دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عام امت لپاره او د خپلو صحابو لپاره د دنیا راغونډولو او د عبادت کولو بیل بیل معیار ساتلی و. دغه شان نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپل اهل بیت لپاره هم بیل معیار ساتلی و. او د خپل ځان لپاره یې هم په عملې میدان کې بیل معیار ساتلی و. لهدا یو عمل داسې وي چې هغه د عام امت لپاره جائز وي. خو د صحابو شان وچت وي. هغه عمل دهغوی د شان سره نه بنایې. دلته د اصحاب صفة دې دوه کسانو ته په دې تناظر سره و عید واورولی شو چې دا د دنیا پریخودنکې، او زاهدان، درویش دې خپل ځان نه وروسته مال پریږدي، دا ښه ندي. خلک هغوی زاهدان گڼي، په هغوی باندې خرچه کوي، او دوی خپل ځان پسې وروسته دینار پریږدي. دا دهغوی د اوچت شان سره منافي ده. ملاعلی قاری رحمه الله ددې حدیث مطلب داسې بیان کړیدی چې کله دا دواړه اصحاب صفة فقیران او مسکینان و نو خلکو به زکوٰة او صدقاتو په مالونو سره دهغوی مرسته کوله. نو دهغوی سره خو دوه دیناره و. نو په هغوی باندې زکوٰة نه کیدلو، کله چې دوی د زکوٰة مستحق نه و او بیا هم زکوٰة او صدقاتو ته د سوال لاسونه

(۱) اخرجه احمدی المسند ۵/۲۵۸ و البيهقي في شعب الایمان ۵/۳۶۴ رقم الحديث ۶۹۶۴.

اوږدول نو دا ناجائز و. نو ځکه سخت وعید و اورولی شو. په دې حدیث سره عامو مسلمانانو ته دا تعلیم ورکول کيږي چې کوم سړی د زکوٰۃ مستحق نه وي نو هغه دې د صدقاتو او زکوٰۃ نه ځان وساتي. یا دا چې کوم سړی په ظاهر توګه باندې زهد او تقوی خپلوي او په پټه توګه باندې مال راغونډوي، دا ډیر بد دي. (مرقات ۸/۵۹)

﴿۲۹﴾ وَعَنْ مُعَاوِيَةَ أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى خَالِهِ أَبِي هَاشِمٍ بْنِ عَتَبَةَ
او حضرت معاويه بن ابی سفیان <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> نه روایت دی چې هغه د خپل مام هاشم بن عتبه ته د هغه د ناروغۍ
يَعُودُهُ فَبَكَى أَبُو هَاشِمٍ فَقَالَ:
پوښتنې ته لاړو. نو حضرت ابو هاشم (هغه ته په کتلو سره) په ژړا شو. حضرت معاويه <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> پوښتنه وکړه چې
مَا يُبْكِيكَ يَا خَالٍ؟ أَوْجَعُ يُشِيرُكَ أَمْ حِرْصٌ عَلَى الدُّنْيَا؟ قَالَ:
ماما جانه ته ولې ژاړي؟ آیا ناروغې ته په تکلیف کې اخته کړی یې یا د دنیا حرص او ارزو؟ هغه وفرمایل:
كَلَّا وَلَكِنَّ رَسُولَ اللَّهِ عَهْدَ إِلَيْنَا عَهْدًا لَمْ آخُذْ بِهِ.
داسې هیڅکله هم نده بلکې رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> مونږ ته یو وصیت کړی و او زه په هغې باندې د عمل کولو
قَالَ: وَمَا ذَلِكَ؟ قَالَ: سَبِعْتُهُ يَقُولُ
ن د قاصر پاتې يم معاويه <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> پوښتنه وکړه هغه وصیت څه و؟ هغه وفرمایل: ما د رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> نه دا اوریدلي و
«إِنَّمَا يَكْفِيكَ مِنْ جَمْعِ الْمَالِ خَادِمٌ وَمَرْكَبٌ
چې تاسو لپاره د دنیا د مال بس په دوامه اندازه باندې جمع کول کافي دي چې ستا سره یو خادم وي او د
فِي سَبِيلِ اللَّهِ» وَإِنِّي أَرَانِي
خدای په لاره کې د جنګیدلو لپاره یوه سپر لې وي. او زما خیال دی چې ما (ددې دواړو شیانو نه څه ډیر)
قَدْ جَمَعْتُ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ
مال او اسباب د خپل ځان سره ساتلي دي. (احمد، ترمذی، نسائی، ابن ماجه)

توضیح: يشيرك: ای يقلقك: يعنى آياتا بدنې درد پريشانه کوي یا د دنیا پرینخودوپه وجه ژاړي اشئازدباب افعال نه دی قلت او اضطراب په معنی دی. په اصل کې دکاڼو تنګې دره باندې د تیریدلو تکلیف ته وایي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۸۸ رقم الحديث ۲۳۲۷ والنسائي في السنن ۸/۲۱۸ رقم الحديث ۵۳۷۲.

﴿۵۰﴾	وَعَنْ أَمْرِ الدَّرْدَاءِ قَالَتْ: قُلْتُ: لِأَيِّ الدَّرْدَاءِ: مَالِك
او حضرت ام درداء رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمايې چې ما (خپل خاوند) حضرت ابودرداء رَضِيَ اللهُ عَنْتَهُ وويل: په تاڅه شويدي چې	
لَا تَطْلُبُ كَمَا يَطْلُبُ فَلَانَ؟	
ته (نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه يا صحابو نه) مال او اسباب او منصبه غواړي. څنگه چې يې فلانکي فلانکي سرې غواړي؟	
فَقَالَ: أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ	
حضرت ابودرداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ (دې اوريدلو سره) وفرمايل چې ما رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلي دي چې ستاسو	
أَمَامَكُمْ عَقَبَةٌ كَوُودًا لَا يَجُوزُهَا الْمُثْقَلُونَ».	
مخې ته يوه سخت مزل کونکې غونډۍ ده، په دې کې هغه خلک نشي تيريدلي څوک چې د دروند بار والا وي.	
فَأَحْبَبُ أَنْ أَتَخَفَّ لِتِلْكَ الْعَقَبَةِ .	
نوزه دا غواړم چې سپک يم دې لپاره چې په دې غونډۍ باندې (په آساتيا او سهولت سره) تير شم.	

توضیح: عقیبة: د غره وچتې څوکې ته غونډۍ وايي. دلته په دې سخته غونډۍ باندې د مرگ سختي اود قبر احوال اود ميدان محشر مصيبتونه مراد دي.

کندا: کاف باندې فتحه ده. همزه باندې ضمه ده. واو ساکن دی. دا د باب فتح نه مصدر دی. چې د سختې او مشقت په معنی دی. دا د عقیبه لپاره صفت دی. يعنې سخت مزل غونډۍ.

المثقلون: د باب افعال نه ده يعنې د دروند بار وچتونکې خلک، دلته د دنيا مينه او د مال مينې دروند بار وچتونکې خلک مراد دي. ځکه ويلي شويدي فَأَزِ الْمَخْفِقُونَ وَهَلِكِ الْمَثْقَلُونَ.

د دنيا مال د مال خاوند د ضرر نه نشي بچ کولې

﴿۵۱﴾	وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هَلْ مِنْ أَحَدٍ يَنْشِي عَلَى الْمَاءِ
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: آيا څوک په اوبو باندې داسې تللی	
إِلَّا ابْتَلَّتْ قَدَمَاهُ؟» قَالُوا: لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ	
شي چې دهغه خپي لمدي نشي. صحابو وفرمايل چې يا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داسې خو ممکنه نده.	

(۱) اخرجه البيهقي لي شعب الايمان ۷/۳۰۹ رقم الحديث ۱۰۴۰۸.

قَالَ: «كَذَلِكَ صَاحِبُ الدُّنْيَا لَا يَسْلُمُ مِنَ الدُّنُوبِ». رَوَاهُمَا الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۱)

نبی کریم ﷺ و فرمایل: همدا حال د دنیا دار دی چې هغه د گناهونو نه روغ او سلامت نشي پاتې کیدلی.

توضیح: عل الماء: یعنی سمندر کې یا په هر قسم او بو کې تیریدونکی سپری د او بو د لوند والې نه نشي بچ کیدلی. دغه شان په دنیا کې اخته کیدونکی سپری د گناهونو نه محفوظ نشي پاتې کیدلی. په عربی کې یو شاعر د دې مفهوم داسې بیان کړیدی:

القاه فی الیم مکتوفا فقال له ایاک ایاک ان تبتل بالماء

په فارسی کې شاعر داسې ویلي دي:

در میان قعر دریا تخته بندم کرده بازی گویی که دامن ترکمن هوشیار باش

د سمندر په منیخ کې یې د تختې سره تړلی او بیا وایي: چې خبردار! لمن دې لمده نه شي.

﴿۵۲﴾ وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ نَفِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مُرْسَلًا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

او حضرت جبیر ابن نفیر (تابعی) بطریق ارسال روایت کوي چې نبی کریم ﷺ ماته و فرمایل:

«مَا أُورِيَّ إِلَّا أَنْ أَجْمَعَ الْمَالَ وَأَكُونَ مِنَ التَّاجِرِينَ وَلَكِنْ أُورِيَّ إِلَّا

ما باندې دا وحې نده نازل شوې چې زه مال دولت جمع کړم او تاجر جوړ شم بلکې په ما باندې دا وحې نازل شویده

أَنْ (سَبَّحَ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنَ مِنَ السَّاجِدِينَ.

چې ته د خپل رب ثناء او صفت سره دهغه پاکی بیان کړه او په سجده کونکو کې شه. دغه شان د خپل

واعبد ربك حتى يأتيك اليقين) رَوَاهُ فِي شَرْحِ السُّنَّةِ «وَأَبُو نُعَيْمٍ فِي «الْحِلْيَةِ» عَنْ أَبِي مُسْلَمٍ

رب په عبادت کې مشغول و سپرې تر دې چې ستا (د دنیا وې ژوند) آخري وخت راشي. (شرح السنة)

﴿۵۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ طَلَبَ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله ﷺ و فرمایل: څوک چې د چا مخې ته د لاسونو

الدُّنْيَا حَلَالًا اسْتِعْفَا فَا عَنِ الْمَسْأَلَةِ وَ سَعْيًا عَلَى أَهْلِهِ

خپرو لو د ذلت نه وساتل شي، د خپل اهل د ژوند ضرورتونه پورا کولو او د خپلو گاونډيانو سره د احسان کولو

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۷/۳۲۳ رقم الحديث ۱۰۴۵۷.

(۲) أخرجه البهوي في شرح السنة ۱۴/۲۳۷ رقم الحديث ۴۰۳۶.

وَتَعَطُّفًا	عَلَى	جَارِهِ	لَقِي	اللَّهَ	تَعَالَى	يَوْمَ	الْقِيَامَةِ
په خاطر جائزوسيلي او ذريعو باندې دنيا ترلاسه کړي، هغه به د قيامت په ورځ باندې د الله تعالی سره په داسې							
وَوَجْهَهُ	مِثْلُ	الْقَمَرِ	لَيْلَةَ	الْبَدْرِ.	وَمَنْ	طَلَبَ	الدُّنْيَا
حالا کې مخ کيږي چې د هغه مخ به د څوار لسمې سپوږمۍ په شان وي. او کوم سړی چې په مال دولت کې په							
مُكَافَرًا	مُفَاخِرًا	مَرَاتِيَا	لَقِي	اللَّهَ			
مال ډيرولو باندې فخر کولو او د ځان نبودنې لپاره جائزوسيلو او ذريعو سره (همه دنيا) مال اسباب) ترلاسه کړي							
وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانُ». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» وَأَبُو نُعَيْمٍ فِي «الْحَلِيَّةِ» ^(۱)							
نو هغه به د الله تعالی سره په داسې حال کې مخ کيږي چې الله تعالی به په هغه باندې غصه وي. (بيهقي)							

مال د جنت او دوزخ لپاره غټه پرده ده

﴿٥٢﴾	وَعَنْ	سَهْلِ	بْنِ	سَعْدٍ	أَنَّ	رَسُولَ	اللَّهِ	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	قَالَ:	«إِنَّ	هَذَا	الْخَيْرَ
او حضرت سهل بن سعد رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایيل: دا خیر (یعنې د مال او دولت انبار)															
خَزَائِنُ	دِي	اَوْ	دِي	دِي	خَزَانُو	لِپَارِهِ	كُنْجِيَانِي	دِي.	پَسْ	زِيْرِي	دِي	وَي	هَغُه	بِنْدِه	لِپَارِهِ
چې خدای هغه د خیر د دروازو د															
مِفْتَاحًا	لِلْخَيْرِ	مِغْلَقًا	لِلشَّرِّ	وَوَيْلٌ											
برسيرته کولو او د بدۍ د دروازو د بندولو لپاره سبب او ذريعه جوړه کړي وي. او (دين او دنيا) هلاکت او تباهي ده															
لِعَبْدٍ	جَعَلَهُ	اللَّهُ	مِفْتَاحًا	لِلشَّرِّ	مِغْلَقًا	لِلْخَيْرِ»	. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ ^(۲)								
د هغه بنده لپاره چاره چې خدای د بدۍ د دروازو د برسيرته کولو او د خیر دروازو د بندولو سبب او ذريعه جوړه کړيده															

توضیح: هذا الخير: د خیر نه مراد د مال خزاني او انبارونه مراد دي. کوم چې انسان راغونډوي. او الله تعالی پیدا کړيدي. علامه طيبي ليکي چې مال باندې د خیر اطلاق په هغه صورت کې کيږي کله چې هغه ډیر او کثیر وي. خزائن: دا د خزانه جمع ده. خزانه جمع کړی شوي مال ته وايي. او د اللفظ د ان لپاره خبر دی. او هذا الخير د دې لپاره اسم دی. لتلك الخزائن: اسم اشاره او مشار اليه يو ځای کيدلو باندې خبر مقدم دی او مفاتيح د دې

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۷/۲۹۸ رقم الحديث ۱۰۳۷۵ وأبو نعيم في الحلية ۸/۲۱۵.

(۲) أخرجه ابن ماجه في السنن ۱/۸۷ رقم الحديث ۲۳۸.

لپاره مبتداء مؤخر ده. د حدیث مطلب دادی چې دا ډیر مالونه د خزانو په صورت کې دي. کوم چې الله تعالی پیدا کړيدي. او د الله تعالی داړخ نه دهغه بندیگان په دې باندې ټاکلی شوې ذمه واران دي. چې هغه گویا د دې خزانو په برسيرته کولو او بندولو کې د کنجیانو په شان دي. بس هغه بنده د مبارکۍ مستحق دی چاره چې الله تعالی په هره بڼه یې کړي. او هغه لره الله تعالی د شر او فساد د بندولو چابې جوړه کړیده. چې هغه د دې خزانې مال په نیکۍ او بڼه کې خرچ کوي. او هغه لره الله تعالی د شر او فساد د بندولو چابې جوړه کړیده چې دا مال په غلطه طریقه باندې نه خرچ کوي. او د بخل او کنجوسۍ نه کار نه اخلي. او دهغه بنده لپاره دې هلاکت وي چاره چې الله تعالی د شر خپرولو لپاره چابې جوړه کړیده. او د بڼه یې بندولو لپاره یې چابې جوړه کړیده. یعنې دا مالونه د خیر په لاره کې نه خرچ کوي. او د شر په لاره کې په خلاص زړه سره خرچ کوي. د دې حدیث نه معلومه شوه چې دانسان گټلی شوی مال د جنت او دوزخ تر مینځ یوه غټه پرده ده. دا مال د دوزخ د اور لپاره هم پرده کیدلی شي چې د دې په ذریعه سره ثواب وگټلی شي او هم دا مال د جنت لپاره هم پرده جوړیدلی شي چې د دې په ذریعه سره گناه وگټلی شي او دوزخ ته لاړ شي. (مرقات ۹/۶۲)

د بې برتته مال نښه

﴿۵۵﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا لَمْ يُبَارَكْ لِلْعَبْدِ
او حضرت علی رضی الله عنہ فرمایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایيل: کله چې د یو بنده په مال دولت کې برکت نه وي
فِي مَالِهِ جَعَلَهُ فِي الْمَاءِ وَالطَّيْنِ» (۱)
نو هغه د مال په اوبو او خټو کې یو کوي یعنې خپل دولت د ضرورت نه ډیر عمارتونه او دهغې پېژننت او بنایست کې خرچ کوي.
﴿۵۶﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «اتَّقُوا الْحَرَامَ فِي الْبُنْيَانِ
او حضرت ابن عمر رضی الله عنهما وایتدی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایيل (خلکو) تا سو په آبادو کې د حرام مال مصرف
فَإِنَّهُ أَسَاسُ الْخَرَابِ» . رَوَاهُمَا الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» (۱)
کولو نه ځان وساتۍ ځکه چې په آبادو کې حرام مال لگول (دین یا دهغه آبادې) د خرابۍ بنیاد او جرړه ده.

توضیح: الحرام في البنيان: د دې جملې یو مطلب دادی چې په آبادو کې د حرام مال مصرف کولو نه ځان وساتۍ. دا معنی بعیده ده. دویمه معنی داده چې په آبادو کې دومره حد نه تجاوز مکوی چې هغه آبادې د حرامو په زمره کې راشي. دا مطلب ډیر واضح دی. اساس الخراب: دا جمله په ماسبق باندې متفرع ده چې د آبادو انجام خو خرابې ده. نو دا بې ځایه تکلیف ولې کوی. (مرقات ۹/۶۴)

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۷/۳۹۴ رقم الحديث ۱۰۷۱۹.

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۷/۳۹۴ رقم الحديث ۱۰۷۲۲.

مال او دولت جمع ڪول بی عقلي ده

﴿۵۷﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الدُّنْيَا				
او حضرت عائشه رضی اللہ عنہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ روایت کوي چي نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا: دنیا دھغه				
دَارُ	مَثَلًا	دَارَ	لَهُ	وَمَالٌ
سڙي ڪوردي د چالپاره چي په (آخرت ڪي) ڪور نشته دي. او مال د هغه سڙي دي، چالپاره چي (آخرت ڪي)				
لَا مَالَ لَهُ وَلَهَا يَجْمَعُ مَنْ لَا عَقْلَ لَهُ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ بَيْهَقٍ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۱)				
مال نه وي. دغه شان مال دولت هغه سڙي جمع کوي، د چا چي عقل نوي. (احمد او بيهقي روایت ڪري دي)				

شراب د ٽولو بديو مجموعه ده

﴿۵۸﴾ وَعَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ:				
او حضرت حذيفه رضی اللہ عنہ فرمایا چي ما رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نه په يوه خطبه ڪي واوريدل (ياد ساتي)				
«الْخَمْرُ جِنَاعُ الْإِثْمِ وَالنِّسَاءُ حَبَائِلُ الشَّيْطَانِ وَحُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ»				
د شراب څڪل د گناهونو جمع ڪول دي. او بنخي د شيطان جال دي. او د دنيا مينه د هرې گناه سردی.				
قَالَ	و	سَمِعْتُهُ	يَقُولُ	: «أَحْرَوْا النِّسَاءَ حَيْثُ
حذيفه رضی اللہ عنہ فرمایا چي ما رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نه دا هم اوريدلي دي چي بنخي وروسته ڪري				
أَخْرَهْنَ اللَّهُ». (۲) وَرَوَى الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» عَنِ الْحَسَنِ مُرْسَلًا: «حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ» (۳)				
ڇنگي چي الله تعالیٰ دوې وروسته ڪري دي (روایت ڪري دي رزين او بيهقي په شعب الايمان ڪي)				

توضیح: جماع الاثم: جيم باندي ڪسره ده د جمع ڪولو په معنی دي مطلب دا چي شراب ڇڪل د ٽولو گناهونو مجموعه ده. ڇڪه چي ڪله عقل لارشي نو انسان هره گناه ڪولي شي. عقل بريڪ دي. ڪله چي دا قيل (خراب) شي نو ڪاري يا انساني بدن د هر ديوال سره ٽڪره کوي. (مرقات ۹/۶۵)

﴿۵۹﴾ وَعَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَخْوَفَ مَا				
او حضرت جابر رضی اللہ عنہ فرمایا چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا: دا ڇيل امت په اڀه باندي چي د کومو				

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۶/۷۱ والبيهقي في شعب الإيمان ۷/۳۷۵ رقم الحديث ۱۰۶۳۸.

(۲) أخرجه رواه رزين وروي عبدالرزاق في المصنف عن ابن مسعود قوله اخروهن حيث اخرهن الله ۳/۱۴۹ رقم الحديث ۵۱۱۵.

(۳) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۷/۲۸۸ رقم الحديث ۱۰۵۰۱.

أَتَخَوَّفُ	عَلَى	أُمَّتِي	الْهَوَى
شیانو نه ډیر ویر پېم، په هغې کې خویو د نفس خواهش دی. دویم (د عمل وروستوالې او د نیکو نه د غفلت په ذریعه سره) د			
وَطُولُ	الْأَمَلِ	فَأَمَّا	الْهَوَى
او برد عمر ارمان کول دي. نو د نفس خواهش د حق قبلولو او په هغې باندې د عمل کولو نه منع کول کوي. او			
وَأَمَّا	طُولُ	الْأَمَلِ	فَيُنْسِي
تر کومې پورې چې د او برد عمر د ارمان اړیکه ده نو هغه آخرت هیروي. او (یاد ساتی) دا دنیا سفر کونکې			
وَهَذِهِ	الْأَخِرَةُ	مُرْتَجِلَةٌ	قَادِمَةٌ
تلونکې ده. او آخرت سفر کونکې راتلونکې دی. دغه شان د دې دواړو (یعنې دنیا او آخرت) لپاره ځامن.			
فَإِنْ	اسْتَطَعْتُمْ	أَنْ	لَا
دي. لهدا که ستاسو نه کیدلی شي نو نو د دنیا ځامن مه جوړ پېری. نو داسې خامخا وکړی. ځکه چې تاسو نن په دنیا			
فِي	دَارِ	الْعَمَلِ	وَلَا
کې موجود یاست چې دا دار العمل دی چیرته چې د عمل حساب نه اخستلی کيږي او کله چې تاسو د آخرت کور			
فِي دَارِ الْآخِرَةِ وَلَا عَمَلٍ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۱)			
ته لاړ شی. نو هلته به د عمل کولو هیڅ موقع نه درکولی کيږي.			
﴿٦٠﴾	وَعَنْ	عَلِيِّ	رَضِيَ
او حضرت علی (رضي الله عنه) (موقوفا) روایت دی چې هغه وفرمایل: دا دنیا د دې ځای نه مخ اړونکې سفر			
وَأَزْتَحَلَّتِ	الْآخِرَةُ	مُقْبِلَةٌ	وَلِكِنْ
باندې تلونکې ده. او آخرت د هغه ځای نه سفر را کونکې زموږ په اړخ باندې راروان دی. او په دې دواړو کې د هریو			
بُنُونَ	فَكُونُوا	مِنْ	أَبْنَاءِ
ځامن دي. نو تاسو د آخرت ځامن جوړ شی. او د دنیا ځامن مه جوړ پېری. یاد ساتی! نن ورځ د عمل کولو ده.			

(۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان ۷/۳۷۰ رقم الحديث ۱۰۶۱۶

وَلَا حِسَابَ وَغَدًا حِسَابٌ وَلَا عَمَلٌ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱)

د حساب ورغ نده. او سبا (قیامت) ورغ د حساب ورغ به وي، د عمل کولو نه.

﴿۶۱﴾ وَعَنْ عَمْرِو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَوَايتُ دِي چي يوه ورغ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَهُ وَفَرَمَا يِلَهُ: اَوْ په دې

او حضرت عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَوَايتُ دِي چي يوه ورغ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَهُ وَفَرَمَا يِلَهُ: اَوْ په دې

فَقَالَ فِي خُطْبَتِهِ: «أَلَا إِنَّ الدُّنْيَا عَرَضٌ حَاضِرٌ يَأْكُلُ مِنْهُ الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ

خَطْبَهُ كَيْ يَفْرَمَا يِل: (خلکو!) ياد ساتی! دنيا یو ناپائیدار څکه ده. د دښه نیکان هم خوري او بدان هم.

أَلَا وَإِنَّ الْآخِرَةَ أَجَلٌ صَادِقٌ وَيَقْضِي فِيهَا مَلِكٌ قَادِرٌ

خبردار اوسی! آخرت یو واقعې نېټه ده چې هغه پښتني يې غږې محقق او ثابت ده. او په (آخرت) کې هر قسم قدرت لرونکی باچا

أَلَا وَإِنَّ الْخَيْرَ كُلَّهُ بِحَدَائِيرِهِ فِي الْجَنَّةِ

(يعني الله تعالى) به فيصله کوي. خبرار و سپړی! ټولې بڼي گړي او بڼه والي د خپلو اقسامو سره په جنت کې دي.

أَلَا وَإِنَّ الشَّرَّ كُلَّهُ بِحَدَائِيرِهِ فِي النَّارِ أَلَا فَاعْمَلُوا وَأَنْتُمْ

خبردار و سپړی! او بدی د خپلو ټولو اقسامو سره په دوزخ کې دي. نو تاسو (نیک) عمل کوی په داسې حال کې چې په تاسو

مِنْ اللَّهِ عَلَى حَذَرٍ وَاعْمَلُوا أَنْكُمْ مَعْرُوضُونَ عَلَى أَعْمَالِكُمْ

باندي د خدای د حساب او عذاب ويره خپره وي. او دا خبره ياد ساتی چې تاسو به د خپلو اعمالو سره پيش کيری. نو

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ

کوم سړی چې لږه نيکي هم کوي هغه (آخرت يا دنيا کې) به د هغې جزا بيا مومي. او کوم سړی چې د ذرې

مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ. لِلشَّافِعِيِّ^(۲)

برابر هم بدې کوي هغه به د هغې سزا بيا مومي.

﴿۶۲﴾ وَعَنْ شَدَادٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ

او حضرت شداد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَا يِل چي ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوريدلي دي، خلکو! دا دنيا يو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۳۵ في باب رقم ۴ باب في الأمل وطوله.

(۲) لم ألق عليه في مسند الامام الشافعي.

إِنَّ الدُّنْيَا عَرَضٌ حَاضِرٌ يَأْكُلُ مِنْهَا الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ وَإِنَّ الْآخِرَةَ وَعْدٌ

نابایداره څکه ده چې په دې کې نیک او بد دواړه خوراک کوي. او یشکه آخرت یو رښتینې او یقینې توگه باندې پورا کیدونکې

صَادِقٌ يَحْكُمُ فِيهَا مَلِكٌ عَادِلٌ قَادِرٌ يُحَقِّقُ فِيهَا الْحَقَّ

وعدو ده. په دې (آخرت) کې هر قسم قدرت لرونکې او عدل او انصاف کونکې باچا حق به ثابت وساتي او باطل

وَيُبْطِلُ الْبَاطِلَ كُونُوا مِنْ أَبْنَاءِ الْآخِرَةِ وَلَا تَكُونُوا مِنْ أَبْنَاءِ الدُّنْيَا

به ختم کړي. تاسو د آخرت ځامن جوړ شئ. او د نیا په ځامنو کې ځانونه مه شماری. ځکه چې د هرې

فَإِنَّ كُلَّ أُمَّةٍ يَتَّبِعُهَا وَكَلِمَاتُهَا»^(۱)

مور څوې د هغې (د مور) تابع وي.

﴿٦٢﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَا طَلَعَتِ

او حضرت ابو درداء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کله چې هم لمر راخيږي د هغې

الشَّمْسُ إِلَّا وَبَجْنِبَتَيْهَا مَلَكَانِ يُتَادِيَانِ يُسْمِعَانِ الْخَلَائِقَ غَيْرَ الثَّقَلَيْنِ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ

دواړو اړخ ته دوه فرښتي وي. چې هغوي اعلان کوي، چې هغه دانس او جن نه غیره ټول مخلوق ته اوروي چې خلکو!

فَلْتُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَا قَلَّ وَكَفَىٰ خَيْرٌ

خپل ربارخ ته راشئ او په دې خبره پوهه شئ چې کوم مال لږ وي او کفایت وکړي، دا د هغه مال نه ډیر بهتر

مِنَّا كَثُرَ وَ أَلْهَىٰ « رَوَاهُمَا أَبُو نُعَيْمٍ فِي « الْحِلْيَةِ » ( )

دی چې هغه ډیر وي او د خدای د عبادت نه منع او د اطمینان او د سکون د ژوند نه محرومه وساتي.

﴿٦٣﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَبْلُغُ بِهِ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت نقل شويدي چې هغه به رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته رسولو، په دې مرفوع حديث کې

قَالَ: " إِذَا مَاتَ الْمَيِّتُ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ: مَا قَدَّمَ؟

ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تنفر مایې: کله چې یو سړی مړ شي نو فرښتي دا وایي چې دې سړي د آخرت لپاره څه پرېځي دي

(۱) أخرجه أبو نعیم في الحلیة ۱/۲۶۶.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۵/۱۹۷ وأبو نعیم في الحلیة ۱/۲۶۶.

وَقَالَ بَنُو آدَمَ: مَا خَلَفَ؟ «رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۱)

او خلک دا پوښتنه کوي چې ده (په خپل ميراث کې) څه پرېځي دي.

﴿٦٥﴾ وَعَنْ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ لُقْمَانَ قَالَ لِابْنِهِ: «يَا بُنَيَّ

او حضرت امام مالک رحمہ اللہ نه روايت دی چې لقمان خپل ځوي ته وفرمايل: زما ځويه! د کومې خبرې

إِنَّ النَّاسَ قَدْ تَكَاوَلَ عَلَيْهِمْ مَا يُوعَدُونَ وَهُمْ إِلَى الْآخِرَةِ

چې د خلکو سره وعده کړې شوي وه. دهغې نيټه په هغوي باندې اوږده شوه او حال دادی چې خلک د آخرت اړخ ته

سَرَّاعًا يَذْهَبُونَ وَإِنَّكَ قَدْ اسْتَدْبَرْتَ الدُّنْيَا مُنْذُ كُنْتَ وَاسْتَقْبَلْتَ الْآخِرَةَ

تيز روان دي، او زما ځويه! کله چې ته پيدا شوي دهغه وخت نه ستا شاه دنيا اړخ ته او ستا مخ د آخرت په اړخ دی.

وَإِنَّ دَارًا تَسِيرُ إِلَيْهَا أَقْرَبُ إِلَيْكَ مِنْ دَارٍ

او په دې کې هيڅ شک نشته چې کوم کور او مقام اړخ ته روان يې، هغه ستا لپاره د دې کور او مقام په

تَخْرُجُ مِنْهَا». رَوَاهُ رَزِينٌ^(۲)

نسبت ډير نژدې دی کوم چې ته پريږدي.

﴿٦٦﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

او حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه فرمايې چې (يوه ورځ) در رسول الله صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړې شوه

أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «كُلُّ مَخْمُومٍ الْقَلْبِ صَدُوقِ اللِّسَانِ».

چې کوم سړی غوره دی؟ نو نبی صلى الله عليه وسلم وفرمايل: هغه سړی چې د مخموم زړه او رېښتيني ژبې والا وي. (دې

قَالُوا: صَدُوقِ اللِّسَانِ نَعْرِفُهُ فَمَا مَخْمُومُ الْقَلْبِ؟

اوريدلو سره) صحابو وفرمايل: چې د ژبې رېښتین والی خو مونږ پيژنو. خود مخموم زړه نه څه مراد دي؟

قَالَ: «هُوَ النَّقِيُّ التَّقِيُّ لَا إِثْمَ عَلَيْهِ

نبی صلى الله عليه وسلم وفرمايل: مخموم زړه والا هغه سړی دی چې دهغه زړه پاک صاف وي، پر هیزگاروي، په هغې کې څه گند نومي.

(۱) اخرجه رواه البيهقي في شعب الايمان ۷/۳۲۸ رقم الحديث ۱۰۴۷۵.

(۲) اخرجه رواه رزين.

وَلَا بَغْيَ وَلَا غِلًّا وَلَا حَسَدًا». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۱)

هغه څه ظلم نه وي کړی او په هغې کې څه کرکه، او کینه او حسد ماده نه وي.

توضیح: مخبوم القلب: د مخموم لفظ په اصل کې د خم نه مشتق دی. چې دهغې معنی د پاکولو ده. د دېنه هغه پاک او صاف زړه مراد دی چې په هغې کې د غیر الله څه وسوسه او شائبه نوي. او د غیر الله د دورو نه یېڅې پاک صاف وي. چې هغه غلط خیالونه، او پلید اخلاق او رذیلو صفاتو نه محفوظ وي. دېته قلب سلیم هم ویلی شوی دی. په حدیث کې ددې تشریح خپله شته دی. بغی: سرکشي او تجاوزت. ویلی شوی ده. او د زړه کرکه او کینې ته غل ویلی شوی دی او حسد خو حسد دی. (مرقات ۹/۷۳)

﴿۶۷﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " أُرْبِحُ

او حضرت عبد الله بن عمرو رضی الله عنه نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: څلور شیان داسې دي

إِذَا كُنَّ فِيكَ فَلَا عَلَيْكَ مَا فَاتَكَ مِنَ الدُّنْيَا: حِفْظُ أَمَانَةٍ

چې هغه په تا کې وي نو د دنیا د شتون او نه شتون دې تا سره هېڅ غم نوي. یو خو د امانت حفاظت کول.

وَصِدْقُ حَدِيثٍ وَحُسْنُ خَلِيقَةٍ وَعِفَّةٌ فِي طَعْمَةٍ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۲)

دویم رېښتیا خبره کول، دریم د اخلاقو ښه کیدل، او څلورم په خوراک کې احتیاط او پرهیزگاري خپلول.

دلجمان حکیم نصیحت

﴿۶۸﴾ وَعَنْ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهُ قِيلَ لِلْقَمَّانِ الْحَكِيمِ:

او حضرت امام مالک رحمه الله فرمایې چې ماته داروایت رارسیدلی دی چې کله چې لقمان حکیم نه پوښتنه وکړی

مَا بَلَغَ بِكَ مَا تَرَى؟ يَعْني الْفَضْلَ قَالَ: صِدْقُ الْحَدِيثِ

شود چې په کومه مرتبه باندې مونږ تا وینو، دېته ته کوم شي راوړسولي؟ نو لقمان حکیم وفرمایل: رېښتیا ویلو،

وَ أَدَاءُ الْأَمَانَةِ وَ تَرْكُ مَا لَا يَعْنيَنِي. رَوَاهُ فِي «الْمَوْظَأِ»^(۳)

امانت ادا کولو، او کوم شیان چې زما لپاره بی فائدې او غیر ضروري و، د هغې په پریښودلو سره

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۴۰۹ رقم الحديث ۴۲۱۵.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۲/۱۷۷ ورواه البيهقي في شعب الإيمان ۴/۳۲۱ رقم الحديث ۵۲۵۸.

(۳) أخرجه مالك في الموطأ ۲/۹۹۰ رقم الحديث ۱۷ من كتاب الأحكام.

توضیح: لقمان الحکیم: د حکمت او هوښیارتیا کې په دنیا کې چا د شهرت دی او غټو غټو دانشورانو او مدبرانو چې د چا د حکمتونو نه فائدي اخستلي دي. هغه بناغلی د حضرت لقمان حکیم په نوم سره مشهور دی. چې دا د حضرت ایوب علیه السلام وراړه یا د ترور ځوي و. د علماء کرامو په دې کې اختلاف دی چې آیا هغه پیغمبر یانې و او که نبی نه و؟ هو خو په دې خبره د ټولو اتفاق دی چې یو کامل ولي و. حیوة الحیوان کې یې لیکلي دي چې د الله تعالی د اړخ نه ورته اختیار ورکړی شو چې نبوت اختیار کړه یا حکمت او ولایت اختیار کړه. نو هغه ولایت اختیار کړو او وې ویل چې د نبوت ذمه واری ډیري دي. نقل شوي دي چې چې هغه د یو زر (۱۰۰۰) انبیاء کرامو نه فیض ترلاسه کړی دی. الله تعالی په قرآن مجید کې د حضرت لقمان نوم اخستلو باندې تذکره کړیده. حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې لقمان نه نبی و او نه کوم باچا و. بلکې یو تور پوستی غلام و، بیزې به یې څرولي. الله تعالی هغه مقبول جوړ کړی او هغه ته یې حکمت او هوښیارتیا او عقل ورکړی و.

د قیامت په ورځ به نیک اعمال شفاعت کوي

﴿٦٩﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "تَجِيءُ الْأَعْمَالُ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایې (د قیامت په ورځ) اعمال به راشي.
فَتَجِيءُ الصَّلَاةُ قَتَقُول: يَا رَبُّ أَنَا الصَّلَاةُ. فَيَقُول: إِنَّكَ عَلَى خَيْرٍ. فَتَجِيءُ الصَّدَقَةُ
لمونځ به پيش شي او به وایې چې ای ربه! زه لمونځ یم. الله تعالی به وفرمایې: بی شکه ته ښیگره یې. یا صدقه یعنی
فَتَقُول: يَا رَبُّ أَنَا الصَّدَقَةُ. فَيَقُول: إِنَّكَ عَلَى خَيْرٍ
زکوة به پيش شي او به وایې چې ای ربه! زه صدقه یم. الله تعالی به وفرمایې: بی شکه ته ښیگره یې. او
ثُمَّ يَجِيءُ الصِّيَامُ فَيَقُول: يَا رَبُّ أَنَا الصِّيَامُ. فَيَقُول: إِنَّكَ عَلَى خَيْرٍ.
بیا به روژه پيش شي او به وایې چې ای ربه! زه روژه یم. الله تعالی به وفرمایې: بی شکه ته ښیگره یې.
ثُمَّ تَجِيءُ الْأَعْمَالُ عَلَى ذَلِكَ. يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: إِنَّكَ عَلَى خَيْرٍ. ثُمَّ يَجِيءُ الْإِسْلَامُ فَيَقُول: يَا رَبُّ
دغه شان نور اعمال به پيش شي. او الله تعالی به فرمایې چې ته خیر باندې یې. بیا به اسلام پيش شي او به وایې ای ربه!
أَلْتِ السَّلَامُ وَأَنَا الْإِسْلَامُ. فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: إِنَّكَ عَلَى خَيْرٍ بِكَ الْيَوْمَ
ستا نوم سلام دی او زه اسلام یم. نو الله تعالی به وفرمایې بیا شکه ته ښیگره باندې یې. نن ورځ به ستا په وجه
أَخُذُ وَبِكَ أُعْطِي. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ: (وَمَنْ
باندې نیوکه کوم. او ستا په وسیله سره به ورکړه کوم. نو الله تعالی په خپل کتاب کې وفرمایې (ترجمه) یعنی کوم سړی

يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ) (۱)

چې د اسلام نه غیره بل دین غوره کړي دهغه نه به هغه دین هیڅکله هم قبول نشي او په آخرت کې به د تاوانیانو نه وي.

دنیارځ ته مائله کونکو شیانو نه ځان وساتي

﴿٤٠﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ لَنَا سِتْرٌ فِيهِ تَمَاثِيلُ طَيْرٍ

او حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمایې چې زموږ لپاره یوه پرده وه. په هغې باندې د مرغانو تصویران جوړ وو.

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا عَائِشَةُ حَوِّلِيهِ فَإِنِّي إِذَا رَأَيْتَهُ ذَكَرْتُ الدُّنْيَا (۲)

نور رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: عائشه (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا)! دا پرده بدله کړه ځکه چې زه کله دېته گورم نو دنیا را یادې شي.

غوره نصیحتونه

﴿٤١﴾ وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابو ایوب انصاری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې یو سړی د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو

فَقَالَ: عِظْنِي وَأَوْجِزْ. فَقَالَ: «إِذَا قُمْتَ فِي صَلَاتِكَ

او وي ويل چې ماته څه نصیحت وکړه. چې لنډ او جامع وي. نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: کله چې ته لمونځ ته ودرېږي

فَصَلِّ صَلَاةَ مَوْجِعٍ وَلَا تَكَلِّمْ بِكَلَامٍ

نو د هغه سړي په شان لمونځ کوه چې هغه رخصتیدونکی او پریڅودونکی وي. دغه شان د خپلې ژبې نه داسې خبره مه راوباسه

تُعْذِرُ مِنْهُ غَدًّا وَأَجْمَعًا الْإِيَّاسَ

چې د هغې په وجه باندې بېتا په تا باندې عذر کول وي. او د هغه څه نه د ناامیدۍ کولو پخه اراده وکړه کوم

مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ (۳)

چې د خلکو په لاسونو کې دي.

(۱) ترجمه مالک في الموطأ ۲/۹۹۰ رقم الحديث ۱۷ من كتاب الكلام وأحمد في المسند ۲/۳۶۲.

(۲) ترجمه أحمد في المسند ۶/۲۴۱.

(۳) ترجمه ابن ماجه في ۱۳۹۶ رقم الحديث ۴۱۷۱ وأحمد في المسند ۵/۴۱۲.

توضیح: اوچر: یعنی لنډ نصیحت راته وکړه. نبی ﷺ و فرمایل کله چې لمونځ کوي نو داسې په اخلاص سره یې وکړه چې گویا دا ستا آخرې لمونځ دی. دویم نصیحت دا چې د ژبې نه داسې بی خونده خبره مه راوباسه چې سبب قیامت په ورغ باندې د الله تعالی مخې ته یا سبب د خپلو دوستانو مخې ته عذر کول وي. اول یې وتله او بیا خبره وکړه. دریم نصیحت دا دی چې د خلکو د اړخ نه یې خپې ناامیده شه چې هغوی به تاته شهروپې پیسې درکړي، دې لپاره چې ته په حرص او لالچ کې رانشي. (مرقات ۹/۷۳)

حضرت معاذ رضی الله عنه ته در رسول الله صلی الله علیه و سلم نصیحتونه

﴿۴۲﴾ وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه روايت دی چې کله رسول الله صلی الله علیه و سلم هغه لره (قاضی یا عامل جوړولو باندې)

إِلَى الْيَمَنِ خَرَجَ مَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوصِيهِ

یمن ته لیرلو نو نبی صلی الله علیه و سلم (در خستولو لپاره خه لیري) د هغه سره لاړو. او پدې دوران کې یې ورته تلقین او نصیحتونه

وَمُعَاذُ رَاكِبٌ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِي تَحْتَ رَاحِلَتِهِ

کول. دغه وخت کې خو حضرت معاذ رضی الله عنه خپله سپرلی باندې و. او رسول الله صلی الله علیه و سلم هغه د سپرلی سره سره

فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ: يَا مُعَاذُ إِنَّكَ عَسَى

(بیدل) روان و. کله چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم نصیحتونو او هداياتو نه فارغه شو نو وې فرمایل: معاذ! شاید چې

أَنْ تَلْقَانِي لَا تَلْقَانِي بَعْدَ عَامِي هَذَا وَلَعَلَّكَ

زما د عمر د دې کال نه وروسته ته زما سره ملاقات ونکړې شي. او ممکنه ده چې ته (کله د یمن نه بیرته راځي

أَنْ تَمُرَّ بِمَسْجِدِي هَذَا وَقَبْرِي " فَبِكِّي مُعَاذُ

نو زما سره د ملاقات په ځای) زما په دې جومات او قبر باندې تیر شي؟ معاذ رضی الله عنه (دې اوریدلو سره)

جَشَعًا لِفِرَاقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ التَفَتَ

در رسول الله صلی الله علیه و سلم ند بیلتون پدغم کې په زور زور سره وژړل، او رسول الله صلی الله علیه و سلم معاذ رضی الله عنه مخ اړولو باندې

فَأَقْبَلَ بِوَجْهِهِ لِحَوْ الْمَدِينَةِ فَقَالَ: «إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِِي الْمُتَّقُونَ

د مدینې په اړخ خپل مخ کړو او بیایې و فرمایل: ما ته د یرنژدې هغه خلک دي. کوم چې پر هیزگار ه دي.

مَنْ كَانُوا وَحَيْثُ كَانُوا» رَوَى الْأَحَادِيثُ الْأَرْبَعَةَ أَحْمَدُ^(۱)

که هغه هر څوک وي او چیرته هم وي. (مسند احمد)

توضیح: جشم او شین دواړو باندې فتحه ده. جزع فزع سره ژړا کولو ته وايي. حضرت معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مدینې نه یمن اړخ ته عامل لیږلو نو په ډیر اهتمام سره یې هغه ته اهم نصیحتونه وکړل. د نصیحتونو نه فارغیدلو باندې نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل وفات اړخ ته اشاره وکړه. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مخ واپولو دې لپاره چې هغه ته عملې روزنه ورکړي چې په دنیا کې بیلتون لازمی دی. دغه شان نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ژړا حالت ونه کتلی شو، بیا مدینې اړخ ته یې خپل نوراني مخ کولو باندې نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ډاډگیرنه ورکړه چې دا بیلتون عارضې دی. چې دا د آدم عَلَيْهِ السَّلَام په نسل کې جریان لري.

وقد فارق الناس الأحبّة قبلنا واعى دواء المنوت كل طيب

او بیا نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او ټول امت ته زیږی ورکړو چې څوک نیک او پرهیزگاره وي هغه ماته نژدې دی. که هغه هر څوک وي، او چیرته هم وي، ظاهري او بدني اعتبار سره هغه اگر که لیري وي، خو د زړه په اعتبار سره به نژدې وي.

حبیب غاب عن عینی و جسمی وعن قلبی حبیب لا یغیب

او که یو سړی پرهیزگاره او مؤمن نشو نو هغه به زما نه لیري وي، که هغه مې په گاونډ کې ولې نه وسیري. هم ددې حدیث مفهوم فارسی شاعر په کمال سره بیان کړیدی.

گر بمانے درینے نزدمنے گر بمانے نزدمنے درینے

یعنی که زما په طریقه باندې وسیري ن که په یمن کې یې، زما سره به یې. او که زما په طریقه باندې نه وي ن که ته زما سره یې. په لیرې یمن کې به گڼلی کیږي.

اسلام باندې د شرح صدر نښه

﴿٤٢﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: تَلَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (فَمَنْ يُرِدِ اللهُ

او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آیت و لوستلو (ترجمه) الله تعالی چې چا

أَنْ يَهْدِيَهُمْ شَرْحَ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ) فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ النُّورَ

ته هدایت کوي نو د هغه سینه د اسلام لپاره فراخه کوي. بیا نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: (که (دهدایت)

إِذَا دَخَلَ الصَّدْرَ انْفَسَحَ». فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ لِي بِتِلْكَ
رښاسیني ته ننوځي. نو سینه فراخه شي. صحابو عرض وکړو یار رسول الله صلی الله علیه و سلم! آیا د دې حالت او کیفیت څه
مِنْ عِلْمٍ يُعْرَفُ بِهِ؟ قَالَ: «نَعَمْ التَّجَافِي مِنْ دَارِ الْغُرُورِ
نښه شتمدی چې په هغې سره دا وپېژندلی شي؟ نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل: د دې نښه شتمدی: دار الغرور (دنیا) نه لیرې
وَالْإِنَابَةُ إِلَى دَارِ الْخُلُودِ وَالِاسْتِعْدَادُ
کیدل د آخرت اړخ ته چې هغه همیشه پاتې کیدونکی جهان دی. رجوع کول او پورا توگه باندې متوجې کیدل
لِلْمَوْتِ قَبْلَ نُزُولِهِ» ^(۱)
او د مرگ نه مخکې د د مرگ تیاری کول.

لېري خبر کوونکی، د دنیا پر یخو دنگی پیر جوړ کړه

﴿٤٣﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي خَلَادٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
حضرت ابو هريره رضى الله عنه و حضرت ابو خلد رضى الله عنه روايت دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم و فرمايل:
«إِذَا رَأَيْتُمُ الْعَبْدَ يُعْطِي زُهْدًا فِي الدُّنْيَا وَقِلَّةَ مَنْطِقٍ
کله چې تاسو يو بنده ووينئ چې دهغه (دنيانه) بې رغبتې او (بیکاره خبرونه ځان ساتنه او) لږې خبرې ورکړې شوي
فَاقْتَرِبُوا مِنْهُ فَإِنَّهُ يَلْقَى الْحِكْمَةَ». رَوَاهُمَا الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۱)
وي نو د هغه نږدیکت او صحبت ترلاسه کړه. ځکه چې هغه ته حکمت او هوښیارتیا ورکړې شویده.

توضیح: فاقتربوا منه: یعنې کوم سړې ته چې الله تعالی زهد او قناعت او دنیا پر یخو دلو صفت ورکړی وي او لږې خبرې کول یې دهغه عادت جوړ کړی وي. نو د داسې سړې نه فائده ترلاسه کولو لپاره دهغه مجلس اختیار کړه. هغه زهد او دنیا پر یخو دلو صفت به نورو ته نقل کړي او د لږو خبرو کولو صفت به نورو خلکو ته نقل کړي.

صوفیاء کرامو په نږد باندې زهد، دنیا پر یخو دل، او لږ خبرې کول د وچتو مرتبو ترلاسه کولو لپاره ډیر اهم شیان دي. دهغوې په نږد دا مقوله مشهوره ده: کم خورون کم خفتن کم گفتن.

(۱) أخرجه رواد البيهقي في شعب الإيمان ۷/۳۵۲ رقم الحديث ۱۰۵۵۲

(۲) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۳۷۳ رقم الحديث ۴۱۰۱ والبيهقي في شعب الإيمان ۴/۲۵۴ رقم الحديث ۴۹۸۵.

خونن سبا ددې په عکس (سرچبه) معامله روانه ده. ښه پیر هغه وي چې هغه ډیر مالداره، جاگیرداره وي، او دهغه د سترگو په اشاره باندې ټول مریدان مالداره جوړېږي. دغه شان هغه مسلسل خبرې کوي. او کله چې اوده شي نو بیا اوده وي. علماؤ لیکلي دي چې: من لمن یکن سکوته نافعاً لم یکن نطقه نافعاً. د چا چیتیا چې فائده منده نه وي، دهغه خبرې کول هم فائده مند ندي.

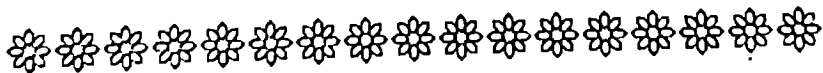
بهر حال ددې حدیث نه ددې شرطونو سره د پیری مریدی ثبوت ترلاسه کېږي. که صحیح مصلح پیر ترلاسه شي نو هغه کبریت احمد دی. حضرت لاهوری رحمه الله لیکلي دي چې د صوفیاء د بوتانو نه هغه ملغلري ترلاسه کېږي چې هغه د باچاهانو په تاجونو کې نشي موندل کیدلی.

نہیں ملتے یہ جوہر بادشاہوں کے خزینوں میں

په آخر کې دا خبره به ذهن کې کینوی چې د تصوف طریقه خود دین طریقه ده. او د دین د ښودنې په میدان کې د علم شتون ضروري دی.

امام بخاری رحمه الله پنخپل کتاب بخاری کې داسې باب تړي: العلم قبل القول والعمل. یعنې قول او فعل او وینا او عمل کولو نه مخکې د علم کیدل ضروري دي. لهذا تصوف لپاره د کافي کیدلو په اندازه باندې د علم کیدل ضروري دي. د تصوف په لاره کې امې (غیر عالم) ډیر مخکې ځي خو انجام یې د نقصان سبب جوړ شي. الا ماشاء الله. بابا سعدی رحمه الله عالم او غیر عالم پیر په اړه باندې فرمایي:

صاحب دله به مدرسہ آمد ز خانقاه	بشکست عهد صحبت اہل طریق را
گفتم میان عالم و عابد چه فرق بود	که تو کردی اختیار ازاں این فریق را
گفت او گفتم خویش بیرون می بردز موج	و این جہد می کند کہ بگیرد غریق را

۱۲ ربیع الثانی ۱۴۱۸ھ **بَابُ فَضْلِ الْفُقَرَاءِ وَمَا كَانَ مِنْ عَيْشِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ**

د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د معاشې ژوند او د فقیرانو د فضیلت بیان

فقراء د فقیر جمع ده. د فقیر معنی د مفلس، محتاج او د غریب ده. فقیر او مسکین دوه بیل بیل الفاظ دي. خو په دېکې بحث دی چې د دې الفاظو مفهوم هم بیل بیل دی یا یو دی؟ د ځینو علماؤ خیال دی چې دا دواړه مترادف دي. د دواړو معنی یوه ده. د ځینو نورو علماؤ خیال دی چې د دواړو معنی بیل بیل دي. یعنې فقیر هغه ته وایي چې د هغه سره څه مال وی خو د نصاب نه کم وي او مسکین هغه وي چې د هغه سره هېڅ هم نوي. ځینو علماؤ د دې عکس لیکلی دی چې مسکین هغه وي چې د هغه سره څه مال وي، بلکه پڅنگه چې په قرآن کریم کې دي (أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ) (الکھف: ۷۹) نو دلته د مسکینان د کشتی مالکان وگرځولی شو. او فقیر هغه وي چې د هغه سره هېڅ هم نوي. ځینو علماؤ د فقیر او مسکین لپاره یو قانون بیان کړیدی هغه دا چې چیرته فقیر او مسکین یو ځای ذکر وي نو د دواړې معنی بیل بیل ده. او چیرته چې دواړه بیل بیل ذکر شي نو د ترادف په توګه باندې د دواړو یو مفهوم به اخستل کېږي. ضابطه دا ده: الفقير والمسكين اذا جمعاً افتراقاً واذا افتراقاً اجتماعاً. د فقیرانو د فضیلت مطلب دا دی چې هغوی ته په فقر او ولږه باندې کوم اجر او ثواب ورکولی کېږي هغه څومره لویې دی. او په قیامت کې به فقیرانو ته څومره غټې درجې ورکولی کېږي.

اوس په دې کې بحث دی چې آیا فقر او فاقه افضله ده او که غنا او مالدارې افضله ده. د ځینو علماؤ په نزد باندې غنا او مالدارې افضله ده. ځکه چې په دې کې عبادت په آرام سره کېږي. او د دې په غیره صدقات او داسې نورو ذریعو سره غټې درجې گټل کېدلی شي. خو د عام علماؤ او د صوفیو په نزد باندې فقر او فاقه د غنا نه مطلقاً افضله ده. فریق اول د حضرت ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دې روایت او واقعي نه استدلال کړیدی چې په هغې کې فقیرانو صحابؤ د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخې ته د مالدارو د درجو ذکر وکړو چې هغوی عبادت هم کوي او مالداره دي، خرچ هم کوي. په دې باندې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقیرانو ته د څو تسبیحاتو وظیفه وښودله چې په دې سره به تاسو د غنیانو نه مخکې شی. کله چې مالدارو ته معلومه شوه نو هغوی هم دا وظیفه ویل شروع کړل. فقیرانو نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته شکایت وکړو نو نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې: ذلک فضل الله يؤتیه من یشاء. دا د دې خبرې دلیل دی چې د مالدارو مقام وچت دی. خو جمهور فرمایي چې د فقر او ولږې ژوند ټولو انبیاءو اختیار کړی دی. او د الله تعالی نه یې دا غوختلی دی. معلومه شوه چې دا افضل دی. نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: الفقر فخری.

په دې موضوع باندې بابا سعدی رحمه الله په گلستان کې یو اوږد بحث کړیدی. او د یو عالم سره یې

اورېده مناظره كړېده. بابا سعدی خپله د غنا د افضل كيدلو قائل ؤ. او د هغه مقابل عالم د فقر او ولېري قائل ؤ. د دواړو بحث ډير شو. نو دواړه د ښار قاضي ته لاړل، هغه داسې فيصله واوروله چې د غنا او فقر بيل بيل ځايونه دي. په څه موقعو كې فقر افضل دی او په څه موقعو كې غنا افضله ده. ځی بحث مكوی. او مه يو بل ذليله كوی. وس دا خبره چې نبی كريم صلى الله عليه وسلم فقر او ولېه څنگه وه نو علماء ليكي چې د نبی صلى الله عليه وسلم فقر شاهانه ؤ. عاجزانه نه ؤ. دغه فقر اختياري ؤ. اضطراري نه ؤ. دلته په دې خبره هم پوهيدل پكار دي چې نبی كريم صلى الله عليه وسلم د خپل ځان لپاره او د خپل اهل بيت لپاره عزيمت باندې بناء يو امتيازې د فقيری ژوندې خپل كړی ؤ. او عام امت ته يې دا اختيار وركړی ؤ چې هغوی د فراختيا ژوندې په جائز حدو دو كې دننه خپلولی شي. الحمد لله لا ضيق ولا حرج ففي الامر سعة.

الفصل الأول

د الله تعالى په نزد باندې د غربت فضيلت

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «رُبَّ		
حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: ډير خلک داسې دي چې هغوی (په ظاهره خو)		
أَشْعَثَ	مَدْفُوعٌ	بِالْأَبْوَابِ
بیر ايختان او په خپرې په نظر راځي. چې هغوی د دروازو نه تيله (ديکه) کولی شي. خو (هغوی د خدای په نزد باندې داسې		
لَوْ أَقْسَمَ	عَلَى اللَّهِ	لَأَبْرَأَهُ
وچت مقام لري چې) که هغوی د الله تعالى په بهر و سه باندې قسم وکړي نو الله تعالى به هغه قسم يقيناً پورا کوي		

توضیح: مدفوع: اشعث: بیر ايختانو ته وايي. او اغبر: په خاورو ککړ بدن ته وايي. او مدفوع بالابواب مطلب دا دی چې هغه سړی داسې گمنام او لاچاره فقير وي که د چا د کور په دروازه کې ودرېزي نو هغه دهغه ځای نه زغلولی شي او دهغه هيڅ قدر او قيمت نشي کيدلی. نه په عام محفلونو او مجلسونو کې دهغه د پوښتنې کولو څوک وي. خلاصه دا چې د دنيا د خلکو په نزد باندې هغه د ټولو نه سپک او د ټولو نه ډير غريب وي. خو د الله تعالى په نزد باندې هغه دومره معزز وي چې که په الله تعالى باندې اعتماد کولو سره هغه د قسم وکړي چې د الله تعالى په ذات قسم! الله تعالى به دا کار کوي نو الله تعالى به دهغه د قسم لحاظ کولو باندې دهغه قسم رښتيا ښکاره کړي. دا د دغه سړي غټ شان دی. معلومه شوه چې فقر او ولېه او غريبی د الله تعالى په نزد باندې ډيره عزتمنده ده. (مرقات ۹/۸۳)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۶/۲۰۲۴ رقم الحديث (۲۶۲۲-۱۳۸)

د ضعیف دوجی نه الله تعالیٰ په نورو باندې خوری

﴿۲﴾ وَعَنْ	مُصْعَبِ	بْنِ	سَعْدِ	قَالَ:	رَأَى	سَعْدٌ
حضرت مصعب بن سعد (تابعی) فرمایې چې (زما پلار) حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل ځان په اړه باندې دا گمان						
أَنَّ	لَهُ	فَضْلًا	عَلَى	مَنْ	دُونَهُ	فَقَالَ
و کړو چې دا دهغه سرې نه افضل دی کوم چې دده کمزوری دی. نور رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: تاته (د دین د دشمنانو						
رَسُولُ	اللَّهِ	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ:	«هَلْ تَنْصُرُونَ
په مقابله کې) مرسته او مدد او رزق د کومو خلکو په وجې باندې در کولی کیږي؟ هم د دوی په وجې باندې						
وَتُرْزَقُونَ إِلَّا بِضَعْفَائِكُمْ؟». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۱)						
چې کمزوري او ضعیفه او غریب او لاچاره دي.						

توضیح: رأی سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماما و. د شان و الا صحابی و. د عراق فاتح و. او د ډیر بنایسته بنویونو مالک و. مثلاً اعلیٰ درجې مړنی و. فیاض و، د اعلیٰ شرافت خاوند و. دهغه په ذهن کې دا خبره راغله چې کوم خلک زما په شان د بنونه او خصوصیتونه نه لري. دهغوي په مقابله کې د خدمت په حوالې سره د اسلام او د مسلمانانو ډیر خدمت کوم. لهذا اسلام لپاره زما شتون ډیر فائده مند دی. گویا نور گمنام شان غریب مسلمانان زما په وجې باندې پاتې دي. شاید حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ژبه سره به ددې اظهار کړی وي. ددې په جواب کې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې دا خیال مکوه چې د دغه فقیرانو مسکینانو او درویشانو په وجه باندې ته خوري څکي او د بنمن باندې غالب کیږي. لهذا دا سپک مه گڼه: (مرقات ۹/۸۴) گویا:

اس دور میں کچھ خاک نیشینوں کی بدولت باقی اسلام کی عظمت کی نشان ہے

جنت د مسکینانو مسکن دی

﴿۳﴾ وَعَنْ	أَسَامَةَ	بْنِ	زَيْدٍ	قَالَ:	قَالَ	رَسُولُ	اللَّهِ	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ:
او حضرت اسامه بن زید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې (یوه ورځ). رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې زه (د معراج په شپه یا په خوب											
«قَبْتُ	عَلَى	بَابِ	الْجَنَّةِ								
کې یا په حالت د کشف کې) د جنت په دروازه ودریدلم (ما وکتل چې) کوم خلک جنت ته داخل شو په هغوي											

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۸۸ رقم الحديث ۲۸۹۶، وأحمد في المسند ۱۷۳۱.

فَكَانَ عَامَّةً مَّنْ دَخَلَهَا الْمَسَاكِينُ وَأَصْحَابُ الْجَدِّ مَحْبُوسُونَ غَيْرَ أَنَّ أَصْحَابَ النَّارِ

ډیره شمیره د غریبانانو ده. او مالداران د قیامت په میدان کې ایسار کړی شوي دي. البته اصحاب نار یعنی دکافرانو

قَدْ أَمَرَ بِهِمْ إِلَى النَّارِ وَقُمْتُ عَلَى بَابِ النَّارِ فَإِذَا

دوزخ ته د بوتلو حکم ورکړی شوي دي. او کله چې زه د دوزخ دروازې باندې ودریدل نو ومې کتل چې کوم

عَامَّةً مَّنْ دَخَلَهَا النِّسَاءُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

خلک دوزخ ته گوزار کړی شو په هغوي کې ډیره شمیره د بنځو ده.

توضیح: قمت: یعنی ما چې کله چې د جنت په دروازه کې ودریدلو باندې دننه وکتل نو اکثر ننوتونکي غریبانان، لاچاره او مسکینان و. شاید دا حالت نبی کریم ﷺ د معراج په شپه باندې کتلی و. یا یې په کشف کې کتلی و یا یې په خوب کې لیدلی و. په دې کې نبی ﷺ دا هم ولیدل چې کافرانو دوزخ اړخ ته روان کړی شو او مالدار مسلمانان د حساب کتاب ورکولو لپاره ودرولی شوي و. او دوزخ ته چې کله نبی ﷺ وکتل نو اکثر پکې بنځي وي ځکه چې بنځي د خاوندانو ناشکرې کوي. او خپل مینځ کې لعن طعن کوي. غیبت او چغلې کې وخت تیروي. شاید په ابتداء کې په دوزخ کې ډیري وي. سزا خوړلو نه وروسته به جنت کې بیا ډیري وي. یا څومره چې وي دا شمیره هم ډیره وه. راتلونکې حدیث نمبر ۴ کې هم دا مضمون بیان کړیدیش دی. الجد: مال ته جد وویلی شو. او اصحاب الجد: مالدار خلک دي. (مرقات ۹/۸۴)

په دوزخ کې به بنځي ډیري وي

﴿۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اطَّلَعْتُ فِي الْجَنَّةِ

او حضرت ابن عباس رضی الله عنهما یې چې رسول الله ﷺ وفرماییل: ما جنت ته په ورنسکاره کیدلو سره وکتل نو په

فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا الْفُقَرَاءَ. وَاطَّلَعْتُ فِي النَّارِ

هغې کې ډیره شمیره د غریبانانو او لاچاره خلکو په نظر راتلله او دوزخ ته مې په ورنسکاره کیدلو سره وکتل

فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

نو په هغې کې اکثر بنځي په نظر راتللي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۸۸ رقم الحديث ۲۸۹۶ واحمد في المسند ۱/۱۷۳.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۱۵ رقم الحديث ۶۵۴۶ ومسلم في صحيحه ۲۰۹۱ رقم الحديث (۲۷۳۷-۹۴).

فقيران او مسکينان به جنت ته اول ځي

﴿۵۵﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ فَقْرَاءَ

او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: فقيران مهاجرين به

الْمُهَاجِرِينَ يَسْبِقُونَ الْأَغْنِيَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى الْجَنَّةِ بِأَرْبَعِينَ خَرِيفًا»^(۱).

د قيامت په ورځ د مالدارو نه څلويښت کاله مخکې جنت ته ننوځي.

توضیح: خريفا: خريف د مني (خزان) موسم ته وايي. په کال کې خود مني موسم يو ځل راځي لهذا د دې نه کال هم مراد اخستلی شي. دلته کال مراد دی. مطلب دا دی چې په مهاجرينو کې کوم فقيران دي هغوي به د مالدارانو نه څلويښت کاله مخکې جنت ته ځي.

سوال: دلته دا اعتراض دی چې په دې حديث کې او په راتلونکې فصل ثانی کې حديث نمبر ۱۳ کې واضح تعارض دی. ځکه چې هلته پنځه سوه کاله مخکې د تللو ذکر دی؟

جواب: د دې سوال اول جواب دا دی چې په حديث کې تعيين او تحديد بيانول مقصود ندي. بلکې تکثير بيانول دي. نو په څلويښت کاله سره هم ډيروالی بيانول مقصود دی او په پنځه سوه کاله سره هم ډيروالی بيانول مطلب دی. يعنې ډيره زمانه مخکې به ځي.

دويم جواب: دا دی چې دلته کوم حديث د عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا نه منقول دی، د دې نه هغه فقيران مراد دي چې هغه مهاجرينو نه علاوه وي. دهغوي لپاره څلويښت کالو ذکر دی. او د فصل ثانی اولنی حديث کوم چې ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ منقول دی، هلته فقيرانو نه مهاجرين فقيران مراد دي. چې هغه به پنځه سوه کاله مخکې جنت ته ځي.

درېم جواب: دا دی چې خپله پدې فقيرانو کې فرق دی. څلويښت کالو والا فقيران هغه دي چې هغوي مجبوراً فقيران دی، دنيا پريخودونکې زاهدان ندي بلکې جبرې فقيران دي. او پنځه سوه کاله مخکې تلونکې هغه فقيران دي چې هغوي دنيا پريخودونکې، زاهدان او متوکلين دي. گویا اول قسم دنيا سره د رغبت لرلو سره فقيران دي. او دويم قسم بی رغبت فقيران دي. بهر حال مالداره به وروسته ځکه ځي چې په دوې باندي به د ټکي ټکي حساب ورکول وي. او فقير او درویش به نيغ تيريري. (مرقات ۹/۹۶)

درویش خداست نه شرتي به نه غربي گهراس کانه دلی نه صفاهان نه سمرقند

د غريب او مالدار ټول

﴿۶۶﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: مَرَّ رَجُلٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت سهل بن سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې (يوه ورځ) د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مخه باندي يو سړی تير شو نو

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۸۵ رقم الحديث (۳۷-۲۹۷۹) وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۸۱ رقم الحديث ۴۱۲۳.

فَقَالَ لِرَجُلٍ عِنْدَهُ جَالِسٍ: «مَا رَأَيْكَ فِي هَذَا؟»
نبی صلی اللہ علیہ وسلم خپلی خواتمناستیو سړې نه پوښتنه وکړه چې دا کوم سړی تیر شو، دده په اړه باندې ستاڅه خیال دی، یعنې دا
فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَشْرَافِ النَّاسِ: هَذَا وَاللَّهِ
څه ښه سړی دی یا بد؟ هغه سړی جواب ورکړو چې دا سړی ډیر عزتمند او ډیر شریفو خلکو کې دی. په خدای
حَرِيٍّ إِنَّ خَطْبَ أَنْ يُنْكَحَ
قسم چې د دې سړی حیثیت دادی که کومې ښځې ته دنکاح پیغام ورو لیرې، نو دده نکاح کیږي. او که د
وَأَنْ شَفَعَ أَنْ يُشْفَعَ. قَالَ: فَسَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
چا سفارش وکړي نو دده سفارش به ومنلی شي. راوي حضرت سهل رضي الله عنه فرمایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم
ثُمَّ مَرَّ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
(دا جواب اوریدو سره) چپ شو، پدیکې بل سړی په مخه تیر شو نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم (هغه ته په کتلو سرد) خپلې خواته
«مَا رَأَيْكَ فِي هَذَا؟» فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ
ناست سړی نه پوښتنه وکړه چې ښه د دې سړی په اړه ستاڅه خیال دی؟ هغه جواب ورکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم!
هَذَا رَجُلٌ مِنْ فُقَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ هَذَا حَرِيٌّ إِنَّ خَطْبَ
دا سړی خو په لاچاره غریبانانو مسلمانانو کې دی. د دې حیثیت دادی که دا چاته دنکاح پیغام ولیري نو د
أَنْ لَا يُنْكَحَ. وَإِنْ شَفَعَ أَنْ لَا يُشْفَعَ. وَإِنْ قَالَ
ده سره څوک نکاح ونکړي. که د چا سفارش وکړي نو د دې سفارش دې قبول نوي او که څه خبره وکړي
أَنْ لَا يُسْمَعَ لِقَوْلِهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هَذَا خَيْرٌ
نو دده هغه خبرې اوریدلو ته څوک تیار نوي. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایي: دا سړی د هغه سړی په
مِنْ مِلَّةِ الْأَرْضِ مِثْلَ هَذَا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)
شان خلکو باندې ډکې زمکې نه غوره دی.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۷۳ رقم الحديث ۶۴۴۷ وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۷۹ رقم الحديث ۴۱۲۰.

دنبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عملي ژوند

۱۳ ربيع الثاني ۱۴۱۸ هـ

﴿٤٧﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: مَا شَبِعَ آلَ مُحَمَّدٍ مِنْ خَبْزِ الشَّعِيرِ يَوْمَئِذٍ مُتَّابِعِينَ

او حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمايې چې داسې کله هم ندي شوي چې د محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اهل بيت دوه ورزي پرله پسې

حَتَّى قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ " (

دور شوو وډی باندې خپته ډکه کړي وي (چيرته دا چې د غنمو ډوډی نه) تردې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دنيا نه لاړو.

توضیح: آل محمد: يعنې د غنمو خبره پريده، د ورېشو په ډوډی باندې هم دوه ورځې پرله پسې د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د کورد خلکو خپته نده ډکه شوي. که يوه ورځ خوراک و نو به بله ورځ ندي ترلاسه شوی. وس دلته پوښتنه دا ده چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ خو په آخري عمر کې په ډيرو فتوحاتو سره په حال آسوده شوي و، بيا دا ولې څنگه وي؟ د دې جواب دا دی چې د نبی عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فقر اختيارې و. په آخري وخت کې هم نبی عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ د دنيا نه فائده نده اخيستي او ولې يې تيري کړي، اگرکه سهولت شوی و. دلته دا خبره ياد ساتی چې دا معيار نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپل ځان لپاره او خپل اهل و عيال لپاره جوړ کړی و، د عام امت لپاره دا معيار نه و. (مرقات ۹/۸۹)

﴿٤٨﴾ وَعَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ:

او حضرت سعيد مقبري رحمه الله (تابعی) د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت کوي چې (يوه ورځ)

أَنَّهُ مَرَّ بِقَوْمٍ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ شَاةٌ مَضْلِيَةٌ

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شه کسانو په مخه باندې تير شو. او د هغوي مخې ته ورسته کړی شوي بيزه پرته وه.

فَدَعَاؤُهُ فَأَبَى أَنْ يَأْكَلَ وَقَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د هغوي حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم او غوختلو خو هغه انکار وکړ او وي فرمايل چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دې دنيا نه لاړو،

وَلَمْ يَشْبِعْ مِنْ خُبْزِ

او کله يې هم د ورېشو په ډوډی باندې خپته نوه مړه کړي. لهذا دا څنگه کيدلی شي چې زه د ورسته شوې بيزې په شان

الشَّعِيرِ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (١)

مزیدار خوراک باندې خپله خپته ډکه کړم. او حال دا چې نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته په مړه خپته د ورېشو ډوډی هم نه وه.

(١) اخرجه البخاري في صحيحه ٩/٥٤٩ رلماحدیث ٤٥١٦ ومسلم في صحيحه ٤/٢٢٨١ رقم الحديث (٢٢-٢٩٧٠)

(١) اخرجه البخاري في صحيحه ٩/٥٤٩ رقم الحديث ٥٤١٤.

توضیح: مَضَلِيَّةٌ: دالفظ دمزمیة مجهلیة په وزن باندي دی. ورته شوې بیزي ته وایي. (مرقات ۹/۹۰)

نبی کریم ﷺ قرض هم اخستی دی

﴿٩٩﴾ وَ عَنْ أَنَسِ أَنَّهُ مَشَى إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِخُبْزِ شَعِيرٍ
او د حضرت انس رضی الله عنہ روایت دی چې هغه د نبی کریم ﷺ په خدمت کې دوو ریشو ډوډی او داسې وازگه
وَ إِهَالَةٍ سِنَخَةٍ وَ لَقَدْ
راوړه چې هغه د ډیرو وړخو د ساتلو په وجه باندي بدبویه شوي وه. دغه شان (حضرت انس رضی الله عنده هم)
رَهْنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِرْعًا لَهُ بِالْمَدِينَةِ عِنْدَ يَهُودِيٍّ
بیان کړل چې نبی کریم ﷺ (یو ځل) خپله زغرهمدینه کې د یو یهودي سره گروهه گدلو باندي دخپل اهل بیت لپاره
وَ أَخَذَ مِنْهُ شَعِيرًا لِأَهْلِهِ وَ لَقَدْ سَمِعْتُهُ
وريشې واخستلي. حضرت انس رضی الله عنده روایت کونکې دا بیان هم دی چې ماد حضرت انس رضی الله عنده
يَقُولُ: «مَا أُمِسُّ عِنْدَ آلِ مُحَمَّدٍ صَاعٌ بُرٌّ
دا هم اوریدلي دي چې د محمد ﷺ د اهل بیت یو ما بنام هم داسې نه و چې په هغې کې دهغوي
وَ لَا صَاعٌ حَبٌّ وَ إِنْ عِنْدَهُ لَتَسْعُ نِسْوَةٌ « . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ »
سره یو صاع غنم یا څه غله وي. او حال دا چې د نبی ﷺ نهه بیباني وي. (روایت کړې دي بخاري)

توضیح: اهالة سنخة: اهالة: وازگې ته وایي. که هغه کلکه وي او که مائع وي. دغه شان د گډي دلم غوښه او تیل هم مراد اخستل کیدلی شي. ملا علی قاری لیکلي دي: کل دهن یو تدم به یعنی هر هغه تیل چې هغه د ترکاری په توگه باندي استعمالیدلی شي.

سنخة: مطلب دا دی چې په هغې کې بدلون راغلی وي. تر ډیر وخته پورې اگدلو په وجه باندي دهغې بویې کې بدلون راغلی وي. گویا لږ شان بدبویی محسوسیدله. دغه قسم وازگي وغيره عام د اطرافو خلک خوري. دا خوسا شوي غوښه نوي، فقط ډیر وخته پورې اگدلو سره یو قسم بدبویی پیدا شي.

رهن درعاً: نبی کریم ﷺ دا معامله د یهودي سره وکړه. نو شاید په مسلمانانو کې به څوک نه ترلاسه شوی. بیا د بیان جواز لپاره یې یهودي اختیار کړو. صاع: دلته یوه پوښتنه پیدا کیږي چې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴/۳۰۲ رقم الحديث ۲۰۶۹ وابن ماجه في السنن ۱۳۸۹ رقم الحديث ۴۱۴۸.

نبی کریم ﷺ خو به خپلو بیبیانو ته د ټول کال خرچه د اول نه ورکوله. لکه څنګه چې په نورو احادیثو کې ذکر ده. دلته یې څنګه و فرمایل چې یو صاع غنم یا غله به نوه؟ د دې جواب دا دی چې دا حالت په ابتداء د اسلام کې ؤ. که په مکه کې ؤ یا مدینه کې ؤ. بیا کله چې فراختیا راغله نو بیا به نبی ﷺ د ټول کال خرچه ورکوله. څه ازواجو قبوله کړه او څه ولږه اختیار کړه. دا جواب هم کیدلی شي چې دلته د آل لفظ مقحم او زائد وي. مطلب دا چې دامعامله د محمد ﷺ خپله وه چې د نبی ﷺ سره به هیڅ نه ؤ، بهر حال دا فقر اختیارې ؤ. (مرقات ۹/۹۰)

د دنیا پیرو ل د کافرو عادت دی

﴿۱۰﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ قَانَ : دَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت عمر فاروق <small>رضي الله عنه</small> فرمایې چې (یوه ورځ) زه د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر شوم نو ومې کتل
فَإِذَا هُوَ مُضْطَجِعٌ عَلَى رِمَالِ حَصِيرٍ لَيْسَ بَيْنَهُ
چې نبی کریم ﷺ د کهنجورو د پټو په انډیري باندې پروت دی. د نبی ﷺ بدن مبارک او انډیري
وَ بَيْنَهُ فِرَاشٌ قَدْ أَتَرَ الرِّمَالَ بِجَنْبِهِ
تر مینځ څه بستره نوه. چې دهغې په وجه باندې انډیري د نبی ﷺ په اړخ مبارک باندې خاپو نه جوړ کړې ؤ.
مُتَكِنًا عَلَى وِسَادَةٍ مِنْ أَدَمٍ حَشَوَهَا لَيْفًا.
دغه شان نبی ﷺ چې د سر د لاندې کوم بالڅخه ایڅی ؤ. هغه د څرمنې ؤ او په هغې کې یې د کهنجورو پانې ډکې کړې وي.
قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: اذُعُ اللَّهُ فَلَیُوسِعَ عَلَيَّ أُمَّتِكَ
ما وویل چې یا رسول الله ﷺ! د الله تعالی نه دعا ولې نکوي چې هغه ستا امت ته مالي فراختیا او وسعت ورکړي؟
فَإِنَّ فَارِسَ وَالرُّومَ قَدْ وَسِعَ عَلَيْهِمْ وَهُمْ لَا يَعْبُدُونَ اللَّهَ.
فارس او دروم خلکو ته خومره فراختیا ورکړې شویده. او حال دا دی چې هغوی د الله تعالی بندګي نکوي.
فَقَالَ: «أَوْ فِي هَذَا أَنْتَ يَا ابْنَ الْخَطَابِ؟»
نبی ﷺ فرمایل: ابن خطاب! دا ته څه وايي، آيا ته وس هم په هغه ځای یې (د کوم ځای نه چې تپه شروع کې راغلی وي)
أَوْلَاكَ قَوْمٌ عَجَلَتْ لَهُمْ طِبَبَاتُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا «
دا هغه خلک دي چې هغوی ته ټول نعمتونه او بښګرې بس دهغوی په دنیا وې ژوند کې ورکړې شوي دي.

وَفِي رِوَايَةٍ: «أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ لَهُمُ الدُّنْيَا
او په یو روایت کې دا الفاظ دي چې آیا ته په دې باندې راضي او مطمئن نه یې چې هغوی ته دنیا ورکړې شي
وَلَكِنَّا الْآخِرَةُ؟». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۹)
او مونږ ته آخرت را کړې شي.

توضیح: رمال حصیر: رمال کې په را باندې کسره او ضمه دواړه جائز دي. دا جمع ده. د دې مفرد رمال دی. چې د مرمول په معنی دی. او مرمول منسوج په معنی دی او منسوج ترجمه و دل شوي ده. یعنی و دل شوی پری. بیا رمال مضاف دی حصیر ته. او حصیر انډیري (پوزکې) ته وایي. ایرمال من حصیر. انډیري چې کله وودلی شي نو په هغې کې کله کله رسی استعمالیږي. کله فقط ډکې یو ځای کولی شي. د ډکونو و دل شوی انډیري څه نرم او ښه وي، خو د رسو نه و دل شوی انډیري سخت وي. ځک چې دا و دل شوي رسې مورپه مورپه وي. چې هغه په بدن کې نخلي. او په بدن باندې نښي جوړوي. دلته د دغه شان انډیري نقشه پیش کړې شویده چې د و دل شوو پرو انډیري و او په هغې باندې څه بستر نه و. چې د هغې په وجه باندې په بدن نښي جوړې شوي وي. (مرقات ۹/۹۱)

حشوها: یعنی په بالخت کې چې څه ډک کړې شوي و هغه څه مالوچ یا نرم شی نه و بلکې په بالخت کې دننه د کپجورو پانې ډکې کړې شوي وي. لیف: د کپجورو پانې ته وایي. (مرقات ۹/۹۲) انت یا ابن الخطاب: یعنی دا پوښتنه خود یو کمې مرتبې والا سرې لپاره هم کول پکار نه و، د خطاب څو به (رضی الله عنه) ستا شان خو اوچت دی. دا پوښتنه کول پکار نه و. کروړونو درود او کروړونو سلام دې په داسې عظیم پیغمبر باندې!

سلام اس پر که جس نے بادشاہی میں فقیری کی

دا اصحاب صفہ د طالبانو غریبي

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ سَبْعِينَ مِنْ أَصْحَابِ الصُّفَّةِ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مَایې چې ما په اصحاب صفه کې او یا (۷۰) کسان و لیدل چې په هغوی کې یو سړی
مَا مِنْهُمْ جُلٌّ عَلَيْهِ رِءَاءٌ إِمَّا إِزَارٌ وَإِمَّا كِسَاءٌ قَدْ رُبُّوا فِي أَعْنَاقِهِمْ
داسې نه و چې د هغه څه سره څه خادروي یا خو به تهنند و یا به کمبل وه. چې هغه به یې خپلو څټونو کې اچوله
فَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ نِصْفَ السَّاقَيْنِ وَمِنْهَا
په دې تهنند او کمبلو کې خو ځینې داسې وي چې هغه به فقط د پونډو و تر نیمې پورې راتللي او ځینې داسې وي

مَا	يَبْلُغُ	الْكَعْبَيْنِ	فَيَجْمَعُهُ	بِيَدِهِ
چې هغه به تر دواړو گټو پورې رسېدلي. نو کله چې به يو سرې سجدې ته تللو نو هغه به د دې ويري نه چې هسې				
كَرَاهِيَةً أَنْ تَرَى عَوْرَتَهُ "رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ"				
نه د هغه ستر (عورت) برسېرته شي خپل دغه تهنېد يا كمبل به يې په لاس سره نيولي وه.				

دنياداري په لحاظ سره د ځان نه کم باندې نظر ساته

﴿۱۲﴾ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا نَظَرَ أَحَدُكُمْ				
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: په تاسو کې چې يو څوک داسې سرې وويني				
إِلَى	مَنْ	فُضِّلَ	عَلَيْهِ	فِي الْمَالِ وَالْخَلْقِ
چې هغه د دغه ډير مالدار او د دغه ډير بڼايسته شکل او صورت والا وي نو هغه لپاره پکار دي چې هغه سرې ته				
فَلْيَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْهُ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ				
: گوري چې هغه د دغه د کمې درجې وي. (بخاری او مسلم) او د مسلم په يو روايت کې دا الفاظ دي چې				
قَالَ: «انظروا إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْكُمْ				
نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: ته هغه سرې ته گوره چې هغه ستا نه په مرتبه کې ډير کم وي. او هغه سرې اړخ ته				
وَلَا	تَنْظُرُوا	إِلَى	مَنْ هُوَ	فَوْقَكَ فَهُوَ
مه گوره چې هغه ستا نه په مرتبه کې لويې وي. پس داسې کول به ستا لپاره ډير مناسب وي، دې لپاره چې				
أَنْ لَا تَرُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ ^(۱)				
ته د خدای د هغه نعمت چې تاته يې درکړيدی، سپک ونه گڼي.				

توضیح: اسفل منه: يعنی یوسړی د متوسط طبقې سره تعلق لري. دهغه نه ډير مال والا هم شته دی او د کم مال والا هم شته. ده لپاره پکار دي چې کله د خپل ځان نه د غټ شان و شوکت والا وگوري نو په حرص او لالچ کې دهغه سترگې دې ورته تيغې کيدلو باندې واوه او ونکړي. بلکې د دنيا په اعتبار سره چې دهغه نه کوم خلک کم دي. هغوې ته دې وگوري او د خدای شکر دې ادا کړي، هو! خود دين په حواله سره دې د ځان نه غټو ته وگوري. نه ته درسيډلو کوښښ دې وکړي. که داسې نکوي نو خطره ده چې د الله تعالی

(۱) اخرج به البخاری في صحيحه ۱/۵۳۶ رقم الحديث ۲۲۲

د نعمت نا قدرې ونشي. ازرا: د دې تحقیر او سپکاوي او نا قدرې په معنی دی. (مرقات ۹/۹۵)

الفصل الثاني

﴿۱۳﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَدْخُلُ الْفُقَرَاءُ الْجَنَّةَ قَبْلَ

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: جنت ته به غريبانان د مالدارو نه

الْأَغْنِيَاءِ بِخَمْسِمِائَةِ عَامٍ نِصْفِ يَوْمٍ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۱)

پنځه سوه کاله مخکې ننوځي. چې هغه د نیمې ورځ برابر ده.

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَنَسِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «اللَّهُمَّ أَحْبِبْنِي مِسْكِينًا

او د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا دعاء وکړه: ای الله! ما مسکین ژوندی

وَأَمْتِنِي مِسْكِينًا وَاحْشُرْنِي فِي زُمْرَةِ الْمَسَاكِينِ»

وساتي، د مسکیني په حالت کې ماته مرگ راکړي، او د مسکینانو په زمره (ډله) کې زما حشر وکړي.

فَقَالَتْ عَائِشَةُ لِمَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ:

حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وفرمايل چې یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! ته داسې دعاء ولې کوي؟ نبی عَلَيْهِ السَّلَام وفرمايل:

«إِنَّهُمْ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ قَبْلَ أَغْنِيَائِهِمْ بِأَرْبَعِينَ خَرِيفًا يَا عَائِشَةُ

ځکه چې مسکینان به د مالدارو نه څلویښت کاله مخکې جنت ته ننوځي. گوره عائشي! هیڅ مسکین د

لَا تَرُدِّي الْمَسْكِينِ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ يَا عَائِشَةُ

خپلې دروازې نه نا امیده مه لیره. اگر که هغه ته د وړ کولو لپاره د یو کهجورې ټکر اولې نه وي. عائشه! (خپل زړه کې)

أَحْبَبِي الْمَسَاكِينِ وَقَرِّبِيهِمْ

د مسکینانو سره مینه ساته او هغوې خپل (مجلسونو او محفلونو کې) نزدې کینوه. که ته داسې کوي نو

فَإِنَّ اللَّهَ يُقَرِّبُكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ « رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ الْبَيْهَقِيُّ فِي « شُعَبِ الْإِيمَانِ »^(۱)

د قیامت به ورځ الله تعالی تا ځان ته رانژدې کړي. (روایت کړې دې ترمذی او بیهقی په شعب الایمان،

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۹۹ رقم الحديث ۲۳۵۴ وابن ماجه ۲/۱۳۸۰ رقم الحديث ۲۱۲۲

و روى ابن ماجه عن أبي سعيدٍ إلى قوله : « زمرة المساكين » (۱)
 کښ (او په ابن ماجه کښ دايت د ابو سعيد رضی الله عنه نه زمرة المساكين پورې نقل کړې دي

د معاشري کمزوري طبقه د برکت سبب دی

﴿١٥﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «ابْغُونِي			
او حضرت ابو درداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نَبِي كَرِيم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهْ نَقْل كوي چې نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِل: تاسو خلك			
فِي	ضُعْفَائِكُمْ	فَأَتَيْنَا	تُرْزُقُونَ
ما په خپلو کمزورو خلكو کې ولټوي، ځکه چې تاسو ته رزق درکيدل يا يې دا و فرمايل چې تاسو ته د خپل			
أَوْ تُنْصَرُونَ - بِضُعْفَائِكُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (۲)			
دښمن په مقابله کې مرسته درکيدل د دې خلكو په وجه باندې ده. چې هغه په تاسو کې کمزوري دي.			

توضیح: ابغونی: یعنې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایې چې تاسو ما د خپلې معاشري په کمزور او لاچاره خلكو کې ولټوي، ما به دهغوي سره ومومي، د دې جملې دوه مفهومه کيدلی شي. يو دا چې ما په مالدارانو او طاقتورو خلكو کې مه لټوي، بلکې زه د غريبانانو او کمزورو سره يم. لهذا تاسو د مالدارو د مجلسونو او گډون نه ځان وساتي. دويم مفهوم دا دی چې که زما رضا او زما خوشحاليدل غواړي، نو غريب، ناداره او کمزور خلكو مرسته وکړي او دهغوي خوشحالي ترلاسه کړي. (مرقات ۹/۹۹)

او تنصرون: دلته د او لفظ د تنويع لپاره دی. په ځينو روايتونو کې واؤدی. چې هغه د دې تائيد دی. خو بيا هم ممکنه ده چې دلته او د شک لپاره وي او دراوي شک وي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کوم ارشاد فرمایلی و.

بضعفائکم: يعنې الله تعالی د دې لاچارو او کمزورو خلكو په وجه باندې ميدان جنگ کې ستاسو مرسته کوي. او د دې کمزورو په وجه باندې تاسو ته روزې درکوي. ځکه چې دا په ظاهره باندې خو ساده خلک دي. خو په دوي کې دننه غټ د الله والا خلک وي. چې دهغوي په وجه باندې الله تعالی په عام انسانانو باندې رحمت او شفقت کوي. په راتلونکې حديث کې هم دا مضمون بيان کړی شويدي. (مرقات ۹/۹۹)

(۱) أخرجه ابن ماجه في ۲/۱۳۸۱ رقم الحديث ۴۱۲۶.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۳/۷۳ رقم الحديث ۲۵۹۲ والترمذي في السنن ۴/۱۷۹ رقم الحديث ۱۷۰۲.

نبی کریم ﷺ به فقیران مهاجرین دفتح ذریعه جوړوله

﴿۱۶﴾ وَعَنْ أُمِّيَّةَ بْنِ خَالِدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُسَيْدِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّهُ كَانَ

او حضرت امیه بن خالد بن عبد الله بن اسید رضی الله عنہم نبي کریم ﷺ نه نقل کوي چې نبی ﷺ

يَسْتَفْتِحُ بِصَعَالِيكِ الْمُهَاجِرِينَ . رَوَاهُ فِي « شَرْحِ السَّنَةِ » (۱)

به دفتح تر لاسه کولو لپاره درخواست کولو نو د فقراء مهاجرينو په ذریعه سره به یې دعاء غوځتله. (شرح السنه)

توضیح: صعاليك: دا د صعلوک جمع ده. څنگه چې عصافير د عصفور جمع ده. د دینه فقیر او مسکین او کمزوری او لاچاره خلک مراد دي. ملا علی قاری فرمایې چې نبی کریم ﷺ به کله د کافرانو سره د جنگ به موقع باندي د الله تعالی نه د نصرت او غلبې دعاء کوله نو دا فقیران او مهاجرین په واسطه کول او د دې دعاء گاني به یې په دښمن باندي د غلبې ذریعه جوړوله. ابن مالک رحمه الله فرمایې چې نبی کریم ﷺ به داسې دعا کوله: اَللّهُم انصُرْنَا عَلَي الْاَعْدَاءِ بِعِبَادِكَ الْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ. د دې حدیث نه ضعیفو مهاجرینو غټ فضیلت ثابتیږي. (مرقات ۹/۱۰۰)

د یو کافر او فاجر په خوشحالی پسې مه پسخیره

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَغِيظَنَّ فَاجِرًا بِبَغِيَّةٍ

او حضرت ابو هريره رضی الله عنہم فرمایې چې رسول الله ﷺ فرمایې: یو کافر په دنیاوي مالونو سره ډک لیدلو باندي

فَائِكَ لَا تَدْرِي مَا هُوَ لَاقٍ بَعْدَ

ورته مه پسخیره. ځکه چې ته نه پوهیږي، د چا لپاره چې مرگ او فنا نشته دی چې د مرگ نه وروسته ده ته څه څه

مَوْتِهِ إِنَّ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ قَاتِلًا لَا يَمُوتُ.»

پېښیدونکي دي او د فاجر لپاره د خدای په نزد یو داسې قاتل دی چې هغه د پېر مرگ نه فنا کیږي او د دې قاتل

يَعْنِي النَّارَ. رَوَاهُ فِي « شَرْحِ السَّنَةِ » (۱)

نه د نبي ﷺ مراد اور دی.

توضیح: قاتلاً: یعنی وژونکی او قتلونکی داسې عذاب به وي چې هغه عذاب به نه خپله مړ کیږي او نه به فنا کیږي. د دې نه دوزخ مراد دی. د حدیث تعلیم د ادي چې د آخرت نه غافل فاسق، فاجر مالداره آسوده حالت او شان و

(۱) أخرجه البهوي في شرح السنة ۱۴/۲۶۴ رقم الحديث ۴۰۶۲.

(۲) أخرجه البهوي في شرح السنة ۴/۲۹۴ رقم الحديث ۴۱۰۳.

شوکت ته مه گوره او مه هغې ته پسخیره ځکه چې دهغه لپاره راتلونکې حالات ډیر سخت دي. (مرقات ۹/۱۰۱)

﴿۱۸﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ

او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: دا دنیا د مؤمن لپاره محبس

وَ سَنَّتُهُ وَ إِذَا فَارَقَ الدُّنْيَا فَارَقَ السِّجْنَ وَ السَّنَةَ. « رَوَاهُ فِي « شَرْحِ السَّنَةِ »^(۱)

او وچکالي ده. کله چې هغه مؤمن د دنیا نه رخصت شي نو محبس (قید خانه) او وچکالی (قحط) نه خلاصی یامومي.

توضیح: یعنی د دنیا سخته لاره په پو کلو پو کلو سره تگ کول د مؤمن لپاره د محبس په منزله باندې دی. خو کله چې دنیا نه مؤمن لار شي نو د محبس نه خلاصیدلو باندې آرام او راحت ته ورسیري. چاڅه بڼه ویلي دي:

کون کهتا په که مؤمن مرگیا قید سے چھوٹا وہ اپنے گھر گیا

اللہ تعالیٰ خپل خوب بندہ گان د دنیا نه لیرې ساتي

﴿۱۹﴾ وَعَنْ قَتَادَةَ بْنِ النُّعْمَانَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا

او حضرت قتاده ابن نعمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: کله چې الله تعالیٰ یو بنده دوست

حماه الدُّنْيَا كَمَا يَظَلُّ أَحَدُكُمْ يَحْيِي سَقِيمَهُ الْمَاءَ. « رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ التِّرْمِذِيُّ^(۲)

ساتي نو هغه د دنیا نه ساتي. څنگه چې په تاسو کې څوک خپل مریض د او بو نه ساتي.

﴿۲۰﴾ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ لَبِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " اِثْنَتَانِ

او د حضرت محمود بن لبید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: دوه شيان داسې دي

يَكْرَهُهُمَا ابْنُ آدَمَ: يَكْرَهُهُ الْمَوْتُ وَالْمَوْتُ خَيْرٌ لِلْمُؤْمِنِ مِنَ الْفِتْنَةِ

چې هغه ابن آدم نه خوښوي. انسان خویو مرگ نه خوښوي او حال دا دی چې د مؤمن لپاره مرگ د فتنې نه

وَ يَكْرَهُ قِلَّةَ الْمَالِ وَ قِلَّةَ الْمَالِ أَقْلٌ لِلْحَسَابِ " . رَوَاهُ أَحْمَدُ^(۳)

بهرتري. دویم د مال او دولت کموالی، او حال دا دی چې د مال کموالی د حساب د کموالی سبب دی.

(۱) أخرجه أحمد في المسند. ۲/۱۹۷.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۲/۳۳۴ رقم الحديث ۲۰۳۶. وأحمد في المسند ۵/۴۲۷.

(۳) أخرجه أحمد في المسند. ۵/۴۲۷.

۱۵ ربیع الثانی ۱۴۱۸ھ

د عشق مصطفیٰ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَقَاظَا

﴿۲۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:

او حضرت عبد اللہ بن معقل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایا ہے: یو سړې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضریدلو سره وویل:

"إِنِّي أُحِبُّكَ. قَالَ: «انظُرْ مَا تَقُولُ». فَقَالَ: وَاللَّهِ

چې زه ستا سره مینه لرم! نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا و فرمایا: وگوره څه وایې؟ هغه بیا وویل چې په خدا قسم

إِنِّي لِأُحِبُّكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. قَالَ: «إِنْ كُنْتَ صَادِقًا فَأَعِدَّ لِلْفَقْرِ تَجْفَافًا

زه ستا سره مینه لرم. او درې ځل یې دا جمله ادا کړه. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایا: که ریښتونی یې نو بیا د

لِلْفَقْرِ أُسْرَعُ إِلَى مِنْ يَحْتَبِنِي

فقر لپاره زغره جوړه کړه. ځکه چې کوم سړی زما سره مینه لري نو هغه ته فقر او مفلسی د او بو د بهیدلو نه

مِنَ السَّيْلِ إِلَى مُنْتَهَاهَا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ^(۱)

ژرور سیري. چې هغه خپلې انتها ته ځي. (روایت کړې دې ترمذی او وائی چه دا حدیث حسن دې)

توضیح: تجفافاً: د تجفاف په تاباندې کسره ده او جیم ساکن دی او فاباندې فتحه ده. د بنمن سره د جنگ په دوران کې اس ته وسله اغوستل کیږي چې په هغې سره اس د بنمن د وار نه محفوظ وي. څنگه چې زغره د انسان بدن محفوظ ساتي. دغه شان یوه زغره وي چې هغه د اس بدن د بنمن د زخم (تپ) نه ساتي، دې آلې ته اردو کې پاکهر (پبنتو کې زغره) وایې. دلته د تجفاف نه په مصیبتونو باندې صبر کول او مصیبتونه برداشت کول مراد دي. چې د عشق مصطفیٰ تقاضا داده چې د دین مصطفیٰ د پرمختګ او ساتنې لپاره هر قسم قربانۍ باندې صبر کول پکار دي. په دې کې فقر او ولږه هم شامله ده او د بنمن سره مقابله هم شامله ده. یعنې د مینې دعوی کولو سره د مصیبتونو برداشت کولو ته ملا وتره. ځکه چې د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د مینې ریښتونی دعوی کولو باندې هغه سړې اړخ ته مصیبتونه داسې په منډه راځي لکه خکته زمکې ته چې تیز سیلاب راځي. د دې حدیث په رڼا کې چې کله مونږ بریلیانو حضراتو ته گورو نو د هغوی د کتنې ژوند وایې چې هغوی د عشق مصطفیٰ په دعوی کې دروغن دي ځکه چې د ریښتونی عاشق چیغه خوداوي: (مراقات ۹/۱۰۴)

که بو جھلون سے نگر اکر ابھرنا عین ایمان ہے

سکھایا ہے ہمیں اے دوست طیبہ کے والی نے

برائے دین اسلام رقص کرنا عین ایمان ہے

جہاں باطل مقابل ہو وہاں نوک سناں سے بھی

د الله په لاره کې نبی کریم صلی الله علیه و سلم د ټولو نه ډیر تنگ کړی شوی دی

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَقَدْ أَخِفْتُ فِي اللَّهِ

او حضرت انس رضی الله عنه فرمایې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم: خدای په لاره کې چې زه څومره په ویره او خطرو

وَمَا يُخَافُ أَحَدًا وَلَقَدْ أُوزِيتُ

کې اخته کړی شوم، دغه شان بل څوک په ویره او خطره کې ندی اخته کړی شوی. او د خدای په لاره کې څومره

فِي اللَّهِ وَمَا يُؤْذِي أَحَدًا وَلَقَدْ أَتَتْ عَلَيَّ

تکلیفونه ماته رارسولی شوي دي. دغه شان تکلیفونه بل چاته ندې وررسولی شوي. بيشکه ما باندې پرله پسې

ثَلَاثُونَ مِنْ بَيْنِ لَيْلَةٍ وَيَوْمٍ وَمَا لِي وَلِبَلَالٍ طَعَامٌ

دیرش شپې او دیرش ورځې داسې تیري شوي دي چې په هغې کې زما او د بلال (رضی الله عنه) لپاره د خوراک

يَأْكُلُهُ ذُو كَيْدٍ إِلَّا شَيْءٌ

څکاک داسې څه سامان نه و چې هغه کوم د زړه و الا خوړلی وی. د هغه معمولې څیز نه غیره چې هغه به بلال په

يُؤَارِيهِ إِنْظِرْ بِلَالٍ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ قَالَ: وَمَعْنَى هَذَا الْحَدِيثِ:

خپل بغل (ترخ) کې پټ ساتلی و. ترمذی دا روایت نقل کړیدی او وېلي یې دي چې په دې حدیث کې

حِينَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَارِبًا مِنْ مَكَّةَ

نبی صلی الله علیه و سلم کوم صورت حال بیان کړیدی، د دې تعلق د هغه وخت سره دی کله چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم د مکې نه

وَمَعَهُ بِلَالٌ إِنَّمَا كَانَ مَعَ بِلَالٍ

په وتلو باندې مجبوره شو. او دغه وخت د نبی صلی الله علیه و سلم سره حضرت بلال رضی الله عنه و. دغه شان د

مِنَ الطَّعَامِ مَا يَحْمِلُ تَحْتَ إِبْطِهِ^(۱)

حضرت بلال رضی الله عنه سره د خوراک په شیانو کې فقط دومره و چې هغه به ده په خپل بغل کې کلک نیولي و.

توضیح: هاربا من مكة: دا مکې نه د مدینې اړخ ته د هجرت واقعنده، نه د طائف د سفر واقعده.

بله کومه واقعده چې په هغې کې حضرت بلال رضی الله عنه ورسره و. (مرقات ۹/۱۰۶)

(۱) أخرجه الترمذی في السنن ۴/۵۵۶ رقم الحديث ۲۴۷۲ وابن ماجه في السنن ۱/۵۴ رقم الحديث ۱۵۱.

نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خپته پسي دوه کانهې و تړل

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي طَلْحَةَ قَالَ: شَكُونَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجُوعَ فَرَفَعْنَا

او حضرت ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې مونږ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د ولېرې شکایت وکړو او په خپنه

عَنْ بَطُونِنَا عَنْ حَجْرٍ حَجْرٍ فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَطْنِهِ

خپته پسي تړلی کانهې مو ورته وښودلو. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپله خپته رابرسیره کړه نو په هغې

عَنْ حَجْرَيْنِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: حَدِيثٌ غَرِيبٌ

پسي دوه کانهې تړلي و. (روایت کړې دې ترمذی)

﴿۲۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ أَصَابَهُمْ جُوعٌ فَأَعْطَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې کله فقيران صحابه د ولېرې سختې پریشانه کړل نو نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

تَمْرَةً تَمْرَةً. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

هغوي ته يوه يوه کهجوره ورکړه.

صابر او شاکر څوک دی؟

﴿۲۵﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "خَصَلْتَانِ

او حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه نقل کوي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: دوه خصلتونه

مَنْ كَانَتْ فِيهِ كَتَبَهُ اللَّهُ شَاكِرًا:

داسې دي چې هغه په کوم سرې کې وموندل شي. هغه الله تعالی صابر او شاکر گرځوي. یو دا چې کله دا سرې په

مَنْ نَظَرَ فِي دِينِهِ إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقَهُ فَأَقْتَدَى بِهِ

دیني معامله کې یو داسې سرې وويني چې هغه دده نه غوره وي نو دهغه اقتداء وکړي. او دویم دا چې کله د

وَنظَرَ فِي دُنْيَاةٍ إِلَى مَنْ هُوَ دُونَهُ فَحَمِدَ اللَّهَ

خپلې دنیا په معامله کې هغه سرې وويني چې هغه دده نه کم وي نو د الله تعالی حمد او ثناء وکړي او دهغه شکر

(^۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۰۶ رقم الحديث ۲۳۷۱.

(^۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۵۷ رقم الحديث ۲۴۷۴ وأخرجه ابن ماجه ۲/۱۳۹۲ رقم الحديث ۴۱۵۷.

عَلَّ مَا فَضَّلَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ كَتَبَهُ اللَّهُ شَاكِرًا صَابِرًا.
ادا کړي چې هغه ده لره په دې سرې باندې فضیلت او غوره والی ورکړی دی. نو الله تعالی داسې صابر او شاکر
وَمَنْ نَظَرَ فِي دِينِهِ إِلَى مَنْ هُوَ
گرځوي. او کوم سرې چې داسې شو چې هغه کله یو داسې سرې وويني چې هغه دده د دین په اعتبار سره دده نه
دُونَهُ وَنَظَرَ فِي دُنْيَاہُ إِلَى
کم وي (نو دده ځان په عجب او تکبر کې اخته شي) او کله چې یو داسې سرې وويني چې هغه دده دنیا
مَنْ هُوَ فَوْقَهُ فَأَسِيفٌ
(یعنې جاه او مال) په اعتبار سره دده نه ښه وي نو (نو دده په ځان په پسخیدلو، او حسد او حرص او
عَلَّ مَا فَاتَهُ مِنْهُ لَمْ يَكْتُبَهُ اللَّهُ
خواهش کې اخته شي) په هغه څه باندې غم او خفگان وکړي د کوم نه چې دا محرومه دی نو داسې
شَاكِرًا وَلَا صَابِرًا . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَذَكَرَ حَدِيثَ أَبِي سَعِيدٍ: «أَبْشُرُوا يَا مَعْشَرَ صَعَالِيكِ
سرې نه الله تعالی شاکر گرځوي او نه صابر. (روایت کړې دې ترمذی او «أَبْشُرُوا يَا مَعْشَرَ صَعَالِيكِ
المُهَاجِرِينَ» فِي بَابِ بَعْدَ فَضَائِلِ الْقُرْآنِ ^(۱)
المهاجرین» په هغه باب کې نقل شوې دې چې د فضائل قرآن نه پس دې

الفصل الثالث

۱۷ ربیع الثانی ۱۴۱۸ھ

فقر او ولېره باندې صبر کول غټ ثواب دی

﴿۲۶﴾ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبَلِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو وَسَأَلَهُ رَجُلٌ
حضرت ابو عبد الرحمن هبلې فرمایې چې ما د حضرت عبد الله بن عمرو بن عاص نه اوریدلي دي. چې یو سرې
قَالَ: أَلَسْنَا مِنْ فَقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ؟
دهغه نه پوښتنه وکړه او وې ویل چې مونږ په هغه فقیرانو مهاجرینو کې نه یو د چا په اړه چې د ابشارت ورکړي

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۷۴ رقم الحديث ۲۵۱۲ وابن ماجه في السنن ۱۳۸۷ رقم الحديث ۴۱۴۲.

فَقَالَ	لَهُ	عَبْدُ	اللَّهِ
شويدی چي هغوي به د مالدارو نه مخکې جنت ته ځي؟ حضرت عبد الله <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> هغه سرې نه پوښتنه			
أَلَيْكَ	أَمْرًا	تَأْوِي	إِلَيْهَا
و کره چې آيا ته د ښځې والا يې چې دهغې خواته تاته سکون او قرار دررسيږي؟ هغه وويل: هو! ييا			
قَالَ:	أَلَيْكَ	مَسْكَنٌ	تَسْكُنُهُ؟
حضرت عبد الله رضی الله عنه پوښتنه وکړه: آيا ستا کورشته چې په ته هغې کې استوگنه وکړي؟ هغه وويل: هو! کور هم			
قَالَ: فَأَنْتَ	مِنْ	الْأَغْنِيَاءِ.	قَالَ: فَإِنَّ لِي خَادِمًا.
شته دی. حضرت عبد الله <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> فرمايل: ييا ته په مالدارو کې يې. هغه سرې وويل: زما سره يو خادم هم دی.			
قَالَ:	فَأَنْتَ	مِنْ	الْمُلُوكِ.
حضرت عبد الله <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> فرمايل: ييا خو ته باچاهانو کې يې. حضرت ابو عبد الرحمن (راوی) دا هم بيان کړل چې			
وَجَاءَ	ثَلَاثَةٌ	نَفَرٍ	إِلَى
حضرت عبد الله بن عمرو <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> خواته درې کسان راغلل. دغه وخت زه هم دهغه سره حاضر ووم. دغه درې واړو وويل:			
فَقَالُوا:	يَا	أَبَا	مُحَمَّدٍ
ابو محمد! په خدای قسم مونږ د هيڅ هم وس نلرو. نه د څه خرچ کولو او نه د څه خاړوې او نه د نور څه سامان.			
فَقَالَ	لَهُمْ:	مَا	شِئْتُمْ
حضرت عبد الله <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> فرمايل چې تاسو څه غواړي؟ که ستاسو (دا) خوا هس وي چې زه ستاسو سره مرسته			
رَجَعْتُمْ	إِلَيْنَا	فَأَعْطَيْنَاكُمْ	
و کرېم او تاسو ته د خپل اړخ نه څه در کرېم نو تاسو بل کوم وخت راشي. زه به تاسو ته هغه څه در کرېم د کوم چې			
مَا	يَسَّرَ	اللَّهُ	لَكُمْ
خدای تاسو لپاره انتظام وکړي. او که تاسو غواړي نو زه به ستاسو حالت باچا (امير معاويه <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small>) ته بيان کړم			
وَإِنْ	شِئْتُمْ	صَبَرْتُمْ	فَأَنْتَ
او که تاسو غواړي نو صبر وکړي. ځکه چې ما رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> نه اوريدلي دي فقيران مهاجرين به د قيامت په ورځ			

يَسْبِقُونَ الْأَغْنِيَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى الْجَنَّةِ بِأَرْبَعِينَ خَرِيْفًا» . قَالُوا: فَإِنَّا نَصْبِرُ

بنت ته د مالدارانو نه څلويښت کاله مخکې ځي. دې درې واړو وويل چې بيشکه مونږ صبر او د استقامت لاره

لَا نَسْأَلُ شَيْئًا . رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

خپلوؤ. اوس هيڅ هم نه غواړو.

د فقيرانو مهاجرينو فضيلت

﴿۲۷﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ : بَيْنَمَا أَنَا قَاعِدٌ فِي الْمَسْجِدِ وَ حَلَقَةٌ مِنْ فَقَرَاءِ

او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې مونږ په مسجد (نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) کې ناستؤ. او د فقيرانو

الْمُهَاجِرِينَ قُعُودٌ إِذْ دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَفَعَدَ إِلَيْهِمْ

مهاجرينو ډله راغونډه شوي وه. چې ناڅاپه نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ راغلو او فقيرانو اړخ ته يې مخ کړو او کيښتلو.

فَقَمْتُ إِلَيْهِمْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لِيُبَشِّرْ فَقَرَاءُ

زه د خپل ځاي نه پاڅيدلم او فقيرانو سره نژدې ناسته باندې هغه ته متوجې شوم. نونبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: فقيرانو

الْمُهَاجِرِينَ بِمَا يَسُرُّ وُجُوهُهُمْ فَإِنَّهُمْ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ قَبْلَ الْأَغْنِيَاءِ

مهاجرينو ته هغه زيری ورسول ضروري دي چې هغه دوي خوشحاله کړي. نو فقيران مهاجرين به د مالدارو نه جنت ته

بِأَرْبَعِينَ عَامًا» قَالَ: فَلَقَدْ رَأَيْتُ أَلْوَانَهُمْ أُسْفَرَتْ.

څلويښت کاله مخکې ځي. حضرت عبد الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې په خدا قسم ما وکتل چې د فقيران رنگ روښانه

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ اللهُ بِنُ عَمْرٍو: حَقِّي كَسَيْتُ أَنْ أَكُونَ

او تازه شو. بيا حضرت عبد الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايل چې زما په زړه کې آرمان پيدا شو چې کاش! زه هم د دوي په

مَعَهُمْ أَوْ مِنْهُمْ . رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ^(۲)

شان وي يا دا چې په دوي کې وي.

(۱) اخرجہ مسلم لي صحيحہ ۲۲۸۵ رقم الحديث (۲۹۷۹-۳۷)

(۲) اخرجہ الدارمي لي السنن ۲/۴۳۷ رقم الحديث ۲۸۴۴.

ابوذر غفاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تَهْ دَنْبِي كَرِيم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَوْوَهْ نَصِيحَتُونَهْ

﴿۲۸۶﴾	وَعَنْ	أَبِي	ذَرٍّ	قَالَ:	أَمَرَنِي	خَلِيلِي	بِسَبْعٍ:
او حضرت ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې زما دوست (نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ماته د اووه خبرو حکم کړی دی.							
أَمَرَنِي	بِحُبِّ	الْمَسَاكِينِ	وَالدُّنُو	مِنْهُمْ			
نویو حکم خویې داته کړی دی چې زه د فقیرانو او مسکینانو سره مینه وساتم. او د هغوی سره نژدیکت ولرم.							
وَأَمَرَنِي	أَنْ	أَنْظُرَ	إِلَى	مَنْ	هُوَ	دُونِي	وَلَا
دویم حکم دادی چې زه هغه سرې ته وگورم چې هغه زمانه په کمه درجه دی. او هغه سرې ته ونگورم چې هغه (مال او منصب							
مَنْ	هُوَ	فَوْقِي	وَأَمَرَنِي	أَنْ	أَصِلَ	الرَّجِمَ	كَيْ
زما نه وچت دی. دریم حکم دادی چې زه د خپلوانو سره خپلولې وپالم. اگر که کوم (خپلوان) خپلولې ختموي							
وَأَنْ	أَذْبَرْتُ	وَأَمَرَنِي	أَنْ	لَا	أَسْأَلَ	أَحَدًا	شَيْئًا
شورم حکم دادی چې زه د چانه خه شی ونه غواړم. پنځم حکم دادی چې زه حقه خبره وکړم اگر که هغه ترخه							
وَأَنْ	كَانَ	مُرًا	وَأَمَرَنِي	أَنْ	لَا	أَخَافَ	فِي
خه کونکې معلومېږي. شپږم حکم دادی چې زه د خدای د دین په معامله کې او امر بالمعروف او نهی عن المنکر							
لَوْمَةً	لَا	لِي	وَأَمَرَنِي	أَنْ	أَكْثُرَ	مِنْ	قَوْلِي:
په لې کې د ملامت کونکې د ملامتیا نه ونه بیرېږم. او اوم حکم دادی چې زه په کثرت سره لا حول ولا قوه الا بالله							
فَأَنْهَنُّنَّ	مِنْ	كَثْرَةِ	تَحْتِ	العَرْشِ	رَوَاهُ	أَحْمَدُ	”
وظیفه وکړم (بیا یې وفرمایل) دا او ه واره خبري او عادتونه په هغه خزانه کې دي چې هغه د عرش د لاندې ده.							

د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خوبيں درې شيان

﴿۲۹۶﴾	وَعَنْ	عَائِشَةَ	قَالَتْ:	كَانَ	رَسُولُ	اللهِ	صَلَّى
او حضرت عائشہ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمايې چې د دنيا په شيانو کې درې شيان د نبي عَلَيْهِ السَّلَام په نظر کې خوبن و يو خوراک (چې دهغې په							
ثَلَاثَةٌ	الطَّعَامُ						
وَالنِّسَاءُ							
ذريعه سره بدن دیني خدمتونو باندې قدرت او طاقت ترلاسه کیدلی شي. او دویم بنځې (چې دهغې په بدن د بدنو خيالونه							

وَ	الطَّيِّبُ	فَأَصَابَ	الثَّنَيْنِ
محفوظ و ساتلی شي) او دریم خوشبویی (چې دهغې پدزیرعه سره مازغو ته خوشحالی او تقویت ترلاسه شي ځکه چې د حکماؤ د قول			
وَلَمْ	يُصِبْ	وَاحِدًا	
مطابق د عقل او فراست جمع کونکی مازغه دي) نو په دې درې شيانو کې دوه شيان خونې کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ترلاسه شول، او یو شی			
أَصَابَ	النِّسَاءَ	وَالطَّيِّبِ	
ترلاسه نشو. یعنې یو خو نبخې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ډیرې ورکړې شوي او دویم خوشبویی			
وَ لَمْ يُصِبِ الطَّعَامَ. رَوَاهُ أَحْمَدُ ^(۱)			
نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ډیره ورکړې ورکړې شوه لیکن دریم خوراک، نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته (ډیر) ورکړې شو.			
﴿۲۰﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حُبِّبَ إِلَيَّ الطَّيِّبُ وَالنِّسَاءُ			
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایې: خوشبویی او نبخې زما لپاره خوښ			
وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ. وَرَادَ ابْنُ الْجَوْزِيِّ بَعْدَ قَوْلِهِ: «حُبِّبَ إِلَيَّ» مِنَ الدُّنْيَا ^(۲)			
جوړ کړې شويديا او زما د زړه سکون او خوشحالی په لمونځ کې کيځودل شويده. (احمد، نسائي)			

تن آسانی د الله والاؤ د شان منافي ده

﴿۲۱﴾	وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ بِهِ إِلَى الْيَمَنِ
او حضرت معاذ بن جبل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې کله هغه رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (قاضي جوړولو باندي) يمن ته ولیږلو نو هغه	
قَالَ	: «إِيَّاكَ وَالتَّنْعَمَ فَإِنَّ عِبَادَ اللَّهِ
ته یې دا نصیحت وکړو چې «نخپل ځان د راحت غوښتونې او تن آسانی نه وساته ځکه چې د الله تعالی خاص	
لَيْسُوا بِالْمَتَنَعِمِينَ». رَوَاهُ أَحْمَدُ ^(۳)	
بندیگان د خاص آرام او سکون ژوند نه تیروي»	

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۶/۷۲

(۲) أخرجه النسائي في السنن ۷/۶۱ رقم الحديث ۳۹۳۹، وأحمد في المسند ۳/۱۲۸.

(۳) أخرجه أحمد في المسند ۵/۲۴۳

که مال ډیر وي نو عبادت به هم ډیر کول غواري

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ رَضِيَ مِنَ اللَّهِ

او حضرت علی کرم الله وجهه فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: کوم سړی چې په لږ رزق

بِالْيَسِيرِ مِنَ الرِّزْقِ رَضِيَ اللَّهُ مِنْهُ بِالْقَلِيلِ مِنَ الْعَمَلِ»^(۱)

باندې د الله تعالی نه راضي کيږي. نو الله تعالی د هغه نه په لږ عمل باندې راضي کيږي.

د فقر او ولري د پټولو فضیلت

﴿۲۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ جَاعَ أَوْ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: کوم سړی چې وږی وي يا (د شه شي)

اِحْتِاجَ فَكْتَمَهُ النَّاسُ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَرْزُقَهُ

محتاج وي او خپله دغه ولږه او محتاجي د خلکو نه پټه وساته نو د الله تعالی دا يقيني وعده ده چې دغه

رِزْقَ سَنَةِ مِنْ حَلَالٍ». رَوَاهُمَا الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۲)

سړی ته به الله تعالی به دغه سړی ته د يو کال رزق ورورسوي.

غريب عيالداره الله تعالی ته خوښ دی

﴿۲۴﴾ وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ عَبْدَهُ

او حضرت عمران بن حنين رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: الله تعالی هغه مسلمان خوښوي

الْمُؤْمِنَ الْفَقِيرَ الْمُتَعَفِّفَ أَبَا الْعِيَالِ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ^(۳)

غريب نه سوال کونکی او عيالداره وي. (ابن ماجه)

د حضرت عمر رضی الله عنه کمال تقوی

﴿۲۵﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ قَالَ: اسْتَسْقَى يَوْمًا عُمَرُ

او حضرت زيد بن اسلم (تابعی) فرمایي چې يو ورځ امير المؤمنين حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څکلو لپاره اوبه

فَجِيءَ بِمَاءٍ قَدْ شِيبَ بِعَسَلٍ فَقَالَ:

وغوختلي نو هغه ته چې کومې اوبه پيش کړې شوي، په هغې کې شهد يو ځای کړی شوي و، حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایيل:

(۱) أخرجه رواد البيهقي في شعب الايمان ۲/۱۳۹ رقم الحديث ۴۵۸۵.

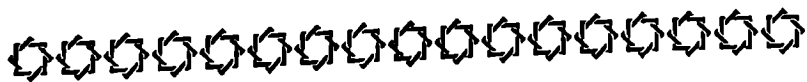
(۲) أخرجه البيهقي في شعب الايمان ۷/۲۱۵ رقم الحديث ۱۰۰۵۴.

(۳) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۳۸۰ رقم الحديث ۴۱۲۱.

إِنَّهُ	لَطِيبٌ	لَكِنِّي	أَسْمَعُ	اللَّهُ	عَزَّ	وَجَلَّ
یقیناً دا اوبه پاکې، حلالې او ډیرې ښوې دي خو زه دانه شکم. ځکه چې زه د الله تعالی په اړه اورم او پوهیږم						
نَعَى عَلَى قَوْمٍ شَهَوَاتِهِمْ فَقَالَ (أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا						
چې هغه یو قوم د نفس د خواهش په اتباع باندې مجرم وگرځول او وې فرمایل چې تاسو په دې دنیا وې						
وَأَسْتَمْتَعْتُمْ	بِهَا	(	فَأَخَافُ	أَنْ		
ژوندې کې خپل خوندونه او نعمتونه ترلاسه کړل او دهغې نه مو پورا پورا فائده ترلاسه کړه. له دازو ویریدم چې						
تَكُونُ	حَسَنَاتِنَا	عُجِّلَتْ	لَنَا			
هسې نه زموږ نیکۍ هم دغه شان وي، چې دهغې اجرا و ثواب ژر مونږ ته را کړی شي. نو حضرت عمر <small>رضي الله عنه</small>						
فَلَمْ يَشْرَبْهُ. رَوَاهُ رَزِينٌ ^(۱)						
د شهو سره یو ځای شوې اوبه ونه څکلي.						

د اسلام په ابتداء کې د فقر یوه نقشه

﴿۲۶﴾	وَعَنْ	ابن	عمرَ	قَالَ	:	مَا	شِبَعْنَا
او حضرت ابن عمر <small>رضي الله عنه</small> نه روایت دی چې مونږ د خپل فقر او غریبۍ د وجې نه د نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> سره په							
من	تمر	حَقِّي	فتحننا				
کله جوړو باندې کله هم خپه نده ډکه کړي، تردې چې مونږ خيبر فتح کړو، بیا مونږ ته په مړه خپه باندې							
خَيْبَرَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۲)							
کله جوړې ترلاسه شوي.							

(۱) أخرجه رواه رزين .

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۴۲۴۲ .

۲۲ ربیع الثانی ۱۴۱۸ هـ

باب الأمل والحرص امید او د حرص بیان

قال الله تعالى: ﴿ذُرُّهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِمُهُمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾ (الحجر: ۳)

الأمل: اوږدو اوږدو امیدونو تړلو او د اوږدو امیدونو قطار جوړول او دهغې لپاره منصوبي جوړول. نوم امل دی. د امل تعلق د دنیاوې ژوند سره دی. دلته د امل نه مراد دنیاوې کارونه، خوشحاله ژوند او مخصوص دنیاوې عیش او عشرت او د مستقبل پرمختګ او کامیابی اوږده امیدونه مراد دي. چې انسان دې خیالي منصوبو د فراختیا په خوښۍ کې داسې غافله شي چې مرګ یاد او د آخرت د ژوند تیاری نه بیخې جدا پاتې شي او د دې مصرعې مصداق جوړ شي:

تمنا مختصری ہے مگر تمہید طولانی

د دې حقیقت واضح کولو لپاره الله تعالی ارشاد و فرمایل: ﴿ذُرُّهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِمُهُمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾ (الحجرات: ۳) یعنی دا کافر او غافل ته پرېږده چې دوې خوراک وکړي. فائده واخلي. اوږده امیدونه وتری. بیا به ډیر ژر پوهه شي. هو که یو سړی د دین په زده کړه او ښودنه او دهغې پرمختګ او کامیابی لپاره اوږده امیدونه او ارزوګانې کوي نو دا جائز بلکې د ستاینې وړ ده.

الحرص: د اوږدو ارادو د ترلاسه کولو او دهغې لالچ ته حرص وایي. د حرص تعلق د نیکی او بدی دواړو سره کیدلی شي. په ښیګړه کې حرص کول، د ښه اردو ارزو کول دا بد ندي. ارشاد باري تعالی دی: (مرقات ۹/۱۱۹) ﴿إِنَّ تَحْرِيضَ عَلَىٰ هُدَاهُمْ﴾ ﴿حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ خو نفسانی خواهشات پورا کول، د دنیا د هر څه د ډیروالې حرص کول، د جائز حدودو نه تیریدلو باندې په ناجائزه طریقو سره مقصدونه ترلاسه کول، دا حرص او لالچ او مذموم او بد شی دی. شریعت هم دا حرص مکروه ګرځولی دی. نو د دې باب احادیث د دې حرص په بدې بیانولو کې راغلي دي. قاموس کې لیکلي دي چې بدترین حرص هغه دی چې سړی خپله برخه ترلاسه کړي او بیا د بل د برخې طمع او لالچ کې اخته وي. خلاصه دا چې نیک کارونه لکه علم او عمل حصول او د دین سرلوړې کې حرص کول، او دهغې پرمختګ لپاره ارزو کول ښه شی دی. د دینه علاوه کارونو کې حرص بد شی دی.

الفصل الأول

انسان د ارزوګانو او دهغه د مرګ عملي نقشه

﴿عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَظَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا يَحِي (يوه ورځ) رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَوْنًا بِوَيْهِ لِبَارِهِ خَلُورَ خَطْوَةٍ مَرِيح

خَطًّا	مُرَبَّعًا	وَخَطَّ	وَحَطًّا	فِي	الْوَسْطِ	خَارِجًا	مِنْهُ
جوړ کړل. بیا یې د دې مربع په مینځ کې یو بله کرخه ووېستله چې هغه د مربع نه بیرون وتلی وه. د دینه وروسته							
وَ خَطَّ خَطًّا صِغَارًا إِلَى هَذَا الَّذِي فِي الْوَسْطِ مِنْ جَانِبِهِ الَّذِي فِي الْوَسْطِ							
نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهغه مینځنې خط هغه برخې اړخ ته چې (د مربع) خطونو مینځ کې وه، واره واره خطونه راځکل.							
فَقَالَ : « هَذَا الْإِنْسَانُ							
او بیا یې وفرمایل چې ښه پوه شئ! د مینځنې خط د ابرخه چې د مربع د خطونو مینځ کې ده، گواکې انسان دی. او دا							
وَ هَذَا أَجْلُهُ مُحِيطٌ بِهِ وَ هَذَا الَّذِي هُوَ خَارِجٌ أَمَلِهِ							
خط د انسان مرگ دی، او د مینځنې خط د ابرخه کومه چې د مربع نه بیرون وتلی ده، د دې انسان ارزو او امیدونه							
وَهَذِهِ	الْخُطُوطُ	الصِّغَارُ	الْأَعْرَاضُ	فَإِنْ			
دې او د مینځنې خط په دننه برخه باندې چې کوم دا واره واره خطونه دي، دا عوارض دي. نو که هغه د یوې							
أَخْطَأَهُ هَذَا نَهْسَهُ هَذَا							
حادثې او عارضې نه بچ شي نو دویمه حادثه او عارضه هغه راگیروي. که د دې حادثې او عارضې نه هم بچ شي							
وَإِنْ أَخْطَأَهُ هَذَا نَهْسَهُ هَذَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۱)							
نو بیا دریمه حادثه او عارضه یې راگیروي.							

توضیح: خط النبي: انسان او دهغه مرگ او هغه د آرزو گانو نقشه خپله نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خپل لاس مبارک سره خاورو باندې جوړه کړه. او انسان یې ښه بوهه کړه. د حدیث شارحینو د دې حدیث په مطابق باندې دا نقشه داسې جوهه کړیده. ملا علی قاری رحمه الله دننه واره خطونه او ه جوهه کړي دي او وې فرمایل چې د انسان غټ اندامونه او ه دي. لهذا دا نقشه راجحه ده. نقشه داده:

مرگ
عوارض
مرگ
انسان
امل (امید)
عوارض
مرگ

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۳۵ رقم الحديث ۴۴۱۷. والترمذي في السنن ۴/۵۴۸ رقم الحديث ۲۴۵۴.

د دې حديث حاصل او مطلب دا دی چې انسان په قسما قسما ارزوگانو کې اخته وي او هر وخت په دې فکر کې لگيا وي چې فلانکې آرزو پورا شي، فلانکې پورا شي، خو خپله دا انسان د مرگ په مربع خط کې راگير پروت دی. د څلور اړخ نه دا عاجز د مرگ په گيره کې دی. د دې باوجود د تعجب خبره داده چې د ده ځينې اميدونه او آرزوگانې داسې دي چې هغه د مرگ د مربع خط نه بيرون دي. وس که دا انسان خپل مربع ارزوگانې پورا کول غواړي نو اول خو د ده د بدن سره ډير حوادث او عوارضات پيوسته شوي دي. نو دا انسان د ولېرې، غريبي او مصيبتونو په چپو کې کې دننه دننه غوږي وي. هره يوه حادثه داسې ده چې د مرگ نه کمه نده. او هغه مسلسل په ده باندې حملې کوي. که دا انسان د دې عوارضاتو نه په بچ کيدلو سره کامياب هم ووځي او خپلې آرزو اړخ ته په منډه سره ورځي نو بيا هم خپله آرزو نشي ترلاسه کولی ځکه چې دهغه د آرزو او دهغه ترمينځ د مرگ يو داسې ديوال ولاړ دی چې هغه دا منځکې نه پرېږدي او مرگ نژدې راتلو سره هغه لاندې کړي. (مرقات ۹/۱۲۰)

خط اقرب: نه مراد مرگ دی. د راتلونکې حديث نمبر ۲ مضمون او توضیح هم پدې توگه ده.

﴿۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: حَظَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطْوًا فَقَالَ: «هَذَا
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خو خطونه راځکل. بیا یې وفرمایل چې د مينځني خط د ابرخه
الْأَمَلُ وَهَذَا أَجَلُهُ فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ جَاءَهُ الْخَطُّ
د انسان ارمان دی او دا خط دهغه مرگ دی. نو انسان په دې حالت کې وسيرې چې ناڅاپه د مرگ خط هغه
الأقرب». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
راگير کړي، چې هغه ده ته ډير نژدې دی.

د بودا انسان زلمي حرص

﴿۳﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَهْرَمُ ابْنُ آدَمَ وَيَشْبُ مِنْهُ اثْنَانِ
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مایې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: انسان خپله خو بودا کيږي خو په هغه کې دوه شيان
الْحِرْصُ عَلَى الْمَالِ وَالْحِرْصُ عَلَى الْعُمْرِ". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ
ځوان او قوي کيږي. يو خود مال حرص او دويم د اوږد عمر ارمان.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۳۶ رقم الحديث ۶۴۱۸ وابن ماجه في السنن ۲/۱۴۱۴ رقم الحديث ۴۲۳۱.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۳۹ رقم الحديث ۶۴۲۱ ومسلم في صحيحه ۲/۷۲۴ رقم الحديث (۱۰۴۷-۱۱۵).

توضیح: بهر م: هر م بود او الې ته وايې. او يشب: ځوان کيدلو ته وايې. د حديث مطلب دا دی چې انسان څومره بودا کيږي، هغومره په هغه کې دوه شيان ځوانان کيږي. اول د مال حرص، دويم د اوږد عمر حرص يعنې د عقل تقاضا خو دا وه چې د بودا والې دو چې نه د نيا په شيانو باندې د انسان نيوکه کمزوري شي خو کيږي دا چې بدنې ټول قوتونه کمزورې کيدلو باوجود په انساني طبيعت کې دوه خصلتونه ځوانان کيږي. يو مالې رص، دويم د عمر حرص. په دې کې د دې بودا انسان نيوکه د کمزورې کيدلو په ځاي باندې نوره مضبوطه شي. گویا انسان بودا حرص يې زلمی. يو شاعر په خپله ژبه کې په خپل خوند باندې ويلې دي:

د عمر ونه مې زنده شوه   د حرص ونه مې لا اوس سپري گلونه
يعنې ژما د ژوند ونه خو بودی شوه خو د حرص ونه د سپرلې په مستی کې خپلو گلانو بنايست بنايې.

﴿۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا يَزَالُ قَلْبُ الْكَبِيرِ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَبِي كَرِيم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَه رَوَايَت كَوِي چې نَبِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَايِل: د بودا زړه

شَابًا فِي اثْنَيْنِ: فِي حُبِّ الدُّنْيَا وَطُولِ الأَمَلِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ " (

هميشه په دوه خبرو باندې زلمی وي. يو د دنيا مينه کې او بل د اميدونو اوږدوالی. (بخاری و مسلم)

د شپيتو کالو بودا که توبه ونه کړي نو څه به وي؟

﴿۵﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَعْذَرَ اللَّهُ إِلَى أَمْرِي أَخْرَجَ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَايې چې رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَايِل: اللّهُ تَعَالَى د هغه سرې د عذر لپاره

أَجَلَهُ حَتَّى بَلَغَهُ سِتِّينَ سَنَةً. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱)

هيڅ موقع نده پريځي چې هغه يې دو مروه وروسته کړو چې دهغه عمر يې د شپيته کالو عمر ته ورسولو.

توضیح: اعذر الله: يعنې اللّهُ تَعَالَى چې کله يو چا ته د شپيته کالو عمر ورکړو او دغه سرې په دې اوږد عمر کې هم توبه ونکړه نو وس د اللّهُ تَعَالَى په نزد باندې د دغه سرې هيڅ عذر پاتې ندى. د ټولو عذرونه او بهاني ختمې شوي. وس د سزا نه غير هغه ته څه ورکړيدى شي. ځکه چې دو مروه اوږد عمر ورکولو نه وروسته هم هغه د گناهونو نه منع نشو. سر او ږيرې سپين ايختانو يې د خطرې ټلې ووهله. خو هغه په هوش کې رانغلو. نو وس د اللّهُ تَعَالَى په نزد باندې دهغه هيڅ عذر پاتې ندى. ځکه چې ځوان خو د بڼه کيدلو لپاره د بودا والې انتظار کولى شي خو يو بودا چې دهغه په سر باندې مرگ تاو ږيري، هغه آخر د څه انتظار کوي. (مرقات ۹/۱۲۳)

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۳۹ رقم الحديث ۶۲۲۰ ومسلم في صحيحه ۲/۷۲۴ رقم الحديث (۱۰۴۶-۱۱۴).

(۲) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۳۸ رقم الحديث ۶۴۱۹.

اعذر الله: کې همزه د سلب مأخذ لپاره ده. یعنی الله تعالی د هغه ټول عذرونه او بهانې ختمې کړيدي. دا حدیث د دې آیت تفسیر جوړیدلی شي. ﴿أَوَلَمْ نَعْتَزْكُم مَّا بَدَأْنَا مِن دُونِكُمْ لَمَّا تَكُونُونَ مِن دُونِكُمْ نَجْمًا كَمَا نَعْتَزُكُم مِّن دُونِكُمْ﴾ (فاطر: ۴۰)

د انسان خپته د قبر خاورې د کولی شي

﴿٦٦﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَبِي كَرِيم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل:
«لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَابْتَغَى ثَابِتًا
که د انسان سره د مال و دولت نه د کي دوه کندي وي نو بيا به هغه د دريمې کندي د د کولو په لټون کي وي.
وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا التُّرَابُ
او د انسان خپته د خاورو نه غير ه هېڅ شی نشي د کولی. او کوم سړی چې د حرص نه توبه کوي، او
وَيُتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)
الله تعالی د هغه توبه قبلوي. (بخاری و مسلم)

توضیح: الا التراب: یعنی د انسان په طبیعت او د هغه په ضمیر کې د دنیا حرص او لالچ داسې پیوسته دی چې که هغه ته دوه غرونو مینځ کې دوه کندي مال کړی شي نو دا انسان د دريمې په لټون کې سرگردانه گرځي. په دنیا کې د هغه د مريد لو هېڅ صورت نشته دی. تر ننه پورې نه کوم مالدار څه حد متعین کړيدي چې دغه حد ته په رسيدلو سره انسان ته کفایت او قناعت ترلاسه کيږي. لهدا د انبياء کرام عليهم السلام د تعليماتو په رڼا کې دا خبره سل فیصده صحيح ده چې د انسان خپته فقط خاورې د کولی شي. په دې حدیث کې ډیر مال د آسوده ژوند ذریعه نه بللی شوي بلکې لږه دنیا او قناعت يې د ژوند آسودگري بللی ده. لهدا د قناعت د تورې نه او د سخاوت د تيره اړخ باندې د بخل ديوال گوزارول پکار دي. (مرقات ۹/۱۲۴)

دنیا کې فقط مسافر نه بلکې روان مسافر جوړ شه

﴿٤٧﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبَعْضِ جَسَدِي فَقَالَ:
او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما د بدن يوه برخه ونيوله او وي وفرمايل:
«كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ وَعُدَّ نَفْسَكَ
ته په دنیا کې داسې وسپره گویا ته مسافري ي يا په لاره تلونکی يې او ته خپل شمير په هغه خلکو کې وکړه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۵۳ رقم الحديث ۶۴۳۶. ومسلم في صحيحه ۲/۷۲۵ رقم الحديث (۱۰۴۹-۱۱۸)

فِي أَهْلِ الْقُبُورِ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱)

چې هغه په خپلو قبرونو کې په آرام او دده دي.

توضیح: غریب: عربې ژبه کې غریب ناشنا او مسافر ته وایي. غریب داسې مسافر وي چې د هغه ټوله توجو خپل سفر ته وي. یعنې په دنیا کې داسې گمنام و سپرېه چې ستا د خپل کار سره مطلب وي او فقط په آخرت باندې نظر ساته. او د هغې تیاری کوه. او عابر سبیل: دا «او» لفظ د بل په معنی دی. چې د پرمختګ لپاره دی. یعنې مسافر په دوه قسمه دي. یو هغه مسافر دی چې هغه یو ځای ته په راتلو سره د سفر ژوند تیروي. او هغه ځای کې قیام خپل کړي. دویم هغه مسافر دی چې هغه لاروی او تلونکی مسافر دی. هغه یو ځای کې هم قیام نکوي. بلکې منصرف مقصود ته هر وخت روان دی. په دې حدیث کې دې دیم قسم اړخ ته توجو راوړلی شویده چې د آخرت تیاری او خپل مقصود کې مشغوله کیدلو باندې فقط مسافر نه بکلی تلونکی مسافر جوړ شه. او دنیاوې اړیکې ماتولو باندې خپل مقصود پسې ولگېږه. لکه چا ویلي دي چې:

ثَوَاكِرِ مِرَاثِيهِ بَنَانَةُ بِنِ ابْنِ تَوْبَانَ

اپنے من ڈوب کرپا جاسراغ زندگی

عد نفسک فی اهل لقبور: یعنې خپل ځان په مړو کې شمیر کړه. او خلکو ته ووايه چې بس ما مړی وگنې، لهدا زمانه د دنیا کارونه او دخلکو په جگړو کې د ننوتلو امید مه لری. بهر حال څنگه چې په حقیقې مرگ سردنیا کارونه نیمگړې په نیمگړې پاتې شي، دغه شان هر مسلمان لپاره پکار دي چې د دنیا هیڅ شي سره د هغه تعلق پاتې نشي. او خپله په مکمله توگه باندې د آخرت اړخ ته متوجې شي. او خپل نفس اماره داسې ووژني چې د دنیا هیڅ شي سره د هغه تعلق پاتې نوي. هم دا مضمون په یو حدیث کې داسې بیان کړی شوی دی: موتو قبل ان تموتوا: یعنې مرگ راتلو نه مخکې خپل ځان مړ وگنې. په دې حدیث کې د وعدة نفسک نه تر آخره پورې چې کوم الفاظ دي، دا په بخارې کې نشته دی، فقط د حدیث ابتدايې کلمات دي. لهدا د دې رواه البخاری اړخ ته منسوب کول صحیح ندي. بلکې رواه الترمذی ویل صحیح و. (مرقات ۹/۱۲۶)

الفصل الثانی

کور داخیر ولونه مرگ ژر راتلی شي

﴿۸﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: مَرَّ بِنَارِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا وَأُمِّي نَطِينُ شَيْئًا

حضرت عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہ فرمایي چې ما او زما مور په څه باندې باندې یو څه اخیږول چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۳۳ رقم الحديث ۶۴۱۶ والترمذي في السنن ۴/۴۹۰ رقم الحديث ۲۳۳۳.

فَقَالَ: «مَا هَذَا يَا عَبْدَ اللَّهِ؟» قُلْتُ هَيْهٖ
تیریدل زموږ په اړخ باندې وشول. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: عبد الله دا څه دي؟ ما وویل: چې داشی (یعنې نَصْلُحُهُ. قَالَ: «الْأَمْرُ أَسْرَعُ مِنْ ذَلِكَ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۱)) دیوالونه یا چپت) جوړوؤ. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: امری عنی اجل (نیټه) د دینه هم ژر راتلونکې ده.

توضیح: حضرت عبد الله بن عمرو بن عاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شاید ضرورت گڼلو باندې د کور اخیر وکړو چې کور یا دیوال راگوزار نشي. نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شاید دا ضرورت نه ډیر وگڼل. نو ځکه یې هغه ته اختار وکړو چې اخیر په کولو سره کور خو به مضبوط شي خود دې کور د راگوزاریدلو او دخراییدلو نه مخکې مرگ راتللی شي. لهدا د خپل آخرت اصلاح مخکې کول پکار دي. د کور په جوړولو کې وخت ولې خرابوي. یو شاعر په خپل خوند ویلي دي:

آخر دې تگ د بل وطن دی دلته کې څه ته جوړوي دنگ محلوته

یعنې کله چې ته ژر د بلې دنیا سفر کوي نو په دې دنیا کې وچتې مانی ولې جوړوي.

مانی څه ته جوړوي آخر به لاړ شي دومره بس دی چې په تا خڅیري نه

یعنې د مانیو په جوړولو کې وخت ولې خرابوي، کور دومره کافي دی چې د اوبو د خڅیدلو نه دې وساتي. ځینو عارفینو ویلي دي چې د صحابه کرامو کورنه کچه ؤ. ایمان مضبوط ؤ. او زموږ ایمانونه کچه دي او کورنه مضبوط دي.

﴿٩٩﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ
او د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د تش او دس ماتې نه وروسته
يُغْرِقُ الْمَاءَ فَيَتِيمَمُ بِالتُّرَابِ فَأَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْمَاءَ مِنْكَ قَرِيبٌ
(او د اودس کولو نه مخکې) په خاورو باندې تیمم کولو. ما به ویل چې یا رسول الله! اوبه خواته ډیرې نژدې دي؟
يَقُولُ: «مَا يُدْرِي لِعَلِّي لَا أَبْلُغُهُ». رَوَاهُ فِي «شَرْحِ السُّنَّةِ» وَابْنُ الْجَوْزِيِّ فِي كِتَابِ «الْوَفَاءِ» ^(۲)
نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به فرمایل چې ماته څه معلومه ده چې زه به دې اوبو ته ورسیرم او که نه؟

(۱) اخرجه ابوداود في السنن ۵/۴۰۱ رقم الحديث ۵۲۳۶ والترمذي في السنن ۴/۴۹۱ رقم الحديث ۲۳۳۵.

(۲) اخرجه البهوي في شرح السنة ۱۴/۲۳۲ رقم الحديث ۴۰۳۱، وأحمد في المسند ۱/۲۸۸.

د انسان ارمان لرې او مرگ نژدې دی

﴿١٠﴾ عَنْ أَنَسِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «هَذَا ابْنُ آدَمَ وَهَذَا أَجَلُهُ»
او د حضرت انس رضی اللہ عنہ روایت دی چې نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم فرمایل: دا خو ابن آدم دی او داد هغه مرگ دی.
وَوَضَعَ يَدَهُ عِنْدَ قَفَاهُ ثُمَّ بَسَطَ فَقَالَ:
دې ویلو سره نبی صلی اللہ علیه وسلم خپل لاس شاه اړخ ته وساتلو، د دې په وروسته یې خپل لاس راخپور کړو او وې فرمایل
«وَتَمَّ أَمَلُهُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(١)
چې دې ځای کې د انسان آرزو ده.

توضیح: وهذا اجله: یعنی نبی صلی اللہ علیه وسلم خپل لاس خپل څټ سره بیخي پيوسته کيخودلو او وې فرمایل چې د انسان مرگ دومره نژدې دی. بیا نبی صلی اللہ علیه وسلم خپل لاس د څټ نه لیرې کړو او وې فرمایل چې دغه د انسان امید دی. یعنی مرگ بیخي رانیژدې شوی دی. او آرمان ډیر لیرې تللی دی. (مرقات ۹/۱۲۸)

د انسان ناکامه کوشش

﴿١١﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَرَزَ عُوْدًا بَيْنَ يَدَيْهِ
او حضرت ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ روایت دی چې نبی کریم صلی اللہ علیه وسلم خپلې مخې ته یو لرگی نال کړو
وَأَخَّرَ إِلَى جَنْبِهِ وَآخَرَ أَبْعَدَ مِنْهُ.
او ییا یې بل لرگی دا ولنې لرگی سره نژدې نال کړو او ییا یې د دینه وروسته یو دریم لرگی په کافي فاصله باندې نصب کړو.
فَقَالَ: « أَتَدْرُونَ مَا هَذَا ؟ » قَالُوا : اللَّهُ وَ رَسُولُهُ
او ییا یې و فرمایل: پوهیږئ دا څه دی؟ یعنی ددې لرگو نه څه مراد دي؟ صحابو و فرمایل چې الله او د هغه رسول صلی اللہ علیه وسلم
أَعْلَمُ . قَالَ : « هَذَا الْإِنْسَانُ وَ هَذَا الْأَجَلُ » أَرَأَهُ
بڼه پوهیږئ. نبی صلی اللہ علیه وسلم و فرمایل: دا (اولنی لرگی گویا) انسان دی او دا (دویم) لرگی ددې انسان مرگ دی.
قَالَ : « وَ هَذَا الْأَمَلُ »
حضرت ابو سعید رضی اللہ عنہ فرمایې چې زما گمان و چې د دې په وروسته نبی صلی اللہ علیه وسلم دا و فرمایل او دا (دریم) لرگی دده آرزو

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٤/٤٩١ رقم الحديث ٢٣٣٤ وابن ماجه في السنن ٢/١٤١٤ رقم الحديث ٤٢٣٢.

فَيَتَعَاطَى	الْأَمَلِ	فَلِحَقَّهُ
ده. انسان د خپل امید او ارمان د پورا په لتون کې اخته وي چې دهغه مرگ د هغه ارمان پورا کیدلو نه		
الْأَجَلُ دُونَ الْأَمَلِ». رَوَاهُ فِي «شَرْحِ السَّنَةِ» ^(۱)		
مخکې راتگ سره هغه لاندی کړي. (شرح السنة)		

د دې امت د خلکو عمرو نه

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «عُمُرُ أُمَّتِي
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَبِي كَرِيم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَه رَوَايَت كَوِي چي هغه وفرمايل: زما د امت عمر
مِنْ سِتِّينَ سَنَةً إِلَى سَبْعِينَ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۱)
د شپيته كالو نه تر اويا كالو پورې دی. (روایت کړې دې ترمذی، او ترمذی وائی چه دا حدیث غریب دې)

توضیح: الی سبعین: یعنی شپيته كالو نه تر اويا كالو پورې د دې امت د خلکو عمرو نه دي. دا حکم اکثری دی. گنې څه خلک خو شپيته كالو ته نه رسيږي. او څه د اويا كالو نه هم اوږيږي. خو هغوې ډير کم وي. د دې امت د خلکو طبعې عمر ۶۳ کاله دی. او د دې نه اخوا اضافې عمر دی. خلاصه دا چې د انسان د عمر خو پنځلس کاله د بلوغ نه مخکې ضائع شي، پاتې پنځلسو کې څه د زده کولو او ويلو تياری کوي. نيم عمر خو دلته لاړو. پاتې ديرش کاله عمر گه ورکړی شو نو هغه څهوکي، چې دهغې لپاره دا انسان د زمکې او آسمان يو ځای کولو کوي او د وهلو او هلو سره حلال او حرام فرق کولو نه بغير گټي. او د خپل آخرت دائمې ژوند خرابوي. هائی افسوس! (مرقات ۹/۱۳۰)

جگړې لگانې کی دنيا نيمې هې   يه عبرت کی جا هې تماشا نيمې هې

﴿۱۳﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَعْمَارُ أُمَّتِي مَا بَيْنَ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَابِي چي رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: زما د امت د اکثر و خلکو عمر
السَّبْعِينَ إِلَى السَّبْعِينَ وَأَقْلَهُمْ مَنْ يَجُوزُ ذَلِكَ».
شپيته او اويا كالو په مينځ کې بدوي. او زما په امت کې د داسې خلکو شميره ډيره کمه د چې هغه د دې نه اوږيږي.

(۱) أخرجه البغوي في شرح السنة ۱۴/۲۸۶ رقم الحديث ۲۰۹۳ وابن ماجه ۲/۱۴۱۴ رقم الحديث ۲۲۳۲.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۲۸۹ رقم الحديث ۲۳۳۱.

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ وَذَكَرَ حَدِيثَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشَّخِيرِ فِي «بَابِ عِيَادَةِ الْمَرِيضِ»^(۱)

(روایت کړې دې ترمذی او ابن ماجه) او ذکر کړې دې عبد الله بن شخیر په «باب عیادة المريض» کې .

الفصل الثالث

یقین او زهد خپل کره ، بخل او ارزونه ځان وساته

﴿۱۳﴾ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار نه او هغه د خپل نیکه نه نقل کوي چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم وفرمایل:

«أَوَّلُ صَلَاحٍ هَذِهِ الْأُمَّةِ الْيَقِينُ وَالرُّهُدُ وَأَوَّلُ فَسَادِهَا الْبُخْلُ»

د دې امت اوله نیکې یقین کول او زهد خپلول دي. او د دې امت اول فساد بخل او دنیا کې د پاتې

وَالْأَمَلُ». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۲)

کیدلو ارمان کول دي. (روایت کړې دې بیهقی په شعب الایمان کې)

توضیح: یقین نه مراد په دې خبره باندې کامله عقیده ده چې رازق د الله تعالی ذات دی. هغه الله جل جلاله رزق ورکوي. او هغه الله جل جلاله ضامن او کفیل دی. دا یقین چې کله راشي نو بیا بخل او حرص او لالچ به نه وي. او دا یره به نوي چې که نن یې خرچ کړم نو سبا به څه خورم؟ دا د بې یقینۍ حالت دی. شیخ عبد الوهاب متقی په خپل کتاب الحبل المتین فی تحصیل یقین کې لیکلي دي چې یقین د هغه اعتقاد جازم (پوخ) نوم دی چې هغه په دلائلو سره دومره مضبوط شي چې د سرې لپاره د حق خبره کول آسانه شي. دا د حکماؤ اصطلاح ده. خود صوفیاء په نزد باندې یقین د هغه کیفیت نوم دی چې هغه د شریعت د کارونو کولو باندې سرې راوپاروي او د شریعت د منع کړې شوې شیانو نه سرې وساتي. دا یقین په بنیادې توګه باندې په څلور شیانو باندې مشتمل دی!

(۱) د الله تعالی په توحید باندې یقین ساتل چې الله تعالی وحده لا شریک دی. او هغه یک یواځې د دې عالم مدبر او واکمن دی.

(۲) توکل یعنی دا عقیده ساتل چې رازق د الله تعالی ذات او هغه د رزق ضامن دی.

(۳) د جزاء او سزا داسې عقیده وي چې د هر ښه او بد بدله به په قیامت کې ورکولی کیږي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۱۷ رقم الحديث ۳۵۵۰ وابن ماجه ۲/۱۴۱۵ رقم الحديث ۴۲۳۴.

(۲) رواه البيهقي في شعب الإيمان ۷/۴۳۸ رقم الحديث ۱۰۸۴۴.

(۴) دا عقیده چې الله تعالی هر وخت د خپلو بنده گانو د ټولو حالاتو نه هر وخت خبر دی.

د حقیقي زهد پيژندنه څه ده؟

﴿١٥﴾ وَعَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ قَالَ: لَيْسَ الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا بِلُبْسِ
او حضرت سفیان ثوری رحمه الله نه منقول دي چې هغه وفرمايل: په دنیا کې زهد د دې نوم ندي چې غټي او
الغليظِ وَالخَشِينِ وَأَكْلِ الْجَشِبِ إِنَّمَا الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا
وړي او سختې جامې واغوستلې شي. او وچه کلکه او بی خونده ډوډۍ وخورلې شي. بلکې د دنیا نه زهد اختیارول
قَصْرُ الْأَمَلِ. رَوَاهُ فِي «شرح السنة» ^(۱)
په حقیقت کې آرزوگانو او امیدونو کې د کمې نوم دی.

توضیح: الغليظ: د وړۍ پيرې جامې مراد دي. لکه خمتا او داسې نور.

الخشن: زگه او سخته جامه مراد ده.

الجشب: وچه کلکه ډوډۍ، وچه او بی خونده خوراک ته جشب وايي.

قصر الأمل: قصر بمعنی د لنډوالي او مختصر ارمان مراد دي. یعنې اصل زهد دا ندي چې زگه جامه وي، بې خونده خوراک وي، بلکې اصل زهد د آرزوگانو مختصر کولو نوم دی. چې د دنیا نه داسې بې رغبتې وي چې د دې په جوړولو کې بيخې د زړه خوبتیا نوي. نه اوږدې منصوبې وي. او نه يې څه رغبت وي. بلکې د دنیا نه بيزاره او د آخرت اړخ ته راغب وي.

د دې حديث خلاصه دا راووتله چې کوم سالک او زاهد جسماني توگه باندې خو دنیا نه ځان ساتي خو په زړه کې د دنیا سره مينه ساتي او دهغه زړه د دنیا د مينې نه ډک دی نو دا هلاکونکې ناروغې ده. او تباه کونکې صورت حال دی. د دې په عکس باندې که جسماني توگه باندې يو سړی د دنیا مباح خوندونو نه فائده اخلي خو دهغه زړه د دنیا د مينې نه بيخې، خالي دی. بلکې د آخرت اړخ ته متوجې دی. دا غوره صورت حال دی. گویا چې د دنیا مال يې په لاس کې دی او د آخرت ايمان يې په زړه کې دی.

د دې مثال داسې دی چې يوه کشتۍ په اوبو کې روان ده. په هغې کې خلک سپاره دي. که د سمند اوبه د کشتۍ نه بيرون دي نو دا کشتۍ لپاره ډيره ضرورې ده. ځکه چې د اوبو نه بغير کشتۍ نشي گرځيدلې. خو که دغه اوبه په کشتۍ کې د کي شي نو کشتۍ به هم غرقه شي او خلک به هم ډوب

(۱) أخرجه البهوي في شرح السنة ۱۴/۲۸۶.

شي. بيخي دغه شان د دنیا مال دی. چې هغه د ظاهري بدن لپاره ضروري دی. خو که د دنیا دغه مال د انسان په زړه کې ننوتلو باندې په هغې قبضه وکړي نو په دې سره به ایمان برباد شي. او بیا به دا سړی هلاک شي. هم دا مضمون او داراتلونکی د امام مالک رحمه الله روایت او د اثر دی.

لنډه دا چې د دې دواړو روایتونو مطلب په دې مثال سره هم ښه پوه کې راتلی شي چې د انسان بدن د سپرلی به شان دی. که سپرلی باندې خوراک خکاګ وکړي او ښه چاق او تازه یې وساتي نو هغه به ستاد سپرلی کولو لپاره ښه په کار راشي خو که دا دې کمزوری کړو نو هغه به هلاک شي او د سپرلی قابل به نه وي. دغه شان که بدن دې ډیر کمزوری کړو نو دا بدن به بیا د عبادت په کار رانه شي. (مرقات ۹/۱۳۳)

﴿۱۶﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكًا وَسُئِلَ

او حضرت زید بن حصین فرمایې چې ما د حضرت امام مالک رحمه الله نه دا اوریدلي دي کله چې دهغه نه پوښتنه

أَيُّ شَيْءٍ الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا؟ قَالَ: طَيْبُ الْكَسْبِ وَقِصْرُ الْأَمَلِ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۱)

و شوه چې د دنیا نه زهد اختیارول د څه شي نوم دی؟ هغه و فرمایل: حلاله کسبه او د ارزوګانو کموالي نوم زهد دی.

۲۳ ربیع الثانی ۱۴۱۸ هـ بَابُ اسْتِحْبَابِ الْمَالِ وَالْعُمْرِ لِلطَّاعَةِ عبادت لپاره د مال او عمر خوښ ساتلو بیان

المال ما يميل اليه القلب كما قال الشاعر:

رئيت الناس قد مالوا الى من عنده مال
ومن لا عنده مال فعنه الناس قد مالوا
رئيت الناس قد ذهبوا الى من عنده ذهب
ومن لا عنده ذهب فعنه الناس قد ذهبوا
په دې باب کې به هغه احاديث بيانېږي چې دهغې نه به معلومېږي چې د الله تعالی عبادت او طاعت په خاطر او د دين د خدمت په غرض سره او د آخرت د بنسټګري او کاميابي کارونو د کولو لپاره مال دولت طلب کول او دهغې غوڅتنه جائز ده.

كما قيل المال هو الحجاب الاكبر اما للنار واما للجنة ونعم المال الصالح للرجل الصالح
ولولا هذه الدناير لتمندل بنا هؤلاء الملوك.

اسلام خود انساني ژوند لپاره کامل او مکمل د ژوند قانون دی او د زياتې کمې نه پاک د الله تعالی قانون دی. ځکه په دې کې چې چيرته د مال د خرابوالي بدې بيان کړي شويده. هلته د بنسټګري والا مال ستاينه هم شويده. لهذا مطلقاً مال ته بد نشي ويل کيدلی. او نه مطلقاً د يته بڼه ويل کيدلی شي.

الفصل الأول

الله تعالی گمنام مالداره خوښ ساتي

﴿۱﴾ عَنْ سَعْدِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ الْغَنِيَّ»

حضرت سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: يقيناً الله تعالی هغه بنده خوښوي چې هغه متقي او غني

الْغَنِيَّ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَذَكَرَ حَدِيثُ ابْنِ عَمَرَ: «لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَيْنِ» فِي «بَابِ فَضَائِلِ الْقُرْآنِ»^(۱)

گوته کې ناست وي. (روایت کړې دې مسلم، او ذکر کړې شوي په حديث د ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ «لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَيْنِ»

توضیح: التقى: صاحب تقوی سړې ته تقی ویلی شويدي. دلته د تقی نه مراد هغه سړی دی چې هغه په خپل مال کې بی حيايه اسراف نه کوي. الغنی صاحب مال ته وايي. د دې نه مراد حقوق الله او حقوق العباد ادا کولو والا شکرگذار سړی دی.

(۱) انورجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۷۷ رقم الحديث (۲۹۶۵-۱۱) وأحمد في المسند ۱/۱۷۷.

الخفی: ورک نومی، په گوت کې ناست سړې ته الخفی ویلی شویدي. د دینه مراد هغه مالداره سړې دی چې هغه د ډیر مالداره کیدلو باوجود هم عاجز، مسکین او گمنام وسیږي. مال د ډیروالې د وجې نه تکبر کوي او نه په نور باندې سرکشې او تجاوز کوي. بلکې د چیتیاژوند تیروي او په چپه سره خپل دا حلال مال د بنیگرو په لارو کې خرچ کوي. دا سړې حکه الله تعالی ته خوبن دی چې په ده کې ډیر بڼه بنویونه جمع شویدي. او حال دا دی چې مالداره خلک د تکبر سره سره ظلم هم شروع کړي. او د فساد ټولې اډې چلوي. (مرقات ۹/۱۳۴)

الفصل الثاني

﴿۲۶﴾ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ؟
حضرت ابو بکر <small>رضي الله عنه</small> روایت دی چې یو سړې پوښتنه وکړه چې یا رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> ! کوم سړې غوره دی؟
قَالَ: «مَنْ طَالَ عُمُرُهُ وَحَسُنَ عَمَلُهُ». قَالَ:
نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایل: هغه سړې چې دهغه عمر ډیروي او اعمال یې ښه وي. بیا هغه سړې پوښتنه وکړه
قَائِي النَّاسِ شَرٌّ؟ قَالَ: «مَنْ طَالَ عُمُرُهُ وَسَاءَ عَمَلُهُ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ ^(۱)
او کوم سړې بد دی؟ نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایل: د چا عمر چې ډیروي او اعمال یې بد وي.

د ښه عمل والا سړې د شهید د درجې نه څنگه مخکې شو؟

﴿۲۷﴾ وَعَنْ عُبَيْدِ بْنِ خَالِدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَى بَيْنَ رَجُلَيْنِ
او حضرت عبید ابن خالد <small>رضي الله عنه</small> فرمایي چې نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> دوه کسانو تر مینځ وروړلې جوړه کړې وه.
فَقُتِلَ أَحَدُهُمَا ثُمَّ مَاتَ الْآخَرُ بَعْدَهُ بِجُمُعَةٍ أَوْ نَحْوِهَا
پدوې کې یو سړې د خدای پدلاړه کې ووژل شو. او دهغه د شهادت نه یوه اونۍ (هفته) یا یوې اونۍ تمتردې داسې هم وفات
فَصَلَّوْا عَلَيْهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا قُلْتُمْ؟»
شو. صحابو د هغه سړې د جنازې لمونځ وکړو. نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> حاضرینو نه پوښتنه وکړه چې تاسو د مړې کومه جنازه
قَالُوا : دَعَوْنَا
الله
و کړه، په هغې کې تاسو څه ولوستل او څه مو وویل؟ صحابو عرض وکړو چې مونږ د الله تعالی نه د ادعاء وکړه

(۱) أخرجه الدارمي في السنن ۲/۳۹۸ رقم الحديث ۲۷۴۲، و الترمذي في السنن ۴/۴۸۹ رقم الحديث ۲۳۳۱.

أَنْ	يَغْفِرَ	لَهُ	وَيَزَحَمَهُ	وَيُلْحِقَهُ	بِصَاحِبِهِ.
چې دده گناهونه وبخښه. په ده باندې رحمت راو ليرېه. او دا دهغه (شهيد شوي) ملگري خواته ورسوه.					
فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَأَيْنَ صَلَاتُهُ بَعْدَ صَلَاتِهِ					
نَبِيِّ عَتِيكَاتَمَ (دې اوريدلو باندې) وفرمايل: نو بيا دده هغه لمونځونه چيرته لارل چې هغه ده دخپل ملگري نه وروسته کړي و؟					
وَأَعْمَلُهُ	بَعْدَ	عَمَلِهِ	؟	»	أَوْ قَالَ :
او هغې د اعمالو ثواب چيرته لارو چې هغه ده دخپل ملگري د اعمالو نه وروسته کړي و، يا يې دا وفرمايل چې					
»	صِيَامُهُ	بَعْدَ	صِيَامِهِ		
دده د هغه روژو ثواب چيرته لارو چې هغه ده دخپل ملگري د روژو نه وروسته نيولي وي. بيشکه په					
لِمَا	بَيْنَهُمَا				أَبْعَدُ
جنت کې دنته او د الله ته په نزديکت کې د دې دوه کسانو تر مينځ چې کومه فاصله ده. هغه د دې فاصلې					
مَتَابَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ ^(۱)					
نه هم ډيره ده کومه چې د زمکې او آسمان تر مينځ ده.					

توضیح: آخی: نبی کریم ﷺ په خپل مبارک دور کې په خپلو صحابو کې دوه کسانو وروڼه وروڼه کړل. (مرقات ۹/۱۳۶)

فقتل احدهما: يعنې په دوې کې يو د الله په لاره کې شهيد شو او بل يوه اونۍ (هفته) وروسته پخپل طبعي مرگ باندې مړ شو. (مرقات ۹/۱۳۶) ماقلتتم: نبی کریم ﷺ د جنازې لمونځ کولو نه وروسته د صحابو نه پوښتنه وکړه چې تاسو د جنازې په لمونځ کې ددې مړې لپاره څه دعاء وغوختله. يا تاسو د دې دواړو دوستانو په اړه باندې څه وايي؟ صحابو جواب ورکړو چې دا دواړه په دنيا کې يوځای و، مونږ دا دعاء وغوختله چې الله تعالی دا مړی دده د ملگري سره په يوه درجه کې وساتي. دې لپاره چې په آخرت کې هم يوځای وي. هغه اگرکه شهيد شو خو الله تعالی دې دا مړی هم د هغه درجې ته ورسوي. زمونږ دعاء هم دا ده. او زمونږ خپل مينځې خبرې هم دا وي. په دې باندې نبی کریم ﷺ وفرمايل چې نا! بلکې د دې دواړو تر مينځ په مرتبه کې ډير فرق دی. ځکه چې د يوې اونۍ لمونځونه او روژي ددې مړې د دې شهيد نه ډير دي. (مرقات ۹/۱۳۶)

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳/۳۵ رقم الحديث ۲۵۲۴ والنسائي ۴/۷۴ رقم الحديث ۱۹۸۵.

ہاں کہیں کہیں ہرگز نہ ہوگا کہ جس نے اس کو دیکھا ہے وہ اس کی عظمت کو جاننے والا ہے۔

جو لوگ اس کو دیکھتے ہیں وہ اس کی عظمت کو جاننے والے ہیں۔

یہ ہے اس کی عظمت جو اس کی شان و شوکت کو ظاہر کرتی ہے۔

اس کی شان و شوکت کو دیکھ کر ہرگز نہ ہوگا کہ اس کی عظمت کو جاننے والا ہے۔

اس کی شان و شوکت کو دیکھ کر ہرگز نہ ہوگا کہ اس کی عظمت کو جاننے والا ہے۔

اس کی شان و شوکت کو دیکھ کر ہرگز نہ ہوگا کہ اس کی عظمت کو جاننے والا ہے۔

اس کی شان و شوکت کو دیکھ کر ہرگز نہ ہوگا کہ اس کی عظمت کو جاننے والا ہے۔

څنگه چې ټول صحابه مجاهدين و. د شهادت دې جذبې دا د شهيد مرتبې ته ورسولو، او د يوې اونۍ عبادت يې ورباندې ډير و. ځکه مخکې شو. دريم جواب دا دی چې دا څه خصوصي معامله ده او الله تعالی کله کله په مفضول عمل باندې ثواب ورکوي. لکه د ذکر الله په احاديثو کې ذکر دی.

صدقه کولو باندې مال کله هم نه کميږي

﴿٢٤﴾ وَعَنْ أَبِي كَبْشَةَ الْأَلْبَارِئِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او د حضرت ابو کبشه انماري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې هغه د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا درې خبرې اوریدلي دي
يَقُولُ: «ثَلَاثٌ أَقْسِمُ عَلَيْهِنَّ وَأُحَدِّثُكُمْ حَدِيثًا فَاحْفَظُوهُ
چې د هغې حقانيت او صداقت باندې زه قسم خوړلی شم او زه تاسو ته يوه خبره کوم، تاسو هغه ياد ساتي.
فَأَمَّا الَّذِي أَقْسِمُ عَلَيْهِنَّ فَإِنَّهُ مَا نَقَصَ مَالٌ عَبْدٍ
نو هغه درې خبرې چې د هغې په حقانيت او صداقت باندې زه قسم خوړلی شم، دا دي چې د بنده مال د خدای په لاره کې په
مِنْ صَدَقَةٍ وَلَا ظِلْمٍ عَبْدٌ مَظْلَمَةٌ
خرچ کولو سره نه کميږي. په کوم بنده باندې چې ظلم وشي او د هغه مال ناحقه واخستلی شي. او هغه بنده په دغه
صَبَرَ عَلَيْهَا إِلَّا زَادَهُ اللَّهُ بِهَا عِزًّا وَلَا فَتَحَ عَبْدٌ بَابَ مَسْأَلَةٍ
ظلم او زیاتې باندې صبر وکړی نو الله تعالی د هغه عزت ډيروی. او کوم سړي چې په نفس باندې د سوال کولو دروازه
إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ
برسیره کړه، الله تعالی به د هغه لپاره د فقراو مفلسۍ دروازه برسیره کړي. او پاتې شوه د هغه حديث خبره کوم چې
وَأَمَّا الَّذِي أَحَدِّثُكُمْ فَاحْفَظُوهُ» فَقَالَ:
ما تاسو د اورولو لپاره ویلي و. نو وس زه هغه بیا نوم. دا یاد ولری، د دې نه وروسته يې وفرمایيل: په دې کې هېڅ شک
«إِنَّمَا الدُّنْيَا لِأَرْبَعَةٍ لَفَرٍ: عَبْدٌ رَزَقَهُ اللَّهُ مَالًا
نشته چې دا دنیا بس د څلور کسانو لپاره ده. يو خو هغه بنده چې هغه ته الله تعالی مال دولت هم ورکړیدی
وعلماً فهو يَتَّقِي فِيهِ رَبَّهُ
او د علم دولت يې ورکړیدی نو هغه بنده د خپل مال دولت په اړه باندې د الله تعالی نه یريږي. د دې په ذریعه

وَيَصِلُ	رَحْمَةً	وَيَعْمَلُ	لِلَّهِ	فِيهِ
سره د خپلو خپلوانو او عزیزانو سره ښه ښویي او احسان کوي. او په دغه مال دولت کې دهغې مطابق د الله تعالیٰ				
بِحَقِّهِ	فَهَذَا	بِأَفْضَلِ	الْمَنَازِلِ.	وَعَبْدٍ
لپاره خرچ کوي. نو د دې بنده ډیره وچته کامل ترینه مرتبه ده. دویم هغه بنده چاته چې الله تعالیٰ علم ورکړې دی				
وَلَمْ	يَزْرُقْهُ	مَالًا	فَهُوَ	صَادِقُ
الذَّيَّةِ وَيَقُولُ: لَوْ أَنَّ لِي مَالًا				
خو هغه ته یې مال دولت ندی ورکړی نو هغه بنده وایي چې که زما زما مال او پیسه وی نو ما به په هغې سره ښه				
لَعَمْرِي	بِعَمَلِ			فُلَانٍ
اعمال کړی وی. لکه فلانکی بنده چې د خپل مال دولت په اړه باندي د الله تعالیٰ نه یريږي. نو د دواړو کسانو				
فَأَجْرُهُمَا	سَوَاءٌ.	وَعَبْدٌ	رَزَقَهُ	اللَّهُ
مَالًا وَلَمْ يَزْرُقْهُ عِلْمًا				
ثواب برابر دی. دویم هغه بنده دی چاته چې الله تعالیٰ مال ورکړې دی خو علم یې ندی ورکړی نو هغه بنده د				
فَهُوَ	يَتَخَبَّطُ	فِي	مَالِهِ	بِغَيْرِ
عِلْمٍ لَا يَتَّقِي فِيهِ رَبَّهُ				
بی علمه کیدلو په وجه باندي خپل مال کې خویږي. هغه د دې مال دولت په اړه باندي د خپل رب نه یريږي.				
وَلَا	يَصِلُ	فِيهِ	رَحْمَةً	وَلَا
يَعْمَلُ فِيهِ				
او د خپلو خپلوانو او عزیزانو سره مال احسان او ښه ښویي نکوي. او نه د دې حقونو پورا کوي. کوم چې دده				
بِحَقِّ	فَهَذَا	بِأَحْسَنِ	الْمَنَازِلِ	وَعَبْدٍ
د مال دولت سره متعلق دي. نو دا بنده د بدترینې مرتبې والادی. او څلورم بنده هغه دی چاته چې نه خو الله تعالیٰ				
لَمْ	يَرْزُقْهُ	اللَّهُ	مَالًا	وَلَا
عِلْمًا فَهُوَ يَقُولُ: لَوْ أَنَّ لِي مَالًا				
مال ورکړی دی او نه یې علم ورکړی دی. نو هغه بنده وایي چې که زما سره مال او پیسه وی نو ما به هم د هغه هغه فلانکی				
لَعَمْرِي	فِيهِ			بِعَمَلِ
فُلَانٍ				
سړې پېشان (بدو کارونو) کې خرچ کولی. نو داسړی د خپل نیت په وجه باندي مغضوب دی. او دده گناه د هغه (دریم سړی) د گناه سره				
فَهُوَ	لِيَّتَهُ			وَ
وَزُرْهُمَا				
برابره. او دا (څلورم) سړی د نهمالدار کیدلو په وجه باندي بدو کارونو کې خرچ کونکی نوی. خو په بدو کارونو کې د خرچ کولو نیت				

سَوَاءٌ " . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ : هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ .^(۱)

لري، پدې سبب سره ده ته هم هغه گناه ورکولی کيږي، کوم چې پدې کارونو کې په واقعي توگه سره خرچ کونکې ته ورکړې کيږي.

توضیح: اقسام عليهم: يعنى نبى كريم صلى الله عليه وسلم فرمايې چې درې شيان داسې يقيني او پاخه دي چې په دې باندې زه قسم خوړلى شم: (۱) يو دا چې په صدقې او خيرات سره کله هم مال نه کميږي. اگرکه په ظاهره باندې خلک دا گڼي چې د مال په ورکولو باندې مال کميږي. (۲) په ظلم باندې د مظلوم صبر کولو سره دهغه عزت نه کميږي. خلک دا گڼي چې عزت کميږي. ځکه چې هغه بدله وانخستله. (۳) په سوال کولو سره فقر او فاقه راځي، اگرکه سوال کونکې (سائل) دا گڼي چې په دې سره به فقر او فاقه ختمه شي.

احداثکم: يعنى ما چې څه ويلې و چې تاسو ته به يو حديث بيانوم نو هغه واوړي چې دنيا او د مال په اعتبار سره خلک په څلور قسمه دي:

(۱) يو هغه سړى دى چاته چې الله تعالى علم او مال دواړه وکړل، دا ډير ښه سړى دى. که د مال او علم حق ادا کړي. (۲) دويم هغه سړى دى چې هغه ته الله تعالى علم ورکړو او مال يې ورکړو کله چې دا په خپل علم باندې عمل کوي نو دا هم ډير ښه سړى دى. دا د رښتونې نيت والا دى. که مال راغلى نو په نيکو کارونو کې به يې خرچ کړم. لهذا دا هم د اولنې سړې په شان دى.

(۳) دريم هغه سړى دى چاته چې الله تعالى ښه مال ورکړى دى. او علم يې هيڅ ندى ورکړى. هغه د جهالت سره په مال کې ناجائز تصرفات کوي. دا بدترين سړى دى.

(۴) څلورم هغه سړى دى چې نه خو د هغه سره مال شته او نه ورسره علم شته دى ليکن هغه دا ارمان کوي که زما سره مال وى نو ما به د فلانکې سړې په شان په غلطو کارونو کې خرچ کړى وى. نو دا سړى هم د دريم نمبر سړې په شان دى. د گناه په ارمان کولو باندې دا گناهگار شو. لهذا دا هم د هغه په شان شو.

وزرهما سواء: يعنى مفلس جاهل دى. او تمنا کوي که زما سره مال راغلى نو د فلانکې فاسق فاجر مالداره په شان ژوند به کوم. رنډى به نخوم (گلووم) شراب به څکم، حق به غصب کوم. نو د ده گناه او د مالداره فاسق د گناه بوج به برابر وي. گویا په ښه نيت سره ښه ثواب ورکول کيږي او په بد نيت سره بده بدله ورکول کيږي.

سوال: دا چې د معصيت کولو نه مخکې خو په نيت کولو سره نيوکه نه کيږي، دلته ولې وشوه؟

جواب: دنيت پنځه درجي دي. چې هغه شاعر داسې بيان کړيدى:

(۱) اخرجه الترمذى في السنن ۴۸۷/۴ رقم الحديث ۲۳۲۵ وابن ماجه ۱۴۱۳/۲ رقم الحديث ۴۲۲۸.

مراتب القصد خمس ها جس ذکر و
 يليه هم فعزم كلها رفعت
 فخطر فحديث النفس فاستمعنا
 الا الاخرة ففيه الاخذ قد وقعا
 (مرقات ۹/۱۴۰)

نو د عزم په درجه کې که نیت وي نو په دې باندې مواخذه (نیوکه) کیږي، دلته د دې سرې نیت د عزم په درجه کې دی. نو ځکه د مواخذه ذکر وکړی شو. عزم دا دی چې سرې گناه ته سل فیصده تیار دی. فقط د موقع په لاس د ورتلو انتظار دی.

د نیکی توفیق د بنایسته خاتمې نښه ده

﴿۵﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ	
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: الله تعالى چې کله د بنده د نیګرې	
خَيْرًا	اسْتَعْمَلَهُ».
فَقِيلَ:	وَكَيْفَ
اراده وکړي نو په هغه باندې نښه کارونه کوي. پوښتنه وشوه چې یا رسول الله! په دې باندې الله تعالی د نیکی کارونه	
يَسْتَعْمَلُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «يُوقِّعُهُ لِعَمَلٍ صَالِحٍ قَبْلَ الْمَوْتِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱)	
څنگه کوي؟ وې فرمايل: د مرګ نه منځکې هغه ته د نیک کار توفیق ورکړل شي.	

د عقلمند او بې عقله پيژندنه

﴿۶﴾ وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْكَيْسُ مَنْ	
او حضرت شداد بن اوس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايل چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: عقلمند او مړنی هغه سرې دی چې هغه	
دَانَ	نَفْسَهُ
لِنَا	وَعَمِلَ
خپل نفس راټیټ کړي. او مطیع او تابع داريې جوړ کړي. او د هغه اجر او ثواب لپاره (نښه) عمل وکړي چې هغه به	
بَعْدَ	الْمَوْتِ. وَالْعَاجِزُ مَنْ
هَوَّاهَا	نَفْسَهُ
د مرګند وروسته مومي. او احمق او نادان او بزدله هغه سرې دی چې هغه خپل نفس د خواهشاتو تابع کړي. او په گناهونو	
وَ	كَمَنِّي عَلَى اللَّهِ
« . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ ابْنُ مَاجَةَ ^(۱) »	
کې داخته کیدلو باوجود هم د الله تعالی نددې خبرې آرزو کوي (چې هغه دده نراضې شي) دا وېځني او دا جنت ته داخل کړي.	

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۹۲ رقم الحديث ۲۱۴۲ واحمد في المسند ۳/۱۰۶.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۵۰ رقم الحديث ۲۴۵۹ وابن ماجه في السنن ۲/۱۴۵۴ رقم الحديث ۴۲۴۰.

توضیح: الْكَيْسُ: دا کیس د کیاسه نه دی. عقلمند، هو بنیار په معنی دی په دې کې د مرانې مفهوم هم شته دی یعنی هو بنیار مرنی عقلمند هغه سړی دی.

دان: د تیتید لو په معنی دی. یعنی نفس مطیع او تابعدار جوړ کړي.

العاجز: د عاجز نه مراد دلته احمق، بی همته، او بزدله سړی دی چې دهغه نفس دا داسې راگوزار کړو چې دا خپل نفس پسې شاته ولگیدلو. په گناهونو کې ککړ ؤ. او فقط د آرزوگانو په آسرا کیناستلو. نه یې توبه وکړه، نه یې استغفار وکړل. په گناهونو کې راگیر دی. او ارمان یې دا دی چې الله تعالی غفور رحیم دی. ما به جنت ته داخل کړي. بیسکه الله تعالی غفور رحیم دی. خو قهار او جبار هم دی. دا خو یو ډول خندا ده چې یو څوک خفه کوي هم او دهغه د رضا د حالت فیصله هم کوي. علامه کرخي رحمه الله فرمایلي دي چې د عمل صالح نه بغیر د جنت طلب کول په گناهونو کې یوه گناه ده. حسن بصری رحمه الله فرمایي: **من ظن انه يصل الى الله بعمل فهو متعن ومن ظن انه يصل الى الله بغير عمل فهو متمن.** یعنی کوم سړی چې دا خیال وکړو چې هغه به فقط د عمل په زور باندې الله ته ورسېږي نو هغه خپل ځان په مشقت کې اچونکی دی. او کوم سړی چې دا خیال وکړي چې هغه به د عمل نه بغیر الله تعالی ته ورسېږي نو دا فقط ارزو کونکی دی. امام غزالی رحمه الله فرمایي چې اول خپل ځان د رحمت حقدار محسن جوړ کړه، بیا د رحمت دعا وغواړه ځکه چې **﴿إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ﴾** د قرآن آیت دی. (اعراف: ۵۶)

الفصل الثالث

اهل تقوی لپاره مال او دولت بد څیز ندی

﴿۴﴾ عَنْ رَجُلٍ مِّنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كُنَّا فِي مَجْلِسٍ
نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په صحابو کې یو سړی وایي چې مونږ په یو مجلس کې ناست ؤ چې
فَطَلَعَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَى رَأْسِهِ
رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ راغلی او زموږ تر مینځ کیناستلو. دغه وخت د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په سر مبارک باندې (د غسل) د
أَثْرٍ مِّمَّاءٍ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوَّاكَ طَيِّبَ النَّفْسِ.
اوبو لوندوالی ؤ. مونږ عرض وکړو چې یا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا وخت مونږ تا ډیر په زړه خوشحاله وینو.

قَالَ: أَجَلٌ. قَالَ: ثُمَّ خَاصَّ الْقَوْمُ فِي ذِكْرِ الْغِنَى

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل: هو! راوی وایي چې د دښه وروسته د مجلس خلک د دولت مندې په ذکر کې مشغول شول.

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا بَأْسَ بِالْغِنَى لِمَنِ اتَّقَى اللَّهَ

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل چې د هغه سرې په مالدارۍ کې هېڅ باک نشته چې هغه د الله تعالی نه بیرېري

عَزَّ وَجَلَّ وَالصِّحَّةُ لِمَنِ اتَّقَى خَيْرٌ مِّنَ الْغِنَى وَطِيبُ النَّفْسِ

اوروغ صحت د خدا نه بریدونکې لپاره د مالدارۍ نه غوره ده. دغه شان د زړه خوشحالی د الله تعالی

من التَّعِيمِ» رَوَاهُ أَحْمَدُ^(۱)

داړخ نه یو نعمت دی. (احمد)

مال او دولت د مؤمن په مال دی

﴿٨﴾ وَعَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ قَالَ كَانَ الْمَالُ فِيمَا مَضَى يُكْرَهُ فَأَمَّا الْيَوْمَ

او حضرت سفیان ثوری رحمه الله فرمایي چې په تیره زمانه کې به مال بد گڼلی کیدلو خو تر کومه چې دنن زمانې

فَهُوَ تَزُسُ الْمُؤْمِنِ وَقَالَ

تعلق دی نو وس مال دولت د مسلمانانو لپاره په مال دی. حضرت سفیان ثوری رحمه الله دا هم و فرمایل:

لَوْلَا هَذِهِ الدَّنَائِرُ لَتَمَنَّدَلْ بِنَا هُوَلَاءِ الْمُلُوكِ

که دا درهم او دینار اوروبی بیسې نه وی نو باچاهانو او امیرانو به مونږ نه لاس پاکی جوړولو باندې ذلیلله او خوار جوړ کړی وی

وَقَالَ مَنْ كَانَ فِي يَدِهِ مِنْ هَذِهِ شَيْءٌ فَلْيُصْلِحْهُ

دغه شان هغه و فرمایل: که د یو سرې سره لږ په مال وي نو هغه لپاره پکار دي چې هغه د دې اصلاح وکړي

فَإِنَّهُ زَمَانٌ إِنْ

ځکه چې زمانه دا زمانه داسې ده که په دې کې څوک محتاج او غریب وي نو خپل دین د خپل لاس نه

كَانَ أَوْلَ مَنْ يَبْدُلُ دِينَهُ وَقَالَ: الْحَلَالُ لَا يَحْتَمِلُ السَّرْفَ. رَوَاهُ فِي شَرْحِ السَّنَةِ^(۲)

ورکونکی به اول دغه سرې وي. د حضرت سفیان ثوری یو قول دا هم دی چې حلال مال د اسراف بارونکی ندی

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۷۲۲ رقم ۲۱۴۱ وأحمد في المسند ۵/۳۷۲.

(۲) أخرجه البغوي في شرح السنة ۱۶/۲۹۰ رقم الحديث ۴۰۹۸.

توضیح: فیما مضی یکره: یعنی په تیره زمانه کې به مال دولت ناخوښ گڼلی کیدلو. مؤمن او متقی بناغلو به مال او دولت مکروه گڼلو. ځکه چې عام ماحول د زهد او تقوی و. خلکو به غریب او فقیر ذلیل او سپک نه گڼلو. مالي کمزورې په وجه به یې د هغه ایمان نه تباہ کولو. دغه شان باچا او حکمرانان به هم ښه و. چا چې به د غریب او فقیر پالنه کوله. نو ځکه به خلکو مال او دولت نه راغونډولو. او جمع کول به یې عیب گڼلو. خو اوس معامله د هغې برعکس ده چې په معاشره کې غریب او فقیر سړی ذلیل او سپک گڼلی کیږي. او د پیسې په بنیاد باندې د هغه ایمان اخستلی کیږي. دغه شان حکمرانان هم خیر خواه پاتې نشو. نو نتیجه به دا راوځي چې غریب سړی به د مالدارانو او حکمرانانو لاس پاکي جوړیږي. او دهغوی د لاس پاکولو او پليټی باکولو لپاره به دست پاک او دست مال جوړیږي. فلیصلحه: یعنی د کوم سړي سره چې د دې مال نه څه هم وي، هغه د دې اصلاح وکړي. مطلب دا چې که لږه پیسه هم وي. نو هغه د دې په څه کاروبار کې ولگوي. دا دهغې اصلاح او پرمختگ او ډیروالی دی. یا د اصلاح مطلب دا دی چې دا د قناعت سره خرچ کړي، اسراف دې نه کوي. لایحمل السرف: یعنی حلال مال اسراف لږه نه برداشت کوي. ځکه چې هغه دومره ډیر خو نه وي چې په هغې کې د اسراف گنجائش وي. په حلاله طریقه باندې گټلی شوی مال دومره ډیر چیرته وي. چې په هغې کې سړی اسراف شروع کړي. اسراف خو په هغه مال کې کیږي چې هغه په ناجائز او حرام طریقه باندې ترلاسه شوی وي. نو کوم مال چې په دغه طریقه باندې په ډیر مقدار کې راځي، دغه شان د حرامو په لاره به ځي. (مرقات ۹/۱۴۴)

شپیته کاله عمر غټ عمر دی

﴿۹﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُتَادِي مُنَادٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ:			
او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: اعلان کونکی به د قیامت په ورځ دا اعلان			
أَيْنَ	أَبْنَاءِ	السِّتِّينَ؟	وَهُوَ
الْعُمُرُ	الَّذِي	قَالَ	اللَّهُ
تَعَالَى	وکړي چې د شپیته کاله عمر و الا خلک چیرته دي او دا عمر هغه عمر دی چې دهغې په اړه باندې الله تعالی		
أَوْلَكُمْ	لَعَبْرُكُمْ	مَا	يَتَذَكَّرُ
دا فرمایلي دي (ترجمه) آیا مونږ تاسو ته داسې عمر نه و درکړی چې په هغې کې نصیحت ترلاسه کونکې			
مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَ كُمُ النَّذِيرِ رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ ^(۱)			
نصیحت ترلاسه کولی شو. او حال دا دی چې تاسو ته بیرونکی هم راغلی.			

(۱) رواه البيهقي في شعب الإيمان ۷/۲۶۴ رقم الحديث ۱۰۲۵۴

د عمر د فراختا سره د شهادت ارمان کول دوچتوالی سبب دی

﴿۱۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَادٍ قَالَ إِنَّ نَفْرًا مِنْ بَنِي عَذْرَةَ ثَلَاثَةَ

او حضرت عبد الله بن شداد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې د بنی عذره د قبیلې څه خلک چې د هغوی شمیره درې وه.

أَتُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَسْلَمُوا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شول او اسلام یې قبول کړو. رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل:

« مَنْ يَكْفِينِيهِمْ ؟ » قَالَ طَلْحَةُ :

څوک دی چې هغه د دې خلکو د خبرا خستنې په اړه باندي ما بې فکره کړي؟ حضرت طلحه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و فرمایل:

أَنَا. فَكَانُوا عِنْدَهُ فَبَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

زده د دې ذمه واری اخلم. نو هغه درې واړه د حضرت طلحه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره ووسیدل. کله چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بَعَثًا فَخَرَجَ فِيهِ أَحَدُهُمْ فَاسْتُشْهِدَ ثُمَّ

یو اړخ ته لښکر ولیږلو. نو د هغې سره د دې درې واړو نه یو گس هم لاړو. او میدان جهاد کې شهید شو. د دې نه وروسته

بَعَثَ بَعَثًا فَخَرَجَ فِيهِ الْآخَرُ فَاسْتُشْهِدَ ثُمَّ مَاتَ الثَّلَاثُ عَلَى فِرَاشِهِ.

نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یو بل لښکر ولیږلو. د هغې سره دویم گس لاړو. او هغه هم شهید شو. او بیا دریم گس په بستره باندي وفات شو.

قَالَ: قَالَ طَلْحَةُ: فَرَأَيْتُمْ هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَةَ فِي الْجَنَّةِ

راوې وایې چې حضرت طلحه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نښیان کړل چې ما وکتل هغه درې واړه په جنت کې دي. دغه شان ما وکتل

وَرَأَيْتُ الْمَيِّتَ عَلَى فِرَاشِهِ أَمَامَهُمُ وَالَّذِي

چې کوم سړی په بستره باندي وفات شوی و. هغه خود ټولو نه مخکې دی. او کوم سړی چې په دویم لښکر کې

اسْتُشْهِدَ آخِرًا يَلِيهِ وَأَوْلَاهُمْ

شهید شوی و هغه ورپسې روان او هغه ته یېنځې نژدې دی. او د دې درې واړو هغه اولنی سړی چې هغه د اول

يَلِيهِ فَدَخَلَنِي مِنْ ذَلِكَ فَذَكَرْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

لښکر سره شهید شوی و، د ټولو نه په آخر کې و. نو زما په زړه کې څه خنډ پیدا شو. نو ما نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته خپل

فَقَالَ: « وَمَا أَنْكَرْتَ مِنْ ذَلِكَ ؟ »

ذکر کړو. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل: نو بیا په دې کې ستا د شک او شبهه او دانکار باعث کوم شی دی؟ څکه چې د

لَيْسَ أَحَدٌ أَفْضَلَ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ مُؤْمِنٍ يُعْتَرُ فِي الْإِسْلَامِ
الله تعالی په نزد باندې هغه مسلمان نه افضل هیڅوک نشته چې هغه د اسلام په حالت کې ډیر عمر و موندلو
لتسبیخه و تکبیره و تهلیله» ^(۱)
او دهغې په وجه باندې هغه ته د خدا د تسبیح او تکبیر او تهلیل ډیره موقع ورکړی شوه.

توضیح: په دې حدیث باندې هم هغه اعتراض او سوال دی چې هغه د دې باب په حدیث نمبر: ۳ باندې شوی و. هلته په تفصیل سره جوابونه لیکلی شوي دي. خلاصه دا چې وروسته پاتې کیدونکی څه د نن سبا تبلیغې نه و چې هغه سره د جهاد جذبه نه لرله. هغه صحابې و. مرابط و. مجاهد و. د شهادت حکمې مرتبه خو هغه ته ورکړی شوی وه. د ازیاتې اعمال دهغه د درجې په وچتولو کې ملاتړې ثابت شو. (مرقات ۹/۱۴۶)

د قیامت په ورځ به ډیر عبادت گزار هم دنورو اعمالو ارمان کوي

﴿وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَمِيرَةَ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ عَبْدًا
او حضرت محمد بن ابی عمیره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په صحابو کې دی. فرمایې چې که یو بنده
لَوْ خَرَّ عَلَى وَجْهِهِ مِنْ يَوْمٍ وُلِدَ إِلَى أَنْ يَمُوتَ هَرَمًا فِي طَاعَةِ اللَّهِ
د خپل پیدائښد وخت نه بوډاوالي کې تر مرگه پورې فقط د خدای په اطاعت او عبادت کې سر تیت وساتي. نو
لِحَقْرَهُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَوْ أَنَّهُ رَدَّ إِلَى الدُّنْيَا
هغه به هم د (قیامت) په ورځ خپل دا طاعت او عبادت کم گڼي، او دا ارمان به کوي چې کاش! زه د دې دنیا ته بیا ولیرلی شم
كَيْمًا يَزِدَادَ مِنَ الْأَجْرِ وَالثَّوَابِ رَوَاهُمَا أَحْمَدُ ^(۲)
د دې لپاره چې دده اجر او ثواب ډیر شي.

توضیح: ابو عمیره: عین باندې زبر دی. او میم باندې زیر دی. دهغه د ځوی نوم محمد دی. د محمد صحابې کیدل ډیر مشهور نه و. نو ځکه د هغه د نوم سره دا تعارف یو ځای کیږي چې هغه د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحابې و. په دې حدیث کې د اعمالو ډیر ترغیب دی. چې یو سړي د تصور نه هم ډیر عبادت کړی دی خو د قیامت په ورځ به هغه هم ارمان کوي که مال ډیر عبادت کړی وی. نو څومره به ښه وه.

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۱/۱۶۳

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۴/۱۵۸

بَابُ التَّوَكُّلِ وَالصَّبْرِ

قال الله تعالى: ﴿وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ﴾ (طلاق: ۳) ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾ (ال عمران: ۱۵۹) وقال الله تعالى: ﴿وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾ (نحل: ۱۲۷) ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾
 په لغت کې توکل سپارلو او اعتماد او بهر وسې ته وایي. او په عامه اصطلاح کې د الله فیصلې ته د منلو غاړه کيځودلو نوم توکل دی. د صوفیاء کرامو په اصطلاح کې څه لږ تفاوت دی. د سری سقطی رحمه الله د قول مطابق بغیر د چون چرانه بس او د بی و سې نه جدا کیدلو نوم توکل دی. (مرقات ۹/۱۴۷)
 حضرت جنید بغدادی رحمه الله د قول مطابق توکل دې ته وایي چې یښه داسې د الله شي گویا د هغه خپل څه وجود نه و. نو الله تعالی به د بنده داسې شي لکه څنگه چې الله تعالی د همیش نه دی. بهر حال په شریعت کې توکل د اسبابو د بندیز نوم نه دی. بلکې د ټولو اسبابو استعمال د توکل د لاندې دی. څومره چې د بنده نه کیدلی شي هغه دې وکړي، مخکې دې په الله تعالی باندې توکل وکړي. لکه په یو حدیث کې دي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحابې ته و فرمایل: قید و توکل. مولانا رومی رحمه الله فرمایلي دي: توکل زانوائے اثر بند یعنی اوبن و تره بیا توکل و کړه. بهر حال د اسبابو استعمال جائز دی. په اسبابو باندې اعتماد کول او تکیه کول جائز ندي. اسبابو د استعمال نه وروسته دې اسبابو ته د الله تعالی د اړخ نه مستقل حکم کیږي چې هغه اثر وکړي او که ونکړي. د دې نه معلومه شوه چې اسباب څه مستقل علت ندي. بلکې دا هم ذریعې دي. د دوي په لاس کې هېڅ نشته دی. هر څه د الله تعالی د قدرت په قبضه کې دي. توکل یو عام لفظ دی. په ټولو کارونو او معاملاتو کې توکل جریان لري. خو د دې ډیر استعمال د رزق او کسب او اکتساب په باب کې کیږي. او په دې کې ډیر مشهور دی. (مرقات ۹/۱۴۸)

والصبر: د جزع فزع په مقابله نظم او ضبط او سنجیدگي او د وقار نوم صبر دی. په لغت کې صبر ایساریدلو او ایسارولو ته وایي. په شریعت کې صبر دېته وایي چې د حق او باطل د مقابلي په وخت کې د حق په جذبه باندې په کلکه سره ودریدلو سره په باطله جذبه باندې هغې لره ترجیح ورکړي شي. ملا علی قاری په مرقات کې د صبر تعریف داسې کړی دی: الصبر هو حبس النفس علی ما يقتضيه العقل والشرع. پاس د پښتو تعریف گویا د دې عربي. د تعریف تشریح او تفصیل دی.

د صبر درې رکنه دي: (۱) الصبر علی العبادة (۲) الصبر عن المعصية (۳) الصبر علی البصیبة
 توکل او صبر خو دواړه لازم او ملزوم دي نو ځکه دواړه په یو باب کې را جمع کړي شو خو بیا هم د توکل

دیر استعمال درزقونوپه معامله کې کیرې اود صبر اکثر استعمال په مصیبتونو او سختو کې کیرې.

الفصل الأول

د کامل صبر کونکو صفات

﴿عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: زما د امت نه به او یا زره کسان

بِغَيْرِ حِسَابٍ هُمُ الَّذِينَ لَا يَسْتَرْقُونَ وَلَا يَتَطَيَّرُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

بغیر حساب نه جنت ته ننوځي. چې هغوی د مونه نکوي، بدفالي نکوي، او فقط په خپل رب باندې باندې اعتماد کوي

توضیح: لایسترقون: سین او تاء د طلب لپاره دي. رقیه طلب کول مراد دي. رقیه دم وغیره ته وایې. وس رقیه او دم کول په دوه قسمه دي. یو د جاهلیت دمومول دي. هغه اسلام مطلقاً منع کړيدي. که دلته د رقیه نه مراد د جاهلیت دمونه وي نو دا د ادنی مؤمن لپاره هم جائز ندي. شیخ عبدالحق رحمه الله په اشعة اللمعات کې لیکلي دي چې ډیره واضحه داده چې په دې حدیث کې دم کوم ذکر شوی دی، دهغې نه د جاهلیت د زمانې توپکې او مشرکانه دمونه مراد دي. چې دهغې د قرآن او حدیث سره هېڅ تعلق نشته دی. او د لایتطیرون جمله په دې باندې واضحه دلالت کوي. ځکه چې د تطییر عمل د جاهلیت په بدفالي کې دی. چې هغه په اسلام کې منع دی. او د تطییر عمل هم منع دی. د رقیه او دم دویم قسم دم درود او علاج کول دي. که په د حدیث کې مطلقاً دم درود او علاج کولو د پریخودلو ذکر وي نو د ډنبه د خواصو تکل مراد دی. او دا به د خواص الناس او عارفینو او مخلصینو د توکل درجې ذکر وي. اې دهغوی شان دا وي چې کله هغوی ته وویلی شي چې: ادْعِ لَكَ الطَّيِّبُ؟ آیا د علاج لپاره طیب راوغوختلی شي؟ نو په جواب کې وایې: والطيب امر ضئ. یعنی طیب خوزه په ناروغی کې اخته کړی يم. نو علاج ولې وشي. یعنی دا ټوله معامله خود الله په لاس کې ده. خلاصه دا راوتله چې د جاهلیت منترې جنتري خو مطلقاً منع کړی شوی دی. او که په جائز دم درود باندې علاج مراد وینو د دې پریخودل هم جائز دي. چې هغه د کاملو مخلصینو صفت دی. گویا په حدیث کې دې حقیقت ته اشاره ده. چې علاج کول هم جائز دي او پریخودل یې هم جائز دي. اوله درجه د عوام الناس ده. دویمه درجه د کاملو مخلصانو ده. او د دې نه وروسته دریمه درجه د انبیاء کرام، او د صدیقینو ده چې د دنیا د اسبابو وجود او عدم (نه شتون) د هغوی په نظر کې برابر

(۱) انجمه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۰۵ رقم الحديث ۶۴۷۲ ومسلم في صحيحه ۱/۱۹۸ رقم الحديث (۲۱۸-۳۷۲)

وي. دې درجې ته فنا فی الله او باقی بالله درجه وايي. نور علاج کول افضل دي. نه کول افضل دي.
دا ټول بحث په کتاب الطب والرقی کې لیکلی شويدي. (مرقات ۹/۱۴۹)

﴿۲۴﴾ وَ عَنْهُ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فَقَالَ: " عُرِضَتْ
او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بيرون راووتلو او ي فرمايل چې ماته
عَلَى الْأُمَمِ فَجَعَلَ يَمْزُ النَّبِيَّ وَمَعَهُ الرَّجُلُ
امتونه پيش کړي شو. کله چې دې انبياؤ دخپلو امتونو سره تيريدل شروع کړل نو (ماوکتل) چې د يونبي سره فقط يو سپړي و. او
وَالنَّبِيَّ وَمَعَهُ الرَّجُلَانِ وَالنَّبِيَّ وَمَعَهُ الرَّهْطُ وَالنَّبِيَّ وَلَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ
يونبي داسې و چې دهغه سره دوه کسان و. او يونبي داسې تير شو چې دهغه سره هيڅوک هم نه و، د دينه وروسته ما
فَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأَفُقَ فَرَجَوْتُ أَنْ يَكُونَ أُمَّتِي
يو لويه ډله وليدله چې هغه د آسمانو تر غاړو پورې خپره شوي وه. زما دا اميد راغلو چې دا به زما امت وي. خو
فَقِيلَ هَذَا مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ أَوْ دَهغَدِ امْتِ خَلَكِ دِي. يِيا ماته وويلي شو چې ته خو لږ راپورته کړه
فَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأَفُقَ فَقِيلَ لِي انظُرْ هَكَذَا
او وگوره. ما وکتل چې يو ډيره لويه ډله ده. چې هغه د اسمان تر غاړو پورې خپره ده. ييا ماته وويلي شو چې لږ اخوا
وَهَكَذَا فَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأَفُقَ
ديخوا يعنې ښې او چپ اړخ ته نظر وگرځوه نو ما وکتل نو ډيره لويه ډله وه. چې هغه د اسمان تر غاړو پورې خپره وه
فَقِيلَ: هُوَ لَاءِ أُمَّتِكَ وَمَعَ هُوَ لَاءِ سَبْعُونَ أَلْفًا
د دېنه وروسته (ماته) وويلي شو چې دا ټول ستاد امت خلک دي. او دهغوي نه علاوه دهغوي او يازره کسان
قَدَّامَهُمْ. يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ هُمُ الَّذِينَ لَا يَتَطَيَّرُونَ وَلَا يَسْتَرْقُونَ
داسې دي چې هغوي به جنت ته بغير د حساب نه ځي. او دا هغه خلک دي چې نه خو بدفالي کوي. نه دمونه
وَلَا يَكْتُمُونَ وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ فَقَامَ عَكَاشَةُ
ابن محصن ودريدلو او وي ويل چې دا الله تعالی نه دعا وکړه چې هغه ما په دغه خلکو کې شامل کړي.

قَالَ	«اللَّهُمَّ	اجْعَلْهُ	مِنْهُمْ».	ثُمَّ	قَامَ	رَجُلٌ	فَقَارَأَ:
نبی کریم ﷺ دعا وکړه: یا الله عکاشه په دغه خلکو کې شامل کړه. بیا یو بل سړی پاڅیدلو او هغه هم دغه عرض							
اذْعُ	اللَّهُ	أَنْ	يَجْعَلَنِي	مِنْهُمْ.	فَقَالَ:		
وکړو. چې د الله تعالی نه دعاء وکړه چې الله تعالی ما په دغه خلکو کې شامل کړي. نبی کریم ﷺ وفرمایيل:							
سَبَقَكَ بِهَا عَكَاشَةٌ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)							
د دې دعاء په سلسله کې عکاشه په تاباندې مخکې والی وړی دی.							

توضیح: مع هؤلاء سبعون الفاً: د دې جملې یو مطلب دا دی چې د دې غټ جماعت نه غیره او یا زره (۷۰۰۰۰) کسان داسې دي چې هغه به بغیر د حساب نه جنت ته ځي. دویم مطلب دا دی چې په دوې کې او یا زره کسان داسې دي چې هغوی به بغیر د حساب کتاب نه جنت ته ننوځي. په یو روایت کې دي چې په دوې کې دهر یو سره به او یا زره کسان جنت ته ننوځي. دا شمیره ډیره زیاته ده. لایکتوون: دا د اکتوانه دی، د داغ ورکولو په معنی دی. دا مسائل ددې په مخکې په کتاب الطب کې په تفصیل سره لیکل شوي دي.

سبقك بها عکاشه: یعنې د الله تعالی په نزد باندي دا درجه فقط د یو سړي لپاره وه، هغه عکاشه مخکې یوړه، ته خو یې اوس غواړي خو هغه ستا نه مخکې عکاشه یوړه. حضرت عکاشه رضی الله په جنگ یمامه کې شهید شوی و. (مرقات ۹/۱۵۱)

د مؤمن عجیبه شان

﴿۲﴾	وَعَنْ صُهَيْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «عَجِبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ
او حضرت صهیب رضی الله عنهما فرمایي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل: د مؤمن هم عجیبه شان دی چې دهغه هر	
كُلِّهِ	خَيْرٌ
يو حالت دهغه لپاره خیر او بښگره ده. او دا خبره فقط د مؤمن لپاره خاص کړی شوی ده. هیڅوک دهغه سره په	
ذَلِكَ	لِأَحَدٍ
دې صفت کې شریک نشته. که هغه ته (رزق، فراختیا، وسعت، راحت، آرام، صحت او تندرستیا، نعمت او خوندونه	

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۰۵ رقم الحديث ۶۵۴۱ ومسلم في صحيحه ۱۹۹ رقم الحديث (۲۲۰-۲۷۴)

لِلْمُؤْمِنِ	إِنْ	أَصَابَتْهُ	سَرَّاءٌ	شَكَرَ	فَكَانَ
او طاعت او د عبادت د توفیق په صورت کې (خوشحالی تر لاسه کیږي نو هغه د خدای شکر گزار وي. نو دا					
خَيْرًا	لَهُ	وَإِنْ	أَصَابَتْهُ	ضَرَاءٌ	صَبَرَ
شکر د هغه لپاره خیر او ښیگرې سبب دی. او که هغه ته مصیبت رسیږي نو هغه په دې باندې صبر کوي. نو دا					
فَكَانَ خَيْرًا لَهُ «رَوَاهُ مُسْلِمٌ» ^(۱)					
صبر هم د هغه لپاره خیر او د ښیگرې سبب دی.					

توضیح: صهیب: حضرت صیب بن سنان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ موصل و سیدونکی ؤ. موصل په عراق کې مشهور ښار دی. رومیانو ډاکه وکره او هغه یې بوتلو. او بیا یې غلام جوړ کړو. حضرت صهیب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زلمی شو. بیا بنو کلب هغه واخستلو او د هغه ځای نه یې راوستلو او په مکه کې یې په عبدالله بن جدعان باندې خرڅ کړو. هغه د اخستلو نه وروسته دا آزاد کړو. په مکه مکرمه کې دا مسلمان شو. په ضعفاء مسلمین کې ؤ. ۸۰ هجري کې په مدینه کې وفات شو. او په جنت البقیع کې دفن کړی شو. یاده دې وي چې صهیب رومي ندی، اصلاً دا عراقی موصلې دی. ده ته رومي دې وجې نه وایي چې دا دهغوي په کورنۍ کې زلمی شوی ؤ. خلک د ناپوهتیا د وجې نه ورته رومي وایي. لکه شاعر ویلي دي:

حسن بصره بلال از جش صهیب از روم ز خاک که ابو جهل این چه بواجبی است

د حدیث مطلب دا دی چې د مؤمن عجیبه شان دی. هر حالت د هغه د آخرت لپاره فائده مند دی. که مصیبت رايي نو په صبر کولو باندې ثواب ورکړل کیږي. او که راحت رايي نو په شکر کولو باندې ورته ثواب ورکړل کیږي.

طاقتور مسلمان د ضعیف مسلمان نه غوره دی

﴿۲۴﴾	وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ
او حضرت ابو هريره <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> فرمایي چې رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> وفرمایي: قوي مسلمان د ضعیف مسلمان	
خَيْرٌ	وَ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ وَ فِي كُلِّ خَيْرٍ
ند غوره او د خدای په نزد ډیر خوښ دی. او هر مسلمان په خپل ځان کې نیکی او ښیگره لري. کوم څیز چې تاته	
أَحْرَضَ	عَلَى مَا يَنْفَعُكَ وَ اسْتَعْنِ بِاللَّهِ وَلَا تَعْجِزْ
فائده درکونکې وي د هغې حرص وکره. او د الله تعالی نه مدد او توفیق وغواړه او د دې نه مه عاجزه کیږه. دغه شان که	

(۱) اخرجه مسلم لي صحيحه ۴/۲۲۹۵ رقم الحديث (۲۹۹۹-۶۴) واخرجه الدارمي ۲/۴۰۹ رقم الحديث ۲۷۷۷

وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقْنُ لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَانَ كَذَا
تاته (دین او دنیا) کې څه مصیبت او تکلیف دروړسیري نو داسې مه وایه که ما داسې کړی وی نو داسې به شوي و. بلکې
وَكَذًا وَلَكِنْ قُلْ قَدَرٌ اللَّهُ
داسې وایه چې الله تعالی هم دا ټاکلې وه (لهذا هر څه چې درېښن شوي دي، د الله فیصلې مطابق درېښه شويده)
وَمَا شَاءَ فَعَلَ فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلِ الشَّيْطَانِ « . رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱) »
او الله تعالی چې څه غواړي هغه کوي. او دا ځکه چې د «که» لفظ د شیطان د عمل کړنې لپاره برسيرته کوي.

توضیح: المؤمن القوی: یعنی قوت والا قوی مسلمان د کمزورې مسلمان نه غوره دی. د قوی مسلمان نه څوک مراد دی؟ نو د هرې طبقې خلکو دا حدیث په خپل مطلب کې استعمال کړو. تردې چې په پنجاب کې ځینې پهلوانانو په خپل پهلوانۍ ځای باندې باندې دا حدیث لیکلی دی. ملا علی قاری یو قول دا نقل کړیدی چې قوی مسلمان هغه دی چې د خلکو سره تگ راتگ لري، هغوی ته لارښودنه کوي، او په دې لاره کې د خلکو تکلیفونه برداشت کوي. دا د کناره کش مسلمان نه غوره دی. دویم قول یې دا نقل کړیدی چې قوی مسلمان هغه دی چې هغه د اسبابو په ځای مسبب الاسباب ته گوري. د هغه ایمان د و مره مضبوط وي چې هلته د اسبابو امکان نه وي، د هغې په مقابل کې ضعیف مسلمان اسبابو باندې نظر ساتي. د هغه یقین کمزوری وي. دریم قول دا دی چې دلته د مؤمن د ایمان هغه نه خوزیدونکې حوصله او عزم مراد دی. چې د هغې په وجه باندې دا مؤمن په تپو سره د جهاد میدان ته کوزیږي. او ښه جنگ کوي. او د هغه جذب په نیکی باندې د حکم کولو او د بدو نه په منع کولو کې ډیره مضبوطه وي. او په دې لاره کې په هر مصیبت باندې ښه صبر کوي. **فَإِنَّ لَوْ:** لعنې د لو کلمه د شیطان د عمل دروازه برسيرته کوي. مطلب دا دی چې د الله فیصلې په مقابل کې د لو لفظ مه وایه. یعنی د تقدیر الهی مقابله شروع کیږي. او د شیطاني وسوسو لاره برسيرته کیږي. (مرقات ۱۵۳-۹/۱۵۴)

الفصل الثانی

په کامل توکل سره درزق لاري برسيرته کیږي

﴿۵۶﴾ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَوْ أَنَّكُمْ
حضرت عمر بن الخطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَآيِي چې ما رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي: حقیقت دادی که تاسو په

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۰۵۲ رقم الحديث (۲۶۶۴-۳۴) وابن ماجه ۲/۱۳۹۵ رقم الحديث (۲۶۶۴-۳۴)

تَتَوَكَّلُونَ	عَلَى	اللَّهِ	حَقًّا	تَوَكَّلِهِ	لَرَزَقَكُمْ
الله تعالی باندې توکل او اعتماد وکړی لکه څنګه چې د توکل حق دی. نو یقیناً هغه به تاسو ته داسې رزق درکړي					
كَمَا يَرْزُقُ الظَّيْرَ تَغْدُو خِمَاصًا وَتَرْوَحُ بِطَانًا " رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ (۱)					
لکه څنګه چې مرغانو ته رزق ورکوي. سحر نهر راوځي او ماښام یې خپته ډکه کړي وي (خپلو ژالو ته) بیرته ځي					

توضیح: تغدو: سحر وتلو او د زرق لټون ته تغدو ویلی شوی دی. د ډڼه معلومه شوه چې د رزق په لټون کې سحر وتلو یا ماښام وتل منع ندي. او نه د توکل په خلاف ده. دا سعی (کوښښ) ده. فیصله د الله تعالی په لاس کې ده. شاعر وایي:

نروح و نغدو لحاجاتنا   وحاجة من عاش لاتنقضی

خاصاً: دا د خمیص جمع ده. تشې خیتې ته وایي. بطاناً: دا د بطن جمع ده. غتې او ډکې خیتې ته وایي. دلته ښه په مړه باندې ماښام بیرته راتګ مراد دی. (مرقات ۹/۱۵۶)

د دې حدیث نه معلومه شوه چې اصل رازق الله تعالی دی. بنده که کسب کوي. نو هغه د توکل سره منافې نده. د قرآن آیت ﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا﴾ (هود: ۶) د انسان د سعی او د کسب د لټون خلاف نده. ځکه چې د رزق وعده په دې آیت کې اجمالی ده. د دې تفصیل هم دا دی چې سړی دې په وتلو سره محنت وکړي. حرکت دي وکړي. تجارت دي وکړي. دا آیت انسان بندولو باندې نه کینوي بلکې تفصیلې موقعو کې د رزق د لټون لپاره انسان لره راپاڅوي.

حکایت: ملا علی قاری د دې حدیث لاندې لیکلي دي چې کارغه خپل بچیان سپین لیدلو سره پرېږدي. نو الله تعالی مچۍ دغه بچیانو اړخ ته متوجې کړي. مچۍ د دې په مکوڅه باندې زیږوالی کتلو سره د خپل رزق په لټون کې راشي. نو دا بچی هغه و خوري. تردې چې غټ شي، بیا کارغه راشي او هغه پالي.

ملا علی قاری رحمه الله دویمه قصه لیکلې ده چې الله تعالی د عزرائیل نه پوښتنه وکړه چې د ساه (روح) اخستلو په وخت کې ستا په چا باندې خفګان راغلی دی؟ نو عزرائیل وویل چې په یو ماشوم باندې مې خفګان راغلی دی. یو ځل چې په دریاب کې کله کشتی ماته شوه نو یو پۍ خوړونکی ماشوم د مور سره پاتې شو، ستا حکم راغلی چې د دې د مور ساه واخله. ما یې ساه واخستله. او ماشوم په ژړا پاتې شو. په دې باندې ماته خفګان راغلی و. الله تعالی وفرمایل چې مخکې اوږه!

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۹۵ رقم الحديث ۲۳۴۴ وابن ماجه في ۲/۱۳۹۴ رقم الحديث ۴۱۶۴.

ما هغه یوې ټاپو (جزیرې) ته ورسولو. او یو زمرې مې هغه ته په پی- ورکولو باندې مقرر کړه. کله چې دا ماشوم لږ غټ شو، نو د جناتو په ذریعه باندې مې هغه ته د انسانانو خبرې زده کړې. کله چې دا ماشوم ښه غټ شو نو دا آبادی ته راغلو. تردې چې هغه ته حکومت ورکړی شو، کله چې مضبوط شو نو هغه د خدای د دعوی وکړه، دهغه نوم شداد و. فتبارک الله من هو عالم بأسرار العباد. (مرقات ۹/۱۵۷)

د معاش په حصول کې جائز طریقې خپلې کړه

﴿۶﴾ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَيُّهَا النَّاسُ لَيْسَ مِنْ شَيْءٍ	او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: خلکو! هیڅ یو داسې شی نشته چې هغه تاسو
يُقَرَّبُكُمْ إِلَى الْجَنَّةِ وَيُبَاعِدُكُمْ مِنَ النَّارِ إِلَّا قَدْ أَمَرْتُكُمْ بِهِ	جنت ته نژدې کړي او د دوزخ د اور نه لیرې کړي. دهغه څه نه علاوه چې دهغې ماتاسو ته حکم درکړیدی.
وَلَيْسَ شَيْءٌ يُقَرَّبُكُمْ مِنَ النَّارِ وَيُبَاعِدُكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ إِلَّا	او هیڅ یو شی داسې نشته چې هغه تاسو د دوزخ اور ته نژدې کړي او د جنت نه لیرې کړي، دهغه څه نه علاوه
قَدْ نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ وَإِنَّ الرُّوحَ الْأَمِينِ وَفِي رِوَايَةٍ: وَإِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفْسٌ فِي رُوعِي	چې ماتاسو دهغې نه منع کړې یاست او روح الامین او په یو روایت کې دي چې روح القدس زما په زړه کې دا
أَنَّ نَفْسًا لَنْ تَمُوتَ حَتَّى تَسْتَكْمِلَ رِزْقَهَا	خبره زما په زړه کې واچوله چې بیشکه هیڅوک تر هغه وخته پورې نه مړ کیږي ترڅو چې خپل رزق پورا نکړي
إِلَّا فَاتَّقُوا اللَّهَ	گوری د خدای د نافرمانۍ نه یږیرۍ او د معاش د حصول په سعی او کوشش کې نیک بنویي او اعتدال خپل
وَأَجْمِلُوا فِي الظَّلْبِ	کړی دې لپاره چې ستاسو رزق تاسو ته په جائز او حلال وسیلو او ذریعو او مشروع طریقو باندې درور سیري
وَلَا يَحْمِلَنَّكُمْ اسْتِبْطَاءُ	دغه شان داسې دې کله هم نه وي چې د رزق په دررسیدلو کې وروستوالی تاسو دې خبرې ته راوپاروي چې
الرِّزْقِ أَنْ تَطْلُبُوهُ بِمَعَاصِي اللَّهِ فَإِنَّهُ لَا يُدْرِكُ مَا عِنْدَ اللَّهِ	تاسو د گناهونو د کولو په ذریعه باندې د رزق ترلاسه کولو کوشش وکړی. حقیقت دا دی چې کوم څه د خدای

إِلَّا بِطَاعَتِهِ «رَوَاهُ فِي» شرح السنة «وَالْبَيْهَقِيُّ فِي» شعب الإيمان "إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ: «وَأَنَّ رُوحَ الْقُدُسِ»^(۱)

سره دي، هغه د هغه په اطاعت او خوشحالولو په ذریعه سره ترلاسه کولی شي. (شرح السنة، بیهقی)

توضیح: یقربکم: یعنی کوم اعمال او افعال او اقوال چې جنت ته نژدې کونکې دي. او د دوزخ نه لیرې کونکې دي. ما تاسو ته د هغې حکم درکړیدی. او څه چې د هغې برعکس دي ما تاسو د هغې نه منع کړی یاست.

نفث: په سپکه طریقه باندې پوکې کولو ته نفث وایي. دلته وحې القاء کولو او د خبرې اچولو په معنی دی.

روعي: زړه او نفس ته روع وایي. مراد دا دی چې جبرائیل امین د وحې خفې په ذریعه باندې دا خبره رارسولی ده.

اجملوا: دا د جمال نه جوړ شوید یعنی تاسو د رزق په حصول کې او د معاش په گټلو کې د اعتدال لاره خپله کړی. یعنی داسې طریقه خپله کړی، چې په هغې کې د شرع حقوق او د بندیکانو د حقوقو پورا پورا لحاظ ساتلی شوی وي. په جائز طریقه سره که د رزق په رسیدلو کې تاخیر وشي نو ناجائز طریقه مه خپلوی. ځکه چې د الله تعالی د اړخ نه د هغه پاک او خوښ رزق په اطاعت کولو سره وکولی کیږي. په گناه کولو سره نه ورکول کیږي. (مرقات ۹/۱۵۸)

اصل زهد څه دی؟

﴿۴﴾ وَعَنْ أَبِي دَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الزَّهَادَةُ فِي الدُّنْيَا

او حضرت ابو ذر رضي الله عنه نبي کریم صلى الله عليه وسلم نه روایت کوی چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: د دنیا نه زهد

لَيْسَتْ بِتَحْرِيمٍ وَلَا إِصْاعَةِ الْمَالِ وَلَكِنَّ الزَّهَادَةَ فِي الدُّنْيَا

اختیارول د اندې چې حلال شيان دې حرام کړي شي او مال او اسباب دې ضائع کړي شي بلکې د دنیا نه زهد اختیارول د ادې

أَنْ لَا تَكُونَ بَيْنَا فِي يَدَيْكَ أَوْ ثَقَّ

چې مال او دولت او نور دنیاوي اسبابو نه چې څه ستا په لاس کې دي، په دې باندې د هغه څه نه ډیر اعتماد

بَيْنَا فِي يَدِ اللَّهِ وَأَنْ تَكُونَ فِي ثَوَابِ الْمَصِيبَةِ إِذَا أَتَتْ أُصِيبَتْ فِيهَا لَوْ أَنَّهَا

مکوه څه چې د الله په لاس کې دي. دغه شان زهد د ادې چې ته په هغه وخت کې چې کله ته په یو مصیبت کې

(۱) رواه البيهقي في شعب الإيمان ۷/۲۹۹ رقم الحديث ۱۰۳۷۶ والبهقي في شرح السنة ۱۴/۳۰۳ رقم الحديث ۴۱۱۱

أُثْبِتَ لَكَ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَعَمْرُو بْنُ وَاقِدٍ الرَّائِي مُتَكْرِمٌ الْحَدِيثُ^(۱)

اخته یې نو د ثواب د طلب لپاره هغه مصیبت اړخ ته که هغه ستا لپاره پاتې وي، ډیره رغبت وساته.

توضیح: بتحریم الحلال: یعنی زهد فی الدنیا دا ندی چې سپری په خپل ځان باندې حلال شیان مثلاً غوښه او میوه او داسې نور تازه شیان حرام کړي. لکه څنګه چې عیسایې پادریان او بعض وچ صوفیان داسې کوي، دا خو تحریم الحلال دی. چې بیخې ناجائز دی. اصل زهد دا دی چې د انسان په خپل لاس کې چې کوم مال اسباب دي، په هغې باندې دومره اعتماد او بهر وسته نوي څومره اعتماد چې یې د الله تعالیٰ په غیبې خزانه باندې دی. زاهد انسان هغه دی چې هغه د الله تعالیٰ د غیب په خزانه باندې ډیر اعتماد وکړي. په دې حدیث کې د زهد یو صورت دا بیان کړی شوی دی. د ډڼه وروسته د زهد دویم صورت داسې بیان کړی شوی دی.

وان تکون: دا د زهد دویم صورت دی. مطلب دا چې زهد دا هم دی چې له مصیبت راشي نو د هغې په بدله کې چې کوم ثواب ورکول کېږي، تاته د دې ثواب رغبت د دې مصیبت د نه راتلو او ثواب د نه درکول کیدلو نه ډیر وي یعنی یعنی د دې مصیبت موجودیدل (شتون) د دې د نه راتلو نه تاته ډیر مرغوب او محبوب وي ځکه چې په دې باندې ثواب درکول کېږي.

په دې حدیث کې ابقیت چې کوم لفظ دی دا د لم یصب په معنی دی. یعنی د مصیبت نه راتګ او د دې په ایسارولو سره لیرې کول ابقاء ده. بهر حال د زهد دا دوه صورتونه په ذهن کې ښه کینول پکار دي. (مرقات ۹/۱۶۰)

الله تعالیٰ ونه غواړي نو ټوله دنیا نفع او نقصان نشي رسولی

﴿۸﴾ وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كُنْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابن عباس رضی الله عنہ فرمایې چې یوه ورځ (په سفر کې) زه د رسول الله صلی الله علیه و سلم په سپرلی باندې

يَوْمًا فَقَالَ: « يَا غُلَامُ

دنبی کریم صلی الله علیه و سلم زه وروسته ناست وم چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم (زه مخاطب کولو باندې) وفرمایې: هلکه!

احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ

د الله تعالیٰ د ټولو احکاماتو خیال ساته. الله تعالیٰ به ستا خیال وساتي. دغه شان ته به هر وخت او په هره معامله

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۹۳ رقم الحديث ۲۳۴۰ وابن ماجه في ۲/۱۳۷۳ رقم الحديث ۴۱۰۰.

أَحْفَظُ	اللَّهِ	تَجِدُهُ
کې دهغه درضا طلبگاريې نويقينا الله به هم ستا خيال ساتي. په دغه توگه به تا په دنيا کې د هر قسم مصيبتونو او تکليفونو نه ساتې. او په آخرت کې به د هر قسم عذاب او سختۍ نه دې محفوظ وساتي. او کله چې ته د سوال اراده وکړي نو فقط		
تُجَاهَكَ	وَ	إِذَا
سألت		
فَأَسْأَلُ	اللَّهَ	وَإِذَا
اسْتَعْنَتْ	فَأَسْتَعِينُ	بِاللَّهِ
وَأَعْلَمُ		
الله تعالى ته خپل د سوال لاسونه او رڼه کړه. او کله چې ته مرسته غواړي نو فقط د الله تعالى نه مرسته غواړه او په دې پوهه		
أَنَّ الْأُمَّةَ لَوْ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا		
پوهه شه که ټول مخلوق په شريکه سره تاته فائده درکول و غواړي نو هيڅکله يې نشي دررسولي، دهغه څه نه		
بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ وَلَوْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ		
غيره چې هغه الله تعالى ستا په مقدر کې ليکلي دي. او که د دنيا ټول خلک په شريکه سره هم تاته څه نقصان		
لَمْ	يَضُرُّوكَ	إِلَّا
بِشَيْءٍ		
او ضرر رسول و غواړي نو هغوي هيڅکله هم تاته څه نقصان او ضرر نشي دررسولي، فقط دهغه څه نه غير		
قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ رِفْعَةَ الْأَقْلَامِ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ ^(۱)		
چې الله تعالى ستا لپاره په مقدر کې ليکلي دي. قلم پورته کولو سره کي خودل شوي دي او صحيفې وچې شوي دي.		

رضا بالقضاء د خوش بختۍ نښه ده

﴿٩٩﴾ وَعَنْ سَعْدِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مِنْ سَعَادَةِ ابْنِ آدَمَ		
او حضرت سعد رضي الله عنه فرمايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: د ابن آدم نیک بختي داده چې الله تعالى دده په مقدر		
رِضَاهُ بِنَا قَضَى اللَّهُ لَهُ وَمِنْ شَقَاوَةِ ابْنِ آدَمَ تَزْكُهُ اسْتِخَارَةُ اللَّهِ		
کې څه ليکلي دي دا په هغې باندي راضي وي او د ابن آدم بد بختي داده چې هغه د الله تعالى نه خیر او نښيگړه		
وَمِنْ	شَقَاوَةِ	ابْنِ
آدَمَ		
غوختل پريږدي. دغه شان د ابن آدم بد بختي دا هم ده چې الله تعالى چې څه دده په مقدر کې ليکلي دي، دا په هغې		

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۶/۵۷۵ رقم الحديث ۲۵۱۶ وأحمد في المسند ۱/۲۹۳.

سُخِّطَهُ بِمَا قَضَى اللَّهُ لَهُ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

باندې ناراضه او ناخوښه وي. (روایت کړې دې ترمذی او ترمذی وائی دا حدیث غریب دې)

توضیح: استخارة الله: د دې جملې یو مطلب دا چې د انسان د خوش بختۍ یوه نښه دا ده چې دا په هغه څه باندې راضي او خوشحاله وي څه چې الله تعالی دده لپاره ټاکلې وي. د الله تعالی په فیصله باندې ناخوښه کیدل د بد بختۍ نښه ده لهدا ده لپاره پکار دي چې هر وخت د الله تعالی نه د خیر غوڅتونکی وي. استخارة الله: د دې جملې دویم مطلب دا چې په دې کې سین او تادطلب (غوڅتنې) لپاره دي. یعنې خیر او شر او نفع او ضرر دواړه د الله تعالی د تقدیر فیصلې دي. خو انسان لپاره پکار دي چې هر وخت د الله تعالی نه خیر او ښیگره وغواړي. ښیگره نه غوڅتل او دهغې سوال کول پریخودنه د انسان د بد بختۍ نښه ده. شارحینو د دې جملې دا آخرې مطلب بیان کړیدی. ما د دې په مخکې یو بل مطلب اړخ ته هم اشاره وکړه. والله اعلم! په دې جمله کې د استخاره راویستلو د ترغیب اړخ ته هم اشاره کیدلې شي. د استخارې راویستلو یوه طریقه خو مشهوره ده. کومه چې په کتابونو کې لیکلې ده. خو یوه مختصر طریقه دا هم ده چې سړی دا کلمات د استخارې په نیت سره ووايي: اللهم خِزِّيْ وَاخْتِزِّيْ فَلَا تَكِلِيْ اِلَى اِخْتِيَارِيْ. د استخارې په ترغیب کې یو عجیبه حدیث دی. فرمایي: مَا خَابَ مَنِ اسْتَخَارَ وَلَا لِدِمٍ مِّنِ اسْتِشَارَةٍ وَلَا عَالَ مَنِ اقْتَصَدَ، استخاره کونکی ناکام نه پاتې کیږي مشوره کونکی پښیمانه نه وي. او درمیانه حالی فقیر نه وي. (مرقات ۹/۱۶۶)

الفصل الثالث

الله تعالی باندې د کامل اعتماد اثر

﴿۱۰﴾	عَنْ جَابِرِ أَنَّهُ عَزَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ نَجْدِ
فَلَمَّا	حضرت جابر رضی الله عنده روایت دی چې هغه د نبی کریم صلی الله علیه و سلم سره په هغه جهاد کې شریک و چې هغه د نجد په
قَفَلًا	مَعَهُ
قَائِلَةً	اطرافو کې شوی و. او کله چې نبی صلی الله علیه و سلم د جهاد نه فارغه شونو جابر رضی الله عنه هم د نبی صلی الله علیه و سلم سره بیرته راغلو.
فَأَذَرَتْهُمْ	فِي
وَأَذَرَتْهُمْ	فِي
فِي	د دې په سفر په دوران کې یوه ورځ صحابه د غرمې په وخت کې یو داسې ځنگل ته ورسیدل چې په هغې کې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۹۶ رقم الحديث ۲۱۵۱ واحمد في المسند ۱/۱۶۷.

کثیر العِصَاهِ فَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَفَرَّقَ النَّاسُ يَسْتَعْظِمُونَ بِالشَّجَرِ
کيکړونې ډيرې وي. نونبې کریم صلی الله علیه و سلم هلته کوز شو. او ټول خلک د بوټو د سیوري په لټون کې یو خوا بل خوا خپاره
فَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَحَتَّ سَمْرَةٌ فَعَلَّقَ بِهَا
شول. نبی کریم صلی الله علیه و سلم هم د کيکړ د یوې غټې ونې لاندې ډډه ولگوله. او خپله تورا یې د دغه بوټي په یو بناخ پورې
سَيْفَهُ وَنَبْنَا نَوْمَةً فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
زور ښه کړه. مونږ د لږ خوب په کولو په خاطر اوده شوي و. ناخپه مونږ واوریدل چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم
يَدْعُونَا وَإِذَا عِنْدَهُ
مونږ ته آواز کوي نو مونږ د نبی کریم صلی الله علیه و سلم خواته ورسیدلو نو څه گورو چې (نبی کریم صلی الله علیه و سلم پرون دی،
أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ: " إِنَّ هَذَا اخْتَرَطَ عَلَيَّ
او هم هلته) د نبی کریم صلی الله علیه و سلم خواته یو بانډه چې کافر موجود دی. نبی کریم و فرمایل: چې دا بانډه چې په هغه وخت چې
سَيِّفِي وَأَنَا نَائِمٌ فَاسْتَيْقَظْتُ وَهُوَ
زده او د ووم، ما بانډه یې زما تورا راڅکلو سره ودریدلو. او کله چې زما سترگې برسیره شوي نو ما وکتل چې زما
فِي يَدِهِ صَلْتًا. قَالَ: مَا يَبْنَعُكَ مِثِّي؟ فَقُلْتُ:
لغږه تورا د ده په لاس کې ده. ده ماته وویل چې وس به تا زمانه څوک خلاصوي؟ ما سمدستی جواب ورکړو چې
اللَّهُ ثَلَاثًا" وَلَمْ يُعَاقِبْهُ
زما خداي به ما ساتي. نبی کریم صلی الله علیه و سلم دا خبره درې ځل وکړه. او دې بانډه چې ته یې هېڅ سزا ورنکړه. بیا راپاڅیدلو
وَ جَلَسَ . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) (١) وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى بَكَرِ الْأَسْبَاعِيِّ فِي « صَحِيحِهِ »
او کیناستلو. (بخاری او مسلم) او په هغه روایت کې چې هغه ابو بکر اسماعیلی په خپل صحیح کې نقل کړې دی، دا الفاظ
فَقَالَ: مَنْ يَبْنَعُكَ مِثِّي؟ قَالَ:
دي چې د بانډه یې دې وسیدونکې (بانډه چې) وویل چې وس به تا زمانه څوک خلاصوي؟ نو نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل
« اللَّهُ » فَسَقَطَ السَيْفُ مِنْ يَدِهِ فَأَخَذَ السَّيْفَ فَقَالَ :
چې الله به مې ساتي! د بانډه چې د لاس نه تورا گوزار شوه. نبی کریم صلی الله علیه و سلم تورا راواخستله. او وې فرمایل

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٦/٩٦ رقم الحديث ٢٩١٠ ومسلم في صحيحه ٤/١٧٨٧ رقم الحديث (٨٤٣-١٤)

«مَنْ	يَمْنَعُكَ	مِنِّي؟»	فَقَالَ:	كُنْ	خَيْرَ	أَخِي.
چې وس به تا زمانه څوک خلاصوي؟ بانډ چې جواب ورکړو چې ته خو په بنیګر سره نیو که کونکی یې.						
فَقَالَ:	:	»	تَشْهَدُ	أَنْ	لَا	إِلَهَ إِلَّا اللهُ
نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل چې بنه دې خبرې گوایې ورکړه چې د الله تعالی نه غیره څوک د عبادت لائق نشته دی. او یشکه						
وَأَنِّي	رَسُولُ					الله.
زد د الله تعالی رسول یم. گویا نبی علیه السلام هغه ته و فرمایل چې که ستا په ما بانډې دومره اعتماد دی نو بیا یقیناً په دې خبره بهم						
قَالَ:		لَا	وَلِكَيْتِي	أَعَاهِدُكَ		
بنه پوهېږي زما د اسلام دعوت یې په حقه او په صداقت بانډې بنا دی. په دې صورت کې تالپاره پکار دي چې کلمه ووايي او						
عَلَى		أَنْ	لَا	أَقَاتِكَ		
مسلمان شي. بانډ چې وویل: مسلمان کیدلی خوشم، البته ستا سره به دا و عدده ضرور وکړم چې نه به زه خپله ستا سره جنگ یم او نه						
وَلَا	أَكُونُ	مَعَ	قَوْمٍ	يُقَاتِلُونَكَ		
به د هغه خلکو ملګرتیا کوم چې هغه ستا سره جنگ ګیري. بهر حال نبی کریم صلی الله علیه و سلم هغه بانډ چې پرېخو دلو.						
فَخَلَّنِي	سَبِيلَهُ	فَأَتَى	أَصْحَابَهُ	فَقَالَ:	جِئْتُكُمْ	
او کله چې هغه بانډ چې خپل قوم ته راغلو نو وې ویل چې ستاسو مینځ ته د یو داسې سرې د خوانه راغلم						
مِنْ عِنْدِ خَيْرِ النَّاسِ. هَكَذَا فِي كِتَابِ الْحَبِيدِي وَفِي الرِّيَاضِ ^(۱)						
چې هغه د ټولو نه غوره انسان دی.						

توضیح: نجد: د زمکې وچتې برخې ته نجد وایي. د نجد علاقه په وچته زمکه بانډې پرته ده. د دې مقابل تهامه ده. چې هغه خکه زمکه بانډې پرته ده. پخوانۍ زمانه کې نجد ډیره وړه علاقه وه. خو وس د جزیره العرب ټولې وسطې علاقې ته نجد ویل کېږي. چې د هغې انتها یې طول تقریباً اته سوه میله دی. او انتها یې عرض یې تقریباً دوه نیم سوه میله دی. نن سبا د سعودی حکومت کې ریاض او د اطرافو ټولې علاقې په نجد کې راځي. او په سعودی بانډې د دغه خلکو حکومت دی، کوم چې نجدی دي. (مرقات ۹/۱۶۷)

القائلة: قیلوله ته قائله ویلی شویده. العضاة: د کیکرونې ته وایي. اخترط: وژلو لپاره توره را ایستل

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۹۷ رقم الحديث ۲۹۱۳ أخرجه مسلم ۴/۱۷۸۷ رقم الحديث (۸۴۳-۱۴)

اور او خکلو ته اختراط وایې. صلتاً: دکاتې نه توره را ایستلو باندي لغړه تورا خوزولو ته صلتاً وایې.
الله: لفظ الله سره نبی کریم ﷺ په دغه سرې باندي جلالې توجه و اچوله. نو په هغه باندي
ریپدل شروع شو. او د لاس نه یې تورا گوزار شوه. (مرقات ۹/۱۶۸)

درزق لپاره مجربه مراقبه

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي دَرَّانٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِنِّي لَأَعْلَمُ آيَةً			
او حضرت ابو ذر رضی اللہ عنہ روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: بیشک زه یو داسې آیت پیژنم			
لَوْ	أَخَذَ	النَّاسُ	بِهَا
لَكَفْتَهُمْ:			
که خلک (فقط) په دغې باندي عمل وکړي نو هغوی په حق کې دغه یو آیت کافی دی. هغه آیت دادی: ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ			
(وَمَنْ	يَتَّقِ	اللَّهَ	يَجْعَلْ
يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ یعنی کوم سړی چې د خدای نه بیرېږي نو خدای د هغه لپاره (دنیا			
لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ) رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ (۱)			
او د آخرت د غمونو نه د نجات لاره پیدا کوي. او هغه ته د داسې ځای نه رزق ورکوي چې د هغه ځای نه دده گمان هم نوي.			

توضیح: يتق الله: یعنی ظاهراً او باطناً خپله معامله د الله سره پاکه وساتي او د ژوند په یو اړخ کې هم د الله
تعالی نافرمانې ونه کړي نو الله تعالی به د هغه لپاره کافی شي. کونو ابناء الآخرة ولا تکتونوا ابناء الدنيا.

﴿۱۲﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: أَقْرَأَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ﴿إِنِّي أَنَا الرَّزَاقُ			
او حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ فرمایې چې ما ته رسول الله ﷺ د آیت وښودلو ﴿إِنِّي أَنَا الرَّزَاقُ﴾ یعنی			
ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينِ) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ (۲)			
بیشکبه خاص زه روزې ورکونکی یم (او) غالب طاقت والا یم. (ابوداؤد، ترمذی)			

توضیح: اقرأني: دا قرأت شاذ دی. مشهور قرأت په قرآن کې داسې دی: ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَاقُ ذُو الْقُوَّةِ

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۴۱۱ رقم الحديث ۴۲۲۰ والدارمي في السنن ۲/۳۰۹۲ رقم الحديث ۲۷۲۵.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۱۷۶ رقم الحديث ۲۹۴۰.

شویا شاذ شو. (مرقات ۹/۱۷۰)

دیني طالب علم دو جې نه الله تعالی رزق ور کوي

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: كَانَ أَخْوَانٍ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَ أَحَدُهُمَا
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې در رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې دوه وروڼه ؤ. چې په هغوی کې به یو خود
يَأْتِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْآخَرُ يَخْتَرِفُ
نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مجلس کې ؤ او بل به څه کار کولو (او دواړو به یو ځای خوړله شکله) نو گټه کونکې وروڼه خپل
فَشَكَ الْمَحْتَرِفُ أَخَاهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «لَعَلَّكَ
بل وروڼه اړه باندې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته شکایت وکړو. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: دا خو هم کیدلی شي
تُرْزَقُ بِهِ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ ^(۱)
چې تاته د دې په وجه سره رزق در کولی کيږي. (ترمذی)

توضیح: فشکي المحترف: المحترف احترام نه دی. حرفه کار کولو او کاریگری ته وایې. دا دوه وروڼه به په مدینه منوره کې وسیدل. یو به کار کولو او د کور خرچه به یې برداشت کوله. او دویم د اصحاب صفة طالب علم ؤ. د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په درس او د علم په مجلس کې به کیناستلو. ظاهره ده، دهغه به ټول وخت د علم په حصول کې مصرف کیدلو. دې وروڼه شکایت وکړو چې زما وروڼه کار نکوي. زه یواځې یم. د کور خرچ ډیر دی. که دا هم زما سره په گټه کولو کې شروع وکړي نو زموږ اقتصادي حالت به ښه شي. ته دا زما سره کړه دې لپاره چې دا هم گټه وکړي. او مونږ ټول یې وخورو. د شکایت د لاندې دا ټول شيان راتللی شول. اگر که په ژبه سره هغه فقط د شکایت په لهجه کې اشاره وکړه. عوام ډیر هوښیار وي، دهغوی دا اشارو شاهه ته غټه منصوبه وي، خودنیوې منصوبه وي. نن سبا د عام معاشري دا خیال دی چې دا دیني مدرسو نظام بیکاره دی. د دې لوستونکې طالب علمان بیکار دي. فضول ناست دي. وخت ضائع کوي. او داسې نور.

فقال: یعنی نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهغه سرې د ټولې منصوبې اندازه ولگوله، نو نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه ته اقتصادي او معاشي حوالې سره جواب ورکړو. مطلب دا دی چې ته ولې دا گټې چې کوم رزق تاته در کولی کيږي، هغه ستا د محنت او گټې په وجه باندې در کولی کيږي. ته داسې خیال ولې نکوي چې د دې طالب علم د خدمت کولو په برکت سره الله تعالی تاته رزق در کوي. نو په دې صورت کې ستا د

(۱) أخرجه الترمذی في السنن ۴/۴۹۶ رقم الحديث ۲۳۴۵.

شکایت او احسان ضباطلو هیڅ وجه نشته دی. تالره خو د دې احسان منل پکار دي چې د دې په وجه باندې ستا په مال برکت راځي. د دې حدیث نه معلومه شوه چې دینې علومو د حصول لپاره د دنیا نه ځان راځکل جائز دي. او دا هم معلومه شوه چې کمزور او ضرورت مند خلکو په کفالت سره په مال کې برکت راځي. په یو روایت کې دي: انما تأکلون بضعفائکم. (مرقات ۹/۱۷۱)

څوک چې مال پسې زغلي، هغه وژل کېږي

﴿۱۳﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ قَلْبَ ابْنِ آدَمَ
او حضرت عمرو بن عاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: بیشکه د انسان د زړه لپاره
يَكُنْ وَادٍ شُعْبَةٌ فَمَنْ اتَّبَعَ قَلْبَهُ الشَّعْبَ كُلَّهَا
په هر څنګل کې یو بڼاخ او یوه خوشه وي. نو څوک چې دې بڼاخونو او خوشواړخ ته خپل زړه متوجې وساتلو. نو
لَمْ يُبَالِ اللَّهُ بِأَيِّ وَادٍ أَهْلَكُهُ وَمَنْ تَوَكَّلَ
د الله تعالی هیڅ پرواه نشته چې دا په یو څنګل کې هلاک کړي. او اچې په الله تعالی باندې توکل او اعتماد وکړي
عَلَى اللَّهِ كَفَاءُ الشَّعْبِ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهٗ ^(۱)
نو الله تعالی د هغه د ټولو کارونو د سمولو لپاره کافي کېږي.

توضیح: شعبة: یعنی د انسان د زړه یو نا یو بڼاخ او دهغه سوچ او خیال څه نا څه لاره د رزق په لټون کې په هره کنده او هره دشته کې خپور شوی وي. یعنی هغه سره دا فکروي چې څنګه او د کوم ځای نه وګټم؟ بیا کله په عملې توګه باندې د آخرت نه غافل کیدلو سره وځي. او سروهلې ګرځي. او ناڅاپه مړ شي نو د الله تعالی هیڅ پرواه نشته چې دا غافل او عاشق د دنیا په کومه علاقه کې مړ کېږي. خو که هم دا انسان خپل مقصود آخرت جوړ کړي. او د الله تعالی په عبادت کې اخته وي. نو د دې ټولو علاقو د منډو او ګرمۍ نه به محفوظ وي. او دهرې علاقې لپاره به الله تعالی ورلره کافي شي. (مرقات ۹/۱۷۱)

ټوله معاشره که تابعداره شوه نو هر مصیبت به لرې شي

﴿۱۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " قَالَ رَبُّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ:
او د حضرت ابو هریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: ستا سورب عزتمند او لویې شان والا فرمایي

(۱) أخرجه ابن ماجه ۲/۱۳۹۵ رقم الحديث ۴۱۶۶

لَوْ أَنَّ عِبِيدِي أَطَاعُونِي لَأَسْقِيَهُمُ الْمَطَرَ بِاللَّيْلِ وَأَطْلَعْتُ عَلَيْهِمُ

که زما بښديگان زما تابعداري وکړي نو يقيناً زه به په دوي باندې د شپې باران وکړم او د ورځې به په هغوي باندې

الشَّمْسُ بِالنَّهَارِ وَلَمْ أُسْمِعْهُمْ صَوْتِ الرَّعْدِ". رَوَاهُ أَحْمَدُ^(۱)

د لمر څادر راخپور کړم. او هغوي ته به د ورځې د گږ زیدلو آواز و انوروم.

توضیح: اطاعوني: د دې اطاعت نه عام اطاعت مراد دی خو د دې په ضمن کې توکل او صبر هم داخل دی. چې هغه دلته مقصود دی. د داسې تابعدارو په اړه باندې الله تعالی فرمایي که د دوي ټوله معاشره تابعداره شوه، نو د هغوي د ضرورت په مطابق به د شپې به باران وکړم. دې لپاره د پړق پړوق او گږ زاري په هغوي رانشي. او د ورځې به لمر راخيږي. دې لپاره چې د دوي په کاروبار کې بڼديز رانشي. د شپې او ورځې موسم به د هغوي لپاره برابر وي. داسې معلومېږي چې دا فيصله د عمومي خلکو د ښه اعمالو نتیجه ده. د شخصي ژوند به دا اثر نه وي. هو! کله کله د شخصي خلکو سره شخصي معامله کيدلی شي.

د اعتماد او توکل يو حيرانونکې واقعه

﴿۱۶﴾ وَعَنْهُ قَالَ: دَخَلَ رَجُلٌ عَلَى أَهْلِهِ فَلَمَّا

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې يو سړی د خپل کور خلکو ته راغلو نو هغه د خپل کور په

رَأَى مَا بَيْنَهُمْ مِنَ الْحَاجَةِ

خلکو باندې د فقر او لږې اثرات وليدل، دې کتلو سره هغه د خپل خداي په دربار کې د حاجتونو وړاندې کولو

خَرَجَ إِلَى الْبَرِيَّةِ فَلَمَّا رَأَتْ امْرَأَتُهُ قَامَتْ

په يو اځيوالې کې فرياد کولو لپاره د ځنگل اړخ ته لاړو. دهغه ښځې چې کله وکتل نو هغه پاڅيدله

إِلَى الرَّحَى فَوَضَعَتْهَا وَإِلَى التَّنُورِ فَسَجَرَتْهُ

او د مېچنيخواته لاړه. مېچنه هغې خپلې مخې ته کيځودله، بيا هغه د تنور خواته لاړه. او هغه يې تود کړو. د

ثُمَّ قَالَتْ: اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا فَنظَرَتْ فَإِذَا الْجَفْنَةُ قَدِ امْتَلَأَتْ.

دېنه وروسته يې د خداي نه دعا وکړه: يا الله! مونږ ته رزق راکړه. بيا چې هغې وکتل نو څه گوري چې

قَالَ: وَذَهَبَتْ إِلَى التَّنُورِ فَوَجَدَتْهُ مُمْتَلِئًا.

د مېچني جرنده ورو نه ډکده. رواوي وايي چې دېنه وروسته هغې وړه اغېرلو سره تنور ته لاړه. نو تنور يې د وډو

(۱) أخرجه احمد بن محمد بن حنبل في المسند ۲/۳۵۹.

قَالَ:	فَرَجَعَ	الزَّوْجَ	قَالَ:
نه ډک وموندلو. راوي وايي چې څه ساعت وروسته يې خاوند کور ته راغلو، نو د ښځې نه يې پوښتنه وکړه			
أَصَبْتُمْ بَعْدِي شَيْئًا؟ قَالَتِ امْرَأَتُهُ: نَعَمْ مِنْ رَبِّنَا			
چې آيا زما د تللو نه وروسته تاته څه درکړي شول. ښځې ورته وويل: هو! دا مونږ د خداي د اړخ نه را کړي شول.			
وَقَامَ	إِلَى	الزَّيِّ	فَذَكَرَ
خاوند چې دا واوريدل نو ډير حيران شو او د ميچنې خواته لاړو. (او ميچنه يې راوچته کړه چې د ميچنې دا ناشنا کار			
ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «أَمَا إِنَّهُ			
وويني) يا کله چې د دې واقعي ذکر د نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخې ته وکړي شونډي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: پوهه شه! پدې			
لَوْ لَمْ يَرْفَعَهَا لَمْ تَزَلْ تَدُورُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ (١)			
کې هيڅ شک نشته که دغه سرې ميچنه نه وي راوچته کړي نو دا ميچنه به تر قيامت پورې گرځيدلې. او د ډښه بهر په راوتلې.			

توضیح: البرية: ځنگل او دشتې ته بريه وايي. خاوند د کور نه دشتې اړخ ته د دې لپاره ووتلو چې په يواځيو الهې کې دعا وغواړي. دغه شان د کورنۍ تکليف ليدلو باندې د څه وخت لپاره يې غائب کيدل يې خوښ کړي وي يا د څه رزق په لټون کې به وتلی وي.

فقامت: ښځې چې کله وکتل چې خاوند الله ته د فریاد کولو لپاره ووتلو. وس به دعاء قبلېږي. نو هغې اسباب استعمالول شروع کړل. ځکه چې دعاء سره سره د اسبابو استعمالول هم ضروري دي.

فوضعتها: يعنې د ميچنې يو کاني يې په بل کاني باندې کيځودلو. دې لپاره چې د وړو عمل شروع شي. ثم قالت: دا ښځه هم د الله وليه صحايه وه. هغې هم په ژر اژر ا دعا وغوځتله. او بيا د ميچنې خواته د کتلو لپاره لاړه نو وې کتل چې د ميچنې جرنده د وړو نه ډکه ده. او تنور د پخ شوو ډوډو نه ډک دی. د قدرت دا کرشمه د دې ښاغلو د صبر او توکل د وجې نه راښکاره شوه.

وقام: يعنې خاوند يې د ميچنې خواته لاړو او جرنده را اوچته کړه او وې کتله چې کرشمه وگوري. (مرقات ۹/۱۷۳)

رزق د انسان په لټون کې وي

﴿١٤﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الرِّزْقَ

او حضرت ابو درداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: په دې کې هېڅ شک نشته چې رزق

لَيَطْلُبُ الْعَبْدَ كَمَا يَطْلُبُهُ أَجَلُهُ». رَوَاهُ أَبُو نُعَيْمٍ فِي «الْحَلِيَةِ»^(١)

د بنده داسې لټون کوي لکه څنګه انسان لره د هغه مرګ لټوي.

توضیح: اجله: يعنې رزق انسان پسې داسې ورسې وي لکه څنګه چې مرګ د هغه په لټون کې وي. ترڅو چې هغه ته مرګ نه وي راغلی هغه ددې په لټون کې وي. دغه شان ترڅو چې انسان خپل ټاکلی شوی رزق ټول نه وي خوړلی، رزق هغه لره نه پرېږدي. مطلب دا شو چې رزق مه لټوه، ګټې او که نه يې ګټې هغه خپله تالټوي. د مرګ راتلو نه مخکې رزق راځي، انسان هغه خوري، نو هله مرګ راځي.

ددې حديث تعلق د صبر او توکل سره دی. او د مقدرات الهيې او د تقدير د فيصلو سره متعلق دی. څنګه چې اسلام د تقدير حيثيت بيان کړیدی. دغه شان يې د اسبابو استعمال بيان کړیدی. نو د حديث دا مطلب اختل صحيح نه دي چې د مال ګټل او دهغې لپاره يې محنت کول منع دي. بلکې مطلب دا دی چې په اسبابو باندې اتکال جائز نه دی. (مرقات ۹/۱۷۳)

د يونبي بې مثال صبر

﴿١٨﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: كَانِي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان کړيدي چې گویا زه دا وخت نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وینم چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَخْبِي نَيْبًا مِنْ الْأَنْبِيَاءِ صَرَبَهُ قَوْمُهُ فَأَدْمَوَهُ وَهُوَ

دیو داسې نبی قصه بیانوي چې دهغه قوم هغه لره وهلی دی او ټپې (زخمې) کړې يې دی. خو هغه نبی د خپل

يَنْسُخُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ وَيَقُولُ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(٢)

مخ نه ويند پاكوي او دا فرمايې چې ای الله! زما قوم ته وبخښې، دا خلک زما د حقيقت نه ناخبره دي. (بخاری و مسلم)

توضیح: یحکى لیباً: يعنې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د یو نبی قصه بیانوله. (مرقات ۹/۱۷۳)

(١) أخرجه ابن نعيم في حلية الأولياء ٤/٨٤.

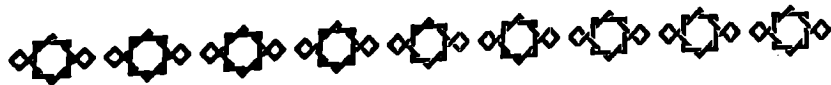
(٢) أخرجه البخاري في صحيحه ٤/٥١٤ رقم الحديث ٣٤٧٧ وابن ماجه في السنن ٣/١٣٣٥ رقم الحديث ٤٠٢٥ وأحمد في المسند ١/٤٤١.

اللَّهُمَّ اغْفِرْ: یعنې ای الله زما قوم و بڅښه ، دوې نه پوهیږي. دلته د مغفرت دعاء دغه قوم د ایمان او هدایت لپاره نبی و غوختله. چې الله تعالی دوې ته هدایت وکړي. دې لپاره چې د دوې ټول گناهونه معاف شي. دا مطلب ندی چې د کفر او شرک سره مړه کیدلو باندې د مرگ نه وروسته د مغفرت دعاء ورلره غوختلی کیږي.

پاتې شوه دا خبره چې د دې نبی نه څوک مراد دی نو ابن حجر رحمه الله فرمایې چې په یقین سره نشي ویل کیدلی چې دا نبی څوک ؤ. هو! په ځینو روایتونو کې دي چې د دې نه مراد حضرت نوح عَلَيْهِ السَّلَام دی. دهغه قوم به هغه دومره ووهلو چې هغه بیهوشه په زمکه باندې به راگوزار شو او په هوش کې راتگ باندې به یې بیا دعاء غوختله.

ځینې شارحین فرمایې چې د دې نبی نه مراد نبی آخر زمان محمد عربي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذات بابرکات دی. کله چې د احد په جنگ کې کافرو په نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې برید وکړو او نبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یې تېږ کړو. دغه وخت نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپل مخ نه وینې پاکولي او دا الفاظ یې فرمایل:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ، یعنې د دې ووهلو په وجه باندې دې په هغوي باندې به دنیا کې سمدستي عذاب رانه شي . علماء لیکي چې دا راجحه ده چې د دې نه نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مراد واخستلی شي. (مرقات ۹/۱۷۴)

بَابُ الرِّیَاءِ وَالسَّعَةِ د شهرت او ریاکاری بیان

قال الله تعالى: ﴿الَّذِينَ هُمْ يُرَآؤْنَ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ﴾ (الماعون: ۶، ۷)

الریاء: ریاء د رویت نه جوړ شویدی. ځان بنودنې په معنی دی. د لغتو کتاب صراح لیکلي دي چې د ریاء معنی داده: خپل ځان د خلکو په نظر کې ښه بنودل. دپته په پښتو کې ځان بنودنه وایې. کتاب عین العلم کې یې لیکي دي: چې د ریا مطلب دا دی چې د خپل عبادت شهرت په خلکو کې کول او د عبادت او نیکی په ذریعه سره د خلکو په نظر کې خپل قدر او مرتبه پیدا کول.

د دې تفصیل نه معلومه شوه چې د ریاکاری تعلق د عبادتونو او نیکو سره دی. یعنې په ښه کارونو کې ریاکاری کیږي. کوم اعمال چې په ظاهره توګه باندې د عباداتو د قبیلې نه ندي. مثلاً: غشي ویشتل، لامبو وهل، منډه وهل، ذهانت، د مال ډیروالی، د ښایست ډیروالی، د کمال ډیروالی، د اشیان د ریاکاری په زمره کې نه راځي. بلکې په دې باندې فخر او نمود کول د تکبر او افتخار په زمره کې راځي. دغه شان ځینې مرشدان خپلو مریدانو ته ترغیب ورکولو لپاره او د شوق ډیروولو په غرض سره ځینې اعمال ظاهروي. هغه هم په ریاکاری کې نه راځي. ځکه ویلی شویدي چې: رِیاء الصدیقین خیر من اخلاص

المریدین. دلته دا خبره هم په نظر کې ساتل پکار دي چې د ریاکاری عمل هغه عمل جوړیدلی شي چې په چا کې هغه عمل موجود وي او په دغه کمال باندې هغه متصف وي. او دا ښه عمل دغه سرې په خلکو کې ځکه مشهورې، چې د دې په وجه باندې د هغه قدر او مرتبه په خلکو کې پیدا شي. خو که په دغه سرې کې د نیکی او عبادت څه کمال موجود نوي. او هغه دغه شان خپل ځان په خلکو کې مشهوروي. نو دا ریاکاری نه ده بلکې دهوکه او فراډ او صریح دروغ دي. دا بل جرم دی.

د ریاکاری قسمونه: عبادت کولو و د ثواب ترلاسه کولو د نیت په اعتبار سره د ریاکاری څلور قسمونه دي. لاندې د هغې بیان کیدلی شي.

د ریاکاری اول قسم: د ریاکاری د ټولو نه بد او سخت قسم دا دی چې یو سرې عبادت او ریاضت د الله د رضا او ثواب ترلاسه کولو په ځای باندې د خلکو د بنودني او ځان لویې بنودلو لپاره کوي. مثلاً: په عامه غونډه کې اوږده اوږده لمونځونه کوي او کله چې یواځې شي نو اوږده خو پریږده چې بیخې لمونځ یې غالب شي. په عامه غونډه کې لږ خوراک کوي دې لپاره چې باچاهانو او د بااثر خلکو دا گمان پیدا کړي چې دا ډیر زاهد سرې دی. ریاکاری د دې قسم په اړه باندې د علماؤ دا خیال دی چې د دې سرې هیڅ عمل قبول ندي. بلکې دده فرض هم نه ادا کیږي. دا سرې فقط د ځان سترې والې او مشقت کې خپل ځان ساتي.

حکایت: په گلستان کې سعدی بابا یوه قصه لیکلې ده چې یو نیک سړی د باچا سره په خوراک کې شریک شو، نو هغه باچا ته د ښودلو لپاره یې ډیر کم خوراک وکړو. او کله چې دلمونځ وخت شو نو ډیر اوږد لمونځ یې وکړو. باچا وویل چې دا خو ډیر عابد زاهد سړی دی. کله چې کور ته راغلو نو ځوی ته یې وویل چې خوراک راوړه چې وخورو. ځوی ورته وویل چې ته خو د باچا خواته دعوت لپاره تللی وي. هلته دې ونخوړله؟ هغه ورته وویل چې بچیه! ما هلته لږه وخورله، دې لپاره چې د باچا سره مې مقام پیدا شي. ځوی ورته وویل: پلار جانه چې کله ته ډوډی په دویم خوري نو ته لمونځ هم په دویم ځل وکړه ځکه چې دریاکاری په وجه باندې ستا لمونځ هم خراب شوی دی.

دریاکاری په دې قسم کې عابد سړی د ثواب نیت نکوي: بلکې نیت یې د ځان ښودنې وي.

دریاکاری دویم قسم: د ریاکاری دویم قسم دا دی چې ریاکار سړی عبادت هم کوي او د ثواب نیت هم کوي. خو ورسره ورسره ځان ښودنه هم کوي. خو د ځان ښودنې او ریاکاری اړخ ورباندې غالب وي. او د ثواب د نیت اړخ یې مغلوب وي. که په یواځیوالې کې وي نو کیدی شي عبادت ونکړي، د دغه شان قسم حکم هم د اول په شان دی. ځکه چې دریاکار د نیکی چې کومه جذبه ده، د هغې علت او سبب ریاکاری ده.

دریاکاری دریم قسم: د ریاکاری دریم قسم دا دی چې د ریاکاری او د ثواب ترلاسه کولو جذبه دواړه یو برابر وي. په دې قسم کې په ظاهره باندې دا معلومیږي چې نفع او نقصان به دواړه وي، د احادیثو نه معلومیږي چې د صورت هم نهایت مذموم او قبیح دی او دا عمل هم د قبلیدو قابل ندی.

دریاکاری څلورم قسم: د ریاکاری څلورم قسم دا دی چې د ثواب ترلاسه کولو او د الله د رضا جذبه غالبه وي، خو که د معمولې ریاکاری گڼون وي نو په دې سره څو عمل نه باطلیږي خو که دا ریاکاری که د عمل په شروع کې راشي نو ډیره بده ده. او که په میتح کې راشي نو څه لږه بده ده. د ریاکاری دا څلور قسمونه دي چې بیان کړی شول. دلته د ریاکاری بیل بیل اعتبارات دي. مثلاً: یا خوبه دریاکار د ریاکاری پنځه اراده کړي وي، دا ډیر بد دی. یا به یې د ریاکاری پنځه اراده نوي کړي بلکې د خیال تر حده به وي، دا کمتره درجه ده. بهر حال ریاکاری یو داسې بده بده او داسې د زړه ناروغې ده چې د هغې نه ځان ساتنه ډیره گرانه ده. امام غزالي لیکلې دي چې ترڅو پورې خلک د جماداتو، کاهو او بوتو په درجه کې ونه گڼي، د ریاکاری نه ځان ساتنه مشکله ده. او ترڅو پورې چې خلک په نفع او نقصان کې معذوره ونه گڼي نو د دې قلبې ناروغې نه وتل گران دي. هو! که یو سړی په اخلاص سره عبادت کوي او بیا خو خلکو ته په شته توگه سره خبر وشي او په خلکو کې د دې سړې ښه شهرت خپور شي او په دې باندې دا سړی خوشحاله شي نو دا ریاکاری نده، بلکې دا دنیاوې زیرې یوه برخه ده. او د نیک اعمالو هغه بدله ده چې هغه الله تعالی په دنیا کې ورکوي، اگر که بنده

دا پټوي. په عنوان کې دریا نه وروسته د سبعة لفظ هم دی. د سمعه تعلق د سمع او غوږونو سره دی. نو د کومو اعمال حسنه د ښودنې تعلق چې د سترگو سره کیږي، او د کومو تعلق چې د غوږونو سره وي نو هغې ته سمعه وایي. یعنې د خپل مقام پیدا کولو لپاره خلکو ته قسما قسم اعمال او رولو باندې مقام پیدا کوي، چې خلک ده ته ښه ووايي. پاکستان د حکومت ټول رفاهې او د خدمت ټول اعمال خراب او ضائع لارشي. ځکه چې حکومت د ښودنې ټولې ذریعې استعمالولو کوښښ کوي. نیک کار په ټې وي، ریډیو او اخبارونو باندې ښایي. نو نیکې چیرته پاتې شوه؟

الفصل الأول

الله تعالی د زړونو اخلاص ته گوري

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صَوْرِكُمْ

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: الله تعالی ستا شکلونو او ستاسو

وَلَا أَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

مال او متاع ته نگوري بلکې هغه ستاسو زړونو او ستاسو اعمالو ته گوري.

توضیح: لاینظر: یعنې الله تعالی فقط ظاهري شکل و صورت او د انسان رنگ روغن او جبي قبي ته نگوري او نه په دې ظاهري شکل و صورت باندې د قبولیت او عدم قبولیت فیصله کوي. بلکې معامله د انسان د دننه کیفیتونو ده. لکه څنګه چې وس راوانه ده: صوفیاء کرام وایي:

آدمیت لحم و شحم و پوست نیست آدمیت جز رضائے دوست نیست

علامه ابن اثیر رحمه الله په خپل کتاب نهایه کې لیکلي دي چې په دې حدیث کې لاینظر او ينظر الفاظ د خوبې او ناخوبې، رحمت او شفقت او خپلولو او نه خپلولو په معنی دي. په دې مطلب سره ډیر اعتراضونه ختمیږي. خلک وایي: زړه پاک پکار دی. د ظاهري شکل او صورت هیڅ اعتبار نشته دی، حالانکې حقیقت دا دی که دننه ښه وي نو بیرون هم ښه کیدل پکار دي. د بوتې تازه او شین کیدلو بناء په جرړو باندې ده. که جرړې خرابې شي نو پانې رژیږي، او بوتې وچیریږي. (مرقات ۹/۱۷۵)

ینظر الی قلوبکم: یعنې الله تعالی د زړه نیت او د اخلاص جذبې او رینبتیا او پاکوالي ته گوري. دغه شان د زړه حسد، کینه، بغض او نفاق او ریاکاری ته گوري، دغه شان الله تعالی د زړه ښه او بد

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۹۸۷ رقم الحديث (۲۵۶۴-۲۴) وابن ماجه في ۲/۱۳۸۸ رقم الحديث ۴۱۴۳.

صفتونو او دهغې خیالونو او احساساتو او جذبو باندې فیصله کوي. (مرقات ۹/۱۷۵)

ریاکاري یو قسم شرک دی

﴿۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا		
او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: الله تعالى فرمايې: چې زه د		
أَغْنَى	الشُّرَكَاءِ	عَنِ الشُّرْكَ
مَنْ	عَمِلَ	عَمَلًا
شرک په وجه باندې د ټولو شریکانو نه ډیر بی نیازه یم. کوم سړی چې یو داسې عمل وکړي چې هغه په دیکې		
أَشْرَكَ	فِيهِ	مَعِيَ
غَيْرِي	تَرَكْتُهُ	وَشِرْكُهُ
وَفِي	رِوَايَةٍ:	
زما سره بل څوک هم شریک کړي نوزه هغه سړی دده د شرک سره سره د کړم. او په یو روایت کې د ترکه و شرکه په ځای باندې		
فَأَنَا	مِنْهُ	بَرِيءٌ
هُوَ		
دا الفاظ دي: فانا منه بریء هو للذی عمله. یعنی زه د هغه نه خپله بی نیازی او بیزارې ښکاره کوم دغه سړی		
لِلَّذِي	عَمِلَهُ	رِوَاةٌ مُسْلِمٌ ^(۱)
یا دده دغه عمل د هغه چا لپاره دی، د چا لپاره چې ده هغه عمل کړیدی.		

توضیح: اغنى الشركاء: یعنی زه د شرک په معامله کې د ټولو شریکانو نه ډیر بی نیازه یم. دلته شرکاء په معنی د مشارکت دی. چې په مصدرې معنی باندې دی. مطلب دا دی چې زه د شرک او مشارکت په معامله کې د ټولو شریکانو نه بیخې بی نیازه او بیزره یم. زه خالق او مالک یم، زما په ذات او صفاتو کې هیڅوک زما سره نشې شریکیدلی. کوم سړی چې د ریاکاري په توګه باندې زما سره څوک شریک کړي. زه هغه سړی د دغه عمل سره ردوم، اوس نور ریاکار سړی دې خپل ثواب د الله تعالی نه نه غواړي بلکې د چا لپاره چې هغه عمل کړیدی، خپل بدله دې د هغه نه وغواړي. کله چې دې ریاکار دغه عمل د الله تعالی لپاره ندی کړی، نو ورس الله تعالی به هغه ته څه ورکړي. او ولې یې ورکړي؟ (مرقات ۹/۱۷۵)

وشرکه: د واؤ حرف د مع په معنی دی. یعنی ریاکار سړی او دهغه ریاکاري چې دا شرک اصغر دی دواړه پریږدم. دا عمل د هغه چا لپاره دی، د چا لپاره چې ده دا عمل کړیدی. لږدا دهغه نه دې دا خپله بدله ترلاسه کړي. زه د دې عمل نه بیزاره یم. (مرقات ۹/۱۷۵)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۸۹ رقم الحديث (۲۹۸۵-۴۶) وابن ماجه في السنن ۲/۱۴۰۵.

اورولو او بنودني په عمل باندي سخت و عید

﴿۳﴾ وَعَنْ جُنْدُبٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ سَمِعَ			
او حضرت جندب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کوم سړی چې خلکو ته د اوریدني			
سَمِعَ	اللَّهُ	بِهِ	وَمَنْ يُرَائِي
او د شهرت تر لاسه کولو لپاره څه عمل وکړي، نو الله تعالی به د هغه حال خلکو ته واوروي، دغه شان کوم سړی چې د			
يُرَائِي	اللَّهُ	بِهِ	مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)
خلکو د بنودني لپاره څه عمل کوي نو الله تعالی به هغه ته دریکاری سزا ورکوي.			

توضیح: سمع الله به : یعنې کوم سړی چې خلکو ته د بنودني او د شهرت تر لاسه کولو لپاره څه عمل وکړي، نو الله تعالی به د قیامت په ورځ باندي د هغه عیبونه ښکاره کړي، او د هغه پټ حالونه به خلکو ته واوروي. او هغه به رسوا کړي. دغه شان کوم سړی چې د خلکو د بنودني په غرض سره څه عمل وکړي، الله تعالی به د قیامت په ورځ باندي دغه سړی د ټولو خلکو مخې ته راوړي او به یې ښايې چې دې سړي دا عمل د فلانکې لپاره کړي ؤ، وس زما سره د ده هیڅ ثواب نشته دی. دا سړی دې خپل ثواب هغه سړی ته په ورتگ سره تر لاسه کړي. د چا لپاره چې ده دا عمل کړیدی. دا دناکامی او رسوايي ډیر غټ صورت دی. (مرقات ۹/۱۷۷)

﴿۴﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَرَأَيْتَ			
او حضرت ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه یو پوښتنه کونکې پوښتنه وکړه چې ماته د هغه سړي په			
الرَّجُلِ	يَعْمَلُ	الْخَيْرِ	وَيُحْمَدُهُ النَّاسُ عَلَيْهِ.
اره باندي خبر را کړه چې هغه نیک کار کوي، او د هغې په وجه باندي خلک د هغه ستاینه او صفت کوي؟			
وَفِي	رِوَايَةٍ:	يُحِبُّهُ	النَّاسُ عَلَيْهِ قَالَ:
او پدې روایت کې دا هم دي چې او دغه خلک د هغه سره مینه کوي. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې د خلکو د دې سړي			
«	تِلْكَ	عَاجِلُ	بُشْرَى الْمُؤْمِنِ » . رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
ستاینه او صفت کول او ده محبوب ساتل په حقیقت کې د دې په حق کې د مؤمن په ذریعه سره ژر بشارت ورکړی کیدونکی دی.			

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۳۵ رقم الحديث ۶۲۹۹ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۸۹ رقم الحديث (۲۹۸۷-۴۸)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۰۳۴ رقم الحديث (۲۶۴۲-۱۶۶) وابن ماجه في ۲/۱۴۱۲ رقم الحديث ۴۲۲۵.

الفصل الثانی

ریاکاری دې خپل ثواب دهغه چانه واخلې د چا لپاره چې یې عمل کړیدی

﴿۵۵﴾ عَنْ أَبِي سَعْدِ بْنِ أَبِي فَضَالَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

حضرت ابو سعید بن ابی فضاله رضی اللہ عنہما عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کوي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل:

"إِذَا جَمَعَ اللَّهُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِيَوْمٍ لَا رَبَّ فِيهِ

کله چې الله تعالی د قیامت په ورځ باندې چې دهغې په راتلو کې هیڅ شک نشته دی، خلک راغونډ کړي،

نَادَى مُنَادٍ: مَنْ كَانَ أَشْرَكَ فِي عَمَلِهِ اللَّهُ

نویو اعلان کونکې فرشته به دا اعلان وکړي چې کوم سړې په خپل هغه عمل کې چې هغه د خدای لپاره کړی وي،

أَحَدًا فَلَيُظَلَبُ تَوَابَهُ

د خدای نه غیره څوک بل څوک ورسره شریک کړی وي، نو هغه لپاره پکار دي چې هغه د خپل دې عمل ثواب

مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشُّرُكِ". رَوَاهُ أَحْمَدُ^(۱)

دهغه غیر الله نه وغواړي څوک چې هغه شریک کړی و. (مسند احمد)

ریاکار به په قیامت کې ذلیل وي

﴿۶۶﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

او د حضرت عبد الله بن عمرو رضی اللہ عنہما روایت دی چې هغه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه دا اوریدلې دي چې

«مَنْ سَمِعَ النَّاسَ بِعَمَلِهِ سَمِعَ اللَّهُ بِهِ

کوم سړې چې خپل عمل ته د خلکو په مینځ کې شهرت ورکړي نو الله تعالی به د هغه د ریاکاری عمل د خپل

أَسَامِعَ خَلْقِهِ وَحَقَّرَهُ وَصَغَّرَهُ». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۲)

مخلوق غوږونو ته ورسوي، دغه شان هغه به رسوا کړي، او سپک او ذلیل به یې کړي.

توضیح: من سمع: دا د باب تفعیل نه د ماضي صیغه ده. چې د اورولو په معنی دی. پاس په حدیث نمبر: ۳ کې

د دې تشریح او توضیح تیره شویده. اسامع: دا جمع الجمع ده. چې د اسمع جمع ده. او اسمع د سمع جمع ده. او

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۲۹۲ رقم الحديث ۳۱۵۴ وأحمد في المسند ۴/۴۶۶.

(۲) رواه البيهقي في شعب الإيمان ۵/۳۳۱ رقم الحديث ۶۸۲۱ وأحمد في المسند ۲/۱۶۲.

سَنَعٌ غُورٌ بِهٍ مَعْنَى دَى. لکه څنگه چې اکالب او اکلب او کلب دي. د دښمنه مراد د خلکو غوږونه د اوریدلو طاقت مراد دی. مطلب دا دی چې الله تعالی به د خلکو غوږونو ته د دې سرې ریاکارې، مکارې او د هوکه د غاري او شطاري رسولو باندې واوروي. چې دهغې نتیجه به دا وي چې دا سرې به ذلیل او سپک پاتې شي. چې دهغې تفصیل د دې حدیث په آخرې کلماتو کې بیان کړی شوی دی چې حَقْرَهُ وَصَغُرَهُ. (مرقات ۹/۱۸۰)

آخرت مقدم سانه کامیاب به یې

﴿۷۷﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ كَانَتْ نِيَّتُهُ طَلَبَ الْآخِرَةِ
او د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: د کوم سرې نیت چې خالص د آخرت طلب
جَعَلَ اللَّهُ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ وَجَمَعَ لَهُ شَمْلَهُ
وي. نو الله تعالی دهغه زړه غني کوي. او دهغه پریشانی راغونډولو باندې ورته اطمینان ورکوي. هغه ته دنیا
وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِبَةٌ وَمَنْ كَانَتْ نِيَّتُهُ طَلَبَ الدُّنْيَا
راخي خو دهغه په نظر کې د دنیا څه وقعت نه وي. او د کوم سرې نیت او اصل مقصد چې د دنیا طلب وي
جَعَلَ اللَّهُ الْفَقْرَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَشَتَّتْ
نو الله تعالی دهغه فقر او احتیاج دهغه د سترگو مخې ته کړي او هغه لره په هره معامله کې خپاره شوي
عَلَيْهِ أَمْرُهُ وَلَا يَأْتِيهِ مِنْهَا إِلَّا مَا
خاطري او د ذهني خپریتیا او د فکرونو خکار جوړ کړي. دغه شان دنیا هم هغه ته دومره ورکول کيږي
كُتِبَ لَهُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱) وَرَوَاهُ أَحْمَدُ وَالِدَّارِيُّ عَنْ أَبِي عَنِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ^(۲)
خومره چې خدای دهغه لپاره ټاکلي وي. (ترمذی، مسند احمد، سنن دارمی)

د نیکی په حالت باندې خوشحالیدل، ریانه ده

﴿۷۸﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ بَيْنَنَا أَنَا فِي بَيْتِي فِي مُصَلَّايَ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې ما وويل: يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! زه په خپل کور کې په مصلی باندې
إِذْ دَخَلْتُ عَلَيَّ رَجُلٌ فَأَعْجَبَنِي الْحَالُ الَّذِي
وم چې دغو وخت زما خواته يو سرې راغلو. ما ته په دې خبره خوشحالي وشوه چې هغه زه د دې لمونځ کولو په

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۵۲ رقم الحديث ۲۴۶۵ وابن ماجه في ۲/۱۳۷۵ رقم الحديث ۴۱۰۵.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۵/۱۸۳

رَأَىٰ عَلَيْهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " رَحِمَكَ اللَّهُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ

حالت کې لیدلی يم. رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایل: ابوهریره! په تادي د الله تعالی رحمت نازل شي.

لَكَ أَجْرَانِ: أَجْرُ السِّرِّ وَأَجْرُ الْعَلَانِيَةِ ". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

ته دوه ثوابونو حقدار وگرځیدلي. يو د پټولو او بل د ښکاره کولو. (روایت کړې دې ترمذی شریف)

توضیح: فاعجنی الحال: یعنی زه په کور کې په پټه باندې لمونځ کوم. خود دې نیکۍ په حالت کې چې ما څوک وويني نو زه خوشحالېرم آیا دا خو ریاکارې نه ده؟ نبی کریم صلی الله علیه و سلم جواب کې وفرمایل چې دا ریاکارې نده بلکې په دې باندې به دوه اجره درکول کېږي. يو اجر خو په پټه باندې د لمونځ کولو په وجه درکول کېږي. او دویم اجر به په دې درکول کېږي چې ته دخپل عبادت په حالت خوشحاله شوي. په عبادت باندې خوشحالیدل هم عبادت دی. په یو روایت کې دي: اجر السر و اجر العلانية، د دواړو مفهوم تږدې تږدې دی. (مرقات ۹/۱۸۱)

د دینداره ریاکار لپاره سخت وعید

﴿۹﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يَخْرُجُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ رِجَالٌ

او حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایل: په آخره زمانه کې به داسې خلک هم پیداشي

يَخْتَلُونَ الدُّنْيَا بِالْدِّينِ يَلْبَسُونَ لِلنَّاسِ جُلُودَ الضَّأْنِ مِنَ الدِّينِ

چې دغوی به د دین په نوم باندې دنیا طلبگار وي. د چاپلوسی او عاجزی ښکاره لپاره به د گهو و خرمنې اغوندي

الْسِّنْتُهُمْ أَحْلَىٰ مِنَ الشُّكْرِ وَقُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الذِّئَابِ يَقُولُ اللَّهُ:

ددوی ژبې خو به د گوري نه ډیرې خوږې وي. خود دغوی زړونه به د شرمخانو د زړونو په شان وي. الله تعالی فرمائي

«أَبِي يَغْتَرُونَ أَمْ عَلِيٌّ يَجْتَرُونَ؟ فَبِي حَلَفْتُ

چې آیا دا خلک زما د اړخ نه د مهلت ورکیدلو او زما د وخت ورکولو په وجه باندې ماته د هوکه را کوي

لَأَبْعَثَنَّ عَلَىٰ أَوْلِيكَ مِنْهُمْ فِتْنَةً

یا په ما باندې زړورتیا کوي. پس زه خپل ځان قسم خورم چې زه به یقیناً په دې خلکو باندې د دوی نه فتنه

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۱۲ رقم الحديث ۲۳۸۴ وابن ماجه في ۲/۱۴۱۲ رقم الحديث ۴۲۲۶.

تدع

الْحَلِيمِ

فِيهِمْ

حيران

رَوَاهُ

التِّرْمِذِيُّ (١)

او بلا مسلط کوم. او هغه آفتونه او مصیبتونه به غټ غټ هونبیاران او عقلمند خلک به هم عاجز او حیران کړي.

توضیح: یختلون الدنيا: دا صیغه د باب ضرب یضرب نه دی. د هوکه ورکولو باندې یو څیز ترلاسه

کولو ته **حَتْلٌ** وایي. مطلب دا دی چې دین د دنیا د حصول ذریعه جوړه کړه. او په دې کې هم د د هوکې نه کار واخستلو. چې د ریاکاری پیرې جامي یې خپل کړو. بلکې د گډو بیزو د څرمنو نه یې

جامې جوړولو باندې واغوستلي. دې لپاره چې خلک ورباندې د زاهد او تارک الدنيا گمان وکړي. ژبه یې د شاهدو نه ډیره خوږه وساتله. دې لپاره چې خلک گمان وکړي چې د زبردست اخلاقو والا دی. خوږو خبرو والا دی. او حال دا دی چې د هغه زړه د شرمخ د زړه په شان سخت دی.

من اللین: یعنی د خود غرضی لپاره چاپلوسی او عاجزې او تواضع به کوي. هریو د مال او جاه خاوند مخې

ته به ټیټیږي. ابي یغترون: مطلب دا دی چې زما مهلت او وخت ورکولو په وجه باندې دا خلک په د هوکه کې غورزیډلي دي. یا دا مطلب دی چې په ما باندې جرأت کوي او نه یریري، نه توبه کوي او نه منع کیږي.

فی: یعنی د خپل ذات قسم خورم چې زه په په دوې باندې داسې فتنه راوړم چې الحلیم: عقلمند، هونبیار، صبرناک به هم په دې حیران پاتې شي. یعنی د ظالم حکمرانانو په صورت کې چې هغه به د دوې نه وي. په هغوې باندې به خپل داسې قهر او غضب نازل کړم چې دا ریاکار خلک به د ځان خلاصون لپاره لاس خپي وهي خود نجات لار به نه مومي. او ذلیل او خوار به پاتې شي. (مرقات ۹/۱۸۳)

خوږي ژبې او دستخوژرونو خلک

﴿۱۰﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى

أود حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: اللہ تبارک و تعالیٰ

قَالَ: لَقَدْ خَلَقْتُ خَلْقًا خَلَقْتُ خَلْقًا أَلْسِنَتُهُمْ أَهْلٌ مِنَ السُّكَّرِ وَقُلُوبُهُمْ أَمْزٌ

فرمایي: چې ما داسې مخلوق پیدا کړیدی چې د هغوې ژبه د گوړې نه ډیره خوږه ده. چې د هغوې زړونه

مِنَ الصَّبْرِ فِي خَلَقْتُ لِأَتِيحَنَّهُمْ فِتْنَةً

د صبروني ډیر ترخه دي. پس زه خپل قسم خوړلو سره وایم چې زه به دغه خلکو باندې داسې بلاگانې

تَدَعُ	الْحَلِيمَةَ	فِيهِمْ	حَيْرَانَ	فِي	يَغْتَرُونَ	أَم	عَلِيٍّ
نازل کړم چې هغه به د غټ نا غټ عقلمند سرې هم حيران او عاجز کړي. نو آیا دغه خلک ماته د هوکه							
يجترؤن؟" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۱)							
راکوي يا ما باندې زړورتيا کوي. (روایت کړې دې ترمذی)							

توضیح: احلی: یعنی دا خلک به منافقان او ملحدان وي. ژبه خو به یې ډیره خوږه وي. د انبیاء کرامو خبري به کوي. خو د کردار او عمل په اعتبار سره به دهغوې زړونه د غلطو عقیدو او غلطو سوچونو نه ډک وي. امرؤ: دا د مرارة نه دی. یعنی ډیر بی خونده او ترخه به وي.

الصبر: یو بی خونده بوټی دی. دا که په شهدو یو ځای شي نو ټول شهد به خراب شي. دپته په پښتو کې صبر ونه او اردو کې ایلواو ایې. لَئِيْحَنَ: اِتَّاحَة نه دی. مقرر کولو او مسلط کولو په معنی دی. الحليم: عقلمند، هوبنیار او صبر کونکې سرې ته حلیم وایې. مطلب دا دی چې دې ریاکار او منافق، بد کرداره خلکو د هوکې، او مکارې، او بد کردارې کتلو باندې سنجیده او باوقاره خلک به هم گوته په خله ورته حيران پاتې شي. د داسې خلکو لپاره په دې حدیث کې او د دې نه مخکې حدیث نمبر: ۹ کې سخت وعید دی. (مرقات ۹/۱۸۴)

دمیانه روی فضیلت

﴿۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ شِرَّةً							
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: د هر شي لپاره حرص او زیاتۍ وي.							
وَلِكُلِّ	شِرَّةٍ	فِتْرَةٌ	فَإِنْ	صَاحِبُهَا	سَدَّدَ	وَقَارَبَ	
او د هر زیاتې لپاره سستی وي. نو که عمل کونکې د میانه روی نه کار واخستلو او اعتدال ته نژدې و							
فَازَجُوهُ	وَأِنْ	أَشِيرَ	إِلَيْهِ	بِالْأَصَابِعِ			
نود د پاره باندې امید ساتی. او دهغه اړخ ته په گوټو سره اشاره وکړی شوه نو تا سو هغه لره (عابد او صالح)							
فَلَا تَعْدُوهُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱)							
مه گڼی. (ځکه چې په حقیقت کې هغه ریاکار دي)							

(۱) أخرجه الترمذی في السنن ۴/۵۲۲ رقم الحديث ۲۴۰۴.

(۲) أخرجه الترمذی في السنن ۴/۵۲۸ رقم الحديث ۲۴۵۳ وابن ماجه في ۲/۱۴۰۵ رقم الحديث ۴۲۰۱.

توضیح: شرة: شرة تیز والی، چستی او نشاط په معنی دی. فترة: دا دفتور نه دی. سستی: ته وایې. مطلب دا دی چې کوم یو تحریک یا جماعت د ابتداء نه په وجود کې راشی نو ډیر چستی او نشاط سره کار کوي. دغه شان انسان چې کله په ابتداء کې په عبادت کې شروع شي نو ډیره تیزی او چستی-بنايي، خوڅه زمانه وروسته هم دغه خلک او دهغوې تحریکونه سست شي. ځکه چې د عروج نه وروسته زوال فطري قانون دی. گویا په ابتداء کې افراط وي، او په انتها کې تفریط راځي. په دې جریان کې ریاکاری ضروري شاملیږي. په دې حدیث کې سدد او د قارب الفاظ سره نبی کریم ﷺ د میانه روی او اعتدال تعلیم ورکړیدی. (مرقات ۹/۱۸۴)

فارجه: یعنی چا چې د افراط تفریط نه پاکه د اعتدال لاره خپله کړه نو د هغه د کامیابی امید ساته. ځکه چې هغه د ځان بنودني او ریاکاری نه محفوظ پاتې شو.

بالاصابع: یعنی شهرت او د ځان بنودني مقام ته ورسیدلو. او خلکو په گوتو سره د هغه اړخ ته اشاره کول شروع کړل چې واه واه هغه روان دی. او فلانکی داسې دی، او داسې دی. دا اشاري چې څنگه په گوتو سره کیږي، دغه شان د ژبو په پیغو سره هم کیږي. دغه شان دا پیغې چې څنگه چې د دنیا د دولت او منصب په وجه باندې کیدلی شي، دغه شان دین او دینداری په وجه باندې هم کیدلی شي. دا اشاري ځکه مذموم دي چې په دې سره انسان حب جاه، تکبر او ریاکاری کې اخته کیږي. حضرت تهانوي رحمه الله فرمایلي چې خاړوی د خلی په ذریعه سره خوراک کولو باندې خرب (چاقیدل) کیږي. او انسان د غوږونو په ذریعه سره خپله ستاینه اوریدلو باندې خړیږي. (مرقات ۹/۱۸۴)

فلاتعدوه: یعنی دا قسم سپری د دینداری او دینداری په هیڅ مرتبه کې مه گڼی، دا که تر آخر د انجام پورې په دغه حالت باندې برقرار پاتې شي نو دا تباه حال او برباد انسان دی. هو! که توبه وکړي او د دې حالت ووځي نو هغه بیله خبره ده. راتلونکی حدیث نمبر: ۱۲ کې د دې نور وضاحت دی. (مرقات ۹/۱۸۴)

د شهرت ډک ژوند د خطرونه ډک دی

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبی کریم ﷺ نه نقل کوي چې نبی کریم ﷺ فرمایلي: د انسان
«يَحْسَبُ امْرِيٍّ مِنْ الشَّرِّ أَنْ يُشَارَ إِلَيْهِ بِالأَصَابِعِ فِي دِينٍ أَوْ دُنْيَا
د بدې لپاره دومره کافي ده چې د دین یا دنیا په اعتبار سره د هغه اړخ ته اشاره وکړي شي مگر هغه څوک

إِلَّا مَنْ عَصَمَهُ اللَّهُ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۱)

چې الله تعالی محفوظ وساتي. (بيهقي په شعب الايمان کې)

الفصل الثالث

دریاکاری بدې

﴿۱۲﴾	عَنْ	أَبِي	تَيْمِيَّةَ	قَالَ:	شَهِدْتُ	صَفْوَانَ	وَأَصْحَابَهُ
حضرت ابی تمیمه (تابعی) رحمہ اللہ فرمایې چې زه د حضرت صفوان او د هغه د ملگرو په مجلس کې هغه وخت							
					يُوصِيهِمْ	فَقَالُوا:	وَجُنْدَبٌ
حاضر شوم چې کوم وخت حضرت جندب، حضرت صفوان او د هغه ملگرو ته نصیحت کولو. بیا یې حضرت صفوان او							
					صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ
					وَسَلَّمَ	شَيْئًا؟	هَلْ
د هغه ملگرو ته وویل: آیا تا د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه څه اوریدلي دي؟ حضرت جندب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا							
					يَقُولُ:	مَنْ	سَمِعَ
حديث بيان كرو. ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي چې کوم سرې اورول کوي (یعنې د خلکو اورونې او							
					يَوْمَ	الْقِيَامَةِ	وَمَنْ
شهرت ترلاسه کولو لپاره څه نیک کار کوي) نو الله تعالی به د قیامت په ورځ باندې هغه رسوا کړي. او کوم							
					عَلَيْهِ	اللَّهُ	شَقَّ
					يَوْمَ	الْقِيَامَةِ	سَرَى
چې مشقت راوړي نو الله تعالی به د قیامت په ورځ باندې هغه په مشقت کې واچوي. (دې اوریدلو سره)							
					أَوْصِيْنَا	فَقَالَ	قَالُوا
هغه وویل چې مونږ ته (څه نور) نصیحت وکړه نو (نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) یا حضرت جندب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) و فرمایل:							
					بَطْنُهُ	فَمَنْ	اسْتَطَاعَ
د انسان چې کوم شی د هر څه نه مخکې پلټيږي هغه دده خپته ده. نو کوم سرې چې ددې قدرت لري چې							
					إِلَّا	طَيِّبًا	فَلْيَفْعَلْ
هغه څه نه غیره نور څه په خپله خپته کې وانه چوي چې هغه حلال او جائز دي. نو بيشکه داسې کول پکار							

وَمَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا يَحُولَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ مِنْ دَرَمٍ
دي. او کوم سړی چې د دې قدرت لري چې دهغه او د جنت ترمینځ یو لپه تویدونکې وینه ناحقه او
أَهْرَاقَهُ فليَفْعَلْ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ . ( )
ناجائز واقع وي نو بيشکه داسې کول پکار دي (چې د يو چا يو لپه ناحقه وینه تویدولو نه ځان وساتي)

توضیح: شاق: یعنې بل یې په سخت مشقت کې واچولو.

ینتن: تن بدبویه کیدلو ته وایې. مراد ترینه بویې ناک کیدل او شلیدل دي. یعنې په قبر کې د ټولو نه مخکې خپته بریادېږي. دغه شان په دنیا کې هم هرڅه نه مخکې خپته خرابیږي. بیا نور اندامونه متأثره کیږي. لږدا انسان لپاره پکار دي چې هغه د حرام خوراک نه خپته وساتي.

یحول: دا دحائل نه دی، پرده جوړیدلو په معنی دی. ملاکف: یعنې یو ورغوي برابر وینه هم جنت ته په نوتلو کې منع کونکې جوړه نشي. پاتې دا چې د سیرونو او منونو په حساب سره وینه وي. بیا خوبه نوتل ناممکن وي. د دې وینې نه ناجائز وینه تویدولو مراد دي. (مرقات ۹/۱۸۸)

داولیاء الله عظیم شان

﴿۱۳﴾ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّهُ خَرَجَ يَوْمًا إِلَى مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او امیر المؤمنین حضرت عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ روایت دی چې هغه یوه ورځ د رسول الله صلی اللہ علیه وسلم جومات ته لاړو
فَوَجَدَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ قَاعِدًا عِنْدَ قَبْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُبْكِي فَقَالَ:
نو هغه حضرت معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ ندی کریم صلی اللہ علیه وسلم د قبر مبارک خواته په ژړا ولیدلو، حضرت عمر رضی اللہ عنہ
مَا يُبْكِيكَ؟ قَالَ: يُبْكِينِي شَيْءٌ
دهغه نه پوښتنه وکړه چې ولې ژاړي؟ حضرت معاذ رضی اللہ عنہ جواب ورکړو، دیوې خبرې یادیدلو زه په ژړا کوم
سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعْتُ يَقُولُ: «إِنَّ يَسِيرَ الرِّيَاءِ شِرْكٌ
چې هغه ما د رسول الله صلی اللہ علیه وسلم نه اوریدلي وه. چې لږ ریا (هم) شرک دی. کوم سړی چې د خدای د
وَمَنْ عَادَى اللَّهَ وَلِيًّا فَقَدْ بَارَزَ اللَّهَ بِالْمُحَارَبَةِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْأَبْرَارَ
دوست سره د بښمنې وکړه نو هغه گویا د خدای سره مقابله وکړه. او دهغه سره یې جنگ وکړو. یقیناً الله تعالی پر هیزگانان،

الَّذِينَ	الْأَخْفِيَاءَ	الْأَتْقِيَاءَ
او د مخفی حال والا خلک دوستان ساتي. او دا هغه خلک دي چې د هغوي عام حالت خو دومره کمزوری او د		
إِذَا	غَابُوا	لَمْ
عامو خلکو په نظر کې دومره د توجه وړ نوي چې کله هغه د نظرونو نه غائب وي نو د هغوي پوښتنه نشي کيدلی		
وَأَنْ	حَضَرُوا	لَمْ
او کله چې موجود وي نو هغه نه راغوختلی کيږي. او که هغه راغوختلی هم شي نو خواته نه کينولی کيږي او دا		
قُلُوبُهُمْ مَصَابِيحُ الْهُدَىٰ يَخْرُجُونَ مِنْ كُلِّ غَبْرَاءٍ مُظْلِمَةٍ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۱)		
د هغوي زړونه به د هدايت ډيوې وي. خلک د هر تورتم زمکې ن راوځي. (ابن ماجه، بيهقي شعب الايمان)		

توضیح: ابرار: دا د ښه جمع ده. نیک عمله خلکو ته وايي.

الاتقياء: دا د تقی جمع ده. پرهیزگاره خلکو ته وايي.

الاخفياء: د پټ حالت او گمنام خلکو ته وايي.

لم يتفقوا: دا د تفقد نه د مجهولې صيغه ده. د لټولو په معنی دی. يعنې که دا خلک څه کار پسې غائب شي نو څوک به هم د دوي د لټون ضرورت محسوس نکړي.

لم يدعوا: يعنې که حاضر وي نو بيا هم څوک هغه خپل دعوت نه راغواړي.

لم يقربوا: يعنې که دعوت ته هم راوبللی شي يا خپله راشي نو څوک هغوي لره خپلې خواته کينولو ته تيار نوي. بلکې د پيزار خواته په بيکاره ځاي کې کينولی کيږي. د خلکو په نزد باندې خوبه دا دومره کمزورې وي خو د الله تعالی په نزد باندې دا روښانه ډيوې دي، د هغوي زړونه د هدايت په رڼا باندې روښانه دي. عبد الرحمان بابا رحمه الله د دغه شان خلکو په اړه باندې په خپله ژبه فرمايلي و:

چې په يو قدم تر عرشه پورې رسي ماليدلی دی رفتار د درويشانو

غبراء مظلمة: غبراء: په مقابله کې زمکې ته وايي. د دې جملې دوه مفهومه دي. يو مفهوم يې دا دی چې دا خلک د ايمانې رڼا په ذريعه سره د هر تور او تورتم مشکل نه په ډيره آسانی سره وځي. او کاميابيږي. دويم مفهوم دا دی: چې دا خلک به د دومره کمزورې حال والا وي چې تنگ او تورتم، کچه کورونو کې وسپړي، چې په هغې کې د ژوند سهولتونه نه وي، هغې ته ځي او د هغې نه راوځي.

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۳۲۰ رقم الحديث ۳۹۸۹ والبيهقي في شعب الايمان ۵/۳۲۸ رقم الحديث ۶۸۱۲ وهو عن معاذ.

کویا گمنام او د کمزوری حال والا دی. دا مفهوم علامہ طیبی بیان کریدی چہ ڊیر واضح دی. **دولي پیژندنه**: وس د دې حدیث خہ تفصیل پہ دې توگہ دی چہ حضرت معاذ رضی اللہ عنہ ٲرا وجہ دا وہ چہ ر شرک داسی باریکہ بناخونہ دی، چہ پہ کتلو سرہ د دې نہ ٲان ساتنہ ڊیر مشکل دی. لکہ چہ ویلی شویدی: **فانه ادق من ديب النملة السوداء على الصخرة الصماء في الليلة الظلماء**. (مرقات) یعنی شرک د تور میږی پہ توره شپہ باندي پہ یو مضبوط تور کانہ باندي پہ قلا ر منزل د پتو الی نہ ہم ڊیر پت کیدلی شی. بہر حال د دې حدیث کہ د الله تعالی د ولہ ذکر راغلی دی. دولي پہ پیژندنہ (تعریف) کہ د علماؤ ویلا ییل اقوال دی: یو تعریف یی دای: چہ هغه پہ دلیل محکم سرہ صحیح عقیدہ اخستلو باندي پہ ٲول شریعت باندي ٲلونکی وی. د دې تعریف د لاندي علماء حق پہ اولیاء الله کہ داخلیری. ملا علی قاری فرمایي: چہ ٲیونو اکابرو ویلی دی: ان کان العلماء لیسوا بأولیاء الله فلیس الله الولی (مرقات)

دپتہ نژدی نژدی ملا علی قاری د ولہ تعریف پہ دې توگہ کریدی: ان الاولیاء هم العلماء العاملون. (مرقات) د ذکر شوی حدیث د الفاظو او مفهوم سرہ نژدی نژدی داروایت ہم دی: چہ دا حدیث قدسی دی: قال الله تعالی: اولیائی تحت قبائی لا یعرفهم غیری. پہ یو بل حدیث قدسی کہ داسی راغلی دی: من عادی لی ولیاً فقد آذنته بالحرب. یو روایت کہ داسی راغلی دی: وانی لا غضب لأولیائی کما یغضب للیث للجرو. (مرقات) الله تعالی دې هر مسلمان د اولیاء الله د توهین او سپکاوی نہ وساتی. (مرقات ۹/۱۸۹) چا خہ بنہ ویلہ دی:

خاکساران جہاں را بجزارت منکر
توچہ دانی کہ دریں گرد سوارے باشد

اس دور میں کچھ خاک نشینوں کے بدولت
باقی اسلام کی عظمت ہے

د مخلص مسلمان ظاہر او باطن یو شان وی

﴿۱۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا صَلَّى فِي			
او حضرت ابو ہریرہ <small>رضی اللہ عنہ</small> فرمایي چہ رسول الله <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> فرمایل: بندہ چہ کلہ پہ بنکارہ توگہ باندي			
الْعَلَايَةِ	فَأَحْسَنَ	وَصَلَّى	فِي السِّرِّ
فَأَحْسَنَ لِمَنْخ كوي او بنایستدیی کوي او کلہ چہ پدپتہ توگہ باندي یی کوي (نو هغه وخت ہم) پہ بنایست سرہ یی کوي.			
قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: هَذَا عَبْدِي حَقًّا. " رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهٗ ^(۱)			
نو الله تعالی فرمایي چہ زما دا بندہ د صدق او ربتیا والا دی.			

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۴۰۵ رقم الحديث ۴۲۰۰.

دریاکارو خلکو نبه

﴿١٦﴾ وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ أَقْوَامٌ
او حضرت معاذ بن جبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل: په آخره زمانه کې به داسې قومونه
إِخْوَانٌ الْعَلَانِيَّةِ أَعْدَاءُ السَّرِيرَةِ» فَقِيلَ:
او ډلي هم پیدا شي چې هغه خو په ظاهره باندې به دوستان بنکاري خو په باطنه کې به دشمني کوي. عرض وکړی
يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَكُونُ ذَلِكَ. قَالَ:
شو چې یا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! داسې به ولې او په څه وجه کيږي؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرماییل: د دې
«ذَلِكَ بِرَغْبَةِ بَعْضِهِمْ إِلَى بَعْضٍ وَرَهْبَةٍ بَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضٍ» (١)
و چې نه به کيږي چې په هغوي کې به ځينې د ځينو نه غرض او لالچ لري. او ځينې به د ځينو نه ويریږي.

توضیح: اخوان العلانية: یعنی یو بل سره به مخامخ کيږي نو د تصنع او بناوت او ځان نبودنې په وجه به پاخه دوستان بنکاري. خو که لږ ترینه یو خوا بل خوا غائب شي. نو بیا پاخه د بنمنان شي. د یو بل په خپو باندې تېرونه وهي. قیامت ته به نژدې د خلکو دغه حالت وي. (مرقات ٩/١٩١)

برغبة بعضهم: یعنی د لالچ او طمع په وجه باندې به د یو بل خود غرضه دوستان وي. خو د یو بل نه به خوف او ویره او ضرر په وجه باندې ويریږي. گویا غرضونو او مقصدونو او طمع او لالچ بندیکان به وي. (مرقات ٩/١٩١)

﴿١٧﴾ وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ
او حضرت شداد بن اوس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي: کوم سړې چې د
صَلَّى يُرَائِي فَقَدْ أَشْرَكَ وَمَنْ صَامَ يُرَائِي فَقَدْ أَشْرَكَ
بنودنې لپاره لمونځ وکړو، هغه شرک وکړو. کوم سړې چې د بنودنې لپاره روژه ونیوله هغه شرک وکړو.
وَمَنْ تَصَدَّقَ يُرَائِي فَقَدْ أَشْرَكَ» رَوَاهُمَا أَحْمَدُ (١)
او کوم سړې چې د بنودنې لپاره صدقه او خیرات وکړو هغه شرک وکړو.

(١) اخرجه احمد في المسند ٥/٢٣٥

(٢) اخرجه احمد في المسند ٤/١٢٤

﴿۱۸﴾	وَعَنْهُ	أَنَّهُ	بَغَى	فَقِيلَ	لَهُ:
او د حضرت شداد بن اوس <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> په اړه باندې نقل شوي دي چې (يو ځل هغه په ژړا شو) پوښتنه ترينه وشوه چې					
مَا يُبْكِيكَ؟ قَالَ: شَيْءٌ سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ					
د ژړا سبب دې څه دی؟ هغه جواب ورکړو چې زه هغه خبرې وژړولم چې ما د رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> نه اوریدلي و.					
يَقُولُ فَذَكَرْتُهُ فَأَبْكَانِي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:					
دا وخت ماته هغه خبره را ياده شوه نوزه په ژړا شوم. او هغه خبره داده چې نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> به فرمايل:					
«أَتَخَوِّنُ عَلَى أُمَّتِي الشِّرْكَ وَالشَّهْوَةَ الْخَفِيَّةَ» قَالَ:					
زه په خپل امت باندې د شرک او پټو خواهشاتو نه یریرم. حضرت شداد <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> فرمایي چې (ما د اوریدلو سره)					
قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَشْرِكُ أُمَّتَكَ مِنْ بَعْدِكَ؟ قَالَ: «نَعَمْ أَمَّا					
وویل چې آیا ستا امت به ستا نه وروسته په شرک کې اخته شي؟ نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> و فرمایيل: هو! یاد ساته!					
إِنَّهُمْ لَا يَعْبُدُونَ شَيْئًا وَلَا قَمَرًا وَلَا حَجْرًا وَلَا وَثَنًا وَلَكِنْ يُرَاؤُونَ					
زما د امت خلک به د لمر عبادت نکوي. نه به د سپوږمۍ عبادت کوي، او په بنکاره به د بتانو عبادت نکوي.					
بِأَعْمَالِهِمْ . وَ الشَّهْوَةَ الْخَفِيَّةَ أَنْ يُصْبِحَ أَحَدُهُمْ صَائِمًا					
خو خلکو ته د نبودنې لپاره به نیک کارونه کوي. او پټ خواهش دادی چې یو کس د دوی نه به د روژې په حالت کې سبا کړي					
فَتَعْرِضَ لَهُ مِنْ شَهْوَةٍ					
او بیا په د باندې په نفساني خواهشاتو کې یو خواهش غالبه شي او هغه د خواهش د غلبې د وجې نه خوراک کولو یا					
شَهْوَاتِهِ فَيَتْرَكَ صَوْمَهُ». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۱)					
کوروالی کولو باندې خپله روژه ماته کړي. (بيهقي في شعب الايمان)					

ریاکاري د دجال دفتني نه ډیره خطرناک ده

﴿۱۹﴾	وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ نَتَذَاكُرُ الْمَسِيحَ
او حضرت ابو سعید خدری <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> روایت دی چې مونږ خپل مینځ کې د مسیح د جال دفتنو ذکر کولو کولو	

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۴۰۶ رقم الحديث ۴۲۰۵ وأحمد في المسند ۴/۱۲۶.

الدَّجَالِ

فَقَالَ:

«أَلَا

أُخْبِرُكُمْ

چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ راغلو او زمونږ سره کیناستلو او بیایې وفرمایل چې آیازه تاسو ته دهغه څه پاره باندي

بِنَا هُوَ أَخَوْفُ عَلَيْكُمْ عِنْدِي مِنَ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ؟» فَقُلْنَا: بَلَى

ونه وایم چې هغه زما په نزد باندي د مسیح الدجال د فتنې نه هم ډیر خوفناک دی. مونږ وویل چې هو!

يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «الشِّرْكَ الْخَفِيُّ أُنْ يَقُومَ الرَّجُلُ

یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: هغ شی شرک خفې دی. مثلاً یو سړی لمونځ لپاره ودرېږي او

فَيُصَلِّيَ فَيَزِيدَ صَلَاتَهُ لِمَا يَرَى مِنْ نَفَرٍ رَجُلٍ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ (۱)

لمونځ کوي او په دې لمونځ کې غلو او زیاتې کوي فقط د دې لپاره چې څوک هغه لره په لمونځ کولو باندي ویني.

توضیح: أَخَوْفُ: د جال فتنه خو به ظاهرېږي، ځکه د دې نه ځان ساتل په دوامه گران نه وي. خو د

ریاکارۍ فتنه خو داسې پټه وي چې ښه ښه خلک د دې خکار کېږي. نو ځکه دا د جال د فتنې نه

لویه بللی شویده. دغه شان دلته په حدیث کې دا نه دي بیان شوي چې دا فتنه د جال د فتنې نه لویه

فتنه ده. ممکنه ده چې دا تشبیه د مادیاتو او دنیاوې اعتبار سره وي چې د جال په فتنې سره به

سړې ته دنیاوې نقصان رسیږي. او حال دا دی چې د څوک به د جال د پروگرام نه انکار کوي لیکن

په ریاکارۍ سره د مسلمان د ایمان نقصان کېږي، ځکه دا ډیر خطرناک دی. (مرقات ۹/۱۹۳)

﴿۲۰﴾ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ لَبِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ أَخَوْفَ

او حضرت محمود بن لبید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل (مسلمانانو!) ډیر زیات خوفناک شی

مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ الشِّرْكَ الْأَصْغَرَ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الشِّرْكَ الْأَصْغَرُ؟

چې دهغې نږدې تاسو یروم. شرک اصغر دی. صحابو عرض وکړو چې یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! او هغه شرک اصغر څه

قَالَ: «الرِّيَاءُ». رَوَاهُ أَحْمَدُ. وَزَادَ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»:

دی؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: ریا (احمد) او بیهقی په شعب الایمان کې دا الفاظ نقل کړيدي چې

" يَقُولُ اللَّهُ أَيْمٌ يَوْمَ يُجَازِي الْعِبَادَ بِأَعْمَالِهِمْ:

الله تعالیٰ به په هغه ورځ چې بندي، نو ته به د هغوی اعمالو بدله ورکول کېږي، ریاکارانو ته به وفرمایي

اَذْهَبُوا إِلَى الَّذِينَ كُنْتُمْ تُرَادُونَ فِي الدُّنْيَا فَاَنْظُرُوا هَلْ

چې تاسو د هغه خلکو خواته لاړشۍ چاته چې د ښودنې لپاره تاسو عمل کولو. او وگورۍ چې تاسو ته

تَجِدُونَ عِنْدَهُمْ جَزَاءً وَخَيْرًا؟^(۱)

د هغوې د اړخ نه جزاء یا بڼیگره درکول کیږي او که نا؟

ښه عمل خپله په خلکو باندې ظاهرېږي

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَوْ أَنَّ رَجُلًا عَمِلَ

او حضرت ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: که یو سړی په یو داسې

عَمَلًا فِي صَخْرَةٍ لَا بَابَ لَهَا وَلَا كَوَّةَ خَرَجَ

غټ کانی کې هم نیک عمل وکړي چې نه خو په هغې کې څه دروازه وي او نه څه روشن دان وي، نو د هغه دغه

عَمَلُهُ إِلَى النَّاسِ كَأَنَّا مَا كَانُوا»^(۲)

عمل به په خلکو کې مشهور شي. که هغه عمل هر څنگه وي.

توضیح: صخره: مضبوط کانی او کلک گټ ته صخره وايي. کوة: په دیوال کې دننه ورکوټې د رڼا ځای ته کوة وايي. چې هغې ته طاقچه یا روشن دان هم ویلی شي. د دې حدیث یو مطلب دا دی چې که یو سړی په اخلاص سره په پورا پتوالي او رازدارۍ مړه عمل کوي. او غواړي چې چاته د هغه خبر ونشي خو بیا به هم الله تعالی دده دا عمل خلکو ته ښکاره کوي. دې لپاره چې دې سړي ته په دنیا کې د دې میوه ورکړی شي. لهذا د ریاکاری هیڅ ضرورت نشته دی. د دې حدیث دویم مطلب دا کیدلی شي چې یو مخلص بنده لپاره پکار دي چې هغه خپل نیک اعمال په هره توگه باندې د پتولو کوښښ وکړي ځکه چې د ریاکاری ډیره لویه خطر ده. ډیر ځله یو سړی په پټه توگه باندې یو عمل کوي خو بیا هم هغه عمل د داسې ځایونو نه ښکاره کیږي، د کوم ځای نه چې خپله د دې سړي هم څه گمان نه وي. لهذا پوره احتیاط کول په کار دي. دا مطلب ډیر واضحه نه دی ځکه چې د راتلونکې حدیث نه د اول مطلب تائید کیږي. (مرقات ۹/۱۹۵)

(۱) رواه البيهقي في شعب الایمان ۵/۳۳۳ رقم الحديث ۶۸۳۱.

(۲) رواه البيهقي في شعب الایمان ۵/۳۵۹ رقم الحديث ۶۹۴۰.

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ كَانَتْ لَهُ سِرِيرَةٌ

او حضرت عثمان بن عفان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: په کوم سرې کې چې يو

صَالِحَةٌ أَوْ سَيِّئَةٌ أَظْهَرَ اللَّهُ

بڼه يابد خصلت پت پرت وي. نو الله تعالی دغه عادت او خصلت ښکاره کونکي يو داسې شي پيدا کړي چې

مِنْهَا رِذَاءٌ يُعْرَفُ بِهِ.»^(۱)

د هغې په ذريعه باندې دغه سرې د دې خصلت او عادت سره وپيژندلې شي.

توضیح: رداء: خادر ته رداء وايي. دلته د خادر نه علامت او پيژندل مراد دي. لکه د نارينو د ښو نه بيل قسم خادرونه دي. دغه شان د ښخو د ښو نه هم بيل قسم خادرونه دي. چې په هغې سره د دواړو بيله بيله پيژندنه کيږي. د حديث مطلب دا دی چې په کوم سرې کې بڼه يابد خصلت وي چې هغه د پت ساتلو په وجه باندې د عامو خلکو په نظر کې نه راځي. ليکن الله تعالی په دغه سرې کې يو داسې صورت يا هئيت يا ښه رابښکاره کړي چې د هغې نه په خلکو باندې ظاهره شي چې دا سرې د دې قبيلې سرې دي. (مرقات ۹/۱۹۵)

دوه مخې پالیسي اسلام لپاره ډیره خطرناکه ده

﴿۲۳﴾ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

او حضرت عمر بن الخطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت کوي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل:

«إِنَّمَا أَخَافُ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ كُلِّ مُنَافِقٍ يَتَكَلَّمُ

زه د دې امت په اړه باندې چې د څه نه ډير یريرېم هغه د هر منافق (يعني ریاکار او فاسق) شردی. چې خبرې

بِالْحِكْمَةِ وَيَعْمَلُ بِالْجَوْرِ» رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ الثَّلَاثَةَ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۲)

خو هغه د علم او حکمت او د وعظ او نصیحت کوي خو کار د زیاتې او ناراستې کوي.

توضیح: بالحكمة: یعنی خلکو ته د ښودنې لپاره دا منافقان خلک علم او حکمت، او د وعظ او نصیحت ښي ښي خبري به کوي خو خپله به هغوې په دې باندې عمل نه کوي. د هغوې هم داغه دوه مخې پالیسي يو داسې شی دی چې په هغې سره اسلام او مسلمانانو ته ډير زیات نقصان رسيږي.

(۱) رواه البيهقي في شعب الايمان ۵/۳۵۹ رقم الحديث ۶۹۴۲.

(۲) رواه البيهقي في شعب الايمان ۲/۲۸۴ رقم الحديث ۱۷۷۷.

چې دا نبی کریم ﷺ د خپل امت لپاره خطرناکه گړځولي ده. او هم دا منافقت دی. چې د اسلام او د مسلمانانو بنیاد خوزوي. نن سبا د دې پالیسی پر مختگ دی. مسلمان بدنام دی. او مرکه و د هغه غلامان نیکان دي. د حدیث خلاصه دا ده چې دا منافقان خو خلک خو به خبرې پیرې بنایسته بنایسته کوي. او عمل به خالص د ظلم په بنیاد باندې کوي. (مرقات ۹/۱۹۵)

﴿۲۴﴾ وَعَنْ الْمُهَاجِرِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " قَالَ اللَّهُ تَعَالَى:

او حضرت مهاجر بن حبیب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایې: اللَّهُ تَعَالَى فرمایې چې

إِنِّي لَسْتُ كُلَّ كَلَامِ الْحَكِيمِ أَتَقَبَّلُ وَلِكِنِّي أَتَقَبَّلُ هَبَّةً وَهَوَاهُ فَإِنْ كَانَ هَبُّهُ وَهَوَاهُ

زه د عقلمند او هونبیار هره خبره نه قبلوم. بلکې زه دهغه قصد او نیت او اراده قبلوم. نو که دهغه نیت

فِي طَاعَتِي جَعَلْتُ صَمْتَهُ حَبْدًا لِي وَوَقَارًا

زما د تابعداری لپاره وي نو زه دهغه چیتیا د خپلې ستاینې او ثناء او دهغې د حلم او وقار مرادف گړځوم.

وَإِنْ لَمْ يَتَكَلَّمْ "رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ"^(۱)

اگر که هغه هیڅ خبره ونه کړي.

توضیح: کلام الحکیم: د حکیم نه عالم او پروفیسر او هونبیار مراد دی. مطلب دا دی چې الله تعالی فرمایې چې زه د هر یو هونبیار او عالم او نکته دان خبره نه قبلوم. یعنی زما په نزد باندې د یواځې د خبرو د غازې (خبر لوخ) هیڅ اعتبار نشته دی بلکې زموږ په نزد باندې د کردار قیمت دی. کله چې خلاص، د الله تعالی رضا، او حسن نیت، بنایسته او غوره وي او د کردار معیاریې او چت وي، نو د خبرو سطح یې څومره ساده ولې نه وي، د الله تعالی په نزد باندې دهغې اعتبار دی. (مرقات ۹/۱۹۶)

۲۰ جمادی الاول ۱۴۱۸ هـ

باب البكاء والخوف

د ژړا او خدای نه دویری بیان

قال الله تعالى: ﴿فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَالْيَبْكُوا كَثِيرًا﴾ (التوبة: ۸۲) وقال الله تعالى: ﴿وَإِذَا سَمِعُوا مَا نُزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ﴾ (مائدة: ۸۳)

کله چې په ژړا کې د خلې نه آواز ووځي نو هغې ته بکاء وایي. او که د خلې نه د ژړا په وخت کې آواز نه وځي خو وښکي تویری نو دې ژړا ته هم بکاء وایي. کله چې په آواز کې چیغه راشي نو دې ژړا ته عویل وایي. او که آواز یې خکته وي نو دې ژړا ته هم بکاء وایي. او وښکي جاري وي نو دپته حنین وایي.

د کومو خلکو زړونه چې نرم وي، د تلاوت په وخت کې یا د ذکر الله په وخت یا تذکیر او وعظ په وخت کې هغوی ژاړي، دا د الله تعالی د الی او احسان دی. د عینو خلکو زړونه د کانې نه هم ډیر کلک وي. شاعر وایي:

لا ينفع الوعظ قلبًا قاسيًا أبدًا   وهل يلين بذكر الواعظ الحجر

قرآن کریم کې الله تعالی د ژړا او د غوني د زیرکیدلو ستاینه کړیده. په احادیثو کې د ژړلو فضیلت راغلی دی. که چاته د ذکر الله یا د قرآن د تلاوت په وخت کې ژړا نه ورځي نو هغه لپاره پکار دي چې د ژړا په شان صورت دې جوړ کړي ځکه چې په دې کې فضیلت او اجر دی. چې انسان د خدای د یرې یا د صحابو په ذکر یا د آخرت د تذکرې د وجې نه وژاړي، په دې باب کې لیکلې شوي ټول احادیثو تعلق د خدای د یرې او د آخرت د یرې په وجه باندې د ژړا سره دی. خلاصه داده چې د آخرت د عذاب او د الله تعالی د عتاب او عقاب د یرې نه په فریاد سره ژړلو ته البكاء والخوف ویلی شوي دي.

الفصل الأول

آخرت خان ته حاضرول د ژړلو سبب دی

﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَالَّذِي نَفْسِي

حضرت ابو هريره رضى الله عنه فرمائي چې ابو القاسم (محمد) صلى الله عليه وسلم فرمايل: قسم دى په هغه ذات باندې

بِيَدِهِ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَبَكَيْتُمْ

د چا په قبضه قدرت کې چې زما ځان دى، که تاسو هغه څه وپېژنئ، کوم چې زه پېژنم نو يقيناً ستاسو ژړا

كَثِيرًا وَلَطَحِكُمْ قَلِيلًا». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱)

په ډیره او خندا به کمه شي. (بخاری)

توضیح: لېبیکتم: یعنی د قیامت احوال او احوال او مید او معاد حقیقت او د الله تعالی عظمت او دهغه جلال او جبروت، دهغه قهر او غضب او د حساب د ورځې سختې او مصیبتونه، حساب او کتاب سختی او د الله تعالی صفات جمالیه او جلالیه چې څومره زه پیژنم او دغه شان د خلکو د انجام سره متعلق کوم واقعات او شذائت چې څومره زه پیژنم که تاسو هغه وپیژنئ نو ډیر کم به وځنډیږی بلکې نه به مو ځنډلی او په ژړا کې به وخت تیرولی خو تاسو لپاره د هغه څه کتنه نشته، ځکه خاندی او عیش او عشرت کې اخته یاستی. (مرقات ۹/۱۹۷)

د دې روایت نه مونږ ته دا تعلیم راکړل کیږي چې د راتلونکو واقعاتو د وجې نه دې انسان لپاره هر وخت د دې واقعاتو د وجې نه په فکر کې وسیدل پکار دي. گویا چې خوف خدا او عظمت او د الله جلال د مظاهرو مخې ته دا سپری لاس په نامه ولاړ دی. اگر که د الله تعالی مغفرت او عفو او درگذر باندې کلک نظر ساتل پکار دي. لیکن د الله تعالی نه بی خوفه او بی خطرته ژوند تیرولو کې ډیر نقصانونه دي. او د خدای په یره کې ډیري فائدي دي.

د دنیا د کارونو انجام فقط د الله تعالی په علم کې وي

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَمْرِ الْعَلَاءِ الْأَنْصَارِيَّةِ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَاللَّهِ لَا أُدْرِي

او حضرت ام العلاء الانصاريه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: سره د دې نه چې

وَاللَّهِ لَا أُدْرِي وَأَنَا رَسُولُ اللَّهِ مَا

زه د الله رسول یم خو په خدای قسم زه په دې نه پوهیږم چې زما سره به څه معامله کیدلی شي او ستاسو

يُفَعَلُ بِي وَبِكُمْ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۲)

سره به څه معامله کیدلی شي

توضیح: ما یفعل بی: یعنی د الله رسول کیدلو سره هم ماته دا علم نشته دی چې دنیا وې اعتبار سره به ستاسو څه انجام جوړیږي. او زما به څه انجام جوړیږي. (مرقات ۹/۱۹۸)

سوال: په دې ځای کې یو مشهور سوال دی هغه دا چې نبی خود نورو د هدایت لپاره د الله تعالی

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۱۹ رقم الحديث ۶۴۸۵ ومسلم في صحيحه ۲/۴۱۸ رقم الحديث (۹۰۱۰۱)

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۲/۴۱۰ رقم الحديث ۷۰۱۸.

په نه سفیر راځي. کله چې نبی د خپل آخرت او عاقبت او په نجات کې متردد وي او د ناشنایې په حالت کې اخته وي نو هغه به د نورو لپاره څنگه لارښودونکی جوړ شي. دغه شان دا تردد او د بی بقینې حالت خود نبی د معصومیت سره منافې دی. نو نبی کریم ﷺ داسې جملې څنگه رشاد و فرمایلي؟ په دې حدیث کې د قرآن کریم یو حدیث اړخ ته اشاره ده، د دې آیت تفسیر او مطلب باندې ځان پوهه کولو باندې دا حدیث هم په پوهه کې راځي. هغه آیت دا دی: ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِدُعَا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ﴾ (احقاف: ۹) د دې آیت ترجمه شاه ولی الله رحمه الله په فارسی کې داسې کړیده:

بگو من نیستم نو آدم از پیغمبران و نمی دانم که چه کرده شود با ما و با شما در دنیا

مطلب یې دا را ووتلو چې د دې آیت او حدیث دواړو تعلق د هغه دنیا وې واقعاتو او معاملاتو سره دی چې هغه په مستقبل کې د راتلونکې چې زه به مخکې مې کیرم او که تاسو به مړه کیرې. یا زه به په تاسو غالب کیرم یا تاسو به غالب کیرې. په دې جنګ کې به تاسو شکست خورې یا به مونږ خورو. د مستقبل د دغه شان واقعاتو تعلق خود علیم غیب سره دی. او علم غیب خاصه د خدای ده. نو ځکه نبی کریم ﷺ هغه فرمایله او دا څه دنیوی او اخروي کارونه هم ندي چې دهغې پیژندل پیغمبر لپاره ضروري وي. د دې دال د ویم جواب دا چې ماته خپل او ستاسو د انجام د تفصیلاتو علم نشته دی. په اجمالی توګه خو خپل نجات او کامیابې پیژنم خود تفصیلاتو تعلق د علیم غیب سره دی. لهدا ما سره د دې علم نشته دی ځکه چې زه یې د دې نه یم خبر کړی. دریم جواب دا چې د حضرت عثمان بن مظعون رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفات باندې نبی ﷺ د هغه لپاره دعاګانې وغوختلې. د ټولو نه مخکې یې په بقیع غرقد کې هغه لره خنګ کړو. نبی ﷺ د هغه د مخ یا تندې مچې کړو. په دې باندې یوې ښځې وویل چې عثمان ستا لپاره دې جنت مبارک وي. په دې خبره نبی ﷺ د خفګان اظهار وکړو چې زه د الله رسول کیدلو سره خپل ځان په اړه باندې دغه شان خبره نشم کولی. تا د صحابې په اړه باندې داسې حکم څنگه ولګولو؟ دا خود مستقبل د غیب معامله ده. دا فیصله کول پکار نه دي. اولنې دوه جوابونه واضح او راجح دي. (مرقات ۹/۱۹۸)

په دوزخ کې د عمرو بن لحي او د یوې ښځې حالت

﴿۳﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عُرِضَتْ عَلَيَّ الذُّبَابُ

او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله ﷺ فرمایل: زما مخې ته د دوزخ اور راوړلی شونو

فَرَأَيْتُ فِيهَا امْرَأَةً مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ تُعَذَّبُ فِي هِرَّةٍ لَهَا

ما په هغې کې د بنی اسرائیل یوه ښځه ولیدله چې هغې ته د یوې پيشو په معامله کې عذاب ورکړل کیدلو.

رَبَطْتَهَا	فَلَمْ	تُطْعِمَهَا	وَلَمْ	تَدْعُهَا
کومه چې دې تر لې وه. نه خو به یې هغې (پیشو) ته خوراک لپاره خه ورکول او نه به یې خوشې (اېله) کوله چې				
تَأْكُلُ مِنْ خَشَائِشِ الْأَرْضِ حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا وَرَأَيْتُ عَمْرَو بْنَ عَامِرِ الْخُرَاعِيَّ				
هغه حشرات الارض و خوري. او آخر هغه پیشو د ولې نه مړه شوه. دغه شان ما عمرو بن عامر خزاعی وليدلو				
يَجُزُّ قُضْبَهُ فِي النَّارِ وَكَانَ أَوَّلَ مَنْ سَيَّبَ السَّوَابِثَ» . رَوَاهُ مُسْلِمٌ				
چې هغه خپلې کولمې په دوزخ کې راڅکلي. داد ټولو نه اولنی سړی ؤ چې هغه د اوسني د پريخودلو رسم جوړ کړی ؤ.				

توضیح: عمرو بن عامر: عمرو بن عامر په خپله زمانه کې مکې په غټانو کې ؤ. د حرم شریف نگران هم ؤ. د سړی کاهن هم ؤ. یو ځل ناروغه شو. هغه د چانه واوریدل چې په شام کې یو ځای کې د اوبو چینه ده. که ناروغه په هغې باندې غسل وکړي نورو غیرې داسې شام ته لاړو هلته دې سړې وکتل چې خلک د بتانو عبادت کوې. دده هم شوق پیدا شو. او بیرته راتلو کې دهغه خلکو نه یو بت غوختلو باندې د ځان سره راوړو. چې دهغې نو هبل ؤ. داسې خو کاهن ؤ. نو ابلیس ده ته وویل چې جدي ته لاړ شه! هلته په یو خوړ کې د نوح عَلَيْهِ السَّلَام زمانې پنځه بتان پراته دي، هغه هم راوړه. نو عمر بن عامر لاړ او د دغه خوړگۍ نه یې پنځه بتان و، سواغ یغوث، یعوق او نسر راوړل او په بیت الله کې یې ودرول. چې دهغې نه په قلاقر قلاقره شرک او د بتانو د عبادت رسم په حجاز مقدس کې خپور شو. بیا دې بدبخته د بتانو په نوم باندې سنه اگان پریخودل. (مرقات ۱۹۹/۹)

سوابث: داد سائبه جمع ده. سائب هغه اوسني ته وایي چې هغه د بتانو په نوم باندې آزاده پریخودلی شي دې تفصیل دادی چې کله به د یوې اوسني لس ماده اولاد پیدا شویا کوم مسافر به د سفر نه په خیریت سره بیرته کورته راتلو یا کوم ناروغه به د ناروغۍ نه جوړ شو نو د عربو رواج ؤ چې یوه اوسنه به یې آزاد پریخودله، نه به یې دهغې پی. لوشل، نه به یې ورباندې سپرلي کوله، نه به یې هغه د فصل نه منع کوله، به دا به یو غویې په شان آزاده گرځیدله. عربو به د خپلو بتانو د خوشحالولو لپاره دغه شان کول. په دې حدیث کې دې تفصیل اړخ ته اشاره ده. په ځینو روایتونو کې د دې سړې د پلار نوم لحي دی. یعنی عمرو بن لحي دلته دده نوم عمرو بن عامر ویلی شوی دی. د دې جواب دادی چې ممکنه ده چې دده د نیکه نوم لحي وي نو کله پلار عامر اړخ ته یې نسبت کیږي او کله نیکه لحي اړخ ته یې نسبت کیږي. د دې حدیث نه معلومه شوه چې جنت او دوزخ دوس نه شته دی، او څه خلک دوس نه په دوزخ کې اچولنی شوي دي. لکه څنگه چې په دې حدیث کې ذکر شوي دي. او دا هم ممکنه ده چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د وحی په ذریعه باندې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۵۱۵ رقم الحديث ۳۴۸۲ ومسلم في صحيحه ۲/۶۲۲ رقم الحديث (۹۰۴-۹)

دوزخ د مستقبل حالت بنودلی شوی وي. چې په راتلونکې وخت کې به د دې خلکو سره دغه شان معامله کيږي. او دا هم ممکنه ده چې په عالم برزخ کې د دوزخ بناخ وي. نو هغه هم دوزخ دی. (مرقات ۹/۱۹۹)

في هرة: دائی علت او سببیت لپاره دی. چې پيشو ناجائز تکلیف ورکولو او د وژلو په وجه باندې هغه ښځه دوزخ ته لاره. (مرقات ۹/۱۹۹)

قصبه: دا د قصبه جمع ده. کولمو ته وايي. د عربو مشهوره مقوله ده: رثيت القصاب ينق الاقصاب. ما قصاب وليدلو چې هغه کولمې پاکولي. (مرقات ۹/۱۹۹)

يا جوج ماجوج او د سکندري ديوال تفصيل

﴿٢٤﴾ وَعَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ جَحْشٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ
او حضرت زينب بنت جحش رضي الله عنها نه روايت دی چې يوه ورځ رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغې کور ته په داسې حالت
يَوْمًا قَزَعًا يَقُولُ: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
کې راغلو لکه چې ډير زيات يريدلی وي. بيا يې وفرمايل چې د الله نه غير ه څوک د عبادت لائق نشته دی.
وَيَلُّ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرِّ قَدْ اقْتَرَبَ فَتَحَّ الْيَوْمَ مِنْ رَذْمِ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ
افسوس صد افسوس! د عربو په هغه فتنه باندې چې هغه ډيره ژر نژدې رارسيدلي ده. نن د يا جوج ماجوج په
مِثْلُ هَذِهِ» وَحَلَّقَ بِأَصْبَعَيْهِ: الْإِبْهَامَ وَالَّتِي تَلِيهَا.
ديوال کې دومره سوري شويدي، دې ويلو سره ښې کریم صلى الله عليه وسلم مته گوته او ورسره گوته نه کړی.
قَالَتْ زَيْنَبُ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ
چوپړه کړه. حضرت زينب رضي الله عنها فرمايې چې ما وويل يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! آيا مونږ به په دغه وخت کې هم
أَفْنُهِكَ وَفِينَا الصَّالِحُونَ ؟ قَالَ :
هلاک کړی شو. او حال دا وي چې زمونږ په مينځ کې پاکباز او صالحه خلک شتون لري؟ ښې کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل:
«لَعَمْرُ إِذَا كُنَّا الْخَبِيثُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)
هو! او حال به دا وي چې د فسق او فجور به ډيروالی وي.

توضیح: للعرب: عرب يې ځکه په خاصه توگه باندې ذکر کړل چې هغه وخت عرب ډير په اسلام کې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۳۸۱/۶ رقم الحديث ۳۳۴۶ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۰۸ رقم الحديث (۲/۲۲۸).

داخل شوي و. (مرقات ۹/۲۰۰)

شر قداقترب: یعنې یو شر او فساد دی. چې هغه عربو ته بیخې نژدې راغلی دی. په دې شر سره هغه عامو فتنو اړخ ته هم اشاره ده. چې هغه د شهادت عثمان رضی الله عنه وروسته په دې امت کې شروع شوي وي. او تر ننه پورې مسلسل جاري دي. خو په دوې کې غټه فتنه او فساد یاجوج او ماجوج راوتل دي. چې هغه په دې حدیث کې بیان شوي دي.

من ردمر یاجوج: د نژدې شوي شر تفصیل او بیان په دې جمله کې شوي دي. او د دېنه سلطان سکندر ذوالقرنین جوړ شوی دیوال اړخ ته اشاره ده. چې دهغې شاته یاجوج ماجوج بند ساتلی شوي دي. یاجوج ماجوج د لوټولو اړخ ته د حفاظت په توګه باندې په دنیا کې شو دیوالونه جوړ شوي دي. په دې کې مشهور څلور دیوالونه دي: (۱) د ټولو نه غټ دیوال د چین دیوال دی. دا فغفور باچا جوړ کړی دی. چې د ازرمیله اوږد دیوال دی. (۲) دویم دیوال په وسط ایشیا کې بخارا او ترمذ په مینځ کې واقع دی. چې هغې ته دریندر وایي. دا دیوال مغل باچا ګوډ تیمور جوړ کړی دی. (۳) دریم دیوال د روسیې علاقه داغستان کې واقع دی. هغې ته هم دریند وایي. (۴) څلورم دیوال کاکیشیا کې دی. چې دا هم دغه داغستان کې واقع دی. چې د ډیر وچتو غرونو په مینځ کې دی. دې ځای کې دره داریال په نوم سره یو دره مشهوره ده. په دې کې دا دیوال ولاړ دی. چې هغې ته سد کوه قاف وایي. هم دا سد سکندری (د سکندر جوړ شوی دیوال) دی. او د دې شاته یاجوج ماجوج بند دي. نن سبا د چیچنیا نوم ډیر مشهور دی. داغستان او کاکیشیا او دره داریال او کوه قاف د چیچنیا نه گیر چاپیره علاقې دي. (مرقات ۹/۲۰۰)

یاجوج و ماجوج: د زمکې د ټوله فراختیا د پنځه سوه کاله مسافت باندې ده. د درې سوه کاله په مسافت په علاقه باندې سمندر پروت دی. یو سل نوې کاله مسافت علاقه باندې یاجوج ماجوج آباد دی. او د لس کاله مسافت په رقبه باندې انسانان پراته دي. یاجوج ماجوج منګولیا یعنې تاتاریانو دهغه وحشي قبیلو نوم دی. چې هغې ته اروپا او روسي قومونو نوم دی چې هغوې ته د اروپا او روسي قومونو د ابتدايې نسل تاریخې ثبوت ترلاسه دی. یاجوج ماجوج ګاونډې کمزورې قبیلو دا دوه غټې قبیلې د موګ او یو جی په نوم سره یادې کړي. د دېنه وروسته یونانیانو دوې ګاګ میګاګ وبلل. د دېنه وروسته عربې او عبراني لغت په دې کې تصرف وکړو او دا یې یاجوج ماجوج جوړ کړل. یاجوج ماجوج ترک، روس، چین او تاتاریانو د هغه وحشي قبیلو نوم دی. چې هغه د سد سکندری د پردې شاته تللي دي. او دهغوې څه مهذب مثالونه د دې قومونو په صورت کې په دنیا کې مخې ته شتون لري. په کتاب الفتن کې د دې نور تفصیل راتللی شي. بهر حال په دې حدیث کې د کومې فتنې چې نژدې راتلو اړخ ته اشاره شويده، دا د تاتاریانو د چنګیز خان فتنه وه. چې هغه هم د دې علاقې نه راپورته شوي وه. او چا چې

اسلامي خلافت توتې توتې کړو. او بغداد يې لوټ کړو. دين او د اهل دين نښانونه يې وران کړل. او په لاکهونو انسانان يې د مرگ خله کې واچول. دا د ياجوج ماجوج يو مصنوعې شکل و اصلا ياجوج ماجوج به وروسته راوځي. الله تعالى دې هغوي هلاک کړي.

قيامت ته نژدې وخت کې يو څو عذابونه

﴿٥٥﴾ وَعَنْ أَبِي عَامِرٍ أَوْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ:
او حضرت ابو عامر <small>رضي الله عنه</small> حضرت ابو مالک اشعري <small>رضي الله عنه</small> روايت دی چې هغه بيان کړل چې ماد
سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ
رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> دا اوريدلي دي چې زما په امت کې به څه دا خلک او دلې هم پيداشي چې هغوي
يَسْتَجِلُّونَ الْحَرَّ وَالْحَرِيرَ وَالْخَمْرَ وَالْمَعَارِفَ وَيَكْتُمُونَ أَقْوَامٌ
بدرېښمو جامي او شراب او باجي به حلال او جائز کړي. او په هغوي کې به څه خلک د وچتو غرونو په اړخونو کې قيام کوي.
إِلَى جَنْبِ عِلْمٍ يَزُوحُ عَلَيْهِمْ بِسَارِحَةٍ لَهُمْ
د شپې په وخت کې به د هغوي څاروې مړه خيټه راځي. او دا څاروې به د هغوي څرونکي د پيو نه ډک راولي.
يَأْتِيهِمْ رَجُلٌ لِحَاجَةٍ فَيَقُولُونَ:
خو کله چې يو سړی د دوي خواته د خپل ضرورت لپاره راشي نو هغوي به يې په دې وينا سره ستانه کړي چې
ارْجِعْ إِلَيْنَا عَذَابِيْبَيْتُهُمْ
سبا زموږ خواته راشه او بيا به د شپې الله تعالى په دې باندې خپل عذاب په دې توگه نازل کړي چې په
وَيَضَعُ الْعِلْمَ وَيَمْسَخُ آخِرِينَ قِرْدَةً
هغوي کې به خو په ځينو باندې د غرونو څو کې نسکوري کړي او په هغوي کې به د ځينو شکلونه مسخ کولو باندې شادوگان او
وَحَنَازِيرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. وَفِي بَعْضِ نُسَخِ الْمَصَابِيحِ:
خنزيران ترينه جوړ کړي. چې هغه به تر قيامت په دغه شکل کې وي. (بخاری) او د مصابيح په ځينو نسخو
«الْحَرَّ بِالْحَامِ وَالرَّامِ الْمُهْمَلَتَيْنِ وَهُوَ تَصْحِيفٌ وَإِنَّمَا هُوَ بِالْخَاءِ وَالزَّايِ الْمُعْجَمَتَيْنِ نَصَّ عَلَيْهِ الْحَمِيدِيُّ
کې (الخنز) دی. حمیدی او ابن اثیر د دې حديث په سلسله کې د دې معنی تصریح کړیده. دغه شان د حمید

وَابْنُ الْأَثِيرِ فِي هَذَا الْحَدِيثِ. وَفِي كِتَابِ «الْحَمِيدِي» عَنِ الْبُخَارِيِّ وَكَذَا فِي «شَرْحِهِ» لِلْخَطَّابِيِّ:

په کتاب کې دامام بخاري نه چې کوم هم داروايت نقل شويدي او دغه شان خطابي په شرح بخاري کې نقل

« تروح سارحة لهم يأتيهم لحاجة »^(۱).

کړيدي په دې دواړو کې (يروح عليهم سارحة) په خاي داسې دي: تروح عليهم سارحة لهم ياتيهم لحاجة

توضیح: الخز: رينمو ته خزاو حرير وويل شو او الخمر شراب ته وايي. او المعازف دمعزف جمع ده. دلېهو لغت آلتو، باجو او طبلو ته وايي. مطلب دا دی چې په آخره زمانه کې به داسې وخت راشي چې خلک به دا حرام کارونه حلال گڼي. نو نن سبا هم دا کيږي. عَلم: غرته علم ويلي کيږي. يعنې دا خلک به د غر په لمن کې استوگنه شروع کړي.

يروح: دمانام وخت کې راتللو ته وايي. بسارحة: په دې کې باء زائده ده. او سارحة فاعل دی. خريدونکې خاړو ته سارحة ويلي شويدي. يعنې مانام کې به خاړوې مړه خيټه راځي. (مرقات ۹/۲۰۲)

لحاجة: يعنې يو ضرورت مند سپری به خپل ضرورت سره دوې ته پيش شي، هغه خلک به ورته ووايي سبا راشه. فيبيتهم الله: يعنې د شپې به الله تعالی په دوې باندې عذاب راوستلو سره ټول هلاک کړي. (مرقات ۹/۲۰۲)

فيضع العَلم: يعنې الله تعالی به په دې خلکو باندې دغه غر راگوزار کړي. د کوم په لمن کې چې دا خلک استوگنه کوي. دا به دلته هلاک شي. او کوم چې پاتې شي، هغه به د شادوگانو او خنزيرانو په شکل کې مسخ کړي. (مرقات ۹/۲۰۲)

د الله عذاب عاموي

﴿۶۶﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِقَوْمٍ

او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: کله چې الله تعالی په يو قوم باندې

عَذَابًا أَصَابَ الْعَذَابَ مَنْ كَانَ فِيهِمْ ثُمَّ

خپل عذاب نازلوي نو دغه عذاب هر هغه سپری راگيروي چې هغه د دې قوم نه وي. او بيا به خلک د هغوي

بُعُثُوا عَلَىٰ أَعْمَالِهِمْ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

د اعمالو سره پاڅول کيږي. (بخاري و مسلم)

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۵۱ رقم الحديث ۵۵۹۰ واهوداود في السنن ۴/۳۱۹ رقم الحديث ۴۰۳۹.

(۲) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۶ رقم الحديث ۷۱۰۸ و مسلم في صحيحه ۴/۲۲۰۶ رقم الحديث (۲۸۷۹-۸۴)

اصل اعتبار دخاتمې وي

﴿٤﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُبْعَثُ كُلُّ عَبْدٍ

او حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د قيامت په ورځ باندي به هر بنده

عَلَى مَا مَاتَ عَلَيْهِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

په هغه حال باندي وچت کړي شي، په کوم حال باندي چې هغه مړ دي.

الفصل الثاني

د جنت غوښتونکی او د شپې خوب؟

﴿٨﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا رَأَيْتُ مِثْلَ النَّارِ

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: ما د دوزخ د اور په شان يوشی داسې ندی ليدلی

نَامَ هَارِبُهَا وَلَا مِثْلَ الْجَنَّةِ

چې دهغې نه تختيدونکې دي اوده وي. او د خوشحالی په اعتبار سره ما داسې هيڅ شی ندی ليدلی

نَامَ طَالِبُهَا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۲)

چې دهغې طلب کونکی اوده وي.

﴿٩﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ

او حضرت ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: څه چې زه وينم هغه تاسو نه وينی او څه چې

وَأَسْمَعُ مَا لَا تَسْمَعُونَ أَظَّتِ السَّمَاءُ وَحَقُّ لَهَا أَنْ تَنْظُرَ وَالَّذِي

زه اورم هغه تاسو نه اورى. د آسمان نه آواز راځي او د دېنه او ازراوتل ور لره مناسب دي. قسم په هغه ذات

لَفْسِي بِيَدِهِ مَا فِيهَا مَوْضِعٌ أَرْبَعَةٌ أَصَابِعُ

باندي د چا په لاس کې چې زما ځان دی، په آسمان کې د څلور گوتو په برابر هم داسې ځای نشته چيرته

إِلَّا وَمَلِكٌ وَاضِعٌ جِهَتَهُ سَاجِدٌ لِلَّهِ وَاللَّهُ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ

چې فرښتي خپل سر خداى په سجده کړى نوي. په خداى قسم که تاسو هغه څه وپيژنئ چې زه يې پيژنم نو

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۰۶ رقم الحديث (۲۸۷۸-۸۳) واحمد في المسند ۳/۳۳۱.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۶۱۶ رقم الحديث ۲۶۰۱.

لَصَحِّكُمُ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمُ كَثِيرًا وَمَا تَلَدُّذُتُمْ بِالنِّسَاءِ عَلَى الْفُرْشَاتِ

یقیناً تاسو به ډیر کم وځاندي او ډیر به وژاړی او په بستره باندې به د خپلو ښځو نه خوندي اخستل پریږدی

وَلَخَرَجْتُمْ إِلَى الصُّعَدَاتِ تَجَارُونَ إِلَى اللَّهِ . قَالَ أَبُو ذَرٍّ :

او یقیناً تاسو به الله ته ژړا فریاد کولو لپاره ځنگلو اړخ ته ووځی . حضرت ابو ذر رضی الله عنہ فرمایل : چې

يَا لَيْتَنِي كُنْتُ شَجْرَةً تَعُضِدُ . رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ (١)

کاش زه بوټی وی چې غوڅ کړی شوی وی . (احمد، ترمذی، ابن ماجه)

توضیح: مالاترون : یعنی کومې فتني او فسادونه او واقعات چې زه وینم او اورم ، نه تاسو هغه لیدلی شی ، نه یې اوریدلی شی . اطت السماء : دا د اطمینان نه دی . د کټ یا داسې نور څه د لرگې نه چې د چغاري او ازراوځي . هغې ته اطمینان ته وايي . مراد او ازراوتل دي . یعنی آسمان د ډیرو ملائکو او ذات باري تعالی د جلال د وجې نه د چغاري او ازرونه ترې راوځي . د حدیث په راتلونکې برخه کې د دې چغاري وجه او سبب بیان کړی شوی دی . ساجدًا : یعنی فرښتي د الله تعالی په تابعداري کې اخته دي . د تابعداري مطلب دا دی چې څوک په سجده کې دی ، ن څوک په قیام یا رکوع کې دی . او څوک په بل عبادت کې دی . ټول په سجده کې نه دي . لهدا د ساجدًا نه تابعداري مراد اخستل شوی ده . دې لپاره چې عام شي . الصعدات : دشتې او ځنگل ته وايي . (مرقات ۹/۲۰۸)

تجارون : یعنی د الله تعالی مخې ته په چیغو چیغو وژاړی . دې سختو حالاتو اوریدلو باندې ابو ذر رضی الله عنه و فرمایل : ای کاش ! چې زه بوټی وی ، دې لپاره چې په غوڅیدلو مې قصه ختمه شوی وی . او د دې واقعاتو او دردونو سره نه مخ کیدلی . (مرقات ۹/۲۰۸)

د حکمت نه ډک یو نصیحت

﴿١٠﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « مَنْ خَافَ

او حضرت ابو هريره رضی الله عنہ فرمایي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم و فرمایل : کوم سړی چې پریږي نو هغه د شپې

أَدْلَجَ وَمَنْ أَدْلَجَ بَلَّغَ

په اوله برخه کې د خپل ځان د ساتنې لاره خپله کړي . او کوم سړی چې د شپې په اوله برخه کې تیخته شروع

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٤/٤٨٢ رقم الحديث ٢٣١٣ وابن ماجه في السنن ٢/١٤٠٢ رقم الحديث ٤١٩٠ .

الْمَنْزِلَ. أَلَا إِنَّ سِلْعَةَ اللَّهِ غَالِيَةً أَلَا إِنَّ سِلْعَةَ اللَّهِ الْجَنَّةَ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۱)

کړي، هغه منزل ته رسیږي. پوهه شی، د خدای مال ډیر قیمتي دی. او یاد ساتی! د خدای مال جنت دی.

توضیح: ادلاج د شپې په اوله برخه کې تللو ته وایي، د دینه ووسته تاویب دی. د دینه وروسته تعریس دی. شاعر ساحر وایي:

فالحمد قبل لها والحمد بعد لها وللقنا ولا دلاجي وتأويبي

سره د نیک کیدلو نه د الله تعالی نه یریدل پکار دي

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "يَقُولُ اللَّهُ جَلَّ ذِكْرُهُ:

او د حضرت انس رضى الله عنه روايت دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: الله د چا ذکر چې ډیرد عظمت والادى

أَخْرِجُوا مِنْ النَّارِ مَنْ ذَكَرَنِي يَوْمًا أَوْ

د قیامت په ورځ به وفرمایي چې هغه سړی د دوزخ نه راوباسی چا چې زه یوه ورځ هم یاد کړی يم. یا په

خَافَنِي فِي مَقَامِ «رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي كِتَابِ الْبَعْثِ وَالنُّشُورِ»^(۲)

کومه موقع باندې زما نه یریدلی دی. (روایت کړې دې ترمذی او بیهقی)

﴿۱۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ:

او حضرت عائشه رضى الله عنها فرمایي چې ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه د دې آیت په اړه باندې پوښتنه وکړه

(وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَاؤا

﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَاؤا﴾ (ترجمه) هغه خلک چې هغوی ورکوي او څه چې ورکوي یعنې د زکوٰة او صدقاتو نه

و قُلُوبُهُمْ وَجِلَّةٌ) أَهْمُ الَّذِينَ يَشْرِبُونَ الْخَمْرَ

د هغوی حالت دادی چې د هغوی زړونه یریدونکي دي، چې آیا دا هغه خلک دي چې شراب څکي او

و يَسْرِقُونَ ؟ قَالَ : « لَا يَا بِنْتُ الصِّدِّيقِ

غلا کوي؟ نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: د صدیق (رضی الله عنه) لورې! نا! دا هغه خلک ندي چې شراب

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن ۴/۵۴۶ رقم الحديث ۲۴۵۰.

(۲) اخرجه الترمذی فی السنن ۴/۶۱۳ رقم الحديث ۲۵۹۴.

وَلَكِنَّهُمْ	الَّذِينَ	يَصُومُونَ	وَيُصَلُّونَ	وَيَتَصَدَّقُونَ	وَهُمْ
ځکي، غلا کوي. بلکې دا هغه خلک دي چې روژي نيسي، لمونځ کوي، او زکوٰه ورکوي او سره د دې					
يَخَافُونَ أَنْ لَا يُقْبَلَ مِنْهُمْ أَوْلِيَّتِكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبْنُ مَاجَهَ ^(۱)					
د هغه نه یربړي چې د هغوي اعمال (کیدي شي) قبول نشي. دغه کسان په نیکو کې تلوار کونکې دي.					
توضیح: حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه ځکه وکړه چې کوم ژاري او یربړي نو کیدی شي هغوي به غټ غټ گناهونه کړي وي، ځکه به ژاري. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته په جواب کې وفرمایل چې داسې نه ده، دا ژریدونکې به گناهگار نوي، بکې نیک عمله خلک به وي. البته ویره به د دې خبرې وي چې هغوي کوم اعمال کړيدي، هغه د نه تعالیٰ په دربار کې نامقبوله نشي.					

﴿۱۲۵﴾ وَعَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ذَهَبَ ثُلُثًا اللَّيْلِ قَامَ					
حضرت ابی بن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بیان کوي چې کله دوه برخې شپه به تیره شوه نو نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به راپاڅیدلو					
فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا اللَّهَ اذْكُرُوا اللَّهَ جَاءَتِ الرَّاجِفَةُ					
و فرمایل به یې: خلکو! الله تعالیٰ یاد کړی، هغه زلزله راضي، دهغې شاه شاه ته هغه هم راروان دی.					
تَبَعُهَا	الرَّادِفَةُ	جَاءَ	الْمَوْتُ	بِمَا	فِيهِ
څوک چې شاه ته راتلونکی دی، مرگ د ځان سره تړلې ټول حالتونو سره راضي. مرگ د ځان سره تړلې					
جَاءَ الْمَوْتُ بِمَا فِيهِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۲)					
ټولو حالتونو سره راتگ کوي.					

مرگ او قبر هروخت یاد ساتنه

﴿۱۲۶﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِصَلَاةٍ					
او حضرت ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې (یوه ورځ) نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لمونځ لپاره راغلو					
فَرَأَى	النَّاسَ	كَأَنَّهُمْ	يَكْتَشِرُونَ	قَالَ:	أَمَا
انکمه					
نو نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وکتل چې گویا خلک خاندې. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: خبردار! بیشکه که تاسو					

^(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۳۰۶ رقم الحديث ۳۱۷۵ وابن ماجه في السنن ۲/۱۴۰۴ رقم الحديث ۴۱۹۸.

^(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۴۹ رقم الحديث ۲۴۵۷ وأحمد في المسند ۵/۱۳۶.

لَوْ أَكْرَمْتُمْ ذِكْرَ هَادِمِ اللَّذَاتِ لَشَغَلَكُمْ عَمَّا أَرَى الْمَوْتَ

خوندونه ختمونکی څیز ذکر دیر کوی، نو هغه به تا سو د دې څیز نه منع کړي. کوم چې زه وینم او هغه مرگ دی.

فَأَكْرِمُوا ذِكْرَ هَادِمِ اللَّذَاتِ الْمَوْتَ فَإِنَّهُ لَا يَأْتِ عَلَى الْقَبْرِ يَوْمَ

نو تا سو خوندونه ختمونکی څیز یعنی مرگ دیر یادوی، حقیقت دا دی چې په قبر باندې یوه ورځ داسې نه تیرېږي

إِلَّا تَكَلَّمَ فَيَقُولُ: أَنَا بَيْتُ الْعُرْبَةِ وَأَنَا بَيْتُ الْوَحْدَةِ وَأَنَا بَيْتُ التَّرَابِ وَأَنَا بَيْتُ الدُّودِ

چې هغه دانه وایې چې زه د غریبې کوریم، زه د یواځیوالې کوریم، زه د خاورو کوریم، او زه د چینجو کوریم.

وَإِذَا دُفِنَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ قَالَ لَهُ الْقَبْرُ: مَرْحَبًا وَأَهْلًا

او کله چې یو مؤمن بنده خنځ کړی شي نو قبر هغه ته وایي چې پخیر راغلی دې وي! ته یو فراخه او د آرام ځای او

أَمَا إِن كُنْتُ لَأَحَبُّ مَنْ يَمِشِي

خپل کور ته راغلی. تا ته دې معلومه وي چې ته زما په نزد باندې دهغه خلکو نه دیر خوښ وي چې هغه په ما باندې

عَلَى ظَهْرِي إِلَى إِيَّايَ فَإِذَا وَلِيَّتِكَ الْيَوْمَ

گرځیدل، نو نن چې زه په تا باندې حاکم او قادر جوړ شوی يم، او ته ما مجبور او مقهور شوی یې. نو ژر دې

وَصِرْتَ إِلَى فَسَتَرِي صَنِيعِي بِكَ. قَالَ:

چې ته به زما هغه نیک بسويې وويني چې زه یې ستاسره کوم. نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایيل: د دې نه وروسته قبر دهغه

" فَيَتَسَعُّ لَهُ مَدًّا بَصْرَةً

بنده لباره دو مره فراخه شي او هغه فراخوالی هغه ته د خپل نظر تر حده پورې معلومېږي. او بیا دهغه لپاره د

وَيُفْتَحُ لَهُ بَابٌ إِلَى الْجَنَّةِ وَإِذَا دُفِنَ الْعَبْدُ الْفَاجِرُ أَوْ الْكَافِرُ قَالَ لَهُ الْقَبْرُ:

جنت اړخ ته یوه دروازه برسير ته شي. او کله چې یو فاسق یا کافر بنده خنځ کړی شي، قبر هغه لره ورته شي، او

لَا مَرْحَبًا وَلَا أَهْلًا أَمَا

ورته وایي چې نه خو ستا راتگ دې مبارک وي او نه خو ته ښه، فراخه، د آرام ځای او خپل کور ته راغلی یې.

إِن كُنْتُ لَأَبْغَضَ مَنْ يَمِشِي عَلَى ظَهْرِي إِلَى

تا ته دې معلومه وي چې ته زما په نزد دهغه خلکو نه دیر بدي شوي چې هغه په ما باندې گرځیدل. نو نن

قَادُ	وَلَيْتَكَ	الْيَوْمَ	وَصِرْتَ	إِلَيَّ	فَسَتَرِي
زه په تاباندي حاکم او قادر جوړ شوی يم. او ته زما مجبور او مقهور يې. نو ژر به يې وويني چې زه ستاسره					
صَنِيْعِي بِكَ " قَالَ: «فَيَلْتِكُمْ عَلَيْهِ حَقِّي يَخْتَلِفُ أَضْلَاعُهُ».					
څنگه بد بنويې کوم. نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل: او بیا قبر هغه باندې زور کړي، تردې چې پختی يې د یو ځای نه					
قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَصَابِعِهِ.					
بل ځای ته شي. ابو سعید رضی الله عنه فرمایې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم خپلې گوتې په یو بل کې دننه کړې او					
فَادْخَلَ	بَعْضَهَا	فِي	جَوْفِ	بَعْضِ	
وې فرمایل چې داسې د قبر په زور کولو باندې به د دغه کافر پختی په یو بل کې ننوځي. د دې په وروسته يې					
قَالَ: «وَيُقَيِّضُ لَهُ سَبْعُونَ تَبِيْنًا لَوْ أَنَّ وَاحِدًا مِنْهَا نَفَخَ فِي الْأَرْضِ					
و فرمایل چې په دې کافر باندې به او یا ^(۱) اژده يې مسلط کړی شي. که په دوې کې یوه اژده په زمکه باندې					
مَا	أَنْبَتَتْ	شَيْئًا	مَا	بَقِيَتْ	الدُّنْيَا
پوکۍ وکړې نو هغه زمکه ترڅو چې دنیا باقی وي، د شینکې راتو کولو قابل به نوي. دغه اژده يې دا کافر خوري					
وَيَخْدِشْنَهُ حَتَّى يُفْضِي بِهِ إِلَى الْحِسَابِ» قَالَ:					
او چې چې ترڅو چې د دې بنده نه حساب و انخستلی شي. حضرت ابو سعید رضی الله عنه فرمایې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم					
وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّمَا الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ					
داهم و فرمایل: په دې کې هېڅ شک نشته چې قبر د جنت د باغيچو نه یوه باغيچه ده یا د جهنم د					
حُفْرَةٌ مِنْ حُفْرِ النَّارِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱)					
اورد کڼدو نه یوه کڼده ده. (ترمذی)					

توضیح: یکتشرون: اکتشار د باب افتعال نه دی. د دې ماده کشر ده. چې د غابونو برسيرته کيدلو ته وايي. دلته مراد خدا ده. (مرقات ۹/۲۱۲)

هاذم: ای قاطع اللذات: هاذم غوڅولو په معنی دی. مراد مرگ دی. ځکه چې مرگ هم ټول خوندونه غوڅوي. عمأزی: یعنی که تاسو مرگ یادولی نو ما به تاسو داسې په خدا نه وی لیدلي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۵۱ رقم الحديث ۲۴۶۰ والنسائي في السنن ۴/۴ رقم الحديث ۱۸۲۴.

الموت: دا مجروره دی چې د هاذم اللذات تفسیر دی. یاد دهغې نه بدل دی او دا مرفوع هم کیدلی شي. الموت دغه شان منصوب هم کیدلی شي.

ای اعنى الموت. وليتك: یعنی زما په قبضه کې راغلي. زه په تاباندې مسلط کې شوی يم. کتاب الجنائز کې دغه شان احادیث د تشریحاتو سره ذکر شويدي. (مرقات ۹/۲۱۴)

د آخرت فکر نبي کریم صلی الله علیه و سلم بودا کړو

﴿١٥﴾ وَ عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ شَبَّتَ

او حضرت ابو جحيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې کله صحابو عرض وکړو چې يار رسول الله صلی الله علیه و سلم! ته خو بودا شوي؟

قَالَ: « شَيَّبْتَنِي سُورَةُ هُودٍ وَ أَخَوَاتُهَا ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(١)

نو نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمايل: سورت هود او دغه شان سورتونو زه بودا کړم.

توضیح: یعنی سورت هود کې قاسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتَهُ الفاظو کېد استقامت تصور زه بودا کړم. او سورة النبأ، سورة التکویر، سورة الواقعة په شان سورتونو زه بودا کړم. ځکه چې په دې کې قیامت د حالاتو تفصیل دی.

﴿١٦﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې حضرت ابو بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايل چې يار رسول الله صلی الله علیه و سلم!

قَدْ شَبَّتَ. قَالَ: شَيَّبْتَنِي (هود) و (المرسلات) و (عمّ يتساءلون)

ته خو بودا شوي؟ نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمايل: هو! سورة هود، سورة واقعة، سورة مرسلات، عم يتساءلون

و (إذا الشمس كورت) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ذَكَرَ حَدِيثَ أَبِي هُرَيْرَةَ: لَا يَلِجُ النَّارَ «فِي» كِتَابِ الْجِهَادِ^(٢)

او اذا الشمس كورت بودا کړم. (ترمذی) او د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حديث لا يلى النار الخ په كتاب الجهاد کې نقل شويدي.

الفصل الثالث

هيڅ ځناه سپکه مه ځنه

﴿١٧﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: إِنَّكُمْ لَتَعْمَلُونَ أَعْمَالًا هِيَ أَدَقُّ فِي أَعْيُنِكُمْ مِنَ الشَّعْرِ كُنَّا

حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې: تاسو داسې کارونه کوئ چې هغه ستاسو په نظر کې د ايخته نه ډير باريکه دي.

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٥/٣٧٥ رقم الحديث ٣٢٩٧.

(٢) أخرجه الترمذي في السنن ٥/٣٧٥ رقم الحديث ٣٢٩٧.

نَعُدُّهَا عَلَىٰ عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْمَوْبَقَاتِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۱)
خو مونږ به دغه کارونه د نبی کریم صلی الله علیه و سلم په زمانه کې په موبقات یعنی هلاکونکې کارونو کې شمار لو.
﴿۱۸﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: « يَا عَائِشَةُ إِنَّا لِيَوْمِ
او د حضرت عائشه رضی الله عنها نه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایيل: عائشه! ته خپل ځان د هغه ګناهونو
وَمُحَقَّرَاتٍ الذُّلُوبِ فَإِنَّ لَهَا مِنْ اللَّهِ
نه هم ليرې وساته چې هغه معمولې او سپک ګڼلې کيږي. ځکه چې د دغه ګناهونو لپاره د الله تعالی په
طَالِبًا». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ وَابْنُ أَبِي عَاصِمٍ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۲)
نزد باندې يو مطالبه کونکې هم شته دی. (ابن ماجه، دارمی، بیهقی فی شعب الایمان)

د حضرت عمر رضی الله عنه او حضرت ابو موسی رضی الله عنه خپل مینځې خبري

﴿۱۹﴾ وَ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ :
او حضرت ابو برده بن ابی موسی اشعری رضی الله عنه چې هغه د وچتې درجې تابعینو نه دی، فرمایي چې
قَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ بُنْ عُمَرَ: هَلْ تَدْرِي مَا قَالَ أَبِي لِأَبِيكَ؟
حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما ته وویل: چې تاته معلومه ده: زما پلار ستا پلار ته څه ويلي و؟ حضرت ابو برده رضی الله عنه
قَالَ: قُلْتُ: لَا. قَالَ: فَإِنَّ أَبِي
فرمایي چې ما جواب ورکړو چې زه نه پوهیږم. حضرت عبد الله رضی الله عنه جواب راکړو: زما پلار ستا پلار
قَالَ لِأَبِيكَ يَا أَبَا مُوسَى هَلْ يَسْرُكَ أَنْ إِسْلَمْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ته ويلي و چې ابو موسی! آیا دا خبره ستا لپاره خوشحالونکې ده چې زموږ اسلام کوم چې در رسول الله صلی الله علیه و سلم سره و
وهِجَرْنَا مَعَهُ وَجِهَادًا مَعَهُ وَعَمَلْنَا
زموږ هجرت کوم چې د هغه سره و، زموږ جهاد کوم چې د هغه سره و، او زموږ اعمال کوم چې د هغه سره و

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۲۹ رقم الحديث ۶۴۹۲، والدارمي في السنن ۲/۴۰۷ رقم الحديث ۲۷۶۸.

(۲) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۲۱۷ رقم الحديث ۴۲۴۳، والدارمي في السنن ۲/۳۹۲ رقم الحديث ۲۷۲۶.

كَلَّمَهُ مَعَهُ بَرَدَ لَنَا؟ وَأَنَّ كُلَّ عَمَلٍ عَمِلْنَاهُ بَعْدَهُ
هغه ټول دې زمونږ لپاره ثابت او برقرار پاتې شي. او مونږ چې کوم اعمال در رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه وروسته کړيدي،
نَجَوْنَا مِنْهُ كَفَافًا رَأْسًا بِرَأْسٍ؟ فَقَالَ أَبُوكَ لِأبي: لَا
که هغه زمونږ سره سربرهم وي نو مونږ به خلاص شو نو زمونږ لپاره کافي دي، زما پلار زما پلار ته وويل: چې نا!
وَاللَّهِ قَدْ جَاهَدْنَا بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَوَصَلَيْنَا
په خدای قسم چې داسې نده. چې مونږ در رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه وروسته جهاد وکړو، لمونځونه وکړل،
وَصُمْنَا وَعَمِلْنَا خَيْرًا كَثِيرًا. وَأَسْلَمَ عَلَيَّ أَيُّدِينَا بَشْرًا كَثِيرًا
روژي موونيوولي، او نور ډير نيك اعمال وکړل. او ډير خلک زمونږ په لاس باندې مسلمانان شول. او يقيناً
وَأَنَا لَنَزُجُو ذَلِكَ. قَالَ أَيُّ: وَلَكِنِّي أَنَا وَالَّذِي
مونږ. (د ذکر شوو شيانو) اجرا و ثواب اميد لرو. زما پلار وويل چې (ستا خبره صحيح ده) ليکن زه قسم خورم
نَفْسِ عَمْرٍ بِيَدِهِ لَوِدِدْتُ أَنْ ذَلِكَ بَرَدَ لَنَا
په هغه ذات باندې، د چا د قدرت په قبضه کې چې زما حان دی، زه دا خبره خوښوم چې مونږ کوم اعمال در رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَأَنَّ كُلَّ شَيْءٍ عَمِلْنَاهُ بَعْدَهُ
سره کړيدي، هغه ثابت او په خپل حال دي. او کوم اعمال چې مونږ د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه وروسته کړيدي،
نَجَوْنَا مِنْهُ كَفَافًا رَأْسًا بِرَأْسٍ. فَقُلْتُ:
د هغې نده که سربره وي نو مونږ خلاص شو حضرت ابو بروه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې ما حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وويل
إِنَّ أَبَاكَ وَاللَّهِ كَانَ خَيْرًا مِنْ أَبِي. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۱)
چې ستا پلار قسم په خدای چې زما د پلار نه غوره و.

توضیح: بردلنا: د، د ثبت په معنی دی. مطلب دا دی چې حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د زمانې د ښه اعمالو د کړو کړو او بیا یې و فرمایل چې که هغه اعمال زمونږ په اعمال نامه کې پاتې شي او په هغې باندې مونږ ته ثواب راکړل شي او د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه وروسته چې مونږ کوم اعمال کړيدي، د دې نه مونږ ته ثواب رانکړی شي. او نه عذاب راکړی شي يعنې سربر فيصله وشي نو دا به ډيره خبره وي! ستا هم دا

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۷/۲۵۲ رقم الحديث ۳۹۱۵.

خوښه ده او که نا؟ حضرت ابو موسی اشعری رضی اللہ عنہ فرماییل چې داسې نده حضرت! مونږ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه وروسته دیر ښه ښه اعمال کړيدي. چې په هغې باندې مونږ د ثواب امید لرو. په حضرت عمر رضی اللہ عنہ باندې په خوف او رجاء کې خوف غالب ؤ. ځکه یې وفرماییل او حضرت ابو موسی اشعری رضی اللہ عنہ باندې درجاء کیفیت غالب ؤ. نو ځکه په هغه باندې دویم رنگ غالبه ؤ. خوف او رجاء کې به حضرت عمر رضی اللہ عنہ فرماییل چې که د قیامت په ورځ باندې اعلان وشي چې فقط یو سړی به دوزخ ته ځي، نور ټول به جنت ته ځي. نوزه به وایم چې هسې نه هغه سړی خوزه نه یم. او که اعلان وشي چې فقط یو سړی به جنت ته ځي نوزه به وایم چې هغه به زه یم. بهر حال موسی اشعری رضی اللہ عنہ چې حضرت ابو برده رضی اللہ عنہ حضرت ابن عمر رضی اللہ عنهما ته وفرماییل چې ستا قدر مند پلار زما قدر مند پلار نه په دې رایه کې غوره ؤ.

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته دنهو خبرو حکم

﴿۲۰﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَمَرَنِي رَبِّي بِتَسْعِ:	
حضرت ابو هريره <small>رضی اللہ عنہ</small> فرمایې چې رسول الله <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> وفرماییل: زما رب ماته دنهه "خبرو حکم کړی.	
خَشِيَةَ	اللَّهِ
فِي	التَّوْبَةِ وَالْعَلَانِيَةِ وَكَلِمَةِ الْعَدْلِ
يو خودا چې په ښکاره او په پټه باندې ديو الله نه دې يره وکړی شي. دويمه خبره دا چې رښتيا دې وويلی شي.	
فِي	الْغَضَبِ وَالرِّضَى وَالْقَصْدِ
که د غصې حالت وي او که درضا مندی حالت وي. دريم خبره دا چې فقراو غربت او مالدارۍ دواړو حالتونو	
فِي	الْفَقْرِ وَالْغِنَى وَأَنْ أُصِلَ مَنْ قَطَعَنِي
درميانه والی پکار دی. څلورم خبره دا چې زه د هغه سړي سره خپلولې وساتم چې هغه زما سره تعلق ختموي.	
وَ	أُعْطِيَ مَنْ حَزَمَنِي وَ أَعْفُو
پنځمه خبره دا چې زه هغه سړي ته (هم) څه ورکړم چې هغه ما محرومه ساتي. شپږمه خبره دا چې زه د انتقام	
عَنْ	ظَلَمْتَنِي وَأَنْ يَكُونَ صَنِيعِي
اخیستلو طاقت لرلو سره هم هغه سړي معاف کړم چې هغه په ما باندې ظلم وکړي. اوومه خبره دا چې زما چې	
فِكْرًا	وَنُطْقِي ذِكْرًا
کيناستل دې هم د عبادت ذریعه وي. اتمه خبره دا چې زما وينادې د الله د یادونې ښکارونکې وي. اونهمه	

وَنظَرِي	عِبْرَةً	وَأَمْرُ	بِالْعُرْفِ
خبره دا چې زمانه نظر دې د عبرت اخستلو لپاره وي. او زما رب ماته دا حکم هم کړیدی چې زه د نیکی حکم			
«وَقِيلَ» بِالْمَعْرُوفِ "رَوَاهُ رَزِينٌ" ^(۱)			
و کړم او په یو روایت کې د بالمعروف لفظ دی.			

د الله تعالی د ویرې نه د ژړا فضیلت

﴿۲۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ عَبْدٍ
أَوْ حَضْرَتِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَرَمَا يِيَّ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَرَمَا يِل: هَر هَعَه مَوْ مَن
مُؤْمِنٍ يَخْرُجُ مِنْ عَيْنَيْهِ دُمُوعٌ وَإِنْ كَانَ مِثْلَ رَأْسِ الذُّبَابِ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ثُمَّ
بَنَدَه چي دهغه د سترگو نه د خدای د ویرې وښکې وځي. اگر که هغه وښکې د مچ د سر په برابر ولې نه وي، او بیا
يُصِيبُ شَيْئًا مِنْ حَرِّ وَجْهِهِ إِلَّا حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ ^(۲)
هغه وښکې را تویدلو باندې هغه ښکاره مخ ته راوړسیري نو الله تعالی به په هغه باندې د دوزخ اور حرام کړي.

توضیح: حروجه: د مخ برسیره چې کومه برخه ده. هغې ته حر الوجه وايي. یعنی د خدای د ویرې نه د چا د سترگو نه کم از کم درې اوبښکې راوتلو باندې په مخ پریوځي، نو الله تعالی په هغه مخ باندې د جهنم اور حراموي. اگر که هغه اوبښکې د مچ د سر په برابر وړې ولې نه وي. (مرقات ۹/۲۲۳)

(۱) رواه رزین.

(۲) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۴۰۴ رقم الحديث ۴۱۹۷.

۲۲ جمادی الاول ۱۴۱۸ھ

باب تغیر الناس

په خلکو کې د بدلون بیان

یعنې په خلکو کې تغیر او بدلون یا د زمانې په حالاتو کې بدلون. د دې باب په څه روایتونو کې د خلکو د بدلون ذکر دی. خو په اکثر و احوالو کې د زمانې د حالاتو د بدلون بحث دی. دواړه مطلبونه صحیح دي چې په خلکو کې به هم او په زمانه کې به هم بدلون راشي. دا بدلون د نبی اکرم ﷺ حیات طیبه سره متعلق دی. د حیات طیبه دور بل و، د نبی کریم ﷺ د وفات نه وروسته دور بل و. او څومره چې وروستوالی راتلو. تغیر او بدلون ډیریدلو او نن مونږ په مکمل توګه باندې بدل شوي یو. خلکو به د نبی کریم ﷺ په زمانه کې په اخلاص سره په سختۍ باندې په دین عمل کولو. د الله تعالی احکام او سنت نبوی به یې په سر سترګو سره قبلول او په شوق باندې په هغې ولاړ و. د دنیا نه خلک بی رغبت او د آخرت اړخ ته متوجې و. خو د نبی کریم ﷺ د وفات نه وروسته په قلاز قلاز د خلکو حالاتو کې تغیر او بدلون راتللو، تردې چې قیامت ته نژدې به خلک بیخي بدل شي. او د ښه صفتونو په ځای به بد صفتونه خپل کړي. نیکۍ ته به په بد نظر سره ګوزي. او بدۍ ته به په ښه نظر سره ګوري. گویا په عقل کې به مکمل فتور (نقصان) راشي. کبیرا نومې یو شاعر دا بدلون په یو شعر کې په دې توګه ذکر کړې دی:

رنگی کونارنگی کېاودده کهرے کوکھویا چلتی کانام گاڙی رکھایو کبیرا رویا

الفصل الأول

قسط الرجال په زمانه کې به په سلو کې یو کس د کار په لاس راځي

﴿۱﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « إِنَّمَا النَّاسُ

حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما یې چې رسول الله ﷺ وفرمایيل: خلک اختلاف او د صفاتو د بدلون

كَأَلْبِلِ الْمِائَةِ لَا تَكَادُ تَجِدُ فِيهَا رَاحِلَةً » . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ . (۱)

په اعتبار سره دهغه سلو او ښانو په شان دي چې په هغې کې به ته د سپرلۍ قابل یو موندلی شي. (بخاری و مسلم)

توضیح: راحلة: راحله هغه اوښ ته وایي چې هغه د سپرنۍ وړ وي. تندرسته وي، صحیح وي، روغ وي، او د بار وړلو ښه قابل وي. د حدیث مطلب دا دی چې څنګه په سلو او ښانو کې په مشکله

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۳۳ رقم الحديث ۶۴۹۸ و مسلم في صحيحه ۴/۱۹۷۳ رقم الحديث (۲۵۴۷-۲۳۲)

سره یو بس د سپرلی قابل راوځي، دغه شان په انسانانو کې هم د کار سپری په گرانه سره ترلاسه کيږي. د دغه سارفين وايي چې وس د قحط الرجال زمانه ده. د سلو عدد د تکثیر لپاره د نر حد او تعیین منډه نه دی. دغه شان دا کیفیت د خیر القرون نه وروسته د هرې زمانې لپاره دی. وس د دې جدید دور په اړه باندې په ځای ویلی کیدلی شي. (مرقات ۹/۲۲۳)

لکه څنگه چې شاعر ویلي دي:

واذا صفالك من زمانك واحد فهو المراد واین ذا الواحد

(مرقات ۹/۲۲۳)

یعنې که ستا په زمانه کې تاته یو مخلص دوست په لاس درغلو نو دغه هم غنیمت دی، خو هغه یو چیرته دی؟

مسلمان به د یهودو او نصاراؤ تقلید وکړي

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَتَتَّبِعَنَّ سُنَنَ مَنْ قَبْلَكُمْ			
او حضرت ابو سعید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: يقيناً تا سو په په وليشت			
شَبْرًا	و	ذِرَاعًا	بِذِرَاعِ
وليشته برابر او د لاس لاس برابر د هغه خلو طور طريقي خپلې کړې چې هغه ستاسو نه مخکې تير شويدي.			
حَقِّي	لَوْ	دَخَلُوا	جُحْرَ صَبْتٍ تَبِعْتُمُوهُمْ»
تر دې چې که هغوي د گونگت په سورې کې کيني نو تا سو به هم هغوي پسې ځي. صحابو عرض وکړو			
يَا	رَسُولَ	اللَّهِ	وَالنَّصَارَى؟
يا رسول الله! هغه خلک مخکې تير شويدي او د چا طور طريقي چې به مونږ خپلوؤ، آيا هغه يهود او نصاري دي؟			
قَالَ: «فَمَنْ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (۱)			
نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: که هغه يهود او نصاري ندي نو نور څوک دي؟			

توضیح: شبرا بشبر: یعنې وليشته په وليشته او لاس په لاس به د يهود او نصاراؤ په نقش قدم باندې رانده مزل کوی.

حجر: سورې ته وايي. او هب: سمسارې ته وايي. یعنې بي فائدي تقلید به کوی. بس د يهودو او

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲۹۵ رقم الحديث ۳۴۵۶، ومسلم في صحيحه ۴/۲۰۵۴ رقم الحديث (۶/۲۶۶۹)

نصاراؤ تقلید بہ خیلہ د مسلمانانو لپارہ د زرہ خوبی سبب جو رہی. کہ فائدہ ور پکے وی او کہ نہ وی، لہو گوری! د سمساری سوری تہ ننوتلو کھی شہ فائدہ دہ؟

قمن؟ یعنی یہود او نصاری بہ یی. د دی نہ غیرہ بہ نور شوک وی؟ نن سبا مونہ گورو چھی پہرہ معاملہ کھی کلم گو مسلمانان د غیر مسلمو پہ نقش قدم باندھی روان شویدی. کہ ہغہ افعالو کھی وی او کہ اقوالو کھی وی. یا بدعات او تحریفات کھی وی. ہر میدان کھی دھغوی تقلید شروع دی. (مرقات ۹/۲۲۵)

بنہ خلک بہ مرہ شی، خزلہ بہ پاتھی شی

﴿۳۲﴾ وَعَنْ مَرْدَاسِ الْأَسْلَمِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَذْهَبُ الصَّالِحُونَ
او حضرت مرداس اسلمی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَآيِي چھی رسول اللہ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَايِل: نیک بختہ او نیکان خلک بہ
الْأَوَّلُ قَالًاوَلُؤُ وَتَبَقَى حُفَالَةً كَحُفَالَةِ الشَّعِيرِ أَوِ الثَّمْرِ
یو بل پسے د دی نہ خئی. او بدکارہ، ناکارہ خلک د وریشو یا کھجورو د بوسو پہ شان بہ پاتھی شی. د
لَا يُبَالِيهِمُ اللَّهُ بِاللَّهِ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۱)
چا چھی اللہ تعالیٰ ہیخپرواہ نکوی.

توضیح: حفالہ: غنم، کھجوری او وریشو بوسو تہ خفالہ وایی. یعنی بدکارہ، بد کردارہ، زناکار خلک بہ پاتھی شی. بنہ خلک بہ یو بل پسے واغستلی شی. چا شہ بنہ ویلھی دی:

گل گئے گلشن گئے پھولوں کے پتے رہ گئے   جو لوگ تھے وہ مر گئے لو کہ پے ٹھے رہ گئے

آدمیاں گم شدند ملک خدا خر گرفت   شامت اعمال ماصورت نادر گرفت

اسپ تازی شدہ مجرد بزیر پالان   طوق زریں ہمر و گردن خرمی بینم

الفصل الثانی

یوہ پیشگوئی

﴿۳۳﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا مَشَتْ أُمَّتِي الْمُنْتَظَمَاءُ
حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا مَآيِي چھی رسول اللہ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَايِل: کلہ چھی زما امت پہ تکبر سرہ گر خیدل

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۵۱ رقم الحديث ۶۴۳۴.

وَحَدَّثَهُمْ	أَبْنَاءُ	الْمُلُوكِ	أَبْنَاءُ	فَارِسَ	وَالرُّومِ
شروع کړي او د باچاهانو ځامن چې هغه به دروم او فارس شهزادگان به وي، د هغوی خدمت به کوي. نو په دې					
سَلَطَ اللَّهُ شِرَارَهَا عَلَى خِيَارِهَا» . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۱)					
صورت کې به الله تعالیٰ بد خلک په نیکانو خلکو باندې (یعنې ظالمان په مظلومانو باندې) مسلط کړي.					

توضیح: المطیطاء: په لویې باندې گرځیدلو او د ګله په انداز باندې حرکاتو او سکنااتو او په ناز او فخر سره د تکبر مزل کولو ته المطیطاء ویلی شویده. دا د تمطی نه دی. په تکبر مزل کولو ته وایي. مراد تکبر دی. (مرقات ۹/۲۲۶) نن سبا په عربو کې داسې ډیر شویدی.

ابناء فارس: یعنې د اسلامې فتوحاتو نه وروسته چې کله روم او فارس د باچاهانو اولاد په غنیمت کې راشي او د مسلمانانو خدمت کوي. نو دامت حالت به خراب شي. د بنو امیه د شهزادگانو په دور کې شهزادگانو په تکبر سره مزل کول شروع کړو. عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهید شو، بیا علي مرتضی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهید شو. او حجاج بن یوسف په شان خلکو په صحابه کرامو حکومت کول شروع کړل. بد خلک په بڼه خلکو باندې مسلط شو. ټول نظام بدل شو. د بنو امیه آزاده خیاله خلک په بنو هاشم باندې مسلط شو. نو حالت نوره خراب شو. او د نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وړاندوینه بیا ځې ثابته شوه. (مرقات ۹/۲۲۶)

کله چې شریان خلک حکمرانان شو نو قیامت به راځي

﴿٥٥﴾ وَعَنْ حُدَيْفَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى
او حضرت حذیفه <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> روايت دی چې نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> فرمال: کله چې تاسو (مسلمانان)
تَقْتُلُوا إِمَامَكُمْ وَتَجْتَلِدُوا بِأَسْيَافِكُمْ وَيُرِثَ دُنْيَاكُمْ
خپل (خلیفه) ووژنی. ستاسو توري به خپل مینځ کې دیو بل څټونه و الووزوي، او تردې چې ستاسو د دنیا وارثان
شرازم « . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱)
او والیان به مکار خلک شي نو هغه وخت به قیامت راځي.
﴿٦٦﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى
او حضرت حذیفه <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> فرمایي چې رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> فرمایي: قیامت به تر هغه وخته پورې نه راځي

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۵۶ رقم الحديث ۲۲۴۱.

(۲) أخرجه الترمذي في ۴/۴۰۷ رقم الحديث ۲۱۷۰ وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۴۲ رقم الحديث ۴۰۴۳.

يَكُونُ	أَسْعَدَ	النَّاسِ	بِالدُّنْيَا
ترڅو چې په دنیا کې د مال و زړه ډیر والي او اقتدار او حکمراني په اعتبار سره د ټولو نه ډیر نصیب والا هغه سړی			
لُكْعُ بْنُ لُكْعٍ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالبَيْهَقِيُّ فِي «دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ» ^(۱)			
چور نشي چې هغه بيو قوفه وي، او د بيو قوفه څو وي.			

توضیح: لکع: ذلیل، سپک او بيو قوفه او غلام او بی نسيه سړی ته لکع وايي. ورکوتې ماشوم ته هم لکع وايي. ځکه چې هغه ورکوتې وي. لکه حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په اړه باندې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل: اثم لکع. ذکر شوي حديث کې بی اصله او بی نسيه سړی مراد دی. د چا چې اخلاق خراب وي. او خلک هغه ته خوش قسمته وايي. لکه د نن سبا د دنیا حکمرانان بی نسيه او د سپکې کورنۍ خلک دي. خود منصب د و چې نه خلک د هغوي مخې ته تیتيږي. (مرقات ۹/۲۲۷)

د عيش او دراحت ژوند نه د قناعت ژوند ښه دی

﴿۷﴾ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبِ الْقُرظِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي مَنْ سَمِعَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ
حضرت محمد بن کعب القرظي فرمايې چې ماته هغه سړی حديث بيان کړو چې هغه د حضرت علي <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small>
قَالَ: إِنَّا لَجُلُوسٌ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ فَاطَّلَعَ عَلَيْنَا
نه دا اوریدلی و. حضرت علي <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> و فرمايل: مونږ د رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> سره په جومات کې ناست و
مُصْعَبُ بْنُ عَمِيرٍ مَا عَلَيْهِ إِلَّا بُرْدَةٌ لَهُ مَرْقُوعَةٌ
چې مصعب ابن عمير <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ</small> هلته راغلو. دغه وخت د هغه په بدن باندې فقط يو څادر و. او په دې څادر کې هم د
بِقُرْوَةٍ فَمَا رَأَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَكِيًّا لِلَّذِي كَانَ فِيهِ مِنَ النِّعْمَةِ وَالَّذِي هُوَ فِيهِ الْيَوْمَ ثُمَّ قَالَ
خرمني بيوندونه و. رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> هغه ته وکتل نو په ژړا شو. بيا رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> و فرمايل:
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَيْفَ بِكُمْ إِذَا عَدَا أَحَدُكُمْ فِي حُلَّةٍ
چې هغه وخت به ستاسو څه حال وي چې کله يو سړی په تاسو کې سحر يو جوړا اغوستلي راوځي او
وَرَأَى فِي حُلَّةٍ؟ وَوَضِعَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ صَحْفَةٌ وَرُفِعَتْ أُشْرَى
مانښام بله جوړا اغوستلي راوځي. ستاسو مخې ته به د خوراک يوه غټه پيالہ کيځودلی کيږي او بله به پورته کولی کيږي،

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۲۷ رقم الحديث ۲۲۰۹ و احمد في المسند ۵/۳۸۹.

وَسَتَرْتُمْ	بُيُوتَكُمْ	كَمَا	تُسْتَرُّ	الْكَعْبَةَ؟».
او تاسو به په خپلو کورونو باندې داسې پردي رازوړندوی لکه په کعبه باندې چې رازوړندولی کیږي.				
فَقَالُوا يَا	رَسُولَ	اللَّهِ	لَحْنٌ	يَوْمَئِذٍ
خینو صحابو وویل چې یا رسول الله صلی الله علیه و سلم! مونږ به په هغه ورځ د نن ورځې نه په غوره حال باندې یو.				
نَتَفَرَّغُ	لِلْعِبَادَةِ	وَنُكْفَى	الْمُؤْنَةَ.	
ځکه چې هغه وخت به مونږ د عبادت لپاره آزاد او فارغه یو. او مونږ لپاره د محنت کولو څه ضرورت نوي.				
قَالَ:	«لَا	أَنْتُمْ	الْيَوْمَ	خَيْرٌ
منکم				
نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل: داسې نده بلکې حقیقت دادی چې تاسو به دهغې ورځې په نسبت سره				
يَوْمَئِذٍ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱)				
نن ورځې ډیر غوره یی.				

توضیح: فی المسجد: د دښنه یا مسجد نبوي مراد دی. یا مسجد قباء مراد دی.

مرقوعه: داد رقعنه دی. د پیوند په معنی دی.

بفرو: فرو څرمنې ته وایي. یعنی دا پیوندونه د څرمنې و.

بکی: یعنی نبی کریم صلی الله علیه و سلم چې کله د مصعب بن عمیر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فقیر او غریبي وکتله نو نبی کریم صلی الله علیه و سلم په ژړا شو، د دې وجه دا وه چې حضرت مصعب بن عمیر په مکه کې د اسلام نه مخکې په ډیر ناز او نعمت کې ژوند تیرولو. او نن یې دا حالت و چې یو څادر او په هغې کې هم پیوندونه او پیوندونه هم د څرمنې د ټوټو نه. د نبی کریم صلی الله علیه و سلم ژړا د شفقت او رحمت د وجې نه وه. گنې د اسلام تعلیم خو داسې و چې دنیا مه جوړوی، لکه څنگه چې په دې حدیث کې دي: که دنیا جوړوی نو د دنیا به پاتې شی. نبی کریم صلی الله علیه و سلم خپله هم د دینه ډیر مشقت برداشت کړیدی. حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې ورلره توجه کړ چې ته د دنیا د فراختیا دعاء وکړه نو نبی کریم صلی الله علیه و سلم خفه شو. (مرقات ۹/۲۲۹)

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۵۸ رقم الحديث ۲۴۷۶.

په آخره زمانه کې په دین باندې قائم پاتې کېدل د اور سره د لوبې کولو مترادف به وي

﴿۸۵﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ

او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: خلکو باندې به يوه داسې زمانه راشي

الصَّابِرُ فِيهِمْ عَلَى دِينِهِ كَالْقَابِضِ

چې هغه وخت په د خلکو په مينځ کې په خپل دین باندې صبر کونکی دهغه سرې په شان وي چې هغه په خپل

عَلَى الْجَمْرِ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ إِسْنَادًا^(۱)

موتې کې سرکوتې نيولي دي. (روایت کرې دې ترمذی)

کله چې حالات خراب وي نو د ژوند نه مرگ ښه دی

﴿۹۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « إِذَا كَانَ أَمْرًاؤُكُمْ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: کله چې ستاسو مشران هغه خلک وي

خِيَارُكُمْ وَأَغْنِيَاؤُكُمْ سَحَاءُكُمْ وَأُمُورُكُمْ سُورَى بَيْنَكُمْ

چې هغه ستاسو غوره خلک وي، او ستاسو دولت مند خلک سخيان وي، او ستاسو معاملات په خپل مينځې مشورو

فَطَهَّرُ الْأَرْضِ خَيْرٌ لَّكُمْ مِنْ بَطْنِهَا. وَإِذَا كَانَ أَمْرًاؤُكُمْ

باندې حل کېږي نو دغه وخت زمکې شاه ستاسو لپاره د زمکې د خيټې نه غوره ده. او کله چې ستاسو مشران

شِرَارُكُمْ و اغنياؤکم بخلاؤکم و امورؤکم

هغه خلک وي چې هغه په تاسو کې بدترينه خلک وي. او ستاسو دولت مند بخيلان وي. او ستاسو د معاملاتو

إِلَى نِسَائِكُمْ فَبَطْنُ الْأَرْضِ خَيْرٌ لَّكُمْ مِنْ ظَهْرَهَا» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۲)

اختيار د ښځو په لاس کې وي. نو دغه وخت ستاسو لپاره د زمکې خيټه د زمکې د شاه به غوره وي.

توضیح: امراء کم: کله چې حکمران طبقه ښه دینداره وي، نو دهغې ښه اثر به په عوامو باندې پریوځي. نو عام حالات به ښه وي.

سحاء کم: يعنې مالداره طبقه فياض او سخې او خواخوږي وي، نو د غريبانو عوامو سره به مالي

(۱) اخرجہ الترمذی لی السنن ۴/۴۵۶ رقم الحديث ۲۲۶۰ و احمدی المسند ۲/۳۹۰.

(۲) اخرجہ الترمذی لی السنن ۴/۴۵۹ رقم الحديث ۲۲۶۶.

مرسته جاري وي. نو ټول به خوشحاله وي، دين به هم په پرمختگ وي او دنيا به هم پرمختگ کوي. شوزی بڼکم: يعنې ملکې حالات او دملک خارجه پالیسي د عقلمند خیرخواه نارینو په لاس کې وي، نو فيصلې به بڼې وي.

فظهر الارض: يعنې د زمکې پاسنی برخه د هغې د دننه نه ستاسو لپاره به غوره وي. يعنې د مرگ نه به ژوند بڼه وي. ځکه چې د حاکمانو د وجې نه دين او دنيا به محفوظ وي. خواخوږو مالدارانو د وجې نه به د غريبو عوامو خواخوږي کيږي. او هیواد به د مشورې په نظام باندې ولاړ وي. نو په دې کې به خپلواکې او استحکام وي. نو په ژوندې وسيدلو کې به خیر غالب وي. نو ژوندې پاتې کيدل به د مرگ نه غوره وي. که دا درې ستنې گوزار شي نو بيا د ژوندې پاتې کيدلو نه مرگ غوره دی. ځکه چې غلط حاکمان عوام گمراه کوي. څنگه چې نن سبا کيږي. (مرقات ۹/۲۳۲)

چاڅه بڼه ويلې دي:

وهل افسد الدين الا الملوك و احبار سوء ورهبانها

(شاه ولی الله محدث دهلوی)

گرېه میر و سگ وزیر و موش را دیوان کند این چنین ارکان دولت ملک را ویران کند

الی نساء کم: او د ناقصات العقل بڼو په اشارو باندې تگ د خطرو نه خالي نه دی. ځکه ملا علی قاری رحمه الله یو روایت نقل کړیدی چې شاورو هن و خالفوهن يعنې د بڼو مشوره اورې خو هغې باندې عمل مکوی. بهر حال په دې صورت کې به شر غالب وي، نو ژوندې پاتې کيدلو نه به مرگ بڼه وي. (مرقات ۹/۲۳۲)

د جهاد پریخودل او د دنیا مینه د ذلت سبب دی

﴿۱۰﴾ وَ عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « يُوشِكُ الْأُمَّةُ			
او حضرت ثوبان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: ډیر ژر داسې وخت راتلونکی دی چې			
أَنَّ	تَدَاعَى	عَلَيْكُمْ	كَمَا
د کفر او ضلالت نه د ډکو خلکو ډله به خپل مینځ کې ستاسو سره جنگ کولو او ستاسو شان شوکت ورکولو لپاره به یو			
تَدَاعَى	الْأَكَلَةَ	إِلَى	قَصْعَتِهَا».
بل راوبلي. لکه د خوراک په دسترخوان په راغونډیدونکې خلک خپل مینځ کې یو بل لره د خوراک لوڅې ته			

فَقَالَ	قَائِلٌ:	وَمِنْ	قَلَّةٍ	نَحْنُ	يَوْمَئِذٍ؟
متوجې کوي. یو صحابې وویل چې آیا دا په دې وجه وي چې هغه وخت به مونږ په شمیره کې لږ یو؟					
قَالَ:	»	بَلْ	أَلَّكُم	يَوْمَئِذٍ	كثِير
نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم فرمایل: نا! داسې به د دې وجې نه نوي، چې تاسو به په شمیره کې کم یاستی بلکې هغه					
وَ	لَكِنْ	غُمَّاءُ	كَغُمَّاءِ	السَّيْلِ	
وخت خو به ستاسو شمیره ډیره وي، خو ستاسو حیثیت به داو بود زگد خس و خاشاکو په شان وي، چې هغه د سیندو نو					
وَ	لَيُنْزِعَنَّ	الله		مِنْ	
یا لویو په غاړو باندې موندل کيږي. (یعنې په تاسو کې جرأت او شجاعت ورک شوی وي) په دې کې هیڅ شک نشته چې					
صُدُورِ عَدُوِّكُمْ الْبَهَائِبَةَ مِنْكُمْ وَلَيَقْذِفَنَّ فِي قُلُوبِكُمْ الْوَهْنَ» .					
الله تعالی به ستاسو د دښمن د زړه نه ستاسو هیبت او ویره وباسي. او ستاسو په زړه کې به سستی او ضعف پیدا					
قَالَ	قَائِلٌ:	يَا	رَسُولَ	الله	وَمَا الْوَهْنُ؟
کړي. چا وویل: چې یا رسول الله! زموږ په زړه کې به د ضعف او سستی پیدا کیدلو سبب څه وي؟					
قَالَ: «حُبُّ الدُّنْيَا وَكَرَاهِيَةُ الْمَوْتِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ أَبِي عَاصِمٍ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۱)					
نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم فرمایل: د دنیا مینه او د مرگ نه بیزارې. (ابوداود، بیهقی شعب الایمان)					

توضیح: یو شک: د افعال مقاربه نه دی. د نژدې په معنی دی.

تداعی: اصل کې تتداعی دی. یعنې یو بل به د نیا کافر رابلي او وایي به چې راځی! مسلمانان و خوری، هغوی تبا و برباد کړی، د هغوی هیوادونه او د هغوی وسائل د هغوی نه په زور واخلی. نن سبا د ټولې دنیا کافر د مسلمانانو په خلاف یو شوی دي. او دا چيغه وهي چې مسلمانان ختم کړی. دا ترهگر دي. د مسلمانانو حکمرانان او عوام دغه شان خس او خاشاک دي څنگه چې په دې حدیث کې وړاندوینه ده. د دنیا په مینه کې ټول اخته دي، او جهاد یې پریخودلی دی. بلکې انکار کوي. ۵۵ هیوادونه دي. خود مچ د وزر په برابرهم نه دي. د غټو غټو وسائلو مالکان دي. خود مرگ نه بریږي. د کافرو رب د دوی په زړونو کې ناست دی. هو! یو څو مجاهدین دي چې نن سبا د امت مرحومه د سرلوری نښان دی. خود هغوی خپل هم دښمنان دي او دښمن خود دی دښمن. (مرقات ۹/۲۳۳)

(۱) ترجمه ابوداود فی السنن ۴/۴۸۳ رقم الحدیث ۴۲۹۷ واحمد فی المسند ۵/۲۷۸.

الفصل الثالث

دعاشرې ديو خو معتدي گناهونو وبال

﴿۱۱﴾ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : « مَا ظَهَرَ الْغُلُوبُ فِي قَوْمٍ
روایت دی چې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرماییل: کله چې یو قوم په مال غنیمت کې خیانت شروع کړي
إِلَّا أَلْقَى اللَّهُ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ وَلَا فَشًا الزَّانَا فِي قَوْمٍ
نو الله تعالی دهغې په زړه کې د دښمن رعب اویره پیدا کړي. او په کوم قوم چې زنا کول خپره شي، په هغوي
إِلَّا كَثُرَ فِيهِمُ الْمَوْتُ وَلَا نَقْصَ قَوْمِ الْبِكْيَالِ وَالْبِيْزَانَ إِلَّا قَطَعَ عَنْهُمْ الرِّزْقَ
کې مرگونه ډیر شي، کوم قوم چې په ناپ تول کې کمی کوي، نو هغوي رزق واخستلی شي، او کوم قوم چې
وَلَا حَكَمَ قَوْمٌ بِغَيْرِ حَقِّ إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الدَّمُ وَلَا خَتَرَ قَوْمٌ بِالْعَهْدِ
بی انصافه او ناحقه احکامات جاري کړي نو په هغوي کې وینه تویدل خپره شي، او کوم قوم چې خپله وعده
إِلَّا سَلِطَ عَلَيْهِمْ عَدُوهُمْ «. رَوَاهُ مَالِكٌ ^(۱)
وعده ماته کړي، نو الله تعالی په هغې باندې دهغې دښمن مسلط کړي.

توضیح: غلول: مال غنیمت کې خیانت کولو ته غلول وایي. دلته عام خیانت هم مراد کیدلی شي. د دې وبال دا دی چې د قوم په زړونو کې په اجتماعي توګه باندې د دښمن یره و اچولی شي. او قوم یریدونکی شي او څوک ویریدلو نو هغه مړ شو. (مرقات ۹/۲۳۴)

فشا الزنا: کله چې زنا عامه شي نو د دې وبال دا دی چې په قوم کې وبائې مرضونه پیدا شي، مثلاً طاعون، هیضه او داسې نورې لاعلاجه ناروغۍ عامې شي. نو مرگونه عام شي. ناپ تول کې کمی وبال دا دی چې رزق حلال او دهغې برکت وچت کړی شي. او شریعت پرینخودلو باندې خپل ځانې قوانینو مطابق فیصلو وبال دا دی چې وینه تویدل عام کیږي. (مرقات ۹/۲۳۴)

ولا ختر: وعده کې د هوکه او غدارۍ ته ختر وایي. د دښمن ختار کفوردی. د دې وبال دا دی چې هغه دښمن په دې باندې مسلط کړی شي، د کوم دښمن سره چې دې وعده خلافې کولو باندې وعده ماته کړي وه. (مرقات ۹/۲۳۴)

(۱) أخرجه مالك في الموطأ، ۲/۴۱۰ رقم الحديث ۲۶ من كتاب الجهاد.

۲۴ جمادی الاول ۱۴۱۸ھ

بَابُ فِي الْإِنذَارِ وَالتَّحذِيرِ د نصیحت او ویرو لو بیان

د مشکوٰة شریف په عامو نسخو کې دلته فقط باب دی چې په هغې سره اشاره ورکول کیږي چې دا باب د مخکنې باب سره د ملحقاتو نه دی. خو ابن مالک رحمه الله دلته هم هغه عنوان تړلی دی کوم چې مونږ پاس ذکر کړیدی. انذار د ویرو لو په معنی دی. او تحذیر د نصیحت په معنی دی.

الفصل الأول

په اصل کې خلک ښه و، شیطان برباد کړل

﴿۱﴾ عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ الْمَجَاشِعِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ
حضرت عیاش بن حمار مجاشعی <small>رضی الله عنہ</small> روایت کوي چې یوه ورځ رسول الله <small>صلی الله علیه و سلم</small> خپله
فِي خُطْبَتِهِ: "أَلَا إِنَّ رَبِّي أَمَرَنِي أَنْ أُعَلِّمَكُم مَّا جَهِلْتُمْ مِنِّي عَلَّمَنِي يَوْمِي هَذَا:
خطبه کې وفرمایل: واورئ! زما رب ماته حکم کړیدی چې زه تاسو ته هغه خبرې وکړم چې هغه تاسو نه پیژني.
كُلُّ مَالٍ نَحَلْتُهُ عَبْدًا حَلَالٌ وَ إِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي
الله تعالی فرمایې چې کوم مال خپل بنده ته ورکړیدی هغه حلال دی. الله تعالی دا وفرمایل چې ما خو خپل ټول بندېگان د
حَنَفَاءَ كُلِّهِمْ وَ إِنَّهُ الشَّيَاطِينُ
باطل په خلاف د حق اړخ ته مائل پیدا کړل. خو دا شیطانان و چې د دوی خواته راغلل او هغوی یې د خپل
فَأَجْتَأَلْتَهُمْ عَنْ دِينِهِمْ وَ حَزَمْتُمْ عَلَيْهِمْ مِمَّا أَهْلَكْتُمْ
دین اړولو باندې بی لارې کړل. او په دوی باندې یې هغه شیان حرام کړل، کوم چې ما د دوی لپاره حلال
لَهُمْ وَأَمَرْتَهُمْ أَنْ يُشْرِكُوا بِي مِمَّا
کړي و. او هم دې شیطانانو د دوی ته حکم وکړو چې دوی هغه څه زما سره شریک کړي، په کوم باندې چې
لَمْ أَنْزِلْ بِهِ سُلْطَانًا وَإِنَّ اللَّهَ نَظَرَ إِلَى أَهْلِ
څه دلیل ندی رالېږلی. او دایې وفرمایل: چې الله تعالی د زمکې خلکو ته نظر وکړو (نو دوی یې په کفر او
الْأَرْضِ فَمَقَّتَهُمْ
شرک باندې اتفاق کونکې وا او په گمراهۍ او ضلالت کې ننوتې وموندل) نو الله تعالی دا ټول خپل مبغوض

وَعَجَبَهُمْ	إِلَّا	بَقَايَا	مِنْ	أَهْلِ	الْكِتَابِ
او ناخوښه وگرځول. که هغه د عربو وي او که د عجمو نه، علاوه د اهل کتابو د هغه جماعت (چې هغه مشرک					
وَقَالَ:	إِنَّمَا				
شوي نو) او الله تعالی و فرمايل چې ما ته پيغمبر جوړولو باندې دنيا ته ځکه وليږلي، دې لپاره چې زه ستا					
لِأَبْتَلِيكَ	وَأَبْتَلِي	بِكَ	وَأَنْزَلْتُ	عَلَيْكَ	كِتَابًا
از مینست و کرم او ستا سره ستا د قوم از مینست هم و کرم. او ما په تا باندې یو داسې کتاب نازل کړیدی چې					
لَا	يَغْسِلُهُ	الْمَاءُ	تَقْرُؤُهُ	نَائِمًا	وَيَقْظَانَ
هغه اوبه اینځلی او وړانولې نشي. ته دا کتاب په ایځه او په او دو وایي. او الله تعالی ما ته دا حکم کړیدی چې					
أَنْ	أَحْرَقَ	قُرَيْشًا	فَقُلْتُ:	يَا	رَبِّ
زه قریش و سوزوم. ما عرض وکړو چې زما پروردگاره! دوی به زما سره د دوی په شان وچقوي. الله تعالی					
أَسْتَخْرِجُهُمْ	كَمَا				
و فرمایل: ته دوی د دوی د وطن نه وباسه. لکه څنگه چې یې ته د وطن نه ایستلی وي. او د دوی سره جهاد					
وَأَغْرُهُمْ	نُغْرِكَ				
و کړه. مونږ به ستا د جهاد د سامان انتظام وکړو. ته د خپل لښکر په خلکو باندې مال او اسباب خرچ کړه.					
فَسَنَنْفِقُ	عَلَيْكَ				
که ستا سره مال او اسباب نوي نو مونږ به یې درکړو. او د هغې انتظام به وکړو. ته د دوی په خلاف باندې					
جَيْشًا	تَبَعًا	خَمْسَةَ			مِثْلَهُ
لښکر ولیږه، مونږ به د دښمن د لښکر نه په پنځه چونده ډیر طاقت سره ستا مرسته وکړو. او کومو خلکو چې					
وَقَاتِلْ	بِهِن				
په تا باندې ایمان راوړو او ستا تابعدار دي، هغوی د ځان سره کړه او د هغو په خلاف جنگ وکړه چا چې ستا					
"مَنْ عَصَاكَ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)					
نا فرماني او ستا نه سرکشي کړیده، او کافر دي.					

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۱۹۷ رقم الحديث ۶۳/۲۸۶۵ وأحمد في المسند ۴/۲۶۶.

توضیح: في خطبة: يا د جمعې او اخترونو په خطبه کې يا د بل کوم وعظ په خطبه کې نبی کریم ﷺ عام ارشاد وفرمايلو چې ما ته نن خپل څه چې ويلې دي، هغه څه چې تاسو يې نه پيژنئ. زه هغې باندې تاسو پوهوم. اوله خبره يې دا وفرمايله چې ما کوم مال درکړيدی او بنده په جائز طريقه باندې گټلی دی. حلال دی. دپته حرام مه وايي، لکه چې مشرکانو به کول.

نحلته: د ورکړي په معنی دی. دويم خبره اني خلقت عبادي ده. اجتالتم د اجتيال نه دی. مطلب دا چې شيطان په دوي باندې گشت وکړو او ټول يې بې لارې کړل. او حلال شيان يې په دوي باندې حرام وگرځول. څنگه چې مشرکانو په څاروؤ کې کړي و ﴿هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ﴾ وان الله نظر: دا دريمه خبره ده.

مقت: غصه کول. مبغوض گڼل، بقايا من اهل الكتاب: د دېنه مراد هغه يهود او نصاری دي چاته چې د نبی کریم ﷺ دعوت نه ورسيدلی. او کله چې ورسيدلو نو هغوي سمدستي اسلام قبول کړو، او د دېنه مخکې د دې يهودو ته د نصاراؤ دعوت نه وي رسيدلی او نصاراؤ د موسى عليه السلام نه انکار نوی کړی، لنډه دا چې اول دا خلک په دين قائم وي او بيا د نبی کریم ﷺ دعوت قبول کړي. نو دوي ته به دوه اجر و نه ورکول کيږي. لکه څنگه چې په کتاب الايمان کې يو حديث دی. وقال: دا څلورمه خبره ده.

لا يغسله الماء: يعنی داسې کتاب دی چې فقط د په پاڼو باندې ندي، چې په اينځلو سره يې سياهې ليري شي، بکې دا په سينو کې محفوظ دی. او هر قسم تحريف او او تغير او بدلون نه پاک دی. تقرئه: يعنی په ايځه او په او دو باندې به ته دا کتاب وايي.

وان الله امرني: دا پنځمه خبره ده چې د قرشو کوم خلک په کفر باندې قائم او هميشوالی کوي. ماته حکم دی چې زه هغوي داسې ختم کړم لکه څنگه چې يو څيز سوزولو باندې ايره کولی شي.

يشلغوا: دا د تلغ نه دی. په دروند کاني باندې د سر چټولو ته وايي. يعنی کله چې زما سر وچقوي، نو سر به داسې خپور شي لکه څنگه چې ډوډی خپريږي. ځکه چې زما وسائل خو نشته دی، الله تعالی وفرمايل: ته دوي د مکې نه وباسه. لکه څنگه چې يې ته د مکې نه ايستلی وی. او د دوي سره جنگ وکړه. مونږ به د اسبابو او نصرت او مرستې به حوالې سره ستا مرسته وکړو. او تا به د قسم مقابلي لپاره تيار کړو. او ته په خپل لښکر باندې خرچ وکړه. که ستا سره نوي نو مونږ به انتظام وکړو. او خرچ به در کړو. ته خپل لښکر وليږه. مونږ به ستا د لښکر مرسته وکړو. او د کافرو د لښکر نه پنځه چنده به ډير لښکر در کړو. او هغه مسلمان د ځان سره کړه چې هغه ستا تابعدار دي. او د دوي په ذريعه سره هغه کافرو وه کوم چې ستا نافرمانه دي. حنفاء: پيدا کړل. يعنی په ابتداء کې ټول خلک د اسلام په فطرت باندې پيدا کيږي. بيا هغوي لره ماحول خرابوي.

تقرأه نائماً ويقظان: په اودو او په ويځه يې وايي يعنې ويځوي ژبه او زړه دواړو باندې جاري وي او د اودو په حالت کې فقط په زړه باندې جاري وي. ځکه چې د نبی ﷺ سترگې او دې کيږي. زړه يې بيدار وي.

د صفا په غر باندې قریشو ته دعوت

﴿۲﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ (وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې کله دا آیت نازل شو ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ﴾ (يعنې خپله نژدې کورنۍ

الْأَقْرَبِينَ) صَعِدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّفَا فَجَعَلَ يُنَادِي: «يَا بَنِي فَهْرٍ

ويروه) نو نبی کریم ﷺ کوه صفا ته لاړو. او دهغه ځای نه رابلل شروع کړل. ای بنی فهر!

يَا بَنِي عَدِيٍّ عَدِيٍّ « لِبَطُونٍ قُرَيْشٍ حَقِّ اجْتَمَعُوا

ای بنی عدی يعنې د قریش ټولې قبيلې يې (نوم په نوم) رابلل شروع کړل. کله چې (د قریشو د ټولو قبيلو) خلک راغونډ شو.

فَقَالَ: « أَرَأَيْتُمْ كَوُ أُنْخَبَرْتُمْ

نو نبی کریم ﷺ فرمايل: تاسو ماته اول دا وایې که زه تاسو ته دا خبر درکړم چې په څنگل کې یو لښکر کوز

أَنَّ حَيَلًا بِالْوَادِي تَرِيدُ أَنْ تُغَيِّرَ عَلَيْكُمْ أَكُنْتُمْ مُصَدِّقِي؟ قَالُوا: نَعَمْ

شويدی او تاسو تباه کول غواړي. نو آیا تاسو به ما رښتوني وگنۍ. نو ټولو وويل چې بيشکه، ځکه چې زمونږ

مَا جَزَبْنَا عَلَيْكَ إِلَّا صِدْقًا.

د هميش تجربه داده چې تا کله خبره کړيده نور بښتيا دې ويلې دي. ستا د ژبې نه مونږ در بښتياؤ نه غير ه نور

قَالَ: «فَاتِي تَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ

څه ندي او ريدلي. نبی کریم ﷺ فرمايل: زه تاسو لپاره د خداي د اړخ نه دهغه د ډير سخت

شديد». فَقَالَ أَبُو لَهَبٍ: تَبًّا لَكَ سَائِرَ الْيَوْمِ الْهَذَا

عذاب نه يرولو باندې مامور شوی يم. ابو لهب وويل: ټوله ورځ دې ستا تباهي وشي، آیا د دې لپاره دې

جَمَعْنَا ؟ فَزَلَّتْ) تَبَّتْ يَدَا

مونږ راغونډ کړي و؟ په دې باندې دا سورت نازل شو ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾ يعنې د ابو لهب دواړه لاسونه دې

أبي لَهَبٍ وَ تَبَّ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

مات شي. او هغه دې برباد شي. او حقيقت داده چې هغه د نبی ﷺ لاسونو دې کولو په وجه باندې تباه برباد شو.

و	فِي	رِوَايَةٍ	نَادَى	:
او په یو روایت کې داسې بیان شوی دي چې نبی کریم ﷺ او زور کولو باندې قریش راغونډ کړل،				
يَا	بَنِي	عَبْدِ	مَنَافٍ	إِنَّمَا
او وې فرمایل ای د عبد مناف خامنو! زما او ستاسو د حالت مثال د هغه سرې په شان دی، چې هغه				
رَأَى	الْعَدُوَّ	فَانْطَلَقَ	يَرْبُأُ	أَهْلَهُ
د بنمن ولیدلو نو دخپل قوم د ساتلو لپاره روان شو. خودې پرې نه چې هسې نه د بنمن لښکر د هغه د رسیدلو نه مخکې د				
أَنْ يَسْبِقُوهُ فَجَعَلَ يَهْتَفُ يَا صَبَاحَاةَ» ^(۱) .				
هغه قوم ته و نه رسېږي نو هغه د هغه خای نه په چيغه چيغه باندې وینا شروع کړه: های های د سحر تباهی				

توضیح: یربأ: حفاظت او نگرانی به معنی دی. اهله: ای قومه. ان یسبقوه: یعنی دې نگران او محافظ سره خطر پیدا شوه که خپله هم او قوم را پیدا روم نو د بنمن به مخکې رسیدلو سره هغوی هلاک کړي. لهذا هغه د هغه خای نه وچت آواز سره چيغه کړه چې یا صباحاه: ای زما قومه د بنمن د سحر په وخت کې برید (حمله) کونکی دی. تاسو خپل ځانونه وساتئ. نبی کریم ﷺ یو ځل د قریشو غټان ډوډی، تهر اغوختل. خود دین خبره ونشوه. بیا یې ورباندې دعوت وخورلو. او خبره یې ښکاره کړه. خو خپلوان و تختیدل. دریم ځل باندې په عام اعلان سره یې خلک کوه صفا ته راوغوختل. د عربو د دعادت مطابق یا صباحاه په الفاظ سره یې ټول راوغوختل. ټول راغلل. که څوک خپله نشو تللی نو خپل نمائنده یې ولیږلو. نبی کریم ﷺ اول خپل تیر شوې ژوند او سیرت په اړه پوښتنه وکړه. ټولو وویل ته صادق او امین یې. بیا نبی کریم ﷺ عام دعوت ورکړو. خلک و تختیدل. ابولهب په نبی ﷺ باندې د کابو گوزارونه وکړل. نو سورة اللهب کې دهغې جواب راغلو. (مرقات ۹/۲۴۱)

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : لَمَّا نَزَلَتْ (وَ أَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ)				
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مایې چې کله دا آیت نازل شو ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ (یعنی خپله نژدې)				
دَعَا	الَّذِي	صَلَّى	اللَّهُ	عَلَيْهِ
کورنۍ ویرود) نو نبی کریم ﷺ د قریش خلک راوبلل. کله چې هغوی راغونډ شو. نبی کریم ﷺ				
فَاجْتَمَعُوا				

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۴۷۷۰ ومسلم في صحيحه ۱/۱۹۳ رقم الحديث (۲۰۸-۳۵۵).

فَعَمَّ وَحَصَّ فَقَالَ: «يَا بَنِي كَعْبِ بْنِ لُؤَيِّ

په خطاب کې تعمیم همو کړو او تخصیص یې همو کړو. نو نبی کریم صلی الله علیه و سلم ټولو ته خطاب وکړو: ای د کعب بن لوی ځامنو!

أَنْقِدُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي مُرَّةَ بْنِ كَعْبٍ أَنْقِدُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ.

خپل ځانونه د دوزخ د اور نه وساتئ. ای د مره بن کعب ځامنو! خپل ځانونه د دوزخ د اور نه وساتئ.

يَا بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ أَنْقِدُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ أَنْقِدُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ

ای د عبد شمس ځامنو! خپل ځانونه د دوزخ د اور نه وساتئ. ای د مناف ځامنو! خپل ځانونه د دوزخ د اور نه

بَا بَنِي هَاشِمٍ أَنْقِدُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَنْقِدُوا أَنْفُسَكُمْ

وساتئ. ای د هاشم ځامنو! خپل ځانونه د دوزخ د اور نه وساتئ. ای د عبد المطلب ځامنو! خپل ځانونه د

مِنَ النَّارِ يَا فَاطِمَةُ أَنْقِذِي نَفْسَكَ مِنَ النَّارِ فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ

دوزخ د اور نه وساتئ. ای فاطمه! خپل ځان د دوزخ د اور نه وساته. ځکه چې زه ستاسو په حق کې د خدای د

شَيْئًا غَيْرَ أَنَّ لَكُمْ رَحِمًا سَابِلَهَا بِبَلَاءِهَا».

اړخ نه ده یخ قسم عذاب مالک نه یم. البته په ما باندې ستاد خپلولی. حق دی. چې زه هغه د دې د لوندوالي

رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَفِي الْمَتَّفَقِ عَلَيْهِ

سره کوم. دا روایت مسلم نقل کړیدی او کوم روایت چې بخاری او مسلم دواړو نقل کړیدی. په هغې کې دا

قَالَ: «يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ اشْتَرُوا أَنْفُسَكُمْ لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

الفاظ دي چې ای د قریشو ډلې! خپل ځانونه واخلي، زه ستاسو نه د خدای د عذاب نه هیڅ هم نشم لیرې

وَيَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا عَبَّاسَ بْنَ

کولی. ای د عبد مناف ځامنو! زه ستاسو نه د خدای د عذاب نه هیڅ هم نشم لیرې کولی. ای عباس بن

عَبْدَ الْمُطَّلِبِ لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَيَا صَفِيَّةَ عَمَّةَ رَسُولِ اللَّهِ

عبد المطلب! زه ستا نه د خدای د عذاب نه هیڅ هم نشم لیرې کولی. او ای د رسول الله صلی الله علیه و سلم تر ورې صفیه! زه

لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا. وَيَا فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ

ستا نه د خدای د عذاب نه هیڅ هم نشم لیرې کولی. او په پلار گرانې فاطمه! د محمد صلی الله علیه و سلم لورې!

سَلِّينِي مَا شِئْتِ مِنْ مَالِي لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا»^(۱)

زما د مال نه چې ته څه غواړي، و غواړه، ليکن دخداي د کوم عذاب نه تا نشم ساتلی.

توضیح: نعم و خص: يعنې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په د صفا په غر باندې په ودریدلو قریش راوبلل. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په شخصې توگه باندې په خصوصې نوم سره راغوختل. او عام قبیلې په نوم سره یې هم راغوختل. چې دهغې تفصیل یا بنی کعب بن لوی دی. دا عام خطاب دی. او یا بنی عبد المطلب او یا فاطمه دا خاص خطاب دی. دپته یې عم و خصه ویلي دي. رحمًا: يعنې د صله رحمې حق دی. سابلها ببلاها: يعنې زه به صله رحمې د هغې دلوندوالې سره ساتم. يعنې د خپلولې صله به قائم ساتم. بل او بلال لوندوالې ته وايي. او عرب صله رحمې يو ځای کول په لوندوالې سره تعبیر کوي. څنگه چې یبس او چوالې په الفاظو سره د صله رحمې ماتول مراد اخلي، د روایت په آخرې برخه کې دنورو خصوصې خطاباتو بیان موجود دي. (مرقات ۹/۲۴۲)

الفصل الثاني

دامت محمدیه فضیلت

﴿عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أُمَّتِي هَذِهِ أُمَّةٌ مَرْحُومَةٌ

حضرت ابو موسی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: زما دا امت، امت مرحومه دی.

لَيْسَ عَلَيْهَا عَذَابٌ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُهَا فِي الدُّنْيَا: الْفِتْنُ وَالزَّلَازِلُ وَالْقَتْلُ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ

په دې امت باندې په آخرت کې عذاب نوي، او دنيا کې د دې عذاب فتنې، زلزلي او ناحقه وژنه ده.

توضیح: ليس عليها عذاب: دا جمله دهغه احاديثو او آيتونو معارضه ده چې په هغې کې د دې امت د کبيره گناهونو په کولو باندې د عذاب ذکر دی. د دې يو جواب دا دی چې دا امت مرحومه دی. په دې باندې به په آخرت کې داسې عذاب نه رايي چې دا د هميش لپاره په عذاب کې د کافرانو په شان راگير شي. بلکې د دې عذاب عارضې دی. چې په دنيا کې به په دوې باندې زلزلي رايي. قتل او فساد کولو فتنې به رايي. دا سزاگانې خوړولو نه وروسته به آخرت کې پاک او صاف جنت ته ځي. دويم جواب دادی چې د دې جملې تعلق د صحابه کرامو رضی الله عنهم د جماعت سره دی. صحابه اگرکه معصوم نه دي، خود عذاب نه محفوظ دي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۵/۳۸۲ رقم الحديث ۲۷۵۳ ومسلم في صحيحه ۱/۱۹۲ رقم الحديث (۲۰۴-۲۴۸)

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۶۸ رقم الحديث ۴۲۷۸. وابن ماجه ۲/۱۴۳۴ رقم الحديث ۲۴۹۲ وأحمد في المسند ۴/۴۱۰

دریم جواب دادی چې د دې نه هغه خلک مراد دي چې دهغوې گناه نه وي. (مرقات ۹/۲۴۴)

په مستقبل کې دامت محمدیه تاریخي حالت

﴿۵﴾ وَ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ		
او حضرت ابو عبیده بن جراح رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و حضرت معاذ بن جبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت		
قَالَ :	« إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ	بِدَأَ نُبُوَّةَ وَ رَحْمَةً
کوي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل:	دا کار (يعني دين اسلام) نبوت او رحمت سره بنکاره شویدی.	
ثُمَّ	يَكُونُ	خِلَافَةً
بیا د دې نه وروسته چې	کومه زمانه راضي هغه به د خلافت او رحمت زمانه وي.	بیا د دهغې نه وروسته
مُلْكًا	عَضُوضًا	ثُمَّ
چې کومه زمانه راضي، هغه به د غوڅونکې باچاهۍ زمانه وي.	او بیا د دې (دين اسلام) چې کومه زمانه راضي،	چېرې
وَعَتْوًا	وَفَسَادًا	فِي
هغه به د ظلم او زیاتې او قهر او تکبر او او زمکه باندې د فتنې او فساد زمانه وي.	هغه وخت به خلک	الْأَرْضِ
الْحَرِيرِ	وَ	الْفُرُوجِ
درینسمو جامې جائز کړي.	د بنڅو شرمگاهونه او شراب به حلال وگرځوي.	خود دې شيانو سره به هم
يُرْزَقُونَ عَلَى ذَلِكَ وَيُنْصَرُونَ حَتَّى يَلْقُوا اللَّهَ»	رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ» ^(۱)	
هغوې ته رزق ورکولی کیږي.	او دهغوې مرسته به کیدلی شي.	تر دې چې هغوې د الله سره مخامخ شي.

توضیح: ان هذا الامر: یعنی دا دین اسلام او د دې دنیاوې او اخروې احکام په ابتداء کې داسې بنکاره شول چې نبوت او رحمت او د شفقت په صورت کې ؤ. خلافة: یعنی د نبوت دور نه وروسته به د خلافت زمانه راضي. چې هغه به تر دیرشو کلونو پورې وي. او د حضرت حسن رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دور باندې به ختمیږي. ملکا عضوضًا: یعنی بیا به خلکو لره غوڅونکې باچاهې راشي. چې په هغې کې به ظالم حکمرانان په خلکو باندې ظلم کوي. اگرچې د دې نه به خاص خاص باچاهان مستثنی وي خو هغه په ډیر لږ وي. لکه حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله او داسې عادلان باچاهان ؤ. ثم کائن

(۱) أخرجه الدارمي في السنن ۲/۱۵۵ رقم الحديث ۲۱۰۱ والبيهقي في شعب الإيمان ۵/۱۶. رقم الحديث ۵۶۱۶.

جبرية: يعنى د ملك عضو نه وروسته خو به داسې ظالم او سرکشه او مفسدان باچاهان راشي چې په استمرار او دوام سره به فسق او فجور او ظلم کې مشغول وي. په دوي کې به هيڅ عادل باچا نه وي. ملاعلی قاری رحمه الله ليکي چې زمونږ د زمانې باچاهان ظالمان دي. چې په هغوي کې يو باچا هم ښه سرې نشته دی. لهذا کوم سرې چې د دې زمانې کوم باچا ته عادل وويله نو هغه کافر شو. قال بعض علمائنا من قال سلطان زماننا عادل فهو كافر (مرقات: ج ۹/۲۴۶)

د حديث په آخر کې دي چې داسې ظالمانو ته به هم الله تعالى رزق ورکوي، او دهغوي په خاص خاص مقصدونو کې به دهغوي مرسته کوي، ځکه چې الله رب العلمين دی، يواځې رب الصالحين ندى.

خپله نه بدليږي، قرآن بدلوي

﴿٦٦﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ أَوَّلَ مَا
او حضرت عائشه رضی الله عنها فرمایې چې ما در رسول الله صلی الله علیه و سلم نه دا اوریدلي دي چې د ټولو نه مخکې کوم کار
يُكْفَأُ قَالَ زَيْدُ بْنُ يَحْيَى الرَّأْوِيُّ: يَعْنِي الْإِسْلَامَ
نسکورولی شي. د حديث راوی حضرت زيد بن يحيى رحمه الله وضاحت وکړو چې اسلام کې (د ټولو نه
كَمَا يُكْفَأُ الْإِنَاءُ " يَعْنِي الْخَمْرَ. قِيلَ: فَكَيْفَ
مخکې نسکورولی شي) لکه لوڅی چې نسکورولی شي. هغه به شراب وي. وويلی شو، دا به ولې کيږي
يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَذَلِكَ بَيَّنَّ اللَّهُ فِيهَا مَا بَيْنَ؟
يا رسول الله صلی الله علیه و سلم! او يقيناً الله تعالى هغه احکامات بيان کړيدي کوم چې په ټولو باندې ښکاره شوي دي.
قَالَ : « يُسْتَوْنَهَا بِغَيْرِ
نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایېل: خلک به په حیلو او بهانو سره د دې شکل شروع کړي. او دا طریقه به خپله کړي
اسِيهَا فَيَسْتَجِلُّونَهَا » . رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ ^(١)
چې د دې نوم به بدل کړي او دا به حلال وگرځوي.

توضیح: يكفأ: د نسکورولو په معنی دی. مطلب دا دی چې په اسلام کې د ټولو نه مخکې چې کوم شی نسکورولی شي هغه به شراب وي چې خلک به شراب څکي او نوم به نبیذ یا مثلث یا د وربشو اوبه ورلره ایږدي. نو نن سبا هم دا کيږي لهذا یو حرام شی به په حلال بللو سره استعمالوي. قصداً به

(١) أخرجه الدارمي في السنن ٢/١٥٥ رقم الحديث ٢١٠٠.

حرام حلالوي. نو کافر به شي. او که تاويل کوي نو فاسقان به شي. به حال په دې حديث کې تعليم دادې چې خلک خپله نه بدليري بلکې دخپل د بدلولو کوښښ به کوي. (مرقات ۹/۲۴۶)

الفصل الثالث

د خلافتونو په باره کې پيشنگوئي

﴿۷﴾ عَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ :
حضرت نعمان بن بشير رضي الله عنه د حضرت حذيفه رضي الله عنه نه روايت کوي چې هغه وفرمايل چې
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَكُونُ النَّبُوءَةُ فِيكُمْ
رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: په تاسو کې به دنبوت وجود او دهغې رڼا تر هغه وخته پورې پاتې وي،
مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ تَكُونَ ثُمَّ يَرْفَعَهَا اللَّهُ تَعَالَى ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَى مِنْهَاجِ النَّبُوءَةِ
ترڅو چې يې الله غواړي. بيا به الله تعالی نبوت واخلي. بيا د دينه وروسته به دنبوت په طريقه باندې خلافت قائم شي.
مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ تَكُونَ ثُمَّ يَرْفَعَهَا اللَّهُ تَعَالَى
او هغه به تر هغه وخته پورې قائم وي. ترڅو چې يې الله غواړي (يعنې د يرش کالو پورې) بيا به الله تعالی خلافت هم
ثُمَّ تَكُونُ مُلْكًا عَاصِمًا
واخلي. د دينه وروسته غوڅونکې باچاهي حکومت به قائم شي. چې هغوي به خپل مينځ کې يو بل داسې
فَتَكُونُ مَا شَاءَ اللَّهُ
غوڅوي څنگه چې سپې غوڅول کوي. او هغه باچاهي به تر هغه وخته پورې قائم وي ترڅو چې الله
أَنْ تَكُونَ ثُمَّ يَرْفَعَهَا اللَّهُ تَعَالَى ثُمَّ تَكُونُ مُلْكًا جَبْرِيَّةً
وغواړي. بيا د دينه وروسته به باچاهي هم الله تعالی واخلي، د دينه وروسته به د قهر او تکبر او زور زبردستې.
فَيَكُونُ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَكُونَ ثُمَّ
والا باچاهي حکومت جوړ شي، او هغه به تر هغه وخته پورې قائم وي چې الله تعالی يې وغواړي. بيا به الله
يَرْفَعَهَا اللَّهُ تَعَالَى ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَى مِنْهَاجِ نُبُوءَةِ
تعالی باچاهي هم واخلي. د دينه وروسته به بيا دنبوت په طريقه باندې (يعنې عدل او انصاف په پورا توگه باندې

ثُمَّ	سَكَتَ	قَالَ	حَبِيبٌ:
جاري کونکی) خلافت قائم شي، دومره فرمايلو نه وروسته چپ شو. حضرت حبيب بن سالم بيان کړل چې			
فَلَمَّا	قَامَ	عُمَرُ	بُنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ
عمر بن عبد العزيز رحمه الله خليفه مقرر شو (او هغه د نبوت په طريقه باندې حکومت وکړو) نو ما دې حديث			
كَتَبْتُ	إِلَيْهِ	بِهَذَا	الْحَدِيثِ
اړخ ته دهغه توجه راوړولو لپاره هغه ته دا حديث ليکلی وليږلو او دخپل احساس اظهار مې وکړو چې زما دا			
أَرْجُو	أَنْ	تَكُونَ	أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ
اميد دی چې ته امير المؤمنين يعني خليفه يې. چې دهغې ذکر په دې حديث کې د غوڅونکې باچاهۍ او			
الْعَاضِ	وَالْجَبْرِیَّةِ	فَسَرَ	بِهِ
قهر او تکبر او زور زبردستی. والا باچاهۍ نه وروسته راغلی دی. هغه يعني عمر بن عبد العزيز رحمه الله			
وَأَعْجَبَهُ يَعْني عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ أَبِي حَتْمٍ فِي «دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ» ^(۱)			
په دې خبره باندې ډیر خوشحاله شو، او دې تشریح هغه ډیره خوشحاله کړو.			

توضیح: منهاج النبوة: يعني د ټولو نه مخکې خوبه د نبوت او رحمت دوروي. بيا به خلافت على منهاج النبوة دوروي. حضرت شاه ولي الله رحمه الله فرمايلې دي چې: خلافت على منهاج النبوة په دوه قسمه دی: يو على منهاج النبوة بطريق خاصه دی او د دې مصداق صديق اکبر، او فاروق اعظم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دي. او دويم خلافت على منهاج النبوة بطريق عام دی. په دې کې حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، حضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، او حضرت معاويه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و حضرت حسن رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ داخل دي. بهر حال خلافت نه وروسته په دې حديث کې د ملک عضوض ذکر راغلی دی. بيا د دينه ورسو ته د ظلم او زياتي او د جبر دور ذکر دی. او د دينه وروسته بيا خلافت على منهاج النبوة ذکر دی. چې د دې اندازه کيږي چې په دې کې حضرت عمر بن عبد العزيز رحمه الله دور خلافت ته اشاره ده. نو علماؤ دا په خلفاء راشدينو کې شمار کړيدی. (مرقات ۹/۲۴۸)

قال حبيب: يعني حضرت حبيب بن سالم چې هغه د نعمان بن بشير آزاد کړی شوی غلام او دهغه معاون و. فرمايلې چې کله حضرت عمر بن عبد العزيز رحمه الله خليفه شو نو ما دا زيری ليکلو باندې هغه ته وليږلو او توجه مې ورله راواړوله چې کيدی شي ته د دې حديث مصداق يې نو هغه ډير خوشحاله شو او هغه لپاره خوشحاليدل پکار و ځکه چې په دې کې دهغه ډير لوي شان ذکر و. (مرقات ۹/۲۴۸)

(۱) اخرجه أحمد في المسند ۴/۲۷۳.

۲۵ جمادی الاول ۱۴۱۸ هـ

کتاب الفتن

د قیامت نه مخکې د غټو غټو واقعاتو او فتو بیان

قال الله تعالى: ﴿حَقَّ إِذَا فَتَحَتْ يَا جُوجُ وَالْمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ﴾ (انبياء: ۹۶)

الفتن: د فتنه جمع ده. او د فتنې گڼې معنې دي. مثلاً: از مینست، امتحان، گناه، ابتلاء، عذاب، مال، اولاد، ناروغې او لیوتتوب، بی لارې کیدل، او شرک او داسې نور، ټولو باندې وخت په وخت سره د فتنې اطلاق کیږي. خو د فتنې واضح مفهوم هغه آفت (مصیبت) دی چې هغه د قدرت د اړخ نه یو سرې باندې نازل شي. د افتونو قسمونه هم ډیر دي خو دوه قسمونه ډیر واضحه دي. یو قسم هغه آسمانې آفت دی چې د هغې علت او سبب او وجه معلومه نوي. سبب او علت یې بیخي مخفې وي. په ظاهره باندې هیڅ هم په نظر نه راځي. فقط مصیبت په نظر راځي فتنې او مصیبت دویم قسم هغه دی چې د هغې علت او سبب تر یو حده پورې معلوم وي. اول قسم فتنې ته فتنه عمیاء وایي، چې په هغې کې څوک دا بیلتون نشي کولی چې حق کوم اړخ ته دی او باطل کوم اړخ ته دی. بلکه بغیر د څه و چې نه وژنه، فساد کول، چې نه قاتل ته معلومه وي چې هغه ولې ووژلو و نه مقتول ته معلومه وي چې هغه ولې ووژلی شو. د فتنې دویم قسم کې دغه شان ابهام نشته دی. بلکه د څه نا څه اسبابو خبر ورپکې کیږي. دا خبره هم د یاد ساتلو وړ ده چې د فتنو تعیین او د هغې مصداق ویل ډیر گران کار دی. د دې اصل وجه دا ده چې د فتنو یوه اوږده لړۍ ده. د نبی اکرم ﷺ یوه وړاندوینه (پیشن گوښې) په یو خاص واقعه او حادثه باندې لگول او د هغې سره په خاصه توګه باندې یو ځای کول ډیر گران وي. ځکه دا عین ممکنه ده چې د نبی کریم ﷺ د یوې وړاندوینې مصداق په بیلابیلو زمانو کې بیلابیلو واقعات وي. گویا چې په خپل وخت کې بیلابیلې فتنې د نبی اکرم ﷺ د وړاندوینې مصداق شوي وي. نو ځکه یې تعیین گران دی.

دلته د دې خبرې لحاظ هم کول پکار دي چې ډیر وختونو کې به نبی کریم ﷺ په خپله یوه وړاندوینه کې یوې حادثې ته اشاره وکړه. په ظاهره باندې به هغه یوه معمولې خبره وه، خو کله چې هغه حادثه او فتنه ښکاره کیدلو باندې مخې ته راشي نو هغه ټوله معاشره په خپله غیبه کې راوینسي او په هر خاص او عام باندې د نصف النهار (غرمې) د لمر په شان واضحه شي. نو هله معلومه شي چې علمې اعتبار سره دا خبره څومره وړه او پټه وه، خو عملې توګه باندې څومره مشهوره او غټه ده.

سوال: دلته سوال دا دی چې صاحب مشکوة په عنوان کې کتاب الفتن عنوان ایخودلی دی. او د کتاب تر آخره پورې ټول عنوانات یې د دې عنوان لاندې لیکلي دي. او حال دا دی چې په دې عنواناتو کې د

ځينو تعلق د فتنو سره نشته دی. په خاصه توګه باندې مناقب، معجزات او فضيلتونو بابونه د کتاب الفتن د لاندې څنګه ليکلی شويدي؟

جواب: د دې سوال يو جواب دا دی چې صاحب مشکوة ترکوم ځای پورې د فتنو بابونه کيخودلو باندې د فتنو بيان کړيدی، تر هغه ځای پورې خو د فتنو بيان دی. خو د کوم ځای نه چې د فتنو بابونه ختم شويدي، هلته کيدی شي صاحب مشکوة د کتاب عنوان څه بيل عنوان ليکلي وي خو دکاتبانو د غفلت د وجې نه هغه کتاب پاتې شو، لهدا د دې غفلت د وجې نه ټول بابونه د کتاب الفتن د لاندې راغلل.

دويم جواب: دا دی چې فتن او غير فتن ترمينځ د فرق لپاره دا ضروري نده چې د کتاب الفتن نه وروسته دې کتاب المناقب قائم کړی شي، دواړو مضمونو د بيلتون لپاره دباب په ذريعه سره هم فرق رائي. نو ترکوم ځای پورې چې د فتنو بيان دی، تر هغه ځای پورې د کتاب الفتن د ممتاز کولو احاطه ده. او د کوم ځای نه چې د فتنو بابونه ختم شويدي، د هغه ځای نه وروسته د بابونو په عنوان سره د نورو شيانو ذکر شويدي. چې هغه مناقب او داسې نور دي. بهرحال په مضمونو کې د فرق لپاره دکتاب د عنوان په شان د باب عنوان هم کافي اوشافي کيږي. د اعتراض ضرورت نشته دی. ځينو دا جواب کړيدی چې مونږ د دې پوښتنې جواب کولو نه عاجز يو.

الفصل الأول

نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تر قيامته پورې در اتلونکو فتنو پيشنگوئي کړې ده

﴿۱﴾ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَامًا			
حضرت حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي چې (يوه ورځ) رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زمونږ ترمينځ ودریدلو لکه چې (د وعظ او			
مَا تَرَكَ شَيْئًا يَكُونُ فِي مَقَامِهِ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ إِلَّا حَدَّثَ			
نصیحت لپاره) ودریږي، نو د فتنو د قسمونو نه، د هغه وخت نه تر قيامته پورې راتلونکې وي، هغه ټول يې			
بِهِ	حَفِظَهُ	مَنْ	حَفِظَهُ
ذکر کړل. او په دې کې يې هيڅ شی پرې نه خودلو. دغه خبرې ياد لرونکو يادې کړي، او څوک چې			
وَأَسِيَّهُ	مَنْ	نَسِيَهُ	قَدْ عَلِمَهُ أَصْحَابِي هَؤُلَاءِ
هیرونکې و هغوې هیرې کړي. (حضرت حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) هم وفرمايل چې) زما ملګري د دې واقعي نه			

وَأَنَّهُ	لَيَكُونُ	مِنْهُ	الشَّيْءُ
خبر دی. لیکن حقیقت دا دی چې نبی کریم ﷺ د کومو خبرو خبر ورکړی ؤ او کومې خبرې چې زمانه			
قَدْ	نَسِيَتْهُ	فَأَرَاهُ	فَأَذْكُرُهُ
هیرې شوی دي، که په هغې کې یوه خبره هم پېښه شي نو هغې ته په کتلو سره زه حافظه راتاڼه کړم. لکه څنگه			
يَذْكُرُ الرَّجُلُ وَجْهَ الرَّجُلِ إِذَا غَابَ عَنْهُ ثُمَّ إِذَا رَأَاهُ عَرَفَهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)			
چې د یو غائب سړي مخ په نظر راشي نو هغه مخ په کتلو سره هغه سړی وپېژندلی شي. (بخاری و مسلم)			

توضیح: قد علمه اصحابی: یعنی زما ملگرو ته ښه معلومه ده چې رسول الله ﷺ هر څه وفرمایل. هو! که په هغوي کې د ځينو ملگرو نه هیر شوي وي، هغه بیا خبره ده. زه خپله هم د ډیر وخت تیریدلو او د زمانې او بیدلو په وجه باندې ځینې شیان هیر کړم. خو کله چې هغه واقعه ظاهره شي نو ماته ټول حالت داسې راياد شي، لکه یو سړی چې د یوې زمانې پورې د بل سړي سره د ملاقات کولو نه وروسته غائب وي. نو دا سړی هغه هیر کړي، خو کله چې ناڅاپه ملاقات وشي نو هغه لره په کتلو سره سمدستي وپېژني. چې دا خو هغه سړی دی چې هغه ما ډیر وخت مخکې لیدلی ؤ. او بیا رانه هیر شوی ؤ. (مرقات ۹/۲۵۰)

د انسانانو په زړونو باندې د فتنو درانگ اثرات

﴿۲﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : " تُعْرَضُ الْفِتْنُ			
او حضرت حذیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې ما رسول الله ﷺ نه دا اوریدلي دي چې د خلکو په زړونو باندې به			
عَلَى	الْقُلُوبِ	كَالْحَصِيرِ	عُودًا
عُودًا	فَأَيُّ	قَلْبٍ	أَشْرَبَهَا
فتنې داسې واچولی شي لکه د انډیرې (پوزکې) دکې وي. نو کوم زړه چې د افتنې قبولي کړي. په هغې کې			
نَكَّتَتْ فِيهِ نُكْتَةً سَوْدَاءَ وَأَيُّ قَلْبٍ أَنْكَرَهَا نُكَّتَتْ فِيهِ نُكْتَةٌ بَيْضَاءَ			
به تور داغ وشي. او کوم زړه چې د دې فتنو د قبلولو نه انکار وکړي. په هغې کې به سپین داغ پيدا شي.			
حَتَّى	يَصِيرَ	عَلَى	قَلْبَيْنِ:
أَبْيَضَ	بِمِثْلِ	الصَّفَا	
نو انسانان به په دوه قسمه کې تقسیم شي. یو سپین په شان د سنگ مرمر، نو په دغه شان زړه باندې به هیڅ			

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۹۴ رقم الحديث ۶۶۰۴ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۱۷ رقم الحديث (۲۳-۲۸۹۱)

فَلَا تَضُرُّهُ فِتْنَةٌ مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَالْآخِرُ أَسْوَدُ
فتنه اثر کونکې او ضرر رسونکې نه وي. ترڅو چې زمکه او آسمان ولاړ دي، او دویم به د ایرو د رنگ په
مِرْبَادًا كَالْكُوزِ مُجْتَبِيًا لَا يَعْرِفُ مَعْرُوفًا
شان تورې وریځې، نسکور لوڅې په شان وي. نو دغه شان زړه خو به نه نیک او بڼه او مشروع کارونو ته
وَلَا يُنْكِرُ مُنْكَرًا إِلَّا مَا
ورسیري او نه به بد کارونه بد گڼي. هغه خو به بس د هغه څه سره مطلب ساتي چې هغه د خواهشاتو
أَشْرَبَ مِنْ هَوَاةٍ رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
د قبیلې نه په هغه کې ننوتلي وي. او د کوم د مینې چې هغه قیدې جوړ شوي دي.

توضیح: تعرض الفتن: یعنې فتنې چې کله ډیرې شي نو په انسانې زړونو کې په فتنې داسې اچولی کیږي لکه د انډیرې ډکې چې یو بل پسې یو ځای کیږي. نو کوم زړه چې دغه فتنې قبولې کړي نو په هغې کې یو تور داغ ولگي، او کوم زړه چې دغه فتنې قبولې نکړي، په هغې کې سپین داغ ولگي، اوس د دې فتنو قبلولو او نه قبلولو په وجه باندې زړونه به په دوه قسم باندې تقسیم شي. یو زړه سنگ مرر په شان پاک شفاف او سپین به وي. چې هغې ته به هیڅ فتنه نقصان نشي رسولی. او بل به د ایرو په شان تورو ی.

مرباداً: میم باندې کسره ده. را ساکنه ده. ای صار کلون الرهاد یعنی د ایرو په شان به تور شي. کالکوز: په عربي ژبه کې لوتې او کوزې ته کوزه وایي. یعنې دا زړه به د کوزې په شان وي. مُجْتَبِيًا: میم باندې پیش دی. جیم باندې سکون دی. خاء باندې کسره ده. او یا باندې شددی. نسکور لوڅې ته وایي. دلته نسکوره کوزه مراد ده. دا لفظ حال واقع شوي دي. مطلب دا دی چې وس دا انسان داسې لوتې جوړه شويده چې دا نیغه نشي ټینګیدلی. او نسکوریدلو سره په دې کې څه شی ایساریدلی نشي. وس د نسکورې لوتې په شان په دې کې د خیر بڼیګرې هیڅ خبره نشي راتللی. بلکې دا زړه وس د خواهشاتو داسې غلام جوړ شوي دي. چې په دې کې د بڼه او بد تمیز کول ختم شوي دي. وس د بڼیګرې او بدی تمیز (بیلتون) کولو نه بغیر دا زړه خپلو خواهشاتو پسې شاته شاته منډي وهي او فتنه تیروي. (مرقات ۹/۲۵۲)

ولا يعرف معروفًا الخ: د دې زړه د تورو والې تفصیل دی. (مرقات ۹/۲۵۳)

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۱/۱۲۸ رقم الحديث (۱۲۴-۲۳۱) وأحمد في المسند ۵/۴۰.

په زړونو کې د امانت راتل او بیا وتل

﴿۲۳﴾ وَعَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيثَيْنِ	
او حضرت حذیفه <small>رضي الله عنه</small> فرمایي چې (يوه ورځ) رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> مونږ ته دوه حديثونه بيان کړل. په دې کې	
رَأَيْتُ أَحَدَهُمَا وَأَنَا أَنْتَظِرُ الْآخَرَ: حَدَّثَنَا: «إِنَّ الْأَمَانَةَ	
يو خو ماليدلی دی. او د دويم انتظار کوم. رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> مونږ ته وفرمايل: چې امانت د خلکو د زړونو په	
نَزَلَتْ فِي جَدْرِ قُلُوبِ الرِّجَالِ ثُمَّ عَلِمُوا مِنَ الْقُرْآنِ ثُمَّ	
ويخ کې کوز کړی شو. بيا هغوي په قران پوهه شول او بيا هغوي په سنت پوهه شول، بيا د دې نه وروسته	
عَلِمُوا مِنَ السُّنَّةِ». وَحَدَّثَنَا عَنْ رَفْعِهَا قَالَ: "يَتَامُ الرَّجُلُ النَّوْمَةَ	
نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> د امانت د پورته کيدلو حديث بيان کړو. نو وې فرمايل: سړی به اوډه شي، او	
فَتُقْبَضُ الْأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ أَثَرُهَا مِثْلُ أَثَرِ الْوَكْتِ ثُمَّ	
امانت به د هغه د زړه نه وويستلی شي نو د امانت اثر يعنې نښان د وکت د نښان په شان به شي. بيا به	
يَتَامُ	النَّوْمَةَ
فَتُقْبَضُ	فَيَبْقَى
په دويم ځل اوډه شي نو د هغه د امانت هغه برخه به هم ناقصه کړی شي. او به وويستلی شي، کومه چې پاتې وه، چې	
أَثَرُهَا	مِثْلُ أَثَرِ الْمَجْلِ
دَحْرَجَتُهُ	كَجَبْرِ
هغه په ظاهره باندې يو مجل يعنې د پولی په شان نښان به پاتې شي. لکه ته چې د اور سرکوټه په خپلو	
عَلَى رِجْلِكَ	فَتَقِطُ فَتَرَاهُ
مُنْتَبِرًا	وَلَيْسَ
خپو باندې واچوي. او د هغې نه پولی جوړه شي. چې هغه په ظاهره باندې پرسيدلې او وچته شوي ښکاري.	
فِيهِ شَيْءٌ	وَيُضْبِحُ النَّاسُ
يَكْتَبُ يَعْوَنُ	
خو هغې کې به دنده هيڅ نوي بيا کله چې خلک سحر يا خيرې نو د عادت مطابق به خپل مينځ کې اخستل خرڅول کوي	
وَلَا يَكَادُ أَحَدٌ	يُؤَدِّي الْأَمَانَةَ
او په هغوي کې به يو سړی هم داسې نوي چې هغه امانت ادا کړي. تردې چې (دامانت او ديانت د کمې راتلو په سبب به دا)	
فَيُقَالُ: إِنَّ فِي بَيْتِي	فُلَانٌ رَجُلًا
أَمِينًا	
ويلى کيږي چې په فلان کې بس يو سړی دی چې امانت دار دی. يعنې کامل الايمان دی. او يو	

وَمَا أَظْفَرُهُ	مَا	أَعْقَلَهُ	:	لِلرَّجُلِ	يُقَالُ
سرې ته به دا وويل چې هغه څومر عقلمند او هونبیار دی (څومره بنایسته او هونبیار او د خوږې ژبې والادی)					
وَمَا أَجْلَدُهُ وَمَا فِي قَلْبِهِ مِنْثِقَالِ حَبَّةٍ مِنْ خَزْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)					
او څومره چست چالاکه دی. او حال دا دی چې د هغه په زړه کې به د گدن د دانې هومره هم ایمان نوي.					

توضیح: الامانة نزلت: د امانت نه دلته د حق د قبولیت هغه استعداد مراد دی چې هغه د پیدائیس په وخت کې د هر ماشوم په زړه کې اچول کیږي. دانسان په زړه کې دننه استعداد د حق دا تخم کرل د یوې ډېوې په شان وه. چې هغه تروسه پورې نه وه بله شوي. نو د آسمان نه قرآن کریم راغلو او د نبی کریم ﷺ سنت راغلل. دې دواړو شیانو دا ډیوه روښانه کړه. وس په دې زړه کې د هدایت رڼا بله شوه. چې دهغې نه اخوا دینخوا هدایت خپور شو. په دې حدیث کې د هدایت دا اوله مرحله بیان کړی شویده. (مرقات ۹/۲۵۱) جذر: جرړې او اصل ته وایي.

عن رفعها: یعنی د هدایت او امانت را کوزیدلو او خپریدلو نه وروسته د دې د پورته کیدلو او د هدایت د ثمراتو د ختمیدلو ذکر یې وفرمایلو چې سرې به د عادت مطابق شي. په دې حالت کې به د هغه زړه نه د دې امانت ثمرات وچت کړی شي. اوس په زړه کې فقط یوه نښه پاتې شویده، دغه نشان او اثر ته الوکت ویلی شویدي. واؤ باندي زبرد دی، او کاف ساکن دی. اثر او نښان ته وایي.

ثم ینامر: حقیقي اوده کیدل هم مراد دي. او د غفلت ژوند هم مراد دی. یعنی اول حل د دې امانت وچتیدلو نه وروسته کله چې دا سرې په دویم حل اوه شي. د دې امانت پاتې برخه به هم د دې سرې د زړه نه وچته کړی شي. وس دا زړه د امانت او ایمان نه خالي پاتې شو. او په زړه باندي د پولی په شان نښې به پاتې شي.

المجل: میم باندي زبرد دی. جیم ساکن دی. د لاس هغه اثر او نښان ته وایي چې په هغې کې د ډیر سخت کار د وجې نه څرمن سختیدلو سره توره شي یعنی په دویم حل ایمان او امانت وچتولو سره به زړه د ایمان نه خالي شي. او سختو پولو په شکل کې به سخت نښانونه پاتې شي. چې هغې ته المجل یعنی اثر العمل سره یاد کړی شویدي. کجمر: جمرة د اور سکروټې ته وایي. دا د المجل د وضاحت په توگه باندي بیان شویدي. ای کتأشیر الجمر یعنی څنگه چې یو سرې په خپله خپه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۳۳ رقم الحديث ۶۴۹۷ مسلم في صحيحه ۱/۱۲۶ رقم الحديث (۱۴۳-۲۳۰).

باندې سګروته ايردلو سره ټوپونه وهي، چې په هغې سره ځای سوزيدلو باندې پولی راشي، بيا هغه خپره شي او دننه مردارو او بو نه ډک شي. نو څنگه چې دا پولی پرسيدلي وي او دننه هيڅ هم نوي، دغه شان د دې سرې زړه د ايمان او امانت نه به خالې پاتې شي. اگرکه سرې د بيرون نه ايماندار ښکاري، خو دننه به هيڅ نه وي. (مرقات ۹/۲۵۴)

لفظ: اور د سوزيدلو د وجې نه په جسم کې پولی جوړيدلو ته لفظ وايي. منتبرا: يعنې د منبر په شان اوچت پرسيدلی به وي. دننه به هيڅ نه وي. ويصبح الناس: يعنې خلک به سحر پاڅيږي او اخستل خرڅول به کوي. منډې تررېڅې به وي. خو په دوې کې يو سرې به هم د امانت او ديانت والاوي. تردې چې خلک به تذکره کوي چې په فلانکې قبيله کې يو ديانت دار سرې دی. بيا به د يو سرې په اړه باندې خلک په يوه ژبه سره وايي چې واه واه څومره عقلمند دی! څومره هوبنيار دی! څومره چست دی! د دې ستاينو سره به هم په دغه سرې کې د گدن د دانې په برابر ايمان نه وي. (مرقات ۹/۲۵۶)

په دې حديث کې د امانت د زوال درې مرحلې بيان شوي دي. په اوله مرحله کې به څه امانت وي. او څه لږ اثر به پاتې وي. او په دويمه مرحله کې څه لږ ډير امانت لارو. او غټه اثر پاتې شو. او په دريمه مرحله کې خو هر څه لارل. اول لږ تورتم خپور شو، بيا څه لږ ډير تورتم خپور شو، بيا مکمل تورتم شو. زړه تور شو. او د ښه او بد ترمينځ فرق کول ختم شو. او هم دا د جباريت مهردی.

دفتو په زمانه کې په گوټ کې ناسته اختيار کړه

﴿۲۴﴾ وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْخَيْرِ			
او حضرت حذيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې خلکو خو به د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د نيکۍ او ښيگړې په اړه پوښتنه			
وَكُنْتُ	أَسْأَلُهُ	عَنِ	الشَّرِّ
کوله او ما به د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د شر او بدې پوښتنه کوله. د دې يرې د وجې نه چې هسې نه زه په کومه			
أَنْ	يُذَرِّكُنِي	قَالَ:	قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ
فتنه کې اخته نشم. حضرت حذيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بيان کړل چې ما وويل: يا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! مونږ (د اسلام نه) مخکې			
إِنَّا	كُنَّا	فِي	جَاهِلِيَّةٍ
په جاهليت او بدې کې اخته و. بيا الله تعالی مونږ ته دا هدايت او ښيگړه را کړه. چې دهغې د وجې نه د کفر			
فَهَلْ	بَعَدَ	هَذَا	الْخَيْرِ
ضلالت تورتمونه ليرې شول. او مونږ د بې لارۍ او بدو د جال نه بيرون را ووتلو، نو آيا د دې هدايت او ښيگړې			

مِنْ شَرِّ ؟ قَالَ : « نَعَمْ » قُلْتُ : وَ هَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الشَّرُّ

نه وروسته بله کومه بدې پېښیدونکې ده؟ نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل: هو! ما وویل نو آیا ددې بدې نه وروسته

مِنْ خَيْرٍ ؟ قَالَ : « نَعَمْ »

به بیا هدايت او نبيگړه رابنکاره کيږي؟ نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل: هو! ددې بدې نه وروسته به بیا نبيگړه رابنکاره

وَ فِيهِ دَخْنٌ « قُلْتُ :

کيږي. خود دې بدې نه وروسته چې کومه نبيگړه راضي، په زړه کې به خنډ وي. ما وویل چې ددې نبيگړې

وَمَا دَخَنُهُ ؟ قَالَ : « قَوْمٌ يَسْتَنُونَ

خنډ به څه وي؟ نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل: دا خلک به پیدا شي چې هغوي به زما د طريقې او عمل په خلاف

يَغْيِرُ سُنَّتِي وَيَهْدُونَ بِغَيْرِ هُدْيِ

باندي طريقه او عمل خپل کړي. خلک به زما د بنودلی شوي لارې په خلاف لاره باندي روان کړي. ته به په

تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَ تُنْكِرُ » . قُلْتُ : فَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرِّ ؟

په دوې کې دینداره هم ويني. او بې دینه هم. ما وویل چې ددې نبيگړې نه وروسته بیا کومه بدې راتلونکې

قَالَ : « نَعَمْ دُعَاءُ عَلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ

ده؟ نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل: هو! داسې خلک به وي چې هغوي به د دوزخ په دروازه باندي ودریدلو سره مخلوق

مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا

خپل اړخ ته رابلي. کوم سړی چې دهغوي بلنه قبلولو باندي دوزخ اړخ ته تلل وغواړي، هغه به دوزخ ته

قَدْفُوهُ فِيهَا » . قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ صِفْهُمْ لَنَا . قَالَ : « هُمْ مِنْ جِلْدَتِنَا

تيله (دیکه) کړي. ما وویل چې دهغوي په اړه باندي وضاحت وکړه. نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل: هغه به زموږ د

وَ يَتَكَلَّمُونَ بِأَلْسِنَتِنَا » . قُلْتُ : فَمَا تَأْمُرُنِي إِنْ أَدْرَكَنِي ذَلِكَ ؟

قوم د خلکو نه وي. هغوي به زموږ په ژبه خبرې کوي. ما وویل چې بیا زما په اړه باندي ستا څه حکم دی؟

قَالَ : « تَلَزَمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِمَامَهُمْ » . قُلْتُ : فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ

نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل: د مسلمانانو جماعت لازم وپیژنه او دهغوي د امیر اطاعت کوه. ما وویل که د مسلمانانو

جَمَاعَةٌ	وَلَا	إِمَامٌ ؟	قَالَ :
هیڅ جماعت نوي، او نه دهغوي څه امير او مقتدا وي؟ نبی کریم ﷺ و فرمايل: په داسې صورت کې تالپاره د			
«فَاعْتَرِزُوا تِلْكَ الْفِرْقَ كُلَّهَا وَلَوْ أَنْ تَعْضَ بِأَصْلِ شَجَرَةٍ			
دي ټولو جماعتونو نه مخ اړولو باندې يواځيوالی خپلول پکار دي. اگر که د دې يواځيوالی لپاره د يو بوتې			
حَتَّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَأَنْتَ عَلَى ذَلِكَ».			
لاندي پناه اخستل ولې نوي. تر دې چې د دې يواځيوالی په حالت کې مرگ تا په خپله غيږه کې ونيسي.			
مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: قَالَ: «يَكُونُ بَعْدِي أُمَّةٌ لَا يَهْتَدُونَ بِهُدَايِي			
(بخاری او مسلم) زمانه وروسته به داسې باچاهان راشي چې هغوي به زما په سيرت باندې عمل نکوي،			
وَلَا يَسْتَتُونَ بِسُنَّتِي وَسَيَقُومُ فِيهِمْ رِجَالٌ			
او زما په طريقو باندې به عمل نکوي. په دوي کې به داسې خلک رپاڅيږي چې دهغوي شکلونه به د انسانانو			
قُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الشَّيَاطِينِ فِي جُثْمَانِ إِيْسَ». قَالَ حُدَيْفَةُ: قُلْتُ: كَيْفَ أَصْنَعُ يَا رَسُولَ اللَّهِ			
په شان وي او زړونه به يې د شيطانانو وي. حضرت حذيفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايل: ما وويل يا رسول الله ﷺ!			
إِنْ أَدْرَكْتُ ذَلِكَ ؟ قَالَ : تَسْمَعُ وَ تَطِيعُ الْأَمِيرَ وَ إِنْ ضَرَبَ			
که زه دوي بيا موزم نو څه وکړم؟ نو (نبی کریم ﷺ) و فرمايل: اوري به او د امير به اطاعت کوي. اگر که ستا			
ظَهَرَكَ وَأَخَذَ مَالَكَ فَاسْمَعْ وَأَطِعْ ^(۱) .			
شاه ووهلی شي او ستا مال واخستلی شي. نو اوږه او اطاعت کوه.			

توضیح: الخیر: په دې حدیث کې د خیر د لفظ نه اسلام، ایمان او اطاعت مراد اخستل شوی دی. او د شر د لفظ نه کفر او فتنه مراد اخستل شوی ده. من شر: یعنی اسلام او ایمان او نور او هدایت نه وروسته یا رسول الله ﷺ! او س په دې امت باندې څه فتنه راتللی شي؟ نعم: یعنی هو! د اسلام د دې امن او هدایت نه وروسته فتنه او شر به راځي. شارحینو لیکلي دي چې د دې شر نه مراد نه د حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ زمانې فتنه ده، چې په هغې کې عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ شهید کړی شوی و.

من خیر: یعنی د دې بدعت او گمراهۍ او شر او فساد نه وروسته به څه خیر راځي؟

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۶۱۵ رقم الحديث ۳۶۰۶ ومسلم في صحيحه ۳/۱۴۷۵ رقم الحديث (۱۸۴۷-۵۱)

قال نعم: علماء ليكي چې د دېنه مراد حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمہ اللہ د زمانې امن او عدل او انصاف مراد دی.

وفيه دحن: یعنی په دې خیر او ښیگره کې به څه خنډونه وي، یعنی ځینې خلک به د سنتو تابعداري کوي او ځینې به په خپلو خواهشاتو پسې ځي او بدعاتو کې به اخته کیږي. (مرقات ۹/۲۵۸)

ځینو شارحینو د دې حدیث ترتیب داسې ویلی دی چې د اسلام او سلامتۍ نه وروسته به د قتل عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شرح راځي. د دې شرح نه وروسته چې کوم خیر راځي دا د حضرت حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او حضرت امیر معاویه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ صلح ته اشاره ده. دا صلح خو به کیږي خو زړونه به پوره توگه باندې پاک نه وي. څه فسادي خلک به په مینځ کې وي. لکه د خواجه وجود و. او د عبدالله بن زیاد فساد و. او د ځینو نورو بی کاره امیرانو وجود و. (مرقات ۹/۲۵۸)

صفهم لنا: یعنی دا راته ووايه چې دا خلک به زمونږ نه وي او که د نور چانه به وي؟

من جلدتنا: یعنی زمونږ په خپلو کې به وي. د خپل خاندان نه به وي. زمونږ ژبه به وايي. خو فساد به کوي. صحابي پوښتنه وکړه چې بیا مونږ د دوی سره څه وکړو، جنگ وکړو او که پریږدو؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: اهل حق سره وسپړه او د کور په گوټ کې کینه. دا خوارج، روافض او د معتزلو فتنو ته اشاره ده. (مرقات ۹/۲۵۸)

فتنودر انگ نه مخکې نیک اعمال وکړه

﴿٥٥﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ				
حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: په نیکو اعمالو کې تندې وکړی،				
فِتْنًا	كَقَطْعِ	اللَّيْلِ	الْمُظْلِمِ	يُضِيحُ
الزَّجُلِ				
منخکې د دېنه چې هغه فتنې ښکاره شي چې هغه به د تورو شپو د ټوټو په شان وي. سړی به سحر کې د				
مُؤْمِنًا	وَيُؤْمِسِي	كَافِرًا	وَيُؤْمِسِي	مُؤْمِنًا
ایمان په حالت کې پاڅیږي او ماښام به کافر جوړ شوی وي. او ماښام کې به مومن وي نو سحر به د				
كَافِرًا	يَبْدِعُ	دِينَهُ	بِعَرَضٍ	مِنَ الدُّنْيَا
« . رَوَاهُ مُسْلِمٌ (١) »				
کفر په حالت کې پاڅیږي دغه شان خپل دین او مذهب به د دنیا د لېشان فائدې په بدله کې خرڅ کړي.				

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ١/١١٠ رقم الحديث (١١٨-١٨٤) وأبو داود في السنن ٤/٤٥٧ رقم الحديث ٤٢٥٩

په فتنو کې هیچرې مه نوځی، لرې اوسیرې

﴿۶﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «سَتَكُونُ فِتْنٌ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمائي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: ژردی چې فتنې به پيدا شي.
الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاهِي وَالْمَاهِي
په دې فتنو کې ناست به ودریدونکې نه غوره وي. او لاړ به دمزل کونکې نه غوره وي. او مزل کونکې به د کونښن
فِيهِ خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي مَنْ تَشَرَّفَ لَهَا تَسْتَشْرِفُهُ
کونکې نه غوره وي. او څوک چې د فتنو اړخ ته سر وروچت کړي نو فتنې به هغه ځان ته راکاږي! نو کوم
فَمَنْ وَجَدَ مُلْجَأً أَوْ مَعَاذًا
سړی چې د دې فتنو نه د ځان ساتنې لپاره کوم ځای یا پناه بیا مومي نو هغه سړې لپاره پکار دي چې دهغې
فَلْيُعِذْ بِهِ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: قَالَ:
په ذریعې سره پناه واخلي. (بخاری او مسلم) او د مسلم په یو روایت کې داسې دي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل:
«تَكُونُ فِتْنَةٌ النَّائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْيَقْظَانِ
(کله چې) څه فتنه رانښکاره کیږي نو په دې فتنه کې خوب کونکې سړی به د بیدار سړې نه غوره وي. او
وَالْيَقْظَانُ خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ
بیدار به د ولاړ سړې نه غوره وي. او په دې فتنه کې ودریدونکې سړی په دې فتنه کې سعې او کونښن
مَنْ السَّاعِي فَمَنْ وَجَدَ
کونکې سړی نه غوره وي. لهذا کوم سړی چې د دې فتنې نه د تختیدلو لاره یا د دې نه د پناه ځای بیا مومي
مُلْجَأً أَوْ مَعَاذًا فَلْيَسْتَعِذْ بِهِ» . ^(۱)
نو هغه لپاره پکار دي چې هلته لاړ شي او پناه ترلاسه کړي.

توضیح: القاعد فيها: یعنې کوم سړی چې څومره د دې فتنو نه لیرې وي، هغه به هغومره ښه . د دې تفصیل داسې دي چې د دې فتنې نه لیرې ناست سړی د ولاړ سړې نه غوره دی. او کوم چې ولاړ دی هغه د مزل کونکې سړی نه غوره دی. او څوک چې روان دی نو هغه د منډې و هونکې سړی نه

غوره دی. دغه اړخ ته منډې و هونکې سرې خو د ټول نه ډیر فتنې ته نژدې دی، نو ځکه د ټولو نه ډیر بدتر دی. څوک چې څومره لیرې دی، هغه هغومره غوره دی.

تشریح: یعنې چا چې سرور وچتولو باندې دغه فتنې ته وکتل. (مرقات ۹/۲۶۲)

تستشرفه: یعنې فتنه به هغه خپل اړخ ته ښه رامائله کولو باندې راکارې. مطلب دا دی چې کوم سرې په دې فتنو کې د معلوماتو کولو تر حده پورې هم مینه ولري، دا فتنې به هغه په خپله گیره واخلي. (مرقات ۹/۲۶۲)

خپل مینځې جنگ جگړو په وخت کې څه کول پکار دي؟

﴿۷۷﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّهَا سَتَكُونُ
او حضرت ابو بکره <small>رضي الله عنه</small> فرمایي چې رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایيل: په دې کې هيڅ شک نشته چې ډیر ژر به
فِتْنٌ أَلَا ثُمَّ تَكُونُ فِتْنٌ أَلَا ثُمَّ تَكُونُ فِتْنَةٌ
فتنې رابنکاره شي. یاد ساتی! دلته به فتنې پیدا شي. یاد ساتی! په دې فتنو کې به یوه ډیره غټه فتنه پېښېږي. په
القَاعِدُ خَيْرٌ مِنَ الْمَأْثِيهِ فِيهَا وَالْمَأْثِيهِ خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي
دې فتنه کې به ناست سرې دروان سرې نه غوره وي. او روان سرې به دې فتنې اړخ ته منډې و هونکې
إِلَيْهَا أَلَا فَإِذَا وَقَعَتْ فَمَنْ كَانَ لَهُ إِبِلٌ
سرې نه غوره وي. نو خبر شی! کله چې هغه فتنه پېښه شي نو د کوم سرې سره چې اوبښان وي نو هغه دې
فَلْيَلْحَقْ بِإِبِلِهِ وَمَنْ كَانَ لَهُ غَنَمٌ فَلْيَلْحَقْ بِغَنَمِهِ
د خپلو اوبښانو سره (ځنگل ته) لاړ شي. د کوم سرې سره چې بیزي وي نو هغه دې د بیزو خواته لاړ شي. او د
وَمَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَلْحَقْ بِأَرْضِهِ» فَقَالَ رَجُلٌ:
کوم سرې سره چې کور او زمکه وي نو هغه دې خپل هغه کور او زمکې اړخ ته لاړ شي. یو سرې وویل چې
يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ إِبِلٌ وَلَا غَنَمٌ وَلَا أَرْضٌ؟
یا رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> ! ماته دا ووايه که د یو سرې سره نه اوبښان وي او نه بیزي او نه زمکه او نه کور وي؟
قَالَ: «يَعْبُدُ إِلَى سَيْفِهِ فَيَدُقُّ
نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایيل هغه لپاره پکار دي چې هغه دې خپلې تورې اړخ ته متوجې شي او هغه دې په

عَلَىٰ حَدِيثِهِ بِحَجَرٍ ثُمَّ لِيَنْجُ إِنْ اسْتَطَاعَ النَّجَاءَ
کانهې باندې وهلو سره ماته کړي. او بيا هغه سرې لپاره پکار دي چې که هغه د فتنې د حاي نه تختيدلی شي
اللَّهُمَّ هَلْ بَلَغْتُ؟
نوژر دې وختي. (د دې نه وروسته نبی کریم صلی الله علیه و سلمه و فرمایل) ای الله! ما ستا احکامات ستا بنديگانو ته ورسول.
ثَلَاثًا فَقَالَ: رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ أَكْرَهْتُ
دا الفاظ نبی کریم صلی الله علیه و سلمه درې ځل ولوستل. یو سرې وویل چې یا رسول الله صلی الله علیه و سلمه! که ما له په مجبوره کولو باندې
حَتَّىٰ يَنْطَلِقَ بِي إِلَىٰ أَحَدِ الصَّفِينِ فَضْرَبْتَنِي رَجُلٌ بِسَيْفِهِ أَوْ يَجِيءُ سَهْمٌ
د دواړو ډلو نه د یوې ډلې صفته بوتللی شو او هلته زه د چا د تورې نه ووژلی شم یا د چا غشی په ما ولگي
فَيَقْتُلُنِي؟ قَالَ: « يَبُوءُ بِأَيْمِهِ وَ إِيْمِكَ وَ يَكُونُ
او ماته مرگ راشي. نبی کریم صلی الله علیه و سلمه و فرمایل: ستا هغه قاتل به ستا او خپلې گناه سره راگرځي او هغه به په
مِنَ أَصْحَابِ النَّارِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
دوزخیانو کې شمارلی کيږي.

توضیح: الاثم تګون فتن: یعنی خبردار! دلته به فتنې وي. خبردار! ډیر ژر به فتنې راښکاره شي.

يعمد الى سيفه: یعنی خپلې تورې اړخ ته په متوجې کيدلو سره دې هغه په خپل لاس کې واخلي او دهغې تيره اړخ دې په کانو باندې وهلو سره مات کړي. کله چې تورا ماته شي نو دا سرې به وس هيڅ فتنې ته نه ورځي. (مرقات ۹/۲۶۳)

لينج: لام باندې کسره ده. نون ساکن دی. او جيم باندې ضمه ده. په منډه باندې تيختې ته وايي.

النجاء: یعنی ښه په تيزه باندې منډه وهل پکار دي. مطلب دا دی چې که یو سرې د دې جنگ نه بيزاره دی او په ژر ژر بيليدلو باندې تيخته کوي، خو چا مجبوره کولو باندې په زوره سره جنگ ته تيله کړو، او هغه ووژلی شو نو د دې څه حکم دی؟ نو نبی کریم صلی الله علیه و سلمه و فرمایل: وژونکی به دوزخي وي، او دا مجبورا به جنت ته ځي. (مرقات ۹/۲۶۴)

په دې حديث کې د مسلمانانو خپل مينځې افتراق او د بيلتون اوږد حالت اړخ ته اشاره ده. د

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۱۲ رقم الحديث (۲۸۸۶-۱۲) وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۰۸ رقم الحديث ۳۹۵۸.

مسلمانانو خپل مینځې جنگونو کې برخه اخستلو او نه اخستلو په اړه باندې درې برخې دي. (۱) د ځینو صحابه کرامو مسلک د دې ظاهري حدیثونو په مطابق دی چې د دې جنگونو نه بیخې غاړې ته کیدل پکار دي. دا مسلک د ابوبکره رضی الله عنه او څه دنورو صحابو دی. د دې مسلک تائید د ټولو احادیثو نه کیږي. دویم مسلک د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما او دهغه د هم خیال صحابه کرامو رضی الله عنهم دی. که فتنه دروازې ته راوړسیري نو بیا د دفاع په توګه باندې جنگ کول او دفاع کول جائز دي. خپله ورتګ جائز ندي. د ځینو روایتونو نه د دې مسلک تائید کیږي.

دریم مسلک د جمهور صحابه کرامو رضی الله عنهم او د جمهورو علماؤ دی چې کوم صف د اهل حق دی، دهغې سره ملګرتیا کولو باندې د اهل باطل سره بڼه جنگ کولو پکار دي. د قرآن کریم آیت دی:

﴿إِنْ طَافَتِنِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاَصْلَحُوا فَاصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي

تَبَغَتْ حَتَّى تَأْتِيَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ﴾ (الحجرات: ۹) دا آیت د دې بناغلو دلیل دی. د صحابه کرامو رضی الله عنهم خپل مینځې جنگونو کې د دې آیت په رڼا کې عامو صحابو رضی الله عنهم د حق سره ملګرتیا وکړه. د حضرت علی رضی الله عنه او د حضرت عائشه رضی الله عنها تر مینځ جنگ جمل وي او که د حضرت علی رضی الله عنه او د حضرت امیر معاویه رضی الله عنه تر مینځ جنگ صفین وي. چې په هغې کې په زرګونو انسانان وژلي شوي و. صحابه کرامو د دې آیت او دې په شان احادیثو نه استدلال کړیدی.

د صحابه کرامو رضی الله عنهم تر مینځ چې کوم جنگونه شوي دي. هغه د مشاجرات په نوم سره مشهور دي. د وارو اړخونو ته اجتهادي معامله وه. نیتونه پاک و. جنگونه مقدر و. د مشاجرات مطلب دا دی چې بوټی (ونه) یوه ده، بناخونه یې بیل بیل تللي دي. جرړه یو اسلام دی. مونږ لپاره پکار دي چې کله الله تعالی زمونږ لاسونه د دې مقدسو اینو نه ساتلي دي، نو مونږ خپلې ژبې هم وساتو. او خپله جج او قاضي جوړیدلو باندې صحابه کرام رضی الله عنهم د خپل عدالت په کچه کې ځان ونه درؤ. لکه موددوې صیب چې په خلافت و ملوکیت کې بې ځایه جج جوړیدلو کوښښ کړیدی. او صحابه کرام رضی الله عنهم یې خپل عدالت کې پیش کولو سره ورباندې قلم چلولی دی.

﴿۸﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالِ الْمُسْلِمِ

او حضرت ابوسعید رضی الله عنه فرمایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایيل: قریبه ده چې دیو مسلمان لپاره

غَمْ يَتَّبِعُ بِهَا شِغْفَ الْجِبَالِ وَ مَوَاقِعَ الْقَطْرِ يَفْرُ

به دهغه غوره مال دهغه بیزي وي. چې دهغې سره به هغه غرتنه یاد باران وریدلو ځای ته لار شي. او د فتنو نه په

بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱)

تختیدلو سره به خپله لمنه وساتي.

توضیح: يتبع: شد او سکون دواړو سره لوستلی کيږي. تابع کيدلو او ورپسې کيدلو په معنی دی.

شعف: دا د شعفة جمع ده. د غر شوکې ته وايي. مراد غاړې ته کيدل دي. **مواقع القطر:** په غرونو باندې په عام توگه باندې بارونه کيږي. يعنې د بارانونو د وريدلو ځای، دا تعميم بعد تخصيص دی. په دې حديث کې هم د فتنو نه د ځان او ال د حفاظت هم دا صورت ښودلی شويدي چې د عامو خلکو نه ځان غاړې ته کړي. (مرقات ۹/۲۶۵)

د فتنو پيشنگوئي

﴿٩٩﴾ وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: أَشْرَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَطَامٍ مِنَ الْمَدِينَةِ

او حضرت اسامه بن زيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مدينې يو وچت کور ته وختلو

فَقَالَ: " هَلْ تَرَوْنَ مَا أَرَى؟ قَالُوا: لَا. قَالَ:

اروي فرمايل چې آياتاسو هغه څه وينی چې زه وينم؟ صحابو جواب ورکړو چې نا. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل:

«فَأَنِّي لَأَرَى الْفِتْنَ خَلَالَ بُيُوتِكُمْ كَوَقْعِ الْمَطَرِ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۲)

حقيقت دا دی چې زه هغه فتنې وينم چې هغه ستاسو په کورونو باندې داسې راورېږي لکه څنگه چې باران ورېږي.

توضیح: اطام: همزه او طاء باندې پيش دی. دا مفرد دی. د دې جمع اطام ده. وچت غراو وچتې قلعه ته ويل کيږي. خو دلته دا لفظ د يو خاص عمارت لپاره ويلی شويدي. د عربو قبيلو رواج و چې دا وس هم د صوبه سرحد (پختونخواه) د قبائلو رواج دی چې يو وچت کور جوړوي، په هغې کې وړې وړې تاخچي وي، دا وچت کورونه د مورچو په توگه باندې استعمالېږي. د ليرې نه دښمن په نظر راځي نو د تاخچو نه په هغوې باندې ډزي کوي. دپته په پښتو ژبه کې شنگرئی وايي. د دې پاسنې برخه د پټکې په شان وي. شيخ عبدالحق د دې عمارت پيژندگلو په اشعة اللمعات کې داسې کړيده: قصر بلند و هر حصن که بسنگ بابنا کرده باشد، يعنې وچته ماڼۍ او د هر هغه قلعه چې هغه د کاپو نه جوړه شوي وي، د مدينې منورې په اطرافو کې يهودو دغه شان کورونه جوړ کړي و. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يوه ورځ په دغه کورونو کې د يو کور چمتو ته وختلو او ټوله مدينه يې وکتله.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۶۹ رقم الحديث ۱۹، وأخرجه ابوداود في السنن ۴/۴۶۱ رقم الحديث ۴۲۶۷.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۴/۹۴ رقم الحديث ۱۸۷۸ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۱۱ رقم الحديث (۲۸۸۵-۹).

خلال: یعنی د کورونو مینځ ته داسې فتنې راتلونکې وینم لکه میده باران چې وریږي. یعنی ډیرې فتنې به راځي، نبي کریم ﷺ ته الله تعالی د معجزې په توګه باندې ټولې فتنې خودلي وي. (مرقات ۹/۲۶۶)

د یو څو هلاکونو دوچې نه به د امت هلاک شي

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هَلَكَةُ أُمَّتِي عَلَى يَدَي غَلْمَةٍ
حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وائي يوه ورځ رسو الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل زما د امت هلاکت به د
مِنْ قُرَيْشٍ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۱)
قريشو د څو ځلمو د لاسه وي

توضیح: هلکة: یعنی د امت هلاکت. غلمة: داد غلام جمع ده ځوانانو هلاکانو ته وايي. د ډڼه مراد هغه واقعات دي چې هغه د صحابو په دور کې واقع شوي لهذا د امت نه مراد د صحابو کرامو جماعت دی. د دغه ناپوهه هلاکانو د وجې نه حضرت عثمان او علی او حضرت حسن او حسين رضی الله عنهم شهيدان شو. حالانکې هغوی چې هغوی د دې امت په خپله زمانه کې د ټولو نه افضل خلک و، عبیدالله بن زیاد، سليمان بن عبدالمک، حجاج بن يوسف، وليد فاسق او دغه شان نور ناتجربه کار ځوانانو د دې امت غوره خلک ووژل. (مرقات ۹/۲۶۶)

﴿۱۱﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَتَقَارَبُ الزَّمَانُ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: زمانې به يو بل ته نژدې شي.
وَيُقْبَضُ الْعِلْمُ وَتَظْهَرُ الْفِتْنُ وَيُلْقَى الشَّخُّ وَيَكْثُرُ الْهَرْجُ» قَالُوا:
علم به وچت کړی شي. فتنې به راخپري شي، بخل و اچولی شي، او هرج به ډیر شي. صحابو عرض وکړو
وَمَا الْهَرْجُ؟ قَالَ: «الْقَتْلُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۲)
چې هرج څه شی دی؟ نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: قتل.

توضیح: يتقارب الزمان: د دې نزديکت نه د قیامت نژدې راتلل مراد کيدل شي. يا مراد دا چې په شرارت او فساد کې به خلک يو بل ته نژدې شي. ځينو ويلې دي چې د عمرو نو لنهيدل مراد دي، چې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۶۱۲ رقم الحديث ۳۶۰۵، وأحمد في المسند ۲/۲۸۸.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۱۸۲ رقم الحديث ۸۵ ومسلم في ۴/۲۰۵۷ رقم الحديث (۱۵۷-۱۱).

کال به د میاشتی په ځای او میاشتی به د اونو (هفتو) په ځای، اونۍ به د ورځې ځای ته راښي. او ورځ به یو ساعت جوړه شي. ځینو ویلې دي چې د جدت د وجې نه به مسافتونه کم شي، په دې وخت کې د جهاز په ذریعه سره د کال منزل په یو څو ساعتونو کې کیږي. ځینو لاسلکې او تلیفون په ذریعه سره د دنیا مربوط کیدل او نژدې کیدل مراد اخستلي دي. بهر حال په دې لفظ سره جدید او قدیم دواړه قسمه نژدیکت مراد اخستلی کیدی شي. (مرقات ۹/۲۶۶)

د فتو د سختوالي انتهاء

﴿۱۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ				
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَآبِي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: قسم دی دهغه پاک ذات، د چاپه لاس کې چې				
لَا	تَذْهَبُ	الدُّنْيَا	حَتَّى	يَأْتِيَ
یوم				
زما ساه ده. دنيا به تر هغه وخته پورې نه فناء کیږي، تر څو چې په خلکو باندې داسې ورځ رانښي، چې په هغې				
لَا	يُدْرِي	الْقَاتِلُ	فِيْمَ	قَتَلَ؟
وَلَا الْمَقْتُولُ فِيْمَ قَتِلَ؟				
کې به نه قاتل ته دا معلومه وي چې هغه مقتول ولې ووژلو او نه به مقتول ته معلومه وي چې هغه ولې ووژلی				
فَقِيلَ: كَيْفَ يَكُونُ ذَلِكَ؟ قَالَ : « الْهَرْجُ الْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ				
شو. پوښتنه وشوه چې دا به ولې وي؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: هرج به وجه، دغه شان قاتل او مقتول به دواړه				
فِي النَّارِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)				
به دواړه جهنم ته ځي.				

توضیح: الهرج: فتنه او فساد او قتل او وژني او گډوډه وینه تویولو کې اخته کیدلو ته الهرج وايي. دلته د الهرج نه په خاصه توګه باندې هغه وینه تویول مراد دي چې هغه د مسلمانانو په خپل مینځ کې جدا والې او بیلتون په وجه خپره شي. بهر حال په احادیثو کې الهرج تفسیر په کثرت قتل سره شوی دی. (مرقات ۹/۲۶۷)

القاتل والمقتول: قاتل خو به د وژنې د وجې نه جهنم ته ځي، خو مقتول به ولې دوزخ ته ځي؟ نو د دې وضاحت هم په احادیثو کې شته دی چې مقتول هم کلکه اراده وه چې زه قاتل ووژنم خو قاتل په وژلو کې مخکې والی وکړو، لهدا مقتول د خپل غلط عزم او ارادې د وجې نه به دوزخ ته ځي. (مرقات ۹/۲۶۷)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۳۱ رقم الحديث (۲۹۰۸-۵۶)

د فتنو ډک ماحول کې د عبادت ثواب ډیر دی

﴿۱۳﴾ وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْعِبَادَةُ فِي الْهَزَجِ
او حضرت معقل بن یسار <small>رضی اللہ عنہ</small> فرمایي چې رسول الله <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> و فرمایيل چې د فتنو په زمانه کې عبادت
كَهَجْرَةٍ إِلَىٰ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
او نیکې کولو ثواب زما اړخ ته د هجرت کولو د ثواب په شان دی.

توضیح: العبادة: یعنی د فتنو په دور کې او د قتل او فساد په زمانه کې د قتل نه تختیدونکی او په عبادت کې مشغولیدونکی به دومره غټ ثواب ومومي لکه د مکې د فتح کیدلو نه مخکې د مکې نه مدینې اړخ ته په هجرت کولو کې غټ ثواب و. په دې حدیث کې د فتنو په زمانه کې د فتنو نه جدا کیدلو باندې خپل عبادت کې مشغولیدلو ترغیب ورکړی شوی دی. (مرقات ۹/۲۶۶)

هر راتلونکی دور د مخکني دور نه بد تروي

﴿۱۴﴾ وَعَنْ الزُّبَيْرِ بْنِ عَدِيٍّ قَالَ: أَتَيْتَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ
او حضرت زبیر بن عدی رحمه الله فرمایي چې مونږ د حضرت انس بن مالک <small>رضی اللہ عنہ</small> مجلس ته لاړو او د هغه
فَشَكَّوْنَا إِلَيْهِ مَا نَلَقْنَا مِنَ الْحَجَّاجِ. فَقَالَ: «اصْبِرُوا
ته مونږ د حجاج بن یوسف او د هغه د ظلمونو شکایت وکړو. هغه و فرمایيل چې صبر کوی او د زغم او برداشت نه
فَإِنَّهُ لَا يَأْتِي عَلَيْكُمْ زَمَانٌ إِلَّا الَّذِي بَعْدَهُ أَشْرَمُهُ حَتَّىٰ
کار واخلی. ځکه چې ورپسې هره زمانه راتلونکې ده هغه به د تیرې شوي زمانې نه بد تره وي. تردې چې تاسو
تَلْقُوا رَبَّكُمْ». سَمِعْتُهُ مِنْ نَبِيِّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۲)
د خپل رب سره ملاقات وکړی. دا خبره ما ستاسو د پیغمبر <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> نه اوریدلي ده.

توضیح: الحجاج: د دښه حجاج بن یوسف ثقفی مراد دی. چې هغه د دې امت د ټولو نه غټ ظالم تیر شوی دی. چې هغه یو لک شل زره انسانان بیگناه وژلي دي. په جنگونو کې وژلی شوي د دښه علاوه دي. د پیدائښ په وخت به یې د مور شیدې نه ځکلي، شیطان د هغه مور ته وویل چې په ده باندې د یزې وینه وخته، موریې دغه شان وکرل، نو د هغه وخت نه د وینې شوقې جوړ شو. ویل به یې چې خوراک هغه وخت خونډ را کوي چې

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۶۸ رقم الحديث ۲۹۴۸-۱۳۰) واخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۲۴ رقم الحديث ۲۲۰۱.

(۲) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۱۹ رقم الحديث ۷۰۶۸ زاحمدي في المسند ۳/۱۷۹.

د دښه مخکې څوک ووزنم. حجاج د عبدالملک بن مروان والي ؤ. وروسته خپله باچا شو. د بيت الله محاصره کولو باندې په هغې يې په منجيق سره کانه راوړول. د بيت الله پردي وسوزيدلي، بيا يې عبدالله بن زبير رضي الله عنه شهيد کړو، وروسته يې سعيد بن جبیر شهيد کړو. بيا ناروغه شو، په خيټه کې يې چينجې وشو، خپله خيټه به يې وهله يا به يې اور ته تړدې کړه، دې لپاره چې د چينجو چکونه لگول بند شي يو سړي يې په جومات کې په وجه ووژلو چې دا په جومات کې ولې اوده دی.

د مرگ نه وروسته يې حسن بصری رحمه الله د جنازې لمونځ وکړو. وې فرمايل چې ده د مرگ په وخت کې د الله تعالی نه ډيره بنايسته بخښنه غوځتلي ده. تړدې ده چې معاف شي. د گڼو صحابه کرامو رضی الله عنهم قاتل دی. په دې حديث کې حضرت انس رضي الله عنه خلکو په شکايت باندې هم دا فرمايي چې صبر کوی. ځکه چې هر راتلونکی باچا د مخکې باچا نه بدتروي. ابو مسلم خراسانی د دې نه ډير قتلونه کړيدي. خو حجاج شرحونې ډير ؤ. په حديث کې ده ته مبير يعنې د هلاکونکې په نوم سره ياد کړی شويدي. (مرقات ۹/۲۶۸)

الفصل الثاني

۲۶ جمادى الاول ۱۴۱۸ هـ

د قائد فتنې په باره کې پيشنگوئي

﴿١٥﴾ عَنْ حَدِيثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : وَ اللَّهُ مَا أَدْرِي
حضرت حذيفه <small>رضي الله عنه</small> فرمايي چې زه د خداي قسم خوړلو باندې وايم چې ماته معلومه نده چې زما دې ملگرو
النبي أصحابي أم تناسوا؟
هیرد کړید یا د هغوی نه هیره شوې نده خود خپلو ځینو مصلحتونو په وجه باندې دغه شان ظاهر وي، لکه چې
والله ما ترك رسول الله صلى الله عليه وسلم من قائد فتنة
د هغوی نه هیر شويدي. په خداي قسم نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> یو هم داسې فتنه خپرونکی ندی پرې خودلی،
إلى أن تنقضي الدنيا يبلغ من معه ثلاثمائة
چې هغه د دنیا ختیا لو پورې پیدا کونکی دی. او چې د هغه د تابعدارانو شمیره تر درې سوه پورې یا درې سوه نه به
فصاعداً إلا قد سمأه لنا بأسه واسم
ډیره وي. نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> مونږ ته د هر فتنه خپرونکې ذکر کولو په وخت کې د هغه او د هغه د پلار

أَبِيهِ وَاسْمِ قَبِيلَتِهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۱)

او د هغه د قبیلې تر نومه پورې ویلي دي.

توضیح: ثلاث مائة: یعنی قیامت به تر هغه وخته پورې نه راځي ترڅو چې غټ غټ فساديان او د فتنو مشران رابنکاره نشي. نو نبی کریم ﷺ تر قیامته پورې راتلونکو د فتنو د مشرانو ذکر وکړو، او بیا یې وفرمایل چې د فتنو د دې مشرانو د هریو سره به کم از کم درې سوه کسان وي. ځکه چې د دې درې سوه شمیره غټ مقدار دی. چې په هغې سره به د د فتنې د دې مشرفتنه په آسانی سره خپره شي. څومره چې د درې سوه کسانو مشر وي. ځکه په حدیث کې د دې درې سوه کسانو ذکر شوی دی. نبی کریم ﷺ نوم په نوم ویلي و. خو د مصلحت په وجه باندې وروستو نومونه وانخستل. گمراهی او بدعاتو اړخ ته رابلونکې غټ غټ لیدران به کم از کم درې سوه وي. بیا د هغوی څه خاص تعین نشته دی. دا لیدران به علماء سوء او عوام الناس دواړو نه به وي. نو څومره باطلې فرقې چې دا وخت دي د دوی یو باندې او مشرتیر شوی دی، بلکه قادیانې، پرویزې، ذکری، آغا خانې، بریلوي، دهریه، اورافضې او داسې نور، (مرقات، ۹/۲۷۰)

﴿۱۶﴾ وَعَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّمَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي

او حضرت ثوبان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله ﷺ وفرمایل: حقیقت دادی چې زه د خپل امت په حق

الْأَيُّمَةِ الْمُضِلِّينَ . وَإِذَا وَضَعَ السَّيْفُ فِي أُمَّتِي

کې د کومو خلکو نه ډیر یریرېم هغه گمراه کونکې امامان دي. کله چې زما په امت کې تورا وچلیدله نو دا به

لَمْ يُرْفَعْ عَنْهُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۲)

تر قیامته پورې نه ودرېږي. (روایت کړې دې ابوداود او ترمذی)

د خلافت راښده دمدت په باره کې پېشنګوئي

﴿۱۷﴾ وَعَنْ سَفِينَةَ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «الْخِلَافَةُ ثَلَاثُونَ سَنَةً

اه حضرت سفینه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمایي چې ما د رسول الله ﷺ نه د اوریدنی دي: د خلافت زمانه به دیرش کاله وي

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۲۳ رقم الحديث ۲۲۴۳.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۲۵۱ رقم الحديث ۲۲۵۲ والتِّرْمِذِيُّ في السنن ۴/۲۳۷ رقم الحديث ۲۲۲۹.

تَمَّ	تَكُونُ	مُلْكًا.	ثُمَّ	يَقُولُ	سَفِينَةَ:	أَمْسِكْ:
د دښنه وروسته به دغه خلافت به باچايې کې بدل شي. حضرت سفینه <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> فرمايي چې حساب کولو سره						
خِلَافَةَ	أَبِي	بَكْرٍ	سَنَّتَيْنِ	وَخِلَافَةَ	عُمَرَ	عَشْرَةَ
وگوري چې د حضرت ابوبکر <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> خلافت زمانه دوه کاله، د حضرت عمر <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> خلافت زمانه لس کاله						
وَ عُمَانَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ وَ عَلِيٍّ سِتَّةً. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ التِّرْمِذِيُّ وَ أَبُو دَاوُدَ (۱)						
او د حضرت عثمان <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> خلافت زمانه دولس کاله او د حضرت علي <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> خلافت زمانه شپږ کاله.						

توضیح: د دې نه خلافت راشده علي منهاج النبوة مراد دی. لهذا وروسته خلفاء د دې ځای بحث نه دی.

امسک: یعنی شمار وکړه او محفوظ وساته. حضرت سفینه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غلام دی. هغه دلته په شمارلو سره د کلونو ذکر کړیدی. او د میاشتو ذکر یې ندی کړی. اصل حساب په دې توگه دی چې د صدیق اکبر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خلافت زمانه دوه کاله او څلور میاشتې ده. د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خلافت زمانه لس کاله او شپږ میاشتې ده. د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خلافت زمانه څو ورځې کم دولس کاله ده. د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خلافت زمانه څلور کاله او نهه میاشتې ده. دغه شان د څلور واړو خلفاءو د خلافت زمانه نهه ویش کاله او اووه میاشتې ده. او پنځه میاشتې چې کومې پاتې شوي هغه د حضرت حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خلافت زمانه ده. نو هغه هم د خلفاء راشدینو زمانه ده. او ټوله زمانه د خلافت دیرش کاله شوه. چې هغه په دې حدیث کې ذکر شویده. د دښنه وروسته په عمومي توگه باندې دملوکیت زمانه ده. اگر که په دې کې څه استثنا هم ده. لکه حضرت معاویه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله خلافتونه دي. (مرقات ۹/۲۷۱)

در اتلونکو واقعاتو په باره کې پېشنکوئي

﴿۱۸﴾ وَعَنْ حُدَيْفَةَ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّكُونُ بَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ
او حضرت حذیفه <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> فرمايي چې ما وويل چې يا رسول الله (صلى الله عليه وسلم)! آيا د دې خير نه وروسته به د شردور
شَرٌّ كَمَا كَانَ قَبْلَهُ شَرٌّ؟ قَالَ: «لَعَمْرُ» قُلْتُ: فَمَا الْعِصْمَةُ؟
راخي. لکه څنگه چې مخکې و. نبی کریم <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> فرمايل: هو! ما وويل: چې بيا دغه وخت به د بچ کيدلو څه لاره

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۳۶ رقم الحديث ۴۶۴۶ والترمذي في السنن ۴/۴۳۶ رقم الحديث ۲۲۲۶.

قَالَ: «السَّيْفُ» قُلْتُ: وَهَلْ بَعْدَ السَّيْفِ بَقِيَّةٌ؟
وي؟ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا: تورا! ما وویل چې بیا به د دې تورې نه وروسته اهل اسلام پاتې وي؟
قَالَ: «نَعَمْ تَكُونُ إِمَارَةً عَلَى أَقْدَامٍ وَهُدَانَةٌ عَلَى دَخَانٍ».
نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا: پاتې به وي. او په فساد باندې به حکومت جوړ شي. او په کدورت سره به صلح وشي. خو
قُلْتُ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: «ثُمَّ يَنْشَأُ دُعَاةُ الضَّلَالِ
ما وویل چې بیا به څه وي؟ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا: چې د دې نه وروسته به گمراهی اړخ تېرا بلونکې خلک پيدا شي.
فَإِنْ كَانَ اللَّهُ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً جَلَدًا ظَهْرَكَ وَأَخَذَ
که دغه وخت په زمکه کې څوک خليفه وي. نو که هغه ستا شاه ولي ونه وهي او ستا مال ولي وانخلي خوته
مَالَكَ فَأَطَعَهُ وَإِلَّا فَمِتْ
د هغه اطاعت نه مخ مه اړوه، او که څوک خليفه نوي نو تالره په داسې حالت کې مرگ راتلل پکار دي
وَأَنْتَ عَاضٌ عَلَى جَذَلٍ شَجَرَةٍ» قُلْتُ:
چې ته د يوې ونې د جرړې لاندې پناه اخستونکی يې. ما عرض وکړو چې بیا به د دې نه وروسته څه وي؟
ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: «ثُمَّ
نبی علیہ السلام فرمایا: د دې نه وروسته به د نیا نوري ډيرې فتې او جدا والې اړخ تموراندې کيږي. او مسلمانان بېرته او بېرته او دیني
يَخْرُجُ الدَّجَالُ بَعْدَ ذَلِكَ
او ملي توگه باندې او دنیا وې اعتبار سره به هم مخ پېزوال وي. تردې چې د حضرت مهدي پېرمانه کې به د جال راښکاره شي چې
مَعَهُ نَهْرٌ وَتَأْرٌ فَمَنْ وَقَعَ فِي نَارِهِ وَجَبَ أَجْرُهُ وَحُظَّ وَزُرُّهُ
د هغه سره به د اوبو نهروي او اور به وي. نو کوم سړی چې دغه اور ته گوزارشو، د هغه اجر ثابت شو. او هغه د گناه نه به ليرې شي.
وَمَنْ وَقَعَ فِي نَهْرِهِ وَجَبَ وَزُرُّهُ وَحُظَّ أَجْرُهُ» .
او کوم سړی چې په نهړ کې گوزارشې، د هغه گناه به د هغه لپاره بار وي، او د هغه اجر به ختمیږي،
قَالَ: قُلْتُ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ:
حضرت حذيفه رضی اللہ عنہ فرمایا چې ما وویل چې بیا د دین نه وروسته به څه وي؟ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا:

«ثُمَّ يُنْتَجِجُ الْهَرُ فَلَا يُزَكَّبُ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ» وَفِي رِوَايَةٍ: «هُدْنَةُ عَلَى
اسپه بهیچی راوړي او هغه بد نسپړلی قابل شوی نوي چې قیامت به راشي. او په یو روایت کې نبی کریم صلی الله علیه وسلم و فرمایل:
دَحْنٍ وَجَمَاعَةٌ عَلَى أَقْدَامٍ». قُلْتُ:
په زړه کې د غوټه ساتلو سره به صلح وشي او هغوی به د زړو نو ناخوښی او خفگان سره راغونډ شي. ما وویل چې
يَا رَسُولَ اللَّهِ الْهُدْنَةُ عَلَى الدَّحْنِ مَا هِيَ؟ قَالَ:
یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! د زړه په خفگان سره د صلح کولو نه څه مراد دي؟ نبی صلی الله علیه وسلم و فرمایل: د دې مطلب د دې
«لَا تَرْجِعْ قُلُوبًا أَقْوَامٍ كَمَا كَانَتْ عَلَيْهِ». قُلْتُ:
چې د خلکو زړونه په هغه حالت باندې نوي په کوم باندې چې مخکې و، ما وویل چې د دې نسیګړې نه وروسته چې د نفاق
بَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ شَرٌّ؟
او د زړه په خفگان سره ذکر شوي خپل مینځې صلح او جوړي په صورت کې به ظاهره شي او هغه به اگر که
قَالَ:
د بدې د خیري نه پورا توګه باندې پاکه نوي، کومه بله بدې به نه ښکاره کیږي، نبی کریم صلی الله علیه وسلم و فرمایل هو! د
صَمَاءُ عَلَيْهَا دُعَاءُ
د پښور وروسته به بدې راښکاره کیږي. او هغه به د یو داسې غټې فتنې په صورت کې وي چې هغه به پښور و او کنهوي. دې فتنې اړخ ته
عَلَى أَبْوَابِ النَّارِ فَإِنْ مَتَّ
به را بلونکې خلک پیدا شي او د دې جماعت خلک به د عمل داسې ښکاره کوي لکه دوی چې د دوزخ پدروازه باندې ولاړ دي او
يَا حَذِيفَةُ وَأَنْتَ عَاضٌ عَلَى جَذَلٍ خَيْرٌ لَكَ
خلک د هغې اړخ ته را بلي. نو ای حذیفه! په دغه وخت کې که ستا مرګ په داسې حالت کې راشي چې تاد یوې ونې
مِنْ أَنْ تَتَّبِعَ أَحَدًا مِنْهُمْ « . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (١)
د جرړې لاندې پناه نیولې وي نو دا د دې نه غوره ده چې ته په اهل فتنه کې د چا تابع داري او اتباع وکړي.

توضیح: السيف: د دېنده معلومه شوه چې د فتنو د سر ماتونې لپاره د حق د بیرغ لاندې تورې سره راوتل

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٤٠٢٤٤ رقم الحديث ٤٢٤٤ أخرجه ابن ماجه في ٢٠١٣١٧ رقم الحديث ٣٩٨١

جائز دي. د جمهور صحابو هم دا مسلک ؤ. اوم (۷) نمبر حديث کې د دې تفصيل تير شویدی. بقیة: یعنی تورا راخستلو باندې د دې فسادگرو سره د جنگ کولو نه وروسته به آیا خلافت او امارت پاتې وي؟ نبی کریم ﷺ و فرمایل: هو! امارت به پاتې وي. خو علی اقداء: قذې په سترگې کې غورزیدونکې خڅڅې ته وایي. دلته خفگان او د زړه خیري مراد دی. په ظاهري توگه باندې به خلک اطاعت کوي خو په زړونو کې به یې دښمني پاتې وي. دغه مفهوم په هدنة علی دخن سره ادا کړی شو چې صلح خو به وشي، خلافت به هم قائم شي خو دخن یعنی لوگی او د زړه خیري به پاتې وي. (مرقات ۹/۲۷۳)

عاض: یو شی په خلې کې په غاښونو سره کلک نیولو ته عاض وایي. جذل: ونې تنې او جرړې ته جذل وایي. ثم ماذا: یعنی د دې فتنو نه به وروسته څه وي؟ نبی کریم ﷺ اشاره وکړه چې بیا به د خروج دجال فتنه وي. یعنی اول به حضرت مهدی راجي. او ه کاله خلافت نه وروسته به د جاج خروج وي، بیا د حضرت عیسیٰ علیه السلام نزول (راکوزیدل) وي بیا به قیامت دومره نژدې راشي چې د اس بچی به د سپرلی. قابل شوی نوي چې قیامت به راشي. (مرقات ۹/۲۷۳)

خلافت راشده نه وروسته د سختو فتنو پیشگوئي

﴿۱۹﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ : كُنْتُ رَدِيفًا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا عَلَى حِمَارٍ
او حضرت ابوذر رضی الله عنه فرمایي چې یوه ورځ زه په خرباندې رسول الله ﷺ پسې شاته ناست ؤم، کله چې
فَلَمَّا جَاوَزْنَا بُيُوتَ الْمَدِينَةِ قَالَ: «كَيْفَ بِكَ يَا أَبَا ذَرٍّ إِذَا كَانَ
مونږ د مدینې د کورونو نه ووتلونو نبی کریم ﷺ و فرمایل: ابوذر! هغه وخت به ستا څه حال وي کله چې په
بِالْمَدِينَةِ جُوعٌ تَقُومُ عَنْ فِرَاشِكَ وَلَا تَبْلُغُ مَسْجِدَكَ
مدینه کې به ولږدوي. ته به د خپلې بسترې نه پاڅیدلو باندې تر جو ماته تگ کې هم مشکل محسوسوي. او د
حَتَّى يُجْهِدَكَ الْجُوعُ ؟ » قَالَ : قُلْتُ :
ولږې سخته به تا په سخته پریشانې او تکلیف کې اخته کړي. حضرت ابوذر رضی الله عنه فرمایي چې ما وویل:
اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «تَعَفَّفُ يَا أَبَا ذَرٍّ.»
چې الله او د هغه رسول ښه پوهیږي. نبی کریم ﷺ و فرمایل: ابوذر! پاکدامنې خپله کړه. بیا
قَالَ: «كَيْفَ بِكَ يَا أَبَا ذَرٍّ إِذَا كَانَ بِالْمَدِينَةِ
نبی کریم ﷺ و فرمایل: ابوذر! هغه وخت به ستا څه حال وي کله چې (قحط یا د بلې څه و باء، د خپریدلو د وجې نه) په مدینه

مَوْتُ	يَبْلُغُ	الْبَيْتِ	الْعَبْدُ
کې د مرگونه ډیر شي. او د کور (یعنې د قبر) نرخ به د غلام نرخ ته ورسېږي. تردې چې د قبر ځای به د غلام په			
حَقِّ إِنَّهُ يُبَاعُ الْقَبْرُ بِالْعَبْدِ ؟	«	قَالَ .	قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ
قیمت (نرخ) باندې خرڅیږي. حضرت ابو ذر <small>رضي الله عنه</small> فرمایي چې ما عرض وکړو چې الله او د هغه رسول			
أَعْلَمُ .	قَالَ :	«تَصْبِرُ يَا أَبَا ذَرٍّ» .	قَالَ :
نښه پوهیږي. نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمایل چې د صبر لمن هیچرې مه پرېږده. او بیایې و فرمایل: ابو ذر! هغه وخت به			
إِذَا كَانَ بِالْمَدِينَةِ قَتْلٌ تَغْمُرُ الدِّمَاءُ أَحْجَارَ الزَّيْتِ ؟			
ستا څه حال وي کله چې به مدینه کې قتل عام وشي. او د دې وینه به احجار الزيت لره پټه کړي.			
قَالَ : قُلْتُ :	اللَّهُ	وَرَسُولُهُ	أَعْلَمُ .
ابو ذر رضی الله عنه فرمایي چې ما وویل چې الله او د هغه رسول <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمایل: نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمایل:			
«تَأْتِي مَنْ أَنْتَ مِنْهُ» .	قَالَ :	قُلْتُ :	وَأَلْبَسُ السِّلَاحَ ؟
ته د هغه چا ته خواته لاړ شه، د چا سره چې ته تعلق ساتي. ما وویل چې آیا زه دغه وخت وسله و تریم. او د			
قَالَ :	»	شَارَكْتُ	الْقَوْمَ إِذَا
فتنې خپرونکې ډلې په خلاف باندې جنگ وکړم؟ نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمایل: دغه شان به ته هم د دغه جماعت سره په			
قُلْتُ :	:	فَكَيْفَ	أَصْنَعُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟
کار کې شریک شي. ما وویل چې: یا رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> ما لپاره هغه وخت څه کول پکار دي؟			
قَالَ :	«	إِنْ خَشِيتَ أَنْ يَبْهَرَكَ شِعَاعُ السَّيْفِ فَأَلْقِ نَاجِيَةَ نَوْبِكَ	
نبي کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> و فرمایل: که ستا سره یو وي چې د تورې پړق به په تا غالبه شي نو دغه وخت ته دخپلو جامو څنډه په			
			عَلَى وَجْهِكَ لِيَبُوءَ بِإِثْمِكَ وَإِثْمِهِ» .
			رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۱)
			خپل مخ باندې راوچوه، دې لپاره چې هغه ستا او خپله گناه سره بیرته ستون شي.

توضیح: جوع: یعنې په مدینه کې به عام قحط راشي یا فقط ته د ولېرې سره مخامخ شي. دواړه مطلبونه

صحيح دي.

يجهدك: يعنې ولږه به تا کمزوری او دومره ډنگر کړي چې ته به خپل نژدې جومات ته تگ نه عاجزه شي.

تعفف: يعنې په داسې حالت کې هم د سوال نه ځان وساته او خپل عزت او عظمت د لاسه مه ورکوه.

موت: يعنې وبائې ناروغۍ يا قحط نه يا د فتنو د وجې نه به مرگونه عام شي.

البيت العبيد: يعنې د مړې لپاره به قبر نه وي، قبر به دومره گران شي چې يو غلام به ورکول وي. يعنې د قبر نرخ به د غلام نرخ ته ورسېږي.

تغمبر: د پټولو په معنی دی. يعنې دومره وينه به تويه شي چې کانې به پټ کړي.

احجار الزيت: مدينه منوره کې د يوې کوخې نوم احجار الزيت دی. ځينې علماء وايي چې مغربې اړخ ته د يو ځای نوم دی. علامه تورپشتې وايي چې احجار زيت د حره علاقې ده. په حره کې د يزيد په زمانه کې مشهور قتل عام شوی و. درې ورځې په مدينه منوره کې چور چپاؤ عام و. درې ورځې په مسجد نبوي کې اذان نه و شوی. مدينه باندې تورتم خپور شوی و، مسلم بن عقبه د يزيد د فوج مشرې کوله. په زرگونو مسلمانان شهيدان شول. او مدينې د تقدس خيال ونه ساتلی شو. په احجار زيت کې د وينې ولي وبهيدلي. دا واقعه د شهادت حسين رضي الله عنه وروسته پېښه شوه. بيا د يزيد فوځ د مکې محاصره وکړه خو خپله يزيد مړ شو او قبضه ختمه شوه.

تأتى من التمه: د دې يو مطلب دا دی چې د کوم کور نه ته راغلی يې نو هغه کور ته لاړ شه او په هغې کې کينه. يا يې مطلب دا دی چې په داسې حالت کې ته خپل هغه امير اړخ ته رجوع وکړه چې د چا چې ته اطاعت کوي، او ته د هغوي نه يې. دا دويم مطلب علامه طيبي بيان کړيدی. چې ډير واضح دی. د حره واقعه په ۶۳ هـ کې وشوه. او حضرت ابوذر غفاری رضي الله عنه وفات په ۳۲ هـ کې شوی و. حضرت ابوذر رضي الله عنه نبي کریم صلی الله عليه وسلم دا فرمان او پېشنگوښي د صحابو او تابعينو مخې ته بيان کړيده خو خپله يې واقعه نده ليدله. (مرقات ۹/۲۷۷)

شاركت القوم: يعنې که وسله اغوستلو باندې ميدان ته ووتلي نو د جنگ کونکو نه به گڼلی کيږي.

يبهرک: يعنې د تورې پرې په تاباندې غالب راشي، ته دغه وخت په خپل مخ باندې جامه واچوه او هيڅ مکوه. وژونکی به د گناه پورا بوج سره قيامت کې راشي. (مرقات ۹/۲۷۸)

دفتنودک ماحول کې د خلاصون لار

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «كَيْفَ
او حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه ته وفرمایل چې هغه وخت به ته
بِكَ إِذَا أَبْقَيْتَ فِي حُثَالَةٍ مِنْ النَّاسِ مَرَجَتْ عُهُودُهُمْ
خه کوي کله چې ته خپل ځان د ناکاره خلکو په زمانه کې بیا مومي. چې دهغوې لوظ او وعدي او دچا
وَ أَمَا أَنَا أَنْتَهُمْ ؟ وَ اخْتَلَفُوا فَكَاثُرًا هَكَذَا ؟
اماتونه چې به گډوډ وي. او څوک چې به خپل مینځ کې اختلاف ساتي. گویا چې هغه خلک به داسې شي،
وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ. قَالَ:
دی وینا سره نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپلې گوتې په یو بل کې دننه کړي. حضرت عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وویل: چې ته
فِيمَ تَأْمُرُنِي؟ قَالَ: «عَلَيْكَ
ماته لارښودنه وکړه چې دغه وخت خه وکړم؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: هغه وخت به په تابه باندې لازم وي چې
بِمَا تَعْرِفُ وَدَعَّ
هغه خه اختیار کړه او په هغه خه باندې عمل وکړه چې ته یې حق وگڼي. او د هغه خه نه کرکه او ځان ساتنه
مَا تَنْكِرُ وَعَلَيْكَ بِخَاصَّةٍ نَفْسِكَ
و کړه چې ته یې ناحق او بد وگڼي. دغه شان فقط خپل کار او خپلې بنیګرې سره کار وساته. او خپل ځان
وَإِيَّاكَ وَعَوَامِهِمْ». وَفِي رِوَايَةٍ: «الزَّمُ يَبْتَكُ وَأَمْلِكُ عَلَيْكَ لِسَانَكَ
عامو خلکو ندلیږي کړه. او په یو روایت کې داسې نقل شوي دي چې په خپل کور کې پاتې شه. او خپله ژبه
وَخُذْ مَا تَعْرِفُ وَدَعَّ مَا تَنْكِرُ وَعَلَيْكَ
په قابو کې وساته. او کوم خه چې حق وگڼي، هغه خپل کړه او کوم خه چې بد وگڼي. هغه پرېږده، فقط خپل
بِأَمْرِ خَاصَّةٍ نَفْسِكَ وَدَعَّ أَمْرَ الْعَامَّةِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ ^(۱)
کارونو او خپلې بنیګرې سره مطلب وساته. او د عامو خلکو د معاملاتو نه ځان لیري وساته.

توضیح: د کهبجور وپوستکې او بوس او خزلو ته حثاله وایي. د دښه هغه خلک مراد دي چې چې هغه

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۲۵۱ رقم الحديث ۶۴۳۴ و ابو داود في السنن ۴/۵۱۳ رقم الحديث ۴۳۴۲.

د انسانیت نه غور زیدلي وي. بس خزلي وي. مرجع: یعنی د هغوي و عدې به گډې وډې او او په د هوكه باندې بنا وي. د و عدې به هېڅ اعتبار نوي. نه به د هغوي به ژبه باندې د چا اعتبار وي. د تېتي درجې خلك به وي. په داسې حالت کې ته عوام الناس پرېږده، فقط د خپل ځان د ساتني فكر وكړه، په نور وروايتونو کې د حق ملاتړ او د تورې راوچتولو ويلى شويدي، او حال دا دی چې دلته د ليندۍ ماتولو او ځان غاړې ته كولو حكم دی. نو دا د مخاطب د مزاج د وچې نه فرق راغلی دی. تفصیل مخکې تیر شويدي. (مرقات ۹/۲۷۸)

يو تفصیلي وړاندوينه

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ :
او حضرت ابو موسی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل:
«إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فِتْنًا كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ
قيامت دراتگ نه مخکې به فتنې ښکاره شي. او د تور تم شپو د ټوټو په شان به وي. د دې فتنو په زمانه کې به
يُضْبِحُ الْكَافِرُ كَافِرًا وَيُصْبِحُ الْمُؤْمِنُ مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ الْكَاذِبُ كَاذِبًا وَيُصْبِحُ الْصَادِقُ صَادِقًا
سړی خو سحر کې د ايمان په حالت کې به پاڅيږي، او ماښام به کافر شي. ماښام کې به مؤمن وي نو سحر به د کفر په حالت کې
الْقَائِدُ خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ وَالنَّاهِي خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي فَكَيْتَرُوا فِيهَا قِسِيَتِكُمْ
پاڅيږي ناست به د ولاړ نه غوره وي. او مزل کونکی به د منډې و هونکې سړي نه غوره وي. نو خپلې ليندۍ ماتې
وَقَطَّعُوا فِيهَا أَوْتَارَكُمْ وَأَضْرَبُوا سُيُوفَكُمْ بِالْحِجَارَةِ فَإِنْ دَخَلَ عَلَى أَحَدٍ
کړی، د ليندۍ تارونه غوڅ کړی، او خپلې توري په کاڼو باندې ووهی، او کله چې په تاسو کې يو سړی د چا
مِنْكُمْ فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنِي آدَمَ».
وژلو پسې راشي نو هغه لپاره پکار دي چې هغه د آدم عَلَيْهِ السَّلَام په دوه ځامنو کې د غوره ځوي په شان شي.
رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ . وَ فِي رِوَايَةٍ لَهُ (ضَعِيفٌ) « ذَكَرَ إِلَى قَوْلِهِ « خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي »
او د ابوداؤد په ديوبل روايت کې خير من الساعي (يعني مزل کونکی به د منډې و هونکې سړي نه غوره وي)
ثُمَّ قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟
د الفاظو نقل کولو نه وروسته داسې نقل کړی شويدي چې صحابو عرض وکړو چې ته مونږ ته څه حکم کوي؟

قَالَ: كُونُوا أَحْلَاسَ بُيُوتِكُمْ. وَفِي رِوَايَةٍ التَّرْمِذِيُّ:
نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: تاسو د خپل کور تپات جوړ شی، دغه شان د ترمذی روایت داسې دی چې
أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي الْفِتْنَةِ: «كَيْسِرُوا فِيهَا قِسِيَتِكُمْ
نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فتنې په اړه باندې دا لارښودنه وکړه چې تاسو د فتنې په زمانه کې خپلې لیندۍ ماتې کړې.
وَقَطِّعُوا فِيهَا أَوْ تَارَكُمُ وَالزُّمُوا فِيهَا أَجْوَابَ بُيُوتِكُمْ وَكُونُوا
او د هغې تارونه وشلوی، دغه شان خپلو کورونو کې پریوتل لازم کړې، او تاسو د آدم عَلَيْهِ السَّلَام د ځوي
كَابُنِ آدَمَ». وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ ^(۱)
په شان جوړیدل خوښ کړې. (او ترمذی وائی دا حدیث غریب دي)

توضیح: قسیکم: دا د قوس جمع ده. او قوس کمان ته وایي. او تار کم: دا د وتر جمع ده. د لیندۍ هغه تار او مزې ته وایي چې په هغې کې تیر اړدلو سره گوزارولی شي.

احلاس: دا د حلس جمع ده. تپات ته وایي. یعنی د کور د تپات په شان شی، د کور نه مه راوځی. گنې په فتنه کې به اخته شی. (مرقات ۹/۲۸۰)

خیر ابن آدم: یعنی آدم عَلَيْهِ السَّلَام د دوه ځامنو هاییل او قاییل کې د ښه ځوي په شان شی، یعنی د هاییل په شان صبر کونکې شی، دا احادیث د هغه ښاغلو دلائل دي چې هغوی د فتنو په زمانه کې بیخې جدا او سپرې. تفصیل په حدیث نمبر ۷ کې تیر شوی دی.

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أُمِّ مَالِكِ الْبَهْزِيَّةِ قَالَتْ: ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِتْنَةً فَقَرَّبَهَا.
او حضرت مالک بهزیه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فتنې ذکر وکړ او هغه ډیره نژدې کړه
قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ خَيْرُ النَّاسِ فِيهَا؟
نو ما وویل چې یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! د دې فتنې په زمانه کې به د ټولو نه غوره سړی څوک وي؟
قَالَ: «رَجُلٌ فِي مَاشِيَتِهِ
نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: په دې زمانه کې به د ټولو نه غوره سړی هغه وي چې هغه په خپلو څارو (مصروفه) وي. د

(۱) اخرجه ابوداود في السنن ۴/۴۵۷ رقم الحديث ۴۲۵۹، والترمذي في السنن ۴/۴۲۴ رقم الحديث ۲۲۰۲.

يُؤَدِّي	حَقَّهَا	وَيَعْبُدُ	رَبَّهُ	وَرَجُلٌ
هغوي حق ادا کړي، او د خپل رب په بندگيرۍ کې مشغوله وي. او هغه سپړی به هم د ټولو نه غوره وي				
أَخَذَ بِرَأْسِ فِرَاسِهِ يَخِيفُ الْعَدُوَّ وَ يَخُوفُونَهُ « رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱) »				
چې هغه د خپل اس سر ونيسي او د دين د بنسټان وپروي او د بنسټ هغه لره يروي.				

مشاجرات صحابه په بحث کې مه پريوځه

﴿۲۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « سَتَكُونُ فِتْنَةٌ				
او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: ډير ژر يوه غټه فتنه رانکاره كيدونكې				
تَسْتَنْظِفُ	الْعَرَبَ	قَتْلًا هَا	فِي	النَّارِ
ده چې هغه به ټول عرب په خپله گيره کې واخلي. په دې فتنه کې وژل شوي خلک به دوزخ کې وي، دغه شان				
اللِّسَانُ فِيهَا أَشَدُّ مِنْ وَقْعِ السَّيْفِ « رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبْنُ مَاجَه ^(۲) »				
په دې کې ژبه چلونکى د تورې و هونکې نه به ډير مضر وي. (ترمذى، ابن ماجه)				

توضیح: تستنظف العرب: یو شی په مکمل توگه باندې هلاکولو لپاره د استنظف لفظ ویلی کیږي. یعنې په دې فتنې سره به د عربو بیخ کندي وشي. فی النار: یعنې په دې کې وژل شوي به دوزخ ته ځي. ځکه چې په دې جنگ کې د هغوي مقصود به اعلاء کلمة الله نوي، نه د کوم حق ملاتړ وي، او نه به د کوم ظالم ظلم لره ليرې کول وي، بکې اختلاف او بغاوت او د هیواد نیول او مال راغونډول به یې مقصود وي. (مرقات ۹/۲۸۲)

اللسان: دا فتنه به په تعصب او قومیت باندې بنا وي، نو ځکه د ژبې غوڅه به د تورې د غوڅې نه ډیر اثر کونکی وي. په دې حدیث کې چې د فتنې کوم ذکر شوی دی، په دې کې شریک د دواړو ډلو لپاره سخت وعید دی. او د دې مقتولین دوزخیان بللی شوي دي. لهذا د دې مصداق د صحابو د دور مشاجرات گرځول ممکن ندي. په حدیث کې د چا نوم هم نشته دی. او نه د کومې ډلې تعین شته دی، د مطلق فتنې تذکره ده. په عربې نړۍ باندې د اولې ورځې نه بیلابیلې فتنې راغلي دي، لهذا د دې فتنې مصداق داسې خلک کیدلی شي چې هغوي د کوم حق په ملاتړ یا د ظلم په ليرې کولو کې نه جنگیږي بلکې یواځې د دنیاوې غرضونو او نفسانې خواهشاتو لپاره جنگیږي، لکه څنگه چې د قاضی عیاض کلام

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن ۴/۲۱۰ رقم الحديث ۲۱۷۷ واحمد فی المسند ۶/۴۱۹.

(۲) اخرجه أبو داود فی السنن ۴/۴۶۱ رقم الحديث ۴۴۶۵ والترمذی فی السنن ۴/۴۱۱ رقم الحديث ۲۱۷۸.

ملا علی قاری رحمہ اللہ نقل کریدی. قاضی عیاض دغہ شان فرمایلی دی: دا قسمہ احادیث د صحابہ کرامو حضرت علی رضی اللہ عنہ او حضرت معاویہ عنہم خپل مینجی جنگونو باندی حمل کول پکارندی. هغه د صحابو جماعت دی، د هغوی عزت کول په امت باندی واجب دی. د هغوی جنگونو ته مشاجرات وایي، چې په هغوی کې یو جماعت په حق باندی ولاړ و نو دویم جماعت اجتادی خطایی کړي وه. چې په هغی کې دسزایه خای باندی ثواب ورکولی کیږي. دا مقدس جماعت الله تعالی په رضی الله عنہم ورضوا عنه سره یاد کړیدی. نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلی دی: اذا ذکر اصحابی فامسکوا ای عن الطعن فیهم (مرقات) نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلی: اذا رأیتم الذین یستون اصحابی فقولوا لعنة الله علی شزکم. حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمہ اللہ د مشاجرات صحابو په اړه باندی فرمایلی: تلك دماء طهر الله ایدینا منها فلا تلوث السننہا بها. حضرت عبد الله بن مبارک رحمہ اللہ نه پوښتنه وشوه چې معاویہ رضی اللہ عنہ افضل و او که عمر بن عبدالعزیز رحمہ اللہ? نو ده جواب ورکړو: لغبار انف فرس معاویة حین غزانی رکا برسول الله افضل من کذا و کذا من عمر بن عبدالعزیز. (مرقات ۲۸۲-۲۸۳/۹)

بهر حال جمهور امت په دې باندی ولاړ دی چې حضرت علی رضی اللہ عنہ په حقه باندی و او حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ په اجتهادی خطاء باندی و. چې په هغی کې ثواب ورکیدلی شي. زمونږ لپاره د ټولو نه ښه لاره دا ده چې مونږ په مشاجرات صحابه کې بیخي سکوت خپل کړو. سکوت باندی مواخذه نشته. او په خبرو کولو او تحقیق کولو کې د مواخذه یږه شته دی. (مرقات ۲۸۳/۹)

نه هر جائے مرکب توای تا فتن که جاها سپر باید انداختن

کله چې چاری اوړنده فتنه وي

﴿۲۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «سَتَكُونُ فِتْنَةٌ صَمَاءُ بَكْمَاءِ
او حضرت ابو هريره <small>رضی اللہ عنہ</small> فرمایي چې رسول الله <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> فرمایلی: دیر ژر به چاری، کنی او
عمیاءٌ
مَنْ
أَشْرَفَ
لَهَا
پندي فتنې رابنکاره شي. کوم سړی چې دافتنی وويني او دپته نژدی ورشي هغه به دغه فتنی وويني
اسْتَشْرَفَتْ لَهُ وَأَشْرَفُ اللِّسَانِ فِيهَا كَقَوْعِ السَّيْفِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۱)
او ده ته به نژدی راشي، دغه شان د دې فتنو په وخت کې ژبه ورتيا به د تورې وهلو په شان وي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۶۰ رقم الحديث ۴۲۴۴ وأحمد في المسند ۵/۴۰۶.

توضیح: صَمَاء: یعنې ډیر ژر به چارې، کنهې او ږندو فتنو ظهور وشي، د خلکو په اعتبار سره یې فتنو ته چارې، ږندي او کنهې ویلی شوي دي، مطلب دا دی چې د دې فتنې په وخت کې به خلک د حق او باطل په مینځ کې فرق نشي کولی. ښه خبره اوریدل به نه خوښوي. او نه به د امر بالمعروف او نهی عن المنکر خبره د ژبې نه راوباسي او نه به ښه کار ته د قبولیت په نظر گوري. څوک چې په سر وروچتولو سره دې فتنو ته گوري، دا فتنه به په منډه سره د هغه خواته راځي، د ژبې په ذریعه به دا فتنه دومره راوپاریږي چې د تورې نه به تیزه وي. د حدیث مطلب دا دی چې د دې ږندي، کنهې او چارې فتنو نه هر وخت د حان ساتلو کوښښ کوه. (مرقات ۹/۲۸۴)

د څو غټو فتنو بیان

﴿۲۵﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كُنَّا قُعُودًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت عبد الله بن عمر <small>رضي الله عنهما</small> وایت دی چې مونږ د نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> په مجلس کې ناست و. چې
فَذَكَرَ الْفِتْنََ فَأَكْثَرَ فِي ذِكْرِهَا حَتَّى ذَكَرَ فِتْنَةَ الْأَخْلَاسِ
نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> د فتنو ذکر شروع کړو. او ډیرې فتنې یې بیان کړې. تردې چې د فتنه اخلاس ذکر یې وکړو.
فَقَالَ قَائِلٌ: وَمَا فِتْنَةُ الْأَخْلَاسِ. قَالَ: " هِيَ هَرَبٌ وَحَرَبٌ
یو سړې پوښتنه وکړه چې د اخلاس فتنه څه ده؟ نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایل: هغه تیخته او د مال په ناحته باندې
ثُمَّ فِتْنَةُ السَّرَّاءِ دَخْنُهَا مِنْ تَحْتِ قَدَمَيْ رَجُلٍ
اخستل دي. او بیاد السراء فتنه ده. د دې فتنې زرم او تباهی به د هغه سړې د قدمونو د لاندې نه راوځي چې هغه به زما د
مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يَزْعُمُ أَنَّهُ مِنِّي
اهل بیت نه وي. د هغه سړې گمان خو به دا وي چې هغه زما د اهل بیت نه دی خو حقیقت دا دی چې هغه به
وَلَيْسَ مِنِّي إِنَّمَا أَوْلِيَايَ
زما د خپلو نه نوي، په دې کې هیڅ شک نشته چې زما دوست او زما خپل خو هغه خلک کیدلی شي چې هغه
الْمُتَّقُونَ ثُمَّ يَصْطَلِحُ النَّاسُ عَلَى رَجُلٍ
پرهیزگاره وي! بیاد دې فتنې نه وروسته به خلک د داسې سړې په لاس باندې بیعت وکړي چې هغه بد پوختی
كُورِكَ عَلَى ضَلَعٍ ثُمَّ فِتْنَةُ الدِّهْمَاءِ لَا تَدْعُ أَحَدًا مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ
د پاسه وازگې په شان به وي. بیا به د وهیماء فتنه ظاهره شي او هغه فتنه به په دې امت کې داسې سړې پرې نږدي

إِلَّا	لَطْمَتُهُ	لَطْمَةً	فَإِذَا	قِيلَ:	انْقَضَتْ
چې په هغې باندې د دې خپیره، د خپیرې په توگه ونه لگي. او کله چې وویلی شي چې دا فتنه ختمه شوه نو	تَمَادَتْ	يُضِيحُ	الرَّجُلُ	فِيهَا	مُؤْمِنًا
د دې موده به څه نوره ډیره شي، دغه وخت به سړی سحر کې د ایمان به حالت کې پاڅیري او ماښام به کافر شي	حَتَّى	يَصِيرَ	النَّاسُ	إِلَى	فُسْطَاطٍ
او دا صورت حال به جاري وي. تردې چې خلک به په دوه څیمو کې تقسیم شي. یوه څیمه به د ایمان وي	لَا	نِفَاقٍ	فِيهِ	وَفُسْطَاطٍ	نِفَاقٍ
چې په دې کې به نفاق نوي. او یوه څیمه به د نفاق وي چې په دې کې به ایمان نوي، کله چې دا خبره رابښکاره	فَانْتَظَرُوا الدَّجَالَ مِنْ يَوْمِهِ أَوْ مِنْ غَدِهِ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۱)				
شي نو بیا په دغه ورځ یا په بله ورځ د دجال د رښکاره کیدلو انتظار کوی.					

توضیح: فتنه احلاس: احلاس د جلس جمع ده. او جلس ټاټ ته وایي. دې فتنې ته جلس او ټاټ سره ځکه تشبیه ورکړی شویده چې ټاټ په یو ځای باندې پروت وي، دلیرې کیدلو نوم نه اخلي، دا فتنه چې هم کله کورونو ته ننوځي نو د هغوی سره دا ونخلي چې د ختمیدلو نوم به نه اخلي، څنگه چې ټاټ ونخلي یا په دې فتنه کې د اخته شوو خلکو تشبیه د ټاټ سره ورکړی شویده چې خلک به د دې فتنې د وجې نه د کورونو سره دا ونخلي څنگه چې ټاټ وي. او هغوی لپاره دغه شان کول پکار دي. (مرقات ۹/۲۸۵)

هر ب و حرب: د پوښتنه کونکې په جواب کې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فتنه احلاس وضاحت وکړو چې په دې کې به خلک د یو بل سره د بښمنې او بغض او کینې د وجې نه تختي. دا هر ب دی. او خلک به د یو بل نه مالونه په زور اخلي. دا حرب دی. حرب د محروب په معنی دی. مال په زوره اخستلو ته وایي. شاعر ساحر ویلي:

و مال کل اخید المال محروب

د فتنه احلاس مصداق: حضرت شاه ولی الله محدث دهلوی رحمه الله د فتنه احلاس مصداق د حضرت عبد الله بن زبیر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهادت او د حجاج بن یوسف فتنه یې گړځولي ده. تفصیلي واقعیه په دې توگه باندې پېښه شوه چې د حضرت مغیره بن شعبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مشوره باندې چې کله حضرت معاویه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل ولې عهد وټاکلو نو د وصیت په توگه باندې یې هغه ته وویل چې ستاد حکومت به څلور کسان مخالفت کوي، یو عبد الرحمن بن ابی

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۴۲ رقم الحديث ۴۲۴۲، وأحمد في المسند ۲/۱۳۳.

بکر رضي الله عنه، دویم عبد الله بن عمر رضي الله عنه، دریم عبد الله بن زبیر رضي الله عنه او څلورم حسین بن علی رضي الله عنه په دویمې کې اول ذکر شو او ته کیدی شي د مقابلې کولو موقع په لاس ورنشي، دویم صوفی سړی دی، ځان به غاړې ته کړي، دریم عبد الله بن زبیر رضي الله عنه لومړې نه ډیر چالاکه دی، دهغه نه هونبیار ساته. او څلورم چې حسین رضي الله عنه دی، هغه د نبی کریم صلى الله عليه وسلم سره نژدیکت دی، دهغه د خپلولي ډیر خیال ساته. د حضرت معاویه رضي الله عنه تجزیه روغه ثابته شوه، حضرت عبد الرحمن بن ابی بکر رضي الله عنه وفات شو، او حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه ځان غاړې ته کړو، او حضرت عبد الله بن زبیر رضي الله عنه یزید د بیعت نه تختیدلو باندې مکه مکرمه کې د خپل خلافت اعلان وکړو، کله چې حضرت حسین رضي الله عنه کربلا په میدان کې شهید کړی شو، شامې فوځیانو د مدینې محاصره وکړه، او غټ چور چپاؤ یې وکړو، د حره واقعه او د احجار الزيت په شان خونړۍ واقعې وشوي، کله چې د مدینې د تقدس لحاظ ونه ساتلی شو، نو د مسلم بن عقبه په مشرۍ کې یزید دغه لښکر مکې مکرمې اړخ ته روان کړو، دې لپاره چې عبد الله بن زبیر رضي الله عنه ته ماتې ورکړي، مسلم بن عقبه الله هلاک کړو، دهغه په ځای حسین بن نمیر امیر جوړ کړی شو، هغه د مکې محاصره وکړه، او د عبد الله بن زبیر رضي الله عنه خلاف باندې یې په حرم شریف کې جنگ شروع کړو. په بیت الله باندې کابې وورولی شو. د مکې خلکو ډیر مشقت برداشت کړو، چې په دې کې غیر متوقع توگه باندې حضرت یزید وفات شو. د دې وجې نه حسین بن نمیر محاصره ختمه کړه او بیرته لاړو. د دې نه وروسته د حضرت عبد الله بن زبیر رضي الله عنه خلافت فراخه شو. او مکه، مدینه او حجاز مقدس او مصر او د عراق په ټولو علاقه باندې دهغه حکومت قائم شو. د یزید ځوې چې دهغه نوم معاویه ؤ، دوه میاشتې حکومت یې وکړو او بیا هغه هم وفات شو. د هغه نه وروسته تقریباً په ټوله اسلامي نړۍ باندې د حضرت عبد الله بن زبیر رضي الله عنه حکومت شو. خو شپږ اووه میاشتې وروسته مروان بن حکم په شام باندې قبضه وکړه، او په دمشق کې یې د خپل خلافت اعلان وکړو. او د حضرت عبد الله بن زبیر رضي الله عنه مقابلې ته ودریدلو. د شام نه وروسته عراق او مصر هم د عبد الله بن زبیر رضي الله عنه لاس نه ووتل. کله چې مروان بن حکم وفات شو نو دهغه ځوې عبد الملک بن مروان تخت باندې کیناستلو، هغه په خپل جنگي قوت او طاقت سره عبد الله بن زبیر رضي الله عنه لاس نه ټولې علاقې ازادې کړي. او په آخر کې حجاج بن یوسف یې د عبد الله بن زبیر رضي الله عنه مقابلې لپاره مکې اړخ ته ولیږلو. حجاج بن یوسف د مکې محاصره وکړه او جبل ابوقیس باندې منجنیق نصب کولو سره یې په بیت الله باندې کابې وروول شروع کړل. حضرت عبد الله بن زبیر رضي الله عنه په بیت الله کې محاصره پاتې ؤ. په آخر کې هغه د جنگ لپاره میدان ته راوتلو. او په ډیره مهراڼه سره یې د حجاج مقابلې وکړه. خو آخر کې په ۷۳ هـ کې د حجاج د لاسه شهید شو. د ده د خلافت زمانه شپږ کاله وه. په دې حدیث کې شاه ولی الله رحمه الله د قول مطابق د واقعه احلاس مصداق هم دا ټول تفصیل دی. چې اوږد دی. یعنی د ټاټ په شان نختونکې فتنه مراده.

د فتنه السراء مصداق: ثم فتنه السراء: سراء عیش او تنعم او ډیر مال او خوشحالی ته وایي. دا فتنه هم په دغه توگه د ډیرو مالونو او عیش او تنعم د وجې نه راغلي وه. ځکه د دې نوم سراء کيږدلی شو. ځینو شارحینو دا د

سرور نهنده اخستلي. بلکې د پتوالې نه يې اخستي ده. يعنې دا يو سازشې فتنه وه. چې په ظاهره باندې د ساداتو او اهل بيت د ملاتړ په نوم باندې وه. خو دننه دننه د اسلام بيخ کنی باندې بنا وه. چې د مختار ثقفی په شکل کې وه. دا مطلب ډير ښه دی. حضرت شاه ولي الله رحمه الله د دې فتنې مصداق مختار بن عبید ثقفی گرځولی دی. داسې په شيعان علی کې ؤ. د کوفې خلکو چې کله د حضرت حسين رضي الله عنه سره يو فايې وکړه او هغه په کربلا کې شهيد کړی شو. نو دغه سړې د کربلا د واقعي نه فائده اخستلو په غرض سره د قاتلين حسين رضي الله عنه د انتقام اخستلو اعلان وکړو. مسلم بن عقيل به د دغه سړې کور ته تلو راتلو. دهغه نه يې هم تائيد ترلاسه کړو. دغه شان د حضرت علي رضي الله عنه مشهور ځوي محمد بن حنفیه نه يې هم تائيد ترلاسه کړو. دلته په کوفه کې د توأين په نوم يو جماعت جوړ شوی ؤ. چې د هغې مقصد دا ؤ چې مونږ د حضرت حسين رضي الله عنه سره يو فايې وکړه، وس مونږ توبه وباسو. او د حسين رضي الله عنه قاتلانو نه به بدل اخلو. مختار بن عبید ثقفی په ډيره چالاکی سره د دغه خلکو نه هم تائيد ترلاسه کړو. او پورا جماعت يې جوړ کړو. مختار ثقفی څو دروغ ژنې دعوي هم وکړې. چې په هغې باندې د کوفې والي هغه ونيول، او په محبس (جیل) کې يې واچولو. خو د حضرت ابن عمر رضي الله عنه په سفارش باندې د محبس نه ازاد شو. کله چې داسې د محبس نه را خلاص شونو دده قوت نور هم ډير شو، توأينو د جماعت سره دده رابطې وي. هغه يې منظم کړل، او خپل ځان يې سيد او آل رسول وبللو. بلکې د نبوت دعوي يې هم وکړه. وس د علاقې د والي د قابو نه داسې ووتلو. او د کوفې والي دده سره جنگ وکړو. او سرکاري فوځونو ته يې شکست ورکولو باندې په کوفه قبضه وکړه. د کوفې بيگناه خلک يې په بيدردی سره ووژل، چا چې هم مخالفت وکړو، هغه يې ووژلو. تردې چې حضرت عبد الله بن زبير رضي الله عنه خپل ورور مصعب بن زبير رضي الله عنه بصري والي وټاکلو او د مختار د ماتونې لپاره يې وليږلو. هغه په راتگ سره مختار ثقفی ونيولو، دغه شان دده فتنه ختمه شوه. په دې حديث کې فتنه سړانده د مختار ثقفی هم د فتنه مراده ده.

دخنها: يعنې د دې فتنې راپارونکی او د دې راوچتونکی به يو داسې سړی وي چې هغه به خپل ځان ته سيد او آل رسول ووايي، خو دهغه به زما سره هيڅ تعلق نوي. زما دوستان خو پر هزگار دي. ځينو علماؤ د فتنه السراء مصداق شريف مکه او انگریزان گرځولي دي. چې په هغې کې د سازش د لاندې انگریزانو د ترکانو خلافت ختم کړو. انگریزانو به شريف حسين مکه ته هره مياشت پنځه لکه پونډه ورکول. او آل سعود عبدالعزیز رحمه الله ته به يې د مياشتې دوه لکه د برطانيه پونډونه ورکول. او دا دوه دواړه به يې د عربو په جزيره کې جنگولي. شريف مکه نه وروسته د هغيو نالائقه ځوي په تخت کيناستلو، چې هغه په دې حديث کې کضلع علی ورک په نوم سره ياد کړی شوي دي. ده نه هيڅ هم ونشو، او د ترکانو خلافت د برطانيې حکومت گوزار کړو، او سازش يې مکمل شو. (مرقات ۹/۲۸۵)

د مروان بن حکم خبره: ثم يصطاح الناس: يعنې د دې فتنو نه وروسته به خلک د ديو داسې سړې

په لاس باندې صلاح وکړي چې هغه به خپله ناباښدار وي. بلکه د پوختې د پاسه چې پېر ورون سپور کړی شوی وي. حضرت شاه ولی الله رحمه الله فرمایي چې د دې کمزورې سرې نه مراد مروان بن الحکم دی. اگرکه د مختار بن عبید ثقفی د فتنې نه مخکې مروان مړ شوی و. خو د دې سازشونو ابتداء هغه وخت شوي وه کله چې مروان بن الحکم د عبد الله بن زبیر رضي الله عنه په مقابل کې په شام کې د خپل خلافت اعلان وکړو. نو د جملې معترضې په توګه باندې که د مروان بن الحکم تذکره د دې حدیث نه څه مخکې یا وروسته راغلي ده نو په دې کې هیڅ مضائقه نشته دی. شاه صاحب د دې جملې نه مروان بن الحکم مراد اخستلی دی. دې سرې نه پخه رایه لرله، نه په ده کې څه تدبیر و، نه په ده کې د فیصلې قوت و بلکه غیر مستقل مزاج د کمزورې رایه مالک و، د دې کمزورې تشبیه په دې حدیث کې ورکړی شویده. چې ګویا مضبوط او څرب ورون په کمزورې پوختې باندې سپور کړی شوی دی. ګویا چې د بیزې په خپو باندې میخه ولاړه ده. د دې سرې بڼې لاس او د ټولو فتنو جرړه عبید الله بن زیاد و. خلکو په ده باندې صلح کولو سره ده بیعت وکړو او ده د حضرت ابن زبیر رضي الله عنه په خلاف محاذ برسيره کړو. دغه شان په دې امت کې د دې خلکو د وجې نه غټې غټې فتنې جوړې شوي.

بغداد کې د تاتاریانو فتنه: ثم فتنة الدهيماء: د دهيماء تصغير دی. چې د بدی او سپکوالې لپاره راځي، ده تور ته وايي. ای الفتنة العظما والطامة العیاء یعنی په تورو وریځو باندې مشتمله عظیم الشان فتنه وقيل المراد بالدهيماء الداهية ومن السماء الداهية دهميم. (مرقات ۹/۲۸۶)

بهر حال د دې فتنې نه یو تور دروند آسماني مصیبت مراد دی. وس دا خبره چې د دې فتنې مصداق کومه واقعه ده. نو حضرت شاه ولی الله رحمه الله د دې په اړه فرمایي چې دا په بغداد باندې د تاتاریانو بریدونه عام خونړیتوب فتنه ده. په دې فتنې سره اسلامي هیواد بغداد او دهغې ښارونه تاتاریانو برباد کړل. او په تور طوفان باندې یې د مسلمانانو قتل عام وکړو. د دې تفصیل دا دی چې ۷۰۰ هـ په مینخ کې د بنو عباس آخري خلیفه مستعصم بالله د بغداد خلیفه شو. دا سړی غیر مدبر هم و او د هیواد امورو چلولو کې هم نالائقه شهزاده. د ده یو وزیر و چې دهغه نوم علقمي و. چې هغه سخت غالي متعصب علوی شیعې و. هغه د مردارې عقیدې او باطنې خبثات د وجې نه وغوختل چې په بغداد باندې د عباسیانو د خلافت په ځای باندې د علویانو حکومت راشي. دې منصوبې لره کامیاب جوړولو لپاره یې د ټولو نه مخکې د تاتاریانو سره اړیکه و نیوله او د چنگیز خان لمسی هلاکو خان ته یې بغداد باندې د برید کولو دعوت ورکړو، هلاکو خان د بغداد د خلکو د

شجاعت او اسلامي خلافت نه يريدلو. خو وزير علقمي رافضي په ډيره چالاكي سره د بغداد نه اسلامي فوځونه يو خوا او بل خوا وليږل. او بغداد د عسکري قوت نه خالي شو. د ډېنه وروسته ټول صورت حال ويلو باندې شيعه وزير علقمي يو ځل بيا تاتارايانو ته بغداد باندې د بريد کولو بلنه ورکړه. دلته د بغداد نه په سوونو شيعگانو هلاکو خان ته خطونه وليکل چې ته سمدستي بريد وکړه ځکه چې زمونږ په کتابونو کې يې ليکلې دي چې يو تاتاري باچا به په عراق باندې قبضه وکړي، زمونږ خيال دی چې هغه ته يې. لهذا ژر بريد وکړه. هلته د هلاکو خان په حلقه کې يو مشهور هيچرا (نرښځی) رافضي نصيرالدين طوسي ؤ، هغه هم هلاکو خان په بغداد باندې د بريد کولو لپاره راپارولو. دهغه او د علقمي خيال ؤ چې کله د بغداد نه اسلامي خلافت ختم شي نو دلته به زمونږ علوی رياست قائم شي. بهر حال هلاکو خان ته ډاډ په لاس ورغلو. او هغه په بغداد باندې د بريد کولو اراده وکړه. خو هغه مخکې خپله اولنۍ فوځې دسته وليږله او بغداد باندې يې بريد وکړو چې هغه کامياب شو. د ډېنه وروسته هلاکو خان خپل غټ فوځ په بغداد باندې راوخيژولو. محاصره هم سخته وه او دهغوي مقابلې هم سخته وه. شيعگانو دننه د بغداد نه مسلسل هلاکو خان ته خبرونه ورکول. يعنې هغوي دننه د جاسوسي محاذ مضبوط ساتلی ؤ. رافضي وزير علقمي ملعون عباسي خليفه مستعصم بالله ته وويل چې ته د هلاکو خان سره مذاکرات وکړه او د بغداد ښار نه بيرون د هلاکو خان سره ملاقات هم وکړه. دا ډيره ضروري ده هغه خلک ستا انتظار کوي. او ستا به اکرام وکړي. نو د مسلمانانو باچا چې کله د بغداد نه بيرون ووتلو او د هلاکو خان سره يې وکتل نو هغه وويل چې ته خو يواځې، دا اوږده مذاکرات دي. په دې کې د مشرانو علماؤ او د قوم سردارانو او د فوځ قومندانانو گډون هم ضروري دی. ته هغه ټول راوغواړه. نو دې غير مدبر نادان باچا چې کله هغه ټول راغوختل نو هلاکو خان ټول د باچا په مخکې ووژل. او بيا يې خليفه ته وويل چې بغداد ښار ته پيغام وليږه چې هغوي ټول وسله کيږدي، او ښار په خالي کولو سره دې بيرون راووځي. نو دې محبوس نلائق خليفه دا هم وکړل، د ده په پيغام باندې لاکهونه خلک بيرون راوتل او تاتارايانو هغه وژل. د اينو د ډيروالې د وجې نه ولي وبهيدلي. او د دجله سيند اوبه د اينو په شان سري وبهيدلي. د ډېنه وروسته تاتارايان بغداد ښار ته بغير د څه مقابلې نه ننوتل. ښځو او بوداگانو په سرونو باندې قرآنونه کيځودلو سره امان وغوختلو، خو تاتارايانو هيچا ته ونه کتل بلکې ټول يې ووژل. نو تهه خانو او کوهيان (شاه) کې يو څو کسان بچ شول. باقې ټول مخلوق ووژلی شو.

په دويمه ورځ صفر ۶۵۶ هـ کې هلاکو خان د عباسي خليفه سره په بغداد کې عام دربار ولگولو او د باچا نه يې د خزانو ټولې کنجيانې غوختلو باندې ټولې خزاني لوټ کړې او بيا يې خليفه يو کال په کوټگۍ کې وږی تگی وساتلو. د دينه وروسته هلاکو خان ته محقق طوسي ايلس. ا. علقمي،

شیطان وویل چې د مسلمانانو د خلیفه په دې پلټنه اینه باندې خپله تورا مه پلټوه، بلکې په یوه بوجی کې یې بندولو باندې په لگتو وهلو سره مرکه. هلاکو خان وویل چې دا کار ته خپله وکړه. دا تاته سپارلی دی. نو علقمی رافضی خپل محسن باچا مستعصم بالله په بورې کې بند کړو و په ستنه پسې یط و تړلو او په لگتو باندې یې ووژلو. او بیا یې د تاتاریانو د اسونو د خپولاندې گوزار کړو. اسونو هغه ذره ذره کړو. علقمی شیطان دا کتل او خوشحالیدلو. په دې سره د خلافت عباسیه دور ختم شو، او د بنو عباس آخرې خلیفه ته گور و کفن هم نصیب نشو. د پښه وروسته هلاکو خان اسلامي کتاب خانو ته مخه وکړه او عظیم علمي دولت ته یې اور ولگولو. او کتابونه یې په دجله کې وبهول. وس د دجلې اوبه د سرې اینې په حای باندې تور طوفان په شان بهیدلي. او ترڅو ورځو پورې دا مقدسې پانې د دجلې د چپو سره بهیدلي. په دې تباه کونکې حادثه بغداد او د دې چایریال تعداد یو کروړ شپږ لکه ویلی شویدی. د شیعیه په شرارت باندې امریکې چې کله صدر صدام حسین ته پهانسې وکړه نو شیعیگانو د خوشحالی نه بیرون په سرک باندې گډاگانې کولې. متهایان یې تقسیمول. های ارمان! چې دنیا ته د شیعیه د خباثونو اندازه وشي چې دا د باطن مردار چې څنگه پرون فسادیان و، هغه شان نن هم دي. علماؤ لیکلي دي چې د مسلمانانو د اکثر خلافتونو سقوط د روافضو د لاسه شویدی. شاه انور شاه کاشمیر فیض الباری کې لیکي: واكثر تخريب

الخلافة الاسلامية على ايدي هؤلاء الروافض. بهرحال علقمی ملعون چې د کوم مقصد لپاره دا لویې خیانت وکړو. هغه مقصد علوی ریاست جوړول و، خو هغه په دې کې کامیاب نشو. هغه هلاکو خان ته ډیر منت زارې وکړه خو هغه یوه وانه وریدله او په بغداد باندې یې خپل کسان ټاکلو باندې علقمی او طوسی ورتل. علقمی رافضی به د غلامانو په شان د تاتاریانو بوتان سمول. او بیا په دغه غم کې مردار شو. داده دهیماء د دهیماء د واقعي تفصیل چې دې اړخ ته په حدیث کې اشاره شویده.

﴿٢٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرِّ

او حضرت ابوهریره رضي الله عنه روایت دی چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایل: افسوس او بدنصیبی د عربو!

قَدِ اقْتَرَبَ أَفْلَحَ مَنْ كَفَّ يَدَهُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(١)

چې بدې نژدې راغلي ده. په دې فتنه کې به هغه سړی نجات او فلاح والاوي چا چې خپل لاسونه ایسار کړل.

^(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٣/١١ رقم الحديث ٧٠٥٩ ومسلم في صحيحه ٤/٢٢٠٧ رقم الحديث (٢٨٨٠-١)

﴿۲۷﴾ وَعَنْ الْمُقَدَّادِ بْنِ الْأَسْوَدِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

او حضرت مقداد بن اسود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمائي چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوريدلي دي چې

« إِنَّ السَّعِيدَ لَمَنْ جُنِبَ الْفِتْنُ إِنَّ السَّعِيدَ لَمَنْ

يَقِينًا نِيكَ بَخْتَه هغه سړی دی چې هغه د فتنو نه محفوظ و ساتلی شو، او يقيناً نیک بخته هغه سړی دی

جُنِبَ الْفِتْنَانِ السَّعِيدَ لَمَنْ جُنِبَ

چې هغه د فتنو نه محفوظ و ساتلی شو، يقيناً نیک بخته هغه سړی دی چې هغه د فتنو نه محفوظ و ساتلی شو، او

الْفِتْنِ وَلَمَنْ ابْتُلِيَ

يقيناً نیک بخته هغه سړی هم دی چې په فتنه کې اخته کړی شو ليکن هغه صبر او زغم لمن ونيوله. مطلب دا دی

فَصَبْرٌ فَوَاهَا « . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۱)

چې د افسوس وړ هغه سړی دی چې نه خو هغه د فتنو نه محفوظ و ساتلی شو او نه هغه صبر او زغم اختيار کړو.

﴿۲۸﴾ وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا وَضِعَ السَّيْفُ فِي أُمَّتِي

او حضرت ثوبان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کله چې زما په امت کې تورا وچلولی

لَمْ يُرْفَعْ عَنْهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ

شي نوييا به تر قيامته پورې د امت خلک د قتل او قتل نه منع نشي، او تر هغه وخته پورې به قيامت نه راځي

حَتَّى تَلْحَقَ قَبَائِلُ مِنْ أُمَّتِي بِالْمُشْرِكِينَ وَحَتَّى

ترڅو چې زما د امت ځينې قبيلې د مشرکانو سره يو ځای نشي، او تر هغه وخته پورې به قيامت نه راځي چې

تَعْبُدَ قَبَائِلُ مِنْ أُمَّتِي الْأَوْثَانَ وَإِنَّهُ سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي كَذَابُونَ ثَلَاثُونَ

زما د امت ځينې قبيلې د بتانو عبادت و نكړي، او حقيقت دا دی چې زما په امت کې به ديرش دروغ ژن

كُلُّهُمْ يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيُّ اللَّهِ

(يعني د نبوت دعوی کونکي) به ظاهر شي. په هغوې کې به هريو دا گمان کوي چې هغه دا خداي نبي دی.

وَأَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَلَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي

او حال دا دی چې زه خاتم النبيين يم. زمانه وروسته به هيڅ نبي نوي، او زما د امت نه به يو جماعت هميشه

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۴۶۰ رقم الحديث ۴۲۶۳.

عَلَّ	الْحَقِّ	ظَاهِرِينَ	لَا	يَضُرُّهُمْ	مَنْ	خَالَفَهُمْ
په حق باندي ثابت قدم ولاړوي. د دې جماعت هيڅ مخالف او بدخواه به دې جماعت ته څه نقصان نشي رسولی.						
حَقِّ يَأْتِي أَمْرُ اللَّهِ « رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ » ^(۱)						
تر دې چې د خدای حکم راشي.						

د عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شهادت واقع، جنگ جمل او صفين

﴿٢٩﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :						
او حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دې خبرې کړې چې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل:						
«تَدَوَّرُ رَحَى الْإِسْلَامِ لِخَمْسٍ وَثَلَاثِينَ أَوْ سِتِّ وَثَلَاثِينَ أَوْ سَبْعٍ وَثَلَاثِينَ						
د اسلام ميچن به پنځه دیرش یا شپږ دیرش یا اووه دیرش کاله پورې گرځي. بیا که خلک هلاکيږي نو په لاره باندي د						
فَإِنْ	يَهْلِكُوا	فَسَبِيلُ	مَنْ	هَلَكَ		
تگ د چې نه به هلاکيږي، چې په هغې باندي په مزل کولو سره مخکني خلک هلاک شوي و. او که د						
وَ إِنْ يَقُمُ لَهُمْ دِينُهُمْ يَقُمْ لَهُمْ سَبْعِينَ عَامًا .						
دوې د دين نظام کامل پاتې و نو دهغوي د ديني نظام تکميل او پاتې کيدل به اويا کاله پورې وي.						
قُلْتُ:	أَمَّا	بِقِي	أَوْ	مِمَّا	مَضَى؟	
(حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي چې) ما پوښتنه وکړه چې دا اويا کاله به په پاتې کې وي يا د دې زمانې سره به وي						
قَالَ : « مِمَّا مَضَى » . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۲)						
کومه چې تيره شوه؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: دا اويا کاله زمانه د دې زمانې سره ده، کومه چې تيره شوه.						

توضیح: تدور رسمی الاسلام: يعني د اسلام ميچن به ۳۵ بلکې ۳۶ بلکې ۳۷ هجري پورې په صحيح توگه باندي گرځيږي. حضرت شاد ولي الله رحمه الله دا حديث داسې بنودلی دی، فرمايي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د هجرت د زمانې نه وروسته چې په اسلام کې کومه مضبوطيا او استحکام راغلی دی، هغه به ۳۵ او ۳۶ او ۳۷ کالو پورې روان وي. بیا به د اسلام په کړۍ کې څه

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۵۱ رقم الحديث ۴۲۵۲ والترمذي في السنن ۴/۴۲۴ رقم الحديث ۲۲۰۲.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۵۳ رقم الحديث ۴۲۵۴ واحمد في المسند ۱/۳۹۰.

اختلاف پیدا شي.

نو د دې اختلاف او خرابۍ ابتداء په ۳۵ هـ کې وشوه. کله چې د حضرت عثمان رضي الله عنه شهادت واقعہ پېښه شوه. بيا په ۳۶ هـ کې نور اختلاف پیدا شو. چې حضرت عائشه رضي الله عنها او حضرت علي رضي الله عنه تر مينځ جنگ وشو. چې هغې ته جنگ جمل وايي. بيا د دېښه وروسته د اسلام په استحکام کې نور خرابوالی پیدا شو. چې هغه بينځې بې قابو شو. او چې هغې اسلام ته ډير غټ نقصان ورکړو. هغه ۳۷ هـ کې حضرت علي رضي الله عنه او د حضرت معاويه رضي الله عنه تر مينځ د جنگ صفين حادثه وه. بيا نبی کریم صلى الله عليه وسلم و فرمايل چې د دې خرابوالی نه وروسته به خلک منع نشي او دغه شان د هلاکت په لاره روان شو.

خلافت مغلوب پاتې شو، او بغاوت غالب پاتې شو، نو دا خلک هم د نورو هلاک شوؤ قومونو په شان به هلاک شي. خو که د خلکو خلافت قائم شو او باغيانو ته د بغاوت موقع په لاس ورنغله نو د مسلمانانو ملي نظام تر راتلونکې زمانې پورې به په ډيره بنايسته طريقه باندې قائم وي. چې هغه به تراويا کاله پورې جاري وي. (مرقات ۹/۲۹۱)

حضرت ابن مسعود رضي الله عنه پوښتنه وکړه چې د سر نه به اويا کاله شمارل کيږي يا پخواني ۳۷ کالو سره به اويا کاله مراد وي؟ نبی کریم صلى الله عليه وسلم و فرمايل چې ۳۷ کالو سره اويا کاله مراد دي.

د حضرت عثمان رضي الله عنه شهادت: په دې حديث دې حديث کې درې غټو حادثو ته اشاره شوې ده. په دې کاو له حادثه د حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه شهادت ده. د حضرت عثمان رضي الله عنه خلافت اولنې شپږ کاله پورې په ډيره بنايسته طريقه باندې روان ؤ. خود ده په طبيعت کې نرمې وه. ده خپلو څو خپلوانو ته سرکاري وظيفې (عهدي) ورکړي چې د شريعت د مخې جائز ؤ. ځکه چې يو تقوی ده او بله فتوی ده. شيخينو په تقوی باندې عمل وکړو او هيڅ خپلوان ته يې وظيفه ورنه کړه. او حضرت عثمان رضي الله عنه او حضرت علي رضي الله عنه په فتوی باندې عمل وکړو. او لائق خپلوانو ته يې وظيفې ورکړي. په دې باندې خلکو شور جوړ کړو. او په آخرې شپږ کالو کې څه اختلاف شروع شو.

د دې بنيادې وجد دا شوه چې د صنعاء يمن يو وسيدونکی عبدالله بن سبا يهودي ؤ، هغه وکتل چې اسلام په ټوله نړۍ باندې غلبه تر لاسه کوي، روان دی. نو د فساد او نفاق لپاره دا سړی مسلمان شو، او مدينې ته راغلو، دلته به يې د حضرت عثمان رضي الله عنه او د هغه د واليانو په خلاف بيکاره خبرې کولي. خو په مدينه کې هغه ته پرمختگ تر لاسه نشو. نو دا بصري ته لاړو، دهغه ځای نه د بصري والي دا وزغلولو، نو دا کوفې ته راغلو. خپل ځان يې د اهل بيتو خير خواه ثابت کړو. څه خلک ده سره شول، خو هلته هم ناکامه شو، دهغه ځای نه دا سړی دمشق ته لاړو، هلته هم ناکامه شو، بيا دهغه ځای نه مصر ته لاړو. د مصر خلکو دهغه خبره ومنله او ډير خلک دهغه نه گير چاپيره راغونډ شول.

نو د هغه خلیفه عثمان رضی اللہ عنہ او اسلامي خلافت په خلاف سازشونه شروع کړل. د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ والیانو په خلاف به یې د دروغو شکایتونه (عارضی) جمع کولې او په عامو خلکو کې به یې خپرولې. خلاصه دا چې دې خلکو حضرت عثمان رضی اللہ عنہ بدگمانه کړو او دهغه ځای نه ده د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ وژنې لپاره یوه ډله تیارولو باندې مدینې ته ولیږله. د اې بلوایان مدینې ته په راتګ باندې په بی ادبۍ شروع شول. حضرت علي رضی اللہ عنہ او داسې نورو صحابو نه یې هم د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ په خلاف باندې مرسته وغوځتله خو هغوی انکار وکړو.

د دې فسادیانو یوه غوځتنه وه چې د مصر والې په لیرې کولو سره دې محمد بن ابی بکر والې کړې شي. حضرت عثمان رضی اللہ عنہ هغې لپاره فرمان ولیږلو. دا خلک لاړل. او معامله ختمه شوه. خو مروان بن حکم سمدستي د مصر د والې په نوم یو خط ولیکلو چې څنگه محمد بن ابی بکر راشي نو هغه ووژنه. خط باندې د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ گوتمې مهر ؤ. اس هم حضرت عثمان رضی اللہ عنہ او غلام هم د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ. داسې د مصر په اړخ باندې په منډه سره روان ؤ. د محمد بن ابی بکر شک شو او غلام یې ونيول او تلاشې یې ورله واخستله. خطر او وتلو. محمد بن ابی بکر وویل چې یو اړخ ته عثمان رضی اللہ عنہ والې جوړوي او بل اړخ ته و وژلو حکم ورکوي. لهدا خط او غلام سره بلوایان بیا مدینې ته راغلل. او د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ پوښتنه وکړه چې دا غلام د چا دی. ده وفرمایل: زما دی. هغوی وویل: اس د چا دی؟ ده وویل: زما دی. هغوی وویل: مهر د چا دی؟ ده وویل: زما دی. هغوی وویل: خط د چا دی؟ ده وفرمایل: قسم په خدای خط زما نه دی. د خط نمونې چې وکتلی شوي نو معلومه شوه چې مروان بن الحکم خط لیکلی دی.

اوس دې بلوایانو وویل چې مروان مونږ ته وسپاره. عثمان رضی اللہ عنہ فرمایل: زه داسې نشم کولی، بلوایانو د عثمان رضی اللہ عنہ کور محاصره کړو. د مدینې خلکو د مروان په خلاف باندې څه کتل غوځتل خو حضرت عثمان رضی اللہ عنہ وژلو هیڅوک قائل نه ؤ. اسلامي فوځونه په سرحدونو باندې ؤ. عام خلک حج ته تللي ؤ. مدینه د بلوایانو په قبضه کې وه. څلویښتو ورځو پورې یې محاصره کړې. او بیا حضرت عثمان رضی اللہ عنہ شهید کړی شو. درې ورځو پورې یې جوسه خځه نکړې شوه. د ډڼه وروسته د تدفین عمل وشو. بلوایان د حضرت علي رضی اللہ عنہ لاس باندې په بیعت کولو مجبور شول. او هغه یې خلیفه جوړ کړو. او دهغه په پناه کې کیناستل. دا واقعیه په ۳۵ هکې پېښه شوه.

د جنگ جمل واقعیه: د حضرت علي رضی اللہ عنہ بیعت نه حضرت زبیر رضی اللہ عنہ او حضرت طلحه رضی اللہ عنہ خفه شول. او د مدینې نه مکې ته لاړل. حضرت عائشه رضی اللہ عنہا حج ته تللي وه. هغې چې کله وکتل چې په مدینه کې اختلاف دی. نو مدینې ته د راتګ په ځای باندې یې بصرې ته د تللو فیصله وکړه. حضرت طلحه او زبیر رضی اللہ عنہ هم ورسره بصرې ته لاړل. او غیر ارادې توګه باندې هلته د مسلمانانو یوه لویه غونډه را جمع شوه.

حضرت علي رضي الله عنه خلافت مرکز کوفه جوړه کړه. او د خلکو نه یې د بیعت مطالبه وکړه. خلکو د حضرت عثمان رضي الله عنه د قاتلانو نه د بدل اخستلو غوڅتنه وکړه. حضرت علي رضي الله عنه فرمایل چې اول تاسو بیعت وکړی، زما لاسونه مضبوط کړی، دې لپاره چې زه په دې بلوایانو باندې برلاسی شم. په دغه توګه باندې د عائشه رضي الله عنها او د حضرت علي رضي الله عنه فوځونه یو بل ته مخامخ شول.

حضرت قعقاع رضي الله عنه ته په راتګ باندې دواړه په صلح او جوړجاړې باندې راضي کړل. او فیصله وشوه چې د سبا به د دواړو اړخونو نه دستخطونه کیږي. منافقانو، مفسدانو او بلوایانو چې کله د صلح اثار ولیدل نو د شپې یې د حضرت عائشه رضي الله عنها په فوځونو باندې برید وکړو. د دې اړخ نه هم د جوابې برید وکړی شو. او د جنگ جمل په نوم سره یو خونړی جنگ وشو. چې په دې کې د دواړو اړخونو د یارلس زره کسان ووژل شول. په دوې کې عشره مبشره هم دوه صحابه ؤ. د حضرت علي رضي الله عنه فوځونه غالبه شول او د حضرت عائشه رضي الله عنها فوځونو ماتې وخوړله. دا واقعیه په ۳۶هـ کې پېښه شوه. حضرت عائشه په خپله او بڼه باندې سپره وه، نو ځکه دا جنگ، د جنگ جمل په نوم سره مشهور شو. په دې جنگ باندې به حضرت علي رضي الله عنه او حضرت عائشه رضی الله عنها ټول ژوند ژړل.

د جنگ صفین واقعیه: د دې جنگ نه چې کله حضرت علي رضي الله عنه فارغه شو نو حضرت معاویه رضي الله عنه ته یې پیغام ولیږلو چې زما په لاس باندې بیعت کولو سره د اسلامې خلافت د لاندې راشه. حضرت معاویه رضي الله عنه د شام والی ؤ. هغه د بیعت لپاره دا شرط کینخودلو چې د عثمان رضي الله عنه قاتلانو نه قصاص واخله. مونږ د عثمان رضي الله عنه اوثان یو، قصاص زموږ حق دی. حضرت علي رضي الله عنه فرمایل: اول تاسو بیعت وکړی. بیا د قصاص خبره کوی او والیت هم پریږده. حضرت معاویه رضي الله عنه دواړو خبرو نه انکار وکړو. حضرت علي رضي الله عنه کوفې نه د شام اړخ ته فوځونه روان کړل. یوې میاشتې پورې څه لږ لږ جنگ وشو، خو بیا جنگ ودریدلو، د صلح کوښښ وکړی شو، خو ناکامه شوه.

بیا په اول د صفر ۳۷هـ کې د فرات سیند په غاړه باندې په مقام صفین کې باقاعدې جنگ وشو، د مصالحت د وجې نه د تحکیم واقعیه پېښه شوه. خو جنگ بند نشو، او یازره (۷۰۰۰۰) کسان ووژل شو. او د علاقې اکثره برخې د حضرت علي رضي الله عنه لاس نه وتلو باندې د حضرت معاویه رضي الله عنه لاس ته راغلي.

په دې حدیث کې دې درې غټو واقعاتو ته اشاره کړی شویده. بهر حال ما چې څه لیکلي د حدیث مفهوم ښودنې لپاره مې لیکلي دي، دا مشاجرات صحابه دي په دې کې چپ پاتې کیدل د جمهور علماؤ مسلک دی. دغه زما هم مسلک دی چې ډیر غوره دی خو د دې حدیث تاریخې اشارې ښودل ضروري ؤ نو ځکه مې څه ولیکل، الله تعالی دې زما د قلم حفاظت وکړي.

الفصل الثالث

﴿۳۰﴾ عَنْ أَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا خَرَجَ إِلَى غَزْوَةِ حُنَيْنٍ		
حضرت ابو واقد لیثی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې کله د غزوه حنین لپاره روان شو،		
مَزَّ	بِشَجْرَةٍ	لِلْمُشْرِكِينَ
نودنبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تیریدل د مشرکانو په یوه ونه باندې وشو. چې هغې ته هغوی (مشرکانو) خپله وسله زور بندوله. او د		
يُعَلِّقُونَ	عَلَيْهَا	أَسْلِحَتَهُمْ
عبادت په توګه باندې به یې د هغې نه ګیر چاپیره طوافونه کول. او د تعظیم لپاره دې اړخ ته به یې مخ کولو سره کیناستل		
يُقَالُ	لَهَا:	ذَاتُ
د دې بوتي نوم ذات انواطو. (په اسلام کې داخل شوو نوو مسلمانانو دې بوتې په کتلو باندې) نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ		
فَقَالُوا:	يَا	رَسُولَ
ته وویل چې زموږ لپاره یو داسې بوتی وټاکه چې مونږ هم هغې ته خپلې وسلې زور بندو او هغې ته ذات انواط		
كَمَا	لَهُمْ	ذَاتُ
وايو. لکه مشرکانو چې د ځان لپاره ذات انواط جوړ کړيدي، او دې ته وسلې زور بندوي. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې		
«سُبْحَانَ	اللَّهِ	هَذَا
سبحان الله! تاسو دا خبره داسې کوی. لکه څنګه چې د موسی عَلَيْهِ السَّلَام قوم کړي وه، چې زموږ لپاره هم		
اَجْعَلْ	لَنَا	إِلَهًا
یو داسې معبود جوړ کړه، (لکه څنګه چې د کافرانو معبودان دي) لکه څنګه چې هغه کافر د خپلو بتانو عبادت کوي د غم شان		
وَالَّذِي	نَفْسِي	بِيَدِهِ
مونږ بهم د خپل بت عبادت کوو. بیانې کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خبردارې پد توګه باندې وفرمایيل: چې قسم دی په هغه ذات باندې چې		
سُنَّ	مَنْ	كَانَ
د چاپه لاس کې زما ځان دی، تاسو به د هغه خلکو په لاره باندې ټنګ شروع کړی، چې هغه ستاسو نه مخکې تیر شوي دي.		
رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	(١)

(١) أخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ٧٣١٩ وأخرجه الترمذي في السنن ٤/٤١٢ رقم الحديث ٢١٨٠.

د خپل مينځې جنگونو سپيره والې

﴿٣١﴾ وَ عَنْ ابْنِ النسيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ : وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ الْأُولَى
او حضرت ابن مسيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دى چې هغه وفرمايل: كله چې اوله فتنه واقع شوه يعنې د
يَعْنِي مَقْتَلَ عُمَانَ فَلَمْ يَبْقَ مِنْ أَصْحَابِ بَدْرِ
حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهادت واقع پيښه شوه نو په غزوه بدر کې شريك شو او صحابو کې هيڅوك هم پاتې نشو
أَحَدٌ ثُمَّ وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ الثَّانِيَةُ يَعْنِي الْحَرَّةَ فَلَمْ يَبْقَ مِنْ أَصْحَابِ
بيا چې كله دويمه واقع پيښه شوه، يعنې د غزوه حره واقع پيښه شوه نو په هغه صحابو کې هيڅوك پاتې
الْحُدَايِيَّةِ أَحَدٌ ثُمَّ وَقَعَتِ الْفِتْنَةُ الثَّالِثَةُ
نشو چې په صلح حديبه کې شريك شوي او بيا چې كله دريمه واقع پيښه شوه نو دا په داسې حالت کې
فَلَمْ تَرْتَفِعْ وَ بِالنَّاسِ طَبَاحٌ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(١)
کې نه و ختم شوی چې په خلکو کې قوت او طاقت پاتې وي.

توضیح: طباخ: قوت او طاقت، عقل او مضبوطتیا ته طباخ وايي. دلته عقلمنده، هونبیاره طبقې ختمیدلو طرف ته اشاره ده. يعنې د دې دريمې فتنې نه وروسته په دنيا باندې باندې يو صحابي هم پاتې نه و. مطلب دا دی چې د خپل مينځې جنگونو سپيره والی وگورئ چې اوله فتنه د شهادت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پيښه شوه، نو په جنگ بدر کې شريك شو او صحابو کې هيڅوك پاتې نه شو، او كله چې د يزيد په دور کې د حره واقع شوه نو د بيعت رضوان په مبارک صحابو کې هيڅوك پاتې نه شو. بيا چې كله دريمه فتنه د حجاج بن يوسف او حضرت عبدالله بن زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پيښه شوه نو په دنيا کې هيڅ صحابي پاتې نه شو. د نالائقه حکمرانانو د وجې نه اسلام ته ډير غټ نقصان ورسيدلو. (مرقات ٩/٢٩٤)

وهل افسد الدين الالمولك   واحبار سوء ورهبانها

(١) اخرجه البخاري في صحيحه ٧/٣٢٣ رقم الحديث ٤٠٢٤.

باب الملاحم د سختو جنگونو بیان

قال الله تعالى: ﴿وَآتَقُوا فِتْنَةَ الْأَنْصَارِ الَّذِينَ قَلَبُوا مِنْكُمْ حَاصَّةً﴾ (الغالب: ۲۵)

ملاحم د ملحمه جمع ده. او ملحمه قلب او سخت جنگ ته وايي. چې په هغې کې د دواړو ډلو د کسانو غوښي د يو بل سره يو ځای شي. دغه شان لحمه د ټوټې لاندې باندې ته هم وايي. ځکه چې په قلب جنگ کې خلک خپل مينځ کې سره گډوډ شي. نو ځکه سخت جنگ او عظيمې حادثې ته ملحمه وايي. د نبي کریم ﷺ په نومونو کې يو الملاحم هم دی. يعنې د سختو جنگونو والانبی. د کتاب الفتن نه کتاب الملاحم جدا ذکر کړی شويدي. د دې وجه داده چې په کتاب الفتن کې دفتنو بيان اجمالي او ابهامي توگه وو. خو په ملاحم کې باقاعده تعين دی. د قبيلو نومونه دی. د ځای ذکر دی، لهذا دا د فتن نه جدا ذکر شويدي. (الحرقات ۹/۲۹۴)

د قيامت نبو ته تفصيلي کتنه: دلته دا مناسبه معلومېږي چې ترقيامته پورې راتلونکې يو څو اهمو واقعاتو او علاماتو اړخ ته سرسري او اجمالي اشاره او کړی شي. دې لپاره چې د احاديث وټولې برخې او ټول اړخونه د لاوستونکو مخې ته راشي. د قيامت نبي په دوه قسمه دي. (۱) علامات صغری (۲) علامات کبری. د امام مهدي تر ظهور پورې علامات صغری (وړي نبي) دي. د امام مهدي د ظهور نه وروسته نفع صور پورې د قيامت علامات کبری (غټي نبي) دي. د دې باب په اول حديث کې د علامات صغری څه بيان موجود دی. او په نورو احاديث و کې هم تفصيل دی. هلته دا هم موجود دي چې په دنيا کې باطلې نظريې به عامي شي. د عيسائيت په ډيرو هيوادونو باندې غلبه شي. بيا څه زمانه وروسته به د ابوسفيان په نوم باندې يو سړی پيدا شي، د ساداتو به قتل عام وکړي. بيا به مسلمان باچا د عيسايانو د يوې ډلې سره صلح وکړي. او د دوهمې سره به جنگ کوي. د عيسايانو ډله به هم د مسلمانانو سره يو ځای کيدلو باندې د عيسايانو سره سخت جنگ کوي. دې ټولو ته به فتح ترلاسه شي. د فتح نه وروسته به عيسايان چيغه ووهي چې د صليب په برکت سره فتح ترلاسه شويده. او مسلمانان به چيغه کړي چې د اسلام او ايمان په برکت سره فتح ترلاسه شويده. نو په دې خبره باندې به خانه جنگې شروع شي، چې په هغې کې به د مسلمانانو باچا شهيد شي، د عيسايانو دواړه ډلې به يو شي، او عيسايې حکومت به تر خيبره پورې خپور شي، دغه وخت به خلک د امام مهدي په لټون کې شي. حضرت مهدي به دغه وخت په مدينه کې وي. خو د ځان پټولو په غرض سره به د هغه ځای نه مکي ته راشي. دې لپاره چې خلک هغه امير او قائد جوړ نکړي. په دې دوران کې به څه خلک د مهدي کيدلو د دروغو وعدي وکړي. خو بيا به هم مکه مکرمه کې مقام ابراهيم او حجر اسود تر مينځه خلک به مهدي بيا مومي. او يوه ډله به د امام مهدي په

لاس باندې بيعت وکړي. د آسمان نه به آواز راشي: **هَذَا خَلِيفَةُ اللَّهِ الْمَهْدِي فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَطِيعُوا.**

د شکل او شباغت په اعتبار سره به حضرت مهدی د نبی کریم **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** سره مشابه وي. د دې نهو وروسته به د شام، یمن او حجاز مقدس ابدال او اولیاء الله د امام مهدی په لښکر کې گډون وکړي. د کعبې د خوانه به خزانه رااوښتلی شي او په اسلامي فوځونو باندې به تقسیم کړی شي. تکره لښکر به تیار کړی شي. د خروج مهدی اوریدلو باندې د خراسان نه به یو سړی د خپل لښکر سره د امام مهدی د مرستې لپاره مکې ته راشي.

د دې سړي نوم به منصور وي، کله چې دا د خپل فوځ مشر جوړیدلو باندې مکي اړخ ته روان شي، نو په لاره کې به یې د عیسایانو سره جنګ شي، دا سړی به د عیسایانو نه ځای پاکولو باندې په مخکې ځي، اهل بیت او د ساداتو د بنمن سړي سفینې به یو غټ لښکر د امام مهدی د مقابلې لپاره ولیږي. خو دا لښکر به د مکي او مدینې ترمینځ په زمکه کې څخ شي. فقط دوه کسان په ترښه بچ شي، یو خو به سفینې ته لار شي او خبر به ورکړي، او دویم به حضرت مهدی ته خبر ورکړي، حضرت مهدی سره د عربو او عجمو د راغونډیدلو په اوریدلو باندې به عیسایان هم شام او روم نه تکره لښکر تیارولو باندې د حضرت مهدی د مقابلې لپاره په شام کې راغونډ شي، په رومي فوځ کې به دغه وخت به اتیا (۸۰) بیرغونه وي. او د هر بیرغ لاندې به دولس زره لښکر وي. د لښکر مجموعې شمیره به نهه لکه شپيته زره وي. حضرت مهدی به د خپلو لښکرونو سره د مدینې په لاره باندې دمشق ته ورسېږي. او هلته د شام په زمکه باندې به د عیسایانو سره سخت جنګ شروع شي، اسلامي لښکر به په درې برخو باندې تقسیم شي، یوه برخه به میدان پریځودلو باندې به وتختي، چې د هغوی توبه به نه قبلېږي. دویمه برخه به شهیده شي، او دریمه برخه به څلور ورځې پرله پسې جنګ کولو نه وروسته په عیسایانو باندې به غالبه شي، د عیسایانو به قتل عام وشي، او حضرت مهدی به هغویسې ښه تعاقب (شاته ورپسې کیدل) وکړي. جنګ ختمیدلو نه وروسته به امام مهدی په خپلو کسانو باندې مال غنیمت تقسیم کړي، خو هیڅوک به په مال غنیمت باندې خوشحاله نه وي، ځکه چې داسې به هیڅ کور نه وي چې په هغې کې به یو گس نه وي شهید شوي، د ټولې کورنۍ نه به یو سړی پاتې شوی وي، نو هغه به د مال غنیمت سره څه وکړي. حضرت مهدی ب داخلي نظم او ترتیب برابرولو باندې قسطنطنیې اړخ ته مخه وکړي. بحیره روم سره به اويا زره کسان مسلمانان کیدلو باندې اسلامي لښکر کې شریک شي، او بیا به په کشتو کې سپریدلو سره استنبول چې د دې پخوانې نوم قسطنطنیه دی، د ازادولو لپاره به روان شي. د بنار د مضبوط فصیل (دیوال) مخې ته به مسلمانان د تکبیر چیغه اوچته کړي، چې د هغې د وجې نه به فصیل مات شي، او مسلمانان به د قسطنطنیه بنار ته ننوځي. د حضرت مهدی د خلافت به دغه وخته پورې اوه

کاله پورې شوي وي. چې په دې کې به خبر خپور شي چې دجال راوتلی دی. حضرت مهدی به ژر د شام اړخ ته بیرته راشي. او نهه کسان به د دې خبر د پلټنې (تحقیق) لپاره ولیږي. دا خلک به غوره خلک وي. نبي کریم ﷺ و فرمایيل چې زه دغه کسان پیژنم چې د کومې قبیلې خلک دي. او د هغوی د پلارانو نومونه څه دي. او د اسونو رنگونو یې څنگه دي. دا خلک به تحقیق وکړي خو معلومه به شي چې دا د دروغو خبر ؤو او د دجال په اړه باندې دا خبر غلط ؤو. خو څه ډیر وخت به نه وي تیر شوی چې ناڅاپه به د دجال خروج وشي. دجال به د مشرق د اړخ نه راوځي. او د ایران په ښار اصفهان کې به رابنکاره کیږي. د اصفهان او یازره (۷۰۰۰۰) یهود به د هغه سره یو ځای شي. س اول به هغه د نبوت دعوی وکړي. بیا اصفهان ته په راتگ سره به هغه د خدایې دعوی وکړي. د دجال په یو لاس کې به د هغه جنت او بل لاس کې به د هغه دوزخ وي. ټول دنیاوې اسبابو باندې به پورا وي. او د استدراج نه به ښه فائده واخلي. د هغه په تنه دي باندې به ک ف ر لیکلی شوي وي. چې هغه به مسلمانان ولولي یعنی کافر به لیکلی شوی وي. د هغه سره به غټ استدراج وي. د مخالفینو اوبه ډوډی به بند کړي. د خروج دجال نه مخکې درې کلنو کې به قحط راغلی وي. خلک به محتاج وي. دجال به د دې حالت نه ښه فائده واخلي. د هغه سره به د زمکي ټولې خزانې رواني وي. داوستانو باندې به باران کوي او په نه منونکو باندې به هرڅه بند کړي. د دنیا په ډیرو هیوادونو باندې به وگرځي خو مکي او مدینې ته به نشي تللی، د هغه ځای نه به یې ملائکې وزغلي. دا به بیا د شام اړخ ته مخه وکړي. هلته به امام مهدی په جنگې تیاریانو کې مصروفه وي. د مازیگر اذان به شوی وي چې حضرت عیسی به د دوه ملائکو په اوږو باندې لاس ایځي د د آسمان نه د دمشق د جامع مسجد په مینار باندې به رابنکاره شي، او پورې (اندرپایه) راغوبستلو باندې به راکوز شي. او بیا به د حضرت مهدی سره ملاقات وشي، حضرت مهدی به هغه ته د جماعت لمونځ کولو او فوځې مشري ورکولو وینا وکړي، خو هغه به انکار وکړي او وبه وایي چې امامت به د دې امت په لاس کې وي، زه فقط د دجال د وژلو لپاره راغلی یم. د جمعې په ورځ د مازیگر لمونځ نه وروسته به حضرت عیسی په دجال باندې برید وکړي، او اسلامې لښکر به د دجال په لښکر باندې برید وکړي، د سخت جنگ نه وروسته به دجال شکست خورولو باندې وتختي. حضرت عیسی به ورپسې شي، او په باب گد کې به هغه په نیزه باندې وهلو سره مردار کړي. باب گد کې نن سبا د اسرائیلو یو داسې هوایي میدان دی چې هغه فقط د دجال د بچ کولو لپاره جوړ کړی شوی دی، هلته جهاز تیار ولاړ دی، دې لپاره چې د ضرورت په وخت کې دجال وتختي، خو هلته به دجال وژولی شي، د دې نه وروسته به د یهودو قتل عام شروع شي، هیڅ کانی یا بوټی به یهودو ته پناه نه ورکوي، بلکې شکایت به کوي چې ای مسلمانان! راشه! دا زما شاه ته یهودی پټ ناست دی. دا وژنه. فقط غرقد نومې بوټی به شکایت

نکوي، ځکه چې دا د يهودو وفاداره بوټی دی. نن سبا يهودو اسرائيل د دې بوټې نه ډک کړيدي. خو مسلمانان به رانه ده نه وي، که غرقد بوټی شکايت هم اونکړي، مسلمانانو ته به په سترگو باندې يهود په نظر راځي، او هغوی به وژني. په دنيا باندې به د دجال څلويښت ورځې حکومت وي، په هغې کې به يوه ورځ د يو کال برابر وي، دويمه به د يوې مياشتې برابر وي، دريمه به د يوې اونۍ (هفتې) برابر وي، او نورې ورځې به د عامو ورځو په شان وي. دجال به په يو څر باندې سپور په ټوله دنيا به وگرځي. کيدی شي حقيقي خروي او کيدی شي د جديد دور څه جهاز وي، د ډبڼه مخکې مې تفصيل کړيدی. بهر حال کله چې د دجال فتنه ختمه شي نو حضرت عيسى او حضرت مهدی به په شريکه باندې په هغه ښارونو باندې وگرځي او مصيبت زده خلکو باندې به مالونه تقسيم کړي، په کومو ښارونو کې چې دجال فساد جوړ کړی و. د امام مهدی په خلافت کې به عدل او انصاف وي. د امام مهدی حکومت به نهه کاله وي. تراوه کالو پورې به د عيسايانو سره جنگونه وي، او په اتم کال به د دجال فتنه وي، او په نهم کال به د حضرت عيسى سره يو ځای د هيواد نظام صحيح کړي. او ۴۹ کاله عمر کې به وفات شي، او حضرت عيسى به يې د جنازې لمونځ وکړي. د دې نه وروسته به حضرت عيسى خليفه شي، څه وخت وروسته به حضرت عيسى ته د الله تعالی د اړخ نه وحې وشي چې خپل ټول مسلمانان د ځان سره کړه او کوه طور کې پناه واخله، ځکه چې زه د خپل مخلوق نه يو طاقتور مخلوق رابنکاره کونکی يم، چې دهغې مقابله هيڅوک نشي کولی. حضرت عيسى به د ټولو مسلمانانو سره هلته تگ باندې قلعه بند شي. او دلته په زمکه باندې به ياجوج او ماجوج راوځي. ياجوج ماجوج د يافت بن نوح د اولاد نه دي. او د راوس نه شاته کوه قاف سره خوا کې کاکيشيا سره درايال درې په علاقو کې سد سکندري نه شاته بند دي. ياجوج ماجوج به زمکي ته راوځي او دا به وختي. او به به ختمي شي. د زمکي زنده سر به و خوري او ختم به يې کړی. او بيا به آسمان اړخ ته کاني گوزاروي او خوشحاله به شي چې اوسمونږ آسمان والا هم ختم کړل. حضرت عيسى او مسلمانانو باندې به ژوند دومره راتنگ شي چې د غوا يو کله به په سل ديناره باندې خرڅيږي، بيا به حضرت عيسى ياجوج ماجوج ته خيري (بددعاء) وکړي چې په هغې سره به دا ټول هلاک شي. په راتلونکې باب کې د ياجوج ماجوج تفصيل راروان دی. حضرت عيسى به په دنيا کې څلويښت کاله ژوندی وي. بيا به دهغه سمدستي وفات وشي او مدينه منوره کې به د نبي کریم ﷺ سره په خوا کې څخ شي. د حضرت عيسى نه وروسته به د يمن يو اوسيدونکی دده قائم مقام شي، چې دهغه نوم به جهجاه وي. هغه به دنيا په عدل او انصاف ډکه کړي. او بيا به وفات شي. بيا به څه غلط باچاهان راشي. او دنيا به يو ځل بيا د کفر او جهالت نه ډکه شي. او د زمکي د منډلو واقعات به شروع شي. بيا به په دنيا باندې څلويښت ورځې لوگی خور وي. او بيا به يوه

اوږده شپه شي . خلك به پریشانه شي چې ولې نه سحر كېږي. په دې كې به لمر د مغرب (لویدیځ) اړخ نه راوخیږي. خلك به په دغه پریشانۍ كې وي چې ناڅاپه به دآبة الارض راوځي. دآبة الارض به د كوه صفا نه راوځي. دا به د ناشنا خلكت ځناور په شكل كې وي. د مسلمان په تندې باندې به هر ليكي او د كافر په تندې باندې به ك ليكي. مسلمان باندې به د موسى د همسا نه سپينه رڼا پریوځي او په كافر باندې به د سليمان د گوتمې (گوتۍ) نه تور نښان جوړ شي. دآبة الارض د خروج نه د قیامت تر نفخ صور پورې به ۱۲۰ كاله زمانه وي. بيا به د جنوب د اړخ نه یو باد (هوا) راشي چې په هغې سره به اول نيكان خلك مړه شي او بيا به بدان خلك مړه شي. د مسلمانانو په مړه كيدلو باندې به د حبشو خلك غلبه ترلاسه كړي. او فتنه او فساد به شروع كړي. په دې دوران كې به هغوی كعبه گوزار كړي، او د هغې د لاندې نه به خزاني لوټ (چور) كړي. د دې نه وروسته به د جنوب اړخ نه یو تيز باد راشي او خلك به د شام اړخ ته زغليوي. دا به د قیامت آخري غټه نښه وي. د دې نه وروسته به خلك درې څلور كالو پورې د آرام ژوند وکړي. او مكمل به غافل شي. الله الله ويونكي به په دنيا كې هيڅوك نه وي. بيا يوه ورځ د جمعې په ورځ په لس د محرم به خلك په خپلو كارونو كې مشغول وي چې د تلې اواز به شروع شي او دا آواز به ډير پري تردې چې د خلكو د غوږونو پردي به وشلېږي او بيا به يې زړونه وچوي. بيا به په زمكه كې زلزله شروع شي. او بيا به آسمانونه راماتيدلو سره راگوزار شي. غرونه به ذره ذره شي، او سمندر به راخوټكيدلو سره جوش وهي تردې چې دا شته دنيا به په ټوله فنا شي. او قیامت به قائم شي، د راتلونكو څو حديثونو شرح او توضیح په دې تفصيل سره اوشوه. په دې باندې هر لا وستونكې لره شكر ادا كول پكار دي.

۳۰ جمادى الاول ۱۴۱۸ هـ

الفصل الأول

د قیامت دولس نښې

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا تَقُومُ السَّاعَةُ

حضرت ابو هريره نه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: قیامت به تر هغه وخته پورې نه قائمېږي

حَقٌّ تَقْتَلِينَ فِتْنَانِ عَظِيمَتَانِ تَكُونُ بَيْنَهُمَا مَقْتَلَةٌ عَظِيمَةٌ

ترڅو چې دوه غټې ډلې خپل مينځ كې جنگ او نكړي. د دې دواړو ډلو تر مينځ به ښه غټه جنگ وي. او د

دَعَوَاهُمَا وَاحِدَةٌ وَحَقٌّ يَبْعَثُ دَجَالُونَ كَذَابُونَ

دواړو به يوه دعوی وي (او قیامت به تر هغه وخته پورې نه قائمېږي) ترڅو چې ښه زبردست مکار، فریبجن

قريب	مِنْ	ثَلَاثِينَ	كُلُّهُمْ
او فساديان خلک پيدا نشي. چې هغوی به په خدای او رسول باندې دروغ وايي. د هغوی شميره به دیرش			
يَزْعُمُ	أَنَّهُ	رَسُولُ	اللَّهِ
گسه وي. او په هغوی کې به د هر يو دا دعوی وي چې هغه د خدای رسول دی. او ترڅو چې علم او وخت نکرې			
وَكَثُرُ	الزَّلَازِلُ	وَيَتَقَارَبُ	الزَّمَانُ
شي او ترڅو چې زلزلې ډیرې نشي او ترڅو چې زمانه نژدې نشي وفتني رابنکاره نشي او هرج يعنې قتل او قتل			
وَهُوَ	الْقَتْلُ	وَحَقِّي	يَكْثُرُ
او د چور چپاؤ و واقعاتو کې ډیر والی ونشي، او ترڅو چې ستاسو سره مال او دولت دومره ډیر نشي چې مالدار			
فَيَفِيضُ	حَقِّي	يُهُمُّ	رَبِّي
سړی د خيرات اخستونکې دو چې نه په پريشانۍ کې اخته شي تردې چې هغه مالداره د چا مخې ته دغه د			
مَنْ	يَقْبَلُ	صَدَقَتَهُ	وَحَقِّي
صدقې او خيرات مال وړاندې کوي، هغه به دا وايي چې ما ته ستا دې صدقې او خيرات ضرورت نشته دی			
وَحَقِّي	يَتَطَاوَلُ	النَّاسُ	فِي
او ترڅو چې خلک فراخه او اوږده عمارتونه جوړولو باندې فخر او نکرې. او ترڅو چې يو سړی د چا په قبر			
فَيَقُولُ:	يَا	لِبَيْتِي	مَكَانُهُ
باندې تیر شي، او دا ونه وايي چې کاش! زه دده په ځای باندې وی. او ترڅو چې لمر د مغرب اړخ نه راوځي			
فَإِذَا	طَلَعَتْ	وَرَأَاهَا	النَّاسُ
کله چې لمر د مغرب اړخ نه راوځي نو ټول به ايمان راوړي. نو دا به هغه وخت وي چې هغه وخت به يو گس			
(لَا)	يَنْفَعُ	نَفْسًا	إِيمَانُهَا
ته د هغه ايمان ايمان راوړل فائده ورنکړي، چا چې د دغه ورځې نه مخکې ايمان نه وي قبول کړی او نه به			
أَوْ	كَسَبَتْ	فِي	إِيمَانِهَا
دغه وخت يو چا ته د خپل ايمان په حالت کې نیک کار فائده ورنکړي که هغه د دغه ورځې نه مخکې څه نیک			

وَلَتَقُومَنَّ	السَّاعَةُ	وَقَدْ	نَشَرَ	الرَّجُلَانِ
کار نه وي کړی. او په دې کې شک نسته چې قیامت به داسې قائمېږي چې دوه کسانو به (خپله جامه د خرڅولو				
تَوْبَهُمَا	بَيْنَهُمَا	فَلَا	يَكْتَابُ عَالِيَهُ	وَلَا
لپاره) خپره کړي وي او نه به یې دهغې اخستل خرڅول کړي وي او نه به هغه راغونډی کړی شي چې په				
وَلَتَقُومَنَّ	السَّاعَةُ	وَقَدْ	انصَرَفَ	الرَّجُلُ
دغه حالت کې به قیامت راشي. او بیشکه قیامت به داسې قائمېږي چې یو سړی به د خپلې او بڼې د شیدو				
لِقَحْتِهِ	فَلَا	يَطْعَمُهُ	وَلَتَقُومَنَّ	السَّاعَةُ
سړ به بیرته راغلی وي و دغه شیدې به یې نه وي څکلي چې قیامت به راشي. او بیشکه قیامت به داسې قائمېږي				
وَهُوَ	يَلِيظُ	حَوْضَهُ	فَلَا	يَسْقِي
چې یو سړی به د خپل حوض ليو کوي (یعنې د خپلو څاروؤ د اوبو لپاره به یې یې جوړ جوړوي یا به هغه صحیح				
فِيهِ	وَلَتَقُومَنَّ	السَّاعَةُ	وَقَدْ	
کوي) او هغه به خپلو څاروؤ ته د دې خپل حوض نه اوبه نه وي څکولي چې قیامت به راشي. او بیشکه قیامت				
رَفَعَ	أُكَلَّتَهُ	إِلَى	فِيهِ	فَلَا
به داسې قائمېږي چې یو سړی به په خله کې مړی اخی وي او هغه مړی به یې نه وي خوړل چې قیامت به راشي				

توضیح: فئتان عظیمتان: یعنی د مسلمانانو دوه غټ جماعتونه به و جنگېږي. د دې نه حضرت علی او حضرت معاویه مراد دي. چې د صفین په مقام کې و جنگېدلي. چې ترڅو میاشتو پورې جارې وو. چې په هغې کې د دواړو اړخونو اویا زره (۷۰۰۰۰) یا نه وي زره (۹۰۰۰۰) کسان ووژلی شو. کتاب الفتن حدیث نمبر: ۲۹ د لاندې د دې ټول تفصیل لیکل شوي دي. (المراقات ۹/۲۹۵)

دعواهاً واحداً: یعنی دواړه به د اسلام دعویدار وي، یا دا چې دواړه به خپل ځان په حق باندې کتري. او برحق کیدلو دعوی به کوي. دجالون: دجال د مبالغې صیغه ده. ډیر غټ د هوکه ورکونکی، فرادې سړې ته وايي. قریب من ثلاثین: په نورو روایتونو کې د دیرشو عدد ذکر دی. نو په دې کې هیش تعارض نشته دی. اول و چې په ذریعه سره یو عدد او ویلی شو، بیا د و چې په ذریعه باندې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۸۱ رقم الحديث ۷۱۲۱ وأخرجه مسلم ۱/۱۳۷ رقم الحديث (۱۵۷-۲۴۸)

ورپکي ڊيروالي وشو، څنگه چې وحي اوويلي، نبي کریم ﷺ هغه شان بيان کړل. د حضرت ابن عمر په يو روايت کې د اوياء (۷۰) عدد ذکر دی. نو دا به کثرت باندې حمل کولی شي. چې هيڅ تعين نسته بلکې تکثير (ډيروالي) ته اشاره ده. يا ډير بڼه جواب دا دی چې ډيرش د جالان خوبه هغه غټ فساديان وي چې هغه به د نبوت باقاعده دعوی کوي، د هغوی نه غير به نور واره واره وي، د نبوت دعوی به نکوي. يقبض العلم: يعنى علم او علم شريعت به اوچت کړی شي. د دې صورت به دا وي چې غټ غټ علماء به د مرگ به ذريعه سره اوچت کړی شي. يتقارب الزمان: يعنى زمانه به قيامت ته نژدې شي. يو مطلب دا دی. دويم مطلب دا ديچې مزلونه به نژدې شي. د کال پيدل سفر به جهاز په هوا کې په دوه ساعته کې کوي. يا مطلب دا دی چې کال به د مياشتې ځای ته راشي او مياشت به د هفتې ځای ته او هفتې به د ورځې ځای ته او ورځ به د يوې سپرغې ځای ته راشي. په يو حديث کې هم دا تفصيل دی. يهم: دا د باب افعال نه د اهتمام او سوچ او فکر او پریشاني په معنی دی. مطلب دا دی چې صاحب مال به د صدقې کولو کوشش کوي خو قبلونکي به هيڅوک نه وي، په ظاهره باندې به دا د خوشحالی زمانه حضرت مهدی او حضرت عیسی زمانه ده. کثرت او برکت د مالونو د وجې نه به دا د خوشحالی زمانه وي. يا د حرص نشتوالی او مال سره د مينې نه لرلو په وجه به داسې وي. (المرقات ۹/۲۹۶)

يتطاول: يعنى خلک به بغير د ضرورت نه ماڼی او اوچت عمارتونو کې په يوبل باندې فخر او تکبر به کوي. خصوصاً هغه طبقه چې هغه د بيزو څرونکې وو. په هغوی کې به دا مقابله وي چې د چا ماڼی څومره اوچته ده جزیره العرب او بيا سعودی عرب کې د دې ډيره نظاره کيدی شي (المرقات ۹/۲۹۷)

مکانه: يعنى ژونه دی سړی به دا ارمان کوي چې کاش! به دې قبر کې د دې مړې په ځای ځه وای. دا به د دين د پریشاني د وجې نه نه وييلکې فقط د دنيا پریشاني به وي. او د ظاهري مصيبتونو نه په تنگ راتلو سره به دا ارمان کوي. (المرقات ۹/۲۹۶)

نشر الرجال: يعنى په دکان کې خرڅونکي او اخستونکي دواړو به ټوټه خپره کړي وي، چې ناڅاپه به قيامت راشي. يليب: لاط يليب: اخيرولو ته وايي. يعنى د کور مالک به په دې اخير کې اخته وي چې قيامت به راشي. (المرقات ۹/۲۹۸)

د قيامت نه مخکې به د ترکانو سره جنگ کيږي

﴿۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ

او د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: قيامت به تر هغه وخته پورې

حَقِّي	تُقَاتِلُوا	قَوْمًا	بِعَالِهِمْ	الشَّعْرُ
نه قائميرې ترڅو چې تاسو د هغه قوم سره جنگ او نکرې چې د چا پېزار چې به د ويختانو والا څرمني وي.				
وَحَقِّي	تُقَاتِلُوا	الْتُرْكَ	صِغَارَ	الْأَعْيُنِ حُمْرَ
او ترڅو چې تاسو د ترکانو سره جنگ ونه کړې چې د هغوی سترگې به وړې وړې، سره مخونه او پوزې به یې چیتي چیتي وي.				
كَانَ وَجْهَهُمُ الْمَجَانُّ الْمَطْرَقَةُ. مُتَّفِقٌ عَلَيْهِ ^(۱)				
گویا چې د هغوی ځلي به د قط په قط ډهال په شان وي.				

توضیح: نعالهم الشعر: یعنی د هغوی پېزار به د ويختانو والا د څرمني نه جوړ وي. مطلب دا دی چې د کچه څرمني جوړ پېزار به وي. (المراقات ۹/۲۹۹)

الترك: یعنی خامخا به د ترکانو سره جنگ کېږي. د دې نه مراد د یافث بن نوح اولاد دی. د هغوی د مورث اعلى نوم ترک وو. ځکه دوی ته ترکان او ویلی شو. یا مطلب دا دی چې دا خلک د سدسکندری نه باهر پریځودل شويدي او بیخې د هغوی یوه وحشې برخه یا جوج ماجوج په نوم باندي سدسکندری کې دننه بنده کړی شويده. او کومه برخه چې باهر پاتې شويده، هغې ته ترک او ویلی شو. مراد هغه منگولین او تاتاریان دي. تفصیل یې تیر شويدي. (المراقات ۹/۲۹۹)

صغار الاعین: د ترکانو سترگې وړې دي. او مخونه یې سره دي. ذلف الالوف: یعنی د هغوی پوځې به چیتي وي. ناستې شوي به وي. یا وچه پوزه چې هغه خکته او پلنه وي. په موجوده ترکانو کې اگرکه دا صفت کم دی، خو پکې شته دی. علماؤ دا اعتراض داسې دفع کړی دی چې د ترکانو څو قبیلې دي. یعنی ټولې ۲۲ قبیلې دي. ۲۱ قبیلو نه سدسکندری راتاؤ و دی. نو ډیره ممکنه ده چې څه قبیلې په دې صفت وي. د چین د خلکو د پوزو هم دا صفت دی. نو د چین خلک هم د هغه ځای نه راتختیدلي دي. چې به اصل کې د ترک سره یو ځای کېږي. (المراقات ۹/۲۹۹)

المجان: د مجن جمع ده. میم باندي زیر دی. جیم باندي شد دی. ډهال ته وايي. یعنی د هغوی مخونه د ډهال په شان گرد دي. د غوښې نه به ډک وي. (المراقات ۹/۲۹۹)

المطرقه: طراق د ډهال ويخونو ته وايي. چې هغه لاندي باندي وي. او د یو بل سره نختي وي. او د څرمني وي. میم باندي ضمه ده. طاء ساکنه ده، را باندي فتحه ده. ملا علی قاری د باب افعال نه د اسم مفعول صیغه ویلي ده.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۱۰۴ رقم الحديث ۲۹۲۸ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۳۳ رقم الحديث (۱۱/۲۹۱۲).

مطلب د ادى چې د دې خلکو مخونه به د غوښې نه داسې ډک وي گویا چې چاپه خټکې باندې وهلو وهلو سره غوښه لاندې باندې ډکه کړي ده. لکه څنگه چې د ډهال لاندې باندې ويخونه وي. گویا مخ نه دی پیره ډوډی ده! گردوالی، پلنوالی او چاقوالی کې د ډهال سره تشبیه ورکړې شویده. دا صفت هم نن سبا د چین په خلکو کې موجود دی. د دې نه خو یا د چنگیز خان یا د هلاکو خان فتنې مراد دي. چې هغه تیري شوي دي. یا په راتلونکې وخت کې څه فتنې مراد دي، گویا دا د انسانانو په شکل کې درندگان او ځناور دي. ملاعلی قاری لیکي چې دا د هغه خلکو شر او فساد اړخ ته اشاره ده گویا چې د خود غرضی مخونه دي. الله دې ترقیامته پورې مونږ ته دا مخونه ونه بنایي!! (آمین. مترجم) (المراقات ۹/۲۹۹)

﴿۳۰﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ
او د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: قيامت به تر هغه وخته پورې نه راځي
حَتَّى تُقَاتِلُوا خُوزًا وَكِرْمَانَ مِنَ الْأَعَاجِمِ حُمَرَ الْجُوهِ
تر څو چې تاسو خوز او کرمان د خلکو سره چې د عجمو خلک دي، جنگ او نکرې. د دې خلکو مخونه به
فُطَسَ الْأَنْوِفِ صِغَارِ الْأَعْيُنِ وَجُوهَهُمُ الْجَبَانُ الْمُطْرَقَةُ
سره، پوزي به يې ناستې وي او سترگي به يې وړي وړي وي. او مخونه به يې داسې وي لکه قط په قطد څرمني
نِعَالَهُمُ الشَّعْرَ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱) وَفِي رَاوِيَةٍ لَهُ
ډهال وي. د دوي پيزار به د ويختانو والا څرمني وي. (بخاری) او د بخاری په يو بل روايت کې چې
وَعَنْ عَمْرٍو بن تغلب: عراض الْجُوهِ. (۱)
د عمرو ابن تغلب نه نقل شوي دي. دا الفاظ دي چې د دوي مخونه به څر ب پلن وي.

توضیح: خوزا: د دې نه خوزستان مراد دی. کرمان: ایران د مشهور ښار نوم کرمان دی. دلته د کرمان خلک مراد دي. قاضی عیاض لیکلي دي چې د دې عجمو نه د ترکانو خلک مراد دي. اگر که دا مشهور نه وي، وجه دا ده چې دا هغه صفات دي چې په ترکانو کې موجود والي لري. د دوي سره یا جنگ شوي دي یا په راتلونکې وخت کې به کيږي. (المراقات ۹/۳۰۰)

فطس الانوف: پیت پوزي خلک هم هغه دي چې هغه په ذلف الانوف سره یاد کړي شوي دي. د دواړو یوه معنی ده. (المراقات ۹/۳۰۰)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۶۰۲ رقم الحديث ۳۸۵۹۰ وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۷۲ رقم الحديث ۴۰۹۸

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۱۰۳ رقم الحديث ۲۹۲۷

د عیسیٰ علیه السلام د نزول په وخت کې به یو یو یهودي وژلی کیږي

﴿وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى

أَوْحَضَتْ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا يَبِي فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِل: قِيَامَتُ بِهِ تَرْهَعُهُ وَخْتَهُ پَوِي نَه قَائِمِي ټرڅو

يَقَاتِلَ الْمُسْلِمُونَ الْيَهُودَ فَيَقْتُلُهُمُ الْمُسْلِمُونَ حَتَّى يَخْتَبِئَ الْيَهُودِيُّ مِنْ وَرَاءِ الْحَجَرِ

پورې چې مسلمانان د يهودو سره جنگ ونه کړي. نو مسلمانان به ډير يهود وژني. تردې چې يهود به د کاني

وَالشَّجَرِ فَيَقُولُ الْحَجَرُ وَالشَّجَرُ: يَا مُسْلِمُ يَا عَبْدَ اللَّهِ

بوټي شاه پټيږي او هغه کاني او بوټي به دا وايي چې اي مسلمان! اي د خداي بنه ده! دلته راشه! زما شاه ته

هَذَا يَهُودِيٌّ خَلْفِي فَتَعَالَ قَاتِلْهُ إِلَّا الْغَرْقَدَ فَإِنَّهُ مِنْ شَجَرِ الْيَهُودِ ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

يهودې پټ ناست دي. دا وژنه ږخو د غرقد بوټي (به داسې نه وايي) ځکه چې هغه د يهودو بوټي دي.

توضیح: هذا يهودي: يعنى حجر او شجر به شکایت کوي چې زما شاه ته يهودې پټ شويدي. دا دې وژلی شي. دنيا نه د يهودو دا پاکيدل به د حضرت عیسیٰ په وخت کې کیږي ځکه چې هغه وخت به هيڅ کافر ذمې ساتل ختم شي. جزیه به ختمه شي. يا به اسلام وي يا به مرگ وي. يهودو او نصاراؤو ته دې بنکاره وي چې زمونږ نبي محمد ﷺ رحمة للعالمين دی. گورئ! دهغه په دور کې کافر خو برداشت کيدلی شي. د ذمیت او جزیې ادا کولو نه وروسته ژونه دی ساتلی شي. کله چې کافر دا رحمت سختې و بولي نو په دوې باندي به داسې وخت راشي چې دوې به منت کوي چې مونږ دميان اوساتئ. جزیه واخلي او زمونږ ځان اوساتئ خو د الله تعالی حکم به وي چې اوس هيڅ يهودې او کافر ژونه دی نشي برداشت کيدلی. الله تعالی ته په ځناورو کې خنزير ډير مبغوض دی. او په انسانانو کې يهوديان ډير مبغوض دي. يهوديانو په يوه يوه ورځ کې څومره انبياء شهيدان کړل. دلته د دې حديث په بيان کېاو گوره چې يهود نابهودو عیسیٰ پريخودلو. حضرت مهدي يې پريخودلو. او د هغوی به مقابله کې يې د دجال سره ملگرتيا او کره. چا چې د الوهيت دعوی هم او کره او فساد يې هم وکړو. لهذا څه حشر چې يهودو وشو، ډير ښه وشو. دا به د يهودو يو بل هولو کاست وي. د قدرت عجائب وگوره چې يهودو په حضرت عیسیٰ باندي برید او کړو او په کور کې يې بند کړو او په خپل خيال کې يې ووزلو. گویا يهودو د عيسايانو د خداي د وژلو کوششو کړو. خو د مسلمانانو خداي هغه اوساتلو. او په آسمانونو کې يې محفوظ وساتلو. کله چې هغه زمکي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۱۰۳ رقم الحديث ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۳۹ رقم الحديث (۲۹۲۲-۸۲)

ته راکوز شي نو هغه د يهودو خدای دجال وژلو. تعجب دی چې اوس دا خلک خپل مینځ کې داوستان دي. خود مسلمانانو دښمنان دي. (المرقات ۹/۳۰۱)

دیو قحطاني سړي په باره کې وړاندوینه

﴿۵۵﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: قیامت به تر هغه وخته پورې نه رايي
حَتَّى يَخْرُجَ رَجُلٌ مِنْ قَحْطَانَ يَسُوقُ النَّاسَ بَعْصَاهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)
ترڅو چې په قحطان کې یو سړی پیدا نشي چې هغه به خلک په خپله همسا سره شري.

توضیح: قحطان: د عربو دوه پخوانی غټې قبیلې دي. یو قحطان او بل عدنان ده. دا قبیلې خپلو مشرانو نیکونو ته منسوب دي. دیو نوم قحطان وو او د بل نوم عدنان وو. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مور پلار د اړخ نه عدنانې هم دی او قحطانې هم دی. د یمن د غټې قبیلې نوم قحطان دی. دا قحطاني سړی به یو عادل مسلمان باچا وي. په راتلونکې حدیث کې دا د جهجاه په نوم سره یاد شوی دی. (المرقات ۹/۳۰۱)

یسوق الناس: یعنی دهغه اقتدار به مضبوط او مستحکم وي. خلک به د هغه د فرمان تابع وي. دا سړی به د حضرت عیسی نه وروسته د مسلمانانو خلیفه وي.

﴿۶۱﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا تَذْهَبُ الْأَيَّامُ وَاللَّيَالِي
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: شپه او ورځ به تر هغه وخته پورې
حَتَّى يَبْلُغَ يَمْلِكُ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ:
نه ختمیږي ترڅو چې هغه سړی مالک نشي یعنی په خلکو باندې اقتدار او تسلط یې رانشي چې هغه ته به
الْجَهْجَاهُ " . وَفِي رِوَايَةٍ: " حَتَّى يَمْلِكَ رَجُلٌ مِنَ الْمَوَالِي
جهجاه ویلی کیږي او په یو روایت کې داسې دي چې ترڅو پورې په موالې کې یو سړی مالک نشي یعنی
يُقَالُ لَهُ: الْجَهْجَاهُ " . رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۲)
یعنی اقتدار او تسلط یې رانشي چې هغه ته به جهجاه ویلی کیږي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۴۵/۵۴۵ رقم الحديث ۳۵۱۷ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۳۲ رقم الحديث (۲۹۰۱۰۶)

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۳۱ رقم الحديث (۶۱-۲۹۱۱) والترمذي في السنن ۴/۴۳۷ رقم الحديث (۲۲۲۸)

د کسری سپینه ماڼی به فتح شي

﴿۷﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سُرَّةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَتَفْتَحَنَّ

او حضرت جابر ابن سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي: ما در رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې بیشکه د مسلمانانو یو

عِصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَثُرَ آلُ كَسْرَى الَّذِي فِي الْأَبْيَضِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

جماعت به د آل کسری خزاني راو باسي چې هغه په سپینه ماڼی کې دي.

توضیح: عِصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ: د مسلمانانو ددې جماعت نه مراد حضرت سعد بن ابی وقاص لښکر دی. چا چې په عهد فاروقې کې عراق او مدائن فتح کړي وو. د قادیسیه په تاریخي جنگ کې فتح موندلو نه وروسته دا لښکر د دجلې په سیند او پریدلو سره د مدائن اړخ ته روان شو. او په مدائن کې یې د کسری په ماڼی باندې قبضه وکړه. او ماڼی یې په جامع مسجد کې بدله کړه. حضرت سعد بن ابی وقاص هلته درې ورځې قیام وکړو او د جمعې لمونځ یې وکړو. او بیرته راغلو. علامه بوسیری مصري قصیده برده کې فرمایي:

ویات ایوان کسری وهو منصلع   کשמیل اصحاب کسری غیر ملتئم

آل کسری: د آل لفظ زائد دی. کسری په فارس کې خسرو وي. عربی کې ورته کسری وايي. فی الابيض: ایوان کسری ته هغه خلک سفید کوشک وايي. پښتو کې ورته سپینه ماڼی وايي. په عربی کې ورته قصر ابيض وايي. او په انگریزی کې ورته وائټ هاواو سوايي. لکه څنگه چې نن سبا په امریکه کې وائټ هاواو سدی. الله تعالی مسلمانانو ته د فارس وائټ هاواو س وړکړیو، د جهاد په برکت سره به الله تعالی د امریکې وائټ هاواو س هم وړکړي. د ایوان کسری خزاني شېلې نعماني په الفاروق کې په بنایسته انداز سره لیکلي دي. ما په فتوحات مصر او فارس کې ډیر تفصیل سره لیکلي دي. عقل حیرانونکې عجائبات دي. (المراقات ۹/۳۰۲)

په جهاد سره به دوه سپر طاقتونه ختم شي

﴿۸﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلَاكُ كَسْرَى فَلَا يَكُونُ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: کسری هلاک شو، ددې کسری نه وروسته

كَسْرَى بَعْدَهُ وَقَيْصَرُ لِيَهْلِكَنَّ ثُمَّ لَا يَكُونُ قَيْصَرُ بَعْدَهُ

به بل کوم کسری نه وي. او یقیناً قیصر هم هلاک شو چې دهغې نه وروسته به بل څوک قیصر نه وي. دغه شان ددې

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۳۷ رقم الحديث (۲۹۱۹.۶۱) واحمد في المسند ۵/۱۰۰

وَلْتَقَسَمَنَ كُنُوزَهُمَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَسَيَّ الْحَرْبُ خُدَعَةً . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

دواړو باچاهانو خزاني به د خدای په لاره کې تقسیم کړی شي. نبي ﷺ د جنگ نوم د هوکه او فریب کيخودلو.

توضیح: هلک کسری: هلک د ماضی صیغه راوړی شویده. دا یقین اړخ ته اشاره ده. چې دا او گنډه چې دغه

شان شویده. دا په اصل کې د سیهلک په معنی دی. یعنی د دې د ختمیدلو نه وروسته به د دې نوم او نښان پاتې نه وي. د فارس د خلکو د مازغو نه به کيسريت وؤخي. دغه شان په شام کې به قيصريت ختم شي. نو د جهاد په برکت سره هم دغه شان او شوه. او دواړه سپر طاقتونه ټوټه ټوټه شو. (المرقات ۹/۳۰۳)

الحرب خدعة: یعنی نبي کریم ﷺ د جنگ او جهاد نوم چل کول او حيله او تدبير کيخودلو. نو په جهاد کې د دې اجازت شته دی. اوس پوښتنه دا ده چې د دې جملې د مخکنی جملې سره څه ربط دی؟ نو د دې جواب شارحینو کړیدی چې کله د فتوحاتو او غنیمت د تقسیمولو خبره او شوه نو د جهاد د میدان تصور مخې ته راغلو نو نبي کریم ﷺ د جهاد د ضرورتونو او آدابو نه یو ضرورت او آدب ذکر کړو. (المرقات ۹/۳۰۳)

که جهادوي نو فتحه پسي به فتحه وي

﴿۹﴾ وَعَنْ نَافِعِ بْنِ عُبَيْدَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَغْرُونَ جَزِيرَةَ الْعَرَبِ

او حضرت نافع ابن عبیدة فرمایي چې رسول الله ﷺ وفرمایي: تاسو به (زما نه وروسته) د جزیره العرب

فَيَفْتَحُهَا اللَّهُ ثُمَّ قَارِسَ

سره جنگ کوي او الله تعالی به هغه ستاسو په لاسونو باندې فتح کوي. بیا به تاسو د فارس د مملکت سره جنگ

فَيَفْتَحُهَا اللَّهُ ثُمَّ تَغْرُونَ الزُّومَ

کوي او الله تعالی به هغه ستاسو په لاسونو باندې فتح کوي. بیا به تاسو دروم د مملکت سره جنگ کوي او

فَيَفْتَحُهَا اللَّهُ ثُمَّ تَغْرُونَ الدَّجَالَ

الله تعالی به هغه ستاسو په لاسونو باندې فتح کوي. او بیا به تاسو د دجال سره جنگ کوي او الله تعالی به په

فَيَفْتَحُهَا اللَّهُ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۲)

هغې باندې هم فتح درکوي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۱۵۷ رقم الحديث ۳۰۲۷ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۳۷ رقم الحديث (۲۹۱۸-۷۶)

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۲۵ رقم الحديث (۲۹۰۰-۳۸) وابن ماجه ۲/۱۳۷۰ رقم الحديث ۴۰۹۱.

توضیح: الجزیره: جغرافیه پوهانو د قول مطابق نجد، حجاز، یمامه، یمین، او عروض په دې پنځه غټو ځایونو باندې د جزیره العرب اطلاق کیږي. حجاز کې مکه او مدینه هم داخل دي. د جزیره العرب په جنوب کې بحر عرب پروت دی. په شمال کې دریای فرات دی. مشرق کې خلیج عرب او خلیج عمان دی. او مغرب کې بحر احمر دی. بهر حال دا حدیث وایي چې د جهاد مقدس په ذریعه باندې به په مسلمانانو د فتحي دروازي برسيرته شي او په راتلونکې وخت کې به هم برسيرته وي. نن سبا تبليغ والا وایي چې په جهاد سره د دين کار بنه ديږي. دا خلک غلطه وایي. (المركات ۹/۳۰۴)

د قیامت شپږ نښې

﴿۱۰﴾ وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ
او حضرت عوف ابن مالک <small>رضي الله عنه</small> فرمایي چې د غزوه تبوک په وخت کې زه د نبی کریم <small>صلى الله عليه وسلم</small> خدمت کې حاضر
وَهُوَ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمٍ فَقَالَ: "
شوم، دغه وخت نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> د حرمینې په خیمه کې ناست وو، نبی <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایل: د قیامت راتلونه مخکې
اعْدُدْ سِتًّا بَيْنَ يَدَيْ السَّاعَةِ: مَوْتِي ثُمَّ فَتْحُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ ثُمَّ مُوتَانٌ يَأْخُذُ فِيكُمْ
شپږ شیان و شماره. یو خوز ما مرگ، دویم د بیت المقدس فتح کیدل، دریم عامه و با چې هغه به په تاسو کې د
كُفْعَاصِ الْعَنَمِ ثُمَّ اسْتِغْفَاظَةُ الْمَالِ حَتَّى يُعْطَى الرَّجُلُ مِائَةَ دِينَارٍ
بیزو په شان خپره شي. خلورم: د خلکو سره به مالونه دومره ډیر شي که یو سړي ته سل دیناره ورکړ شي نو
فَيَظَلُّ سَاحِطًا ثُمَّ فِتْنَةٌ
هغه به یې کم او سپک گنړلو باندې په هغې ناراضه وي. پنځم: فتنې او خپل مینځې جنگونه او مخالفتونه
لَا يَبْقَى بَيْتٌ مِنَ الْعَرَبِ إِلَّا دَخَلَتْهُ ثُمَّ هُدْنَةٌ
به داسې راو پارېږي چې د عربو یو کور به هم داسې پاتې نشي چې هغې ته د دې فتنو اثر ونه رسېږي. او شپږم
تَكُونُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ بَنِي الْأَصْفَرِ فَيَغْدِرُونَ فَيَأْتُونَكُمْ تَحْتَ ثَمَانِينَ غَايَةً
صلح چې ستاسو او دروميانو تر مینځ به وشي. بیا به روميان و عده ماته کړي او ستاسو مقابلې لپاره به د اتیا (۸۰)
تَحْتَ كُلِّ غَايَةٍ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۱)
نښانو د لاندې راشي چې په هغې کې به د هر نښان د لاندې دولس زره کسان وي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۲۷۷ رقم الحديث ۳۱۷۶ ومسلم في صحيحه ۱/۳۶۰ رقم الحديث (۵۰۳-۲۴۹)

توضیح: موتی: نبی کریم ﷺ و فرمایل چې زما وفات د قیامت د نښو نه یوه نښه ده. فتح بیت المقدس: د حضرت عمر فاروق په زمانه کې فتح شوی ؤو. (المراقات ۹/۳۰۵)

موتان: میم باندې ضمه ده. یو قسم و بایې ناروغې ده. دا و بایې ناروغې په اصل کې په بیزو کې راځي. چې هغه ټولې بیزې وژني. دې مرض ته قعص وایي. یعنی د بیزو په شان به دا خاص و بایې ناروغې به په تاسو کې راشي، دا طاعون عمواس ته اشاره ده. چې د حضرت عمر فاروق په دور خلافت ۱۸ هـ کې راغلي وه. عمواس په شام کې د بیت المقدس خواته د یو ځای نوم دی. هغه وخت دا ځای فوځې بهیس (چاؤ وښی) وه. د دې طاعون نه په درې ورځو کې او یا زره کسان مړه شول.

استفاضة المال: یعنی مال به ډیر شي، شاید دا د حضرت عثمان دور خلافت ته اشاره وي. (المراقات ۹/۳۰۵)

ثم فتنة: په دې سره د حضرت عثمان بن عفان شهادت اړخ ته اشاره ده. یا د حضرت علی او د حضرت معاویه جنگونو ته اشاره ده. ثم هدنة: هدنه صلح او مصالحت په معنی دی. یعنی یو صلح او معاهده به وشي، ممکنه ده چې دا به هغه لوظنامه وي چې د مسلمانانو او د عیسایانو د یوې ډلې سره به وشي او د بلې ډلې سره به جنگ وي. بیا چې کله فتح ترلاسه شي نو مسلمانان به وایي چې اسلام غالب شو. عیسایان به وایط چې صلیب غالب شو. بیا به د دوی خپل مینځ کې جنگ وي. ټول عیسایان به د مسلمانانو په خلاف شي. او په جنگ کولو کولو کې به د مسلمانانو باچا شهید شي. په داسې وخت کې به د حضرت مهدی ظهور وشي او سمدستي جنگي تیاری به شروع کړي. په مقابل کې به رومیان اتیا (۸۰) بیرغونو سره راشي. د هغوی ټوله شمیره به نهه لاکه شپيته زره وي. بنی الاصفر: د رومیانو د مشر نیکه نوم روم بن عیص ؤو. دهغه رنگ زیروالې ته مائل سپین ؤو. ځکه هغه ته اصفر او ویلی شو. نو دهغه اولاد ته بنی الاصفر او ویلی شو، ترننه پورې فرنگیان په دغه رنگ کې دي. (المراقات ۹/۳۰۵)

د دجال قتل، د ملحه الکبری واقع کیدل

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّىٰ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل: قیامت به تر هغه وخته پورې نه قائمېږي تردې چې

يُنزِلَ الرُّومُ بِالْأَعْمَاقِ أَوْ يَدَابِقَ فَيَخْرُجُ إِلَيْهِمْ جَيْشٌ مِنَ الْمَدِينَةِ مِنْ خِيَارِ أَهْلِ الْأَرْضِ

روميان اعماق يا دابق ته راشي، او بيا به د مدینې یو لښکر د هغوی د مقابلې لپاره و وځي. چې په هغې کې به په دغه

يَوْمَئِذٍ	فَإِذَا	تَصَاقَوْا	قَالَتِ	الرُّومُ:	خَلُّوا	بَيْنَنَا
ورځ يعنې دهغه وخت غوره خلک شامل وي. کله چې صفونه جوړ شي نورو ميان به دا وايي چې زمونږ او د دې						
وَبَيْنَ	الَّذِينَ	سَبَّوْا	مِنَّا	نُقَاتِلُهُمْ		
خلکو تر مينځ چې زمونږ خلک يې قيديان راوستلي دي، ځاي ورتنه خالي کړئ، دې لپاره چې مونږ د دوي سره جنگ						
فَيَقُولُ	الْمُسْلِمُونَ:	لَا	وَاللَّهِ	لَا	نُحَيِّي	بَيْنَكُمْ
و کړو. خو مسلمانان به د دوي ته جواب ورکړي چې په خداي قسم داسې هېڅ کله نشي کيدلی. مونږ ستاسو او د						
وَبَيْنَ	إِخْوَانِنَا	فَيَقَاتِلُونَهُمْ				
خپلو مسلمانانو وروڼو تر مينځ ځاي نشو خالي کولی. نو ټول مسلمانان به درو ميانو سره جنگ شروع کړي.						
فَيَنْهَزِمُ	ثُلُثٌ	لَا	يَتُوبُ	اللَّهُ	عَلَيْهِمْ	أَبَدًا
او په دې مسلمانانو کې به دريمه برخه په شاه وختي. چې هغوی به الله تعالی کله هم معاف نکړي. او يوه برخه						
وَيُقْتَلُ	ثُلُثُهُمْ	أَفْضَلُ	الشُّهَدَاءِ	عِنْدَ	اللَّهِ	
مسلمانان به شهيدان شي چې هغوی به يقيناً د الله تعالی په نزد باندې غوره شهيدان وگرځي. او پاتې يوه برخه						
وَيَفْتَتِحُ	الثُّلُثُ	لَا	يُقْتَلُونَ	أَبَدًا	فَيَفْتَتِحُونَ	قَسْطَنْطِينِيَّةَ
مسلمانان به غالبه شي. دغه مسلمانان به الله تعالی کله هم په فتنه کې نه اچوي. بيا به مسلمانان قسطنطينيه						
فَبَيْنَمَا	يَقْتَسِمُونَ	الْغَنَائِمَ				
فتح کړي. او د دې وروسته هغه وخت کله چې هغه (مسلمانان) د غنيمت مال تقسيمولو کې مصروفه وي او خپلې						
قَدْ	عَلَّقُوا	سُيُوفَهُمْ	بِالزَّيْتُونِ	إِذْ	صَاحَ	فِيهِمُ
تورې به يې د زيتونو بوټو ته زور نه دي کړي وي. ناڅاپه به شيطان د هغوی مينځ کې دا خبره خپره کړي چې ستاسو						
إِنَّ	الْمَسِيحَ	قَدْ	خَلَفَكُمْ	فِي	أَهْلِيكُمْ	
په نشتوالي کې مسيح د جال ستاسو کورونو ته رسيدلی دی. (اسلامي لښکر دې اوريدلو سره به د قسطنطينيه نه)						
فَيَخْرُجُونَ	وَذَلِكَ	بَاطِلٌ	فَإِذَا	جَاؤُوا	الشَّامَ	
روان شي. خو د شيطان دا خبره سراسر دروغ ژن ثابت شي، البته کله چې مسلمانان شام ته ورسېږي نو بيا به د جال						

خَرَجَ	فَبِينَا	هُمْ	يُعِدُّونَ	لِلْقِتَالِ	يُسَوُّونَ	الصُّفُوفَ
رانښکاره شي، مسلمانان به د هغه سره د جنگ کولو تیاری کوي. او په صف جوړولو کې به مشغوله شي. چې د						
إِذْ	أُقِيمَتِ	الصَّلَاةَ	فَيَنْزِلُ	عِيسَى	بْنِ	مَرْيَمَ
لمونځ وخت به راشي. په دې کې به حضرت عیسی ابن مریم (د آسمان نه د دمشق د جامع مسجد په میناره						
فَأَمَّهُمْ	فَإِذَا	رَأَاهُ	عَدُوُّ	اللَّهِ		
باندې) را کوز شي. (بیا به بیت المقدس ته راشي) او د مسلمانانو امامت به کوي. بیا د خدای هغه د بنمن یعنی						
ذَابَ	كَمَا	يَذُوبُ	الْبَلْخُ	فِي	الْمَاءِ	
د جال (چې هغه به مسلمانان را ګیر کړي وي) کله چې حضرت عیسی او یې نو داسې به ایلي کېږي لکه په اوبو						
فَلَوْ	تَرَكَهُ			لَا تُذَابَ		
کې چې مالږه ایلي کېږي. که عیسی هغه په دغه حالت کې پرېږدي او قتل یې نکړي نو دا به ټول ایلي شي. او						
حَقِّي	يَهْلِكُ	وَلَكِنْ	يَقْتُلُهُ	اللَّهُ	بِيَدِهِ	
(حضرت عیسی د وژلو نه بغير به) خپله مړ شي. لیکن الله تعالی به دا د حضرت عیسی په لاس						
فِيهِمْ	دَمَهُ	فِي	حَرْبَتِهِ	رَوَاهُ	مُسْلِمٌ ^(۱)	
باندې او ژني. بیا به حضرت عیسی د د جال ایښه د خپلې نیزې په ذریعه سره وښايي. [مسلم]						

توضیح: اعماق: اعماق او دابق دانطاکیه او حلب تر مینځ دوه ځایونو نومونه دي. او په دې حدیث کې د مدینې نه مراد د حلب ښار دی. چې په شام کې واقع دی. په مدینه منوره باندې دا وړاندوینه نه صادقېږي او نه مدینه منوره مراد ده. مسلمانانو د دې لښکر نه د حضرت مهدی لښکر مراد دی. چې د شام د نصاراؤ و سره به جنگیږي. (المراقات ۹/۳۰۴)

خلوا بیننا: یعنی کافر به او ایي چې د مسلمانانو کومې ډلې زمونږ خلک بڼه دیان کړيدي، دغه ډله جدا او ساتئ، دې لپاره چې مونږ د دوی نه بدله واخلو، مسلمانان به د دې بیلتون نه انکار وکړي. او جنگ به شروع کړي. خو یوه ډله به وتختي. او یوه ډله به د خودکش بمبار لپاره تیاره شي. درې ورځې به سخت جنگ وي. او مسلمانان به لږ شان پاتې شي. په څلورمه ورځ به الله تعالی فتح

ورکړي. نو مسلمانان به نیغ لار شي او قسطنطنیه ته به ننوځي. لکه څنگه چې په تفصیلې روایت کې دي. (المراقات ۹/۳۰۶)

دلته دا خبره یاد ساتئ چې په قسطنطنیه باندې مختلف دورونه راغلي دي. یو ځل په ۳۳۰، کې د هرقل ځوی قسطنطین دا قبضه کولو باندې آباد کړو. او د هغه نوم ته دا ښار منسوب دی. د دې نه وروسته صحابه کرامو رضی الله عنهم دا فتح کړه. بیا وروسته کافر په دې باندې غالبه شول. بیا د ترکی خلافت په زمانه کې عثمانی ترکانو دا فتح کړه. چې تر اوسه پورې د مسلمانانو په لاس کې ده. خو د دې حدیث نه معلومېږي چې دا ښار به یو ځل بیا د کافرو لاس ته ځي، او په آخر کې به حضرت مهدی دا فتح کوي.

الشام: د دې نه بیت المقدس مراد دي. فامهم: یعنې حضرت عیسی به د مسلمانانو امامت وکړي. (المراقات ۹/۳۰۸)

سوال: دلته دا سوال پیدا کیږي چې په نورو روایتونو کې په واضحه توګه راغلي ده چې حضرت عیسی به امامت نکوي، بلکې حضرت مهدی به یې کوي. چې امام او خلیفه ته یې. لهذا لمونځ وکړه. او حال دا دی چې دلته د حضرت عیسی د امامت خبره ده.

جواب: د دې پوښتنې یو جواب دا دی چې مهم د عام لمونځونو په اړه دی او نفې فقط د هغه لمونځ ده چې به هغې کې به د ټولو نه مخکې حضرت عیسی د آسمان نه را کوز شوی وو. د جمعې په ورځ د مازینګر لمونځ وو. د کوم نه چې حضرت عیسی انکار کړی وو، دې لپاره چې خلکو ته ښکاره شي چې دهغوی خلیفه مهديدی. دویم جواب دا دی چې د مهم حکم مجازاً دی. یعنې حضرت عیسی هغه ته د امامت حکم او کړنو هغه امامت وکړي. ای امره بالامامة. (المراقات ۹/۳۰۸)

په جهاد کې په کافرانو باندې د فدائي حملو ثبوت

﴿۱۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: إِنَّ السَّاعَةَ لَا تَقُومُ
او د حضرت عبد الله بن مسعود نه روایت دی چې یقیناً قیامت به تر هغه وخته پورې نه قائمېږي
حَتَّى لَا يُقْسَمَ مِيرَاثٌ وَلَا يُفْرَحَ بِغَنِيَّةٍ. ثُمَّ
ترڅو چې د میراث تقسیمیدل بند نشي. او په مال غنیمت سره به خوشحالیدل نه پرېږدي. بیا ابن مسعود
قَالَ: عَدُوٌّ يَجْمَعُونَ لِأَهْلِ الشَّامِ
بیان کړل چې د ښمن یعنې کافر به د اهل شام سره د جنګ کولو لپاره فوځ او طاقت جمع کړي. دلته مسلمانان

وَيَجْمَعُ لَهُمْ أَهْلُ الْإِسْلَامِ (يَعْنِي الزُّومِ)
به هم ددې کافرو سره د مقابله کولو لپاره لښکر او طاقت جمع کوي. د دښمن نه مراد روميان دي. نو
فَيَتَشَرَّطُ الْمُسْلِمُونَ شُرْطَةً لِلْمَوْتِ
مسلمانان به د خپل فوځ نه څه کسان ټاکلو باندې مخکې وليږي، دې لپاره چې جنګ وکړي او مړه شي. او که
لَا تَرْجِعُ إِلَّا غَالِبَةً فَيَقْتَتِلُونَ
هغوی بیرته راشي نو فاتح او غالب راشي. نو دواړو اړخونو لښکري به د یو بل مقابله ته او درېږي تردې چې د
حَتَّى يُمْسُوا فَيَفِيءُ هَوْلًا
دواړو لښکرو تر مینځ به شپه راشي. دغه شان دواړه ډلې به خپلو خپلو ځایونو ته راشي. او نه به په دوې کې
وَ هَوْلًا كُلِّ غَيْرِ غَالِبٍ
څوک غالب او فاتح وي. (او نه به څوک مغلوب او شکست خورده وي) البته د دواړو ډلو هغه خاص او ټاکلی
و تَفَى الشَّرْطَةَ ثُمَّ يَتَشَرَّطُ
شوي ډلې چې هغه د جنګ کولو لپاره مخکې تللي وي، فنا به شي. بیا (په دویمه ورځ) مسلمانان به یو بل
الْمُسْلِمُونَ شُرْطَةً لِلْمَوْتِ لَا تَرْجِعُ إِلَّا غَالِبَةً
لښکر ټاکلو باندې مخکې وليږي، دې لپاره چې هغوی جنګ وکړي، او مړه شي یا بیرته فاتح راشي، نو دواړو
فَيَقْتَتِلُونَ حَتَّى يَحْجِرَ بَيْنَهُمُ اللَّيْلُ
اړخونو لښکري به د یو بل سره په جنګ شي، تردې چې د دواړو لښکرو تر مینځ به شپه راشي او دواړو اړخونو
فَيَفِيءُ هَوْلًا وَ هَوْلًا كُلُّ
فوځیان به خپلو خپلو ځایونو ته بیرته راشي. په دوې کې به هیڅوک غالب نه وي. (نه څوک مغلوب)
غَيْرِ غَالِبٍ وَ تَفَى الشَّرْطَةَ
البته د دواړو ډلو هغه خاص او ټاکلی شوي ډلې چې هغه د جنګ کولو لپاره مخکې تللي وي، فنا به شي.
ثُمَّ يَشْتَرِطُ الْمُسْلِمُونَ
بیا (په دریمه ورځ) مسلمانان به یو بل لښکر ټاکلو باندې مخکې وليږي، دې لپاره چې هغوی جنګ وکړي،
شُرْطَةً لِلْمَوْتِ لَا تَرْجِعُ
او مړه شي یا بیرته فاتح راشي، نو دواړو اړخونو لښکري به د یو بل سره په جنګ شي، تردې چې دواړو لښکرو

إِلَّا غَالِبَةً	فَيَقْتُلُونَ	حَتَّىٰ يُنْسُوا فَيَكْفُرُوا	وَهُؤُلَاءِ
ترمينخ به شپه راشي او دواړو اړخونو فوځيان به خپلو خپلو ځايونو ته بيرته راشي. په دوي کې به هيڅوک			
كُلٌّ	غَيْرُ	غَالِبٍ	وَتَقْفَىٰ
غالب نه وي. (نه څوک مغلوب) البته د دواړو ډلو هغه خاص او ټاکلی شوي ډلې چې هغه د جنگ کولو لپاره			
الشُّرْطَةُ	فَإِذَا كَانَ	يَوْمَ الرَّابِعِ	نَهَدَ إِلَيْهِمْ بَقِيَّةَ أَهْلِ الْإِسْلَامِ
مخکې تللي وي، فنا به شي. او بيا چې کله څلورم ورځ وي نو د مسلمانانو پاتې ټول فوځ به د کافرو سره د			
فَيَجْعَلُ	اللَّهُ	الدَّبْرَةَ	عَلَيْهِمْ
جنگ کولو لپاره وؤځي او الله تعالیٰ به د هغوی په لاس باندې کافرو ته شکست ورکړي. بهر حال مسلمانان			
فَيَقْتُلُونَ	مَقْتَلَةً	لَمْ يُرَ	مِثْلُهَا حَتَّىٰ
به ډير سخت جنگ وکړي. او داسې به و جنگيږي چې داسې جنگ به کله هم نه وي ليدلی شوی، تردې که يوه			
إِنَّ	الطَّائِرَ	لَيَمُرُّ	بِجَنَابَتِهِمْ فَلَا يُخَلِّفُهُمْ
مرغی د لښکر په خلکو باندې د پاسه تيريدل او غواړي نو هغوی به شاه ته پرې نږدې. يعنې دهغوی نه به			
حَتَّىٰ	يَخْرَجَ	مَيْتًا	فَيَتَعَادَىٰ بَنُو الْأَبِ كَانُوا مِائَةً
مخکې نشي تيريدلی چې په زمکه به راوگوزار شي. بيا د يو پلار ځامن چې دهغوی شميره به سل وي. خپل به			
فَلَا يَجِدُونَهُ بَقِيٍّ مِنْهُمْ إِلَّا الرَّجُلُ الْوَاحِدُ فَيَأْتِي غَنِيمَةً			
شمارل شروع کړي. نو په هغوی کې به فقط يو گس بيا مومي. نو په داسې صورت کې به کوم مال غنيمت			
يُفْرَحُ أَوْ أَيُّ مِيرَاثٍ يَقْسِمُ ؟ فَبَيْنَا هُمْ كَذَلِكَ			
د خوشحالی سبب وي. او کوم ميراث به تقسيم شي؟ بهر حال مسلمانان به دې حالت کوي چې ناڅاپه د يو			
إِذْ سَبِعُوا بَبَاسٍ هُوَ أَكْبَرُ مِنْ ذَلِكَ فَجَاءَهُمُ الصَّرِيحُ :			
سخت جنگ خبر به راشي. چې هغه د اول جنگ نه هم ډير غټه او خطرناک به وي. بيا به مسلمانان دا اوزاونه			
أَنَّ الدَّجَالَ قَدْ خَلَقَهُمْ فِي دَرَارِيهِمْ فَيَرْفُضُونَ مَا فِي أَيْدِيهِمْ			
واوري چې د دوي په نشتوالي کې د جال دهغوی اهل او عيال ته رسيدلی دی. هغه مسلمانان به د خپل لاس			
وَيُقْبَلُونَ	فَيَبْعَثُونَ	عَشْرَةَ	قَوَارِسَ
شيان گوزارولو باندې د جال ته مخه وکړي، او هغوی به خپل لس سپاره مخکې وليږي دې لپاره چې د دښمن			

ظَلِيْعَةً " قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
په اړه باندې باندې خبر تر لاسه کړي. رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي وو چې مسلمانان به کوم سپاره مخکې ليري يقيناً
إِنِّي لَأَعْرِفُ أَسْمَاءَهُمْ وَأَسْمَاءَ آبَائِهِمْ وَالْأَوَانَ خِيُولَهُمْ
زه دهغوی او دهغوی د پلارانو نومونه هم پيژنم او دا هم پيژنم چې دهغوی اسونه به په شخړنگ وي. دغه شان
هُمْ خَيْرُ فَوَارِسَ أَوْ مِنْ خَيْرِ فَوَارِسَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ يَوْمَئِذٍ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
هغوی به غوره سپاره وي. يايي او فرمايل چې هغوی به دغه وخت په مخ د زمکه باندې غوره سپارو نه وي.

توضیح: لا يقسم: يعنى دهغوی میراث به نشي تقسیمیدلی. د دې وجه به دا وي چې میراث

اخستونکی به هيڅوک پاتې نه وي نو بيا به میراث په چا باندې تقسیم شي؟ ولا يفرح: يعنى په دې فتح کې چې کوم مال غنيمت لاس ته راشي، په هغې باندې به هيڅوک خوشحاله نه وي، حُكَّة چې ټولې کورنۍ به په دې جنگ کې شهيداني شوي وي. نو بيا به څوک خوشحاله وي؟ شرطة للموت: شرطة جماعت، طائفه او ډلې ته ويلی شويده. مطلب دا دی چې مسلمانان به د کافرو په مقابل کې يو جنگيالی ډله جوړه کړي او هغه ډله به په مرگ باندې لوظ وکړي. چې يا خو به غالب شوي يا به مرگ ته غاړه ورکړو! په قاماوسکې يې د شرطه په اړه ليکلي دي: (المرقات ۹/۳۰۹)

وهم كتبية تشهد الحرب وتهياً للموت وقيل سبوا بها لانهم يشترطون ان يتقدموا وبعثوا انفسهم للهلكة اي ان المسلمين يبعثون مقدمتهم على ان لا ينهزموا بل يتوقفوا ويثبتوا الى ان يقتلوا او يغلبوا. (المرقات ۹/۳۱۰)

د دې حديث د مجموعې مفهوم نه دا خبره ښکاره کيږي چې د کافرو په ډله باندې دروند برید کول او هغوی تباه کول او په هغې کې خپل ځان په داؤ و لگول منع نه دي. بلکې د دې حديث نه ثابت دي چې کله يو مجاهد په مرگ باندې لوظ او وعده کولو سره مخکې ځي او په خدا باندې مرگ ته غاړه ورکوي نو هغه ته که ته څه هم او ابيي. په حقيقت کې هم دا خودکش برید دی. چې دا په حقيقت کې د نورو د گش برید دی. او فيقتلون او ويقتلون سره برابر دي. نن سبا خلک شور کوي چې دا ناجائز دي. که د خپل ځان جنگول بند شي. د جهاد تصور ختم شي، خودکش برید د جهاد په څو صورتونو کې يو انتهايي صورت دی. خلکو لپاره پکار دي چې په هغه اسبابو باندې سوچ وکړي چې د کومو اسبابو يو ديندار او هونسيار سړی په دې اقدام باندې مجبور کړيدی. بلکې نابالغ ماشومان دې

حالاتو لیونی کړیدی ، خودکش برید کونکی د چا نه مشوره نه اخلي ، څه چې کوي په خپله ذمه واری او مجبوری نه یې کوي. حکومت څوک ذمه وار گرځوي ، بلکې په خپله پالیسی باندې دې غور وکړي. شرطه للموت: یعنی بمبار او خودکش ډلې نوم دی. پاس چې ملا علی قاری چې کوم عربې عبارتونه د دې حدیث په تشریح کې ذکر کړيدي. هغه هم په غور سره لاوستل غواړي. امام محمد په سیر کبیر کې د خودکش بریدونو د جواز فتوی ورکړي ده .

لا ترجع: دا جمله شرطه للموت لپاره بیان او صفت کاشفه دی.

یفرج: رجوع او د ستندلو په معنی دی. یعنی د شپې د راتلو د وجې نه د واپرو اړخونو خلک به د میدان جنگ نه بیرته لاړشي.

نهد: ای قام یعنی په څلورمه ورځه د مسلمانانو وره ډله د برید لپاره پاڅیږي.

الدبرة: د ادبار نه دی. شکست ته وایي. یعنی کافر به شکست وکړي. (المقات ۹/۳۱۱)

جنیبات: اطراف او غاړو ته وایي. (المقات ۹/۳۱۲)

فلا یخلفهم: د باب تفعیل نه شاه پریخودلو په معنی دی. یعنی هغه مرغې به د مقتولینو مړې شاه پرې نږدي. بلکې مخکې به مړه شي. ځکه چې مړي به ډیر وي. او خاوسا شوي به وي. د دې بدبود وجې نه به مرغی مړه شي. مطلب دا دی چې د مړو میدان به دومره فراخه وي چې مرغی به په الوتنه کې مړه شي او د مړو نه به وانورې. فیعتاد بنو الاب: یعنی دیو پلار او لاد بلکې ټوله کورنۍ چې کله و شماري نو د خاندان سل کسانو کې به یو سړی بچ شوی وي. نو آیا غنیمت به تقسیم شي؟ او په دې باندې به څوک خوشحاله شي. او څه میراث به وي او څه به د دې تقسیم وي؟ (المقات ۹/۳۱۲)

میدان جهاد کې د تکبیر نعره غږه وسله ده

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : هَلْ سَمِعْتُمْ بِمَدِينَةِ

او حضرت ابو هريره رضي الله عنه روايت دی چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم پوښتنه او کړه چې آیا تاسو د کوم داسې ښار

جَابِ مِنْهَا فِي الْبَرِّ وَ جَابِ مِنْهَا فِي الْبَحْرِ ؟ قَالُوا : نَعَمْ

په اړه باندې اوریدلي چې دهغې یو اړخ ته سمندر دی او یو اړخ ته ځنګل دی؟ صحابو عرض او کړو چې هو

يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ : " لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى

یا رسول الله! نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: قیامت به ترهغه وخته پورې نه راځي ترڅو چې د حضرت اسحق

يَغْزَوْهَا سَبْعُونَ أَلْفًا مِنْ بَنِي إِسْحَاقَ

د اولاد نه او يا زره (۷۰۰۰۰) كسان د دې ښار د خلكو سره جنگ او نكړي. د حضرت اسحاق د اولاد

فَإِذَا جَاءُوهَا نَزَلُوا فَلَمَّ يِقَاتِلُوا بِسِلَاحٍ

نه به دغه خلك دې ښار ته راشي او دلته به ديره شي. خودغه خلك به د ښار د خلكو سره په او سلو باندې

وَلَمْ يَزْمُوا بِسَهْمٍ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

جنگ نكوي او نه به د هغوی اړخ ته غشي گوزاروي بلکې د لاله الا الله و الله اکبر چيغه به او چته کړي

فَيَسْقُطُ أَحَدٌ جَانِبَيْهَا. قَالَ ثورُ بْنُ يَزِيدٍ الرَّاوي:

او د ښار دواړو اړخ ته ديوالونو کې به يو ديوال گوزار شي. د دې حديث راوي ټور بن يزيد ويلې دي چې زما

لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ: " الَّذِي فِي الْبَحْرِ

خيال دی چې حضرت ابو هريره دلته د سمندر اړخ ته ديوال ويلی وو. بيا به دغه خلك په دويم ځل

يَقُولُونَ الثَّانِيَةَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ فَيَسْقُطُ جَانِبَيْهَا الْآخِرُ ثُمَّ

لاله الا الله و الله اکبر او يي او د ښار دويم اړخ ته ديوال به گوزار شي. د دې نه وروسته به دغه خلك په

يَقُولُونَ الثَّلَاثَةَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ فَيَفْرَجُ لَهُمْ

دریم ځل باندې لاله الا الله و الله اکبر او يي نو د دوې لپاره ښار ته د ننوتلو لاري فراخه شي او هغوی به ښار

فيداخلونها فيغنون فبيننا هم يقتسون المغائم

ته ننوځي. بيا به هغوی مال غنيمت راغونډوي. او دا مال غنيمت به خپل مينځ کې تقسيموي چې ناڅاپه به

إِذْ جَاءَهُمُ الصَّرِيحُ فَقَالَ: إِنَّ الدَّجَالَ قَدْ خَرَجَ فَيَتْرُكُونَ كُلَّ شَيْءٍ

آواز راشي چې څوک آواز کوي چې دجال راوتلی دی. (دې آواز او ريدلو سره به) هغوی هر څه پريخودلو سره

ويرجعون". رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

(دجال سره د جنگ کولو لپاره) راستانه شي.

توضیح: مدینه: د دې نه ځينو شارحينو قسطنطنيه مراد اخستلي ده، خو ځيني نورو شارحينو ويلې

دي چې دا کوم بل ښار دی. ځکه چې دلته د جنگ ذکر نشته دی. ځکه چې د قسطنطنیه په فتح کیدلو کې د جنگ کېدل لازمي دي. خو حقیقت دا دی چې دا د قسطنطنیه ښار دی، البته صحیح صورت حال دا دی چې د دې ښار نه گیر چاپیره به هغه وخت دیوال وي، چې ښار ته ننوتلو لپاره به لاره نه وي، نو مجاهدین به ژوره سره د تکبیر چیغه اوچته کړي، چې په هغې سره به د ښار دیوال گوزار شي، تردې حده پورې خو به جنگ نه کیږي. البته د دې نه وروسته چې کله مجاهدین ښار ته ننوي نو هلته به سخت جنگ وشي او ډیر مال غنیمت به لاس ته راشي، بنو اسحاق او یا زره (۷۰۰۰) کسانو د سمندر په غاړه په اسلامي لښکر کې گډون کول د دې خبرې دلیل دی چې دا د قسطنطنیه ښار دی. او دا واقعہ د قیامت په نښو کې غټه نښه ده. او ملحمۃ الکبریٰ نه وروسته د دې تفصیل دی. بنو اسحاق د بنو اسماعیل په مقابل کې اهل کتابو ته ویلي شوي دي. دا به د شام مسلمانان وي، چې د اهل کتابو نه به وي. (المرقات ۳۱۳-۹/۳۱۴)

الفصل الثانی

۱ جمادی الثانی ۱۴۱۸ھ

قیامت د نښو ترتیب

﴿۱۴﴾ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عُمَرَانُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ			
حضرت معاذ بن جبل <small>رضي الله عنه</small> فرمایي چې رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> فرمایيل: د بيت المقدس په پورا توگه آباديدل			
وَحَرَابٌ	يَثْرِبٌ	خُرُوجٌ	الْمَلْحَمَةُ
به د مدینې منورې د خرابی سبب وي. او د مدینې منورې خرابی به د فتنو او د ټولو نه غټ جنگ دراتگ			
وَحُرُوجٌ	الْمَلْحَمَةُ	فَتْحٌ	قُسْطَنْطِينِيَّةَ
سبب وي. او د دې ټولو نه د غټ جنگ راتگ به د قسطنطنیه د فتح کیدلو سبب وي. او د قسطنطنیه			
وَفَتْحٌ قُسْطَنْطِينِيَّةَ خُرُوجُ الدَّجَالِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۱)			
فتح کیدل به د دجال د رانښکاره کیدلو سبب او د دې نښه به وي.			

توضیح: عمران بیت المقدس: یعنی کله چې بیت المقدس په آخرې زمانه کې خرابی او بربادی نه وروسته په پورا توگه آباد شي نو دا به د دې خبرې نښه وي چې په دې باندې به د عیسایانو قبضه شي او په شام باندې به د عیسایانو غلبه د مدینې منورې لپاره د خرابی سبب جوړیږي، ځکه چې د مدینې نه کله خلک د مقابلې لپاره لار شي، نو مدینه به خالی پاتې شي، او کمزورې به شي، هم دا

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۸۲ رقم الحديث ۳۲۹۴ وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۷۰ رقم الحديث ۴۰۹۲.

خرابې ده . په دې علاماتو کې هر سابق د لاحق لپاره علامت دی . عمران بیت المقدس د یثرب د خرابې نښه ده . که متصله وي او که فاصله وي . او خرابې مدینه الملحمة الكبرى لپاره نښه ده . اگر که فاصله وي . او ملحمة الكبرى د قسطنطنیه د فتح نښه ده . او هغه د خروج دجال نښه ده . که فاصله پکې وي ا که متصل وي . په مینځ کې د دجال د راوتلو دروغژن اعلان به هم وشي ، ملحمة الكبرى به د مسلمانانو او عیسایانو ترمینځ د یو غټ جنګ نوم دی . کافر به نهه لاکهه شپيته زره وي ، خو په آخر کې به شکست و خوري . (المقات ۹/۳۱۵)

﴿۱۵﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْمَلْحَمَةُ الْعُظْمَى وَفَتْحُ الْقُسْطَنْطِينَةِ

او حضرت معاذ بن جبل فرمایي چې رسول الله ﷺ وفرمایل: د جنګ عظیم راتګ او د قسطنطنیه فتح

وَخُرُوجُ الدَّجَالِ فِي سَبْعَةِ أَشْهُرٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۱)

کېدل او د دجال راوتل دا ټول به په اووه میاشتو کې وي .

په دې حدیث باندې یو اشکال دی ، سوال او جواب ورپسې ۱۶ حدیث کې راروان دی .

﴿۱۶﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: بَيْنَ الْمَلْحَمَةِ

او حضرت عبد الله بن بسر نه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: جنګ عظیم او ذکر شوی بنار

وَفَتْحِ الْمَدِينَةِ سِتُّ سِنِينَ وَيَخْرُجُ الدَّجَالُ فِي السَّابِعَةِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَقَالَ: هَذَا أَصَحُّ^(۲)

یعنې قسطنطنیه د فتح کیدلو مینځنی وخت به شپږ کاله وي ، او په اووم کال به دجال راوځي ،

توضیح: ست سنین: یعنی ملحمة الكبرى او قسطنطنیه د فتح ترمینځ زمانه به شپږ کاله وي . (المقات ۹/۳۱۷)

سوال: پاس حدیث نمبر: ۱۵ کې ملحمة الكبرى او فتح قسطنطنیه او خروج دجال یې په اووه

میاشتو کې دننه دننه ذکر کړیدی او حال دا دی چې دلته ملحمة الكبرى او فتح قسطنطنیه ترمینځ

شپږ کاله زمانه ویلی شویده . او په اووم کال باندې خروج دجال ویلی شویدی . په دواړو حدیثونو

کې دا واضحه تعارض دی . د دې جواب څه دی ؟

جواب: علماؤ دا جواب کړی دی چې دا دویم حدیث نمبر: ۱۶ صحیح دی . او دا راجح دی . په اول

روایت باندې اصحاب الجرح کلام کړیدی . شاید هلته د راوې نه خطاء شویده ، چې هغه د اوه کاله

په ځای باندې اوه میاشتې ویلي دي .

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۸۳ رقم الحديث (۴۲۹۵) والترمذي في السنن ۴/۴۴۲ .

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۸۳ رقم الحديث ۴۲۹۶ وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۷۰ رقم الحديث ۴۰۹۳ .

د مدینې منورې محاصره

﴿۱۷﴾ وَعِنَابُنِ عُمَرَ قَالَ: يُوشِكُ الْمُسْلِمُونَ أَنْ يُحَاصِرُوا إِلَى الْمَدِينَةِ

او حضرت ابن عمر فرمایي چې هغه وخت راتلونکي دي چې مسلمانان به په مدینه کې محاصره شي

حَتَّى يَكُونَ أُبْعَدَ مَسَاجِدِهِمْ سَلَاخٌ وَسَلَاخٌ: قَرِيبٌ مِنْ خَيْبَرَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۱)

تردې چې دهغوی ډیر لږې مورچه به سلاح وي، او سلاح د خیبر سره نژدې د یو ځای نوم دی.

توضیح: المدینة: دلته د مدینې نه مراد مدینه منوره ده. چې د بنمن به د دې محاصره وکړي، دا به د عیسائیت د خپریدلو زمانه وي، او دغه وخت به د حضرت مهدی ظهور وشي، د مدینې په دفاع کې به مسلمانان مسلح مورچې جوړې کړي، نو کومه مورچه چې د ټولو نه لږې وي، هغه به د سلاح په مقام باندې وي. سلاح د خیبر سره نژدې د یو ځای نوم دی. مسالِح: دا د مسلح جمع ده. او مسلح هغه مورچې ته وایي چې په هغې کې وسلواله څوکي وي. دا پېشنګوټي د هغه وخت په اړه باندې ده ځکه چې عیسائیت مدینې ته راتژدې شي دغه وخت به د حضرت مهدی د ظهور وي (المرقات ۹/۳۱۷)

د ظهور مهدی نه مخکې یو عظیم جنګ

﴿۱۸﴾ وَعِنْدِي مِخْبَرٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "

او حضرت ذی مخبر فرمایي چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې مسلمانانو! هغه وخت راتلونکي دي

سَتُصَالِحُونَ الزُّومَ صُلْحًا آمِنًا

چې تاسو به د رومیانو سره داسې جوړه او کړئ چې هغه به د امن صلح وي. او بیا به تاسو او رومیان خپل مینځ

فَتَغْرَبُونَ أَنْتُمْ وَهُمْ عَدَاؤًا مِنْ وَرَائِكُمْ فَتُنْصَرُونَ

کې د خپل ځان نه غیره د یو بل د بنمن په خلاف به جنګ کوئ نو ستاسو به مرسته او ملاتړ وشي. تاسو به

وَتَغْتَمُونَ وَتَسْلَمُونَ ثُمَّ تَرْجِعُونَ

مال غنیمت ترلاسه کړئ، او تاسو به سلامت یاست، د دې نه وروسته چې کله تاسو بیرته راستانه شئ نو

حَتَّى تَنْزِلُوا بِسَاحِلِ بَنِي تَمِيمٍ

تاسو او رومیان به په یو داسې ځای کېدیره و اچوئ چې هغه به شنه وي، او هلته به غونډې وي، هلته به د

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۴۹ رقم الحديث ۴۲۹۹ واحمد في السنن ۲/۴۰۲ .

فَيَرْفَعُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ النَّصْرَانِيَّةِ الصَّلِيبَ فَيَقُولُ: غَلَبَ الصَّلِيبُ

عیسایانو یو سړی صلیب او چتولو باندي او ایی چې د صلیب غلبه شویده، په دې خبره باندي به د مسلمانانو

فَيَقْضِبُ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَيِدْقُهُ فَعِنْدَ ذَلِكَ تَغْدِرُ الرُّومُ

نه یاو سړی په غصه شي، نو هغه مسلمان به دغه صلیب مات کړي، او دغه وخت نه به یواځې رومیان وده

وَتَجْمَعُ لِلْمَلْحَمَةِ " وَزَادَ بَعْضُهُمْ:

ماته کړي او صلح به ختمه کړي بلکې د جنگ لپاره به خپل خلک راغونډ کړي. ځینو راویانو دا الفاظ نقل

فَيَقْتُلُونَ الْمُسْلِمُونَ إِلَى أَسْلِحَتِهِمْ فَيَقْتَتِلُونَ

کړيدي چې د دې نه وروسته به مسلمانان خپلو او سلو ته ورمنده کړي او په هغې سره جنگ کوي. نو الله تعالی

فيكرم الله تلك العصابة بالشهادة. رواه أبو داود^(۱)

به د مسلمانانو دې جماعت ته د شهادت فضيلت او عظمت ورکړي.

د حبشي یو سړی به په کعبه گوزار کړي

﴿١٩﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ روايت کوي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرمايل:

اتْرَكُوا الْحَبْشَةَ مَا تَرَكوكم

تاسو حبشو لږده هغوی په حال پرېږدئ او د هغوی سره هيڅ قسم تعارض م کوی، تر هغه وخته پورې چې هغوی څه ونه وایي او

فَإِنَّهُ لَا يَسْتَخْرِجُ كَنْزَ الْكَعْبَةِ إِلَّا

تاسو هغوی ته تعارض م کوی او په دې کې هيڅ شک نشته چې د کعبې خزانه به یو حبشي راوباسي چې

ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ مِنَ الْحَبْشَةِ. رواه أبو داود^(۲)

د هغه دواړه پونډۍ به وړې وړې وي [ابوداود]

توضیح: اترکوا الحبشة: یعنې په حبشو کې د شر او فساد کې دا سپرغی پرته ده. ترڅو چې هغوی بریدگر نشي. تاسو د هغوی د راپارولو کوشش مه کوی، ځکه چې د هغوی په فساد باندي به د بیت الله بی عزتې وشي، خزانه به لوټ کړی شي، او بیت الله به گوزار کړی شي. (المراقات ۹/۳۱۹)

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴۸۱ رقم الحديث ۴۲۹۲ وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۶۹ رقم الحديث ۴۰۸۹.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۶۹۰ رقم الحديث ۴۳۰۹۰ والسنن في السنن ۶/۴۴ رقم الحديث ۳۱۷۷.

سویقتین: دا د ساق تصغیر دی. په دې کې دهغ سرې تذلیل دی. د عامو حبشو خپي دغه شان دي. د دې سرې صفت افحج هم راځي. افحج ځکه راځي، چې د خپو خپري د مزل کولو په وخت کې یو بل سره نژدې نژدې وي. او د خپو غوزان یې د یو بل نه لېري وي. چې هغې ته په پهدا وایي. دا افسوسناکه واقعه ده. د حضرت عیسی د زمانې نه وروسته ده. چې په دنیا کې به د الله الله کولو والا هیڅوک پاتې نه وي.

حبش او ترکان مه تنگوي

﴿٢٠﴾ وَعَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: دَعُوا الْحَبَشَةَ		
او د نبي کریم صلی الله علیه و سلم په صحابو کې یو صحابي نه روایت دی چې نبي علیه السلام و فرمایيل: تاسو حبش د		
مَا	وَدَعَوْكُمْ	وَأَتْرُكُوا
هغوی په حال باندې پرېږدئ ترڅو چې هغوی تاسو په خپل حال پرېږدې او ترکان هم دهغوی په حال پرېږدئ،		
مَا أَتْرُكُكُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ		
ترڅو چې هغوی تاسو په خپل حال پرېږدي.		

توضیح: یعنی ترکان او حبشو ته تر هغه وخته پورې څه مه وایي چې تاسو ته څه نه وایي.

پوښتنه: دلته اعتراض دا دی چې قرآن کریم کې ﴿قَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً﴾ واضح اعلان شته دی. چې د ټولو کافرو سره جنگ او کړئ. بیا دلته حبش او ترکانو سره د جنگ نه کولو څه مطلب دی؟

جواب: د دې پوښتنې جواب دا دی چې د دې قومونو سره جنگ نه کول په هغه وخت باندې محمول دي کله چې جهاد د فرض کفایه په درجه کې وي. که جهاد فرض عین شي نو بیا دغه وخت د دې قومونو سره جنگ کول به فرض وي. عرب جند الاسلام و او صحابه جند الله او جند الاسلام و. د هغوی شمیره دومره هم ډیره نه وه. د حبشو علاقه د هغوی نه لېري هم وه. سخت مزل والا هم وه. جهاد فرض کفایه هم و. هغه وخته دغه قومونو سره د جنگ نه کولو حکم وشو، دې لپاره چې جند الاسلام په نورو اطرافو کې کار وکړي، خو که ضرورت پیدا شو نو بیا به د دوی سره هم جنگ کول وي، نو د ترکانو سره جنگ وشو او بیا به هم کیږي، کله چې هغوی په کفر باندې وي. (المقات ۹/۳۲۰)

﴿٢١﴾ وَعَنْ بَرِيدَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَدِيثٍ		
حضرت بریده اسلمی راجعاً لئننه روایت دی چې هغه د نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه د دې حدیث په اړه چې دهغې ابتداء		

يُقَاتِلُكُمْ	قَوْمٌ	صِغَارٌ	الْأَعْيُنِ	يَعْنِي	الْتُرْكِ.
داسې ده چې تاسو سره د ورو سترگو و الا قوم يعنې ترك قوم جنگ كوي. دا هم روايت كړل چې نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ					
قَالَ:	تَسُقُونَهُمْ	ثَلَاثَ	مَرَّاتٍ	حَتَّى	تَلْحَقُوهُمْ
بِحَزِيرَةَ الْعَرَبِ					
و فرمايل: تاسو به د دغه قوم خلك دې ځل په شاه وزغلوئ. تردې چې تاسو به دوي لره جزيره عرب پورې وشړئ					
فَأَمَّا	السِّيَاقَةَ	الْأُولَى	فَيَنْجُو	مَنْ	هَرَبَ مِنْهُمْ
كله چې تاسو هغوى ته په اول ځل باندي شكست وركړئ نو تختيدونكې خلك به خپل ځانونه روغ وباسي.					
وَأَمَّا	فِي	الثَّانِيَةِ	فَيَنْجُو	بَعْضُ	وَيَهْلِكُ
كله چې په دويم ځل باندي شكست وركړئ نو څه به په هغويكې وختي او څه به ووژلى شي، او كله چې به					
بَعْضُ	وَأَمَّا	الثَّلَاثَةَ	فَيُصْطَلَمُونَ		
درېم ځل باندي هغوى ته شكست وركولو باندي وزغلوئ نو هغوى به د جرړې نه ختم شي يعنې دا درېم					
أَوْ	كَمَا	قَالَ.	رَوَاهُ	أَبُو دَاوُدَ ^(۱)	
ځل شكست به هغوى لره بيخې ختم كړي. يا يې د دې په شان و فرمايل.					

توضیح: يعنى الترك: دا د كوم راوې د اړخ نه د صغار الاعين تفسير دى. تسوقونهم: يعنې تاسو به درې ځل هغوى ته شكست وركړئ. تردې چې تاسو به هغوى جزيره عرب پورې وشړئ، حجاز، يمن، او يمامه ته جزيره العرب وايي.

السياقة الاولى: دا د هغوى د د تختيدلو تفصيل دى، چې په اول ځل كله وختي نو بچ به شي، په دويم ځل به خديج و ساتل شي او په درېم ځل به ټول مړه شي. (المقات ۹/۳۲۱)

د بغداد په باره كې پيشنگوئي

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " يَنْزِلُ أَنَا مِنْ أُمَّتِي					
او حضرت ابو بكره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دى چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل: زما د امت خلك به يوې ټيټې					
بِغَائِطٍ	يُسَمُّونَهُ	الْبَصْرَةَ	عِنْدَ	نَهْرٍ	
زمكې ته رسيدلو باندي هلته قيام و كړي، او دهغه ځاي نوم به بصره كيږدي، هغه ځاي به يو نهر ته نژدې					

يُقَالُ لَهُ: دِجْلُهُ يَكُونُ عَلَيْهِ جَنْسُهُ يَكْتُرُ أَهْلَهَا
وي. چې هغې ته به د جله ویلی کیږي. په دې نهر باندې به پل وي، په بصره کې د او سیدونکو آبادی به ډیر
وَيَكُونُ مِنْ أَمْصَارِ الْمُسْلِمِينَ وَإِذَا كَانَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ جَاءَ بَنُو قَنْظُورَاءَ
شي او د دې شمیره به د مسلمانانو په (غتو) ښارونو کې کیږي، او بیا چې کله آخرې زمانه شي نو د قنظورا
عِرَاضُ الْوُجُوهِ صَغَارُ الْأَعْيُنِ
اولاد به د دې ښار د خلکو سره د جنگ کولو لپاره راشي، د هغوی ځلي به پلني او سترگې به یې وړې وړې وي
حَتَّى يَنْزِلُوا عَلَى شَطِّ النَّهْرِ فَيَتَفَرَّقُ أَهْلُهَا ثَلَاثَ فِرَقٍ
دغه خلک به د نهر په غاړه باندې ډیره واچوي نو (دوې ته په کتلو باندې) د ښار خلک به په درې برخو کې
فِرْقَةٌ يَأْخُذُونَ فِي أَذْنَابِ الْبَقَرِ وَالْبَرِّيَّةِ وَهَلَكُوا
تقسیم شي. یوه برخه خوبه د غواگانو لکۍ او ځنگلو کې پناه واخلي. حالانکې دغه خلک به د مرگ او تباهي
وَ فِرْقَةٌ يَأْخُذُونَ لِأَنْفُسِهِمْ
سره مخامخ شي. او دویمه برخه به د قنظوراد اولاد نه د خپل ځانونو لپاره امان غواړي، خو دغه خلک به هم
وَ هَلَكُوا وَفِرْقَةٌ يَجْعَلُونَ ذَرَارِيَّهُمْ خَلْفَ ظُهُورِهِمْ
مرگ او تباهي سره مخ شي، او دریمه برخه به هغه وي چې هغوی به خپل اولاد او خپلې ښځې شاه ته پرېځودلو
وَ يُقَاتِلُونَهُمْ وَ هُمْ الشُّهَدَاءُ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۱)
باندې د دښمنانو سره به جنگ کوي. او په دوې کې به اکثر وژلی شي، چې هغوی به د شهادت مرتبې ته ورسېږي

توضیح: غائط: یعنی یو خکته او خور جنه زمکه باندې به کوز شي. چې هغې ته به دغه خلک بصره وایي. دلته د بصره نه مراد بغداد دی. ځکه چې د دجله د بغداد په خوا باندې تیريږي. د بصرې په خوا باندې نه تیريږي. ځکه چې په هغه زمانه کې آبادې خپره وه، او د بصرې نه گیر چاپیره ټولې علاقې آبادي وي. گویا د بغداد نوم وروسته مشهور شو. مخکې دا ټولې علاقې په بصره او د هغې په چاپیریال کې شمارل کیدلي، ځینو شارحینو په دې حدیث کې د بصرې نه مشهوره بصره مراد نه ده اخستلي کوم چې نن سبا مشهور ده. بلکې بغداد کې دننه د یو ځای نوم بصره وو. چې هغې ته

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۲/۴۸۷ رقم الحديث ۲۳۰۶ راجع في المسند ۵/۴۵

به باب البصره ویلی کیدله. هغه هغه وخت په نوم سره هم مشهوره وه. بهر حال دلته په دې جملې د ذکر نه هم معلومیږي چې مراد بغداد دی. دغه شان ترکانو په بغداد باندې برید کړی ؤو. بصره باندې کله هم برید نه دی شوی. مستعصم بالله په دور حکومت کې د تاتاریانو هلاکو خان بغداد باندې برید کړی ؤو. دغه شان په دې حدیث کې دي چې هغه بنار به د مسلمانانو غټ بنار جوړیږي، دا صفت هم د بغداد دی. بنو قنظورا: دا د ترکانو د مشرنیکه نوم دی. ځینو ویلې دي چې قنظورا د یوې وینزې نوم ؤو چې د ابراهیم وینزه وه. د هغې د خیتې نه ترک پیدا شویدی. (المرقات ۹/۳۲۳)

اذناب البقر: یعنی یوه طبقه خو به دنیا پسې ولگیږي، دغویان لکئ به نیولو باندې قولبي کولو کې شروع شي، جهاد به پریږدي، نو تباه به شي، دویمه طبقه به د بنو قنظورا نه امان او غواړي، دا به هم تباه شي، دریمه طبقه به بڼه جهاد وکړي، هغه به کامیابه شي، د هلاکو خان نه څه خلکو امان او غوختلو، هغه ټول ؤوژل. د بغداد په تباهي کې هلاکو خان یو کروړ شپې لاکه انسانان وژلي ؤو. بیا د هغوی د نسل نه د نورالدین زنگي نه الله تعالی د دین خدمت واخستلو، چې دهغه د باقیات صالحات نه صلاح الدین ایوبی ؤو. چا چې دهغه مشن پورا کړو. تفصیل تیر شویدی. (المرقات ۹/۳۲۳)

د بصري په باره کې پيشنگوئي

﴿۲۳﴾ وَعَنَّا نَسِ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "يَأْأُنْسُ إِنَّ النَّاسَ يَمْضِرُونَ أَمْصَارًا
او حضرت انس نه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: انس! خلک به څه نه وي بنارونه آباد کړي
وَإِنْ مِضْرًا مِنْهَا يُقَالُ لَهُ: الْبِضْرَةُ فَإِنْ أَنْتَ مَرَرْتَ بِهَا أَوْ دَخَلْتَهَا
او په دې بنارونو کې به یو بنار بصره وي، نو که ته د دې بنار خوا باندې تیر یږي یا دې بنار ته دننه لاړ شي
فَيَأْيَاكَ وَسِبَاخَهَا وَكَلَاهَا
نو د دې هغه علاقې ته نژدې هم مه ورځه چیرته چې سخته زمکه ده. مه هغه ځایونو ته نژدې ورځه چې هغې ته
ونخيلها وَسُوقَهَا وَبَابَ
کلا، ویلی کیږي. دغه شان د هغه ځای د که جوړو باغونه او دهغه ځای بازار او دهغه ځای باچاهانو او سردارانو
أَمْرَائِهَا وَ عَلَيْكَ بِضَوَاجِهَا فَإِنَّهُ
دروازو نه هم لږیاو سپره، فقط د دې بنار د غاړې برخه چې هغې ته ضواحي ویلی کیږي، پروت او سپره ځکه
يَكُونُ بِهَا خَسْفٌ وَ قَذْفٌ
چې هلته په زمکه کې نښوونکې کانې وریدل او د سختو زلزلو عذاب به نازل یږي، دغه شان په دې علاقو کې

ورجف	وقوم	يبيتون
به يو داسې قوم وي چې دهغې خلک به د شپې مزو او راحت کې اوډه شي خو چې سحرپاڅيږي نو هغوی		
ويصبحون قرده وخنأزير "رؤاه أبو داود" ^(۱)		
شکلونه به د شادوگانو او خيزيرانو په شان وي.		

توضیح: بمصرون: يعنې خلک به نوې نوې بناړو آباد کړي، ويلي کيږي چې بصره د حضرت عمر فاروق په دور کې يو مشهور صحابي حضرت عتبه بن غزوان آباده کړې وه. په دې بناړ کې کله هم د بتانو عبادت نه ديشوی. نن سبا امريکې په عراق باندې قبضه کړې ده. په بصره کې اکثره آبادې د شيعگانو ده. او په هغوی باندې د برطانيه فوځونه مقرر دي. (المراقات ۹/۳۲۴) سباخها: سبخه او سبخه سختې او خوره زمکي ته وايي. چې هغه للمه وي. کلائها: کلاء هم د يو ځای نوم دی. دواړه ځايونه په بصره کې دي. ضواحي: د ضاحية جمع ده. د بناړ غاړې ته وايي. او د بصري د يو بناړ نوم هم دی. کلاء خریده ځای ته وايي. (المراقات ۹/۳۲۴)

بهر حال نبي کریم ﷺ حضرت انس د بصري اطرافو او بانډو کې د اوسيدلو حکم او کړو او په بناړ کې د اوسيدلو نه يې منع کړو ځکه چې دا ورته ويلي شوي وو چې په بصره کې دننه قدره ووو جبره، معتزله او د خوارجو زور به شي او په دغه خلکو کې به څو خباثونه وي، چې دهغې د وجې نه به هغوی باندې قذف، خسف او د مسخ عذابونه راځي، ځکه يې دهغوی نه غاړې ته د اوسيدلو حکم ورته وکړو.

د بصري د يو کلي د يو جومات فضيلت

﴿٢٤﴾ وَعَنْ صَالِحِ بْنِ دَرَاهِمٍ يَقُولُ: انْطَلَقْنَا حَاجِبِينَ فَإِذَا رَجُلٌ			
او حضرت صالح بن درهم (تابعی) فرمایي چې مونږ د حج لپاره (د بصري نه مکي) ته لاړو. نو هلته مونږ يو سړی			
فَقَالَ	لَنَا:	إِلَى	جَنَّتِكُمْ
قَرِيَّةٌ			
ولاړو ليدلو. هغه مونږ نه پوښتنه او کړه چې آيا ستاسو د بناړ په چاپيريال کې يو کلی شته چې هغې ته ابله			
يُقَالُ	لَهَا:	قُلْنَا:	لَعَمْرُ. قَالَ: مَنْ يَضْمَنُ لِي مِنْكُمْ
ويلي کيږي، مونږ وويل هوشته! هغه وويل چې په تاسو کې کوم سړی د دې ذمه اخلي چې هغه به زما د اړخ			

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۸۸ رقم الحديث ۴۳۰۷.

أَنْ يُصَلِّيَ لِي فِي مَسْجِدِ الْعَشَارِ رَكَعَتَيْنِ أَوْ أَرْبَعًا وَيَقُولُ هَذِهِ لِأَبِي هُرَيْرَةَ؟

نه مسجد عشار کي دوه رکعتہ بلې څلور رکعتہ لمونځ وکړي، او دا اوایي چې د دې لمونځ ثواب دې ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

سَمِعْتُ خَلِيلِي أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَبْعَثُ مِنْ مَسْجِدِ الْعَشَارِ

تهور سېري. ما دخپل صادق يار ابو القاسم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوريدلي دي چې يقيناً الله تعالى به د قيامت په ورځ د مسجد

يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُهَدَاءَ لَا يَقُومُ مَعَ شُهَدَاءِ بَدْرٍ غَيْرُهُمْ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

عشار نه شهيدان راپاڅوي، او دبدر د شهداؤو سره به دې شهيدانو نه غير هه څوک نه وي، داروايت ابو داؤد نقل

وَقَالَ: هَذَا الْمَسْجِدُ مِنَّا بَيْتِي النَّهْرُ وَسَنَذْكُرُ

کړيدی او ويلې يې دي چې دا جومات د بصرې په چاپيريال اړخ کېدی چې هغه د فرات سيند اړخ ته دی.

حَدِيثُ أَبِي الدَّرْدَاءِ: إِنَّ فُسْطَاطَ الْمُسْلِمِينَ فِي بَابِ: ذِكْرِ الْيَمَنِ وَالشَّامِ . إِنَّ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى^(۱)

او حضرت ابو درداء حديث ان فسطاط المسلمين به مونږ انشاء الله د يمن او شام د ذکر په بيان کې نقل کړو

توضیح: ابن درهم: دا يو تابعی دی. رجل: د دې نه مراد حضرت ابو هريره دی. الی جنبکم: دلته يوه

همزه محذوفه ده، أَلِي: يعنې ستاسو اړخ ته يو کلی دی. چې دهغې نوم ابله دی. دا د يو مشهور ښار

نوم دی. چې بصرې سره نژدې دی. مسجد العشار: دا د يو جومات نوم دی. چې په ابله کېدی. خلک

دې جومات ته د برکت په غرض سره لمونځ کولو لپاره راځي. په مقدس ځايونو کې لمونځ کول په

هيچا پټ نه دي. دغه شان بل انسان ته وصيت کول چې زما لپاره د ثواب په توگه دا عبادت او کړه او

ايصال ثواب او کړه، دا جائز دي. دغه شان د چا لپاره د نفلي عبادت ايصال ثواب کول جائز دي.

مشجد عشار د شهيدانو په اړه باندې معلومه نشوه چې آیا دا د سابقه امتونو خلک ؤو او که د دې

امت شهيدان ؤو. په ظاهره باندې خو داسې ښکاري چې جومات خو پخوانی تاريخي جومات دی،

البته شهيدان به د دې امت وي، چې دهغوی درجه د بدر او احد د شهيدانو برابر ده. زما يو شاگرد

شيخ موسى چې دا وخت په کراچي کېدی، هغه د بصرې او سيدونکی ؤو، هغه وويل چې مسجد

عشار زموږ په محله کېدی. خلک يې د زيارت لپاره راځي. (المركات ۹/۳۲۶)

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۸۹ رقم الحديث ۴۳۰۸

الفصل الثالث

د حضرت عمر رضی اللہ عنہ ذات دفتنو لپارہ بنہ دیزوؤ

﴿۲۵﴾	عَنْ شَقِيقٍ عَنِ حُدَيْفَةَ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ عُمَرَ
	حضرت شقیق (تابعی) د حضرت حذیفہ نہ روایت کوی چہ ہغہ و فرمایل: مونہ د عمر فاروق رضی اللہ عنہ
	فَقَالَ: أَيُّكُمْ يَحْفَظُ حَدِيثَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
	پہ مجلس کي ناست وؤ. چہ ہغہ ز مونہ نہ پونبستنه او کرہ چہ پتاسو کي کوم سرپ تہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہغہ
فِي	الْفِتْنَةِ؟ فَقُلْتُ: أَنَا أَحْفَظُ
	حدیث یاد دی چہ ہغہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د فتنی پتہ فرمایلی وؤ. ما وویل: ماتہ یاد دی او بیخی ہغہ شان دی
كَمَا	قَالَ: قَالَ: هَاتِ
	خنکہ چہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلی وؤ. حضرت عمر رضی اللہ عنہ فرمایل: بنہ ہغہ حدیث بیان کرہ. تہ د حدیث
إِنَّكَ	لِجَرِيءٍ
	پہ روایت کي دیر زہ وریپ. شہ چہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلی دی، ہغہ نقل کرہ، او دہغی کیفیت بیان کرہ.
قَالَ:	قُلْتُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ
	حضرت حذیفہ رضی اللہ عنہ فرمایپ چہ ما بیان کرل چہ ما د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ دا اوریدلی دی چہ د سرپ
فِتْنَةُ	الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ وَنَفْسِهِ وَوَلَدِهِ
	فتنہ د ہغہ پد اهل او عیال کي دہ. دہغہ پہ مال کي دہ. دہغہ پہ نفس کي دہ. دہغہ پہ اولاد کي دہ. او دہغہ
	وَجَارِهِ يُكْفَرُهَا الصِّيَامُ وَالصَّلَاةُ وَالصَّدَقَةُ وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ
	پہ گاونہ کي دہ. دہغہ دا فتنہ روژپ، لمونخ، صدقہ، امر بالمعروف او نہی المنکر لہری کوی.
فَقَالَ	عُمَرُ: لَيْسَ هَذَا أَرِيدُ إِنَّمَا أَرِيدُ الَّتِي
	حضرت عمر رضی اللہ عنہ و فرمایل: ز ما مدعا پہ دی فتنی سرہ نہ وہ، زہ خود ہغہ فتنی بہارہ بانڈی اوریدل غوارم
	تَمُوجُ كَمَوْجِ الْبَحْرِ. قَالَ: مَا لَكَ وَلَهَا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؟ إِنَّ بَيْنَكَ
	چہ ہغہ بہ د سمندر د چپو پہ شان چپی وہی! حضرت حذیفہ فرمایپ چہ ما وویل: امیر المؤمنین! نو ستاد ہغہ فتنی

وَبَيِّنَهَا	بَابًا	مُغْلَقًا.	قَالَ:
سره څه تعلق! ستا او دهغې ترمښخ خويوه بنده دروازه واقع ده. حضرت عمرو فرمايل چې دغه دروازه			
فَيُكْسَرُ	الْبَابُ	أَوْ يَفْتَحُ؟	قَالَ:
به ماته كړې شي يا به برسیره ته كړې شي؟ حضرت حذيفه فرمايل: ما جواب ور كړو چې دروازه به برسیره ته			
لَا	بَلْ	يُكْسَرُ.	قَالَ:
نشي بلکې ماته به كړې شي. حضرت عمرو فرمايل: د دې دروازې په اړه باندي ډیره نژدې ذ حقيقت			
أَنْ	لَا	يُغْلَقُ	أَبَدًا.
خبره داده چې هغه دې كله بنده نشي. د حديث راوې شقيق فرمايي چې ما د حضرت حذيفه نه پوښتنه او كړه			
هَلْ	كَانَ	عَمْرٌ	يَعْلَمُ
چې آیا عمر دې نه خبر وو چې د دغه دروازې نه څوك مراد دی؟ حضرت حذيفه فرمايل: هو!			
قَالَ:	نَعَمْ	كَمَا	يَعْلَمُ
حضرت عمر دې نه خبر وو. څنگه چې هغه د دې خبرې نه خبر وو، چې د سبا ورځې نه به مخکې شپه			
أَنَّ	دُونَ	عَدِ	لَيْلَةٍ
راځي او په دې کې هېڅ شک نشته چې ما حضرت عمر ته هغه حديث بيان كړو چې په هغې کې خطاگانې			
حَدَّثَنِي	حَدِيثًا	لَيْسَ	بِالْأَعْلَاطِ
نشته دی. حضرت شقيق فرمايي چې زموږ د حضرت حذيفه نه دې پوښتنې همت ونشو چې د دروازې نه			
فَهَبْنَا	أَنْ	نَسْأَلُ	حُدَيْفَةَ
څوك مراد دي. البته موږ حضرت مسروق ته وويل چې ته د حضرت حذيفه پوښتنه او كړه. نو هغه د			
مَنْ	الْبَابُ؟	فَقُلْنَا	
حضرت حذيفه نه پوښتنه او كړه. نو حضرت حذيفه فرمايل: چې د دروازې نه حضرت عمر <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small>			
لِمَسْرُوقٍ:	سَلَهُ.	فَسَأَلَهُ	
مراد دی. يعنې د حضرت عمر <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> ذات د يو داسې دروازې په شان دی چې هغې د امت او اسلامې			

فَقَالَ:

عُمَرُ.

مُتَّفِقٌ

عَلَيْهِ^(۱)

مملکت کې فتنه او فساد دنده راتگ نه ایسار کړې، دهغه نه وروسته د فتنو دروازه برسيرته شوه.

توضیح: لجرى: حضرت عمر رضه. الله عنه خواته به د گواه نه بغير چا حديث نشو بيانولو. نو حكه حضرت عمر رضی الله عنه حضرت حذیفه رضی الله عنه ته وويل چې ته ډير زړه وريې. بڼه اوس بيان وكړه. حضرت حذیفه رضی الله عنه په دوه قسمه فتنو کې د يو قسم بيان وكړو. ياده دې وي چې فتنې په دوه قسمه دي. يو فتنه خو اهل او عيال او مال و متاع سره اړه لري. دويمه فتنه هغه ده چې دهغې تعلق د قتل او قتال او جداوالي او بيلتون سره وي. حضرت حذیفه رضی الله عنه لدا وگنړله چې حضرت عمر رضی الله عنه د اول قسم د فتنې په اړه باندي پوښتنه كوي. نو هغه بيان شروع كړو. نو په دې سره حضرت عمر رضی الله عنه وفرمايل چې هغه دويم قسم فتنه او وايه چې هغه د سمند د چپو په شان به چپي وهلاوسره راروانه وي. حضرت حذیفه رضی الله عنه وكړو. او وي فرمايل: چې ستا دهغې سره څه تعلق دی؟ ته خو دهغې نه ډير لېري يې. ستا او د هغه فتنو تر مينځ يوه بنده دروازه ده. حضرت عمر رضی الله عنه پوښتنه وكړه چې هغه دروازه به برسيرته كړې شي او كه ماته به كړې شي؟ حضرت حذیفه رضی الله عنه وفرمايل: ماته به كړې شي. حضرت عمر رضی الله عنه وفرمايل: چې بيا خو به دا بنده نه كړې شي. دلته د دروازي تشبيه د حضرت عمر رضی الله عنه د ذات سره ورکړيشويده. د دروازي برسيرته کېدل دا طبعي مرگ راتگ ته اشاره وه. او ماتيدل دهغه شهيد کېدلو ته اشاره وه. نو حضرت عمر رضی الله عنه ابولوولؤ ووجاوسي شهيد كړو نو دا دروازه ماته شوه، اوس نه شي بنديدلې. حضرت عمر رضی الله عنه ته د دې بيان نه بڼه معلومه شوي وه چې د فتنو مخې ته بنده دروازه دهغې خپل ذات دی. كله چې حضرت عمر رضی الله عنه شهيد كړی شو، نو د فتنو دروازي برسيرته شوي. او حضرت عثمان رضی الله عنه شهيد كړی شو.

﴿٢٦﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: فَتَحَ الْقُسْطَنْطِينِيَّةَ مَعَ قِيَامِ السَّاعَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

او حضرت انس نه روايت دی چې هغه وفرمايل: د قسطنطينيه فتح کېدل به قيامت ته نژدې وي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ٤/٢٢١٨ رقم الحديث (١٤٤-٢٤) والبخاري في صحيحه رقم الحديث ٧٠٩٦.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ٤/٤٤٢ رقم الحديث واحمد في المسند ٥/٢٣٢.

۲ جمادی الثاني ۱۴۱۸ھ

بَابُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ

دقیامت د علاماتو بیان

قال الله تعالى ﴿فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا﴾ (محمد: ۱۸)

اشراط جمع ده، د دې مفرد شرط دی، چې د نښانې او علامت په معنی دی. په دې باب کې به هغه علامات بیانېږي چې هغه د قیامت نزدیکت او د هغې واقع کیدل ظاهر وي. الساعة: شپه او ورځ ټول په ۲۴ اجزاؤ باندې مشتمله ده. په دې اجزاؤ کې یو جز ته ساعت وايي. چې هغې ته یوه گهړی او یوه گهنټه هم وايي. دلته د ساعة نه دغه گهړی مراد نده بلکې د ساعة اطلاق په غیر معلوم مختصر او لږ وخت باندې هم کیږي. دلته م دا مراد دی. ځکه چې د قیامت د واقع کیدلو وخت غیر معلوم هم دی او مختصر هم دی. علماؤ لیکلي دي چې د قیامت نه مخکې یو څو نښې داسې دي چې هغه وړي دي، د حضرت مهدی پورې چې څومره نښې دي، دا وړي دي او بیا د ظهور د مهدی نه واخله تر قیامت د واقع کیدلو پورې غټې نښې دي. د دواړو نښې د علامات صغری او علامات کبری په نوم سره بللی کیږي. اوس دلته یو سوال دي: **سوال:** که د اشراط الساعة تعلق د علامات صغری سره دی، نو بیا په دې باب کې د حضرت مهدی ذکر بیا بیا ولې راغلی، ظهور مهدی خو په علامات کبری کې دی؟ **جواب:** په وړو علاماتو کې خود ځینو جنگونو ذکر هم دی، د دې جنگونو په حواله سره حضرت مهدی ذکر په دې باب کې ضمني توگه باندې راغلی دی. گنې ظهور مهدی په علامات کبری کې دی. بهر حال نن سبا چې مونږ په کوم دور باندې تیرېږو، په دې کې د قیامت وړې نښې مکمل توگه باندې ظاهره شوي دي، بلکې په دې باندې متفرع نتیجې لکه زلزلې هم راغلي دي.

الفصل الأول

دقیامت یو څو نښې

﴿عَنْ أَنَسٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ

او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي: بیشکه د قیامت په نښو کې داده

أَنْ يُرْفَعَ الْعِلْمُ وَيَكْثُرَ الْجَهْلُ وَيَكْثُرَ الزِّنَا وَيَكْثُرُ شُرْبُ الْخَمْرِ وَيَقْلَ الرِّجَالُ وَتَكْثُرُ النِّسَاءُ

چې علم به وچت کړی شي، جهالت به ډیر شي، زنا به ډیره کیږي، د نارینو شمیره به کمه شي، د ښځو شمیره

حَقٌّ يَكُونُ لِخَمْسِينَ امْرَأَةً الْقِيمَةُ الْوَاحِدُ» . وَفِي رِوَايَةٍ:

به ډیره شي، تردې چې د پنځوس ښځو پالونکی به یو سړی وي. او په یو روایت کې (یرفع العلم ويكثر

«يَقُولُ الْعِلْمُ وَيُظْهِرُ الْجَهْلُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

(الجهل) په ځای داسې دي چې علم به کم شي او جهالت به خپور شي.

﴿۲﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ بَيْنَ يَدَيَّ

او حضرت جابر رضي الله عنه فرمايې چې ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه دا اوریدلي دي: قیامت دراتګ نه مخکې

السَّاعَةِ كَذَابِينَ فَأَحْذَرُوهُمْ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۲)

به د دروغ ژنو شمیره ډیره شي، لهذا د هغوي نه ځان ساتی.

توضیح: کذابین: یعنې د قیامت نه مخکې به دروغ ژن خلک پیدا شي، د دېنه هغه اهل هواء و بدعت او د باطلو نظریو خلک مراد دي چې هغوي د خپلو غلطو نظریو لپاره د دروغو حدیثونه جوړوي، یا د دېنه مراد د دروغو د نبوت د دعویدار دي. (مرقات ۹/۳۳۲)

نالائقه ته منصب ور کول د قیامت نښه ده

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: بَيْنَمَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَدِّثُ إِذْ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ

او حضرت ابو هريره رضي الله عنه فرمايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د صحابو سره خبرې کولي چې ناڅاپه یو باندې چې راغلو

فَقَالَ: مَتَى السَّاعَةُ؟ قَالَ: «إِذَا ضُيِّعَتِ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ» .

او وې ويل چې قیامت به کله راځي؟ نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل: کله چې امانت ضایع کړی شي، نو د قیامت انتظار

قَالَ : كَيْفَ إِصْبَاعُهَا ؟ قَالَ : « إِذَا

کوه . باندې چې پوښتنه وکړه چې امانت به ولې ضایع شي او د انوبت به کله راځي؟ نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل: کله

وَسَدَّ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۳)

چې د حکومت او سلطنت کار نااهلو خلکو ته وسپارلی شي نو د قیامت انتظار کوه.

توضیح: الی اغیر اهله: نالائقه او نااهله خلک هغه دي چې هغه د متعلقه کار او د حکومت او مشرۍ په شرطونو باندې پورا نوي، او د قائد او حاکم او د مشر جوړیدلو کوښښ کې اخته وي لکه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۱۷۸ رقم الحديث ۸۰ ومسلم في صحيحه ۴/۲۰۵۶ رقم الحديث ۹/۲۶۷۱ .

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱۴۵۴ رقم الحديث ۱۰/۱۸۲۲ وابن ماجه في سننه ۲/۱۳۰۴ رقم الحديث ۳۹۵۲ .

(۳) أخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۵۹ .

بنځې، ماشومان، نالائقه، جاهل، فاسق، فاجر، بخيل، کنجوس، نامرد، بزده او غیر قریشی النسل، داخلک شرعاً حکومت او قیادت او مشرۍ اهل ندي. بیادا نااهله عام دي که دنیاوي معاملاتو کې نااهله وي او که دیني معاملاتو کې نااهله وي چې علم یې پوخ نه وي. او مدرس جوړ شوي، عالم نه دي، او وعظ او بیان کې اخته دي، د پیری مریدي صلاحیت پکې نشته او پیر جوړ شوي، د امانت نه د خلکو دنیاوي امانتونه هم مراد دي او دیني او شرعي امانتونه هم مراد دي. (مرقات ۹/۳۳۴)

د عربو په زمکه کې چې کله شینګی وي نو قیامت به نژدې وي

﴿٢٤﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَآيِي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: قیامت به تر هغه وخته پورې نه راځي

حَتَّى يَكْتُرَ الْمَالُ وَيَفِيضَ حَتَّى يُخْرِجَ الرَّجُلَ زَكَاةَ مَالِهِ

ترڅو پورې چې مال ډیر شوی نوي. او ډیر والی به هم داسې وي چې یوسړی به د خپل مال زکوة و باسي خو

فَلَا يَجِدُ أَحَدًا يَقْبَلُهَا مِنْهُ وَحَتَّى تَعُودَ أَرْضُ الْعَرَبِ مَرْوَجًا

هغه به هیڅوک نه بیا مومي چې هغه دده د زکوة مال واخلي، او ترڅو چې د عربو زمکه شنه او باغونو او د

وَ أَنْهَارًا « رَوَاهُ مُسْلِمٌ . وَ فِي رِوَايَةٍ : قَالَ : « تَبْلُغُ الْمَسَاكِنَ إِهَابًا » (١)

نېرونو والانشي. (مسلم) او د مسلم په یو روایت کې داسې دي چې د عمارتونو او د آبادي لړۍ به اهاب یا یهاب ته ورسېږي

توضیح: مروجا: یعنی د عربستان زمکه به څرخاي او شنه او دنهر و الاشي، نن سبادا عمل شروع شوی

دی، د جدې نه مکې پورې زمکه شنه ده. اهاب: مدینې سره نژدې دځاي نوم دی. په دې صورت کې

لفظ د او شک لپاره دی. او که د تنويع لپاره شي نو بیا دا به دوه ځایونه وي یعنی تردې ځایونو پورې

چې د مدینې آبادی ورسېږي نو دا به د قیامت د نژدې والې نښانې وي، د مال ډیر والی به کیدی شي د

امام مهدي په زمانه کې وي. (مرقات ۹/۳۳۵)

د حضرت مهدي يو څو صفتونه

﴿٥٥﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ خَلِيفَةٌ

او حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَآيِي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: په آخره زمانه کې به يو خليفه پيدا شي. چې هغه

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١٣/٨١ رقم الحديث ٧١٢٠ ومسلم في صحيحه ٢/٧٠١ رقم الحديث ٢/١٥٧.

يُقَسِّمُ الْمَالَ وَلَا يَعْدُهُ « وَ فِي رِوَايَةٍ :
به محتاجو او حقدارو باندې ډير مال تقسيم کړي، او هغه به نه شماري، او په يوروايت کې داسې دي چې
قَالَ: «يَكُونُ فِي آخِرِ أُمَّتِي خَلِيفَةٌ يَحْيِي الْمَالَ حَيًّا
زما د امت په آخري زمانه کې به يو خليفه پيدا شي چې هغه به خلکو ته په موتي يا په لپه باندې مال
وَلَا يَعْدُهُ عَدًّا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
ورکوي او هغه به نه شماري.

توضیح: خلیفه: د دښه مراد حضرت مهدی دی. دده ظهور به د مقام ابراهیم او حجر اسود په مینځ کې کیږي. د دې ظهور نه په مخکنې کال به سپوږمۍ تندر نیولي وي. بیعت او د ظهور په وخت کې به د آسمان نه دا آواز راځي: هذا خلیفة الله المهدی فاستمعوا له واطيعوه. د دښه مخکې به دا د مدینې نه مکې ته راتختیدلی وي، دې لپاره چې دا څوک ونه پیژني، امام مهدی به سید وي، په ژبه کې به یې لکنټ (توالی) وي، کله چې غصه شي نو په خپل ورون باندې به لاس وهي. د نبی کریم ﷺ همنامی به وي، دده د پلار نوم به عبدالله او د مور نوم به آمنه وي، په عادتونو کې به بیخې د نبی کریم ﷺ په شان وي، خو په شکل او صورت کې به جدا وي.

يقسم المال: یعنی مال غنیمت به دومره ډیر وي او خپله دهغه به دومره سخاوت وي چې مال به تقسیم کړي او بی حساب به یې وشیندي او شمارل به نکوي. (مرقات ۹/۳۳۶)

يحيي: یعنی لپي به ډکې ډکې ورکړي، نهه کاله به خلافت کوي، اووه کاله به خالص جهاد کې تیر کړي. په اتم کال به د دجال مقابله کوي، او په نهم کال به د حضرت عیسیٰ ﷺ سره د حکومت انتظام چلوي. او بیا به وفات شي. حضرت عیسیٰ ﷺ به د هغه جنازه کوي. (مرقات ۹/۳۳۶)

فرات د سیند نه به خطر ناکې خزاني راوځي

﴿٦٥﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُوشِكُ الْفُرَاتُ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: ژر هغه زمانه راتلونکې ده چې د فرات سيند
أَنْ يَحْسِرَ عَنْ كَنْزٍ مِنْ ذَهَبٍ فَمَنْ حَضَرَ
به د سرو زرو خزانه راوباسي نو کوم سړی چې دغه وخت هلته موجود وي نو هغه لپاره پکار دي

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۳۵ رقم الحديث (۲۹۱۴-۶۹)

فَلَا يَأْخُذُ مِنْهُ شَيْئًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (۱)

چې د دغه خزانی نه څه وانخلي.

توضیح: یوشک الفرات: یعنی د فرات سیند به وچ شي. او د لاندې نه به یې د سرو زرو خزانه راوځي. د دې خزانی نه د څه اخستلو منع والی ځکه راغلی دی چې د دې د وچې نه به خپل مینځې جنګونه وي او فتنه او فساد به خپور شي. یا به په دې کې د حرمت او کراهت قوی احتمال وي. راتلونکې حدیث نمبر: ۷ کې هم د دې خزانی ذکر دی، خو په هغې کې دومره اضافه ده چې د سرو زرو هغه خزانه به د غر هومره وي، هر سړی به راځي او وایې به چې شاید زه خزانه تر لاسه کولو باندې کامیاب شم خو داسې به نکړي. نو ممکنه ده چې خپل مینځ کې په جنګ کولو کولو سره په تسلو کې نهه نوي (۹۹) مړه شي. فقط یو به پاتې شي، هغه به هم په حرص او لالچ کې اخیته شي. مذکور حدیث کې چې کومې خزانی اړخ ته اشاره شویده ممکنه ده، دا د زرو کان (درنگه) وي، او ممکنه ده چې د عراق موجوده تیل وي، او د تیلو اصل کوهی د دریاب د ویخ نه راخوټ کيږي، نن سبا د ټولې دنیا کافر د امریکې په مشرۍ کې یو ځای شوي دي او د عراق تیل لوټ کوي، او د مجاهدينو د لاسه مردار پري، پترول او گیس نه غیره جواهرات او مرمر، او سپین زر او سره زر، هر څه په دې علاقه کې ظاهریدلی شي، چې دا د قیامت په نښو کې ده. راتلونکې حدیث نمبر: ۸ کې هم څه تفصیل دی، چې زمکه به خپل دننه شیان راگوزار کړي. (مرقات ۹/۳۳۷)

افلاذ: د فلذة جمع ده. د ځیگر ټوټو ته ویلنی شوی دی، د زمکې دننه معدنیات مراد دي، دا لفظ به راتلونکې حدیث نمبر: ۹ کې ذکر دی.

﴿۷﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " لَا تَقُومُ السَّاعَةُ

أَوْ حَضَرَتْ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَوَيْتُ دې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: قیامت به تر هغه وخته پورې نه راځي

حَتَّى يَخْسِرَ الْفُرَاتُ عَنْ جَبَلٍ مِنْ ذَهَبٍ يَقْتَتِلُ النَّاسُ عَلَيْهِ

تر څو چې د فرات سیند نه د خزانی غر راوړنه باسي، خلک به د دې وچې نه جنګ او قتال کوي. نو په دې

فَيَقْتُلُ مَنْ كُلِّ مِائَةٍ تِسْعَةٌ وَتَسْعُونَ وَيَقُولُ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ:

خلکو کې به نهه نوي (۹۹) فیصده خلک ووژلی شي. او هر سړی به دا وایې چې کیدی شی زه (ژوند

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۷۸ رقم الحديث ۷۱۱۹، ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۱۹ رقم الحديث (۲۸۹۴-۳۰)

لَعَلِّي أَكُونُ أَنَا الَّذِي أَنْجُو " . رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)

پاتې شم) په مقصد کې کامياب شم

﴿۸﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " تَقِيءُ الْأَرْضَ أَفْلَادَ كَيْدِهَا

او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: زمکه به د خپل ځيگر توتیبي بیرون

أَمْثَانَ الْأَسْطَوَانَةَ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ فَيَجِيءُ الْقَاتِلُ

راوگوزار کړي، چې هغه به د سرورود ستونپه شان وي. نو یو سړی چې هغه به فقط د مال ترلاسه کولو

فَيَقُولُ: فِي هَذَا قَتَلْتُ

لپاره د قتل جرم کړی وي، رابه شي او وایې به چې (آیا) د دې لپاره ما خلک ووژلي دي. او یو سړی چې هغه به

وَيَجِيءُ الْقَاطِعُ فَيَقُولُ: فِي هَذَا قَطَعْتُ رَجِيئِي.

خپلولې ماته کړي وي، رابه شي او وایې به چې (آیا) د دې لپاره ما د خپلوانو سره خپلولې ماته کیده، او بیا

وَيَجِيءُ السَّارِقُ فَيَقُولُ: فِي هَذَا قَطَعْتُ يَدِي ثُمَّ

به غل راشي او وایې به چې (آیا) د دې لپاره زما لاس غوخ شوی دی، نو دغه ټول خلک به دغه مال دولت

يَدْعُوهُ فَلَا يَأْخُذُونَ مِنْ شَيْئًا " . رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۲)

دغه شان پرېږدي چې هیڅوک به هم ترې نه څه وانخلي.

په آخره زمانه کې به هر سړی پریشانه شي

﴿۹﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ

او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: قسم دی په هغه ذات د چاپه لاس کې

لَا تَذْهَبُ الدُّنْيَا حَتَّى يَمُرَّ الرَّجُلُ عَلَى الْقَبْرِ

چې زما ځان دی، دا دنیا به تر هغه وخته پوې نه ختمیږي ترڅو چې داسې زمانه رانشي چې سړی به د قبر

فَيَتَمَنَّعُ عَلَيْهِ وَيَقُولُ: يَا لَيْتَنِي مَكَانَ صَاحِبِ هَذَا الْقَبْرِ

په خوا تیرېږي او بیا به قبر باندې ورغړي (د غم نه به) وایې چې کاش! زه د دې قبر و لاپه ځای باندې وی

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۱۹ رقم الحديث (۲۸۹۴-۲۹) أخرجه أحمد في المستدرک ۵/۱۴۰.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۷۰۱ رقم الحديث (۱۰۱۳-۶۲) والترمذي في السنن ۴/۴۲۷ رقم الحديث ۲۲۰۸.

وَلَيْسَ بِهِ الدِّينُ إِلَّا البَلَاءُ " . رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)

او دا پريشانې به د دين د وجې نه نوي بلکې دنيا وې مصيبت به وي.

د قيامت نه مخکې به د يو غټ اور ظهور کيږي

۱۰۶ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا يَبِيَّ چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: قيامت به تر هغه وخته پورې نه راځي

حَتَّى تَخْرُجَ نَارٌ مِنْ أَرْضِ الْحِجَازِ تُضِيءُ أَعْنَاقَ الْإِبِلِ بِبُصْرَى» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۲)

ترڅو چې د حجاز نه يو اور لمبي ونکړي چې هغه به د بصرې د اوسانو څټونه رڼا کړي

توضیح: من ارض حجاز: يعنې د حجاز د زمکې نه به يو غټ اور رانېکاره شي، چې دهغې د وجې نه به بصرې کې د اوسانو څټونه نېکاره شي، حجاز د جزيره العرب هغه علاقې ته ويلى کيږي چې په هغې کې مکه او مدينه داخل دي. او بصرې د شام په زمکه باندې د يو ښار نوم دی. چې هغه د دمشق نه د درې ورځو په مزل دی. علماؤ ليکلي دي چې په دې حديث کې د کوم اوريان راغلی دی، دا اور ۶۵۰ هـ کې ظاهر شوی ؤ، دا اور د حجاز د وسط نه د سمندر د چپو په شان وچتيدلو او غرونه، دستي او ځنگلونه يې ايره کول. په دې کې د بجلې د کرس په شان اواز هم ؤ او په دې کې مختلف رنگونه هم ؤ. دغه اور په دغه طوفانې شکل کې مدينې منورې ته ورسيدلو، خو د مدينې په حدودو کې يخ شو، يعنې د مدينې د حدودو يو شى يې هم نه سيزلو. د دې اور نه د مدينې خلک يريدلي ؤ. هغوي په ژړا ژړا دعاگانې غوختلي، او صدقې يې ورکولي، د اور د وجې نه پنځوس ورځې مدينه منوره روښانه وه. د مدينې د خلکو به د دې وجې نه د د شپې کارونه کول، د مکې خلکو گواهي ورکړه چې د اور د رڼا د وجې نه مونږ بصرې او شام علاقې روښانه وليدلي، دا اور د لمر نه ډير روښانه ؤ. د ورځې به پته نه لگيدله چې لمر شته او که نشته. دې اور به کانې سيزل. خو بوتې به يې نه سيزل. دغه شان په مدينه کې به يې دننه د حرم په حدودو کې اثر نه کولو. نو که د کوم کانې نيمه برخه به په حرم کې وه او نيمه به بيرون وه نو دې اور به بيرونې برخه سيزله، دننه برخه به يې پريخودله. روضه رسول صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره خلک په ژړا کې مشغول ؤ چې الله تعالى کرم وکړو او د دې اور مخ يې آسمان اړخ ته کړو او خلک محفوظ شول. اعناق الابل نه مراد د بصرې علاقې

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۲۲۳۱ رقم الحديث (۱۵۷-۵۴) وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۴۰ رقم الحديث ۴۰۳۷.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۷۸ رقم الحديث ۷۱۱۸ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۷ رقم الحديث (۲۹۰۲-۴۲).

کابې دي، د دې اور د ختمیدلو نه وروسته په بغداد باندې د تاتاریانو برید وشو، چې په هغې سره بغداد تباہ شو. دا اور ۳ جمادی الثانی ۶۵۰ هـ کې رابنکاره شوی ؤ. او ۲۷ رجب ۶۵۰ پورې ۳۵ ورځې مسلسل شروع ؤ. (مرقات ۹/۳۴۰)

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ نَارٌ
أود حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: د قیامت د نښو نه به اوله نښه هغه اور
تَحْشُرُ النَّاسَ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى الْمَغْرِبِ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۱)
وي چې هغه به خلک د مشرق نه مغرب اړخ ته وشړي. (روایت کړې دي بخاری)

الفصل الثاني

قیامت ته نژدې زمانه به بې برکته شي

﴿۱۲﴾ عَنْ أَنَسِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ
حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: قیامت به تر هغه وخته پورې نه راځي ترڅو چې
حَتَّى يَتَقَارَبَ الزَّمَانُ فَتَكُونَ السَّنَةُ كَالشَّهْرِ وَالشَّهْرُ كَالْجُمُعَةِ وَتَكُونَ الْجُمُعَةُ كَالْيَوْمِ وَيَكُونُ الْيَوْمُ
زمانه نژدې نشي، کال د میاشتې برابر، میاشت د اونۍ (هفته) برابر، اونۍ د یوې ورځې برابر او یوه ورځ د یو
كَالسَّاعَةِ وَتَكُونُ السَّاعَةُ كَالضَّرْمَةِ بِالنَّارِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱)
ساعت برابر شي. او یو ساعت به دوامره لنډ شي لکه د اور سپرغۍ (د گیاه په ډکې) باندې بل شي.

توضیح: الضرمه على النار: لکه د گیاه او ډگو پنډو کې په اور باندې کيڼو دل شي او اور دې لره په سیزلو سره په بخرکو کې والوزي، د مزلونو دا نژدې والی د دې وړاندوینې دلاندې یقینې او بدیهې دی، خو که د جدید دور ټیکنالوجي او ریډار لاسالکی نظام ته وکتلی شي نو د مزلونو لنډیدل به ډیر په آسانه باندې په پوهه کې راشي. (مرقات ۹/۳۴۲)

﴿۱۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَوَالَةَ قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت عبد الله بن حوالة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږد جهاد لپاره ولېږلو دي لپاره چې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۷۸ تعليقا في الباب ۲۴ باب خروج النار . واحمد في المسند ۳/۱۰۸

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۹۰ رقم الحديث ۲۳۳۲.

لِنَغْنَمَ	عَلَى	أَقْدَامِنَا
مونږ مال غنیمت تر لاسه کړی شو او دهغې په ذریعه باندې خپل ضرورتونه پورا کړی شو، زموږ په سفر		
فَرَجَعْنَا	فَلَمْ	نُغْنَمْ شَيْئًا
پیدل و او (کله چې) مونږ دې جهاد نه بیرته راتلونو زموږ سره هیڅ هم مال غنیمت نه و. نبی کریم ﷺ		
وَ عَرَفَ الْجَهْدَ فِي	وَجُوهِنَا	فَقَامَ فِينَا
زمونږ په مخونو باندې خفگان او ناامیدې کتلو باندې مونږ ته ډاډگیر نه را کولو او د دعاء کولو زموږ په مینځ		
فَقَالَ :	« اللَّهُمَّ لَا تَكِلْهُمْ إِلَيَّ قَاضِعَفَ عَنْهُمْ	
کې ودریدلو او وې فرمایل چې پروردگار! دا خلک ما ته مه سپاره، داسې نه وي چې زه د دوی د خبرا خستلو		
وَلَا تَكِلْهُمْ إِلَى	أَنْفُسِهِمْ	فَيَعْجِزُوا عَنْهَا
طقت و نلرم او مه هغوی خپل ځانونو ته سپاره ځکه چې دوی به د خپلو کارونو د پورا کولو نه عاجز شي،		
وَلَا تَكِلْهُمْ إِلَى	النَّاسِ	فَيَسْتَأْتِرُوا عَلَيْهِمْ»
او مه دوی بل چا ته سپاره او مه یې د دنورو محتاج کوه. ځکه چې ددې خلکو په ضرورتونو او حاجتونو باندې		
ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى	رَأْسِي	ثُمَّ قَالَ:
به خپل حاجتونه مقدم ساتي. د دې په وروسته نبی کریم ﷺ خپل لاس زما په سر باندې کيځودلو او وې فرمایل		
«يَا	ابْنَ حَوَالَةَ	إِذَا رَأَيْتَ الْخِلَافَةَ
ای ابن حواله! (کله چې ته) وويني چې خلافت ارض مقدس ته ورسیدلو (یعنې د مسلمانانو دارالخلافة د مدینې		
قَدْ نَزَلَتِ الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ فَقَدْ دَنَّتِ الزَّلَازِلُ وَ الْبَلَابِلُ وَ الْأُمُورُ الْعِظَامُ		
نه نقل کیدلو باندې د شام هیواد ته رسیدلی ده) نو پوهه شه چې زلزلې، مصبتونه او هغه غټې حادثې (چې دهغې		
وَ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنَ النَّاسِ مِنْ يَدِي هَذِهِ		
تعلق د قیامت سره دی) نژدې راغلي دي، او په هغه ورځ به قیامت خلکو ته دومره نژدې وي څومره چې زما		
إِلَى رَأْسِكَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۱)		
لاس ستا سر ته نژدې دی.		

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۳/۴۱ رقم الحديث ۲۵۳۵.

توضیح: فاضعف: یعنی دوی ماته مه سپاره، زه به عاجز شم، او دوی خپل ځانونو ته هم مه سپاره، دوی به خپله عاجزه شي. فيستأثروا: یعنی دوی لره خلکو ته هم مه سپاره، خلک به په دوی باندي ترجیح ورکول شروع کړي. الخلافة: یعنی کله چې خلافت د مدينې نه بيت المقدس ته نقل شو، او خپور شو، نو بيا به زلزلي شروع شي، او آفتونه به راځي، بلابل د بلبلة جمع ده. آفت او مصيبت ته وايي. ممکنه ده چې دلته د خلافت نه د حضرت مهدي خلافت مراد وي. چې دهغه مرکز به شام وي، او بيا به د قيامت د نژديکت زلزلي شروع شي. (مرقات ۹/۳۴۴)

کله چې پنځلس جرمونه کيږي نوزلزي به راځي

﴿۱۳﴾ وَعَنَّا هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا اتَّخَذَ النَّبِيُّ دَوْلًا
او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کله چې مال غنيمت دولت وگڼلی شي او کله
وَالْأَمَانَةُ مَغْنَمًا وَالزَّكَاةُ مَغْرَمًا وَتُعَلِّمَ لِغَيْرِ الدِّينِ وَأَطَاعَ الرَّجُلُ
چې زکوة تاوان وگڼلی شي، او کله چې علم د دين نه غيره د بل څه لپاره زده کړی شي، او کله چې سپری د بنځې
أَمْرَاتُهُ وَعَقَى أُمَّهُ وَأَذَنَى صَدِيقَهُ وَأَقْصَى أَبَاهُ
تابعدارې شروع کړي، او کله چې د مور نافرمانې شروع شي، او کله چې دوستان خو تردي او پلار ليرې کولی
وظَهَرَتِ الْأَصْوَاتُ فِي الْمَسَاجِدِ وَسَادَ الْقَبِيلَةَ
شي او کله چې په جومات کې شور جوړ کړی شي، او کله چې د قوم او جماعت مشري دهغه قوم او جماعت
فَاسِقُهُمْ وَكَانَ زَعِيمُ الْقَوْمِ أَرْدَلَهُمْ
فاسق سپری کوي او کله چې د قوم او جماعت سربراه او مشر دهغه قوم او جماعت کميه او رذيل سپری کوي
وَأُكْرِمَ الرَّجُلُ مَخَافَةَ شَرِّهِ وَظَهَرَتِ الْقَبِيلَاتُ
او کله چې د سپری عزت دهغه د شراو فتنې ديري نه کيدلی شي، او کله چې په خلکو د گانو وايونکو بنځو
وَالْمَعَارِفُ وَشُرِبَتِ الْخُمُورُ وَلَعَنَ آخِرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ
او ډول باجوړ وواچ شي او کله چې شرابونه څکلی کيږي او کله چې د دې امت وروستني خلک منځکو خلکو
أُولَاهَا فَأَرْتَقِبُوا عِنْدَ ذَلِكَ رِيحًا حَمْرَاءَ
باندي لعنت وليږي نو ته دغه وخت د دې شيانو د ژر ظاهريدلو انتظار کوه، سور يعني تنده او تيز او ډير سخت

وَزَلْزَلَةٌ	وَخَسْفًا	وَمَسْخًا
طوفانی بادو او د زلزلی، او په زمکه کې مندل، او د شکلونو مسخ او بدلیل، او د کانونو وریدلو، دغه شان د		
وَ	قَدْفًا	وَتَتَابِعُ
دې شیانو نه غیره د قیامت نورې ټولې نښې او علامتونو انتظار کوه. چې هغه به داسې پرله پسې راځي لکه		
كِنِظَامٍ قُطِعَ سِلْكُهُ فَتَتَابَعُ « . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱) »		
د د امبیل (هار) تار چې و شلیري او دهغې دانې پرله پسې گوازیږي.		
رَوَاهُ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا فَعَلْتَ أُمَّتِي خَمْسَ عَشْرَةَ		
حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: کله چې زما امت په دې پنځلس خبرو کې		
خَصْلَةً	حَلَّتْ	بِهَا
الْبَلَاءُ» (چې دهغې ذکر په پاسنې حدیث کې وشو) اخته شي نو په دې باندې به افتونه او مصیبتونه نازلیري، بیا		
وَعَدَّ	هَذِهِ	الْخِصَالَ
وَلَمْ		
يَذْكُرْ		
نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دغه پنځلس خبرې و شمارلي، خو حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دې روایت کې دا خبر نقل نکره		
« تَعْلِمَ لِعَیْرِ الدِّینِ » قَالَ : « وَ بَرَّ		
چې کله علم د دین لپاره زده کیدلی شي. حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا نقل کړل چې کله سړی د خپل دوست		
صَدِيقَهُ	وَجَفَا	أَبَاهُ
«		
سره احسان او مروت او د خپل پلار سره ظلم او جفا به کوي او هغه (کله چې شرابونه څکولی کیري د جمع		
وَ	قَالَ	شَرِبَ
الْخَمْرُ		
په ځای) کله چې شراب شکل کیري، مفرد نقل کړیدی. دغه شان (کله چې علم د دین نه غیره د بل څه		
وَ لَيْسَ الْخَرِيرُ « . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۲) »		
غرض لپاره زده کولی شي، په ځای) کله چې درینمو جامه واغوستلی شي، نقل کړیدی.		

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۲۸ رقم الحديث ۲۲۱۱.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۲۸ رقم الحديث ۲۲۱۰.

د عدل او انصاف بیرغ او چتونکې مهدي ظهور به خامخا کیري

﴿۱۱۶﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَذْهَبِ الدُّنْيَا
او حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: ترهغه وخته پوري به دنيا ختمه
حَقَّ يَمْلِكُ الْعَرَبَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يُوَاطِئُ اسْمَهُ
نشي ترڅو چې په عربو باندې يو داسې سړی قبضه ونکړي چې هغه به زما د کورنۍ وي، او دهغه نوم به زما
اسمې» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ. وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ:
په نامه وي، (ترمذی، ابوداؤد) او د ابوداؤد په يو زوايت کې داسې دي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: که د دنيا په
«لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ
ختميدلو کې فقط يوه ورځ پاتې شي نو الله تعالی به دغه ورځ اوږده او فراخه کړي، تردې چې زما د نسل نه
حَقَّ يَبْعَثَ اللَّهُ فِيهِ رَجُلًا مِنِّي أَوْ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يُوَاطِئُ اسْمَهُ اسْمِي وَاسْمُ أَبِيهِ اسْمَ أَبِي
يا يې دا و فرمايل: زما د اهل بيت نه به يو سړی را وليږي چې دهغه نوم به زما په نامه او دهغه د پلار نوم به
يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا
زما د پلار په نامه وي. او هغه ټول مخ د زمکې د عدل او انصاف نه ډک کړي، لکه څنگه چې د دې وخت
مُلِئَتْ ظُلْمًا وَجوراً» ^(۱)
مخکې د ظلم او زياتې نه ډک شوي وه.
﴿۱۱۷﴾ وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «الْمُهْدِيُّ مِنْ عِثْرَتِي
حضرت ام سلمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمایي چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوريدلي دي چې مهدي زما په عترت کې
مِنْ أَوْلَادِ فَاطِمَةَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۲)
دی او د فاطمه د اولاد نه به وي.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۷۳ رقم الحديث ۴۲۸۲ والترمذي في السنن ۴/۴۳۸ رقم الحديث ۲۲۳۰.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۷۴ رقم الحديث ۴۲۸۴ وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۶۸ رقم الحديث ۴۰۸۶.

﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمَهْدِيُّ مِنِّي

او حضرت ابو سعيد خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: مهدي به زما په اولاد کې وي،

أَجَلُ الْجَبْهَةِ وَأَقْبَى الْأَنْفِ يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا

روښانه او پلن تندي، او وچته پوزد به يې وي، هغه به مخ د زکې په عدل او انصاف سره ډک کړي، لکه څنگه

مِلَّتْ ظُلْمًا وَ جَوْرًا يَمْلَأُ سِنِينَ « . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (۱)

چې دا په ظلم او زياتي سره ډکه وه، هغه به اووه کاله پورې په مخ د زمکه باندې واکمن او قابض وي.

﴿۱۹﴾ وَ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قِصَّةِ الْمَهْدِيِّ

او حضرت ابو سعيد خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د مهدي د واقعي په لړ کې دا هم نقل کوي چې

قَالَ: " فَيَجِيءُ إِلَيْهِ الرَّجُلُ فَيَقُولُ: يَا مَهْدِيُّ أَعْطِنِي أَعْطِنِي.

نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داو فرمایيل: د مهدي خواته به یو سړی راشي او وايي به چې ماته څه را کړه، نو مهدي به هغه ته

قَالَ: فَيُخْبِي لَهُ فِي ثَوْبِهِ مَا اسْتَطَاعَ أَنْ يَحْمِلَهُ " . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (۱)

په دواړه ډکولاسو نو سره دومره ورکړي خومره چې هغه په خپله جامه کې ډک کړي شي او وچت يې کړي شي

د حضرت مهدي ظهور او د ابدالوراتگ

﴿۲۰﴾ وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

او حضرت ام سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: (آخره زمانه کې)

«يَكُونُ اخْتِلَافٌ عِنْدَ مَوْتِ خَلِيفَةٍ فَيَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ

کله چې خليفه وفات شي، نو اختلاف او جگړې به پيدا شي، په دې دوران کې به د مدينې نه یو سړی په

هَارِبًا إِلَى مَكَّةَ فَيَأْتِيهِ النَّاسُ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ فَيَخْرُجُوهَ

تيخته مکې ته وختي، د مکې خلک به د هغه خواته راشي او هغه به (د کور نه) راوباسي، هغه به اگر که دا

وَهُوَ كَارِهِ فَيَبَايَعُونَهُ بَيْنَ الرَّكْنِ

منصب قبولول نه خوښوي خو خلک به هغه تيار کړي، او دهغه په لاس به بيعت وکړي، دا بيعت به د حجر

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۷۴ رقم الحديث ۴۲۸۵ وأحمد في المسند ۳/۱۷.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۳۹ رقم الحديث ۲۲۳۳ وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۶۷ رقم الحديث ۴۰۸۳.

وَالْمَقَامِ	يُبْعَثُ	إِلَيْهِ	بَعَثُ	مِنْ	الشَّامِ
اسود او مقام ابراهيم په مينځ کې وشي، د دې نه وروسته به د دده د مقابلې لپاره د شام (د باچا) د اړخ نه يو لښکر					
فِيْخُسَفُ	بِهِمْ	بِالْبَيْدَاءِ	بَيْنَ	مَكَّةَ	وَالْمَدِيْنَةِ
راوليرلي شي خو هغه لښکر به د مکې او مدينې تر مينځ په مقام بیداء کې په زمکه کې و مندل شي، او بيا کله					
فَاِذَا	رَأَى	النَّاسَ	ذَلِكَ		
چې خلکو ته دا معلومه شي (چې د شام لښکر مکې ته د رارسيدلو نه مخکې په زمکه کې خځ شو) نو د شام					
اَتَاَهُ	اَبْدَالُ	الشَّامِ	وَعَصَائِبُ	أَهْلِ	العِرَاقِ
هيواد ابدال او د عراق عصائب به د دغه سړي خدمت ته راوړسيږي او د هغه په لاس په بيعت وکړي. بيا به					
ثُمَّ	يَنْشَأُ	رَجُلٌ	مِنْ	قُرَيْشٍ	أَخُوَالُهُ
د قريشو نه يو سړي راپاڅيږي چې د هغه ما ماگان به د کلب قبيله کې وي، او هغه به هم د دغه سړي او د هغه					
فَيَبْعَثُ	إِلَيْهِمْ	بَعَثًا	فَيُظْهِرُونَ	عَلَيْهِمْ	وَذَلِكَ
تابعدارو په خلاف باندې يو لښکر راو ليرې خو د دې سړي لښکر به په دغه کلبې لښکر باندې غالب راشي					
وَيَعْمَلُ	النَّاسِ	بِسُنَّةِ	نَبِيِّهِمْ		
بيا به دغه سړي د خلکو په مينځ کې دهغوي د پيغمبر (محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) د عادت او دهغې د طريقې مطابق					
وَيُلْقِي	الإِسْلَامَ	بِحِرَاوِهِ	فِي	الأَرْضِ	فَيَلْبَثُ
(دهيواد او ملت) نظام روانوي، او د مسلمانانو دين به خپل څخه په زمکه باندې کيږدي. هغه سړي به اووه					
سِنِينَ ثُمَّ يُتَوَفَّى وَيُصَلِّي عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۱)					
کاله قائم او پاتې وي. بيا به وفات شي او مسلمانان به د هغه د جنازې لمونځ وکړي.					

توضیح: اختلاف: يعنې د يو خليفه د وفات نه وروسته به د دويم خليفه په ټاکلو کې اختلاف پيدا شي، نو حضرت مهدي به د مدينې نه مخکې ته د دې يرې د وجې نه وتخي چې خلک دا خليفه جوړ نه کړي، خو مکې ته په رسيدلو سره به خلک دا وپيژني او د طواف په وخت کې به د حجر اسود او مقام ابراهيم په مينځ کې د هغه په لاس د خلافت بيعت وکړي، بيا به د هغه په مقابل کې د سفيايي

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۷۵ رقم الحديث ۴۲۸۶ وأحمد في المسند ۶/۳۱۶.

لښکر د شام نه مکې په لورې روان شي، خو مقام بیداء کې چې هغه مکې ته نژدې دی، ټول به مردار شي، بیا د شام ابدال او د عراق عابدان به د بیعت لپاره راشي. (مرقات ۹/۳۵۲)

ابدال الشام: ابدال جمع ده. د دې مفرد بدل دی، د اولیاء الله یوې ډلې ته ابدال وایي. دا په شام کې وي، لکه عصائب په عراق کې او نجباء په مصر کې وي. دنیا کې ابدال په هره زمانه او هر وخت کې وي، په دوې کې یو جماعت په ۳۱۳ کسانو باندې مشتمل وي. یو جماعت په څلویښتو کسانو باندې مشتمل وي، یو جماعت په اووه کسانو باندې مشتمل وي، او یو جماعت په درې کسانو باندې مشتمل وي. کله چې د درې کسانو د جماعت نه څوک مړ شي نو د اووه کسانو د جماعت مشر پرمختګ کولو باندې د درې کسانو جماعت ته راشي، دغه شان که د اووه کسانو د جماعت نه څوک مړ شي، نو د څلویښتو کسانو د جماعت نه یو سړی دلته راشي، کله چې د څلویښتو کسانو د جماعت نه څوک مړ شي نو د ۳۱۳ کسانو د جماعت نه یو سړی دلته راشي، او کله چې د ۳۱۳ کسانو د جماعت نه څوک مړ شي نو په معاشره کې چې څوک صالح او د ټولو نه ډیر نیک وي، هغه په ۳۱۳ کسانو کې شامل شي، دې لپاره چې په شمیره کې کمی رانشي. په دوې کې څلویښتو کسانو د ابدالو مرکزې ځای په شام کې دی، نور افراد د دنیا په بیلابیلو ځایونو کې ټاکلی شوي دي، دې لپاره چې د هغه ښار خدمت وکړي، د دې خلکو یو مخفې نظام دی، د سترگو نه پناه دی. په کال کې یو ځل په حجاز مقدس کې دهغوې اجتماع کیږي، بهر حال دا څه چې مې لیکلي د ترتیب څه منصوصي اولازمې ندی، د صوفیای کرامو په نزد باندې د ابدالو په دغه توګه باندې یو مخفې نظام جوړ دی. ابدال په رجال الغیب کې دی، کوم حضرات چې د دوي د وجود اقرار کوي په دې کې څه مضائقه نشته خو د دوي په اړه داسې عقیده ساتل جائز ندی چې هغه د توحید سره ټکر خوري، څه چې دلته لیکلی شوی. دهغې نه ډیر ملا علی قاری رحمه الله په مرقات ج ۹/۳۵۴ باندې لیکلي، امام غزالی رحمه الله په احیاء العلوم کې لیکلي چې کوم سړی هره ورځ د ادعاء وایي هغه به ابدالو درجه بیا مومي ﴿اللهم اغفر لامة محمد اللهم ارحم امة محمد، اللهم تجاوز عن امة محمد صلى الله عليه وسلم﴾ عصائب: عراق کې داسې خلکو د عصائب په نوم سره یادول کیږي او په مصر کې ورته نجباء وایي. یعنې د ټولو نه ښه، غوره، او چوڼ کړی شوي خلکو ته عصائب وایي. (مرقات ۹/۳۵۴) بعث الشام: د دېنه مراد هغه سفیانې سړی دی چې د هغه لښکر به په زمکه کې خنګ شي. رجل من قریش: د دېنه مراد د بنو کلب خوریا (د خور ځوې) دی. دا سړی به د سفیانې نه مخکې خپل لښکر د مهدي د مقابلې لپاره ولیږي خو هغوې ته به شکست وشي. جراه: داوښ د خټې مخکنۍ برخې ته جران وایي. اوښ چې

کله سترې شي نو د خت هغه برخه په زمکه باندې خپره کړي چې په هغې سره ورته ډیر راحت رسېږي..
دلته د اسلام د استقرار او اطمینان او استحکام او ثبات اړخ ته اشاره کړې شویده. (مرقات ۹/۳۵۵)

د عدل او انصاف او برکتونو و الا مهدی به راځي

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بَلَاءٌ يُصِيبُ هَذِهِ الْأُمَّةَ

او حضرت ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دى و آفت ذکر و کړو چې هغه به د امت

حَقٌّ لَا يَجِدُ الرَّجُلَ مَلْجَأً يَلْجَأُ

پخپله غیره کې و اخلي. تردې چې یو کس ته به هم داسې د پناه ځای په لاس نه ورځي چې هلته دا د ظلم او

إِلَيْهِ مِنَ الظُّلْمِ فَيَبْعَثُ اللَّهُ رَجُلًا

زیاتې نه پناه تر لاسه کړي، بیا کله چې د ظلم او ستم هغه (دور خپل حد نه و او پرېږي نو) الله تعالی به زما

مِنْ عِزَّتِي وَأَهْلِ بَيْتِي فَيَمْلَأُ بِهِ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا

د اولاد او زما د اهل بیتو نه یو سړی راو لیږي، هغه سړی به زمکه د عدل او انصاف نه داسې ډکه کړي لکه

كَمَا مِلْتُمْ ظُلْمًا وَجَوْرًا يَرْضَى عَنْهُ سَاكِنُ السَّمَاءِ وَسَاكِنُ الْأَرْضِ

څنگه چې هغه د ظلم او زیاتې نه ډکه وه. د ده نه به د آسمان و الا هم خوشحاله وي، او په زمکه و سیدونکې

لَا تَدْعُ السَّمَاءُ مِنْ قَطْرِهَا شَيْئًا إِلَّا صَبَّتْهُ

به ترینه هم راضي او مطمئن وي. آسمان به د خپل باران نه څه څاڅکې پاتې کولو نه بغير په کثرت سره

مِنْ دَرَارًا وَلَا تَدْعُ الْأَرْضُ مِنْ نَبَاتِهَا شَيْئًا إِلَّا أَخْرَجَتْهُ حَقٌّ يَتَمَتَّى الْأَحْيَاءُ الْأَمْوَاتِ

راوړوي او زمکه په خپل زرغونه کې د څه ساتلو نه بغير به هر څه راښه کړي، تردې چې ژوندي به د مړو

يَعِيشُ فِي ذَلِكَ سَبْعَ سِنِينَ أَوْ ثَمَانَ سِنِينَ أَوْ تِسْعَ سِنِينَ» . رَوَاهُ (۱)

ارمان وکړي، هغه سړی (مهدی) به د دې خوشحالی او کامیاب سره او ه کاله یا اته کاله یا نهه کاله ژوندی وي.

د منصور قومندان ظهور به خامخا کيږي

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ

او حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل: ما وراء النهر (په یو ښار کې) به

(۱) اخرجه احمد في المسند ۳/۳۷ و الحاكم في المستدرک ۴/۲۶۵.

وَرَاءِ النَّهْرِ يُقَالُ لَهُ: الْحَارِثُ حَرَاثٌ عَلَى مُقَدِّمَتِهِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ:

يو سړی ظاهره شي چې دهغه نوم به حارث حراث وي. دهغه د لښکر په مخکني برخه کې به يو سړی وي

مَنْصُورٌ يُوَظِنُ أَوْ يُمَكِّنُ لِأَلِ مُحَمَّدٍ

چې دهغه نوم به منصور وي، هغه سړی به د محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اولاد ته ځای يا استوگنه ورکوي لکه

كَمَا مَكَنَتْ قُرَيْشٌ لِرَسُولِ اللَّهِ وَجَبَّ عَلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ نَصْرُهُ

د الله رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د چې د قریش خلکو ځای او استوگنه ورکړې وه (نو) هر مسلمان باندې به واجب وي

أَوْ قَالَ: إِجَابَتُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۱)

چې دهغه سړی مرسته او ملاتړ وکړي، يا يې دا و فرمايل چې هغه سړی دې قبول کړي.

توضیح: وراء النهر: دريای آمو ته وراء النهر ویلی شوی، او د دې په شاته کومې علاقې دي دا علاقې بخارا او سمرقند او داسې نورو باندې مشتمل دي. د دې علاقو نه به يو سړی وي، چې دهغه نوم به حارث حراث وي، دهغه د لښکر په مقدمه الجیش باندې به يو قومندان مقرر وي، چې دهغه نوم به منصور وي، داسې به مهدی ته ټول وسائل ورورسوي. او هر قسم ملاتړ به یې کوي لکه څنگه چې د قریشو ځينو خلکو د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مرسته او ملاتړ کړی و. بهر حال حارث او منصور دواړه کسان به د حضرت مهدی بنه ملاتړ وکړي او جنگې وړتيا به په کار راوړي. دا کسان به د خراسان نه لښکر راوړي، د خراسان اطلاق په افغانستان باندې هم کېږي.

﴿۲۳﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَالَّذِي

او حضرت ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مایې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: په ذات قسم د چا په لاس کې چې

نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُكَلِّمَ السِّبَاعَ الْإِنْسَ

زما ځان دی، قیامت به تر هغه وخته پورې نه راځي ترڅو چې درندگان د انسانانو سره خبرې ونکړي، او

وَحَتَّى تُكَلِّمَ الرَّجُلَ عَدْبَةَ سَوْطِهِ وَشِرَاكَ نَعْلِهِ وَيُخْبِرَهُ فِخْدَهُ

ترڅو چې د سړي د چابک موتی او د کپړي (بیزار) وندنې خبرې ونکړي، او د انسان پتون به هغه ته دا وایي

بِمَا أُحَدِّثُ أَهْلَهُ بَعْدَهُ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۲)

چې دهغه په ننه شتون کې دهغه اهل او عیال کوم نوی کار او نوې خبره کړیده.

(۱) أخرجه أبو داود في المسند ۴/۴۷۷ رقم الحديث ۴۲۹.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۱۳ رقم الحديث ۲۱۸۱ وأحمد في المسند ۳/۸۴.

الفصل الثالث

دویمې صدۍ نه وروسته د قیامت نښې

﴿۲۳﴾ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْآيَاتُ بَعْدَ
حضرت ابو قتاده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایېل: نښانې به دوه سوه کاله وروسته
الْمَائَتَيْنِ". رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهٗ ^(۱)
راښکاره کيږي (ابن ماجه)

توضیح: بعدا لمائتين: يعنى د قیامت نښانې به دوه سوه کاله وروسته شروع کيږي. په دې حدیث کې اوله خبره د زده کولو دا ده چې دا دوه سوه کاله به کله شروع کيږي؟ نو ځينو علماؤ ليکلي دي چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هجرت د وخت نه به شمارل کيږي، ځينو ليکلي دي چې کله اسلام ښه روښانه شوی و. دهغه وخت نه به دا کلونه شمارل کيږي. ځينو ليکلي دي چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وفات نه وروسته به شمارل کيږي. دویمه خبره دا ده چې دوه سوه کاله وروسته د نښانو د ظهور مطلب څه دی؟ نو ځينې علماء فرمایې چې د قیامت وړې نښې په ډيرې شميرې سره به دوه سوه کاله وروسته شروع کيږي، گویا په دې حدیث کې مسلسل او پرله پسې د علامتونو د ښکاره کيدو خبره ده اگرکه وړې نښې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وخت نه څه نا څه شروع شوي وي. ځينو علماؤ په المائتين کې الف لام عهدې اخستلي، مراد ترينه هغه دوه صدۍ دي چې هغه دزر (۱۰۰۰) کاله نه وروسته ده گویا چې په دې حدیث کې ویلی کيږي چې تردولس سوه کاله پورې به د قیامت وړې وړې نښې پوره شي ددې نه وروسته به غمې غمې نښې ښکاره کيږي، اوس د غمې نښو انتظار دی. (مرقات ۹/۳۶۲)

حضرت مهدی لپاره تور بیرغونه

﴿۲۵﴾ وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّاياتِ السُّودَ قَدْ جَاءَتْ
او حضرت ثوبان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایېل: کله چې تاسو د خراسان د اړخ نه د انښانونه
مِنْ قِبَلِ خُرَّاسَانَ فَاتُّوْهَا فَإِنَّ فِيهَا خَلِيفَةَ اللَّهِ الْمَهْدِيَّ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ» ^(۲)
راتللي ووينی. نو د هغې اړخ ته متوجي شی. ځکه چې په هغوي کې به د خدای خليفه مهدی وي.

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۳۴۸ رقم الحديث ۴۰۵۷.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۶۰ رقم الحديث ۲۲۶۹ وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۴۷ رقم الحديث ۴۰۸۴.

توضیح: رایات السود: د تورو بیرغونو نه د حارث او منصور لښکر مراد دی. د دوې بیرغونه به تور وي. خراسان: افغانستان او ایران باندې د خراسان اطلاق کیږي. دا خلک به موحد سنیان وي. مشرک شیعہ به نه وي. المهدی: سوال دادی چې د حضرت مهدی ظهور خو به حرمین شریفین کې وي، په خراسان کې دهغه څه کار؟ د دې یو جواب دادی چې دلته به مجاز اخلي یعنی په دې لښکر کې به د مهدی مرسته او ملاتړ وي، دویم جواب دادی چې د دې لښکر حرم مکه ته په رارسیدلو سره حضرت مهدی به د دوې د پخیر زاغلاست لپاره بیرون راوتلی وي. نو بیرته ستیندلو کې به هغه په دې لښکر کې وي. دریم جواب دادی چې د مهدی اطلاق په یو هدایت موندونکې مسلمان قومندان باندې شوی دی، لغوې توگه باندې هدایت موندونکی مؤمن مهدی دی. نو گویا منصور ته مهدی ویلی شوی دی، مشهور مهدی مراد ندی. (مرقات ۹/۳۶۳)

امام مهدي به د حضرت امام حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په اولاد کې وي

﴿٢٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ وَنَظَرَ إِلَى ابْنِهِ الْحَسَنِ قَالَ:
او ابو اسحاق فرمایي چې حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل ځوي امام حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه ته په کتلو سره وويل
إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ كَمَا سَيَّأَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَيَخْرُجُ مِنْ صُلْبِهِ رَجُلٌ يُسَقَى
چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ده په اړه فرمایلي دي: سردار دی، ډیر ژر به دده د ملا نه یو سړی پیداشي چې دهغه نوم
بِاسْمِ نَبِيِّكُمْ يُشَبِّهُهُ فِي الْخَلْقِ
به ستاسو د نبی په نامه وي. هغه باطني سیرت یعنی اخلاق او عادتونو کې به د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره مشابه
ثُمَّ ذَكَرَ قِصَّةَ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَكَمْ يَذْكُرُ الْقِصَّةَ (١)
وی. دا روایت ابوداؤد نقل کړی دی خو هغه د زمکه د عدل او انصاف نه ډکولو والا خبره نده نقل کړي.

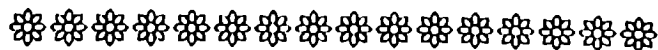
توضیح: من صلبه: یعنی حضرت مهدی به حسني وي، حسيني به نوي، که چیرته حسيني نسبت دی نو هغه د فاطمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د وجې نه دی. گنې هغه به د حضرت حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په اولاد کې وي. لکه څنگه چې په دې روایت کې دی لهذا د شیعو هغه عقیده غلط گرځي چې په هغې کې دوې وایې چې مهدی محمد بن حسن عسکری دی. چې هغه دا وخت په غار کې شته دی، او په خپل وخت به رانښکاره کیږي. (مرقات ۹/۳۶۳)

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٤/٤٧٧ رقم الحديث ٤٢٩٠.

په یوزر (۱۰۰۰) مخلوق کې د ملخانو مکمل ختمیدل د قیامت نښه ده

﴿۲۴﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: فَقَدَ الْجَرَادُ فِي سَنَةٍ مِنْ سِنِي عُمَرَ الَّتِي تُوفِّي فِيهَا			
او حضرت جابر بن عبد الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په کوم کال وفات شو			
فَاهْتَمَّ	بِذَلِكَ	هَتَا	شَدِيدًا
دهغه کال ذکر دی چې ملخان کم شول. حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ملخانو په نه راتگ باندې سخت غمژن			
فَبَعَثَ إِلَى الْيَمَنِ رَاكِبًا وَرَاكِبًا إِلَى الْعِرْقِ وَرَاكِبًا إِلَى الشَّامِ			
شو. بیا هغه یو سپور یمن ته، یو سپور عراق اړخ ته، او یو سپور شام اړخ ته ولیږلو، دې لپاره چې هغوی د			
يَسْأَلُ عَنِ الْجَرَادِ هَلْ أُرِي مِنْهُ شَيْئًا فَكَأَنَّ الرَّكِبَ الَّذِي مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ			
خلکو نه معلومه کړي چې ایا چا څه ملخان لیدلي دي او که نه؟ نو کوم سپور سړی چې یمن اړخ ته لیږلی			
بِقَبْضَةٍ	فَنَرَهَا	بَيْنَ	يَدَيْهِ
و هغه د ځان سره یو موټی ملخان راخستي د حضرت عمر رضی الله نه خواته راغلو او د هغه مخې ته یې وشیندل			
فَلَمَّا	رَأَاهَا	عَمُرُ	كَبَّرَ
حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې کله ملخان ولیدل نو (د خوشحالی نه یې) د الله اکبر چیغه وچته کړه او بیا یې			
وَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ أَلْفَ أُمَّةٍ			
و فرمایل چې ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې الله تعالی د ځناور ووزر قسمونه پیدا کړيدي. په دې کې			
سِتُّ مِائَةٍ مِنْهَا فِي الْبَحْرِ وَ أَرْبَعٌ مِائَةٌ فِي الْبَرِّ فَإِنَّ أَوَّلَ			
شپږ سوه په دریا ب کې دي او څلور سوه په ځنگل کې دي. او (کله چې قیامت راتخي نو) په دوې کې به اول			
هَلَاكِ	هَذِهِ	الْأُمَّةِ	الْجَرَادُ
هَلَاكِ	هَذِهِ	الْأُمَّةِ	الْجَرَادُ
ملخان هلاک شي. (نو کله چې ملخان هلاک شي نو بیا د ځناور ووزر قسمونه به هم) په دغه توگه پرله پسې			
تَتَابَعَتِ الْأُمَّةُ كِنِظَامِ السِّلْكِ . « رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي « شُعَبِ الْإِيمَانِ » (۱)			
هلاکیدل شروع شي. لکه د ملغلرو تار چې وشلېږي. او ملغلرې پرله پسې خپریدل شروع شي.			

۳ جمادى الثاني ۱۴۱۸ هـ **بَابُ الْعَلَامَاتِ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ وَذِكْرِ الدَّجَالِ** **دقیامت د نښانو او د دجال در او تلو بیان**

قال الله تعالى: ﴿وَإِنَّهُ لَعَلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرْنَ بِهَا﴾ وَاتَّبِعُونِ هَذَا صِرَاطَ الْمُسْتَقِيمِ ﴿(زخرف: ۲۱)﴾
 په دې باب کې د نښانو نه د قیامت هغه نښاني مراد دی چې هغه غټي نښي دي. په دې کې د دجال راوتل هم داخل دي. د دې جدا ذکر کولو ضرورت نه و. خو دا د شهرت د وجې نه تخصیص بعدا لتعمیم په توګه باندې جدا ذکر شويدي. د ظهور مهدی ذکر دلته کول پکار و ځکه چې هغه هم په علامات کبری کې دی. خو په علامات کبری کې څه داسې جنګونو ذکر و چې د هغې تعلق د حضرت مهدی سره و، نو ځکه د مهدی تذکره هلته په علامات صغری کې وشوه. ګڼې ظهور مهدی په علامات کبری کې دی. وس د دې غټو علاماتو دراتګ ترتیب داسې دی: (۱) ظهور مهدی (۲) خروج دجال (۳) نزول حضرت عیسی علیه السلام (۴) خروج یاجوج و ماجوج (۵) خروج دآبۃ الارض (۶) طلوع الشمس من المغرب. په ځینو روایتونو کې دا علامات په ترتیب سره ذکر دي خو په ځینو کې د ترتیب سره ذکر ندي. (مرقات ۹/۳۶۵)

دجال د دجال نه دی. د مبالغې صیغه ده. چې د هوکه باز او فریب کونکې په معنی دی. دجال د دنیا په څه برخه کې محبوس او پټ دی. مودوې صاحب په رسائل مسائل کې لیکلي دي چې خلکو ټوله دنیا ولټوله، کاینې دجال چیرته دی؟ د دې جواب دی چې دا غلطه ده چې خلکو دنیا لټولي ده. دنیا داسې ځایونه وس هم شته دي، چیرته چې د خلکو خیال هم ندي تللی، دنیا پریرده! د پاکستان فوکر طیاره د راوړلیندې نه ګلګت ته روانه شوه او په لاره کې راوګوزار شوه او تباہ شوه، ترننه پورې چاته معلومه نشوه چې د هغې ملبه چیرته پرته ده. ۴۵ کسانو باندې مشتمل ټوله طیاره تروسه پورې ورکه ده. دجال هم په یو پټ ځای کې په زنځیرونو کې تړلی شوی پروت دی. جزیره برمودا د پاسه جهاز نشي الوتلی. نه په سمندر کې جهاز تللی شي. که په دغه شان علاقو کې دجال محبوس وي. نو څه حرج دی؟ دجال سره د مسیح لفظ لګیدلی دی، بل اړخ ته د حضرت عیسی علیه السلام د نوم سره هم مسیح لګیدلی دی، خو په دواړو کې فرق دی. دجال ته ممسوح العین کیدلو په وجه باندې مسیح وایي. یابه ټوله دنیا مسح کړي، ځکه ورته مسیح ویلي شويدي. او د حضرت عیسی علیه السلام سره چې کوم د مسیح لفظ لګیدلی دی نو هغه د دې وجې نه دی چې هغه په ناروغانو باندې لاس راکاږو نو ناروغه به جوړیدلو، ځکه ورته مسیح ویلي شويدي.

الفصل الأول

د قیامت نه مخکې د لسو علاماتو بنسکاریدل

۱۰۱) عَنْ حذيفة بن أسيد الغفاري قال: اطلع النبي صلى الله عليه وسلم علينا
حضرت حذيفه بن اسيد غفاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې مونږ خپل مينځ کې (د قیامت) ذکر کولو، نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَنَحْنُ نَتَذَكَّرُ. فَقَالَ: «مَا تَذَكَّرُونَ؟» قَالُوا:
زمونږ اړخ ته راووتلو، او پوښتنه يې وکړه چې تاسو دڅه شي ذکر کولو؟ صحابؤ وويل چې مونږ د قیامت
نَذَكَّرُ السَّاعَةَ. قَالَ: " إِنَّهَا لَنْ تَقُومَ حَتَّى
تذکره کوله. نو هله نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: قیامت به تر هغه وخته پورې نه راځي چې ترڅو پورې تاسو د هغې
تَرَوْا قَبْلَهَا عَشْرَ آيَاتٍ فَذَكَرَ الدُّخَانَ وَالدَّجَالَ وَالدَّابَّةَ
نه مخکې لس نښانې ونه وښي، بيانې کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذکر کړل: (۱) لوگي (۲) د جال (۳) د آبه الارض (۴) د لمر د
وَطُلُوعِ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَنُزُولِ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ وَيَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ
مغرب اړخ نه راختل (۵) حضرت عیسی ابن مریم عَلَيْهِ السَّلَام راکوزیدل (۶) د یاجوج ماجوج بنسکاره کیدل
وَالثَّلَاثَةَ خُسُوفٍ :
(او د ۷، ۸، ۹ نښې په توگه باندې) نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خسوف (یعنې په درې ځایونو کې په زمکه کې د منډلو) ذکر
بِالْمَشْرِقِ وَ خُسُوفٍ بِالْمَغْرِبِ وَ خُسُوفٍ بِجَزِيرَةِ الْعَرَبِ
وکړو. یو خود مشرق په علاقه کې، دویم د مغرب په علاقه کې، او دریم د جزیره عرب په علاقه کې
وَآخِرُ ذَلِكَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنَ الْيَمِينِ
او لسمه نښه چې هغه به د ټولو نه وروسته ظاهرېږي، هغه اور دی، چې هغه به د یمن د اړخ نه راښکاره شي
تَطْرُقُ النَّاسَ إِلَى مَحْشَرِهِمْ " وَفِي رِوَايَةٍ:
او خلک به راگیږولو باندې شري او د محشر زمکې اړخ ته به يې راوړي. او په یو حدیث کې داسې دي چې
«نَارٌ تَخْرُجُ مِنْ قَعْرِ عَدَنَ
هغه به داسې اوروې چې هغه (د یمن د مشهور ښار) عدن د آخري غاړې نه به راښکاره کیږي. او خلک به

تَسُوْقُ النَّاسِ إِلَى الْمَحْشَرِ	وَفِي رَوَايَةٍ فِي الْعَاشِرَةِ
د محشر زمکې اړخ ته په شړلو بوځي. دغه شان په یو روایت کې د لسمې نښانې په توګه باندې د یمن د اړخ	
«وَرِيحٌ تُلْقِي النَّاسَ	
نه یا د عدنان د آخري غاړې نه د اور رانکاره کیدلو په ځای باندې د یو داسې باد (هوا) ذکر دی چې هغه به	
فِي الْبَحْرِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)	
خلک سمندر ته ګوزار کړي.	

توضیح: الدخان: ددې لوګې نه د حضرت حذیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تفسیر مطابق قیامت ته نژدې یو لوګی مراد دی. چې هغه به په آخره زمانه کې راځي. او د مشرق نه به مغرب پورې خپور شي، خلویښت ورځو پورې به وي. مسلمانانو ته په فقط د زکام کیفیت وي، خو کافر به ددې لوګې نه بیهوشه شي، په قرآن کریم کې ددې لوګې ذکر داسې دی **﴿يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ يَغْشى النَّاسَ﴾** (الدخان) ددې برعکس حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې دخان نه مراد د مکې په خلکو باندې د قحط د راتګ زمانه ده. بهر حال په حدیث کې چې کوم دخان دی، هغه خو قیامت ته نژدې راتلونکی لوګی دی. البته د آیت په تفسیر کې دمکې د خلکو قحط اخستل بعید ندي، بلکې ممکنه ده: **ثم دآبة:** ځینې علماؤ لیکلي دي چې خروج دآبة به په درې زمانو کې وي، د ظهور مهدي په زمانه کې به وي. بیا د عیسی عَلَيْهِ السَّلَام د نزول په وخت کې به وي. او بیا به طلوع الشمس په وخت کې وي. **قعر:** ژورې کندي او لیرې برخې ته قعر وایي. او عدن په یمن کې د یو غټ ښار نوم دی. یعنې د عدن د لیرې برخې نه به دا اور راوځي. (مرقات ۹/۳۶۷)

الی المحشر: عام روایتونو کې دي چې د قیامت حساب او کتاب او د خلکو د یو ځای کیدلو مقام محشر به د شام په زمکه کې وي. المحشر نه مراد د شام زمکه ده. (مرقات ۹/۳۶۷)

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ سِتًّا.
او حضرت ابو هريره <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> فرمایي چې رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> فرمایي: د شپږو شیانو په بناء باندې تاسو اعمال
الدُّخَانَ وَالذَّجَالَ وَدَابَّةَ الْأَرْضِ وَطُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا
صالحه اړخ ته وړاندې والی وکړی، (او هغه شپږ شیان دادي) لوګی، دجال، دآبة الارض، د مغرب نه د لمر

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۲۵ رقم الحديث (۲۹-۳۹) وابدأود في السنن ۴/۴۹۱ رقم الحديث ۴۳۱۱.

وَأَمْرَ الْعَامَّةِ وَخُوصَّةِ أَحَدِكُمْ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

راختل، امر عامه، او خاص فتنه. (مسلم)

توضیح: امر العامة: یعنی هغه عامه فتنه چې هغه به خلک په خپله غیره کې راوینسي. د دین د بیزاریدلو فتنه مراد ده. خوږصه: یعنی هغه فتنه چې په ذاتې توګه باندې د چا سره خاص وي. د هر سرې خپله ذاتې فتنه او پریشانې وي، چې دهغې تعلق به د هغه د مال، اولاد او ګاونډو د معاملاتو سره وي. د دې حدیث یو مطلب داهم کیدلی شي، چې د عامو فتنو نه د قیامت راتګ مراد دی. او د خاص فتنې نه د هر سرې مرګ مراد دی. د دې حدیث ښودنه داده چې د دې شپږو علاماتو د ظهور نه مخکې په نیک اعمالو کې ټنډې وکړی، ځکه چې وروسته به د اعمالو موقع نوي یا به اعمال نه قبلېږي. (مرقات ۹/۳۶۸)

د قیامت اولنی نښه

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: سَبَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې ما در رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي: د ظاهریدلو

«إِنَّ أَوَّلَ الْآيَاتِ خُرُوجًا طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا

په اعتبار سره د قیامت په نښانو کې د ټولو نه اوله نښه د لمر د مغرب اړخ نه راختل او د څانښتې په وخت کې

وَخُرُوجُ الدَّابَّةِ عَلَى النَّاسِ ضُعًى وَأَيْهَمًا مَا كَانَتْ قَبْلَ صَاحِبِهَا

په خلکو باندې د دآبه الارض راوتل او دهغوي سره خبرې کول دي. په دې دواړو ذکر شوو نښو کې کومه

فَأَلْأُخْرَى عَلَى أَثَرِهَا قَرِيبًا» رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۲)

نښه اول ښکاره شوه دهغې نه وروسته ژر بله نښه ښکاره شي.

توضیح: اول الآيات: پوښتنه داده چې په دې حدیث کې طلوع الشمس من المغرب د قیامت د ټولو نه اولنی نښه ګرځولی شویده حالانکې د طلوع الشمس نه مخکې ډیرې نښې دي، خروج دجال د دې نه مخکې ده، نو طلوع الشمس څنګه مخکې وګرځولی شو؟ د دې جواب دا دی چې د قیامت یو قسم نښې هغه دي چې هغه د قیامت د نږدیکت نښې دي او دویم قسم نښې هغه دي هغه د قیامت د واقع کیدلو او قیامت د شروع کیدلو دي. نو طلوع الشمس من المغرب د قیامت د شروع کیدلو په

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۶۷ رقم الحديث (۲۹۶۷-۱۲۹) وابن ماجه في السنن ۲/۱۲۳۸

(۲) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۶ رقم الحديث (۲۹۶۱-۱۱۸) واخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۹۰ رقم الحديث ۴۳۱۰.

اعتبار سره اولنی نښه ده او خروج دجال قیامت ته د نزدیکت نښه ده. اگر که دواړه علامات کبری دي. (مرقات ۹/۳۶۹، الکاشف: ۱۰/۱۱۰)

د درې نښو د ښکاره کیدلو نه وروسته به نه ایمان معتبر وي، نه نیک عمل

﴿۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ثَلَاثٌ إِذَا خَرَجْنَ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَآيې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل: درې خبرې چې کله راښکاره شي، نو
(لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ
یادیدو داسې سرې ایمان راوړل چې هغه دې نه مخکې ایمان نوي قبول کړی، هیڅ فائده به نه ورکوي، او نه د هغه سرې
أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا)
د خپل ایمان په حالت کې نیک عمل به فائده ورکړي، که هغه دې نه مخکې دغه نیک عمل نوي کړی،
طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَالذَّجَالُ وَدَابَّةُ الْأَرْضِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
او هغه درې خبرې دا دي: لمر د مغرب اړخ نه راختل، دجال او دآبة الارض راوتل.

توضیح: د توبې دروازه بندیدلو لپاره اول شی طلوع الشمس من المغرب دی. دویم شی خروج دجال دی. او دریم شی د دآبة الارض خروج دی. د عالم آخرت څه شی کتلو نه وروسته په دې دنیا کې نه د ایمان اعتبار شته دی، نه د نیک عمل اعتبار شته دی. هم دا وجه ده چې د غرغړې په حالت کې چې کله د آخرت شيان وليدلی شي نو بیا توبه نه قبلېږي. معتزله او خوارج د دې آیت نه د خپلې غلطې عقیدې ثابتولو کوښښ کوي، او وایې چې د آیت مطلب دا دی چې کوم سرې د مرگ نه مخکې ایمان قبول نکړو، د مرگ نه وروسته د هغه ایمان هیڅ فائده مند ندی. دغه شان کوم سرې چې د ایمان په حالت کې د غرغړې نه مخکې څه نیک عمل نوي کړی نو هغه ته به هم د هغه ایمان هیڅ فائده ورنکړي. لهذا نو دغټو گناهونو کونکی به همیشه په دوزخ کې وي. جمهور اهل السنتمایې: چې د آیت مطلب دا دی چې: **يَوْمَ تَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا وَلَا كَسْبُهَا الْعَمَلُ الصَّالِحُ فِي إِيْمَانِهَا حِينَئِذٍ إِذَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا مِنْ قَبْلُ** یعنی د غیبو پرده لیرې کیدلو نه وروسته نه ایمان فائده ورکونکی دی، او نه عمل صالح فائده ورکونکی دی. ځکه چې د عمل او ایمان وخت وس ندی پاتې شوی، یعنی د غرغړې په حالت کې نه ایمان معتبر دی، نه عمل صالح معتبر دی. (مرقات ۹/۳۷۰)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۱۳۸ رقم الحديث (۱۵۸-۴۴۹) وأبو داود في السنن ۴/۴۹۲ رقم الحديث ۴۳۱۲.

لمر د عرش دلاندي د سجدې کولو مطلب

﴿وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ غَرَبَتِ الشَّمْسُ:
او حضرت ابو ذر رضي الله عنه فرمايې چې څه وخت لمر د وييدلو نونبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمايل: پوهیږی! دا لمر چېرته
«أَيْنَ تَذْهَبُ؟» . قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: " فَإِنَّهَا تَذْهَبُ حَتَّى
روان دی؟ ما وویل چې الله او دهغه رسول ښه پوهیږی! نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمايل: دا لمر چې تردې چې د عرش د
تَسْجُدَ تَحْتَ الْعَرْشِ فَتَسْتَأْذِنُ فَيُؤْذَنُ لَهَا
لاندې رسیدلو سره سجده کوي، بیا د مشرق نه دراخلو اجازت غواړي، نو دېته اجازت ورکړی شي. او هغه
وَيُؤْشِكُ أَنْ تَسْجُدَ وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا وَتَسْتَأْذِنُ
وخت ژر راتلونکی دی، چې لمر به سجده وکړي، خو د دې سجده به قبوله نشي، او اجازت به غواړي لیکن دېته
فَلَا يُؤْذَنُ لَهَا وَيُقَالُ لَهَا: اِرْجِعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ
به اجازت نه کیږي، او دا حکم به ورکړی شي چې د کوم اړخ نه راغلی یې، هغې اړخ ته ستون شه، نو دا به د
فَتَطْلُعُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى " (وَالشَّمْسُ تَجْرِي
مغرب د اړخ نه راوخیږي، او هم دا مراد دی د الله تعالی د دې قول چې ﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا﴾ یعنې
لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا) قَالَ : «مستقرها
لمر د خپل مستقر اړخ ته ځي) دغه شان نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمايل چې د لمر مستقر یعنې د دې د ایساریدلو
تَحْتَ الْعَرْشِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)
ځای د عرش دلاندې دی.

توضیح: تسجد تحت العرش: د هر شي سجده د هغې د حال مطابق وي، نو د لمر به په روانه روانه سجده وي، دا څه گرانه نده. نباتات، جمادات سجده خو به د انسان په شان نوي، نو هغه به په دې باندې نشي قیاس کولی. لمر اگرکه هر وخت په حرکت کې وي، خو د دې تحرک سره هم د سجدې کول څه مستبعد ندي. دغه شان دا دغیب یوه معامله ده، مونږ تردې مکلف یو چې مونږ دا ومانو چې لمر سجده کوي، نو مخکې د تفصیلاتو په معلومولو باندې مونږ مکلف نه یو، نه د دې په پلټنه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۲۹۷ رقم الحديث ۳۱۹۹ مسلم في صحيحه ۱/۱۳۸ رقم (۱۵۹-۲۵۱)

(تحقیق) کي خان اچول زمونڙ، ذمه واري ده. لمستقر لها: يعني لمر خپل مستقر اړخ ته روان دی. **سوال:** د دنیا لمر هروخت طلوع وي، نو د دې په خپل مستقر کې ډو بیدل په پوهه کې نه راځي؟ **جواب:** د لمر یو مستقر زماني دی او بل مستقر مکاني دی، مونږ مستقر زماني مراد اخلو. چې دهغې مطلب دا دی چې د کومې زماني نه لمر په خپل کار کې لگیدلی دی، دا په هغه کار کې اخته دی، تردې چې قیامت به راشي، نو تر قیامته پورې به لمر خپل مستقر اړخ ته روان وي. کله به هم نه ودرېږي، د قرآن آیت **إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسْتَقَرٍّ** د دې رایې ملاتړ کوي. دویم جواب دا دی چې په آیت کې د مستقر نه مراد مستقر مکاني دی، او د مستقر مکاني مطلب دا دی چې په کومه ورځ الله تعالی لمر پیدا کړی و او د کوم ځای نه یې لمر روان کړی و، تر هغه ځای پورې به لمر روان وي، هم دا د دې مستقر دی. (مرقات ۹/۳۷۰)

د ټولو نه غټه فتنه د دجال ده

﴿٦٦﴾ وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَا بَيْنَ

او حضرت عمران بن حصین رضي الله عنه فرمایي چې ما در رسول الله صلى الله عليه وسلم نه دا اوریدلي دي چې د

خَلْقِ آدَمَ إِلَىٰ قِيَامِ السَّاعَةِ أَمْرٌ أَكْبَرُ مِنَ الدَّجَالِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ (١)

آدم عليه السلام د پیدائښت نه واخله تر قیامت د ورځې پورې د دجال د فتنې نه غټه فتنه نشته دی. (مسلم)

په یوه سترگه به دجال کانی وي

﴿٦٧﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْكُمُ

او حضرت عبد الله رضي الله عنه فرمایي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایي: یقیناً الله تعالی په تاسو باندې مخفي ندی

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَىٰ لَيْسَ بِأَعْوَرَ وَإِنَّ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ أَعْوَرُ عَيْنِ الْيُمْنَىٰ كَأَنَّ

یېشکه الله تعالی کانی ندی، او حال دا دی چې مسیح دجال په نبي سترگه باندې کانی دی. او دهغې دغه سترگه

عَيْنُهُ عَنبَةٌ طَافِيَةٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (٢)

به داسې وي لکه هغه د انګور یوه پرسیدلې دانه ده.

توضیح: اعور: د دجال فتنه به په کائنات کې د ټولو نه غټه فتنه وي، ځکه چې دجال به د خدایي

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ٤/٢٢٤٧ رقم الحديث ٢٩٤٤-١٢٤٦

(٢) أخرجه البخاري في صحيحه ١٣٩٠ رقم الحديث ٧١٢٣ ومسلم في صحيحه ٤/٢٢٣٧ رقم الحديث ١٤٩-١٠.

دعوی کوی، او دهغه سره د استدراج د شتون د وجې نه به د د هوکه کولو ډیر سامان موجود وي. نو ځکه نبی کریم ﷺ د دجال شکل په برسیره الفاظو کې بیان کړو، چې چاته د دجال په اړه څه اشتباه پاتې نشي. دلته دا ویلی شويدي چې د دجال به بنې سترگه کانی وي. عنبة طافية: یعنی د انگور د دانې به شان به شنه (اسمانې رنگې) راوتلي وي، چې دا انتهایې بدصورت دی. نویوه سترگه خویې بیخې ممسوحه، مطموسه او پوچه به وي. او دویمه به په بدترین شکل کې د انگور د دانې په شان راوتلي وي.

سوال: دلته په زیر بحث حدیث کې ویلی کیږي چې د دجال به بنې سترگه کانی وي، او په راتلونکې حدیث نمبر: ۱۱ کې ویلی شويدي چې د دجال به کینه (گس اچپ) اړخ سترگه کانی ده. دا واضحه تعارض دی. د دې جواب څه دی؟

جواب: مجموعې احادیثو په کتلو سره معلومېږي چې د دجال دواړه سترگې به عیبجنې وي. او په عیبجنه سترگه باندې د اعور اطلاق کیږي نو د دجال بنې سترگه به هم کانی وي او چپه به هم عیبجنه وي. په دې کې هیڅ تعارض نشته دی. چا چې کوم یو ذکر کړو. صحیح دی. اصل حقیقت ته که وکتلی شین دا حقیقت په واضحه توګه باندې مخې ته راځي چې د دجال بنې سترگه بیخې پاک او هوار میدان دی، نه سترگه شته او نه د سترگې کنده، نه راوتلې سترگه شته، نه څه نور څه، بیخې پاک دی. دا حقیقت په حدیث نمبر ۱۱ او حدیث: ۲۲ کې په واضحه توګه باندې بیان شويدي. چې په هغې کې اعور العين اليسرى الفاظ هم دي. او مطموس العين لیست بناتية ولاحجرء الفاظ هم راغلي دي. دا د دجال د چپې سترگې تفصیل دی. دلته زیر بحث حدیث نمبر: ۷ کې د دجال د بنې سترگې په اړه تفصیل دی. چې د انگور د دانې په شان به راوتلې وي. گویا دا هغه سترگه ده چې په دې کې څه ناڅه ساه شته دی. څه نښان به وي. خو بدصورت ته قبیح شکل کې به وي. عیبجنه به وي، چې په هغې باندې به د کانی سترگې اطلاق د عیب د وجې نه کیدلی شي، لکه څنګه چې په دې حدیث کې د اعور اطلاق وړ باندې شويدي. (مرقات ۹/۳۷۲)

دروغزن دجال به کانی وي

﴿۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَا مِنْ نَبِيٍّ
أَوْ حَضْرَتٍ أَنْسَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِلَ: داسې هیڅ نبی ندی تیر شوی چې هغه خپل امت
إِلَّا أَلْدَرَ أُمَّتَهُ الْأَعْوَرَ الْكَذَّابَ إِلَّا إِنَّهُ أَعْوَرٌ وَإِنَّ رَبَّكُمْ لَيَسَّ بِأَعْوَرَ
د دروغزن کانی دجال ندنه وي یرولی. خبردار وسیرئ! دجال به کانا وي، او ستاسو پروردگار کانا ندی. دغه شان

مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ: ك ف ر " . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

د دې (دجال) دواړو سترگو په مینځ کې ک ف ر (یعنې کافر) لفظ به لیکلی شوی وي.

﴿۹﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِلَّا أَحَدَكُمْ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَآيِبٍ چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: خبردار وسيری! زه تاسو ته د دجال په اړه

حَدِيثًا عَنِ الدَّجَالِ مَا حَدَّثَ بِهِ نَبِيٌّ قَوْمَهُ؟ : إِنَّهُ أَعْوَزُ وَإِنَّهُ

باندي داسې خبره کوم چې هغه کوم بل نبي خپل قوم ته نده کړي (او هغه خبره داده چې) دجال به کاناوي او هغه

يَجِيءُ مَعَهُ بِبَيْتِلِ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَالْتِي يَقُولُ: إِنَّهَا الْجَنَّةُ

به د خپل ځان سره جنت او دوزخ په شان دوه شيان راوړي. نو هغه چې کوم شي ته جنت وايي. حقيقت کې به

هِيَ النَّارُ وَ إِنِّي أَنْذِرُكُمْ كَمَا أَنْذَرَ بِهِ نُوحٌ قَوْمَهُ " . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۲)

هغه اور وي. لڼذا زه تاسو د دې (دجال) نه يروم لکه څنگه چې نوح عَلَيْهِ السَّلَامُ خپل قوم يرولی ؤ.

﴿۱۰﴾ وَعَنْ حُدَيْفَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ الدَّجَالَ

او حضرت حديفة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَبِيٌّ كَرِيمٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نمر وایت کوي چې نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: دجال به پدې حالت

يَخْرُجُ وَإِنَّ مَعَهُ مَاءً وَنَارًا فَأَمَّا الَّذِي يَرَاهُ النَّاسُ مَاءً

کې حاضر شي چې د هغه سره به اوبه وي او اور به وي. خو بيا هم خلک چې به کوم شي اوبه گڼي، هغه به

فَنَارٌ تَحْرِقُ وَأَمَّا الَّذِي يَرَاهُ النَّاسُ نَارًا فَمَاءٌ بَارِدٌ عَذْبٌ

په حقيقت کې سوزونکی وي، او کوم شي چې خلک اور گڼي هغه به په حقيقت کې يخي او خوږي اوبه وي

فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَلْيَقَعْ

نو پد تاسو کې چې کوم سړی هغه بيا مومي نو هغه لپاره پکار دي چې هغه په هغه څه کې ځان گوزارول

فِي الَّذِي يَرَاهُ نَارًا

خوښ کړي، کوم چې هغه د اور په شکل کې وويني. ځکه چې په حقيقت کې هغه اور ندي، بلکې ډيري

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۴۱۵ رقم الحديث ۷۴۳۱ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۴۸ رقم الحديث (۲۹۳۳-۱۰۱)

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۷۰ رقم الحديث ۳۳۲۷ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۵۰ رقم الحديث (۲۹۳۴-۱۰۹)

فَأَنَّهُ مَاءٌ عَذْبٌ كَطِيبٍ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ . وَزَادَ مُسْلِمٌ :
خوږي او خوښ کړی شوي او به به وي. (بخاری و مسلم) او مسلم په خپل روایت کې دا الفاظ ورسره زیاتې نقل
«إِنَّ الدَّجَالَ مَسُوحُ الْعَيْنِ عَلَيْهَا ظَفْرَةٌ غَلِيظَةٌ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ
کړيدي چې د جال به ممسوح العين وي او په هغې باندې سخت نوک وي او دهغه د سترگو په مینځ کې
كَافِرٌ يَقْرَأُ كُلُّ مُؤْمِنٍ كَاتِبٌ وَغَيْرُ كَاتِبٍ» (۱)
به کافر لفظ لیکلی شوی وي، او دا لفظ به هر مؤمن لولي. که هغه لیکلو (او لوستلو) باندې پوهیږي او که نه پوهیږي.

توضیح: یعنې کله غوښه چې هغه به د پوزې د اړخ نه په سترگه ورختلي وي، لکه نوک چې تراشل شوی وي. دا صفت د جال د چېبې سترگې دی چې هغه یې خپل پاک میدان دی، ورسره راتلونکې حدیث کې د چېبې سترگې تصریح شته د نبې سترگې تفصیل په تیر شوي حدیث نمبر: ۷ کې ذکر شوی. جفال الشعر: ای کثیر الشعر، بدن باندې به یې ډیر زیات ویختان وي. لکه د ځنگل ځناور چې دی. (مرقات ۹/۳۷۷)

﴿١١﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الدَّجَالُ أَعْوَرُ الْعَيْنِ الْيُسْرَى
او حضرت حذیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: د د جال به چېبې سترگه کانی وي، په
جُفَالٌ الشَّعْرُ مَعَهُ جَنَّتُهُ وَنَارُهُ
هغه باندې به ډیر زیات ویختان وي. او دهغه سره به دهغه جنت وي او دهغه اور به وي، لیکن دهغه اور به
فَنَارُهُ جَنَّةٌ وَجَنَّتُهُ نَارٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱)
په حقیقت کې جنت او دهغه جنت به په حقیقت کې اوروې.

د دجال جادوې کارونه او د یاجوج ماجوج خروج

﴿١٢﴾ وَعَنْ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ قَالَ: ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الدَّجَالَ
او حضرت نواس بن سمعان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جال (د راوتلو) دهغې د د هوکو او دهغې
فَقَالَ: «إِنَّ يَخْرُجُ وَأَنَا فِيكُمْ
په فتنه کې د خلکو د اخته کیدلو ذکر وکړو. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: که د جال راو وځي او زه په تاسو کې موجود

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۴۹۴ رقم الحديث ۳۴۵۰ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۴۹ رقم الحديث (۲۹۳۴-۱۰۵)

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۵۰ رقم الحديث (۲۹۳۷-۱۱۰) وأبو داود في السنن ۴/۴۹۶ رقم الحديث ۴۳۲۱.

فَأَنَّا	حَجِيْبُهُ	دُونَكُمْ	
يم نوزه به دهغي سره ستاسو په مخامخا جنگ و کړم او په دليل سره به په هغه باندي غالبه کيږم. او که د جال			
وَأَن	يَخْرُجُ	وَأَسْتُ	
فِيكُمْ	فَأَمْرُو	حَجِيْبُ	
نَفْسِهِ	هغه وخت راووتلو چې زه به نه يم نو بيا په تاسو کې هر سړی به د خپل ځان د اړخ نه د هغه سره جنگ		
وَاللّٰهُ	خَلِيْفَتِي	عَلَى	
كُلِّ	مُسْلِمٍ	إِنَّهُ	
شَابٌ	کونکی وي. او زما وکیل او خليفه د هر مسلمان لپاره الله تعالی دی. د جال به ځوان وي. د هغه ويختان به		
قَطَطٌ	عَيْنُهُ	طَافِيَةٌ	
كَأَنِّي	أَشْتَبُهُ	گورگوتې وي. او د هغه سترگې به راپرسيدلي وي. گوياد هغه د قطن د ځوي عبدالعزی سه تشبيه ورکولی شم	
بِعَبْدِ الْعَزْزِيِّ بْنِ قَطَنِ فَمَنْ أَدْرَكَهُ مِنْكُمْ فَلْيَقْرَأْ عَلَيْهِ فَوَاتِحَ سُورَةِ الْكَهْفِ»			
نو په تاسو کې چې کوم سړی هغه نيامومي، هغه لپاره پکار دي چې هغه د هغه مخې ته سورة كهف اولنې			
وَفِي رِوَايَةٍ «فَلْيَقْرَأْ عَلَيْهِ بِفَوَاتِحِ سُورَةِ الْكَهْفِ فَإِنَّهَا جَوَارِكُمْ مِنْ فِتْنَتِهِ إِنَّهُ خَارِجُ خَلَّةِ			
آيتونه ولولي. ځکه چې دغه آيتونه به تاسو د جال د نه په امن کې وساتي. د جال به د لارې نه رانسکاره			
بِ	الشَّامِ	وَالْعِرَاقِ	
فَعَاثَ	يَمِينًا	وَعَاثَ	
شِمَالًا	کيږي، چې هغه د شام او عراق تر مينځ پرته ده. او بني او چپ (کين) اړخ ته به فساد خپروي. (پس) ای د الله		
يَا	عِبَادَ	اللّٰهِ	
فَأْتِبْتُوا»	قُلْنَا:	يَا	
رَسُولَ	اللّٰهِ	بنديگانو! تاسو ثابت قدم وسپړئ. راوي وايې چې مونږ د دې (اوريدلو) سره وويل چې يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! هغه	
وَمَا	لَبِئْتُهُ	فِي	
الْأَرْضِ؟	قَالَ:	«أُرْبِعُونَ	
يَوْمًا	يَوْمًا	يَوْمًا	
به څو مره ورځې پدزمکه باندي وسپړي؟ نبي کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: څلورينست ورځې. يوه ورځ خوبه يې ديو			
كَسَنَةٍ	وَيَوْمًا	كَشْهَرٍ	
وَيَوْمًا	وَيَوْمًا	كَجُبْعَةٍ	
يو کال برابر وي. دويمه ورځ به يې د مياشتې برابر وي، او يوه ورځ به يې د اونۍ (هفتې) برابر وي، او پاتې			
وَسَائِرُ	أَيَّامِهِ	كَأَيَّامِكُمْ»	
قُلْنَا:	يَا	رَسُولَ	
اللّٰهِ	فَذَلِكَ	الْيَوْمُ	
ورځې به يې ستاسو د ورځو په شان وي. مونږ وويل چې يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! په دې ورځو کې چې کومه يوه ورځ			

الَّذِي	كَسَنَةٍ	أَتَكْفِينَا	فِيهِ	صَلَاةٌ	يَوْمٍ	قَالَ:	«لَا
دیو کال برابر وي، آیا ز مونږ به په دغه ورځ دیوې ورځې لمونځ وي؟ نبی کریم صلی الله علیه و سلم وفرمایل: نا! بلکې د لمونځ							
اَقْدُرُوا	لَهُ	قَدْرَهُ»	قُلْنَا:	يَا	رَسُولَ	اللَّهِ	وَمَا
کولو لپاره به دیوې ورځې حساب کول وي. مونږ وویل: یا رسول الله! هغه به په زمکه باندې څومره تیز							
فِي	الْأَرْضِ؟	قَالَ:	"	كَالْعَيْثِ			
گرځیږي؟ نبی کریم صلی الله علیه و سلم وفرمایل: هغه به د هغه ورځې د باران په شان په تیز منزل باندې گرځي چې هغې							
اسْتَدْبَرْتُهُ	الرِّيحُ	فَيَأْتِي	عَلَى	الْقَوْمِ	فَيَدْعُوهُمْ		
پسې باد وي! هغه به دیو یو قوم خواته رسیږي او هغوی ته به خپل دعوت ورکوي. خلک به په هغه باندې							
فَيُؤْمِنُونَ	بِهِ	فَيَأْمُرُ	السَّمَاءَ				
ایمان راوړي، یعنې د هغه په د هوکه کې په راتلو سره به د هغه اتباع کوي. بیا به هغه د ورځې نه باران							
فَتُنْطَرُ	وَالْأَرْضُ	فَتُنْبِتُ					
راوریدلو حکم ورکړي نو باران به راوړیږي، او زمکې ته به د شینکې راز غوړنولو حکم وکړي نو هغه زمکه							
فَتَرَوْحُ	عَلَيْهِمْ	سَارِحَتْهُمْ					
به شینکې راز غوړن کړي. نو بیا کله چې ماښام د دغه قوم څاروي راشي چې هغه د د خریدلو لپاره سحر څنګل							
أَطْوَلَ	مَا	كَانَتْ	ذُرِّي	وَأَسْبَغَهُمْ	رَوْعًا	وَأَمَدَهُ	خَوَاصِرَ
ته تللي و د هغوی کوفونه به غټ شي او د هغې تیونه به ډک وي. بیا د ډڼه وروسته به د جال یو بل قوم ته لار							
فَيَدْعُوهُمْ	فَيُرْدُونَ	عَلَيْهِ					
شي او هغوی ته به خپل دعوت ورکړي لیکن د هغه قوم خلک به دغه دعوت رد کړي. او دا به د هغوی د							
قَوْلِهِ	فَيُنْصَرِفُ	عَنْهُمْ	فَيُصْبِحُونَ	مِلْحِينَ			
خواندلار شي. بیا د دغه قوم خلک به قحط او وچګالی او د سخت حالت څکار شي. تردې چې هغوی به د							
لَيْسَ	بِأَيْدِيهِمْ	شَيْءٌ	مِنْ	أَمْوَالِهِمْ	وَيَمُرُّ		
مال و اسباب نديځې خالې لاسونه شي. د دې نه وروسته به د جال په غیر آباډه ځای باندې تیر شي، او هغې							

بِالْخَرِيبَةِ	فَيَقُولُ	لَهَا:
ته به حکم و کړي چې خپلې خزانې راوباسه. نو هغه غیر آباډه ځای به د دجال د حکم مطابق خپلې خزانې		
أَخْرِجِي	كُنُوزِكَ	فَتَتَّبِعُهُ
كُنُوزَهَا	كَيْعَاسِيْبِ	النَّخْلِ
راوباسي، او دغه خزانې به داسې هغه پسې شاته راوړي وي لکه څنگه چې د شهدو د مچو سردار وي، بیا به		
ثُمَّ	يَدْعُو	رَجُلًا
مُمْتَلِكًا	شَبَابًا	
د جال یو سړی چې هغه په په پورا ځوانۍ کې وي، خپل اړخ ته به یې راوبلي، او په هغه باندې به د تورې داسې		
فَيَضْرِبُهُ	بِالسَّيْفِ	فَيَقْطَعُهُ
جَزَأَتَيْنِ	رَمِيَّةَ	الْغَرَضِ
وارو کړی چې هغه به دوه توپې شي. لکه څنگه چې د غشې نښه ویشتلې کېږي. د دې نه وروسته به د جال دغه		
ثُمَّ	يَدْعُوهُ	فَيَقْبِلُ
وَيَتَهَلَّلُ		
زلمی راغواړي نو هغه به ژوندي کیدلو باندې د هغه ته متوجې شي. او دغه وخت به د هغه مخ ډیر تازه او		
وَجْهَهُ	يَضْحَكُ	فَبَيْنَمَا
هُوَ	كَذَلِكَ	إِذْ
روښانه وي. لڼدا دا چې د جال به دغه شان د د هوکې او فریبې کارونو کې مشغول وي. چې ناڅاپه به الله تعالی		
بَعَثَ	اللَّهُ	الْمَسِيحَ
بْنَ	مَرْيَمَ	فَيَنْزِلُ
عِنْدَ	الْمِنَارَةِ	الْبَيْضَاءِ
شَرْقِي	دَمَشْقِ	
عیسی ابن مریم علیه السلام نازل کړي. چې هغه به د دمشق مشرقې اړخ ته په سپینه میناره را کوزېږي.		
بَيْنَ	مَهْرُودَتَيْنِ	وَاضِعًا
كَفْيَهُ		
دغه وخت به عیسی علیه السلام د زیررنگ جامې راغوستي وي. او خپل دواړه ورغوي به یې د فرشتو په		
عَلَى	أَجْنِحَةٍ	مَلَكَيْنِ
إِذَا	طَاطَأَ	رَأْسَهُ
قطر		
وزرو باندې ایږدلو سره د آسمان نه را کوز شي. هغه چې څه وخت خپل سر تپت کړي نو خوله به ترینه وڅخېږي		
وَإِذَا	رَفَعَهُ	تَحْدَرَمَنَهُ
مِثْلَ	جُحَانَ	كَالْوُلُؤِ
او کله چې سروچت کړي نو د هغه د سر نښه د سپینو زرو په شان څاڅکې گوزارېږي. چې هغه به د ملغرو		
فَلَا	يَحِلُّ	لِكَافِرٍ
يَجِدَ	مِنْ	رِيحِ
نَفْسِهِ	إِلَّا	مَاتَ
وَنَفْسُهُ		
وي. دا به ناممکنه وي چې کوم کافر ته د حضرت عیسی علیه السلام ساه ورسېږي او هغه مړ نشي. او د هغه		

يَنْتَهِي	حَيْثُ	يَنْتَهِي	ظَرْفُهُ	فَيَطْلُبُهُ	حَتَّى
د ساه باد به د هغه د نظر تر حده پورې ځي. بيا به حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَام د جال لټوي، تر دې چې هغه به					
يُدْرِكُهُ	بِبَابِ	لُدِّ	فِيَقْتُلُهُ	ثُمَّ	يَأْتِي عَيْسَى
په باب گد کې بيا مومي او قتل به يې کړي. د دې په وروسته به حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَام خواته هغه خلک					
إِلَى قَوْمٍ قَدْ عَصَوْهُمْ	اللَّهُ	مِنْهُ	فَيَسْحُحُ	عَنْ	وُجُوهِهِمْ
راځي، څوک چې الله تعالى د دجال د مکر او فریب او فتنې نه ساتلي وي. حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَام به د					
وَيُحَدِّثُهُمْ	بِدَرَجَاتِهِمْ	فِي	الْجَنَّةِ		
خلکو د مخونو نه گرد و غبار پاک کړي او هغوي ته به د هغوي د درجاتو او مرتبو زيری ورکړي. چې هغه به					
فَبَيْنَمَا	هُوَ	كَذَلِكَ	إِذْ		
دوي په جنت کې بيا مومي. حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَام به په دغه حال کې وي، چې ناڅاپه به د الله تعالى د اړخ نه هغه					
أَوْحَى اللَّهُ إِلَى عَيْسَى:	أَنِّي قَدْ أَخْرَجْتُ	عِبَاكَ	لِي لَا يَدَانَ	لِأَحَدٍ	يَقْتُلُهُمْ
و چې راشي چې ما خپل ډير داسې بنديگان پيدا کړي دي چې د هغوي سره د جنگ کولو طاقت هيڅوک نلري					
فَحَزَنَ	عِبَادِي	إِلَى	الْقُورِ		
لهذا ته زما بنديگان راغونډ کړه او کوه طور اړخ ته لاړ شه. او د هغوي ساتنه وکړه. بيا به الله تعالى					
وَيَبْعَثُ اللَّهُ	يَأْجُوجَ	وَ	مَأْجُوجَ	(وَهُمْ مِنْ كُلِّ	حَدَبٍ يَنْسِلُونَ)
يا جوج او ماجوج راښکاره کړي. چې هغوي به د هرې وچتې زمکې نه په ټوپ باندي اوري، او منډې به وغي					
فَيَمُرُّ	أَوَائِلَهُمْ	عَلَى	بُحَيْرَةٍ	طَبْرِيَّةَ	فَيَشْرَبُونَ مَا فِيهَا
کله چې د هغوي د ټولو نه اوله ډله د طبريه په بحر باندي تير يږي نو د هغې ټولې اوبه به وشکي، بيا د دې					
ويمر	آخِرَهُمْ	وَيَقُولُ:	لَقَدْ	كَانَ	بِهَذِهِ
وروستنۍ ډله چې په هغه ځاي باندي تير يږي نو طبريه بحر په خالي کتلو باندي به ووايي چې کله خوبه دي					
مَرَّةً	مَاءٌ	ثُمَّ	يَسِيرُونَ	حَتَّى	يَنْتَهُوا إِلَى جَبَلِ الْخَمْرِ
کې اوبه وي. د دې په وروسته به يا جوج ماجوج مخکې لاړ شي، تر دې چې جبل خمر ته به ورسيرې، چې هغه د					

وَهُوَ جَبَلٌ بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَيَقُولُونَ لَقَدْ قَتَلْنَا مَنْ فِي الْأَرْضِ هَلُمَّ

بيت المقدس يو غردی، نو وایې به چې مونږ د زمکې و سیدونکې ختم کړل، و س راځې چې د آسمان

فَلْتَقُتْلُ مَنْ فِي السَّمَاءِ فَيَزْمُونَ بِنُشَلِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ فَيُرَدُّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ نَشَلَهُمْ مَخْضُوبَةً دَمًا

و سیدونکې ختم کړو، نو هغوی به د آسمان اړخ ته خپلې غشي وولي او الله تعالی به د هغوی غشي په وینو

وَيُحْضَرُ نَبِيُّ اللَّهِ وَأَصْحَابُهُ

باندي ککر راستانه کړي، په دې زمانه کې به د خدای نبی او دهغه ملګري یعنی حضرت عیسی علیه السلام

حَتَّى يَكُونَ رَأْسُ الثَّوْرِ لِأَحَدِهِمْ

او دهغه وخت مؤمنان کوه طور کې به ایسار و ساتلی شي، او دهغې خلکو لپاره به د غوې سر ستاسو دنن

خَيْرًا مِنْ مِائَةِ دِينَارٍ لِأَحَدِكُمْ الْيَوْمَ فَيَرْغَبُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى

د سلو دینارو نه غوره وي. د الله تعالی نبی حضرت عیسی علیه السلام او دهغه ملګري به د یا جوج او ماجوج

وَأَصْحَابُهُ فَيُرْسِلُ اللَّهُ عَلَيْهِمُ النَّعْفَ فِي رِقَابِهِمْ

د هلاکت لپاره دعاء او فریاد وکړي. نو الله تعالی به د هغوی په خټونو کې د نعف د چينجو لګیدلو ناروغې

فَيُضْبِحُونَ فَرَسَى كَمَوْتِ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ

پیدا کړي. چې دهغې په صورت کې به د خدای قهر په دوی باندي داسې نازل شي چې ټول به په یو وخت

ثُمَّ يَهْبِطُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ إِلَى الْأَرْضِ

کې مړه شي. د الله تعالی نبی حضرت عیسی علیه السلام او دهغه ملګري به د غرنه زمکې ته را کوز شي. نو

فَلَا يَجِدُونَ فِي الْأَرْضِ مَوْضِعَ شِبْرٍ إِلَّا مَلَأَهُ زَهَبُهُمْ

هغوی ته د پدې زمکه باندي یو و لیشته زمکه هم داسې په لاس ورنشي چې هغه د یا جوج او ماجوج د وازګي

وَتَنَّهُمْ فَيَرْغَبُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ إِلَى اللَّهِ

او بدبوی نه خالي وي. حضرت عیسی علیه السلام او هغه ملګري به د الله تعالی نه دعاء وکړي نو هله به

فَيُرْسِلُ اللَّهُ كَلِيمًا كَأَعْتَابِ الْبُخْتِ

الله تعالی د بختي او بنانو د خټونو پدشان اوږده اوږده خټونو و الا مارغان راو لیري چې هغوی به د یا جوج ماجوج

فَتَحِيلُهُمْ	فَتَطَّرَ حُهُمُ	حَيْثُ	شَاءَ	اللَّهُ	»	وَفِي	رِوَايَةٍ
به مړي به وچت کړي او چيرته چې د الله خوښه وي نو هلته به يې گوزار کړي. او مسلمانان به د يا جوج							
تَطَّرَ حُهُمُ بِالنَّهْبَلِ وَكَسْتَوْقَدُ الْمُسْلِمُونَ مِنْ قِسِيَّتِهِمْ وَنَشَابِهِمْ وَجَعَابِهِمْ سَبْعَ سِنِينَ ثُمَّ							
او ماجوج ليندۍ، غشي او د غشو کڅوړي به تر اووه کاله پورې سيزي، بيا به الله تعالى يو تيز							
يُرْسِلُ اللَّهُ مَطَرًا لَا يَكُنُّ مِنْهُ يَبِيْتُ مَدَارٍ وَلَا وَبَرٍ							
باران راوړي، چې دهغې نه به يو هم کور که هغه د خټو وي او که د گټو او که د وړي وي، نه بچ کيږي.							
فَيَغْسِلُ الْأَرْضَ حَتَّى يَتْرُكَهَا كَالرُّفَّةِ ثُمَّ يُقَالُ لِلْأَرْضِ: أَنْبِيْتُ شِمْرَتِكَ							
دغه باران بزمکه په اينزو سره د شيشې په شان باکه کړي. بيا بزمکې ته حکم ورکړي شي چې خپله ميوه يعنې خپل پيداوار							
وَرُدِّي بِرُكَّتِكَ فَيَوْمَئِذٍ تَأْكُلُ الْعِصَابَةُ							
راو باسه او خپل برکتونه بيرته راوړه (د زمکې پيداوار به دومره برکتې وي چې) د لسو نه تر څلوېښتو کسانو							
مِنَ الرُّمَّانَةِ وَيَسْتَظِلُّونَ بِقِحْفِهَا وَيُبَارِكُ فِي الرِّسْلِ							
پورې ډله به په يو انار باندې مړيږي، او د دې انار په پوستکې باندې به خپل سيوری کوي. دغه شان په پيو							
حَتَّى إِنَّ اللَّيْقَةَ مِنَ الْإِبِلِ لَتَكْفِي الْفِئَامَ مِنَ النَّاسِ							
(شيدو) کې به برکت وي تردې چې پي وړکونکې يوه اوښه به د يو غټې جماعت لپاره کافي وي. او پي							
وَاللَّيْقَةَ مِنَ الْبَقَرِ لَتَكْفِي الْقَبِيلَةَ مِنَ النَّاسِ وَاللَّيْقَةَ مِنَ الْغَنَمِ لَتَكْفِي الْفَخْدَ مِنَ النَّاسِ							
وړکونکې يوه غوا به د يوې قبيلې لپاره کافي وي. او پي وړکونکې يوه ييزه به د سړو يو وړکوټې جماعت لپاره							
فَبَيْنَا هُمْ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ اللَّهُ رِيحًا طَيِّبَةً							
کافي وي. بهر حال دغه شان خوشحالي او امن او دراحت ژوندې به تيروي چې الله تعالى به يوه خوشبوداره							
فَتَأْخُذُهُمْ تَحْتَ							
باد راو ليري چې هغه به د دوي د تخرگونو لاندېنۍ برخه ونيسي او بيا به هغه باد د هر مؤمن او هر مسلمان							
فَتَقْبِضُ رُوحَ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَكُلِّ مُسْلِمٍ وَيَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ يَتَهَارَجُونَ فِيهَا							
روح قبض کړي. او فقط بدکار او شريان خلک به په دنيا کې پاتې شي، چې هغوي به خپل مينځ کې وحشي							

تَهَاجَ الْحُبْرُ فَعَلَيْهِمْ تَقَوْمُ السَّاعَةِ " رَوَاهُ مُسْلِمٌ

خرو په شان گډوډ شي. او په دغه خلكو به قيامت راضي. دا ټول روايت مسلم نقل كړيدى، د بل روايت د

إِلَّا الرِّوَايَةَ الثَّانِيَةَ وَهِيَ قَوْلُهُ: " تَنْظَرُهُمْ بِالنَّهْبِلِ إِلَى قَوْلِهِ: سَبْعَ سِنِينَ " رَوَاهَا التِّرْمِذِيُّ (١)

د دې الفاظو نه غير ه تطرحهم بالنهبل نه تر سبع سنين پورې چې دا ترمذي نقل كړيدى.

توضیح: وانا فيكم: يعنى كه زما په شتون كې د جال خروج و كړي نو زه به دهغه سره مقابله كوم.

حجيج نفسه: يعنى كه زه نه يم نو هر سړى به د خپل ايمان د اړخ نه خپله دفاع خپله كوي. مودوى صيب وايي چې نبى كريم صلى الله عليه وسلم ته خپله د جال په اړه باندي شك و او د كاني د جال واقعات د دروغو قيصي (افسانې) دي. د دې جواب دا دى چې مودودى صيب دا غلط ويلى دي. نبى كريم صلى الله عليه وسلم د جال بيلا بيل حالتونه بيان كړيدي. دا شك نه و. بلكې د بيلا بيلو حالتو دا بيلا بيل تعبيرات دي. (مرقات ۹/۳۷۷)

په صحيح احاديثو او په اجماع د امت سره خروج د دو جال ثابت دى. نبى كريم صلى الله عليه وسلم په تاكيد

سره امت ته لارښودنه كړيده، لهذا د جال نه به انكار شو ك د جال كوي. ققط: يعنى د جال ايختان

به گورگوتې وي. عينه طافيه: يعنى يوه سترگه به يې راپرسيدلي وي. خلة: لارې ته خلة وايي.

د جال د شام و عراق تر مينځ په كومه جزيره كې بند دى. چې هغې ته جزيره برمودا ويلى كيدى شي،

دهغه ځاي نه په راوتلو سره به په دغه لاره رابنكاره كيږي. فعاك: يعنى فساد خپرولو باندي به بني

او كيني اړخ ته گرځي. سارحتهم: يعنى څاروي چې خريدونكې دي. ذرى: دا جمع ده د دې مفرد

ذرو قدى. د كوف وچتې برخې ته وايي. اسبغه: د كامل او مكمل په معنى دى. ضروعا: دا د ضرع

جمع ده. تيانو ته وايي. د پيو ډيروالې ته اشاره ده. خواصر: د خاصرة جمع ده. تشي ته وايي. يعنى

د ډير خوراك د وجې نه به يې غټ غټ تشي وي. مملحين: اى داخلين فى الممحل وهو القحط

يعنى دا قوم پدې وچكالى كې اخته شي گويا د جال به په دوې باندي اقتصادى پابندي ولگوي.

يعاسيب: د يعسوب جمع ده. شهدو مچو باچا ته يعسوب وايي. جزليتن: د جزلة تشنيه ده. دوه ټوټې

مراد دي. رمية الغرض: يعنى دا سړى به دوه ټوټې شي، او د ده د بدن دوه برخې به دومره ليرې

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ٤/٢٢٥٠ رقم الحديث (٢٩٣٧-١١٠) وأبو داود في السنن ٤/٤٩٦ رقم الحديث ٤٣٢١.

لاري شي لکه څنگه چې د غشي هدف ليرې وي. په دې کې د دواړو ټوټو ليرې والی بنودلی شويدي. کيدی شي دا سرې حضرت خضر عَلَيْهِ السَّلَامُ وي. مهزودتين: دا لفظ دال او ذال په دواړو ويلی شويدي. دال سره ډير مشهور دی. يعنې حضرت عيسى به ورس او زعفرانو د رنگ په شان رنگ شوي زيرې او زعفرانې جامې وي. دغه به اغوستلي وي. طأطأ: يعنې کله چې سر څکته کړي نو د مخ نه به يې د څاڅکو په صورت کې خوله څڅيرې او کله چې سر وچت کړي نو د سپينو زرو د دانو په شان به يې خوله بهيرې. چې هغه به د ملغرو په شان وي. ببأب لد: د حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ نظر چې تر کوم ځايه پورې کار کوي نو تر هغه ځايه پورې به يې ساه رسيرې. او تر کوم ځايه پورې چې يې ساه ځي، کافر به خپله د دښه مړ کيرې. خو الله تعالی به د جال ذليله کوي نو د حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ د لاسه به د برچهي وار خورولو باندې د هغې نه مردار شي. د جال به د تختيدلو پورا کوبښن کوي، خو د باب لد مقام باندې به د حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ په لاس راشي. نن سبا چې چيرته اسرائيل پراته دي، هغه د فلسطين علاقه ده، په اسرائيل کې تل اييب يو ځای دی. چې د اسرائيلې حکومت صدر مقام دی. تل اييب سره باب لد يو ځای دی. چې هلته اسرائيلو يو مضبوط هوايي ميدان (اثير پورټ) جوړ کړيدی. د عوامو د استعمال لپاره دا هوايي ميدان ندی. بلکې فقط د جال يې محفوظ ځای ته د رسولو لپاره دا جوړ کړيدی. په دې اثير پورټ باندې يو جهاز ولاړ دی، چې هغه فقط د جال د سپرلی لپاره کينخودلی شويدي. په دې حديث کې وړاندوينه ده چې باب لد باندې به د جال ووژلی شي. د دې وجې نه اسرائيلې حکومت په باب لد کې د جال لپاره د ساتنې سامان جوړ کړيدی. دې لپاره چې خپل خدای د دې مشکل نه وباسي خو داسې به نکيرې، بلکې د جال به په باب لد کې ووژلی شي. او بيا به په يهودو باندې قتل عام زمانه راشي.

لايدان: يعنې دهغوې مقابله هيڅوک نشي کولی، ځکه چې ډير به هم وي، او شرير به وي.

بُحَيْرَة: په شان کې د يو نهر بلکې د يو سيند نوم دی.

طبرية: په شام کې د يو ځای نوم دی. چيرته چې دا اوبه جمع دي. تر لس ميله مزل پورې د دې اوبو د سمندر اوږد والی دی. ياجوج ماجوج به د دې څکلو سره دا وچ کړي. بيا به وايې، مونږ اوريدلي دي چې دلته به کله اوبه هم وي. نشاب: غشي ته نشاب وايې.

مغضوبه دماً: يعنې په اينو باندې ککر او اينو باندې رنگ شوی بيرته راشي.

رأس الثور: يعنې دغوې سر به د سلو دينارو نه غوره وي. د ابه د معيشت د تنگوالي د وجې نه به وي.

حَتَّى يُفَرِّقَ بَيْنَ رَجُلَيْهِ» . قَالَ: " ثُمَّ يَمْشِي الدَّجَالُ بَيْنَ الْقِطْعَتَيْنِ

شي، تردې چې دهغه د دواړو خپو تر مینځ به دوه توتې کړې شي. نبی کریم ﷺ وفرمایل: د جال به د دې دواړو

ثُمَّ يَقُولُ لَهُ: أَتُؤْمِنُ بِي؟ فَيَقُولُ:

برخو تر مینځ کړخي او وایې به چې ودرېږه. هغه مسلمان سرې به ییځې نیغ ودرېږي. بیا به د جال هغه ته

مَا أَزْدَدْتُ إِلَّا بَصِيرَةً .

و وایې چې ته وس په ما باندې ایمان راوړي؟ هغه سرې به جواب ورکړي چې وس خوز ما یقین پوخ شو، او

قَالَ: " ثُمَّ يَقُولُ:

زما بصیرت ډیر شو. چې ته دروغ ژن یې. نبی کریم ﷺ وفرمایل: د دې نه وروسته به دغه مسلمان سرې و وایې

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَا يَفْعَلُ بَعْدِي بِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ .

چې خلکو! ښه پوهه شی! دې د جال چې څه زما سره وکړل، وس یې دهیچا سره هم نشي کولی. نبی کریم ﷺ

قَالَ: «فَيَأْخُذُهُ الدَّجَالُ لِيَذْبَحَهُ فَيُجْعَلُ مَا بَيْنَ رَقَبَتِهِ

و فرمایل: بیا به د جال دا ونیسي او حلالول (ذبح کول) به یې وغوړاي خود مری ترهل وکې پورې دهغه مری

إِلَى تَرْقُوتِهِ نُحْلَسًا

د تانبې جوړه شي، (شرح السنة کې د معمر دا قول دی چې ما ته رارسیدلی دی، په دې کې داسې دي چې

فَلَا يَسْتَطِيعُ إِلَيْهِ سَبِيلًا»

چې د دې سرې په خټ باندې به د تانبې تخته کینخودلی شي) چې دهغې د وچې نه به دا هغه نشي وژلی.

قَالَ: «فَيَأْخُذُهُ بِيَدَيْهِ وَرَجْلَيْهِ فَيَقْلِبُ بِهِ فَيَحْسِبُ النَّاسُ أَنَّمَا قَذَفَهُ إِلَى النَّارِ

د دین وروسته به دې سرې دواړه لاسونه او دواړه خپې نیولو باندې دا وچت کړې شي او گوزار به کړې شي.

وَأَنَّمَا أَلْقَى فِي الْجَنَّةِ»

د خلکو به دا خیال وي چې دا اور ته گوزار کړې شو. خو په حقیقت کې به هغه جنت ته گوزار کړې شي

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هَذَا أَعْظَمُ النَّاسِ

(دا بیان کولو نه وروسته) نبی کریم ﷺ وفرمایل: دا سرې به د اللرب العظیم په نزد باندې د شهادت په

شَهَادَةٌ عِنْدَ رَبِّ الْعَالَمِينَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

اعتبار باندې به د الله رب العلمين په نزد د ټولو نه غټې درجې والاوي.

توضیح: المسالِح: دا جمع ده، د دې مفرد مسلحة دی. محافظ او څوکیدار ته وايي. تعمد: یعنی ته چیرته څي؟ پاتې شوه دا خبره چې دا سپری به څوک وي. نو په دې کې اختلاف دی. عام شارحین وايي چې دا خبصر عَلَيَّ السَّلَامُ وي. د دېنه معلومه شوې چې هغه تروسه پورې ژوندی دی. د عام امت دا خیال دی. فی شبح: ستونې ستاق اچلو ته وايي. پرمخې اچلو ته هم وايي.

شجوة: یعنی دهغه سر بڼه ټپي (زخمې) کړې. دا لفظ شبحوۃ هم نقل شويدي. چې ترجمه یې دا ده چې دا سپری پرمخې یا ستونې ستاق گوزار کړی.

فیو شمع ظهوره: یعنی په وهلو وهلو سره ترینه چپلې کباب به جوړ کړی شي.

فیو شر بمنشار: یعنی د آري په ذریعه سره د سر نه واخله ترخپو پورې به دا سپری دوه ټوټې کړي.

تر قوته: د مری هډوکي ته تر قوت وايي. نحاسا: نحاس تانبه (پیتلو) ته وايي. (مرقات ۹/۳۹۷)

لا يفعل: یعنی د جال به د استدراج په توگه باندې چې ورته کوم مهلت ورکړی شوی وي، اوس هغه ختم شو. وس هغه هیڅ چل سره څوک وژلی یا ژوندې کولی نشي.

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَمِّ شَرِيكِ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيَفْرَنْ النَّاسُ مِنَ الدَّجَالِ

او حضرت ام شریک رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: خلک به د دجال نه په تیخته

حَتَّى يَلْحَقُوا بِالْجِبَالِ» قَالَتْ أُمُّ شَرِيكِ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ

باندې په غرونو کې پټ شي. ام شریک رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایې چې ما وویل چې یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! په دغه

قَائِنَ الْعَرَبِ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ:

ورځو کې به عرب چیرته وي؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: عرب ډیر لږ وي. او د دجال سره به د جهاد

«هُم قَلِيلٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

او مقابلې کولو طاقت او قدرت نلري.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۵۶ رقم الحديث (۲۹۳۸-۱۱۳)

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۶۶ رقم الحديث (۲۹۴۵-۱۲۵) والترمذي في السنن ۵/۶۸۱ رقم الحديث ۶/۴۶۲.

ثُمَّ	تَصْرِفُ	الْمَلَائِكَةُ	وَجْهَهُ	قَبْلَ	الشَّامِ
شي. بيا به فرښتي دهغه مخ د شام علاقي اړخ ته واړوي، دې لپاره چې د کوم ځای نه راغلی دی، هلته لاړ شي					
وهناك يهلك». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)					
او د جال به هلته مردار شي.					
﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ					
او حضرت ابو بکره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَبِي كَرِيم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَرْوَايْت كوي چې نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِل: د مدينې خلک به					
رُعْبُ	الْمَسِيحِ	الدَّجَالِ	لَهَا	يَوْمَئِذٍ	
د د جال درعب او يرې نه محفوظ وي. په هغه ورځ چې کله د جال مدينې ته دراننوتلو په اراده باندې راشي					
سَبْعَةُ أَبْوَابٍ عَلَى كُلِّ بَابٍ مَلَكَانِ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۲)					
د مدينې به اووه دروازي وي، او په هره دروازه باندې به دوه فرښتي وي.					

حضرت تميم داری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د سترگو ليدلی حال د د جال بيانوي

﴿۱۹﴾	وَعَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ قَالَتْ: سَمِعْتُ مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ							
او حضرت فاطمه بنت قيس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايي چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مؤذن داواز الصلوة جامعة لمونخ								
فَلَمَّا	قَضَى	صَلَاتَهُ						
راجمع کونکی دی، او ريدلو باندې جومات ته ورسيدلم، او بيا ما د نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره لمونخ وکړو،								
جَلَسَ	عَلَى	الْمِنْبَرِ	وَهُوَ	يَضْحَكُ				
نبي عَلَيْهِ السَّلَام د لمونخ نه فارغيدلو باندې په منبر کيښاستلو، دغه وخت د نبي عَلَيْهِ السَّلَام په شونډو باندې خندا وه.								
فَقَالَ:	«لَيْلَزَمَ	كُلُّ	إِنْسَانٍ	مُصَلَّاهُ»	ثُمَّ	قَالَ:	«هَلْ	تَدْرُونَ
نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: کوم سړي چې چيرته لمونخ کړيدی، هلته دې کيني. بيا يې و فرمايل: آيا تاسو پوهيرې چې ما تاسو								
لِمَ جَمَعْتُمْ ؟ » . قَالُوا : اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ . قَالَ :								
ولې راغونډه کړي ياست. صحابو عرض وکړو: الله او دهغه رسول ښه پوهيرې! نبي نبي عَلَيْهِ السَّلَام و فرمايل: په								

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۱۰۰۵ رقم الحديث (۱۳۸۰-۴۸۶) والترمذي في السنن ۴/۴۴۶ رقم الحديث ۲۲۴۳.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۴/۹۵ رقم الحديث ۱۸۷۹.

إِنِّي	وَاللَّهِ	مَا	جَمَعْتَكُمْ	لِرَغْبَةٍ	وَلَا	لِرَهْبَةٍ
خداي قسم ماخو نه تاسو نه كوم مينه کونکې شي لپاره راغونډه کړي ياست او نه دڅه ويرونکې شي						
وَلَكِنْ	جَمَعْتَكُمْ	لِأَنَّ	تَيْمِيمًا	الدَّارِيَّ	كَانَ	رَجُلًا
لپاره بلکې ما تاسو ددې لپاره راغونډه کړي ياست چې تميم داري چې دا يو نصراني ؤ، او مسلمان شو، او						
وَحَدَّثَنِي	حَدِيثًا	وَافَقَ	الَّذِي			
هغه ماته داسې واقعه واوروله چې هغه د مسيح د جال په اړه دهغه خبرو سره مطابق ده چې زه يې تاسو ته						
كُنْتُ	أَحَدِكُمْ					بِهِ
وايم، نو ما مناسب وگڼل چې د تميم داري واقعه تاسو ته هم واوروم. دې لپاره چې د جال په اړه باندې ستاسو						
عَنِ	الْمَسِيحِ	الدَّجَالِ	حَدَّثَنِي			
يقين نور هم پوخ شي، او زما ويلی شوي خبرې د مشاهدې سره برابرې شي، نو واورى! ماته تميم داري بيان						
أَنَّهُ	رَكِبَ	فِي	سَفِينَةٍ	بَحْرِيَّةٍ	مَعَ	ثَلَاثِينَ
کېل چې هغه يوه ورځ د لخم او جذام قبيلې د دیر شو کسانو سره په يو بحري کشتۍ کې سپور شو. نو داوبو						
فَلَقِبَ	بِهِمُ	الْمَوْجُ	شَهْرًا	فِي	الْبَحْرِ	فَارْفُؤًا
چپو يوې مياشت پورې د کشتۍ د سپرلو سره لوبې کولې. تردې چې دې چپو دا کشتۍ د لمر د ویدلو په وخت						
جَزِيرَةً	حِينَ	تَغْرُبُ	الشَّمْسُ	فَجَلَسُوا	فِي	أَقْرَبِ
کې يو ټاپو (جزیره) ته نژدې ورسوله او ټول سپاره په هغه وړو کشتو کې کينا ستل چې ددې غټې کشتۍ سره						
فَدَخَلُوا	الْجَزِيرَةَ	فَلَقِيَتْهُمْ	دَابَّةٌ	أَهْلَبُ	كَثِيرٌ	الشَّعْرُ
وي، دغه ټاپو ته ورسيدل، هلته مونږ داسې څاروی وليدلو چې د ډيرو ايختانو والا ؤ. او د ډيرو ايختانو د وجې						
لَا	يَذُرُونَ	مَا	قَبْلَهُ	مِنْ	دُبُرِهِ	مِنْ
نه خلکو ته به د هغې منځنۍ او وروسته برخه نه معلوميدله. يعنې د دغه څاروي په بدن باندې دو مړه ايختان						
قَالُوا:	وَيْلَكَ	مَا	أَنْتَ؟			
ؤ چې ټول بدن يې پکې پټ شوی ؤ. خلکو وويل: چې په تادي افسوس وي! ته څوک يې او څه شی يې؟						

قَالَ لَهُمْ: قَدْ كَانَ ذَلِكَ؟ قُلْنَا: نَعَمْ. قَالَ: أَمَا إِنَّ ذَلِكَ خَيْرٌ لَهُمْ أَنْ يُطِيعُوا وَإِنِّي

هغه ریل: چې تاسو ته دې معلومه وي چې دغه خلکو لپاره د ده اطاعت کول غوره دي، او سزه تاسو ته

مُخْبِرُكُمْ عَنِّي: إِنِّي أَنَا الْمَسِيحُ الدَّجَالُ وَإِنِّي يُوهِكُ

د خپل ځان په اړه باندې وایم: زه په حقیقت کې مسیح یعنی د جالیم. هغه زمانه د یرژر راتلونکې ده چې

أَنْ يُؤَدَّنَ لِي فِي الْخُرُوجِ فَأَخْرَجَ فَأَسِيرَ فِي الْأَرْضِ

ماته به د وتلو اجازت راکړې شي. هغه وخت به وځم، او څلویښت ورځې به په زمکه باندې گږم، تردې

فَلَا أَدْعُ قَرْيَةً إِلَّا هَبَطْتُهَا فِي أَرْبَعِينَ لَيْلَةً غَيْرَ مَكَّةَ وَطَيْبَةَ

چې یوه آبادې به داسې نه پرېږدم چې هغې ته زه داخل نشم، دمکې او مدینې نه غیره، دا دواړه ښارونه په

هَذَا مُحَرَّمَتَانِ عَلَيَّ كَلَّمَاهُمَا

ما باندې حرام گږځولی شوي دي. یعنی دې دواړو ښارونو ته زمانو تل به منع وي. کله چې زه په دې دواړو

كَلَّمَا أَرَدْتُ أَنْ أَدْخُلَ وَاحِدَةً أَوْ وَاحِدًا مِنْهُمَا اسْتَقْبَلَنِي مَلِكٌ بِيَدِهِ السِّيفِ صَلَاتًا

ښارونو کې یو ښار ته ننوتل و غواړم نوز ما مخې ته به یوه فرښته راشي چې دهغې په لاس کې به لوڅه تور اوي

يَصُدُّنِي عَنْهَا وَإِنَّ عَلَيَّ كُلِّ نَقْبٍ مِنْهَا

دغه فرښته به ما دغه ښار ته د ننوتلو نه ایسار کړي. حقیقت داده چې د دې نه د هر یو ښار په لارو باندې

مَلَائِكَةٌ يَحْرُسُونَهَا. " قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَطَعَنَ بِبِخَصْرَتِهِ

فرښتې مامور دي. چې هغه دې ښارونو ساتنه کوي. راوي وایې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپله همسا مبارکه په

فِي الْمِنْبَرِ: «هَذِهِ طَيْبَةٌ هَذِهِ طَيْبَةٌ هَذِهِ طَيْبَةٌ» يَعْنِي الْمَدِينَةَ

منبر باندې په وهلو سره (درې ځل) وفرمایل: چې دا طيبه ده، دا طيبه ده، دا طيبه ده یعنی مدینه (بیایې وفرمایل)

«أَلَا سَأَلْتُمْ أَحَدًا مِنْكُمْ؟» فَقَالَ النَّاسُ: نَعَمْ فَإِنَّهُ أَعْجَبَنِي حَدِيثُ تَبِيمِ أَنَّهُ وَافَقَ

یاد سئې! آیا ما بد تاسو ته هم دا خبره نه کوله؟ صحابو وویل: هو اددې نه وروسته نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل:

الَّتِي أَنْتُمْ أَحَدًا مِنْكُمْ عَنْهُ وَعَنِ الْمَدِينَةِ وَمَكَّةَ. أَلَا إِنَّهُ فِي بَحْرِ الشَّامِ أَوْ بَحْرِ الْيَمَنِ لَا بَلَّ مِنْ قَبْلِ الْمَشْرِقِ

پوهه شې! د جال د شام په سمندر کې دی. یاد یمن په سمندر کې، نا! بلکې هغه به د مشرق د اړخ نه راوځي

ماهو من قبل المشرق ما هو من قبل المشرق ما هو " وَأُوْمًا يَبِيْدُهُ إِلَى الْمَشْرِقِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱)
 دې وينا سره نبی کریم ﷺ په لاس مبارک سره د مشرق اړخ ته اشاره وکړه. (مسلم)

توضیح: فارقتو: یعنی خلکو کشتی. تاپو ته نژدې کړه.

اقرّب: قاف باندې سکون دی. او رآء باندې پینښ دی. دا د قارب جمع ده. وړې کشتی ته قارب وایي.

اهلب: ډیرو ایختانو والاختاور ته اهلب وایي. کثیر الشعر ددې تفسیر دی.

الجساسة: جاسوسې بنځې ته جاساسه وایي. د دهنه د دجال لپاره خبرونه راغونډې بنځه مراد ده. جاساسې خپله نور پیژندگلو ونکړه. بلکې اصلي خبره چې هغه د دجال سره متعلق وه، هغه یې وکړه.

الدّیر: د آتش پرستو عبادت خانې ته هم ډیر وایي. او د د نصاراؤ مدرستې او عبادت خانې ته هم ډیر

وایي. او شراب خانې ته هم ډیرو ویلی کیږي. ما ائت: یعنی ته څه شي یې؟ تاته په کتلو سره یرېږو.

قدرتم: یعنی تاسو تردې ځایه راوسیدلی. او زما په احوالو باندې قادر شوی؟ صحیح ده، زه به تاسو ته

خپل حالات ووايم، خو اول تاسو ووايي.

ما انکم: تاسو څه شی یاست! دا جواب ترکی بزبان ترکی دی. څنگه چې هغوی دجال یو شی جوړولو

باندې پوښتنه کړې وه. دجال هم دغه شان وکړل. دواړو یو بل په تعجب او حقارت سره یاد کړل.

نخل بیسان: نخل بیسان په جزیره عرب کې دی. او په شام کې هم دی. خو دلته د جزیره عرب والاځاي

مراد دی.

عين زغر: په شام کې د یو ځاي نوم دی. دې ځاي کې د ابو ډیره غټه چینه ده چې هغې ته عين زغر وایي.

نقب: لارې ته نقب وایي. انقاب ددې جمع ده. مخضرتکه: همساته وایي. (مرقات ۹/۴۰۸)

لا بل من المشرق: نبی کریم ﷺ دا کلام د شک او تردد په انداز کې ځکه وفرمایلو چې دجال د

قیامت د غټو نښو نه دی، نو څنگه چې قیامت پټ ساتلی شوی دی نو دغه شان ددې علامت هم تر یو حده

پورې پټ ساتلی شوی دی. (مرقات ۹/۴۰۸)

ما هو: کې کلمه ما زانده ده. نفی لپاره نده، یا لفظ موصوله دی، د الذي په معنی دی. ای الذي هو فيه.

(مرقات ۹/۴۰۹)

(۱) اخرجه مسلم لي صحيحه ۴/۲۲۶۱ رقم الحديث (۲۹۴۲-۱۱۹) و ابوداود لي السنن ۴/۵۰۰ رقم الحديث ۴۳۲۶.

قَالَ:	مَا	أَلَيْتِ؟	قَالَتْ:	أَنَا
تمیم <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> ویل چي ته څو کي يې؟ هغه يې جواب ورکړو چي زه جاسوس يې کونکي يم. (او د جال ته خبرونه رسوم)	الْجَسَلَةُ	إِلَى	ذَلِكَ	الْقَصْرِ
ته دغه ماڼۍ اړخ ته لاړ شه! تمیم داری <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> بیان دی چي زه دغه ماڼۍ ته راغلم. نو هلته څه گورم چي یو	فَأَكْبَتْهُ فَإِذَا رَجُلٌ يَجْرُ شَعْرَهُ مُسَلْسَلٌ فِي الْأَغْلَالِ يَنْزُو فِيمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ.	سری دی چي خپل ایختان را کاږي. زنځیرونو کي تړلی شوی دی او طوقونه پراته دي. او د زمکي او آسمان	فَقُلْتُ: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا الدَّجَالُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (١)	تر مینځ خکته پورته توپونه وهي. ما پوښتنه وکړه چي ته څو کي يې؟ نو هغه جواب را کړو چي زه د جال يم.

توضیح: ينزو: يعنى زمکي او آسمان تر مینځ خکته پورته توپونه وهي.

د دجال نور وضاحت

﴿٢٢﴾ وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت عباده بن صامت <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> عن رسول الله <small>صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> نه روایت کوي چي نبی کریم <small>صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> فرمایل:
«إِنِّي حَدَّثْتُكُمْ عَنِ الدَّجَالِ حَتَّى خَشِيتُ أَنْ لَا تَعْقِلُوا.
ما تاسو ته د دجال حال د دې انديښني نه (بيا بيا) بيان کړی دی چي هسي نه ستاسو په پوهه کي رانشي
إِنَّ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ قَصِيرٌ أَفْحَجُ جَعْدٌ أَعْوَرُ
(نو ښه پوهه شی چي) د جال د تپتې قد و لادی، پلن دی، د خپو گوتې يې جوختي دي. (يو سترگه باندي) کاني
مَطْبُوسٌ الْعَيْنِ لَيْسَتْ بِنَائِمَةٍ وَلَا حَجْرَاءَ فَإِنَّ أَلْبَسَ عَلَيْكُمْ
دی. او (دويمه) سترگه بوقه يعنی بينځي ورکه ده. نه بیرون ته راوتلي ده او نه دننه ننوتلي ده. د دې نه وروسته
فَاعْلَمُوا أَنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِأَعْوَرَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (١)
که تاسو پد شک کي پریوځي. نو دومره خبره یاد ساتی چي ستاسو پروردگار کاني ندی. (ابو داود)

توضیح: قصير: لنه قد ته قصير وايي. افحج: چي دهغه د خپو پنځي نژدې نژدې وي. او د خپو

(١) أخرجه أبو داود في السنن ٢/٥٩٩ رقم الحديث ٤٣٢٥.

(٢) أخرجه أبو داود في السنن ٤/٤٩٥ رقم الحديث ٤٣٢٠ واحمد في المسند ٥/٣٢٤

گیتکی لیرې لیرې وي. دغه افحج وي. اردو کې ورته په‌دا وايي. اعور: دا د دجال د کينې (چپې) سترگې حالت دی. د دېنه مخکې حديث نمبر ۷ کې تفصيل تير شويدي. (مرقات ۹/۴۱۳)

الا تعقلوا: يعنې زما سره يره شوه چې تاسو پوهه نشي يا به درنه هير شي. لږدا دومره پوهه شي چې دجال کاني دي او ستاسو رب کاني ندي. (مرقات ۹/۴۱۴)

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّهُ

او حضرت ابو عبیده بن جراح رضي الله عنه فرمایي چې ما رسول الله صلى الله عليه وسلم نه دا اوریدلي دي: حقیقت دا دی چې

لَمْ يَكُنْ نَبِيًّا بَعْدَ نُوحٍ إِلَّا قَدْ أَنْذَرَ الدَّجَالَ قَوْمَهُ وَإِنِّي أَنْذَرُكُمْ»

د نوح عليه السلام نه وروسته دا نبی ندي تير شوی چې هغه خپل قوم د دجال نه نه وي يرولی، اوزه هم تاسو يروم

ر فوصفه لَنَا قَالَ: « لَعَلَّهُ

د دېنه وروسته نبی کریم صلى الله عليه وسلم زموږ مخې ته د دجال (شه) حالات بيان کړل. او يايې وفرمايل: کيدی شي د

سَيُنذِرُكُمْ بَعْضُ مَنْ رَأَى أَوْ سَمِعَ كَلَامِي » قَالُوا:

هغه خلکو نه چې هغوی زه ليدلی يم يايې زما کلام اوریدلی دی شوک دا بيا مومي! صحابو رضي الله عنهم وويل:

يَا رَسُولَ اللَّهِ فَكَيْفَ قُلُوبُنَا يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: «مِثْلَهَا» يَغْنِي

چې يا رسول الله! هغه وخت به زموږ د زړو نوڅه حالت وي! نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: يېڅې دغه شان لکه څنگه

الْيَوْمَ «أَوْ خَيْرَ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۱)

چې نن ورځ دی يا د دينه به هم غوره وي.

په خراسان کې د دجال ظهور

﴿۲۳﴾ وَ عَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ قَالَ:

او حضرت عمرو بن حريث ، د سيدنا ابو بکر صديق رضي الله عنه روايت کوي چې هغه بيان وکړو چې

حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " الدَّجَالُ يَخْرُجُ مِنْ أَرْضِ

رسول الله صلى الله عليه وسلم ته بيان وکړو او وې فرمايل چې دجال به مخ د زمکې ندي د يوداسې ځاي نه راوځي چې هغه

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۱۷ رقم الحديث ۴۷۵۶، والترمذي في السنن ۵/۴۴۰ رقم الحديث ۲۲۳۴.

بِالْمَشْرِقِ يُقَالُ لَهَا: خُرَّاسَانُ يَتَّبِعُهُ أَقْوَامٌ كَأَنَّ وَجُوهَهُمْ

په مشرق کې دی. او چې هغې ته خراسان ویلی کیږي. دهغه سره به د خلکو څومره ډلې وي، او د خلکو مخونه

المجان المطرقة. «رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۱)»

به قط په قط پلن شوي د ډهال په شان به وي.

توضیح: خراسان: د ایران په غټو ښارونو کې د یو ښار نوم خراسان دی. چې په هغې کې ډیرې زلزلې راځي په مخکنۍ زمانه کې به د خراسان لفظ ټول ایران او ځینې افغانستان ته ویلی کیدلو. اوس افغانستان بیل دی. د خراسان د لاندې اصفهان دی. هلته به د جال رانکاره کیږي. نو خراسان هیواد دی. اصفهان ښار دی. دا په اصل کې اسپان و. دا به د اسونو لپاره مجاهدینو استعمالولو. د اسپان نه اصفهان شو.

وجوههم: د دې صفت خلک ازبک، او تاجک او ځینې وحشې ترکان دي. (مرقات ۹/۴۱۵)

د جال نه لرې اوسېری

﴿۲۵﴾ وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ سَمِعَ بِالْجَالِ

او حضرت عمران بن حصین رضي الله عنه فرمایي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایيل: کوم سړی چې د جال در او تلو

فَلِينَا مِنْهُ فَوَاللَّهِ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَأْتِيهِ

خبر و اوري، هغه لپاره پکار دي چې هغه د دې نه لیري شي. په خدای قسم! سړی به د جال خواته راشي او دهغه به دا

وَهُوَ يَحْسِبُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ فَيَتَّبِعُهُ مِنْهَا يَبْعَثُ بِهِ

گمان وي چې زه مؤمن یم لیکن هغه به د هغه شیانو د وجې نه په شبهاتو کې پریوځي چې کوم څه د جال ته ورکړي

مِنَ الشُّبُهَاتِ «رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۲)»

شویدی. (لکه سحر او جادو کول او مری ژوندې کول قدرت او داسې نور) دهغه اطاعت به قبول کړي او په هغه باندې به ایمان راوړي.

د جال به په دنیا کې څومره زمانه وي

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ بِنِ السَّكَنِ قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَمُكُّكَ

او حضرت اسماء بنت یزید بن سکن رضي الله عنها فرمایي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایيل: په مخ د زمکه باندې به

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۴۱ رقم الحديث ۲۲۳۷ وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۵۳ رقم الحديث ۲۲۳۷.

(۲) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۴۹۵ رقم الحديث ۴۳۱۹، وأحمد في المسند ۴/۴۳۱.

الدَّجَالُ فِي الْأَرْضِ أَرْبَعِينَ سَنَةً السَّنَةُ كَالشَّهْرِ وَالشَّهْرُ كَالْجُمُعَةِ وَالْجُمُعَةُ		
دجال څلويښت کاله پورې وي (هغه وخت به) کال د مياشت پرابروي، مياشت به د اونۍ برابر او اونۍ به د		
كَالْيَوْمِ	وَالْيَوْمُ	كَاضْطِرَامِ
يوې ورځې پرابروي. او يوه ورځ به د دوامره وخت وي په څومره وخت کې چې د کهجورې وچ بناخ		
فِي النَّارِ. رَوَاهُ فِي «شَرْحِ السَّنَةِ» ^(۱)		
په اور کې سوزي. (شرح السنة)		

توضیح: اربعين سنة: د دې څه مخکې حديث نمبر ۱۲ کې د څلويښتو ورځو ذکر و دلته د څلويښتو کالو دی چې دا واضح تعارض دی. د دې جواب دا دی چې هغه روايت راجح دی، دا مرجوح دی. يا مطلب دا دی چې څلويښت ورځې په دنيا کې دگرځيدلو دي. ټول حکومت يې څلويښت کاله دی. خود اراجح نه دی. سعة: د کهجورې وچ بناخ مراد دی. اضطرام د سوزيدلو په معنی دی. (مرقات ۹/۴۱۵)

﴿٢٤٧﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَتَّبِعُ الدَّجَالَ مِنْ	
او حضرت ابو سعيد خدری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: زما د امت نه به او يا زه	
أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا عَلَيْهِمُ السَّيْجَانُ». رَوَاهُ فِي " شرح السنة " (۱)	
(۷۰۰۰۰) کسان چې دهغوی په سرو نو باندي به سيجان پراته وي، د دجال تابعدارې به وکړي. (شرح السنة)	

توضیح: سيجان: برزون تيجان، دا هم هغه طيلسان دی. شنه او تور څاډرونه مراد دي. تفصيل مخکې تير شويدي.

د خروج دجال نبي او د دجال جادو

﴿٢٤٨﴾ وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِي	
او حضرت اسماء بنت يزيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمایي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زموږ کور کې ؤ چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	
فَدَكَرَ الدَّجَالَ فَقَالَ: " إِنَّ بَيْنَ يَدَيْهِ ثَلَاثَ سِنِينَ سَنَةَ تَمْسُكُ السَّمَاءِ فِيهَا ثُلُثُ	
د دجال ذکر وکړو او وي فرمايل چې د دجال درانښکاره کيدلو نه درې کاله مخکې به داسې وي چې اول به اسمان	

(۱) أخرجه البغوي في شرح السنة ۱۵/۶۲ رقم الحديث ۲۲۶۴ وأحمد في المسند ۶/۴۵۴

(۲) أخرجه البغوي في شرح السنة ۱۵/۶۲ رقم الحديث ۲۲۶۵.

قَطْرَهَا وَالْأَرْضُ تُلْكُ نَبَاتِهَا. وَالثَّانِيَةُ تُنْسِكُ السَّمَاءُ ثُلثِي قَطْرَهَا وَالْأَرْضُ ثُلثِي

یو برخه باران او زمکه به یو برخه پیداوار ایسار کړي. بیا په دویم کال به دوه برخې باران او زمکه به دوه برخې پیداوار ایسار

نَبَاتِهَا. وَالثَّلَاثَةُ تُنْسِكُ السَّمَاءَ قَطْرَهَا كُلَّهُ وَالْأَرْضُ نَبَاتَهَا كُلَّهُ.

کړي. تردې چې کوم وخت د جال ظاهره شي نو په ټوله زمکه باندې به قحط خپور شي. (نه یواځې دا چې

فَلَا يَبْقَى ذَاتٌ ظَلْفٍ

انسان به یر سخت معاشې او خوراکې کمې کې اخته شي بلکې څارو کې به هم کمی خپور شوې وي) نو نه خو په کوم د

وَلَا ذَاتٌ ضَرْسٍ مِّنَ الْبَهَائِمِ إِلَّا

خو په کوم د کورنۍ ځناور پاتې وي او نه به وحشې ځناور و چې کوم د غاښ والې بلکې ټول به هلاک شي او ددې په عکس باندې

هَلَاكَ وَإِنَّ مِّنَ

بدهغو وخت خزانې او پدې زمکه کې ځنځ شیانو باندې به د جال قبضه شي. او د خوراکې شیانو پور او الی او آرام او خوشحالی نورې

أَشَدِّ فِتْنَتِهِ أَنَّهُ

ذریعې به دهغه سره وي. په دغه توگه په خلکو کې خپل خدای توب کلکولو لپاره به او د گمراهۍ بدترینه فتنه خپرولو لپاره

يَأْتِي الْأَعْرَابِيَّ فَيَقُولُ:

بدهغه د اشیان استعمالوي. دهغه به د ټولو نه سخته فتنه دا وي چې هغه به د علم او عقل نه ناخبره یو باندې چې تهراسي او هغه ته به

أَرَأَيْتَ إِنْ أَحْيَيْتَ لَكَ إِبْلِكَ أَلَسْتَ تَعْلَمُ

وايې چې ما ووايه: که زه ستا او بنان ژوندې کړم (چې د قحط د وجې نه مړه شوي دي) نو آیا ته به دا ومني چې

أَنِّي رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ بَلَىٰ

زه ستا پروردگار یم؟ باندې چې به جواب ورکړي چې هو! (زه به تا خپل پروردگار و منم) نو شیطان به د دغه

فَيَقُولُ لَهُ الشَّيْطَانُ نَحْوَ إِبْلِهِ كَأَحْسَنِ مَا يَكُونُ ضُرُوعًا وَأَعْظَمَهُ

باندې چې دا وبنانو شکل و صورت جوړولو باندې راوستلی شي او دغه او بنان به د تیانو په پلنو او کوفونو په

أُسْنَمَةً " قَالَ : " وَ يَأْتِي الرَّجُلَ

وچتوالې په اعتبار سره دهغه او بنانو په شان معلومېږي. نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل: بیا به هغه د یو سرې خواته

قَدْ مَاتَ أَخُوهُ وَمَاتَ أَبُوهُ فَيَقُولُ: أَرَأَيْتَ إِنْ أُخْبِيتُ لَكَ أَبَاكَ

راشي چې دهغه پلار او ورور به مړه شوي وي. او هغه ته به وايي چې ماته ووايه كه زه ستا ورور او پلار

وَأَخَاكَ أَلَسْتَ تَعْلَمُ أَنِّي رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: بَلِ

ژوندې كړم نو آيا ته به دا ومني چې زه ستا پروردگار يم؟ هغه سرې به جواب ورکړي چې هو! نو د جال به

فَيَمِيلُ لَهُ الشَّيَاطِينُ نَحْوَ أَبِيهِ وَنَحْوَ أَخِيهِ " . قَالَتْ:

شيطانان د هغه سرې د ورور او پلار په شكل او صورت كې پيش كړي. حضرت اسماء رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمايې

ثُمَّ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَاجَتِهِ ثُمَّ رَجَعَ

چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دې فرمايلو سره د څه ضرورت لپاره بيرون ووتلو. او بيا د څه لږ وخت نه وروسته راغلو.

وَالْقَوْمُ فِي اهْتِمَامٍ وَعَمٍّ مِمَّا حَدَّثَهُمْ.

دغه وخت د حاضر مجلس خلک (د د جال دا حالات او ريدلو سره) فکر او غم په حالت كې ناست و.

قَالَتْ: فَأَخَذَ بِلِحْمَتِي الْبَابِ فَقَالَ:

حضرت اسماء رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمايې چې ييا نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دروازې دواړه درشلې ونلي او وې فرمايل: اسماء! په تا

«مَهَيِّمٌ أَسْمَاءُ؟» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَقَدْ خَلَعْتَ أَفْئِدَتَنَا بِذِكْرِ الدَّجَالِ. قَالَ:

څه شو؟ ما وويل: يا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! تا خوزمونږ نه زړونه وويستل! نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: کهزه ژوندي

«إِنْ يَخْرُجُ وَأَنَا حَيٌّ فَأَنَا حَاجِبُهُ وَإِلَّا

وم، نو په دلا تلو سره به هغه دفع كړم. او كه هغه داسې وخت راووتلو چې زه په دنيا كې نه يم. نو يقيناً زما

فَإِنَّ رَبِّي خَلِيفَتِي عَلٰى كُلِّ مُؤْمِنٍ» فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللَّهِ إِنَّا لَنَعْجُنُ.

پروردگار د هر مؤمن لپاره زما وکیل دی. ييا ما وويل چې يا رسول الله! د ولې به وخت كې خود انسان

عَجِبْنَا فَمَا نَخْبِرُهَا حَقِّي نَجُوعٌ

دې صبرې دا حالت وي چې مونږ وره اغېزو او دهغې ډوډې پخولو نه فارغه شوي هم نه يو چې د ولې نه مونږ

فَكَيْفَ بِالْبُؤْمِنِينَ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ:

کمزورې شو. نو آخر په دغه ورځ به د مؤمنانو څه حالت وي؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د هغوي لپاره به هغه

« يُجْزِيهِمْ مَا يُجْزِي أَهْلَ السَّمَاءِ مِنَ التَّسْبِيحِ وَ التَّقْدِيسِ » . رَوَاهُ أَحْمَدُ^(۱)

څه کافي وي چې هغه د آسمان و الاؤ يعنې فرشتو لپاره کافي وي. يعنې د الله تعالی تسبیح او تقدس.

توضیح: فی مثل له الشیطان: معلومه شوه د جال چې کوم چلونه کوي، دهغې شاه ته ټول لاس به د شیطان وي. ابلیس به د نارینو په شکل کې راشي نو د جال به ووايې چې واخله ما ستا پلاریا وروړ ژوندي کړو. اوس ما خپل رب ومنه. گوره ما ستا لپاره او بنان ژوندي کړل، مار ب جوړ کړه. (مرقات ۹/۴۱۸)

انا لنعجن: يعنې مونږ دومره صبر چیرته کولی شو، چې تر میاشتو پورې د جال په فتنه کې د خوراک څکاک نه بغير گذاره وکړو. مونږ ورو اغېرلو نه وروسته د ډوډۍ پخیدلو پورې انتظار کولو پورې پریشانه یو. نو دورمه زمانه به څنگه صبر کوو؟ مونږ خو به په فتنه کې وغورزیږو. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې د الله ذکر او تسبیحات سره به وخت تیرېږي.

لحمق الباب: يعنې د دروازي دواړه درشلې یې ونیولي.

رواه: د مشکوة په اصل نسخو کې دلته بیاض دی. ځای خالی دی. وروسته په کې چا رواه احمد نیکی دی. (مرقات ۹/۴۲۰)

الفصل الثالث

د ایمان خاوندان دې د جال څخه نه ویرېږي

﴿۲۹۹﴾ عَنِ الْبُخَيْرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: مَا سَأَلَ أَحَدٌ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت مغیرد بن شعبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ما یې چې د جال په اړه باندې څومره ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه کړیده

عَنِ الدَّجَالِ أَكْثَرَ مِنْمَا سَأَلْتُهُ وَإِنَّهُ قَالَ لِي: «مَا يَضُرُّكَ؟»

دومره هیچانده کړه. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته وفرمايل چې د جال به تاته هیڅ نقصان نشي در کولی یعنې په تاباندې

قُلْتُ: إِنَّهُمْ يَقُولُونَ: إِنَّ مَعَهُ

به د الله تعالی درحمت سیوری وي، ځکه به د جال تان شي بې لارې کولی. ما وویل چې خلک دا وایې چې دهغه

جَبَلٍ خُبْرٍ وَنَهْرٍ مَاءٍ.

سره به د ډوډۍ وغروي، او داوبو نهر به وي، هغه وخت چې خلک به د وچکالی څکاروي. که یو سړی د ولېږي

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۳۵۹ رقم الحديث ۴۰۷۷ واحمد في المسند ۶/۴۵۵.

قَالَ:	هُوَ	أَهْوَنُ	عَلَى	اللَّهِ
او تڼدي نه د اضطرار حالت ته ورسېږي نو هغه څه وکړي؟ نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل: د الله تعالی په نزد باندې				
من ذلك". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)				
د جال د دینه ډیر ذلیل دی.				

توضیح: هو اهون: یعنی د جال د دینه ډیر ذلیل او سپک دی. چې د دې په ذریعه سره یو پوخ مؤمن گمراه شي، نو ځکه ایمان کلک ساتل پکار دي. د د جال نه د یریدلو ضرورت نشته دی. هغه فریب کار او د هوکه کونکې دی. جادو او په چل د هوکه باندې خلک یروي. په حقیقې توگه باندې د هغه سره هیڅ نشته دی. (مرقات ۹/۴۲۱)

د جال د سپر لۍ ناشناخه

﴿۲۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَخْرُجُ الدَّجَالُ عَلَى حِمَارٍ أَقْمَرٍ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل: د جال به په یو سپین خرباندې
مَا بَيْنَ أَذُنَيْهِ سَبْعُونَ بَاعًا». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «كِتَابِ الْبُعْثِ وَالنُّشُورِ» ^(۱)
سپور راوځي. او د دې خرد دواړو غوږونو تر مینځ به او یا باعه فاصله وي.

توضیح: اقمر: سپین خر ته حمار اقمر وايي. د جال خر خو به بڼایسته سپین وي خو خپله د جال بدشکله کانی وي. سبعون باعاً: یعنی دا خر به دومره غټ وي چې د دواړو غوږونو تر مینځ فاصله به یې او یا باعه وي. دواړه لاسونه او مټې چې کله مکمل خپرې کړې شي، نو دا د یو باع په اندازه دي. (مرقات ۹/۴۲۱)

د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت کې دی چې د جال د خرد غوږونو مینځ کې به څلوېښت گزه فاصله وي. او د هغه یو قدم به د درې ورځو په مزل باندې وي. چې دا تقریباً دوه اتیا کلومېټره فی سیکنډ به وي. دا مزل به ۲۹۵۲۰۰ کلومېټر في گهنټه په حساب سره وي. گویا د باد نه تیز دی. الوتکې (هوايي جهاز) نه هم تیز دی. په ځینو روايتونو کې د خراکوزیدلو تذکره هم شته دی. چې د هغې نه اندازه کېږي چې دا الوتونکی کوم خردی. یا جهاز دی. ځینې علماء وايي چې د سپین خر نه مراد جهاز دی. دا خبره هم ډیره بعیده نده. یو مصری عالم کمال هشام عبدالحمید په اقتراب

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۸۹ رقم الحديث ۷۱۲۲ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۵۸ رقم الحديث (۲۹۳۹-۱۱۵)

(۲) أخرجه مرآة المصابيح ۱۰/۱۲۸ رقم الحديث ۵۴۹۳.

خروج المسيح الدجال په نوم سره مفصل کتاب ليکلی دی. په دې کتاب کې هغه د دجال بيلا بيلې سپرلی ذکر کړيدي. په کې څه سپرلی د کشتۍ په شان دي. څه سپرلی د چهترۍ په شکل دي. څه د سپرلی د طشتری په شکل دي. څه سپرلی بيخې د الوتکې په شان دي. داسې معلومېږي چې د دجال په مختلفو ځايونو کې سپرلی بدلېږي. لهذا کله به خروي، کله به خره وي، کله به جهاز وي، کله به کشتۍ وي، په حديث کې د يو نوم اخستل شويدي. د نورو نغې نده شوي. د يهودو په اړه باندې په کتاب کې ډير څه ليکل شويدي. د يهودو يو کتاب ايزاخيل کې د جال په اړه باندې ليکلي دي چې يهود وايې: ای د صيهون لورې! د خوشحالی چيغه وکړه! ای ديروشلم لورې! د مستۍ نه نعرې کړه! گوره! ستاسو باچا (دجال) راروان دی. هغه عادل دی. او خر باندې سپور دی. قجريا د خرې په بچې باندې به زه يوفريم نه گاړی او ديروشلم نه به اسپه پيلوم. (بحواله دريم جنگ عظيم) اوس دلته د دجال د خروج په اړه بحث دی چې هغه به د کوم ځاي نه زاوځي؟ هشام کمال عبدالحميد په خپل کتاب کې د دجال مرکزې ځاي جزيره برمودا گرځولي ده. د برمودا تکون د امريکې سره نژدې پروت دی. يو اړخ ته شمالي امريکه ده او بل اړخ ته جنوبې امريکه ده. د دې په مينځ کې بحر اتلانتیک دی. په دې کې مثلث برمودا دی. چې دادی و تکون په کې دی. جزيره برمودا يا مثلث برمودا تکون يو ناشناپت ځاي دی. په دې ځاي کې د جناتو (پيريانو) مرکزې ځاي هم دی. او په دې ځاي د ابليس تخت هم دی. او په دې مقام کې د دجال محبس (قيد خانه) هم ده. گویا دجال او ابليس او جنات خپل مينځ کې نژدې رابطې لري. په امريکه کې د ابليس عبادت کونکې هم شته دي. د امريکې نائب صدر هم د ابليس عبادت کونکو کې دی. د دجال پيغامات يهود او نصاراؤ ته د ابليس په واسطه باندې رسېږي. د دجال حکم دی چې د دنيا نه مجاهدين ختم کړي، بيا به زه راکم. د عيسايانو خيال دی چې کله په مسلمانانو باندې دنيا تنگه شي نو مهدي په راځي. د مهدي سره به دجال راشي، او د جال سره به زمونږ خدای مسيح موعود راشي. نو يهود او نصارا د خپل خدای د راتگ لپاره د مسلمانانو ختمول او دهغوې تنگولو باندې اخته دي. ځکه بش وايې چې دوسنې جنگ حکم ماته خدای کړيدی، او دارو حانې صليبي جنگ دی. مسلمانان ميده کيږي، او دغه خلک د خپل خپل خدای د راتگ انتظار کې ناست دي. د برمودا تکون ناشناپت حالات دي. په سمندر کې چې کوم يو بحري جهاز دغه اړخ ته تللی دی. هغه ترننه پورې داسې غائب دی چې دهغې هيڅ خبر ندی راغلی. که هوايې جهاز په دغه ځاي باندې کله تللی دی نو داسې غائب شويدي چې ترننه پورې يې هيڅ پته نشته دی. په دغه علاقه باندې د شپې رڼا ځې راځي، او بنکاري دا ټوله ابليسې څوکۍ ده. چې د دجال نه گير چاپيره لگيدلي ده. ۱۸۷۴ء کې په دې علاقه کې يو بحري جهاز ورک شوی و. دهغې درې سوه سپاره سره د کپتان ترننه پورې غائب دي. په فضا کې چې کله هم هوايې جهاز تللی دی، دې لپاره چې دا معلومه کړي نو هغه هم غائب شويدي. برمودا تکون يو پراسرار علاقه ده. چې دهغې په سمندر کې اور دننه هم ځي او بيرون هم راوځي. چې دا په زرگونو خلکو ليدلی دی.

۹ جمادی الثاني ۱۴۱۸ھ

باب قصه ابن الصياد

د ابن صياد د قصې بيان

په ډيرو نسخو کې صياد بغير د الف لام نه ليکل شويدي. ځينو نسخو کې د الف لام سره الصياد دی. ځينو دا ابن صياد هم ليکلی دی. د دې اصل نوم صاف ؤ. ځينو عبدالله ويلى دی. دده مور به د صاف په نوم سره بللو. ابن صياد خپله د يو يهودي ځوي ؤ. چې د مدينې وسيدونکی ؤ. ابن صياد د جادو او کهانت کلک ماهر ؤ. د دې وجې نه دده شخصت يو پراسرار شی جوړ شو. د صحابه کرامو رضی الله عنهم هم د ابن صياد په اړه باندې بيلا بيل خيالونه ؤ. حضرت عمر فاروق، ابن عمر، حضرت جابر رضی الله عنهم او نورو صحابو دا خيال ؤ چې ابن صياد د جال ؤ. تردې چې ابن عمر او حضرت جابر رضي الله عنه به په قسم سره ويله چې ابن صياد د جال دی. رسول الله صلى الله عليه وسلم د ابن صياد شخصيت هم دغه مبهم پريخودلو لکه څنگه چې د هغه مبهم ؤ. په دې اړه باندې په نبی کریم صلى الله عليه وسلم څه داسې واضحه وحې نه وه راغلي چې په هغې کې د ابن صياد د حيثيت تعيين شوی وي.

مشکوٰة کې په دې باب کې حديث نمبر: ۷، حديث نمبر: ۸، ۱۰ او حديث نمبر ۱۱ نه په واضحه توگه باندې معلومېږي چې ابن صياد د جال دی. ليکن د دې په عکس د اکثرو صحابو خيال ؤ چې ابن صياد يوه فتنه وه. مسلمانانو د امتحان او آزمايښت لپاره الله تعالی هغه پيدا کړی ؤ. دا يهودي ؤ. دهوکه کونکی او جادوگر ؤ. خو وروسته مسلمان شوی، حج يې هم وکړو. مکې او مدينې ته هم لاړو او بيا مړ شو. دا بناغلي د هغه روايت نه استدلال کوي چې په هغې کې ابن صياد او د ابو سعيد خدری رضي الله عنه خبرې شويدي. په دې کې ابن صياد د خپل ځان د دجال کيدلو نه بڼه کلک انکار کړیدی. خو د دې روايت په آخر کې وايي که زه د جال جوړ شوم نوزه ورباندې خوشحاله يم، بد به يې

ونه گڼم. (مرقات ۹/۴۲۲)

دغه شان تميم داری رضي الله عنه چې کوم حديث دی، په هغې کې تاويل کول ډير گران دي. ځکه چې د ابن صياد په مدينه کې د شتون په وخت تميم داری رضي الله عنه سمندر په ټاپو کې د جال په زنځيرونو کې ترلی ليدلی ؤ. ليکن کومو بناغلو چې ابن صياد د مستقبل د جال گرځولی دی، هغوي فرمايې چې ابن صياد چې کله د جال نه ؤ جوړ شوی، دهغه وخت چې کوم احوال دي، د هغې اعتبار نشه دی، د جال شکل خپلولو نه وروسته هغه نه مکې ته تللی شي او نه مدينې ته تللی شي. نه به د هغه اولاد کيږي او نه به هغه مسلمان وي. واقع حره کې ابن صياد ورک شوی ؤ. او ترننه پورې ورک دی. داسې ښکاري چې هم دې واقعې کې يې د جال ښکل خپل کړیدی. او په هغه باندې د جال حکمونه جاري شول. د نبی کریم صلى الله عليه وسلم واضح حديث دی چې د جال د يوې غصې او غضب په

نتیجه کې به پیدا شي، اوس ظاهره ده، هيڅ ماشوم هم د مور په خيته کې نه غصه کيږي. د غضب راتگ په دنيا کې د شتون لرلو سره لازم دي. نو د اول نه ابن صياد موجود ؤ. بيا په واقعه حره کې د غصې: وجې نه او د دې واقعي د سپيره والې د وجې نه د دجال په شکل کې بدل شو. بهر حال تميم داری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روایت په پريخودلو سره نورو روایتونو کې واضح احکامات دي. چې ابن صياد د جال ؤ. اول ورکوتی د جال ؤ، او د واقعه حره نه وروسته ترينه غټ د جال جوړ شو. اکثر شارحين دې اړخ ته تللي دي چې ابن صياد د جال نه ؤ ليکن د علامه طيبي د کلام نه معلومېږي چې ابن صياد د جال

کيدلی شي. بنده راقم الحروف هم دغه رايه ده چې ابن صياد د جال ؤ. په دې سره به د ټولو احاديثو په پوهه کې د راتگ آسانې وشي. هو! فقط تميم داری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روایت بکې مانع دی. ليکن د هغې په اړه دا ويلی کيدی شي چې ډيره ممکنه ده چې تميم داری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ الله تعالی په ټاپو کې د مستقبل د جال په جسم مثالي او مستقبل د نقشي سره بنودلی وي. چې د نن ابن صياد به د سبا په شکل کې وي. د دې نه د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وړاندوينې مشاهداتې تصديق هم وشو. د دې وجې نه نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل چې د جال سره متعلق ما چې څه تاسو ته ويلي ؤ، گوري د هغې په سترگو ليدلی حال هم مخې ته راغلو. او تميم داری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جال وليدلو. ملا علی قاری رحمه الله مستقبل د جال دغه مثالي صورت په خپل عبارت کې بيانوي. تميم داری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روایت جواب داسې کوي: اقول ولا ينافي قصة تميم الداری اذ يکن ان يكون له ابدان مختلفة فظاهرة في عالم الحس والخيال دائر مع اختلاف الاحوال وباطنه في عالم المثال مقيد بالسلاسل والاغلال ولعل المانع من ظهور

کماله في الفتنة وجود سلاسل النبوة واغلال الرسالة. (مرقات ۹/۴۲۲)

ترجمه: ابن صياد لره د جال گرځول د تميم داری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روایت سره منافې نه دی ځکه چې دا ممکنه ده چې د جال گڼ بدنونه او گڼ وجودونه شي. نو د دې ظاهري بدن په مشاهداتې دنيا کې د بيلا بيلو حالتونو سره گرځي. او د هغې باطني بدن يعنې جسم مثالي په عالم مثالي کې په زنجيرونو کې تړلی پروت دی. او کيدی شي په نبوي دور کې ابن صياد کامل د جال جوړيدلو باندې په ظاهريدلو سره د رحمة للعلمين د نبوت او رسالت د رحمت زنجيرونو بنديزوي.

الفصل الأول

د نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او د ابن صياد تر مينځ خبري

﴿١١﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ انْطَلَقَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت عبد الله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روایت دی چې حضرت عمر بن الخطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ صحابه کرامو

فِي رَهْطٍ مِنْ أَصْحَابِهِ قَبْلَ ابْنِ الصَّيَادِ حَتَّىٰ وَجَدُوهُ
د يو جماعت سره يو ځای در رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د ابن صياد خواته لارل. او هغوی دهره د بنو مغاله د محلت د
يَلْعَبُ مَعَ الصَّبِيَّانِ فِي أُطْمِ بَنِي مَغَالَةَ وَقَدْ قَارَبَ ابْنُ صَيَّادٍ يَوْمَئِذٍ الْحُلْمَ
ماشومانو سره په لوبو کولو کې بيا موندلو. دغه وخت هغه بلوغ ته نژدې شوی و. ابن صياد د دې ټولو د راتگ
فَلَمَّا يَشْعُرُ حَتَّىٰ صَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ظَهْرَهُ بِيَدِهِ ثُمَّ قَالَ:
د خبر نه بې خبره و. تردې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه په شاه باندې لاس کيځودلو او د هغه نه بې پوښتنه وکړه
«أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ؟» فَقَالَ: أَشْهَدُ
چې آيا ته د دې خبرې گواهي ورکوي چې زه د الله رسول يم؟ ابن صياد نبي کریم صلى الله عليه وسلم ته وکتل او وې ويل چې
أَنَّكَ رَسُولُ الْأَمِّيِّينَ. ثُمَّ قَالَ ابْنُ صَيَّادٍ: أَتَشْهَدُ
زه گواهي ورکوم ته د اميانو يعني ناخواندگانو خلکو رسول يې. او بيا يې د نبي کریم صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه چې
أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ؟ فَرَضَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
آيا ته د دې خبرې گواهي ورکوي چې زه د خداي رسول يم؟ نبي کریم صلى الله عليه وسلم هغه لره (ونيو لو) بنه زور يې ورکړو.
ثُمَّ قَالَ: «أَمَنْتُ بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ» ثُمَّ
او وې فرمايل: ما په خداي باندې او د هغه په رسولانو باندې ايمان راوړی دی. د دې نه وروسته نبي کریم صلى الله عليه وسلم
قَالَ لِابْنِ صَيَّادٍ: «مَاذَا تَرَى؟» قَالَ:
پوښتنه وکړه چې ته څه ويني يعني د غيب د شيانو نه په تا باندې څه ښکاره کيږي؟ هغه جواب ورکړو: کله
يَأْتِينِي صَادِقٌ وَكَاذِبٌ.
ماته رښتوني خبر راځي يعني کله زما خواته فرښته راځي او کله دروغژن شيطان. رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه دا
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خُلِطَ عَلَيْكَ الْأَمْرُ». قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
جواب اوريدلو باندې و فرمايل: ستا معامله ټوله گډه وده ده. بيا نبي کریم صلى الله عليه وسلم و فرمايل:
«إِنِّي خَبَأْتُ لَكَ خَبِيئًا» وَخَبَأْتُ لَهُ:
چې ما ستا لپاره پدې زړه کې يوه خبره بڼه ساتلې ده. او کومه خبره چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم د ابن صياد لپاره پټه

(یومَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ) فَقَالَ: هُوَ الدُّخَانُ
ساتلی وه هغه دا آیت (یومَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ) ؤ. هغه جواب ورکړو چې هغه پته خبره دخ دی.
فَقَالَ: «اِحْسَا فَلَنْ تَعُدَّو قَدْرَكَ» قَالَ عُمَرُ:
نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرماییل: لیرې ورک شه! تبه د خپل حیثیت نه چرې هم مخکې نشي، حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل
يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَأْذُنِي فِي أَنْ أُضْرِبَ عُنُقَهُ؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
چې یار رسول الله! که ته ماته اجازت وکړي نوز به دده خټ غوخ کړم؟ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرماییل: ابن صیاد که هم
«إِنْ يَكُنْ هُوَ لَا تُسَلِّطْ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ هُوَ
هغه دجال دی نو بیا ته به دې باندې نشي مسلط کیدلی او که دا هغه نوي نو بیا دده په وژلو کې ستا هیڅ
فَلَا خَيْرَ لَكَ فِي قَتْلِهِ». قَالَ ابْنُ عُمَرَ: انْطَلَقَ بَعْدَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
بسیگر د نشته دی. حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي: چې ددې نه وروسته یوه ورځ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د کهجورو
وَأَبِي بَنُ كَعْبِ الْأَنْصَارِيِّ
هغه بوټو خواته لاړو چیرته چې ابن صیاد ؤ. دغه وخت د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره حضرت ابی بن کعب انصاری هم ؤ
يَوْمَ مَكَانِ النَّخْلِ الَّتِي فِيهَا ابْنُ صَيَّادٍ فَطَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَّقِي بِجُدُوعِ النَّخْلِ
رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (هلته په رسیدلو باندې) کهجورد بڼاخونو شاه ته پت شو، چې ابن صیاد بی خبره وي. او د هغه
وَهُوَ يَخْتَلُّ أَنْ يَسْعَ مِنْ ابْنِ صَيَّادٍ
کتلونه مخکې یې یو څو خبرې واورې. او دغه شان پته باندې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ابن صیاد خبرې اوریدلو
سَهِيئًا قَبْلَ أَنْ يَرَاهُ
مطلب دا ؤ چې خپله نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او صحابه هم پوه شي چې هغه آخر خدشی دی، آیا شه کاهن (تروټي)
وَأَبْنُ صَيَّادٍ مُضْطَجِعٌ عَلَى فِرَاشِهِ فِي قَطِيفَةٍ لَهُ فِيهَا زَمْزَمَةٌ
دی یا جادوگریا بل خدشی؟ دغه وخت ابن صیاد په یو څادر کې ځان نغختلی ؤ. او د دغه څادر نه بڼ بڼ
فَرَأَتْ أُمَّ ابْنِ صَيَّادٍ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَتَّقِي بِجُدُوعِ النَّخْلِ.
او ازونه راتلل. په دې کې د ابن صیاد مور نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د کهجورو د بڼاخونو شاه پت ناست ولیدلو.

فَقَالَتْ: أَيُّ صَافٍ وَهُوَ اسْمُهُ هَذَا مُحَمَّدٌ. فَكَتَمَهَا ابْنُ صَيَّادٍ.

او وی ویل ای صاف! داد ابن صیاد نوم و. (وگوره) محمد (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ولا ردی. ابن صیاد بنی بنی او ازونه بند کرل.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَوْ تَرَكَتُهُ بَيْنَ»

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحابو ته و فرمایل: که د ابن صیاد مورد انه وی بیدار کر ی نو ده به خیل حقیقت بنکاره کر ی

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النَّاسِ

وی. حضرت عبد الله (ابن عمر) رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمای ی چی د د بنه و روسته کله نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خلکو مخی ته د خطبی

فَأَتَيْتَنِي عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ

کولو لپاره و درید لو نو اول یی د الله تعالی حمد او ثناء بیان کره. کومه چی دهغه سره لائقه ده. بیای یی دجال

ثُمَّ ذَكَرَ الدَّجَالَ فَقَالَ: «إِنِّي أَنْذِرُكُمْ وَمَا مِنْ نَبِيٍّ

ذکر کرو او وی فرمایل: زه تاسو د دجال نه یروم، او نوح عَلَيْهِ السَّلَام نه و روسته هیخ نبی داسی ندی تیر شوی

إِلَّا وَقَدْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ لَقَدْ أَنْذَرَ نُوحٌ قَوْمَهُ وَلَكِنِّي

چی هغه خیل قوم د دجال نه نه وی یرولی، او نوح عَلَيْهِ السَّلَام هم خیل قوم د ده نه یرولی دی. لیکن تاسو ته

سَأَقُولُ لَكُمْ فِيهِ قَوْلًا لَمْ يَقُلْهُ نَبِيٌّ لِقَوْمِهِ

د دجال په اړه باندی داسی خبره او یو داسی علامت وایم چی هغه کوم بل نبی خیل قوم ته ندی ویلی، نو تاسو

تَعْلَمُونَ أَنَّهُ أَعْوَرٌ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِأَعْوَرَ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

پوهه شی چی دجال به کانی وی او یقیناً الله تعالی کانی ندی.

توضیح: اطم: دا د آطام جمع ده. د مانی په شان وچت خای ته وای یی. بنی مغاله: دی وی قبیلې نوم دی. مطلب دا چی د بنی مغاله د وچتو عمارتونو خواکی ابن صیاد د ماشومانو سره لوبی

کولی. الامیین: ابن صیاد د امیین نه عرب مراد کریدی. حکه چی یهود او نصارا عربو لره په دغه نوم یادوی. به دې جواب کی د ابن صیاد چالاکی او مکاری پته ده. هغه دا ویل غواری چی نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقط د امیانو لپاره نبی دی. عام انسانانو لپاره ندی. فرضه: صاد باندی شد دی.

یعنی نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه و نیولو او هغی یی نچوری کرو. دا لفظ فرضه هم دی. چی د ترک

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۱۷۱ رقم الحديث ۳۰۵۵ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۴۴ رقم الحديث (۲۹۳۰-۹۵).

په معنی دی. یعنی نبی کریم ﷺ د ابن صیاد لند د دلیل او سوال او جواب پریخودلو. صادق وکاذب: یعنی کله ریښتونې راځي، کله دروغژن راځي، مطلب دا دی چې کله ریښتونې خبر راځي او کله دروغژن خبر راځي. هم دا د کاهنانو او جادگرو نښه ده. چې شیطانان د ورپښو نه د فرښتو یوه ریښتونې خبره اوریدلو باندې دهغې سره سل دروغ یو ځای کولو باندې د کاهنانو غوږونو ته رسوي. راتلونکی روایت نمبر ۲ هم په دغه توګه دی چې کله دوه دروغژن او یو ریښتونې راځي. کله دوه ریښتونې او یو دروغژن راځي. گویا ابن صیاد باندې خپله معامله ګډه وډه وه. خبأت لك: یعنی ما په زړه کې دننه یوه خبره پټه کړیده، ته ووايه چې هغه څه ده؟ نبی کریم ﷺ د قرآن آیت ﴿يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ﴾ آیت تصور په زړه کې ساتلی ؤ. ابن صیاد وویل: چې تا د دخ تصور ساتلی دی. په دې کې ابن صیاد ټولې خبرې ته رسیدل ترلاسه نکړي شو، بلکې د کاهنانو په شان یې یوې نیمې خبرې ته اشاره وکړه. اخصاً: سپی زغلولو لپاره دا لفظ استعمالیږي، یعنی ګرې سپیه. (مرقات ۹/۴۲۵) فلن تعدو قدرک: یعنی ته د خپل کھانت د دکړې نه مخکې لار نشي. بس شیطانانو او جناتو چې څومره درته ویلي ؤ، هغومره دې وویله. ستا حیثیت خو په پټو امورو کې دیو ناقص جملې نه مخکې نشي تللی: بیا ته د نبوت دعویٰ څنګه کوي؟ (مرقات ۹/۴۲۵) وهو یختل: یعنی نبی کریم ﷺ په تدبیر او حيله سره د ابن صیاد د حالت معلومولو کونښن کولو. چې په بی خبری کې دهغه څه حالت معلوم کړي. زمزمه: بنیدلو او غنګاري او از ته زمزمه او رمرم دوايې. یوه نسخه کې رمرم دی. (مرقات ۹/۴۲۶)

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: لَقِيَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ
او حضرت ابو سعید خدری رضی الله عنه فرمایې چې رسول الله ﷺ حضرت ابو بکر صدیق رضی الله عنه او
وَعُمَرُ
د حضرت عمر فرودق رضی الله عنه دې ټولو د ملاقات د ابن صیاد سر په د مدینې په یوه لاره کې وشو. رسول الله ﷺ
فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ؟» فَقَالَ هُوَ:
هغه ته وفرمایل چې آیا ته گواهي ورکوي چې زه د الله تعالی رسول یم؟ ابن صیاد په جواب کې ویل چې آياته
أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَمَنْتُ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ
گواهي ورکوي چې زه د الله رسول یم؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: ما په الله باندې. دهغه په فرښتو باندې. دهغه

وَ	كُتِبَ	وَ	رُسِلَ	مَاذَا
کتابونو باندې او دهغه پد رسولانو باندې ایمان راوړی (د دښه وروسته نبی کریم صلی الله علیه و سلم د هغه نه پوښتنه وکړه				
تَرَى؟» قَالَ: أَرَى عَرْشًا عَلَى الْمَاءِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَمَا تَرَى؟				
چې ښه ته ووايه) ته څه گوري؟ هغه جواب ورکړو چې زه يو تخت په اوبو باندې وینم. نبی کریم صلی الله علیه و سلم وفرمايل:				
«تَرَى عَرْشَ إِبْلِيسَ عَلَى الْبَحْرِ وَمَا تَرَى؟» قَالَ:				
ته د ابليس تخت په سمندر باندې ویني. بيا قې وفرمايل: د دښه غیره نور څه ویني؟ ابن صياد وويل: چې دوه				
أَرَى صَادِقِينَ وَكَاذِبًا أَوْ كَاذِبِينَ وَصَادِقًا.				
رښتونې وینم او يود روغون وینم. يا دوه دروغون وینم او يورښتونې وینم. د دښه وروسته نبی کریم صلی الله علیه و سلم				
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْسَ عَلَيْهِ فِدَاؤُهُ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)				
و فرمايل: د دوه لپاره صورت حال گډوډ کړی شویدی. دا پرېږدی. (مسلم)				
﴿۲۵﴾ وَعَنْهُ أَنَّ ابْنَ صَيَّادٍ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ				
او حضرت ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې ابن صياد د نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه پوښتنه وکړه چې د جنت				
عَنْ ثُرَيِّبَةَ الْجَنَّةِ. فَقَالَ: «در مَكَّةَ يَبِضَاءُ وَمَسْكٌ خَالِصٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)				
خاوره څنگه ده/ نونبې کریم صلی الله علیه و سلم وفرمايل: هغه د ميدي په شان سپينه او خالص مشکو په شان خوشبوداره ده				

توضیح: در مکه: د جعفر په وزن ده. يعنی د سبيني میده په شان خاوره ده. لکه د سپينو میده وړه چې وي. او خالص مشکو په شان خوشبوداره ده.

ابن صياد به د يوې غصې په نتيجه کې د جال جوړ شي

﴿۲۶﴾	وَعَنْ نَافِعٍ قَالَ: لَقِيَ ابْنَ عُمَرَ ابْنَ صَيَّادٍ فِي بَعْضِ طُرُقِ الْمَدِينَةِ		
او حضرت نافع رحمه الله فرمايې چې د ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ملاقات د ابن صياد سره د مدينې په يوه لاره کې وشو			
فَقَالَ	لَهُ قَوْلًا	أَغْضَبَهُ	فَانْتَفَخَ
نو هغه ده ته يوه داسې خبره وکړه چې په دې سره هغه د غصې نه ډک شو. او د قهر او غضب نه و پر سیدلو.			

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۴۱ رقم الحديث ۲۹۲۵-۸۷) والترمذي في السنن ۴/۴۴۸ رقم الحديث ۲۲۴۷.

(۲) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۴۳ رقم الحديث (۲۹۲۸-۹۳) وأحمد في المسند ۳/۴.

حَتَّى مَلَأَ السِّيَكَّةَ. فَدَخَلَ ابْنُ عُمَرَ عَلَى حَفْصَةَ

تردی چې ټوله لاره یې و نیوله. د دېنه وروسته چې کله ابن عمر رضی الله عندهما ام المؤمنین حضرت حفصه رضی الله عنها

وَقَدْ بَلَغَهَا فَقَالَتْ لَهُ: رَحِمَكَ اللَّهُ

خواته لارو چې هغې ته یې د دې واقعې خبر ورسولو، نو هغې و فرمایل: ابن عمر! خدای دې په تا خپل رحمت

مَا أَرَدْتُ مِنَ ابْنِ صِيَادٍ؟ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «

نازل کړي. تا د ابن صیاد نه څه غوختل، آیاتاته معلومه نده چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایلي و: دجال به په یوه

إِنَّمَا يَخْرُجُ مِنْ غَضْبَةٍ يَغْضِبُهَا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

خبره باندې په قهر کیدلو سره راو وځي. (مسلم)

توضیح: د دې روایت نه معلومیږي چې حضرت حفصه رضی الله عنها، ابن صیاد د مستقبل دجال گڼلو.

چې هغه به د څه قهر او غصې د وجې نه د دجال په شکل کې رابنکاره شي. هم دغه ابن صیاد په

واقعو حره کې په غصه کیدلو باندې ورک شوی دی. او ترننه پورې ورک دی. ډیره ممکنه ده چې هم

دا ورک شوی ابن صیاد وروسته د دجال په شکل کې ظاهره شي. (مرقات ۹/۴۳۰)

ابن صیاد به دجال جوړیدل نه ناخوښه کول

(۵۵) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: صَحِبْتُ ابْنَ صِيَادٍ إِلَى مَكَّةَ

او حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه فرمایي چې زه او ابن صیاد د مکې په سفر کې یو ځای شو. هغه ماته

فَقَالَ: مَا لَقِيتُ مِنْ النَّاسِ؟ يَزْعُمُونَ أَنِّي الدَّجَالُ

د خپل هغه تکلیف حال بیان کړو کوم چې د خلکو نه هغه ته رسیدلي و. هغه وویل: چې خلک ما دجال

أَلَسْتُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّهُ لَا يُؤَلِّدُ لَهُ». وَقَدْ

گڼي یا وایي. ابوسعید! آیاتاد نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه داندې اوریدلي چې د دجال به اولاد نوي. او حال دادی چې

وُلِدَ لِي أَلَيْسَ قَدْ قَالَ: «هُوَ كَافِرٌ» وَأَنَا مُسْلِمٌ

زما اولاد دی. نبی کریم صلی الله علیه و سلم دانه و فرمایلي چې دجال به کافروي. او حال دادی چې زه مسلمان یم. آیاد

أَوْ لَيْسَ قَدْ قَالَ: «لَا يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ وَلَا مَكَّةَ»؟ وَقَدْ أَقْبَلْتُكَ مِنَ الْمَدِينَةِ

نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمان ندی چې دجال به مکې او مدینې ته نشي ننوتلی. او حال دادی چې زه د مدینې نه راروان

وَأَنَا أُرِيدُ مَكَّةَ. ثُمَّ قَالَ لِي فِي آخِرِ قَوْلِهِ:
يم او مکې ته روان يم. ابو سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې ابن صياد ماته آخري خبره دا وکړه چې ياد ساته!
أَمَّا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْلَمُ مَوْلِدَهُ وَمَكَانَهُ
په خدای قسم د جال د پيدا ائښت پيژنم، او دهغه خای هم پيژنم. او په دې هم پوهيږم چې هغه چيرته دی؟
وَأَيُّنَ هُوَ وَأَعْرِفُ أَبَاهُ وَأُمَّهُ قَالَ:
او دهغه مور پلار هم پيژنم. ابو سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې د ابن صياد دا خبرې اوريدلو باندې زه په شک
فَلَبَسَنِي قَالَ: قُلْتُ لَهُ: تَبَّ لَكَ سَائِرَ الْيَوْمِ. قَالَ: وَقِيلَ لَهُ:
کې شوم. ما وويل: ته د هميشه لپاره هلاک شي! ابو سعيد رضی اللہ عنہ فرمايې: چې دغه وخت په موجود خلکو
أَيُّزُكَ أَنْتَ ذَاكَ الرَّجُلُ؟ قَالَ:
کې چا ابن صياد ته وويل چې آيا تاته دا معلومه ده چې ته به خپله د جال شي. ابو سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې
فَقَالَ: لَوْ عَرَضَ
هغه جواب ورکړو چې هو! که د خلکو بې لارې کولو، په دهوکه کې اچولو او جادو وغيره هغه ټول شيان ماته راکړې شي،
عَلَى مَا كَرِهْتُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
چې په دجال کې دي، نو بد به يې نه گڼم.
﴿٢١﴾ وَعَنِ ابْنِ عَمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: لَقِيْتُهُ وَقَدْ
او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې، زما ملاقات د ابن صياد سره وشو. دغه وخت د هغه سترگه پوچه
نَفَرَتْ عَيْنُهُ فَقُلْتُ: مَتَى فَعَلْتَ عَيْنُكَ مَا أَرَى؟ قَالَ:
شوي وه. ما پوښتنه وکړه: چې ستا په سترگه کې چې خه زه وينم، دا د کوم وخت نه دي؟ هغه جواب راکړو
لَا أَذْرِي. قُلْتُ: لَا تَدْرِي وَهِيَ فِي رَأْسِكَ؟
چې زه نه پوهيږم چې د کوم وخت نه دي. ما وويل: تاته معلومه نده، حالانکې سترگه ستا په سر کې ده.
قَالَ: إِنَّ شَاءَ اللَّهُ خَلَقَهَا فِي عَصَاكَ. قَالَ:
هغه وويل که خدای وغواړي نو سترگه به ستا په همسا کې پيدا کړي. ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۴۲ رقم الحديث ۲۹۲۷-۸۹) واحمد في المسند ۳/۲۶

فَنَخَرَ كَاشِدٌ نَخِيرَ حَمَارٍ سَمِعْتُ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)

ابن صياد د خپلې پوزې نه د خردو مره سخت او ازراوويستلو چې هغه کله هم نه و اوریدلی. (مسلم)

د ابن صياد په دجال کيدلو باندې ابن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قسم خوري

﴿١٧﴾ وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ: رَأَيْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ

او حضرت محمد بن المنكندر تابعي فرمايي چې ما حضرت جابر بن عبد الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ليدلی: هغه به په

يُحْلِفُ بِاللَّهِ أَنَّ ابْنَ الصَّيَادِ الدَّجَالُ. قُلْتُ: تَحْلِفُ بِاللَّهِ؟ قَالَ:

قسم خوړلو سره ويل چې ابن صياد دجال دی. ما هغه ته وويل چې ته د الله قسم خوري! هغه وفرمايل چې

إِنِّي سَمِعْتُ عُمَرَ يُحْلِفُ عَلَى ذَلِكَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ما د عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اوریدلي دي، هغه به په دې خبره باندې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخې ته قسم خوړلو

فَلَمْ يُنْكِرْهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۲)

چې ابن صياد دجال دی. او نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغې نه انکار نه و کړی.

الفصل الثاني

د حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نزد باندې ابن صياد دجال و

﴿١٨﴾ عَنْ نَافِعٍ قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ: وَاللَّهِ

حضرت نافع رحمه الله فرمايي چې حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به فرمايل چې په خداي قسم زما به دې کې

مَا أَشْكُ أَنْ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ ابْنَ صَيَادٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي «كِتَابِ الْبَعْثِ وَالنُّشُورِ» ^(۳)

هيڅ شک نشته چې مسيح دجال ابن صياد دی. (وايت کړې دي ابوداود او بيهقي په کتاب البعث والنشور کې)

په واقعه حره کې ابن صياد ورک شو

﴿١٩﴾ وَعَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَدْ فَقَدْنَا ابْنَ صَيَادٍ يَوْمَ الْحَرَّةِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(۴)

او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي چې مونږ د واقعه حره په ورځ باندې ابن صياد ورک کړی و. (ابوداود)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۳۴ رقم الحديث (۲۹۳۲-۹۹)

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۳۲۳ رقم الحديث ۷۳۵۵ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۴۳ رقم الحديث (۲۹۲۹-۹۴)

(۳) أخرجه أبوداود في السنن ۴/۵۰۶ رقم الحديث ۴۳۳۰.

(۴) أخرجه أبوداود في السنن ۴/۵۰۶ رقم الحديث ۴۳۳۲.

توضیح: یوم الحره: واقعہ کربلا کې شهادت حسین رضی اللہ عنہ وروسته یزید شامې فوخیانو ته حکم وکړو چې مدینه منوره باندې برید وکړی ځکه چې هغه خلک زما د بیعت نه انکار کوي. شامی فوخیانو سخت برید وکړو. د مدینې خلکو کلکه مقابلہ وکړه خو شامی فوخیان غالبه شول. او هغوی درې ورځې مدینه لوټ کړه او د بنحو بې عزتې یې وکړه. درې ورځو پورې مسجد نبوي کې آذان نه ؤ شوی. مدینه منوره باندې تورتم خپور شوی ؤ. لس زره انسانان وژلی شوي ؤ، یوم حره هم داده. به دې ورځ باندې ابن صياد ورک شوی دی. (مرقات ۹/۴۳۴)

د دجال ټول صفتونه په ابن صياد کې ؤ

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُنْكثُ أَبُو الدَّجَالِ ثَلَاثِينَ عَامًا
او حضرت ابو بکره <small>رضی اللہ عنہ</small> فرمایې چې رسول الله <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> فرمایې: د دجال مورپلار به دیرش کاله په دې حالت
لَا يُوَلِّدُ لَهَا وَلَدًا ثُمَّ يُوَلِّدُ لَهَا غُلَامًا أَعْوَرًا أَضْرَسُ
کې تیر کړي چې د هغوي به اولاد نه کېږي. بیا به د هغوي یو هلک وشي. چې د غټو غاښونو والا یعنی داږور
وَ أَقَلُّهُ مَنَفَعَةً تَنَامُ عَيْنَاهُ وَلَا يَنَامُ قَلْبُهُ
به وي. هغه به ډیر کم فائده ورکونکی وي. د هغه دواړه سترگې به او دې کېږي، خو د هغه زړه به نه اوډه
ثُمَّ نَعَتْ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبُوِيهِ فَقَالَ: «أَبُوهُ
کېږي. د ډېنه وروسته نبی کریم <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> مونږ ته د هغه د مورپلار حال بیان کړو او وې فرمایې: د هغه پلار به ډیر
طَوَالَ صَرْبُ اللَّحْمِ كَأَنَّ أَثْفَةَ مِنْقَارٍ
اوږد او د لږې غوښې والا یعنی خوار به وي. د هغه پوزه به د چرگ د مکوڅې په شان وي. او د هغه مور به
وَأُمُّهُ امْرَأَةٌ فِرْضَاخِيَّةٌ طَوِيلَةُ الْيَدَيْنِ» . فَقَالَ أَبُو بَكْرَةَ: فَسَبَعْنَا
لنډې پلنه او د اوږدو لاسونو ښځه وي. ابو بکره <small>رضی اللہ عنہ</small> فرمایې: چې مونږ په مدینه کې د یو یهودي
بِمَوْلُودٍ فِي الْيَهُودِ. فَذَهَبْتُ أَنَا وَالزُّبَيْرُ بْنُ الْعَوَامِ
هلک د شتون واوریدل. نوزه او زبیر ابن العوام <small>رضی اللہ عنہ</small> د هغه کتلو لپاره لاړو. کله چې مونږ د هغه د
حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى أَبِيهِ فَإِذَا نَعْتُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
مورپلار خواته ورسیدلو، نو څه گورو چې دا یېڅې هغه شان دی لکه څنگه چې رسول الله <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> مونږ ته د هغوي

فِيهِمَا	فَقُلْنَا	هَلْ	لَكُمَا	وَلَدٌ؟	فَقَالَا:	مَكَّنَّا	ثَلَاثِينَ
په اړه باندې بيان كړې ؤ. مونږ دواړو د هغه نه پوښتنه وكړه چې آيا ستا ځوې شته؟ هغه وويل: چې مونږ د يرش							
عَامًا	لَا	يُولَدُ	لَنَا	وَلَدٌ	ثُمَّ	لَنَا	غُلَامٌ
كاله په دې حالت كې تير كړل چې زموږ ځوې نه ؤ. بيا زموږ په كور كې يو هلک پيدا شو. چې د غټو غاښونو							
وَأَقْلَهُ	مَنْفَعَةً	تَنَامُ	عَيْنَاهُ	وَلَا	يَنَامُ	قَلْبُهُ	قَالَ
والا او ډيره كمه فائده وركونكى دى. د هغه سترگې او دې كېرې خوده غه زړه نه اوده كېرې. ابو بكره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي							
فَخَرَجْنَا	مِنْ	عِنْدِهِمَا	فَإِذَا	هُوَ	مَجْنُونٌ	فِي	الشَّمْسِ
چې مونږ دواړو د هغه ځاې نه لاړو، او بيا ناڅاپه زموږ نظر په هغه هلک باندې ولگيدلو. چې لمر							
فِي	قَطِيفَةٍ	وَلَهُ	هَبْهَبَةٌ				
ته پروت په ځان يې څادر راخپور كړې ؤ. او د هغه نه د بنيدلو او زونه راتلل. چې په پوهه كې نه راتلل. هغه د							
فَكَشَفَ	عَنْ	رَأْسِهِ	فَقَالَ:	مَا	قَلْتُمَا:	وَهَلْ	سَمِعْتُمَا
سر نه څادرو چټولو باندې زموږ نه پوښتنه وكړه چې تاسو ويلې دي؟ مونږ وويل چې آيا تازموږ خبرې							
قَالَ: نَعَمْ تَنَامُ عَيْنَايَ وَلَا يَنَامُ قَلْبِي وَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۱)							
واوريدلي؟ هغه وويل: هو! زما سترگې او دې كېرې، ليكن زما زړه نه اوده كېرې.							

توضیح: طوال: د طويل مبالغه، واؤ باندې شد ډير مشهور دى. بغير د شد نه هم دى. طاء باندې ضمه ده. ضرب: يعنې د خوار بدن سړى ؤ، بدن يې څرب نه ؤ. فرضاخيّة: د کومې بنځې بدن چې ډير څرب او سينې يې غټې او زورندې وي، هغې ته امرأه فرضاخيّة وايي. د دې حديث نه په واضحه توگه باندې معلومېږي چې: د جال ټول صفتونه په ابن صياد كې ؤ. بيا هيڅ وجه نشته چې ابن صياد دې د مستقبل د جال نه وي. (مرقات ۹/۴۳۵)

نبي كريم صلى الله عليه وسلم سره به هميشه خطر وه چې چيرته ابن صياد د جال نه يې

﴿۱۱﴾	وَعَنْ	جَابِرِ	أَنَّ	امْرَأَةً	مِنَ	الْيَهُودِ	بِالْمَدِينَةِ	وَلَدَتْ	غُلَامًا
او د حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دى چې په مدينه كې د يوې يهودې بنځې يو ځوې پيدا شوى ؤ.									

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۴۹ رقم الحديث ۲۲۳۸ وأحمد في المسند ۵/۴۰.

مَسُوْحَةٌ عَيْنُهُ طَالِعَةٌ نَابُهُ فَأَشْفَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
چې دهغه سترگه وړانه شوي او هواره وه، او دهغه غاښونه بيرون راوتلي. رسول الله صلى الله عليه وسلم وپه هسې نه دا
إِنْ يَكُونُ الدَّجَالُ فَوْجَدَهُ تَحْتَ قَطِيفَةٍ يُهْنِمُهُ.
دجال وي، نو نبی کریم صلى الله عليه وسلم دهغه ديو څادر لاندې پروت وموندلو. دغه وخت هغه څه په قلاړ قلاړ خبرې کولې:
فَأَذْنَتْهُ أُمُّهُ فَقَالَتْ: يَا عَبْدَ اللَّهِ هَذَا أَبُو الْقَاسِمِ
چې دهغې مطلب په پوهه کې نه را تللو. دهغه مور وويل: عبد الله (يعني ابن صياد) دا ابو القاسم (محمد صلى الله عليه وسلم)
فَخَرَجَ مِنَ الْقَطِيفَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا لَهَا قَاتَلَهَا اللَّهُ؟
ولاړدی. هغه د څادر نه بيرون راوتلو. رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: دې بسڅې څه وکړل: خدای دې دا هلاکه کړې
لَوْ تَرَكَتُهُ
لَبَيِّنٌ"
که هغې دا په خپل حال پریځي وی، نو یقیناً دجال به خپل حالت ښکاره کړي وی. د دې نه وروسته حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
فَذَكَرَ مِثْلَ مَعْنَى حَدِيثِ ابْنِ عُمَرَ
یا راوی د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (د دې) حدیث په مطابق بیان کړل چې هغه د باب په شروع کې بیان
فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أُنْذِنَ لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَقْتَلُهُ
شويدی. نو حضرت ابن عمر بن الخطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وويل چې یا رسول الله! ته اجازت را کړه نو زه به دا ووژنم.
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنْ يَكُنْ هُوَ فَلَيْسَتْ صَاحِبَهُ
نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: که دا (ابن صياد) هغه دجال وي نو ته د دې قاتل نشې کيدلی، بلکې د
إِنَّمَا صَاحِبُهُ عَيْسَى بْنُ مَرْيَمَ وَإِلَّا يَكُنْ هُوَ فَلَيْسَ لَكَ أَتَقْتُلُ رَجُلًا
د دې قاتل به عیسی ابن مریم علیه السلام وي. او که دا دجال نوي نو ستا ديو داسې سرې د وژلو حق نشته
مِنْ أَهْلِ الْعَهْدِ». فَلَمْ يَزَلْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُشْفِقًا
چې هغه په اهل ذمه کې دی. د دې نه وروسته رسول الله صلى الله عليه وسلم به د خپل امت په اړه هر وخت دايره ساتله چې
أَنَّهُ هُوَ الدَّجَالُ. رَوَاهُ فِي شَرْحِ السَّنَةِ وَهَذَا الْبَابُ خَالٍ عَنِ الْفَصْلِ الثَّلَاثِ ^(۱)
هسې نه ابن صياد دجال وي. (روایت کړې دې شرح السنة او دا باب د فصل ثالث نه خالی دی)

(۱) أخرجه الهروي في شرح السنة ۱۵/۷۸ رقم الحديث ۴۲۷۴. واحمد في المسند ۳/۲۶۸.

باب نزول عیسی علیه السلام

حضرت عیسی علیه السلام د نزول بیان

قال الله تعالى: ﴿وَإِنَّهُ لَعَلَّمٌ لِلسَّاعَةِ﴾ (الزخرف: ۶۱)

حضرت عیسی علیه السلام د الله تعالی غوره پیغمبر و یهود دهغه د خان دبنمان شوي و. حضرت جبرائیل علیه السلام به همیشه د حضرت عیسی علیه السلام سره و. یو ځل یهودو هغه وژل و غوختل. هغه په یو کور کې پټ شو. عیسیایانو د هغه نه ساتنه و نکره. بلکې څه عیسیایانو د دیرش روپو په بدل کې د هغه جاسوسی وکړه. او یهودو ته یې دهغه ځای و بنودلو. یهودو د دغه کور نه تاؤ شول. او یو بدبخته یې دننه ولیرلو. دې لپاره چې حضرت عیسی علیه السلام شهید کړي. حضرت جبرائیل علیه السلام الله تعالی په حکم باندي حضرت عیسی علیه السلام د هغه کور په جهت باندي وویستلو. او پاس آسمانونو ته یې بوتللو. په کور کې د حضرت عیسی علیه السلام صورت په دغه سرې باندي کیخودلی شو. کوم چې دننه و. نو کله چې هغه بیرون راووتلو نو یهودو هغه عیسی علیه السلام گهلو باندي و وژلو. وس د هغوي شک پیدا شو که دا مقتول عیسی علیه السلام وي نو زموږ سرې څه شو. او که دا زموږ سرې وي نو عیسی علیه السلام چیرته لاړو. عیسیایان او یهود ترننه پورې د تذبذب خکار دي او هیڅ فیصله نشي کولی. د مسلمانانو اجماعې عقیده ده چې حضرت عیسی علیه السلام الله تعالی اسمانونو ته بوتللی دی. او هلته ورکې د فربتو صفات اچولی شوي دي. لهذا هغه د بشریت د لوازماتو نه پاک دی. نه خوراک، نه ځکاک، نه واړه بول، نه غټ بول، نه گرمې، نه یخنې، بلکې هغه په دویم آسمان کې د فربتو سره و سپړي. او د قیامت په راتړدي کیدو باندي به هغه د آسمان نه خکته راکوزیږي د دمشق د جامع مسجد د مینارې په مشرقې اړخ به راکوزیږي. اوس لاندي راکوزیدو لپاره الله تعالی اسباب پیدا کړيدي. دنیا دارالاسباب ده. ځکه به حضرت عیسی علیه السلام پورې (اندرپایه) راوغواړي او پورې ایږدلو باندي به لاندي راکوز شي. د جمعې ورځ به وي، مازیگر لمونځ به تیار وي. حضرت مهدی عنه السلام په انتظار کې وي. ده ته به د لمونځ کولو ووايي. عیسی علیه السلام به جواب ورکړي چې نه! لمونځ ته خپله ورکړه، ځکه چې ته د دې امت امام یې. زه د یو خاص کار یعنی د دجال وژنې لپاره راغلی يم. بهر حال حضرت عیسی علیه السلام راکوزیدل د اسلام اساسي عقیده ده. د دې انکار کونکی گمراه کیږي. ځینې کافر یعنی قادیانیان او ځینې نور روشن خیاله د نزول عیسی علیه السلام نه انکار کوي.

الفصل الأول

په خدای قسم حضرت عیسیٰ علیه السلام به خامخارا کوزیري

﴿١﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَالَّذِي
حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: قسم دى په هغه ذات باندې چې د چا په
نَفْسِي بِيَدِهِ لِيُوشَكَّنَ أَنْ يَنْزَلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا عَدْلًا
لاس کې زما ځان دى، يقيناً عيسى ابن مريم به ستاسو مينځ کې را کوزيرې چې هغه به يو عادل حاکم وي.
فَيَكْسِرُ الصَّلِيبَ وَيَقْتُلُ الْخَنزِيرَ وَيَضَعُ الْجِزْيَةَ وَيَفِيضُ الْمَالَ
هغه به صليب ماتوي. خنزير به ووژني. جزيه به ختمه کړي. مال دولت به ډير شي. تردې چې د يو څوک به
حَتَّى لَا يَقْبَلَهُ أَحَدٌ حَتَّى تَكُونَ السَّجْدَةَ الْوَاحِدَةَ خَيْرًا مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا».
د دې خوبونکى نه وي. او هغه وخت به يوه سجده د دنيا او د دنيا د ټولو شيانو نه غوره وي. حضرت
ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَاقْرَأُوا إِنَّ شِئْتُمْ
ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به فرمايل که تاسو په دې خبره کې شک شبه ساتى او دليل ترلاسه کول غواړى، نو دا آيت
﴿وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ أَهْلِ
ولو لى. ﴿وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ﴾ يعنې هيڅ اهل کتاب به داسې پاتې نشي چې هغه به د
إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ﴾ الْآيَةَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ»
حضرت عيسى عليه السلام د مرگ نه مخکې په هغه باندې ايمان رانه وړي.

توضیح: حکماً عدلاً: اى حاکماً عادلاً، فيکسر الصليب، صليب په اصل کې د دوه مثلث لرگو نوم دى. د جمع په شکل وى. چې په هغې سره عيسايان دا ظاهروي چې حضرت عيسى عليه السلام يهود په سولۍ زورند کړى و. بيا الله تعالى هغه ژوندى کړو او آسمان ته يې وچت کړو. د عيسايانو په نزد باندې صليب انتهايي مقدس نښان دى، بلکې هغوي د دې عبادت کوي. په ځينو ځايونو کې په دې کې د حضرت عيسى عليه السلام تصوير هم لگيدلى ښکاري. دا د عيسايانو په نزد باندې د احترام وړ عمل دى. تعجب خو په دې دى چې په کوم صليب باندې حضرت عيسى عليه السلام په سولۍ کړى شو، عيسايانو د هغه سولۍ (يعنې پهانسې گهاټ) سره مينه کوي. او هغه مقدس گڼي. دا خو د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۴۹۰ رقم الحديث ۳۴۴۸ ومسلم في صحيحه ۱/۱۳۵ رقم الحديث ۱۵۵-۲۴۲.

کرکې (نفرت) ور شی دی. بل خوا د عیسیایانو لپاره د شرم نه ډکه خبره ده چې هغوی حضرت عیسی علیه السلام بی مرستې پریخودلی و. بلکې په جاسوسې کولو باندې یې په دیرش (۳۰) روپۍ خرڅ کړی و. حضرت عیسی علیه السلام به هم د دغه غلطې عقیدې د وجې نه صلیب مات کړي. مطلب دا چې هغه به عیسائیت لره باطل وگرځوي. او شریعت محمدي به واجب الاطاعت وگرځوي. د عیسائیت علامات او احکامات به ختم کړي. الخنزیر: یعنی خنزیر به ووژني، خنزیر هم د عیسیایانو په نزد د هغوی محبوب حیوان دی. او محبوبه غذا یې ده. د دې په وژلو سره مقصود دا دی چې دا حرام دی، د دې ساتنه او د دې غوښه خوړل حرام دي. دا قابل احترام ځناور ندی. بلکې د نفرت وړ او واجب القتل ځناور دی.

الجزية: په کتاب الجهاد کې د جزیه (ټیکس) تفصیل ذکر شوی دی حضرت عیسی علیه السلام به د مجدد په توګه باندې راځي. هغه به د دین اسلام هیڅ یو حکم نشي موقوف کولی. د جزیه د ختمولو مطلب دا دی چې د نبی کریم صلی الله علیه و سلم د حکم مطابق به هغه جزیه ختمه کړي. گویا دا په انتها د حکم په وجه د انتها د علت وي. ځکه چې کله یو کافر ژوندی پریخودل او هغه ته امن ورکول په بند شي. فقط مسلمان به پاتې کیږي. هیڅوک به کافر نوي. څوک چې جزیه ادا کونو جزیه به خپله ختمه شي. هغه وخت یا اسلام او یا د مرګ قاعده به جاري وي. بهر حال دا به د نبی کریم صلی الله علیه و سلم د یو حکم نافذول وي. چې د حضرت عیسی علیه السلام په لاس به کیږي. (مرقات ۹/۴۳۸)

القلاص: ځوانې او بڼي مراد دي. په عربی کې ځوانې او بڼو ته قلاص وایي.

فلا یسعی علیها: یعنی خلک به داسې مستغنی او خوشحال وي چې دغه شان محبوب شي ته به هم توجه نکوي. (مرقات ۹/۴۳۹)

السجدة الواحدة: یعنی داسې سکون او امن به وي، چې خلک به په طبعي توګه باندې د عبادتونو سره مینه ساتي په شوق او خوند باندې به عبادت کوي په سجدو او لمونځونو کې به دومره خوند وي چې د دنیا او مافیها نه به یوه سجده ډیره غوره گڼلی کیږي. د دې په وروسته حضرت ابو هریره رضی الله عنه دا

آیت داستدلال په توګه وویل: ﴿وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ﴾ (النساء: ۱۵۹) د آیت مطلب دا دی په آخره زمانه کې کله د حضرت عیسی علیه السلام نزول وشي نو د دنیا ټول انسانان به په یو مذهب اسلام باندې راغونډ شي، هیڅ کافر به په کفر باندې پاتې ونه ساتلی شي. نو هغه وخت به اهل کتاب یعنی یهود او نصاری ټول خلک په حضرت عیسی باندې ایمان راوړي. او هغه عقیده به خپله کړي کومه چې مسلمانانو ته اسلام ورکړیده. په دغه زمانه کې موجود څوک یهودي وي، یا نصراني وي نو هغه به د حضرت عیسی علیه السلام د وفات نه مخکې مخکې دین حق ته راځي. د

آیت د تفسیر مطابق موته کې ضمیر حضرت عیسی عَلَیْهِ السَّلَام ته به راگرځي. حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ددې تفسیر د لاندې د آیت حواله ورکړیده. او د اهل کتاب نه مراد دهغه زمانې موجود اهل کتاب به وي. د آیت دویم تفسیر دا دی چې د موته ضمیر د حضرت عیسی عَلَیْهِ السَّلَام په ځای باندې د اهل کتابو هر فرد ته راجع شي مطلب به دا وي چې د اهل کتابو هر فرد به د خپل مرگ په وخت کې د نزع په حالت کې تکوینې توگه باندې په حضرت عیسی عَلَیْهِ السَّلَام باندې ایمان راوړي خو دغه وخت به د هغه د ایمان اعتبار نه وي، لهذا هغه به د وزخ ته ځي. ځکه چې د نزع په حالت کې چې کله د آخرت د یو شي مشاهده کېږي نو بیا د ایمان بالغیب زمانه ختمه شي، او داسې ایمان معتبر ندی. (مرقات ۹/۴۳۹)

حضرت عیسی عَلَیْهِ السَّلَام د زمانې پر کتونه

﴿۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَاللَّهِ لَيُنزِلَنَّ ابْنُ مَرْيَمَ
او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: په خدای قسم حضرت عیسی بن مریم
حَكْمًا عَادِلًا فَلْيَكْسِرَنَّ الصَّلِيبَ وَلَيَقْتُلَنَّ الْخَنزِيرَ
به په داسې حالت کې نازلېږي چې هغه به یو عادل حاکم وي، صلیب به ماتوي، سور (خنزیر) به وژني،
وَلَيَضَعَنَّ الْجِزْيَةَ وَلَيَتْرُكَنَّ الْقِلَاصَ فَلَا يَسْعَى عَلَيْهَا
جزیه به ختمه وي. او خوانې او بنې په پریخودلی شي چې دهغوی نه به د سپرلی. او باروړلو کار نه اخستلی
ولتذهبن والشحناء والتحاسدُ
کیري. او یقیناً د خلکو د زړونو نه به کینه و بغض او حسد ځي. او یقیناً حضرت عیسی عَلَیْهِ السَّلَام به خلک
وَلَيُدْعُونَ إِلَى الْمَالِ فَلَا يَقْبَلُهُ أَحَدٌ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
د مال دولت ورکولو لپاره راغواړي، لیکن هیڅوک به مال دولت اخستلو و الانوي (مسلم) او د بخاری او
وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا قَالَ: «كَيْفَ أَنْتُمْ
مسلم په یو روایت کې دا دي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: هغه وخت به ستاسو څه حالت وي، چې
إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْيَمَ فِيكُمْ وَ إِمَامُكُمْ مِنْكُمْ» ^(۱) .
حضرت عیسی ابن مریم عَلَیْهِ السَّلَام ستاسو په مینځ کې راكوز شي او ستاسو امام ستاسو نه وي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۴۹۱ رقم الحديث ۳۴۴۹ ومسلم في صحيحه ۱/۱۳۵ رقم الحديث ۲۴۳/۱۵۲.

توضیح: القلاص: ځوانې او ښو ته قلاص وایې. دا د عربو خوښ مال دی.

فلان ښی علیها: یعنی دغه ځوانې او ښې به پرې خودلی شي، په هغوي باندې به د سپرلی او باروړلو کار پرې خودلی شي، خلک به داسې د مال نه مستغنی شي، چې دې محبوب مال ته به هم نگوري.

الشحناء: بغض او کینې ته شحناء وایې. یعنی د دنیا مینه به ختمه شي، نو د دې نه پیدا شوې ناروغۍ مثلاً کینه او بغض او حسد او دښمنې به هم ختمه شي. (مرقات ۹/۴۳۹)

وامامکم منکم: یعنی خلیفه مهدی به وي ځکه چې عمومي امامت به د اول نه د هغه په لاس کې وي. دا به د دې امت د اعزاز په توګه باندې وي. حضرت مهدی نه به وروسته حضرت عیسی علیه السلام وي. (مرقات ۹/۴۴۰)

جهاد به جاري وي

﴿۲۳﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي

او حضرت جابر رضی الله عنه فرمایې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایې: زما د امت نه به همیشه یو جماعت

يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ». قَالَ:

د حق لپاره جنگیږي. چې هغه به غالبه کیږي. تر قیامت پورې به د الهی جاري وي. ییانی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایې:

"فَيَنْزِلُ عَيْسَى بْنُ مَرْيَمَ فَيَقُولُ أَمِيرُهُمْ:

کله چې حضرت عیسی علیه السلام را کوز شي نو د امت امیر (یعنی امام مهدی) به حضرت عیسی علیه السلام ته وایې چې

تَعَالَى صَلِّ لَنَا فَيَقُولُ: لَا إِنَّ بَعْضَكُمْ

راشه لمونځ ورکړه. لیکن حضرت عیسی علیه السلام به جواب ورکړي چې زه امامت نکوم او بیشکه په تاسو

عَلَى بَعْضِ أُمَّرَاءُ تَكْرِمَةَ اللَّهِ هَذِهِ الْأُمَّةَ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَهَذَا الْبَابُ خَالٍ عَنِ الْقُصْلِ الثَّانِي

کې ځینې خلک ځینو باندې امامان او امیران دي. په دې وجه چې الله تعالی د امت محمدیه غوره ګرځولی دی

الفصل الثالث

حضرت عیسی علیه السلام به د نبي کریم صلی الله علیه و سلم په خوا کې دفن کیږي

﴿۲۴﴾ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُنْزَلُ عَيْسَى بْنُ مَرْيَمَ

حضرت عبد الله بن عمرو رضی الله عنهما فرمایې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایې: حضرت عیسی ابن مریم علیه السلام

إِلَى	الأرض	فَيَتَزَوَّجُ	وَيُولَدُ	لَهُ	وَيَبْكُ
به زمکې ته را کوزېږي نو دوه نکا حونه به کوي. او دهغوي اولاد به وي. دهغه د وخت تيرولو زمانه به					
خَمْسًا	وَأَرْبَعِينَ	سَنَةً	ثُمَّ	يَمُوتُ	فَيُدْفَنُ مَعِيَ فِي قَبْرِ
پنځه څلويښت (۴۵) کاله وي. بيا به هغه وفات شي. او هغه به زما قبر يعنې زما په مقبره کې به زما سره خوا					
فَأَقُومَ	أَنَا	وَعِيسَى	بْنِ	مَرْيَمَ	فِي قَبْرِ
کې خخ شي. (د قيامت په ورځ به) زه او حضرت او عیسی ابن مریم عَلَيْهِ السَّلَامُ د يوې مقبرې نه د ابوبکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ					
وَعُمَرَ». رَوَاهُ ابْنُ الْجَوْزِيِّ فِي كِتَابِ الْوَفَاءِ ^(۱)					
او عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په مينځ کې راپاڅيږو. (کتاب الوفاء)					

توضیح: سوال: خمسا واربعين: دا روایت دهغه روایت سره معارض او مخالف دی چې په هغې کې ذکر دي چې حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ د ۳۳ کاله په عمر باندې آسمان ته وچت کړی شو. او د نزول نه وروسته به اووه کاله په زمکه باندې حکومت کوي. د دېنه د هغه ټول عمر څلويښت کاله معلومېږي، او په زیر بحث روایت کې دهغه ټول عمر ۴۵ کاله ویلی شويدي؟

جواب: ددې سوال جواب دا چې چیرته د ۴۰ کالو ذکر راغلی دی، هلته د پنځه کاله کسر پریخودلی شويدي د عمر اصل مدت پنځه څلويښت (۴۵) کاله دی عرب اکثر کسر نه ذکر کوي اولسيزي (دهائي) بيانوي. (مرقات ۹/۴۴۲)

معي في قبري: يعنې زما سره به زما په مقبره کې مدفون وي. د دې ځای نه مراد د حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا هغه کور دی چې هلته نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حضرت ابوبکر صدیق او حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دفن دي. حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تواضعاً وصيت کړی و چې ما په عام قبرستان کې دفن کړی، دا ځای پرېږدی. بيا حضرت حسن رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دغه ځای کې د خخيدلو کوبنس وکړو و خو په دې ځای کې دفن کيدو کې هغه کامياب نه شو، لهذا د قبر دا ځای خالی دی او حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ به دا ځای کوي. (مرقات ۹/۴۴۲)

بَابُ قُرْبِ السَّاعَةِ وَأَنَّ مَنْ مَاتَ فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتَهُ دقرب قیامت بیان

قال الله تعالى: ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالنَّشَقُ الْقَمَرُ﴾ (القمر: ۱)

یو قیامت کبری دی، هغه د دې دنیا مرگ دی چې زمکه، آسمان، فربستی، پیریان او انسانان او خناور به ټول مړه شي. ﴿وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾ دویم قیامت وسطی دی هغه دا دی چې په زمکه باندې د سیدونکو موجوده انسانانو دا مخصوص دور به ختم شي. لکه د صحابه کرامو رضی الله عنهم دور ختم شو، نو د برکاتو دور ختم شو. دا یو قسم قیامت دی چې د وسطی وخت لپاره و. دریم قیامت صغری دی. هغه دا دی چې د هر سرې مرگ کله راشي نو دهغه قیامت قائم شو. دا ذاتې او شخصې قیامت دی. گویا یو د عالم اکبر مرگ دی لکه زمکه، آسمان، او غرونو نه به ساه ووځي. دا قیامت کبری دی. دویم د عالم صغری مرگ دی. دا د هر سرې خپل ذاتې او شخصې مرگ دی. لکه په حدیث کې دي چې: من مات فقد قامت قیامته.

په ذکر شوي باب کې قیامت کبری او قیامت صغری د دواړو بیان به وي. بلکې حدیث نمبر: ۴ کې د قیامت وسطی بیان هم دی. لهدا په دې باب کې د دې درې واړو قسمونو قیامت بیان به وي. (مرقات ۹/۴۴۳)

الفصل الأول

قیامت بیخي نژدې دی

﴿عَنْ شُعْبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
حضر شعبة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حضرت قتادة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و هغه حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت کوي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
« بُعِثْتُ أَنَا وَ السَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ » . قَالَ شُعْبَةُ :
و فرمای: زه او قیامت د دې دوه گوتو په شان رالیږلی شوي یو. حضرت شعبة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې ماد
وَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ يَقُولُ فِي قَصَصِهِ كَفَصْلِ إِخْدَاهُمَا
حضرت قتاده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوریدلي دي. هغه په خپل وعظ کې وویل چې لکه څنگه چې په دې دوه گوتو کې یوه
عَلَى الأخرى فلا أذري
گوته د بلې نه اوږده شويده، بهر حال (شعبة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې) ماته معلومه نده چې دا مراد حضرت قتاده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

توضیح: نفس منفوسه: یعنی څوک ساه اخستونکی د نن نه واخله تر سلو کالوپورا کیدلو پورې به نه پاتې کیږي. نبی کریم ﷺ چې کوم دا ارشاد فرمایلی ؤ، دهغې نه ورسوته تر سلو کالوپورې یو صحابې هم ژوندی پاتې ندی. که دا ارشاد د صحابو د دور ختمیدلو اړخ ته اشاره وي، نو داسې شویده. او دا د قیامت وسطی د زمانې قائمیدل ؤ. او که د دنیا عام انسانان مراد واخستلی شي، نو دا کلام به د مغیباتو د قبیلې نه وي، چې به په دنیا کې هېڅ ساه اخستونکی انسان د نن نه وروسته تر سلو کالوپورې ژوندی نشي پاتې کیدلی. او دا یقینې خبره ده چې داسې به کیږي. وس پوښتنه داده چې د دې حدیث د مخې حضرت خضر علیه السلام مرگ به هم واقع شوی وي. حالانکې په دې کې اختلاف دی، یوه لویه طبقه هغه وس ژوندی گڼي، د دې جواب دادی چې حضرت خضر علیه السلام په رجال الغیب کې د تکوینیاتو سپری دی. په هغه باندې د ظاهري شریعت احکامات نه نافذ کیږي، ځینو جواب کړیدی چې هغه دغه وخت په زمکه باندې نه ؤ، په سمندر باندې ؤ. او وړاندوینه په زمکه باندې د موجود خلکو لپاره وه. ملا علی قاری رحمه الله لیکلي دي چې څلور انبیاء دا وخت ژوندی دي. دوه زمکه باندې دي یعنې حضرت الیاس علیه السلام او حضرت خضر علیه السلام او دوه په آسمانونو باندې دي یعنې حضرت عیسی علیه السلام او حضرت ادریس علیه السلام. (مرقات: ج ۹/۴۴۶)

بهر حال په دې حدیث کې د یوې پیړۍ په ختمیدلو باندې د قیامت اطلاق شویدی. دا قیامت وسطی دی. ملا علی قاری رحمه الله چې د څلورو انبیاءو د ژوند کومه خبره کړیده، دا د ختم نبوت د قاعدې خلاف ده. ځکه چې دا د نبی کریم ﷺ نه مخکې انبیاء جوړ شویدی.

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
اود حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه روایت دی چې نبی کریم ﷺ فرمایلی: دا وخت چې کوم ژوندی دي
«لَا يَأْتِي مِائَةَ سَنَةٍ وَعَلَى الْأَرْضِ نَفْسٌ مِّنْفُوسَةٌ الْيَوْمَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
په دوی کې به یو سپری هم سل کاله وروسته په مخ د زمکه باندې ژوندی نه وي.
﴿۳﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَعْرَابِ يَأْتُونَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَسْأَلُونَهُ
او حضرت عائشه رضی الله عنها فرمایې چې څه باندې چيان خلک به نبی کریم ﷺ ته راتلل او د پوښتنه به یې کوله
عَنِ السَّاعَةِ فَكَانَ يَنْظُرُ إِلَى أَصْغَرِهِمْ
چې قیامت به کله راځي؟ نبی کریم ﷺ به هغه ماشوم ته کتل، چې هغه به د دې پوښتنه کونکو سره ؤ.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۹۶۶ رقم الحديث (۲۵۳۹-۲۱۹) والترمذي في السنن ۴/۴۵۰ رقم الحديث ۲۲۵۰.

فَيَقُولُ: «إِنْ يَعْشُ هَذَا لَا يُدْرِكُهُ الْهَرَمُ حَتَّى تَقُومَ عَلَيْكُمْ سَاعَتُكُمْ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)
 اویا بهی فرمایل: که داما شوم ژوندی و نودا بهد بودا والی عمرته نه وی رسیدلی چی په تا سوبه قیامت راشی

توضیح: ساعتکم: یعنی په ستاسو قیامت به قائم شی، که ددی نه مراد قیامت صغری وی نو د هر سرې خپل ذاتې مرگ ته اشاره ده. او که د دینه قیامت وسطی مراد وی نو بیا د قرن صحابه ا موجوده خلکو پیړی به مراد وی چې ددی خلکو دور به ختم شی. (مرقات ۴۴۶/۹)

الفصل الثاني

﴿عَنْ الْمُسْتَوْدِ بْنِ شَدَّادِ بْنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «بُعِثْتُ فِي نَفْسِ

حضرت مستورد بن شداد د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: زه د قیامت په

السَّاعَةِ فَسَبَقْتُهَا كَمَا سَبَقْتُ هَذِهِ هَذِهِ»

ابتداء کې رالیږلی شوی يم، او زه د قیامت نه فقط دومره مخکې راغلی يم خومره چې دا گوت ددی بلي گوتې نه مخکې ده.

و أشار بأصبعيه السَّبَّابَةِ وَ الْوُسْطَى . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۲)

دی وینا سره نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپلې دواړه گوتې یعنی د شهادت گوته او مینځنی گوتې اړخ ته اشاره وکړه.

په دنیا کې د امت محمدیه د پاتې کیدو زمانه

﴿عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

او حضرت سعد بن ابی وقاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل:

«إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ لَا تَعْجَزَ أُمَّتِي عِنْدَ رَبِّهَا

زه امید لرم چې زما امت د خپل رب په پروردگار په نظر کې دومره عاجز او بی حقیقته نشي چې دهغوی پروردگار هغوی

أَنْ يُؤَخِّرَهُمْ نِصْفَ يَوْمٍ». قِيلَ لِسَعْدِ: وَكَمْ نِصْفُ

ته د نیمې ورځې مهلت هم ورنکړي، حضرت سعد بن ابی وقاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پوښتنه وشوه، چې دانیمه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۶۱ رقم الحديث ۶۵۱۱ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۶۹ رقم الحديث (۲۹۵۲-۱۳۶)

(۲) أخرجه الترمذي في صحيحه ۱۱/۴۷۵ رقم الحديث ۲۲۱۳.

يَوْمٍ؟ قَالَ: خُمْسِيَّاتِهِ سَنَةٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۱)

ورځ به څومره وي؟ هغه و فرمايل: چې پنځه سوه کاله.

توضیح: ان لاتعجز امتي: ددې مطلب دا دی چې دالله تعالیٰ په نزد زما د امت به دومره ناقدري نه کيږي او د امت به دومره عاجزه نوي چې الله تعالیٰ دوي لره پنځه سوه کاله پورې وروسته کولو باندې پنځه سوه کاله عمر هم ورنکړي، د نيمې ورځې نه د قیامت نيمه ورځ مراد ده. چې د پنځه سوه کلنو وي. قرآن کریم کې دي: ﴿وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾ (الحج: ۴۷) ددې حديث مطلب دا دی چې قیامت به تر پنځه سوه کاله پورې نه راځي. هو! که ددې نه ورسته الله تعالیٰ قیامت څومره وروسته کول وغواړي نو د الله تعالیٰ اختيار دی. د دېنه بحث نه دی. علامه جلال الدين سيوطی رحمه الله خپلو ځينو کتابونو کې ليکلي دي چې ددې پنځه سوه کالو نه هغه کلونه مراد دي چې هغه به د زر کالو نه وروسته وي. گویا يو نيم زر کاله ددې امت عمر دی. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه فرمايلې دي چې د ټولې دنيا عمر اووه زره کاله دی. ملا علی قاری رحم الله فرمايلې چې دا کوم د پنځه سوه کالو ذکر دی، دا د اووه زره کالو نه وروسته دی. حضرت عمر رضي الله عنه اووه زره کالو ذکر وکړو. او د پنځه سوه کالو کسريې پريځودلی دی. لکه څنگه چې عرب کوي. (مرقات: ج ۱۹/۴۴۸)

الفصل الثالث

دنیا بيخي بوډی کيځو دلو سره تار شويده

﴿٤٤﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَثَلُ هَذِهِ الدُّنْيَا مَثَلُ تَوْبٍ

حضرت انس رضي الله عنه فرمايلې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم و فرمايل: ددې دنيا مثال د هغه ټوټې (جامه) به شان دی

شَقٌّ مِنْ أَوَّلِهِ إِلَى آخِرِهِ فَبِقِي مَمْعَلَقًا بِخَيْطٍ فِي آخِرِهِ

چې هغه د اول نه تر آخره پورې وشلولی شي، او ددې شلیدلې برخې په آخره کې د يو تار سره اينختلي وي.

فَيُوشِكُ ذَلِكَ الْخَيْطُ أَنْ يَنْقَطِعَ». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۲).

او هغه تار هم شلیدلو ته نژدې وي. نو دنيا هم خپل ماتیدلو او ختمیدلو ته د غومره نژدې شويده.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۴/۵۱۷ رقم الحديث ۴۳۵۰، وأحمد في المسند ۱/۱۷.

(۲) رواه البيهقي في شعب الإيمان ۷/۲۶۰ رقم الحديث ۱۰۲۳۸.

بَابُ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا عَلَى شِرَارِ النَّاسِ

قیامت به په بدمعاشانو باندي قائميري

د قیامت زلزله او د دې خوف ډیر تریخ حقیقت دی. نو حکم الله تعالی نیکان خلک د دې خوف نه ساتلو لپاره به اول مرگ ورکړي. او کله چې په دنیا فقط او فقط بدمعاشان، لوفران، لوچکان، غله، شراییان، کبایان، کافر او اشرار پاتې شي، نو په دوي باندي به قیامت راځي.

الفصل الأول

په خلکو کې چې تر خود الله نوموي نو قیامت به نه راځي

﴿۱﴾ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا تَقُومُ السَّاعَةُ
حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: قیامت به تر هغه وخته پورې نه راځي
حَتَّى لَا يُقَالَ فِي الْأَرْضِ: اللَّهُ اللَّهُ. وَفِي رِوَايَةٍ:
ترڅو چې په مخ د زمکه باندي الله الله ويلو والا ختم نشي. او په يوروايت کې دي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل:
" لَا تَقُومُ السَّاعَةُ عَلَى أَحَدٍ
قیامت به پ هغه سرې باندي نه قائميري چې الله الله وايي. (مسلم) ځينو شارحينو د الله الله نه لا اله الا الله کلمه
يَقُولُ: اللَّهُ اللَّهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
مراد اخستلي ده. ځينو علماؤ د الله الله الفاظو نه په اسم مفرد سره ذکر الله ثابت کړيدی.
﴿۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ
او حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: قیامت به فقط په
إِلَّا عَلَى شِرَارِ الْخَلْقِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
بدکارو خلکو باندي قائميري (مسلم)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۱۳۱ رقم الحديث (۱۴۸-۳۳۴) والترمذي ۴/۴۲۶ رقم الحديث ۲۲۰۷.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۶۸ رقم الحديث (۲۹۴۹-۱۳۱) وابن ماجه في السنن ۲/۱۳۴۰ رقم الحديث ۴۰۳۹.

د قیامت په باره کې پښتو کوي

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: قیامت به تر هغه وخته پورې نه راځي

حَتَّى تَضْطَرِبَ الْيَاكُ نِسَاءِ دَوْسٍ حَوْلَ ذِي الْخَلْصَةِ» . وَذُو الْخَلْصَةِ:

ترڅو چې د دوس قبيلې بنځې د ذوالخلصه نه گير چاپيره خپلې غوښي ونه خوزوي. ذوالخلصه د دوس قبيلې

طَاغِيَّةُ دَوْسٍ الَّتِي كَانُوا يَعْبُدُونَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

د يوبت نوم دی. چې د جاهليت په زمانه کې به يې د هغې عبادت کولو.

توضیح: تضطرب: د اضطراب نه دی. د حرکت کولو په معنی دی. الياک: همزه او لام دواړو باندې فتحه د هدا د الية جمع ده. همزه باندې زبر دی. لام ساکن دی. چاق ورون او سرين او مقعد غوښي ته ويل کيږي، چې هغه ته کوناتي ويل کيږي. (مرقات ۹/۴۵۰)

ذوالخلصه: دا په يمن کې د يوبت نوم و دېته به کعبه يمانيه هم ويل کيدله. په دې بت خانه کې يو غټ بت و، چې د هغې نوم خلصه و. د دې د وجې نه ټول بت خانې ته ذوالخلصه وويلی شو. د مکې مکرمې د فتح کيدلو نه وروسته نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت جرير بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دې د سيزلو او گوزارولو لپاره وليږلو. هغه دا تباه کړو. د جاهليت په زمانه کې خثعم، بجيله او دوس قبيلو خلکو به د دې عبادت کولو. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وړاندوينه وفرمايله چې يوه زمانه به په آخر کې بيا داسې راشي چې د دوس قبيلې خلک به په درنو کوناتو سره د دې نه گير چاپيره طوافونه کوي. دا به يوه جزئې واقعه وي. گنې تر قیامت پورې په جزيره عرب کې په عمومي توگه باندې د بتانو عبادت نشي کيدلی. يا د هغه زمانې خبره به وي چې د اسلام نظام به ختم شي. قیامت به شروع شي، لکه ورپسې روايت نسر: ۴ کې د دې تصريح ده. بيا خو هيڅ اشکال نشته. (مرقات ۹/۴۵۱)

﴿۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا يَذْهَبُ اللَّيْلُ

او حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايې چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوريدلي دي چې د شپې او

وَالنَّهَارُ حَتَّى يُعْبَدَ اللَّاتُ وَالْعُزَّى» . فَقُلْتُ:

ورځې لږې به تر هغه وخته پورې ختمه نشي ترڅو چې دلالت او عزى عبادت شروع نشي. (حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايې چې)

(^۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۲/۷۶ رقم الحديث ۷۱۱۶ ومسلمه ۴

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ كُنْتُ لَأَظُنُّ حِينَ أَنْزَلَ اللَّهُ: (هُوَ الَّذِي

ماد نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ارشاد و اوریدلو نو ما وویل چې یار رسول الله! چې الله تعالی د آیت نازل کړیدی، هو الذي

أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ)

أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ) نو زما خیال و چې د بتانو عبادت

أَنَّ ذَلِكَ تَأَمَّا. قَالَ: «إِنَّهُ سَيَكُونُ مِنْ ذَلِكَ مَا شَاءَ اللَّهُ

ختمیدونکی دی. نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل: په حقیقت کې هم دغه شان به کبړي ترڅو چې الله

ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ رِيحًا طَيِّبَةً فَتُوفِّي كُلُّ مَنْ

وغواړي. بیا به الله تعالی یوه بڼایسته خوشبو و الا باد (هوا) راو لېږي چې دهغې په ذریعه سره به هر هغه سړی

كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَزْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ فَيَبْقَىٰ مَنْ

مړ کبړي چې دهغه په زړه کې د گدن د دانې هومره ایمان هم وي. او فقط هغه سړی به پاتې کبړي چې په

لَا خَيْرَ فِيهِ فَيَرْجَعُونَ إِلَىٰ دِينِ آبَائِهِمْ» . رَوَاهُ مُسْلِمٌ (١)

هغه کې څه نیکې نوي. نو ټول خلک به د خپل پلار نیکه دین یعنې کفر او شرک اړخ ته وگرځي.

دقیامت سره متعلق یو تفصیلي حدیث

﴿٥٥﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَخْرُجُ الدَّجَالُ

او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: د جال به راوځي.

فَيَبْكُتُ أَزْبَعِينَ لَا أَذْرِي

او تر څلویښتو پورې به وي. حضرت عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې ماته معلوم نه ده چې د څلویښتو نه مراد

أَزْبَعِينَ يَوْمًا أَوْ شَهْرًا أَوْ عَامًا «فَيَبْعَثُ اللَّهُ

د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څه و؟ آیا څلویښت ورځې، یا څلویښت میاشتې یا څلویښت کاله. نو الله تعالی به

عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ كَأَنَّهُ عُرْوَةٌ بِنُ مَسْعُودٍ فَيَطْلُبُهُ

عیسی علیه السلام راو لېږي چې هغه به گویا د عروه بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په شکل او صورت وي. هغه به د جال لټوي.

فِيهِلِكُهُ	ثُمَّ	يَنْكُثُ	فِي	النَّاسِ	سَبْعَ	سِنِينَ
او هغه به وژني، د دښه وروسته به حضرت عيسى عليه السلام د دنيا خلكو كې او وه كاله پورې وي، او په دې زمانه كې						
لَيْسَ	بَيْنَ	اِثْنَيْنِ	عَدَاوَةٌ	ثُمَّ	يُرْسِلُ	اللَّهُ
به د دوه كسانو تر مینځ به هم دښمني او عداوت نوي، بيا به الله تعالى د شام د اړخ نه يو يخ باد (هوا) راوليږي. نو دغه						
مِنْ	قَبْلِ	الشَّامِ	فَلَا	يَبْقَى	عَلَى	وَجْهِ
اَرْضِ أَحَدٍ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ						
وخت به په مخ د زمكه باندې داسې يو سړی پاتې نشي چې د هغه په زړه كې د گډن د دانې هومره هم نيكې						
أَوْ	إِيمَانٍ	إِلَّا	قَبْضَتُهُ	حَتَّى	لَوْ	أَنَّ
أَحَدَكُمْ دَخَلَ فِي كَيْدِ جَبَلٍ						
يا ايمان وي. او هغه باد د هغه روح قبض نكړي. تردې كه ستاسو نه يو گس غار ته هم دننه شي نو هغه باد						
لَدَا	خَلَّتُهُ	عَلَيْهِ	حَتَّى	تَقْبِضَهُ	قَالَ:	
غار ته په توتلو سره هغه سړې پسې وي، او د هغه روح به قبض كړي. نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمايل: د دښه وروسته						
"	فَيَبْقَى	شَرَارُ	النَّاسِ	فِي	خِيفَةِ	الطَّيْرِ
وَأَخْلَامِ السَّبَاعِ						
فقض بد كار او شريان خلك پاتې وي، چې هغه به د مار غانو په شان په منډه او د درندگانو په شان به عقله او						
لَا	يَعْرِفُونَ	مَعْرُوفًا	وَلَا	يُنْكِرُونَ	مُنْكَرًا	
سخت زړې وي، هغوي خو به نه د نيكې او بښكړې نه خبروي او نه به د بدې او بد كارې نه ځان ساتي. بيا						
فَيَسْتَمَلُّ	لَهُمُ	الشَّيْطَانُ				
به شيطان (ديو معزز او قابل تكريم) انسان په شكل او صورت خپلو لوباندې د هغوي خواته راشي، او ورته						
فَيَقُولُ	أَلَا	تَسْتَجِيبُونَ	؟	فَيَقُولُونَ	:	فَمَا
تَأْمُرُنَا ؟						
به وایي چې آیا تاسو ته شرم او حياء نه راځي. هغوي خلك به شيطان ته ووايي چې ته ووايه مونږ څه وکړو						
فَيَأْمُرُهُمْ	بِعبَادَةِ	الأوثانِ				
نو شيطان به هغوي ته د بتانو د عبادت کولو حکم وکړي، بهر حال هغه خلك به د شيطان د وينا مطابق د بتانو						
وَ	هُمْ	فِي	ذَلِكَ	دَارٌ		
عبادت شروع کړي. د هغوي اعمال او اخلاق به نهايت د کمزورې شي، ليکن هغوي ته به د دوي د بدو						
رِزْقَهُمْ	حَسَنٌ	عَيْشُهُمْ				
اعمالو سره هم د هغوي په رزق كې فراختيا او ډيروالې وي. او هغوي به د عيش او مزو ژوند تيروي. بيا به						

ثُمَّ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَلَا يَسْمَعُهُ أَحَدٌ إِلَّا أَصْعَى لَيْتًا
شپیلی ووهلی شي، او کوم سړی چې هم د دې آواز اوري هغه به خپل خټه د يو اړخ نه راکوږ کړي. او د بل
وَرَفَعَ لَيْتًا" قَالَ: " وَأَوَّلُ مَنْ يَسْمَعُهُ
اړخ نه به يې وچت کړي، د دې شپیلی او از اوريدونکی به د ټولو نه مخکې هغه سړی وي چې هغه به د خپلې
رَجُلٌ يَلُوطُ حَوْضَ إِبِلِهِ فَيَضَعُ
اوبنې حوض اخير کوي، او هغه به دغه حالت کې مړ شي. او نور خلک به هم دغه شان په خپلو خپلو کارونو
وَيَضَعُ النَّاسُ ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّهُ مَطْرًا كَأَنَّهُ الظُّلُّ
کې بوخت کيدلو په جريان کې مړه شي. د دې نه وروسته به الله تعالی باران راو ليرې چې هغه به د پرځې (شبنم)
فَيَنْبُتُ مِنْهُ أَجْسَادُ النَّاسِ
په شان وي. او د دې باران په ذريعه به د خلکو بدنونه رازرغون شي، بيا (خلوینت کاله وروسته) به دويمه
ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ
شپیلی ووهلی شي، چې دهغې په اوريدلو سره به ټول خلک په يو ځل راپاڅيرې او د قيامت يرونکې منظرونه
ثُمَّ يُقَالُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ هَلُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ
به وويني. بيا به هغوې ته وويلی شي چې خلکو! خپل رب اړخ ته راشی، او فرښتو ته به حکم ورکړی شي
وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ
چې دا ټول ايسار کړی، د دوی د اعمالو په اړه به پوښتنه کيږي، او د دوی نه به حساب اخستلی کيږي، بيا د
فَيُقَالُ: أَخْرِجُوا بَعَثَ النَّارِ. فَيُقَالُ: مِنْ كَمْ؟
فرښتو د اړخ نه به د الله رب العزت په دربار کې عرض وشي چې د څومره خلکو نه په څومره مقدار په
كَمْ؟ فَيُقَالُ: مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعِمِائَةٌ وَتِسْعَةٌ وَتِسْعِينَ"
حساب سره بيل کړی شي؟ فرښتو ته به وويلی شي په هر زرو (۱۰۰۰) کې نهه سوه نهه نوي (۹۹۹) کسان دوزخ
قَالَ: «فَذَلِكَ يَوْمَ يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا وَذَلِكَ يَوْمَ
ته ليرلو لپاره بيل کړی! دې وينا سره نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمايل: دا هغه ورځ ده چې دا ماشومان

يُكشَفُ عَنْ سَاقٍ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَذَكَرَ حَدِيثُ مُعَاوِيَةَ: «لَا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ» فِي «بَابِ التَّوْبَةِ»^(۱)

بوداگان کوي. او دا هغه ورځ ده چې په دې کې امر عظیم به ظاهر کړی شي. (روایت کړې دې مسلم)

توضیح: اربعین: نبی کریم ﷺ د دجال قیام د څه مصلحت په بنا باندې پټ وساتلو، ځکه مخکې راوي وایي چې ماته معلومه نشوه چې نبی کریم ﷺ څلویښت ورځې وفرمایلي او که څلویښت میاشتي او که څلویښت کاله یې وفرمایلي. په نورو روایتونو کې راجح قول د څلویښتو ورځو دی. کبد جبل: کبد سینه او ځیگر ته وایي. یعنې هغه سرې ته ورسیري که هغه په غاریا د گټې په سینه کې دننه پټ ولې نشي. خفة الطیر: یعنی نقل او حرکت او عدم استقلال کې به د مارغانو په طور خورشوي انداز کې غیر سنجیده کیدوسره پیزار ایستلې بی عزته به گرځي. واحلام السباع: یعنی وحشت او ظلم، جهالت او بی رحمۍ کې به د درندگانو په شان بی عقله وي. الاتستحيون: آیا تاسو نه شرمیري چې په فسق او فجور کې پراته یاست. او عبادت نکوی؟ دا خبره به ابلیس ځکه کوي دې لپاره چې هغوي ته د هوکه ورکولو باندې د بتانو په عبادت کې اخته کړي. داررزقهم: یعنی کفر او د بتانو عبادت او د فسق او فجور سره به هم الله تعالی دوي ته مسلسل رزق ورکوي او د دوي ظاهري ژوند به ښه وي. او جسماني صحت به وغیره به ورته ترلاسه وي. اصغی لیثاً: لام باندې کسره ده، څټ یو اړخ ته کېولو ته وایي. شارحین د دې جملې مطلب دا وایي چې د شپیلۍ د پوکې د وجې نه به د دوي زړونه وچوي. نو څټونه به یې زورند شي، د دې نظام به معطل شي. نو یوه برخه به یې لاندې شي. دویمه برخه به یې پاس پاتې شي. د شارحینو خبره په خپل ځای باندې صحیح ده، خو زما په ناقص ذهن کې راځي چې ډیر آواز راشي او د حالت د حقیقت اندازه وشي لکه څنگه چې عام عادت دی، چې په دغه صورت حال کې د څټ او د مخ یوه برخه لاندې باندې کیږي، په دې شش وپنج به کې به معامله ډیره سخته شي. یلوط: اخیږ کول، څټه تپل مراد دي. الطل: پرځي (شبنم) ته وایي. سپکی باران مراد دی د اباران به د عرش د لاندې نه وریږي. یوم یکشف عن ساق: یعنی هم دا د سختو او مصیبتونو وخت به وي. کشف ساق کنایه ده د داسې غم نه چې د زغملو نه بیرون وي. دا د عربو خاص محاوره ده. د عربو خلک دا په سخت حالت کې استعمالوي. یعنې کله چې د زغم نه زیات مصیبت په چا باندې راشي نو هغه سرې د خپلې پنډۍ نه جامه او پینځه راکاږي او جنگ لپاره تیار شي. د دغه مصیبت په حالت کې د عربو دا محاوره په دې توگه استعمالیږي.

کشف فلان عن ساقه. (مرقات ۹/۴۵۴)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۲/۲۲۵۸ رقم الحديث (۲۹۴۰-۱۱۴)

باب النفخ في الصور

۱۰ جمادى الثاني ۱۴۱۸ هـ

د شپیلی، پوک و هلو بیان

قال الله تعالى: ﴿فَإِذَا نُفِخَ فِي النُّاقُورِ فَذَلِكَ يَوْمٌ مِّنْ يَّوْمٍ عَسِيرٍ عَلَى الْكٰفِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ﴾ (سورة المدثر: ۱۰۸)

نفخ د پوکې کولو په معنی دی. او صور په اصل کې نرسگا او خکر ته وایي. دا یو قدر تې خکر دی چې په هغې کې د الله تعالیٰ په حکم باندې حضرت اسرافیل علیه السلام به پوکې کوي. دا نفخ صور به دوه ځل کېږي. یو ځل د ټولو انسانانو وژلو لپاره او دویم ځل د ټولو لره ژوندې کولو لپاره بکې پوکې وشي. دې لپاره چې حشر نشر او حساب کتاب قائم شي. اوله شپیلی، وهلو او دویمه شپیلی، وهلو ترمنځ به څلویښت کاله فاصله وي. میدان حشر به د شام په زمکه باندې جوړېږي، ټول انسانان به د نفخ صور ثاني په ذریعه سره دې میدان اړخ ته داسې راوبللی شي: ﴿يَا عِظَامُ الْبَالِيَةِ وَيَا اجْسَامُ الْمَفْتَتَةِ هَلِّبُوا إِلَى اللَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ الْجَبَّارِ﴾ (مرقات ۹/۴۵۷)

نفخ اولی سره به ټول زنده سر مړه شي، ابليس به هم په دې نفخه اولی کې مردار شي. اخوا دینخوا به تختي، فرښتي په د اور گرزونو باندې هغه راوگرځوي، بیا به د ټولو انسانانو د نزع حالت په ابليس باندې واچولی شي. نفخ اولی به مسلسل شپږ میاشتو پورې وي. په دې سره به ټول مخلوق ختم شي. فرښتي به هم ختمې شي، فقط اته شیان به د ختمیدلو نه وساتل شي: (۱) عرش (۲) کرسی، (۳) لوح محفوظ (۴) قلم (۵) جنت (۶) دوزخ (۷) صور (۸) راواح. ځینې علماؤ لیکلې دي چې دا اته شیان به هم د څه وخت لپاره فنا شي، او فقط رب ذوالجلال به پاتې شي، او اعلان به وکړي: ﴿لَمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ﴾ درې ځل اعلان کولو نه به وروسته خپله جواب وکړي: ﴿لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ بیا به د ملا هلوکې چې هغې ته عجب الذنب وایي، د دې نه به هر انسان پیدا کړی شي. ټول خلک به بې گیرې، لوڅ (برېښد) ناسوتته (بې ختنې) به پاڅیږي. د هر چا نه مخکې به د زمکې نه نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را پاڅیږي، ابوبکر صدیق، عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ به ورسره وي. بیا به هر یو امت د خپل خپل پیغمبر خواته راغونډیږي. سخته گرمې به وي، خلک به په خولو کې ډوب وي، آلا ماشاء الله.

زر کاله پورې به خلک په دغه درد او سخته کې وي. بیا به خلک انبیاء کرامو باندې شفاعت کوي. ټول انبیاء به عذر وکړي. فقط نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د شفاعت کبری لپاره د الله تعالیٰ خواته مقام محمود ته لار شي. شفاعت کبری کې چې کله اجازت ورکړی شي نو نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د دې

سرد خپل امت لپاره هم شفاعت وکړي. تفصیل راروان دی.

الفصل الأول

د ملاهلو کی کله هم نه ختمیږي.

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا بَيْنَ التَّفُخَّتَيْنِ أَرْبَعُونَ»
حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: ددواړو نفخو تر مينځ فاصله به څلورينست وي
قَالُوا: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَرْبَعُونَ يَوْمًا؟ قَالَ:
خلکو پوښتنه وکړه چې ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ! آیا څلورينست ورځې مراد دي؟ ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايل:
أَبَيْتُ. قَالُوا: أَرْبَعُونَ شَهْرًا؟ قَالَ:
چې ماته معلوم نه ده! نو بيا خلکو پوښتنه وکړه چې آیا څلورينست مياشتې مراد دي؟ ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايل:
أَبَيْتُ. قَالُوا: أَرْبَعُونَ سَنَةً؟ قَالَ:
چې ماته معلوم نه ده! بيا خلکو پوښتنه وکړه چې آیا څلورينست کاله مراد دي؟ ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه جواب ورکړي چې ماته نه ده
أَبَيْتُ. ثُمَّ «يُنزِلُ اللَّهُ
معلومه! د دې نه وروسته حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حديث د بيان لپري جاري ساتلو سره و فرمايل چې
مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيَنْبُتُونَ
نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: بيا به الله تعالی د آسمان نه اوبه راوړوي او پدې اوبو سره خلک داسې رازرغون شي
كَمَا يَنْبُتُ الْبَقْلُ» قَالَ: «وَلَيْسَ مِنَ الْإِنْسَانِ شَيْءٌ
لکه شينکي چې رازرغون کيږي. دغه شان نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: انسان د بدن هيڅ يوشی
لَا يَنْبَلُ إِلَّا عَظْمًا وَاحِدًا وَهُوَ عَجْبُ الذَّنْبِ
داسې نشته چې هغه زور او نه پخوانی کيږي، د يو هلوو کې نه غيره چې هغې ته عجب الذنب وايي او د
وَ مِنْهُ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ « . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
قيامت په ورځ به د هر زنده سر بدن د دې هلوو کې نه دده ټول بدن رايوځاي کيږي. (بخاری او مسلم)
وَ فِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ قَالَ: «كُلُّ ابْنِ آدَمَ يَأْكُلُهُ التُّرَابُ
او د مسلم په يوروايت کې داسې دي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: چې د مرگ نه وروسته خاورې د انسان ټول

إِلَّا	عَجَب	الذَّنْبِ	مِنْهُ
بدن نه خوري خو عجب الذنب په پورا توگه نشي خورلی او هم دا هغه هلو وکی دی چې ددی نه د انسان په			
خُلِقَ وَفِيهِ رِكْبٌ» ^(۱)			
اول خل پیدائښ شوی دی او ددی په ذریعه سره به بیا جوړ کړی شي.			

توضیح: قال ابیت: د حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ انکار په دې بنیاد و چې ده د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه په دغه شان په جمله توگه باندي اوریدلی و یا یې مفصل اوریدلی و خو ترینه هیر شوی و. ځکه که مفصل روایت که وکتلی شي نو په دې کې د خلو پښتو کالو تصریح شته دی. (مرقات ۹/۴۵۷)

عَجَبُ الذَّنْبِ: عجب جرړې ته وایي او ذنب لکی ته وایي. ددی هلو وکی سره لکی یو ځای شویده. بیا د ملا هلو وکی ته عجب الذنب وایي. د ملا هلو وکی خو یا د ټولو اندامونو نه وروسته ختمیږي. یا مطلب دا دی چې چې د دې به څه نا څه ریزه پاتې کیږي چې د هغې سره د انسان د بدن نور اندامونه یو ځای شي. هو! د انبیاء او شهداؤ بدنونه محفوظ دي. (مرقات ۹/۴۵۸)

﴿۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يَقْبِضُ اللَّهُ
او حضرت ابوهریره <small>رَضِيَ اللهُ عَنْهُ</small> فرمایي چې رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> وفرمايل: د قیامت په ورځ به الله تعالی په خپله
الْأَرْضَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَطْوِي السَّمَاءَ بِيَمِينِهِ ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ
قبضه (لاس) کې واخلي. او آسمان به په خپل ښې لاس کې راوغاري او بیا به وفرمایي: زه باچایم، چیرته دي
أَيْنَ مُلُوكِ الْأَرْضِ؟ " مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ» ^(۱)
هغه خلک چې هغوی به په زمکه باندي د خپلې باچایي دعوی کولي.
﴿۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
او حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما فرمایي چې رسول الله <small>صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ</small> وفرمايل: د قیامت
" يَطْوِي اللَّهُ السَّمَاوَاتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَأْخُذُهُنَّ بِيَدِهِ الْيُمْنَى ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا
په ورځ به الله تعالی آسمانونه راوغاري او بیا به هغه په خپل ښې لاس کې نیولو سره وفرمایي: زه

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۸/۶۸۹ رقم الحديث ۲۹۳۵ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۷۰ رقم الحديث (۲۹۵۵-۱۴۱)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۸/۵۵۱ رقم الحديث ۴۸۱۲ ومسلم في صحيحه ۲۱۴۸ رقم الحديث (۲۷۸۷-۲۳)

الْمَلِكُ أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟ ثُمَّ يَطْوِي الْأَرْضِينَ - بِشْمَالِهِ

باچانه! چیرته دې ظلم او جبر کونکې؟ چیرته دې تکبر کونکې؟ بیا به زمکه په خپل چپ لاس کې راوغاړي

وَ فِي رِوَايَةٍ : يَاخُذُهُنَّ بِيَدِهِ الْأُخْرَى ثُمَّ يَقُولُ : أَنَا الْمَلِكُ

او په یو روایت کې داسې دي چې زمکې به په خپل بل لاس کې واخلي او به فرمایي: زه باچایم.

أَيْنَ الْجَبَّارُونَ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟ "رَوَاهُ مُسْلِمٌ"^(۱)

چیرته دې ظلم کونکې؟ چیرته دې تکبر کونکې

توضیح: بیده الیمنی: آسمانونو ته شرف ترلاسه دی ځکه په بڼې لاس کې د نیولو ذکر یې وکړو.

بشماله: الله تعالی لپاره جهت (ارخ) متعین کول حدوث لره لازمی دی. او په بڼې او چپ کې د جهت شائبه ده. دغه شان چپ لاس ته په عرف عامه کې هغه عظمت ترلاسه ندی کوم چې بڼې لاس ته تر لاسه دی لهذا الله تعالی په لاس باندې د شمال اطلاق نشی کیدلی، هم دا وجه ده چې په دې روایت

کې د شمال د اطلاق نه وروسته راوې وایي چې په یو روایت کې بیده الاخری یعنی د بل لاس اطلاق شوی دی د شمال نه دی. په حدیث کې د یطوي لفظ دی. چې دهغې معنی راوغختل خود د بڼه فنا کیدل مراد دي.

﴿۴﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: جَاءَ حَبْرٌ مِنَ الْيَهُودِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِّيَان كوي چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مجلس ته د یهودو یو عالم راغلی

فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ يُنْسِكُ السَّمَاوَاتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى أُصْبُعٍ

او وې ویل ای محمد (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)! د قیامت په ورځ به الله تعالی آسمانونه په یوه گوته باندې،

وَالْأَرْضِينَ عَلَى أُصْبُعٍ وَالْجِبَالَ وَالشَّجَرَ عَلَى أُصْبُعٍ وَالنَّارَ وَالْمَاءَ وَالْثَرَى عَلَى أُصْبُعٍ

زمکې په یوه گوته باندې، غرونه او بوتې په یوه گوته باندې، اوبه او د اوبو دلاندې لمده خاوره په یوه گوته باندې،

وَسَائِرَ الْخَلْقِ عَلَى أُصْبُعٍ ثُمَّ يَهْرُجُنَّ فَيَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ أَنَا اللَّهُ.

او پاتې ټول مخلوق به په یوه گوته باندې کیږدي. او گوتې به خوزوي او فرمایي به: زه باچایم، زه یم خدای.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۱۴۸ رقم الحديث (۲۷۸۸-۲۴) وأبو داود في السنن ۵/۱۰ رقم الحديث ۴۷۳۲.

فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعَجُّبًا مِمَّا قَالَ الْحَبْرُ تَصْدِيقًا لَهُ.
رسول الله صلى الله عليه وسلم دې يهودي عالم په ژبه دا خبرې اوریدلو سره په تعجب باندې مسکي شو او بیا
ثُمَّ قَرَأَ: (وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ
نبي کریم صلى الله عليه وسلم د آیت تلاوت کړو ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ﴾ او افسوس دی چې دې خلکو یعنی مشرکانو د الله تعالیٰ حیث عظمت
حَقِّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضِ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ
ونکړو څنگه عظمت چې کول پکار و. حالانکې (دده هغه شان دی چې) ټوله زمکه به د هغه په لاس
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتِ مَطْوِيَّاتٍ بَيْنَ يَدَيْهِ وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ وَتَعَالَى
(موتې) کې وي د قیامت په ورځ او ټول آسمانونه به رانغختلی شوي وي د هغه په بڼې لاس کې. هغه پک
عَمَّا يُشْرِكُونَ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)
او وچت دی د هغوي د شرک نه.

توضیح: خبر: د يهودو غټ عالم ته خبر وایي. چې دهغې جمع اخبار ده. دې يهود عالم د میدان محشر او قیامت د ټولې ورځې چې کومه نقشه بیان کړه، دا په اصل کې یو تمثیل او تفصیل و. مراد په لاس سره وچتول و. لکه څنگه چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم بیان کړل. په دې باندې نبی کریم صلى الله عليه وسلم ضحک وفرمایلو، دا د انکار لپاره نه و، بلکې د تعجب په توګه د اقرار لپاره و. (مرقات ۹/۴۶۱)

قیامت کې به د زمکې او آسمان د بدلون په وخت کې خلک چیرته وي؟

﴿هُوَ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَوْلِهِ: (يَوْمَ تَبْدَلُ
او حضرت عائشه رضي الله عنها فرمایي چې ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه د دې آیت په اړه پوښتنه وکړه: ﴿يَوْمَ تَبْدَلُ
الأرض غير الأرض والسماوات) غير الأرض والسماوات)
الأرض غير الأرض والسماوات) یعنی په کومه ورځ چې زمکه په بله زمکه باندې بدلې شي او آسمان هم.
فَأَيْنَ يَكُونُ النَّاسُ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: «عَلَى الصِّرَاطِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
نو په هغه ورځ به خلک چیرته وي؟ نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفرمایلو: پل صراط باندې

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۸/۵۵۱ رقم الحديث ۴۸۱۱ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۴۷ رقم الحديث (۲۷۸۶-۱۹)

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۱۵۰ رقم الحديث ۲۷۹۱-۲۹ وابن ماجه في السنن ۱۴۳۰ رقم الحديث ۴۲۷۹.

توضیح: تبدیل الارض: زمکې د بدلون په اړه باندې ځینې علماء فرمایې چې دا به د دې ذات بدلون وي، د موجوده ذات په ځای به بل ذات راشي. مثلاً نوې زمکه به د سپینو زرو وي، او نوی آسمان به د سرو زرو وي. ځینې علماء ویلې دي چې ذات نه بلکې د زمکې او آسمان په صفتونو کې به بدلون راشي مثلاً: زمکه به سپینه ډوډۍ شي. خلک به په محشر کې هم دا خوري. اولنی قول واضح او راجح دی.

دلته دا اشکال دی چې زمکه او آسمان کله بدلېږي نو په دې وخت کې به خلک چیرته وي. هم دا پوښتنه حضرت عائشه رضي الله عنها کړې وه. چې د دې په جواب کې نبی کریم صلى الله عليه وسلم فرمایل چې خلک به دغه وخت په پل صراط باندې وي. (مرقات ۹/۴۶۳)

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ

او حضرت ابو هريره رضي الله عنه فرمایې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایل: د قیامت په ورځ به لمر او سپوږمۍ

مُكَوِّرَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱)

راونځتلی شي. (روایت کړې دې بخاری)

توضیح: مکوران: یعنې سپوږمۍ او لمر دواړه به د قیامت په ورځ راونځتلی شي، یعنې دواړه به بې نوره شي. او بیا به دواړه په اور کې واچولی شي، دا د دوی سزا نده بلکې د دوی د عبادت کونکو سزا ده چې د دوی د ځانه جوړ شوی خدای په اور کې پروت دی.

الفصل الثاني

﴿٦٧﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَيْفَ أَنْعَمُ

حضرت ابو سعيد خدری رضي الله عنه فرمایې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایل: زه په آرام او سکون باندې څنگه کینم

وَصَاحِبُ الصُّورِ قَدْ اتَّقَمَهُ وَأَصْنَعِي سَمْعَهُ

او حال دادی چې شپیلۍ وهونکی اسرافیل عليه السلام شپیلۍ په خله کې نیولې ده. خپل غوږ ایځی دی.

وَحَتَّىٰ جَبْهَتَهُ يَنْتَظِرُ مَتَىٰ يُؤْمَرُ بِالنَّفْحِ». فَقَالُوا:

او تندي یې راتپت کړې دی. او په انتظار کې دی چې کله به د شپیلۍ وهلو حکم کیږي. صحابو رضي الله عنهم فرمایل

(۱) المعجمه البخاري لي صحيحه ۶/۲۹۷ رقم الحديث ۳۲۰۰.

يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: " قُولُوا: حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۱)

چې بیانې (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) زموږ لپاره څه حکم کوي؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: دا وایې: ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾

توضیح: التقمه: یعنی حضرت اسرافیل عَلَيْهِ السَّلَام شپیلی په خله کې مړی په شان ایخودلې ده. او د الله تعالی حکم ته یې غوږ ایخی دی. وحنی جبهته: یعنی تندي یې راټیټ کړیدی. بیخي د الله تعالی حکم تیار دی. بس دهغه اړخ نه حکم وشو او د دې ځای نه یې تعمیل وشو. (مرقات ۹/۴۶۴)

اسرافیل علیه السلام د شپیلی حقیقت څه دی؟

﴿۸﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل:

«الصُّورُ قَرْنٌ يُنْفَخُ فِيهِ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالدَّارِمِيُّ^(۲)

شپیلی یو څکر دی چې په هغې کې به پوک و هلی کيږي.

توضیح: قرن: یعنی یو صوریو څکر دی. د صور ترجمه څکر هم ده او څکره هم ده. حضرت اسرافیل عَلَيْهِ السَّلَام به دا شپیلی دوه ځل پوکيوو هي. یو ځل د انسانانو د وژلو لپاره او دویم ځل د ټولو د ژوندې کولو لپاره به یې ووهي. ویلی کيږي چې د دې شپیلی خله دومره غټه ده چې زمکه او آسمان ورپکې دننه ځایدلی شي. (مرقات ۹/۴۶۴)

الفصل الثالث

﴿۹﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى (فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ):

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې هغه د الله تعالی دا ارشاد ﴿فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ﴾ تفسیر بیانولو

الصور قَالَ: (والرجفة):

کې و فرمایل چې د ناقور نه مراد شپیلی ده. هغه د دې آیت ﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّجِيفَةُ كَتَبُهَا الرَّادِفَةُ﴾ په تفسیر کې و فرمایل

(۱) اخبره الترمذي في السنن ۴/۵۳۶ رقم الحديث ۲۲۳۱ واحمد في المسند ۳/۷۳.

(۲) امرجه أبو داود في السنن ۵/۱۰۷ رقم الحديث ۴۷۴۲ والترمذي في السنن ۵۳۶.

النَّفْحَةُ الْأُولَى وَالزَّادِفَةُ: الثَّالِيَةُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي تَرْجَمَةِ بَابٍ^(۱)

چې: راجفة نه مراد اوله شپیلې کې پوک وهل دي او رادفة نه مراد دویمه شپیلې پوک وهل دي.

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَاحِبَ الصُّورِ

او حضرت ابو سعید رضی اللہ عنہ روایت دی چې یو هورخ رسول الله صلی الله علیه وسلم شپیلې پوک وهونکې یعنی حضرت اسرافیل علیه السلام

وَ قَالَ : « عَنْ يَمِينِهِ جِبْرِيلُ

ذکر و کرو او وې فرمایل: چې د شپیلې پوک وهلو په وخت کې دهغه ښې اړخ ته حضرت جبرائیل علیه السلام او

وَعَنْ يَسَارِهِ مِيكَائِيلُ»^(۲)

چپ اړخ به یې حضرت میکائیل علیه السلام وي.

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي رَزِينٍ الْعَقِيلِيِّ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ

او حضرت ابو رزین عقیلی رضی اللہ عنہ روایت دی چې ما وویل: یا رسول الله! الله تعالی په مخلوق په دویم ځل

يُعِيدُ اللَّهُ الْخَلْقَ؟ مَا آيَةُ ذَلِكَ فِي خَلْقِهِ؟ قَالَ:

څنگه راژوندې کولو سره پاڅوي. او آیادې لپاره په شته خلکو کې څه نښانې شته دي؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل:

«أَمَّا مَرَزَاتُ بَوَادِي قَوْمِكَ

چې ته کله د قحط او وچکالی په زمانه کې دخپل قوم په څنگل او پټو (فصلونو) باندې گرځیدلی یې؟ هلته

جَدْبًا ثُمَّ مَرَزَاتُ بِهِ

بد شینکې نوم هیڅ شی په نظر نه یې راغلی. بیا چې کله ته د باران نه وروسته په هغه ځای باندې تیر شوی یې

يَهْتَرُ خَضْرًا؟ « قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ:

نو تاته بد په چپې وهونکې شینکې په نظر راغلی وي. ما وویل چې هو! داسې کیږي. نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل:

"فَتِلْكَ آيَةُ اللَّهِ فِي خَلْقِهِ (كَذَلِكَ يَحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى) رَوَاهُمَا رَزِينٌ^(۳)

نو په مخلوقات کې د خدای تعالی هم دغه نښانې ده. او الله تعالی مړې په دغه توګه راژوندې کړي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۶۷ تعليقا في الباب ۴۳ باب نفخ الصور

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۳/۱۰ وأبو داود في السنن ۴/۲۹۳ رقم الحديث ۳۹۹۹

(۳) در: رزین وأخرجه أحمد في المسند ۴/۱۱

بَابُ الْحَشْرِ د حشر نَشْرِيَان

قال الله تعالى: ﴿لَقَدْ جِئْتُمُونَنَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ (سورة الكهف ٤٨):

د حشر اصل معنی راغونډول او یوځای کول دي. د قیامت ورځې ته یوم الحشر ځکه ویلی شو. چې په دغه ورځ به ټول انسانان راژوندي کولو باندې یو میدان اړخ ته وشرلی شي. دغه میدان ته میدان محشر وایي. دلته د حشر نه مراد هم دغه معنی ده چې ټول خلک په ژوندي کولو سره به یو ځای کړی شي. اگرکه په دې باب کې دغه شان احادیث هم شته دي چې هغه د قیامت په علاماتو کې دي لکه حدیث نمبر: ۳ کې د یو اوریان دي. دا د قیامت د علاماتو نه دي. بهر حال د شام په زمکه باندې به د حشر میدان جوړیږي.

الفصل الأول

﴿عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
جُزْتُ سَهْلَ بْنَ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا يَبِيحُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَا يَل: د قیامت په ورځ به خلک په داسې
«يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى أَرْضٍ بَيْضَاءَ عَفْرَاءَ كَقُرْصَةِ النَّقِيِّ
سوروالي ته مائله سپینه زمکه باندې راغونډ کړی شي چې هغه به د غلبیل شوو ورو په شان وي. او په دې
لَيْسَ فِيهَا عِلْمٌ لِأَحَدٍ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(١)
زمکه به د چا هیڅ نښان نوي. (بخاری مسلم)

توضیح: عفراء: یعنی سره سپین والي ته مائله زمکه.

کقرصة النقي: قرصه چناتی. ډوډی ته وایي. او النقي: غلبیل شوو ورو ته وایي. گویا دا زمکه په گردوالي کې د ډوډی په شان ده او په محشر کې د خلکو د خوراک لپاره هم دغه انتظام دی چې د زمکې ټوټې به راغوځوي او خوري، د ترکاری (پنځکړې) هیڅ پته نشته دي. (مرقات ۹/۴۶۷)

علم لحد: یعنی هواره زمکه به وي. په دې باندې د چا د عمارت او داسې نور هیڅ نښان او علامت نه وي. (مرقات ۹/۴۶۷)

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ١١/٣٧٢ رقم الحديث ٩٥٢١ وأخرجه مسلم في صحيحه ٤/٢١٥٠ رقم الحديث (٢٧٩٠-٢٨)

د جتینانو اولنی خوراک

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَكُونُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

او حضرت ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د قیامت په ورځ به ټوله زمکه د

خُبْرَةً وَاحِدَةً يَتَكَفَّوْهَا الْجَبَّارُ بِيَدِهِ كَمَا يَتَكَفَّفُ أَحَدُكُمْ

یوې ډوډۍ په شان وي، چې هغه جبار ذات په خپلو لاسونو باندې داسې اړوې راروي لکه په تاسو کې یو څوک

خُبْرَتَهُ فِي السَّفَرِ نُزُلًا لِأَهْلِ الْجَنَّةِ».

د سفر په دوران کې په اړولو رارولو باندې ډوډۍ پنځوي او د ډوډۍ به د جتینانو میلستیا وي. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَأَنَّ رَجُلًا مِنَ الْيَهُودِ فَقَالَ: بَارَكَ الرَّحْمَنُ عَلَيْكَ يَا أَبَا الْقَاسِمِ

د دې وینانه وروسته یو یهودي راغلی او وې ویل چې ای ابو القاسم (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الله مهربان دې په تابه باندې برکت نازل

أَلَا أُخْبِرُكَ بِنُزُلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟

کړي: آیا زه تاته ووايم چې د قیامت په ورځ به د میلستیا په توګه د جتینانو اولنی خوراک څه وي؟

قَالَ: «بَلَى». قَالَ: تَكُونُ الْأَرْضُ خُبْرَةً وَاحِدَةً

نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: هو! ووايه. هغه یهودي وویل چې ټوله زمکه به یوه ډوډۍ شي لکه

كَمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَنَظَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْنَا ثُمَّ ضَحِكَ حَتَّى

څنگه چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایلي و. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ ته وکتل او په خدا شو. تردې چې

بَدَثَ نَوَاجِذُهُ ثُمَّ قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ

د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غاښونه مبارک ښکاره شول، د دښه وروسته هغه یهودي وویل: آیا زه تاته ووايم چې د

بِأَدَامِهِمْ؟ بِالْأَمْرِ وَالنُّونِ. قَالُوا: وَمَا هَذَا؟ قَالَ: تَوْرٌ وَنُونٌ

جتینانو ترکارې به څه وي؟ هغه بلام او نون دی. صحابو وویل: دا بلام څه شی وي؟ وې ویل: چې غواي او نون او د

يَأْكُلُ مِنْ زَائِدَةٍ كَبِدِهَا سَبْعُونَ أَلْفًا. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ). (۱)

دې وړو یعنی غواي او ماهي د غوښې د غه ټوټې نه چې کم څیگر زیاتي دي. او یا زره کسان به ورسره ډوډۍ خوري.

توضیح: ډوډۍ پخولو په وخت کې ژر ژر د هغې اړولو رارولو ته یتکفا وایي. في السفر: دا لفظ

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۷۲ رقم الحديث ۶۵۲۰ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۵۱ رقم الحديث (۲۷۹۲-۳۰)

کیدى د دې لپاره ډیر کړی شوي وي چې په سفر کې تڼدي وي. نو دودى ژر ژر په لاس کې اړولى رارولى کيږي. نزل: میلمه لپاره چې کوم خوراک تیار کړی شي، هغې ته نزل وايي یعنې د جنتیانو میلستیا. قال: یعنې یهود عالم وویل چې آیا د ترکاری ونه وایم. صحابو رضی الله عنهم وفرمایل: ووايه. نو هغه وویل: بالام. دا عبراني لفظ دی. عربی کې د دې ترجمه شور دی چې غوايي ته ویل کيږي. که دا لفظ عربي وای نو صحابه به پوهه شوی وی. نون ماهې ته وايي. زائده کېدها: یعنې غوايي او ماهې د دواړو د ځيگر زیاتې برخې په توپو باندې به او یا زره جنتیانو میلستیا وکړی شي. دا او یا زره به هغه وي چې هغه به د حساب او کتاب نه بغير جنت کې داخل شوي وي. حیواناتو کې ماهې او مار دوه داسې ځناور دي چې د هغې په غټیدلو کې هيڅ حد بندې نشته دی. هغه د غټ نه هم غټیدلی شي. (مرقات ۹/۴۶۹)

میدان محشر کې د راغونډیدلو منظر

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يُحْشَرُ النَّاسُ عَلَى ثَلَاثِ			
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مَایې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: حشر کې به خلک په درې قسمونو کې راغونډ			
كَرَائِقٍ:	رَاغِبِينَ	رَاهِبِينَ	
کړی شي. يو قسم خلک خو هغه دي چې هغه د جنت مينه کونکې دي. دويم قسم هغه دي چې هغه د دوزخ نه یریدونکې دي.			
وَالثَّانِ	عَلَى	بَعِيرٍ	وَالثَّلَاثَةُ
او پدې دواړو قسمونو کې چې کوم خلک په سپرلی باندې وي، د هغوی صورت بد او وي چې بیدو او بن باندې بد و هسپاره وي.			
عَلَى	بَعِيرٍ	وَأَرْبَعَةً	عَلَى
درې سپاره وي. څلور سپاره وي، لس به هم په یو او بن سپاره وي. او دریم قسم کې پاتې ټول خلک وي چې			
وَتَحْشَرُ	بَقِيَّتَهُمْ	النَّارُ تَقِيلُ	مَعَهُمْ
هغوی بدلر د اور راغونډوي او هغه اور به هروخت دغه خلکو سره وي او هيڅ وخت به هم د دوی ننه نیليږي، تردې چې کوم ځای دغه			
حَيْثُ	قَالُوا	وَتَبِيتُ	مَعَهُمْ
خلک قیلوله کوي، اور به هم هلته قیلوله کوي. چیرته چې هغه خلک شپه تیروي، اور به هم د هغوی سره شپه تیروي، چیرته چې هغه			
حَيْثُ	بَاتُوا	وَتُصْبِحُ	مَعَهُمْ
خلک سبا کوي، هلته به اور هم د هغوی سره سبا کوي. او چیرته چې هغه خلک ماښام کوي، اور به هم			

حَيْثُ يَمْسُوا". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

دهغوي سره مابښام کوي.

توضیح: طرائق: دا د طریقه جمع ده. مراد ترینه درې قسمه دي. یعنی خلک به د ژوندې کیدلو نه وروسته چې کله په میدان محشر کې راغونډ شي، نو هلته د راتگ به درې طریقې وي، او درې قسمه خلک به وي. یو قسم د جنت سره مینه کونکې به وي. دویم قسم به د دوزخ نه بیریدونکې وي. واثنان: ای واثنان منهم یعنی ان راغبین او راهیبین نه چې کوم خلک په سپرلۍ باندې وي. دهغوي کیفیت او صورت به په دې توگه وي چې دوه دوه، درې درې، څلور څلور تېرې چې لس لس به په یو اوښ باندې سپاره وي. خپلې خپلې مرتبې به وي. و تحشر بقیتهم: یعنی پاتې ټول خلک چې هغه به په دریم قسم کې وي، هغوي لره به یو اور محشر ته راغونډ کړي. تقیل: دا د قیلوله نه دی. مطلب دا دی چې دا اور به دې خلکو ته هر قسم سهولت ورکوي، کله سفر کله قیلوله، کله شپه تیروول او کله سبا کول، خو تر میدان محشر به یې خامخا راولي. دا هغه اوردی چې هغه به د مرگ نه وروسته په دویم ځل ژوندې کیدلو باندې خلک میدان محشر ته راولي. میدان محشر اړخ ته راتگ لپاره گڼ حشرونه کیدلی شي، کله سپرلې، کله به پیدل وي. کله به په خپو باندې ځي. کله به پر مخې ځي. (مرقات ۹/۴۷۱)

میدان محشر کې به خلک لوڅ لغروي

﴿۴۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل:
«إِنَّكُمْ مَحْشُورُونَ حُفَاةٌ عُرَاةٌ غُرْلًا» ثُمَّ قَرَأَ:
تاسو بپیدې حالت کې پاڅولی شئ چې تاسو به لوڅ بدن او ناسوته یاست. د دې نه وروسته نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د آیت تلاوت
(كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ الْعِيسَىٰ خُنُكًا) یعنی څنگه چې مونږ دوي په ابتداء کې پیدا کړي و، دغه شان به مونږ دوي لره
﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ الْعِيسَىٰ خُنُكًا﴾
بیا پیدا کړو. یعنی د قبرونو نه به یې راپاڅوو، دا وعده په مونږ باندې لازم ده. او یقیناً (کومه وعده

وَأَوَّلُ	مَنْ	يُكْفَى	يَوْمَ	الْقِيَامَةِ
چې کړیده، د هغې پور) کونکې مونږ یو. بیانې کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل: د قیامت په ورځ چې به د ټولو خلکو نه				
إِبْرَاهِيمَ	وَأَنَّ	نَاسًا	مِنْ	أَصْحَابِي
مخکې کوم سړې ته جامه اغوستلی کیریه هغه به حضرت ابراهیم علیه السلام وي، او زما هغه صحابه به نیول شوي وي				
ذَاتَ	الشِّمَالِ			فَأَقُولُ:
او چپ اړخ ته به (یعنې دوزخ اړخ ته) به روان کړی شوي وي. نوزه به دا کتلو سره د حیرانتیا او استعجاب				
أَصْحَابِي	أَصْحَابِي			فَيَقُولُ:
په توگه باندې هغوی ته د نجات ورکولو لپاره ووایم چې د ازا ما صحابه دي. د ازا ما صحابه دي. خدای تعالی به و فرمایي				
إِنَّهُمْ	لَنْ	يَزَالُوا	مَرْتَدِينَ	عَلَى
چې د کوم وخت نه چې ته د دوی نه جدا شوی یې. د دوی د هغه وخت نه د دین سرغړونه کوله. نوزه به هم				
فَأَقُولُ	كَمَا	قَالَ	الْعَبْدُ	الصَّالِحُ: (وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دَمْتُ فِيهِمْ)
هغه ووایم چې نیک بنده یعنې حضرت عیسی علیه السلام ویلې و چې ﴿وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دَمْتُ فِيهِمْ...﴾				
إِلَى	قَوْلِهِ:	(الْعَزِيزُ	الْحَكِيمُ)	(مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ). (۱)
..... العزیز الحکم یعنې ترڅو چې زه د دوی په مینځ کې ژوندې وم، زه د دوی د حالتونو نه خبر وم. الخ				

توضیح: حفاة: په خپو باندې لوڅ، عراة: یعنې غیر مختون، ناسوتته به وي. واول من یکسې: نمرود اور ته د گوزارولو په وخت کې د ابراهیم علیه السلام نه جامې ایستلي وي، نو د هغې په بدله کې د اعزاز په توگه د قیامت په ورځ هغه ته د ټولو نه مخکې جامې واغوستلی شي. علماؤ لیکلي دي چې اولد جامو اغوستلو دا اعزاز چې کوم ابراهیم علیه السلام ته ورکړی کیري، دا اولیت حقیقي ندی بلکې اضافي اولیت دی. ځکه چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم په بل روایت کې فرمایلي دي چې د ټولو نه مخکې به ماته جامې واغوستلی شي، یا ممکنه ده، حقیقي اولیت وي. (مرقات ۹/۴۷۳)

اصیحابی اصیحابی: دې خلکو خو به دنیا کې په نبی کریم صلی الله علیه و سلم باندې ایمان راوړی وي، لږدا نبی کریم صلی الله علیه و سلم به د دوی د علاماتو نه وپیژني، او و به فرمایي چې دا خو زما غریب او عاجز

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۸۶ رقم الحديث ۳۳۴۹ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۹۴ رقم الحديث (۵۸-۲۸۶۰)

ملگري دي. دوي چپ اړخ ته چيرته دوزخ ته بوځي؟ مرتدين: فرښتي به جواب ورکړي چې تاته معلومه نده چې دا خلک ستا نه وروسته د دين اسلام نه مرتد شوي و، دا فتنه ارتداد ته اشاره ده. چې هغه د نبی کریم ﷺ نه وروسته په عهد صديقي ﷺ کې پيښه شوه. ځينو علماؤ ليکلي دي چې اصحابي نه مراد د نبی کریم ﷺ صحابه ندي بلکې په نبی کریم ﷺ باندې ايمان راوړونکي د نبی کریم ﷺ ملگري يعنې امتيان مراد دي. چې ايمان يې راوړو او بيا مرتد شول. ارتداد هم عام دی چې اسلام يې پريځودلو يا دين کې يې نوې شيان داخل کړل لکه بدعتيان او اهل باطل. (مرقات ۹/۴۷۴)

محشر کې به نر ښځې ټول پرېښوي

﴿٥٥﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
او حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايې چې ما رسول الله ﷺ نه اورېدلي دي چې د قيامت په ورځ به خلک
حُفَاءَ عُرَاةٍ غُرْلًا». قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ الرَّجَالُ وَالنِّسَاءُ جَمِيعًا
لوڅې څپي او لوڅ بدن راغونډه کړي شي. ما وويل چې يا رسول الله! آيا د نر ښځو ټولو به دغه حال وي. او
يَنْظُرُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ؟ فَقَالَ: «يَا عَائِشَةُ الْأَمْرُ أَشَدُّ
هغوي به لوڅ يو بل ته گوري؟ نبی کریم ﷺ فرمايل: دهغه ورځې معامله به دې نه ډيره وپرونکې وي
مَنْ أَنْ يَنْظُرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)
چې څوک چاته نظر پورته کولو سره وگوري.

توضیح: الامر اشد: يعنې معامله به دې نه ډيره سخته وي، چې څوک چاته وکتلی شي، هلته به د نفسی نفسی عالم وي، هيچا ته به هم معلومه نوي چې دا نردی که ښځه ده، لوڅ دی که په پرده کې دی.

دوزخيان به پر مخې محشر ته راځي

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ كَيْفَ يُحْشَرُ الْكَافِرُ عَلَى وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟
او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې يو سړي وويل: يا نبی الله! د قيامت په ورځ به کافر پر مخې څنگه محشر
قَالَ: «الَّذِي الَّذِي أَمْسَاهُ عَلَى الرَّجُلَيْنِ فِي الدُّنْيَا
ته راځي؟ نبی کریم ﷺ فرمايل: حقيقت دادی چې کوم ذات په دنيا کې هغوي په څپو باندې گرځولي دي،

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۷۷ رقم الحديث ۶۵۲۷ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۹۴ رقم الحديث (۲۸۵۹-۵۶).

قَادِرًا عَلَىٰ أَنْ يُنْشِئَهُ عَلَىٰ وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

هغه ذات به د قیامت په ورځ باندې هغوی پر مخې راوستلو باندې هم قادر دی.

د حضرت ابراهیم علیه السلام د پلار حشر

﴿۷۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عِنْدَ نَبِيِّ كَرِيمٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَ رَوَايَتَ كَوِيٍّ فِي نَبِيِّ كَرِيمٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَايِلَ:

" يَلْقَىٰ إِبْرَاهِيمُ أَبَاهُ آزَرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَىٰ وَجْهِهِ آزَرٌ قَتَرَةٌ

د قیامت په ورځ به د خپل پلار آزر سره په دې حال کې مخ کېږي چې د آزر مخ به (د غم او فکر په وجه) تور شوی وي. او گردونو

وَعَبْرَةٌ فَيَقُولُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ: أَلَمْ أَقُلْ لَكَ:

به وهلی وي. حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ (دې کتلو سره به په افسوس) ووايي چې آیا ما به تاته نه وبله چې زما

لَا تَعْصِيَنِي؟ فَيَقُولُ لَهُ أَبُوهُ: قَالِيَوْمَ لَا أُعْصِيكَ.

نا فرمانې مکوه؟ دهغه پلار آزر به هغه ته ووايي: چې زه به نن ورځې ستا نافرمانې نکوم. ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ

فَيَقُولُ إِبْرَاهِيمُ: يَا رَبِّ إِنَّكَ وَعَدْتَنِي أَلَّا تَخْزِيَنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ

به ووايي چې زما ربه! تازما سره وعده کړې وه چې په هغه ورځ باندې چې بیا خلک راپاخولې شي، ته به ما

فَأَيُّ خِزْيٍ أَخْزَىٰ مِنْ أَبِي

نه ذلیله کوي. نو د خپل پلار د ذلت او رسوايي نه لویه رسوايي او ذلت بل کوم کیدلی شي؟ چې هغه ستاد

الْأَبْعَدِ فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَىٰ: إِنِّي

رحمت نه دومره لیرې دی. الله تعالیٰ به و فرمایي چې ابراهیم! نن ورځې ستاد پلار په حق کې ستاد مغفرت

حَزْمٌ الْجَنَّةِ عَلَى الْكَافِرِينَ ثُمَّ

او نجات دعاء نشې قبلیدلی. ځکه چې هغه کافر دی. او ما جنت به کافرانو باندې حرام کړیدی. بیا به

يُقَالُ لِإِبْرَاهِيمَ: مَا تَحْتِ رِجْلَيْكَ؟

حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ ته وویلی شي چې لاندې وگوره! ستا په خپو کې څه شی دی! حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۸/۴۹۲ رقم الحديث ۴۷۶۰ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۶۱ رقم الحديث (۸۰۶-۵۴)

فَيَنْظُرُ	فَإِذَا	هُوَ	بِذِيحٍ	مُتَلَطِّحٍ
به خپلو خپو اړخ ته وگوري، نو و به گوري چې آزر کفتار يعني کوترې په کې کې خاورې او خاشنو کې				
فَيُؤْخَذُ بِقِوَامِهِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۱)				
لت پت ککر پروت وي. بيا دده (ازر) خپې به ونيي او اور ته به يې گوزار کړی شي.				

توضیح: الابد: يعني هغه پلار چې هغه ستا د رحمت نه ليرې کيدلو باندې هلاک شو.

ذیح: يو ځناور ته ذیح ویلی کېږي. چې دهغې نوم کفتار يا کوتره ده. متلطخ: يعني په خپله گندگی او خاورو کې به ککړوي. (مرقات ۹/۴۷۷)

میدان محشر کې بهیدونکې خوله

﴿٨﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَعْرِقُ النَّاسُ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا يَبِيَّ چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَا يَل: د قیامت په ورځ به په خلکو خوله راځي
يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَذْهَبَ عَرَقُهُمْ فِي الْأَرْضِ سَبْعِينَ ذِرَاعًا وَيُلْجِئُهُمْ
او هغه خوله په دې توگه بهیږي چې په زمکه کې به او یا گزه دننه لاره شي، او د دې خلکو لپاره به واگي جوړ
حَتَّى يَبْلُغَ أَذَانَهُمْ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)
شي تردې چې د دوی غوږونو ته به ورسېږي.

میدان محشر کې به لمر ډیر نژدې وي

﴿٩﴾ وَعَنِ الْبُقَادِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «تُدْنِي الشَّمْسُ
او حضرت بقاد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا يَبِيَّ چې ما در رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نُه اوریدلي دي چې د قیامت په ورځ به لمر مخلوق
يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْخَلْقِ حَتَّى تَكُونَ مِنْهُمْ كِبْقَدَارٍ مِيلٍ فَيَكُونُ النَّاسُ
ته نژدې کړی شي. تردې چې هغه به د دوی نه د یو میل په فاصله باندې وي. نو ټول خلک به د خپلو اعمالو
عَلَى قَدْرِ أَعْمَالِهِمْ فِي الْعَرَقِ فَمِنْهُمْ مَنْ يَكُونُ إِلَى كَعْبِيهِ
په اندازه باندې په خولو کې ډوب وي. نو په دوی کې به ځینې هغه خلک وي چې دهغوی تر گیتو پورې به

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۸۷ رقم الحديث ۳۳۵۰.

(۲) أخرجه البخاري ۱۱/۳۹۲ رقم الحديث ۶۵۳۲ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۹۶ رقم الحديث (۲۸۴۳-۱).

وَمِنْهُمْ	مَنْ	يَكُونُ	إِلَىٰ	رُكْبَتَيْهِ	وَمِنْهُمْ	مَنْ
خوله وي. ځينې به هغه خلك وي چې دهغوي ترزنګونانو پوي به خوله وي. ځينې به هغه وي چې دهغوي						
يَكُونُ	إِلَىٰ	حَقْوَيْهِ	وَمِنْهُمْ	مَنْ	يُلْجِئُهُمُ	الْعَرَقُ
تر ملا (شاه) پورې به خوله وي. او ځينې به هغه وي چې دهغوي لپاره به دهغوي خوله واګي جوړ شي.						
وَ أَشَارَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْدَهُ إِلَىٰ فِيهِ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)						
دې وينا سره نبي کریم صلی الله علیه و سلم خپل لاس مبارک خپل سر مبارک اړخ ته اشاره وکړه.						

توضیح: د میل نه اته فرلانګه باندې مشتمل مشهور میل مراد دی. رانجه لګولو ډکي مراد نه دی، لکه څنګه چې بعضو ویلي دي. (مرقات ۹/۴۷۷)

په جنت کې به دامت محمدیه خلك د ټولو نه ډیر وي

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى:
او حضرت ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نَبِي كَرِيم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَمْرُوَايْت كُوي چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم فرمايل: اللہ تعالیٰ
يَا آدَمُ أَقْبَلْ: فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ
به آواز وکړي چې ای آدم! آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ به جواب ورکړي چې زه حاضریم. ستا تابعداري لپاره تياریم. ټولې
وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ. قَالَ: أَخْرِجْ بَعَثَ النَّارِ. قَالَ:
بنيگړې ستا په لاسونو کې دي. اللہ تعالیٰ به وفرمايې: د اور وړال لښکر راوباسه. آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ به ووايې:
وَمَا بَعَثَ النَّارِ؟ قَالَ: مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعِمِائَةٍ وَتِسْعَةَ وَتِسْعِينَ
چې د دوزخيانو د لښکر شميره څومره ده؟ اللہ تعالیٰ به وفرمايې چې د هر زرو نه نهه سوه نهه نوي (۹۹۹)
فَعِنْدَهُ يَثِيبٌ الصَّغِيرُ (وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمَلٍ حَمْلَهَا
(دوزخ لپاره او يو جنت لپاره) د خدای دا حکم اوریدلو سره به ماشوم بوډاشي. او هره حامله بڼځه به خپل
وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ
حامل ضائع کړي. او هغه وخت به تاسو ووينی. چې خلك گویا په نشه کې مست دي. حالانکې هغوي به

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۱۹۶ رقم الحديث (۲۸۶۴-۶۲) والترمذي في السنن ۴/۵۳۱ رقم الحديث ۲۴۲۱.

وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنَّمَا ذَلِكَ الْوَاحِدُ؟

مست نوي. بلکې د عذاب الهی به ډیر سخت وي. صحابو وويل: چې هغه بوبه په مونږ کې څوک وي؟

قَالَ: «أَبْشُرُوا فَإِنَّ مِنْكُمْ رَجُلًا وَمِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفٌ»

نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل: اطمینان لرئ، غم مه کوی، یو سړی به ستاسو نه وي او زر کسان به د یاجوج ماجوج نه

ثُمَّ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ أَرْجُو

وي. یا نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل: په هغه ذات قسم د چاپه لاس کې چې زما ساه ده، زما امید دی چې تاسو د

أَنْ تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ»

جنتیانو د ټولې شمیرې څلورمه برخه به یاست. ابو سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې دې اوریدلو سره مونږ

فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ: «أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ» فَكَبَّرْنَا فَقَالَ: «أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا

د تکبیر نعره پورته کړه. نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل چې زه امید لرم چې تاسو به د مجموعې جنتیانو د شمیرې

نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ» فَكَبَّرْنَا قَالَ: «مَا أَنْتُمْ فِي النَّاسِ

نیمه برخه یاست، مونږ بیا د تکبیر نعره پورته کړه. یا نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل چې په دې دنیا

إِلَّا كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدِ ثَوْرٍ أَبْيَضٍ

کې په خلکو کې ستاسو شمیره دومره کمه ده بلکه د سپین غوایي په بدن باندې یو تور داغ یا یو تور

أَوْ كَشَعْرَةِ بَيْضَاءٍ فِي جِلْدِ ثَوْرٍ أَسْوَدٍ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

غوایي په بدن باندې یو سپین ویخته. (بخاری مسلم)

توضیح: بعث النار: یعنی د دوزخ برخه ییلولو باندې ولیږه. فکبرنا: معلومه شوه چې د خوشحالی په موقع

باندې نعره تکبیر کول جائز دي. دې ته بدعت ویل خپله بدعت دی. کالشعرة السوداء: د دې جملې مطلب دادی چې حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام نه واخله تر نبی آخر زمان صلی الله علیه و سلم پورې چې څومره انسانان دي که د نبی اکرم صلی الله علیه و سلم د امت سره وکړی شي نو دا به ډیر کم خلک پاتې شي. لکه د یو جزء برابر کیدلی. یاد غوایي به بدن کې عام رنگ نه غیره چې کوم تور یا سپین رنگ وي، دغه شان د داغ بخ برابر کیدلی شي. دالز حیثیت به ستاسو وي. خود دې قلت سره هم چې کله په جنت کې ستاسو حیثیت وکتلی شي نو تاسو به د جنتیانو د نیمې برابر یاست. صحابې فرمایې چې مونږ د خوشحالی نه د تکبیر چیغه پورته کړه، د دېنه معلومه شوه چې د

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۸۲ رقم الحديث ۳۳۴۸ ومسلم في صحيحه ۱/۲۰۱ رقم الحديث (۲۲۲-۲۷۹)

خوشحالی د بنکاره کولو لپاره نعره تکبیر او چتول منع نه دي. (مرقات ۹/۴۸۱)

دریاکار عبادت قبول نه دی

﴿۱۱﴾ وَعَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «يَكْشِفُ رَبَّنَا
او حضرت ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې ما در رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي دي چې زموږ رب به خپله
عَنْ سَاقِهِ فَيَسْجُدُ لَهُ كُلُّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ وَيَبْقَى
پونډی برسیرته کړي، نو ټول مؤمنان نارینه او ښځې به هغې ته سجده وکړي لیکن هغه سړی به سجده نکوي
مَنْ كَانَ يَسْجُدُ فِي الدُّنْيَا رِيَاءً وَسُبْعَةً فَيَذْهَبَ لِيَسْجُدَ
چې هغه په دنیا کې د ځان بنودنې او اورونې لپاره سجده کوله. هغه به سجده کول غواړي، خو د هغه ملا به د
فَيَعُودُ ظَهْرُهُ طَبَقًا وَاحِدًا» . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) . ^(۱)
یو بی پيونده (نیغ) هلو کي به شان جوړه شي، چې دهغې دو چې نه به د ا په سجده کولو باندې قادر نوي.
﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيَأْتِي الرَّجُلُ الْعَظِيمُ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: د قیامت په ورځ به یو غټ او
السَّبِينُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَزِنُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ» .
خرب سړی راشي لیکن د الله تعالی په نزد به هغه د مچ د وزر هومره حیثیت او هیڅ قدر منزلت به نه لري.
وَ قَالَ : " اَقْرُوا : (فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا) . (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) . ^(۲)
او تاسو دا آیت وایي: ﴿فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾ د قیامت په ورځ به موزډوې لره هیڅ قدر او منزلت نه ورکوو.

توضیح: د خالص کافر لپاره د اعمالو د وزن ضرورت نشته دی. هغه به نیغ جهنم ته ځي. لکه په قرآن کې

دی: ﴿فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾ او لکه څنگه چې په حدیث کې دي خو دلته پوښتنه داده چې قرآن کې

ایت ﴿وَالْوِزْنُ يُؤْتَى الْحَقُّ لِلرَّحْمَنِ﴾ پاک وایي چې د اعمالو وزن به کیږي. دا تعارض دی. نو د دې جواب دا

دی چې د قیامت احوال مختلف دي، په ځینو احوالو کې به وزن کیږي او په ځینو کې به نکېږي. دغه شان په

حدیث کې چې راغلي دي، دهغې مطلب د حدیث د سیاق سباق نه دا معلومېږي چې د عمل خو به وزن کیږي

خو په وزن کې به وزن نوي. بلکې عمل به بی وزن وي، خلاصه دا چې هیڅ تعارض نشته دی.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۸/۶۶۳ رقم الحديث ۴۹۱۹ ومسلم في صحيحه ۱/۱۶۸ رقم الحديث ۱۸۳-۳۰۲

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۸/۶۶۳ رقم الحديث ۴۹۱۹ ومسلم في صحيحه ۱/۱۶۸ رقم الحديث ۱۸۳-۳۰۲

الفصل الثاني

د قیامت په ورځ به زمکه خپله دهر سرې په عمل باندې گواه جوړه شي

﴿۱۲﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ الْآيَةَ: (يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا)

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا آیت تلاوت کړو (په کومه ورځ چې زمکه خپل خبرونه اوروي)

قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا أَخْبَارُهَا؟ " قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ

او وي فرمايل چې تاسو پوهیږئ چې د زمکې خبرونه به څه وي؟ صحابو عرض وکړو چې الله او دهغه رسول

أَعْلَمُ. قَالَ: " فَإِنَّ أَخْبَارَهَا أَنْ تَشْهَدَ

بسه پوهیږئ. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل: د زمکې خبرونه به دا وي چې هغه به هر نارینه او ښځې د

عَلَىٰ كُلِّ عَبْدٍ وَأَمَةٍ بِمَا عَمِلَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا أَنْ تَقُولَ:

هغه عمل گواهي ورکوي چې دهغې په شاه باندې شوي وي. (يعني) هغه به په دې توگه وايي چې زما

عَمِلَ عَلَىٰ كَذَا وَكَذَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا " . قَالَ:

په ملا باندې فلانکې فلانکې ورځ باندې دا کړيدی او هغه کړيدی. بيانی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل:

«فَهَذِهِ أَخْبَارُهَا». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ^(۱)

بس هم دا د زمکې خبري دي. (مسند احمد، ترمذی او ترمذی وائی دا حدیث حسن غریب دي)

﴿۱۳﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ أَحَدٍ يَمُوتُ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل: داسې هېڅ سړی نشته چې هغه مړ شي

إِلَّا نَدِمَ» . قَالُوا: وَمَا لِنَدَامَتِهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ:

او پښیمانده نوي. صحابو عرض وکړو چې یا رسول الله! د پښیمانتیا سبب څه وي؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل:

«إِنْ كَانَ مُحْسِنًا لَدِمَ أَنْ لَا يَكُونَ أَزْدَادَ وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا

که هغه نیک عمله وي نو ځکه پښیمانده وي چې د دې نه یې ډیرې نیکی ولې ندي کړي. او که هغه بد کاره

نَدِمَ أَنْ لَا يَكُونَ نَزْعًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۱)

وي نو ځکه پښیماننه وي چې هغه خپل ځان د بدې نه ولې نه ایسارولو.

﴿۱۵﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يُحْشَرُ النَّاسُ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَا يَبِيَّ چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د قيامت په ورځ د حشر په میدان کې

يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةَ أَصْنَافٍ: صِنْفًا مُشَاهِدًا

خلک به په دې قسمه باندې راوستلی شي، يو قسم خلک به خو به هغه وي چې پيدل به راروان وي. يو قـ

وَصِنْفًا رُكْبَانًا وَ صِنْفًا عَلَى وُجُوهِهِمْ " قِيلَ:

به هغه خلک وي چې په سپاره به راځي. او يو قسم به هغه خلک وي چې پر مخې به راځي، عرض وکړې شو چې

يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَمْشُونَ عَلَى وُجُوهِهِمْ؟ قَالَ: «إِنَّ الَّذِي أُمِّشَاهُمْ عَلَى أَقْدَامِهِمْ

چې پر مخې به څنگه راروان وي؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: حقيقت داده چې کوم ذات هغوي په خپو باندې

قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْشِيَهُمْ عَلَى وُجُوهِهِمْ أَمَا إِنَّهُمْ

گرځولي دي. هغه دوي لره پر مخې گرځولو باندې قادر دی. او پوهه شي چې دغه خلک به پر مخې مزل کې

يَتَّقُونَ بِوُجُوهِهِمْ كُلَّ حَدَبٍ وَشَوْكٍ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۲)

مخونه او ځلي د وچتوالي او غنونه ساتي. (ترمذی)

توضیح: مشاة: دا به گناهکار مسلمانان وي. ركبانا: دا به انبياء عليهم السلام وي. على وجوههم: دانسکور.

پر مخې مزل کونکې به کافروي. بهر حال میدان حشر ته راتلونکو به دغه درې طريقې وي. د دېنه مخکنې حديث

نمبر: ۳ کې هم تفصيل تير شويدي. اوراتلونکې حديث نمبر: ۱۷ کې هم دغه مضمون دی. (مرقات ۹/۴۸۵)

﴿۱۶﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ سَرَّهَ أَنْ يَنْظَرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: کوم سړی چې د قيامت ورځ داسې کتل

كَأَنَّهُ رَأَى عَيْنٍ فَلْيَقْرَأْ: إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ

خوښوي لکه څنگه چې هغه په سترگو باندې ويني، نو هغه لره پکار دي چې سورة إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ.

(۱) أخرجه الترمذی في السنن ۴/۵۲۲ رقم الحديث ۲۴۰۳ والنسائي في السنن ۴/۲ رقم الحديث ۱۸۱۸.

(۲) أخرجه الترمذی في السنن ۵/۲۸۵ رقم الحديث ۳۱۴۲ وأحمد في المسند ۲/۳۵۴.

وَإِذَا السَّمَاءُ انفطرتْ) وَإِذَا السَّمَاءُ انشقتْ) رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١)

سورة إذا السماء انفطرت او سورة إذا السماء انشقت ووايي. (ترمذی)

الفصل الثالث

عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: إِنَّ الصَّادِقَ المَصْدُوقَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَنِي: " أَنَّ النَّاسَ

حضرت ابو ذر رضي الله عنه فرمايي چې صادق او مصدوق صلى الله عليه وسلم ماته بيان کړل چې چې خلک به په

يُحْشَرُونَ ثَلَاثَةَ أَفْوَاجٍ: فَوْجًا رَاكِبِينَ طَاعِمِينَ كَاسِينَ

درې ډلو کې میدان محشر ته راوستلی شي، يوه ډله خو په په سپرلو باندې وي، او د لارې د توخي او اساتياوې بهور سره راځي

وَفَوْجًا تَسْحِبْنَهُم المَلَائِكَةُ عَلَى وُجُوهِهِمْ وَتَحْشُرُهُم النَّارَ

يوه ډله به هغه وي چې هغه به فرښتې پر مخې په راځکلو راوړي. او په شپږو بدي دوزخ اړخ ته بوځي. يوه ډله

وَفَوْجًا يَمْشُونَ نَوَاسِعُونَ وَيُلْقِي اللهُ الآفَةَ عَلَى الظَّهْرِ

به هغه وي چې هغه به په منډه باندې راځي. او الله تعالی به (د سپرلی د ځناورو) په شاه گانو باندې مصيبت

فَلَا يَبْقَى حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ لَتَكُونَ لَهُ الحَدِيقَةُ يُعْطِيهَا

او هلاکت مسلط کړي. چې دهغې د وچې نه به ځناور ختم شي. تردې چې که يو سپرې سره باغ وي نو هغه

بِذَاتِ القَتَبِ لَا يَقْدِرُ عَلَيْهَا". رَوَاهُ النَّسَائِيُّ^(٢)

به باغ ورکولو باندې اوښ اخستل غواړي ليکن هغه به اوښ نشي ترلاسه کولی.

توضیح: طاعمين کاسين: يعنې په خوراک څکاک او بنايسته جامې اغوستي په سپرلو باندې به سپاره

راځي. دابه انبياء کرام وي. يسحبهم الملائكة: دابه کافروي. فرښتې به هغوي پر مخې په راځکلو باندې بوځي.

يمشون: دابه عام مسلمانان وي. (مرقات ٩/٤٨٧)

على الظهر: ظهر د ملا (شاه) په معنی دی. سپرلی مراد ده. يعنې الله تعالی به په فرښتو باندې آفت نازل کړي.

تردې چې يو سپرې بهور باندې خپل باغ ورکوي خو سپرلی به نه ورکولی کيږي. (مرقات ٩/٤٨٧)

(١) أخرجه الترمذی في السنن ٥/٤٠٣ رقم الحديث ٣٣٣٣ واحمد في المسند ٢/١٠٠.

(٢) أخرجه النسائي في السنن ٤/١١٦ رقم الحديث ٢٠٨٦.

۱۱ جمادی الثاني ۱۴۱۸ هـ بَابُ الْحِسَابِ وَالْقَصَاصِ وَالْمِيزَانِ

د حساب کتاب بیان

قال الله تعالى: ﴿فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِرَبِّهِ ۖ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۖ وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۖ وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ۖ فَسَوْفَ يَدْعُوا ثُبُورًا ۖ وَيَصْلِي سَعِيرًا ۖ﴾ (سورة انشقاق ۱۲۴)

الحساب: په دې عنوان کې د حساب نه مراد د قیامت په ورځ باندې د بندیگانو اعمال شمیرل او د هغې حساب کول. دا خبره بیخې واضحه او ښکاره ده. چې د انسانانو د اعمالو او کردار پورا پورا علم د الله تعالی سره دی. لیکن په قیامت کې به د انسانانو د اعمالو حساب کتاب حُکمه کیږي، دې لپاره چې ظاهري او قانوني عدالت د لاندې ټولو خلکو باندې واضحه شي، چې په دنیا کې چا څه څه وکړل. او څوک د کومې درجې د بنويې حقدار دی؟ په قیامت کې دا حساب کتاب کول د قرآن او حدیث نه ثابت دي. او دهر مسلمان د عقیدې برخه ده.

القصاص: قصاص، برابر والې او مساوات په معنی دی. د دښمنه مراد دا دی چې چا په دنیا کې څه کړيدي یا د چا سره یې څه ناروا بنويې کړيدي. په قیامت کې به د هغې بدله اخستلی کیږي. مثلاً قتل یې وکړو، یا یې څوک ټپي (زخمې) کړل، یا یې په چا باندې ظلم وکړو، یا یې چا ته څه تکلیف رسولی دی. نو د ده نه به بدله اخستلی کیږي. او حق به حقدار ته ورکولی کیږي. دا قصاص دی.

المیزان: میزان نه مراد دا دی چې میدان محشر کې به یوه غټه تله وي. چې دهغې به دوه پلۍ وي، د هغې په ذریعه به د انسانانو عملونه تللی کیږي. که هغه ښه عملونه وي او که بد. بیا به د هغې په مطابق باندې د ثواب او عذاب قانون ورته متوجه کیږي. په دې باب کې به د دې درې واړو عنواناتو متعلق احادیث وي.

الفصل الأول

آسان حساب او سخت حساب

﴿۱﴾ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسَبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

حضرت عائشه رضی اللہ عنہا نه روایت دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل: د قیامت په ورځ باندې چې د چا نه حساب

إِلَّا هَلَكَ». قُلْتُ: أَوْ لَيْسَ يَقُولُ اللَّهُ:

واخستلی شو، هغه به تباہ شي. حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمایې چې وویل: الله تعالی د حساب په اړه باندې

(فسوف)	يُحَاسِبُ	حساباً	يَسِيرًا
ندې فرمايلې چې (فَسَوْفَ يُحَاسِبُ حِسَابًا يَسِيرًا) يعنې د کوم سرې اعمال نامه چې په بني لاس کې ورکړې			
فَقَالَ:	«إِنَّمَا	ذَلِكَ	الْعَرْضُ
شوه نو تږدې ده چې دهغه حساب آسان وي. نبی کریم ﷺ فرمايل: دا آسان حساب فقط وړاندې			
وَلَكِنْ مَن نُّوقِشَ فِي الْحِسَابِ يَهْلِكُ			مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (۱)
کول او بيان محض دی. لیکن د چا سره چې په حساب کې مناقشه وشوه، هغه به یقیناً تباہ وي.			

توضیح: انما ذلك العرض: په دې حدیث کې دي چې د کوم سرې نه د قیامت په ورځ باندې حساب واخستلی شو، هغه هلاک شو، دې حدیث اوریدلو سره حضرت عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا و فرمايل: يا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الله تعالى خو په قرآن مجید کې فرمایې: (فَسَوْفَ يُحَاسِبُ حِسَابًا يَسِيرًا) چې په قیامت کې به حساب آسان وي او ته فرمایې چې د چا نه حساب واخستلی شو، هغه هلاک شو. د دې په جواب کې نبی کریم ﷺ په حساب کې فرق ونبودلو چې یو حساب د عرض په درجه کې دی، او یو حساب د مناقشې په درجه کې دی.

عرض دا دی چې مثلاً: سرې د حساب دفتر ته حاضر شو او هغه د حساب کتاب نه بغیر رخصت کړی شو، فقط ظاهري توگه باندې ورته ونبودلی شو. پوښتنه ترینه ونشوه. او مناقشه دا ده چې د یو شي په اړه باندې فرېنتې پوښتنې شروع کړي چې دا کار دې ولې کړی دی؟ څنگه دې کړیدی؟ کله دې کړیدی؟ په دې مناقشه کې د هلاکت نه هیڅوک نشي بچ کیدلی. په راتلونکې حدیث: ۱۳ کې هم دا مضمون دی. (مرقات ۹/۴۸۹)

﴿٢٤﴾ وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْكُمْ أَحَدٌ					
او حضرت عدی ابن حاتم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د قیامت په ورځ به په تاسو کې هیڅوک					
إِلَّا سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ					
دا سې نوي. د چا سره چې دهغه رب خبرې نوي کړي، هغه وخت به دهغه او دهغه درې ترمینځ هیڅوک					
وَلَا تَرْجُمَانٌ نَوِيٌّ أَوْ نَدْبَةٌ خَدِّ حِجَابٍ (پرده) وَي. کله چې بنده خپل بڼې اړخ ته نظر وکړي نو هغه ته به هغه څه					

(۱) انجرح البخاری فی صححه ۱۱/۴۰۰ رقم الحدیث ۶۵۳۶ و مسلم فی صححه ۴/۲۲۰۴ رقم الحدیث (۲۸۷۴-۷۹)

فَلَا يَرَىٰ إِلَّا مَا قَدَّمَ مِنْ عَمَلِهِ وَيَنْظُرُ أَشْأَمَ مِنْهُ فَلَا يَرَىٰ إِلَّا

په نظر راځي، او کله چې بنده خپل چپ اړخ ته نظر وکړي نو ده ته به هغه څه په نظر راځي چې ده مخکې

مَا قَدَّمَ وَيَنْظُرُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلَا يَرَىٰ إِلَّا نَارَ

لیزلي وي. او کله چې هغه خپلې مخې ته وگوري نو هغه به خپلې مخې ته او په نظر راځي. نو تاسو ځان

تَلْقَاءَ وَجْهَهُ فَاتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

د پنه وساتې، اگر که د کهجورې په یوې ټوټې سره ولې نوي.

توضیح: ایمن: جانب ایمن: نبي اړخ ته وایې. اشأم: جانب شمال ته اشأم وایې. چپ اړخ. (مرقات ۹/۴۹۰)

﴿۲۳﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنْ اللَّهُ يَدِينِي الْمُؤْمِنِ

او حضرت ابن عمر رضي الله عنهما فرمایې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایې: الله تعالیٰ به مؤمن خپل ځان ته راټړدي

فَيَضَعُ عَلَيَّ كَنَفَهُ وَيَسْتُرُهُ

کړي او هغه به د خپل رحمت په سیورې کې پټ کړي. دې لپاره چې هغه د محشر خلکو ته د خپلو گناهونو

فَيَقُولُ: أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟

او بد عملو په وجه باندې شرمنده او رسوانشي، او بیا به الله تعالیٰ هغه ته ووايي چې آیا ته دا گناه پېژني، ته دا گناه

أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ يَا رَبِّ

پېژني. هغه مؤمن به ووايي چې هو! ای ربه! ما ته خپله هغه گناه یاده ده. او زه د خپلې بد عملۍ اقرار کوم لنډه

حَتَّىٰ قَرَّرَهُ ذُنُوبَهُ وَرَأَىٰ نَفْسِهِ أَنَّهُ قَدْ هَلَكَ.

دا چې الله تعالیٰ ته به هغه د خپلو ټولو گناهونو اقرار وکړي. او خپل زړه کې به وایې چې زه وس هلاک شوم

قَالَ: سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا

لیکن الله تعالیٰ به و فرمایې چې ما په دنیا کې ستا دغه گناهونو او عیبونو باندې پرده اچولي وه او نن هم ستا

وَأَنَا أَعْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ فَيُعْطَىٰ كِتَابًا . حَسَنَاتِهِ وَأَمَّا الْكُفَّارُ

دغه گناهونه معاف کوم. نو هغه ته به دده د نیکو اعمال نامه ورکړی شي. او تر کوم ځای پورې چې د کافرانو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۰۰ رقم الحديث ۶۵۳۹ ومسلم في صحيحه ۴/۷۰۳ رقم الحديث (۲۸۷۴-۷۹)

وَالْمُنَافِقُونَ	فَيُنَادَىٰ	بِهِمْ	عَلَىٰ	رُؤُوسِ	الْخَلَائِقِ:
او منافقانو خلکو تعلق دی. نو هغه به د ټول مخلوق مخې ته راوغوختلی شي، او په چيغه به ورته وويلی شي					
(هُؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ أَلَّا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (١)					
چې دا هغه خلک دي چې دوي په خپل رب باندې دروغ ترلي و. پوه شی! په ظالمانو باندې د خدای لعنت دی					

د هر انسان په جنت او دوزخ کې د ناستې ځای وي

﴿٢٥﴾ وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ
او حضرت ابی موسی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایې: کله چې د قیامت ورځ راشي نو هغه وخت
دَفَعَ اللَّهُ إِلَىٰ كُلِّ مُسْلِمٍ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا
به الله تعالی در مسلمان ته یو یهودي او یو نصراني و سپاري او به فرمایې چې دا سړی د دوزخ نه ستا خلاصون
فَيَقُولُ: هَذَا فِكَكَ مِنَ النَّارِ "رَوَاهُ مُسْلِمٌ" (٢)
دی. یعنی د دوزخ نه ستا د خلاصون سبب دی.

توضیح: هَذَا فِكَكَ: فکاک: خلاصون ته وايي. اصولې توگه باندې په دې پوهیدل پکار دي چې د هر انسان لپاره په جنت او دوزخ کې یو یو د ناستې ځای د اول نه ټاکلی شوی دی. وس نو کوم سړې چې د ناستې کوم ځای وگټلو نو دویم د ناستې ځای به پاتې شي. کوم چې پاتې شو هغه به بل سړې ته ورکړی شي. مثلاً: یو سړی مسلمان دی، او نیک دی. هغه د جنت چوکۍ (ناستې ځای) وگټلو نو د هغه د دوزخ چوکۍ به بل چاته ورکړی شي. یا مثلاً یو سړی کافر دی، هندو، عیسایي یهودي دی، هغه د دوزخ چوکۍ وگټله نو د هغه د جنت چوکۍ به بل کوم مسلمان ته ورکړی شي. د قرآن آیت ﴿تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا﴾ کې چې د کوم میراث اخ ته مفسرینو اشاره کړیده، دهغې په مصداق کې د چوکو د بدلون دا ذکر هم دی. په زیر بحث حدیث کې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمان دا مطلب شو چې هر مسلمان ته به یو یهودي یا عیسایي ورکړی شي. او مسلمان ته به وويلی شي چې د دوزخ د چوکۍ نه ستا د خلاصون ذریعه او سبب او بدله دا کافر دی. وس ته جنت ته د دې بیللی شوي چوکۍ ته لار شه. او دا به دوزخ ته ستا بیللی شوي چوکۍ ته لار شي، لهذا ته په خپل ځای باندې دا دوزخ ته ولیږه. دا سړی د دوزخ د اور په وجه باندې ستا د خلاصون سبب دی. ملا علی قاری رحمه الله په

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٥/٩٦ رقم الحديث ٢٤٤١ ومسلم في صحيحه ٤/٢١٢٠ رقم الحديث (٢٧٤٧-٥٢)

(٢) أخرجه مسلم في صحيحه ٢/١١٩ رقم الحديث (٢٧٤٧-٤٩) وابن ماجه في السنن ٢/١٤٣٢ رقم الحديث ٤٢٨٥.

مړات كې ليكلي دي چې: ﴿قَالَ الْقَاضِي رَحِمَهُ اللَّهُ لَمَا كَانَ لِكُلِّ مَكْلَفٍ مَقْعَدٌ مِنَ الْجَنَّةِ وَمَقْعَدٌ مِنَ النَّارِ فَمِنْ أَمِنْ حَقِّ الْإِيمَانِ بَدَلَ مَقْعَدِهِ مِنَ النَّارِ بِمَقْعَدِهِ مِنَ الْجَنَّةِ وَمَنْ لَمْ يَزُ مِنْ فَبِالْعَكْسِ كَانَتْ الْكُفْرَةُ كَالْخَلْفِ لِلْمُؤْمِنِينَ فِي مَقَاعِدِهِمْ مِنَ النَّارِ وَالنَّائِبِ مِنْهُمْ وَإِضًا لَمَا سَبَقَ الْقِسْمُ الْإِلَهِيُّ بِلَاءِ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِثْلَهَا مِنَ الْكُفْرَانِ خِلَافًا لِلْمُؤْمِنِينَ وَنَجَاةً لَهُمْ مِنَ النَّارِ فَهَمَّ فِي ذَلِكَ كَالْفِدَاءِ وَالْفِكَالِ﴾ (مړات: ج ۱۹/۲۹۲)

بهر حال د دې حديث هيجرې هم دا مطلب ندي چې د مسلمانانو په بدله كې يهود او نصارا به دوزخ ته واچولې شي، ځكه چې په قرآن كې واضح حكم دي چې ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ چې د چابوچ به په بل باندې نه اچولې كيږي. دا خو د روافضو عقیده ده چې دهغوي گناهونه به د قيامت په ورځ په سنيانو باندې اچولې كيږي. او د يهودو دا عقیده ده چې هغوي به يو څو ورځو لپاره دوزخ ته ځي، بيا به د هغوي په ځاي باندې مسلمانان دوزخ كې واچولې شي. او دا خو د عيسايانو غلطه عقیده ده چې ټول گناهونه د مخكې نه معاف شويدي. ځكه چې د هغوي كفاره حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَام ادا كړيده. او په سولې شويدي.

دلته دا خبره په ذهن كې ساتل پكار دي چې يهود او نصاري تذكره د نمونې او شهرت په توگه باندې ده. گڼې دا معامله به د ټولو كافرو سره پيښيږي.

د اعتدال لار خپلولو په وجه به امت محمديه په قوم نوح باندې گواه جوړيږي

﴿٥٥﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يُجَاءُ بِنُوحٍ			
او حضرت ابو سعيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَآيِي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د قيامت په ورځ به حضرت نوح عَلَيْهِ السَّلَام			
يَوْمَ	الْقِيَامَةِ	فَيُقَالُ	لَهُ: هَلْ بَلَّغْتَ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ
راوستلی شي، او د هغه نه به پوښتنه وشي چې آياتا (خپل امت ته د خداي احكامات) رسولې ؤ. هغه به ووايي چې			
يَا	رَبِّ	فَتُسْأَلُ	أُمَّتُهُ: هَلْ بَلَّغْتُمْ؟
بيشكه اى زما ربه (مارسولي ؤ) بيا به د حضرت نوح عَلَيْهِ السَّلَام د امت نه پوښتنه وشي چې آياتا سو ته نوح عَلَيْهِ السَّلَام			
فَيَقُولُونَ:	مَا	جَاءَنَا	مِنْ نَذِيرٍ.
احكامات در رسولې ؤ. هغه خلك به انكار وکړي او به ووايي چې مونږ ته خو هيڅوک يرونکى نه ؤ راغلى			
فَيُقَالُ:	مَنْ	شَهُودُكَ؟	فَيَقُولُ:
او بيا به د نوح عَلَيْهِ السَّلَام نه پوښتنه وشي چې ستا گواه څوک دي؟ نوح عَلَيْهِ السَّلَام به ووايي چې زما گواه			

مُحَمَّدٌ . وَأُمَّتُهُ " . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

حضرت محمد صلی الله علیه و سلم او دهغه د امت خلک دي. د دېنه وروسته نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل:

«فِي جَاءَ بَكُمْ فَتَشْهَدُونَ عَلَى أَنَّهُ قَدْ بَلَغَ»

نوله به تاسو پېش کړی شی او تاسو به گواهي ورکړی چې حضرت نوح علیه السلام د خدای احکامات رسولي و. بیا

ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا

نبی کریم صلی الله علیه و سلم دا آیت ولوستلو او د دې وجې نه مونږ (ای مسلمانانو) تاسو نیکان او عادل او افضل امت جوړ کړیدی.

لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ

دې لپاره چې تاسو په دې خلکو باندې (چې هغه ستاسو نه مخکې تیر شوي دي او کفر او شرک باندې ولاړ و) گواهي ورکړی

وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا) رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱)

او ستاسو گواه به پيغمبر صلی الله علیه و سلم وي (بخاری)

توضیح: د دې حدیث خلاصه دا ده چې د قیامت په ورځ به د حضرت نوح علیه السلام قوم و وایې چې نوح علیه السلام مونږ ته دعوت ندی را کړی. الله تعالی به د حضرت نوح نه پوښتنه وکړي نو حضرت نوح علیه السلام به و وایې چې ما ورته اوږد دعوت ورکړیدی. الله تعالی به و فرمایې: ستا گواه څوک دی. هغه به و فرمایې: د محمد صلی الله علیه و سلم امت زما گواه دی. کله چې دا گواهي ورکړي نو قوم د نوح علیه السلام به جرح وکړي چې دا خلک په زرگونو کلونو وروسته راغلي و. دوي ته څه معلومه ده او دوي څنگه گواهان جوړ شول. کله چې الله تعالی دوي نه پوښتنه وکړي نو امت مرحومه به جواب ورکړي چې مونږ قرآن لوستلی دی، کوم چې ریښتونې کتاب دی. په دې باندې به نبی کریم صلی الله علیه و سلم راشي او د خپل امت تزکیه به وکړي. چې دوي ریښتیا وویل. نو دا امت په ټوله دنیا باندې به گواه وي. او محمد صلی الله علیه و سلم به په خپل امت باندې گواه جوړیږي. بریلیان دې سوچ وکړي چې د گواه جوړیدلو مطلب څه دی؟ آیا گواه جوړیدونکی حاضر او ناظر په معنی دی؟ بیا خو ټول امت حاضر او ناظر شو، بلکې د خپل نبی نه هم ډیر حاضر او ناظر شو. (مرقات ۹/۴۹۳)

د قیامت په ورځ به د خپل بدن اندامونه گواهي ورکوي

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَحِكَ

او حضرت انس رضی الله عنده فرمایې چې مونږ در رسول الله صلی الله علیه و سلم سره ناست و چې نبی علیه السلام ناڅاپه په خنده اشو

فَقَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مِنَّا أَصْحَابَكُمْ؟ قَالَ: قُلْنَا: اللَّهُ
او بیا یې وفرمایل: تاسو پوهیږئ چې زه ولې خاندېم؟ حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې مونږ وویل: الله
وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: "مِنْ مَخَاطَبَةِ الْعَبْدِ رَبَّهُ
او دهغه رسول بنده پوهیږئ. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: زه د بنده او د خدای تر مینځ مخامخ (خبرې کیدلو خیال
يَقُولُ: يَا رَبِّ أَلَمْ تُجْزِنِي مِنَ الظُّلْمِ؟"
کولو باندې) خاندېم. (په هغه ورځ به) بنده ووايې چې ای ربه! آیاتاً ماته د ظلم نه پناه نه وه راکړې؟
قَالَ: " يَقُولُ: بَلَى " . قَالَ: " فَيَقُولُ: فَإِنِّي لَا أُجِيزُ عَلَى نَفْسِي
نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: الله تعالی به وفرمایې: چې هو! هله به بنده ووايې چې زه د خپل ځان په اړه د دې نه غیره
إِلَّا شَاهِدًا مِّنِّي " . قَالَ: فَيَقُولُ:
هیڅ نه غواړم چې زما په اړه باندې گواهي ورکونکی زمانه وي. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: الله تعالی به وفرمایې:
كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ شَهِيدًا وَبِالْكَرَامِ الْكَاتِبِينَ شُهَدَاً " . قَالَ:
چې نن ورځ به ستا په اړه خپله ستا ذات گواهي ورکوي. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: بیا به د بنده په ځله باندې
فِيخْتَمُ عَلَى فِيهِ فَيُقَالُ لِأَرْكَانِهِ: انْطِقِي."
مهر ووهلی شي. او د دې نه وروسته به د هغه د بدن ټولو اندامونو ته حکم ورکړی شي، چې وایه. نو د دې بدن
قَالَ: «فَتَنْطِقُ بِأَعْمَالِهِ ثُمَّ يُخَلِّي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَلَامِ» .
اندامونه به د ده اعمال بیان کړي. چې هغه د دې اندامونو په ذریعه سره کړي و. بیا به د دې بنده او د دې
قَالَ: " فَيَقُولُ: بَعْدًا لَكُنَّ
خبرو کولو د مینځ نه (پرده) لیرې کړې شي، نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: بنده به ووايې: چې لیرې شی. بد بختو او
وَسُخْرًا فَعَنْ كُنَّ كُنْتُ أَنَا ضَلُّ " . رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
هلاک شی. زه خو ستا سوداړخ نه او ستا سود نجات لپاره جنگیدلم.

توضیح: الم تجزني: یعنی آیا تا زه د ظلم نه په دې وینا سره محفوظ او مامون کړی نه وم چې ﴿ولا يظلم ربك احدا﴾ که په ما باندې ظلم نه کوي نو نن زما په حساب کتاب کې د مکمل گواهي

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۸۰ رقم الحديث (۲۹۶۹-۱۷)

ضرورت دی. دې لپاره چې به عدالت کې عدل وي. (مرقات ۹/۴۹۴)

بل: یعنی عدل او انصاف به وي، تاته یقیناً مونږ پناه در کړیوه. خو دا ووايه چې ستا په حساب کتاب کې نقصان څه دی؟ هغه به ووايي چې ستا فرښتو زما په خلاف لیکل کړيدي. د هغوي تيار کړی شوې دوسيه (راپور) باندي زما اعتماد نشته دی. څوک داسې گواه پکار دی چې هغه زما بدن نه راپاڅي او گواهې ورکړي.

یخل: یعنی کله چې اندامونه د ده په خلاف باندي گواهې ورکړي نو بیا به دې بنده ته د دې اندامونو سره د خبرو کولو موقع ورکړی شي، او د دې سرې او د ده د کلام تر مینځ بندیز به ختم کړی شي. نو دا به شروع شي.

اناضل: یعنی دا سرې به خپلو اندامونو ته ووايي چې په تاسو دې هلاکت او لعنت وي، دا ټولې منډي ترې خو ماستاسو د ساتنې لپاره کولي، او تاسو زما په خلاف گواهې ورکړه، شرم وکړی، ورک شی. (مرقات ۹/۴۹۵)

د اندامونو د گواهي يوه بله واقعه

﴿٤٤﴾	وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ
	او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې صحابو عرض وکړو چې يا رسول الله! د قيامت په ورځ به مونږ د خپل
	هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: «فَهَلْ تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ
	خدای دیدار کوو؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: آيا د غرمې په وخت کې چې وريځ نوي، تاسو د لمر په ليدلو کې څه
	فِي الظَّهِيرَةِ لَيْسَتْ فِي سَحَابَةٍ؟» قَالُوا: لَا قَالَ: «فَهَلْ تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ
	شک کوی؟ هغوي وويل چې هيڅکله نه. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: نو آيا د څوار لسمې سپوږمۍ چې کله وريځ
	لَيْسَ فِي سَحَابَةٍ؟» قَالُوا: لَا قَالَ:
	نوي نو تاسو د سپوږمۍ په ليدلو کې څه شک کوی؟ هغوي وويل: هيڅکله نه! نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل:
	«قَوَالِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ رَبِّكُمْ
	نو قسم دی په هغه ذات باندي چې دهغه د پد دست قدرت کې زما ځان دی. څنگه چې تاسو د لمر او سپوږمۍ په
	إِلَّا كَمَا تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا.» قَالَ:
	ليدلو کې څه شک او شبنه لرئ. دغه شان د خپل رب په ليدلو کې به هيڅ شک او شبنه لرئ. بيا نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل:

فَيَلْقَى	الْعَبْدَ	فَيَقُولُ:	أَيُّ	قُلْ:
کله چې بنديگان خپل رب وويني نو الله تعالى به يو بنده سره مخاطب شي چې اى بنده! آيا ماته				
أَلَمْ	أَكْرِمَكَ	وَأَسْوَدَكَ	وَأَزْوَاجَكَ	وَأَسَخَّرَ لَكَ
الْخَيْلَ وَالْإِبِلَ فضيلت او شرف نه و در کړې؟ آيا ماته ستا بنځه نوه در کړې؟ آيا ما ستا لپاره اسونه او اوښان نه و تابع کړې؟				
وَأَذْرَكَ	تَرَأْسُ	وَتَرْبَعٌ؟		
او آيا ماته موقع نوه در کړې چې ته مې د خپل قوم مشر او سردار جوړ کړې وي؟ او څلورمه برخه مال				
فَيَقُولُ	بَلَى	قَالَ:		
غنيمت به دې تر لاسه کولو؟ هغه بنده به ووايي چې زما به! بيشکه داسې شوي وه. نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمايل:				
أَفْظَنَنْتَ	أَنْتَ	مُلَاقِي؟		
د دښه وروسته به پروردگار و فرمايي چې آيا ستا دا خيال هم راغلی و چې ته به زما سره مخ کېږي؟ بنده به				
فَيَقُولُ	لَا	فَيَقُولُ:	فَإِنِّي	قَدْ
انْسَاكَ ووايي چې نا! نو پروردگار به و فرمايي چې زه به هم تا هير کړم. لکه څنگه چې تا په دنيا کې زما اطاعت او				
كَمَا	نَسِيتَنِي	ثُمَّ	يَلْقَى	
يا ډول هير کړي و. بيا به پروردگار د بل بنده سره ملاقات او خطاب وکړي. د دښه وروسته نبی کریم صلی الله علیه و سلم د الله				
الثَّانِي	فَذَكَرَ	مِثْلَهُ	ثُمَّ	
او د هغه بنده ترمينځ هم دغه شان پوښتني او جوابونه ذکر کړل چې هغه د اول بنده په اړه باندې منقول شو.				
يَلْقَى	الثَّالِثَ	فَيَقُولُ	لَهُ	مِثْلَ
ذَلِكَ بيا به پروردگار دريم بنده سره ملاقات او خطاب وکړي. او هغه ته به هغه څه و فرمايي چې اول بنده ته يې				
فَيَقُولُ	يَا رَبِّ	أَمَنْتُ	بِكَ	وَبِكِتَابِكَ
وَبِرُسُلِكَ فرمايلي و. او هغه (دريم بنده) به دا جواب ورکړي چې زما به! ما په تا باندې، ستا په کتابونو او ستا په پيغمبرانو				
وَصَلَّيْتُ	وَصُمْتُ	وَتَصَدَّقْتُ		
باندې مې ايمان راوړی و. ما لمونځونه کړي و. روژې مې نيولي وي، او صدقه مې ورکړې، او دغه شان څومره				

ويثني	بخير	ما استطاع	فَيَقُولُ:	هَهُنَا
چې كيدلى شي هغه به دخپل نيكو په اړه تعريف او توصيف بيان كړي. الله تعالى به وفرمايي: ته هم دلته				
إِذَا. ثُمَّ يُقَالُ الْآنَ تَبَعَتْ شَاهِدًا عَلَيْكَ وَيَتَفَكَّرُ فِي نَفْسِهِ:				
ايسار شه. مونږ ستا په اړه باندي گواه راپيدا كوؤ. بنده به خپل زړه كې سوچ كوي چې دې وخت كې به زما په				
مَنْ ذَا الَّذِي يَشْهَدُ عَلَيَّ؟ فَيُخْتَمُ عَلَيَّ فِيهِ وَ يُقَالُ لِفَخِيذِهِ:				
په خلاف څوك گواهي ور كوي. خو څنگه چې دهغه په ځله باندي مهر ووهلى شي او دهغه پتون ته				
انطقي	فَتَنْطِقُ	فَخِذَهُ	وَلَحْمَهُ	وَعِظَامَهُ
بِه وويلي شي چې وايه. نو دهغه ورون، دهغه غوښه او هډوكي، دهغه د اعمالو په اړه به بيان ور كړي.				
وَذَلِكَ	لِيُعْذَرَ	مِنْ	نَفْسِهِ	
او دا هر څه به ځكه كيږي، دې لباره چې د بنده بد عملونه ثابت شي. او هغه هيڅ عذر ونكړي شي. او				
وَذَلِكَ	الْمُنَافِقُ	وَذَلِكَ	يَسْخَطُ	اللَّهُ عَلَيْهِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ
دا دريم بنده به په حقيقت كې منافق وي. او دا هغه بنده دى چې ده نه به الله تعالى غصه او				
و ذكر حديث أبي : « يَدْخُلُ مِنْ أُمَّتِي الْجَنَّةَ »				
ناراضه وي. (مسلم) او حضرت ابوهريره <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> په روايت كې « يَدْخُلُ مِنْ أُمَّتِي الْجَنَّةَ »				
فِي «بَابِ التَّوَكُّلِ» بِرِوَايَةِ ابْنِ عَبَّاسٍ ^(۱)				
: حضرت ابن عباس <small>رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ</small> په روايت سره د توكل په باب كې ذكر شويدي.				

توضیح: وَهَلْ تَضَارُونَ: دا مضارَات د باب مفاعله صيغه ده. چې د ضرر په معنی دی. یعنی سپورمې او لمر په کتلو کې تا. و ته د یو بل نه څه تکلیف دررسیري؟ که تکلیف نه رسیږي نو بیا د الله تعالی په دیدار کولو کې به هم هیڅ تکلیف نه رسیږي. په یو روايت کې تضامون الفاظ دي. هغه ازحام او رش ته وايي. مراد هم دغه ضرر او تکلیف دی.

الا كما تضارون: یعنی د رر به نوي. دا کلام اثبات برآي نفې دی. لکه څنگه چې په دې شعر کې مدح په صورت د ذم کې ده: (مرق: ۹/۴۹۶)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۲/۲۹۲: نم الحديث ۸۰۶ ومسلم في صحيحه ۴/۲۲۷۹ رقم الحديث (۲۹۶۸-۱۶)

ولا عيب فيهم غير ان سيوفهم بهن فلول من قراع الكتابب

ای فل: یعنی ای فلانکی سریه.

واذرك ترأس: یعنی ما ته سردار جوړ کړي، تا سرداري کوله.

وتربع: او د خلکو نه به د محصول (ټیکس) په توګه څلورمه برخه اخستله دا د عرب سردارانو رواج ؤ.

ههنا: یعنی تا چې دومره نیک اعمال و شمارل، اوس لږ او درنیزه، دې لپاره چې تاته د خپلې دعوی پته ولږي.

ليعذر: د باب افعال نه دی. همزه د سلب مأخذ لپاره ده. ای لیزیل الله عذره من قبل نفسه: یعنی ټول ګناهونه د هغه اندامونو و شمارل. چې په هغې سره ده عذر ختم شو. او هم دا الله تعالی غواړي ځکه چې دا سړی منافق کامل ؤ. (مرقات ۹/۴۹۸)

الفصل الثاني

دامت محمدیه به بی حساب به خلک بغیر د حساب کتاب نه جنت ته ځي

﴿٨٦﴾ عَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «وَعَدَانِي رَيْتِي
حضرت ابو امامه <small>رضي الله عنه</small> فرمایې چې ما د رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> نه دا اوریدلي دي چې زما رب زما سره وعده کړیده
أَنْ يُدْخَلَ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعِينَ أَلْفًا لَا حِسَابَ عَلَيْهِمْ وَلَا عَذَابَ مَعَ كُلِّ أَلْفٍ
چې هغه به زما د امت نه او یا زره کسان حساب او عذاب نه بغیر جنت ته داخل کړي. او د هر زرو سره به
سَبْعُونَ أَلْفًا وَثَلَاثَ حَتِّيَّاتٍ مِنْ حَتِّيَّاتِ رَيْتِي». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ ^(١)
نور او یا زره کسان، او زما د پروردګار د لپو نه به درې ډکې لپې خلک جنت ته ځي.

توضیح: حثیات: حثیة: لپه ډکول، یعنی الله تعالی به درې نورې لپې ډکې کړي. کله چې دیو شي وعده معلومول ګران شی نو هغه د لپو سره بیانولی کیږي. دلته غټه مبالغه ده. ځکه چې لپې به هم د الله تعالی وي، کما یلیق بشانه تعالی. (مرقات ۹/۵۰۰)

(١) اعزجه الترمذي في السنن ٤/٥٤٠ رقم الحديث ٢٤٣٧ وابن ماجه في السنن ٢/١٤٣٣ رقم الحديث ٤٢٨٥.

د قیامت په ورځ به د الله تعالی مخې ته درې کتنې کیږي

﴿۹۹﴾ وَعَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

او حضرت حسن بصری د حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت کوي چې هغه فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل

"يُعْرَضُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَ عَرَضَاتٍ: فَأَمَّا عَرَضَتَانِ فَجِدَالٌ وَمَعَاذِيرٌ وَأَمَّا الْعَرَضَةُ الثَّلَاثَةُ فَعِنْدَ ذَلِكَ

د قیامت په ورځ به خلک درې ځل پېش کړي شي. دوه ځل خو به بحث او جرح او عذر وړاندې کول وي. او

تَطْيِيرُ الصُّحُفِ فِي الْأَيْدِي فَآخِذٌ بِيَمِينِهِ وَآخِذٌ بِشِمَالِهِ". رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ لَا يَصِحُّ هَذَا الْحَدِيثُ

کله چې په دریم ځل پېش کړي شي، نو دغه وخت به اعمال نامې په رالوتلو سره د خلکو لاسونو ته راځي. نو په

مِنْ قَبْلِ أَنْ الْحَسَنَ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَقَدَّرَ وَاهُ بَعْضُهُمْ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي مُوسَى^(۱)

دوې کې به څه خلک په بنی لاس اعمال نامې اخلي او څه خلک به په خپل چپ لاس کې اعمال نامې اخلي

توضیح: جدال: یعنې درې ځل به مخامخ کیږي. په دوؤ کې به خپل مینځ کې جگړه وي. چې مونږ ته کوم نبی دعوت ندی راکړی. او داسې نور عذرونه به وي. چې مونږ گناه نده کړي. که کړی هم ده نو د فلانکې فلانکې سرې د وجې نه کړیده. دریم ځل مخامخ کیدلو کې به د ټولو نتیجه تیاریدلو باندې په رالوتلو سره راشي او ژر ژر به هریو ته ورکړی شي. کامیاب به کامیاب شي او ناکام به ناکام شي. (مرقات ۹/۵۰۱)

حدیث بطاقة او د الله دنوم برکت

﴿۱۰۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللَّهَ

او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د قیامت په ورځ به الله تعالی زما د

سَيَخْلِصُ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِي عَلَى رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُنْشَرُ عَلَيْهِ تِسْعَةٌ وَتِسْعِينَ سِجِلًا

امت نه یو سړی د ټول مخلوق مخې ته راوغواړي. او دهغه مخې ته به نهه نوي (۹۹) رجستري برسیره کړي.

كُلُّ سِجِلٍ مِثْلَ مَدِّ الْبَصْرِ ثُمَّ يَقُولُ :

چې په هغې کې به هر یو رجستر د نظر تر حده پوې خپور ښکاري. بیا به هغه سړی ته وفرمايې: چې په دې

أَتُنَكِّرُ مِنْ هَذَا شَيْئًا ؟

رجسترو کې چې څه لیکل شوي دي، آیا ته په دې کې د څه نه انکار کوي. او آیا ته دا گڼي چې زما لیکوالو

أَظْلَمَكَ كَتَبْتِي الحافظون؟ فَيَقُولُ: لَا يارب فَيَقُولُ: أَفْلَكَ عذر؟
ستاخه زیاتی کریدی؟ هغه سړی به ووايې چې زما ربه! نا! بیا به پروردگار و فرمایې چې آیاته څه عذر لري؟
قَالَ لَا يارب فَيَقُولُ بَلَى. إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً
هغه بنده به ووايې چې نا! زما پروردگار! هله به الله تعالی و فرمایې: چې زموږ سره ستا یوه نیکې ده. او یقیناً
وَإِنَّهُ لَا ظَلَمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ فَتُخْرَجُ بِبِطَاقَةٍ فِيهَا
نن ورځې به په تا باندې ظلم نکېږي. بیا به یوه پرچه (چیتۍ کاغذ) راوویستلی شي، چې به هغې کې به
أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
اشهد ان لا اله الا الله وان محمدا عبده ورسوله لیکلی شوی وي. د دې په وروسته به الله تعالی دغه سړي ته
فَيَقُولُ احْضُرْ وَزَنْكَ. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ مَا هَذِهِ الْبِطَاقَةُ
و فرمایې چې څا، خپلو اعمالو خواته لاړ شه، هغه بنده به ووايې چې زما ربه آیا دومره ورکوټې کاغذ د دوامه
مَعَ هَذِهِ السِّجِلَاتِ؟ فَيَقُولُ: إِنَّكَ لَا تُظَلَمُ
غټو غټو او و مره ډیر ورجسترو سره څه مناسبت دی؟ الله به و فرمایې چې یقیناً ستا سره به ظلم نشي کیدلی
قَالَ: فَتُوضَعُ السِّجِلَاتُ فِي كِفَّةٍ وَالْبِطَاقَةُ فِي كِفَّةٍ
نبي کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل: بیا درجستری په ټولې په یو پله د تلله کې واچوي او دا کاغذ به په بله پلۍ کې واچوي
فَطَاشَتْ السِّجِلَاتُ وَثَقَلَتْ الْبِطَاقَةُ فَلَا يُثْقَلُ
نوهغه رجستری به سپکې وخیږي، او هغه کاغذ به دروند شي. حاصل دا چې د الله تعالی د نوم نه ډیر ووزندار
مَعَ اسْمِ اللَّهِ هَيْءَ". رَوَاهُ الرَّزْمِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ ^(۱)
به هیڅ شی نوي ځکه چې د الله نوم د هر څه ډیر دروند دی.

توضیح: دا حدیث د حدیث بطاقت په نوم سره مشهور دی. بطاقت هغه کاغذ ته وایي چې په هغې کې به کلمه شهادت لیکلی شوي وي. کومه چې به دې سړي ويلي وي. د ده د گناهونو به ۹۹ بندلي وي. چې د هغې به مقابله کې د اعمالو د وزن په تله کې دا کلمه درنده وي. او لوستونکي به یې جنت ته لاړ شي.

(۱) أخرجه أحمد بن المنذر ۴/۴۱۴

سجلات: غټو غټو رجسترو او بندلو ته سجلات ویلی شویدي. یعنی د د وزن کولو نه بغیر به ظلم ونی اچدا وزن به خامخا کیږي. ځکه چې دا ظلم ندي.

طاشت: سپیکدلو باندې به پاس والوزي.

ثقلت: په کوم کاغذ باندې چې کلمه شهادت لیکلی شوی وي. یا خو به فقط کاغذ دروند وي یا د دې سره به نور اعمال هم وي. خو بنیادې حیثیت به د دې کاغذ وي. اولنی مفهوم ډیر واضح دی. د دې نه دا معلومیږي چې د قیامت په ورځ به اعمال متجسد نوي بلکې د دې لیکلی شوي رجستري به په تلی کیږي. (مرقات ۹/۵۰۴)

د قیامت درې سختې مرحلې

﴿وَعَنْعَائِشَةَ أَنَّهَا ذَكَرَتِ النَّارَ فَبَكَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:﴾

او حضرت عائشه رضي الله عنها روايت دی چې هغه د دوزخ د یادولو د وجې نه وژړل، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایل

«مَا يُبْكِيكِ؟» قَالَتْ: ذَكَرْتُ النَّارَ فَبَكَيتُ فَهَلْ تَذَكُرُونَ

چې دا په تاڅه وشو، ولې ژاړي؟ هغې و فرمایل: ماته د دوزخ د اور خیال راغلی ؤ، ځکه په ژړا شوم. نو آیات ته

أَهْلِيكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:﴾

بد قیامت په ورځ باندې خپل اهل او عیال هم یاد ساتي؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایل: چې صورت حال دادی چې

«أَمَّا فِي ثَلَاثَةِ مَوَاطِنَ فَلَا يَذْكُرُ أَحَدٌ أَحَدًا:

په هغه ورځ به درې مرحلې داسې وي چې هلته به د چا، چاته هیڅ خیال نوي. یو مرحله خو به هغه وي کله

عِنْدَ الْمِيزَانِ حَقِّي يُعْلَمُ: أَيَخِفُّ مِيزَانُهُ أَمْ يَثْقُلُ؟

میزان (تله) مخامخ وي، تردې چې دا معلومه نشي چې میزان دروند شو او که سپک. تر هغه وخته پورې به هر

وَعِنْدَ الْكِتَابِ حِينَ يُقَالُ (هَأْوِمِ اقْرؤُوا كِتَابِيهِ) حَقِّي يُعْلَمُ:

سړی په خپل فکر کې سرگردانه وي. دویمه مرحله هغه ده کله چې اعمال نامې سپارل کیږي، تردې چې دا

أَيْنَ يَقَعُ كِتَابُهُ أَيْنَ يَبِينُهُ

ونه ویلی شي چې راشی زما اعمال نامه ولولې او ترڅو چې دا معلومه نشي چې تر شاه اعمال نامه په بني

أَمْ فِي شِمَالِهِ؟ أَمْ مِنْ وَرَائِهِ؟ ظَهْرِهِ؟

لاس ورکړی شویده او که په چپ لاس کې ورکړی شویده. او دریمه مرحله به هغه وي چې خلک به د

وَعِنْدَ الصِّرَاطِ: إِذَا وَضِعَ بَيْنَ ظَهْرِي جَهَنَّمَ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۱)

پل صراط سره نژدی وی او حال دادی چې پل صراط به د جهنم په شاه باندې وی.

الفصل الثالث

لوی ور کوټي، مالک او غلام تر مینځ به هم حساب وي

﴿۱۲﴾ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: جَاءَ رَجُلٌ فَقَعَدَ بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمایې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم مجلس ته یو سړی راغلی او کیناستلو

فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَمْلُوكِينَ يَكْذِبُونَنِي وَيَخُونُونَنِي

وی ویل چې یار رسول الله صلی الله علیه و سلم! زما سره غلامان دي، چې هغوی ماته دروغ وایې، زما په مال کې خیانت کوي

وَيَعْصُونَنِي وَأَشْتَهُمْ وَأَضْرِبُهُمْ

او زما نافرمانې کوي. نو که زه هغوی ته رد بد وایم نو د دوی د وجې نه به په قیامت کې زما سره څه نبویې

فَكَيْفَ أَنَا مِنْهُمْ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

کیږي؟ ښی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل: د قیامت ورځ به وی او د هر سړي د یو یو عمل او یو یو شي پوښتنه به کیږي.

يُحْسَبُ مَا خَانُوكَ وَعَصَوَكَ

نو دې غلامانو چې ستا په مال کې کوم خیانت کړیدی، ستا چې یې کومه نافرمانې کړیده او تاته یې دروغ

وَكَذَّبُوكَ وَعِقَابُكَ وَإِيَّاهُمْ

ویلې دي. د دې ټولو به حساب کیږي. دغه شان تا چې دوی ته کومه سزا ورکړیده، دهغې به هم حساب

فَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ وَإِيَّاهُمْ بِقَدْرِ ذُنُوبِهِمْ كَانَ كَفَاً

کیږي. نو که ستا ورکړی شوي سزا د دوی د جرمونو په اندازه ثابته شوه نو ستاسو معامله به برابره شي. او که

لَا لَكَ وَلَا عَلَيْكَ وَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ وَإِيَّاهُمْ دُونَ ذُنُوبِهِمْ كَانَ فَضْلاً لَكَ

تا کومه سزا ورکړي وی او هغه د دې جرمونو نه کمه ثابته شوه نو هغوی به ستا زیاتې حق درکوي، او که ستا

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۲۵ رقم الحديث ۲۶۳۹ وابن ماجه ۲/۱۴۳۷ رقم الحديث ۴۳۰۰.

وَ اِنْ كَانَ عِقَابُكَ اِنَّا لَمُ فَوْقَ ذُنُوبِهِمْ اَقْتَصَّ لَهُمْ مِنْكَ الْقَضْلُ

پورڪي شوي سزا دادي ڊڄر مونون نه ڏير: ڊو: نوي به دهغوي ٿي پر دست نه دادي ٿي تي بدنه اختلي کيبي

فَتَدْعَى الرَّجُلُ وَجَعَلَ يَفْتِفُ وَيَبْكِي فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَمَا تَقْرَأُ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى:

هغه ڀري ڏانهن ڪين ستو و پنه ڇو: نوي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: ڇي آيت ته: الله تعاليٰ ڊا ارش ڊندي

(وَنَضَعُ السُّوَارِيْنَ بِالْقَيْظِ) أَيَوْمِ الْقِيَامَةِ

معوه ڇي ﴿وَنَضَعُ السُّوَارِيْنَ بِالْقَيْظِ﴾ يعني الله تعاليٰ فرماي ڇي: او ڊ قيا مت په ورځ به مون ڀه عدل او

فَلَا تُضْمَرُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ

نصف ته وڊرو. نو په هيڄ به ضم نه کيبي. او ڪه (ڊ ڄ) عمل ڊ گن ڊ داني پر ابروي. نو مون ڀه هغه

مِيثًا يَبْنَىٰ وَكُنْ بِنَا حَاسِبِينَ) فَقَالَ الرَّجُلُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ

حاضر ڪيو. و مون ڀه حساب خستو ڪي ڪافي پر دهغه ڀري ووي ڇي پر رسول الله! زه ڇيل او ددي غلامانو

مَا جِدُّنِي وَبِحَوْلَاءِ شَيْئًا خَيْرًا مِنْ مَقَارِفَتِهِمْ أَشْهَدُكَ أَنَّهُمْ أَهْرَاجُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

حق ڪي ڊي ستون نه غور دهيش خبر نه پيڙنه. نه ڊا زه تا گواهه ڇي هغه ٿيون غلامان آزاد دي.

د آسان حساب او سخت حساب مطلب

﴿لَمْ يَخْرُجْ مِنْهَا قَائِمًا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي بَعْضِ صَلَاتِهِ:

و حضرت عائشه رضيا الله عنها فرمائي ڇي ما رسول الله صلى الله عليه وسلم ٿي ڇينو نمونو ڇو ڪي ڊا ڊا ڊا وري ڊي ده ڇي

أَنَّهُمْ حَاسِبِي حِسَابًا يَسِيرًا قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ

﴿أَنَّهُمْ حَاسِبِي حِسَابًا يَسِيرًا﴾ يا الله! زه ڊا عدل او آسان حساب و ڪه: ما وويل ڇي اي ڊ خدا اي بي! ڊ آسان

مَا الْحِسَابُ

حساب ڪه مضب ڊي. و دادي صورت به ڪه وي؟ نبي ڪريه صلى الله عليه وسلم فرمايل: ڊ آسان حساب صورت به دادي

«أَنْ يَنْظُرَ فِي كِتَابِهِ فَيَتَجَاوَزَ عَنْهُ إِنَّهُ

ڇي بند به ڇيلي عدل نامي ته وگوري او ٿي به الله تعاليٰ دهغي نه ڊر گزرو ڪهي. اي عائشه! حقيقت ڊادي

(اخراج تودودي سنن ۱۱۶ ڊ ڊه حديث ۶۷۵۵ و تحويل ۱۱۰ ۶)

مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ يَوْمَئِذٍ يَا عَائِشَةَ هَلِكِ «. رَوَاهُ أَحْمَدُ (۱)»

چې په هغه ورځ د کوم سړي په حساب کې مناقشه يعنې جنجال وکړي شونو (بس پوهه شه چې) هغه برباد شو

د قیامت ورځ به د مؤمن لپاره مختصروي

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّهُ أَمَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابو سعید خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې هغه در رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت کې حاضر شو او وپوښل

فَقَالَ: أَخْبِرْنِي مَنْ يَقْوَى عَلَى الْقِيَامِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ:

چې ماته خو ووايه! د قیامت په ورځ چې د هغې په اړه الله تعالی دا وفرمايې: ﴿يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

(يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ)؟

په کومه ورځ چې ټول خلک د دنیا به د پروردگار مخې ته ولاړوي. څوک به د الله تعالی مخې ته د ودریدلو

فَقَالَ: «يُخَفَّفُ عَلَى الْمُؤْمِنِ حَتَّى يَكُونَ

تاب لري؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: د قیامت ورځ به د مؤمن لپاره آسانه کړي شي، تردې چې هغه ورځ به دده

عَلَيْهِ كَالصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ» (۲)

لپاره د فرض لمونځ په اندازه باندې کړي شي.

توضیح: يخفف: د قیامت د ورځې اړدیدل او لنډیدل او دا تخفیف به د خلکو د بیلابیلو احوالو د وجې نه وي. ځینو خلکو باندې به دا تخفیف د گم او گیف دواړو اعتبار سره به وي. يعنې واقعاً به وختونه مختصر شي. او دا سړی به هغه هم مختصر محسوس کوي. د ځینو لپاره به د دغه ورځې وختونه خو نه مختصر کیږي. ورځ به اړده وي. خو هغه سړی به دا مختصر محسوسوي. څنگه چې سړی کله په راحت کې وي نو وختونه مختصر خکاري، گویا دا ورځ به په کیف کې مختصروي او په کم کې به مختصر نوي. او په ځینو باندې به په گم کې مختصره وي، په کیف کې به اوږده وي. يعنې د عذاب د وجې نه به هغه اوږده محسوسوي. گنې د اصل په اعتبار سره به دا ورځ د پنځوس زره کلونو وي. لکه په قرآن کې دي ﴿فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾ (معارج: ۴) د زر کالو ذکر هم دی، بهر حال بیلابیل احوال او بیلابیل اعمالو په وجه به په دې ورځ کې اختلاف وي.

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۳۰۰ رقم الحديث ۳۱۶۵ وأحمد في المسند ۶/۲۸۰.

(۲) أخرجه أحمد في المسند ۶/۴۸.

﴿۱۵﴾ وَعَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابو سعید خدری رضي الله عنه فرمايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم نه دهغه ورځې په اړه باندي پوښتنه وشوه چې

عَنْ (يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ) مَا طُولُ هَذَا الْيَوْمِ؟ فَقَالَ: «وَالَّذِي

هغه د پنځوس زره کالو برابر به وي چې د دې اوږده په څه وي؟ نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: په هغه ذات قسم چې

نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهُ لَيُخَفَّفُ عَلَى الْمُؤْمِنِ حَتَّى يَكُونَ أَهْوَنَ

دهغه په لاس کې زما ساه ده، هغه ورځ به په کامل مسلمان باندي آسانه وي، تردې چې هغه ورځ به د هغه

عَلَيْهِ مِنَ الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ يُصَلِّيَهَا فِي الدُّنْيَا». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي كِتَابِ «الْبَعْثِ وَالنُّشُورِ»^(۱)

فرض لمونځ نه هم آسانه او سپکه شي چې هغه به ده په دنيا کې کولو. (بيهقي روايت کړې دې)

د اعمالو د وزن بحث

﴿۱۶﴾ وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "

او اسماء بنت يزيد رضي الله عنها د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه روايت کوي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل:

يُحْشَرُ النَّاسُ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُنَادِي مَنَادٍ فَيَقُولُ:

د قيامت په ورځ به خلک په يو فراخه هوار ميدان کې راغونډ کړي شي. بيا به يو اعلان کونکی اعلان وکړي

أَيُّنَ الَّذِينَ كَانَتْ تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ؟ فَيَقُومُونَ وَهُمْ قَلِيلٌ

چې چيرته دي هغه خلک چې دهغوي اړخونه به د بسترو او د خوب د ځايونو نه جدا و؟ د محشر په خلکو کې به ډير لږ

فَيَذُلُّونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ ثُمَّ يَوْمَرُ لِسَائِرِ النَّاسِ إِلَى الْحِسَابِ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي «شُعَبِ الْإِيمَانِ»^(۲)

خلک پاڅيږي او د حساب کتاب نه بغير به جنت ته لاړ شي. د پاتې خلکو نه به د حساب اخستلو حکم وشي

توضیح: الی الحساب: د دې باب په تیر شوؤ احادیثو کې د حساب کتاب او اعمالو د وزن چې کوم بیان شوي دي، د هغې د منځې مناسبه معلومېږي چې د اعمالو وزن ته په آخره کې څه اشاره وشي. د دې باب د احادیثو د منځې هر مسلمان باندي خويو دا عقیده ساتل لازم دي چې په قيامت کې حساب کتاب شته. دویم دامل لازم دي چې د جهنم په شاه باندي یو پل دی. چې په هغې باندي به د ټولو انسانان تیریدل وي. دا پل د

(۱) رواه البيهقي في البعث والنشور. راجع الملاحظة في الحديث رقم ۵۴۹۳.

(۲) رواه البيهقي في شعب الایمان.

تورې نه تیره، او د ایخته نه ډیر نری دی ږخو د مؤمن لپاره آسان دی.

دریمه دا عقیده ساتل لازم دي چې د محشر په میدان کې یوه تله ده، چې په هغې باندې به اعمال تللی کیږي. معتزله او خوارج او مرجئو د دې تلي نه انکار کړیدي. هغوی وایي چې اعمال، اعراض دي، او اعراض قائم بالغیروي، د دوی بیل وجود نشته، لهدا د اعمالو بیکاره خبره ده. باقی د اعمالو د وزن هله ته عدل او انصاف مراد دی. تله مراد نه ده.

علماء و جواب ور کړیدی چې په قرآن او حدیث کې د تلي (میزان) ذکر دی. د دې نه انکار کول گمراهي ده. باقی که اعمال اعراض دي نو الله تعالی دوی ته وجود ورکولی شي، هغه متجسد کولی شي. یا مراد دا دي چې اعمال کونکي به تللی کیږي، لکه په ځینو احادیثو کې دي. یا د اعمالو رجسټر به تللی کیږي. لکه په حدیث البطاقة کې دي. هسې دا د پخوانۍ زمانې جوابونه دي.

نن سبا د کمپیوټر په دور کې دا اعتراض نه راځي ځکه چې اوس خو اعراض تللی کیږي. نو د اعراضو د تلو هم یوه تله ده. وگورئ! تهر مامیتر په ذریعه سره تبه تللی کیږي. نن سبا نظر تللی کیږي. سماعت (اوریدنه) تللی کیږي. په بدن کې دننه شوگر تللی کیږي. گرمې او یخنې تللی کیږي. که یو انسان دومره مخکې تگ کولی شي نو د الله تعالی لپاره څه گرانده چې هغه اعراض وتلي. خوارج او معتزله بیکاره شان خلک تیر شوي دي. او مرجئه خود عمل خلک نه دي، د دوی د میزان او اعمالو د وزن سره څه کار دی.

بَابُ الْحَوْضِ وَالشَّفَاعَةِ

د حوض کوثر او د شفاعت بیان

﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ۖ فَصَلِّ لِرَبِّكَ ۖ وَالْحَزَنُ ۖ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ﴾ (الکوثر: ۳۱)

الحوض: الحوض نه دلته مراد حوض کوثر دی. د دې عجیبه صفت او عجیبه حقیقت د دې باب په احادیثو کې بیان کړی شوی دی. په میدان محشر کې به د نورو انبیاءو حوض کوثر هم وي. چې په هغې سره به هغه خپلو تابعدارو باندې اوبه څکوي. خو زمونږ پیغمبر حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته چې الله تعالی کوم حوض ورکوي. هغه به د ټولو نه لویې هم وي، او په هغې باندې به ازدحام (رش) هم ډیر وي. د کوم نبی تابعدار چې ډیر وي. هغوی ته به حوض هم غټ ورکولی کیږي. دهر نبی په حوض باندې فقط د هغه تابعدار حاضریدلی شي. دقیامت په ورځ چې کله خلک د قبرونو نه پاڅیږي، او محشر ته راشي، هغه وخت به ډیر تږي شوي وي. د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امتیان به د هغه حوض ته راځي، او نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به هغوی ته د حوض کوثر اوبه په خپل لاس باندې څکوي. نبي اړخ ته به حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ولاړ وي او چپ اړخ ته به حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ولاړ وي. په منیخ کې به نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ولاړ وي. او اوبه په خلکو څکوي. دا حوض کوثر به میدان محشر کې وي. دویم حوض کوثر به نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته په جنت کې ورکولی کیږي، چې دهغې اوبه د نهر په صورت کې د جنتی په کور کې بهیږي. کافر او د خرابو عقیدې خلک به حوض کوثر ته نه راځي.

الشفاعة: شفاعت د سفارش په معنی دی. دلته د شفاعت مفهوم او مطلب دا دی چې د الله تعالی مخې ته د چا د گناهونو د معافی سفارش کول، د ټولو نه اوله خبره خودا دی چې د الله تعالی مخې ته د هیڅ کافر سفارش نشي کیدلی، او نه به دا سفارش قبلېږي، دویمه خبره دا ده چې د سفارش لپاره د الله تعالی د اړخ نه اجازت ضروري دی. دا اجازت نه بغير هیڅوک د چا سفارش نشي کولی. د قریشو کافرو به د بتانو لپاره چې کوم سفارش ثابتول غوختل، هغه شفاعت قهریه او شفاعت غالبه و. چې په سختی سره د هغې الله تعالی نفې کړیده. لیکن په دې سره د جائز شفاعت نفې نکېږي.

د شفاعت قسمونه: د شفاعت غټ دوه قسمونه دي. یو شفاعت کبری دی. او دویم شفاعت صغری دی. د شفاعت کبری تعلق د ټولو انسانانو سره دی. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به الله تعالی فرمایې چې په میدان محشر کې خلک تنگ شوي دي. ددوې حساب او کتاب دې شروع کړی شي. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به الله تعالی ته په مقام محمود کې سجده وکړي، او ناشنا محامد به بیان

کړي. الله تعالى به اعلان وکړي چې د سجدې نه سر وچت کړه، وغواړه، درکولی کيږي به، شفاعت کوه، شفاعت به قبلولی شي. په دې باندې نبی کریم ﷺ به وفرمایې چې ای الله! حساب کتاب شروع کړه! الله تعالى به وفرمایې چې ته لار شه، زه راروان یم. دغه شان د شفاعت کبری مرحله به پورا شي. د دې سره به بیا نبی کریم ﷺ د خپل امت په اړه باندې شفاعت صغری شروع کړي. د دې ډیر قسمونه دي. خو ټول به د شفاعت صغری په صورت کې وي. شفاعت صغری به نور انبیاء او فربستي هم کوي. علماء او اولیاء او شهداء به یې کوي. د شفاعت اهمیت، او د دې قدر او قیمت هغه وخت معلومېږي کله چې سړی په یو گران کار تیرېږي. او سفارش راشي، د مشکل نه سړی ووځي. مثلاً بین المللي کوم هوایي میدان کې څوک ونخلي او بد ونخلي خو د هیواد باچا یا د وزیر یا والې راشي او په تکلیف کې اخته سړی د لاسه ونیسي او د ځان سره یې کور ته بوځي او ووايي چې دا د فلانکې سړی دی په دغه توگه کله چې په محشر کې به د نبی کریم ﷺ سفارش راشي، بیا به معلومه شي چې دا څومره لوی نعمت دی. رزقنا الله شفاعة نبینا الکریم.

د حوض کوثر احوال

﴿عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "بَيْنَنَا أَنَا أُسَيْرُ فِي الْجَنَّةِ إِذَا أَنَا
حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه فرمایې چې رسول الله ﷺ وفرمایې: زه په جنت کې گرځیدلم چې ناڅاپه زما تیریدل
بَنَهْرٍ حَافَتَاهُ الدَّرُّ الْمَجُوفُ قُلْتُ: مَا هَذَا يَا جَبْرِيلُ؟
په یو نهر باندې وشو، چې د هغې دواړو اړخ ته د ملغلرو گنبدي وي، ما پوښتنه وکړه چې جبرائیل دا څه دي
قَالَ: الْكُوْتُرُ الَّذِي أُعْطَاكَ رَبُّكَ فَإِذَا طِينُهُ
هغه وویل چې دا حوض کوثر دی؟ چې دا تاته ستا پروردگار درکړیدی، بیا چې ما وکتل نو د هغې خټي د
مِسْكٍ أَذْفَرٍ". رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۱)
مشکو په شان تیزه خوشبویي کوله.

توضیح: حافتاه: ای جالباه و طرفاه: د نهر دواړه اړخونه او غاړې مراد دي.

قباب: دا جمع ده. د دې مفرد قبة دی. چې گنبد ته ویلی کيږي. الدار: ملغلرې ته وایي.

المجوف: جوف خټې ته وایي. دلته هغه ملغلرې ته ویل شويده چې چې هغه د دننه نه خالي وي. د خیسې په شان گرد عمارت وي. یعنی حوض کوثر د نهر په غاړه باندې د ملغلرو داسې گنبدونه به جوړ شوي وي چې په

هغې کې دننه د وسيدلو ټول دراحت اسباب به شتون لري. مسك اذفر: يعنې داسې د مشك او عنبر به وي چې دهغې خوشبو به ډيره زياته وي. دا دهغې حوض د خټې صفت بيان شوي دي. (مرقات ۹/۵۱۰)

﴿۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حَوْضِي

او حضرت عبد الله بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَآئِي فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِل: زما حوض يعنې حوض كوثر د يوې

مَسِيرَةٌ شَهْرٍ وَزَوَايَاهُ سَوَاءٌ مَاءُهُ أَبْيَضٌ مِثْلُ اللَّبَنِ

مياشتې د مزل په اند از باندې اوږد دی. او دهغې څلور واړه غاړې برابر دي. د دې او به د شيدو (بيو) نه

وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ وَكِيْرَانُهُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ

ډيرې سپينې او د دې بويې د مشك نه ډير خوشبودار دی او د دې گلاسونه د آسمان د ستورو په شان دي. او

مَنْ يَشْرَبُ مِنْهَا فَلَا يَظْمَأُ أَبَدًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

کوم سړی چې د دې او به وڅکي هغه ته به بيا تنده نه لگي.

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ حَوْضِي

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِل: زما د حوض د دواړو سرنو تر مينځ

أَبْعَدُ مِنْ أَيْلَةٍ مِنْ عَدَنِ لَهُوَ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ الثَّلْجِ

فاصله ايله او د عدن د مينځنۍ فاصلې نه هم ډيره ده. او بيشکه د دې حوض او به د واورې نه ډيرې سپين

وَأَحْلَى مِنْ الْعَسَلِ بِاللَّبَنِ وَالْأَيْلَةُ

او شهدو نه ډير خوږې دي. چې دهغې سره شيدې (بې) يوڅاي کړی شوي وي او د دې گلاسونه به آسمان

أَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ النُّجُومِ وَإِنِّي لَأَصْدُ النَّاسِ عَنْهُ

د ستورو نه هم ډير وي، او يقيناً زه به د نورو امتونو خلک د دې حوض نه داسې منع کوم او ز غلوم به لکه يو

كَمَا يَصْدُ الرَّجُلُ إِبِلَ النَّاسِ عَنْ حَوْضِهِ». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ

سړی د نورو خلکو او بنان د خپل حوض نه ايساروي. صحابو عرض وکړو چې يا رسول الله! آيات به مونږ

أَتُعْرِفُنَا يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: «نَعَمْ لَكُمْ سِيْمَاءٌ

پېژني؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرَمَائِل: هو! زه بد تاسو وپېژنم. په اصل کې ستاسو به يوه نښه وي، چې دهغې نه به د نورو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۶۳ رقم الحديث ۶۵۷۹ ومسلم في صحيحه ۴/۱۷۹۳ رقم الحديث (۲۲۹۲-۲۷).

لَيْسَتْ	لِأَحَدٍ	مِنْ	الْأُمَّمِ	تَرِدُونَ	عَلَيْ
امتونو خلک محروم وي. او هغه نښه به دا وي چې کله تا سوزما اړخ ته راځي، نو هغه وخت ستاسو تندي او					
غَزَا	مِنْ	أَثَرِ	الْوُضُوءِ	« رَوَاهُ مُسْلِمٌ (۱) »	وَ فِي رِوَايَةٍ
لاسونه او خپې به به د اودس د نورانيت په وجه باندې روښانه او پړويدونکې وي. (مسلم) اود مسلم يو					
لَهُ	عَنْ	أَنْسِ	قَالَ:		
بل روايت کې چې د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نقل شويدي، داسې دي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: په دې حوض					
« تَرَى فِيهِ أَبَارِيْقَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ كَعَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ » (۱)					
کې به د سپينو او سروزرو گلاسونه وي، چې هغه به د تعداد په اعتبار سره د اسمان د ستورو په شان ښکارېږي					
وَ فِي	أُخْرَى	لَهُ	عَنْ	ثَوْبَانَ	
اود مسلم په يو بل روايت کې چې د حضرت ثوبان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د دې					
قَالَ:	سُئِلَ	عَنْ	شَرَابِهِ. فَقَالَ:	" أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ	
حوض په اړه باندې پوښتنه وشوه نو نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې د دې اوبه د پيو نه ډيرې سپينې اود شهنه					
يَعْتُ	فِيهِ	مِزَابَانِ	يَمْدَانِهِ	مِنْ	الْجَنَّةِ:
ډيرې خوږې دي. دا حوض ډک ساتلو لپاره د پته تيز بهيدونکې پرنالي رابهيږي. چې هغه د جنت نه راځي					
أَحَدُهُمَا مِنْ ذَهَبٍ وَالْآخَرُ مِنْ وَرَقٍ (۲)					
په دې کې يوه پرناله د سروزرو ده او دويمه د سپينو زرو ده.					

توضیح: ايلة: د شام په هيواد کې د يو ښار نوم دی. چې هغه د سيند په غاړه پروت دی. او نن سبا د اسرئيلو په قبضه کې دی. چې دهغې نوي وران شوی نوم ايلات دی. بحر احمر يعنې بحيره قلزم په شمالي سرباندې پروت دی.

الی عدن: عدن د بحر احمر جنوبې سر ته پروت دی. دا يو مشهور د جزيرې په شان د ښار نوم دی، چې هغه يو وخت کې د يمن بندرگاه وه.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۲۱۷ رقم الحديث (۲۴۷-۳۴) والترمذي في السنن ۴/۵۴۴ رقم الحديث ۳۴۴۵.

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۶۳ رقم الحديث ۶۵۸۰ ومسلم في صحيحه ۴/۱۸۰۱ رقم الحديث (۲۳۰۳-۴۳)

(۳) أخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۷۹۹ رقم الحديث (۲۳۰۱-۳۷) وابن ماجه في السنن ۱۴۳۸ رقم الحديث ۴۳۰۳

اصد: ایسارو لوی په معنی دی. الناس: نه مراد د نورو امتونو خلک دي. (مرقات ۵۱۰/۹)
غزاً: روښانه. محجلین: د څارو په څپو باندې چې کوم سپین نښانونه وي، هغې ته تجهیل وايي. دلته د
اودس د اندامونو روښانتیا او پرق مراد دی.

یغت: فریفر او مډیمډو او ورونو باندې لوستلی کيږي. یعنی ښه تیزی سره به دې حوض ته دوه پرنالې
د جنت نه راځي. او دابه مسلسل وي.

من ذهب: د سپینو زرو او سرو زرو سره د اوبو ښایسته ته اشاره ده. یا کیدلی شي چې د پرنالو رنگ بیان
کړی شوی وي، د شهدو پرناله د سرو زرو او پيو پرناله به سپینو زرو وي. (مرقات ۵۱۲/۹)

خوابي عقیدې مردان به د حوض کوثر نه لیرې ساتلی کيږي

﴿۴﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنِّي فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَوْضِ

او حضرت سهل بن سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایيل: زه به په حوض کوثر باندې ستاسو

مَنْ مَرَّ عَلَيَّ شَرِبَ وَمَنْ

یشر ویم. کوم سړی چې زما په خوا تیريږي هغه به دې حوض کوثر اوبه څکي. او کوم سړی چې ددې اوبه

شَرِبَ لَمْ يَظْمَأْ أَبَدًا لِيَرِدَنَّ عَلَيَّ أَقْوَامٌ أَعْرَفُهُمْ

و څکي هغه به کله هم تېری نشي. هلته به زما خواته څه خلک راشي چې هغه به زه وپېژنم. او هغوي به ما

وَيَعْرِفُونِي ثُمَّ يُحَالُ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَأَقُولُ: إِنَّهُمْ مِنِّي.

و پېژني لیکن زما او د هغوي په مینځ کې به یو څه حائل کړی شي، زه به ووايم چې دا خلک خوزنا خپل دي؟

فَيَقَالُ: إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا

ددې په جواب کې به ماته وویلی شي چې تاته معلومه نده چې دوي ستانه وروسته څه نوې نوې خبرې

أَخَذُوا بَعْدَكَ؟ فَأَقُولُ: سَحَقًا سَحَقًا

پیدا کړي دي. زه به ووايم چې دا خلک دې لیرې وي، زما نه دې لیرې وي. د خدای درحمت نه چا چې زما

لمن غير بعدي". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

د وفات نه وروسته دین او سنت کې بدلون کړیدی.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۶۴ رقم الحديث ۶۵۸۳ ومسلم في صحيحه ۴/۱۷۹۳ رقم الحديث (۲۹۰-۲۶)

توضیح: فرط: پیش رو ته وایي. یعنی هغه سړی چې هغه د فوغ (عسکرو) نه مخکې تگ باندې منزل صحیح کوي. لم یظماً ابدا: یو اعتراض زړه ته راځي چې کله د حوض کوثر په اوبو باندې د همیشه لپاره تنده ختمه شي نو بیا په جنت کې د اوبو نه ریا د شهیدو یا د شیدو (پي) یا د شرابو د نهر ته څه اړتیا ده؟ د دې جواب دا دی چې د حوض کوثر په اوبو سره به تنده ختمه شي. وروسته چې کومې اوبه وي هغه کیدلی شي فقط د خوند د حصول لپاره به وي. د خوند په توګه به یې جنتیان څکي.

ما احدثوا: یو احتمال دا دی چې دا به هغه خلک وي چې د نبی کریم ﷺ په زمانه کې یې اسلام راوړی و. بیا د نبی کریم ﷺ د وفات نه وروسته مرتد شول، دا به د حوض کوثر نه ایسار کړی شي. دویم احتمال دا دی چې د دې نه مراد هغه بدعتیان دي چې هغه بدعت مکفره کې اخته شوي و. (مرقات ۹/۵۱۳)

سحقاً: تاکید لپاره یې مکرر راوړیدی. یعنی هلاکت دي وي، د ده لپاره دې هلاکت وي. (مرقات ۹/۵۱۳)

د شفاعت کبری تفصیلي بیان

﴿۵﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " يُحْبَسُ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ	
او حضرت انس رضی الله عنه روایت دی چې نبی کریم ﷺ وفرمایل: د قیامت په ورځ به مؤمنان د حشر په	
حَتَّى	يُهْمُوا
میدان کې ایسار کړی شي. تردې چې ټول خلک په دې دوې و چې نه په فکر او تردد کې پریوځي. بیا به هغوي	
فَيَقُولُونَ:	لَوْ اسْتَشْفَعْنَا إِلَى رَبِّنَا
خپل مینځ کې تذکره کوي چې کاش! مونږ ته یو داسې څوک په لاس راشي چې هغه زموږ پروردګار ته	

فَيُرِيحُنَا	مِنْ	مَكَانِنَا	فَيَأْتُونَ	آدَمَ
زموږ سفارش کړی وی. او مونږ یې د دې سختې او پریشانې نه خلاص کړی وی. نو هغوي د حضرت آدم عليه السلام				
فَيَقُولُونَ:	أَنْتَ	آدَمُ	أَبُو	النَّاسِ
خواته راشي او هغه ته ووايي چې ای ادم! تدد ټولو خلکو پلاریې. ته الله تعالی په خپلو لاسونو سره پیدا کړی				
وَأَسْكَنْتَكَ	جَنَّتَهُ	وَأَسْجَدَ	لَكَ	مَلَائِكَتَهُ
یې. ته یې په جنت کې وسولی یې. خپلو فرښتو باندې یې تاته سجده وکړه او تاته یې دهر شي نوم وښودلو.				

اشْفَعْ	لَنَا	عِنْدَ	رَبِّكَ	حَقِّي	يُرِيحَنَا
براد کړم! ته خپل پروردگر ته زموږ سفارش وکړه چې هغه مونږ ددې ځای نه ایستلو باندې راحت او اطمینان					
مِنْ	مَكَانِنَا	هَذَا.	فَيَقُولُ:	لَسْتُ	هُنَاكُمْ. وَيَذْكُرُ
خطيئته					
راکړي. حضرت آدم علیه السلام به ووايي: زه ددې مرتبې حقدار نه يم. بيا به حضرت آدم عليه السلام د خپل لغزش					
الَّتِي	أَصَابَ:	أَكَلَهُ	مِنْ	الشَّجَرَةِ	وَقَدْ
نَهِيَ عَنْهَا					
ذکر وکړي. چې هغه يې د وني د خوړلو په صورت کې کړيوه. په داسې حال کې چې دا هغې ته د نژدې ورتگ					
وَلَكِنْ	اَتُّوا	نُوحًا	أَوَّلَ	نَبِيٍّ	بَعَثَهُ
الله إلى أهل الأرض فيأتون نوحًا					
نه هم منع کړی شوی و. هغه خلک به د حضرت نوح عليه السلام خواته راشي. حضرت نوح عليه السلام به جواب					
فَيَقُولُ:	لَسْتُ	هُنَاكُمْ	وَيَذْكُرُ	خطيئته	الَّتِي
أَصَابَ:					
ورکړي چې زه ددې مرتبې حقدار نه يم. او هغه به د خپل لغزش ذکر کړي. چې هغه ده بې نا خبرتيا کې د					
سُؤَالَهُ	رَبَّهُ	بِغَيْرِ	عِلْمٍ	وَلَكِنْ	اَتُّوا
إِبْرَاهِيمَ					
الله تعالی نه خپل ځوي د غرقیدلو نه د بچ کولو لپاره سوال کولو په صورت کې کړی و. تاسو لره د ابراهيم عليه السلام					
خَلِيلٍ	الرَّحْمَنِ.				
قَالَ:					
خواته چې هغه د الله خلیل دی، تگ پکار دی. نبی صلی الله علیه وسلم فرمایل هغه خلک په ابراهيم خليل الله ته					
فَيَأْتُونَ	إِبْرَاهِيمَ	فَيَقُولُ:	إِنِّي	لَسْتُ	هُنَاكُمْ
راشي. حضرت ابراهيم عليه السلام به جواب ورکړي چې زه ددې مرتبې حقدار نه يم، او هغه به په دنيا کې د خپل					
وَيَذْكُرُ	ثَلَاثَ	كَيْدِيَّاتٍ	كَذَّبَهُنَّ	وَلَكِنْ	اَتُّوا
مُوسَى عَبْدًا					
درې ځل دروغو ويلو ذکر وکړي، تاسو حضرت موسی عليه السلام ته لار شې، چې هغه د خدای داسې بنده دی					
آتَاهُ	الله				
التَّوْرَةَ					
وَكَلَّمَهُ					
چې هغه ته خدای تورات ورکړې و او د بنی اسرائیلو ټول انبياء يې دهغه تابع کړي و او چاته چې د خدای					
وَقَرَّبَهُ	كَجِيًّا.				
قَالَ:					
نیغ په نیغ د ځان سره د خبرو کولو عزت ورکړیدی، او خپل کمال قرب يې ورکولو باندې يې خپل رازدار جوړ					

فَيَأْتُونَ	مُوسَى	فَيَقُولُ:
کړو. نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل: دغه خلک به حضرت موسی علیه السلام ته راشي. موسی علیه السلام به جواب ورکړي		
إِنِّي لَسْتُ هُنَاكُمْ	وَيَذُكُرُ خَطِيئَتَهُ الَّتِي أَصَابَ قَتْلَهُ	
چې زه د دې مرتبې حقدار نه يم. او هغه به د خپل لغزش ذکر وکړي. چې هغه د یو قبطني د وژلو په صورت		
النَّفْسِ	وَلَكِنْ - ائْتُوا	عِيسَى
کې شوي وه. بیا به هغه مشوره ورکړي چې تاسو لپاره حضرت عیسی علیه السلام ته تگ پکار دی. چې هغه د		
عَبْدَ اللَّهِ وَ رَسُولَهُ وَ رُوحَ اللَّهِ وَ كَلِمَتَهُ " قَالَ :		
خدای بنده او رسول دی. هغه ټول روحانې دی. او هغه د الله کلمه ده. نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل: دغه خلک به		
" فَيَأْتُونَ عِيسَى	فَيَقُولُ :	لَسْتُ هُنَاكُمْ
حضرت عیسی علیه السلام ته راشي حضرت عیسی علیه السلام به جواب ورکړي چې زه د دې مرتبې حقدار نه يم. البته		
وَلَكِنْ ائْتُوا مُحَمَّدًا	عَبْدًا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ "	
تاسو حضرت محمد صلی الله علیه و سلم ته لاړ شئ چې هغه خدای داسې بنده ده چې دهغه مخکې وروستې ټول گناهونه		
قَالَ:	فَيَأْتُونِي	فَأَسْتَأْذِنُ
الله تعالی معاف کړیدی. نبی کریم صلی الله علیه و سلم و فرمایل: هله به خلک زما خواته راشي. او زه به در ب العزت دربار ته.		
عَلَى رَبِّي فِي دَارِهِ	فَيُؤْذَنُ لِي عَلَيْهِ	
په ورتگ سره دهغه په دربار کې دپیش کیدلو اجازت وغواړم. الله تعالی به ماته خپله بارگاه کې دپیش		
فَإِذَا رَأَيْتُهُ	وَقَعْتُ	
کیدلو اجازت را کړي. زه چې کله دهغه دربار ته په رسیدلو سره هغه ته وگورم نو هغه د هیبت او یرې د وجې		
سَاجِدًا	فَيَدْعُنِي	مَا شَاءَ اللَّهُ
او دهغې د تعظیم کولو لپاره به زه په سجده پریوزم. او الله تعالی چې خومره زمانه وغواړي. هغومره وخت لپاره		
أَنْ يَدْعَنِي	فَيَقُولُ :	ارْفَعْ مُحَمَّدٌ وَ قُلْ
به ما په سجده کې پرېږدي. بیا به الله تعالی و فرمایي: چې محمد! سر وچت کړه، څه چې ویل غواړي، ووايه		

تُسْمَعُ	وَاشْفَعُ	تُشْفَعُ	وَسَلْ	تُعْطَهُ
ستا خبره به اوریدلی کیري. ته شفاعت وکړه، ستا سفارش به قبلیدلی شي. او څه چې غواړي وغواړه، زه به يې				
قَالَ:	"	فَأَرْفَعُ	رَأْسِي	فَأُثْبِتُ
تاته در کوم. نبی کریم ﷺ و فرمایل: زه به خپل سر راوچت کړم. او دهغه حمد او ستاینې سره چې هغه به ماته				
يُعَلِّمُنِيهِ	ثُمَّ	أَشْفَعُ	فَيَحْدُ	لِي
پروردگار وښايي. دهغه حمد او ثناء به بيان کړم. بيا به زه شفاعت کوم، او زما د شفاعت به يو حد مقرر کړي				
حَدًّا	فَأَخْرِجُ	فَأَخْرِجُهُمْ	مِنَ النَّارِ	وَأُدْخِلُهُمُ
الْجَنَّةَ ثُمَّ				
شي، د دېنه وروسته به زه بيرون راو وځم. او دا جماعت به د وزخ نه راويستلو باندې جنت ته بوځم. بيا به زه				
أَعُوذُ	الْقَائِيَةَ	فَأَسْتَأْذِنُ		
په دويم ځل باندې در ب العزت په دربار کې دپيش کيدلو اجازت وغواړم، ماته به دهغه په دربار کې د				
عَلَى	رَأْسِي	فِي	دَارِهِ.	فَيُؤْذَنُ
لِي عَلَيْهِ فَإِذَا رَأَيْتُهُ				
پيش کيدلو اجازت را کړي شي، او کله چې زه دهغې دربار ته په رسيدلو سره هغه ته وگورم نو په سجده به				
وَقَعْتُ	سَاجِدًا.	فَيَدْعُنِي	مَا شَاءَ	اللَّهُ أَنْ
يَدْعَنِي ثُمَّ يَقُولُ: اَرْفَعُ مُحَمَّدُ				
پريوزم. او الله تعالی چې تر کومه وغواړي، ما به په سجده کې پرېږدي. بيا به فرمايې چې: محمد! خپل سر				
وَقُلْ	تُسْمَعُ	وَاشْفَعُ	تُشْفَعُ	
وچت کړه، څه چې ويل غواړي ووايه. ستا خبره به اوریدلی کیري. شفاعت کوه، زه به ستا شفاعت قبلوم،				
وَسَلْ	تُعْطَهُ.	قَالَ:	"	فَأَرْفَعُ
رَأْسِي فَأُثْبِتُ عَلَى رَأْسِي				
او غواړه زه به در کوم. نبی کریم ﷺ و فرمایل: زه به سر راوچت کړم. او دهغه حمد او ستاینې سره چې هغه به				
بِثَنَاءٍ	وَ تَحْمِيدٍ	يُعَلِّمُنِيهِ	ثُمَّ	أَشْفَعُ
فَيَحْدُ لِي حَدًّا				
ماته پروردگار وښايي، دهغه حمد او ثناء به بيان کړم. بيا به زه شفاعت کوم، او زما لپاره به د شفاعت يو حد				
فَأَخْرِجُ	فَأَخْرِجُهُمْ	مِنَ النَّارِ	وَ	أُدْخِلُهُمُ
الْجَنَّةَ				
مقرر کړي شي، د دېنه وروسته به زه بيرون راو وځم. او دا جماعت به د وزخ نه راويستلو باندې جنت ته نښاسم				

ثُمَّ أَعُوذُ	الثَّالِثَةَ	فَأَسْتَأْذِنُ	عَلَى	رَبِّي	فِي	دَارِهِ
او بيا به زه په دريم ځل باندي در ب العزت در بار کې د حاضریدلو باندي د هغې په خدمت کې د پيش کيدلو						
فِيؤذِي	لِي	عَلَيْهِ	فَإِذَا			
اجازت و غواړم، ماته به د هغې په بارگه کې د پيش کيدلو اجازت را کړې شي، او کله چې زه د پروردگار						
رَأَيْتُهُ	وَقَعْتُ	سَاجِدًا	فَيَدْعُنِي	مَا	شَاءَ	اللَّهُ
دربار ته په رسيدلو سره وگورم نو په سجده به پريوزم. او الله تعالی چې تر کوم وخته پورې و غواړي ما به په						
أَنْ	يَدْعَنِي	ثُمَّ	يَقُولُ:	ارْفَعْ	مُحَمَّدُ	وَقُلْ
سجده کې پرېږدي. بيا به وفرمايي چې: محمد! خپل سروچت کړه، څه چې ويل غواړي، ووايه، ستا خبره						
تَسْمَعُ	وَأَشْفَعُ	تُشْفَعُ	وَسَلِّمْ	تُعْطَهُ	"	قَالَ:
به او ريدلی کېږي. او شفاعت کوه، زه به شفاعت قبلوم، او وغوره، زه به يې در کوم. نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل: زه						
«فَارْفَعُ	رَأْسِي	فَأَثْبِي	عَلَى	رَبِّي		
به خپل سر راوچت کړم، او دهغه حمد او ثناء سره چې ماته به يې پروردگار وښايې، دهغه حمد او ثناء به بيان						
بِثَنَاءٍ وَتَحْمِيدٍ	يُعَلِّمُنِيهِ	ثُمَّ	أَشْفَعُ	فِيحُدُّ	لِي	حَدًّا
کړم. بيا به زه شفاعت کوم، او زما لپاره به د شفاعت يو حد مقرر کړی شي. د دې په وروسته به زه بيرون						
فَأُخْرِجُهُمْ	مِنَ	النَّارِ	وَأُدْخِلُهُمُ	الْجَنَّةَ	حَتَّى	
راوځم. او هغه جماعت به د وزخ نه په را ايستلو باندي جنت ته دننه کړم. تردې چې په دوزخ کې د هغوي نه						
مَا	يَبْقَى	فِي	النَّارِ	إِلَّا	مَنْ	قَدْ
غیره هيشوک پاتې نشي چې هغه قران ايسار کړي وي. د دې مطلب دادی چې بس هغه خلک به په دوزخ						
وَجَبَّ	عَلَيْهِ	الْخُلُودُ	ثُمَّ			
کې پاتې شي، چې هغه د هميشه هميشه لپاره د دوزخ د عذاب مستحق گرځيدلی دي. بيا نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورسېدا						
تَلَا	هَذِهِ	الآيَةَ	(عَسَى	أَنْ	يَبْعَثَكَ	اللَّهُ
آيت تلاوت کړو ﴿عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّخْمُودًا﴾ نژدې ده چې ستا رب تاته مقام محمود کې ځای در کړي						

قَالَ : « وَ هَذَا الْمَقَامُ الْمَحْمُودُ الَّذِي وَعَدَهُ نَبِيُّكُمْ » . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (۱)

بی بی، ز فرماییل: چې هم دا هغه مقام محمود دی چې دهغې وعده خدای ستاسو د نبی سره کړیده.

توضیح: لست هنا کم: یعنی زه د مقام شفاعت نه لرې یم. تاسو چې څنگه ما د دې کار لپاره گڼئ. نو زه د دې مقام لپاره نه یم. دا زمانه غیره د بل چا کار دی. (مرقات ۹/۵۱۴)

اول نبی: دلته سوال دا دی چې د نوح عَلَيْهِ السَّلَامُ نه مخکې ډیر انبیاء تیر شوي دي. نو دا اول نبی څنگه وگرځیدلو؟ د دې جواب دا دی چې اولو العزم نبی نوح عَلَيْهِ السَّلَامُ نه مخکې یو هم نه ؤ. الوالعزم په اعتبار سره یې اول و فرمایلو. دویم جواب دا دی چې د کافرو قوم سره مقابلې او دعوت لپاره اول نوح عَلَيْهِ السَّلَامُ ؤ. چې هغه الله تعالی رسول لیرلی ؤ. د نوح عَلَيْهِ السَّلَامُ د زمانې نه مخکې کفر نه ؤ. کافر قوم ته راتلونکی اول دا نبی ؤ.

ثلاث کذبات: دا د توریه په توگه باندې کلام ؤ، دروغ نه ؤ، د عربو په محاوره کې توریه ته چا دروغ نه ندې ویلي. البته په ظاهرې الفاظو کې داسې ښکاري چې دروغ دي. د دې ظاهر په اعتبار سره ورباندې د دروغو اطلاق شوي دي. په دې کې انی سقیم ته اشاره ده. دویم بل فعله کبیر هم ته اشاره ده. او دریم هذاه احق ته اشاره ده. (مرقات ۹/۵۱۷)

لست هنا کم: یعنی حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ به و فرمایې چې دا زما کار ندی. ځکه ما لره خلیکو د الله په مقابل کې ودرولی دی. او ماته یې ابن الله ویلې دي. وس ما سره ویره هم ده او حیاء هم راځي. ځکه د الله تعالی مخې ته نشم تللی. تاسو د محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خواته لاړ شئ. ځکه چې د هغه مخکې وروستني ټول گناهونه الله تعالی معاف کړي دي.

فیحد لی حدا: یعنی په شفاعت کې به تحدید او تعیین وي. مثلاً تحدید به دا وي چې د زنا کارو شفاعت وکړه، د شرایانو شفاعت وکړه، د فلانکې فلانکې شفاعت قبول دی. هغه ته وکړه. د دېنه غیره سفارش مه کوه. دا تحدید دی.

حبسه القرآن: یعنی قرآن هغه مغلد فی النار گرځولی وي. په دې حدیث کې ثم اشفع نه شفاعت صغری بیان راغلی. ځکه چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د شفاعت اجازت ورکړی شو. او نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شفاعت کبری هم وکړو، د دېنه وروسته یې د خپل امت په اړه باندې شفاعت صغری تذکره وکړه، الله تعالی هغه محدودولو باندې اجازت ورکړو. (مرقات ۹/۵۲۱)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۱۷ رقم الحديث ۶۵۶۵ ومسلم في صحيحه ۱/۱۸۰ رقم الحديث (۱۹۳-۲۲۲)

﴿۶﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ

او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: کله چې د قیامت ورځ وي نو خلک به د یو

مَاجِ النَّاسِ بَعْضُهُمْ فِي بَعْضٍ فَيَأْتُونَ آدَمَ فَيَقُولُونَ:

بل سره په یو ناشناد اضطراب په حالت کې وي. نو هغوی به آدم عَلَيْهِ السَّلَام ته راشی او هغه ته به وایی چې ته زموږ:

اشْفَعْ لَنَا إِلَىٰ رَبِّكَ فَيَقُولُ: لَسْتُ لَهَا وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ

لپاره پروردگار نه شفاعت وکړه. حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام به جواب ورکړي چې زه د دې اهل نه یم. البته تاسو خلک

يَا إِبْرَاهِيمَ فَإِنَّهُ خَلِيلُ الرَّحْمَنِ فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُونَ

ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام ته لار شی، هغه ته الله دوست دی، دغه خلک به ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام ته لار شی، حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام

لَسْتُ لَهَا وَ لَكِنْ عَلَيْكُمْ بِمُوسَىٰ فَإِنَّهُ

به هم جواب ورکړي چې زه د شفاعت لپاره نه یم، البته تاسو حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام ته لار شی، هغه د الله کلیم

كَلِيمُ اللَّهِ فَيَأْتُونَ مُوسَىٰ فَيَقُولُونَ لَسْتُ لَهَا

دی. دغه خلک به حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام ته راشی، او حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام به هم هغه جواب ورکړي چې زه د

وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِعِيسَىٰ فَإِنَّهُ رُوحُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ فَيَأْتُونَ عِيسَىٰ

شفاعت لپاره نه یم. البته تاسو خلک حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَام ته لار شی، دغه خلک به حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَام ته

فَيَقُولُونَ لَسْتُ لَهَا وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِمُحَمَّدٍ

راشی او حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَام به هم دغه جواب ورکړي چې زه د شفاعت لپاره نه یم. او تاسو محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته

فَيَأْتُونِي فَأَقُولُ أَنَا لَهَا

تگ پکار دی. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: هله به خلک زما خواته راشی. او زه به هغوی ته ووايم چې هویشکه

فَأَسْتَأْذِنُ عَلَىٰ رَبِّي

زه د شفاعت اهل یم. بیا به زه د الله دربار کې د پيش کيدلو اجازت و غواړم. ماته به د پيش کيدلو اجازت

فَيُؤْذَنُ لِي وَ يُلْهِمُنِي مَحَامِدَ أَحَدَهُ بِهَا

راکړی شي. او الله تعالیٰ به زما په زړه کې د حمد او ثناء الفاظ و اچوي چې د هغې په ذریعه به زه د هغه حمد

لَا تَحْضُرُنِي الْآنَ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ وَأَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا

او ثناء کوم. او حمد او ثناء دا وخت ماته معلومه نده، بهر حال زه په سجده پریوزم. او دهغه به هم هغه حمد او

فَيَقَالَ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ تَسْمَعُ

ثناء و کرم. بیا به ماته وویلی شی چې محمد! خپل سروچت کړه. څه چې ویل غواړي ووايه، ستا خبره به

وَسَلْ تُعْطَى وَاشْفَعْ

اوریدلی کیږي. څه چې غوختل غواړي، و غواړه! زه به یې درکوم. او څه سفارش چې کول غواړي، وکړه، زه

تَشْفَعُ فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي فَيَقَالَ

به یې قبلوم. زه به ووايم چې زما ربه! زما امت وبخښه. زما په امت باندې رحم وکړه! ماته به وویلی شی چې

انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ شَعِيرَةٍ مِنْ إِيْمَانٍ فَأَنْطَلِقُ

لاړشه هر هغه سړی راوباسه چې دهغه په زړه کې د جوار د دانې هومره ایمان وي. نوزه به لاړشم. او درب

فَأفْعَلُ ثُمَّ أَعُودُ

په حکم باندې به عمل وکړم. د دېنه وروسته به بیا درب العزت په دربار کې د حاضریدلو اجازت و غواړم.

فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ وَ آخِرُ لَهُ سَاجِدًا فَيَقَالَ

او هم په هغه الفاظو کې به د الله حمد او ثناء کې په سجده شم. بیا به ماته وویلی شی بیا به ماته وویلی شی چې

يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ تَسْمَعُ وَسَلْ تُعْطَى وَاشْفَعْ

محمد! خپل سروچت کړه. څه چې ویل غواړي ووايه، ستا خبره به اوریدلی کیږي. څه چې غوختل غواړي،

تَشْفَعُ فَأَقُولُ يَا رَبِّ

و غواړه! زه به یې درکوم. او څه سفارش چې کول غواړي، وکړه، زه به یې قبلوم. زه به ووايم چې زما ربه! زما

أُمَّتِي أُمَّتِي فَيَقَالَ انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَنْ

امت وبخښه. زما په امت باندې رحم وکړه! ماته به وویلی شی چې لاړشه او د (دوزخ) هر هغه سړی راوباسه

كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ أَوْ خَوْدَلَةٍ مِنْ إِيْمَانٍ فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ

چې دهغه په زړه کې د ذرې یا د گدن د دانې هومره ایمان هم وي. نوزه به لاړشم، او درب په حکم به

ثُمَّ	أَعُوذُ	فَأَحْمَدُهُ	بِتِلْكَ	المحامد
عمل وکړم. د دښه وروسته به زه در رب العزت په دربار کې حاضر شم او په هغه الفاظو به د الله تعالی حمد				
وَأُخِرَ لَهُ	سَاجِدًا	فَيُقَالُ	يَا مُحَمَّدُ	ارْفَعُ رَأْسَكَ
او ثناء کې په سجده شم. بیا به ماته وویلی شیبیا به ماته وویلی شی چې محمد! خپل سروچت کړه. څه				
وَقُلْ	تَسْمَعُ	وَسَلْ	تُعْطَى	
ویل غواړي ووايه، ستا خبره به اوریدلی کېږي. څه چې غوختل غواړي، وغواړه! زه به یې در کوم. او څه سفارش				
وَاشْفَعْ	تُشْفَعُ	فَأَقُولُ	يَا رَبِّ	أُمَّتِي
چې کول غواړي، وکړه، زه به یې قبلوم. زه به ووايم چې زما ربه! زما امت وبخښه. زما په امت باندې رحم وکړه!				
فَيُقَالُ انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ أذُنِي أذُنِي أذُنِي مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَزْدَلَةٍ				
ماته به وویلی شي چې لاړشه او د (دوزخ) هر هغه سړی راوباسه چې دهغه په زړه کې د گدن د دانې هومره				
مِنْ إِيْمَانٍ فَأَخْرِجْهُ مِنَ النَّارِ فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ أَعُوذُ الرَّابِعَةَ				
ایمان ههم وي. نوزه به لاړ شم، او در رب په حکم به عمل وکړم. د دښه وروسته به زه په څلورم ځل د				
فَأَحْمَدُهُ	بِتِلْكَ	المحامد	وَأُخِرَ لَهُ	سَاجِدًا
رب العزت دربار کې حاضر شم. او په هغه الفاظو به د الله حمد وثناء کولو کې په سجده پریوزم. بیا به ماته				
فَيُقَالُ	يَا مُحَمَّدُ	ارْفَعُ	رَأْسَكَ	وَقُلْ تَسْمَعُ
وویلی شیبیا به ماته وویلی شی چې محمد! خپل سروچت کړه. څه چې ویل غواړي ووايه، ستا خبره به اوریدلی				
وَسَلْ	تُعْطَى	وَاشْفَعْ	تُشْفَعُ	
کېږي. څه چې غوختل غواړي، وغواړه! زه به یې در کوم. او څه سفارش چې کول غواړي، وکړه، زه به یې قبلوم.				
فَأَقُولُ يَا رَبِّ ائذَنْ لِي فِيمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ				
زه به ووايم چې زما ربه! زما امت وبخښه. زما په امت باندې رحم وکړه! چا چې لا اله الا الله ویلي وي. پروردگار				
قَالَ	لَيْسَ	ذَلِكَ	لَكَ	وَلَكِنْ وَعِزَّتِي وَجَلَالِي وَكِبْرِيَايَ
به و فرمایې چې نا! د دې تعلق ستا سره نشته دی. بلکې د خپل عزت او جلال او د خپل ذاتې او صفاتې عظمت				

وَعَظَمَتِي لِأُخْرِجَنَّ مِنْهَا مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

او لویې قسم چې هغه سړی به زه د دوزخ نه راو باسم چې لا اله الا الله یې ویلی دي.

توضیح: امتی امتی: دا دهغه شفاعت صغری بیان دی. د شفاعت کبری د قبولیت نه وروسته نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فرصت نه فائده واخستله، او د خپل امت مرحومه لپاره یې شفاعت صغری شروع کړو. د امتی الفاظ یې د تاکید لپاره مکرر راوړي دي. یاد مخکنې وروستني امتونو اراده کړې شویده. ای یارب ارحمهم واغفر لهم اولهم و آخرهم.

د شفاعت د ټولو نه ډیر مستحق سړی څوک دی

﴿٤٤﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نَبِي كَرِيم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل:

أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَالِصًا مِنْ قَلْبِهِ

د قیامت په ورځ به زما لپاره د نصیب والا هغه سړی وي چا چې د زړه په اخلاص یا د د نفس په اخلاص

أَوْ نَفْسِهِ "رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۲)

سره لا اله الا الله ویلی وي

توضیح: خَالِصًا مِنْ قَلْبِهِ: یعنی د زړه په اخلاص او د مکمل توحید سره کلمه ویونکی سړی د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د شفاعت لپاره ډیر نصیب، اسعد او مستحق سړی وگرځولی شو. (مرقات ۹/۵۲۵)

د شفاعت تفصیل

﴿٨٦﴾ وَعَنْهُ قَالَ أَمَّا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَحْمٍ فَرَفَعَ إِلَيْهِ الذِّرَاعُ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نَبِي كَرِيم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضور ته غوښه راوړې شوه. په دې کې د لاس

وَكَانَتْ تَعْجِبُهُ فَنَهَسَ مِنْهَا

غوښه (لیجی) نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وړاندې کړې شوه. چې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ډیره خوښه او مرغوب وه.

(^۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۴۷۳ رقم الحديث ۷۵۱۰ ومسلم في صحيحه ۱/۱۸۲ رقم الحديث (۱۹۳-۳۲۶)

(^۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۱۹۳ رقم الحديث ۹۹ وأحمد في المسند ۲/۳۷۳.

نَهَسَةً ثُمَّ قَالَ: «أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَوْمَ يَقُومَ	نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغه په غائبونو باندې راځکلو راځکلو سره و خوږه، او ییایې وفرماییل: چې د قیامت په ورځ
النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ	و تدانو
وَتَدَانُو	چې کله خلک د دوه جهانونو پروردگار خبرې د اوړیدلو په انتظار کې به ولاړ وي، د ټولو خلکو سردار به یې په دغه
الشَّمْسِ قَبْلُغٍ مِنَ الْعَمَةِ وَالْكَرْبِ مَا لَا يُطِيقُونَ	ورش به لمر ډیر ژر دې وي، او د خلکو حالت پیدو مړه وار خطا او د غم او فکر نېغه روڼد شوی وي چې هغوی به همت و نیلي.
فَيَقُولُ النَّاسُ أَلَا تَنْظُرُونَ	یعنې په صبر او استقامت باندې به قادر نوي، او په ډیره حیرانتیا او پېریشانی په حالت کې به یو بل ته وایې
مَنْ يَشْفَعُ لَكُمْ إِلَىٰ رَبِّكُمْ؟	چې آخر تاسو یو داسې څوک ولې نه لټوی چې هغه ستاسو پروردگار ته ستاسو شفاعت وکړي، نو خلک به
فَيَا كُونُ أَدَمَ» وَذَكَرَ حَدِيثَ	حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام ته راشي، د دې په وروسته حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خپله نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د شفاعت په پ
الشفاعة وَقَالَ: «وَأَنْتَ سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ	کې هغه اجزاء بیان کړل (چې هغه په مخکې حدیث کې تیر شوي دي) دې ذکر کونو نه وروسته نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم
فَاتَىٰ تَحْتَ الْعَرْشِ فَأَقْعُ سَاجِدًا لِرَبِّي	و فرماییل: نوزده د خلکو د خوانه روان شم، او د عرش د لاندې به را شم، او هغه به خپل رب ته سجد وکړه
ثُمَّ يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ مَحَامِدِهِ وَحُسْنِ الشَّعْرِ عَنِّي شَيْئًا	ییا به الله تعالی په ما باندې د خپل حمد او بهترین شاعر هغه الفاظ او آداب حضورې هغه ظرفي ماته تمه کړي
لَمْ يَفْتَحْهُ عَلَيَّ أَحَدٍ قَبْلِي	چې هغه زمانه مخکې به بل چاته دې هغې القاء نه وي شوي بلکې هغه وخت نه مخکې به یې زه سره هم
ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ	خه علم نه وي، څنگه چې مخکې یو حدیث کې دې ته اشاره شوې ده، یې به پروردگار و فرمایې چې: محمد!

ارْفَعُ	رَأْسَكَ	وَسَلِّ	تُعْطَهُ	وَاشْفَعْ
خپل سروچت کړه څه چې غواړي. وغواړه، زه به یې درکوم، او څه شفاعت چې کول غواړي، نو وکړه. زه به				
تُشْفَعُ	فَأَرْفَعُ	رَأْسِي	فَأَقُولُ	أُمَّتِي
یې قېلوم. زه به خپل سروچت کړم. او عرض به وکړم چې زما ربه! زما امت وبخښي. هله به ماته وویلی شي				
يَا	مُحَمَّدُ	أَدْخِلْ	مِنْ	أُمَّتِكَ
چې ای محمد! دخپل امت نه هغه خلک چې دهغوې نه به حساب نه اخستلی کېږي، د جنت په نبي اړخ				
مِنْ	الْبَابِ	الْأَيْمَنِ	مِنْ	أَبْوَابِ
دروازه باندې دننه کړه، او دغه خلک د دغه دروازي نه غیره دروازو په استعمال په حق کې هم دنورو				
فِيهَا	سِوَى	ذَلِكَ	مِنْ	الْأَبْوَابِ
خلکو سره شریک دي. د دې نه ورسته نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل: قسم دی په هغه ذات چې دهغه قدرت په لاس				
إِنَّ	مَا	بَيْنَ	الْبَصْرَاعَيْنِ	مِنْ
کې زما ساه ده، د جنت په دروازو کې د هریوې دروازي د درشلو تر مینځ فاصله هغومره ده څومره چې د مکې او				
				مَنْ
				بَيْنَ
				مَكَّةَ
				وَهَجَرَ
				مُتَّفِقٌ عَلَيْهِ ^(١)
				هجر تر مینځ ده. (بخاری و مسلم)

توضیح: البصرعین: د دروازي دواړو غاړو او دورشل ته وايي. هجر: د بحرین د یو ښار نوم دی.

چې دغې ته احساء وايي. (مرقات ٩/٥٢٧)

صله رحمې او امانت به خپل حق په پل صراط باندې اخلي

﴿٩٩﴾ وَعَنْ حُدَيْفَةَ فِي حَدِيثِ الشَّفَاعَةِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت حذیفه رضي الله عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم نه د شفاعت په لړ کې حديث نقل کوي چې نبي عليه السلام وفرمایل
«وَتُرْسَلُ الْأَمَانَةُ وَالرَّحْمُ فَتَقُومَانِ جَنْبَتِي الصِّرَاطِ يَمِينًا وَشِمَالًا» رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(٢)
چې امانت او رحم یعنی خپل لې به و لېږلې شي او هغه دواړه به د پل صراط په نبي او چپ اړخ باندې ودرېږي

(١) أخرجه البخاري في صحيحه ٨/٣٩٥ رقم الحديث ٢٧١٢، ومسلم في صحيحه ١/١٨٤ رقم الحديث (١٩٤-٣٢٧)

(٢) أخرجه مسلم في صحيحه ١/١٨٤ رقم الحديث (١٩٥-١٢٩)

توضیح: وترسل الامانة: امانت او صله رحمې به وليرلى شي، هغوې به پل صراط نه گير چاپيره ولاړ وي. دې لپاره چې د صله رحمې ماتونکو نه خپله بدله واخلي او صله رحمې او امانت روغونکو باندې دوې گواهي ورکړي چې دوې زمونږ حق ادا کړيدى. او صله رحمې او خيانت کونکو خلکو باندې دوې گواهي ورکړي چې دوې زمونږ حق ندی ادا کړی. په دې حديث سره دې صله ماتونکو او خيانت کونکو سترگې برسیره شي چې میدان محشر د ټولو حسابونو نه فارغيدلو باندې په پل صراط باندې ديانت او امانت او قرابت او صله رحمې ته به حساب ورکول وي، که دهغه ځای نه کامياب شوي نو جنت ته به ځي گنې دوزخ ته به گوزار کړي شي. (مرقات ۹/۵۲۷)

الله تعالى به دامت په باره کې نبي کریم صلی الله علیه و سلم را ضی کړي

﴿۱۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَلَا قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى فِي إِبْرَاهِيمَ:		
او حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص رضی الله عنه فرمایي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم د حضرت ابراهيم علیه السلام په اړه باندې		
رَبِّ	إِنَّهُمْ	أَضَلُّنَّ كَثِيرًا
دا آیت تلاوت کړو ﴿رَبِّ إِنَّهُمْ أَضَلُّنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي﴾ ترجمه چې ای زما ره! د ابان د ډیرو خلکو		
مِنَ	النَّاسِ	فَمَنْ
د گمراهی سبب جوړ شوي دي، نو دهغه خلکو نه چې زما تابعدارې يې کړيده، يعنې توحيد، اخلاص		
	فَاتَّه	مَنِي]
او توکل يې خپل کړيدی، هغه زما خپل او تابعدار دي (او چا چې زما نافرمانې کړيده نو ته معاف کونکی رحيم يې)		
وَقَالَ	عِيسَى:	إِنْ تَعَذَّبْتَهُمْ
بيا نبي کریم صلی الله علیه و سلم د حضرت عيسى عليه السلام په اړه باندې دا آیت تلاوت کړو: ﴿إِنْ تَعَذَّبْتَهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ﴾ که ته		
فَإِنَّهُمْ	عِبَادُكَ]	فَرَفَعَ
دوې لږدېدې عذاب کې اخته کوي نو بهر حال هغه ستا بنديگان دي. د ډنډه ورسته نبي کریم صلی الله علیه و سلم لاسونه پورته کړل		
فَقَالَ	«اللَّهُمَّ	أُمَّتِي
	أُمَّتِي	وَبِكِي
او دعایې وکړه چې: ربه! زما امت و بښه، زما امت باندې رحم وکړه! او نبي کریم صلی الله علیه و سلم په ژړا شو، الله تعالى		
فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: «يَا جِبْرِيْلُ اذْهَبْ إِلَى مُحَمَّدٍ وَرَبِّكَ أَعْلَمُ فَسَلْهُ مَا يُبْكِيهِ؟».		
جبرائيل امين علیه السلام نبي کریم صلی الله علیه و سلم ته راوليږلو او د نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه يې د ژړا پوښتنه وکړه،		

فَأَنَّهُ جِبْرِيلُ فَسَأَلَهُ فَأُخْبِرُهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَا قَالَ فَقَالَ اللَّهُ لِيَجْبِرِيلُ أَذْهَبُ
 نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خپلو الفاظو کې هغه ته وويله بيا الله تعالى وفرمايل چې محمد ته لاړ شه او
 إِلَى مُحَمَّدٍ فَقُلْ : إِنَّا سَنُضِيكُ فِي أُمَّتِكَ وَلَا نَسُوؤُكَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ (١)
 ورته ووايه چې يقيناً مونږ به تاسه د امت په اړه باندې راضي او خوشحاله کړو. او تابه هيچرې نه خفه کوو.

توضیح: وقال عيسى: يعنى نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قول ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ ولوستلو او نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 قول عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ هم ولوستلو. دلته قال عيسى په معنى د قول عيسى دى او قال يقول قولاً وقيلاً وقالاً
 مصادر راخي. نو دلته قال مصدرى په معنى کې دى. چې هغه په معنى د قول دى. اى تلا النبي قول ابراهيم
 وتلا قول عيسى نو دا په قول ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ باندې عطف دى. سارضيک: يعنى مونږ به تاسه د امت په اړه
 باندې راضي کړو او تابه نه غمژن کوو. (مرقات ٩/٥٢٩)

د قيامت او شفاعت په اړه اوږد حديث

﴿١١﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ أَنَسًا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ

او حضرت ابو سعيد خدرى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دى چې څه خلکو وويله يا رسول الله! د قيامت په ورځ به

هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «نَعَمْ هَلْ تَضَارُونَ

مونږ خپل رب وينو؟ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: چې هو! وبه وينى. آيا تاسو د غرمې په وخت کې چې په آسمان

فِي رُؤْيَةٍ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ

باندې د ورځ هيڅ ټوټه هم نوي، د لمر په کتلو کې څه بنديز محسوسوى. او آيا تاسو د څوار لسمې شپې چې په

صَحْوًا لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ؟ قَالُوا:

آسمان باندې د ورځ هيڅ ټوټه هم نوي، د سپوږمۍ په کتلو کې څه تکليف محسوسوى؟ خلکو وويل چې

لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: " مَا تَضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ اللَّهِ

هيڅکله هم نا. يا رسول الله! وې فرمايل: نو بيا د قيامت په ورځ به تاسو د الله تعالى په کتلو کې هيڅ تکليف

يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا كَمَا تَضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا

نه محسوسوى، خو بس هغومره چې تاسو د دې دواړو په کتلو کې څومره تکليف محسوسوى، کله چې د

إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ لِيَتَّبِعَ كُلُّ أُمَّةٍ
قیامت ورځ راشي نويو اعلان کونکی به اعلان وکړي چې کومې ډلې (په دنیا) کې د چا عبادت کولو، هغه دې هغې پسې
مَا كَانَتْ تَعْبُدُ فَلَا يَبْقَى أَحَدٌ كَانَ يَعْبُدُ غَيْرَ اللَّهِ مِنَ الْأَصْنَامِ وَالْأَنْصَابِ
شي، نو خلک به د الله تعالی په ځای باندې بتانو او انصابو (درگاهونه) عبادت کولو، په دوی کې به یو هم نه بیچ
إِلَّا يَتَسَاقَطُونَ فِي النَّارِ
کیري، او ټول به دوزخ ته گوزار کړي شي، ځکه چې انصاب او بتان چې د هغوی عبادت کیدلو، دوزخ ته به گوزار
حَتَّىٰ إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ
کړي شي. لهدا د دوی سره به د دوی عبادت کونکې هم دوزخ ته گوزار کړي شي. تردې چې کله د هغه خلکو نه غیره هیڅوک پاتې
يَعْبُدُ اللَّهَ مِنْ بَرٍّ وَقَاجِرٍ أَتَاهُمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ قَالَ:
نشي چې هغوی د الله عبادت کولو، که هغه نیکان وي او که بدان وي، نو د ټولو جهانونو رب به هغوی ته راشي او و به فرمایي
فَمَاذَا تَنْظُرُونَ؟ يَتَّبِعُ كُلُّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُد. قَالُوا:
چې تاسو د چا انتظار کوئ؟ هر ډله هغه څه پسې لاره چې د چایې عبادت کولو. (تاسو ولې نه ځئ) دغه خلک به جواب ورکړي
يَا رَبَّنَا فَارَقْنَا النَّاسَ فِي الدُّنْيَا
چې زموږ بربړه! مونږ د هغه خلکو نه چې هغوی په دنیا کې د غیر الله عبادت کولو، په پورا توگه باندې بیلتون خپل کړی و.
أَفْقَرُ مَا كُنَّا إِلَيْهِمْ وَلَمْ نَصَاحِبِهِمْ ^(۱)
او حال دا و چې مونږ هغوی ته محتاج و. خو مونږ کله هم د هغوی سره ناسته او مجلس ندی خوښ کړی.
وَ فِي رِوَايَةٍ أَبِي هُرَيْرَةَ
او د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَوَايَتِ كَيْ دلته داسې نقل شوي دي چې دغه خلک به ووايي چې مونږ
فَيَقُولُونَ : هَذَا مَا كُنَّا حَقَّى يَا رَبَّنَا رَبَّنَا
به د دې ځای نه تر هغه وخته پورې لار نشو، ترڅو چې زموږ بربړه مونږ ته راشي. او کله چې زموږ بربړه راشي
فَإِذَا جَاءَ رَبَّنَا عَرَفْنَا ^(۱) وَ فِي رِوَايَةٍ أَبِي سَعِيدٍ:
نو مونږ به هغه وپېژنو، او د حضرت ابو سعيد خدری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَوَايَتِ كَيْ دا الفاظ دي چې الله تعالی به د دوی

فَيَقُولُ	هَلْ	يَيْنَكُمْ	وَبَيْنَهُ	آيَةٌ
نه پوښتنه وکړي چې آیا ستاسو او ستاسو درې ترمینځ څه نښانې شته، چې دهغې په ذریعې سره تاسو هغه				
تَعْرِفُونَهُ؟	فَيَقُولُونَ:	نَعَمْ	فَيَكْشِفُ	عَنْ سَاقِ
وېژنې؟ هغوی به ووايي چې هو! شته. هله به الله تعالی خپله پنډۍ رابرسیره کړي، او په دې وخت کې به				
فَلَا	يَبْقَى	مَنْ	كَانَ	يَسْجُدُ
الله تعالی هر هغه سړي ته د سجدي کولو اجازت او توفیق ورکړي چې هغه په دنیا کې چاته د ښودنې،				
نَفْسِهِ	إِلَّا	أَذِنَ	اللَّهُ	
اورونې او د څه خوف او لالچ د وجې نه نه بلکې خپله د نفس د تقاضې یعنی اخلاص او د عقیدې سره				
لَهُ	بِالسُّجُودِ	وَلَا	يَبْقَى	مَنْ
الله تعالی ته سجده کوله. او هر هغه سړي چې (په دنیا کې) د چا د ویرې یا خلکو ته د ښودنې اورونې لپاره				
وَرِيَاءً	إِلَّا	جَعَلَ	اللَّهُ	ظَهْرَهُ
الله تعالی ته سجده کوله، الله تعالی به د هغه ملا (شاه) کلکه کړي، نو هغه به د سجدي لپاره ټیډل غواړي				
خَرَّ	عَلَى	قَفَاةٍ	ثُمَّ	يُضْرَبُ
نو په شاه په گوزار شي. بیا به پل صراط باندې پل کینخودلی شي او د شفاعت اجازت به وشي. ټول انبیاء به دا				
وَيَقُولُونَ	اللَّهُمَّ	سَلِّمْ	سَلِّمْ	فَيَمُرُّ
دعاء کوي چې ای الله دوی په سلامتیا سره تیر کړي، دوی په دوزخ کې د گوزارولو نه روغ وساته. نو مسلمان				
كَظَرَفٍ	الْعَيْنِ	وَكَاظِرِ	وَكَاظِرِ	وَكَاظِرِ
خلک به داسې تیرېږي چې ځینې خو به د سترگو په رپ کې تیر شي، ځینې به د برق (بجلی) د پرېق په شان				
وَكَاظِرِ	وَكَاظِرِ	وَكَاظِرِ	وَكَاظِرِ	وَكَاظِرِ
تیر شي. ځینې به د هوا (باد) د چېبې په شان، ځینې به د مارغانو په شان الوتلو باندې تیر شي، په دوی کې به				
الْخَيْلِ	وَ	الرِّكَابِ	فَنَاجِ	
ځینې مسلمانان هغه وي چې هغه به د دوزخ د اور نه یخې په سلامتیا او نجات موندونکې وي، او ځینې				

مُسَلَّمٌ	وَمَخْدُوشٌ	مُرْسَلٌ
مسلمانان به هغه وي چې هغوي به تپ (زخم) خورولو باندې تير شي، او خلاصی به پیاموي، دغه شان څه		
وَمَكْدُوسٌ	فِي	نَارٍ
مسلمانان به هغه وي چې هغه به زره زره شي، او دوزخ ته به دهیكه كړی شي. تردې چې كله مؤمن د دوزخ		
حَقٌّ	إِذَا	خَلَصَ
الْمُؤْمِنُونَ	مِنَ	النَّارِ
فَوَالَّذِي	نَفْسِي	بِيَدِهِ
د اور نه نجات پیاموي نو قسم دی د هغه پاک ذات چې د هغه قدرت په لاس کې زما ساه ده، په تاسو کې یو		
مَا	مِنْ	أَحَدٍ
مِنْكُمْ	بِأَشَدِّ	مُنَاشِدَةً
فِي	الْحَقِّ	قَدْ
تَبِينَ	لَكُمْ	
سړی هم دیو ظاهر ثابت شوي حق تر لاسه کولو لپاره دوهمه سخت کونښن نکوي څومره سخت کونښن		
مِنَ	الْمُؤْمِنِينَ	لِللَّهِ
يَوْمَ	الْقِيَامَةِ	لِإِخْوَانِهِمْ
چې د قیامت په ورځ د الله تعالی په دربار کې د خپلو وروڼو د خلاصون لپاره کوي، کوم چې په دوزخ کې		
الَّذِينَ	فِي	النَّارِ
يَقُولُونَ	رَبَّنَا	كَانُوا
يَصُومُونَ	مَعَنَا	وَيُصَلُّونَ
وي. هغه مؤمنان به وایي چې زمونږ به! دې خلکو به زمونږ سره روژه نیوله، لمونځ به یې کولو، او زمونږ سره		
وَيُحْجُونَ	فَيَقَالُ	لَهُمْ:
أَخْرَجُوا	مَنْ	عَرَفْتُمْ
به یې حج کولو. دوي ته به وویلي شي چې لار شي او کوم خلک چې تاسو پیژنئ، هغه راوباسئ، نو دوزخ په		
فَتُخْرَمُ	صَوْرُهُمْ	عَلَى
النَّارِ	فَيُخْرِجُونَ	خَلْقًا
كَثِيرًا	ثُمَّ	يَقُولُونَ:
اور باندې به د دوي صورتونه حرام کړي شي، دغه مؤمنان به ډیر خلک د دوزخ نه راوباسي، بیا به وایي		
رَبَّنَا	مَا	بَقِيَ
فِيهَا	أَحَدٌ	مِنَّنْ
أَمْرَتَنَا	بِهِ.	
چې زمونږ به! کومو خلکو چې تا د دوزخ نه راویستلو حکم کړی و، په هغوي کې هیڅوک هم وس په		
فَيَقُولُ:	أَرْجِعُوا	فَمَنْ
وَجَدْتُمْ		
دوزخ کې پاتې ندی. الله تعالی به وفرمایي چې ښه وس لار شي، او وس هر هغه سړی راوباسئ چې د هغه په		
فِي	قَلْبِهِ	مِثْقَالُ
دَنِيَارٍ	مِنْ	خَيْرٍ
فَأَخْرِجُوهُ	فَيُخْرِجُونَ	خَلْقًا
كَثِيرًا		
کې د دینار هومره نیکې پیاموي، نو هغه مؤمنان به لار شي، او ډیر خلک به د دوزخ نه راوباسي، د دې		

ثُمَّ يَقُولُ: اَرْجِعُوا فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ نِصْفِ دِينَارٍ

وروسته به الله تعالى هغوي ته وفرمايې چې او وس هر هغه سړی راوباسی چې د هغه په زړه کې د نیم دینار

مِنْ خَيْرٍ فَأَخْرِجُوهُ فَيُخْرِجُونَ خَلْقًا كَثِيرًا

په اندزاهه نیکې پیامو می، نو هغه مؤمنان به لار شي او ډیر خلک به د وزخ نه راوباسي، بیا به الله تعالى

ثُمَّ يَقُولُ: اَرْجِعُوا فَمَنْ وَجَدْتُمْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ

حکم ورکړي چې لار شي او هر هغه سړی د دوزخ نه راوباسی چې د هغوي په زړه کې تا سو د ذرې هومره

مِنْ خَيْرٍ فَأَخْرِجُوهُ فَيُخْرِجُونَ خَلْقًا كَثِيرًا ثُمَّ يَقُولُونَ: رَبَّنَا

نیکې پیامو می، دغه مؤمنان به لار شي او ډیر خلک به د وزخ نه راوباسيو او وبه وايي چې ربه! مونږ په

لَمْ نَذَرْ فِيهَا خَيْرًا فَيَقُولُ اللَّهُ شَفَعْتِ الْمَلَائِكَةُ وَشَفَعَ

د دوزخ کې نښگر ډیرې نه بنودله، الله تعالى به وفرمايې: فرښتو شفاعت وکړو. او پیغمبرانو هم شفاعت وکړو.

النَّبِيِّونَ وَشَفَعَ الْمُؤْمِنُونَ

او مؤمنانو هم شفاعت وکړو. او د دې ټولو خلکو شفاعت تعلق د هغه خلکو سره و چې د هغوي په اعمال نامه

وَلَمْ يَخْشَ خِطَاةَ نِيكٍ خَامِخَاوَه، كَه هغه نیکې د ذرې برابر یا د دې نه د کمی درجې ولې نه وه، او وس هیڅوک

الرَّاحِمِينَ فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ

پاتې نشو. لیکن وس د ارحم الراحمین ذات پاتې دی او (فرمان سره به) الله تعالى د دوزخ نه خپل موټی ډکولو

فَيُخْرِجُ مِنْهَا قَوْمًا لَمْ يَعْمَلُوا خَيْرًا قَطُّ قَدْ عَادُوا حَمًا

باندې خلک راوباسي چې هغوي به کله هم نیکې نه وي کړي. دا خلک به دوزخ کې سکاره (کوئله) شوي

فَيُلْقِيهِمْ فِي نَهْرٍ فِي أَفْوَاهِ الْجَنَّةِ يُقَالُ لَهُ: نَهْرُ الْحَيَاةِ

وي، نو دوي په هغه نهر کې واچولی شي چې هغه د جنت د دروازو مخې ته دی، او چې هغې ته به نهر حیات

فَيَخْرُجُونَ كَمَا تَخْرُجُ الْحَبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ

ویلی کیږي، او بیا به دا خلک د هغه نهر نه داسې تازه راو وځي لکه دانه چې د سیلاب په خټو کې رازرغونه

ویلی کیږي، او بیا به دا خلک د هغه نهر نه داسې تازه راو وځي لکه دانه چې د سیلاب په خټو کې رازرغونه

فَيَخْرُجُونَ	كَالَّذِينَ	فِي	رِقَابِهِمْ	الْحَوَاتِمُ
شي، دغه شان دا خلک به د ملغلرې په شان پاک صفار او وځي، د دوي په خټونو کې به مهورونه زړوند وي				
فَيَقُولُ	أَهْلُ	الْجَنَّةِ:	هَؤُلَاءِ	الرَّحْمَنُ
کله چې جنتيان دوي وويني نو وايي به چې دا هغه خلک دي چې خپله رحمن خداي آزاد کړيدي، دوي لره				
أَدْخَلَهُمُ	الْجَنَّةَ	بِغَيْرِ	عَمَلٍ	وَأَلَّا
الله سره د دې کار نه جنت ته داخل کړل چې هغوي هيڅ نیک عمل نه و کړي، او نه هغوي څه نیکي کولو				
قَدَمُوهُ	فَيُقَالُ	لَهُمْ	لَكُمْ	مَا
باندې مخکې ليرلي وه. او بيا به دې نو و آزاد شو و خلکو ته وويلي شي چې په جنت کې تاسو څه وينئ،				
وَ . مِثْلَهُ مَعَهُ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ ^(۱)				
نه يواځې دا بلکې دغه شان نور ډير نعمتونه ټول ستاسو لپاره دي.				

توضیح: اصنام: بتانو ته وايي. او انصاب: هغه ځايونه دي چيرته چې به مشرکانو نذرونه وړل، چې هغې ته درگاهونه وايي. دغه شان ځايونو کې به دغه خلکو کله کانه لگول، کله به بوټي ولاړ و. دپته په اسانو الفاظو کې درگاه ويلي شي. (مرقات ۹/۵۳۲)

اتا هم رب العلمين: دا متشابه الفاظ دي. د سلفو په نزد باندې د دې هم دا ظاهري ترجمه کيږي. خو د ما يليق بشانه تعبير کوي، متشابهاتو کې داسې تاويل کول جائز ندي چې په هغې سره د دې ظاهري معنی ختمه شي، مثلاً ید ترجمه په قدرت سره کول دا حنافو په نزد جائز نه دي.

افقر ما کنا: يعنې کله چې مونږ په دنيا کې دې خلکو ته بڼه محتاج و، هغه وخت مونږ د دې خلکو سره ملگرتيا نده کړي، نو نن يې ولې وکړو؟

يضرب الجسر: يعنې جهنم د پاسه په پل صراط کيخودلی شي.

اجاويد الخيل: د اجواد جمع ده. او اجواد، د جود جمع ده. بنايسته اس ته وايي. د صفت اضافت موصوف ته دی. اى كالخيل الجواد، هر سړى به دخپلو اعمالو په اعتبار سره پل صراط باندې سفر کوي. د هر مزل بيله بيله تشبيه ده. څوک تيز، څوک په قلاړه.

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۳/۴۲۰ ومسلم في صحيحه ۱/۱۶۷ رقم الحديث (۱۸۳-۳۰۲) واحمد في المسند ۲/۵۳۴.

رکاب: اوبنانو ته وايي. فجاج: یعنی ځینې خلک به روع رمت و وځي.

ومخدوش: داد خدش نه د تپي (زخمې) کیدلو په معنی دی.

مرسل: خلاصیدلو په معنی دی یعنی ځینې خلک به تپي شي خو خلاص به کړی شي.

ومکدوس: په سینن سره کدس دی، دهیکه ورکول په معنی دی. دې لپاره چې دوزخ ته گوزار شي. دا لفظ د شین سره مکدوش هم لوستلی شوی دی. دواړه لفظونه په یوه معنی دي. چې سخته منډه ورکولو، لیرې کولو او تپي کولو او زره زره کولو سره دوزخ ته گوزارولو په معنی دی. په یو روایت کې مکروس: لفظ هم راغلی دی. چې دهغې معنی داده چې د وارو لاسونو نه تر لې د یو بل د پاسه په دوزخ ته گوزار کړی شي.

اشد منأشدة: یعنی قسم په خدای چې په تاسو کې یو سړی هم د خپل واضح ثابت شوي حق لپاره د ژمره منډه او سخت کوښښ نکوي، ژومره سخت کوښښ چې مؤمن د قیامت په ورځ د الله تعالی مخې ته د خپل مسلمان ورورد خلاصون لپاره به کوي. یعنی ښه ډیره غوښتنه او مناظره او سفارش به کوي. او وايي به چې ای الله! دوی د دوزخ نه راوباسي. (مرقات ٩/٥٣٦)

لم نذر فیها خیر ای لم نذر فیها من اهل الخیر: یعنی مونږ په دوزخ کې داسې څوک پرې نه خودلو چې په هغه کې درتې په اندازه خیر او ایمان او عمل صالح وي، ټول موراوو یستل.

لم یعلموا خیر اقط: یعنی مجرد ایمان به وي. د ډڼه غیره به هیڅ عمل نوي. (مرقات ٩/٥٣٨)

حمباً: یعنی سکاره شوي به وي. افواه الجنة: یعنی د د جنت د دروازو مخې ته به واچولی شي، دې لپاره چې دننه تگ کې آسانتیا وي. الحبة: دا د حبوب نه دی، دانې په معنی دی. د سیلاب سره یوه توره دانه راځي، او په یوه ورځ او شپه کې د هغې بوټی ډیر ژر زرغونېږي، لکه څنګه چې بوټی ژر زرغونېږي، دغه شان په دې نهر کې به جهنمیان خلک ډیر ژر ښایسته شکل و صورت کې راو وځي. دې دانې ته بقله حمقاء هم وايي. دا داسې بیوقوفه دانه ده که کاهي وي، که لرګی وي، که هر څه وي. په هغې باندي پریوتلو سره په یوه شپه ورځ کې دا بوټی راخیږي، علامه کسائی ویلی دي چې دا دانه گل ریحيان یعنی تخم ملنگ تخم دی. قال هی حب الریاحین. نورو شارحینو دا دانه صحرايې بی نښه دانه گرځولي ده. هی بذر الصحراء: دا قول ډیر راجح دی.

حیل السیل: دا د محمول په معنی دی. یعنی سیلابو خس او خاشاک سره دا دانه د دشتې نه راوړي، لکه

څنگه چې د دې بوټي بڼايسته وي، دغه شان په دې نهر سره به د دې سوزيدلو جهنميانو بڼايسته شكونه د ملغرو په شان راو وځي. الخواتم: دا د خاتم جمع ده. خاتم گوتې ته وايي. مهر ته هم وايي. يعنې څه نښي به داسې وي چې په هغې سره به د دوي پيژندگلو كيږي، مثلاً مهرونه به لگيدلي وي، وغيره وغيره، صاحب تحرير ليكلي دي چې دلته د خواتم نه سره زر او سپين زرو هغه شيان مراد دي چې هغه به د دوي په خټونو کې زړوند وي. چې په هغې سره به د دوي پيژندگلو كيږي، بهر حال د سرو او سپينو زرو تعويذونه که مراد واخستلی شي نو ډيره به غوره وي. (مرقات ۹/۵۳۹)

﴿۱۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ وَأَهْلُ النَّارِ النَّارَ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ

او حضرت ابو سعيد خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: کله چې جنتيان جنت ته او جهنميان

جهنم ته ورسولې شي، نو الله تعالی به وفرمايې چې د کوم سرې په زړه کې د گدن د دانې هومره هم ايمان وي

فَأَخْرَجُوهُ فَأَخْرَجُوهُ فَيَخْرُجُونَ قَدْ اِمْتَحَشُوا وَعَادُوا

نو هغه د دوزخ نه راوباسي، نو هغه خلک به د دوزخ نه راويستلي شي، حالانکې هغه به داسې سوزيدلي

حُمًا فَيُلْقَوْنَ فِي نَهْرِ الْحَيَاةِ

وي چې سکاره به ترې جوړ شوي وي. بيا به هغوي په نهر حیات کې واچولي شي نو دوي به دهغه ځای نه

فَيَنْبُتُونَ كَمَا تَنْبُتُ الْجِبَّةُ فِي حَبِيلِ السَّيْلِ أَلَمْ تَرَوْا

داسې تازه راوځي لک د سيلاب په خټو کې چې د گياه دانه رازرغون شي. آيا تاسو نده ليدلي، هغه دانه څنگه

أَنَّهَا تَخْرُجُ صَفْرَاءَ مُلْتَوِيَةً." (متفق عليه) ^(۱)

نغختلي په زور سره راوځي. (بخاری و مسلم)

توضیح: خردل: د گدن (شېشم) دانې ته خردل وايي. دا د شېشمو تخم ته وايي. زيت خردل د شېشمو تيلو ته

وايي. اکثر خلک شېشم نه پيژني او معنی کوي. قدامت حشوا: يعنې بيخې سوزيدلي به وي. او سکاره شوي به

وي. صفراء: گلابی رنگ بوټی وي. ملتوية: راتاو شوی وي. يعنې ډکه تازه نرم او نازکه بڼايسته تاو شوی

بوټی، دغه شان دا خلک به آب حیات په اوبو کې رازرغون کيدلو سره جنت ته لاړ شي. (مرقات ۹/۵۴۰)

(۱) أخرجه البخاري لي صحيحه ۱۱/۴۱۶ رقم الحديث ۶۵۶۰ ومسلم لي صحيحه ۱/۱۷۲ رقم الحديث (۱۸۴-۳۰۴)

پل صراط او د شفاعت نور تفصیل

۱۳۵	وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . أَنَّ النَّاسَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ
	او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې خلکو پوښتنه وکړه چې خلکو پوښتنه وکړه: يا رسول الله!
هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فَذَكَرَ مَعْنَى	
	آيا د قيامت په ورځ به مونږ خپل رب ووينو؟ د دې په وروسته حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مضمون په
حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ غَيْرِ كَشْفِ السَّاقِ	
	اعتبار سره هغه حديث بيان کړو، کوم چې مخکې د ابوسعيد خدری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نقل شو. هو!
وَقَالَ: " يُضْرَبُ الصِّرَاطُ بَيْنَ ظَهْرَانِي جَهَنَّمَ	
	حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پندې د برسيرته کولو خبره ونکړه. او بيا يې وويل چې کله د دوزخ د پاسه پل صراط
فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يَجُوزُ	
	و درولی شي نو په ټولو رسولانو کې د خپل امت سره اول په دې پل باندې تيريدونکی به ځم يم. او دغه
مِنَ الرُّسُلِ بِأَمْتِهِ وَلَا يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ الرُّسُلُ وَكَلَامُ الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ: اللَّهُمَّ سَلِّمْ	
	وخت به هيڅوک هم د خبرې کولو طاقت نلري. او رسول به هم فقط دومره ووايي چې ای الله! د سلامتيا سره
سَلِّمْ. وَفِي جَهَنَّمَ كَلَالِيبٌ مِثْلُ شوكِ السَّعْدَانِ	
	مووساته. دغه شان (د دې پل دواړو اړخ ته) جهنم کې به د سعدان د غنوپه شان کونډي وي. او د دغه
وَلَا يَعْلَمُ قَدْرَ عَظِيمِهَا إِلَّا اللَّهُ تَخَطَّفُ النَّاسَ	
	کونډو او بوالی د الله تعالی نه غیره هيڅوک نه پيژني. دغه کونډي به خلکو لره د هغوي د اعمالو په سبب
بِأَعْمَالِهِمْ فَمِنْهُمْ مَنْ يُوبِقُ بِعَمَلِهِ	
	باندې را کاري. نو په دې خلکو کې به ځينې خو هغه وي چې هغه به د خپلو اعمالو د سزا د وجې نه هلاک
وَمِنْهُمْ مَنْ يُخْرَدَلُ ثُمَّ يَنْجُو	
	شي او ځينې به هغه وي چې (هغه به د دې کونډو د وجې نه) غوڅ غوڅ شي ليکن بيا به نجات ييا مومي.
حَقِّي إِذَا فَرَعَ اللَّهُ مِنَ الْقَضَاءِ بَيْنَ عِبَادِهِ وَأَرَادَ	
	بيا کله چې الله تعالی د خپلو بندگانو د فيصلې نه فارغه شي او دا اراده وکړي چې کومو خلکو د

أَنْ	يُخْرِجُ	مِنْ	النَّارِ
لااله الا الله گواهي ور کړيده. په هغوي کې چې کوم خلک هغه وغواړي، د دوزخ نه راوباسي، نو فرښتو ته			
مَنْ أَرَادَ أَنْ يُخْرِجَهُ مِمَّنْ كَانَ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَمْرَ الْمَلَائِكَةِ أَنْ يَخْرِجُوا مِنْ يَعْبُدُ اللَّهَ			
به حکم وکړي چې دغه خلک دې دوزخ نه راوويستلی شي، څوک چې د الله معبود مني. نو فرښتي به هغه			
فَيُخْرِجُونَهُمْ	وَيَعْرِفُونَهُمْ	بِآثَارِ	السُّجُودِ
خلک د دوزخ نه راوباسي او د هغوي په تندو باندې د سجدو د نښانو په وجه باندې به هغوي وپيژني. او په			
وَحَزَمَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى النَّارِ أَنْ تَأْكُلَ أَثَرَ السُّجُودِ فَكُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُهُ النَّارُ			
دوزخ باندې خودا الله حرام کړيدي چې هغه د سجدو نښان وخوري. نو ځکه اور به د ابن آدم ټول بدن			
إِلَّا	أَثَرَ	السُّجُودِ	فَيَخْرُجُونَ
و خوري خود سجدو ځايونه به نشي خوړلي. بهر حال هغه خلک به د دوزخ نه په دغه حالت کې بيرون			
مِنْ	النَّارِ	قَدْ	امْتَحَشُوا
عَلَيْهِمْ	مَاءُ	الْحَيَاةِ	
راوځي. چې هغوي به په اور کې سوزيدلو سره تور شوي وي، نو په هغوي باندې به آب حيات و شيندلی شي			
فَيَنْبُتُونَ	كَمَا	تَنْبُتُ	الْحَبَّةُ
فِي	حَيْبِلِ	السَّيْلِ	
او هغوي به داسې تازه او ښايسته شي لکه د سيلاب په خټه کې پرته دانه چې رازرغونه شي، او يو سړي چې			
وَيَبْقَى	رَجُلٌ	بَيْنَ	الْجَنَّةِ
وَالنَّارِ			
د دوزخيانو نه به جنت ته داخليدونکی آخري سړي وي، جنت او دوزخ تر مينځ به ولاړ وي، دهغه مخ به			
وَهُوَ آخِرُ أَهْلِ النَّارِ دُخُولًا الْجَنَّةَ مُقْبِلٌ بِوَجْهِهِ قِبَلَ النَّارِ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ اصْرِفْ وَجْهِي عَنِ النَّارِ			
د دوزخ اړخ ته وي، هغه به ووايي چې زما ربه! زما مخ د دوزخ د اړخ نه واړوه، د دوزخ د اور بدبويي			
فَأَنَّهُ	قَدْ	قَشَبَنِي	رِيحَهَا
		وَأَحْرَقَنِي	ذَكَوْهَا.
فَيَقُولُ:			
زه په ډير سخت تکليف کې اخته کړی يم. او د دې د لمبو گرمي زما بدن سيزللی دی، الله تعالی به وفرمايي			
هَلْ عَسَيْتَ إِنْ أَفْعَلْتُ ذَلِكَ أَنْ تَسْأَلَ غَيْرَ ذَلِكَ؟ فَيَقُولُ: وَلَا وَعِزَّتِكَ			
چې که زه داسې وکړم نو کيدی شي چې ته نور څه هم وغواړي. هغه سړي به ووايي چې ستا په عزت قسم!			

فِيُعْطِي اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ مِنْ عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ فَيَصْرِفُ اللَّهُ وَجْهَهُ

ر. ب. نور څه نه غواړم. بيا به هغه څه وعده او لوظ وکړي. څه چې الله وغواړي. او الله تعالى به د هغه مخ د

عَنِ النَّارِ فَإِذَا أَقْبَلَ بِهِ عَلَى الْجَنَّةِ وَرَأَى بِهَجَّتْهَا

دوزخ نه وواړوي. خو کله چې د هغه مخ جنت اړخ ته وواړولی شي، او هغه د جنت ښايست او ځکلا او تازگي

سَكَتَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَسْكُتَ ثُمَّ قَالَ: يَا رَبِّ

وويني نو تر هغه وخته پورې به چپ وي چې ترڅو چې خدای غواړي. او بيا به ووايي چې زما ربه! ما د

قَدِمْنِي عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَلَيْسَ أُعْطَيْتَ الْعُهُودَ

جنت دروازي ته ورسوه. الله تعالى به وفرمايي: آيا تا وعده او لوظ نه وکړی چې ته به د خپل دغه درخواست

وَالْمِيثَاقِ أَنْ لَا تَسْأَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنْتَ سَأَلْتَ. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ لَا أَكُونُ أَشَقَى خَلْقِكَ. فَيَقُولُ:

نه غيره نور هيڅ درخواست نه پيش کوي. هغه به فریاد وکړي چې زما ربه! ته ما په خپل مخلوق کې د ټولو نه

فَمَا عَسَيْتَ إِنْ أُعْطِيتَ ذَلِكَ أَنْ تَسْأَلَ غَيْرَهُ. فَيَقُولُ: لَا وَعِزَّتِكَ لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَ ذَلِكَ فَيُعْطِي رَبُّهُ مَا شَاءَ مِنْ

ډير بدنصيبه مه جوړوه. خو کله چې هغه د جنت دروازي ته ورسېږي. او د جنت پرق پروق او هغې کې دننه

عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ فَيَقْدِمُهُ إِلَى بَابِ الْجَنَّةِ فَإِذَا بَلَغَ بَابَهَا فَرَأَى زَهْرَتَهَا وَمَا فِيهَا مِنَ النَّضْرَةِ وَالسُّرُورِ فَسَكَتَ

شيانو ښايست وويني. نو اول به تر هغه وخته پورې چپ وي، ترڅو چې خدای وغواړي، او بيا به ووايي چې

مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَسْكُتَ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: وَيْلَكَ يَا ابْنَ آدَمَ مَا أَغْدَرَكَ

زما ربه! ما جنت ته دننه ورسوه. الله تعالى به فرمايي: ابن آدم! افسوس ته څومره وعده ماتونکی او وعده

أَلَيْسَ قَدْ أُعْطِيتَ الْعُهُودَ وَالْمِيثَاقَ أَنْ لَا تَسْأَلَ

هيرونکی يې. آيا تا وعده او لوظ نه وکړی چې ته به د خپل دغه درخواست نه غيره چې هغه مې ستاد

غَيْرَ الَّذِي أُعْطِيتَ. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ لَا تَجْعَلْنِي أَشَقَى

خوښي مطابق قبول کړو، نور څه درخواست به نه پيش کوي. هغه به ووايي چې زما ربه! ما په خپل مخلوق

خَلْقِكَ فَلَا يَزَالُ يَدْعُو حَتَّى

کې د ټولو نه ډير بدنصيبه مه جوړوه. لنډه دا چې هغه به دغه شان فریاد کوي، تر دې چې الله تعالى به دده نه

يُضْحِكُ اللَّهُ مِنْهُ فَإِذَا ضَحِكَ أُذِنَ لَهُ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ.
راضې شي او الله تعالى چې کله راضې شي، نو هغه ته به جنت ته د ننوتلو اجازت ورکړي، بيا به فرمايې چې
فَيَقُولُ: تَمَنَّ كَمَا فَيَتَمَنَّى حَتَّى إِذَا انْقَطَعَتْ رُبُّهُ
که ته نور څه غوښتنه او خوښۍ لري نو هغه ظاهره کړه او څه چې غواړي، وغواړه. نو هغه به
قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: تَمَنَّ كَمَا مِنْ كَذَا وَكَذَا
ارزو گانې بيان کړي، او کله چې خپله آخرې ارزو هم پورا کړي، نو الله تعالى به و فرمايې چې د فلانکې
أَقْبَلَ يُذَكِّرُهُ رَبُّهُ
فلانکې شي خواش و لې نه ظاهر وي! گويار ب به يې هغه ته يادول غواړي. چې تا خو فلانکې فلانکې
حَتَّى إِذَا انْتَهَتْ بِهِ الْأَمَانِيُّ
شي ونه غوځتلو. دغه شيان هم وغواړه. زه به نن تا ته هر څه درکوم. ترد چې کله هغه ارزو گانې هم پورا شي
قَالَ اللَّهُ: لَكَ ذَلِكَ
نو الله تعالى به و فرمايې چې نه يواځې دا شيان ستا لپاره دي بلکې دغه شان نور ډير نعمتونه تا ته درکولى
ومثله معه "وَفِي رِوَايَةٍ أَبِي سَعِيدٍ: " قَالَ اللَّهُ: لَكَ ذَلِكَ
کيږي. او د حضرت ابو سعيد <small>رضي الله عنه</small> په روايت کې داسې دي چې الله تعالى به و فرمايې چې نه يواځې
و عشرة أمثاله " . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (۱)
دا شيان ستا لپاره دي بلکې د دې سره لس چنده نور نعمتونه تا ته درکولى کيږي.

توضیح: کلايب: دا جمع ده د دې مفرد کلوب دى. دا د وسپنې هغه سيخ ته ويل کيږي چې دهغې سر راتاؤ شوى وي، چې دهغې په ذريعه سره خلک د تنور نه ډوډۍ راوباسي، يا غوښه وريتلو لپاره ورته زورنده شي، دېته کوندي هم ويلی شي، (پښتو کې ورته کونډي وايي) دېته ازغني کونډي هم ويلی شي.

شوڪ السعدان: سعدان د يو بوټې نوم دى. او بنان يې په ډير شوق سره خوري. په دې کې د ښځو د سينو د چوشنې په شان غني وي، چې هغه ډيرې کلکې او سختې وي. دلته دهغه غنو ذکر دى. دې

(۱) (اخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۴۴ رقم الحديث ۶۵۷۲ ومسلم في صحيحه ۱/۱۶۲ رقم الحديث ۱۸۲-۲۹۹).

ته په عربي کې حسکه او حسيکه هم وايي.

تخطف الناس: يعنى د اعمال قبيحه د وجې نه به دا کونډي دا گناهگاران راکاږي.

يوق: يعنى ځينې به داسې خلک وي چې بيخې به هلاک شي، دا به کافران وي. چې هغوي به د خپل کفر د وجې نه هيشه لپاره دوخل ته دننه کړي شي. يخردل: او ځينې به دا کونډي د شرمود دانو په شان زره زره او غوڅ غوڅ کړي. دا به فاسق مسلمانان وي.

ثم ينجو: يعنى غوڅ غوڅ کيدلو او سزا خوړلو نه ورسته به په اخر کې د دوزخ نه راوځي.

قبل النار: يعنى د دوزخ نه د راوتلو وروسته به يې مخ اور اړخ ته وي.

قشبي: يعنى ماته د وزخ بدبويې او تپ ډير تکليف رسولى دى، چې په هغې سره زما رنگ بدل شويدي، او د مخ څرمنه مې بدله شويده. ذكائها: يعنى د اور دې لمبوزه سيزلى يم.

هل عسيت: يعنى آيا د دې امکان نشته چې زه تا د دې حالت نه وباسم نو ته به نور غوخته بيا نه کوي؟ فيعطى الله: يعنى الله تعالى سره به کلکه وعده وکړي چې بيا به يې نه غواړم. (مرقات ۹/۲۵۴) ما اغدرک: دا د تعجب صيغه ده. يعنى ته څومره غدار او د هوکه کونکى يې. يوه نسخه کې ما اغدرک ذال سره راغلى دى. يعنى کوم شي ته بيا بيا سوال کولو او وعده ماتولو کې معذوره او صاحب عذر جوړ کړى يې؟

اقبل يذکره: يعنى الله تعالى به هغه شي اړخ ته متوجې کيدلو باندې ورته ورياد کړي، چې فلانکى فلانکى شى وغواړه، مطلب دا دى چې الله تعالى به دهغه په زړه کې د شيانو د غوختلو د جذبې القاء وکړي. او د الهام په ذريعه سره به هغه دغوختلو اړخ ته متوجې کړي، چې فلانکى فلانکى شى وغواړه. (مرقات ۹/۴۵۴)

جنت ته د ټولو نه آخر کې تلونکى سړى

﴿۱۲﴾ وَعِنَابِنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " آخِرُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ

او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايتدى چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: جنت ته به د ټولو نه آخر کې تلونکى

رَجُلٌ يَمْشِي مَرَّةً وَيَكْبُو مَرَّةً

سړى چې کوم وي، هغه چې کله روان شي نو يو قدم به مخکې ځي او په دويم ځل به پر مخې راليربي. او په

وَتَسْفَعُهُ	النَّارُ	مَرَّةً	فَإِذَا	جَاؤُوهَا	التَّفَتَّتْ	إِلَيْهَا
دریم حل به دوزخ آورد هغه بدن سوزوي. بيا چي کله هغه د دوزخ نه مخکي تير شي، نو په شاه به وگوري						
فَقَالَ:	تَبَارَكَ	الَّذِي	نَجَّانِي	مِنْكَ	لَقَدْ	أَسْطَانِي
او وايي به چي لويې دى د خداى ذات چا چي مال ره ستانه خلاصى را کړو. په خداى قسم! ما ته زما رب نه						
اللَّهُ	شَيْئًا	مَا	أَعْطَاهُ	أَحَدًا	مِنَ	الْأَوَّلِينَ
خه را کړل چي هغه يې مخکني وروستني خلکو کي هيچا ته هم ندي ورکړي، بيا به د هغه د نظر مخي ته يو						
فَتُرْفَعُ	لَهُ	شَجَرَةٌ	فَيَقُولُ:	أَيُّ	رَبِّ	أُذْنِي
بوتې ودرولى شي، هغه به ووايي چي زما ربه! ما دې بوتې ته تړدې ورسوه. دې لپاره چي زه د دې سيوري						
فَلَأَسْتَظِلَّ	بِظِلِّهَا	وَأَشْرَبُ	مِنْ	مَائِهَا	فَيَقُولُ	اللَّهُ:
تر لاسه کړم. او د دې د چيني نه او به وڅکم. الله تعالى به وفرمايي: ابن آدم! که زه ستا دا آرزو پورا کړم						
سَأَلْتَنِي	غَيْرَهَا	؟	فَيَقُولُ	:	لَا	يَا
نو کيدى شي چي ته زمانه نور شه وغواړي! هغه به ووايي چي زما ربه! داسې به نه کيږي، د دې نه وروسته						
وَأَعَاهِدُهُ	أَنْ	لَا	يَسْأَلُهُ	غَيْرَهَا		
به هغه د الله تعالى سره د دې خبرې وعده وکړي چي هغه به د دې نه غيره هيڅ هم نه غواړي. هغه سپرى به يو						
وَأَعَاهِدُهُ	رَبَّهُ	يَعْذُرُهُ	لِأَنَّهُ			
داسې شه وويني چي هغه به د ابى صبره کړي، نو ځکه پروردگار به د ا معذوره گڼلو باندې دهغې نه درگزر						
يَرَى	مَا	لَا	صَبَرَ	لَهُ	عَلَيْهِ	فَيُذْنِيهِ
و کړي، او هغه به دغه بوتې ته ورسوي. هغه سپرى به د دې بوتې سيوري ته کيني. او د دې د چيني نه به او به						
ثُمَّ	تُرْفَعُ	لَهُ	شَجَرَةٌ	هِيَ	أَحْسَنُ	مِنَ
او څکي. بيا به دده نظر مخامخ په يو بل بوتې باندې ولگي. چي هغه به د اولني بوتې نه ډير ښه وي، داسې به						
فَيَقُولُ:	أَيُّ	رَبِّ	أُذْنِي	مِنَ	هَذِهِ	الشَّجَرَةِ
ووايي چي زما ربه! ما دغه بوتې ته ورسوه! دې لپاره چي د دې سيوري تر لاسه کړى شم او د دې د چيني						

لِأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا وَأَسْتِظِلَّ بِظِلِّهَا لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا. فَيَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ

اوبه وڅکم. دغه شان زه وس ددې بوتې نه غیره ستانه نور هیڅ نه غواړم. الله تعالی به وفرمایې چې ابن آدم!

أَلَمْ تُعَاهِدْنِي أَنْ لَا تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا؟ فَيَقُولُ:

آیا تازما سره وعده نه وه کړې چې ته به ددې بوتې نه غیره نور هیڅ نه غواړي، ددې نه وروسته به الله تعالی

لَعَلِّي إِنْ أَذْنَيْتُكَ مِنْهَا تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا؟

و فرمایې چې که زه تا دغه بوتې ته ورسوم نو کیدی شي ته زمانه نور څه وغواړي! لیکن دده پروردگار به

فَيُعَاهِدُهُ أَنْ لَا يَسْأَلَهُ غَيْرَهَا وَرَبُّهُ يَعْذُرُهُ لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ

دامعذوره گڼلو باندې ددې نه درگزر وکړي. ځکه چې هغه به یو داسې څه وگوري چې هغه به دابی صبره

فَيُذْنِيهِ مِنْهَا فَيَسْتِظِلُّ بِظِلِّهَا

کړي. او بیا به الله تعالی دا هغه بوتې ته ورسوي، داسې به د هغه بوتې سیوري ته کښي او د هغې د چڼې

وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا ثُمَّ تُزْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ

نډه اوبه وڅکي. بیا (دریم) بوتې به د هغه مخې ته ودرولی شي چې هغه د جنت دروازی سره به تړدې وي. او

هِيَ أَحْسَنُ مِنَ الْأُولَيَيْنِ فَيَقُولُ: أَيُّ رَبِّ أَذْنِي مِنْ هَذِهِ

د مخکو بوتو نه به ډیر بڼایسته وي. دغه سړی به ووايي چې زما ربه! ما دغه بوتې ته ورسوه! دې لپاره چې

فَلَا سْتِظِلَّ بِظِلِّهَا وَأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا. فَيَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ

زه ددې سیوري ترلاسه کړم. او ددې د چڼې نه اوبه وڅکم. حق تعالی به وورته وفرمایې چې ابن آدم! آیا

أَلَمْ تُعَاهِدْنِي أَنْ لَا تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا؟ قَالَ: بَلَى يَا رَبِّ

تازما سره دا وعده نه وه کړې چې ته به ددې نه غیره نور هیڅ زمانه غواړي، هغه به ووايي چې هو! ددې نه غیره

هَذِهِ لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا وَرَبُّهُ يَعْذُرُهُ

به نور هیڅ نه غواړم. نو د هغه پروردگار به هغه معذوره گڼلو باندې د هغه نه درگزر وکړي. ځکه چې داسې

لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيُذْنِيهِ مِنْهَا

به یو داسې څه وویني چې هغه به دابی صبره کړي. او بیا به الله تعالی دا هغه بوتې ته ورسوي. او کله چې دا

فَإِذَا	أَذْنَاهُ	مِنْهَا	سَمِعَ	أَصْوَاتَ	أَهْلِ	الْجَنَّةِ
هغه بوتې ته ورسېږي او دده غوږونو ته هغه خبرې راشي چې هغه به جنتیان د خپلو بییانو او خپلو ملگرو						
فَيَقُولُ:	أَيُّ	رَبِّ	أَدْخَلْتَهَا	فَيَقُولُ:		
دوستانو سره کوي، نو دغه سړی به ووايي چې زما ربه! وس ما جنت ته هم ورسوه! الله تعالی به وفرمايي:						
يَا	ابْنَ	آدَمَ	مَا	يَصْرِيئِي	مِنْكَ؟	أَيْرَضِيكَ
ابن آدم! آیا داسې هم څه شته چې ستانه ما خلاص کړي؟ آیا ته به په دې هم خوشحاله شي او که نا چې زه						
أَنْ	أَعْطَيْكَ	الدُّنْيَا	وَمِثْلَهَا	مَعَهَا.	قَالَ:	
تا ته په جنت کې د ټولې دنیا د مسافت په اندازه باندې او دغه شان نور څای هم درکړم؟ دغه سړی به ووايي						
أَيُّ	رَبِّ	أَنْتَ	مِنْ	رَبِّ	الْعَالَمِينَ؟	
چې رب ته ما پورې خدا خو نه کوي. حالانکې ته خود ټولو جهانونو رب یې. (د حدیث دا الفاظ بیانولو						
فَضْحَكَ	ابْنُ	مَسْعُودٍ	فَقَالَ:	أَلَا	تَسْأَلُونِي	مِمَّ
نه وروسته) حضرت ابن مسعود رضی الله عنہو خندل، او بیایې وویل چې آیا تاسو به پوښتنه نکوی چې ما						
فَقَالُوا:	مِمَّ	تَضْحَكُ؟	فَقَالَ:	هَكَذَا	ضَحِكَ	رَسُولِ
الله علیه وسلم. ولې وخنډل؟ خلکو پوښتنه وکړه چې هو! تا ولې وخنډل؟ وې فرمایل: دغه شان رسول الله صلی الله علیه وسلم هم خنډلي و.						
فَقَالُوا:	مِمَّ	تَضْحَكُ	يَا	رَسُولَ	اللَّهِ؟	قَالَ:
او کله چې صحابو پوښتنه وکړه چې یا رسول الله! تا ولې وخنډل؟ نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل: چې ما دې وجې						
"	مِنْ	ضَحِكِ	رَبِّ	الْعَالَمِينَ	؟	
نه وخنډل چې کله هغه سړی ووايي چې ربه آیا ته خو ما پورې ټوقې نه کوي؟ حالانکې ته خود ټولو جهانونو						
فَيَقُولُ:	:	إِنِّي	لَا	أَسْتَهْزِئُ	مِنْكَ	
رب یې؟ نو بیا به د عالم پروردگار وځاندي. بهر حال الله تعالی به وفرمايي چې نا! زه تاسره ټوقې نکوم.						
وَ	لَكِنِّي	عَلَى	مَا	أَشَاءُ	قَدِيرٌ	"
لیکن زه چې څه غواړم، کولی یې شم. دا روایت مسلم نقل کړیدی. او د مسلم په یو بل روایت کې د						

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ نَحْوَهُ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ " فَيَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ مَا يَصْرِيئِي مِنْكَ؟

حضرت ابو سعيد خدری رَضِيَ اللهُ عَنْدهُ اسې الفاظ نقل شويدي. ليکن په دې روايت کې فيقول يا ابن آدم ما يصريئني

" إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ وَزَادَ فِيهِ: " وَيَذْكُرُهُ اللَّهُ:

منك نه تر آخره پورې الفاظ خو نشته البته دا الفاظ نقل شويدي چې بيا به الله تعالى دغه سرې ته ورياده

سَلُّ كَذَا وَكَذَا حَتَّى إِذَا انْقَطَعَتْ بِهِ الْأَمَانِيُّ

کړي او و به وایي چې فلانکی فلانکی شی و غواړه او کله چې دهغه ارزوگانې پورا شي، نو الله تعالى به

قَالَ اللَّهُ: هُوَ لَكَ وَعَشْرَةٌ أَمْثَالِهِ

و فرمایي چې نه یواځې دا شیان بلکې د دې لس چونده نور شیان هم تاته درکولی کېږي. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَالَ: ثُمَّ يَدْخُلُ بَيْتَهُ فَتَدْخُلُ عَلَيْهِ زَوْجَتَاهُ مِنَ الْخُورِ الْعَيْنِ

و فرمایي: د دې نه وروسته به دغه سرې په جنت کې خپل کور ته ننوځي هلته به دده خواته په حور عین کې

فَيَقُولَانِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَاكَ لَنَا

دوه بیبيانې راشي او ورته به وایي چې ټولې ستاینې الله لویې ذات لره دي چې چا چې ته زمونږ لپاره او مونږ

وَأَحْيَاَنَا لَكَ. قَالَ: فَيَقُولُ:

ستا لپاره پیدا کړو. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایي: هغه سرې به ووايي چې ماته څومره را کړې شويده،

مَا أُعْطِيَ أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُعْطِيتُ" (۱)

دومره هیچا ته نه ده ورکړې شوي.

توضیح: یکبوا: کبا یکبوا، پرمخې رالیدلو ته وایي.

تسعه: یعنی د اور لمبې به دا په خپله غیره کې ونیسي.

يعذره: یعنی د عظیم نعمتونو مخې ته د دې سرې بی صبره کیدل الله تعالى ته به معلوم وي ځکه به الله تعالى دا په بیا مخالفت او بیا سوال کولو باندې مجبور او معذور وگڼي. (مرقات ۹/۵۴۷)

ما يصريئني منك: صری صری صری، ضرب يضرب نه د ایسارولو په معنی دی. د دې نه بیع مصراة

بمعنی حبس اللبث فی الضرع ده. په یوه نسخه کې مایصریک منی دی. دمعنی په اعتبار سره دا ډیر واضح دی. معنی یې داده چې ای ابن آدم هغه کوم شی دی چې هغه ستا بیا سوا لونه او غوختني نه ما خلاص کړي؟ داده د الله تعالی د اړخ نه د ډیر شفقت اظهار وي. (مرقات ۹/۵۴۹)

احیاءک لنا؛ دواړه ځایه احیاءک تخلیق او پیدا کیدلو په معنی دی. یعنی ته یې زمونږ لپاره او مونږ یې تا لپاره پیدا کړي یو. (مرقات ۹/۵۰۵)

﴿۱۵﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ اللَّهَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَيُصِيبَنَّ أَقْوَامًا

او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: دمسلمانانو په څومره ډلي داسې وي چې

سَفَعٌ مِنَ النَّارِ يَذُنُوبٌ أَصَابُوهَا عُقُوبَةٌ

هغوي لره به دهغوي د گناهونو د وجې نه چې هغوي به کړي وي، د دوزخ په اور کې به سيزل شوي وي، او

ثُمَّ يُدْخِلُهُمُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِقَضَائِهِ وَرَحْمَتِهِ

دهغوي شکلونه به یې بدل کړي وي. او بیا به الله تعالی په خپل خاص فضل او کرم او رحمت سره هغوي جنت

فَيَقَالُ لَهُمْ: الْجَهَنَّمِيُّونَ". رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱)

ته ورسوي او هغوي ته به جهنميان ویلی کيږي.

توضیح: سفع: د فاعل واقع شوي دی. د اور لمبو ته وايي. یعنی ډیرې به داسې ډلي وي چې هغوي به د خپلو گناهونو په سزا کې د دوزخ په اور کې وسوزولی شي. جهنميون: دا لقب د تکلیف ورکولو په شکل نه وي بلکې تذکره خلاصی من النار او تذکره احسان خداوندې په توگه به وي. (مرقات ۹/۵۵۱)

﴿۱۶﴾ وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَخْرُجُ أَقْوَامٌ

او حضرت عمران بن حصين رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: ډیر خلک په د محمد د شفاعت

مِنَ النَّارِ بِشَفَاعَةِ مُحَمَّدٍ فَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَيُسَمَّوْنَ الْجَهَنَّمِيِّينَ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

په نتیجه کې راوويستلی شي او جنت ته به داخل کړی شي، او دهغوي نوم به جهنميان کيږدلی شي، (بخاری)

وَفِي رِوَايَةٍ: «يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنْ أُمَّتِي مِنَ النَّارِ

او په یو روايت کې داسې دي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: زما د امت به ډیر خلک زما د شفاعت

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۱۶ رقم الحديث ۶۵۵۹ وأخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۴۴۳ رقم الحديث ۴۳۱۵.

بِشَفَاعَتِي يُسْتَوْنَ الْجَهَنَّمِيِّينَ « (۱).

په نتیجه کې د دوزخ نه وويستلی شي او د هغوي نوم به جهنميان وي.

﴿۱۴﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنِّي لَأَعْلَمُ

او حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: زه يقيناً هغه سپري پيژنم چې هغه

آخِرَ أَهْلِ النَّارِ خُرُوجًا مِنْهَا وَآخِرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ دُخُولًا رَجُلٌ

به د ټولو نه په آخر کې د دوزخ نه را وويستلی شي، او د ټولو نه به آخر جنت ته ورسولی شي. دا به يو سپري وي

يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ حَبْوًا. فَيَقُولُ اللَّهُ: أَذْهَبُ

چې هغه به په زنگونانو په مزل باندې دوزخ نه بيرون راو وځي. الله تعالى به هغه ته و فرمايې چې لاړ شه او

فَادْخُلِ الْجَنَّةَ فَيَأْتِيهَا فَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ

جنت ته داخل شه. هغه سپري چې کله هلته ورسپري نو هغه ته به جنت په داسې حال کې بنکاره شي چې

أَنَّهَا مَلَأَى فَيَقُولُ يَا رَبِّ وَجَدْتُهَا مَلَأَى

گويا دا ډک شويدي. او په دې کې نور د چا لپاره څه ځای نشته دي. هغه سپري به ووايي چې زما لپاره څه

فَيَقُولُ اللَّهُ: أَذْهَبُ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ فَإِنَّ لَكَ مِثْلَ الدُّنْيَا

ځای په نظر نه راځي؟ الله تعالى به و فرمايې: ته لاړ شه! او جنت ته داخل شه، هلته به ستا لپاره د دنيا په اندازه

وَعَشْرَةَ أَمْثَالِهَا. فَيَقُولُ: أَسْحَرُ مِنِّي

او د هغې ندلس چونده ډير ځای ستا لپاره دي. هغه سپري به ووايي چې آيا ته ما پورې ټوقې کوي؟ يا به دا

أَوْ تَضْحَكُ مِنِّي وَأَنْتَ الْمَلِكُ؟

ووايي چې ته ما پورې خدا کوي او حال دادی چې ته خو باچايې؟ حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايې

وَلَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَحَكَ حَقِّي

چې ما وکتل. رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دې خبرې کولو سره و خندل، تردې چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۱۸ رقم الحديث ۶۵۶۶ والترمذي ۴/۶۱۶ رقم الحديث ۲۶۰۰.

بَدَتْ نَوَاجِذُهُ وَكَانَ يُقَالُ: ذَلِكَ أَذْنِي أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةٌ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (١)

مخکنې غاښونه ښکاره شو او ویل کیدل به چې دا سپری په جنتیانو کې د ټولو نه د کمې درجې سپری دی.

توضیح: حبوا: په زنگونانو باندې مزل ته حبوا وایي.

وانت الملك: یعنی باچا علی الاطلاق یې او باچا ټوکې نکوي، ته ما پورې ټوکې کوي چې په جنت کې د خپې کینودلو ځای نشته او ته د لس چونده خبري کوي. (مرقات ۹/۵۵۲)

کله چې د خدای رحمت جوش ووهي

﴿١٨﴾ وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنِّي لِأَعْلَمُ آخِرَ

او حضرت ابو ذر رضي الله عنه فرمایې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایل: زه یقیناً هغه سپری پېژنم چې هغه به د ټولو نه آخر

أَهْلِ الْجَنَّةِ دُخُولًا الْجَنَّةِ وَآخِرَ أَهْلِ النَّارِ خُرُوجًا مِنْهَا رَجُلٌ

جنت ته ننوځي. او د ټولو نه به آخر کې د دوزخ نه راوويستلی شی. دا به یو داسې سپری وي چې هغه به د

يَوْمِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُقَالُ: اعْرَضُوا عَلَيْهِ صِغَارَ ذُنُوبِهِ

قیامت په ورځ باندې پیش کړی شي، نو وبه ویلی شي چې دده د ورکو ټو گناهونو ثابت شوی جرم دده مخې

وَأَرْفَعُوا عَنْهُ كِبَارَهَا فَتَعْرَضُ عَلَيْهِ صِغَارَ ذُنُوبِهِ

ته کیږدی او دده د غټو گناهونو ثابت جرم ده ته وس مه ظاهر وی، نو دده د ورکو ټو گناهونو ثابت جرم به

فَيُقَالُ: عَمِلْتَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَبْتَ يَوْمَ كَذَا

دده مخې ته کینودلی شي. او بیا به ده ته وویلی شي، چې آیا تا فلانکی فلانکی ورځ فلانکی فلانکی

وَكَذًا وَكَذًا وَعَمِلْتَ يَوْمَ كَذَا وَكَذًا كَذَا؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ.

کار کړی و. او په فلانکی فلانکی ورځ دې اطاعت پرېخودلی و. هغه به اقرار وکړي چې هو! هغه به د خپلو

لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُنْكِرَ وَهُوَ مُشْفِقٌ مِنْ كِبَارِ ذُنُوبِهِ

گناهونو نه انکار نشي کولی. ځکه چې هغه به د خپلو غټو غټو گناهونو په ویره کې اخته وي. چې هسې نه

أَنْ تُعْرَضَ عَلَيْهِ. فَيُقَالُ لَهُ فَإِنَّ لَكَ مَكَانَ كُلِّ سَيِّئَةٍ حَسَنَةً.

دده غټ گناهونو جرم باندې پیش نکړی شي. ده ته به وویلی شي تا ته د هرې بدې به بدله کې یوه نیکې

فَيَقُولُ: رَبِّ قَدْ عَمِلْتُ أَشْيَاءَ لَا أَرَاهَا هَهُنَا

درکولی کیږي. دغه سړی به ووايي چې زما ربه! ما نور هم ډیر بد کارونه کړي و. چې هغه زه دلته نه وینم

وَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَحِكَ حَتَّى

حضرت ابو ذر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې ما وکتل چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دې بیانولو سره په خدا شو تر دې چې د

بَدَأْتُ نَوَاجِدُهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱)

نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخکنې غاښونه ښکاره شول.

توضیح: یعنی زما څه غټ گناهونه و، هغه دلته په نظر نه راځي. کله چې د غټو گناهونو په وجه باندې دومره نعمت راکولی کیږي نو په غټو گناهونو باندې به څومره انعام ورکول کیږي. رښتیا دي چې کله د خدای رحمت په جوش کې راشي نو د ابلیس به هم امید پیدا شي چې کیدی شي مونږ ته هم څه معافې وشي.

لعل رحمة ربی حين يقسمها تأقی علی حسب العصیان فی القسم

د دوزخ نه راوتلي یو سړی قصه

﴿١٩﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ أَرْبَعَةٌ

او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسو الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: څلور کسان به هغه وي چې هغه کله د دوزخ

فَيُعْرَضُونَ عَلَى اللَّهِ ثُمَّ يُؤْمَرُ بِهِمْ

نہ راوويستلی شي او د الله تعالی مخې ته پيش کړی شي، نو د هغوي په اړه به دا حکم وي چې دا دې دوزخ ته

إِلَى النَّارِ فَيُلْتَفِتُ أَحَدُهُمْ

ولیبلی شي، د ډنډه وروسته چې کله هغوي دوزخ اړخ ته روان کړی شي نو په دوي کې به یو سړی په شاه

فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ؟ لَقَدْ كُنْتُ أَرْجُو إِذَا أَخْرَجْتَنِي مِنْهَا

راوگوري او وبه وایي چې زما ربه! ما خودا امید لرلو چې کله ته ما د دوزخ نه بیرون راوغواړي نو بیا به مې

أَنْ لَا تُعِيدَنِي فِيهَا" قَالَ: «فِينَجِيهِ اللَّهُ مِنْهَا». رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۲)

ته نه لیږي؟ نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: الله تعالی به هغه ته د دوزخ نه خلاصی ورکړي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۱۷۷ رقم الحديث (۱۹۰-۳۱۴) والترمذي ۴/۶۱۴ رقم الحديث ۲۵۹۶.

(۲) أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۱۸۰ رقم الحديث (۱۹۲-۳۲۱) واحمد في المسند ۳/۲۸۵.

توضیح: فیلتفت: یعنی کله چې الله تعالی هغه سړی بیا دوزخ ته د لیرلو حکم ورکړي نو یو دوزخې به په ناشنا عاجزانه انداز سره ووايي چې زما خو دا خیال ؤ چې کله ته ماراوباسي نو بیا به مې نه لیري، په دې باندې الله تعالی وفرمایي چې دا یو امتحان او ازمیښت ؤ! لاږشه جنت کې وسپړه. دیوسره د دې خبرو ذکر دی. گڼې دا معامله به د څلورو واړو سره وي. ځکه چې کافر خو کله هم د دوزخ نه راویستلی کیږي، کله چې یې دا څلور راویستل نو دا به مسلمانان وي، کله چې ووتل نو بس بیا ووتل. (مرقات ۹/۵۵۲)

د مؤمن نه به په پل صراط باندې یو بله یو بښنه کیږي

﴿۲۰﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَخْلُصُ الْمُؤْمِنُونَ
او حضرت ابو سعید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: کله چې مؤمنانو ته د دوزخ نه خلاصی ورکړي
مِنَ النَّارِ فَيُحْبَسُونَ عَلَى قَنْطَرَةٍ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ
شي نو هغوی به په هغه پل باندې ایسار کړي شي چې هغه د جنت او جهنم تر مینځه به وي او بیا به د هغوی
فَيُقْتَضُ لِبَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضِ مَظَالِمٍ كَانَتْ بَيْنَهُمْ فِي الدُّنْيَا حَتَّى
نه د یو بل د حقونو او غوڅتنو بدله اخستلی کیږي چې هغه یې په دنیا کې په یو بل باندې لرلو. تردې چې
إِذَا هُذِبُوا وَنُقُوا أُذُنَ لَهُمْ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ فَوَالَّذِي
هغه خلک به بینځي پاک شي، نو هغوی ته به جنت ته د ننوتلو اجازت ورکړي شي، پس قسم دی په هغه ذات
نَفْسٍ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَأَحَدُهُمْ
چې د هغه قدرت په لاس کې د محمد ساه ده. کله چې هغه خلک جنت ته داخل شي، نو په دوې کې به هر یو
أَهْدَى بِمَنْزِلِهِ فِي الْجَنَّةِ مِنْهُ بِمَنْزِلِهِ كَانَ لَهُ فِي الدُّنْيَا». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(۱)
سړی خپل هغه کور چې هغه ده لپاره به په جنت کې مخصوص وي، د خپل دنیا د کور نه به ډیر پیژندونکی وي

توضیح: علی قنطرة: یعنی پل صراط باندې صلح رحمي او داسې مظالم مستقل حساب کتاب به وي. د دې

تفصیل د دې باب په حدیث نمبر ۹ کې تیر شوی دی. اهلی: یعنی بل صراط نه تیریدلو نه وروسته مؤمن سړي ته د خپل جنت کور به داسې معلوم وي لکه څنگه چې هغه په دنیا کې خپل کور پیژندلو. دا به د هغه سړي د ایماني رڼا اثر وي. لکه څنگه چې هغه ته په دنیا کې د هدایت رڼا ترلاسه شوي وه. دغه شان به دا مؤمن په دې رڼا سره د جنت کور په آسانی سره معلوم کړي شي. (مرقات ۹/۵۵۴)

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۳۹۵ رقم الحديث ۶۵۳۵ وأحمد في المسند ۳/۱۳

د هر سړي لپاره په جنت او دوزخ کې يوه يوه چوکۍ ټاکلې شويده

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَدْخُلُ أَحَدٌ الْجَنَّةَ			
او حضرت ابو هريره رضى الله عنه فرمايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل: هيڅ يو سړى تر هغه وخته پورې جنت ته			
إِلَّا	أَرِي	مَقْعَدَهُ	مِنَ النَّارِ لَوْ
نشي ننوتلى ترڅو چې ده ته په دوزخ کې هغه ځاى ونه بنودلى شي چې هغه به دده ځاى وي که ده بد کارونه			
أَسَاءَ	لِيَزِدَادَ	شُكْرًا	
کړى وي. او دابه ځکه وي چې هغه په دنيا کې بدو کارونو نه د ځان ساتلو توفيق په ورکړل کيدلو او دوزخ			
وَلَا	يَدْخُلُ	النَّارَ	أَحَدٌ
ته د تک په ځاى جنت ته ننوتلو باندې د ډير نه ډير شکر ادا کړى شي، او هيڅ يو سړى به تر هغه وخته			
يَدْخُلُ	أَرِي	مَقْعَدَهُ .	مِنَ الْجَنَّةِ
پورې دوزخ ته داخل نشي ترڅو چې هغه په جنت کې هغه ځاى ونه بنودلى شي چې هغه دده لپاره مخصوص			
لَوْ أَحْسَنَ	لِيَكُونَ	عَلَيْهِ	حَسْرَةٌ . « . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱)
و، که هغه نیک کارونه کړي وي او دابه ځکه وي چې دا ډير نه ډير خفگان او پښیمانتيا کې اخته شي.			

کله چې مرگ ته خپله مرگ راشي

﴿۲۲﴾ وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا صَارَ أَهْلُ الْجَنَّةِ إِلَى الْجَنَّةِ وَأَهْلُ			
او حضرت ابن عمر رضى الله عنهما فرمايې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايې: کله چې جنتيان جنت ته او			
النَّارِ إِلَى النَّارِ يَجِيءُ بِأَلْمُوتِ حَتَّى يُجْعَلَ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ ثُمَّ يُذْبَحُ			
دوزخيان دوزخ ته لار شي نو مرگ به راوستلى شي، او دابه د جنت او دوزخ تر مینځ کولو باندې حلال (ذبح)			
ثُمَّ يُنَادِي مُنَادٍ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ لَا مَوْتَ وَيَا أَهْلَ النَّارِ			
کړى شي بيا به اعلان کونکى اعلان وکړي چې اى جنتيانو! وس د مرگ هيڅ وجود ندى پاتي او اى دوزخيانو!			
لَا مَوْتَ. فَيَزِدَادُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَرَحًا إِلَى فَرَجِهِمْ وَيَزِدَادُ أَهْلُ النَّارِ			
وس د مرگ هيڅ وجود ندى پاتي، د جنتيانو د خوشحالى او مستى به هيڅ اندازه نه وي، او دوزخيان به			

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۱۸ رقم الحديث ۶۵۶۹ وأحمد في المسند ۲/۵۴۱

حُرْنَا إِلَىٰ حَزْنِهِمْ. (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).^(۱)

د غم او خفگان به درياب کې نورزيات ډوب شي.

الفصل الثاني

حوض کوثر ته به د ټولو نه منگې غريب مهاجرين راځي

﴿۲۳﴾	عَنْ ثَوْبَانَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «حَوْضِي
	حضرت ثوبان رضی اللہ عنہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کوي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل: زماد حوض (کوثر)
مِنْ عَدَنٍ إِلَىٰ عَمَانَ الْبَلْقَاءِ مِائَةٌ مِائَةٌ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَىٰ مِنَ الْعَسَلِ	او گدوالي د عدن او عمان بلقاء مینځنۍ فاصلې په اندازه دی. د دې اوبه د پیو (شیدو) نه ډیرې سپینې او د شهدو نه
وَأَكْوَابُهُ	عَدَدُ نُجُومِ السَّمَاءِ مَن
	ډیر خوږې دي. د دې گلاسونه (د اوبو څکلو لوبڼې) د آسمان د ستورو نه ډیر دي. کوم سپرې چې هم په دې کې
شَرِبَ مِنْهُ شَرْبَةً لَمْ يَظْمَأْ بَعْدَهَا أَبَدًا أَوَّلُ النَّاسِ	یو ځل اوبه وڅکي، بیا به هغه ته کله هم تنده نه لگي. په دې حوض باندې د ټولو نه مخکې راتلونکې خلک
وَرُودًا	فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ الشُّعَثُ رُؤُوسًا الدُّنُسُ ثِيَابًا
	غریبانان مهاجرین به وي. هم هغه غریبانان مهاجرین چې بیر ایختان، او پریشان حال او شلیدلو جامو
الَّذِينَ	لَا يَنْكِحُونَ الْمُتَنَعِمَاتِ
	کې په نظر راځي، چې هغه د خوشحاله کورنیو د جینکو سره د نکاح کولو قابل نه گڼلی کیدل، او د
	وَلَا يَفْتَحُ لَهُمُ السُّدُودُ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ^(۲)
	چالپاره چې به دروازې نه برسيرته کیدلي. (مسند احمد، ترمذی، ابن ماجه، او ترمذی وائی دا حدیث غریب دي)

توضیح: عمان بلقاء: عمان د درې ځایونو نوم دی. یو عمان د بحر احمر سره دی. چې مخکې د شام برخه وه. اوس د اردن پایه تخت دی. دویم عمان په شام کې د یوې علاقې نوم دی. چې باندېه علاقې ده. دریم عمان بحرین کې دی بلقاء چې کوم مقام دی، دا د شام د دمشق علاقې سره نژدې دیو

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۱۵ رقم الحديث ۶۵۴۸ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۸۹ رقم الحديث (۲۸۵۰-۴۳)

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۴۳ رقم الحديث ۲۴۴۴. وابن ماجه في السنن ۲/۱۴۳۸ رقم الحديث ۴۳۰۳.

پخوانې ښار نوم دی. په دې حدیث کې عمان بلقاء د شام مراد دی. د دې وجه نه دې اړخ ته اضافه شری دیز دې لپاره چې عمان اردن او عمان بحرین نه احتراز وشي. په دې حدیث کې د مختلفو ځایونو نومونه اخستلو سره د حوض کوثر طول او عرض تمثیل بیان کړی شوی دی. او د مختلف مقاماتو نوم اخستلی شوی دی. دې لپاره چې کوم سړی کوم مقام باندې پوهه شي، هغه د هغې د طول او عرض نه اندازه واخلي، په حدیث کې څه تحدید او تعین او مخصوص کول مقصود ندي. (مرقات ۹/۵۵۶)

الشعث: شین باندې ضمه ده. عین ساکن او ثاء باندې هم ضمه ده. دا جمع ده. د دې مفرد اشعث دی. چې بیر ایختانو ته وایي.

الدانس: دال باندې ضمه ده، نون باندې هم ضمه ده، سین باندې هم ضمه ده. دا جمع ده، د دې مفرد دنس دی. خیرنو جامو ته وایي.

ممتنعیات: یعنی ناز کونکې ښایسته او مالداره ښځو سره به د دوی نکاحونه نه کیږي.

السد: سین او دال باندې هم پیش دی. دا جمع ده. د دې مفرد سدة دی. دروازي ته وایي. مطلب دا دی چې دې فقیرانو ته دنیا کې خلک التفات نکوي، که په دروازه باندې ولاړ وي، نو د دوی لپاره دروازه نه برسیره کیږي. او نه د دوی د نکاح پیغام څوک اوري، دا دنیا فقیران دي خو د آخرت باچاهان دي. د دوی په شان په یو درویش دې ټوله دنیا قربان شه. (مرقات ۹/۵۵۶)

حوض کوثر ته دراتلونکو شمار نشته

﴿۲۳﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَانزَلَنَا مِنْزِلًا

او حضرت زید بن ارقم رضی الله عنہما فرمایي چې مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره و چې یو ځای کې مونږ دیره و اچوله

فَقَالَ: «مَا أَنْتُمْ جُزْءٌ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ جُزْءٍ

هلته نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایيل چې کوم خلک زما خوا ته حوض کوثر ته راځي، دهغوی د تعداد په اعتبار سره تاسو

مِنْ يَرِدُ عَلَى الْحَوْضِ» . قِيلَ: كَمْ كُنْتُمْ يَوْمَئِذٍ؟

دلاکھونو جزونو کې یو جزء یاست. حضرت زید بن ارقم رضی الله عنہما پوښتنه وشوه چې په دغه وخت کې

قَالَ: سَبْعِمِائَةٍ أَوْ ثَمَانِ مِائَةٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۱)

ستاسوت عداد څومره و؟ هغه وویل اووه سوه یا اته سوه.

(۱) أخرجه أبو داود في السنن ۵/۱۱۰ رقم الحديث ۴۷۴۶ وأحمد في المسند ۴/۳۶۹.

﴿۲۵﴾ وَعَنْ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ لِكُنَّ نَبِيٍّ

او حضرت سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل (په آخرت کې) به هر نبي ته حوض ورکړي شي

حَوْضًا وَ إِنَّهُمْ لَيَتَّبَاهُونَ أَيُّهُمْ أَكْثَرُ

او د هر امت خلک به د خپل نبي حوض ته راځي او او به به څکي. نو ټول انبياء به خپل مينځ کې فخر کوي

وَارِدَةٌ وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ وَارِدَةً». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

چې د چا په حوض باندې خلک ډير دي. او زما اميد دی چې د ټولو نه به ډير کسان زما حوض ته راځي.

ميدان محشر کې به نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کوم ځای وي

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَنَسِ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايې چې ما نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته درخواست وکړو چې ته د قيامت په ورځ باندې

أَنْ يَشْفَعَ لِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالَ: «أَنَا قَاعِلٌ» . قُلْتُ

په خاصه توگه باندې زما بيل شفاعت وکړه. نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: بڼه زه به شفاعت وکړم. ما وويل چې

يَا رَسُولَ اللَّهِ! تَأْخِذُكَ بِهَذَا حَوْضًا مَخْشِيًّا؟ قَالَ أَظْلُبُنِي أَوْ لِمَا تَطْلُبُنِي عَلَى الصِّرَاطِ .

يا رسول الله! تا چير ته ولټوم، او ته به کوم ځای مخ شي؟ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: د ټولو نه مخکې ما د پل صراط

قُلْتُ فَإِنْ لَمْ أَلْقَكَ عَلَى الصِّرَاطِ؟ قَالَ: «فَأَطْلُبُنِي عِنْدَ الْبَيْرَانِ» قُلْتُ فَإِنْ لَمْ أَلْقَكَ عِنْدَ الْبَيْرَانِ؟

سره ولټوه. ما وويل که ته هلته مخ نشوي؟ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: نو بيا مې د ميزان خواته ولټوه. ما وويل که ته

قَالَ: «فَأَطْلُبُنِي عِنْدَ الْحَوْضِ فَإِنِّي لَأُخْطِئُ هَذِهِ الثَّلَاثَ الْمَوَاطِنَ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۲)

هلته هم مخ نشوي؟ وې فرمايل: نو بيا ما د حوض کوثر سره ولټوه. زه دا درې ځايونه پرې خود لو باندې هي چرته نه ځم.

نبي اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مقام محمود کې

﴿۲۷﴾ وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قِيلَ لَهُ

او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت کوي چې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه وشوه چې

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۴۲ رقم الحديث ۲۴۴۳.

(۲) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۳۷ رقم الحديث ۲۴۳۳ واحمد في المسند ۳/۱۷۸.

مَا .	المقام	المحمود	؟
اودرې ' میت څه دی؟ چې دهغې په دې آیت کې ستاسره وعده شویده (عَلَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا			
قال: " ذَلِكَ يَوْمَ يَنْزِلُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى كُرْسِيِّهِ			
مَحْمُودًا) نونبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: په هغه ورځ باندې به الله تعالی په خپله چوکۍ باندې د جلال نزول وکړي.			
فَيُطِّطُ كَمَا يَطُّ الرَّحْلُ الْجَدِيدُ مِنْ تَضَائِقِهِ بِهِ وَهُوَ كَسَعَةٌ			
او چوکۍ به چغاری وکړي لکه نوې څرمنې تنگ زین چې چغاری کوي. او د چوکۍ فراختیا به دومره وی			
مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَيُجَاءُ بِكُمْ حُفَاةٌ عُرَاةٌ غُرُلًا			
څومره چې د زمکې او اسمان مینځې فضا. بیا تاسو ټول لوڅي څپې، برېښد بدن، او ناسوتته (میدان محشر) ته			
فَيَكُونُ أَوَّلُ مَنْ يُكْسَى إِبْرَاهِيمَ			
راوستلی شي، او په هغه ورځ باندې چې چاته د ټولو نه مخکې جامې اغوستل کیږي هغه به ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ			
يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَكْسُوا خَلِيلِي بِرِيظَتَيْنِ بَيْضَاوَيْنِ مِنْ رِيَاظِ الْجَنَّةِ			
وي. الله تعالی به حکم وکړي چې زما دوست ته جامې واغوندي، او د جنت د څادرونو نه به د نرم کتان			
ثُمَّ أَكْسَى عَلَى أَثَرِهِ			
دوه سپین څادرونه راوړي شي او ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ ته به واغوستلی شي، د دې نه وروسته به ماته جامې			
ثُمَّ أَقُومُ عَنْ يَمِينِ اللَّهِ مَقَامًا يَغْبِطُنِي الْأُولُونَ وَالْآخِرُونَ . " رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ (١)			
واغوستلی شي. او بیا به زه د الله تعالی نبي اړخ ته ودرېږم، نو مخکنې او وروسته ټول خلک به زما سره غبطه کوي			

توضیح: یط: اط یط اطاطط: نوې چوکۍ باندې د ناستې په وخت کې چې کوم چغاري او ازراڅي دهغې ته یط وایي.

الرحل: کجاوې ته وایي.

حفاة: لوڅې څپو ته وایي.

عراة: برېښد بدن ته وایي.

(١) أخرجه الدارمي في السنن ٢/٤١٩ رقم الحديث ٢٨٠٠.

غزلا: اغزل، ناسوتته ته وایي.

اکسوا: د امر صیغه ده. اغوستلو په معنی دی. (مرقات ۹/۵۷۲)

ریطتین: ریطة کتابس او تسر شادر ته وایي. حضرت ابراهیم علیه السلام ته به اول جامې خکه اغوستل کې چې نمرود اور ته گوزار لوپه وخت دهغه جامې ویستلي وي. نبی کریم صلی الله علیه و سلم نه مخکې یې خکه واغزولې چې دا د نبی کریم صلی الله علیه و سلم نیکه دی. هم دا د احترام تقاضا ده. یا نبی کریم صلی الله علیه و سلم نور ته وویلله. خپله معامله به یې بیله وي. مگر په دې حدیث کې تاخیر تصریح ده. تاویل مناسب ندی. (مرقات ۹/۵۷۲)

﴿۲۸﴾ وَعَنْ الْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: شِعَارُ الْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

او حضرت مغیره بن شعبه رضی الله عنه فرمایې چې د قیامت په ورځ پل صراط باندي د تیریدلو په وخت د

عَلَى الصِّرَاطِ: رَبِّ سَلِّمْ سَلِّمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ^(۱)

ایمان والاؤ ننبه به دا الفاظ وي. رب سلم سلم (روایت کړې دې جامع ترمذی)

شفاعت به د کبیره کناهنو و الاؤ لپاره وي

﴿۲۹﴾ وَعَنْ أَنَسِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ

او حضرت انس رضی الله عنه فرمایې چې نبی کریم صلی الله علیه و سلم فرمایل: کناه کبیره کونکو په حق کې زما شفاعت

مِنْ أُمَّتِي». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۲) وَرَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ عَنْ جَابِرٍ^(۳)

به فقط زما د امت خلکو لپاره به مخصوص وي، (ترمذی، ابوداود ابن ماجه)

رحمت عالم در حمت شان

﴿۳۰﴾ وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَتَانِي آتٍ مِنْ عِنْدِ رَبِّي

او حضرت عوف بن مالک رضی الله عنه فرمایې چې رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمایل: یوه فرېسته زما خواته راغله او هغې

فَخَيَّرَنِي بَيْنَ أَنْ يُدْخِلَنِي نِصْفَ أُمَّتِي الْجَنَّةَ

ماته په دې دوه خبرو کې د یوې خبرې اخستلو اختیار راکړو چې یا خو به زما نیم امت جنت ته ځي یا

(۱) اخرجه الترمذی في السنن ۴/۵۳۶ رقم الحديث ۴۲۳۲.

(۲) اخرجه ابوداود في السنن ۵/۱۰۶ رقم الحديث ۴۷۳۹ والترمذی في السنن ۴/۵۳۹ رقم الحديث ۲۴۳۵.

(۳) اخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۴۴۱ رقم الحديث ۴۳۱۰.

وَبَيِّنَ	الشفاعة	فَاخْتَرْتُ	الشفاعة
(د ټولو په حق کې) د شفاعت حق به ماته ترلاسه وي. نو ما د خپل امت په حق کې د شفاعت ترلاسه کول اختيار			
وَهِيَ	لِمَنْ	مَاتَ	لَا
کړل. نو زما شفاعت د هر هغه سرې لپاره فيصله شويدې چې هغه په دې حال کې مړ وي چې هغه د الله سره			
بِاللَّهِ شَيْئًا». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ ^(۱)			
څوک شرک کولو کې اخته نه و. (ترمذی، ابن ماجه)			

دعام شفاعت ذکر

﴿۲۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الْجَدْعَاءِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:
او حضرت عبد الله بن ابی جدعاء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایې چې ما د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي چې زما
«يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِشَفَاعَةِ رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَكْثَرُ مِنْ بَيْتِي تَمِيمٍ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ ^(۲)
د امت د یو سرې په شفاعت سره به د بنی تمیم د کسانو د شمیرې نه هم ډیر کسان جنت ته داخل شي.

توضیح: بشفاعة رجل: ویل کیږي دا به حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وي، یا د دې سرې نه اویس قرني مراد دی. یا بل څوک مراد دی. اللهم ارزقنا شفاعة حبيبك محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (مرقات ۹/۵۶۶)

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ مِنْ أُمَّتِي مَنْ
او حضرت ابو سعید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: زما په امت کې خوبه څوک د
يَشْفَعُ لِلْقَبِيلَةِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ لِلْعَصْبَةِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَشْفَعُ لِلرَّجُلِ
گڼو جماعتونو شفاعت کوي، څوک به د یو عصبه شفاعت کوي، او څوک به فقط د یو سرې شفاعت
حَتَّى يَدْخُلُوا الْجَنَّةَ» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(۳)
کوي لنډه دا چې دغه شان د شفاعت په نتیجه کې به ټول امت جنت ته ننوځي.

توضیح: ان من امتي: یعنی ځینې امتیان به شفاعت کوي، لکه علماء، صلحاء او شهداء او داسې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۴۱ رقم الحديث ۲۴۴۱ وابن ماجه ۲/۱۴۴۱ رقم الحديث ۴۳۱۱.

(۲) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۴۰ رقم الحديث ۲۴۳۸ وابن ماجه في السنن ۲/۱۴۴۳ رقم الحديث ۴۳۱۶.

(۳) أخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۴۱ رقم الحديث ۲۴۴۰، وأحمد في المسند ۳/۲۰.

نور.

للقائم: د دېنه قبائل اخستل ډیر بهتره دي. یعنی گڼو قبیلو شفاعت به یو سړی کوي. که شفاعت کونکی شهید وي، یا عالم وي یا ولی یا نیک سړی وي. (مرقات ۹/۵۶۶)

للقبيلة: یعنی د یوې قبیلې شفاعت به کوي. قبيله هغه قوم ته وايي چې د هغې نیکه یو وي.

للعصبة: عین باندې ضمه ده، صاد باندې سکون دی. لسونه تر څلویښتو کسانو ته عصبه وايي. (مرقات ۹/۵۶۶)

څلور لاکه به بغير د حساب نه جنت ته نوحی

﴿۳۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَعَدَنِي

او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: الله عزوجل زما سره وعده کړې ده چې هغه به

أَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي أَرْبَعَ مِائَةِ أَلْفٍ بِلَا حِسَابٍ». فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ

زما د امت نه څلور لاکه کسان بغير د حساب او کتاب نه جنت ته دننه کوي. حضرت ابو بکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي:

زِدْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ

یا رسول الله! زموږ په دې شمیره کې ډیر والی وکړه (ځکه چې ته د خدای په رحمت باندې اعتماد

قَالَ وَهَكَذَا فَحَثَا

کولو زموږ نه چې څومره ډیر وي الله تعالی به هغه پورا کوي) نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: ښه دومره نور ډیر،

يَكْفِيهِ وَجَمَعَهُمَا فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ:

نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل لاسونو راغونډولو باندې لپه جوړه کړه. حضرت ابو بکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي:

زِدْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: وَهَكَذَا

یا رسول الله! زموږ په شمیره کې ډیر والی وکړه. نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي: ښه دومره نور ډیر. حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په

فَقَالَ عُمَرُ دَعْنَا يَا أَبَا بَكْرٍ. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ:

دغه مجلس کې ناست و. هغه په محسو سولو باندې حضرت ابو بکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وویل (بس وس) موږ په

وَمَا عَلَيْكَ أَنْ يَدْخِلَنَا اللَّهُ كَلَّنَا الْجَنَّةَ؟

خپل حال باندې پرېږده. حضرت ابو بکر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي که الله تعالی موږ ته ټول جنت ته ولیږي نو ستا

فَقَالَ عُمَرُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِنْ شَاءَ أَنْ يُدْخِلَ خَلْقَهُ الْجَنَّةَ يَكْفٍ وَاحِدٍ

خه نقصان دی؟ حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جواب ورکړو: که الله تعالى خپل ټول مخلوق په یو لاس باندې جنت

فَعَلَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «صَدَقَ عُمَرُ» رَوَاهُ فِي شَرْحِ السَّنَةِ (١)

ته داخلول و غواړي نو کولی یې شي. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: عمر! بیخي رښتیا وویله.

توضیح: زدنا: د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خواخوږي او د جنت حرص حذبه دومره لویه وه چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته یې وفرمایل: چې ته الله تعالى باندې نور ډیروالی وکړه. ځکه چې ته به سفارش کوي. نو الله تعالى به اضافه وکړي. یو اړخ ته د الله تعالى د اړخ نه د دې فراخه شفاعت په صورت کې شمیري په ځای د لاسونو لپې ډکول و. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم لپې ډکولو باندې الله تعالى د فعل نقل وکړو. په دې باندې ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نور ډیروالی درخواست وکړو. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نور ډیروالی وکړو. په دې سره ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نور ډیروالی درخواست وکړو. نو حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمایل: چې ابوبکر! بس کړه، که الله تعالى و غواړي نو په یوه لپه کې به ټول مخلوق جنت ته داخلولی شي. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په سفارش باندې ډیروالی وکړو، او بیا یې د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رایې تائید وکړو، نو د دواړو زړه ساته وشوه. (مرقات ٩/٥٦٧)

د الله تعالى رحمت بهانه لټوي

﴿٢٣﴾ وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: مؤمنانو کې چې کوم خلک دوزخیان گرځولی
" يُصَفُّ أَهْلَ النَّارِ فَيَمُرُّ بِهِمُ الرَّجُلُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ
شوي دي. د هغوی به صفونه جوړ کړي شي، بیا چې کله د یو جنتي د هغوی په مخه تیرېږي نو دې دوزخیانو کې
فَيَقُولُ الرَّجُلُ مِنْهُمْ: يَا فَلَانُ أَمَا تَعْرِفُنِي؟ أَنَا الَّذِي سَقَيْتُكَ شَرْبَةً.
بديو سپړي ورتد وایي ای فلانکيد! آيا ته مانه پيژني؟ زه هغه سپړی وم چې هغه یو ځل په تا اوبه څکولي وي.
وَقَالَ بَعْضُهُمْ: أَنَا الَّذِي وَهَبْتُ لَكَ وَضُوءًا
په دوی کې بديو سپړی ووايي چې زه هغه سپړی وم چې هغه یو ځل د اودس اوبه درکړي وي. هغه جنتي به

(١) أخرجه البغوي في شرح السنة ١٥/١٦٣ رقم الحديث ٢٣٣٥ وأحمد في المسند ٣/١٦٥

فَيَشْفَعُ لَهُ فَيُدْخِلُهُ الْجَنَّةَ". رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ^(۱)

دده شفاعت وکړي او جنت ته به یې داخل کړي.

﴿۲۵﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ رَجُلَيْنِ مِمَّنْ دَخَلَ النَّارَ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: کوم خلک چې دوزخ ته ننوځي

اشْتَدَّ صِيَاحُهُمَا فَقَالَ الرَّبُّ تَعَالَى: أَخْرِجُوهُمَا.

په هغوی کې بدو په کسان ډیر شور کوي. پروردگار به حکم ورکړي چې دا دواړه بیرون راوباسی چې ولې

فَقَالَ لَهُمَا: لِأَيِّ شَيْءٍ اشْتَدَّ صِيَاحُكُمَا؟ قَالَا: فَعَلْنَا ذَلِكَ لِتَرْحَمَنَا.

دومره چیغې وهي؟ هغوی به ووايي چې مونږ ځکه چیغې وهي چې ستا رحمت مونږ ته متوجې شي. الله تعالی

قَالَ: فَإِنَّ رَحْمَتِي لَكُمْ أَنْ تَنْطَلِقَا فَنُلْقِيَا أَنْفُسَكُمَا حَيْثُ كُنْتُمَا مِنَ النَّارِ

به وفرمایي: چې ستاسو په حق کې زما رحمت دادی چې تاسو بیرته لار شي او په دوزخ کې چېرته وی، هلته

فَيُلْقِي أَحَدُهُمَا نَفْسَهُ

وسی، په دوی کې به یو سړی نو بیرته لار شي او خپله به ځان د دوزخ اور ته گوزار کړي او الله تعالی به

فَيَجْعَلُهَا اللَّهُ بَرْدًا وَسَلَامًا وَيَقُومُ الْآخِرُ فَلَا يُلْقِي نَفْسَهُ

هغه او رد هغه لپاره یخ کړي. او دویم سړی به هغه شان ولاړوي او خپله به اور ته ځان نه گوزاروي. الله تعالی

فَيَقُولُ لَهُ الرَّبُّ تَعَالَى: مَا مَنَعَكَ أَنْ تُلْقِي نَفْسَكَ كَمَا أُلْقَى صَاحِبُكَ؟ فَيَقُولُ:

به ترینه پوښتنه وکړي چې ته ولې ځان نه گوزاروي؟ ستا ملگرې خو اور ته ودانگل؟ هغه به ووايي چې

رَبِّ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ لَا تُعِيدَنِي فِيهَا

چې ربه! زه خو په دې امید باندې ولاړیم چې تازه د دوزخ نه بیرون راوویستلم نو وس به مې بیا هلته نه

بَعْدَ مَا أَخْرَجْتَنِي مِنْهَا. فَيَقُولُ لَهُ الرَّبُّ تَعَالَى: لَكَ رَجَاؤُكَ. فَيُدْخِلَانِ

لیري. الله تعالی به وفرمایي تا چې کوم امید قائم کړیدی، هغه ستا په حق کې پورا کیدلی شي. نو دغه دواړه کسان

(۱) أخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۲۱۵ رقم الحديث ۳۶۸۵.

جَمِيعًا الْجَنَّةَ بِرَحْمَةِ اللَّهِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(١)

به الله تعالى په رحمت او عنايت سره يو ځای جنت ته داخل کړی شي .

﴿٢٦﴾ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَرُدُّ النَّاسُ النَّارَ

او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: خلک به اور ته حاضر وي، او بيا به

ثُمَّ يَصْدُونَ مِنْهَا بِأَعْمَالِهِمْ فَأَوْلُهُمْ

د خپلو خپلو اعمالو مطابق دهغي نه نجاب بيا مومي . په دوي کې به د ټولو نه اول او افضل خلک هغه وي

كَكَنْجِ الْبَرْقِ ثُمَّ كَالرَّيحِ ثُمَّ كَحُضْرِ الْفَرَسِ

چې هغوي به د بجلي (برق) د پرېق په شان تير شي . بيا د باد (هوا) د چېپي په شان بيا د اس د منډي په شان،

ثُمَّ كَالرَّاكِبِ فِي رَحْلِهِ ثُمَّ كَشَدِّ الرَّجُلِ ثُمَّ كَمَشِيهِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ^(٢)

بيا په اوبښ د سپاره په شان، بيا د سرې د منډي په شان، او بيا د سرې د پيدل مزل کونکي په شان

الفصل الثالث

د حوض کوثر فراخوالی

﴿٢٧﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ أَمَامَكُمْ حَوْضِي

حضرت ابن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: ستاسو مخې ته زما حوض دی .

مَا بَيْنَ جَنْبَيْهِ كَمَا بَيْنَ جَرَبَاءَ وَأَذْرَحَ .

چې دهغي دواړو غاړو ته فاصله دوهمره ده څومره چې د جرباء او اذرح مينځنی فاصله ده . د يو راوي ويناده

قَالَ بَعْضُ الرُّوَاةِ: هُمَا قَرْيَتَانِ بِالشَّامِ بَيْنَهُمَا مَسِيرَةٌ ثَلَاثَ لَيَالٍ .

چې جرباء او اذرح د شام په هيواد کې دوه کلي دي، چې دهغوي په مينځ کې درې ورځې مزل دی . په يوبل

وَ فِي رِوَايَةٍ : « فِيهِ أَبَارِيقُ كُنُجُومِ السَّمَاءِ

حديث کې دا الفاظ دي چې د دې په دواړو غاړو باندې گلاسونه کيڼوډلی شوي دي چې هغه د اسمان د ستورو

(١) أخرجه الترمذي في السنن ٤/٦١٥ رقم الحديث ٢٥٩٩

(٢) أخرجه الترمذي في السنن ٥/٢٩٧ رقم الحديث ٣١٥٩ والدارمي في السنن ٢/٤٢٤ رقم الحديث ٢٨١٠ .

مَنْ وَرَدَهُ فَشَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ بَعْدَهَا أَبَدًا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ^(۱)

په شان دي. کوم سړی چې دې حوض ته راشي او د دې اوبه وڅکي، هغه به بیا کله هم تېری نشي.

﴿۳۸﴾ وَعَنْ حَدِيثَةٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

او حضرت حدیفة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا و حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واره بيان کوي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل

" يَجْمَعُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى النَّاسَ فَيَقُومُ الْمُؤْمِنُونَ حَتَّى تُزْلَفَ لَهُمُ الْجَنَّةُ

الله تبارک و تعالی به خلک راغونډ کړي او بيا به ټول مؤمنان ولاړوي چې جنت به هغوي ته را نژدي کړي

فَيَأْتُونَ آدَمَ فَيَقُولُونَ يَا أَبَانَا

شي (د هرامت خاص خاص) مؤمنان به حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ ته به راشي او ورته به وايي چې ای زموږ پلاره!

اسْتَفْتَحَ لَنَا الْجَنَّةَ. فَيَقُولُ: وَهَلْ أَخْرَجَكُم مِّنَ الْجَنَّةِ

زموږ پلاره جنت برسیره کړه. حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ به هغوي ته جواب ورکړي چې تاسو د جنت نه ستاسو د پلار

إِلَّا خَطِيئَةُ أَيُّكُمْ لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ أَذْهَبُوا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

لغز شراو استلی یاست. زه د دې کاروالا نه يم. تاسو زما څوې حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ ته لاړ شې چې د الله

خَلِيلِ اللَّهِ " قَالَ : " فَيَقُولُ إِبْرَاهِيمُ : لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ

دوست دی. نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل: حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ به هم دغه جواب ورکړي چې زه د دې کاروالا نه يم

إِنَّمَا كُنْتُ خَلِيلًا مِّنْ وَرَاءَ وَرَاءَ اعْمَدُوا إِلَىٰ مُوسَىٰ الَّذِي كَلَّمَهُ اللَّهُ

زه د خدای دوست دن نه مخکې مخکې وم. تاسو موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ ته لاړ شې، چې هغه د الله تعالی سره خبرې

تَكَلَّمَ فَيَأْتُونَ مُوسَىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَيَقُولُ: لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ

کړيدي نو دغه خلک به موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ ته راشي. او هغه به هم دغه جواب ورکړي چې زه د دې کاروالا نه يم

أَذْهَبُوا إِلَىٰ عِيسَىٰ كَلَّمَ اللَّهُ وَرُوحَهُ فَيَقُولُ عِيسَىٰ:

تاسو عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ ته لاړ شې چې د خدای کلمه او دهغې روح دی. نو حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ به هم دغه جواب

لَسْتُ بِصَاحِبِ ذَلِكَ فَيَأْتُونَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ورکړي چې زه د دې کاروالا نه يم. نو دا خلک به محمد (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ته راشي او محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به ودرېږي

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۶۳ رقم الحديث ۶۵۷۷ وأخرجه مسلم في صحيحه ۱۷۹۷ رقم الحديث ۲۴/۲۲۹۹

فَيَقُومُ	فَيُؤَدِّنُ	لَهُ
او ټولو انسانانو د میدان محشر ته به د سختیو او پریشانیو نه راحت ورکونکی د شفاعت کولو اجازت وغوړي. نو ده ته به		
وَتُرْسَلُ	الْأَمَانَةُ	وَالرَّحْمُ
اجازت ورکړی شي، بیا چې کله د حساب کتاب وخت تیر شي او ټول خلک په پیل صراط باندې تیرېږي نو		
فَيَقُومَانِ	جَنَّبَتِي	الصِّرَاطِ
امانت او رحم به راوستلی شي، او دا دواړه به د پیل صراط په نښی او چپ اړخ باندې ودرېږي، بیا به یوه طبقه		
فَيَسْرُ	أَوْلَاكُمْ	كَالْبَرْقِ
چې هغه به په تاسو کې افضل وي، او د ټولو نه مخکې به تیرېږي. د بجلي (برق) په شان به په پیل تیر شي.		
قَالَ:	قُلْتُ:	يَا أَيُّ
حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې چې ما وویل چې په تادي زما مور پلار قربان شي، بجلي په شان تیریدلو		
أَيُّ شَيْءٍ كَمَرِ الْبَرْقِ؟	قَالَ:	" أَلَمْ تَرَوْا إِلَى الْبَرْقِ كَيْفَ يَسْرُ
په څه صورت وي؟ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: آيا ته نگوري چې د بجلي پرڅنگه تیرېږي، او د سترگو په رپ		
وَيَرْجِعُ فِي كَرْفَةِ عَيْنٍ.	ثُمَّ كَمَرِ الرِّيحِ	ثُمَّ كَمَرِ الظَّيْرِ
سردیږي ته راستنه شي. بیا د باد (هوا) په شان، بیا د مارغانو په شان، او څه خلک به نارینه د منډې په شان		
تَجْرِي	بِهِمْ	أَعْمَالُهُمْ
منډه وهي. او هغوی ته به د هغوی د اعمالو طاقت او نورانیت او پاکوالي مخکې بوځي. او ستاسو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ		
قَائِمٌ	عَلَى	الصِّرَاطِ
يَقُولُ: يَا رَبِّ سَلِّمْ		
به د پیل صراط باندې ولاړ دا وایي چې رب سلّم سلّم چې ره! دوی په سلامتیا سره راتیر کړه، او دوی په		
سَلِّمْ.	حَتَّى	تَعْجَزَ
دوزخ کې د گوزارولو نه روغ وساته. او بیا به د څه بندیکانو اعمال عاجز وي، تردې چې یو سړی به په		
حَتَّى يَبْجِيءَ الرَّجُلُ	فَلَا يَسْتَطِيعُ	السَّيْرَ إِلَّا زَحْفًا
. وَقَالَ:		
راځکلور اځکلور او په زنگونانو خویدونکی به راشي، د دېنډو روسته نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایل: او د پیل صراط		

«وَنِي»	حَاقِي	الصِّرَاطِ	كَلَالِيْبُ	مُعَلَّقَةٌ	مَأْمُورَةٌ
دواړه اړخ ته به کونډي وي او هغوي ته به حکم ورکړی شوی وي چې دوي هر هغه سړی ونيسي چې هغه	تَأْخُذُ	مَنْ	أَمْرَتْ	بِهِ	
د نیولو وړ گرځولی شوی دی. نو دغه کونډي به داسې خلک نیسي او بیا به څه خلک خوددې کونډو د	فَمَخْذُوشِ	كَلَج	وَمُكَزِّدَسِ		
مصیبت برداشت کولو او ټپي (زخمي) کیدلو نه وروسته خلاصی ییامومي. او د څه خلکو به لاس خپي تړلې	فِي	النَّارِ	وَالَّذِي	نَفْسُ	أَبِي
دوزخ ته گوزار کړی شي، قسم دی په هغه ذات باندې چې د هغه په قبضه کې د ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْتُ سَاهِدَهُ					
					يَبْدِيهِ إِنْ قَعَرَ جَهَنَّمَ لَسَبْعِينَ خَرِيفًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ ^(۱)
					د دوزخ ژورتیا د اویا کاله د مزل په برابر تیا سره ده.

توضیح: وراء وراء: یعنی نن الله تعالی په غضب (غصه) کې دی. زه نژدې نشم ورتللی. زه بیشکه
ذ الله خلیل او دوست وم، لیکن هغه زمانه ډیره مخکې مخکې وه، دنن نه ده. نن وروسته وروسته
دوستي ده، زه مخامخ د تگ طاقت نه لرم. (مرقات ۹/۵۷۲)

د دوزخ در او تلو نه وروسته بیا یسته منظر

﴿۳۹﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ بِالشَّفَاعَةِ					
او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْتُ مَافِي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: هغه خلک چې د شفاعت په وجه باندې د دوزخ	كَانَهُمْ	الشعائر.	قُلْنَا	مَا الشَّعَائِرُ	
نډراوو ویستلی شي، د هغوي مثال به داسې وی لکه هغوي شعائر دي. مونږ وویل چې یا رسول الله! شعائر نه					
					قَالَ: «أَنَّهُ الضَّغَائِيسُ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ مَوْضُوعٌ ^(۲)
					څه مراد دي؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل: د دښه کوتره مراد دي.

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۱۷ رقم الحديث ۶۵۶۵ و مسلم في صحيحه ۱/۱۸۴ رقم الحديث (۱۹۵-۳۲۹)

(۲) أخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۱۶ رقم الحديث ۶۵۵۸ وأحمد في المسند ۲/۳۷۶.

توضیح: تعاریر: دا جمع ده د دې مفرد ثعور دى. دا بادرنگو ته وايي. بادرنگ خو ډیره تازه او ډک وي. هر وخت تازه وي، او دهغې د پاسه مزیدار څرمنه وي. نو ځکه دوزخیان چې کله د دوزخ نه راوويستلو باندې نهر حیات کې واچولی شي نو هغه به پرق وهي او بنایسته به شي چې د بادرنگو په شا به شین او تازه وي. (مرقات ۹/۵۷۵)

دقیامت په ورځ به کوم خلک شفاعت کوي

﴿٢٠﴾ وَعَنْ عُمَانَ بْنِ عَفَّانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يُشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه راوي دي وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: شفاعت به کوي د قیامت په ورځ.

ثَلَاثَةٌ: الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّهَدَاءُ. " رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهٗ ^(١)

درې قسمه خلک: اول انبياء، بيا علماء، بيا شهداء.

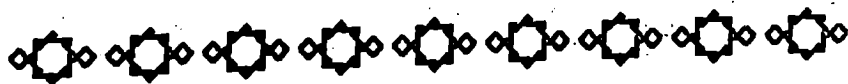
توضیح: يعنې په اعزازي توگه باندې به په قیامت کې اول انبياء، بيا علماء او بيا شهيداء شفاعت کوي.

اللهم ارزقنا شفاعة نبيك محمد صلى الله عليه وسلم وشفاعة انبيائك وعلمائك وشهدائك

آمين يا رب العالمين

وصلى الله تعالى على نبيه الكريم

تمت بالخير

(١) أخرجه ابن ماجه لي السنن ٢/١٤٤٣ رقم الحديث ٤٣١٣.

